Magister [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible]
[illegible]
[illegible]

Anno domini M° cccc xxxiii° die lune xxv ianuarii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~Anno domini 1420 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] libros [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible]~~

Ave maris stella
Ave [illegible] [illegible]
angelorum stella
[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ad festum s. Michaelis 1 marc
Item ad festum [illegible] 1 marc
Item ad festum pasche 1 marc cum vi s.

Anno domini 1419 veni ad studium in die sancti Johannis baptiste
Anno domini 1424 [illegible] [illegible] in die [illegible]
Anno domini 1424 [illegible] [illegible] in die
Anno domini 1420 [illegible] [illegible] [illegible] pasce
Anno domini M cccc xx [illegible] [illegible] in [illegible]
[illegible] in die s. [illegible] magistri [illegible]

Anno domini 1430 [illegible] [illegible] libros
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Item m. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Item m. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Item [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Item m. [illegible] [illegible]
Item m. Johannes [illegible] [illegible] [illegible]
Item [illegible] [illegible]
~~Item [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~

Anno domini 1439 [illegible] [illegible] [illegible] in die [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] opere [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
Anno domini 1431 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ave [illegible] [illegible] [illegible] admirabile
[illegible] [illegible] [illegible]
Ave [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

Magister [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

Anno domini 1420 [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ... pro [illegible] confessorum [illegible] apostolicis [illegible]

Alexander [illegible] auctoritate [illegible] ab [illegible] et principali [illegible]

Anno domini millesimo cccc° xxxiij in vigilia beate Dorothee virginis [illegible]

[illegible]

Jubilate

[illegible] in [illegible] data [illegible] Anno domini millesimo cccc xxxj

~~Anno domini 1431 [illegible] Zakrzewski [illegible]~~

auctoritate [illegible]

[illegible] auctoritate [illegible] filij [illegible] 1438 [illegible] Julij

Anno domini obiit rex polonie Wladislaus

filij [illegible] auctoritate [illegible]

[illegible]

Anno domini 1438 feria [illegible] in die Dorothee

Petrus [illegible] Balthasar [illegible]

Dorothee et [illegible]

[illegible] Petrus [illegible] Andreas de [illegible]

Anno domini 1433 [illegible] octava [illegible]

[illegible]

[illegible] Johannes de [illegible] Cazimiria [illegible]

[illegible]

Forma absolucionis anni iubilei. Primo inquam confitenti peccata sua deinde confessor penitentis manu posita in capite eius dicat Misereatur tui omnipotens deus usque ad finem. Dicat formam absolucionis que sequitur: Auctoritate omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ac sancte romane ecclesie ac summi pontificis michi in hac parte concessa ego te absolvo ab omni sentencia excommunicacionis maioris et minoris suspensionis ac interdicti ac ab omnibus criminibus et [illegible] et principalibus sive sint generales sive speciales. Et eadem auctoritate absolvo te ab omnibus peccatis tuis [illegible] confessis et contritis et oblitis et de quibus [illegible] per ipsos haberes memoriam. Item eadem auctoritate sancte romane ecclesie et summi pontificis michi in hac parte concessa et tradita [illegible] te [illegible] ab omnibus penis in purgatorio debitis propter culpas et offensas quas contra deum commisisti et [illegible] michi permittit restituo te illi innocencie in qua eras quando baptisatus fuisti. Et si vero ista vice non morieris reservo tibi plenariam indulgentiam tibi concessam a domino papa pro ultimo articulo mortis tue. In nomine patris et filij et spiritus sancti. Amen.

[illegible]

Anno domini 1439 feria [illegible]

[illegible]

Anno domini 1436 die vigilie sancti Mathie [illegible]

Anno domini 1436 feria sexta [illegible]

[illegible] Anno [illegible] pascha [illegible]

Anno domini 1441 [illegible] pascha [illegible]

[illegible]

Anno d[omini] m cccc xxxiiii in die b[eat]i Jacobi ap[osto]li rex Wladyslaus obiit (eod[em] anno in vigilia s[an]c[t]e Dorothee

an[te] ... in hyeme ... baccalarius in theolo[gi]a

... [illegible] ...

Anno d[omini] m cccc xxxiiii feria sc[un]da in crastino ... in die s[ancti] Ysidori ...

Anno d[omini] m cccc xxxv ... in die s[ancti] Vilibaldi ...

[illegible]

Anno d[omini] 1444 ...

Anno d[omini] 1446 ...

[illegible]

Liber Magistri Mathie de Labischin

Tituli capitulorum primi libri sententiarum et distinctionum de quo tractatur in qualibet distinctionis capitulo ostendentes.

Omnis doctrina est de rebus vel de signis. De rebus quibus fruendum est vel utendum et de hiis que fruuntur et utuntur. Quid sit frui. De trinitate et unitate. Que fuerit intentio scribendi de trinitate. Quis ordo sit servandus cum de trinitate agitur. De testimoniis veteris testamenti quibus trinitatis misterium declaratur. De testimoniis novi testamenti ad idem pertinentibus. De cognitione creatoris per creaturas in quibus trinitatis vestigium. De ymagine et similitudine trinitatis in anima humana. De similitudine creantis et creature trinitatis. De trinitatis unitate. Utrum deus pater se ipsum genuit. Utrum trinitas deus de tribus personis predicetur sicut unus deus de tribus personis. Utrum divina essentia genuit filium vel genita sit a patre vel de patre natus sit filius vel spiritus sanctus procedat. Quod filius non est de nichilo sed de aliquo non tamen de materia sit ipse. Quare idem patris dicatur filius non voluntatis. Utrum pater voluntate genuit filium an necessitate. An nolens vel volens sit deus. Utrum pater potuit vel voluit gignere filium. An posse gignere filium sit aliqua potentia in patre que non sit in filio. De veritate et proprietate divine essentie. De incommutabilitate eius. De simplicitate eius. De corporali et spirituali creatura quomodo sit multiplex et non simplex. Quod deus cum sit simplex tamen multiplex est. Quod dei simplicitas nulli predicamentorum subiacet. Quod deus abusive dicatur substantia. Quod non est in deo aliquid quod non sit deus. De distinctione trium personarum deo et unitate patris et filii. De coeternitate patris et filii. De ineffabili et intelligibili generationis modo. Utrum debeat dici semper generatur filius vel semper genitus est. De obiectionibus hereticorum intendentium probare filium non esse coeternum patri. De spiritu sancto quod amor patris et filii et utriusque dicatur cum sit in trinitate amor quod est trinitas sicut ubique proprie dicitur sapientia et tamen tota trinitas dicitur sapientia. Quod nomina proprie communiter accipiuntur. Quod spiritus sanctus sicut patri et filio est communis ita commune nomen habet proprium. Quod spiritus sanctus procedit a patre et filio que eo genere procedit a filio differentia. De convenientia beatorum et corporum et spiritus et dona in hiis. Utrum spiritus sanctus prius vel plenius procedat a patre quam a filio. Quod spiritus sanctus principaliter a patre dicitur procedere a patre. Quare spiritus sanctus cum sit de substantia patris non dicatur genitus sed tamen procedens. Cur filius dicatur procedere cum spiritus sanctus non dicatur gigni. Quod non potest a nobis talis distingui generationis filii et processionis spiritus sancti. Utrum spiritus sanctus debeat dici ingenitus cum non sit genitus. De gemina processione spiritus sancti temporali et eterna. Quod non solum dona spiritus sancti sed etiam ipse spiritus sanctus datur hominibus. Utrum sit quod dare spiritum sanctum. Quod spiritus sanctus a se ipso datur et filius a se ipso. An mittat. Quomodo intelligenda sit missio utriusque quia spiritus sanctus etiam filius sit missus. Quod filius etiam sit datus a se. Quomodo intelligendum sit ante ipso non venit. Utrum semel tantum sit missus filius an saepe. De duobus modis missionis filii. Quod secundum alium modum semel sit missus, secundum alium saepe, et secundum alium modum dicitur missus in mundum, secundum alium non. Quare pater non dicitur missus. Cum filius et spiritus sanctus non sint minores patre ...

missi. De missione spiritus sancti que fit duobus modis visibiliter et invisibiliter. Quod filius secundum quod homo non modo sed spiritu sancto minor est. Quod spiritus sanctus est quo diligimus deum et proximum. Quod superna dilectio est donum nec pater nec filius sed spiritus sanctus tantum. Quod non est dictum per causam illud deus caritas est sicut illud tu es pacientia mea et spes. Quomodo spiritus sanctus mittatur vel datur nobis. Utrum spiritus sanctus augeatur in homine vel minus vel magis habeatur vel detur et an detur habenti et non habenti. Quod aliqui dicunt caritatem dei et proximi non esse spiritum sanctum. Utrum concedendum sit per donum dari dona. Utrum spiritus sanctus eadem ratione dicatur donum qua datum sive donatum. Quod sicut filius nascendo accepit non tantum ut esset filius sed etiam essentiam ita etiam spiritus sanctus procedendo accepit non tantum ut esset donum sed ut esset essentia. Quod spiritus sanctus dicitur donum et donatum secundum duos modos predictus processionis qui secundum quod donum est refertur ad patrem et secundum quod datum ad eum qui dedit et ad eos quibus datur. An filius cum sit nobis datus possit dici meus ut spiritus sanctus. Utrum spiritus sanctus ad se ipsum referatur. De equalitate trium personarum. Quod eternitas et magnitudo et potencia in deo unum sunt et si videantur diversa. Quod aliqua personarum alteram non excedit magnitudine quia non est una persona quam alia nec maius aliquid due quam una nec tres quam due vel una. Quomodo dicitur esse pater in filio et filius in patre et spiritus sanctus in utroque. Quod nulla personarum pars est in trinitate. Quare tres persone dicuntur sive ita ut dicam tres personas esse unam essenciam nec ut genus de speciebus nec ut speciem de individuis predicamus quia non est essentia genus et species persona vel essentia species et persone individua. Quod nec secundum materialem causam dicuntur tres persone una essencia ut tres homines unius nature. Utrum tres persone differant numero que predicantur disparate. Quare tres persone simul non sunt maius aliquid quam una cum deus non est triplex sed unus. Quod aliqua personarum non precedit aliam potentia. Quod non minus pater et filius quam pater. De obiectionibus hereticorum contra hoc et responsionibus catholicorum. Quomodo possit dici solus pater vel solus filius vel solus spiritus sanctus est deus vel pater est solus deus filius est solus deus spiritus sanctus solus deus cum sint inseparabiles. Utrum debeat dici solus pater est deus solus filius est deus vel solus spiritus sanctus est deus an pater est solus deus filius est solus deus spiritus sanctus est solus deus. Quod trinitas dicatur solus deus cum quandoque sit cum patribus et angelis. De nominibus diversis quibus utimur loquentes de deo. De hiis que dicuntur de deo secundum substantiam et ultra dicuntur. Quod hoc nomen quod est trinitas. De hiis que dicuntur de deo convenienter. De hiis que proprie ad singulas personas pertinent. De hiis que unitatem essencie significant. Quod hoc nomen quod est persona quod secundum substantiam dicatur non singulariter sed pluraliter accipiatur in summa. Qua ratione dicte sint tres persone a latinis et a grecis tres ypostases vel substancie. Quare non dicimus patrem et filium et spiritum sanctum esse tres deos ut tres personas. ut non

dicas tres essentias ut tres personas. Quod in trinitate non est diversitas vel
singularitas vel solitudo sed unitas et trinitas et distinctio et identitas. Quod
non debet dici deus multiplex. Quid significetur his nominibus unus deus vel duo
vel tres vel trina trinus vel trinitas plures vel pluralitas distinctio vel distinc-
te cum his loquimur de deo unum. Quid significetur hoc nomine persona in pluri-
numero sed cum dicitur tres persone. De triplici acceptione huius nominis persona in tri-
nitate et quo sensu dicitur alia persona patris alia filii sive alius in persona
pater alius filius. De hoc nomine ypostasis. De proprietatibus personarum
et nominibus earum relativis. Quod non omnia dicuntur de deo secundum substantiam quedam
enim secundum relationem non tamen secundum accidens. Quare dicatur esse filius unigeniti
filius dei esse cum etiam homines sint filii dei. Quod hoc dicitur filius trinitatis
et trinitas pater hominum. Quod spiritus sanctus eadem proprietate donum dicitur qua spiritus
sanctus utroque modo ad patrem et filium. Utrum pater vel trinitas ipsa vel filius
ipse possit dici spiritus sanctus. Quod non omnia que relative dicuntur sunt ad se
cum reddant vocabula. Que sunt ille proprietates quibus distinguuntur persone et quod
non idem est deo esse patrem et genuisse vel hoc filio. Quod proprietates
dicuntur ypostases non substantiam i. naturam. Quod generalia ita corp[illegible] quod ad se
[illegible] quod aliter dicuntur. An secundum substantiam dicitur deus de deo. Unum quod non
sint tres sunt proprietates personarum. An plus pater debeat dici non genitus
vel non filius sicut dicitur ingenitus. De proprietate qua notatur ingenitus
[illegible] dubia quam [illegible] de ingenito. An diversum sit esse patrem
et esse filium. Si sapientia genita dicitur secundum relationem vel secundum substantiam. De
ymagine et principio. Quod a nemine pater est principium et filius sed non
cum filio spiritus sanctus. Quomodo pater sit principium filii et pater et filius principium
spiritus sancti. An eadem ratione pater et filius sint principium spiritus sancti. De hiis
que temporaliter de deo dicuntur et aliter secundum actus quod non deo sed creaturis accidit.
An spiritus sanctus dicatur datus vel donatus relative ad se vel ad se dicitur. An filius
dicatur equalis vel similis patri secundum substantiam. De sententia sancti Hylarii qua in trinitate
proprietatem personarum ostendit. Quomodo patri attribuitur unitas. Quare pater
et filius dicantur esse unum vel unus deus sed non unus. Quare dicitur equalitas
esse in filio. Quare in spiritu sancto dicitur esse virtus concordia vel connexio
[illegible] pater vel filius cum dilectione diligit qui procedit ab utroque sed spiritus sancto.
Utrum pater sit sapiens sapientia quam genuit. An filius sit sapiens se ipso
vel genitus. An una tamen sit sapientia patris sicut in trinitate est dilectio
que est trinitas et spiritus sanctus est dilectio que non est trinitas nec
tamen sunt due dilectiones ita et sapientia. Quomodo pater non dicitur sapiens sapientia
genita sicut dicitur diligens dilectione qua ab utroque procedit. Utrum proprietates
personarum sint ipse persone vel divina essentia. Quomodo proprietates possint esse
in natura dei ut eam non determinent. De verbis Hylarii quibus secundum substantiam[illegible]

[illegible]

intelligentiam videtur dicere non idem esse deum quod est dei esse. Utrum vere possit dici unus deus trium personarum ut dicitur una essentia trium personarum, tres persone unius dei ut tres persone unius essentie. Quod potentia sapientia bonitas in scriptura nunc ad personas distincte referantur. Quare potentia patri, filio sapientia, spiritui sancto bonitas attribuitur, cum sit una potentia sapientia bonitas trium. De hoc nomine homousion ubi in auctoritate reperitur sit. [De] scientia prescientia providentia dispositione et predestinatione dei. De quibus sit prescientia vel providentia. De quibus dispositio. De quibus predestinatio. De quibus providentia. De quibus sapientia vel scientia. Utrum prescientia vel dispositio vel predestinatio dei esse potuerit si nulla essent futura. Quod scientia dei est de temporalibus et eternis. Quod omnia dicuntur esse in deo tanquam in eo. Utrum omnia debeant dici esse in dei sapientia ut in dei cognitione vel prescientia esse dicuntur. Qua ratione bona dicuntur esse in deo et non mala. Utrum ubique sit omnia esse a deo et per ipsum et in ipso. Quod non omnia que a deo sunt etiam ex ipso sunt. Quibus modis dicitur esse deus in rebus. Quod deus non ubique est localiter (?) [illegible]. Ubi erat deus antequam esset creatura. Quod deus cum sit in omnibus essentialiter non tamen coinquinatur sordibus rerum. Quamvis deus sit ubique totus, non tamen localis nec loco nec tempore movetur. Quibus modis aliquid dicatur locale aut circumscriptibile. Quid sit mutari secundum tempus. Utrum spiritus creati sint locales et circumscriptibiles. Quod deus est ubique sine locali motu. An scientia vel prescientia dei sit causa rerum vel econverso. Utrum prescientia dei possit augeri vel minui vel aliquo mutari. An deus possit nunc vel semper scire vel prescire aliquid. Utrum deus possit scire plura quam scit. Quod deus et semper et simul scit omnia. An aliquis predestinatus possit damnari nec reprobus salvari. Quid sit reprobatio dei et in quibus consideretur et quid sit predestinationis effectus. Utrum aliquid meritum obdurationis vel misericordie. De mirabili [illegible] operibus. An ea que semel scit deus vel prescit semper sciat et prescierit. De omnipotentia dei quare dicatur cum nos multa possimus que ipse non potest. Quomodo deus omnia possit. Quod omnipotentia dei secundum duo consideratur. Invectio contra illos qui dicunt deum nichil posse nisi quod vult et facit. An deus possit facere aliquid melius quam facit vel alio vel meliori modo. Utrum semper deus possit omne quod potuit. De voluntate dei que essentia dei est. De signis eius. Quod licet idem sit deo velle quod esse non tamen potest dici deus omnia esse que vult. De [illegible] locutionum deus scit vel deus vult quod omnia vel vult aliquid. Quod dei voluntas summe bona causa est omnium que naturaliter sunt, cuius causa non est, quedam que prima est et summa omnium. Quibus modis accipitur dei voluntas. Quod preceptum prohibitio permissio consilium operatio nomine voluntatis in dicto intelliguntur. Utrum deus velit alicui fieri ea que precipit vel non fieri ea que prohibet. Quod voluntas dei

[illegible]

[illegible]

ipse est in nullo cessari. Quomodo sit illud intelligendum: volui congregare filios tuos et noluisti. Illud: qui vult omnes homines salvos fieri. Utrum mala deo nolente vel volente fiant. Quomodo sit illud intelligendum Augustini: mala fieri bonum est. De multiplici acceptione boni. Quod mala universitati valent. Quod in deo non est [illegible] ut sit hoc decorior. Quomodo voluntas dei de hac impleatur, quomodo sic [illegible]. Ex quo sensu quaedam dicuntur fieri contra voluntatem. Quare praecepit deus omnibus bona facere et mala vitare, et si non ab omnibus vult impleri. Quod homo bona voluntate aliquid vult quod deus [illegible]. Quod dei voluntas per malas hominum voluntates impleatur. Utrum placuerit viris sanctis quod Christus pateretur et moreretur. Utrum passiones sanctorum debeamus velle.

Cupientes aliquid de penuria ac tenuitate nostra cum paupercula in gazophylacium domini mittere, ardua scandere, opus ultra vires nostras agere praesumpsimus, consummationis fiduciam laborisque mercedem in Samaritano statuentes, qui prolatis in curationem semivivi duobus denariis, supererogati cuncta reddere professus est. Delectat nos veritas pollicentis, sed terret immensitas laboris; desiderium hortatur proficiendi, sed dehortatur infirmitas deficiendi, quam vincit zelus domus dei. Quo inardescentes fidem nostram adversus errores carnalium atque animalium hominum Davidicae turris clipeis munire, vel potius munitam ostendere, ac theologicarum inquisitionum abdita aperire, nec non et sacramentorum ecclesiasticorum pro modulo intelligentiae nostrae notitiam tradere studuimus, non valentes studiosorum fratrum votis iure resistere, eorum in Christo laudabilibus studiis lingua ac stilo nos servire flagitantium; quas bigas in nobis agitat Christi caritas. Quamvis non ambigamus omnem humani eloquii sermonem calumniae atque contradictioni aemulorum semper fuisse obnoxium, quia dissentientibus voluntatum motibus, dissentiens quoque fit animorum sensus, ut cum omne dictum veri perfectum sit ratione, tamen dum aliud aliis aut videtur aut complacet, veritati vel non intellectae vel offendenti impietatis error obnititur, ac voluntatis invidia resultat, quam deus huius saeculi operatur in illis diffidentiae filiis, qui non rationi voluntatem subiciunt, nec doctrinae studium impendunt, sed his quae somniarunt sapientiae verba coaptare nituntur, non veri sed placiti rationem sectantes; quos iniqua voluntas non ad intelligentiam veritatis, sed ad defensionem placentium incitat, non desiderantes doceri veritatem, sed ab ea ad fabulas convertentes auditum; quorum professio est magis placita quam docenda conquirere, nec docenda desiderare, sed desiderata doctrinae coaptare. Habent rationem sapientiae in superstitione, quia fidei defectionem sequitur

[illegible]

[illegible]

yporisis mendax ut sit verbis pietas quia amisit conscientiam, ipsam quoque simulatam
pietatem omni verborum mendacio impiam reddunt, falsae doctrinae institutis
fidei sanitatem corrumpere molientes, auriumque pruriginem sub novello sui
desiderii dogmate aliis ingerentes, qui contentioni studentes contra veritatem
sine foedere bellant. Inter veri namque assertionem et placiti defensionem pertinax
pugna est, dum se et veritas tenet et se voluntas erroris tuetur. Horum igitur
et Deo odibilium ecclesiam aedificare atque ora oppilare, ne virus nequitiae
in alios effundere queant, et lucernam veritatis in candelabro exaltare volentes,
in labore multo ac sudore hoc volumen Deo praestante compegimus ex testi-
moniis veritatis in aeternum fundatis, in quatuor libros distinctum, in quo maio-
rum exempla doctrinamque reperies, in quo per dominicae fidei sinceram professionem viperae
doctrinae fraudulentiam prodidimus, aditum demonstrandae veritatis complexi, nec
periculo impiae professionis inserti, temperato inter utrumque moderamine utentes. Sicu-
bi vero parum vox nostra insonuit, non a paternis discessit limitibus. Non igitur
debet hic labor cuiquam pigro vel multum docto videri superfluus, cum multis
impigris multisque indoctis, inter quos etiam mihi, sit necessarius, brevi volumine
complicans patrum sententias, appositis eorum testimoniis, ut non sit necesse quaerenti
librorum numerositatem evolvere, cui brevitas collecta quod quaeritur offert sine labo-
re. In hoc autem tractatu non solum pium lectorem sed liberum correctorem de-
sidero, maxime ubi profunda versatur veritatis quaestio, quae utinam tot haberet inventores
quot habet contradictores. Ut autem quod quaeritur facilius occurrat, titulos quibus
singulorum librorum capitula distinguntur praemisimus.

[illegible]

Veteris ac novae legis continentiam diligenti indagine etiam
atque etiam considerantibus nobis, praevia Dei gratia innotuit sacrae
paginae tractatum circa res vel signa praecipue versari. Ut
enim egregius doctor Augustinus ait in De doctrina christiana, Omnis doctrina
vel rerum est vel signorum, sed res per signa discuntur. Proprie autem hic res appel-
lantur quae non ad significandum aliquid adhibentur. Signa vero quorum usus
est in significando. Eorum autem aliqua sunt quorum omnis usus est in
significando, non in iustificando, id est quibus non utimur nisi aliquid significandi
gratia, ut aliqua sacramenta legalia; alia quae non solum significant sed conferunt

[illegible]

Distinctio prima

[illegible]

[illegible]

quod intus admoneat sicut evangelica sacramenta. Ex quo aperte intelligitur que hic appellantur signa, res ille videlicet que ad significandum aliquid adhibentur. Omne quod signum res etiam aliqua est. Quod enim nulla res est, ut in eadem Augustinus ait, omnino nichil est. Non autem ergo omnis res signum est, quia non adhibetur ad significandum aliquid. Cuius huius inventionis theologice speculatorem studiosa atque modesta divinarum scripturarum sermonum perscrutatione doctore admonente debere, quod nobis adiutori agnus divinis aliquatenus intelligendas deo duce aperire volentibus, dissendum est. Primum de rebus postea de signis disseremus.

De rebus generaliter. Id ergo in rebus considerandum est, ut in eodem Augustinus ait, quod res alie sunt quibus fruendum est, alie quibus utendum est, alie que fruuntur et utuntur. Ille quibus fruendum est nos beatos faciunt. Istis quibus utendum est tendentes ad beatitudinem adiuvamur et quasi adminiculamur, ut ad illas res que nos beatos faciunt pervenire easque inherere possimus. De eis que utuntur et fruuntur. Res vero que fruuntur et utuntur nos sumus, quasi inter utrasque constituti, et angeli et sancti. Quid sit frui. Frui autem est amore inherere alicui rei propter se ipsam. Uti vero id quod in usum venerit referre ad obtinendum illud quo fruendum est, alias abuti est, non uti. Nam usus illicitus abusus vel abusio nominari debet. De rebus quibus fruendum est. Res igitur quibus fruendum est sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus. Eadem tamen trinitas quedam summa res est communisque omnibus fruentibus ea, si tamen res, et non rerum omnium causa, si tamen et causa. Non enim facile potest inveniri nomen quod tante excellentie conveniat, nisi quod melius dicitur trinitas hec unus deus. De rebus quibus utendum est. Res autem quibus utendum est mundus est et in eo creata. Unde Augustinus in eodem: utendum est hoc mundo non fruendum, ut invisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciantur, id est ut de temporalibus eterna capiamus. Item in eodem: Inter omnes res ille tantum sunt quibus fruendum est que eterne et incommutabiles sunt. Ceteris autem utendum est ut ad illarum fruitionem perveniatur. Idem Augustinus in X libro de trinitate: Fruimur cognitis in quibus ipsis propter se voluntas delectata conquiescit. Utimur vero eis que ad aliud referimus quo fruendum est. Item quod vitiosum est ...

[illegible]

Notandum vero quod idem Aug(ustinus) in li(bro) x de trinitate aliter quam supra accipies uti et frui sic dicens. Uti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Frui autem est uti cum gaudio non adhuc spei sed iam rei. Ideoque omnis qui fruitur utitur. Assumit enim aliquid in facultatem voluntatis cum fine delectationis. Non autem omnis qui utitur fruitur. Si id quod in facultate voluntatis assumit non propter illud ipsum sed propter aliud appetivit. Attende quod videtur Aug(ustinus) dicere illos frui tantum qui iam gaudent et non iam in spe. Et ita in hac vita non videmur frui sed tantum uti ubi gaudemus in spe. Cum supra dictum sit frui esse amore inherere alicui rei propter se quales etiam hic multi adherent deo. **Solutio dubii.**

Hec ergo que sibi contradicere videntur sic determinantes dicimus nos et hic et in futuro frui sed ibi proprie et perfecte et plene ubi per speciem videbimus quod sine nunc hic autem dum in spe ambulamus fruimur quidem sed non adeo plene. Unde Aug(ustinus) li. x de trinitate dicit frui cognitis in quibus voluntas est...

Idem in li(bro) de doctrina christiana. Aut angeli illo fruentes iam beati sunt. Quo et nos frui desideramus et quanto in hac vita iam fruimur vel per speculum vel in enigmate tanto nostram peregrinationem tollerabilius sustinemus et ardencius finire cupimus. **Alia determinatio.** Potest etiam dici quod qui fruuntur in hac vita non tantum habent gaudium spei sed etiam rei quia iam delectantur in eo quod diligunt et iam rem aliquatenus tenent. Constat autem quia deo debemus frui non uti. Illo enim ut ait Aug(ustinus) fruendum quo efficimur beati et in quo spem ponimus ut ad eum perveniamus. Deinde idem autem Aug(ustinus) in li(bro) de doctrina christiana dicit: carnis nos frui qua diligimus propter se et ea re nobis fruendum est tantum qua efficimur beati, ceteris vero utendum. Frequenter tamen dicitur frui cum delectatione uti. Cum enim adest quod diligitur etiam delectationem secum gerit. Si tamen per eam transieris eamque ad id ubi permanendum est retuleris, utens ea et abusive non proprie diceris frui. Si vero inheseris atque permanseris fruens in ea ponens finem leticie, tunc vere et proprie frui dicendus es, quod non est faciendum nisi in illa trinitate id est summo et incommutabili bono. **Utrum hominibus sit fruendum vel utendum.**

Cum autem homines qui fruuntur et utuntur aliis rebus res alique sint, queritur utrum frui se debeant an uti an utrumque. Ad quod sic dicit Aug(ustinus) in libro de doctrina christiana: si propter se homo diligendus est fruimur eo

Sicut autem aliud utimur eo videtur aut utimur ipso aliud diligendum. Quae enim propter se diligenda est, in eo constituitur beata vita, cuius spes etiam tempore consolatur. In homine autem spes ponenda non est, quia maledictus est qui spem suam ponit in homine. Sed si liquido consideremus, nec se ipso quisquam frui debet, quia nec se debet diligere propter se, sed propter illud quo fruendum est. Hinc autem quidam videtur quod Apostolus ad Philemonem loquens ait: Ita, frater, ego te fruar in Domino. Quia dictum Augustini: si dixisset tantum te fruar et non addidisset in Domino, videretur finem dilectionis et spem constituisse in eo. Sed quia illud addidit in Domino, se finem posuisse eoque se frui significavit. Cum enim, ut dicit Augustinus, homine in Deo fruens, Deo potius quam homine fruens. Utrum Deus fruatur an utatur nobis.

Sed cum Deus diligat nos, ut sacra Scriptura dicit, quae eius dilectionem erga nos multum commendat, quaeritur quomodo diligat, an ut utens an ut fruens. Ad quod ita: si fruitur, eget bono nostro, quod nemo sanus dixerit. Omne enim bonum nostrum vel ipse est vel ab ipso est. Non ergo fruitur nobis, sed utitur. Si enim nec fruitur nec utitur, non invenio quomodo diligat nos. Neque tamen sic utitur nobis ut nos aliis rebus. Nos enim res quibus utimur ad id referimus ut Dei bonitate perfruamur. Deus vero ad suam bonitatem usum nostri refert. Ille enim miseretur nostri propter suam bonitatem, nos nobis invicem propter illius bonitatem. Ille nostri miseretur ut se perfruamur, nos autem invicem miseremur ut illo fruamur. Cum ergo nos alterum miseremur et alteri consulimus, ad eius quidem facimus utilitatem eamque intuemur; sed nescio quomodo fit ut etiam nostra inde consequatur, cum eam misericordiam quam alteri impendimus non relinquit Deus sine mercede. Haec autem merces summa est, ut ipso perfruamur. Item quia bonus est, sumus; et inquantum sumus, boni sumus. Porro quia iustus est, non impune mali sumus; et inquantum mali sumus, in tantum et minus sumus. Ille ergo usus quo nobis utitur Deus non ad eius, sed ad nostram utilitatem refertur, ad eius vero tantum bonitatem. Utrum fruendum sit virtutibus vel utendum.

Hic considerandum est, utrum virtutibus sit utendum an fruendum. Quibusdam videtur quod eis sit utendum, non fruendum. Et hoc confirmant auctoritate Augustini, qui ut praedictum est, dicit non esse fruendum nisi Trinitate, id est summo et incommutabili bono. Item dicit non esse fruendum eis quae non sunt propter se amanda. Non sunt autem virtutes propter se amandae. Illud autem quo fruendum est, propter se amandum est; sed virtutes propter se amandae ...

non sunt propter se propter eternam vero propter solam beatitudinem probant auctoritate Augustini qui libro xiii de trinitate ait quosdam ait forte virtutes quas propter solam beatitudinem amamus sic persuadere nobis audent ut ipsam beatitudinem non amemus. amare quod si faciunt etiam ipsas utique desistimus quando illam propter quam solam istas amamus non amamus. Ecce hiis verbis videtur Augustinus ostendere quod virtutes non propter se sed propter solam beatitudinem amande sunt quod si ita est ergo eis fruendum non est. Alibi vero quasi videtur sentire quod eis fruendum sit quia propter se petende et amande sunt et confirmat auctoritate ambrosii qui ait super illum locum epistole ad Gal. fructus autem spiritus est caritas gaudium pax paciencia etc. hec non vocat opera sed fructus quia propter se appetenda sunt. Si vero propter se appetenda sunt ergo propter se amanda. Nos autem hanc que videtur auctoritatum repugnanciam de medio tollere cupientes dicimus quod virtutes propter se petende et amande sunt et tamen propter solam beatitudinem propter se quidem amande sunt quia delectant suos possessores sincera et sancta delectatione et in eis parit gaudium spirituale. Non tamen non est hic tantum sistendum sed ulterius gradiendum. Non hic heret delectationis gressus neque hic sit delectationis terminus sed referatur hoc ad illud summum bonum cui soli omnino inherendum est quia illud propter se tantum amandum est et ultra illud nichil querendum est. Illud est enim supremus finis. Ideo Augustinus dicit quod eas diligimus propter solam beatitudinem Non quin eas propter se diligamus sed quia id propter quod eas diligimus referimus ad summum bonum cui soli inherendum est et in eo permanendum ubi finis quietis ponendus quare virtutibus non est fruendum. Sed dicet aliquis frui est amore inherere alicui rei propter se ipsam ut predictum est. Si igitur virtutes propter se amande sunt et eis fruendum est. Ad quod dicimus in illa descriptione ubi dicitur propter se ipsam intelligendum est tantum. ut scilicet ametur propter se ipsam tantum ut non referatur ad aliud sed ibi ponatur finis ut supra ostendit Augustinus dicens si inheseris atque permanseris finem ponens leticie tue tunc ei frui dicendus es. quod non est fruendum nisi in illa trinitate id est summo et incommutabili bono utendum est ergo virtutibus et per eas fruendum summo bono. ita et de voluntate bona dicimus. Unde Augustinus libro x de trinitate ait voluntas est per quam fruimur ita quoque virtutibus fruimur non eis nisi forte aliqua virtus sit deus ut caritas de qua post tractabitur.

Epilogus

Omnium que dicta sunt ex quo de rebus specialiter tractavimus hec summa est. Quod alie sunt quibus fruendum est, alie quibus utendum est, alie que fruuntur et utuntur. eas quibus utendum est etiam que sunt per quas fruimur.

ut creature potentie animi consunt naturalia bona. De quibus omnibus atque de signis tractantes agendum est. Ac primum de rebus quibus fruendum est, scilicet de sancta atque individua trinitate.

Distinctio 2a

Hoc itaque vera ac pia fide tenendum est, quod trinitas sit unus et solus et verus deus, ut ait Augustinus in I libro de trinitate, scilicet pater et filius et spiritus sanctus. Et haec trinitas unius eiusdemque substantie vel essentie dicitur, creditur et intelligitur, quae est summum bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur. Acies enim humane mentis invalida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei mundetur. Idem in eodem libro. Ideo in oratione dixi: Deus qui non nisi mundos verum scire voluisti. Vide ergo quam multos etiam non vides pertulisse verum scire. Nam de hac re summa et excellentissima cum modestia et timore agendum est et attentissimis auribus atque devotis audiendum est, ubi queritur unitas trinitatis, patris scilicet et filii et spiritus sancti, quia nec periculosius alicubi erratur nec laboriosius aliquid queritur nec fructuosius aliquid invenitur. Proinde omnis qui audit vel legit ea quae de ineffabili et inaccessibili divinitatis luce dicuntur diiudicanda atque scienda, quod venerabilis doctor Augustinus in libro de trinitate describens ait: Non pigebit me inquit sicubi haesito querere, nec pudebit sicubi erro discere. Quisquis ergo audit haec vel legit, ubi pariter certus est pergat mecum, ubi pariter haesitat querat mecum, ubi errorem suum cognoscit redeat ad me, ubi meum revocet me. Ita ingrediamur simul caritatis viam tendentes ad eum de quo dictum est: Querite faciem eius semper. **Que fuerit intentio scribentium de trinitate.** Omnes autem catholici tractatores, ut in eodem libro Augustinus ait, qui de trinitate quae deus est scripserunt, hoc intenderunt secundum scripturas docere, quod pater et filius et spiritus sanctus unius sunt substantie et inseparabili equalitate testimonium sunt, deus. Augustinus in enchiridion ubi dixi de patre et filio qui gignit [illegible] idem est quod sunt unum sunt. Sic apte ipsa veritas loquitur dicens: Ego et pater unum sumus, ut sit unitas in essentia, pluralitas in personis. Ideo non sunt tres dii sed unus deus, licet pater filium genuerit, et ideo filius non sit qui pater est, filiusque a patre sit genitus, et ideo pater non sit qui filius est, et spiritus sanctus nec pater sit nec filius, sed tantum patris et filii spiritus, patri et filio etiam ipse coequalis et ad trinitatis pertinens unitatem. Tenemus ergo patrem et filium et spiritum sanctum simul unum esse naturaliter deum, ut ait Augustinus in libro de fide ad Petrum. Nec tamen ipsum patrem esse qui filius est, nec filium ipsum esse qui pater est, nec spiritum sanctum ipsum

esse qui pater est aut filius. Una enim est patris et filii et spiritus sancti essentia quam greci omousion vocant, in qua non est aliud pater aliud filius aliud spiritus sanctus, quamvis sit personaliter alius pater alius filius alius spiritus sanctus.

De trinitate

Ceterum ut praedictis de trinitate duximus, docere per sanctorum auctoritates sacrae scripturae, in quibus se fides nostra habet, demonstrandum est. Deinde adversus garrulos ratiocinatores tam elatiores quam capaciores inveniuntur catholicas et similitudines congruas ad defensionem et assertionem fidei inducam, ut eorum inquisitionibus satisfaciens mansuetos plenius instruam, et illi si nequiverint invenire quod querunt de suis mentibus potius quam de ipsa veritate vel de nostra assertione conquerantur.

Proponamus ergo in medium veteris ac novi testamenti auctoritates, quibus divine unitatis atque trinitatis veritas demonstretur. Ac primum ipsa legis exordia occurrant, ubi Moyses ait: Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est. Item: Ego sum Dominus Deus tuus qui te eduxi de terra Egypti. Non erunt tibi dii alii preter me. Ecce hic significavit unitatem nature. Deus enim, ut ait Ambrosius in libro de trinitate, nomen est nature, nomen est potestatis. Item alibi Deus loquens ad Moysen ait: Ego sum qui sum, et: Si quesierint nomen meum, vade et dic eis: Qui est misit me ad vos. Dicens ego sum, non nos sumus, et qui est, non qui sunt, apertissime declaravit unum solum deum esse. In cantico Exodi legitur: Dominus omnipotens nomen eius, non ait dii, unitatem volens significare. Personarum quoque pluralitatem et nature unitatem simul ostendit Dominus in Genesi dicens: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Dicens enim faciamus et nostram, pluralitatem personarum ostendit; dicens imaginem, unitatem essentie. Ut enim dicit Augustinus in libro de fide ad Petrum: Si in illa natura patris et filii et spiritus sancti una esset persona, non diceretur faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Cum enim dicit ad imaginem, unam esse naturam ostendit ad cuius imaginem homo fieret. Cum vero dicit nostram, ostendit eundem deum non unam esse personam sed plures.

Quod in trinitate nec singularitas nec diversitas nec solitudo, sed similitudo

Hylarius quoque in libro iiii de trinitate ait his verbis significari quod in trinitate nec singularitas est nec diversitas, nec solitudo sed similitudo et pluralitas sine distinctione, ait enim sic: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Tollit singularitatem consortii, in eo quod dicit imago et similitudo; nostra imago sola non est, solitudo non

sibi est ut diversitatem duobus admisceri alterius ad alterum similitudo permittit

Item idem in quarto libro. Absolutam volunt intelligi significationem huius nominis ad se tantum esse referendam. Adeo faciamus hominem ad ymaginem nostram. Nam professio consortii sustulit intelligentiam singularitatis quia consortium aliquod non potest esse sibi ipsi solitario / neque ut faciamus neque quisque alieno a se loquitur nisi / verumtamen sumo scilicet faciamus et nisi ut solitario eunde cum non patitur / ita neque diversum a se alicuinque significat / solitario convenit faciam et faciam non solitario non convenit dicere faciamus et nostram / neque sumo ut non solitarius tantum, ita neque diversum esse vel diversum esse significat. Nobis quoque nec solitarius nec diversus est confitendus / ita ergo deus ad quem sibi in deo ymaginem eandem et similitudinem hominem refert operari / ut non significatio efficacie admittit intelligentiam solitudinis / ut operatio constituta ad eandem ymaginem vel similitudinem patiatur diversitatem divinitatis. Ex hiis verbis hylarius pluralitatem personarum volunt intelligi nomine consortii atque significant nomine consortii vel pluralitatis non parum aliquid sed unionem pluralitatis cum vel consortium personarum cum dicitur solitudo et singularitas negatur. Cum dicimus plures esse personas significamus quod non est una sola. Dicit hylarius volens ista subtiliter et sane intelligi, ait: professio consortii sustulit intelligentiam singularitatis non dicit sustulit aliquid. Ubi etiam ad deum tres personas singularitatem et solitudinem tollimus, quia pater non est solus nec filius est solus nec spiritus sanctus est solus significamus quod ut pater tantum est et filius ut pater tantum est et spiritus sanctus vel filius tantum et spiritus sanctus. De hac autem in sequentibus plenius agetur ubi etiam sed quod sibi dicantur tres persone utrum aliquid sit ibi diversitas vel differentia audietur. Ad idem quod repetit et reddit ut alias auctoritates supponat.

Nunc ergo ad propositum redeamus et ad ostendendam personarum pluralitatem atque essentie divine unitatem alias scripture auctoritates inducamus. Moyses dicit: In principio deus creavit celum et terram per deum significans patrem, per principium filium / et eo quod apud nos dicitur deus hebraica veritas habet heloym / quod est plurale huius singularis quod est hel quod ergo non est dictum hel quod est deus / sed heloym quod potest interpretari dii

sive indicat ad pluralitatem personarum refert^r ad quam etiam illud attinere
videt^r quod dyabolus prothoplastis dixit eritis sicut dii quod pro eo in hebreo habet^r
heloym ac si diceret eritis sicut divine persone / Ille etiam maximus prophetarum
et regum david quod sit trinitas perfecte intelligendam dicens super trinitatis intelligentiam
unitatem divine nature ostendens ait dominus nomen illi / Non dicit domini
et eiusdem unitatem et trinitatem simul ostendens ait ex persona dei israel
si me audieris non erit in te deus recens neque adorabis deum alienum / aliud hom ut dicit
Ambrosius in libro de trinitate significat trinitatem aliud unitatem substantie
divinitatis ut neque posteriorem patre neque alterius divinitatis filium vel spiritum sanctum esse
credamus. Nam si patre posterior est filius vel spiritus sanctus recens est et si unius
non est divinitatis alienus est sed nec posterior est quia non recens est
nec alienus quia ex patre natus est filius ex patre et filio processit spiritus sanctus / Alibi
quoque distinctionem personarum insinuans ait verbo domini celi firmati sunt et spiritu
oris eius omnis virtus eorum. Alibi etiam ait benedicat nos deus deus noster benedicat nos
deus et metuant eum omnes fines terre. Trinam enim confessionem dei trinitatem aperuit personarum
unitatem vero essentie aperte ad singularem subiungit eum / Ysaias quoque dicit
se audisse seraphym clamantia sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth quod dicit ter
ter sanctus trinitatem significat / quod dicit dominus deus unitatem essentie / David
quoque eternam filii generationem aperte insinuat ex persona filii dicens dominus dixit
ad me filius meus es tu ego hodie genui te. / De hac ineffabili generatione ysaias
ait generationem eius quis enarrabit / In libro quoque sapientie filii eternitas
ad patrem intimatur ubi sapientia loquitur dominus possedit me initio viarum suarum
antequam quicquam faceret a principio ab eterno ordinata sum antequam terra fieret
nec dum erant abyssi et ego iam concepta eram nec dum fontes aquarum
eruperant nec dum montes gravi mole constiterant ante colles ego parturiebar adhuc terram non fecerat et flumina et cardines
orbis terre quando preparabat celos aderam quando appendebat fundamenta terre
cum eo eram cuncta componens et delectabar per singulos dies ludens coram eo
omni tempore aperte docens generationem eternam in quo ipsa sapientia perhibet se ante
mundum conceptam et parturitam id est genitam et apud patrem et in illo cuncta componentem
Ipsa etiam alibi ait Ego ex ore altissimi prodii primogenita ante omnem creaturam
Micheas quoque filii eternam ubi generationem insinuans ait ...

[illegible]

simile insinuavit dicens et tu bethleem effrata non parvulus es in milibus iuda ex te egredietur qui sit dominator in israel et egressus eius ab initio a diebus eternitatis

Specialia testimonia de spiritu sancto De spiritu sancto eciam expressa documenta in veteri testamento habemus. In genesi enim legitur Spiritus domini ferebatur super aquas et david dicit quo ibo a spiritu tuo et in libro sapientie dicitur spiritus sanctus discipline effugiet fictum benignus est enim spiritus sapientie. Ysaias quoque ait Spiritus domini super me et cetera.

De testimoniis novi testamenti Nunc vero post testimonia veteris testamenti de fide sancte trinitatis et unitatis ad novi testamenti auctoritates accedamus ut in medio duorum animalium id est testamentorum cognoscatur veritas et europe decalvi summa catholice quo tenuerunt omnes fideles. Dominus ergo Christus unitatem divine essencie et personarum trinitatem aperte insinuavit dicens apostolis ite baptizate omnes gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti. In nomine inquit ait augustinus non in nominibus ut unitatem essencie ostenderet. Per tria vero nomina que supposuit tres esse personas declaravit. Ipse eciam ait ego et pater unum sumus. Unum dicit ut ait augustinus et codem libro ne fiat discrecio personarum nature et addidit sumus ut primum secundum quia nos et personas patris et filii esse generantis et genitum ergo pater et filius unum sunt non persone confusione sed unitate nature. Iohannes quoque in epistola canonica ait tres sunt qui testimonium perhibent in celo pater verbum et spiritus sanctus et hi tres unum sunt. Idem in inicio ewangelii sui ait In principio erat verbum et verbum erat apud deum et deus erat verbum. Ubi aperte ostendit filium semper coeternaliter fuisse apud patrem ut alium apud alium. Apostolus quoque aperte trinitatem distinguit dicens misit deus spiritum filii sui in corda nostra et alibi si spiritus eius qui suscitavit iesum habitat in vobis. Item alibi trinitatem atque unitatem evidentissime commendat dicens ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia ipsi gloria. Ex ipso ut ait augustinus in libro de trinitate dicit propter patrem per ipsum propter filium in ipso propter spiritum sanctum. Per hoc vero quod non ait ex ipsis et per ipsos et in ipsis nec ait ipsis gloria sed ipsi gloria insinuavit hanc trinitatem unum deum esse. Et quia singule pene sillabe novi testamenti hanc ineffabilis unitatis atque trinitatis veritatem concorditer insinuant inductioni testimoniorum super hoc supersedeamus rationibus congruis et similitudinibus ita esse posse ut fides tenet insinuare inquantum valet ostendamus. **Propter quod ostendere**

[illegible]

Apostolus namque ait quod invisibilia dei a creatura *quod per creaturas perceptum* mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur sempiterna quoque virtus eius et divinitas. Per creaturam mundi intelligitur homo propter excellentiam qua excellit inter alias creaturas vel propter convenientiam quam habet cum omni creatura. Homo ergo invisibilia dei intellectu mentis conspicere potuit vel etiam conspexit per ea que facta sunt, id est per creaturas visibiles vel invisibiles. A duobus enim iuvabatur, scilicet a natura que rationalis erat et ab operibus a deo factis, ut manifestaretur homini veritas. Ideo apostolus dixit: quia deus revelavit illis, scilicet dum fecit opera in quibus artificis aliquatenus relucet indicium.

Prima ratio vel modus quo potuit cognosci deus

Nam sicut ait Ambrosius, ut deus qui natura invisibilis est etiam a visibilibus posset sciri, opus fecit quod opificem visibilitate sui manifestaret, ut per certum incertum posset sciri, et ille deus omnium esse crederetur qui hoc fecit quod ab homine impossibile est fieri. Potuerunt ergo cognoscere sive cognoverunt ultra omnem creaturam esse illum qui ea fecit, quod nulla creaturarum facere vel destruere potest. Addatur quevis creatura et faciat tale celum talemque terram, et dicam quia deus est. Sed quia nulla creatura talia facere valet, constat super omnem creaturam esse illum qui ea fecit, ac per hoc illum esse deum humana mens cognoscere potuit.

Secunda ratio quod potuit cognosci vel modus quo noverunt

Alio etiam modo dei veritatem duce ratione cognoscere potuerunt vel etiam cognoverunt. Ut enim ait Augustinus in libro de civitate dei, viderunt summi philosophi nullum corpus esse deum, et ideo cognoverunt ultra omnem creaturam esse illum qui ea fecit; cuncta corpora transcenderunt querentes deum. Viderunt etiam quicquid mutabile est non esse summum deum, et ideo animam omnesque mutabiles spiritus transcenderunt. Deinde viderunt omne quod mutabile est non posse esse nisi ab illo qui incommutabiliter et simpliciter est. Intellexerunt ergo eum et omnia ista fecisse et a nullo fieri potuisse.

3a ratio vel modus

Consideraverunt etiam quicquid est substantia vel corpus esse vel spiritum, meliusque aliquid spiritum esse quam corpus, longeque meliorem qui spiritum fecit et corpus.

4us modus vel ratio

Intellexerunt etiam corporis speciem esse sensibilem, spiritus speciem intelligibilem, et intelligibilem speciem sensibili pretulerunt. Sensibilia dicimus que visu tactuque corporis sentiri queunt; intelligibilia que conspectu mentis intelligi possunt. Cum ergo in eorum conspectu et corpus et animus magis minusque speciosa essent, si autem omni specie carere possent omnino nulla essent, viderunt esse aliquid

[illegible]

quae illa speciosa facta sunt, ubi est prima et incommutabilis species. Ideoque incomparabilis illud esse veri philosophi rectissime crediderunt, quod factum non esset et tamen quo cuncta facta essent. Ecce tot modis potuit cognosci veritas dei. Cum ergo deus una sit et simplex essentia, que ex nulla diversitate partium vel accidentium consistit, pluraliter tamen dicit apostolus invisibilia dei, quia pluribus modis cognoscitur scilicet veritas dei per ea que facta sunt. Ex perpetuitate namque creaturarum intelligitur conditor eternus, ex magnitudine creaturarum omnipotens, ex ordine et dispositione sapiens, ex gubernatione bonus. Hec autem omnia ad unitatem divinitatis pertinent indicandam. **Quomodo in creaturis appareat vestigium trinitatis.** Nunc restat ostendere utrum per ea que facta sunt aliquod trinitatis indicium vel vestigium haberi potuit. De hoc Augustinus in libro VI de trinitate ait: Oportet ut creatorem per ea que facta sunt intellecta conspicientes trinitatem intelligamus, cuius in creatura quomodo dignum est apparet vestigium. Hec enim que arte divina facta sunt et unitatem quandam in se ostendunt et speciem et ordinem. **De tribus intellige.** Nam quodcumque horum et unum aliquid est, sicut sunt nature corporum et ingenia animarum; et aliqua specie formatur, sicut sunt figure vel qualitates corporum ac doctrine vel artes animarum; et ordinem aliquem petit aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporum et amores vel delectationes animarum. Et ita in creaturis relucet vestigium trinitatis. In illa enim trinitate summa origo est omnium rerum et perfectissima pulchritudo et beatissima delectatio. Summa autem origo, ut Augustinus ostendit in libro de vera religione, intelligitur deus pater, a quo sunt omnia et a quo filius et spiritus sanctus. Perfectissima pulchritudo intelligitur filius, scilicet veritas patris, nulla ex parte ei dissimilis, quam cum ipso et in ipso patre veneramur, que forma est omnium que ab uno facta sunt et ad unum referuntur. Que tamen omnia nec fierent ab uno per filium nec suis finibus salva essent, nisi deus summe bonus esset, qui et nulli nature que ab illo bona esse posset invidit, et ut in bono quedam manerent, alia quantum vellet, alia quantum posset dedit. Que bonitas intelligitur spiritus sanctus, qui est donum patris et filii. Quare ipsum donum dei cum patre et filio eque incommutabile colere et tenere nos convenit. Per considerationem itaque creaturarum unius substantie trinitatem intelligimus, scilicet unum deum patrem a quo sumus, et filium per quem sumus, et spiritum sanctum in quo sumus; scilicet principium ad quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam qua reconciliamur; unum scilicet quo auctore conditi sumus, et similitudinem eius per quam ad unitatem reformamur, et pacem qua

[illegible]

[illegible]

unitum adherens sibi domino qui dixit fiat lux verbo per quod factum est omne quod factum est et natum est et conversum benignitatis eius qua placuit quod ab eo verbo factum est et reconciliatum est auctori ut non interiret. Ecce ostensum est qualiter creatura aliquatenus ymaginem trinitatis indicat. Non enim per rationem contemplationem sufficiens notitia trinitatis potest haberi vel potuit sine doctrine vel interioris inspirationis revelatione. Unde illi antiqui philosophi qui [illegible] de longinquo viderunt veritatem defecerunt in consideratione trinitatis ut magi pharaonis in tercio signo adinvicem tandem [illegible] fide in pluribus peccata que facta sunt. **Quod anima sit ymago dei**

Nunc vero ad eam iam perveniamus disputationem ubi in mente humana que novit deum vel potest nosse trinitatis ymaginem reperiamus ut enim ait Augustinus xiiii libro de trinitate licet humana mens non sit eius nature cuius deus est ymago tamen illius quo deo nihil melius est ibi querenda et invenienda est quo etiam natura nostra nihil melius habet. In mente ergo ipsa [illegible] eum mente eterna autem sit particeps dei eius ymago reperitur si enim amissa dei participatione deformis sit ymago tamen dei permanet. Eo enim ipso ymago dei mens est quo capax eius est eiusque esse particeps potest. Iam ergo in ea trinitatem que deus est inquiramus. **Trinitas ostenditur [illegible] memoria intelligentia et dilectione**

Ecce ergo mens meminit sui intelligit se diligit se. Hoc si cernimus trinitatem non quidem deum sed ymaginem dei. Hic enim quedam apparet trinitas memorie intelligentie et amoris. Hec ergo tria potissimum tractentur memoria intelligentiam voluntatem. Hec ergo tria ut ait Augustinus in libro x de trinitate non sunt tres vite sed una vita nec tres mentes sed una mens una essentia. Memoria vero dicitur ad aliquid intelligentia voluntas sive dilectio filii [illegible] ad aliquid dicitur, vita vero dicitur ad se ipsam et mens et essentia. Hec ergo tria sunt eo unum quo una vita una mens una essentia et quicquid aliud ad se ipsa singula dicuntur etiam simul non pluraliter sed singulariter dicuntur. Eo vero tria sunt quo ad se invicem referuntur. **Quod anima sit quod capiuntur a singulis et tota**

Equalia etiam sunt non solum singula singulis sed etiam omnia singula omnibus alioquin se invicem non caperent. Capiuntur autem invicem capiunt capiuntur enim a singulis singula et a singulis omnia. Memini enim me habere memoriam et intelligentiam et voluntatem. Et intelligo me intelligere et velle atque meminisse et volo me velle et meminisse et intelligere. **Hic ostenditur quomodo omnia a singulis** Totamque meam memoriam et intelligentiam et voluntatem simul memini. **Hic ostenditur quomodo illa tria memoria capiat** Quod enim memorie mee non memini illud non est in memoria mea. Nihil autem tam in memoria est quam ipsa memoria totam ergo memini. Item quod [illegible]

Unde [illegible] et [illegible] [illegible] memini [illegible]

[illegible commentary]

[illegible]

intelligo intelligere me scio et scio me velle quidquid volo quod quidquid autem scio memini. Tota
quoque intelligentiam totamque voluntatem meam memini. Quomodo illa tria tota capiat intelligentia
Similiter autem haec tria intelligo tota simul intelligo. Neque enim quidquam intelligibilium
est quod non intelligam nisi quod ignoro. Quod autem ignoro nec memini nec volo. Quidquid
ergo intelligibilium non intelligo sequitur etiam ut nec meminerim nec volo. Quidquid ergo intelligibilium
memini et volo sequitur ut intelligo. Quomodo illa tria tota capiat voluntas
Voluntas mea totam intelligentiam totamque memoriam meam capit dum toto utor toto
eo quod intelligo et memini. Cum itaque invicem a singulis et omnia et tota capiantur
aequalia sunt et tota singula totis singulis et tota singula simul omnibus totis
et haec tria unum una vita una mens una essentia. Ecce illius summae trinitatis
atque unitatis ubi una est essentia trium personarum ymago est humana mens licet
impar. Mens autem hic pro animo ipso accipitur ubi est illa ymago trinitatis. Unde
nec mens dicitur ut Augustinus ait [illegible] anima ipsa sed quod in ea est excellentius qualiter saepe
accipitur illud etiam praeeundo quod memoria non solum est absentium [illegible] sed etiam
praesentium ut ait Augustinus in xiiii libro de trinitate aliorumque [illegible] Ex quo sensu ista tria
dicuntur unum esse et una essentia. Hic attendendum est diligenter ex quo
sensu accipiendum sit quod supra dixit illa tria scilicet memoriam intelligentiam et voluntatem
esse unum unam mentem unam essentiam quod utique non [illegible] esse verum iuxta proprietatem
sermonis. Mens enim id est spiritus rationalis essentia est spiritualis et incorporea.
Illa vero tria naturales proprietates seu vires sunt ipsius mentis et a se invicem
differunt quia memoria non est intelligentia vel voluntas nec intelligentia vel voluntas sive
amor. Quomodo etiam ad se invicem dicuntur relative. Et haec tria etiam ad se invicem
referuntur ut ait Augustinus in [illegible] libro de trinitate. Amicus enim amare se ipsum vel meminisse
non potest nisi et noverit se. Nam quod amat vel meminit quod nescit? Miro itaque
modo tria ista inseparabilia sunt a semetipsis et tamen eorum singula et simul omnia
una essentia est cum et relative dicantur ad invicem. Hic aperitur quo sensu quod dicatur quomodo
haec tria dicuntur unum. Sed cum intendendum est quo haec tria
dicuntur una substantia ideo scilicet quia in ipsa anima vel mente substantialiter existunt non sicut
accidentia in subiectis quae possunt adesse et abesse. Unde Augustinus in libro ix de trinitate admonemur
si utcumque videre possumus haec in animo existere substantialiter non tamquam in subiecto ut color
in corpore quia etsi relative dicuntur ad invicem singula tamen substantialiter sunt in sua
substantia. Ecce ex quo sensu illa tria dicuntur esse unum vel una substantia quae
tria ut ait Augustinus in libro xv de trinitate in mente naturaliter divinitus

[illegible]

institutam quicquid invenitur perspicit et quam magnum sit in ea, vel sicut etiam semper in incommutabilibus naturae volui conspici concupisci reminiscatur per memoriam intuetur per intelligentiam amplectitur per dilectionem perfecto reperit illius summe trinitatis ymaginem **Quod in illa est similitudo et dissimilitudo** Verum tamen caveat ne hanc ymaginem ab eadem trinitate factum ita ei comparet ut omnino estimet similem sed potius in qualicumque ista similitudine magnam quoque dissimilitudinem cernat **Similitudo Augustini** Quod breviter ostendi potest homo unus per illa tria meminit intelligit diligit qui nec memoria est nec intelligentia nec dilectio sed habet unus ergo homo est qui habet haec tria. In illius vero summe simplicitate naturae que deus est quamvis unus sit deus, tres tamen persone sunt pater et filius et spiritus sanctus et hec tres unus deus. Aliud est itaque trinitas res ipsa aliud ymago **Comparatio de ymagine** Propter ymaginem eciam illud in quo sunt haec tria ymago dicitur sicut homo sicut ymago dicitur et tabula et pictura que est in ea sed tabula nomine ymaginis appellatur propter picturam que in ea est **Alia dissimilitudo Augustini** Rursus summa ymago que est homo habens illa tria una persona est. Illa vero trinitas non una persona est sed tres persone pater filii et filius patris et spiritus patris et filii. Itaque in ista ymagine trinitatis non haec tria unus homo sed unius hominis sunt. In illa vero summa trinitate cuius haec ymago est non unius dei sunt illa tria sed unus deus et tres sunt ille non una persona. Illa cum tria [illegible] homo sunt sed hominis vel in homine sunt, sed nunquam possumus dicere trinitatem sic esse in deo ut aliquid dei sit et non ipsa sit deus. Ad hoc ut haec eadem Augustinus Dicamus ergo in mente tria ymaginis trinitatem sed exigua aequalemque esse que sunt trinitatis ita ut similitudinem ut ex maxima parte sit dissimilis. Secundum est ut quod haec trinitas mentis ut ait Augustinus in .xiiii. libro de trinitate non propterea tamen ymago dei est quia sui meminit mens et intelligit ac diligit se sed quia potest etiam meminisse et intelligere et amare illud a quo facta est **Alia assignatio trinitatis create** Potest etiam alio modo aliisque nominibus distingui trinitas create que est ymago illius summe et ineffabilis trinitatis ut enim ait Augustinus in libro de trinitate mens notitia eius et amor tria quedam sunt mens enim novit se et amat se nec amare se potest nisi etiam noverit se duo quedam sunt mens et notitia eius, item duo quedam sunt mens et amor eius. Cum ergo se novit mens et amat se

manet trinitas scilicet mens amor et notitia eius. Mens autem hic accipitur non pro anima sed pro eo quod in ea excellentius est. Unde dicatur esse unum. Augustinus: Hec autem tria cum sint distincta et a se invicem dicuntur tamen esse unum quia in anima substantialiter existunt. Et est ipsa mens quasi parens et quod mens vicem patris notitia filii accipit[...] notitia eius quasi proles eius. Mens enim cum se cognoscit notitiam accipitur sui gignit et est sola parens sue notitie. Tercius est amor qui de ipsa mente et notitia eius procedit dum mens cognoscens se diligit se. Non enim posset se diligere nisi cognosceret se. Amat etiam placitam prolem id est notitiam suam et ita amor quidam complexus est parentis et prolis. Quod non est minor mente notitia nec amor. Nec minor est proles parente dum tantum se novit mens quanta est. Utrumque est nec minor est amor parente et prole id est mente et notitia dum tantum se diligit mens quantum se novit et quanta est. Quod hec tria in se ipsis sint. Sunt etiam hec singula in se ipsis quia et mens amans in amore est et amor in amantis notitia et notitia in mente noscente est. Ecce in his tribus qualecumque trinitatis vestigium apparet. Quod mens per ista perficit ad intellectum. Mens vero ipsius sedans hec tria illam unam essentiam in qua ipsa sunt extendit se ad contemplationem creatoris et videt unitatem in trinitate et trinitatem in unitate, intelligit enim unum esse deum unam essentiam unum principium. Intelligit enim quia si duo essent vel uterque insufficiens esset vel alter superfluus. Quia si aliquid deesset uni quod haberet alter non esset ibi summa perfectio. Si vero uni nichil deesset quod haberet alter, cum in uno essent omnia alter superfluus. Intelligit ergo unum esse deum unum omnium auctorem et videt quod absque sapientia non sit qui res facta et ideo intelligit eum habere sapientiam que ab ipso genita est et quia sapientiam suam diligit intelligit etiam ibi esse amorem. Hic describit trinitatis unitatem. Quapropter in ista consideratione ut ait Augustinus libro ix de trinitate: Credamus patrem et filium et spiritum sanctum unum esse deum universe creature conditorem et rectorem, nec patrem esse filium nec spiritum sanctum vel patrem esse vel filium, sed trinitatem relatarum ad invicem personarum et unitatem equalis essentie. Ut enim ait ipse libro de fide ad Petrum: Una est natura sive essentia patris et filii et spiritus sancti non una persona. Si enim sic esset una persona sicut est una substantia patris et filii et spiritus sancti non una persona. Si enim sic esset una persona sicut est una substantia patris et filii et spiritus sancti, veraciter trinitas non diceretur. Rursus quidem trinitas esset vera sed unus deus trinitas ipsa non esset. Si quemadmodum pater et filius et spiritus sanctus personarum sunt ab invicem proprietate distincti, sic fuissent naturarum quoque

[illegible]

diversitate discreti. fidem autem patriarcharum prophetarum atque apostolorum unum deum predicant esse trinitatem. In illa ergo summa trinitate unus est deus pater qui solus essentialiter de seipso unum filium genuit et unus filius qui de uno patre solus essentialiter natus. unus spiritus sanctus qui solus essencialiter a patre filioque procedit. hoc autem totum non potest simul comprehendi. ... de se et ... ut enim augustinus in i. libro de trinitate. Nulla res est que se ipsam gignat ut sit. *Hic queritur utrum*

Hic oritur questio satis necessaria cum constat et ... *Questio utrum deus se genuit* **III**

verum est quod deus pater genuit filium. Ideo queritur utrum concedendum sit quod deus genuit deum. Si enim deus genuit deum videtur quod aut se deum aut alium deum genuit. Si vero alium deum genuit non est tantum unus deus. Si autem se ipsum deum genuit aliqua res se ipsam genuit. Ad quod respondentes dicimus sane et catholice concedi quod unus unum genuit et quod deus deum genuit, quia deus pater deum filium genuit. In symbolo quoque scriptum est lumen de lumine deum verum de deo vero. Sed non est addendum quod genuit se deum vel alium deum. nec tamen concedendum esse dicimus quod alium deum non genuit, verum est quia unus tantum deus est. Se autem ipsum deum non genuit ostendit Augustinus in primo libro de trinitate dicens. Qui putat esse eius potentie ut se ipsum ipse genuerit eo plus errat quod non solum deus ita non est sed nec spiritualis nec corporalis creatura. Nulla enim res est que se ipsam gignat ut sit. Et ideo non est credendum vel dicendum quod deus genuit se. *Alia questio de eodem.* Sed adhuc opponunt garruli ratiocinatores dicentes. si deus pater genuit deum, aut genuit deum qui est deus pater aut deum qui non est deus pater. Si genuit deum qui non est deus pater ergo deus est qui non est deus pater. non ergo tantum unus deus est. Si genuit deum qui est deus pater ergo genuit se ipsum. Ad quod respondemus determinantes illam propositionem que sic proponitur. si deus pater genuit deum aut deum qui est deus pater aut deum qui non est deus pater. hec sane et prave intelligi potest et ideo videndum est sic. deus pater genuit deum qui est ipse pater. hoc dicimus esse falsum. et concedimus alterum scilicet deus genuit deum qui non est pater. nec tamen genuit alium deum nec ille qui genitus est alius deus est quam pater sed unus deus cum patre. Si vero addatur genuit deum qui non est deus pater, hic distinguimus quia dupliciter potest intelligi. genuit deum qui non est deus pater scilicet deum filium qui filius non est pater

[illegible]

qui deus est hic sensus verus est. Si vero intelligatur sic genuit deum qui non est deus pater qui non est deus qui est pater hic sensus falsus est. Unus enim et idem deus est pater et filius et spiritus sanctus et eque pater et filius et spiritus sanctus est unus deus. **Contra quosdam dicentes tres personas esse unum deum**

Quidam tamen veritatis adversarii **et unam substantiam sed non econverso scilicet unum deum unam substantiam** concedunt patrem et filium et spiritum sanctum sive tres personas esse unum deum unam substantiam. Sed nolunt concedere unum deum sive unam substantiam esse tres personas, dicentes substantiam divinam predicari de tribus personis, non tres personas de substantia divina. Fides autem katholica tenet ac predicat et tres personas esse unum deum unam substantiam sive unam essentiam sive naturam divinam et unum deum sive essentiam divinam esse tres personas. Unde Augustinus in primo libro de trinitate: Ita autem beate ipse deus trinitas beatibus et solus potens. Contra quia apostolus dixit ipse deus trinitas intelligitur et ipsum deum esse trinitatem et trinitatem ipsum deum. Item in eodem: In verbis inquit illis apostoli quibus de adventu Christi loquens dicit quem ostendet beatus et solus potens rex regum et dominus dominantium qui solus habet immortalitatem etc. nec pater proprie nominatus est nec filius nec spiritus sanctus sed solus et beatus potens id est unus et solus verus deus qui est ipsa trinitas. Contra et hic aperte dicit unum solum verum deum esse ipsam trinitatem et unus deus trinitas est id est unus deus est tres persone. Item Augustinus in libro v de trinitate: Non tres deos sed unum deum dicimus esse ipsam prestantissimam trinitatem. Item Augustinus in libro de fide ad Petrum in expositione simboli: satis est christiano rerum creatarum causam visibilium sive invisibilium non nisi bonitatem credere creatoris qui est deus unus et verus nullamque esse naturam que non aut ipse sit aut ab ipso eundemque scilicet deum esse trinitatem patrem et filium et spiritum sanctum. Item Augustinus in sermone de fide: credimus unum deum unam esse divini nominis trinitatem. Ex his aliis pluribus auctoritatibus evidenter ostenditur et esse et credendum quod unus deus est trinitas et una substantia tres persone sicut eque trinitas dicitur et unus deus et tres persone dicuntur et una substantia. **Reddit ad primam questionem scilicet an**

Nunc ad premissam questionem redeuntes ubi querebatur an deus pater genuit se deum an alium deum adhuc dicimus neutrum fore **Deus pater se an alium deum genuit** concedendum dicente beato Augustino in epistola ad Maximinum quod deus pater esse alium

genuit hijs verbis. Pater ut haberet filium de se ipso non minuit se ipsum sed ita genuit de se alterum se ut totus maneret in se et esset in filio tantus quantus est et solus. quod ita intelligi potest id est de se alterum a se genuit / non utique alterum deum sed alteram personam vel genuit se alterum id est genuit alterum qui est quod ipse est natura et si alius sit pater quam filius non est tamen aliud sed unum. **Hic queritur an pater genuerit**

Post hec queritur **divinam essentiam vel ipsa filium an essentia genuerit** utrum concedendum sit quod pater genuit **essentiam ut pater an genuit** divinam essentiam vel quod divina essentia genuit filium / vel essentia genuit essentiam / an omnino non genuit essentia / nec genita est divina essentia. Ad quod catholicis tractatoribus consentientes dicimus quod nec pater genuit divinam essentiam / nec divina essentia genuit filium / nec divina essentia genuit essentiam / hic autem nomine essentie intelligimus divinam naturam que communis est tribus personis et tota in singulis. **¶** Ideo non est dicendum quod pater genuit divinam essentiam / quia si pater diceretur genuisse divinam essentiam essentia divina diceretur relative ad patrem / vel pro relatione poneretur non indicaret essentiam. Ut enim augustinus in v. libro de trinitate quod relative dicitur non indicat substantiam.

Secunda ratio **¶** Item cum deus pater sit divina essentia si eius esset genitor utique genitor esset eius rei que ipse est / et ita eandem rem se ipsam genuisset quod augustinus negat ut supra ostendimus. **3a ratio potior** **¶** Item si pater est genitor essentie divine, cum ipsa essentia divina sit id quod deus sit, eo ergo quod generat, et est et deus est / et si ita est non genito gignens / ita ergo non aliud / quod generatur est a quo deus sed ipse eo quod generat et est et deus est / si ita est non genito gignens sed gignenti genitus causa est / ut ipse sit et deus sit / simili ratione probat augustinus in libro vii de trinitate quod pater non est sapiens sapientia quam genuit / quia si ea sapiens est / ea est / hoc enim est ibi esse quod sapere / propter ipsum est ibi esse quod sapere / non per illam sapientiam quam genuit sapiens pater est. **¶** Aliud enim aliud dicimus / vel eadem dicimus, hoc illi est esse quod sapere / nisi ex eo est quo sapiens est / ergo que causa illi est ut sapiens sit / eadem ipsa illi causa est ut sit / **¶** Si igitur sapientia quam genuit causa est illi ut sapiens sit / et causa illi est ut sit / **¶** Quod cum fieri quia sit apud genitorem nullo modo quisquam dixerit sapientiam / **¶** aliud enim est insanius / ita ergo si pater genuit essentiam / qua est / essentia / quam genuit causa est illi ut sit. Non ergo patrem qua est essentia genuit. Nam in illa simplicitate inquit augustinus / quia non est aliud sapere quam esse / eadem ibi sapientia

est quae essentia. Augustinus quoque de sapientia hoc et de essentia divina sicut dictum est non genuit sapientiam qua sapiens est, ita nec essentia qua est, ut cum sapientia sapiens, et cum potentia potens. Ita et essentia ipse est, eadem quae est sapientia et potentia quae est et potentia potens; ita et essentia ipse est. Patet utrisque expositionibus quod nec pater divinam essentiam genuit. **Hic essentia.**

Hic autem videtur contrarium quod Augustinus ait in libro de fide ad Petrum. Videtur adversari

Deus eum sibi genuit, id est quod ipse est genuit, non de nihilo nec de aliqua iam facta conditaque materia, sed de se ipso id quod ipse est. Item: Deus pater qui verissime se indicare animis cognoscentibus et voluit et potuit, hoc ad se ipsum indicandum genuit quod est ipse qui genuit. Haec aperte dicere huiusmodi verbis deum patrem genuisse illud quod ipse est. Illud autem quod ipse est non est nisi essentia divina. Videtur ergo divinam essentiam genuisse. Ad quod dicimus illa verba sic intelligenda esse dicentes pater de se ipso genuit illud quod ipse est, id est filium qui est illud quod ipse est. Nam quod pater est et filius hoc est, sed non qui pater est et filius hoc est. **Alias partes quodam exceperunt.** Ita eadem non est dicendum quod divina essentia genuit filium, quia cum filius sit divina essentia, iam esset filius res a qua generatur et ita eadem res se ipsam generaret. Ita etiam dicimus quod essentia divina non genuit essentiam, quia cum una et summa quaedam res sit divina essentia, si divina essentia essentiam genuit, eadem res se ipsam genuit, quod omnino esse non potest. Sed pater solus genuit filium, et a patre et filio procedit spiritus sanctus. **Quod videatur.**

Praedictis autem videtur esse contrarium quod Augustinus dicit in libro VII de trinitate. Dictis esse contraria.

Sic insinuat est deo esse quod sapere; unum pater et filius simul sunt una sapientia, quia una essentia et singillatim sapientia de sapientia sicut essentia est de essentia. Ecce his verbis aperte dicit Augustinus sapientiam de sapientia et essentiam de essentia. Ubi videtur significare quod sapientia sapientiam et essentia essentiam genuit. Item in libro de fide ad Petrum ait: Si verum dei filium, id est unam ex trinitate personam, deum verum credis, natum de natura patris esse nullatenus dubites. Hic videtur dicere quod natura filii sit nata de natura patris. Quod etiam in XV libro de trinitate ait: Dicitur filius consilium de consilio et voluntas de voluntate, sicut substantia de substantia et sapientia de sapientia. Etiam videtur dicere quod substantia sit genita de substantia et sapientia de sapientia. Sed hoc ita determinamus: sapientia de sapientia et substantia de substantia est, id est filius qui est sapientia et qui est substantia est de patre qui est eadem substantia et sapientia, et filius qui est divinitus natus est de patre, qui est natura divina, et expressius dicimus deum filium sapientiam esse

de patre sapientia et deum filium esse sapientiam genitam de patre sapiente. Quomodo autem ita intelligi debeat, Augustinus ostendit in vii libro de trinitate dicens: Pater ipse sapientia est, et dicitur filius sapientia patris quomodo dicitur lumen patris, id est sicut lumen de lumine et utrumque unum lumen, sic intelligitur sapientia de sapientia et utrumque una sapientia et una essentia. *Alia determinatio eorum que videntur esse.* Item: Ideo Christus dicitur virtus et sapientia dei, quia de patre virtute et sapientia est etiam ipse virtus et sapientia, sicut ipse lumen de patre lumine est, et ipse fons vite est apud deum patrem fontem vite. Filius ergo sapientia de patre sapientia est, sicut filius lumen de lumine patre, et deus filius de deo patre, ut et singulus sit lumen et singulus sit deus et singulus sit sapientia, et simul unum lumen, unus deus, una sapientia. Ecce his verbis manifeste aperit Augustinus ex quo sensu accipienda sunt predicta verba et hiis similia, scilicet cum dicitur sapientia de sapientia vel sapientia genuit sapientiam. *Quod videtur predicte [illegible]*

Hinc non est etiam [illegible] quod videtur quod Hylarius ait in v libro *Expositio: [illegible]* de trinitate: Nobis ingenito non est [illegible] filius ingeniti honoris [illegible] et honore est geniturus, ergo filius essentiam habet totam cum est in eo divina essentia. Videtur quod ipsa divina essentia nata sit. Item in v libro de trinitate Augustinus: Nativitas dei non est ex alia quam perfecta est, non tenens naturam. Nec enim aliud quam deus subsistit qui non aliunde quam de deo subsistit. Ecce hic dicit nativitatem dei perfectam ex natura. Item videtur ex hiis verbis atque predictis naturam dei genitam et genuisse. Quod apertius dicit in libro ix de trinitate: Nobis inquit unigenitum deum in forma servi manentem, nec naturam dei mansisse perfectam, nec unitatem forme servilis in naturam divine unitatis refundendam, nec in usus corporalis nisi [illegible] patrem esse in filio predicandum. Sed hoc cuiusquam genitam naturam habet ipse genitum fuisse naturam quia in forma nature sue genitus manens formam nature et infirmitatis corporalis accepit. Non enim deficiente dei natura ne esset, sed in se humilitatem terrene nativitatis manens sibi dei natura susceperat, generis sui potestatem in habitu assumpte humilitatis exercens. Ecce hic aperte dicit naturam genuisse et naturam genitam et naturam assumpsisse naturam. Quod apostolus negat *deum natum dei in forma sua manentem formam nature et infirmitatis corporalis accepisse.* Item idem: Nunquam unigenito deo contumelia est patrem sibi innascibilem deum esse, cum de innascibili deo

nativitas unigenita, id est naturam unigenitam subsistentem. Item idem dicit unigenitam naturam. *Quomodo intelligenda sint premissa verba, horum expositio eo quod his videntur contraria probat.*

Sed quia hec verba sane fidei intelligi possunt, quod dicitur in libro *eiusdem*: intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Hec ergo verba ita intelligi possunt: Nichil habet filius nisi natum, id est nichil habet secundum quod deus est, nisi quod nascendo accepit; et ipse nascendo patris in se subsistentem habet naturam. Unde idem Hilarius addidit in V libro: Filius habet naturam genitus quam ille qui genuit, ita tamen ut natus non sit ille qui genuit. Nam quomodo erit pater ipse, cum genitus sit? Sed in hiis quibus subsistit ille qui genitus est, in quibus totus est ipse qui genuit, quia non est aliunde qui genitus est; et ideo non refertur ad aliud, quod ex uno subsistit ex uno ac si in genere filii naturam suam, ut ita dicam, scriptura. Unde immutabilis deus immutabilem genuit deum, nec naturam suam deserens ex indemutabili deo indemutabilis dei per nativitas. Subsistentem ergo in eo dei naturam intelligimus, cum in eo deus insit, nec sit aliud qui est deus quam sit deus alius, quia ipse deus et in eo deus. Item ergo dei patris unitas in deo filio esse docetur, cum in eo deus intelligi esse qui deus est, est [illegible] in uno et unus ab uno. *Quomodo intelligi possit de substantia*

Dicit quoque [illegible] sacra scriptura legatur pater de substantia *sua genuisse filium*. Augustinus in libro de fide ad Petrum ait: Ipse deus de nullo genitus de se solo, de sua natura, sine initio genuit filium deum sibi equalem et coeternum, quia ipse natura et unus est deus coeternus. Item hic dicit Augustinus filium genitum de natura patris. Est autem una natura patris et filii et spiritus sancti. Si ergo de natura patris genitus est filius, genitus est de natura filii et spiritus sancti, immo de natura sua [illegible]. Idem quoque Augustinus ait in libro XV de trinitate: dicitur esse filius patris et de substantia patris genitus. Item apostolus loquens de deo patre sic ait: qui eripuit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum filii caritatis sue. Cum dictum est in regnum filii caritatis sue, nichil aliud intelligi quam filii sui dilecti, quam filii substantie sue. Caritas quippe patris, que in natura eius est ineffabiliter simplici, nichil est aliud quam ipsa natura atque substantia, ut sepe diximus et sepe iterare non piget. Ac per hoc filius caritatis eius nullus est alius quam qui de substantia eius est genitus. Item apostolus hic dicit Augustinus filium esse genitum de substantia patris et filium substantie patris. Idem quoque Augustinus in libro contra Maximinum hereticum dei patrem genuisse filium et filium genitum de substantia patris asserit dicens: carnalibus cogitationibus plenum patrem dei de se

patrem eiusque filium non putatis nisi quod paratur quod substantia eius patri est ... ignorantes scripturas neque virtutem Dei. Nullo enim modo Dei filium unicum cogitatis si eum natum esse de substantia patris negatis. Non enim iam erat homo filius et ei donavit Deus ut esset filius Dei ex Deo natus gratia non natura. An forte etsi non homo erat filius tamen aliqua iam erat qualiscumque creatura et Dei filium Deus mutante gratia est. Si nihil horum est, aut de nihilo aut de aliqua substantia natus est. Sed ne credamus nos putare de nihilo esse Dei filium, de aliqua substantia esse affirmastis non posse dicere de nihilo esse Dei filium; de aliqua ergo substantia est. Et si non de patris natura, de qua sit dicite, sed non invenietis. Iam ergo unigenitum Dei filium Christum de patris esse substantia non vos nobiscum pigeat confiteri. Idem in eodem: ... ut sunt in uno filio eius Christo. Dicite ergo nobis utrum verus Dei filius ab eis qui gratia filii sunt quadam proprietate distinctus de nulla substantia sit an de aliqua. Non dicitis in quibus de nulla, ne dicatis de nihilo; ergo de aliqua substantia est. Quaero de qua. Si non de patris substantia est, aliam quaerite. Si aliam non invenitis, patris agnoscite substantiam et filium eius patri homousion confitemini. Item in eodem: ... pater omnino incorruptibiliter filium de se genuisse ... Ipsi dicitis quod saepe dicendum est: aut de aliqua substantia natus est Dei filius aut de nulla. Si de nulla, ergo de nihilo; quod iam non dicitis. Si de aliqua, nec tamen de patris substantia, non est verus filius. Si de patris substantia, unius eiusdemque substantiae sunt pater et filius. Vos autem nec de nihilo nec de aliqua materia nec de patris substantia esse conceditis; nec videtis quam necesse sit ut qui non est ex nihilo nec ex aliqua re alia sed ex Deo, non nisi de Dei substantia esse possit, et hoc esse quod Deus est de quo est, id est Deus de Deo natus, quia non aliud praeter creaturam de Deo est.

Colligit summam praedictorum apud quae ...

His verbis praemissis innui videtur quod divina essentia vel substantia aliquid genuit, vel quod filius sit genitus de substantia patris, et quod de Deo est natura, et quod ipse genuit. Sed cum ipse est essentia divina, et ita putari potest divinam essentiam genuisse. Vehementer his verbis ... nos quae quomodo intelligenda sint mallem ab aliis audire quam tradere. Ut tamen sine iudicio atque temeritate loquar, ... sensu dicta possunt accipi: ... natura Deus est et filius eiusdem patris de ipso est, ita quod est eiusdem ... cum eo ... sicut Augustinus ibidem ostendit.

z quod dixat qu explanans dicto enim natura coetus dedo est addidit
Non est aliud filius quam illud de quo est .i. unius eiusdem substantie
est Deinde apertius talem uel eam expeditis verbis fore hanc aperte
in eodem libro contra maximinum dicens Trinitas unius eiusdem substantie
est quia non de aliqua materia uel de nichilo est filius sed de quo
est genitus Item spiritus sanctus non de aliqua materia uel de nichilo
est sed inde est unde procedit Hiis utique verbis aperte ostendit ea
ratione dici filium esse de substantia patris quia est de patre genitus ita
quod est eiusdem substantie cum eo et spiritum sanctum esse de substantia patris et filii quia
ab utroque procedit ita quod est eiusdem substantie quod filius [illegible] est de nichilo

Ostenditur quoque ex illis verbis filium et spiritum sanctum [illegible]
non esse de nichilo sed de aliquo/ nec tamen de aliqua materia unde
etiam hyl. in xii li. de tri. ait unigenitus deus cum natus sit protestatur auctorem cum ex manente natus est non est natus ex nichilo
et cum ante tempus natus est omnem sensum preuenit nascendo/ hiis
aperte dicit quod filius non est natus ex nichilo Pater et spiritus sanctus non
est dicendus eo uel procedere ex nichilo quia filius de substantia patris natus
est .i. aperte ex eo quo est eiusdem substantie et eadem substantia/ ex quo sensu est
accipiendum illud pater genuit id quod est ipse .i. filium qui est hoc quod
pater ita debere intelligi augustinus aperte dicens in li. contra maximinum
Si genuit pater quod est alioquin non est verus filius si quod est pater non
est filius Item substantia dei genuit filium .i. pater substantia genuit filium qui
est eadem substantia et eiusdem substantie/ quod pater esse intelligendum augustinus ostendit
dicens ad maximinum sicut dicens spiritus spiritum genuit ita dic spiritus
eiusdem nature uel substantie spiritum genuit Item sicut dicis deus deum genuit ita dic deus eiusdem nature uel substantie deum genuit hoc si credideris et dixeris nichil debeat re ultius [illegible] Hiis enim verbis
aperte quo predicta debeant intelligi/ scilicet filius natus est de substantia
uel pater genuit filium de sua natura siue essentia .i. de se natura
et etiam genuit filium eiusdem essentie ac nature cum qui est eadem

essencia ac natura. Dum expone illud filius sbe patris q. filius patris sbe
i. qui est sba cu quo filius ead' sba est quia consubstantialis est patri filius
et hic sensus innuit ex verbis aug. qui in v. li. de t. ait Tres personas
eiusd' essencie vel tres personas unam essenciam dicimus. tres aut personas
ex ead' essencia non dicimus q. aliud ibi sit qd' ee est aliud qd' persona
Hys verbis ondit non ee d' personam ee ex essencia nisi ex sensu predicto
quis sensus confirmat ex eo quod q. in xv libro de t. Idem ait. Sicut
ergo scia sciencie dei sic etiam ipm verbum qd' nascit' de ea scia dissile est
illi verbo dei qd' natum est de patris essencia tale est aut ac si dicam
de patris scia de patris sapia vel qd' est expressius de patre essencia de
patris scia de patre sapia. Ex hoc itaque intellu verbum dei patris unigenitus
filius per omnia patri similis et equalis verte d' deus de deo et lumen de lumine
sapia de sapia essencia de essencia quia est hic omo qd' pr non tn
pater quia iste filius ille pater. Quod dicit' unus patris dei filius

Inde est quod solus unigenitus dei d' natura filius natura
quia eiusd' nature est et ead' natura est cu patre. Vnde hyl' in x li.
de t. de xpo loquens ait na. filius est quia eand' naturam quam ille
qui genuit habet. Vtrum pr voluntate genuit filium an necessitate

Preterea queri solet utrum 7 an volens an nolens sit deus.
pater genuit filium voluntate an necessitate. de hoc diversus ad
augustinus. ita ait voluntate genuit pat' filium vel necessitate. nec voluntate nec
necessitate quia necessitas in deo non est. Preire voluntas sapiam non
pt. quo d' ut aug. ait in xv li. de t. Videnda est dyalectica eunomii
a quo eunomiani heretici orti sunt qui cu non potuisset intelligere
nec crede voluisset unigenitum dei verbum filium dei ee natura i. de sba
patris genitum non natura vel sbe dixit ee filium sz filium voluntatis
dei volens asserere accidentem vel antecedentem deo voluntatem
qua gigneret filium sicut nos aliquid aliud volumus qd' ante non volebamus
ppt qd' mutabilis intellit' na nra qd' absit ut in deo ee credam. Nec
aliud dei verbum esse filium dei natura non voluntate ut docet aug.

In xv. libro de Trinitate ubi quendam katholicum heretico prudentem commendat dicens: Eleganter sane quidam prudens heretico versutissime interroganti utrum deus filium volens an nolens genuerit, ut si diceret nolens, absurdissima dei miseria sequeretur, si autem volens, continuo quod intendebat concluderet, scilicet non nature filium sed voluntatis esse. At ille vigilantissime ab eo quesivit vicissim utrum deus pater volens aut nolens sit deus, ut si responderet nolens, sequeretur grandis absurditas et miseria, quam de deo credere magna est insania. Si autem diceret volens, responderetur ei: ergo et ipse voluntate sua deus est, non natura. Quid ergo restabat nisi ut obmutesceret sua interrogatione obligatum insolubili vinculo se videns. Ex predictis docetur non esse concedendum quod deus voluntate vel necessitate vel volens vel nolens sit deus. Item quod voluntate vel necessitate vel volens vel nolens genuerit filium. Oppo[sitio]

Sed contra hoc opponitur: voluntas dei est natura sive essentia dei, quia non est aliud deo esse, aliud velle. Et ideo sicut una est essentia trium personarum, ita et una voluntas. Si ergo deus natura deus est, et voluntate deus est; et si verbum dei natura filius dei est, et voluntate filius dei est. Hoc autem facile est refellere. Nam et prescientia dei sive scientia qua scit vel prescit bona et mala divina natura sive essentia est, et predestinatio sive voluntas eius eadem divina essentia est. Nec est aliud deo scire et velle quam esse. Et tamen sic proprie dicitur de scientia dei vel voluntate, non tamen dicitur de voluntate quicquid dicitur de scientia et e converso. Nam omnia illa sua voluntate deus vult que sua scientia scit, et tamen sua scientia prescit tam bona quam mala, voluntate autem non vult nisi bona. Scientia quippe dei et prescientia de bonis est et malis, voluntas vero et predestinatio tantum de bonis est. Et licet proprie dicatur esse in deo scientia et voluntas, prescientia et predestinatio, cum unum sit natura dei et voluntas dei, tamen non potest dici pater genuisse filium voluntate, et est deus natura, non voluntate. Qualiter sint intelligenda illa verba: pater nec volens nec nolens est deus

Predicta ergo verba quibus prudens "nec volens nec nolens genuit" ...

[illegible]

dictum est, quod deus pater nec volens nec nolens est deus, nec volens nec nolens genuit filium, sine voluntate vel necessitate, extra sensum michi videtur accipienda, ut voluntatem precedentem vel accidentem intelligamus, qualiter eum omnino intelligebat. Non enim ipse est deus voluntate precedente vel efficiente, vel volens prius quam deus, nec voluntate precedente vel accidente genuit filium. Nec prius volens quam generans genuit filium, nec prius generans quam volens genuit filium, volens tamen genuit, sicut potens genuit et bonus genuit et sapiens genuit et huiusmodi. Si enim pater sapiens et bonus dicitur genuisse filium, cur non et volens, cum ita idem sit deo esse volentem quod est esse deum, sicut idem est esse sapientem quod est esse deum? Dicamus ergo quod pater sicut sapiens ita volens genuit filium, sed non voluntate precedente vel accidente. Quem sensum aperte Augustinus confirmat, ita dicens super epistolam ad Ephesios: De filio dei, id est domino nostro Ihesu Christo, scriptum est quia cum patre semper fuit, et numquam ut esset voluntas paterna precessit. Et ille quidem natura filius est. Hylarius de synodis: Eos qui dicunt de non extantibus filium dei esse, vel aliter eos qui dicunt quod non consilio neque voluntate pater generat filium, anathematizat sancta ecclesia. Item: Si quis nolente patre dicat natum filium, anathema sit. Non enim nolente patre coactus pater vel naturali necessitate ductus, cum nollet, genuit filium, sed mox ut voluit, sine tempore et impassibiliter ex se unigenitum demonstravit.

Hic queritur an pater potuerit vel voluerit generare filium.

Hic solet queri a quibusdam utrum pater voluerit vel potuerit generare filium. Sic enim inquiunt: potuit et voluit generare filium, ergo potuit et voluit aliquid quod non potuit nec voluit filius. Nam filius non potuit vel voluit generare filium. Quibus respondere facile videtur dicentibus posse vel velle generare filium non est aliquid posse vel velle subiectum voluntati vel potencie. Est tamen aliqua potentia vel voluntas secundum posse vel velle generare filium, et ergo distinguenda est multiplex positio ubi posse vel velle generare filium est posse vel velle aliquid, nec corpus que subiecta sunt divine potencie et voluntati. Nec est aliquid inter omnia vel de omnibus, sed super omnia et ante omnia. Non enim ante voluit vel potuit quam genuit, sicut nec ante fuit quam genuit.

[illegible]

quia ab eterno fuit et ab eterno genuit filium. quocirca hic inde posse
pater enim potest esse pater et vult esse pater, filius autem nec vult nec potest esse
pater. ergo pater potest vel vult esse aliquid quod non potest vel vult esse filius. quod
non sequitur, quia esse patrem non est esse aliquid, ut supra ostendimus.

Sed vehementer nos movet quod ponit Augustinus in v^o contra Maximinum, ubi ait,
Augustinus in V^o libro contra Maximinum, qui asserebat patrem potentiorem filio eo
quod filium genuit deum creatorem, filius vero non, dicebat patrem potuisse
gignere, non filium, et ideo potentiorem esse filio. Ad quod ita loquitur Augustinus
volens ostendere patrem non esse potentiorem filio, hoc ubi ait: absit ut ideo potentior sit pater filio sicut pu-
tas, quia creatorem genuit pater, filius autem non genuit creatorem.
Neque enim non potuit, sed non oportuit. Vide et diligenter attende hec verba:
non enim non potuit, sed non oportuit. Videtur enim dicere quod filius potuit
gignere, sed non oportuit. Item ait: quod non oportuit. Quare autem
non oportuit subdit dicens: immoderata enim esset divina generatio, si
genitus filius nepotem gigneret patri, quia et ipse nepos nisi suo avo pro-
nepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam impotens diceretur.
Similiter etiam ille si nepotem non gigneret avo suo et pronepotem proavo
suo, non a vobis appellaretur omnipotens. Nec impleretur generationis series si
semper alter ex altero nasceretur, nec eam perficeret ullus si non sufficeret unus.
Itaque omnipotentem genuit filium pater, et hic non genuit. opponit et solvit

Hoc autem non videtur quibusdam posse stare, si filius Augustinus verbis
potuit gignere. Si enim filius potuit gignere, potuit esse pater; et si potuit
esse pater, potuit esse pater vel sui vel patris vel spiritus sancti vel alicuius
alius; sed alius non, quia nullus alius semper fuit; nec patris, quia pater est
ingenitus et innascibilis; nec sui, quia nulla res seipsam gignere
potest; nec spiritus sancti, quia nasci non potuit. Si enim nasci potuit, potuit
esse filius, et ita innascibilis esse potuit. hic quibusdam quomodo sint intelligenda

Quomodo ergo accipietur quod supra dictum est: non enim non potuit
gignere, sed non oportuit, quasi potuit sed non oportuit?
Non est nobis perspicuum aperire quo sit hoc sensu, et ideo sub silentio

potius est permittendum, nisi me superior aliquid loqui cogeret instantia quaestionum.

Potest quoque sic intelligi: non autem non potuit, **hic aperte exponit sensum suum** scilicet non oportuit, id est non competebat, sicut fuit quod filius non genuit. **accipienda** non conveniebat, sicut deus filius non est deus pater; nec tamen hoc ex impotentia filii est, immo et pater filius non est, filius nec hoc est ex impotentia patris. Sed quaerit Maximinus Arrianorum episcopus: Unde ergo est quod pater non potest esse filius, vel filius pater? Non utique ex impotentia, sed pater ex proprietate generationis pater est, qua oportet eum non esse filium, et filius proprietate nativitatis filius est, qua oportet eum non esse patrem. De quibus proprietatibus postea plenius tractabitur. **Utrum pater in natura sit potens gignere filium et an sit**

Item quaeritur a quibusdam si pater potens sit natura **aliqua potentia quae sit in filio** gignere filium, et an hoc sit aliqua potentia quae sit in filio. Ad quod dicimus quod non est potens nisi natura, eius enim potentia natura est vel essentia. Sed quaerunt illi: Si potens est gignere, habet ergo potentiam gignendi filium; aut non habet potentiam gignendi, si non potest gignere. Habet ergo pater aliquam potentiam quam non habet filius. Non sequitur: eandem enim potentiam penitus habet filius quam et pater, qua pater potuit gignere et filius potuit gigni. Eadem enim potentia in filio est qua potuit gigni, quae est in patre qua potuit gignere. Sed contra hoc opponitur: aliud est posse gignere et aliud est posse gigni, quia aliud gignere, aliud gigni est. Hic distinguendum est: si enim eo dicatur aliud est posse gignere et aliud posse gigni, alia significetur potentia qua pater potens est gignere et alia qua filius potens est gigni, falsus est intellectus. Si autem dicas primum posse hic aliam proprietatem sive notionem qua genitor est et filium, alia qua genitus est, verus est intellectus. Aliam enim proprietatem habet pater qua pater est, aliam filius qua filius est.

Ita etiam tamen dicatur filius **quomodo sit intelligenda filium habere vel non habere potentiam** non habere potentiam generandi quam habet pater, duplex **generandi** intelligi potest. Si enim dicatur non habere filius potentiam generandi quam habet pater, duplex: et pater, id est qua potens sit ad generandum, id est ut genuit vel generet

filium sicut pater voluntarie est. Si vero intelligatur sic non habet potentiam qua posset gignere vel gignitus esse qua eadem pater potens est ut genuerit vel ut genitus filius est. Sic dicitur pater habet potentiam qua potest esse pater filius vero non habet potentiam qua possit esse pater. Et e converso filius habet potentiam qua potest esse filius pater vero non habet potentiam qua possit esse filius. Habet ergo aliquam pater quam non habet filius et e converso. Absit quia eadem est potentia patris qua potest esse pater et filii qua potest esse filius. Ita etiam eadem est voluntas qua pater vult esse pater non filius et filius vult esse filius non pater. Et eadem est voluntas filii qua vult esse genitus a patre genuisse et patris qua vult esse genitor et filium genitum.

De incommutabilitate et simplicitate divine essentie.

Nunc de veritate sive proprietate et incommutabilitate atque simplicitate divine nature vel substantie sive essentie agendum est. Est itaque deus ut ait Augustinus in libro v. de trinitate sine dubitatione substantia vel si melius hoc appellatur essentia quam greci usiam vocant. Sicut enim ab eo quod est sapere dicta est sapientia et ab eo quod est scire dicta est scientia ita et ab eo quod est esse dicta est essentia. Et quis magis est quam ille qui dixit famulo suo moysi: Ego sum qui sum et dices filiis israel: qui est misit me ad vos. Ipse vero ait proprie dicitur essentia cuius essentia non novit preteritum vel futurum. Unde Ieronimus ad marcellam scribens ait: Deus solus qui exordium non habet vere essentie nomen tenuit quia in eius comparatione qui vere est quia incommutabilis est quasi non sunt que mutabilia sunt. De quo enim dicitur fuit non est et de quo dicitur erit non dum est. Deus autem tantum est qui non novit fuisse vel futurum esse. Solus ergo deus vere est cuius essentie comparatum nostrum esse non est.

Quomodo intelligendum sit quod dicitur solum deum vere esse.

Hic diligenter advertendum est quomodo intelligi debeat illa verba Ieronimi scilicet deus tantum est et non novit fuisse vel futurum esse. Tamquam non possit dici de deo fuit vel erit. Sed tantum est. Cum de deo frequenter scriptura repetatur fuit ab eterno fuit est et erit in secula. Ad quod dicendum videtur quia non est tantum dicendum de deo fuit vel est vel erit. Si enim diceretur tantum fuit putaretur quod desierit esse. Si diceretur tantum est putaretur quod non semper fuit sed esse cepit. Si tantum diceretur erit putaretur non esse modo.

Dicitur ergo quia semper fuit, est et erit, ut intelligatur quia nec cepit nec desiit nec desinet esse. De hoc Augustinus super Iohannem ita ait: Cum de semper [illegible] presente dicatur est, secundum nos bene dicitur fuit et erit; fuit quia esse numquam desiit, erit quia numquam deerit, est quia semper est, non preterit quasi quod non maneat, non oritur quasi quod non erat. Cum ergo nostra locucio per tempora varietur, de deo vere dicuntur verba cuiuslibet temporis quia nullo tempore defuit vel deest vel deerit. Et ideo non [illegible] de spiritu veritatis veritas loquens dixit presentes futuros quecumque audierit loquetur. Audiet scilicet ab eo a quo procedit. Audire illius est scire, idem est sibi esse; a quo ergo est illi essencia, ab illo audiencia, id est sciencia, que non est aliud quam essencia. Audiet ergo dixit de eo quod audivit et audit, id est quod semper scivit et scit et sciet. Ecce hic dicit Augustinus verba cuiuslibet temporis dici de deo, sed proprie est illud quod [illegible] dicit. Ita intelligendum est, non notat fuisse vel futurum esse sed tantum esse, id est cum dicitur de deo quod fuit vel erit non est intelligendum quod preteritus vel futurus sit, sed quod existat semper sine aliquo temporali motu. Licet enim verba preterita diversorum temporum de deo dicantur, ut fuit, erit, est, erat, non tamen temporales motus tunc distinguunt, scilicet preteritum vel futurum vel preteritum imperfectum vel preteritum perfectum vel plusquamperfectum, sed essenciam sive existenciam divinitatis simpliciter insinuant. Deus ergo solus proprie dicitur essencia vel esse. Unde Hylarius in vii libro de trinitate ait: Esse non est accidens deo sed subsistens veritas et manens causa et naturalis generis proprietas.

De incommutabilitate dei agitur.

Dei etiam solus essencia proprie incommutabilis dicitur, quia nec mutatur nec mutari potest. Unde Augustinus in v libro de trinitate: Alie inquit essencie vel substantie capiunt accidentia quibus in eis fiat vel magna vel quantacumque mutacio. Deo autem aliquid huiusmodi accidere non potest, et ideo substantia sola vel essencia que est deus incommutabilis est, cui profecto maxime ac verissime competit esse. Quod enim mutatur non servat ipsum esse, et quod mutari potest etiam si non mutetur potest quod fuerat non esse. Ideo quod illud solum quod non tantum

Hic diligenter advertendum

[illegible]

non mutatur unde etiam mutari non potest omnino. Verissime dicitur esse a patre filio et spiritu sancto. Deus est apostolus de deo loquens ait qui solus habet immortalitatem, ut enim ait Augustinus in I. libro de Trinitate. **Augustinus in I. de immortalitate creatoris**

Cum anima quodam modo immortalis esse dicatur, et sic non diceret apostolus solus deus habet immortalitatem, nisi quia vera immortalitas incommutabilitas est, quam nulla potest habere creatura, quoniam solius creatoris est. Unde Iacobus ait: apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Et David: mutabis ea et mutabuntur, tu autem idem ipse es. Idem Augustinus super Genesim dicit quod deus nec per loca nec per tempora movetur, creatura vero per tempora et loca movetur; et per tempora moveri est per affectiones commutari. Deus autem nec loco nec affectione mutari potest. Qui per prophetam ait: Ego deus et non mutor. Qui est incommutabilis solus, unde et solus dicitur habere immortalitatem, omnem enim mutabilem naturam, ut ait Augustinus contra Maximinum, non illa mors est mutatio ipsa, quia facit aliquid in ea non esse quod erat. Nam et ipsa anima humana quae ideo dicitur immortalis, quia secundum modum suum nunquam desinit vivere, habet tamen quandam mortem suam, quia si iuste vivebat et peccat, moritur iustitiae; si peccatrix erat et iustificatur, moritur peccato, ut alias eius mutationes taceam, de quibus longum est modo disputare. Et creaturarum natura caelestium mori potuit, quia peccare potuit. Nam et angeli peccaverunt et demones facti sunt, quorum est dyabolus princeps; et qui non peccaverunt, peccare potuerunt; et cuicumque creaturae rationali praestatur ut peccare non possit, non est hoc naturae propriae sed dei gratiae. Et ideo deus solus, ut ait apostolus, habet immortalitatem, qui non cuiusquam gratia sed natura sua nec potuit nec potest aliqua conversione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Proinde ut ait Augustinus in libro I de Trinitate: Substantiam dei sine ulla sui commutatione mutabilia facientem, et sine ullo suo temporali motu temporalia creantem, intueri et nosse, licet sit difficile, oportet. Vere ergo ac proprie incommutabilis est sola divinitatis essentia, quae sine sui commutatione cunctas condidit creaturas. **Hic de simplicitate agit**

[illegible]

[illegible marginal commentary]

Eadem quoque sola proprie ac vere simplex est, ubi nec proprium nec accidens seu quarumlibet et formarum ulla est diversitas sive variatio vel multitudo.

Augustinus quod nulla creatura sit simplex.

Ut autem scias quomodo simplex sit illa summa, ut te docet Augustinus libro vi de trinitate advertere, primo quare omnis creatura sit multiplex et nullo modo vere simplex, et primo de corporali, postea de spirituali creatura. Corporalis utique creatura ex partibus constat ita ut sit ibi pars alia maior, alia minor, et maius sit totum quam pars quelibet, et in uno quoque corpore aliud est magnitudo, aliud color, aliud figura. Potest enim et minuta vel immutata magnitudine manere idem color et eadem figura, et colore mutato manere eadem figura et eadem magnitudo. Ac per hoc multiplex esse convincitur natura corporis, simplex autem nullo modo.

Hic de spirituali creatura quod sit multiplex.

Creatura quoque spiritualis, ut est anima, in comparatione quidem corporis est simplex, sine comparatione vero corporis multiplex est, etiam non simplex. Que ideo simplex dicitur respectu corporis quia mole non diffunditur per spacium loci, sed in uno quoque corpore et in toto tota est et in qualibet parte eius tota est. Et ideo cum sit aliquid in quavis exigua particula corporis quod sentiat anima, quamvis non fiat in toto corpore, illa tamen tota sentit, quia totam non latet. Sed tamen nec in anima ipsa tota vera simplicitas est. Cum enim aliud sit artificiosum esse, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem, aliud cupiditas, aliud timor, aliud leticia, aliud tristicia, possuntque hec et talia innumerabilia in anime natura inveniri, et alia sine aliis, et alia magis et alia minus, manifestum est non simplicem sed multiplicem esse anime naturam. Nichil enim simplex mutabile est. Omnis autem creatura mutabilis. Nulla ergo creatura vere simplex est. Deus vero etsi multiplex dicitur, vere tamen et summe simplex est. Dicitur enim magnus, bonus, sapiens, beatus et verus, et quicquid aliud non indigne dici videtur. Sed eadem magnitudo eius est que sapientia. Non enim mole est magnus sed virtute, et eadem bonitas que sapientia et magnitudo est et veritas, et est ibi non aliud beatum esse et aliud magnum aut sapientem aut verum aut bonum esse aut omnino esse.

[illegible marginal commentary]

[illegible]

Hic diligenter notandum est cum [*Quod Deus simplex sit et multiplex dicatur*] dicat Augustinus solum Deum vere simplicem esse cum dicatur etiam multiplex, quod hoc non propter diversitatem accidentium vel partium dicatur, sed propter diversitatem et multitudinem nominum que de Deo dicuntur, que licet multiplicia sint, tamen unum significant, scilicet divinam naturam. Hic enim ita non accipiuntur de illa incommutabili eternaque substantia incomparabiliter simpliciore quam est animus humanus, Deus ad modum ut de creaturis dicuntur. Unde Augustinus in libro VI De Trinitate: Deo hoc est esse quod fortem esse vel sapientem esse vel iustum, et si quid aliud de illa simplici multiplicitate vel multiplici simplicitate dixeris, qua substantia eius significatur. Humano autem animo non hoc est esse quod fortem esse aut prudentem aut iustum, potest enim esse animus et nullam istarum habere virtutem.

Quod autem natura Dei [*tanta est Deo simplicitas ut nulli predicamentorum subiaceat*] mutabilitas nulla sit, accidentium diversitas nulla penitus [*subiciatur*] immutabilitas et perfecta simplicitas, ostendit Augustinus in libro V De Trinitate dicens: Intelligamus Deum, si possumus, quantum possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ presidentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutatione mutabilia facientem. Quisquis Deum ita cogitat, etsi non dum potest invenire omnino quid sit, pie tamen caveat quantum potest aliquid de illo sentire quod non sit. Ecce si subtiliter intendas, ex hiis atque predictis aperitur illa predicamenta artis dyalectice Deo nequaquam convenire, qui nullis subiectus est accidentibus.

Unde nec proprie dicitur substantia, ut Augustinus ostendit [*Deus non proprie dicitur substantia*] in libro VII De Trinitate: Sicut ab eo quod est esse appellatur essentia, ita ab eo quod est subsistere dicimus substantiam, si tamen dignum est ut Deus dicatur subsistere. Hoc enim de illis rebus recte intelligitur in quibus subiectis sunt ea que in aliquo subiecto esse dicuntur, sicut in corpore color aut forma. Corpus enim subsistit et ideo substantia est. Res ergo mutabiles neque simplices proprie dicuntur substantie. Deus autem si subsistit ut substantia proprie dici possit, inest in eo aliquid tamquam in subiecto, et non est simplex, et nephas est autem dicere

[illegible]

ut subsistat deus et subsistat bonitati sue atque illa bonitas non substancia sit vel pocius essencia neque ipse deus sit bonitas sua sed in illo sit tanquam in subiecto. Unde manifestum est deum abusiue substanciam vocari ut nomine usitaciori intelligatur essencia quod vere ac proprie dicitur ita ut fortasse solum deum dici oporteat essenciam est enim vere solus quia incommutabilis. **c[apitulum] ii[o] est**

Huius autem essencie simplicitas ac sinceritas tanta **d[icit] q[uod] q[ui]cq[ui]d sit deus** est quod non est in ea aliquid quod non sit ipsa sed idem est habens et quod habetur. Unde hylarius in vii libro de trinitate ait: Non ex compositis deus qui vita est subsistit neque qui virtus est ex infirmis continetur nec qui lux est ex obscuris coaptatur nec qui spiritus est ex disparibus formatus est. Totum quod in eo est unum est. Idem in viii libro de trinitate: Non humano modo ex compositis est deus ut in eo aliquid sit quod ab eo habetur et aliud sit ipse qui habet sed totum vita est natura scilicet perfecta et infinita et non ex disparibus constituta sed vivens ipsa per totum. Item boecius in libro de trinitate ait: Quocirca hoc vere unum in quo nullus numerus nullum in eo aliud preter id quod est neque enim subiectum fieri potest. Augustinus quoque in libro de fide ad petrum ait: In dei substancia non est aliquid quod non sit substancia quasi aliud ibi sit substancia aliud quod accidat substancie sed quicquid ibi intelligi potest substancia est. Verum hec dici facile est et credi videri autem nisi puro corde omnino non potest. Idem in libro xv de trinitate: Sic habet ... ut quicquid habet hoc sit quod habet sed incommutabilis simplexque substancia. Item ysidorus: Deus simplex dicitur sive non amittendo quod habet seu quod aliud non est ipse et aliud quod in ipso est. Tante tamen simplicitatis atque sinceritatis sit natura divina est tamen in ea personarum trinitas. Unde augustinus in libro xi de civitate dei ait: Non propter hoc naturam boni simplicem dicimus quia est pater in ea solus aut filius solus aut spiritus sanctus solus id est quia sola est ista nominis trinitas sine subsistencia personarum sicut sabelliani putaverunt sed ideo simplex dicitur quia hoc quod habet est excepto quod relative queque persona ad alteram dicitur. Nam utique pater habet filium nec tamen ipse est filius et filius habet patrem nec tamen ipse est pater. In quo ergo ad semetipsum dicitur non ad alterum

Nunc ad distinctionem

[illegible]

hoc est quod dixi sicut ad se ipsum dicitur [illegible] humido unitatem et eadem unitas in se ipso est [illegible] hoc vero [illegible] haec dicitur simplex quia non sit aliud habere et aliud id quod habet sicut in creatis rebus est. Non enim hoc est liquori liquor esse quod corpus est, nec liquor est ut anima est sapientia, [illegible] quanta est ydemptitas [illegible] est veritas immutabilitas simplicitas paritas [illegible] pro parvitudine assignavimus.

De distinctione personarum

Nunc ad distinctionem personarum accedamus. Teneamus ergo ut docet Augustinus in libro de fide ad Petrum, patrem et filium et spiritum sanctum unum esse natura deum, nec tamen ipsum patrem esse qui filius est, nec filium ipsum esse qui pater est, nec spiritum sanctum ipsum esse qui pater est aut filius. Una est enim essentia patris et filii et spiritus sancti, in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus, quamvis personaliter sit alius pater, alius filius, alius spiritus sanctus.

De coeternitate filii cum patre

Genitus est enim a patre filius, et ideo filius alius, nec tamen ante fuit pater quam filius, quia coeterne sibi sunt tres persone.

Argumentum arrianorum

Sed quia hoc negant heretici, ut refert Ambrosius in libro I de fide, dicentes: quod natum est principium habet, et ideo quia filius est, principium habuit et esse cepit; quod hereticum ore sic dictum est. Nam ipse Arius, ut meminit Augustinus in libro VI de trinitate, dixisse refertur: si filius est, natus est; si natus est, erat quando non erat filius.

Responsio Augustini catholica

Quod hi dicunt non intelligunt etiam natum esse deo sempiternum esse, ut sit coeternus patri filius, sicut splendor qui gignitur ab igne atque diffunditur coevus est illi, et esset coeternus si ignis esset eternus.

Oppositio Augustini contra hereticum

Item si dei filius, inquit Augustinus, virtus et sapientia dei est, nec umquam fuit deus sine virtute et sapientia, coeternus est deo patri filius. Dicit enim apostolus Christum esse dei virtutem et dei sapientiam. Aut ergo non fuit quando non fuit filius, aut aliquando deus non habuit virtutem et sapientiam, quod dementis est dicere. Constat igitur semper habuisse sapientiam; semper ergo habuit filium.

Responsio Ambrosii

Eidem quoque arriane questioni in libro I de fide respondet Ambrosius: Ego inquam filium natum confiteor, quod reliquum est impietatis horresco. Scriptum est enim in veteri testamento

[illegible]

ut vel unum ex pluribus dicam / ante me non fuit alius deus et post me
non erit / Numquid ergo hic dicit pater an filius. Si filius ante me inquit
non fuit alius deus. Si pater post me inquit non erit / habet priorem
ille posteriorem non habet. Invenit enim in se patrem in filio et filius patrem
cognoscit. Cum enim patrem dixisti eius etiam filium designasti / quia
nemo ipse sibi pater est / cum filium nominas etiam patrem fateris / quia nemo
ipse sibi filius est. Itaque nec filius sine patre nec pater potest esse sine
filio. Semper ergo pater semper et filius. Ivi ergo deus in heretic(um). Item dic
inquam michi heretice fuit ne / Cum omnipotens deus pater non erat / et deus
erat / Nam si pater esse cepit prius deus ergo erat et postea pater factus est.
Quando ergo mutabilis deus est. Si autem deus postea pater fuit utique generationis
accessione mutatus est. Si autem deus hec aliena semper
ergo unde sapiam quomodo sit unus filius Ineffabile est quomodo filius genitus sit et non habet principium

Sed queris inquit a me dubius / quomodo filius sit genitus modo quando et ubi et natus est
non priorem habet patrem quero / Tremi absque quo filium putes esse geni
tum / Michi enim impossibile est generationis scire secretum / mens deficit / vox
silet non mea tantum sed et angelorum / super potestatem et super angelos et super cherub
bin et super seraphin et super omnem sensum est / quia scriptum est pax Christi
super omnem sensum est / Si pax Christi super omnem sensum est / quomodo non est super
omnem sensum tanta generatio. Tu ergo ori manum admone. Scrutari
non licet superna misteria. Licet scire quod natus sit / non licet discutere quomodo
natus sit. Illud negare michi non licet / hoc querere metus est. Ineffa
bilis est enim illa generatio ut Isaias generationem eius quis enarrabit.
Quidam tu de ingenito sive et ... Quidam presumere voluit generationis scire
dicere illam generationem posse intelligi / et aliam hinc inde ... illi ductoritati
sed super ecclesiasticam insaniis scripturis quibus ... non ut impossibi
le sed prodificati ponitur ut dicitur generationem eius quis enarrabit. Sed hec non
dixit sed ... quod generationem filii eterna plene intelligi vel explicari possit ...
... quia ea ad intelligi vel dici potest / quod tuo accipimus
dictum de ... generatione. Vtr(um) dicatur dici semper genitum vel ... gignitur
Hic queritur potest de generatione filii ... est filius

[illegible]

hat nec finem quia eterna est. Utrum debeat dici filius semper gignitur
vel semper genitus est, vel semper gignitur, de hoc Gregorius super Job: Dominus
Ihesus Christus in eo quod virtus et sapiencia dei est, de patre ante tempora natus
est, vel potius quia nec cepit nasci nec desinit, dicamus verius semper natus.
Non autem possumus dicere semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At vero
ut eternus valeat designari et perfectus, et semper dicamus et natus, quatenus natus
ad perfectionem pertineat, et semper ad eternitatem, quamvis hoc ipso quod
perfectum dicimus multum ab illius veritatis expressione deviamus, quia quod
factum non est non potest dici proprie perfectum, sed balbuciendo ut possumus excel-
sa dei resonamus, et dominus nostre infirmitatis verbis condescendens precepit
inquiens: perfecti estote sicut pater vester celestis perfectus est. Super illud locum eciam psalmi: Ego
hodie genui te. De hac generacione filii ita loquitur Augustinus: Quamvis psalmus quod dicit
ut hodie possit eciam intelligi dies ille quo Christus secundum hominem natus e-
st, tamen quia hodie presenciam significat atque in eternitate nec preteritum quicquam est quasi
esse desierit nec futurum quasi nondum sit sed presens tantum quia quicquid eternum
est semper est. Ideo divinitus accipitur de sempiterna generacione sapiencie dei. Ex
hiis verbis ostendit Augustinus quod generacio filii semper est nec preterita nec futura est
quia eterna est. Ideo ergo Augustinus in libro lxxxiii de semper nato disserens
ait: Melior est semper natus quam qui semper nascitur, quia qui semper nascitur non-
dum est natus, quia numquam est natus aut natus erit si semper nascitur.
Aliud est enim nasci, aliud natum esse. Ac per hoc numquam filius est si
numquam natus est. Filius autem est quia natus, et semper filius, semper igitur
natus est. Dixit genui ne novum putaretur, sed ne videretur incepisse hodie
dixit, ne preterita generacio videretur. Ex hiis igitur verbis patet ut ait Johannes
Crisostomus nichil aliud manifestat nisi quod ex ipsa essencia patris semper
genitus est filius. Origenes vero videtur dicere semper autem ...

Origenes vero super Jeremiam dicit quod filius semper generatur a patre. Hiis
verbis Salvator noster est sapiencia dei. Sapiencia vero est splendor eterne
lucis. Salvator ergo noster splendor est claritatis. Splendor autem

[illegible]

[illegible]

non semel nascatur et desinit sed quotiens ortum fuerit lumen, exprimitur splendor orientis, totiens etiam oritur splendor claritatis. Sic ergo salvator semper nascitur. Unde ait Sapientia: ante omnes colles genuit me, non ut quidam male legunt generavit. Hiis verbis apte ostenditur, quia sane dici posse et debere filius semper nascitur, quod minus congruum illi verbo, quo premisso, sed non possumus dicere semper nascitur. Exponit premissa verba Gregorii ne putet quis

Sed ne tamen doctores sibi contradicere videantur in re tanta. Doctores concilians.

Videantur illa verba Gregorii benigne interpretemur. Dominus inquit Jesus Christus ante tempora de patre natus est, vel potius quia nec cepit nasci nec desiit, verius dicamus semper natus est. Aliud de patre verbum Gregorii. Sed quod ante tempora natus est, illud cum sincera catholica fides tenet atque predicat, ut expressius et congruentius diceretur: aut ut dicamus verius ad utrumque pertinet, scilicet verum, nisi forte dici, quod illud hiis et eiusdem verbis omnes calumpniandi usum habentes obstruantur auditum, quibus Christus secundum divinitatem generatio sine initio et sine fine esse, ac perfecta monstratur. Non autem adeo semper manifestatur natus ut dicatur filius ante tempora genitus est de patre, vel filius semper nascitur de patre, ideo Gregorius dicit quod non possumus dicere semper nascitur.

Non inquam ita congruenter non ita congrue ad explanationem veritatis potest tamen dici, si sane intelligatur, semper eum nasci filium de patre, ut aut originem non quod cottidie iteretur illa generatio, sed quia semper est, semper generatur nascitur, id est nativitas eius sempiterna est. Eius filii generationis sempiternitatem confirmat per dictum Hilarii.

Hylarius quoque dicit filium dei nasci de patre in libro VII. Hilarius.

Deus hiis vivens deus et naturae eterne viventis potestas est et quod ad sacramentum sacre sue ex eo nascitur. Non potuit aliud esse quam vivens. Nam cum ait: sicut me misit vivens pater et ego vivo propter patrem, docuit vitam ipsi per unitatem paterne inesse. Ecce hic habes quia filius nascitur ex patre. Idem eodem. Item in eodem eum dicit ipsius sic pater habet vitam ipse

[illegible]

Sic et filio dedit vitam habere in semetipso / omnia enim sua ex virtute testatus est. Cum autem omnium vivum natus est, hoc nativitatis perfecte sine novitate nature. Non enim novum est quod a vivo generatur in vivum, quia nec de nichilo est, et vita quam nativitatem sumit, exordium / vero est per nature unitatem, et per nativitatis sacramentum ut in vivente vivat et ipse habeat vitam viventem. Ecce aperte habes quia genuit vivens vivum filium. Hil'. attende quod totum in deo est vivit

Item in eodem: In deo totum quod est vivit / deus enim vita est, et ex vita non potest quidquam esse nisi vivum / neque per derivationem, sed per virtutem nativitas est / ac sic dum totum quod est vivit, dum totum quod ex deo nascitur vivit, habet nativitatem filius, non demutationem, et hic dicit quod nascitur / Item in v libro de trinitate: donat pater filio totum esse quod est per incommutabilitatis esse / per incrementum / sacramento nativitatis impertit quem genuit in forma sua genitum / Hic dicit quia pater genuit filium. Aug.

Dicamus ergo filium natum de patre docet quid debet credendum ante tempora, et semper nasci de patre / sed convenientius semper natum / et eum sempiternam ab eterno esse coeternum auctori / patri cuius generatione auctor filii est ut impassibili gaudeat / ut ergo pater est eternus ita et filius est eternus / sed pater sine auctore, filius vero non, quia pater in insensibilibus filius natus. Hil'. Et ut Hylarius ait in xii libro de trinitate: quod est sine auctore semper esse eternum est / quod vero a auctori esse coeternum / ubi autem pater est auctor ibi et nativitas est / quia sicut nativitas ab auctore est, ita et ab eterno auctore eterna nativitas est. Idem: Omne enim quod semper est eternum est / sed tamen non omne quod eternum est et innatum est / quia quod ab eterno nascitur, hoc eternum habet quod natum est / quod autem non natum est, id cum eterno non natum est / quod vero ex eterno natum est, id si non eternum natum est, iam non erit et pater auctor eternus. Si quid ergo ei qui ab eterno patre natus est ex eternitate defuit, id ipsum auctori non est ambiguum defuisse, quia si generanti est infinitum gignere, et nascenti erat infinitum nasci.

est nasci / Qui educit eum quod nec nativitatem dei filii et generacionem dei patris nec sensus admittit / quia et generacio nec nativitas est / et nativitate / generacio est / quia sunt utroque neutrum est / utrumque ergo sunt in illo sui est *Argumentatio hereticorum* Sed inquiunt heretici omne quod natum est non fuit semper quia ideo natum est ut esset *Responsio hylarii*

Nemo ambigit quin in rebus humanis nata sunt / aliquando non fuisse Sed aliud est ex eo nasci quod non fuit semper / aliud natum esse ex eo quod semper est *Coeternitas in patre et filio* Ubi nec semper fuit unigenitus est / nec semper pater est et qui non semper pater est non semper genuit Ubi autem semper pater est semper filius est / quod si semper deo patri proprium est esse quod semper est pater Necesse est filio semper proprium esse quod semper est filius / quo ergo cadet in intelligentiam ut non fuit semper cui proprium est semper esse quod natum est / Natum ergo Unigenitum deum confitemur Sed natum ante tempora / nec ante eo quia natum / ut ante natum quam esse / quia nasci quod erat / iam non tamen nasci est Sed seipsum demutare nascendo / Hoc autem humanum sensum et intellectum mundi excedit / non hic capit eo humane intelligere / sed prudencia fidelis confessio est *Hic de spiritu sancto agitur et primo quod sit amor patris et filii*

Nunc post filii eternitatem et coeternitatem de spiritu sancto quantum deo donante videre conceditur disseramus / Spiritus sanctus amor est sive caritas sive dilectio patris et filii / Unde Augustinus in xv libro de trinitate Spiritus sanctus nec patris est solius nec filii est solius sed amborum / et ideo communem qua invicem se diligunt pater et filius nobis insinuat caritatem / Iohannes autem in epistola canonica ait deus caritas est / non dixit spiritus sanctus caritas est / quod si dixisset absolucior esset sermo / et non parva pars questionis decisa / Sed quia dixit deus caritas est incertum est *Utrum spiritus sanctus ipse dilectio dicatur / an trinitas sit dilectio* Et ideo querendum utrum deus pater sit caritas / an filius an spiritus sanctus / an deus ipsa trinitas / quia et ipsa non tres dii / sed unus est deus / Ad quod Augustinus in eodem libro ita dicit *Sicut unum dicimus ipse dicitur sapiencia non tamen trinitas dicitur sapiencia ita spiritus sanctus ipse dicitur caritas ubi pater et filius et spiritus sanctus dicitur caritas*

Nota dubitatur an [illegible]

[illegible glosses]

Nescio cur sicut sapientia et pater dicitur et filius et spiritus sanctus et simul omnes non tres sed una sapientia, non ita et caritas dicatur pater et filius et spiritus sanctus, et simul omnes una caritas. Non ideo tamen quisquam nobis inconvenienter existimet caritatem appellare spiritum sanctum, quia et deus pater et deus filius potest caritas nuncupari. Sic enim proprie verbum dei et eius sapientia dicitur, cum et pater et spiritus sanctus sint sapientia.

Si ergo proprie aliquid horum trium caritas nuncupanda est, quid aptius quam ut hoc sit spiritus sanctus? Ut scilicet in illa simplici summaque natura non sit aliud substantia et aliud caritas, sed substantia ipsa sit caritas, et caritas ipsa sit substantia, sive in patre, sive in filio, sive in spiritu sancto, et tamen proprie spiritus sanctus caritas nuncupetur. Sicut in ipsis verbis apte videtur quod in multiplicate caritatis aliud refertur ad substantiam, quae omnibus est in trinitate communis, et tota in singulis, aliud speciale ad personam spiritus sancti, sic sapientia dei aliud per substantiam divinam, aliud pro filio proprie accipitur, et hoc in multis fieri reperitur.

Pluribus enim exemplis **Exempla quod sunt eadem nomina communia et propria** doceri potest multa rerum vocabula et universaliter poni, et proprie quibusdam rebus adhiberi, sicut legis nomine aliquando simul omnia veteris testamenti significantur eloquia, aliquando autem proprie vocatur lex quae data est per Moysen. Multa alia suppetunt exempla, sed ea nunc cuncta memoranda est longi sermonis. **Auctoritas pro eo quod filius dicitur sapientia** Sicut ergo unicum dei verbum proprie vocamus nomine sapientiae, cum sit universaliter et spiritus sanctus et pater ipse sapientia, ita spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo caritatis, cum sit et pater et filius universaliter caritas. Sed dei verbum id est unigenitus dei filius aperte dictus est dei sapientia ore apostolico dicentis Christum dei virtutem et dei sapientiam.

Quod spiritus sanctus testimoniis novi testamenti et invenitur et dicitur caritas.

Spiritus sanctus autem ubi sit dictus caritas invenimus si diligenter Iohannis apostoli eloquium scrutemur, qui cum dixisset dilectissimi diligamus invicem, quia dilectio ex deo est, adiunxit: et omnis qui diligit ex deo natus est, quia deus dilectio est. Hic manifestavit se dixisse eam dilectionem esse deum quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo est dilectio. Sed quia et filius ex deo patre natus est et spiritus sanctus ex deo patre procedit, quem potius eorum hic

[illegible commentary]

[illegible]

debeamus accipere dictum esse dei dilectionem, ambo quaeritur. Sed cum ita solus ita deus est ut non sit ex deo, et deo dilectio quae ita deus est ut ex deo sit, non ipse pater est, nec autem filius aut spiritus sanctus. Sed in consequentibus cum dei dilectionem commemorasset Iohannes qua dilexit nos, et hinc exhortatus esset ut et nos invicem diligamus, atque ita in nobis deus maneat, quia utique dilectionem deum dixerat, statim volens de hac re apertius aliquid eloqui: In hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso manemus et ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaque sanctus de quo nobis dedit, facit nos in deo manere et ipsum in nobis. Hoc autem facit dilectio. Ipse est ergo deus dilectio. Deus ergo spiritus sanctus qui procedit ex deo significatur ubi legitur: Deus dilectio est, et dilectio ex deo est. Ecce his verbis aperte dicit Augustinus spiritum sanctum esse caritatem patris et filii, et eundem quoque perduxit sermonem ut indicaret dixisse spiritum sanctum non solum esse dilectionem patris et filii qua se mutuo et nos diligunt, sed etiam dilectionem qua diligimus deum. Sed unde ipse sit caritas qua nos diligimus deum in sequenti explicabitur. Videtur ostendere quod proposuerat quod spiritus sanctus sit amor quo pater et filius se invicem diligunt.

Nunc vero quod incepimus ostendere curemus, scilicet spiritum sanctum scilicet dilectionem esse, sive amorem patris et filii, quo scilicet pater diligit filium et filius patrem. De eo super XVIII psalmum ait: Spiritus sanctus nec patris est tantum nec filii tantum, sed dilectio quam pater habet in filium et filius in patrem. Augustinus quoque in VI libro de trinitate: In omnibus aequalis est patri filius et est unius eiusdem substantiae; quapropter etiam spiritus sanctus in eadem unitate substantiae et aequalitate consistit. Quod sit patris et filii apertius. Sive enim sit unitas amborum sive sanctitas sive caritas, manifestum est quod non aliquis duorum est, quo uterque coniungitur, quo genitus a gignente diligatur, genitoremque suum diligat, sintque non participatione sed essentia sua, nec dono superioris alicuius, sed suo proprio servantes unitatem spiritus in vinculo pacis. Ecce his verbis spiritum sanctum esse quo filius diligitur a patre et pater a filio, et quo illi duo servant unitatem pacis. Spiritus ergo sanctus, ut ait Augustinus in eodem, commune est aliquid patris et filii quicquid illud est. At ipsa communio consubstantialis et coaeterna, quae si amicitia convenienter dici potest, dicatur; sed aptius dicitur caritas. Et haec quoque substantia, quia deus substantia est, et deus caritas est. Tres ergo sunt et non amplius: unus diligens eum qui de illo est, et unus diligens eum de quo est, et ipsa dilectio.

[illegible]

[illegible]

que et vinculum est / quo ergo est deus dilectio / si non est substantia quo deus est substantia.

Quod sit spiritus communis est patri et filio ita quod non [illegible] proprium

Hic notandum est quod sicut spiritus sanctus in trinitate specialiter dicitur caritas que est patris et filii unio, ita et nomine tenet proprie / quod patri et filio communiter quodammodo convenit. Unde augustinus in xv libro de trinitate ait: Si caritas est qua pater diligit filium et patrem diligit filius, ineffabiliter communionem demonstrat amborum / quid convenientius quam ut ille proprie dicatur caritas qui communis est spiritus amborum / Hoc enim sanius creditur vel intelligitur, ut non solus spiritus sanctus caritas sit in illa trinitate, sed non frustra proprie caritas nuncupetur propter illa que dicta sunt / Sicut non solus in illa trinitate vel spiritus est vel sanctus / quia et pater spiritus et filius spiritus / et pater sanctus et filius sanctus / et hoc non dubitat pietas, et tamen ipse non frustra dicitur spiritus sanctus / quia enim est communis ambobus id vocatur ipse proprie quod ambo communiter. Alioquin si in illa trinitate solus spiritus sanctus est caritas, profecto et filius non solius patris sed etiam spiritus sancti filius invenitur / ait enim apostolus de deo patre: transtulit nos in regnum filii caritatis sue / Si ergo non est in illa trinitate caritas nisi spiritus sanctus / filius est etiam spiritus sancti. Sed quia hoc absurdissimum est, restat ut non solus sit ibi caritas spiritus sanctus, sed propter illa de quibus satis disserui proprie sic vocatur.

Hic dicendum est spiritum sanctum [a patre et filio procedere]. Quod spiritus sanctus procedit a patre et filio

Spiritum sanctum esse a patre et filio / et procedere a patre et filio / quod multi heretici negaverunt. Eum autem ab utroque procedere multis eloquiorum divinorum testimoniis comprobatur / dicit enim apostolus: misit deus spiritum filii sui in corda vestra / ecce hic dicitur spiritus filii / et item: qui autem spiritum christi non habet, hic non est eius. Ipse etiam filius de spiritu sancto dicit in evangelio: quem ego mittam vobis a patre / patris autem spiritus dictus est, ubi legitur: Si spiritus eius qui suscitavit iesum a mortuis habitat in vobis / et ipse christus dicit: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis / et alio loco: quem mittet pater in nomine meo.

[illegible lower commentary]

et alibi ipse filius de spiritu sancto ait qui de patre procedit / hiis et aliis pluribus auctoritatibus ostenditur quod spiritus sanctus a patre et filio procedit. Quare greci non credunt spiritum sanctum procedere a filio

Greci vero dicunt spiritum sanctum tantum procedere a patre et non a filio / quod ideo dicunt / quia veritas in evangelio fidem integre continente de processione spiritus sancti loquens / solum patrem commemorat dicens / spiritus qui a patre procedit / et tamen ideo quia in principalibus conciliis que apud eos celebrata sunt. Et ita simbola eorum subiectis anathematibus sancita sunt / ut nulli de trinitatis fide aliud docere / vel aliter predicare / quam ibi continetur liceat / in quibus quidem simbolis cum spiritus commemoretur procedere a patre et non a filio / quicumque a filio eum procedere addunt anathema incurrunt. Unde et nos arguunt anathematis reos / adducunt etiam ad assertionem sue opinionis et testimonium nostre dampnacionis de simbolo fidei dicit de hoc in cuius principio capitulo viii. quod secundum tradicionem predictorum conciliorum leo iii. rome transcriptum in thabula argentea post altare beati pauli posita / posteris reliquit / pro amore ut ipse ait et cautela fidei orthodoxe / in quo quidem simbolo in processione spiritus / solus commemoratur pater / hiis verbis / et in spiritum sanctum dominum et vivificatorem ex patre procedentem cum patre et filio coadorandum et conglorificandum et cetera

Illud est simbolum quod in missa cantatur editum in niceno concilio / in fine cuius subiectum est / qui aliud docuerit vel predicaverit aliter anathema sit / ideo ergo nos anathematizatos dicunt / quia dicimus spiritum sanctum procedere a filio quod ibi non continetur. Nam cum secundum nos ibi dicatur qui a patre filioque procedit / aliud aliquid est additum scilicet filioque. Hic ubi de trinitate predicta

Nos autem illa verba determinamus qui aliud docuerit vel aliter predicaverit id est contrarium docuerit vel contrario modo predicaverit anathema sit / aliud enim ponitur pro opposito / qualiter apostolus in epistola ad galatas. Si quis aliud evangelizaverit id est contrarium anathema sit / non dicit si quis addiderit / Nam si illud diceret sibi ipsi ut ait dominus preiudicaret qui cupiebat venire ad quosdam quibus scribebat sicut ad thesalonicenses ut suppleret que deerant fidei de erant. Sed qui supplet quod minus erat addit / non quod inerat tollit

Qui autem progreditur fidei regulam non accedit in via sed recedit

aria / Ad illud autem quod de evangelio apponunt dicentes quia cum dicit
in eo mittens spiritum sanctum a patre procedere non addit filio / et ideo a se etiam
procedere non negavit / sed ideo patrem tantum nominat / quia ad eum solet referre
omnia quod ipsius est quia ab illo habet. vel quia in se simul nobiscum habet et in verbis

Sciendum tamen est quod greci confitentur spiritum sanctum esse filii differunt
sicut et patris / quia apostolus dicit spiritum filii et veritas in evangelio spiritum veritatis
sed cum non sit aliud spiritum sanctum esse patris et filii quam esse a patre et filio cum hoc
in eandem nobiscum fidei sententiam convenire videntur licet verbis dissentiant. Dc

Unde etiam quidam eorum tractatus doctoribus et spiritus sanctus procedere a filio
hic doctores inducit ut eandem ipsi fore sententiam predictorum verborum
quibus dicitur spiritus sanctus procedere a filio et esse filii professi sunt spiritum sanctum
etiam a filio procedere / unde Athanasius in symbolo fidei spiritus sanctus a patre
et filio non factus non creatus nec genitus sed procedens / Cirillus spiritum
sanctum a patre dicit procedere a patre et filio / Didimus / etiam cum maximus
doctor in libro de spiritu sancto spiritum sanctum a filio procedere dicit Salvator inquit qui
veritas non enim loquetur a semetipso hoc est non sine me et sine meo et
patris arbitrio quia inseparabilis est a me et a patris voluntate quia ex
se non est sed ex patre et me est hoc enim ipsum quod subsistit et loquitur
a patre et a me illi est Jo. Criso. / Item spiritus sanctus qui est spiritus veritatis
spiritusque sapientie non potest audire a filio loquente quod nesciat cum hoc ipsum sit
quod profertur a filio id est procedens deus de deo spiritus veritatis / procedens autem
consolator manans ex consolatione / Item Cirillus episcopus in epistola Nesto
rio directa ait spiritus utilitur ipse secundum quod spiritus est et non filius / sed
tamen non est alienus ab eo / spiritus enim veritatis nominatur et profluit ab eo
sicut ex deo patre / Johannes quoque Criso. in omelia quadam de expositio
ne symboli sic ait Iste est spiritus sanctus procedens de patre et filio qui
dividit dona propria prout vult / Item in alia omelia / Credendum est spiritum
sanctum patris esse et filii / spiritum sanctum dicimus patri et filio coequalem et
procedentem de patre et filio / hoc credite ne colloquia mala corrumpant
bonos mores / Ecce ab auctoribus grecorum multa habemus testimonia quibus
spiritus sanctus a patre et filio procedere ostenditur / omnis ergo lingua confiteatur spiritum

s. procedere a patre et filio. Utrum spiritus sanctus plenius vel prius procedat a patre quam

Item queritur cum spiritus procedat a patre et filio, utrum a filio
prius vel magis processit a patre quam a filio. Cui nunc breviter
respondemus ita inquientes. Si enim processit spiritus sanctus de patre, processit utique
aut nato iam filio, aut non nato filio. Si vero iam nato filio processit,
ante natus est filius quam procederet spiritus, processit ergo nativitas filii processionem
spiritus sancti. Si autem processit a patre non genito filio, ante processit
quam filius genitus fuerit. Hic Augustinus addidit quod supra querebatur an prius

His tamen questionibus magis laboriosis a patre quam a filio processerit
quam fructuosis, videtur Augustinus in xv libro de trinitate dicens: In illa summa
trinitate que deus est, intervalla temporum nulla sunt, per que possit ostendi aut
saltim requiri, utrum prius de patre sit natus filius et postea de am-
bobus processerit spiritus sanctus. Nunquid ergo possumus querere utrum iam processerit
de patre spiritus sanctus quando natus est filius, an non dum processerat, et
illo nato de utroque processit non patet, ubi nusquam ista queri, ubi
nichil ex tempore inchoatur, ut consequenti perficiatur in tempore. Ideo qui potest intelligere
sine tempore generationem filii de patre, intelligat sine tempore processionem spiritus
sancti de utroque. Ecce his verbis absolutum est quod illa, qua querebatur
utrum prius processerit spiritus sanctus a patre quam a filio. Hic agit de eo quod

Nunc tractandum est quod secundo querebatur, an magis vel plenius processerit a patre quam a filio
secundo querebatur, scilicet an plenius vel magis procedat spiritus sanctus a
patre quam a filio. Ad quod dicimus, quia sicut non ante procedit a patre
quam a filio, ita nec magis vel plenius procedit a patre quam
a filio. Augustinus tamen in xv libro de trinitate dicit quod spiritus sanctus principaliter procedit
de patre. Cum Augustinus dixerit spiritum sanctum principaliter procedere a patre. Non sine causa quidem
in hac trinitate non dicitur verbum dei nisi filius, nec donum dei
nisi spiritus sanctus, nec de quo genitum est verbum et de quo principaliter
spiritus sanctus nisi deus pater. Ideo autem addidi quia spiritus sanctus principaliter procedit
a patre, quia et de filio procedere reperitur. Sed hic retinebat utrumque quod
sub deus. Ideo Augustinus exquo sensu dixerit principaliter procedere a patre

addidit principaliter a patre quia et de filio spiritus sanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi pater dedit non iam existenti et non dum nato, sed quod unigenito verbo dedit gignendo dedit. Sic ergo eum genuit ut etiam de illo donum commune procederet, et spiritus sanctus spiritus esset amborum. Ecce exposuit quomodo spiritus principaliter procedit a patre, non quod prius vel magis procedat a patre quam a filio, sed quia eo procedit a filio quod ipsum habet filius a patre. Secundum eundem sensum dicitur spiritus a patre esse et mitti a patre.

Secundum eundem sensum etiam dicitur proprie procedere a patre. Unde Ieronimus in expositione catholice fidei niceni simboli ait: Credimus in spiritum sanctum qui de patre procedit proprie. Item spiritum sanctum deum verum invenimus in scriptura et de patre proprie esse. Et iterum: de patre filius et spiritus sanctus proprie et vere de patre procedit. Ecce aperte dicit spiritum sanctum proprie esse de patre, proprie procedere a patre, quod non ita est intelligendum tamquam prius vel plenius a patre procedat quam a filio, sed quia hoc habet pater a se non ab alio, ut de ipso sit et procedat spiritus sanctus; filius autem non a se sed a patre habet ut de ipso sit et procedat spiritus sanctus. Secundum eundem sensum dicitur spiritus sanctus et esse et mitti a patre per filium.

Fertur etiam iuxta hanc intelligentiam dici spiritus sanctus a patre mitti per filium et a patre esse per filium. Unde Hilarius ad dominum patrem de spiritu sancto et filio loquens in xii libro de trinitate ait: In sancto spiritu tuo ex te profecto et per eum misso. Item: Ante tempora unigenitus tuus ex te natus manet, ita quod ex te per eum spiritus sanctus tuus est. Quod etsi sensu non percipiam, tamen teneo conscientia; in spiritualibus enim rebus tuis hebes sum. Item in eodem: Conserva hanc oro fidei mee religionem ut quod in regenerationis mee simbolo professus sum semper obtineam, patrem scilicet te, filium tuum una tecum adorem, spiritum sanctum tuum qui ex te per unigenitum tuum est promerear. Ecce aperte dicit spiritum sanctum a patre per filium et mitti et esse, quod non est aliud quam a patre per filium mitti vel esse, nisi quia ex patre et filio est et mittitur ab utroque, sed hoc ipsum habet filius a patre ut ab ipso sit et mittatur spiritus sanctus. Hoc ergo voluit significare Hilarius distinctionem faciens in locutione, ut ostenderet in patre esse auctoritatem. Unde est quod mittens ostenderetur patrem esse auctorem processionis qua

procedit spiritus a filio dixit in evangelio de patre procedit cum de patre et filio procedat spiritus sanctus. Unde Aug[ustinus] in xv li. de tri[nitate] [illegible] quaerit [illegible] de patre et filio procedit spiritus sanctus, cur filius dixit: de patre procedit. Cur putas nisi quia solet ad eum referre etiam quod ipsius est, de quo et ipse est. Sicut ipse ait: Mea doctrina non est mea sed eius qui misit me. Si ergo hic intelligitur eius doctrina quam tamen non dixit suam sed patris, quanto magis illic intelligendus est spiritus sanctus de ipso procedere, ubi sic ait: de patre procedit, ut non diceret: de me non procedit. A quo autem habet filius ut sit deus, est enim deus de deo, ab illo utique habet ut etiam de illo procedat spiritus sanctus. Et ideo spiritus sanctus ut etiam de filio procedat sicut procedit de patre, ab ipso habet patre. Quomodo qui potest intelligere in eo quod ait filius: Sicut pater habet vitam in semetipso, et sic dedit vitam filio habere in semetipso. Non sine vita existenti iam filio vitam patrem dedisse, sed ita eum sine tempore genuisse ut vita quam pater filio gignendo dedit, coaeterna sit vitae patris qui dedit. Intelligat etiam sicut pater habet in semetipso ut de illo procedat spiritus sanctus, sic dedisse filio ut etiam de illo procedat idem spiritus sanctus, et utrumque sine tempore. Sic itaque dictum est spiritum sanctum de patre procedere, ut intelligatur etiam quod procedit de filio, de patre esse filio. Si enim quicquid habet de patre habet filius, de patre habet utique ut et de illo procedat spiritus sanctus. Sed nulla ibi tempora cogitentur quae habent prius et posterius, quia ibi omnino nulla sunt. Cum spiritus sanctus sit de substantia patris non dicatur genitus [illegible]

13

Post hec considerandum est quoniam a talibus quales nos sumus intelligi potest, cum spiritus sanctus procedat de patre et sit de substantia patris, cur non dicatur esse natus sed potius procedere, et cur non dicatur filius. Quare autem spiritus sanctus non dicatur vel sit natus et ideo non sit filius Aug[ustinus] ostendit in [illegible] li. de tri[nitate] ita dicens: Si spiritus sanctus filius diceretur, quod absurdissimum est, filius quippe nullus est duorum nisi patris et matris. Absit autem ut inter deum patrem et deum filium tale aliquid suspicemur. Absurdissime ergo diceretur filius amborum, id est patris et filii; amborum enim filius diceretur si eum ambo genuissent, quod abhorret ab omnium sanorum sensibus. Non ergo ab utroque est genitus, sed procedit ab utroque amborum spiritus. His verbis ostenditur cur spiritus sanctus cum sit de patre non tamen dicatur genitus vel filius. Cur s. s. dicatur [illegible]

[illegible marginal and interlinear commentary]

Cum autem spiritus sanctus dicatur non genitus sed tantum procedens, *quare non genitus cum filius dicatur procedens*, quaeri solet cur filius non dicitur tantum genitus sed etiam procedens, sicut ipse in evangelio Iohannis ait: Ego a deo processi vel exivi et veni in mundum. Non ergo tantum spiritus sanctus procedit a patre, sed etiam filius. *Augustinus.* Ad quod dicimus quod uterque procedat a patre, dissimiliter tamen. Nam spiritus sanctus, ut ait Augustinus in v. libro de trinitate, procedit a patre non quomodo natus sed quomodo datus vel donum; filius autem procedit nascendo, exit ut genitus. Ac per hoc illud elucescit, ut pateat cur spiritus sanctus cum non sit filius, cum etiam a patre procedat; ideo scilicet non dicitur filius, quia neque natus est sicut unigenitus, neque factus ut per dei gratiam in adoptionem nasceretur sicut nos. *Quod propter distinctionem*

Inter generationem vero et processionem spiritus sancti, dum *a nobis [illegible] processio* hic vivimus, distinguere non sufficimus. Unde Augustinus in Maximinum pressuram haereticorum referens, scilicet quaerentium cur spiritus sanctus non dicatur filius cum de patre esset, sic respondens ait: Quaeris a me: si de substantia patris est filius, de substantia patris est etiam spiritus sanctus, cur unus filius sit et alius non sit filius. Ecce respondeo, *contra Maximinum libro 2 Augustinus*, sive capias sive non capias: de patre est filius, de patre est etiam spiritus sanctus, sed ille genitus, iste procedens. Ideo ille filius est patris de quo est genitus, iste autem spiritus est utriusque, quoniam ab utroque procedit. *Quod pater est auctor spiritus sancti processionis.* Sed ideo cum de illo loqueretur, ait: de patre procedit, quoniam processionis eius est auctor, qui talem filium genuit et gignendo ei dedit ut etiam de ipso procederet. Etiam de ipso non diceret discipulis: Accipite spiritum sanctum, cum eum insufflando daret, sic a se quoque procedere significans, aperte ostenderet flando quod spirando dabat occulte. Quia ergo si nasceretur, non tantum de patre nec tantum de filio, sed tantum de ambobus utique nasceretur, sine dubio diceretur filius amborum. Ac per hoc quia filius amborum nullo modo esset, non oportuit eum nasci de ambobus. Ambobus ergo est spiritus procedendo de ambobus. *Hic dicit quod in illa [illegible]*

Quid autem inter nasci et procedere intersit, de illa excellentissima *distinguere* natura loquens explicare quis potest? Non omne quod procedit nascitur, quamvis omne procedat quod nascitur, sicut non omne quod bipes est homo est, quamvis bipes sit omnis qui homo est. Haec scio; distinguere autem inter illam generationem

[illegible marginal commentary]

[illam] processionem nescio, non valeo, non sufficio. Ideo quia illa sicut ista est ineffabilis, sicut propheta de Filio loquens ait: Generationem eius quis enarrabit? Ita de Spiritu Sancto nimirum dicitur: processionem eius quis enarrabit? Satis sit ergo nobis quia non est a se ipso Filius, sed ab illo de quo natus est; non est a se ipso Spiritus, sed ab illo de quo procedit; et quia de utroque procedit, sicut iam ostendimus. De Spiritu Sancto quod ipse de Deo sit, nec tamen ipse Filius sit, quia procedendo non nascendo legitur esse de Deo, iam superius satis visum est disputatum.

An Spiritus Sanctus debeat dici ingenitus.

Nunc considerandum est, cum Spiritus Sanctus non sit genitus, utrum debeat dici ingenitus. Ad quod dicimus Spiritum Sanctum nec genitum nec ingenitum debere dici. Unde Augustinus ad Orosium ait: Spiritum Sanctum nec genitum nec ingenitum fides certa declarat; quia si dixerimus ingenitum, duos patres affirmare videbimur; si autem genitum, duos filios credere culpabimur. Sicut enim solus Filius Dei genitus, ita solus Pater ingenitus dicitur, eo quod ab illo alio non sit. Unde Augustinus in XV libro de Trinitate: Pater, inquit, solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus, non quidem in Scripturis, sed in consuetudine disputantium et de re tanta sermonem qualem valuerint proferentium. Filius autem de Patre natus est, et Spiritus Sanctus de Patre principaliter et communiter de utroque procedit. Ideoque cum Spiritum Sanctum genitum non dicamus, dicere tamen non audemus ingenitum, ne in hoc vocabulo vel duos patres in illa Trinitate, vel duos qui non sunt de alio, quispiam suspicetur. Ecce his verbis aperte ostendit Spiritum Sanctum nec genitum nec ingenitum debere dici. **Capitulum ... dicit**

Item tamen in regulis diffinitionum contra hereticos Spiritum **Spiritum ingenitum** dicit esse ingenitum his verbis: Spiritus Sanctus pater non est, sed ingenitus atque infectus; pater non est quia primus non est, et est in specie processionis secundum ... nativitatem; filius autem non est, quia genitus non est. Ecce his verbis dicit Spiritum esse ingenitum, quod videtur adversari premissis verbis Augustini. **De variacione... quibus diversis acceptionibus dicit eos locutos.**

Sed ut ista que videtur repugnantia de medio auferatur, dicimus quod iste aliter accepit nomen ingeniti, et aliter Augustinus.

accipitur etiam aliquando ingenitum qui vel quod ab alio non est, et secundum hoc de solo patre dicitur. Secundum hoc non ingenitum dicitur non genitum, et secundum hoc de spiritu sancto potest dici, quia spiritus sanctus non sit genitus. **Extra ....**

Quod autem hoc modo ita accipiatur ostenditur quibusdam **dicit Augustinus ingenitum** sive quibus in eodem tractatu utitur faciens talem divisionem **[...] hic notabiliter diligenter.** Omne quod est aut genitum est aut ingenitum aut factum est. Est ergo quod nec natum nec factum est, et est quod natum nec factum est, et est quod factum est et natum non est, et est quod natum est et factum est, et renatum non est. Hic propositionem singulis rebus subsistentia destinemus. Quod ergo nec natum est nec factum pater est; non enim ab aliquo est. Quod autem natum est et factum non est filius est, qui a patre genitus est non factus. Quod vero nec natum nec factum est spiritus sanctus est, qui a patre procedit. Quod etiam factum est et natum non est cetera creatura est, quia sunt insensibilia. Quod autem factum et natum et renatum est homo est. Quod non factum est et natum est et renatum non est animalia sunt. Ecce his verbis ostendit ipse se ingenitum accipere non genitum. Alioquin non esset perfecta divisio, scilicet omne quod est aut ingenitum est aut genitum aut factum est, atque in divisionibus his processionis et assignatione ingeniti ubi spiritus sanctus ponitur natus.

De gemina est processio spiritus sancti

Praeterea diligenter annotandum est quod gemina est processio spiritus sancti, eterna videlicet quae ineffabilis est, qua a patre et filio eternaliter et sine tempore processit, et temporalis qua a patre et filio ad sanctificandam creaturam procedit. Et sicut ab eterno procedit et simul procedit a patre et filio, ita et in tempore procedit et simul ab utroque procedit ad creaturam, non divisim a patre in filium et a filio ad creaturam. Unde Augustinus in libro XV de Trinitate: Spiritus sanctus non de patre procedit in filium et de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit, quamvis hoc filio pater dederit ut sicut de se ita et de illo procedat.

De temporali processione spiritus sancti agitur

De temporali autem processione Beda in omelia dicit, hic post ascensionem

ita loquitur cum spiritus sanctus gratiam dat hominibus. Profecto mittitur spiritus a patre, mittitur et a filio; procedit a patre, procedit et a filio; quia et eius missio est ipsa processio. Hic ubi aperte ostendit donationem gratie spiritus sancti dici processionem vel missionem eius. Sed cum donatio vel datio non sit nisi temporalis, constat quod ista processio sive missio temporalis est. Hanc etiam temporalem spiritus processionem Augustinus in xv libro de trinitate insinuat, spiritum sanctum processisse a Christo, qui post resurrectionem insufflavit in discipulos, his verbis: Cum resurrexisset Iesus a mortuis et apparuisset discipulis, insufflavit et ait: Accipite spiritum sanctum, ut eum etiam de se procedere ostenderet. Et ipsa est virtus que de illo exibat, ut legitur in evangelio, et sanabat omnes. Et ut ostenderet hanc processionem spiritus sancti non esse aliud quam donationem vel dationem spiritus sancti, addidit: Post resurrectionem dominus Iesus bis dedit spiritum sanctum, semel in terra propter dilectionem proximi, et iterum de celo propter dilectionem dei. Quia per ipsum donum diffunditur caritas in cordibus nostris qua diligimus deum et proximum.

Quod alii dicunt ipsum spiritum sanctum non dari sed dona eius

Sunt autem aliqui qui dicunt spiritum sanctum ipsum non dari, sed dona eius que non sunt ipse spiritus sanctus; et ut aiunt spiritus sanctus dicitur dari cum gratia eius, que non est ipse, datur hominibus. Et hoc dicunt Bedam sensisse in superioribus verbis, quibus dicit spiritum sanctum procedere cum gratiam dat hominibus, tamquam non procedat vel detur ipse sed eius gratia. Sed quod ipse spiritus sanctus qui deus est et tertia in trinitate persona detur, aperte ostendit Augustinus in xv libro de trinitate dicens: Cum dominus spiritum sanctum dans insufflasset Iesus, de quo mox ait: Ite baptizate omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen. Ambigere non debemus ipsum esse quod quem de celo datus est die pentecostes. Quomodo ergo deus non est qui dat spiritum sanctum? Immo quantus deus est qui dat deum. Ecce hic ubi aperte dicit spiritum sanctum ipsum dari hominibus a patre et filio. Quod ipse spiritus sanctus qui deus est ac tertia in trinitate persona detur nobis, nec tantum infundatur atque illabatur mentibus, aperte ostendit Ambrosius in i libro de spiritu sancto dicens: Licet multi dicantur spiritus, quia legitur: Qui facit angelos suos spiritus, unus tamen dei est spiritus. Unum ergo spiritum et apostoli et prophete sunt consecuti, sicut etiam vas electionis dicit: Quia unum spiritum potavimus, quasi eum qui non queat scindi, sed infunditur animis et sensibus illabatur, ut plenius restringat ardorem. Quia spiritus sanctus non est de substantia corporali nec de ... invisibilium creaturarum. Hic ubi aperte spiritum sanctum non creaturam

non est infundi mentibus nostris. Item in eodem: Omnis mutabilis est creatura, sed non mutabilis est spiritus sanctus. Si autem dubitet dicendo quia datus est spiritus sanctus, cum scriptum sit: Caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, quasi ideo sit in accessibilibus naturarum mutabilibus, sed per bonitatem suam est nobis complexus utrumque. Omnia si que solus participat, simplex substantia, opulens virtutibus, vivorum pius dividens de suo singulis, ubique totus. Incircumscriptus ergo et incommutabilis spiritus sanctus, qui discipulorum sensibus separatorum infudit quem nichil potest fallere; angeli ad paucos mittebantur, spiritus autem sanctus pluribus infundebatur. Unus ergo dubitat quin divinum sit quod infunditur simul pluribus nec videtur? Unus est spiritus sanctus qui datus est omnibus licet separatis. Apostolus etiam ab apostolo dicitur ... quod spiritus sanctus qui est sibi semper ad, sit unus datur pluribus. Alia quoque auctoritate hoc idem astruitur, scilicet quod spiritus sanctus qui est equalis filio hominibus detur. Ait enim Augustinus de trinitate libro: Apostolus sic: Caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, a quo datur, ab illo qui dedit dona hominibus. Que dona spiritus sancti? Qui tale dat donum equalis est ipse. Magna est misericordia eius: donum dat equale sibi, quia donum eius spiritus sanctus est. His itaque aliisque pluribus auctoritatibus aperte monstratur quod spiritus sanctus equalis est patri et filio nobis datur. Nec ideo tamen minor est patre et filio. Unde Augustinus in iiii libro de trinitate: Non ideo minorem spiritum sanctum quia et patrem misit et filius est arbitrandus.

An viri sancti possint dare spiritum sanctum

Hic queritur utrum etiam sancti viri dent vel dare possint aliis spiritum sanctum. Quem si aliis dare vel eius donatione supradata sit processio, videtur ab eis procedere spiritus sanctus vel mitti. Sed creatura a creatura non procedit vel mittitur. Restat ergo ut ipsi non dent spiritum sanctum nobis dare possint. Unde Augustinus xv libro de trinitate: Non aliquis discipulorum eius dedit spiritum sanctum; orabant quippe ut veniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem suis prepositis etiam nunc servat ecclesia. Denique etiam Symon magus offerens apostolis pecuniam non ait: Date michi et hanc potestatem ut dem

[illegible]

spiritum sanctum sed eciam inquit imposicione manuum accipiat spiritum sanctum. [illegible] in scrip-
tura scriptum dicatur / Videns autem Symon quia apostoli darent spiritum sanctum
sed dicatur videns autem symon quia per imposicionem manuum apostolorum da-
tur spiritus sanctus. Ex his verbis videtur augustinus / nec apostolos nec alios prelatos eciam
dedisse vel dare spiritum sanctum. **Ut non possit dare spiritum sanctum hic docet.**

Et quod plus est non posse eciam dare dicit augustinus in eodem li. sub
deus de christo [illegible] acceptis promissionem spiritus sancti [illegible]
effuderit / in quo utraque natura demonstrata est divina scilicet et humana / accepit
quippe ut homo effudit ut deus / Nos autem accipere quidem hoc donum possumus
pro modulo nostro / effundere vero super alios non utique possumus / sed ut hoc fiat
deum super eos a quo id efficitur invocamus / His verbis posse dicit nos
spiritum sanctum non posse super alios effundere et alijs dare. **Ut videtur contrarium**

Sed huic videtur contrarium quod apostolus ad galathas de se loquens ait: Ministra-
vit vobis spiritum sanctum et operatur in vobis virtutes. Ecce eundem dicit se tribuisse
spiritum / sed nullus est apostolus dixisse hoc quod non haberet potestatem et auctoritatem
dandi spiritum sed quia ministerium habuit in quo dabatur a deo spiritus sanctus. Ut enim
ait augustinus super eundem locum exponens illud apostoli verbum ab apostolo predica-
ta est eis fides / in qua predicacione adventum [illegible] spiritus sancti
senserant sic illo tempore in novitate invitacionis ad fidem eciam sensi-
bilibus miraculis presentia spiritus sancti apparebat ut in actibus apostolorum legitur et
apostolus ostendit quod illis spiritum sanctum apostolus tribuerit / non utique quod mittendo
in eos sed predicando fidem ex eis / qua illis recipientibus quod spiritus sanctus
in eis esset aliquibus signis insinuabatur ait. Non igitur homines quantumcumque [illegible]
sed dare possunt spiritum sanctum. **Utrum spiritus sanctus a se ipso detur.**

Hic considerandum est cum spiritus sanctus detur hominibus a patre et filio quod
est ipsi equalis procedens ab utroque / vel mittitur / utrum a se ipso detur. Si
datur a se ipso vel mittitur a se / Ad quod dicimus quia deus est et donum / sive
datus / et donat et dat quod mittitur deus / dat [illegible] donum / Hic autem
donacio sive dacio spiritus sancti sic operacio dei communis sic et indivisa opera tri-
nitatis dona. utique spiritus sanctus non tantum a patre et filio sed eciam a se ipso. Unde augustinus
in xv li. de trinitate dicit quod se ipsum dat sic inquit corpus carnis nihil aliud
est quam caro sic donum spiritus sancti nihil aliud est quam spiritus sanctus / In tantum igitur
donum dei est in quantum datur eis quibus datur / sed autem deus est et a se

[illegible]

nemini datur/ quoniam deus erat principio continuus/ aut quoniam eundem daret pater quoniam ille dat et per quod datur/ quod maior est illis/ quoniam ille datur sicut dei donum/ ut etiam se ipsum det/ sicut deus. Nec enim dici potest non esse sue potestatis de quo dictum est: Spiritus ubi vult spirat. Ecce apertum dicitur quod spiritus se ipsum dat. Si enim spiritus sanctus se ipsum dare non potest/ et eum pater dare potest et filius/ potest utique pater et filius aliquid quod non potest spiritus sanctus. Item si pater et filius dant spiritum se ipsum/ non ipse dat aliquid/ ergo pater operatur et filius quod non operatur spiritus sanctus/ dat ergo spiritus se ipsum. Si autem se ipsum dat/ tunc et a se ipso procedit et mittitur/ quod utique verum est. Nam processio temporalis spiritus sancti vel missio ipsius est donatio/ et ipsa est dei operatio/ procedit ergo spiritus sanctus a se temporaliter et mittitur a se et procedit a se.

Non est intelligendum spiritum sanctum dici mitti vel procedere a se, et quomodo dicatur mitti a se.

Nec audiendi sunt qui spiritum sanctum dicunt mitti vel procedere a se. Nam de filio dicit Augustinus in libro ii de Trinitate quod non tantum a se ipso missus est, sed a se ipso et a patre et spiritu sancto. Quaerentes quomodo filius vel spiritus sanctus sit missus, cum uterque sit ubique tamquam deus. Nam utrumque inquit Augustinus legitur missus. De spiritu sancto enim legitur: Quem mittet pater in nomine meo. Et item: Si abiero mittam eum ad vos. De filio dicit apostolus ad Romanos et ad Galatas: Apostolus dicit: Misit deus filium suum. Missum autem scriptum est a persona dei et cetera ... ubique deus est, ubique ergo est filius/ ubique etiam est spiritus sanctus. Illuc ergo missus est filius et spiritus sanctus ubi erat.

Quomodo intelligenda sit missio utriusque.

Quomodo quaerendum est quomodo intelligatur missio filii vel spiritus sancti. Cum solus inquit Augustinus in eodem non dicitur missus, sed filius et spiritus sanctus; et de filio quidem dicit/ Misit deus filium suum factum ex muliere/ ubi satis ostendit eo ipso filium missum/ quo factum ex muliere. Proinde mitti a patre sine spiritu sancto non potuit/ quia pater intelligitur misisse eum cum fecit ex femina/ quod utique non fecit sine spiritu sancto. Ecce hic dicit filium missum a patre et spiritu sancto.

Quod a se ipso etiam sit missus auctoritatibus confirmatur.

Et quod a se ipso missus sit, ut ait Augustinus in eodem, auctoritatibus confirmatur. Ipse Christus dicit per Ysaiam: Nunc misit me dominus et spiritus eius. De quo Ambrosius in libro de spiritu sancto ita ait: Quis est qui dicit: Dominus misit me et spiritus eius/ nisi qui venit a patre/ ut salvos nos faceret peccatores? Et pater et spiritus/ ergo et pater filium misit et spiritus. Quod in eodem datus est a patre/ ut Ysaias dicit: Puer natus est nobis et filius datus est nobis. Datus est et audio dicit/ et a se ipso quia a se ipso missus est. Dicit enim filius dei

[illegible]

Spiritus domini super me propter quod unxit me evangelizare pauperibus misit me predicare captivis remissionem etc. quod cum de libro ipsa legeret ait ... Hodie completa est hec scriptura in auribus vestris ut dicit ... esse signatur ... filius hominis unctus est et missus ad predicandum ... [illegible] ... ostendit dominus filium esse missum et datum nobis non tamen ... [illegible] ... Quod filius est datus a se ipso.

Deinde ostendit esse datum a se ipso eadem ita dicens eodem [illegible] ... non diffinitum sine ... datus sit filius ostendit ... trinitatis ut etiam ipse filius se dedit ... quod filius se dedit quia trinitas eum dedit. Si autem filius a se datus est a se et missus est ... Quod filius a se ipso mittatur.

Quod autem a se mittatur ... [illegible] ... a se ipso missus esse filius quia nature conceptus ... operatio trinitatis est ... quo pater eum misit ... se misit ... [illegible] ... voluntas patris et filii et inseparabilis operatio ... [illegible] ... missus una cum ... operatione patris et filii inseparabili esse factam ... [illegible] ... missus est ... [illegible]

[illegible]

in filio a ab invisibili patre cum invisibili filio quia ipse filius visibiliter mittitur

Sed adhuc apparet quod filius a se ipso missus. **Quod contra dicitur a me non veni**

Et propterea quod ait a me ipso non veni, ad hoc Augustinus videtur innuere dicens
hoc dictum est secundum formam servi, secundum quam non facit ut mitteretur, id est non
est operatus incarnacionem suam, sed in forma dei. **De incarnacione eorum [illegible]**

Ex supradictis aperte insinuatur quod filius a patre et a se ipso et a spiritu sancto **[illegible]**
est missus, atque quid sit ipsa missio, scilicet incarnacio, i. quod factus homo est
vel quod visibilis apparuit, quod est opus patris et filii et spiritus sancti. **Utrum semel sit [illegible]**

Hic queritur utrum semel tantum sit missus filius an sepe mittatur. **Missio filii**
Si enim missio filii proprie incarnacio tantum est, cum semel tantum incarnatus sit
et semel tantum videtur missus. At si sepe mittitur, est et alia missio eius quam incarna-
cio. Sed que est illa, nunquid eterna generatio missio eius dicenda est, an alia
missio querenda est. **De duobus modis dicitur filius mitti**

Ad quod dicimus quod
duobus modis dicitur filius mitti, sed illa generatio eterna atque ineffabilis
est, secundum quam eternam missionem posset dici ut videtur quibusdam, sed melius
ac verius secundum eam dicitur genitus. Sed eam quo duobus modis dicitur mitti, scilicet vel
cum visibiliter mundo apparuit carne indutus, vel cum se in animas pias sic
transfert ut ab eis percipiatur ac cognoscatur. Hos duos missionis modos
Augustinus aperte distinguit in iiii libro de trinitate dicens: Non eo ipso quod de patre natus
est missus dicitur filius, sed vel eo quod apparuit huic mundo verbum caro factum,
unde dicit: A patre exivi et veni in mundum, vel eo quod ex tempore cuiusquam mente percipitur,
sicut dictum est de sapientia: Emitte illam de celis sanctis tuis et a sede magni-
tudinis tue, ut mecum sit et mecum laboret, i. doceat me laborare.
Tunc unicuique mittitur cum a quoquam cognoscitur atque percipitur, quantum cognosci
et percipi potest pro captu vel proficientis in deum vel perfecte in deo anime ra(cionalis).

Ecce distincti sunt duo modi **Quod secundum alterum [illegible] et vel sepe sit missus**
missionis filii, et secundum alterum semel **et [illegible] secundum [illegible]**
tantum missus est dei filius, secundum alterum sepe missus est et mittitur cot-
tidie. Nam secundum alterum missus est ut sit homo, quod semel tantum
factum est, secundum alterum vero mittitur ut sit cum homine, quod cottidie
mittitur ad sanctos, et missus est ante incarnacionem ad omnes sanctos qui ante
fuerunt et eciam ad angelos. Unde Augustinus de filio, i. de sapiencia patris loquens

in xii li. de trinitate ait / Aliter mittitur sapientia ut sit cum homine / aliter missa est ut ipsa homo sit / In animas enim sanctas se transfert et amicos dei et prophetas constituit / sicut etiam implet sanctos angelos / sed cum venit plenitudo temporis missa est non ut impleret angelos nec ut esset angelus nisi ut esset cum hominibus ut antea in patribus et prophetis / sed ut ipsum verbum caro fieret id est homo

Quod per alterum modum dicitur missus in mundum per alterum vero non

Preterea notandum est quod cum his duobus modis mittatur filius secundum alterum dicitur missus in mundum / secundum alterum vero non / eo enim modo missus in mundum dicitur quo visibiliter in mundo apparuit / Unde in eodem libro Augustinus ait / Eo ipso quo mittitur a patre precipue mitti quando dicitur / non in hunc mundum non enim sensibiliter apparet id est corporis sensibus est presto / Nam et nos etiam secundum quod mente aliquid eternum capimus non in hoc mundo sumus / et omnium iustorum spiritus etiam adhuc in carne viventium / in quantum divina sapiunt non sunt in hoc mundo / Ex predictis liquet quod post ineffabilem generationem modis duobus mittitur filius scilicet cum visibiliter apparuit vel invisibiliter percipitur mente

Cur pater non dicitur missus cum ab aliquo cognoscatur ut filius

Hic queritur cur pater non dicitur missus cum et ipse a quoque cognoscatur sicut filius / Ad quod dicimus / quia est in eo principii auctoritas / qui non habet de quo sit / et a quo filius est genitus et spiritus sanctus procedit / ut ait Augustinus in eodem libro / principium est totius deitatis vel si melius dicitur deitatis / quia principium est filii et spiritus sancti / Item ut ait Augustinus in eodem libro / Si voluisset etiam deus pater per subiectam creaturam visibiliter apparere / absurdissime tamen a filio quem genuit / aut a spiritu sancto qui de illo procedit / missus diceretur / Convenienter autem ille missus dicitur qui in carne apparuit / misisse autem ille qui in ea non apparuit

Putaverunt quidam filium et spiritum sanctum minores patre quia missi dicuntur

Ideo quia putaverunt quidam heretici eum patrem non esse missum sed filium et spiritum sanctum / patrem esse maiorem / et filium minorem / ac spiritum sanctum / atque patrem quasi maiorem misisse eos minores / quod Augustinus in iv li. de trinitate illis contradicens / Non ideo inquit arbitrandum est minorem esse filium quod missus est a patre / nec ideo minorem spiritum sanctum quia et pater eum misit et filius / sive enim propter visibilem creaturam / sive potius propter

principaliter commendationem vel auctoritatem / non propter inequalitatem vel impotentiam vel dissimilitudinem substantie / in scripturis tamen parva interdum legitur. Non igitur ideo pater dicitur misisse filium vel spiritum sanctum quod ille esset maior et illi minores / sed maxime propter auctoritatem principii commendandam et quia invisibili creatura non sicut illi apparuerunt.

Supra ostensum est que sit missio filii et quibus modis mittatur. **De missione spiritus sancti.**

Nunc de spiritu sancto videndum est. **Quod sit duobus modis visibiliter et invisibiliter.** Post illam ineffabilem eternam processionem qua procedit a patre et filio sine tempore / que sit eius temporalis processio que dicitur missio sive donatio. Ad quod dicimus quia sicut filius duobus modis dicitur mitti / uno quo visibiliter apparuit / alio quo invisibiliter cognitionibus percipitur / ita spiritus sanctus a patre et filio duobus modis procedere sive mitti sive dari dicitur / uno visibiliter / alio invisibiliter. Datus est enim visibiliter discipulis / sic in die penthecostes / aliis quoque mentibus datur cottidie invisibiliter illabendo mentibus fidelium.

Et primo agamus de illo missionis **primo de eo modo quod fit visibiliter missio** modo qui fit visibili specie de quo Augustinus in ii de trinitate ait: intellige de spiritu sancto cum missus dicitur: facta est ei quedam creature species ex tempore in qua visibiliter ostenderetur spiritus sanctus sive cum in ipsum dominum corporali specie columbe descendit / sive cum in die penthecostes factus est subito de celo sonus quasi ferretur flatus vehemens et vise sunt illis lingue divise sicut ignis / qui et insedit super unumquemque eorum. Hec operatio visibiliter expressa et oculis oblata mortalibus missio spiritus sancti dicta est / non ut appareret eius ipsa substantia / qua et ipse invisibilis et incommutabilis est sicut pater et filius / sed ut exterioribus visis corda hominum commota a temporali manifestatione venientis ad occultam eternitatem semper presentis converterentur.

Ecce his verbis Augustinus aperit illum modum missionis qui visibiliter exhibetur cum scilicet ipse spiritus in sua natura non videatur / quia nec in illis creaturis magis erat quam in aliis. Sed ad illas in illis creaturis ut per eas ad homines venientes ostenderetur in illis esse / ad quos ille creature veniebant / Non enim spiritus sanctus ipse locali motu tunc venit vel descendit in homines sed per localem motum creature significata est spiritualis et invisibilis spiritus sancti infusio / et ut

Nunc de spiritu

[illegible]

aperte dicam, illud modum missionis spiritus sancti corporaliter exhibitum; invisibilis vero est spiritualis et interior missio spiritus sancti sive donatio, de qua agendum est.

Sed prius quaerendum est, cum filius

Cum filius patre sit minor secundum formam creatam in qua apparuit

dicatur minor patre secundum missionem qua in forma

cur non spiritus sanctus similiter

creata apparuit, cur spiritus sanctus non dicatur similiter minor patre cum in forma creata apparuit. Nam de filio quod minor sit patre secundum formam qua missus apparuit, apostolus ostendit. Augustinus in I libro de trinitate dicens: Misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, usque adeo parvum ut factum; eo itaque missum quo factum. Si ergo factum minorem, etiam minorem missum factum; et in eo factum missum missum.

Quare non sit de spiritu sancto.

Ecce habes quia filius in quo est missus, id est factus, minor patre est. Cum ergo spiritus sanctus non dicatur minor patre, cum ipse creaturam assumpsit in qua apparuit, quia aliter spiritus assumpsit creaturam in qua apparuit, aliter filius. Nam filius accepit hominem in unitatem personae, spiritus non. Filius enim accepit hominem ita ut fieret homo; spiritus sanctus non ita accepit columbam ut fieret columba. Unde Augustinus in secundo libro de trinitate: Nusquam autem scriptum est quod deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus minor patre, quia non sic est assumpta creatura in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis in qua forma ipsius dei verbi persona praesentaretur; non ut haberet verbum dei sicut alii sancti sapientes, sed quod ipsum verbum erat. Aliud est enim verbum in carne, aliud verbum caro; id est, aliud est verbum in homine, aliud verbum homo. Caro enim pro homine posita est in eo quod ait: Verbum caro factum est. Non ergo sic est assumpta creatura in qua apparuit spiritus sanctus, sicut assumpta est caro illa et humana forma ex virgine Maria. Neque enim columbam vel illum flatum vel illum ignem beatificavit sibique in unitatem personae coniunxit in aeternum. Ex his dictis aperte ostensum est secundum quid filius dicatur minor patre, et quare filius dicatur minor patre et non spiritus sanctus.

Quod filius sit minor patre

Notandum autem quod filius secundum quod homo

non tamen patre et spiritu sancto sed etiam se ipso

factus est, non tantum patre sed et spiritu sancto, et etiam seipso minor dicitur. Et quod etiam seipso minor dicatur secundum formam servi, ostendit Augustinus in libro I de trinitate dicens: Creatura habens ea quae de Christo secundum hominem dicta sunt, ad eius

[illegible]

[illegible] que ex sempiterna trinitate / sic illud quod ipse dicit: Pater maior me est, quod propter formam servi dictum est, secundum quem modum etiam seipso minor est filius, qui non solum a patre sed etiam minor seipso factus est, qui semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Non enim sic accepit formam servi ut amitteret formam dei in qua erat equalis patri. In forma ergo dei unigenitus patris equalis est patri, in forma servi etiam seipso minor est. Non ergo immerito scriptura dicit utrumque, scilicet equalem patri filium et patrem maiorem filio. Illud enim propter formam dei, hoc autem propter formam servi intelligitur. Dicit hoc eodem in ii. li. de tri.: Dei filius equalis patri secundum dei formam in qua est, et minor patre secundum formam servi quam accepit, in qua non modo patre sed etiam spiritu sancto, nec hoc tantum sed etiam seipso minor inventus est. Propter quod ut idem ait in i. li. [illegible] non tantum patre sed etiam seipso et spiritu sancto minor factus est, et etiam minoratus paulominus ab angelis. Est ergo dei filius, ut ipse ait in i. li. de tri., deo patri natura equalis, habitu minor, id est in forma servi quam accepit. His auctoritatibus aperte ostenditur filius secundum formam servi minor patre et seipso et spiritu sancto. Hylarius aliter sentire videtur [illegible]

Hilarius vero dicere videtur quod pater sit maior filio, non tamen filius minor patre sit. ¶ Hil. enim dicit [illegible] auctoritate quia [illegible] est auctoritas generationis, secundum quam dicit: Pater maior me est, et apostolus: donavit ei nomen quod est super omne nomen. ¶ Ergo cum dicit: Pater maior me est, hoc est ac si diceret: donavit michi nomen. ¶ [illegible] inquit Hyl. in ix. li. de tri.: donantis auctoritate pater maior est. ¶ Numquid per doni confessionem filius minor est? Maior itaque donans est, sed minor iam non est cui unum esse donatur. ¶ Et [illegible] sum: si non hoc donatur Ihesu ut confitendus sit in gloria patris dei, minor patre est. ¶ Si autem in ea gloria dei donatur esse qua pater est, habes et in donantis auctoritate quia maior est, et in donati confessione quia unum sunt. Maior itaque filio pater est, et plane maior cui tantum donat esse quantus est ipse, cui innascibilitatis esse imaginem sacramento nativitatis impertit, quem ex se in formam suam generat. Audisti lector quid supra hic dicitur? Hyl. cuius verba utrumque occurrit diligenter nota.

[illegible]

De missione spiritus sancti qua invisibiliter mittitur

Iam nunc accedamus ad assignandam missionem spiritus sancti qua invisibiliter mittitur in corda fidelium. Nam ipse spiritus sanctus qui deus est ac tertia in trinitate persona ut supra ostensum est, a patre et filio ac se ipso temporaliter procedit, id est mittitur ac donatur fidelibus. Sed que sit ista missio sive donatio, vel quomodo fiat, considerandum est.

Hoc autem intelligibilius doceri ac plenius sciri valeat, premittendum est quiddam ad hoc valde necessarium. Dictum quidem est supra et sanctorum auctoritatibus ostensum quod spiritus sanctus amor est patris et filii quo se invicem amant et nos. His autem addendum est quod ipse idem spiritus sanctus est amor sive caritas qua nos diligimus deum et proximum; que caritas cum ita est in nobis ut nos faciat diligere deum et proximum, tunc spiritus sanctus dicitur mitti vel dari nobis; et qui diligit ipsam dilectionem qua diligit proximum, in eo ipso deum diligit, quia ipsa dilectio deus est, id est spiritus sanctus.

Ne autem in re tanta aliquid de nostro influere videamur, auctoritatibus sanctis quod dictum est corroboremus. Augustinus in VIII libro de trinitate: Dicet aliquis proximum diligo quem certum est ut ipsum proprie dilectionem diligat; deus autem dilectio est, quod ergo est ut proprie deum diligat. Item: Deus dilectio est, ut ait Iohannes apostolus. Ut quid imus et currimus in sublimia celorum et in ima terrarum, querentes eum qui est apud nos, si nos velimus esse apud eum? Nemo dicat: non novi quod diligam. Diligat fratrem et diligat eandem dilectionem; magis enim novit dilectionem qua diligit quam fratrem quem diligit. Ecce iam potest notiorem deum habere quam fratrem: plane notiorem quia presentiorem, notiorem quia interiorem, notiorem quia certiorem. Amplectere dilectionem deum, et dilectione amplectere deum. Ipsa est dilectio que omnes bonos angelos et omnes dei servos consociat vinculo sanctitatis. Quanto ergo saniores sumus a tumore superbie, tanto sumus dilectione pleniores; et quo nisi deo plenus est qui plenus est dilectione? His verbis satis ostendit Augustinus quod dilectio qua diligimus deum vel proximum deus est. Et adhuc apertius in eodem sub his verbis: Dilectionem fraternam quantum commendat Iohannes apostolus attendamus: qui diligit fratrem ...

[illegible]

in lumine manet et scandalum in eo non est. Manifestum est quod iustitiae perfectionem in fraterna dilectione posuit. Nam in quo scandalum non est utique perfectus est. Et tamen videtur dilectionem dei tacuisse, quod nunquam faceret nisi quia in fraterna dilectione vult intelligi deum. Apertissime enim in eadem epistola paulo post dicit ita: Dilectissimi, diligamus invicem quia dilectio ex deo est, et omnis qui diligit ex deo natus est et cognovit deum; qui non diligit non cognovit deum, quia deus dilectio est. Ista contextio satis aperte declarat eandem ipsam fraternam dilectionem. Nam fraterna dilectio est qua diligimus invicem, non solum ex deo sed deum esse tanta auctoritate praedicari. Cum ergo de dilectione diligimus fratrem, de deo diligimus fratrem. Nec fieri potest ut eandem dilectionem non praecipue diligamus qua fratrem diligimus, quia deus dilectio est. Item: Qui non diligit fratrem suum non est in dilectione, et qui non est in dilectione non est in deo, quia deus dilectio est. Ecce apertissime dixit fraternam dilectionem deum esse.

Cum autem fraterna dilectio sit deus, *dilectio qua diligimus deum est spiritus sanctus*, spiritus est, nec filius sed tamen spiritus sanctus qui proprie in trinitate dilectio vel caritas dicitur. Unde Augustinus in libro XV de trinitate: In donis dei nihil maius est caritate et nullum est maius dei donum quam spiritus sanctus. Quid consequentius est quam ut ipse sit caritas qui dicitur et deus et ex deo? Ita enim ait Iohannes: dilectio ex deo est, et paulo post: deus dilectio est. Ubi manifestat eam se dixisse dilectionem deum quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo est dilectio. Item idem Augustinus: Iohannes volens de hac re apertius loqui inquit: In hoc cognoscimus quia in ipso manemus et ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaque sanctus de quo dedit nobis facit nos in deo manere et ipsum in nobis. Hoc autem facit dilectio. Ipse est ergo deus dilectio. Propterea sicut ibi legitur: deus dilectio est. Ex his apparet quod spiritus sanctus est caritas.

Sed ne forte aliquis dicat *quomodo est dictum personaliter id est spiritus sanctus caritas est* illud dictum esse per expressionem causae: deus caritas, *sicut deus est patientia mea*, est eo quod per eum caritas sit ex deo et non sit ipse deus, sicut dicitur deus mea patientia et spes, non quod ipse sit ista sed quia ista ab eo sunt, attendamus ostendentes non hoc esse dictum personaliter sic illa in XV libro de trinitate.

Ita dicentes non dicturi sumus caritatem non creaturam esse dictam deum quod ipsa caritas sit illa substantia que dei digna sit nomine, sed quod donum sit dei sicut deo dictum est tu es patientia mea. Non utique ideo dictum est quod dei substantia est nostra patientia, sed quia ab ipso nobis est. Unde alibi ab ipso est patientia mea. Hunc enim sensum facile refellit scripturarum ipsa locutio. Tale est enim tu es patientia mea quale est domine spes mea, et deus meus misericordia mea, et multa similia. Non est autem dictum domine caritas mea, aut tu es caritas mea, aut deus est caritas mea, sed ita dictum est deus caritas est, sicut dictum est deus spiritus est. Hoc qui non discernit intellectum a domino, non expositionem querebat a nobis. Non enim apertius quicquam possumus dicere. Deus ergo caritas est. Ex predictis claruit quod spiritus sanctus caritas est qua diligimus deum et proximum. Unde facilius est nobis ostendere quomodo spiritus sanctus mittatur sive detur nobis. Quomodo spiritus sanctus mittitur vel detur nobis.

Tunc enim nobis mitti vel dari dicitur, cum ita in nobis est ut faciat nos diligere deum et proximum, per quod manemus in deo et deus in nobis. Unde Augustinus in libro xv de trinitate ait: Deus spiritus sanctus qui procedit ex deo, cum datus fuerit homini, accendit eum ad diligendum deum et proximum, et ipse dilectio est. Non enim habet homo unde deum diligat nisi ex deo. Ecce quomodo datur vel mittitur nobis spiritus sanctus, scilicet quod datus dicitur vel donum, quod donum dominus commendat explanans apertius quomodo datur in eodem libro. Quomodo spiritus sanctus detur. Dilectio inquit dei diffusa est in cordibus nostris, ut ait apostolus, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Nullum est isto dei dono excellentius. Solum est quod dividit inter filios regni et filios perditionis. Dantur et alia per spiritum munera, sed sine caritate nichil prosunt. Nisi ergo tantum impertiatur cuique spiritus sanctus, ut eum dei et proximi faciat amatorem, ille a sinistra non transfertur ad dexteram. Nec spiritus sanctus dicitur donum proprie nisi propter dilectionem, quam qui non habuerit, etsi loquatur omnibus linguis, et habuerit prophetiam, et omnem scientiam, et omnem fidem, et distribuerit substantiam suam, et tradiderit corpus suum ut ardeat, nichil ei prodest. Quantum ergo bonum est sine quo ad eternam vitam neminem talia bona perducunt. Ipsa vero dilectio vel caritas, nam unius nominis est utrumque, perducit ad regnum. Dilectio ergo que ex deo est et deus

Ipse spiritus sanctus est per quem diffunditur in cordibus nostris dei caritas
est per quam nobis tota inhabitat trinitas. **Colligit summam predicte auctoritatis**
Unde etiam rectissime spiritus sanctus cum sit deus vocatur etiam donum dei. quod
donum ipse quid nisi caritas intelligendum est que perducit ad deum et
sine qua quodlibet aliud donum dei non perducit ad deum. Ecce hic aperte
quod supra dictum erat scilicet quod caritas sit spiritus sanctus et donum excellentius
et quod hoc donum spiritus sanctus datur nobis scilicet caritas ita nuptiarum aliud ita licet esse in
aliquo ut eum faciat de proximi amatorem, quod ad faciat tunc dicitur dari
sine mitti alicui, et ut hic dicitur ipse hic spiritus sanctus **Utrum concedendum sit quod s. s.**

Hic queritur si caritas spiritus sanctus **augeatur in homine vel magis vel minus detur**
est cum ipsa augeatur et minuatur in homine et magis et minus per diversa tempora
habeatur. Utrum concedendum sit quod spiritus sanctus augeatur vel minuatur in homine
vel magis vel minus habeatur. Si enim in homine augetur et magis
vel minus datur et habetur mutabilis esse videtur. Deus autem omnino immuta-
bilis est. Videtur ergo quod vel spiritus sanctus non sit caritas vel caritas non
augeatur vel minuatur in homine **An s. s. detur habenti et non habenti**

Item caritas alio habenti datur ut habeat et habenti ut plenius habeat.
Ergo spiritus caritas est et non habenti datur ut habeat et habenti ut plenius habeat.
Sed quomodo datur non habenti cum ipse ut deus sit ubique et in omnibus creaturis
plenus totus et quomodo plenius datur vel habetur sine sui mutatione **Solutio**

His itaque respondemus dicentes quod spiritus sanctus sive caritas penitus **Prima questio**
immutabilis est nec in se augetur vel minuitur nec in se recipit magis vel
minus sed in homine vel potius homini augetur vel minuitur et magis vel
minus datur vel habetur sicut deus dicitur magnificari et exaltari in nobis qui tamen
in se nec magnificatur nec exaltatur. Unde super illud accedet homo ad cor altum
et exaltabitur deus super quem locum ait auctoritas deus non in se sed in corde hominis
exaltatus erat. Sic ergo spiritus sanctus datur hominibus et datus amplius datur id est augetur
et magis ac minus habetur cum immutabilis existit **Auctoritate confirmat utrumque**

Cumque ubique sit et in omni creatura totus sunt tamen multi **Secunda**
qui eum non habent. Non enim omnes spiritum sanctum habent in quibus est alioquin
et irrationabiles creature haberent spiritum sanctum quod fidei pietas non admittit

[illegible]

Ut autem amplius fiat quod diximus auctoritate confirmamus quod spiritus sanctus magis et minus percipitur et homini augeatur et non habenti detur et habenti ut plus habeat. Augustinus super Iohannem ostendit dicens: sine spiritu sancto constat Christum nos non diligere et eius mandata servare non posse, et id non posse atque agere tanto minus quanto illum minus percipimus, tanto vero amplius quanto illum percipimus amplius. Ideoque non solum non habenti verum etiam habenti non incassum promittitur: non habenti quidem ut habeatur, habenti autem ut amplius habeatur. Nam si ab alio minus et ab alio amplius non haberetur, sanctus Heliseus sancto Helye non diceret: spiritus qui est in te duplex sit in me. Christo autem qui est dei filius non ad mensuram datus est spiritus, neque enim sine gratia spiritus sancti est mediator dei et hominum homo Christus. Quod enim est unigenitus filius equalis patri non est gratie sed nature, quod autem in unitatem persone unigeniti assumptus est homo gratie est non nature. Ceteris autem ad mensuram datur et datus additur donec unicuique pro modo sue perfectionis propria mensura compleatur. Ecce expresse habes quod spiritus sanctus magis et minus datur vel accipitur et homini datus augetur et habenti et non habenti datur, quia spiritus sanctus est caritas que non habenti datur et habenti augetur et perficitur. Unde minus et magis perfecte loquimur: homo in ea proficit et deficit aliquando, et tamen ipsa dicitur proficere vel deficere, cum tamen nec proficiat nec deficiat in se, quia deus. Unde Augustinus in omelia super epistolam Iohannis ait: probet se quisque quantum in illo profecerit caritas vel potius quantum ipse in caritate profecerit. Nam si caritas est deus nec proficit nec deficit. Sic ergo dicitur proficere in te caritas, quia tu in ea proficis. Ecce quo intelligendum sit cum dicitur spiritus sanctus augeri in nobis, quia scilicet in eo proficimus. Sicut alia habetur in libro Regum: Helias dixit ad Heliseum: postula quod vis ut faciam tibi antequam tollar a te. Dixitque Heliseus: obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me. Quod ibi sic exponitur: Helias spiritu prophetali et operatione miraculorum excellens pollebat; geminam vero gratiam qua Heliseus magistrum vincere cognoscebat sibi tribui rogavit vel petivit, quod non esse discipulus super magistrum postulavit.

Cum aliquis dicitur spiritus sanctus non esse caritas qua diligimus deum et proximum

[illegible]

Supra dictum est quod spiritus sanctus caritas est patris et filii qua se invicem diligunt et nos. Ipse etiam est caritas que diffunditur in cordibus nostris ad diligendum deum et proximum. Hoc autem omnes catholici concedunt quod spiritus sanctus sit caritas patris et filii. Sed cum et ipse sit caritas qua diligimus deum et proximum aliqui negare videntur. Dicunt enim si spiritus sanctus caritas patris et filii est, eadem ergo caritas est qua nos diligit et qua nos diligimus eum. Hec autem astruere auctoritates negare videntur dicentes. Augustinus in libro de spiritu et littera. Unde est dilectio nisi unde et ipsa fides, a spiritu sancto. Non enim esset in nobis nisi diffunderetur in cordibus nostris per spiritum. Caritas autem dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua ipse nos diligit sed qua nos facit dilectores suos. Sicut iusticia dei dicitur qua nos iusti eius munere efficimur, et domini salus qua nos salvat, et fides christi qua nos fideles facit. His verbis videtur innui distinctio inter caritatem qua deus diligit et qua nos diligimus, et sic iusticia non dicitur dei quod ipse sit ea iustus sed qua nos iustos facit. Et item fides et salus. Sic videtur dicta caritas dei que est in nobis non quod ipse ea diligat sed quia ea nos diligere facit. Idem etiam Augustinus in libro XV de trinitate, cum commemorasset dei dilectionem non qua nos eum sed qua ipse dilexit nos et misit filium suum liberatorem peccatorum nostrorum. Ecce hic videtur manifeste dividere dilectionem qua nos diligimus deum ab ea qua ipse diligit nos. Si ergo inquiunt spiritus sanctus dilectio est qua deus diligit et qua nos diligimus, duplex dilectio est, immo duo diversa, quod absurdum est et a veritate longe. Non ergo dilectio qua diligimus sed qua deus tantum diligit nos. Ad predicta respondens.

His videmus predictarum auctoritatum verba determinare hoc modo. Caritas dei dicta est diffundi in cordibus nostris non qua ipse diligit nos sed qua nos diligere facit etc. His verbis non dividit nec diversa ostendit caritatem qua deus diligit ab ea qua nos diligimus, sed propter unam eandem caritatem duabus de causis diversis dei caritatem appellari in scriptura ostendit, vel quia ea deus diligit nos vel quia nos

[illegible]

ea sui dilectores facit. Cum ergo ab apostolo dicitur caritas dei diffundi in cordibus nostris non est dicta caritas dei qua diligit nos sed qua nos facit diligere. Et non ibi appellatur caritas dei eo quod deus ea nos diligat sed eo quod nos ea dilectores sui facit. Et quod ea ratione possit dici caritas dei qua nos ea diligere facit ex simili genere locutionis ostendit sicut dicitur iustitia dei qua nos iustificat et domini salus qua nos salvat et fides Christi qua nos fideles facit. **Declaratio predicte auctoritatis**

Similiter et aliam proponimus auctoritatem ubi ait dilectionem **caritatis** dei commemorari non qua nos diligit sed qua ipse diligere nos facit ac si diceret commemorat dilectionem dei non pro eo quod nos ea diligimus deum sed quod ea ipse diligit nos. **Aliud obiectum**

Sed aliud est inquiunt quod magis urget. Dixit enim supra Augustinus quod dilectio est a spiritu sancto a quo fides. Sicut ergo fides non est spiritus sanctus a quo est, ita nec caritas. Quod si caritas spiritus sanctus est, si est ab ipso, est a se ipso. Ergo spiritus sanctus a se ipso est. Ad quod dicimus spiritus sanctus quidem a se ipso non est, sed tamen et a se ipso datur nobis ut supra dictum est. Dat enim se ipsum nobis spiritus sanctus. Et hac ratione dictum est quod caritas a se ipso est in nobis, sed tamen ipsa spiritus sanctus est. Fides autem a spiritu sancto et non est spiritus sanctus, quia donum vel datum solum non est non dans.

Alias quoque inducunt rationes **Et inducunt rationes aliquas et auctoritates** ad id ostendendum scilicet quod caritas non sit spiritus sanctus, quia **ad id probandum** caritas affectio mentis est et motus animi; spiritus vero sanctus non est affectio animi vel motus mentis, quia spiritus sanctus inmutabilis et invariatus est. Non est ergo ipse caritas. **Quod caritas est motus vel affectio animi**

Quod autem caritas sit affectio animi et motus mentis auctoritatibus confirmatur. Dicit enim Augustinus in III libro de doctrina christiana: Caritatem voco motum animi ad fruendum deo propter ipsum, et se atque proximo propter deum. Idem in libro de moribus ecclesie catholice tractans illud verbum apostoli: Nec mors nec vita poterit nos separare a caritate dei. Caritas dei inquit hic dicta est virtus que animi rectissima affectio est que iungit nos deo qua eum diligimus. Ex his innuitur quod caritas est affectio et motus animi. Ac per hoc non videtur esse spiritus sanctus. **Responsio de istis auctoritatibus**

Ad quod dicimus hic ita dictum esse sicut dicitur deus est spes mea et patientia mea, quia facit nos sperare

[illegible]

operari. Sic et caritas dicitur esse motus sive affectio animi, quia per eam movetur et afficitur animus ad diligendum Deum. Non autem mireris si caritas, cum sit Spiritus Sanctus, dicatur motus mentis, cum etiam in libro Sapientie dicatur de Spiritu sapientie quod attingit a fine usque ad finem, quod est actus mobilis creature moventis; nec tamen ideo dicitur quod sapientia sit mobile aliquid vel actus alicuius, sed quia sua immobilitate omnia attingit non locali motu, sed ut ubique semper sit et nusquam inclusa teneatur. Sic ergo caritas dicitur motus animi, non quod ipsa sit motus vel affectio vel virtus animi, sed quia per eam quasi esset virtus afficitur mens et movetur. Sed si caritas Spiritus Sanctus est, qui operatur in singulis prout vult, cum per eum mens hominis afficiatur et moveatur ad credendum Deum vel sperandum, sicut et ad diligendum, quare non sic dicitur caritas motus vel affectio mentis ad credendum vel sperandum sicut ad diligendum? Ad quod sane dici potest quia alios actus atque motus virtutum operatur caritas, id est Spiritus Sanctus, mediantibus virtutibus quarum actus sunt, utpote actum fidei, id est credere, fide media, et actum spei, id est sperare, media spe; per fidem enim et spem predictos operatur actus. Diligendi vero actum per se tantum sine alicuius virtutis medio operatur, id est diligere. Aliter ergo hunc actum operatur quam alios virtutum actus. Ideoque differenter de hoc et de aliis loquitur Scriptura, que istum specialiter caritati tribuit. Est ergo caritas vere Spiritus Sanctus. Unde Augustinus [illegible] ipse tractans in eodem hanc caritatem dicit esse bonum quo nihil melius, et post ipsam esse Deum significat dicens: Si nulla res a caritate nos separat, quid esse potest non solum melius sed etiam certius hoc bono? Et post: Ecce hic dicit quia caritate nihil melius est. Caritas ergo Spiritus Sanctus est, qui est Deus et donum Dei sive datum, qui dividit singulis fidelibus dona, nec ipse dividitur, sed indivisus singulis datur. Unde Augustinus ubi supra: Iohannes dicit non ad mensuram Christo dari Spiritum; ceteris vero dividitur, non quod ipse Spiritus, sed dona eius.

An concedendum sit per donum dentur dona

Hic queritur cum Spiritus Sanctus sit quo dividuntur dona, ipse sit donum, utrum concedendum sit quod per donum dividantur ac dentur.

[illegible]

[illegible marginal and interlinear commentary]

dona. Ad quod dicimus quod per donum, quod est spiritus sanctus, singulis propria dona dividuntur, et ipsum gratis omnes boni habent. Unde Augustinus in xv libro de trinitate ait: Per donum quod est spiritus sanctus in commune omnibus membris Christi multa dona quae sunt quibusque propria dividuntur. Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, alii alia, quamvis ipsum donum a quo cuique propria dividuntur omnes habeant, scilicet spiritum sanctum. Apte dicitur per donum dona dari.

Utrum spiritus sanctus eadem ratione dicatur donum et datum.

Praeterea diligenter considerandum est cum spiritus sanctus dicatur donum et datum, utrum eadem ratione utrumque nomen ei conveniat. Quod utique videri potest. Cum enim idem sit spiritum sanctum dari et spiritum sanctum donari, ex eadem ratione videtur spiritus sanctus dici datum et donum. Hic etiam videtur Augustinus significare in v libro de trinitate ait: Spiritus sanctus itaque donum dei est inquantum datur eis quibus datur. Apud se autem deus est et si nemini datur. Ecce aperte dicit spiritum sanctum donum appellari quia datur. Si autem potius tantum appellatur donum quia datur, non ab aeterno fuit donum, quia non datur nisi ex tempore.

Responsio quare donum vel datum dicatur spiritus sanctus.

Ad quod dicimus quod spiritus sanctus et donum dicitur et datum sive donatum. Sed datum sive donatum ex eo tantum dicitur quia datur vel donatur, quod non nisi ex tempore. Donum vero dicitur non ex eo tantum quod donetur, sed proprietate quam habuit ab aeterno. Sic enim fuit donum sempiternum, ut enim fuit donum, non quod donaretur, sed quia processit a patre et filio. Unde Augustinus in iiii libro de trinitate ait: Sicut natum esse est filio a patre esse, ita spiritui sancto donum dei esse est a patre et filio procedere. Hic aperte ostenditur quod spiritus sanctus eo donum est quod procedit a patre et filio, sicut filius eo est a patre quod natus est ab eo. Non enim est aliud esse filio a patre et spiritui sancto a [illegible]. Filius filius dicitur ad patrem quia spiritus sanctus. Nam filius dicitur ad patrem quia genitus est ab eo. Spiritus sanctus vero dicitur ad patrem et filium, quia spiritus est donum patris et filii, a quo procedit ab utroque. Et eum dicitur spiritus sanctus quo donum et eo donum quo procedens. Unde Augustinus in libro v de trinitate: Spiritus sanctus qui non trinitas sed in trinitate intelligitur, in eo quod proprie dicitur spiritus sanctus relative dicitur cum et ad patrem et ad filium refertur, quia spiritus sanctus et patris et filii spiritus est. Sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine. Apparet autem cum dicitur donum dei. Donum enim est patris et filii, quia a patre procedit et a filio.

[illegible marginal commentary]

[illegible]

Ex his verbis aperte ostenditur eadem relatione dici spiritum sanctum et donum. Donum autem quia procedit a patre et filio. Praeterea sciendum quod spiritus sanctus vel donum processione ipsa est, de qua post plenius agemus, et non aliis. Ideo ab aeterno processit ab utroque, et ab aeterno donum fuisse. Quia spiritus sanctus eo tamen dicitur donum quia donatur. Sed ante fuit donum quam donaretur. Unde Augustinus in V libro de Trinitate: Semper procedit spiritus sanctus, et non ex tempore sed ab aeternitate procedit. Sed quia sic procedebat ut esset donabile, iam donum erat antequam esset cui donaretur. Aliter enim intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum. Nam donum potest esse antequam donetur; donatum autem nisi datum fuerit nullo modo dici potest. Sempiterne ergo spiritus est donum, temporaliter autem donatum. His verbis aperte ostenditur quod sicut spiritus sanctus ab aeterno procedit, ita ab aeterno donum est, non quia donaretur a patre et filio vel a filio patri, sed quia ab aeterno processit donabilis. Sed quaeritur cui donabilis, utrum patri et filio an tantum nobis qui non dum eramus. Si autem non erat donabilis patri et filio sed tantum nobis, et ex eo donum erat quia sic donabilis procedebat, videtur quod filius eadem ratione semper donum fuerit, quia a patre processit ab aeterno donabilis nobis in tempore; nam et de filio legitur quod datus est nobis. Ad quod dicimus quod spiritus sanctus nobis tantum, non patri vel filio donabilis processit, sicut et nobis tantum datus est, et filius vere datus est nobis, et a patre ab aeterno processit, a patre non ut donabilis tantum sed ut genitus qui et donari posset. Processit ergo ut genitus et donabilis. Sed spiritus sanctus non processit ut genitus, sed tantum ut donum. Donum autem semper fuit, non solum quia donabilis, sed quia ab utroque processit, et quia donabilis fuit. Unde Augustinus in V libro de Trinitate: Eo tempore quo datus erat ei, Deus iam donum erat et antequam daretur. Ideoque donabilis, sed aliter donabilis quam filius, nam et aliter datus et aliter processit quam filius. Filii enim processio genitura est vel nativitas; spiritus sancti vero processio nativitas non est; utraque vero ineffabilis.

Quod filius sic nascendo accepit non tantum ut esset filius, sed etiam essentiam; ita et spiritus sanctus procedendo accepit non tantum ut esset donum, sed etiam essentiam.

Et notandum quod sicut filius nascendo accepit non tantum ut filius sit, sed etiam ut omnino sit et ut substantia sit, ita et spiritus sanctus a patre et filio procedendo accepit non tantum ut spiritus sanctus sit vel donum, sed etiam ut omnino sit et ut substantia sit, quod utique non accepit ex eo quod datum, ita

[illegible gloss]

[illegible]

[illegible]

cui non dedit nisi existenti, scilicet habenti, eo quod datum accepisset, quia existenti in esse.

Unde Augustinus in V libro de Trinitate: Filius non hoc tantum habet nascendo ut sit filius, sed omnino ut sit. Similiter et Spiritus sanctus eo quo datur habet non tantum ut donum sit, sed omnino ut sit. Quod si non est nisi quia datur, id est, si non habet esse nisi eo quo datur, sicut Filius nascendo habet non tantum ut sit filius, quod relative dicitur, sed omnino ut sit ipsa substantia, quomodo tamen Spiritus sanctus erat ipsa substantia cui non prius daretur quam esset cui daretur? Non, quia eo quo datur sive procedendo habet ut sit donum, et ut sit essentia; sicut Filius non eo quo datur, sed nascendo accepit non tantum ut sit filius, sed ut sit essentia. Item Augustinus in XV libro de Trinitate ait: Sicut Filio praestat essentiam sine initio temporis, sine mutabilitate naturae de Patre generatio, ita Spiritui sancto praestat essentiam sine ullo initio temporis, sine ulla mutabilitate naturae de utroque processio. **Quomodo ex praedictis videtur quod filius nativitate sit essentia dei vel Spiritus sanctus processione.**

Hic oritur quaestio: si Filius nascendo habet non tantum ut sit filius, sed ut sit essentia, et Spiritus sanctus procedendo non tantum ut sit donum, sed ut sit essentia, ergo Filius nativitate essentia est, et Spiritus sanctus processione essentia est; et alibi dicitur quod non eo est Pater quo est Deus, nec Filius eo quo Filius quo Deus, nec Spiritus sanctus eo quo donum quo Deus, sicut Augustinus ait in VII libro de Trinitate: his nominibus relativa respondent, non essentia. Item post plenius dicemus. **Augustini responsio.** Ad quod breviter respondentes dicimus, quod nec Filius nativitate essentia est, sed tantum filius, nec Spiritus sanctus processione essentia est, sed tantum donum; et tamen vere ille nascendo, iste procedendo accepit ut esset essentia. Non ut ait Hilarius in V libro de Trinitate profectionis aut processionis aut derivationis, ex quo Deus est, sed quia virtute naturae in naturam eandem nativitate subsistit Filius, et virtute naturae in naturam eandem processione subsistit Spiritus sanctus. **Expositio quomodo intelligatur praedicta Hilarii.**

Ad quod breviter respondentes dicimus, quod nec Filius nativitate essentia est, sed tantum Filius, nec Spiritus sanctus processione essentia est, sed tantum donum; et tamen vere ille nascendo, iste procedendo accepit ut esset essentia. Non enim, ut ait Hilarius in V libro de Trinitate, profectionis aut processionis aut derivationis ex quo Deus est, sed virtute naturae in naturam eandem nativitate subsistit Filius, et virtute naturae in naturam eandem processione subsistit Spiritus sanctus.

Quod ita intelligi potest ex propria quae est verbis ingruentia. Natura quia habet eandem Filius nativitate, id est nascendo, Spiritus sanctus processione, id est procedendo.

[illegible]

Nota

[illegible]

[illegible]

Sed hic ipse idem apertius eloquendo quod dixerat apertius subdens nimirum inquit dicitur non proprie nomen eam de qua praefata est bene naturam. Non enim aliud quam deus subsistit quod non aliud quam deus subsistit. Ecce hic verbis apertius promo accipiendum sit illud de prefata quod perfecte essentiam filio et de utroque processio procedere spiritus sanctus non quia ille essentia filius sit et iste essentia sit spiritus sanctus non qui alteri essentia sit sed quia ille nascendo iste procedendo essentiam habeat totam quae ipse pater est. **Et quod spiritus sanctus donum et donatum dicitur et duobus modis refertur.**

Ex predictis patet quod spiritus sanctus sempiterne donum est, temporaliter **donum** datum vel donatum quoque quam ex illa distinctione generalis processionis de spiritu sancto diximus. Nam secundum alteram processionem dicitur donatum vel datum, secundum vero alteram dicitur donum. **Secundum hoc quod donum refertur ad patrem et filium et secundum hoc datum**

Et secundum hoc quod sempiterne donum est **ad eum qui dedit et ad eos quibus dedit** refertur ad patrem et filium, secundum hoc vero quod dicitur datum vel donatum, et ad eum qui dedit refertur et ad eos quibus datur. Et enim dicitur esse spiritus datoris et illorum quibus datur. Unde Augustinus in V libro de trinitate ait. Quod datum est et ad eum qui dedit refertur et ad eos quibus dedit. **Et quod sit alicuius dicitur non alicuius spiritus sanctus multiter**

Itaque spiritus sanctus non tantum patris et filii qui dederunt sed etiam noster dicitur qui accepimus. Spiritus sanctus enim dei est qui dedit et eorum qui acceperunt sumus, quia ipse est spiritus hominis qui in ipso est, quia non est illud spiritus qui habemus ut essemus aliud quod accepimus ut sancti essemus. Unde scriptum est de Johanne quod in spiritu Helye veniret. Ecce dictus est Helye spiritus sanctus quem accepit Helyas. Et moysi ait dominus: tollam de spiritu tuo et dabo eis, id est de spiritu sancto quem iam dedi tibi. Ecce hic dicitur spiritus sanctus moysi. Proprie igitur spiritus sanctus noster dicitur spiritus quia nobis datur et datus utique ad hoc ut essemus sancti spiritus non creatus ad hoc datus est ut essemus.

Hic est unde filius cum sit nobis datus **Hic quod cum sit datus nobis possit dici noster**

dicitur vel possit dici noster, ad quod dicimus quod dicimus quod filius dicitur noster redemptor etc. sed non dicitur noster filius, quia filius dicitur relative tantum ad illum qui genuit, et ideo non potest dici noster filius sed patris tantum. In eo autem quod dicitur datus et ad eum qui dedit et ad eos quibus datus est refertur.

[illegible]

ut spiritus sanctus qui etiam aliquando in scriptura ut predictum est dicatur spiritus meus vel spiritus tuus vel illius ut de moyse et helia dictum est / in scriptura tamen non reperitur ita dici spiritus sanctus meus / vel tuus / vel illius / sed spiritus meus vel tuus spiritus vel illius quia spiritus sanctus eo dicitur quo donum / utrumque enim ibi dicitur ad patrem et ad filium relatione sempiterna. Spiritus sanctus autem aliud dicitur donum aliud donatum. Donum per donatum vel datum / cum vero donum accipitur eo modo quo spiritus sanctus donum tamen patris et filii dicitur non noster / ita et filius sub hac appellatione non potest dici meus / ut dicatur filius meus sicut dicitur spiritus sanctus meus / tamen de filio dicitur parvulus natus est / et de spiritu sancto meus / ille natus parvulus quia nobis refertur / nobis datus / iste meus spiritus quia nobis inspiratur a patre et filio et nobis spiratur sicut vult Augustinus in v libro de trinitate ait quod de patre natum est ad patrem solum refertur cum dicitur filius et ideo filius patris est et non noster / dicitur tamen parvulus natus est nobis sic dicitur spiritus meus. Utrum spiritus sanctus ad se ipsum referatur

Post hec queritur utrum spiritus sanctus se ipsum ad se ipsum referatur / hoc enim videtur expediri posse probari scilicet cum quod datur refertur ad eum qui dat et ad eum cui datur et spiritus sanctus datur a se ipso ut supra dictum est / ergo refertur ad se ipsum / huius questionis rationem determinationi in posterum differimus / donec tractemus de his que temporaliter dicuntur de deo scilicet / in quibus etiam donatum continetur.

Hic de equalitate trium personarum

Nunc post predictam coeternitatem personarum trium per modulum facultatis nostre insinuatam / iam de earundem equalitate eloqui aliquid superest / fides enim catholica sicut coeternas ita coequales tres personas asserit / equalis est enim ingenitus pater filius / et pater et filio spiritus sanctus / unde ait Augustinus in libro de fide ad petrum / breviter aperiens quomodo intelligatur equalitas docet / nullus horum aliud / aut precedit eternitate / aut excedit magnitudine / aut superat potestate / quia nec filio nec spiritui sancto quantum ad naturam divinam pertinet / aut anterior aut inferior est pater / nec filius spiritu sancto / eternum quippe et sine initio est / quod filius de patris natura exortus / eternum ac sine initio est / quod spiritus sanctus de natura patris filiique procedit / ob hoc ergo tres unum recte credimus et dicimus deum / quia una prorsus eternitas / una immensitas / una naturaliter trium personarum est divinitas / ecce breviter assignat Augustinus in quo trium personarum consistat

equalitas/ scilicet quia alia aliam non excedit aut eternitate vel magnitudine vel potestate.

Quod eternitas magnitudo potentia in deo est unum licet persone sint diverse

Atque eternitas que tribus est non est diversa in eis/ sed unum idem sunt scilicet divina essentia simplex et incommutabilis. Unde Augustinus in vi libro de trinitate/ Non alio magnus est deus quam ea magnitudine qua ipse est/ quia non aliud illi est magnum esse aliud deum esse/ Eadem quippe eius est magnitudo que virtus et eadem essentia que magnitudo/ Pater ergo et filius simul una essentia et una magnitudo/ Item eternitas ipsa dei essentia est divina. Unde Augustinus in xi libro confessionum/ Voluntas ipsa dei deus ipse est/ Eternitas quoque dei essentia divina est/ quod Augustinus evidenter super illud loquitur psalmi In generatione et generationem anni tui dicens/ Est generatio generationum que non transit collata de omnibus generationibus id est sola illa cum erunt anni dei qui non transeunt id est eternitas dei/ non enim aliud sunt anni dei aliud ipse/ sed anni dei eternitas dei est/ eternitas vero ipsa substantia dei est/ nichil habens mutabile. Ex his ergo teneas quod unum idem est id est essentia divina dei eternitas/ potentia/ magnitudo/ unde consuevit scriptura his tribus pluralia quasi disiuncta ponere/ Ex his ergo quibus trium equalitatem personarum breviter complexus est Augustinus quia alius aliud nec/ eternitate nec magnitudine nec potentia superat.

Supra est dictum Quod autem eternitate alter alterum personarum alia non excedat supra ostensum est/ ubi coeternitas trium personarum insinuata est.

Nunc de magnitudine Nunc ergo superest ostendere quod magnitudine vel potentia alius alium non excedat/ et primo de magnitudine videamus.

Quod una persona non est maior alia Secundum ergo quod pater non est maior filio nec pater vel filius maior spiritu sancto/ nec maius aliquid due persone simul sunt quam una/ nec tres simul maius aliquid quam due/ nec maior est essentia in tribus quam in duabus nec in duabus quam in una/ quia tota est in singulis. Unde Iohannes damascenus ait/ Confitemur divinitatis naturam omnem perfecte esse in singula suarum ypostaseon id est personarum omnem in patre/ omnem in filio/ omnem in spiritu sancto. Ideoque perfectus deus pater/ perfectus deus filius/ perfectus deus spiritus sanctus/

Quod deus pater est in filio et filius in patre et spiritus sanctus in utroque

Et inde est quod pater dicitur in filio esse/ et filius in patre/ et spiritus sanctus in utroque/ et singuli in singulis/ Unde Augustinus in libro de fide ad Petrum/ Propter unitatem naturalem totus pater in filio et spiritu sancto est/ totus quoque spiritus sanctus in patre et filio est/ Nullus horum extra quemlibet ipsorum est/ quia nature divine unitatem

[illegible]

Certe hec apud Augustinum non cum plene potuit ab homine reservari attamen ex qua nullatenus dicantur singula personarum tota esse in aliis. Unde circa hilarii istud initium iii libri de trinitate dicit: Affert plerisque obscuritatem sermo domini cum dicit: Ego in patre et pater in me est. Nec immerito, natura enim humane rationis hec dicti non capit, nec exemplum aliquod rebus divinis comparatio humana prebebit. Sed quod intelligibile est homini, deo esse possibile est. Cognoscendum utique atque intelligendum est quid sit illud: ego in patre et pater in me est. Si tamen comprehendere hoc ita ut est valebimus, ut quod natura rerum pati non posse existimatur, id divine veritatis fide consequatur. Patrem in filio et filium in patre esse plenitudo utriusque divinitatis perfecta est. Quia plenitudo deitatis in filio est, quod in patre est, hoc in filio est, quod in ingenito, hoc in genito, alter ab altero et uterque unum, non duo sed unum, quod non sit creatum in eo a patre est, non sunt duo unus, sed alius in alio, quia non aliud in utroque, ut unum sint in fide nostra utrumque non unum, nec eundem utrumque nec aliud confitemur, quia deum ex deo natum nec eundem natum nec aliud esse predicamus. Eandem ergo in utroque virtutis similitudinem et deitatis plenitudinem confitemur. Quia veritas dicit: Ego in patre et pater in me est, omnia enim filius accepit a patre. Nam si patrem eius qui genuit accepit, nemo ergo perfectus est, deest enim ei unde decesserit, nec plenitudo in eo erit qui ex portione constiterit. Nemo ergo perfectus est si plenitudinem suam qui genuit amittit, nec natus est consecutus. Sciendum ergo quod pater est in filio et filius in patre, deus in deo, ut ait hilarius in vii libro de trinitate, aut non per duplicem convenientium generum coniunctionem, nec per insitivam capacioris substantie naturam, sed per nativitatem viventium similitudinem, per naturam existentium naturam. Deus deo non differt, deum natum dei non degenerat. Hic natum est nihil aliud aliquid ex deo quam deus. Natus deus nihil in se habet novum, nihil alienum, nihil separabile. Ecce his verbis fuit humana prioritatis infirmitas per intelligi, quo sensu dixit christus se esse in patre. Et eodem sensu intelligitur spiritus sanctus esse in utroque et singula personarum in singulis, quia sicut in singulis est eadem plenitudo divinitatis et unita similitudo nature, quia non est maior divina natura in aliqua earum personarum sed unius individue nature sunt hec tres persone. Ideo utique alia in alia esse dicitur, ut predictum est, [illegible] predictorum [illegible].

[illegible]

nobis apparet super epistolam secundam ad Corinthios ait: Patrem intelligi potest esse in Filio et Filium in Patre, quia una est eorum substantia. Ibi enim unitas ubi nulla diversitas. Ecce tribus illustrium virorum testimoniis, scilicet Augustini, Hilarii atque Ambrosii, in diversis [illegible], revelatione Spiritus sancti in eis loquentis, patrem credere volentibus ostenditur [illegible] ex comparatione et aenigmate, qualiter accipiendum sit cum dicitur Pater in Filio esse vel Filius in Patre vel Spiritus sanctus in utroque. Ostenditur quod in magnitudine

Sed iam nunc ad propositum redeamus, ceptorum insistamus, de aequalitate ostendentes quod in magnitudine nulla trium personarum aliam superat, quia nulla maior alia est, nec maius aliquid sunt duae quam una, nec tres quam duae, nec maior deus quam singuli eorum, quia in singulis perfectus est, nec est quo crescat illa perfectio. Et ulterius [illegible] est in trinitate

Nec est aliqua trium personarum pars dei vel divinae essentiae, quia singula haud verus et plenus deus est et tota et plena divina essentia est, et nulla compositio in trinitate est. Unde Augustinus in libro [illegible] contra Maximinum haereticum: Sic autem putas dominum patrem ad filium et spiritum sanctum unum esse deum non posse, timens ne pater sit pars unius dei qui constet ex tribus. Noli hoc timere. Nulla fit partium in divinitatis unitate. Deus unus est deus pater et filius et spiritus sanctus, id est ipsa trinitas unus deus est. Ergo [illegible] deus pater est pars dei? Absit. Tres enim personae sunt pater et filius et spiritus sanctus, et hi tres quia unius substantiae sunt, unum sunt et summe unum sunt, ubi nulla naturarum, nulla diversitas est voluntatum. Si enim natura unum essent et consensione vel conspiratione non essent, non summe unum essent. Si vero natura dispares essent, unum non essent. Hi ergo tres quia unum sunt propter ineffabilem coniunctionem deitatis qua ineffabiliter copulantur, unus deus est. Pars ergo trinitatis esse non potest quicumque unus in tribus. In trinitate ergo quisquis deus est, et pater deus est et filius deus est et spiritus sanctus deus est, et simul hi tres unus deus. Nec huius trinitatis tertia pars est unus, nec maius aliquid duo quam unus est ibi, nec maius aliquid sunt omnes quam singuli, quia spiritualis non corporalis est illa magnitudo. Qui potest capere capiat; qui autem non potest, credat et oret ut quod credit intelligat. Verum est enim quod per prophetam dicitur: Nisi credideritis non intelligetis.

His verbis aperte ostendit quod [illegible] non esse partem in indifferentiam magnitudinis trium personarum. Item trinitate in eodem libro saepe dixit unum deum non ex partibus esse compositum, et hoc [illegible]. Ille inquit unus tres est, inventa et simplex

[illegible]

Cum in hac simplici virtute multa videris commemorari cum dicis deus deum genuit bonus bonum genuit sapiens sapientem clemens clementem potens potentem. Numquid ergo bonitas et sapientia et potentia et clementia partes sunt unius virtutis quam simplicem esse dixisti. Si dixeris partes sunt simplex ergo virtus ex partibus constat et simplex ista virtus tam differentiis multis est deus ergo deus ex partibus est compositus dices. Non deus inquies non ergo sunt partes. Si ergo in una persona partes illa invenis que plura videntur et partes non invenies quia una virtus partes simplex est quanto magis patrem et filium et spiritum sanctum et per individuam divinitatem unus deus est unius compositionem tres persone sunt et per singulorum perfectionem partes unius dei non sunt. Virtus est pater virtus est filius virtus est spiritus sanctus sed non tres virtutes dicis sed quod virtute de virtute genitam et virtute de virtute procedentem non vis eandem esse naturam hic fidem dicis hic contra fidem veram et catholicam dicis. His verbis aperte docetur quod tres ille persone non sunt partes dei vel divine essentie nullaque earum pars trinitatis est quia nec una est maior alia. Cum dicitur tres personas esse unam essentiam ut genus

Hic addiciendum quod tantaque est de speciebus vel ut speciem de individuis predicari equalitas trium personarum atque indivisa magnitudo. Non est accipiendum qui lege...

quod cum dicimus tres personas esse unam essentiam vel probavimus neque ut genus de speciebus neque ut speciem de individuis predicamus. Non enim essentia divina genus est et tres persone species vel essentia divina species et tres persone individua. Quod Augustinus rationibus probabilibus atque inexpugnabilibus aperte demonstrat in libro vii de trinitate. Si in essentia genus est species autem persona ut non nulli sentiunt oportet appellari tres essentias ut appellantur tres persone sicut cum sit animal genus et equus species appellantur tres equi et sic tria animalia. Non enim species ibi pluraliter dicitur et genus singulariter ut si dicatur tres equi sunt unum animal sed tres equi speciali nomine ita tria animalia nomine generali dicuntur. Cum ergo tres personas unam fateamur esse essentiam non tres essentias cum tres equi tria animalia dicantur non unum patet nomine essentie non significari genus nec nomine persone speciem. Hic probat quod non dicitur ut species de individuis. Sed si non dicimus nomine persone non speciem significari sed aliquod singulare atque individuum et nomine essentie speciem intelligi ut persona non dicatur sicut homo sed quomodo dicitur hic homo velut abraham ysaac et iacob vel

[illegible]

aliquis alius qui indigeto possit demonstrari possit sic quod illos eadem vero confutabuntur sic cum dicimus abraham ysaac et iacob tria individua, ita tres homines et una animalia. Sic ergo pater et filius et spiritus sanctus si secundum genus et speciem individuum et una dissimus non ita dicimus tres essentie ut tres persone.

Alio quoque modo dicitur augustinus quod essencia divina non est genus ut persone individua neque essencia non species sicut dicimus non species unius essencie. Pater ergo et filius et spiritus sanctus non sunt tres species unius essencie. Divina ergo essencia genus non est, sed neque species est essencia divina et persone individua sic species est individua ad abraham ysaac et iacob. Si enim essencia species est ut homo, sic dicitur unus homo est abraham ysaac et iacob, ita non dicitur una essencia esse tres persone. Non utique secundum genus et speciem dicimus.

Notandum etiam quod essencia divina non est trium personarum ut augustinus in eodem libro docet, tamen secundum quandam causam quod tres persone dicuntur esse una essencia sic ex eodem auro si fierent tres statue diceremus tres statuas unum aurum, non autem sic trinitatem a tres personas dicimus. Unam essenciam vero unum deum tamquam ex una materia quedam subsistentium in statuis enim equalibus plus auri est tres simul quam singule et minus auri est una quam due. In illa vero essencia trinitatis nullo modo ita est. Non ergo secundum eam materiam tres personas unam dicimus esse essenciam, sic tres statue unum aurum.

Hiis quoque addendum est quod tres personas non ita dicimus unam essenciam ut augustinus in eodem ait vel unius essencie sic dicimus aliquos tres homines eiusdem sexus et eiusdem temperationis corporis eiusdem animi una esse natura vel unius nature. Nam in hiis rebus non tantum est unus homo quantum tres simul homines, plus enim aliquid sunt duo quam unus homo, sic et in statuis equalibus. At in deo non est ita. Non enim maior essencia est pater et filius simul quam solus pater vel filius solus, sed tres simul ille persone equales sunt singulis. Ex premissis patet quod tres persone dicuntur una divina essencia non secundum materialem causam ut tres statue unum aurum, nec secundum complexionis similitudinem ut tres homines unius nature. Nec

ut genus predicatur de speciebus, vel ut species de individuis, et genus de contentis maioribus de minoribus. Que videntur adversari predictis.

Hys autem videntur adversari ea que quidam sacre scripture tractatores catholici in suis scriptis tradiderunt, in quibus significare videntur quod essentia divina sit quiddam quasi universale velut species, tres vero persone sint tria particularia, tria individua unius speciei. Johannes Damascenus inter doctores grecorum magnus in libro quem de trinitate scripsit, quem papa Eugenius transferri fecit, ait: Quia universale predicatur de subiectis sibi particularibus, commune ergo substantia est, particulare vero ypostasis, id est persona. Particulare autem dicitur non quod partem nature habet, sed particulare numero ut athomus, id est individuum. Numero enim et non natura differre dicuntur ypostases. Item: Eadem substantia significat quem complectentem unam speciem omoydeon, id est plurimarum similium specie ypostaseon, id est personarum, ut puta deus, homo. Ypostasis autem individuum determinat, scilicet Petrum, Paulum et huiusmodi. Ecce aperte dicit esse substantiam universalem, ypostasim vero particularem, et quod deus est species ut homo, et quod pater et filius et spiritus sanctus sunt individua sicut Petrus, Paulus, et quod unius nature; que penitus contradicere videntur his que supra misse sunt Augustini. Quid ergo dicemus ad hec? Hoc dicere possumus ac debemus quod ea que Augustinus tradidit sine omni hesitatione tenenda sunt.

Quomodo sane possit intelligi quod hic dicitur a Johanne.

Hec autem que hic dicuntur, licet sermonis superficie aliquid a fide alienum resonare videantur, sane tamen intelligi queunt, quamvis prudentem lectorem atque intellectorem plurimum efflagitant. In quorum explanatione mallem silens alios audire quam loquendo malivolis detrahendi occasionem prestare. Videtur tamen michi ita posse accipi quod ait: substantia est commune, ypostasis est particulare, non ita hoc accipiendo ut dicatur ut accipitur in physica disciplina, sed secundum similitudinem. Cum enim apostolus de deo loquens est, ut sit ibi commune vel universale dictum, quia predicatur de omnibus personis simul et de singulis; particulare vero vel individuum quod de uno solo. Et ita essentia divina dicta est commune vel universale, quia de omnibus personis simul et de singulis separatim dicitur. Particulare autem vel singula queque personarum, quia nec de aliis simul nec de aliqua personarum singulatim predicatur. Secundum hanc similitudinem predicationis personas dixit particularia vel individua; et secundum eandem divinam essentiam dixit esse speciem, quemadmodum complectitur similium specie personarum, quia sicut species predicatur de suis individuis, velut de Petro et Paulo et aliis, ut ista species de eis convenit, ita deus de tribus personis predicatur; que in diminutione non dissimili convenientia. Hanc autem ergo similitudinem ...

personales proprietates vel certam pertinentiam nomina quibus personales proprie conveniunt ad res ceteras transtulit Augustinus, non maiorem videlicet similitudinem quam plenitudinem in rebus praedictis ab excellentia Trinitatis praedicta nomina removent.

Ex quo sensu dixit personas differre numero.

Quod autem Iohannes dicit ypostases differre numero, non numero, eo quod non differunt numero, aut verissime et sine ullo scrupulo loquitur quod non dicit differre numero, cavendum est quo intelligatur. Diversis enim modis dicuntur aliqua differre numero.

Quibus modis dicuntur differre numero.

Dicimus enim aliqua differre numero quae ita diversa sunt ut hoc non sit illud, nec aliquid quod illud est, vel ipsum est, qualiter dicitur Socrates et Plato. Et hinc apud philosophos duo modi dicuntur vel plura, iuxta quem modum non potest dici tres personae differre numero. Dicuntur quoque differre numero quae in numeratione sive computatione non sibi adiunguntur, sed ab se invicem distinguuntur, ut cum de aliquibus rebus loquentes dicimus una, duo, tres. Et secundum hunc modum forte dixit Iohannes ypostases, id est personas, differre numero. Possumus enim dicere: Pater est unus, Pater et Filius sunt duo, Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt tres. Et tamen persona est una, et illa et illa sunt duae, et illa et illa et illa sunt tres. Convenientius tamen illae personae proprietatibus suis distinguuntur, de quarum distinctione in sequenti tractabitur. Nunc vero ad inceptum redeamus, quae dicta sunt repetentes, in superioribus usando familiarius notescat.

Prima persona non est maior aliqua aliarum nec tres.

Sciendum est quod tantam aequalitatem esse in Trinitate ut ait Augustinus in VI libro De Trinitate, ut non solum Pater non sit maior quam Filius, nec Pater et Filius simul aliquid maius sint quam Spiritus Sanctus, aut quaelibet persona minus aliquid sit quam ipsa Trinitas. Quod autem ita sit, aliquo modo si fieri potest demonstrandum est. Quem vero nostra consideratio ad unum attendamus, in eo quod in Trinitate duae vel tres personae non sunt maius aliquid quam una earum.

Ratio subtilissima veritatem adornans quomodo sit.

Quod ibi magnum dicitur aliud magnitudo non est. Quia ibi magnitudo ipsa veritas est, et ipsa veritas essentia, non ergo ibi maius est quod verius non est. Non autem verius est Pater et Filius simul quam Pater solus vel Filius; non ergo maius aliquid utrumque simul quam singulus eorum. Et quia ipsa veritas est, non Pater et Filius simul non sunt aliquid maius quam ipse, quia non verius sunt. Item in essentia veritatis hoc est verum esse quod est esse, et hoc est esse quod est magnum esse; hoc est ergo magnum esse quod verum esse. Quod ergo ibi aeque verum est, et aeque magnum est.

[illegible]

Quod si ibi plus veritatis non est / plus magnitudinis non est / Plus autem veritatis non est quod verius non est / non est autem verius una persona quam alia vel due quam una / vel tres simul quam singula / nec ergo plus veritatis habet una quam alia / vel tres simul quam singula / ergo in ipsa trinitate non est maius aliquid quam maius ibi persona / sed tam magnum quam singula Non enim ibi maior est que verior non est ubi ipsa veritas est magnitudo / Et eo modo convenienter eciam de tractatu ostensum est quod nec maius sit magnitudine tam pater quam nec una maior est alia / nec due quam una / nec tres simul maius aliquid quam singula

Quod deus non est dicendus triplex sed trinus

Propterea etiam deus trinus non triplex debet dici Ibi enim non est triplicitas ubi summa est unitas et indifferens equalitas / Unde Augustinus in vi li. de trinitate Non quia deus trinitas est / ideo triplex putandus est / alioquin minor esset pater solus vel solus filius quam simul pater et filius cum tantus est pater solus vel solus filius vel solus spiritus sanctus quantus est simul pater et filius et spiritus sanctus nullo modo triplex dicendus est deus Non enim pater cum filio et spiritu sancto maior deus est quam singuli eorum quia non est quo crescat illa perfectio perfectus est autem pater et filius et spiritus sanctus deus singulus eorum et ideo trinitas potius quam triplex dici debet

Quod una persona aliam non superat magnitudine

In rebus corporeis non tantum est una quantum tres simul / et plus sunt due quam una res In summa vero trinitate non sic tantum est una persona quantum tres simul / et tantum due quantum una / et in se infinite sunt quia non est sicut magnitudinis corporum / Et propter apertius quod supra diximus scilicet quod singula sunt in singulis et omnia in singulis et singula in omnibus et omnia in omnibus et unum omnia / Et ecce iam ostendimus sufficienter quod in trinitate aliqua persona aliam non superat magnitudine

Quod una persona aliam non superat potentia

Nunc ostendere restat quod aliqua personarum aliam non excellat potentia / ut sicut una indivisaque est magnitudo trinitatis ita una et indivisa invenitur potentia trinitatis / Sciendum est ergo quia non est potentior pater filio / nec filius vel pater spiritu sancto / nec maiorem potentiam habent duo vel tres simul quam singulus eorum / quia nec plus potest pater et filius simul quam solus spiritus sanctus / nec hi tres simul plus possunt quam singulus eorum Nam omnipotentiam quam habet pater et filius accepit nascendo / et spiritus sanctus procedendo / quod Augustinus rationibus et auctoritatibus probabiliter astruit in libro contra Maximinum qui dicebat patrem potentiorem ac meliorem filio. Nichil inquit pater [illegible] habet ille qui dicit [illegible]

[illegible]

[illegible]

q habet pr mea sunt / Nam si unum h3 in potestate ad quam pr non sunt eius omnia q h3 pr / s3 eius sunt omnia q h3 pr / tantam ergo filius h3 potentiam quantam pr / equalis ergo est pri / non enim fit qui accepit inequalis esse ei qui dedit / Et in eodem hic deprehenditur sapiens qd potens sit filius sicut potentior pr / inspiciam doctrinam arrianam / potens potentem potuit gignere / et non omnipotens omnipotentem / h3 ergo pr omnipotentiam / quam non h3 filius / Si h3 equalis ei est / quod autem filius omnia q h3 pr mea sunt

Hic vero filius bis heretici argo priorem dicebant

Sed inquiunt pr dicimus potentiam ante pr filium aut aprensentem / et unde filius accepisse potentiam ab illo de quo natus est potens / pri non potentiam nullus dedit quia nullus eum genuit / gignendo enim pr dedit potentiam filio / sicut omnia que habet in substantia sua gignendo dedit ei quem genuit de substantia / Sed querunt utrum tantam quanta ipsius est / potentiam pr filio dedit / an minorem / si tantam non solum potentem s3 etiam omnipotentem genuisse omnipotens intelligitur. Si vero minorem quomodo omnia que pr habet filii sunt / si prius omnipotentia filii non est / non omnia procul dubio q habet pr filii sunt. At omnia filii sunt / omnipotentia ergo prius etiam filii est / non est ergo pr potentior filio

Aliter probat filium equalem pri

Item alio modo probat filium equalem pri / Aug. maximinum ita dicens / Tu dicis quod pr genuit filium minorem seipso / in quo pater derogas / qui si filium vincitur minorem genuit / aut non potuit / aut non voluit / gignere equalem. Si autem dicis quia non voluit eum invidum esse dicis / Si autem non potuit / ubi est omnipotentia dei patris / Per hos adiuncta arianorum vestrum colligitur / ut deus pr equalem sibi gignere filium aut non potuit / aut non voluit. Si non potuit infirmus / si noluit invidus / invenitur. Sed filium equalem esse / pater ergo filius equalis est. Genuit ergo pr sibi equalem filium / et ab utroque perdit vestrum equalis ipse ei. Si enim formam suam ut aut dicis / ergo eundem pr [illegible] filio plenam gignere potuit / non plenam genuit / s3 minorem / Cognoscimini prorsum invidum dicere. Plenum ergo deum equalem sibi genuit filium

Probat quod pr non minorem genuit filium

Hoc autem per similitudinem humanam ita docuit esse iniquitatis / Nego pr si potuisset equalem filium genuisset. Quis audeat dicere q hoc omnipotens non potuit / addo etiam quia si posset homo maiorem meliorem3 seipso gignere filium / s3 maius vel melius

[illegible]

[illegible]

... deum quemquam esse. Non potest. Deus ergo cui non equalem, ut eius, genuit filium, cui nec anni etatis sunt per quos adimpleatur equalitas, nec tempore defuit. An forte noluit? Ergo, quod absit, invidus fuit. Sed non invidet; ergo equalem genuit. Credamus ergo filium esse equalem. **Oppositio hereticorum ut destruit**

Sed forte dicitur: eo ipso maior est pater filio, quia de nullo pater genitus genuit tamen equalem. Ad quod ei videtur: immo ideo non est maior pater filio quia equalem genuit. Originis enim hoc est ista, quis de quo sit; equalitatis autem, qualis aut quantus sit. Quod est dicere: ad originem pertinet hoc quo queritur quis de quo sit; ad equalitatem vero illa quibus dicitur qualis aut quantus quis sit. Nec eo dicitur filius a patre genitus ostenditur inequalitas substantie, sed ordo nature, non quo alter prior esset altero, sed quo alter ab altero. Non ergo secundum hoc quod pater genuit et filius genitus est et spiritus sanctus ab utroque procedit, equalitas vel inequalitas substantie ibi exprimitur, quia non secundum hoc alia persona alii equalis vel inequalis dicitur. Ecce equalitas trinitatis et una eademque substantia [illegible] hic positis demonstrata est in superioribus, qualiter scilicet aliquatenus trium personarum quelibet aliam nec eternitate nec magnitudine nec potentia excellat.

Hic oritur questio trahens originem ex dictis. Dictum enim est eis superius quod tantus est solus pater vel solus filius vel solus spiritus sanctus quantum simul illi tres, et quod due vel tres persone simul non sunt maius aliquid quam una sola. Unde queritur. Augustinus in XV libro de Trinitate dicit quod hoc sane dici potest, non ut pater sit solus nec filius nec spiritus sanctus, sed semper inseparabiliter et filius a patre et pater a filio et spiritus sanctus ab utroque inseparabiles, cum sint hee tres persone. Ad quod, ut videtur, dicendum: in eodem solum patrem dicimus non quia separatur a filio vel a spiritu sancto. Sed hic dicitur [illegible] quia illi simul ad eo non sunt pater; solus enim pater pater est, quod non dicitur quia ipse sit solus a sine filio vel spiritu sancto, sed per hoc filius et spiritus sanctus a paternitatis consortio excluduntur. Ita etiam cum dicitur solus filius filius est vel solus spiritus sanctus spiritus sanctus est, non dividitur filius a patre vel spiritus sanctus ab utroque, sed a consortio filialis proprietatis pater et spiritus sanctus excluduntur, et a consortio processibilis proprietatis pater et filius. Cum ergo dicitur tantus est solus pater quantum simul illi tres, per hoc quod dicitur solus non separatur pater

[illegible]

[illegible]

Alius. Sed hic est sensus: solus pater, id est pater qui etiam pater est, quod non filius nec spiritus sanctus. Similiter et cetera. Filium intellige cum dicitur solus filius vel solus spiritus sanctus. Solus ergo dicitur pater ut ait Augustinus in eodem, quia non nisi ipse ibi pater est, et solus filius quia non nisi ipse ibi filius est, et solus spiritus sanctus quia nec nisi ipse ibi spiritus sanctus est. Utrum possit dici solus pater est deus, solus filius est deus, vel pater est solus deus, filius est solus deus?

Post hec queritur utrum sicut pater dicitur solus pater est pater, vel solus filius est filius, ita possit dici solus pater est deus, vel solus filius est deus, ita et de spiritu sancto; aut pater est solus deus, filius est solus deus. Ad quod dicimus quod pater et filius et spiritus sanctus dicitur esse unus deus, et ipsa trinitas simul sive tota dicitur esse solus deus, sicut solus sapiens, solus potens. Sed non videtur debere dici a nobis [illegible] vitantibus nisi ubi sermo auctoritatis occurrit: solus pater est deus, vel pater est solus deus, ita de filio et spiritu sancto dicimus. Unde Augustinus in VI libro de trinitate: Deinde ostendimus quomodo possit dici solus pater vel solus filius; consideranda est illa sententia qua dicitur non esse solum patrem deum verum solum, sed patrem et filium et spiritum sanctum. Ecce habes quia non solus pater dicendus est esse solus verus deus. Item in eodem: Si quis interroget pater solus utrum sit deus, quomodo videbimus non esse nisi forte ita dicamus esse quidem patrem deum sed non eum esse solum deum; esse autem solum deum dicamus patrem et filium et spiritum sanctum. Ecce hic habes quod pater non debet dici solus deus [illegible] in parte, sed tamen accipe quid a noluit in parte non predicari sed sic concedunt quod pater est solus deus. Sed ex illis Augustini verbis ostenditur quod sive solus deus dici debeat tota trinitas, et hec trinitas, ut ait Augustinus contra Maximinum. Cum apostolus dicit beatus et solus potens, et soli sapienti deo, et soli invisibili soli deo. Non enim hec de solo patre accipienda sunt, ut contendebat Maximinus et alii heretici, sed de trinitate, sicut illud: solus habet immortalitatem; sed iuxta rectam fidem ipsa trinitas unus solus deus beatus potens sapiens immortalis. Item Augustinus in eodem: Cum unus deus sit trinitas, hec sit nobis solus [deus] sic dicimus ut intelligamus solum deum sapientem, solum potentem, patrem et filium et spiritum sanctum qui est unus et solus deus. Quod trinitas dicatur solus deus cum ipsa sit cum spiritibus.

Sed videtur querendum quomodo trinitatem dicimus solum deum cum sit cum spiritibus et animabus sanctis. Ad quod videtur Augustinus in VI libro de trinitate ita dicens: trinitatem dicimus solum deum, quamvis semper sit

[illegible]

[illegible commentary, upper margin]

ad spiritibus et animabus sanctis. Sed solum dicimus quia non aliud quam ipsa trinitas deus est. Non enim ille aut illa deus sunt vel aliqua alia, sed ipsa trinitas tantum; non ille vel illa alia deus est. [Et si de patre predicta dicuntur, non tamen excluditur filius vel spiritus sanctus]

Item tamen ut ait Augustinus, si quis de solo patre predicta diceret, non tamen inde excluderetur filius vel spiritus sanctus, quia hii tres unum sunt. Sicut in apocalypsi de filio legitur quod habet nomen scriptum quod nemo scit nisi ipse; non tamen inde separatur pater vel spiritus sanctus. Et cum dicitur: nemo novit patrem nisi filius, non separatur inde pater et spiritus sanctus, quia inseparabiles sunt. Aliquando enim nominatur pater et filius et tacetur spiritus sanctus, sicut ubi veritas ad patrem loquens ait: ut cognoscant te solum verum deum et quem misisti Ihesum Christum, esse deum unum verum. Cur ergo, inquit Augustinus, tacuit de spiritu sancto? Quia consequens est ut ubicumque nominatur unus, sic pater et filius tanta pace unitus adherens intelligatur, etiam si ipsa pax eius non commemoretur. Immo quocumque istorum nominato etiam reliqui intelliguntur, quod in pluribus scripture locis accidit. [De nominibus divinis]

Post predicta disserendum nobis videtur de [diversitate nominum que de deo] nomina dicuntur quibus loquimur de unitate ac trinitate ineffabili. Deinde ostendendum est quibus modis de eo aliquid dicatur. Illud ergo precipue teneamus, quedam esse nomina que distincte ad singulas personas pertinent, ut ait Augustinus in v libro de trinitate, que de singulis proprie dicuntur personis; quedam vero unitatem essentie significantia sunt, que et de singulis separatim et de omnibus communiter dicuntur; alia vero sunt que translative et per similitudinem de deo dicuntur. Unde Ambrosius in ii libro de trinitate ait: quo plenius intelligat fides catholica, videtur discernenda distinctio. Sunt enim quedam nomina que evidenter proprietatem divinitatis ostendunt, et sunt que perspicuam divine maiestatis exprimunt unitatem; alia vero sunt que translative per similitudinem de deo dicuntur. Proprietatis itaque indicia sunt genitor, filius, verbum; non etiam sapientia, virtus, veritas et huiusmodi; similitudinis vero splendor, character, speculum et huiusmodi. [Preterea addit quod quedam ex tempore et relative dicuntur]

Hic addendum est quedam etiam nomina esse, ut ait Augustinus in v libro de trinitate, que ex tempore deo conveniunt et relative ad creaturam dicuntur; quorum quedam de omnibus dicuntur personis, ut dominus, creator, refugium; quedam vero non de omnibus, ut donatus, datus, missus.

Preterea est unum nomen quod de nulla [de hoc nomine trinitas addit]

[illegible commentary, lower margin and side margins]

persona singillatim dicitur et de omnibus simul. Trinitas quod dicitur non secundum substantiam, sed collectivum pluralitatem designat personarum. De illis quae ex tempore Deo conveniunt et relative dicuntur

Sunt etiam quaedam nomina quae ex tempore Deo conveniunt, nec illa dicuntur ut incarnatus, humanatus et huiusmodi. [illegible] nominum differentias assignavimus quibus utimur de Deo loquentes, de quibus singulariter agendum est. Prima nota quod ad singulas personas pertinet illud dictum ea ratione quod unitatem essentiae significat, et de omnibus quae de personis et singulariter non pluraliter in summa accipiuntur.

Sciendum est ergo quod illa nomina quae proprie pertinent ad singulas personas relative ad invicem dicuntur, sicut pater et filius et utriusque donum spiritus sanctus. Ea vero quae unitatem essentiae significant ad se dicuntur, et quae ad se dicuntur substantialiter utique dicuntur, et de omnibus communiter et de singulis dicuntur singillatim personis et singulariter non pluraliter accipiuntur in summa, ut deus, bonus, potens, magnus et huiusmodi. Quae autem relative dicuntur substantialiter non dicuntur. Unde Augustinus in v. libro de trinitate: Ita autem utique ad se dicitur praestantissima illa et divina sublimitas substantialiter dicitur; quod autem ad aliquid dicitur non substantialiter sed relative dicitur. Tantaque vis est eiusdem substantiae in patre et filio et spiritu sancto ut quicquid de singulis ad se ipsos dicitur non pluraliter in summa sed singulariter accipiatur. Dicimus enim pater est deus, filius est deus et spiritus sanctus est deus, quod secundum substantiam dici nemo dubitat. Non tamen dicimus hanc trinitatem esse tres deos sed unum deum. Ita pater dicitur magnus, filius magnus, spiritus sanctus magnus, non tamen tres magni sed unus magnus. Ita et omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus, non tamen tres omnipotentes sed unus omnipotens. Quicquid ergo ad se ipsum dicitur deus et de singulis personis similiter dicitur et simul de ipsa trinitate non pluraliter sed singulariter dicitur. Quoniam non est aliud deo esse et aliud magnum esse, sed hoc idem est illi esse quod est magnum esse. Propterea sicut non dicimus tres essentias sic non dicimus tres magnitudines sed unam essentiam et unam magnitudinem. Quod deus est magnus ea magnitudine quae ipse est.

Deus enim non est magnus ea magnitudine quae non est quod ipse est, ut quasi particeps eius sit. Alioquin maior esset illa magnitudo quam deus. Deo autem non est aliquid maius. Ea ergo magnitudine magnus est quae ipse est, ideoque non tres magnitudines

[illegible commentary]

[illegible]

dicitur secundum unam magnitudinem, ut tres magni secundum unum magnum. Quia non participatione magnitudinis deus magnus est, sed seipso magno magnus est, quia ipse est sua magnitudo. Ita et de bonitate et de eternitate et omnipotencia dei dicendum est, et de omnibus omnino que de deo pie predicantur(?) substantialiter(?) nominibus ipso ad se ipsum dicitur, non triplatione ac pluralitatem sed singulariter. Si vero de illo aliquid [illegible] apte dicitur [illegible] tem domine maiestatis significancia et ad se dicitur de deo, id est sine relacione, et de omnibus personis simul et de singulis divisim dicitur, non pluraliter sed singulariter in summa accipitur. Illa vero nomina que proprie ad singulas personas pertinent relative, non substantialiter dicuntur, quod cuiusque singula intimant persona dicuntur, ut ait Augustinus in eodem, nullo ad se ipsam sed ad aliud invicem vel ad creaturam dicuntur. Et ideo illa que relative dici manifestum est. *De hoc nomine persona(?)*

Predictis vero addendum est quod *[illegible] dicitur non singulariter pluraliter in summa accipitur* cum omnia nomina que secundum substantiam de deo dicuntur singulariter, nullo pluraliter de omnibus in summa dicuntur personis ut supra ostensum est, est tamen unum nomen, scilicet persona, quod secundum substantiam dicitur de singulis personis pluraliter, non singulariter in summa accipitur. Dicimus enim pater est persona, filius est persona, spiritus sanctus est persona, et hec secundum substantiam dicuntur. Non tamen dicitur pater et filius et spiritus sanctus sunt una persona, sed tres persone. Hoc ergo nomen excipitur a prescripta regula nominum que secundum substantiam de deo dicuntur, quia cum hoc ad se dicatur secundum substantiam, pluraliter tamen non singulariter in summa accipitur. *Auctoritas quod persona ad se dicatur et secundum substantiam*

Quod autem persona secundum substantiam dicatur Augustinus ostendit in libro VII de trinitate dicens: Non est aliud deo esse, aliud personam esse, sed omnino idem. Item in hac trinitate cum dicimus personam patris, non aliud dicimus quam substantiam patris, quo enim ille [illegible] patris ipse pater est non quo pater est, sed quo est. Ita et persona patris non aliud quam ipse pater est. Ad se quippe dicitur persona, non ad filium vel spiritum sanctum, sicut ad se dicitur deus et bonus et iustus et magnus et huiusmodi. Et quemadmodum hoc illi est esse quod deum esse, quod magnum esse, quod bonum esse, ita hoc est illi esse quod personam esse. Ecce expresse habes quod persona secundum substantiam dicitur, ut cum dicitur pater est persona, hic sensus est: pater est essentia divina. Similiter cum dicitur filius est persona, spiritus sanctus est persona, id est essentia divina. **I**deo oritur hic questio difficilis quia si non

[illegible]

In ultimis queritur cur non dicantur hi tres una persona sicut una essentia et unus deus quam questionem aug(ustinus) diligenter tractat atque congrue explicat in vii l. de tri(nitate) ita dicens Cur non hec tria unam simul personam dicimus sicut unam essentiam et unum deum sed non dicimus tres personas sicut tres deos aut tres essentias non dicimus? **Solutio.** Quia volumus vel unum aliquod vocabulum servare huic significationi qua intelligitur trinitas ne omnino taceremus interrogati quid tres, cum tres esse fateamur. Ad quod quid quod tres ut ait aug(ustinus) in v l. de tri(nitate) magna prorsus inopia humanum laborat eloquium. Dictum est tamen tres persone non ut illud diceretur sed ne taceretur. Ecce hic videtur quod ex rei ineffabilis eminencia hoc vocabulo explicari valet. Ecce ostendit qua necessitate dicantur persone videlicet ut hoc uno nomine querentibus de tribus respondeamus.

Qua necessitate dictum sit tres persone a latinis a grecis tres ypostases

Qua necessitate non solum latinus sermo sed etiam grecus eadem penuria super hac re laborans nominum penuria coartatur. Unde aug(ustinus) quod a grecis vel a latinis nuncupata de ineffabili trinitate dictum sit aperiens in vii l. de tri(nitate) ait Loqui causa de ineffabilibus ut fari aliquo modo possemus dictum est a grecis una essentia tres substantie id est una usia tres ypostases. Aliud enim greci accipiunt substantiam quam latini. A latinis autem dictum est una essentia vel substantia tres persone, quia non aliter in sermone nostro id est latino essentia quam substantia solet intelligi. Et ut intelligatur saltem in enigmate placuit ita dici ut diceretur aliquid cum quereretur quid tria sunt que tria esse fides vera pronunciat cum et patrem non dicat esse filium et spiritum sanctum id est donum dei nec patrem dicat esse nec filium. Cum ergo queritur quid tria vel quid tres conferimus nos ad inveniendum aliquod nomen quo complectimur hec tria neque occurrit animo quia supereminencia divinitatis usitati eloquii facultatem excedit. Verius enim cogitatur deus quam dicitur et verius est quam cogitatur. Pater enim et filius et spiritus sanctus quod tres sunt et quid tres sunt que namque quod que habent non enim possunt dici tres patres quia tantum pater ibi est filius ut spiritus sanctus, quia spiritus sanctus propria significatione

qua eciam domi dei dr nec pr est ut filius. Aliud ergo tres si tres

psone esse dic quia comune est eis id quod psona est. certe eciam quia pr

est psona et filius est psona et sps est psona. Ideo dic tres psone.

Quia ergo dicimus tres psonas quia comune est eis id qd psona est

Ex predictis aptē intelligi pt qua necessitate dictum sit a latinis tres psone

cum psona scdm suam dicatur ad se ut tribus comune est id qd psona est

Sed queritur hic cur

Quare non dicamus tres deos prem et filium et spm sanctum ut dicamus tres psonas esse id quod deus cum sit verum quod pr est deus et filius est deus et sps sanctus est deus

dicamus unus prem et filium et spm scm esse tres

psonas quia comune est eis id qd psona est. idest quia pr est psona

filius est psona et sps sanctus est psona. cur non dicimus similiter tres deos

cum pr sit deus et filius sit deus et sps sanctus sit deus. quia scilicet illud scriptura

contradicit hoc autem etsi non dicit non tamen contradicit. Unde

aug hanc questionem movens atque diffiniens in li. vii de tri. ait. Si ideo

dicimus prem et filium et spm scm esse tres psonas quia comune est eis id

qd psona est. Cur non eciam tres deos dicimus. Cū ut predictum est quia

pr est psona et filius psona et sps sanctus psona. ideo tres psone dicuntur. quia

ergo pater deus filius deus et sps sanctus deus. cur non dicuntur tres dii. Et ad

propositi questionem attende quid videatur sibi deus. An ideo non dicuntur tres

dii quia scriptura non dicit tres deos. sed nec tres psonas alicubi

scripture textus comemorat. an ideo licuit loquendi et disputandi neces-

sitate tres psonas dicere non quia scriptura dicit sed quia scriptura non

contradicit. Si autem tres deos diceremus contradiceret scriptura dicens

audi israel deus tuus deus unus est. Ecce absolucio questionis. Ideo

potius dicamus tres psonas quam tres deos quia scilicet non contradicit scriptura

Verum hic alia emergit

Alia questio cur non dicamus tres essencias ut dicamus tres psonas

questio quam aug quidem innectit dicens. Cur igitur

tres essencias non licet dicere quod similiter scriptura sicut non dicit

ita non contradicit. at si dicitur quod propter unitatem trinitatis non

dicuntur tres essencie sed una essencia quero cur non propter eandem unitatem

trinitatis dicatur una psona et non tres psone. ut est eis comune illud quod

nomine essencie. ita ut singulis quisque dicatur essencia. sic illis comune est

psone vocabulum. Aliud ergo restat nisi ut fateamur loquendi neces-

sitate aptatas a latinis pertinere hec vocabula adversus insidias vel

[illegible]

errores hereticorum aditus conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus quod in secretario mentis pro captu tenet sive pia fide sive qualicumque intelligentia timuit dicere tres essentias ne intelligeretur in illa summa equalitate ulla diversitas. Rursus non poterat dicere non esse tria quedam quod quia dixit sabellius in heresim lapsus est. Quesivit ergo quid tria diceret et dixit tres personas sive tres substantias secundum grecos. Sicut nos dicimus tres personas et unam essentiam et [illegible]

Quod enim de personis secundum nostram consuetudinem [illegible] hoc de substantiis secundum grecorum consuetudinem oportet intelligi. Sic enim dicunt illi tres substantias unam essentiam, id est tres ypostases unam usian, quemadmodum nos dicimus tres personas unam essentiam vel substantiam, quamquam et illi si vellent sicut dicunt tres substantias tres ypostases possent dicere tres personas id est tria prosopa. Illud autem maluerunt dicere quod forte secundum lingue sue consuetudinem aptius diceretur. [illegible]

Iam sufficere ut puto ostensum est qua ratione dicamus tres personas et quare non autem tres deos vel essentias, quia sicut in aliis, ostendat scriptura, in aliis diversitatis intelligentia, quia ibi nulla penitus est diversitas, sic nec singularitas vel solitudo sed unitas vel trinitas. Unde Augustinus in libro VII de Trinitate ait: humana inopia quereret quid diceret tria, dixit tres personas vel substantias quibus nominibus non diversitatem intelligi voluit sed singularitatem noluit, ut non solum ibi unitas intelligatur ex eo quod dicitur una essentia, sed et trinitas ex eo quod dicuntur tres persone. Hylarius quoque in libro VII de Trinitate ait: Deus dicitur qui videt me et vidit cum in [illegible] singularitatis atque unitatis intelligentia [illegible] nec solitarium [illegible] sed unitatem [illegible] confessio[illegible] Deus [illegible] in filio et patre [illegible] plenitudinem [illegible] sunt [illegible] unum sunt neque unus, non utique solitarius filius est neque singularis [illegible]. Item in eodem [illegible] filio [illegible] deus unus est [illegible] singularis deus [illegible] [illegible] nichil [illegible] nichil diversum nichil alienum nichil separabile est [illegible]

[illegible]

nouae legis ait unus est deus sed non singularis. Item ambrosius in libro I de fide ait quod unius est substantiae separari non potest etsi non sit singularitatis sed unitatis. Deus unus cum dicitur nec quasi deitatem trinitatis excludit. Ideo non quod singularitatis sed quod unitatis est praedicatur. Ecce ex his praedictis ostenditur quod nec singularis nec diversus nec unicus vel solitarius confitendus est deus. Quia singularitas vel solitudo personarum pluralitatem excludit et diversitas inducit separationem divinitatis. Singularitas adimit distinctionem trinitatis. Item ambrosius in libro I de fide ait non est diversa neque singularis aequalitas neque iuxta sabellianos patrem filiumque confundens neque iuxta arianos patrem filiumque secernens. Pater enim et filius distinctionem habent separationem non habent. Item in eodem pater et filius divinitate unum sunt nec est ibi substantiae diversa nec ulla diversitas. Alioquin quomodo unum deum dicimus, diversitas cum plures faciat. Constat ergo ex praedictis quia in trinitate nulla est diversitas sed invenitur in alia scriptura dictum tres diversae personae et hinc diversitas dicitur esse distinctio. Cur non debeat dici deus multiplex.

Et sicut in trinitate non est diversitas ita nec multiplicitas et ideo non est dicendus deus multiplex sed trinus et simplex. Unde ambrosius in libro I de fide ait est in patre et filio non discrepans sed una divinitas nec confusum quod unum est nec multiplex esse potest quod indifferens est. Multiplex itaque deus non est. Quid significetur his nominibus unus duo tres vel tria trinitas plures vel pluralitas distinctio vel distincte cum his utimur loquentes de deo.

Hic diligenter inquiri oportet cum in trinitate non sit diversitas vel singularitas nec multiplicitas vel solitudo quid significetur his nominibus scilicet unus vel una duo vel due tres vel tria plures vel pluralitas distincte vel distinctio cum dicitur unus deus due personae vel tres personae plures personae distincte sunt personae vel cum dicitur distinctio personarum pluralitas personarum vel trinitas personarum. Videntur enim dictiones hae numerorum quantitates et rerum multitudinem

[illegible commentary, 6 lines]

vel multiplicitatem in deo ponere. Quid ergo ista verba significent, scilicet de quo loquimur, aperiendo insinuare curemus. *magis illa dicuntur ad excludendum*

Si diligenter premissis auctoritatibus verbis intendimus, ut dictorum intelligentiam capiamus, magis videntur horum verborum usus *que non sunt* introductus ratione removendi atque excludendi a simplicitate deitatis que ibi non sunt, quam ponendi aliqua. *quod unus significat* Cum enim dicimus unus deus, multitudinem deorum excludimus *cum dicitur unus deus*, nec numerum quantitatis in divinitate ponimus, tamquam diceretur deus est, nec multi sunt vel plures dii. Unde Ambrosius in libro I de trinitate: Cum unum dicimus deum, unitas excludit numerum deorum, nec quantitatem in deo ponit, quia nec numerus nec quantitas ibi est. *quo sensu dicitur unus pater vel*

Similiter cum dicimus unus est pater vel unus est filius, *unus est filius* hoc dicimus quod non sunt multi patres vel multi filii. Ita et de similibus. Item cum dicimus plures esse personas, singularitatem atque solitudinem excludimus, non diversitatem vel multiplicitatem ibi ponimus. Quod dicitur sine solitudine atque singularitate personas confitemur. Unde Hilarius in IIII libro de trinitate ait: Sic dixit deus: Faciamus hominem ad ymaginem. Interrogo nunc, an solum deum sibi locutum estimes, an hunc sermonem eius intelligas ad alterum extitisse. Si solum fuisse dicas, ipsius voce argueris dicentis: Faciamus et nostram. Sustulit enim singularitatis ac solitudinis intelligentiam professio consortii, quia aliquod consortium esse non potest ipsi solitario. Neque solitario recipit Faciamus, neque alieno a se dicit nostram. Attende his verbis et vide quia professio consortii non significat pluralitatem. Professio consortii est professio pluralitatis, quam professus est dicens Faciamus et nostram, pluraliter cum utrumque dicit. Ecce hic ex professione pluralitatis non diversitatem vel multitudinem, sed solitudinem et singularitatem negavit. Sic ergo cum dicimus plures personas vel pluralitatem personarum, singularitatis et solitudinis intelligentiam excludimus.

Et pluralitatem significat cum dicitur tres personas

[illegible commentary, 9 lines]

[illegible marginal commentary]

Ita etiam cum dicimus tres personas nomine trinus non quantitatem numeri in deo ponimus vel aliquam diversitatem sed includimus ad aliud nisi ad patrem et filium et spiritum sanctum sed dirigendam significamus ut sit sensus dicti includimus tres personae sunt vel tres sunt pater et filius et spiritus sanctus id est nec solus pater nec solus filius nec solus pater et filius in divinitate sunt sed et spiritus sanctus et non alius ab his. Pluralitas non tamen est ibi haec persona vel illa vel haec et illa sed haec et illa et illa et non alia. Hoc ita sane intelligendum duo diximus satis ostendit ubi dicit quod illo nomine non diversitatem intelligi voluit sed singularitatem noluit. **Quid ponitur cum dicitur duae personae vel**

Similiter cum dicitur pater et filius duo sunt non dualitatem **pater et filius duo sunt** quantitatem ibi ponimus sed hoc significamus quod non est solus pater nec solus filius sed pater et filius et hic non est ille. Item de aliis similiter. Ita etiam cum dicimus pater et filius sunt duae personae hoc significamus quod non solus pater persona est nec solus filius est persona sed pater est persona et filius est persona et hic non est ille. **Quo sensu dicatur in personis distinctio vel personae distinctae**

Cum autem dicimus personae sunt distinctae vel distinctionem esse in personis et confusionem atque permixtionem excludimus et hanc autem non esse illam significamus. Et cum dicimus divinas distinctas sunt personae proprietatibus sive diversis proprietatibus aliam esse hanc personam et aliam illam suis proprietatibus significamus et cum dicimus alias non diversitatem vel alienationem ibi ponimus sed confusionem sabellianam excludimus. **Quid ibi accipiatur distinctio**

Ita etiam cum dicimus distinctas personas vel quod dicitur distinctionem esse in personis eandem intelligentiam facimus, eodem enim modo ibi accipitur distinctio quo distinctio nomine dicitur. Ibi et distinctio vel distinctionem non diversitas vel divisio sive separatio in ambiguis [illegible] id est [illegible]. Non enim est ipse pater qui filius sed alius pater [illegible] filius ipsa distinctio est. **Quid trinitas**

Cum vero dicitur trinitas id significari videtur quod significatur **ibi accipiatur** cum dicitur tres personae ut sic non possit dici pater est tres personae vel filius est tres personae ita non debeat dici pater est trinitas vel filius est trinitas. **Et quomodo supra docuit**

Hic non est praetermittendum quod cum supra dictum sit deum nec singularem nec multiplicem esse constet

... (conformatur ad dicendum)

idque sanctorum auctoritatibus sit confirmatum et magnum videtur sentire ydiota dicens distinguendum est inter trinitatem et unitatem, est enim unitas simplex et singularis, trinitas non multiplex et innumerabilis quia est trinitas trium personarum unitas. Item unitate dicere est singulare et trinitate multiplex et innumerabilem, sed adhuc dicimus quia singularem accepit sic et alii accipiunt unam multiplicem non et innumerabilem sic alii dicunt trinam.

Preterea considerandum est cum hoc *cum dicuntur tres persone vel due persone* nomen persone ut predictum est secundum substantiam dicatur que sit intelligentia dicti cum pluraliter proferuntur tres persone vel due persone, et cum dicitur alia est persona patris alia persona filii alia persona spiritus sancti. Si enim in hiis locutionibus persone vocabulum essencie intelligentiam faciat plures essencias confitemur, et ita plures deos, si vero essencie significationem ibi non teneat alia est huius nominis ratio, cum dicitur pater est persona, filius est persona, spiritus sanctus est persona, et alia cum dicitur pater et filius et spiritus sanctus sunt tres persone, et cum dicitur alia est persona patris alia filii et huius.

Cum nomen persone idem significet cum dicitur pater est persona quod significat nomen dei cum dicitur pater est deus

Persona enim ut supra Augustinus ait Augustinus dicit, idem est deo esse personam quod esse, sic quod est ei esse quod deum esse. Unde manifeste colligitur quod essenciam divinam predicamus, dicentes pater est persona, filius est persona, spiritus sanctus est persona, id est essencia divina et omnino mutandum quod significat nomen persone i. essencia divina cum dicitur pater est persona, et filius est persona, quod significat nomen dei cum dicitur pater est deus, filius est deus, ita enim quod significatur cum dicitur deus est deus et deus est persona utroque enim nomine essencia divina intelligitur, quia utrumque secundum substantiam dicitur. Cum vero dicitur pater filius et spiritus sanctus sunt tres persone, quid nomine persone significetur, an essenciam, hic enim videtur si supradicta verba Augustini diligenter inspexerimus. Super enim dixit quod ideo tres personas dicimus quia id quod persona est commune est tribus. Et ita quia pater est persona et spiritus sanctus est persona et filius est persona et ideo tres persone dici videtur quod ratione eiusdem significationis hic nomen persona cum dicitur tres persone qua sic cum dicitur pater est persona, filius est persona, spiritus sanctus est persona, quia ut ostendit Augustinus hic dicuntur tres persone propter illud quod persona est illud quod persona est commune est tribus i. patri et filio et spiritui sancto.

[illegible]

videtur significari nomine persone cum dicitur tres persone. Aliter videtur posse

Aliter etiam potest ostendi quod ibi nomine persone ostendi quod secundum essentiam dicatur triplex significetur essentia cum dicitur tres persone, ut enim supra dixit Augustinus Cum non ita de dici ximus tres personas / ut videmus querentibus quid tres / quid tria Cum generaliter querit quid tres vel quid tria / convenit videtur cum dicitur tres persone / dicitur cum querit quid tres vel quid tria / querit de essentia querit. Non enim inveniunt quid illi tres sint nisi essentia. Si enim questioni recte videtur / oportet ut respondendo essentiam significemus alioquin non ostendimus quid tres sint. Si igitur videmus essentiam significari, ita essentiam nomine persone intelligimus cum dicitur tres persone. Opinio quorundam qui putant

Quibusdam videtur quod nomine essentiam significari nomine cum dicitur plures persone significetur essentia cum dicitur tres persone. Ipse enim Augustinus dixit idem dici tres personas quia idem est eis id quod est persona / ut sit talis intelligentia pater et filius et spiritus sanctus sunt tres persone, id est sunt tres id habentes idem quod est persona, id est tres sunt quorum quilibet est persona et essentia. Sed pro ista hanc intelligentiam dicitur alia est persona patris, alia filii et spiritus sancti, etiam ita volunt intelligi scilicet alius est pater, alius est filius, id est idem habentes quod est persona / et hoc confirmant auctoritate Augustini in vii libro de trinitate dicentis tres personas eiusdem essentie / vel tres personas unam essentiam dicimus tres autem personas ex eadem essentia non dicimus quasi aliud sit aliud quod essentia est aliud quod persona / hac auctoritate premissis consonare asserere predictis locutionibus nomine persone essentiam significare. Sed quid videbitur ad id quod ipse Augustinus dicit de fide ad petrum. Aut scilicet quod alius est pater in persona sua personaliter / alius personaliter filius / alius personaliter spiritus sanctus / Cum enim dicitur alius personaliter pater alius personaliter filius alius personaliter spiritus sanctus. Si in eo persona omnino conveniunt et si persona essentie tantum intelligentiam facit / ideo nobis videtur non posse aliter dici convenienter iuxta catholicorum doctorum auctoritates. Quod hoc nomen persona pluraliter in trinitate accipitur

Dicendum est ergo quod hoc nomen persona multiplicem facit non unam tantum intelligentiam cum in hoc dicitur. Intelligentia doctorum exemplum est assumenda a deo / quia non sermoni res sed rei est sermo subiectus

Distinctis ergo ad hanc causas ipsius nominis, id est persona, significationem distinguimus, dicentes quod hoc nomen persona in trinitate secundum substantiam dicitur et essentiam significat, sicut supra ostendit Augustinus cum dixit: Deus est persona, pater est persona. Quadam tamen ratione, ut supra dixit Augustinus, translatum est hoc nomen in pluralitate dicendi tres personae, cum quaeritur quid tres vel quid tria, ubi non significat essentiam, id est naturam divinam quae communis est tribus personis, sed subsistentias vel ypostases secundum grecos. Greci quippe, ut supra dixit Augustinus, aliter accipiunt substantiam quam nos. Nos enim substantiam dicimus essentiam sive naturam, personas autem dicimus sicut illi substantias dicunt, id est ypostases. Sed ergo nos ita accipimus personas ut illi accipiunt substantias vel ypostases, tamen illi aliter accipiunt ypostases quam substantiam, nos aliter ergo nos accipimus personas quam substantiam. Cum ergo dicimus tres personas, non ibi personae nomine essentiam significamus. Quid ergo dicimus cum dicimus quod tres personae sunt, id est tres entes, sicut et tres entes, pro quo greci dicunt tres ypostases. Quod valde dignum est. Hunc sensum

Et hic sensus adiuvatur ex premissis verbis Augustini, si intelligantur. Quia enim pater est persona, id est essentia, et filius persona et spiritus sanctus persona, ideo dicuntur tres personae, id est tres subsistentiae vel tres entes. Non enim possent dici tres subsistentiae vel entes, nisi singulus eorum esset persona, id est essentia. Quia ergo cuique est commune id quod est persona, id est essentia, quae est eis communis, non attinet est tamen illi tres non attinet subsistentiae vel entes intelligantur. Ideoque Augustinus causas dictorum distinctas dicit tres personas esse unam essentiam vel eiusdem essentiae, non ex eadem essentia, ne aliud intelligatur ibi esse persona aliud essentia. Tres enim personae, id est subsistentiae, una sunt essentia et unius essentiae, non autem sunt una persona vel unius personae, licet persona secundum substantiam aliquando dicatur. Nam si hoc diceretur, confusio fieret in personis. Obiectio quare non dicatur quod tres personae sunt una persona sicut sunt una essentia.

Ad hoc autem quod illi dicunt, cum quaeritur quid tres vel quid tria, decenter quaeritur quia non invenitur quid illi tres sint nisi essentia, plurale nolentes nos inducere ut nomine personae essentiam intelligamus, cum inde

tres personas. Ita dicimus indubitanter: verum est quia non invenitur unum
aliquid quod illi tres sunt nisi essentia. Unde eadem sunt illi tres, id est essentia
divina, pater veritas aut ego ... ergo quia nondum inveniunt (?) ... cum quaeritur quid tres
vel quid tria, non decenter respondetur nisi ibi quod ad essentiam refertur. Sed tamen
fides catholica tres esse profitetur, sicut Iohannes in epistola canonica ait:
Tres sunt qui testimonium perhibent in caelo. Quod si quaeritur quid illi tres essent,
tres res ... tres res quo nomine illae tres res significarentur, et ideo lo-
quendi necessitate inductum est ad reddendum hoc nomen persona, ut diceretur:
sunt tres personae. Nec autem te moveat quod diximus tres res; non enim
hoc dicentes diversam rerum naturam ponimus in trinitate, sed illa tres res
dicimus, ut capitur cum dicimus quandam summam rem. Unde Augustinus
in libro I De doctrina christiana: Res quibus fruendum est nos beatos faciunt. Res
ergo quibus fruendum est sunt pater et filius et spiritus sanctus, eademque trinitas una quaedam
summa res est communisque fruentibus ea. Si tamen res, et non rerum omnium
causa sit, si tamen et causa. Non enim facile potest inveniri nomen quod tantae ex-
cellentiae conveniat, nisi quod melius dicitur trinitas hic unus deus. Sic
ergo tres res dicimus quae sunt una res, ita tres subsistentiae dicuntur, quae
sunt una substantia. Et ecce ostensum est quomodo sit intelligentia huius nominis persona
cum dicimus tres personas. Sequitur ostendere cum dicitur alia est persona patris, alia filii, alia spiritus sancti.

Nunc inspiciamus utrum secundum eandem rationem accipiatur cum dicitur: alia est
persona patris, alia filii, alia spiritus sancti. Quod utique sane intelligi potest ut sit
sensus talis: alia est subsistentia vel hypostasis patris, alia subsi-
stentia filii, alia subsistentia spiritus sancti, aliaque subsistentia est pater, alia filius,
alia spiritus sanctus. Quomodo sit intelligendum alius est persona pater, alius filius, alius spiritus sanctus.

Deinde quaeritur utrum secundum eandem rationem accipiatur cum dicitur: alius est
pater persona, alius in persona filius, alius in persona spiritus sanctus, sive alius
personaliter pater, alius personaliter filius, alius personaliter spiritus sanctus. Ad quod
dicimus quod hic non posset eodem modo accipi convenienter hoc nomen,
sed alia variatur intelligentia, ut hic personae nomine proprietas personae intelligatur,
ut sit sensus talis: alius est in persona vel personaliter pater, id est proprieta-
te sua pater alius est quam filius, et filius sua proprietate alius est
quam pater; personali enim proprietate distinguuntur. Hypostasis patris ab hypostasi

[illegible]

Filii et hypostasis Filii filiali proprietate distinctae sint, et Spiritus sancti ab utroque distincta processibili proprietate.

Quod secundum tertium modum in praedictis locutionibus potest etiam accipi.

Hoc etiam modo sane potest accipi persona non adiunctis locutionibus, cum dicitur: alia est persona Patris, alia Filii, id est alia est proprietas qua Pater est Pater, alia qua Filius est Filius, alia qua Spiritus sanctus est Spiritus sanctus. Ita etiam nomine personae quidam proprietates intelligi voluerunt, cum dicuntur tres personae; sed melius est ut subsistentias vel hypostases intelligamus, cum dicimus tres personas. Ex praedictis colligitur quod nomen personae in Trinitate triplicem tenet rationem. Est enim ubi facit intelligentiam essentiae, et est ubi hypostasis, et est ubi facit intelligentiam proprietatis.

Auctoritatibus sanctorum ostendit quod dixit.

Quod autem persona nomen hypostasim [illegible] aliquando significet supra praedictis Augustini capitulis ostendimus. Quod proprietate accipiatur auctoritatibus sanctorum ostendi oportet, ne contentiosis nobis aliquid ausi dicere videamur. Ieronymus in expositione fidei catholicae ad Alypium et Augustinum episcopos ita ait: Cum in Trinitate nullus gradus, nihil quod inferius superiusve dici possit, sed tota divinitas sui perfectione aequalis est, ut exceptis vocabulis proprietatem indicantibus, quidquid de una persona dicitur, de tribus dignissime possit intelligi; atque ut confutantes Arium unam eamdemque dicimus Trinitatis esse substantiam, et unum in tribus personis fatemur Deum, ita impietatem Sabellii declinantes tres personas expressas sub proprietate distinguimus, non ipsum sibi Patrem, ipsum sibi Filium, ipsum sibi Spiritum sanctum esse dicentes, sed aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti personam. Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, vel ut Graeci exprimunt hypostases, id est subsistentias confitemur. Nec Pater Filii vel Spiritus sancti personam aliquando excludit, nec Filius nec Spiritus sanctus Patris nomen personamque recipit, sed Pater semper Pater, Filius semper Filius, et Spiritus sanctus semper Spiritus sanctus. Itaque substantia unum sunt, sed personis ac nominibus distinguuntur. Ecce hic aperte dicit proprietates esse personas, et personas hypostases et subsistentias. In quo manifeste ostendit, personae nomine significari et hypostasim et proprietatem. Iohannes etiam Damascenus personas dicit esse hypostases et eas differentes, ut in quibus in divinitate unam naturam confitemur, tres vero hypostases.

Secundum unitatem entis. a. p. De proprietatibus personarum [illegible]

Nunc de proprietatibus quas frequenter in hoc tractatu commemo-
ravimus aliquid nos loqui oportet. Primum audiamus quid de
nomine hypostasis Ieronimus dicit / aut quid sub hoc nomine venenum
latere / hoc dicat secundum quod heretici eo utebantur ut simplices seduce-
rent scilicet persona tres una ut sic diceretur una tamen ypostasis sive tres
[illegible] ad [illegible] Quod non erat hoc nomen ita apud
catholicos [illegible] nec [illegible] deviata in modo / Iero
dicit hoc nomine non utendum fore sine distinctione vel expositione timet scilicet
quod eo heretici contendebant / ita scribens de fide catholica ad Dama-
sum papam ab arrianorum prole ypostasion novellum nomen a me
homine romano exigit [illegible] quid tres ypostases arbitrentur
intelligi tres personas subsistentes aiunt. Respondemus nos ita credere. Non
sufficit eis sensus ipsum nomen efflagitant / quia nescio quid veneni
in sillabis latet. Clamamus siquis tres ypostases .i. tres subsistentes
personas non confitetur anathema sit. Siquis autem ypostasim usiam
intelligens in tribus personis unam personam ypostasim non dicit alienus
a Christo est. Qui scilicet tres ypostases dicens sub nomine pietatis tres
naturas conatur asserere / sufficiat nobis dicere unam substantiam et tres personas
perfectas equales / taceamus tres ypostases si placet / non bone suspicionis
est cum in eodem verbo sensus dissentiunt / Ac si [illegible] tres ypostases
cum interpretationibus suis debere nos dicere non negamus / Sed michi credite ve-
nenum latet sub melle / transfiguravit enim se angelus sathane in angelum
lucis. Hiis verbis non negat utendum esse nomine ypostasis sed hereticos
eo prave usos ostendit. Contra quos cautela apud eos erat in distinctione
suspicionis / alioquin sibi contradiceret / cum supra tres ypostases confite-
retur.

Iam de proprietatibus personarum [illegible] De proprietatibus personarum quibus differunt [illegible]
indicamus que eadem notiones sive relationes in scriptura plerumque
dicuntur. In illa trinitate [illegible] [illegible] nobis [illegible] in [illegible]
[illegible] Augustinus in libro de fide ad Petrum. Aliud est genuisse quam
natum esse / aliud procedere quam natum esse vel genuisse / unde manifestum
est quod alius est pater alius est filius alius spiritus sanctus / et est [illegible]

[illegible]

solus patris, non quia non est natus ipse, sed quia unicum filium genuit; spiritus
sed est solus filii, non quia ipse non genuit, sed quia de patre est essentia
est natus; proprium vero spiritus sancti est, non quia nec natus est ipse nec genuit, sed
quia solus de patre filioque procedit. Ecce habes assignatas tres proprietates
trium personarum, quarum una non est alia. Has etiam proprietates ad dixit aliud
est genuisse, quam natum esse, aliud procedere, id est alia proprietas sive notio est
generatio, alia nativitas, alia processio; his aliis nominibus dicuntur paternitas, filiatio,
processio. Has proprietates designant nomina declarantia personas, scilicet pater, filius, spiritus sanctus;
et quia relative sunt, et ad personam dicuntur, quia notiones relationes quae non
sunt deo accidentales, sed in ipsis personis ab aeterno sunt et immutabiles, ut non mo-
do appellationes sunt relative, sed etiam ipsae relationes sive notiones in rebus
ipsis scilicet in personis.

Quod non omnia quae de deo dicuntur secundum substantiam dicuntur, quaedam secundum relationem, et nihil secundum accidens.

Quoniam autem superius dictum est quod non omnia quae de deo dicuntur dicuntur secundum substantiam, sed quae-
dam dicuntur secundum relationem, quae non est accidens, quia non est mutabilis, ut autem
nihil vero dicatur aut nihil in deo secundum accidens dicitur, quia nihil ei accidit. Nec
tamen omne quod dicitur secundum substantiam dicitur. In rebus creatis atque mutabilibus quod
non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur. In deo autem nihil
quod secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile est aut amissibile.
Nec tamen omne quod dicitur secundum substantiam dicitur. Dicitur enim ad aliquid, sicut pater ad filium et filius
ad patrem, quod non est accidens, quia et ille semper pater, et ille semper filius,
et ita semper, quia semper natus est filius, nec coepit unquam esse filius;
quia si aliquando esse coepisset aut aliquando desineret esse filius,
secundum accidens diceretur; et quia pater non dicitur pater nisi ex eo quod est ei filius, et filius
non dicitur filius nisi quod habet patrem, non secundum substantiam haec dicuntur; sed
ad invicem ista dicuntur, nec tamen secundum accidens, quia et quod dicitur pater et quod
dicitur filius aeternum atque incommutabile est eis. Ecce aperte
ostenditur quaedam dici de deo secundum substantiam, quaedam secundum relationem,
nihil tamen secundum accidens. Unde etiam proprietas patris est quod habet filium,
proprietas filii quia habet patrem. Ideo quaerendum est cur dixit etiam incommu-
tabile esse quod pater dicitur et quod filius dicitur. Ita intelligi voluit, id est, proprie-
tas qua pater est pater et proprietas qua filius est filius aeterna est.

[illegible]

[illegible]

et incommutabilis quia et pater semper pater et filius semper filius. Unde Hil(arius) competens personarum assignans in xii li(bro) de tri(nitate) ait: Si semper pater, proprium est quod semper est patri. Verum est semper filio proprium esse quod semper est filius. Ubi enim semper pater est, semper et filius est. Ergo qui non semper pater est, non semper genuit. Item in eodem libro dicit: manifestum est proprium esse quod semper filius est. **Utrum deus dicatur esse filius ingeniti et filii dei et homines**

Hic queritur quomodo dicatur esse proprium nato; dicuntur filii dei deo. Qui est filius dei vel genitus ex deo, cum etiam homines filii dei dicantur, et sunt. Sicut illud: filii excelsi omnes. Et ad moysen de populo israel dicit: filius meus primogenitus israel. Sed magna est distantia. Homines enim filii dei sunt factura non natura, gratia creature. Deus enim filius originis proprietate filius est, veritate nativitatis, non factura vel adoptione. Et illi quidem dei sunt quia filii dei sunt; nos enim filii dei sumus, non nascimur filii dei. Hil(arius) solo deo nato originis proprietate dei filium ... ab hominibus filios dei evidentissime distinguit in xii li(bro) de tri(nitate) ita dicens: Vos pater filius qui ex eo natus ... filius est. Nos quidem filii dei sumus sed per fidem. Sumus enim aliquando filii iracundie, sed filii dei per adoptionem effecti sumus. Postquam nasci ... quia omne quod fit antequam fiat non fuit. Nos enim filii non fuimus, efficimur. Ante enim filii non eramus, sed per gratiam sed sumus. Non nati neque ingeniti sed acquisiti. Acquisivit enim nos deus sibi et pater dicitur nos genuisse. Genuisse enim deum filios ... significatione cognoscimus dici. Et adoptione enim homo est filius dei, non generatione natus ... creatus est ... At pater non vero filius quia non nisi natus dicitur, ut semper filius fuit. Unigenitus autem deus ut fuit aliquid non filius, ut fuit aliquando antequam filius non. Quoniam ipse nisi filius. Ita qui semper est filius nascibilitatis proprietate ac veritate filius est, eius solus qui genuit ille ... qui genuit pater proprius est, quia sicut ille filius origine ita ille pater generatione. **Cum homo dicitur filius tocius trinitatis**

Homo vero qui filius dei est factura, trinitatis potest filius dici

[illegible]

[illegible]

non tamen patris et filii et spiritus sancti filius est, id est totius trinitatis, et trinitas pater eius dici potest. Unde Augustinus in V libro de Trinitate ait: Non potest dici trinitas pater nisi forte translative, ad creaturam propter adoptionem filiorum. Quod enim scriptum est: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est, non utique excepto filio aut spiritu sancto oportet intelligi; quem unum dominum deum nostrum etiam dicimus eundem patrem nostrum per gratiam suam nos regenerantem. Idem in VI libro de Trinitate ait: Omnibus per fidem deus est pater, quibus pater est per eandem fidem Christi dei filium confitentium. Ecce ostensum est quare dicatur esse dei nati quod filius est, et quare pater dicitur filius natus. Unde Hilarius in libro de Trinitate ait: Deus dicens: clarifica filium tuum, non solo nomine contestatus est se esse filium sed et proprietate. Nos filii dei sumus, sed non talis hic filius. Hic enim verus et proprius est filius, origine non adoptione, veritate non nuncupatione, nativitate non creatione.

Quod spiritus sanctus proprie dicitur donum dei quia procedit sicut est donum ut filius nativitate, utroque modo dicitur relative et secundum eandem relationem.

Ita etiam de spiritu sancto dicendum est qui proprie dicitur donum dei, sicut dona dei; sed spiritus sanctus ita proprietate immutabili et aeterna donum est sicut filius proprietate filius. Eo enim donum dicitur quo spiritus sanctus, utroque nomine relative dicitur, eadem relatione dicitur spiritus sanctus et donum. Licet ipsa relatio non ita appareat in hoc nomine spiritus sanctus sicut in hoc nomine donum. Unde Augustinus in V libro de Trinitate ait: Spiritus sanctus qui non trinitas est sed in trinitate intelligitur, in eo quod proprie dicitur spiritus sanctus relative dicitur, cum et ad patrem et ad filium refertur, quia spiritus sanctus patris et filii spiritus est. Sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine; apparet autem cum dicitur donum dei. Donum est enim patris et filii, quia et a patre procedit et a filio. Ergo spiritus sanctus ineffabilis est quaedam patris filiique communio, et ideo forte sic appellatur, quia patri et filio potest eadem appellatio convenire. Nam hoc proprie dicitur quod illi communiter, quia et pater spiritus et filius spiritus, et pater sanctus et filius sanctus. Ut ergo ex nomine quod utrique convenit utriusque communio significetur, vocatur donum amborum spiritus sanctus. Ecce habes quare spiritus sanctus proprie dicatur donum, et quod relative dicitur sive donum sive spiritus sanctus.

[illegible]

nomine proprio sibi tenet quod quia pater cum filio convenit [illegible] et
est sciendum quod eadem pater vel filius dicitur spiritus sive sanctus neutrum relative
dicitur sed secundum substantiam. Utrum pater vel filius vel ipsa trinitas possit dici spiritus sanctus

Hic queri potest utrum pater vel filius vel eadem ipsa trinitas possit dici
spiritus sanctus secundum distinctionem dicitur eadem spiritus sanctus. de hoc augustinus in v. li. de
trinitate ait trinitas nullo modo potest dici filius, spiritus vero sanctus potest secundum quod universaliter dicitur
secundum illud quod scriptum est quoniam deus spiritus est. Itaque pater et filius et spiritus
sanctus quia unus est deus et unus deus sanctus est et deus spiritus est, potest appel
lari trinitas eadem spiritus sanctus sed tamen ille spiritus sanctus relative non dicitur sed secundum
essentiam, quia proprie spiritus sanctus qui non est trinitas, sed in trinitate dicitur
relative. Quidam putaverunt spiritum sanctum non dici relative ad patrem et filium

Quidam vero putant spiritum sanctum vel donum vicissim [illegible]
non dici relative ad patrem vel filium si eum inquiunt sed relative ad se
dicuntur sibi invicem reddunt vocabula ut sicut dicitur pater filii pater et
filius patris filius ita diceretur pater spiritus sancti vel doni pater, spiritus sanctus vel
donum patris spiritus vel donum, sed non ita est in omnibus relativis. Non
vero augustinus horum eludens opinionem in v. li. de trinitate ait Non moveat nos
quod diximus spiritum sanctum non patris ipsam trinitatem sed eum qui est in ipsa relative
dici licet non eius vicissim respondeat vocabulum eius ad quod refertur.
Dicimus enim spiritus patris sed non vicissim dicimus patrem spiritus sancti ne filius
eius intelligatur spiritus sanctus. Item dicimus spiritus sanctus filii sed non dicimus filium spiritus
ne pater eius intelligatur spiritus sanctus. In multis enim relativis hoc contingit
ut non inveniatur vocabulum quo sibi vicissim respondeant. Cum ergo dicimus
donum patris et filii non quidem possumus dicere patrem doni aut filium doni
sed ut hec vicissim respondeant dicimus donum donatoris et donatorem do
ni quia hic potuit inveniri usitatum vocabulum, illic vero non potuit in
veniri. Donum ergo donatoris et donator doni cum dicis relative utrumque
ad invicem dicitur. Donator tamen non fuit deus nisi ex tempore cum spiritus sanctus

sit donum eorum ab utroque. **An easdem proprietates assignet Augustinus et Hilarius.**

Hic quaeri potest utrum proprietates quas Hilarius supra assignaverat, scilicet quod pater est pater, et filius sicut est filius, sint illae eaedem proprietates quas Augustinus supra distinxit, dicens proprium esse patris quod genuit filium, et proprium filii quod genitus est a patre, et spiritus sancti quod ab utroque procedit. Ac deinde utrum et istae sint illae tres proprietates, paternitas, filiatio, processio. Videtur quod non sint eaedem proprietates quas ponit Hilarius et illae quas ponit Augustinus. Si enim eaedem sunt, quod est ergo patrem esse patrem, et genuisse filium, quod utique quidam concedunt. Sed aut hoc est omnino ergo convenit, ut sit pater, ei convenit genuisse filium. Nam ergo dum quis pater est, genuit filium; si vero non genuit, pater non est. Et quis audeat dicere aut quod ipse pater non sit? Si autem ipse pater est, utique filium genuit. Non est ergo idem dicere aliquid esse patrem et genuisse filium, et ita non videtur una eadem que esse proprietas. **Responsio vel ostenditur easdem esse proprietates.**

Ad quod sine praeiudicio aliorum dicimus quod easdem proprietates vocant utrique, licet diversis verbis. Quod enim Hilarius ait, ita intelligi debet: proprium patris est quod semper pater est, id est proprietas patris est qua semper pater est, quia semper genuit filium; ita proprium est filii, quod semper filius est, id est proprietas filii est qua semper filius est; filius vero semper est, quia semper genitus est. Ergo proprietas qua pater est pater est, quia semper genuit, haec eadem dicitur paternitas vel generatio; et proprietas qua filius semper est filius, quia semper genitus est a patre, haec eadem dicitur filiatio vel nativitas vel origo vel nascibilitas; et proprietas qua spiritus sanctus vel donum est, quia ab utroque procedit, et haec eadem dicitur processio. Ex praemissis ergo locutionibus eaedem significatae sunt proprietates. **Responsio quod eadem dicuntur proprietates.**

Nec tamen videtur nobis omnino idem esse dicere aliquid esse patrem et genuisse filium, vel aliquid esse filium et genitum, vel esse spiritum sanctum et procedere ab utroque; alioquin pater non esset nomen hypostasis, id est personae, sed proprietatis, similiter filius et spiritus sanctus. Ita non proprietatem nomina significarent tres personas, id est quod diximus patrem non tantum relationem notare, sed etiam hypostasim, id est subsistentiam significare, ita et filius et spiritus sanctus, relationem non verba...

scilicet paternitas filiatio processio vel gignere gigni procedere, proprietates tantum relativas non ypostases significant, sive hic filium sive hic patrem, ut ubi dicitur cum dicitur deus est pater, nomine patris et relationem vocamus et divinam ypostasim significamus, ut sit intellectus talis: deus vel divina essentia est pater, id est ille qui genuit, scilicet ypostasis que habet filium. Similiter deus est filius, id est ypostasis genita vel habens patrem, item est deus etiam spiritus sanctus, id est ypostasis procedens ab utroque, sive ille qui procedit. Cum vero nomina relationum ponimus in predicatis, notiones ipsas tantum significant, non ypostases, ut cum dicitur deus genuit, id est habet filium, et deus genitus est, id est habet patrem, et tunc oportet intelligi in subiecto ypostases tantum, non essentiam que illis proprietatibus determinatur. Quod proprietates determinant ypostases non substantiam [illegible]

Ille enim proprietates singule singulis que conveniunt personis certas ypostases determinant et sic invicem distinguunt, substantiam autem non secundum quod Johannes Damascenus dicit: hoc distinguit ab invicem ypostases secundum non substantiam sed secundum characteristica idiomata, id est determinativas proprietates. Characteristica vero, id est determinativa, sunt ypostasion et non nature, etenim ypostases determinant. Item esse quidem impartibilem et unitalem dicimus divinam ubi ypostasim simplicem omnia habentem que habet pater, ut eius usion, id est consubstantialem, nativitatis modo et habitudine a paternali ypostasi differentem, nunquam vero a paternali ypostasi recedentem. Deinde apparens existunt personales proprietates in eodem, ut dicam ypostasion, id est personarum in tribus proprietatibus, id est paternali et filiali et processibili, id est [illegible] inseparabiles autem ipsas ypostases et indistabiles invicem et unitas, quod inconfusibiles tres eum sunt et unite, divisas autem indistanter, et enim singula perfecta est ypostasis propriam proprietatem, scilicet existentie modum proprium possidet. Sic unite sunt, scilicet et non distant neque recedunt a paternali ypostasi. Ecce hic habes distinctas tres illas proprietates que supra diversis significate sunt modis et nominibus. [illegible]

Hoc non est pretermittendum quod sicut pater et filius et spiritus sanctus nomina personarum sunt et proprietates personales designant, ita etiam sunt et alia nomina personarum, id est que ipsas personas significant et easdem proprietates denotant et easdem quas et nomina predicta. Unde et illa tria dicuntur scilicet [illegible]

genitus, verbum, ymago. Unde Augustinus in vii libro de trinitate: Videndum est in quantum hoc significari eo dicitur genitus quo significatur eo dicitur filius. Ideo enim filius quia genitus, et quia filius utique genitus. Sicut autem filius ad patrem, sic genitus ad genitorem refertur; et sicut pater ad filium, ita genitor ad genitum. Idem in vii libro de trinitate: Verbum quod solus filius accipitur, non simul pater et filius tamquam ambo sint unum verbum. Sic enim verbum dicitur quomodo ymago. Non autem pater et filius simul ambo ymago, sed filius solus est ymago patris, quemadmodum et filius. Idem in vii libro de trinitate: Verbum secundum id quod sapientia est et essentia, hoc est quod pater; secundum id quod verbum, non hoc est quod pater, quia verbum non est pater, et verbum relative dicitur sicut filius. Item in eodem: Sicut filius ad patrem refertur, ita et verbum ad eum cuius est verbum refertur. Eo dicitur verbum, et ex eo relativum; non eo verbum quo sapientia dicitur, quia verbum non ad se dicitur, sed tantum ad eum relative dicitur cuius est verbum, sicut filius ad patrem; eo quippe filius quo verbum, et eo verbum quo filius. Sapientia vero non quo essentia, et ideo quia pater et filius una essentia, una sunt sapientia. Item in eodem: Non est pater ipse verbum, sicut nec filius nec ymago. Quid autem absurdius quam ymaginem ad se dici? Idem in vi libro: Dicitur relative filius, relative etiam dicitur verbum et ymago, et in omnibus his vocabulis ad patrem refertur; nichil autem horum pater dicitur.

Aperte ostensum est quod sicut filius vel genitus relative dicitur ad patrem, ita verbum et ymago, et quod eo dicitur verbum sive ymago quo filius, id est eadem proprietate sive notione dicitur verbum et ymago; et non eo quo verbum dicitur sapientia vel essentia, quia non ea notione qua dicitur verbum dicitur sapientia. Nam sapientia dicitur secundum essentiam, non secundum relationem.

Et est hic advertenda quedam generalis regula eorum que relative dicuntur de patre et de filio, quecumque eum ad se dicuntur. Augustinus in vii libro de trinitate: non dicitur alter sine altero, id est quicquid dicitur quod substantiam ostendat, ambo simul dicuntur. Quoniam non pater est deus sine filio, nec filius sine patre, sed ambo simul deus. Sed non ambo simul pater, nec ambo simul filius vel verbum vel ymago.

Hic queritur cum dicatur deus de deo, lumen de lumine et similia, utrum secundum substantiam dicantur. Nam secundum relationem constat ista non dici.

deum de deo

non secundum substantiam dicitur simul ambo secundum patrem et filius possunt dici deus de deo lumen de lumine per dictam regulam. Ad quod dicimus quod licet deus secundum substantiam dicatur et lumen et sapientia et huiusmodi tamen ista numquam relative accipiantur. Aliter ... ut cum dicitur deus genuit deum alium ... cum dicitur deus de deo lumen de lumine. In aliis quoque locutionibus saepe reperiuntur nomina essentiae ad significationem personarum deducta ut cum dicitur deus natus, deus mortuus, deus passus ubi filius tantum passus significatur ... cum dicitur deus de deo et huiusmodi. Unde Augustinus querens quomodo hic dicantur in vii. libro de trinitate quomodo deus de deo lumen de lumine dicitur non cum simul ambo deus de deo filius filius de deo secundum patrem non ambo simul lumen de lumine sed solus filius de lumine patre.

Cum tamen sit substantie dicitur illud de illo non secundum nomina personarum

Et est sciendum quod secundum nomina substantie tamen dicitur illud de illo licet illa nomina substantiam non significent secundum non eadem nomina personarum ... dicitur illud de illo sicut verbum de verbo vel filius de filio quia hec nomina diversis personis convenire non possunt. Et Augustinus licet obscure in eodem libro ita dicit hoc solo de eis dici non potest illud de illo quod simul ambo non sunt. Ab illo solo nomine non possumus ita ad ostendendum unum de uno quod simul ambo non sunt sicut verbum de verbo dici non potest quia non simul ambo verbum nec imago de imagine ut filius de filio quia non simul ambo filius vel imago. Et sicut nomina substantie aliquando personarum distincte faciunt ita eadem includunt totam trinitatem simul. Unde Augustinus in eodem libro ait in patris nomine ipse pater per se pronuntiatur, in dei vero nomine et ipse et filius et spiritus sanctus, ut cum dicitur nemo bonus nisi solus deus quia trinitas est unus deus.

Cum non sint nisi tres proprietates quinque habent

Preterea considerari oportet quia non tantum tres predicte proprietates sunt notiones in personis sed et alie que aliis notantur nominibus. Nam eandem notionem ingenitus relative dicitur depre tamen aliam designat notionem quam pater vel genitor. Non est enim id esse patrem et esse ingenitum ... non ea ... pater dicitur quia ingenitus pater enim ut predictum est dicitur secundum proprietatem ... ingenitus ... secundum proprietatem innascibilitatis ... auctoritate ... et proprietate innascibilitatis ...

ingenitus. Unde Aug(ustinus) distinguit inter notionem qua dicitur pater, et illam qua dicitur ingenitus in V libro de Trinitate sic aiens: Non est hoc dicere ingenitum, quod est patrem dicere, quia etsi filium non genuisset, nihil prohiberet eum dicere ingenitum. Et si gignat quisque filium, non ex eo ipse est ingenitus, quia geniti homines gignunt alios. Non ergo eo dicitur pater quo ingenitus. Ideoque cum de eo possit utrumque dici, alia notio est qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus. Genitor enim ad genitum dicitur, id est filium; cum vero ingenitus dicitur, non quid sit, sed quid non sit dicitur. Hoc enim planum faciendum est, quod dicitur ingenitus. Ostenditur quod non sit filius, et ingenitus contrario dicitur filius. Aut relative dicitur, sed ut dicatur infilius, non admittit loquendi consuetudo; nihil autem prohibet dici non filius, quemadmodum etsi dicatur non genitus pro eo quod dicitur ingenitus, non aliud dicitur. Non est in rebus considerandum quid vel sinat vel non sinat dici usus sermonis nostri, sed quis rerum ipsarum intellectus eluceat. Non ergo iam tamen dicamus ingenitum, sed tamen non genitus, quod tantum valet, nisi quod dicimus aliud quam non filius. Negativa porro particula non id efficit, ut quod sine illa relative dicitur, eadem praeposita substantialiter dicatur; sed id tantum negatur, quod sine illa aiebatur, sicut in aliis praedicamentis. Cum dicimus homo est, substantiam designamus; qui ergo dicit non homo est, non aliud genus praedicamenti enuntiat, sed tantum illud negat. Sicut ergo secundum substantiam aio homo est, sic secundum substantiam nego cum dico non homo est. At si tantum valet quod dicitur genitus, quantum valet quod dicitur filius, tantumdem ergo valet quod dicitur non genitus, quantum valet quod dicitur non filius. Relative autem negamus dicendo non filius; relative ergo negamus dicendo non genitus. Ingenitus porro quid est nisi non genitus? Non ergo receditur a relativo praedicamento cum ingenitus dicitur; sicut enim genitus non ad se dicitur, sed quod ex genitore sit, ita cum dicitur ingenitus, non ad se dicitur, sed quod ex genitore non sit ostenditur. Utrumque tamen relative dicitur. Quod autem relative pronuntiatur, non indicat substantiam. Quapropter, quamvis diversum sit genitus et ingenitus, tamen non indicant diversam substantiam; quia sicut filius ad patrem, et non filius ad non patrem refertur, ita genitus ad genitorem et

vel secundum formam dicitur? Similiter ambo scilicet pater et filius possunt dici deus de deo lumen de lumine per praedictam regulam. Ad quod dicimus quod licet deus secundum formam dicatur et lumen et sapientia et huiusmodi, quae tamen numquam relative accipiantur, aliquando tamen pro illis, id est personis, sed non relative accipiuntur, ut cum dicitur deus genuit deum alterum, quem alterum pro filio ponimus. Similiter cum dicitur deus de deo, lumen de lumine. In aliis quoque locutionibus saepe reperiuntur nomina essentiae ad significationem personarum deducta, ut cum dicitur deus natus, deus mortuus, deus passus, ubi filius tantum passus significatur. Ita et de solo filio intelligitur cum dicitur deus de deo et huiusmodi. Unde Augustinus: Quaeritur quo hic dicatur in VII libro de Trinitate, quo deus de deo, lumen de lumine dicitur; non enim simul ambo deus de deo, sed solus filius de deo scilicet patre; non ambo simul lumen de lumine, sed solus filius de lumine patre.

Cum tamen sint simul, dicitur illud de illo non secundum nomina personarum.

Et est sciendum quod secundum nomina speciei tantum dicitur illud de illo, licet illa nomina formam non significent; secundum vero eadem nomina personarum tamen dicitur illud de illo, sicut verbum de verbo, vel filius de filio, quia haec nomina diversis personis convenire non possunt. Ideo Augustinus, licet obscure, in eodem libro dicit hoc solo de eis dici non posse illud de illo quod simul ambo non sunt. Illo solo nomine non possumus uti ad ostendendum unum de uno quod simul ambo non sunt, quemadmodum sicut verbum de verbo dici non potest, quia non simul ambo verbum, nec ymago de ymagine vel filius de filio, quia non simul ambo filius vel ymago. Et sicut nomina speciei aliud in alio personarum distincte faciunt, ita eadem in eadem totam trinitatem simul. Unde Augustinus in eodem libro: Aut in patris nomine ipse pater per se pronuntiatur, in dei nomine ipse et filius et spiritus sanctus, ut cum dicitur nemo bonus nisi solus deus, quia trinitas est unus deus.

Quod non sunt solum tres praedictae proprietates personarum, sed et aliae.

Praeterea considerare oportet quia non tantum tres praedictae proprietates sunt notiones in personis, sed etiam aliae quae aliis notantur nominibus. Itaque etiam nominatur ingenitus, et ingenitus relative dicitur de patre, tamen aliam designat notionem quam pater vel genitor. Non est enim idem esse patrem et esse ingenitum, id est non ea ratione pater dicitur qua ingenitus. Pater enim, ut praedictum est, dicitur secundum proprietatem generationis, ingenitus autem secundum proprietatem innascibilitatis ... auctoritate generationis et proprietate innascibilitatis, id est quia ...

[illegible] amore [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] filii dei [illegible]

ingenitus / vero duobus distinguitur modis propter eam qua dicitur pater et
illam qua dicitur ingenitus in v li. de tri. sic ait / non est hoc dicere in-
genitum / quod est patrem dicere / quia et si filium non genuisset nihil
prohiberet eum dicere ingenitum / et si gignat / quemquam filium non ex eo
ipse est ingenitus / quia geniti homines gignunt alios / nec ergo
ideo dicitur pater quia ingenitus / sed quamvis eodem de eo patre utrumque dicatur
alia notio est qua intelligitur genitor alia qua ingenitus / geni-
tor enim ad genitum dicitur id est filium / eo non ingenitus dicitur non quid sit
sed quid non sit dicitur. Hoc enim planum faciendum est quod dicitur ingeni-
tus ostendi quod non sit filius et ingenitus. Cum dicitur filius / autem re-
lative dicitur sed ut dicatur infilius non admittit loquendi consue-
tudo / nihil autem intellectui demitur si dicatur non filius / quemadmodum
et si dicatur non genitus pro eo quod dicitur ingenitus / nihil aliud dicitur / sed
non est in rebus considerandum / quid vel sinat vel non sinat dicere
usus sermonis nostri / sed quis rerum ipsarum intellectus elucescat. Non
ergo iam tamen dicamus ingenitum sed tamen non genitum / quod tantum valet
/ numquid ergo dicimus aliud quam non filium. ¶ Negatio porro particula non
id efficit ut quod sine illa relative dicitur eadem preposita substantialiter dicatur
sed id tantum negatur quod sine illa aiebatur / sicut in aliis predicamentis
cum dicimus homo est / substantiam designamus / qui ergo dicit / non homo
est / non aliud genus predicamenti enuntiat / sed tantum illud ne-
gat. Sicut ergo secundum substantiam aio homo est / sic secundum substantiam nego
cum dico non homo est / at si tantum valet quod dicitur genitus quantum va-
let quod dicitur filius / tantumdem ergo valet quod dicitur non genitus quantum
valet quod dicitur non filius / Relative autem negamus dicendo non filius.
Relative ergo negamus dicendo non genitus. Ingenitus porro quid est
nisi non genitus. Non ergo recedetur a relativo predicamento cum
ingenitus dicitur / sicut enim genitus non ad se dicitur sed quod ex genitore
sit / ita cum dicitur ingenitus non ad se dicitur sed quod ex genitore non sit
ostenditur / utrumque tamen relative dicitur. Quod autem relative pronuntiatur non indi-
cat substantiam / quamvis ergo diversum sit genitus et ingenitus / tamen non
indicant diversam substantiam / quia sicut filius ad patrem et non
filius ad non patrem refertur / ita genitus ad genitorem et

In 28 tractat [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

Negatiua porro pater solus quia ingenitus sit genitus dicitur relatiue quod non genitus ... [illegible] ... et non genitus ad non genitorem [illegible] ... non genitus dicitur non genitus

et non genitus ad non genitorem refertur notum est. Ecce euidenter ostendit quod ingenitus relatiue dicitur et de solo patre accipitur. aliaque notio est qua dicitur ingenitus, alia qua pater, atque idem valet cum dicitur ingenitus quod non genitus vel non filius. **An sit solus pater dicendus ingenitus debeat dici non genitus vel non filius**

Ideo solet queri utrum sicut solus pater dicitur ingenitus ita ipse solus debeat dici non genitus vel non filius, ut nec etiam spiritus sanctus possit dici non filius vel non genitus. Quibusdam videtur quod pater solus debeat dici non genitus vel non filius, spiritus sanctus non: sicut non dicitur ingenitus ita inquiunt non est dicendus non genitus vel non filius. debet quidem dici recte spiritus sanctus non esse genitus vel non esse filius, sed non debet dici esse non genitus vel non filius. Nobis autem videtur quod etsi spiritus sanctus non possit dici ingenitus, potest tamen dici non genitus vel non filius. quod non aliud supra accipitur idem valere cum dicitur ingenitus quod cum dicitur non genitus vel non filius, ethymologiam nominis ostendens, cum hoc ait dixisse dicitur non ratione predicationis. **Quare sit**

Si autem ingenitus sonare queris proprietatem secundum **proprietas secundum quam dicitur ingenitus pater** quam pater dicitur ingenitus, audi Hilarium [illegible] nominantem innascibilitatem in his verbis: Deus ita dicentem est in unum a primo scilicet ab ingenito genitus proprietate videlicet utriusque innascibilitatis et originis. significata origo inscriptis personarum intelligitur distinctio innascibilitatis natiuitatisque. sensu solitarius deus non est opinandus. distinctio quoque vel distinctio personarum inscriptis posita est. Nullo autem ne distis

Arriani videbantur probare altius esse patrem quam filium, quia pater ingenitus, filius genitus, quod videtur Augustinus

Illud etiam taceri non oportet quod Arriani ex eo probare nitebantur altius esse patrem quam filium, quia ille ingenitus et ille genitus dicitur, cum dicitur sit genitum esse et ingenitum esse. Unde ambrosius contra eos [illegible] Prudentius dicit se in diuinis scripturis hoc nomen scilicet ingenitus non legisse, ita inquiens [illegible] de spiritu sancto. Cum audierint quidem dicentibus nobis filium dei qui generatus est patri qui generauit inequalem esse non posse, quamuis ille generatus sit, iste generauit, quia generatio est nature, adiciunt quidem illud quod potentissimum sibi arbitrantur [illegible] sed tergiuersatione dampnabili in eodem loco vestigio [illegible]

[illegible]

[illegible]

puteris mutacionem fieri quibus mutacionem sermonis dicentes quod possunt ingenitus et genitus esse unius nature atque substancie. Sed ut videam mihi in presenti quidem primo omnibus in divinis scriptis ingenitum nusquam invenio nec legi nec audivi. Cuius ergo mutabilitatis sunt homines huiusmodi ut nobis dicant ea usurpare que non sunt scripta. Eo ea que sunt scripta dicamus et ipsi obiciant quod scriptura non sit nove subreptio adversantes et auctorum suo calumpnie derogant.

Attende lector quomodo hic nove ingenium volebat uti ambiguitate heretic[is] tricos. Ita et nos subtrere quedam contra istos calumpniancium insidias que catholicis in piis hominibus sciencie credi possunt. Sed eciam quedam que non tamen sunt religionis et auctoritatis ut eis nos opporteat semper consistendo ac respiciendo inservire vim silencio preterire querentes aliud vel illud tamen sunt posita ubi oportunum fuit eis utilibus habeamus.

An diversum sit esse patrem et esse filium

Preterea quem solet eciam supradictum sit quia aliud est dicere ingenitum aliud patrem. Et quod diversum sit genitus et ingenitus. Utrum sicut diversum sit esse patrem et esse filium quod idem quod dicamus quod ex eodem sensu quo dicitur diversum genitus et ingenitus quo dicitur non esse idem dicere genitum et ingenitum. Patet dici non esse idem sed diversum esse patrem et esse filium vel esse spiritum sanctum, quia non ea nocione pater est pater qua filius est filius vel qua spiritus sanctus est spiritus sanctus. Ideoque ex hoc sensu concedimus quod aliud est esse patrem et aliud esse filium, quia alia nocio est qua pater est pater alia qua filius est filius. Sed si interponas ut dicas aliud est patrem esse aliud filium esse variatur intelligencia, et ideo non conceditur talis sensus. At si dicatur aliud est quo pater est pater non quod filius, est aliud quod quo filius est non quod patre. Est eciam pater est quo pater deus est, id est patrem. Et ita id est patrem esse et filium esse. Sed non est idem esse patrem et esse filium. Unde [illegible] dicitur autem gnatus diversum

esse principium ad filium non est tamen diversa substantia, quia hoc non secundum substantiam dicitur sed secundum relationem quod tamen relativum non est accidens quia non est mutabile. Cum dicitur esse dicitur esse principium ad filium, quod iuxta rationem predictam accipi oportet, quia scilicet alia notio est qua est pater, alia qua est filius. Non enim secundum essentiam dicitur pater pater vel filius filius, sed secundum relationem.

Sciendum quoque quod sicut solus filius dicitur verbum vel ymago, ita etiam ipse solus dicitur sapientia nata vel genita. Et ideo queritur utrum sic relative dicatur, et si relative dicitur an secundum eandem relationem qua dicitur verbum ymago. De hiis autem in superioribus dictum est. Ita autem id dici accipiamus cum dicitur verbum ac si diceretur nata sapientia ut sit et filius et ymago. Et hec duo cum dicuntur, scilicet nata sapientia, in uno eorum, eo quod est nata, et verbum et ymago et filius intelligatur; et in omnibus hiis nominibus non ostenditur essentia, quia relative dicuntur. At in altero quod est sapientia et essentia demonstratur, quoniam ad se dicitur sapientia, eo sapiens est, et hoc est eius esse quod sapere. Unde pater et filius simul una sapientia, quia una essentia. Hanc tamen qualiter intelligatis quod hic dicit Augustinus, videtur enim dicere quod cum dicitur nata sapientia, ibi sapientia essentiam significet et nata relationem notet, quod si ita est, cogitur dici essentiam divinam esse natam, quod superioribus repugnat.

Sed ad hoc dicimus quod in altero, scilicet eo quod est nata, eadem notio intelligitur que notatur cum dicitur verbum ymago; in altero scilicet sapientia demonstratur essentia, id est demonstratur quod filius sit essentia, quia sapientia secundum essentiam dicitur. Et ideo cum dicitur nata sapientia intelligitur quod ipse qui natus est essentia est, ibi tamen sapientia non pro essentia sed pro ypostasi accipitur; sicut cum dicitur verbum vel filius intelligitur ypostasis cum sua proprietate, ita cum dicitur nata sapientia idem intelligatur, scilicet genita ypostasis. Quod ideo vigilanter curavi hic esse intelligendum quoniam cum dicitur verbum et cum dicitur nata sapientia, eadem ratione eademque ypostasis cum illa proprietate intelligitur. Ex hiis advertitur illud quod supra diximus, scilicet quod cum dicitur pater vel filius vel spiritus sanctus, non tantum ille proprietates significantur, ut cum dicitur paternitas filiatio processio, sed etiam ypostases cum suis proprietatibus.

Illud etiam sciri oportet quia cum supra dictum sit ymaginem relative dici de filio sicut verbum vel filius, non tamen tantum relative, sed etiam secundum substantiam dicitur. Unde Augustinus in libro de fide ad Petrum dicit: una est

[illegible]

sancte trinitatis et tocius divinitatis ymago ad quam factus est homo. Hilarius in libro de trinitate dicit sic autem homo fit ad communem ymaginem. Non enim discrepat natura nostra dicit una est enim ad quam homo creatus est species. Cum hec ita sint ... quod ymago alicuius individuam essencie faciat tamen ad se dicitur et non relative. de

Est pater aliud nomen multi principii quod dicitur relative et multiplicatur

Et pater inquit [illegible] principium dicitur eius principium semper ad aliquid et dicitur pater principium et filius principium et spiritus sanctus principium sed non tria. Nam pater dicitur principium ad filium et ad spiritum sanctum. Ut autem in ... dicitur autem pater est principium tocius divinitatis vel si melius dicitur deitatis. Sequitur ipse ... Non enim habet de quo sit vel de quo procedat sed ab eo et filius est genitus et spiritus sanctus procedit. Non ergo dicitur principium tocius deitatis quod vel sive ulle divine essencie principium sit, sed quia principium est filii et spiritus sancti, in quibus singulis tota deitas est. Filius dicitur principium ad spiritum sanctum. Spiritus vero non dicitur principium nisi ad creaturas, ad quas eciam pater dicitur principium et filius. Et eciam trinitas ipsa simul et singula persona principium creaturarum. Pater principium est sine principio, filius principium de principio, spiritus sanctus principium de utroque, id est de patre et filio. ab eterno pater est principium sed spiritus sanctus non incepit esse principium.

Et pater ab eterno cepit principium est filii et spiritus sancti. Filius principium spiritus sancti. Quia filius est a patre et spiritus sanctus ab utroque. Spiritus sanctus non ab eterno principium est sed ex tempore, quia non dicitur principium nisi ad creaturas. Cum ergo creature esse ceperunt et spiritus sanctus cepit esse principium earum. Ita eciam pater et filius esse cepit esse principium creaturarum, quia creature esse ceperunt a patre et filio et spiritu sancto. Et dicuntur hii tres non tria sed unum principium omnium creaturarum, quia eodem modo principium earum sunt. Non enim aliud sunt a patre et a filio sed penitus eodem modo. Ideo ... esse unum principium rerum dicit ... ex quo et per quem et in quo sunt omnia.

Cum ergo audimus omnia esse a deo ut ait Augustinus in libro de natura boni, omnes utique naturas intelligere debemus et omnia que naturaliter sunt. Non enim ex ipso sunt peccata que naturam non servant sed viciant, que ex voluntate peccantium nascuntur. Omnium ergo que naturaliter sunt unum principium est pater cum filio et spiritu sancto et hoc cepit ab eterno autem pater principium filii.

[illegible]

est creaturae et Pater et Filius unum principium Spiritus sancti. Hoc autem ita videtur accipiendum ut

ita dicatur relative Pater idemque relative dicatur principium. Sed Pater ad Filium dicitur

principium, non ad omnia quae ab ipso sunt, et principium dicitur Filius. Cum

enim diceretur ei: Tu quis es? Respondit: Principium, qui et loquor vobis. Sed numquid

principium Patris est? Creatorem se voluit ostendere cum se dixit principium, sicut Pater principium

est creaturae, quia ab ipso sunt omnia. Cum ergo dicimus principium Patrem

et Filium principium, non duo principia creaturae dicimus, quia Pater et Filius simul

unum principium ad creaturam est, sicut unus creator. Si autem quidquid in

se manens gignit vel operatur aliquid principium est eius rei quam

gignit vel eius quam operatur, non possumus negare etiam Spiritum sanctum recte

dici principium, quia non eum separamus ab appellatione creatoris; quia

scriptum est de illo quod operetur, et utique in se manens operatur;

non enim in aliquid eorum quae operatur ipse mutatur vel vertitur. Vide ergo

principium ad creaturam accipere cum Filio est Spiritus sanctus, non duo vel tria

principia. Ecce aperte ostendit Deus Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse unum

principium rerum creatarum, id est unum eundemque non esse principia, ut illud non

dicas satis aperuit, quia simul operantur omnia, et quia simul operantur hi tres,

ideo unum principium est, unus et Deus. Hic ostendit quod Pater sit principium

Deinde in eodem hoc continue ostendit quomodo Filii et Patris et Spiritus sancti principium

Pater dicatur esse principium et ad Filium et ad Spiritum sanctum, et Filius dicitur ideo

Patrem esse principium Filii quia genuit eum, et Patrem et Filium esse principium

Spiritus sancti, quia Spiritus sanctus procedit vel datur ab utroque. At enim ita si gignens

ad id quod gignit principium est, Pater ad Filium principium est, quia genuit

eum. Utrum autem et ad Spiritum sanctum principium sit Pater, quia dictum est De Patre pro-

cedit, non parva quaestio est. Quod si ita est, non iam principium erit ei tan-

tum rei quam gignit aut facit, sed etiam ei quam dat, et quae procedit

ab ipso. Dicit quod datur vel quod procedit principium habet a quo datur

vel procedit. Patet enim esse Patrem et Filium principium esse Spiritus sancti, non duo

principia; sed sicut Pater et Filius ad creaturam relative dicuntur unus creator et

unus Dominus, sic relative ad Spiritum sanctum dicuntur unum principium; ad creaturam

vero Pater et Filius et Spiritus sanctus unum principium sunt, sicut unus creator.

et unus deus. Etiam hic est quod pater principium filii dicitur quia genuit eum, qua ge-
neratione est pater, ea principium filii dicitur quia genuit eum, id est generatione,
secundum quam etiam dicitur auctor filii. Unde Hilarius in IIII libro de Trinitate ait: Ipso
quo pater dicitur, eius quem genuit auctor ostenditur, habens nomen quod nec
ex alio profectum intelligatur, et ex quo is qui genitus est subsistit esse
doceatur. Nomine etiam unum innascibilem deum, nomine unigenitum dei filium
confitetur: patrem ab origine liberum, confitetur et filii originem ab initio,
non ipsum ab se inito sed ab initiali, sed principium sed ab eo qui aeternus
est, natum ab aeterno nativitate, scilicet ex patre, et inter se invicem. Ecce ita
est haec fidei professio sed confessionis verae, non dum exposita est, et ideo
querenda, scilicet quomodo intelligendum sit quod ait filii esse originem ab initio,
non ipsum esse ab initio sed ab initiali. Hac utique subdens declarant
quo accepit in eo inquiens originem filii esse ab initio, ac si diceret:
non ita intelligas originem filii esse ab initio quasi ipse filius habeat
initium, sed quia ipse est ab initiali, id est a patre a quo sunt omnia. Ita
licet filius sit principium de principio, non est tamen concedendum quod
filius habeat principium; cumque filius sit principium de principio et pater
principium non de principio, non est principium de principio; et pater
principium sicut filius non est pater, nec tamen duo principia sed unum, sicut pater
et filius non duo creatores sed unus creator.

Cum pater et filius sit unum principium spiritus sancti, quaeritur an eadem notione.

Unum autem principium sunt pater et filius
non tantum creaturarum, ut dictum est supra, sed etiam spiritus sancti. Unde quaeri
solet utrum eadem notione pater sit principium spiritus sancti et filius. Quidam dicunt
aliam notionem qua pater dicitur principium spiritus sancti, et aliam qua filius; addentes
duos eadem pater dicitur principium spiritus sancti et filius, quia spiritus sanctus procedit
vel datur ab utroque, nec dicitur procedere vel dari a patre quam a filio. Sane
intelligi potest patrem et filium eadem notione vel relatione dici principium
spiritus sancti. Sed non quaeritur quae sit illa notio qua dicitur uterque principium: nomen
eius non habemus, sed non est ipsa paternitas vel filiatio, sed notio
quaedam quae patris et filii est, qua ab eis procedit spiritus sanctus unum principium.

sicut spiritus sanctus donator. autem ut predictum est dicitur pater vel filius ex tempore sicut spiritus sanctus datur vel donatur. De hiis que pater de deo dicuntur ex tempore

Facit quod ex deo ex tempore accidit

Sunt etiam quedam que ex tempore de deo dicuntur et que temporaliter conveniunt sine sui commutatione et relative dicuntur secundum accidens non quod accidat deo sed quod accidit creature ut creator dominus refugium datus vel donatus et similia. De hiis autem in v. li. dicit ita ait creator relative dicitur ad creaturam sicut dominus ad servum. Item non moveat quod spiritus sanctus cum sit coeternus patri et filio dicatur tamen aliquid ex tempore veluti hoc ipsum quod donatum diximus. Nam sempiterne spiritus sanctus est donum temporaliter autem donatum. Si dominus non dicitur nisi cum habere incipit servum etiam ista appellatio relativa ex tempore est deo. non enim sempiterna creatura est cuius ille dominus est. ergo dominum esse non habet ex sempiterno ne cogamur etiam creaturam sempiternam dicere quia ille sempiterne non dominaretur nisi etiam ista sempiterne famularetur. sicut autem non potest esse servus qui non habet dominum sic nec dominus qui non habet servum. Sed hic attende dicit quod non ex tempore competit deo hanc appellationem qua dicitur dominus quia non tamen est dominus verum quod ex tempore coeperunt sed eciam illius rei que non coepit ex tempore id est ipsius temporis quod non coepit ex tempore quia nec erat aliquod tempus in quo inciperet et ideo non coepit esse dominus ex tempore. Ad quod dici potest quia licet non coepit ex tempore esse dominus temporis coepit tamen dominus esse temporis quia non semper coepit esse dominus. De hac autem in eodem libro continue ita dicit quomodo constabit accidere qui cum solus dominus dicatur temporum non non esse cum praeter varietatem et mutabilitatem sed tamen ipsa non in tempore esse coepisse quia non erat tempus antequam tempora ea inciperent. Non ergo in tempore accidit deo ut dominus esset quia ipsorum temporum dominus erat que utique non in tempore esse coeperunt. Quid ergo dicemus de hac quod in tempore factus est cuius utique dominus non erat antequam esset. certe ut dominus hominis esset ex tempore accidit deo et ut omnis auferatur controversia certe ut tuus dominus esset vel meus qui modo esse coepimus ex tempore accidit. Quomodo ergo obtinebimus nichil secundum accidens dici deum nisi quia ipsius nature nichil accidit quo mutetur ut ea sint accidentia

[illegible]

relativa que cum aliqua mutatione rerum de quibus dicuntur accidunt. Sicut amicus relative dicitur. Non enim amicus esse incipit nisi cum amare cepit. Fit ergo aliqua mutacio voluntatis ut amicus dicatur. Nummus autem cum dicitur precium relative dicitur, nec tamen mutatus est cum esse cepit precium, neque cum dicitur pignus et si qua similia. Si ergo nummus sine ulla sui mutacione totiens potest dici relative ut neque cum incipit dici neque cum desinit aliquid in eius natura vel forma qua nummus est mutacionis fiat, quanto facilius de illa incommutabili dei substancia debemus accipere quod ita dicatur relative aliquid ad creaturas ut quamvis temporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substancie dei aliquid accidisse intelligatur, sed illi creature ad quam dicitur. Quare ergo refugium nostrum dicitur. Refugium ergo nostrum dicitur deus relative, ad nos enim refertur, et tunc refugium nostrum fit cum ad eum refugimus. Numquid tunc fit aliquid in eius natura quod antequam refugeremus ad eum non erat. In nobis ergo fit aliqua mutacio quia ad eum refugiendo efficimur meliores. In illo autem nulla. Sic et patrem esse incipit cum per eius graciam regeneramur, qui dedit nobis potestatem filios dei fieri. Substancia itaque nostra mutatur in melius cum filii eius efficimur. Et ille pater noster esse incipit, sed sine ulla sue commutacione substancie. Quod ergo temporaliter incipit dici deus quod antea non dicebatur, manifestum est relative dici, non tamen secundum accidens dei quod ei aliquid acciderit, sed plane secundum accidens eius ad quod dici aliquid deus incipit relative. Ex hiis aperte ostenditur quedam de deo temporaliter dici relative ad creaturas sine mutacione divinitatis, sed non sine mutacione creature. Et ideo accidens est in creatura, non in creatore, et ipso quo creatura relative ad creatorem dicitur, relatio vocatur que est in ipsa creatura. Relacio illa qua creator relative dicitur ad creaturam relacio quedam est, sed ... appello non notat relacionem que sit in creatore, quod est sed nulla.

Hic persolvit quod supra promiserat, ubi querebatur utrum spiritus sanctus dicatur datum vel donatum. Quod autem datur refertur ad eum qui dat et ad illud cui datur. Itaque spiritus sanctus dicatur verum ad supradicta relative dicatur cum dicitur dari vel donari, cui ...

Hic solvitur quod querebatur an spiritus sanctus dicatur datum relative.

[illegible lower-margin and side-margin glosses]

d

dicimus spiritum sanctum dici datum vel donatum relative et ad donantem et ad illum cui datur. Dans autem sive donator est pater cum filio spiritum sanctum. Nec tamen dicimus spiritum sanctum referri ad se sed apposito dati vel donati refertur ad dantem et ad recipientem, quia non potest aliquid dici datum nisi ab aliquo et alicui detur. Cum autem spiritus sanctus dari a se vel datus a se dicitur, in ipso quod dicitur ad illum cui datur et est relativa appositio et in illo cui datur in mutuo sit non in dante. hic queritur quo dicatur filius equalis patri

xxxi

Preterea considerari oportet an secundum substantiam vel secundum relationem eedem tres persone coequales sibi sunt, utrum relative sit dicendum an secundum substantiam, et si relative utrum secundum relationem an secundum essentiam consideranda sit equalitas. De inde quid sit quod equalitas.

Ad quod dicimus quia sicut simile nichil sibi (quid sit equalitas) est similitudo eius ut aut nihil sibi quod non est ita et esse aliquid sibi non dicatur de patre sicut simile ita et equale relative dicitur. Dicatur ergo relative filius equalis patri et uterque spiritus sanctus. Est tamen equalis patri filius et uterque spiritus sanctus per ipsam summam simplicitatem essentie et unitatem. Equalis est ergo filius patri secundum substantiam non secundum relationem. Unde augustinus in v libro de trinitate ait: querimus secundum quid equalis sit patri filius. non secundum id quod ad patrem dicitur filius equalis est patri. Restat ergo ut secundum id equalis sit quod ad se dicitur. Quicquid autem ad se dicitur secundum substantiam dicitur. Restat ergo ut secundum substantiam sit equalis. Eadem est ergo utriusque substantia. Item in vi patet quod nullo modo filium equalem esse patri si in aliquo quod pertineat ad significandam eius substantiam inequalis inveniatur. In omnibus ergo est equalis patri filius et est eius[dem] substantie. Sic equalis est et spiritus sanctus patri et filio et in omnibus equalis per summam simplicitatem substantie illius. Ex his perspicuum fit quod secundum substantiam filius est equalis patri et uterque spiritus sanctus et appellatio tamen relativa est. Equalitas ergo patris et filii non est relatio vel notio sed naturalis unitatis indissimilitas sit. quid di[citur]

Hoc idem dicitur de similitudine. Cum enim dicatur filius similis patri relative quod dicitur secundum [illegible] similis est patri per ipsam unitatem.

essencie est quod appellacio tantum relativa similitudo non est indicia

Quibusdam non indocte videtur nomine equalitatis vel similitudinis hoc non ad poni sed tantum removeri ut ea racione dicatur filius equalis patri quia nec maior est eo nec minor. Ipse unitatem essencie propter similis dicatur quia nec diversus nec alienus nec in aliquo dissimilis. Et hoc ipse essencie simplicitatem non quo secundum quod filius est genitus apte equalis vel inequalis est patri nec similis vel dissimilis sed equalis et similis secundum substanciam quia non est diversus in uno quam in alio.

De sententia Hilarii qua in trinitate propria ostendit

Non est pretermittendum hoc quod dicens Hilarius. Vir Hilarius proprietates personarum assignans dicit eternitatem esse in patre speciem in ymagine usum in munere. que tante difficultatis sunt verba ut in eorum intelligencia atque explanacione vehementer laborantur. Augustinus ut ipse ostendit in 6 de trinitate ita dicens: Aliquid eum voluisse brevissime singularum in trinitate personarum insinuare propria. Eternitas est inquid in patre species in ymagine usus in munere. Et quia non mediocris auctoritas in tractatione scripturarum et assertione fidei vir extitit. Hilarius enim hoc in libris suis posuit horum verborum patris ymaginis et muneris eternitatis speciei usus abditam scrutatus intelligenciam quantum valeo non eum secutum me arbitror in eternitatis vocabulo nisi quod pater non habet patrem de quo sit, filius autem de patre est ut sit atque ut illi coeternus sit. Ymago enim si perfecte implet illud cuius est ymago ipsa coequatur ei non illud ymagini sue. In qua ymagine speciem nominavit credo propter pulcritudinem ubi est tanta congruencia et prima equalitas et prima similitudo nulla in re dissidens et nullo modo inequalis et nulla ex parte dissimilis sed ad ydemptitatem respondens ei cuius ymago est. Ubi est prima et summa vita cui non est aliud vivere et aliud esse sed id

et primus ac summum vivens cui non est aliud vivere et aliud esse re
sed idem est esse et vivere tamquam verbum perfectum cui non desit aliquid et ars
quaedam omnipotentis et sapientis dei plena omnium rationum viventium incommu-
tabilium et omnes unum in ea sicut ipsa unum de uno
cum quo unum. Ibi novit omnia deus quae fecit per ipsam. Est
autem ineffabilis quidam complexus patris et imaginis qui non
est sine perfruitione, sine caritate, sine gaudio. Illa ergo
dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo, si tamen aliqua huma-
na voce digne dicitur, usus ab illo appellatus est breviter, et est
in trinitate spiritus sanctus non genitus sed genitoris genitique suavi-
tas ingenti largitate atque ubertate perfundens omnes crea-
turas pro captu earum. Itaque illa tria et a se invicem determinari
videntur et in se infinita sunt. Qui videt hoc vel ex parte vel per
speculum et in aenigmate gaudeat cognoscens deum et gratias agat.
Qui vero non videt tendat per pietatem fidei ad videndum, non
per caecitatem ad calumniandum, quoniam unus est deus sed tamen tri-
nitas. Ecce habes qualiter verba Hilarii praemissa accipienda sunt.
Haec tamen tantae sunt profunditatis ut etiam adhuc expositione in-
digeant aliquatenus ut ea intelligere valeat humanus sensus. Cuius rei planior
explanatio quam hic Augustinus addidit plenum in se habet difficultatis
et ambiguitatis. Quod per hanc expositionem non distinguuntur proprietates tres personarum.

Non secundum praemissam expositionem tres personas
distinguimus his tribus illis proprietatibus superius assignatis sed ipse
hypostases distincte ab invicem insinuantur. Aeternitatis tamen nomine
eadem videtur designata proprietas quam notat hoc nomine ingenitus.
Sed videamus quid sit quod ait: imago si perfecte implet illud cuius imago
est ipsa coaequatur ei non illud imagini suae. Videtur enim dicere quod
filius qui est imago patris. Hilarius nihil desinit quod imago est
ad quem imaginatur species indiens est neque enim ipse filius
quippe est imago. Sed cum omnis imago est natura est

[illegible marginal commentary] Non est similiter

Quia [illegible commentary, six lines]

ut imago demonstraret. Imago enim est rei ad rem coaequandam imaginata et indiscreta similitudo. Cum ergo Pater est et Filius, qui imago Patris est Filius; et quia imago est, ut rei imago sit, speciem necesse est et naturam et essentiam secundum quod imago est in se habere auctoris, coaequatur Patri non Pater Filio, cum Filius dicatur aequalis Patri, et inscriptum non Pater Filio; sed Filius hoc habet a Patre ut sit ei aequalis; Pater autem non habet a Filio. Et ita tamen Filius plene ac perfecte aequalis est Patri, id est imago ei cuius est imago.

Quare dicatur Hil. ita personarum assignare vel praedictas cum non sit expresse proprietates

Proprie ergo personarum in Hil. proprietates videtur assignare. Dicitur Hil. quia relativa nomina personarum possunt, sicut Patris, imaginis, muneris, quae relative dicuntur de personis, et proprietates notant quibus distinguuntur. Ita enim dicitur Spiritus Sanctus munus relative sicut donum. Unitas vero, pax et proprietates aliis tribus nominibus non significantur, iuxta praedictam Augustini expositionem, nisi solo nomine aeternitatis, quo non ipsam paternitatem, sed eam volumus intelligi notionem qua dicitur ingenitus.

Quod eadem distinctio personarum venit Augustinus aliis verbis sine expressione tamen proprietatum

Illud etiam sciri oportet quod eandem trium personarum distinctionem Augustinus unde [?] volens sine expositione clarum tamen proprietatum suppositionis commemoratam in libro I De doctrina christiana sic ait: In Patre est unitas, in Filio aequalitas, in Spiritu Sancto unitatis aequalitatisque concordia. Et tria haec unum omnia propter Patrem, aequalia omnia propter Filium, connexa omnia propter Spiritum Sanctum. Itaque Pater et Filius et Spiritus Sanctus, et singulus horum deus est, et simul omnes unus deus; et singulus horum plena substantia est, et simul omnes una substantia. Pater nec Filius est nec Spiritus Sanctus; Filius nec Pater est nec Spiritus Sanctus; Spiritus Sanctus nec Pater nec Filius; sed Pater tantum Pater, et Filius tantum Filius, et Spiritus Sanctus tantum Spiritus Sanctus. Eadem tribus aeternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. His verbis aperte insinuatur personarum trium distinctio.

Quasi Patri attribuitur unitas, Filio aequalitas

Sed plurimos movet quod Patri attribuit unitatem, Filio aequalitatem, cum eadem unitas dicatur secundum substantiam non tamen in Patre est

in filio et in spiritu sancto et equalitas una est patris et filii et spiritus sancti. Cum ergo patri attribuitur unitas et filio equalitas forte eadem ratione attribuitur patri unitas secundum Augustinum quia semper eadem est unitas secundum hoc quia unde clarius pater ita est ut ab alio non sit et quia filium genuit unum secum deum et spiritus ab eo procedit unus cum eo deus. Unitas ergo in patre esse dicitur quia nec est aliquid aliud a quo sit, non enim ab alio est, nec ab eo aliquid vel ab est ab eo quod unum cum eo non sit. Filius enim et spiritus sanctus unum sunt cum patre. Unitas autem ergo [illegible] patri attribuitur.

Quare pater et filius et spiritus sanctus dicantur esse unum vel unus deus sed non unitas quia res eiusdem nature recte possunt dici unum sed cum adiectione rei non diverse nature non possunt dici [illegible]

Hic dici oportet quod pater et filius et spiritus sanctus recte dicuntur unum esse et unus deus sed non unus. Res enim due vel plures recte possunt dici unum esse si sint unius essentie et earum una sit natura. Unus autem vel unum non potest dici de diversis rebus nisi addatur aliquid. Unde [illegible] de sermone dicitur suppositum incarnabilem et sicut [illegible] dicat filium esse duo sine principio et duo incarnabilia et duo innata dicitur deus [illegible] anathema sit. Caput enim quod est principium omnium filius, caput autem quod est principium Christi deus, sic enim ad unum incarnabilem omnium [illegible] Christum universa [illegible] unus vel unum quo ad diversa recte possunt dici de rebus et [illegible] et diverse sicut vir duo in [illegible] dicitur autem ergo [illegible] numerat [illegible] deum unum [illegible] est diversa natura [illegible] aut aliqua plura eiusdem nature sunt et diversa [illegible] non sunt unum [illegible] diversa [illegible] ergo sic dicitur unum ut [illegible] filium incarnabilem [illegible] impossibile est. [illegible] enim non [illegible] unus deus quia deus unum predicari naturam unius incarnabilis dei exigit. Cum ergo unus deus sit duo incarnabiles esse non possunt. Eo ideo unus deus sit [illegible] unus sit filius deus sit ergo incarnabilitas plura [illegible] unum sit filius autem ideo deus [illegible] incarnabilitate essentia naturas [illegible] caput enim [illegible] filius est

[illegible]

sed caput filii deus est et adunatio deum omnia hoc gradu et hac connexione transferuntur, cum ab eo sumant principium unius substantiae, ad quem principium sit.

Idem in eodem. Omnibus creaturis substantiam voluntas dei attulit, sed natura filio dedit ex impassibili ac non nata substantia perfecta nativitas. Talia enim cuncta creata sunt qualia deus esse voluit; filius autem natus a deo subsistit talis qualis et deus est. Non dissimilem sui edidit natura, sed ex substantia dei genitus, nec secundum singula(?) attulit, non secundum creaturas voluntatis essentia. Addatur quod unum dicuntur eadem natura atque essentia non dissidentes atque dissentientes(?) similiter(?). Ut Paulus et Apollo qui et ambo homines erant et idem sentiebant unum esse dicuntur, ut dicitur: Qui plantat et qui rigat unum sunt. Cum vero non additur quid unum, per aliquod significatur ex pluribus unum fieri quamvis diversis natura, sicut anima et corpus non possunt dici unum, aliud enim est, tamen diversum nisi addatur vel subintelligatur quid unum, id est unus homo vel apostolus. Cum ad hoc veniret, dixit unus spiritus est; non dixit unus est vel unum sunt, sed addidit spiritus. Diversa sunt enim natura spiritus hominis et spiritus dei, sed inhaerendo fit spiritus unus ex duobus, ita ut et deo quia perfectus sit veritatis et beatitudinis illius. Sic ergo de his quae diversae substantiae sunt recte dicitur quod sunt unum spiritus. Quae unius sunt substantiae recte dicuntur unum deus esse. Pater ergo et filius unum sunt utique secundum unitatem substantiae et unus deus. In quo Arriana haeresis damnatur, quae pater et filium unum spiritu(?) negat. Ut ait Augustinus in libro de haeresibus: Credere quod ut de unius eiusdem substantiae atque naturae nolunt, et expressius dicitur, quod filius et creaturam nec non Sabellianus qui, ut ait Augustinus in eodem libro, dicebat ipsum eundem esse patrem quem filium et spiritum sanctum, ut esset trinitas nominum sine subsistentia personarum. Utrasque per personam, ut ait Augustinus super Iohannem, elidit veritas dicens: Ego et pater unum sumus. Utrumque audi, et unum et sumus, et Arrianum(?) et Sabellianum liberabis. Quod enim dixit unum liberat te ab Arriano; quod dixit sumus liberat te a Sabellio. Si unum, ergo non diversum; si sumus,

[illegible]

[illegible marginal and interlinear glosses]

ergo pater et filius sunt unum non persona ... de unitate non de diviso.
Erubescant ergo Sabelliani qui dicunt ipsum esse patrem qui est
filius, confundentes personas, qui et dicti sunt patripassiani
quia dicunt patrem fuisse passum. Arriani vero dicunt aliud patrem
esse aliud filium, non unam substantiam sed duas, patrem maiorem
filium minorem. Nos hoc dicimus quod tenet catholica: in medio
ergo incedimus viam, periculosum latus devitantes. Pater est pater,
et filius filius est; alius pater alius filius, sed non aliud, immo
hoc ipsum, quia unus deus sunt. Ostensum est quae unitas esse
in patre dicatur cum tres illi unum sint.

Nunc videamus quae aequalitas dicatur esse

in filio cum una et summa sit aequalitas trinitatis. Hoc ideo forte
dictum est quia filius genitus est a patre aequalis gignenti et
donis. Hilarius in libro de synodis: Unius forte posse videtur de in-
differenti similitudine patris et filii fides locuta esse cum de patre et
filio et spiritu sancto ita senserit.

Hilarius in libro de synodis: Unius forte posse videri de indifferenti
similitudine patris et filii fides locuta esse cum de patre et filio et spiritu
sancto ita sentiant significata in nominibus propria veritate, quia nomina
tenent substantiam et ordinem et gloriam, ut sint quidem per substantiam tria,
per consonantiam vero unum. Volens ergo congregata sanctorum
synodus hanc impietatem perimere quae veritatem patris et filii et spiritus
sancti nominum numero eludit, ut non subsistentibus unicuique nominis
triplex in comparatione ... sub singularitate nominum innotescat ipse
solus atque unus ... ipse et pater et filius, ideo tres substantias
esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes, non substantiam
patris et filii diversitate dissimilis essentiae separantes. Quod autem scriptum
est ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum, non habet
calumniam, quia consonantis spiritus id est paracleti consonantiam potius
... convenit per similitudinem substantiae ... concurrit ...

Id modo ... cum dum patrem confiteremur ... de filio praedicaremus ... duorum
dispositio irreligiosa confessio non patet sed in hoc individuam

[illegible marginal glosses]

et nomen medius id est unum esse in essentia patri / quoniam essentie nomen
non habet esse nisi unum non enim religiosa unitas nominis ex
diversis nature essentia constitutam personam generet ad cuius
essentie unitatem ac singularis deitatis plenitudinem nominis intel-
ligitur enim utriusque nomen unum id est unus deus ob indissolubilitatem
indifferentem substantiam predicatur. **Quare equalitas dicatur esse in filio cum una sit equalitas trium**

Nunc videamus quare equalitas
dicatur esse in filio cum una et summa sit equalitas trium hoc ideo
forte dictum est quia filius genitus est a patre equalis genitori
et dono quod ab utroque procedit / et ideo illa tria dicuntur esse equalia
ipse filius / filius enim habet a patre ut sit ei equalis / et spiritus sanctus
ab utroque habet ut sit equalis utrique / hec autem sine assertionis preiudi-
cio et maioris intelligentie studio dicta valentes in opposi-
tione vel apertione tam clausorum sermonum prioribus audire quam aliquid
aliis influere. **Quare in spiritu sancto dicatur utriusque concordia vel connexio**

Quod autem in spiritu sancto dicitur esse utriusque
concordia eo quod omnia connexa sunt taliter est intelligentia nobis
premissa ad mentem revocantibus supra enim secundum auctoritates
sanctorum dictum est quod spiritus sanctus amor est quo pater diligit filium et
filius patrem ideo spiritus sanctus dicitur connexio vel concordia patris et
filii eo quod omnia connexa / unde augustinus in xv libro de trinitate: Communio quedam
consubstantialis patris et filii est amborum spiritus sanctus. Idem in vi libro: Spiritus sanctus est
summa caritas utrumque coniungens nosque subiungens.

Utrum pater vel filius spiritu sancto se diligunt cum diligere dicatur

Hic oritur questio ex
predictis deducta. Dictum est enim supra atque sanctorum auctoritatibus
ostensum quod spiritus sanctus est quo pater et filius et amor quo pater et filius
se invicem diligunt. Deinde queritur utrum pater vel filius per spiritum
sanctum diligat / quod utique videtur apparere dici secundum auctori-
tates supra positas / quibus ostenditur spiritus sanctus esse quo genitus
a gignente diligatur genitorque suum diligat / si quis ergo pater vel
filius dicatur diligere per spiritum sanctum videtur esse per spiritum sanctum / quia non est ali-
ud deo esse quam diligere sed quia ut ait augustinus in xv libro de trinitate.

[illegible]

Aut ergo secundum qualitates in illa simplici natura vel dici, secundum essentiam est intelligendum, ut bonus, magnus, immortalis, sapiens, diligens et huiusmodi. De eo ergo si pater vel filius diligit spiritu sancto, esse intelligendum ut nexu tamen essentia sua diligit, sed etiam dono. Hec questio insolubilis est

Hinc questio oritur, cum altitudine nimie profunditatis contineat, ad solum rudentem quod autem sufficienter: videlicet quod pater et filius se diligunt et invicem et utrumque non solum essentia sua sed suo dono proprio, quod licet supra positum sit, videre tamen non pigebit, quia sic expedit. Ait ergo in vi libro de trinitate: Magnum est quod non aliquis duorum est quo utrique coniungitur, quo genitus a gignente diligatur genitoremque suum diligat, sintque non participatione sed essentia sua, neque dono superioris alicuius, sed suo proprio servantes unitatem pacis. Ecce hic dicit quod essentia sua et dono suo servant unitatem. Et in xv libro de trinitate: In illa trinitate quis audet dicere patrem nec se nec filium nec spiritum sanctum diligere nisi per spiritum sanctum. Hic aperte dicit patrem non per spiritum sanctum diligere, non ad simpliciter dicat patrem non diligere spiritu sancto. Utrum pater est sapiens sapientia

Preterea diligenter qua genuit sic diligit spiritu sancto [illegible] inquirere oportet utrum pater sit sapiens sapientia qua genuit, et ita filius est quod videtur a simili posse probari, sicut enim pater diligit amore qui ab utroque procedit, an non et sapientia vel intelligentia qua genuit sapit vel intelligit. Hanc questionem tangit Augustinus in vi libro de trinitate quod scripsit apostolus dicens Christum dei virtutem et dei sapientiam. Ubi querit utrum ita sit pater sapientie et virtutis sue ut hac sapiens sit quam genuit et hac virtute potens qua genuit. Sed absit ut ita sit, quia si hoc est, ideo quod sapiens non est illa sapientia quam genuit, sapiens est pater ab aliquo non ipsa ab illo, sed ille ab ipsa est. Si enim sapientia quam genuit causa est illi ut sapiens sit, etiam ut sit ipsa illi causa est, quod fieri non potest nisi gignendo eam aut faciendo. Sed nec genitricem nec conditricem patris ullo modo quisquam dixerit sapientiam. Quid enim est insanius? Ergo pater qua sapiens est qua sapiens est, filius non dicitur sapientia patris et virtus patris, non quia pater per eum sit sapiens vel potens, sed quia filius sapientia et virtus

[illegible]

est de ipso sapiens sapientia et virtute. Ex his patet quod pater non est sapiens sapientia
genita sed seipso sapientia ingenita. Augustinus in libro lxxxiii questionum. Sicut ergo sa-
piens deus dicitur et sapiens sapientia dicitur sine qua eum vel fuisse aliquando
vel esse posse nephas est credere non participatione sapientie sapiens
dicitur sicut anima que et esse et non esse sapiens potest sed quia eam ipse ge-
nuit qua sapiens dicitur sapientiam. Animadverte lector prudens dicentem sapientem
genitam sapientia quod alibi affirmat testimoniis veritatis hic corrigit. Augustinus
in libro retractationum inquiens dixi in libro lxxxiii questionum de patre quod
ipse eam genuit qua sapiens dicitur sapientiam sed melius ista questionem
in libro postea de trinitate tractavi.

Utrum filius sit sapiens sapientia genita vel ingenita

Post hoc queri solet a quibusdam
utrum filius sapiens sit sapientia genita vel ingenita. Si enim
non est sapiens sapientia genita nec seipso sapiens. Si enim
sapientia genita sapiens est non videtur esse sapiens sapientia ingenita
et ita non videtur esse sapiens a patre cum a patre habeat omnia. Ad quod
dicimus quod una est patris et filii et spiritus sancti sapientia sicut est essentia una.
Una sapientia in illius nature simplicitate est essentia. Unde filius
est de sapientia ingenita vel a sapientia ingenita et sapientia genita
quod sapientem esse relinquitur ut sapientia genita sit sapiens de sa-
pientia ingenita. Non ergo filius dicitur sapientia dei tamquam ipse solus
sit intelligens vel sapiens sibi et patri et spiritui sancto. Quia ut ait Augustinus
in xv libro de trinitate si solus dei filius intelligat sibi et patri et filio ipsi etiam
sed ad illam redditur absurditatem ut pater non sit sapiens
de seipso sed de filio nec sapientia sapientiam genuit sed ea sapientia
pater dicitur sapiens esse quam genuit. Ubi enim non est intelligentia
nec sapientia esse potest. Ideoque si pater non intelligit ipse sibi sed filius
intelligit patri profecto filius patrem sapientem facit et si hoc est deo esse
quod sapere et ea illi essentia est que sapientia non filius a patre
quod verum est sed a filio potius pater habet essentiam quod absur-
dissimum est atque falsissimum. Est ergo deus pater sapiens ea qua
ipse est sua sapientia et filius sapientia patris est sapiens de sapientia que est

[illegible]

pater de quo est genitus filius / et ita pater est intelligens ea qua ipse est sua intelligencia. Non enim esset sapiens qui non esset intelligens / filius autem intelligens prius de intelligencia genitus est que est pater de qua et intelligens est / primum pater est sapiencia et filius est sapiencia et utrumque una sapiencia / et tamen solus pater est ingenita sapiencia et filius solus genita sapiencia / nec tamen alia sapiencia pater alia filius sed una eademque quia sicut pater est deus ingenitus et filius est deus genitus / nec deus genitus est deus ingenitus non ideo tamen alius deus est pater alius filius / quia unus deus utrumque non autem unus / alius est enim genitus alius ingenitus / sed non alius deus / immo uterque unus simul deus. Itaque non est sapiencia genita sapiencia ingenita / quia alia est sapiencia genita alia ingenita et tamen non est alia sapiencia sed una eademque sapiencia.

An filius sit sapiens

Ex predictis constat quod filius sapiens non est sapiens a se neque de se sed a patre et de patre. Verum autem queritur utrum filius sit sapiens se ipso vel per se ipsum / quidam dicunt multiplicem hic fieri intelligenciam et ideo distinguendum fore ita / ut cum dicitur filium esse sapientem se ipso vel per se ipsum si essenciali sapientem intelligas verus sit intellectus. Si vero a se ipso vel de se ipso sapientem intelligas falsitatem subterratam habet intelligencia. Alii vero simpliciter et absque determinacione concedunt huiusmodi locuciones / filius est sapiens per se sed non a se vel de se / et filius est deus per se et est per se sed non a se vel de se / hoc confirmantes verbis hilarii qui filium non a se sed per se agere dicit. Ait enim nature huius hec unitas est ut ita per se agat filius ne a se agat / et ita non a se agat ut per se agat. Intellige filium agentem per se et patrem in eo agentem non a se agit / cum pater in eo manens operatur / per se agit cum secundum nativitatem filii agit ipse que ei placita sunt. Infirmus sit non a se agendo nisi a deo ipse agit / non sit in unitate nature si que agit et in quibus placet non per se agit.

[illegible]

[illegible]

sicut ergo inquit filius ipse agit sed non a se, ita filius dei dicitur sapiens ipse non a se, sic ipse deus esse vel esse dicendus est ut aiunt sed non a se vel de se.

An una tantum sit sapientia patris

Post hec qui solet agi in ambiguum utrum una tantum sit sapientia patris, quod non esse videtur. Hoc namque modo probant: filius ingenitus est sapientia patris genita qua pater sapiens non est; ergo est aliqua sapientia patris qua sapiens non est. Est autem sapientia patris ingenita etiam qua sapiens est. Est ergo quedam sapientia patris qua sapiens est, et quedam non est illa sapientia patris qua pater sapiens non est; non est ergo tantum una sapientia patris. Item genita est sapientia patris, et sapientia genita est sapientia patris; non est autem sapientia ingenita sapientia genita; non est ergo una tantum sapientia patris. Hec et huiusmodi sillogistica tamquam sophistica et a veritate longinqua auctoritasque in theologia prius patenter abiciendo responsio indigna advertentes et tamen advertentes quod una tantum est sapientia patris, sed non uno modo dicitur. Nam sapientia patris dicitur illa quam genuit, et sapientia patris dicitur ea qua sapiens est divisa. Est ergo ... dicitur illa eadem dicitur patris quia eam genuit, et ea dicitur patris quia ea sapit. Una est tamen sapientia patris quia sapientia genita est eadem sapientia que et ea qua sapiens est, et sive ea qua sapiens est intelligatur persona patris sive essentia patris, quia persona patris que intelligitur cum dicitur sapientia ingenita, et filii persona quo significatur cum dicitur sapientia genita, una eademque sapientia est que est essentia divina intelligitur communis tribus personis.

Et sicut in trinitate dilectio est que est pater et filius et spiritus sanctus, quod est ipsa essentia divinitatis, et tamen spiritus sanctus dilectio est que non est pater vel filius; nec ideo due dilectiones sunt in trinitate quia dilectio que spiritus sanctus est est dilectio que trinitas.

Ut in trinitate cum dilectio sic est trinitas et tamen spiritus sanctus est dilectio que non est trinitas nec tamen ideo due sunt dilectiones, ita et sapientia.

[illegible]

[illegible]

est/non tamen ipsa trinitas est/sicut spiritus sanctus est essencia que trinitas est/non tamen ipse trinitas est/sicut spiritus sanctus est essencia que trinitas est non tamen ipse trinitas est Ita in trinitate sapiencia est que est pater filius et spiritus sanctus que est divina essencia/et tamen filius est sapiencia que non est pater vel spiritus sanctus/ut ideo due sapiencie ibi sunt/quia sapiencia que genita est filius est sapiencia que est trinitas ipsa tamen non est trinitas sicut filius et essencia que est trinitas ipse tamen non est trinitas [illegible]

Preterea diligens dictum sapiens ea sapientia quam genuit non tamen est quod ea [illegible] eadem ratione videtur debere dici quod qua pater non dicitur esse sapiens sit diligens pater vel filius sapientia quam genuit/videtur forte dici quod pater non diligat filium vel filius patrem ea dilectione que ab utroque procedit scilicet que ipse spiritus sanctus est Sicut enim idem est deo sapere quod esse/ita idem est ei diligere quod esse/ideo quod sicut negatur pater esse sapiens sapientia quam genuit quia si ea diceretur sapiens non ipsa sapientia ab eo sed pater ab ea intelligeretur esse/ita videtur non debere concedi quod pater vel filius diligat ea dilectione que tamen spiritus sanctus est/quia si ea diligit pater vel filius/non spiritus sanctus videtur esse a patre et filio/sed pater et filius a spiritu sancto/quia idem est ibi diligere quod esse/At supradictum est/atque auctoritate sancitum est augustini/quod in trinitate tria sunt unus diligens/eum qui de illo est/et unus diligens eum de quo est/et ipsa dilectio/et non est aliquis eorum duorum quo genitus agnoscitur diligit genitorem suum diligit/quibus verbis aperte significat patrem filium et filium patrem diligere ea eadem dilectione que non est aliquis eorum sed spiritus sanctus Cum ergo idem sit ibi diligere quod esse quod dicitur pater vel filius non esse ea dilectione qua alter alterum diligit. Cum ideo pater negetur sapere sapientia quam genuit ne ea esse intelligatur

Quod [illegible] inexplicabile est [illegible] quod excellit [illegible]

[illegible]

Difficile est michi fateor hanc questionem solvere propter varia ex dictis oriantur, que sicut videtur hoc rationem quod mee intelligencie attendens infirmitas turbat expedis magis ex dictis sanctorum recte que asserere. Optimus enim lector est inquit Hilarius in i. libro de trinitate qui dictorum intelligenciam expectat ex dictis potius quam imponat, et retulit magis quam attulit, neque cogat id videri dictis contineri quod ante lectionem presumpserit intelligendum. Cum ergo de rebus dei est sermo, concedamus deo sui cognicionem, dictisque eius pia veneratione famulemur. Inquirat ergo diligens pius lector dictorum rationem, si forte dictorum aliquam reperire valeat causam, qua cognita possit questio aliquatenus explicari valeat. Ego autem questionem non absolvens sed errorem excludens profiteor non ita dictum esse patrem diligere filium vel filium patrem ea dilectione que ab utroque procedit, qui non est aliquis eorum sed tertius spiritus sanctus, tamquam ea dilectione pater sit vel filius, id est, ea pater diligit filium et filius patrem, ut eadem pater ipse sit qua ipse est dilectione diligat, sic et filius. Non autem sic ut pater ipse non diligat et filius sed precedat tamen, quis in illa trinitate inquit aut negare vel affirmare presumat. Sed tamen ea questione lectoris diligencie plenius discutiendam atque solvendam relinquentes adhuc nunc sufficientes.

33

Post supradicta utrum proprietates personarum sint ipse persone interius considerari atque et deus et divina essentia subtilius inquiri oportet. Utrum proprietates personarum quibus ipse persone determinantur sint ipse persone et sint deus et divina essentia. An ita sint in personis ut non sint persone et plures nec divina esse. Quod enim in personis sint proprietates nemo infitiari audeat cum aperte clamet auctoritas quod in personis est proprietas et in essentia unitas. Sunt itaque quorundam multis sanctorum testimoniis astruentium

personas proprietatibus distingui atque determinari ipsasque proprietates tres

scilicet his expressimus vocabulis, cum quo proprietates ipse ab eterno fuerunt

quibus ipse determinantur persone, et dicitur quod essent si trinitas non esset,

quomodo tres essent si ipse persone non essent, quia ibi esset multiplicitas

quo modo sicut proprietates esse in personis ita trinitatem esse personalem con

fitemur, sicut supra auctoritate Ieronimi, uti non pigeat revocare

ad mentem prestantibus, sumus in expositione fidei ita dicens: Sabelli

heresim declinantes tres personas expressas sub proprietate distinguimus,

non enim nomina tantum sed etiam nominum proprietates id est personas vel

ut greci exprimunt ypostases hoc est subsistentias confitemur. Ecce

aperte ostendit personas proprietatibus distingui, ipsasque proprietates esse

personas, cum his verbis distinguimus, quia supra locutus posuimus. Cum proprie

Cum de simplicitate dixit supra differentiis [tates sint divina essentia]

auctoritatibus sanctorum, scilicet Augustini, Hilarii, Ysidori necnon Ieronimi ostendere

curavimus in divinitate, hoc est omne quod ipse habet, excepto quod pater habet

filium nec est filius, et filius habet patrem nec est pater, et sic esse in na

tura ut quicquid habet et sit, scilicet totum quod ibi est unum et una natura

esse; que modo non iteramus ne fastidium lectori ingeramus. Ex dictis

Si hec proprietates ille sunt singula, concludes plures et pares et ubi etiam

cum est id in quo est et unum eadem quia una singule sunt, fateamur

ergo proprietates esse in tribus personis ipsasque esse personas atque divinam

essentiam. Auctoritate asserit ut proprietates sint natura.

Quod enim proprietas etiam sit divina natura ostendit Hilarius dicens nativitatem

filii esse naturam. Unum vero ipse sic ait in libro de trinitate: ut prius quam natura non dat

unum sunt pater et filius, licet quod sit sacramentum nativitatis ut complectatur

ipse eum et naturam genuit, quia nativitas non patitur non esse

ea natura unde existit filius. Ideo in hoc nativitatis nature proprietas

est vitata est. Item in eodem dicit quod nature nativitatis sit [illegible]

esse in natura. Augustinus etiam dicit quod proprium patris est quia semper pater est,

filii quia semper filius est, significans quod proprietas patris semper est pater,

proprietas filii est filius. His aliisque pluribus auctoritatibus aperte

significari videtur quod proprietas filii filius sit et deus, ita proprietas patris

proprietas spiritus sancti. **Hoc autem aliqui negant scilicet proprietates et personas ... idem esse**

Hoc autem aliqui negant dicentes quod proprietates in personis esse sed non esse personas ipsas quia ita dicunt eas in personis vel in essentia ut non sint in eis sicut ea sunt que sunt secundum substantiam de deo dicuntur ut bonitas iustitia sed extrinsecus affixa sunt atque ita esse rationibus probare contendunt. Si, enim inquiunt, proprietates persone sunt non eis persone determinantur, quia quod dicimus quia eadem persone sepius dicuntur sibi invicem loquentes de patre et filio et spiritu sancto dicatur tres quidem sunt sed personis ac nominibus distinguuntur. Sed tamen addunt si proprietates ipse divina essentia sunt eadem essentia non dicuntur tres persone nec proprietatibus dicuntur alie eum dicitur pater a filio eo quod divina essentia est eadem in essentia unde sunt. **Responsio ad premissam auctoritatem**

Eorum doctrine non mediocriter indiget auctoritas verbis Hilarii, video in me sum est quod exigitur et incomprehensibile est significationis sermonis est extra sensus intentionem non concipiat non attingit non tenet. Verum significatio rei numine (?) ita assumit sensus contemplationem inexplicabile luminis obtuitu intelligentie capacitatem quod sine ullo gemitu excedit. Inchoi ergo labes est in sensu et intelligentia stupor est in sermone vero non iam infirmitatem sed silentium confitebor. Periculosa nimis est de rebus tantis ac tam secretis aliquid ultra prescripta celestia sive vel ultra sermonem dei sine deo de his forma eius fidei data est. Non ergo aliquid addendum est sed modus constituendus est audacie quinque ultra que non intelligitur. **Quomodo improbi heretici inserunt alia addentes**

Eterna heretica improbitas instinctu diabolice fraudulentie excitata non diu quievit sed in tanta verbi corone addidit. Nam paternitas et filiatio in deo sunt in divina essentia sunt eadem ergo res sibi pater est et filius. Nam in quo paternitas est pater est et in quo filiatio filius. Si ergo una eademque res in se habet paternitatem et filiationem ipsa generat et generatur quod dicentes in Sabellianam heresim prolabuntur asserentes patrem ipsum eundem esse sibi.

filium ipsum proponant expressisse, non negaverunt in una dei essentia
paternitatem et filiationem. Unum ergo dicunt deum esse. His atque aliis
argumentorum aculeis utuntur in suae opinionis assertionem ut videtur
forma differret. Responsio contra opinionem ubi traditur quod proprietates

Quorum audaciae respondentes non possunt esse in divina essentia sicut in hypostasibus
atque ignorantiae impudentis audebimus aliquid super hac loqui.
Paternitas et filiatio non ita omnino esse dicuntur in divina essentia sicut
in ipsis hypostasibus, in quibus ita sunt quod eas determinant, ut
ait Iohannes Damascenus: Characteristica idiomata sunt, id est determina-
tive proprietates hypostaseon et non naturae, et eandem hypostasim
determinant, non naturam. Ideo continet paternitas et filiatio sicut in divina
essentia, eam tamen non determinant. Non ideo potest dici quod divina
essentia genuit vel genita est, vel quod eadem res sit sibi pater et filius. Ita
enim proprietas determinat personam ut hac proprietate hypostasis sit generans,
illa hypostasis alia sit genita, et ita non idem generat et genitum, sed
alius alium. Quare quod proprietates possint esse in natura, tamen non determinant eam

Sed forte quaeres: cum hae proprietates non possint esse in personis
nisi eas determinent, quomodo in essentia divina esse possint ita ut non
eam determinent. Video et fateor intellectum hic. Ego nescio, non erubescens
consolabor me cum archangelo [illegible] angeli non audientes illa
non tenent. Ipsa non sensit, apostolus non intellexit, filius ipse non
edidit. Desistat ergo dolor [illegible], non putet homo sua intelligentia quando
[illegible] posse consequi absolute cum intelligendus est
pater et filius ipse, sicut in hoc fine intelligentia verbum est filius, apud quem
est unigenitus ab ingenito, progenies a parente, vivus a vivo,
non natura diversus, alia talia. Quia ambo unum, hoc credendo incipe,
procurre, persiste. Etsi non perventurum sciam, tamen gratulabor profectum.
Qui enim pie infinita prosequitur, etsi non contingit aliquando, tamen proficit prode-
undo. Sed ne te inseras in illud secretum et arcanum inopinabilis
nativitatis, ne te immergas summa intelligentiae comprehendere presu-
mens, sed intellige incomprehensibilia esse. His aliisque nullus
credentium audeat nos nullatenus huic maiestati profiteri

ius ponere potuit modo superius infinito **Quibus Augustini auctoritatibus opinionem suam muniunt qui generationem patris et filii non esse deum dicunt**

Verumtamen nondum desistunt in parte superius agitata, sed suam opinionem eadem sanctorum auctoritatibus munire conantur, quibus ostendere volunt generationem qua pater est pater, et generationem qua filius est filius, non esse deum. Adhuc inducentes verba Augustini super illud locum: pater et non est substantia, ita dicentis: Deus est quaedam substantia, sicut etiam in fide catholica sic edificatum, ut dicamus patrem et filium et spiritum sanctum unius substantiae esse, quae est unius substantiae eadem, quia quod pater est quod deus est, hoc est filius, quod est substantia. Sed tamen pater est non illud est quod est pater, cum non ad se sed ad filium dicitur, ad se autem deus dicitur. Eo ergo quo deus est substantia est, et quia eiusdem substantiae est filius procul dubio et filius est deus. At vero quod pater est quia substantia non est, sed refertur ad filium, non sic dicimus filium patrem esse sicut dicimus filium deum esse. Ecce ubi significari dicunt quod paternitas patris vel paternitas filii non sit deus vel essentia divina, cum enim dicit eo quod deus est substantia est, sed quod pater est substantia non est, aperte innuunt conceditur eum esse substantiam quo deus est, et non quo pater est non esse substantiam, quod pater non illud est quod est. Item eum autem substantia est. Non enim superius dixit pater non est illud quod est, eo quod sed autem eo pater est non illud est quod est, significans quo pater est non esse illud quo est, id est essentiam. Sed illi ita respondentes sua eo verba simplicibus et incautis ita videntur fecisse. Nos autem aliter intelligenda fore dicimus, dicentes eum eo quo deus est substantia est, sed quod pater est substantia non est; hoc intelligi voluit quia essentia deus est et deitate substantia est, eo enim substantia est quo deus est, et quia unum est divinitas quae substantia et quae divinitas, sed quo pater est non est substantia, id est non quo pater est eo substantia est, quia generationis pater est quia substantia non est. Paternitatem vero et generationem substantiam esse non negabunt, ita enim illud intelligendum

[illegible gloss]

est quod autem eo pater est, non illud est quod est, id est non illo pater est quod vel quo ipse est, id est essentia, sed notione.

Aliis etiam verbis Augustinus idem asserit

Item aliis verbis Augustinus vehementer insistit probare dicens in libro de trinitate superius posito scilicet verbum secundum quod est sapientia est et essentia, hoc est quod pater; secundum quod verbum non est hoc quod pater; similiter verbum non est hoc quod pater secundum quod est verbum, id est ergo quod est verbum non illud est quod pater est, ergo quia verbum est non est illud quod pater est, ergo divina essentia. Ad quod dicimus quia licet secundum quod verbum non sit hoc quod pater, est tamen in effectu quia verbum est id quod pater est, id est divina essentia, sed non est ypostasis patris.

Oppositio quorundam non esse patrem vel natum vel essentiam dicentium et eandem essentiam non posse a patre et filio [illegible]

Praedictis est addendum quod quidam praesumptionis sensus homines intantum praesumpserunt insania ut dicerent non idem esse naturam dei et personam sive ypostasim, dicentes eandem essentiam non posse esse patrem et filium sine personarum confusione. Si enim inquiunt essentia quae pater est filius est, ipsa sibi pater est et filius. Haec autem verba dicentes et patrem talia generasse dicunt esse filium. Si non aliam ut ostendit sed eandem dixit, idem genuit et genitus est. Ipse haec et huiusmodi vana et personarum divinitatis ita ut non recipiat unam divinitatis naturam et simplicitatem esse tres personas.

Id quoque in libro Hilarius defendere intendit qui in VIII libro de trinitate quaerens utrum apostolus nominans spiritum dei et spiritum Christi idem significaverit utroque verbo inquit ita: Sed cum praedicator volens probare manentem in nobis spiritum dei esse spiritum Christi doceret: Si autem spiritus dei in nobis est. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem spiritus eius qui suscitavit Christum, spiritales omnes sumus. Si in nobis est spiritus dei, sed et hic spiritus dei est et spiritus Christi, cum et spiritus in nobis est eius spiritus, in nobis est qui suscitavit Christum, et cum eius qui suscitavit Christum in nobis est spiritus, in nobis est spiritus Christi, nec tamen non dei est spiritus qui in nobis est. Discerne ergo o heretice spiritum Christi a spiritu dei, et spiritum Christi a mortuis suscitati a spiritu dei Christum a mortuis suscitantis.

[illegible gloss]

Et quod nunc in spiritu dei utrumque naturam non naturae significatum
est monstrat Non idem est enim natura quod res nascentis sicut non est idem
homo et quod hominis est / nec idem est ignis et quod ignis est
et sic in hac non idem est deus et quod dei est. Huius dicti occasione
quosdam hereticos dogmatizasse non idem esse personam et naturam
dei non esse tres personas intelligentes in his premissis verbis Hil[arii]
personam naturae personae et nomine naturae divinam naturam / et ideo dicunt
Hil[arium] intelligere hereticos videntur. Nomen dei significata dei nomen pertinet
esse an non naturae / ut sic videtur distinguendum esse inter nomen
naturae i. personam. Et eis obviat in scriptura creditur

Hoc quod dicit ea equalitate praedicta debet intelligi et
intelligentes pia intelligentia scripturae quod spiritus sanctus est res unius naturae
contrariam quam considerata prope premissa dixit Hil[arius]
subsequentia eius in eius sensu videntur. Nomen spiritus dei aliud significari
patrem / ut cum dicitur spiritus domini super me / aliud significari filium ut cum
dicit in spiritu dei eicio demonia / naturae suae potestatis se docens
eicere demones / aliud spiritus sanctus ut ibi Effundam de spiritu meo super
omnem carnem / quod dicitur consummatum fuisse cum apostoli misso spiritu
omnibus linguis locuti sunt / Deinde quod harum distinctionem faciat
et quod in superioribus verbis apostoli dicit spiritus sanctus significatus sit
et quod id sit res unius naturae patris et filii / apte videtur in premissis
ita Hil[arius] ideo sunt demonstrata ut quicumque parte heresis falsitatis
se contulisset finibus veritatis concluderetur / habitare enim in nobis
dicens quod habitante habitat deus et eadem habitat in nobis spiritus sanctus non
aliud habitare quam spiritus dei / quod si spiritum sanctum [illegible] nobis intelligi
esse / sic et ita spiritum dei in spiritu christi esse noscendum est / et eadem
dei natura habitat in nobis indicatur natura filii credi esse apud eum
spiritus sanctus qui est spiritus christi et spiritus dei res naturae unius

Querere nunc [illegible] quia [illegible] unde sunt apud [illegible]
veritatis [illegible] accipit quia omnia quae habet pater

[illegible]

filii sunt et de eo. Quem ab eo accipit, dei spiritus est, et idem spiritus Christi
est, res naturae filii est, quae eadem res et naturae patris est, et dei excitantis
Christum a mortuis spiritus est, et idem spiritus Christi est a mortuis excitati.
Interrogo dicere et dei nec eadem sit, si praestitum potest ut spiritus qui dei
est non sit et Christi. Est ergo in nobis spiritus dei et est in nobis spiritus Christi,
et cum spiritus Christi in est, in est spiritus dei. Ita cum quod dei est et Christi est, et
quod Christi est dei est, non potest quid aliud diversum esse quod deus est.
Deus ergo potest est unus eadem deo spiritus, secundum illud: Ego et pater unum sumus,
in quo docet unitatem ac naturae non solitudinem unitatis.
Ecce si tamen verba diligenter attendas, invenies spiritum unius naturae dicta
patris et filii, et eundem dici esse naturam dei, ubi dicitur quia propriam dei naturam
quae habitat in nobis. Sed in persona(?) ut est in nobis, itaque in trinitate non
ita distinguendum est unitas naturae et rem naturae sicut in rebus
creatis: sed ut ait Hilarius comparatio terrenorum ad deum nulla est, et si qua
comparationis exempla in divinis afferuntur, nemo ea existimet absolute
in se rationis perfectionem continere, non enim humano sensu de deo loquendum est.

Ad intimam ingerendam **Quia praeter res creatas exempla non d**
creaturarum in his respiciat, inquit, non idem est ita **et ut res ne**
quod quod naturae rei, subiciat exempla de ipsis creaturis. Inde
ostendens errores ex subnixa creaturarum intuitu creatorem ad
deducit, et secundum hoc non idem est deus et quod dei est, at si dicis
si ad instar creaturarum de creatore sentires, cogeris fateri quod
non idem est deus et quod dei est, quod dicitur ipso est enim spiritus dei
deus sit et dei filius deus sit, non ergo secundum corporales modos ut
eadem sancte subdit accipienda sunt haec quae de deo dicuntur. Ubi eva-
cuans errorem eorum qui ita putant aliud esse deum et aliud quod
dei est, aliud quam naturam dei et rem naturae, ut est in creaturis, aperte
docet non aliud esse deum et quae sua sunt, ita ut insunt illi,
sic dicens: Homo aut aliquid ei simile cum alicubi erit, alibi
non erit, quia id quod est illic continetur, ubi fuerit, infirma
ut non ubique sit qui insistens alicubi sit. Deus autem immense-

[illegible]

Veritas est unicuique personae quod inest ratio ut nec desit unicuique se
cum persona docet et persona non aliud quam se esse significat ita ut ubi
sua insunt ibi esse persona intelligatur. Non autem corporali modo eadem
alicubi sit non tota ubique credatur, cum persona in omnibus esse non
desinat. Non autem aliud sit quod est pater quam sua sunt et hoc esse
naturae intelligimus dicta sunt. Hiis verbis aperte significatur. Sed cum inte-
ligis haereticae quia divina natura non aliud est ab hiis qui sunt
ita ut insunt ipsa in omnibus est sanis quae non insunt sua cum
sunt eadem quae non desunt, id est omnes creaturae quae insunt, quae insunt
ut tres personae quae sunt eiusdem naturae et eadem natura sicut
supra Augustinus testatur in ... dicitur tres personae eiusdem essentiae
vel eandem essentiam, sed non erit eadem essentia nec aliud intelligatur
essentia aliud persona, ut tamen differentia distinguitur quaedam quaedam
fore secundum intelligentiae rationem. Eadem dicitur ypostasis; tamen dicuntur
essentia, quia dei significatur quod est commune tribus. Hic non est eadem
ypostasis esse et essentia/ subsistentia. Ergo unum atque idem esse tres personas
secundum essentiam, differentes autem proprietatibus. Unde Augustinus in explanatione per patrem
tamen aut quis quid sit pater, videtur deus; quis quid sit filius, videtur
deus; quis quid sit pater et filius, videtur deus; de singulis interrogat
sic in omnibus, tamen eadem est ... non deos sed deum unde non
admittitur pluralitatem non admittitur. Respondetur ergo dicendo sane eadem deus
sed quod pater est. Vide secundum ... tibi dixi hoc esse filium
quod pater est, non secundum id quod ad aliud dicitur, ad se eum dicitur deus,
ad patrem filius dicitur. Rursus pater ad se dicitur deus, ad filium dicitur pater;
cum pater ad filium dicitur pater, cum pater ad filium dicitur non est filius; quod
dicitur filius ad patrem non est pater. Cum dicitur pater ad se, filius ad se, hoc est
pater et filius id est deus. Utrum ita possit dici unus deus trinus personis
vel tres personae unius dei ut dicitur una essentia trium personarum et tres personae unius essentiae

Ex predictis patet

[illegible marginal gloss]

Hic considerandum est cum deus sit divina essentia et ita dicatur unus deus esse tres persone sicut una essentia dicitur et tres persone, utrum ita valeat sane dici unus deus trium personarum vel tres persone unius dei sicut dicitur una essentia trium personarum et tres persone unius essentie. In hiis locutionibus scripture usus nobis emulandus videtur, ubi frequenter reperitur ita dictum una est essentia trium et tres sunt persone unius essentie. Nusquam autem occurrit legisse unum deum trium personarum vel tres personas unius dei. Quod ideo puto sanctos doctores vitasse ne ita forte acciperetur in divinis personis ut accipitur cum de creaturis simile quid dicitur deus; dicitur enim deus Abraham Ysaac et Iacob et deus omnis creature, quod utique dicitur propter privatam gratiam vel gratie privilegium et creature subiectionem vel servitutem. Cum ergo in trinitate nullus sit creatus vel serviens vel subiectus, non admisit fides in trinitate talem locutionis modum. Ita et econverso non dicitur dei essentia quod ipsa sit essentia Abraham Ysaac et Iacob vel alicuius creature, ne creatoris et creature naturam videantur confundere. Et licet sapientia potentia bonitas de deo secundum substantiam dicatur in scriptura tamen solet hec nomina distincte ad personas referri.

Ex predictis constat quod sicut deo essentia ita potentia sapientia bonitas de deo dicuntur secundum substantiam. Que autem de deo secundum substantiam dicuntur tribus personis pariter conveniunt. Una est ergo potentia sapientia bonitas patris et filii et spiritus sancti et hii tres eadem potentia eadem sapientia eadem bonitas. Unde apparet in trinitate summam esse perfectionem. Si enim deo esset ubi potentia vel sapientia vel bonitas non esset summum bonum. Sed quia in trinitate est perfecta potentia, infinita sapientia, incomprehensibilis bonitas, recte dicitur trinitas summum bonum. Cumque unum idemque penitus sit in deo potentia sapientia bonitas, in sacra tamen scriptura frequenter solent hec nomina distincte ad personas referri, ut patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas attribuatur, quod quare fiat non est ociosum inquirere.

Id ergo sacri eloquii providencia Quare locutio fiat s. patri potentia filio sapientia attribuitur facie curavit ne deum in inmensitatem plenitudinis creature metirentur. Dixit enim scriptura sacra quod deus pater

[illegible marginal gloss]

[illegible]

est, et quod filius est, et quidem in homine, qui hominem priorem videt diu priorem non videt; et cognitione capit ita etiam in creatura in te [illegible] et in creaturis aliquid in quo non inveniuntur similia creaturarum. Quibus patet est pater filio, filius est posterior patre; ex antiquitate in patre defectus, ex posteritate in filio imperfectio sensus solet notari. Ideo curavit scriptura dicens patrem omnipotentem, ne videatur pater filio potentior; et filium sapientem, ne videatur posterior patre et ideo minus sapiens. **Cur autem spiritus sanctus bonitas dicatur.**

Dictus est etiam spiritus sanctus bonus, et dictus est bonus spiritus deus, et videlicet quia nomen inflationis et timoris vel humana consuetudo ad deum rigore crudelitate aliquid etiam metuunt; ideo scriptura temperavit sermonem dicens spiritum bonum, ne crudelis putaretur qui mitis erat. Non quod pater solus sit potens vel magis potens, et filius solus sit sapiens vel magis sapiens, et spiritus sanctus solus bonus vel magis bonus; una est enim potentia, sapientia, bonitas trium, sicut una essentia trium. Ideoque sicut dicitur filius homousion, id est consubstantialis patri, ita etiam [illegible].

Hic non est pretermittendum **de hoc nomine homousion vel [illegible] acceptum est et quid significet** quod Augustinus in libro contra Maximinum dixit de hoc nomine homousion, quo Latini tractatores frequenter utuntur: pater inquit et filius unius sunt eiusdemque substantie. Hoc est illud homousion quod in concilio Niceno adversus hereticos arrianos a catholicis patribus veritatis auctoritate firmatum est; quod postea in concilio Ariminensi propter novitatem verbi minus quam oportuit intellectum, quod tamen fides antiqua pepererat, multis paucorum fraude deceptis, heretica impietas sub heretico imperatore Constantio labefactare temptavit. Sed post non longum, libertate fidei catholice prevalente, postquam vis sic debuit intellecta est, illud homousion catholice fidei sanitate longe lateque defensum est. Quid est enim homousion nisi ego et pater unum sumus? Quod enim est homousion hoc est unius eiusdemque substantie, non quo [illegible] nova nominum [illegible] est. **De nominibus que translative et per similitudinem de deo dicuntur.**

[illegible]

37

Praeterea sciendum est quod in assignacione distinctionis nominum inter alia que supra adducentes execuri sumus quedam diximus translative ac similitudinem de deo dici ut speculum splendor caracter figura et ymago de quibus pro lectori breviter trado quod sentio ut sic racione similitudinis considerata ex causis dicendi. Doctor meus wilhelmus affirmat scilicet catholicam **Nil dignum excellentia ineffabilis deitatis**

De sacramento unitatis atque trinitatis summe ineffabilis multa iam diximus nichil tamen in eius ineffabilitate digne tradidisse profitemur sed potius exenob mirificam eius scientiam nec potuisse nos ad illam **De nominibus quedam que secundum substanciam de deo dicuntur**

Quamque supra disseruerimus de hiis nominibus que secundum substanciam de deo dicuntur, cum tamen quedam specialem efflagitant tractatum de quibus quomodo tractandum est sic de sciencia prescientia providencia disposicione predestinacione voluntate potencia. Sciendum est igitur quod sapiencia vel sciencia dei cum una sit et simplex tamen propter varios status rerum diversos effectus plura et diversa sortitur nomina. dicitur enim non tantum sciencia sed prescientia vel providencia disposicio predestinacio et providencia et est prescientia sive providencia de futuris tamen scilicet de omnibus de bonis scilicet et malis. disposicio vero de faciendis. predestinacio de hominibus salvandis et de bonis quibus hic liberantur et in futuro coronabuntur. predestinavit enim deus ab eterno homines ad vitam eligendo. predestinavit eis bona parando. quod homines predestinavit apostolus ostendit dicens predestinavit quos prescivit fieri conformes ymaginis filii sui. Item elegit nos ante mundi constitucionem ut essemus sancti et immaculati. quod autem eis bona paravit propheta ysaias ostendit dicens oculus non vidit deus absque te que preparasti diligentibus te vel expectantibus te. ergo ab eterno predestinavit quosdam homines bonos eternos id est elegit ut essent boni et beati et bona eis paravit idest predestinavit. providencia autem est gubernacio eorum que nunc eo modo videtur accipi quo disposicio. Similiter tamen providencia accipitur pro sciencia. sapiencia vel sciencia de omnibus est sic.

bonis et malis et de preteritis presentibus et futuris et non tantum de talibus sed eciam de eternis. Non enim ita scit deus ista qualia ut scimus nos nesciat, sed ipse solus scit perfecte sicut novit cuius comparacione omnis creature sciencia imperfecta est.

Utrum sciencia vel presciencia vel disposicio vel predestinacio potuit esse in deo si nulla fuissent futura.

Hic considerari oportet utrum sciencia vel presciencia vel disposicio vel predestinacio potuisset esse in deo, si nulla fuissent futura. Cum enim presciencia sit futurorum et disposicio faciendorum, et predestinacio salvandorum, si nulla essent futura, si nichil esset facturus deus vel aliquis salvaturus, non videtur potuisse esse in deo presciencia vel disposicio vel predestinacio. Potuit autem deus nulla prescire futura, potuit non creare aliquid vel non salvare aliquos. Potuit ergo non esse in deo presciencia vel disposicio vel predestinacio. Ad hoc autem ita quibusdam opponitur: si nunquam potuit presciencia dei non esse in deo ab eterno, et potuit non esse. Si non potuit non esse, cum presciencia dei sit eius sciencia, et sciencia eius sit essencia, potuit ergo non esse ab eterno id quod est divina essencia. Ita et de disposicione et predestinacione que est divina essencia obiciunt. Addunt quoque talia dicentes: ita si potuit deus non prescire aliqua, cum idem sit deo prescire quod scire et scire quod esse, potuit ergo non esse. Item cum idem sit deo prescium esse et deum esse, si potuit non esse prescius, et potuit non esse deus. Potuit autem non esse prescius si potuit nulla prescire, quia potuit nulla facere.

Responsio quod presciencia, disposicio, predestinacio quasi relative dicuntur ad res futuras.

Ad hoc autem iuxta modulum nostre intelligencie ita dicimus: presciencia vel disposicio vel predestinacio ad aliquid dici videntur, sicut creator ad creaturam relative dicitur. Ita presciencia et prescius ad futura referri videntur, et disposicio ad facienda, ac predestinacio ad salvanda. Verumptamen creator ad creaturam ita relative dicitur ut si creatura non fuisset [creator non diceretur]; presciencia vero vel prescius et huiusmodi presciencia futurorum dicitur et eorum significat. Ita et disposicio et predestinacio. Ideo concedendum dicimus si nulla essent futura non esset in deo presciencia vel non esset deus prescius, quia varia est ibi causa dicendi distinguatur.

oportet rationem dicti dum ergo dicitur si nulla essent futura non esset in deo prescientia vel non esset presciens deus, in dicendo hanc causam attenditur scilicet quod nulla essent subiecta eius scientie unde ipsa possit dici prescientia vel ipse presciens quod utrumque de est futurum/ verius est melius Si in autem extra ratione id dicitur quod non sit in eo scientia qua prescit futura/ vel quod non sit deus qui est futurorum presciens falsa est intelligentia Similiter hec tales locutiones determinande sunt potuit non esse prescientia dei vel potuit non esse presciens/ potuit deus non prescire aliqua idest potuit esse quod nulla futura subiecta essent eius scientie et ita non posset dici esse presciens vel prescire vel eius sciencia prescientia/ non eo tamen ipse minus esset vel eius scientia sed non posset dici presciens vel prescire vel prescientia, cum eius prescire futura nulla forent subiecta Sic de dispositione et predestinatione vel providencia. Hec enim ut dictum est ad temporalia referuntur et de temporalibus dicuntur sunt

Et scientia dei non dicitur est de temporalibus sed et de ceteris

Scientia vero vel sapientia non tamen de temporalibus sed etiam de ceteris est idem et si nulla fuissent futura esset tamen in deo scientia eadem que est modo/ nec minor esset quam est modo/ nec maior quam modo Scivit ergo deus ab eterno omnium et omne quod futurum erat et scivit immutabiliter sicut quoque non minus preterita vel futura quam presentia. Sua enim eterna sapientia immutabili scit ipse omnia que sciuntur omnis eam vero supreme virtute sapientie ut ait ambrosius in eo est quod universa priusquam crearentur capit sua immensa sapientia

Quare omnia dicuntur in deo et que facta sunt vita esse in deo

Preterea omnia dicuntur esse in deo et fuisse ab eterno unde augustinus super Genesis hec invisibilia inquit antequam fierent non erant Quomodo ergo deo nota erant que non erant/ et rursus quomodo ea faceret que sibi nota non erant Non enim quicquam fecit ignorans Nota ergo fecit non facta cognovit proinde antequam fierent et erant et non erant Erant in dei scientia non erant in sua natura. Ideo autem deo non audeo dicere alio modo innotuisse cum ea fecisset quam illo quo ea noverat ut faceret apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio Ecce hic habes quia hec invisibilia antequam fierent in dei scientia erant Ex hoc ergo sensu omnia dicuntur esse

[illegible commentary]

[illegible]

in deo/ Rome quod factum est de ce uita in ipso non ideo quod creatura sit creator uel quod ista temporalia creata essencialiter sunt in deo sed quia in eius sciencia semper sunt que uita est. Et eadem ratione omnia deum ei presencia

Inde est quod omnia deo ei esse presencia non solum ea que sunt sed etiam ea que preterierunt et ea que futura sunt secundum illud quod vocat ea que non sunt tamquam ea que sunt quia ut ait ambrosius in li. dei ita cognoscit ea que non sunt ut ea que sunt. Habet ratione omnia deum esse in eo uel apud eum siue ei presencia unde augustinus super illud locum pro compulcedo agri mecum est deo inquit mecum est quia apud deum nichil preteritum nichil futurum est cum illo sunt omnia futura et que non desierunt preterita ad illo sunt omnia cognicione quadam ineffabili sapiencie dei. Ecce hic aperte augustinus ex qua intelligenda sunt huiusmodi verba/ omnia sunt deo presencia et deo vel cum deo vel apud deum vel in eo uita quia ineffabilis eius cognicio est

Nolet quem hic ad Ut hec dicendo sit etiam dei eorum ce uel omnia deum esse in deo pessonat et omnia deum ce in dei cognicione dei cognicione seu presencia uel in deo per cognicionem et eius cognicio uel presencia sit diuina essencia/ iam concedendum sit omnia esse in diuina essencia uel in deo pessencialiter. Ad quod dicimus quod dei cognicio eius utique essencia et eius presencia in qua sunt omnia cuius cognicio est. Nec tamen omnia que sunt de eius presencia uel cognicione in eius essencia esse di ci debent. [illegible] diceretur [illegible] esse [illegible] cum eo essentialiter in deo eum dicitur esse [illegible] quod est diuina essencia quod est deus Habet ergo deus apud se in presencia sua que non habet esse in natura Unde augustinus de uerbis apostoli ita ait elegit nos ante mundi constitucionem [illegible] sufficit hoc exponere eligimur qui non sunt nisi erat [illegible] elegit [illegible] eligit. Elegit tamen. Habet electos quos creaturus est eligendos quos iam apud semetipsum non in natura sua sed in presencia sua/ non dum erant quibus predestinabat sed et qui promissi sunt quibus promittebantur. Ecce hic aperte dicit deum apud semetipsum habere electos ante mundum non

[illegible]

Dystinccio 36 ... [illegible] ...

in natura sua sed in prescientia. Et tamen cum eius prescientia non sit aliud quam eius natura, quia ipsius prescientia eius est noticia, potest tamen ad electos referri, ut in natura sua, id est illorum. Illos quippe habuit ab eterno apud se, non in natura sui, id est illorum, qui nondum erant, sed in sua prescientia, quia eos ita novit ac si essent.

Utrum omnia mala debeant dici esse in deo ut sint omnia bona, et utrum sint in eius cognicione et prescientia

Post predicta queritur, cum omnia dicantur esse in deo, non per essentiam nature, sed per cognicionem, sicut et bona, scilicet bona et mala, utrum concedendum sit simpliciter mala esse in deo, sicut esse in deo per cognicionem. Scit enim deus et prescivit semper omnia, tam bona quam mala, etiam antequam fierent; prescivit ab eterno ea futura. Ideoque cum omnia bona diximus esse in deo per prescientiam cognicionis, eadem racione videtur dicendum omnia mala esse in deo, quia ea semper novit et per cognicionem ei presentia fuerunt. Precognovit enim deus ab eterno quosdam futuros malos, et eorum maliciam, ut ait Augustinus, prescivit, sed non preparavit. Cum ergo peccata omnia sciat, numquid intelligendum est ea velud in illa generalitate locucionis qua dicit apostolus omnia esse in deo: Ex ipso, inquit, et per ipsum et in ipso sunt omnia. Sed quis nisi insanus dixerit mala esse in deo? Illa enim esse in deo intelliguntur que ex ipso et per ipsum sunt. Ea vero per ipsum sunt et ex ipso quorum auctor est; sed non est auctor nisi bonorum. Non ergo per ipsum vel ex ipso sunt nisi bona; ita ergo nec in ipso sunt nisi bona. Non ergo mala in deo sunt, quamvis licet mala noscat, non tamen ita cum noscit ut bona. Mala enim de longe cognoscit, ut ait propheta: Et alta de longe cognoscit, id est superbiam. Et alibi ad deum loquens de malis ait: De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Quod exponens Augustinus: Abscondita, inquit, peccata sunt que a luce veritatis absconduntur. Peccata a luce veritatis divine absconduntur, cum a deo sciantur. Sed quo non sciat quo dicitur disperdet illos malos, dampnarat. Sic enim alibi propheta dicit: quia neque ab oriente neque ab occidente deest, quod exponens Augustinus ait: neque a bonis neque a malis deest deus, sed omnibus prius cognitus est; cognoscit ergo deus.

Prima ... [illegible] ... illa solucio quod mala non dicuntur esse in deo ... [illegible] ... esse in deo ... [illegible] ... dubio ... [illegible] ... mala non sunt ex ipso nec per ipsum ... [illegible] ... auctor malorum ... [illegible] ... cognoscit bona ... [illegible] ... intelligi ... [illegible] ... peccata ... [illegible]

et bona et mala praescivit, sed bona etiam cognoscit per approbationem
et beneplacitum, mala vero non. Unde in confessione sua dicit Deum peccata abscondi-
ta esse, quia non novit, non approbat. Ex eo sensu Augustinus dicit ea
abscondita a Deo. Et in aliis ad hunc modum invenitur cognitionem
Dei variis modis accipiendam in quibus Scriptura. Hic ad scientiam referendum non
ignorat Deus aliquos vel aliqua, qui tamen in Evangelio quibusdam
dicit: non novi vos, et eiusdem in Psalmo: haec verba nisi mala est. Ecce
non cognoscere dicitur Deus, qui non approbat, ei quod non placet. Apparet
itaque verum esse quod diximus, scilicet quia quodammodo cognoscit Deus
bona quae non cognoscit mala, pro eo quod utraque eodem modo cognoscit
quantum ad notitiam, sed bona etiam approbatione et beneplacito cognoscit. Hic

Et inde est quod bona tantum quaeritur quare bona tantum dicuntur esse in Deo, non mala
dicuntur esse in Deo, non mala, et illa ipse scit longe, quia licet in Deo
aliqua dicantur esse per cognitionis praesentiam, et Deus bona et mala
cognoscit, mala tamen non cognoscit nisi per notitiam, bona vero
non solum per notitiam, sed etiam per approbationem et beneplacitum, et ob talem
cognitionem aliqua dicuntur esse in Deo, scilicet quia ita ea scit ut etiam
approbet et placeant, id est ita scit ut eorum sit auctor. Ex quo et per quem et in quo esse omnia.

Porro diligenter inspiciendum est, cum legitur ex ipso et per ipsum et in ipso
esse omnia, quod ex ipso et per ipsum et in ipso Apostolus ad Romanos ait, et Ambrosius de Spiritu sancto.
Haec tria, ex ipso, per ipsum et in ipso sunt omnia, unum esse supradiximus.
Cum dicitur per ipsum esse omnia, negatur in ipso esse omnia. Eandem
vim habent omnia haec, scilicet ex ipso, de ipso, per ipsum, et unum alterius atque eo
simile omnino non contrarium intelligitur. Ecce habes quia quocumque
intelligentia Scriptura dicat ea omnia in ipso et per ipsum et ex ipso vel
de ipso. Cum ergo quaedam hic omnia dicantur esse ex Deo vel per ipsum,
non solum quia scit, sed etiam quia auctor est eorum, consequitur
ut ea dicuntur eadem esse in Deo dicantur, scilicet quia scit et eorum auctor
dicitur, quia de illo nascuntur et moventur omnia quia eo auctore
sunt et moventur universa. Cum ergo non sit auctor nisi

bonorum, intro sola bona in eo esse dicuntur sicut ex ipso et per ipsum. Cum ergo in eius cognicione vel presciencia sint omnia scilicet bona et mala, in eo tamen non dicuntur esse nisi bona quorum auctor est. Unde Augustinus in libro de natura boni: Cum audimus inquit ex deo et per ipsum et in ipso esse omnia, omnes utique naturas intelligere debemus et omnia que naturaliter sunt. Neque enim ex ipso sunt peccata que naturam non servant sed viciant, que ex voluntate peccancium nascuntur. Unde apte dicitur quod in illa generalitate locucionis bona tantum continentur.

Preterea sciendum est quod hic **ex ipso et per ipsum et in ipso est et sic**

ibi indicatur distinccio personarum ad **de filio et de spiritu sancto dicitur est, licet ipse**

dicatur ex ipso per ipsum in ipso. Omnia tamen ex ipso et per ipsum et in ipso sunt. Sed et de filio et de spiritu sancto accipiendum est. Unde Augustinus in libro de trinitate: Non confuse inquit accipiendum est quod ait apostolus ex ipso et per ipsum et in ipso. Ex ipso dicens propter patrem, per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum sanctum. Vigilanter attende ne quod patrem tantum volens intelligi dixit ex ipso, sic intelligas omnia esse ex patre ut neges omnia esse ex filio vel ex spiritu sancto, cum ex patre et per ipsum et in ipso omnia esse et sane dici possit. Unde et de filio et de spiritu sancto sacrificandum est.

Quod non omnia que ex deo sunt ex deo dicuntur

Illud etiam hic advertendum est quod non omnia que dicuntur ex deo eciam de ipso dici esse debent, quia ut ait Augustinus in libro de natura boni: non hoc significat penitus ex ipso quod de ipso. Quod enim de ipso est potest dici ex ipso, sed non omne quod ex ipso est potest dici esse de ipso, quia non est de sua substancia. Ex ipso enim sunt celum et terra quia ipse fecit ea, non autem de ipso quia non de substancia sua, sicut si aliquis homo si generat filium et faciat domum, ex ipso est filius, ex ipso est et domus, sed filius de ipso, domus vero de terra et ligno, non de ipso. **Que dicta sunt summatim colligit**

Ex premissis apertum est quod in dei cognicione sive presciencia sunt omnia bona scilicet et mala, sed non eo modo sunt ibi mala quo bona, et quod in deo bona tantum sunt sicut ex ipso et per ipsum, non mala, et quo sensu hec accipienda sunt assignatum est, et quod de ipso non dicuntur esse proprie que aliud est ab ipso, ex ipso autem dicuntur esse omnia que eo auctore sunt. **Quibus modis dicatur esse in rebus**

Et quia declaratum est ex parte quo omnia dicuntur esse in deo addendum hic videtur quibus modis dicatur deus

[illegible]

esse in rebus. Sic tamen id humana mens vel expte digne valeat cogitare vel lingua sufficiat eloqui. Sciendum est ergo quod deus incommutabiliter in se existens, presentialiter, potentialiter, essentialiter est in omni natura sive essentia sine sui diffinitione, et in omni loco sine circumscriptione, et in omni tempore sine mutabilitate. Et preterea in sanctis spiritibus et animabus est excellentius scilicet per gratiam inhabitans, et in homine Christo excellentissime in quo plenitudo deitatis corporaliter habitat ut ait apostolus. In eo enim deus habitavit non per gratiam adoptionis sed per gratiam unionis. Nec autem extra quia capacitatem humane mentis excedunt simplicitatis angelice aliquorum presumat sensum auctoritatibus invenienda in videntur. Bernardus super Cantica canticorum inquit: licet deus communi modo omnibus rebus insit presentia potentia substantia, tamen familiari modo dicitur illic esse per gratiam qui intelligentia operum dei actionis. Sed idem tamen considerant. Dicit enim Augustinus ad Dardanum: nulli deputata dicit cum deus sit natura incorporea et incommutabiliter viva eterna stabilitate in seipso manens totus adest omnibus rebus et singulis totus, sed in quibus habitat, habet eos pro sue capacitatis diversitate alios amplius alios minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia sue bonitatis edificat. Hugo quoque in libro ... dominus docet ubique esse. Deus impleret in mente vel corpore innumeris partibus que nusquam non assit nec desit usquequaque omnem presentia ... ut ubi sua sunt ipse indigeat esse, non autem ... spali modo, ad alicubi sit non cessat ubique esse ... esse non desinat. Ambrosius ... dicens spiritum sanctum probat non esse creaturam quia ubique est quod est proprium divinitatis. Ita dicens: Omnis creatura certis nature sive sit circumscripta limitibus quis audeat creaturam appellare spiritum sanctum qui non habet circumscriptam determinatam virtutem qui et in omnibus et ubique semper est, quod utique divinitatis et dominationis est proprium. Ieremias in eodem dicit: Ego omnia compleo qui dicit: Ego celum et terram compleo. Si ergo deus est qui celum complet et terram, quis ergo potest spiritum sanctum iudicare dominationis et divine potestatis exsortem, qui replevit orbem terrarum. Et plus est illum replere mundi totius ...

[illegible]

[illegible]

Ex his aliisque pluribus auctoritatibus aperte monstratur quod Deus ubique et in omni creatura essentialiter, praesentialiter, potentialiter est. **Ex quibus in sanctis (?) modo est et habitat**

In sanctis vero eam habitat in quibus est per gratiam. Non enim ubicumque est, ibi habitat; ubi vero habitat, ibi est. In solis bonis habitat, qui sunt templum eius et sedes eius. Unde per Isaiam Dominus ait: Caelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quia in electis qui sunt caelum habitat Deus et regnat, qui eius voluntati devoti obtemperant; malos vero, qui sunt terra, iudiciaria districtione calcat. Unde in libro Sapientiae dicitur: Thronus sapientiae anima iusti. Quia ergo in iustis specialius est quam in aliis rebus, in quibus tamen omnibus est totus, quemadmodum, sicut ait Augustinus in epistola ad Hieronymum de origine animae, per omnes particulas corporis tota adest simul, non minor in minoribus, nec in maioribus maior est, sed tamen in aliis intensius, in aliis remissius operatur, cum in singulis particulis corporis essentialiter sit, ita et Deus cum sit in omnibus essentialiter ac totus, in illis tamen plenius esse dicitur quos inhabitat, id est in quibus ita est ut faciat eos templum suum. Et hi tales cum eo sunt iam ex parte, sed in beatitudine perfecte erunt. Mali vero, et si ibi sunt ubi ipse est, qui nusquam deest, non tamen sunt cum eo. Unde Augustinus super Iohannem: Non suis dixit: Ubi ego sum, illic sit, sed addidit: mecum. Quia et miseri possunt esse ubi ille est, qui nusquam deest; non tamen sunt cum eo. Sed beati sunt cum illo, quia non sunt beati nisi ex eo. Quod cum illo sint qui serviunt et videbunt illum sicut est. Mali sunt non cum illo, ut caeci in luce non sunt cum luce. Nos boni ita nunc sunt cum eo ut videant per speculum, si aliquomodo sunt per fidem. **Si vis intelligere quo habitet Deus in bonis in tempore de spiritu sancto**

Quomodo autem Deus habitet in bonis, ex illis aliquatenus intelligere valebis quae supra dicta sunt cum de spiritus sancti processione temporali ageretur, ubi licet aperte expositum sit quia expresse cognoscamus et expresse exprimamus quomodo spiritus habitet in nobis, qui non sine Patre et Filio non inhabitat. **Ubi erat vel habitabat Deus antequam esset creatura**

Si autem quaeris ubi habitabat Deus antequam sancti essent, dicimus quia in se habitabat Dominus, quia in se habitabat. Unde Augustinus super [illegible] maximum: In templo inquit suo habitat Deus, scilicet in sanctis qui sunt

[illegible]

templum dei modo secundum fidem ambulantes et templum dei erunt aliquando secundum speciem quale etiam nunc templum dei sunt angeli. Si dicat aliquis antequam deus faceret celum et terram antequam faceret sanctos ubi habitabat? in se habitabat et apud se est. Non ergo sic sunt sancti domus dei ut ea sublata cadat deus. ymmo sic habitat deus in sanctis ut si ipse discesserit cadant. **Multa hic breviter docet**

Sciendum etiam est quia ut ait augustinus in libro **que confirmant predicta** ad dardanum quis nisi stultissime negaret spiritum sanctum non habere locum in meo corpore quod totum anima mea implevit. Stultius etiam dicatur augustinus ... alicubi impediri trinitatem ut pater et filius esse ubi spiritus sanctus alicubi simul esse non possit. Verum illud multo est mirabilius quod cum deus ubique sit totus non tamen in omnibus habitat. Quis porro audeat opinari nisi inseparabilitatem trinitatis penitus ignoraret quod in aliquo possit habitare pater et filius in quo non habitet spiritus sanctus aut in aliquo spiritus sanctus in quo non habitet pater et filius. Attendendum est ergo ubique esse deum per deitatis presentiam sed tamen non ubique per inhabitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem non dicimus pater noster qui es ubique cum et hoc verum sit sed qui es in celis id est in sanctis in quibus est quodam excellentiori modo. **Quod deus habitator est quorundam non dum deum cognoscentium et non habitator quorundam cognoscentium**

Illud quoque mirabile est quia ut ait augustinus in eodem deus est inhabitator quorundam nondum deum cognoscentium et quorundam cum ad templum dei non pertinent qui cognoscentes deum non sicut deum glorificaverunt. ad templum dei pertinent parvuli sanctificati sacramento christi regenerati spiritu sancto qui nondum valent cognoscere deum. unde quem potuerunt illi nosse nec habere isti potuerunt habere antequam nosse. beatissimi autem sunt illi quibus hoc est deum habere quod nosse. Hic augustinus aperte dicit quod deus habitat in aliquo id est habeat eum nondum videlicet ita est in aliquo ut ab eo cognoscatur et diligatur. **Quomodo deus sit totus ubique presens non parte sui**

Ex predictis patet quod deus ubique totus est per essentiam et in sanctis habitat per gratiam. Cuius superius hanc fecimus mentionem ... quia ratione dicatur habitare in quibusdam efflagitaret.

Ex dictis tamen sanctorum [illegible] aliquis modus quo dicitur habitare in sanctis [illegible] [illegible] esse ubique et potissimum quia [illegible] intelligere quomodo deus sit ubique per essenciam presenciam potenciam sicut per [illegible] ad Hebreos

ordinibus rerum, sed etiam assignari quomodo ubique per essenciam totus sit, nisi humane consideracionis sublimitas atque in mentis humane sensum omnino excedet, ut enim ait Crisostomus super epistolam ad Ebreos: sicut multa dicta intelligimus que loqui penitus non valemus, ita multa loquimur que intelligere non sumus ydonei, verbi gratia quod ubique deus est scimus et dicimus, quomodo autem ubique sit intellectu non capimus. Item quod est incorporea quedam virtus que omnium est causa bonorum scimus, quomodo autem vel que ista sit penitus ignoramus. Quomodo de hoc opinio quedam presumant

Quidam tamen in mensa ingenio suo Unde quod deus sit ubique per metientes per similitudines hec ita fore intelligenda tradiderunt, quod deus ubique esse perhibetur, non quod dicatur quod ipse sit in omni loco et in omni creatura, sed quia omnibus naturis atque eis quod nichil est in quovis loco sit presens habet esse, et omnis locus in quo illud est, ideo etiam dicitur ideo deum ubique dici esse presenciam vel potenciam, quia cuncta loca sunt ei presencia, et que in eis sunt, nec de eis aliquid operari cessat. Nam ipsa loca et quicquid in eis est nisi ipse contineret manere non possent. In eis ergo presenciam deus esse dicitur ut aiunt, quia potencie sue ubique sic facit ut etiam loca sint et omnia que in eis sunt. Sed licet hec vera sunt, non tamen assequuntur in explanandis intelligenciis predictorum. In illa tamen verbis quibus dicitur deus ubique esse per essenciam. Plus continetur, et deus est quod homo vix capere non valet. Et deus ita adsit omnibus rebus non tamen inquinatur sordibus earum

Solet etiam a quibusdam queri quomodo deus substancialiter insit omnibus rebus corporalibus sordidis inquinamentis non contingatur. Quod tamen frivolum est ut nec dignum sit dici, cum etiam spiritus creatus sordidibus corporis etiam leprosi vel quantumcumque polluti inquinari non possit. Sol quoque radios suos sine sui pollucione effundit super loca corrupta, non solum munda sed immunda ac sordidibus fetencia, quorum contactu homines ac quedam alie res inficiuntur, solis non radii impolluti et incontaminati ea contingentes existunt. Non est ergo mirandum si essencia divina omnino simplex et incommutabilis omnia replet loca et omnibus creaturis essencialiter

[illegible]

[illegible]

Solet aliquis [illegible]

[illegible]

inest, nec tamen aliqua rei sordibus contaminatur vel contingitur. Unde Augustinus in libro de natura boni: Cum in Deo sint omnia que condidit, non tamen inquinant eum qui peccant; de cuius etiam sapientia que attingit a fine usque ad finem fortiter dicitur: Attingit omnia propter suam munditiam et nichil inquinatum in eam occurrit. Unde Augustinus contra Manicheos: Si quod fieri non possit, ne humana carne vitiis et sordibus Dei inquinetur, et tamen predicant istum visibilem solem radios suos super omnes sordes et feces spargere, et eos mundos et sinceros servare; si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt et non contaminari, quanto magis invisibilis et incommutabilis veritas.

Postremo vero si audeant, quod potius de Deo credendum existimet, vel quod nusquam premisit vel quod ubique; si audeat dicere quod nusquam divina essentia sit, vel quod alicubi et non ubique. Si enim ita est alicubi quod non ubique, ergo localis est. Est ergo ubique tota, que continet totum et penetrat totum, que nec propter sui simplicitatem dividi, nec propter sui puritatem maculari, nec propter sui immensitatem ullo modo comprehendi potest. Unde Augustinus: Deus ubique est, cum non localis sit actionibus peregrinans.

Quod Deus cum sit ubique et in omni tempore non tamen localis est nec temporalis, sed incircumscriptibilis nec loco nec tempore movetur.

Cumque divina natura vere et essentialiter sit in omni loco et in omni tempore, non tamen movetur per loca vel tempora, nec localis est nec temporalis. Localis non est quia penitus non circumscribitur loco, quia nec ita est in uno loco quod non sit in alio, neque dimensionem habet sicut corpus, cui secundum locum assignatur principium, medium et finis, et ante et retro, dextera et sinistra, sursum et deorsum, quod sui impositione facit distantiam circumstantium. Duobus namque modis dicitur in scriptura aliquid locale sive circumscriptibile loco, scilicet vel quia dimensionem capiens longitudinis, latitudinis et altitudinis distantiam facit in loco ut corpus, vel quia loco diffinitur et determinatur, quoniam cum sit alicubi et non ubique invenitur. Quod non solum corpori sed etiam omni creato spiritui convenit. Omne ergo corpus omnimodo locale est; spiritus vero creatus quodammodo localis est et quodammodo non est localis. Localis quidem dicitur quia diffini-

loci tineat̃ qm̃ eo alicubi prius sit totus alibi nō inueniat̃ Non

aut ita localis est ut dimensionem capiens distanciam in loco faciat

Diuina ergo sola eēn omnino illocal̃ et incircumscriptibil̃ est / que

nec locis mo aliquo vel determinacione finita vel dimensione

suscepta nec temporibus scz affectu vel cogitacione hiis eciam duobus

modis s. loco vel tempore fit mutacio creature q longe est a crea

tore vn̄ aug̃ super Gen̄ deus inquit omnipotens incommutabili eterna

voluntate veritate semper idem mouet per tempus creaturam spiritualem

mouet eciam per tempus et locum creaturam corporalem ut eo motu naturas

quas condidit administret Cum ergo tale aliquid agit non

debemus opinari eius substanciam que deus est temporibus locisque muta

bilem siue per tempora et loca mobilem cum sit ipse et interior omni re quia

ipso sunt omnia / et exterior omni re / quia ipse super omnia / et antiquior

omnibus / quia ipse ante omnia / et nouior omnibus / quia ipse idem

est post omnia s. post omnium principia / Ecce hic aperte ostendit̃ quod

nec locis nec temporibus mutat̃ vel mo deus / spiritual̃ aut creatur̃

per tempus mo / corporal̃ no eciam per tempus et locum

Mutari aut per tempus est variari secundum qualitates interiores vel ex

teriores / que sunt in ipsa re q mutat̃ / ut cum suscepit successiuitudi

nem gaudii doloris sciencie obliuionis / vel variacionem forme

siue alicuius qualitatis exterioris / hec eciam mutacio que fit secundum

tempus variacio est qualitatum que fit in corporali vel spirituali

creatura ideo vocat̃ tempus Opinio quorundam qui dicunt spiritus creatos

De mutacione vero loci magna non moueri loco nec esse locales

inter conquirentes disceptacio versat̃ Sunt eni qui dicunt nullum

spiritum aliquo modo posse mutari loco / aboliendo spiritui localem vniuer

saliter remocionem volentes / quem secundum dimensionem tantum circumscrip

cionem loco constare asserunt / atque id solum locale vel in loco

esse dicunt quod dimensionem recipit et distanciam in loco facit

Hi dicunt aug̃ sensisse mutacionem temporis tantum spirituali creature tri

buentem / loci vero et temporis corporee

Augustini verba predicta ipsi faciunt dicunt sicut hic videtur eis

[illegible marginal commentary]

Sed ut supra diximus dupliciter dicitur res esse localis vel circumscriptibilis, scilicet vel quia dimensionem recipit et distantiam facit, vel quia loci termino diffinitur. Quorum utrumque convenit corporee creature, alterum non tantum spirituali. Nam ut supra diximus corporalis creatura ita est localis vel circumscriptibilis quod determinatur diffinitione loci et quod dimensionem recipiens distantiam facit. Spiritualis non tantum diffinitione loci concluditur eo quod ita alicubi sit quod non alibi, sed nec dimensionem recipit nec distantiam in loco facit, quia si multi spiritus essent hic non coangustarent locum quo minus decem corporibus contineret. Ideo Augustinus attribuit mutationem loci corpori non spiritui, quia licet spiritus transeat de loco ad locum, non tamen ita ut dimensionibus circumscriptus in terminis sic faciat distantiam circumstantiam sicut corpus.

Conclusio capituli quod spiritus creati sunt et circumscriptibiles quodammodo transeunt de loco ad locum spiritus autem divinus incircumscriptibilis est

Sunt ergo spiritus creati in loco et transeunt de loco ad locum, et quodammodo locales et circumscriptibiles, sed non omnino eo modo quo creature corporee. Spiritus autem increatus qui deus est in loco quidem est et in omni loco, sed omnino illocalis et incircumscriptibilis est. Unde Beda super Lucam ait: Cum ad nos angeli veniunt sic exterius implent ministerium ut tamen ante deum interius per contemplationem assistant. Quia et si angelus spiritus circumscriptus est, summus tamen spiritus qui deus est nequaquam circumscriptus est, ut quem circumscribit angelus quoque mittitur. Item dicitur quod spiritus angelicus circumscriptus, spiritus autem qui deus est incircumscriptus est. Alia etiam ambarum distantia inter spiritum creatum et spiritum increatum: dicitur seraphin de loco ad locum transire in ysaia, dicit ysaias quia missus est ad me unus de seraphin, et spiritus quidem missus dicitur, sed seraphin ad minus spiritus ad omnes seraphin mittitur. In missione spiritus operatur ministerium seraphin de loco ad locum transit; transit non enim complet omnia sed ipse implet. Ex his aperte innuitur quod angeli quodammodo sunt locales.

Fateantur itaque doctores [illegible] repetitione supriorum confirmat auctor [illegible] naturam per immensitatem sui [illegible] dum ee ubique sit sola motu

[illegible marginal commentary]

[illegible]

dicere cum quisque solam omnino illocalem et incircumscriptibilem nullo concludi loco sed a fine usque ad finem attingere non tamen spaciosa magnitudine nec locali motu sed immensitate atque immobilitate sue essencie. Unde Augustinus ad Dardanum ait: Non quasi spaciosa magnitudine opinemur deum per cuncta diffundi sicut humus aut lux ista diffunditur, sed pocius sicut in duobus sapientibus quorum alter altero corpore grandior est sed sapiencior non est, una sapiencia est, nec in maiore maior nec in minore minor, nec minor in uno quam in duobus, ita deus sine labore regens et continens mundum in celo totus est, in terra totus et nullo contentus loco, et in utroque totus, sed in se ipso ubique totus. Ad quod quoque superius pertinet ad ubi(?) dei pertinet non esse in parte sed ubique esse. Prescriptum est enim de sapiencia dei que attingit a fine usque ad finem fortiter, nec tamen motu locali sed immobilitate sui, velut si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur aliquid attingere a fine illius loci usque ad finem, cum tamen alterum non deserat alterum occupando, non quod habet motum localem, ubi(?) illud de sapiencia illa solida est et ubique. Ex predictis innotescit quod deus ita est ubique presens quod nec spaciosa magnitudine diffunditur, nec uno deserto loco aliud occupat, quia localem motum non habet. Ideoque Augustinus volens procedere ad(?) plenius omnem localem motum et localem circumscriptionem potius dicit esse in illo quam ipsum esse alicubi, nec tamen ipsum esse locum, qui non est in loco. In libro lxxxiii questionum ita inquiens: Deus non alicubi est; quod enim alicubi est continetur loco, quod continetur loco corpus est; deus autem non est corpus, non ergo alicubi est. Et tamen quia est et in loco non est, in illo sunt potius omnia quam ipse alicubi, nec tamen ita in illo ut ipse sit locus. Locus enim in spacio est quod longitudine et latitudine et altitudine corporis occupatur, nec deus tale aliquid est. Et omnia ergo in ipso sunt, et locus non est, nec in loco est. Locus tamen dei abusive dicitur templum dei, non quod eo contineatur. Id autem nichil melius est quam anima munda intelligitur(?). Hic dicit deum non esse

[illegible]

[illegible]

in loco, sed intelligendum est eum non esse in loco localiter, scilicet quia nec circumscriptionem nec localem motum habet. Ad hoc autem solet opponi sic: cottidie fiunt creature que ante non erant et in eis deus est cum ante non esset in eis; est ergo ubi ante non erat; ideo mutabilis videtur. Sed licet cottidie incipiat esse in creaturis in quibus ante non erat quia ille non erant, hoc fit sine sui mutatione, qualiter in mundo cepit esse et quem ei fecit tamen sine mutabilitate sui; et desinit esse in quibus antea erat sine sui mutatione; nec tamen ipse desinit loca, sed loca desinunt esse.

Iam sufficienter demonstratum videtur quo omnia dicantur esse in deo et deus in omnibus. Quam disceptationem quasi incidenter suscepimus, quia id videbatur postulare ratio eorum que inferius disserebamus, cum de scientia sive sapientia dei et cum docemus deum scire omnia; quesitum est utrum propter cognitionem qua de cunctis habet dicantur omnia esse in deo an alia ratione. Huc deducta scriptura hinc questionis occasio in promissam nos deduxit disputationem.

Hic reddit ad propositum repetens supra dicta ut addit illis alia

Nunc ergo ad propositum redeamus, repetentes supra dicta ut convenientius excepto insistamus. Supra dictum est quod prescientia dei futurorum tantum est, sed omnium tam bonorum quam malorum; scientia vero vel sapientia non tantum de futuris, sed etiam de presentibus et preteritis, nec tantum de temporalibus, sed etiam de eternis, quia seipsum novit deus. Hic autem questio non dissimulanda oritur, utrum scientia vel prescientia sit causa rerum vel res sint causa scientie vel prescientie dei. Videtur enim quod prescientia dei causa sit eorum que ei subsunt ac necessitatem eveniendi eis faciat, quia nec aliqua futura fuissent nisi ea deus prescisset, nec possunt non evenire cum deus ea presciverit. Si autem impossibile est ea non evenire que prescita sunt, videtur ergo ipsa prescientia qua sunt prescita eis esse causa eveniendi. Impossibile est autem ea non evenire cum prescita sunt, quia si non evenirent, tunc prescientia falleretur.

[illegible]

et p(re)scientia ac dei p(re)scia falli non p(otes)t / impossibile est ergo ea
non evenire que p(re)scita sunt. Sic ergo p(re)scia causa eorum esse
videtur q(ue) p(re)scita sunt / hoc idem et de scientia dei s(cilicet) q(uo)d quia deus ali-
qua novit ideo sunt. Et hic sunt Aug(ustinus) attestari videtur in xv li-
bro sic dicens. Non ista ex aliquo tempore cognovit deus sed futura
omnia temporalia atque in eis etiam quid et quando ab illo petituri fueramus
et quos et de quibus rebus vel exauditurus vel non exauditurus
esset sine initio p(re)scivit. Universas autem creaturas et spirituales
et corporales non quia sunt ideo novit sed ideo sunt quia novit.
Non enim nescivit q(ue) fuerat creaturus / quia ergo scivit creavit / non
quia creavit scivit / nec aliter scivit creata quam creanda. Non enim
eius sapientie aliquid ex eis accessit sed illis existentibus sicut oporte-
bat et quando oportebat illa mansit ut erat. Ita et in ecclesiastico an-
tequam crearentur omnia nota sunt ei / sicut et postquam consummata
sunt / Ecce his verbis videtur Aug(ustinus) innuere scientiam vel p(re)scientiam
dei causam esse eorum q(ue) sunt cum dicit ea ideo esse quia deus
novit. Id quoque in vi li. dicit ubi ait nec mirum decedant et succedant
tempora non decedit vel succedit aliquid scientie dei in qua novit omnia
que fecit propter. Non enim h(ec) q(ue) creata sunt ideo sciuntur a deo quia
facta sunt sed potius ideo facta sunt quia immutabiliter a deo sciuntur / et
hic etiam significare videtur scientiam dei causam esse eorum q(ue) sunt dicens
non ideo deum ea novisse quia facta sunt sed ideo facta quia novit
ea deus. Ideo ergo videtur dei scientia vel p(re)scientia causa eorum esse que novit.

Quod si ita est / est ergo inconvenientia occurrit que sequeretur
causa omnium malorum ad omnia mala sciuntur si dicatur scientia vel p(re)scien-
tia p(re)sciuntur a deo q(uo)d longe est a veritate. Si enim dei ea ratione q(uia) e(st) sci-
entia vel p(re)scientia causa esset causa malorum / esset utique deus auctor
malorum quod penitus falsum est. Non ergo scientia vel p(re)scientia dei causa
est eorum q(ue) ei subsunt. Quod res future non sunt cause scientie vel p(re)scien-
Nec tamen etiam res future causa sunt dei p(re)scientie tie dei
licet enim non essent future nisi p(re)scirentur a deo / non tamen ideo p(re)sciuntur

[illegible]

[illegible]

quia futura sunt. Si enim hoc esset, tunc eius quod eternum est aliquid
existeret causa ab eo alienum ab eo diversum et ex creaturis penderet
prescientia creatoris et creatum causa esset increati. Origenes super epistolam
ad Romanos. Non propterea aliquid erit quia id scit deus futurum, sed
quia futurum est ideo scitur a deo antequam fiat. His verbis premissis videtur auctoritas
obviare. Hic enim significare videtur quod res future cause sint prescientie
dei, ubi vero quod prescientia causa sit rerum futurarum. Capitulum expositio dictorum.

Hanc ergo que videtur repugnantiam tollere de medio [illegible]
cupientes dicimus res futuras nullatenus causam esse prescientie vel scientie
dei. Nec ideo presciri vel sciri quia future vel facte sunt. Ita exponentes
quod ait Origenes. Quia futurum est ideo scitur a deo antequam fiat, id est quod futurum
est ideo scitur antequam fiat, neque sciretur nisi futurum esset, ut non
dicatur causa illi nisi sine qua non fit. Ita etiam dicatur scientiam vel
prescientiam dei non esse causam eorum que fiunt nisi talem sine qua non
fiunt. Si vero nomine scientie
volumus etiam beneplacitum atque dispositionem intelligere, tunc recte potest dici causa
eorum que deus facit. Hoc enim duobus modis ut supra monstratum
est accipitur: cognitio vel scientia dei, scilicet pro notitia sola vel pro notitia simul
et beneplacito. Hoc modo forte accepit Augustinus dicens: Ideo sunt quia
novit, id est quia scienti placuit et quia sciens disposuit. Talis sensus
ex eo admonetur quia debemus ibi tantum accipere sicut de creaturis de his
que deus facit que omnia novit non sola scientia sed etiam benepla
cito ac dispositione. Sic ergo accipitur ibi dei cognitio ut non
modo notitia sed etiam beneplacitum dei subintelligatur. Mala vero scit deus
et prescit antequam fiant sed sola notitia non beneplacito. Prescit enim
deus et predixit etiam que non est ipse facturus, sicut prescivit et
predixit infidelitatem Iudeorum sed non fecit. Nec ideo quia prescivit
ad peccatum infidelitatis eos coegit, nec prescisset vel scisset eorum
mala nisi essent ea habituri. Unde Augustinus super Iohannem: Deus inquit
futurorum prescius per prophetam predixit infidelitatem Iudeorum sed non
fecit, neque prescisset mala eorum nisi ea haberent, non enim ideo

[illegible]

que quia adimpleta cernit certa futura fuisse praescivit. Illorum enim praescientia non sunt causa. Ideo quia si illa ea quae ille praescivit, ipsorum non vere ille praescivit; sed quia illius praescientia falli non potest, sine dubio non alius sed ipsi peccant quos Deus peccaturos esse praescivit. Et ideo si non malum sed bonum facere voluisset, non malum facere praevideretur ab eo qui novit quid sit quisque facturus. His verbis aperte ostenditur si diligenter intendamus praescientiam Dei non esse causam malorum que praescit, quia non ea praescit tamquam facturus nec tamquam sua, sed illorum qui sunt ea facturi vel passuri praescivit. Ergo illa sola notitia non beneplacito auctoritatis. Ubi datur intelligi quod Deus etiam ipso praescit bona tamquam sua tamquam ea quae facturus est, ut in illa praescientia simul sint notitia et auctoritatis beneplacitum.

Contra hoc quod dictum est praescientiam Dei non posse falli

Adhuc quod supra dictum est, scilicet praescientiam Dei falli non posse, solet a quibusdam sic opponi: Deus praescivit hunc lecturum vel aliquid, sed potest esse ut iste non legat; ergo potest aliter esse quam Deus praescivit; ergo potest falli Dei praescientia. Quod omnino falsum est. Potest equidem non fieri aliquid, et illud tamen praescitum est fieri, nec tamen ideo potest falli Dei praescientia, quia si illud non fieret, nec a Deo praescitum esset fieri. Sed adhuc urgent nos dicentes: aut aliter potest fieri quam Deus praescivit aut non aliter. Si non aliter, ergo necessario cuncta eveniunt. Si vero aliter, potest ergo Dei praescientia falli vel mutari. Sed potest aliter fieri quam fiat, et tamen ita ut praescitum est; aliter vero potest fieri quam praescitum est. Ad quod dicimus illam locutionem multiplicem facere intelligentiam, scilicet aliter potest fieri quam Deus praescivit etc., ut potest non esse quod Deus praescivit, et impossibile est non esse quod Deus praescivit, et impossibile est non esse praescita omnia que fiunt, et huiusmodi plura. Cum enim quaedam intelligi ut conditio sit implicata, et disiunctim. Si enim ita intelligas: non potest aliter fieri quam Deus praescivit, id est non potest utrumque simul esse, scilicet quod Deus praescivit ita fieri et aliter fiat, verum intelligis. Si autem per disiunctionem intelligas, ut dicas hoc aliter non posse evenire quam evenit, quod futurum Deus praescivit, falsum est; hoc enim aliter potest evenire quam evenit, tamen Deus hoc modo futurum praescivit, scilicet et aliter

[illegible]

determinatum. Impossibile est id non evenire quod deus praescivit vel a deus praescivit. Si coniunctim intelligas, verum dicis; si divisim, falsum. Ita et illud: impossibile est non esse praescitum omne quod fit, id est non potest esse utrumque simul, scilicet ut fiat et non sit praescitum. Hic sensus verus est. Si vero dicas deum non potuisse non praescire omne quod fit, falsum est; potuit enim facere ut non fieret et ita non esset praescitum.

Utrum scientia dei possit augeri vel minui.

Praeterea solet quaeri utrum scientia dei possit augeri vel minui. Utrumque hic videtur posse probari vel mutari, quod divina scientia possit augeri vel minui vel mutari. Hoc modo probatur: quia potest deus scire quod non scit. Est enim aliquis qui non est lecturus hodie, et tamen potest esse ut legat hodie; potest enim hodie legere; nihil autem potest fieri quod non possit a deo sciri; potest ergo deus scire hunc lecturum hodie; potest ergo scire aliquid quod non scit; ergo potest eius scientia augeri vel mutari. Eademque videtur posse minui. Est enim hodie aliquis lecturus quem deus scit lecturum, et tamen potest esse quod non legat; ergo potest deus non scire hunc lecturum; potest ergo non scire aliquid quod scit; ergo potest minui eius scientia vel mutari.

Ad quod dicimus quod scientia dei omnino immutabilis est, nec augeri potest vel minui. Nam ut ait Augustinus XV libro de Trinitate: Scientia dei est ipsa sapientia, et sapientia dei est ipsa essentia sive substantia dei; quia in illius naturae simplicitate mirabili non est aliud sapere, aliud esse; sed quod est sapere, hoc et esse est. Ideoque nemo omnia ubique novit ut ipse. Sed ei nosse est de se sicut esse; nosse enim eius et esse unum est. Et ideo sicut non est ex filio, ita nec nosse. Proinde tamquam seipsum dicens pater genuit verbum sibi aequale per omnia. Non enim seipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius verbo quam in seipso. Hoc est ergo omnino verbum quod pater, non tamen pater est, quia ille filius, ille pater. Sciunt ergo se invicem pater et filius, ille gignendo, iste nascendo. Et omnia quae sunt in eorum scientia, in eorum sapientia, in eorum essentia, unusquisque eorum simul videt, non particulatim aut singillatim.

[illegible]

velut alternante conspectu hinc illuc, inde huc et rursus inde uel inde in aliud atque aliud, ut aliqua uidere non possit nisi non uidens alia, sed omnia simul uideri quoniam nullum est quod non semper uideat. Scientia eius itaque scientia inamissibilis et inuariabilis est; mea uero scientia amissibilis est et receptibilis, quia hoc non est nobis esse quod scire. Sicut mea scientia illi scientiae dissimilis est, unum uerum quod uerissime demonstrat scientia dissimile est illi uobis (?) quod natura est de ipsa scientia. Ex hac auctoritate clare uidetur dei scientiam omnino inuariabilem esse, sicut ipsa essentia dei omnino inuariabilis est, et quod potest et solus est (?) ipsa scientia simul omnia semper uidentur. Sicut ergo non potest augeri uel minui diuina essentia, ita nec diuina scientia; et tamen conceditur posse scire quod non scit et posse non scire quod scit, quia posset aliquid esse subiectum eius scientiae quod non est, et posset non esse subiectum aliquid quod est sine permutatione ipsius essentiae.

Oppositio an deus possit noviter vel ex tempore scire vel praescire aliquid

Hic opponitur a quibusdam ita: Si deus potest aliquid scire uel praescire quod nunquam sciuit nec praesciuit, potest ergo ex tempore aliquid scire uel praescire. Ad quod dicimus potest quidem deus scire uel praescire aliquid quod potest fore et potest fore quod nunquam fuit nec fuit (?) nec est nec fuit nec illud scit uel sciuit neque praescit uel praesciuit, quia scientia eius non est nisi de his quae sunt uel fuerunt uel erunt, praescientia non est nisi de futuris; et tamen posset scire uel praescire quod nunquam est uel erit. Non tamen potest aliquid scire uel praescire ex tempore; potest utique scire uel praescire quod nunquam est nec erit nec illud scitum uel praescitum est ab aeterno; non tamen potest incipere scire uel praescire nouum (?) illud, sed ita potest modo scire uel praescire sicut potest sciuisse uel praesciuisse ab aeterno. Id est, cum dicimus eum posse scire uel praescire quod ab aeterno non sciuit uel praesciuit, idem est ac si dicamus habere potentiam sciendi uel praesciendi ab aeterno, et non aliquid nec illud tamen praescitum est quod futurum non est. Non potest ergo noviter uel ex tempore scire uel praescire aliquid, sicut non potest noviter uel ex tempore uelle aliquid. Ita potest uelle quod nunquam uoluit

Item a quibusdam dicitur deus posse plura scire quam scit quia potest scire omnia que scit et preter aliqua facere que numquam erunt / et illa potest scire non enim aliqua incognita facere potest. Si ergo omnia essent que modo sunt et alia quedam faceret que non sunt vel non erunt / illa omnia sciret et ita plura sciret quam modo sciat / non tamen eius scientia augeri potest quia hoc totum fieri posset sine mutabilitate scientie. Constat ergo dei scientiam omnino esse immutabilem nec augeri posse nec minui sed omnia subiecta. **Quod videtur adversum illi sententie qua supra dictum est deum semper scire simul omnia.** Et vero quod predictum est scilicet quod deus semper omnia videt et scit simul / nunc obviare illud quod ait Ieronimus in expositione Abacuc. Absurdum est inquid ad hoc deducere dei maiestatem ut sciat per momenta singula quot culices nascantur quotve moriantur que cimicum pulicum et muscarum sit multitudo / quot ue pisces natent magnis et similia non simus tam fatui adulatores dei ut dum potenciam eius etiam ad ima retrahimus in nos ipsos iniuriosi simus eandem irrationabilium et rationabilium providenciam esse dicentes / Hic intelligendum Ieronimus quod deus illorum minorum scientiam sive providentiam non habeat quod si ita esset tunc non omnia simul sciret et semper / Est ergo iste sensus illud deum esse nominibus ut dum illa minutatim vel particulariter scire negaret / neque per divisa tempora momenta illa cognovit sicut per varia illorum momenta quedam desinunt quedam incipiunt / nec tamen aliquis irrationabilibus ita providet quemadmodum rationabilibus. Numquid cura est ut ait apostolus cura est deo de bobus / Sicut non est cura deo de bobus ita et de aliis irrationabilibus / dicit enim scriptura quia ipsi est cura de omnibus / providenciam ergo et curam videtur de cunctis que condidit habet ut veniat unicuique quod sibi debetur convenit. Sed specialem providentiam atque curam habet de rationabilibus de quibus tradidit precepta cuique bene vivendi legem conscripsit atque premia promisit. Hanc providentiam et curam de irrationabilibus non habet. Ideo apostolus dicit quod non est cura deo de bobus / providet tamen omnibus et curat vel gubernat omnia que creavit solem suum oriri facit et pluviam dat / Scit itaque deus

futura sit multitudo culicum pulicum et muscarum et piscium et quot nascantur quot ue moriantur sed non scit hoc per momenta singula immo simul et semper omnia nouit ita scit ut habeat eandem prudentiam inmobilem et rationabilium i. ut eodem penitus modo prudeat inmobilibus et irrationabilibus mutabilibus quibus et precepta dedit et angelos ad custodiam delegauit. **Breuis summa predictorum cum additione quadam**

Simul itaque et immutabiliter scit deus omnia **[illegible]** que fuerunt et sunt et erunt tam bona quam mala prescit quoque omnia futura tam bona quam mala. **Quid sit predestinacio in quo differt a prescientia**

Predestinacio uero de bonis salutaribus est et de hominibus saluandis ut eciam ait augustinus in libro de predestinacione sanctorum: predestinacio est gracie preparacio que sine prescientia esse non potest potest autem sine predestinacione esse prescientia. Predestinacione quippe deus ea presciuit que fuerat ipse facturus sed presciuit deus eciam que non est ipse facturus i. omnia mala. Predestinauit eos quos elegit reliquos uero reprobauit i. ad mortem eternam presciuit peccaturos. **An quis**

Predestinatorum nullus **predestinatorum possit dampnari et** uidetur posse dampnari uel reproborum **an reproborum possit saluari** aliquis posse saluari. Pro quo dicitur in apocalipsi: Tene quod habes ne alius accipiat coronam tuam. Si alius non est accepturus nisi iste perdiderit certus est electorum numerus qui non potest augeri uel minui. **Oppositio** Ad hoc autem obiciunt quidam intentes probare numerum electorum posse minui et augeri sic: posset deus non apponere graciam quibus apposuit et posset subtrahere quibus non subtrahit quod si fieret utique dampnarentur; possent ergo dampnari isti qui tamen saluabuntur. Posset utique minui electorum numerus. Ita eciam posset augeri quia posset apponere graciam quibus non apposuit per quam saluarentur; possent ergo saluari hii qui tamen sine ea dampnabuntur. Posset utique augeri numerus electorum.

Quibus uidemus [illegible] sane dictum esse tamen esse numerum electorum non posse augeri uel minui quia non potest utrumque simul esse scilicet ut aliquis saluetur et non sit predestinatus uel ut aliquis predestinatus [illegible]

sit et dampnetur intelligencia cum condicionibus implicate in tante facit deus contradictionem et impossibilitatem in uno. Si non simpliciter intelligatur impossibilitas non admittitur / ut cum dicitur predestinatus potest vel non potest dampnari et reprobus potest saluari. In hys enim contrarius locucionibus exitione duo diiudicanda sunt duo ubi est / alia namque sit intellecta si permaneant hec accipiantur dicta / atque alia si predicentur / ut supra in de presciencia agebatur pertractatum est / Si enim in dicis predestinatus non potest dampnari intelligas ita / id est non potest esse ut predestinatus sit et dampnetur verum dicis / quia coniunctim intelligis sensum autem si disiunctim ut si intelligas / istum non posse dampnari quem dico predestinatum / potuit enim non esse predestinatus et ita dampnaretur

Quid adhuc instituit questioni

Querendum adhuc instituit consedem questionem argumentando ita credimus / non inquiunt / potest esse ut aliquis predestinatus sit et dampnetur / utrumque etenim simul esse non potest / Sed alterum horum non potest non esse / scilicet quod iste sit predestinatus / ab eterno enim predestinatus est et non potest modo non esse predestinatus / Cum ergo impossibile sit utrumque simul esse / et impossibile sit alterum non esse / videtur non posse alterum esse scilicet ut dampnetur quod si est / ergo non potest esse ut iste saluetur. Ad huius questionis solucionem mallem alios audire quam docere. Dicimus tamen sicut de presciencia posse uerum esse Id est tamen hec quam ibi quam fecimus responcionem dicentes de contrariandum fore aliud / cum contrarium totaliter ipso / sic impossibile est alterum non esse scilicet quod iste sit modo predestinatus / ab eterno enim iste predestinatus est / distinguendum est enim cum autem ille non potest modo non esse predestinatus / tamen coniunctim et disiunctim intelligi potest / non enim potest esse ut ab eterno sit predestinatus et modo non sit predestinatus / Nec potest simul esse ut sit predestinatus et non sit predestinatus / Potuit esse ab eterno quod non esset predestinatus / et potuit ab eterno non esse predestinatus / et sicut ab eterno deus potuit eum non predestinare / ita conceditur a quibusdam quod et modo potest deus eum non predestinasse ab eterno ergo potest deus non predestinasse eum ergo potest iste non fuisse predestinatus. Si non non fuisset predestinatus nec modo esset predestinatus ergo potest modo non esse predestinatus

Ita et de praescientia et de praedestinatione dicitur quod in actionibus vel operationibus Dei temporalibus invenitur. Ex quo cum aliquid factum est vel dictum, non conceditur quod possit non esse vel non fuisse; immo posse esse non esse vel non fuisse quod factum est vel dictum, referentes possibilitatem vel impossibilitatem ad naturam rei creatae. Cum vero de praescientia vel de praedestinatione Dei agitur, possibilitas vel impossibilitas tantum ad potentiam Dei refertur, quae semper eadem fuit et est, quia praedestinatio, praescientia, potentia unum in Deo est. **Quid sit reprobatio Dei, et in quibus consideretur, et quid sit praedestinatio.**

Cumque praedestinatio sit gratiae praeparatio, id est divina electio qua elegit quos voluit ante mundi constitutionem, ut ait Apostolus, reprobatio e converso intelligenda est praescientia iniquitatis quorundam et praeparatio damnationis eorundem. Sicut enim praedestinationis effectus illa gratia est qua in praesenti iustificamur atque adiuvamur vivendo recte perseveranter ad finem, et illa qua in futuro beatificabimur; ita reprobationis Dei, qua ab aeterno non eligendo quosdam reprobavit, secundum duo consideratur, quorum alterum praescit et non praeparat, id est iniquitatem; alterum praescit et praeparat, scilicet poenam aeternam. Unde Augustinus ad Prosperum et Hilarium: Haec inquit regula inconcussa tenenda est, peccatores in peccatis praescitos esse, non praeparatos, poenam autem esse praeparatam. Praeparavit enim Deus, ut Augustinus ait in libro De bono perseverantiae, in praescientia sua quibus voluit bona sua; quibuscumque donavit, procul dubio se donaturum esse praescivit. Praeparavit etiam Deus, ut ait Fulgentius, cum malis ignem aeternum illis utique quos iuste praeparavit ad luenda supplicia, non tamen praeparavit eos ad facienda peccata. Praeparavit enim Deus quod divina aequitas redderet, non quod humana iniquitas admitteret. Non enim sicut praeparavit servos ad iustitiam percipiendam, sic praeparavit iniquos ad iniustitiam admittendam, quia pravitatis praeparator nunquam fuit. Augustinus De bono perseverantiae: Sicut ergo praedestinatio Dei praeparatio est, praescientia et praeparatio beneficiorum Dei quibus certissime liberantur quicumque liberantur, ita reprobatio Dei est praescientia malitiae in quibusdam non finiendae et praeparatio poenae non finiendae. Sicut praedestinationis effectus est gratiae appositio

ita reprobationis aeternae quodammodo effectus est et obduratio. Nec obdurat deus ut ait Augustinus ad Sixtum impertiendo malitiam sed non impertiendo gratiam sicut nec digni sunt, quibus eam non impertit. Nec digni sunt nec merentur, potius ut non impertiatur hi digni sunt hoc merentur. Unde apostolus ait: Cuius vult miseretur deus et quem vult indurat, misericordiam appellans praedestinationem seu praecipue praedestinationis effectum, id est gratiae appositionem, obdurationem vero gratiae privationem. Non enim ut ait Augustinus ad Simplicianum intelligendum est quod deus ita induret quasi quosdam peccare cogat, sed tantum quibusdam peccatoribus misericordiam iustificationis suae non largitur, et ob hoc eos obdurare dicitur, quia non eorum miseretur, non quia impellat ut peccent. Eorum autem non miseretur quibus gratiam non esse praebendam aequitate occultissima et ab humanis sensibus remotissima iudicat, quam non aperit sed miratur apostolus dicens: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae dei etc.

Si autem quaeritur utrum vel aliquid sit meritum obdurationis et misericordiae: obdurationis meritum invenimus, misericordiae vero meritum non invenimus, quia nullum est misericordiae meritum, ne gratia evacuetur, si non gratis donatur sed meritis redditur. Miseretur itaque secundum gratiam quae gratis datur; obdurat quidem secundum iudicium quod meritis redditur. Unde datur intelligi quod sicut reprobatio dei est nolle misereri, ita obduratio dei sit non misereri, ut non ab illo irrogetur aliquid quo homo sit deterior, sed tantum quo sit melior non erogetur. Ex his aperte ostenditur quid misericordiam, quid obdurationem apostolus intellexerit, et quia misericordiae nullum adnotat meritum, obduratio vero non est sine merito. Et misericordia ubi hic accipitur praedestinatio seu praecipue praedestinationis effectus, obdurationis vero non ipsa dei aeterna reprobatio, quia eius nullum est meritum, sed gratiae subtractio sive subtractio quae quodammodo est reprobationis effectus; accipitur tamen aliquando reprobatio pro obduratione.

Si autem quaeritur d. xli.

[illegible]

sicut praedestinatio pro suo effectu, qui est gratia apposita; gratia enim quae apponitur effectus est praedestinationis. Cum ergo gratiae quae apponitur homini ad iustificationem nulla sint merita, multo minus et ipsius praedestinationis, qua ab aeterno elegit Deus quos voluit, aliqua possunt existere merita; ita nec reprobationis, qua ab aeterno quosdam praescivit futuros malos et damnandos, sicut elegit Iacob et Esau reprobavit. Quod non fuit pro meritis eorum quae tunc habebant, quia nulla habebant, quia nec ipsi existebant; nec pro futuris meritis quae praevidebat vel illum elegit vel illum reprobavit. Opinio quorundam quae fuit aliquando Augustini, quam postea retractavit.

Opinati sunt tamen quidam Deum ideo elegisse Iacob, quia talem futurum praescivit, qui in eum crederet et ei serviret. Quod aliquando se Augustinus sensisse dicit in libro Retractationum, ubi aperte ostendit quod si propter futura merita electus esset, iam non ex gratia esset electio. Non ergo ideo electus est a Deo, quia talis futurus erat, sed ex electione talis est factus. Ita dicens: Disputans quid elegit Deus in nondum nato, cui dixit serviturum esse maiorem, et quid in eodem maiore similiter nondum nato reprobavit, ad haec perduxi ratiocinationem, ut dicerem: Non ergo elegit Deus opera cuiusquam, quae ipse daturus est, sed fidem elegit in praescientia, ut quem sibi crediturum esse praescivit, ipsum elegit, cui Spiritum Sanctum daret, ut bona operando etiam vitam aeternam consequeretur. Ecce hic aperte dicit non propter opera eum elegisse, sed propter fidem, quam eum praescivit crediturum. Sed quia et fides meritum est, sicut et opera, haec retractavit Augustinus dicens: Nondum diligentius quaesieram, nec adhuc inveneram qualis sit electio gratiae, de qua dicit Apostolus: Reliquiae per electionem gratiae salvae factae sunt; quae utique non est gratia, si eam merita praecedunt, ut iam quod datur non secundum gratiam, sed secundum debitum reddatur potius meritis quam donetur. Proinde quod continuo dixi: Dicit enim Apostolus: Idem Deus qui operatur omnia in omnibus; nusquam autem dictum est: Deus credit omnia in omnibus; ac deinde subiunxi: Quod ergo credimus, nostrum est; quod autem bonum operamur, illius est qui credentibus dat Spiritum Sanctum.

Opinati sunt

[illegible]

Ipsa non dicerem. Si iam sciremus eam ipsam fidem inter dei munera reperiri que dantur in eodem spiritu. Utrumque ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, et utrumque datum est per spiritum fidei et caritatis. Et quod paulo post dixi, nostrum est enim credere et velle, illius autem dare credentibus et volentibus facultatem bene operandi per spiritum sanctum per quem caritas diffunditur in cordibus nostris, verum est quidem secundum eandem regulam, et utrumque ipsius est quia ipse parat voluntatem, et utrumque nostrum quia non fit nisi volentibus nobis. Quo conuincitur fidem de munere dei venire, non propter fidem vel aliqua merita elegit deus aliquos ab eterno vel apposuit gratiam iustificationis, sed gratuita bonitate sua elegit ut boni essent. Unde Augustinus in libro de predestinatione sanctorum: Non quia futuros nos tales esse presciuit ideo elegit, sed ut essemus tales per ipsam electionem sue gratie qua gratificauit nos in dilecto suo filio. Et hic videtur contra quod alibi dicit Augustinus.

Hic tamen aduertendum quod dicit Augustinus super Malachiam prophetam ubi scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Cui vult miseretur et quem vult indurat. Sed hec voluntas dei iniusta esse non potest. Venit enim de occultissimis meritis, quia et ipsi peccatores, cum propter generale peccatum unam massam fecerint, non tamen nulla inter eos est diuersitas. Precedit ergo aliquid in peccatoribus quo quamuis nondum sint iustificati digni efficiantur iustificatione, et item precedit in aliis peccatoribus quo digni sunt obtusione. Ecce hic videtur Augustinus dicere quod ipsa dei voluntas qua alios eligit alios reprobat ex meritis venit, sed occultissimis, id est quod pro meritis alios voluit eligere alios reprobare, et quod pro meritis aliis apponitur gratia iustificationis, aliis non. Verum obtunditur. Sed quid intelligi voluerit ignoratur, nisi forte dicatur hoc intellexisse quod supra diximus et retractasse. Unde illud eam quedam alia continet subdit que in libro retractationum aperte reuocat. Quod vero utrumque legenti patet. Unde verisimile est respuisse eam vel retractasse, quedam tamen dixit, sensus accipiunt, forte dicens non quia aliquis predestinetur pro meritis vel iustificationis gratiam

[illegible marginal and interlinear glosses]

mereatur; sed quia aliqui non adeo mali sunt ut non mereantur sibi gratiam non impertiri. Nullus enim Dei gratiam meretur per quam iustificatur, potest tamen mereri ut non apponatur ut penitus abiciatur. Et quidam aliqui in tantum profundum iniquitatis devenerunt ut hoc mereantur, ut hoc digni sint; alii vero ita vivunt, ut etsi non mereantur gratiam iustificationis, non tamen mereantur omnino repelli et gratiam sibi subtrahi. Ideoque dixit in quibusdam peccatoribus quod digni sunt iustificatione et alii quoque digni sunt obtusione. Sed hoc frivolum est. Opinio quorundam [illegible] de occulta [illegible] Dei dispensatione [illegible] apostoli

Multi tamen de isto profundo quaerentes reddere rationem atque secundum coniecturas cordis sui inscrutabilem altitudinem iudiciorum Dei cogitare conantes in fabulas vanitatis abierunt, dicentes quod animae sursum in caelo peccant et secundum sua peccata ad corpora promeritis diriguntur, et dignis sibi quaeque carceribus includuntur. Sciunt hi tales post cogitationes suas insolentes disputare de Dei profundo, nisi sint in profundum demersi, dicentes animas in caelo ante gessisse et ibi aliquid boni vel mali egisse, et pro meritis ad corpora terrena detrusas esse. Hanc autem respuit auctoritas fidei per evidentiam apostoli sententiam, qui ait: Cum nondum nati essent aut aliquid boni aut mali egissent etc. Melior est ergo fidelis ignorantia quam temeraria scientia. Elegit ergo quos voluit gratuita misericordia. Non quia fideles futuri erant, sed ut fideles essent; eisque gratiam dedit non quia fideles erant, sed ut fierent. Ait enim apostolus: Misericordiam consecutus sum ut fidelis essem; non ait: quia fidelis eram. Datur quidem et fideli, sed data est etiam prius ut esset fidelis. Ita et reprobavit quos voluit, non propter futura merita quae praevidebat, veritate tamen rectissima et a nostris sensibus remota. Sed quaeritur utrum, sicut dicitur elegisse quosdam ut boni fierent et fideles, ita etiam concedi debeat reprobasse quosdam ut mali essent et infideles, et obdurare ut peccarent. Quod nullatenus concedi oportet. Non enim reprobatio ita est causa mali, sicut praedestinatio causa boni. Nec obduratio ita facit hominem malum, quemadmodum gratia facit bonum. An ea quae semel sit Deus vel [illegible] sit

[illegible marginal commentary]

[illegible marginal note at top of page]

Preterea considerari oportet utrum et prescierit ea omnia que semel scit vel prescit deus semper sciat et scierit et presciat atque prescierit an aliquid scierit vel prescierit quod modo non scit vel prescit.

De prescientia non videtur posse dubitari. Multa enim prescisse que modo non prescit. Cum enim eius prescientia non sit nisi de futuris, ex quo illa que futura erant preterita sunt vel preterierunt, sub dei prescientia esse desinunt. Subiecta non semper sunt; prescivit ergo deus omnia ab eterno que futura erant, nec tamen prescire desinit. Nec tamen prescire desinit aliqua que ante presciebat, minus ea non scit quod ante cognoscebat. Non enim dicitur ex defectu scientie eius quod aliqua aliquando prescierit que modo non presciebat, sed ex revolutione rerum, ibi quod est prescientia; prescire enim est ante scire quod futurum sit aliquid; unde non potest dici deus prescire nisi que sunt futura. [illegible]

De scientia autem aliud dicimus, scilicet [illegible], quod deus semper omnia que aliquando scit; omnium enim scientiam quam aliquando habet semper habuit et habet et habebit. Ad hoc autem opponitur ita: olim sciebat hunc hominem nasciturum qui natus est, modo non scit eum nasciturum; scivit ergo aliquid quod modo non scit. Item sciebat mundum esse creandum, modo non scit eum esse creandum; aliquid ergo scivit quod modo non scit, et alia huiusmodi infinita induci possunt.

Sed ad hoc dicimus quia et de nativitate huius hominis et mundi creatione non eadem scit que sciebat antequam fierent, licet tunc et nunc scientiam eorum diversis exprimi verbis oporteat. Nam quod futurum erat tunc commutandum nunc preteritum est; ideoque verba commutanda sunt ad ipsum designandum, sicut diversis temporibus loquentes eundem diem, modo per hoc adverbium cras designamus dum adhuc futurum est, modo per hodie dum presens est, modo per heri dum preteritum est. Ita antequam crearetur mundus sciebat deus hunc creandum; postquam creatus est scit eum creatum; nec hoc est scire diversa sed omnino idem de mundi creatione. Sic antiqui patres credebant Christum nasciturum et moriturum; nos autem credimus eum iam natum et mortuum; nec tamen diversa credimus nos et illi, sed eadem.

[illegible marginal commentary at foot of page]

Hic videtur ... [illegible marginal commentary in right column]

ipsa eius veritas viciata sunt ideo verba mutata non fides. Indubitanter ergo teneamus deum semper omnia scire que alii sciunt.

Nunc autem de omnipotencia dei agendum est ubi prima consideracio occurrit quid ne deus dicatur omnipotens an quia omnia possit an tantum quia ea possit que vult. Quod autem deus omnia possit pluribus auctoritatibus probatur ait enim augustinus ... Omnia quidem potest deus sed non facit nisi quod convenit veritati eius et iusticie. Item ... potuit deus simul cuncta facere sed racio prohibuit ... voluntas racionem nempe ibi appellavit voluntatem qua dei voluntas inconvertibilis est et equissima. Fatendum est ergo deum omnia posse.

Sed queritur quomodo omnia posse dicatur cum multa nos possumus que ipse non potest non enim potest ambulare vel loqui et huiusmodi que penitus a natura divinitatis sunt aliena cum nullius instrumenta nullatenus habeat quia est simplex et incorporea sed ambulacionem ... arbitror quia huiusmodi acciones ambulacio scilicet et locucio et huiusmodi ad potenciam non sunt aliene sed ad ipsam pertinent. Habet enim huiusmodi acciones ipse deus licet non possit non enim potest ambulare vel loqui et huiusmodi ... in creaturis potest operari facit enim ut homo ambulet et loquatur et huiusmodi. Non ergo potestas accionis divine potencie detrahit aliquid quia ... facere potest deus omnipotens.

Sed sunt alia quedam que deus nullatenus facere potest ut peccare non enim potest mentiri non potest peccare sed non ideo omnipotencie dei in aliquo detrahitur vel derogatur si peccare non posse dicatur quia non esset hec potencie sed infirmitatis. Si enim hoc posset omnipotens non esset. Non ideo impotencie sed potencie imputandum est quod ista non potest. Unde augustinus in xv libro de trinitate: Magna inquit dei potencia est non posse mentiri. Sunt enim quedam que in aliis rebus potencie deputanda sunt in aliis vero minime et in aliis laudabilia sunt in aliis reprehensibilia ...

[illegible]

Ultra p[re]d[ic]ta di[cit] administr[aci]o[n]e [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
~~[illegible]~~
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible commentary, 5 lines]

Non ergo deus ideo minus potens est quia peccare non potest cum omnipotens nullatenus sit qui hoc potest. **De aliis que non potest [facere]**

Sunt etiam alia quedam que deus non potest. Unde Augustinus: Non omnia posse. Non enim potest mori vel falli. Unde Augustinus in libro de symbolo: Deus omnipotens non potest mori, vel falli, non potest miser fieri, non potest vinci. Hec atque huiusmodi absit ut omnipotens possit. Si enim hiis passionibus atque defectibus subiaceret omnipotens minime foret. Et tamen multa omnipotentie quia hec ei competere non valent, potest tamen hec et alia operari.

Omnipotentia dei secundum duo consideratur

Hec diligenter considerantibus omnipotentia eius secundum duo apparet, scilicet quia omnia facit que vult et nichil pati potest. Secundum utrumque deus omnipotens dicitur verissime, quia nec aliquid est quod ei ad passionem corruptionis inferre valeat, nec aliquid ad faciendum impedimentum afferre. Nichil est itaque deum omnino nichil posse pati et omnia facere posse preter ea sola quibus eius dignitas lederetur eiusque excellentie derogaret. In quo tamen non est minus omnipotens. Hoc posse enim non esset posse sed non posse. Nemo ergo deum impotentem in aliquo dicere presumat qui omnia potest que posse potentie est. Et inde vere dicitur omnipotens.

Quibus auctoritatibus traditur quod deus dicatur omnipotens quia quicquid vult potest

Quibusdam tamen auctoritatibus traditur ideo vere dici omnipotens quia quicquid vult potest. Unde Augustinus in Enchiridion: Non ob aliud veraciter vocatur omnipotens nisi quia quicquid vult potest, nec voluntate cuiuspiam creature voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Quod descripsimus. Et licet non potest deus facere iniusta, quia ipse est summa iustitia et voluntas omnipotens non est quod possit omnia facere sed quia potest efficere quicquid vult, ita ut nichil valeat voluntati eius resistere quin compleatur aut aliquo modo impedire eandem. Idem Iohannes Chrysostomus in omelia quadam de expositione symboli ait: Omnipotens dicitur quia posse illius non potest invenire non posse. Dicente propheta: Omnia quecumque voluit fecit. Ipse est ergo omnipotens ut totum quod vult possit. Unde apostolus: Voluntati eius quis resistit? Hiis auctoritatibus videtur [...]

[illegible commentary, 11 lines]

[illegible]

quod deus exeo tantum dicitur omnipotens quia omnia potest que vult non quia omnia possit

Determinatio premisse auctoritatis

Sed ad hoc potest dici quod augustinus ubi ait omnipotens non dicitur quod omnia possit etc. tam ample generaliter accepit omnia ut eciam mala includeret que deus non vult nec potest. Non ergo negavit eum posse omnia que quem decet posse. Sicut cum dicit non ob aliud veraciter dicitur omnipotens nisi quia quicquid vult potest non negat eum posse etiam ea que non vult sed adversus illos qui dicebant deum multa velle que non poterat, affirmat eum posse quicquid vult. Verumtamen non recte dici omnipotentem non ob aliud nisi quia potest quicquid vult. Sed attende quomodo intelligas potest quicquid vult an quicquid vult se posse, an quicquid vult se facere, an quicquid vult fieri. Si enim dicatur ideo omnipotentem vocari quia potest quicquid vult se posse, ergo et creatura quelibet omnipotens dici potest vel quelibet creatura beata quia potest quicquid vult se posse, item facere quicquid vult facere; nec enim vult facere nisi quod facit, nec posse nisi quod potest. Sed non potest facere quicquid vult fieri; vult enim eos salvos fieri qui salvandi sunt, veruntamen eos salvare non valet. Deus autem quicquid vult fieri potest facere; si vult aliquid fieri ipse potest illud facere ipse ipse faciat. Sicut etiam civitatem ipse facit quia voluit. Si autem vult fieri peccatum creatum operatur. Sicut homines faciunt domos humano artificio et deus quod vult esse ipse potest; homo autem vel angelus quicumque beatus non est potens esse vel ipse. Sed forte dices nec deum filium posse a se ut ipse sit a se, sed plus potest ille eum potest a se qui est a se filius. Autem quia non est a se sed apud non potest a se sed a patre ipse habet ab utroque. Ad quod dicimus quod licet non possit a se filius ut operetur a se, potest tamen operari ipse sicut et pater. Unde hilarius in libro nono de trinitate: Nature inquit non contradicitur haec unitas est ut ita ipse agat filius ut a se agat, ita non a se agat ut ipse agat. Ipse autem dicitur a se operatus esse, quia naturam habet potentiam eandem qua pater qua potens est operari. Sed hanc illam habet a patre non a se. Ideo a patre non a se dicitur posse operari.

[illegible]

Homo autem et angelus aliquam habet potentiam qua potens est ... Deus ergo vere ac proprie deus trinitas omnipotens dicitur, quia ipse ... potest quicquid vult fieri, et quicquid vult se posse. Nichil enim vult fieri quod non possit facere ipse vel per creaturam. Nichil vult se posse quod non possit. Et omne quod vult fieri vult se posse, sed non omne quod vult se posse vult fieri; si enim vellet, fieret, quia voluntati eius nichil resistere potest.

Opinio quorundam dicentium deum nil posse facere nisi quod facit

Quidam tamen de suo sensu gloriantes dei potentiam coartare sub mensura conati sunt. Cum enim dicunt: hucusque potest deus et non amplius, quid est hoc aliud quam eius potentiam que infinita est concludere et restringere ad mensuram? Aiunt enim: non potest deus aliud facere quam facit, nec melius facere id quod facit, nec aliquid pretermittere de hiis que facit. Istam autem suam opinionem verisimilibus argumentis attestationibus confirmare nec non et sacrarum auctoritatum testimoniis munire nituntur, dicentes: non potest deus facere nisi quod bonum est et iustum fieri; non est autem iustum et bonum fieri ab eo nisi quod facit. Si enim aliud iustum est et bonum eum facere quam facit, non ergo facit omne quod iustum est et bonum est eum facere. Sed quis hoc audeat dicere? Addunt etiam: non potest facere nisi quod iustitia sua exigit. Sed non exigit eius iustitia ut faciat nisi quod facit; non ergo potest facere nisi quod facit. Si enim eius iustitia exigit ut id faciat quod non facit, non autem potest facere contra iustitiam suam, non ergo potest aliquid eorum facere que dimittit.

Responsio ad id quod primo dictum est

His autem reddemus duplicem verborum intelligentiam aperientes, et eis involuta evolventes sic: non potest deus facere nisi quod bonum est et iustum, id est non potest facere nisi illud quod si faceret bonum esset et iustum. Verum est; sed multa potest facere que nec bona sunt nec iusta, quia nec sunt nec erunt nec fuerunt nec fient, ... quia nunquam fient. Idem quod secundo propositum fuit non potest ...

facere nisi quod iusticia sua exigit. Quod potest id facere quod iusticia sua exigit ut non fiat dicimus quia ex actionibus uel dedecore contingit non dicitur nec hic accipitur. Talibus locucionibus duplex est sensus scilicet cum intelligis non potest facere nisi quod iusticia sua exigit id est nisi quod iusta sua voluntas vult falsum dicis. Iusticia enim dicitur ipsius expressima voluntas accipitur. Qualiter accipit Augustinus illa verba domini in Glosa Genesis loquentis ad Loth non possum quicquam facere donec illo introeas exponens non posse inquit se dixit quod sine dubio poterat per potenciam sed non poterat per iusticiam quasi poterat quod si non volebat et illa voluntas iusta erat. Si id est non potest. Verba intelligis cum non posse facere nisi illud quod si fecit iusticie eius conveniret verum dicis. Et distinguere illud non potest facere quod iusticia sua exigit ut non faciat id est non potest facere id quod ipse qui est summa iusticia non vult facere falsum est. Si autem intelligis hiis verbis cum non posse facere id quod iusticie eius conveniret non potest verum dicis.

Tercia illorum racio

Addunt quoque talia dicentes non potest deus facere nisi quod debet facere. Si enim debet alia facere non ergo facit omne quod debet. Si non facit autem quod debet non potest facere nisi quod debet non ergo potest facere nisi quod facit. Item aut debet dimittere quod dimittit ne faciat aut non debet. Si non debet non recte dimittit. Si vero debet dimittere ergo non debet facere. Si autem non debet nec decet nec oportet eum facere. Si non decet ut eum facere non ergo potest facere nisi quod facit nec potest illud dimittere quod facit quia faciat quia debet illud facere et quod debet facere non potest illud dimittere. Sed ut michi videtur hoc verbo debet venenum latet. Multiplicem enim tamen aliam tenet intelligenciam nec deo proprie competit qui non est debitor nobis nisi forte ex promisso. Nos non ei debitores sumus ex commisso ut dicit Ieronimus. Et distinguere ubi sensus non potest deus facere nisi quod debet nisi quod vult fieri quia sic enim potest dici debere aliquid ipse quia vult illud. Si autem dicit non potest nisi quod debet

[illegible]

non potest nisi illud quod scit facere cui bono convenientius. Unum est, addiderunt quoque illi doctores nichil facit aut dimittit nisi optima et rationabili causa licet nobis occulta sit secundum quam eum oportet facere et dimittere que facit vel dimittit. Voluntas enim penes eum est. Quia facit illa facit, et illa dimittit que voluntas eterna est et semper manens perpetuo non potest aliquid facere vel dimittere. Illa ergo manente non potest quod facit dimittere nec quod dimittit facere, et ita non potest facere nisi quod facit. Et adhuc videntur ambiguitatem sermonis detinentes. Eo enim dicitur voluntas vel causa optima penes deum esse quod facit eadem que facit et dimittit ea que dimittit. Unum quod est quia in eo voluntas est equissima et iustissima qua facit et dimittit que vult contra quam facere non potest nec potest eam facere. Potest nec umquam contra eam facere nec potest eam. Si que facit dimittere vel que dimittit facere, eadem manente voluntate et causa alia potuit facere et ista dimittere licet voluntas sit penes eum qua alia facit alia dimittit. Potest tamen secundum eandem voluntatem et dimittere que facit et facere que dimittit. Adhuc addunt quoque.

Ipsi autem addunt ratio est eum facere que facit et non alia et non potest facere nisi quod ratio est eum facere et ita non potest facere nisi quod facit. Et ratio est eum dimittere quod dimittit et non potest non dimittere quod ratio est eum dimittere et ita non potest non dimittere quod dimittit. Et adhuc dicimus locutiones ambiguas esse et determinandas. Si enim quod dicitur non potest facere nisi quod rationabile est eum facere intelligas eum non posse facere nisi ea que rationabilia sunt, et ea que si fierent rationabilia essent, verus est sensus. Si autem intelligas eum non posse facere alia rationabilia et bona nisi ea que vult et facit, falsus est intellectus. Aliter illorum ratio. Item aliud adiunxerunt dicentes: si aliud potest deus facere quam facit, potest ergo facere quod non presciuit, et si potest facere quod non presciuit, potest sine prescientia operari, quia omne quod facturum sit presciuit facturum vel facit ad quod non presciuit, quod si potest preter prescientiam eius aliquid fieri impossibile est.

[illegible]

omne qd' p(ro)ficiu(m) est si nec(essariu)m est / si g(o) aliud facit quam sit illa vo(lun)te posse
est. Non g(o) p(otes)t a deo fieri nisi qd' fit / Et aut(em) q(uo)d de (pro)fecta facile deci
mari p(ro)pter ea q(ue) sup(er)ius dicta sunt eo de (pro)fecta agit Auctor

His aut(em) illi scrutatores qui scrutantes tali [illegible]
sententia scorp adnectunt testimonia / dicit enim aug(ustinus) [illegible] de simbolo
Hoc aut(em) solum no(n) p(otes)t deus qd' non vult p(er) q(uo)d videt(ur) non posse
facere aliquid nisi qd' vult sed non vult nisi qd' facit / et ita videt(ur)
non posse nisi qd' facit. Illud aut(em) intelligendu(m) est ita q(uo)d solu(m)
non p(otes)t deus qd' non vult s(ed) se posse. Idem ibi in confessionu(m)
ad d(omi)n(u)m loquens ait Nec cogeris i(n)vitus ad aliquid quia volun
tas tua non est maior quam potencia / esset aut(em) maior si te ipso
tu ipse maior esses Ex hoc vi(detur) qd' deus non possit plura qua(m)
vult sicut non vult plura qua(m) p(otes)t Sicut eni(m) voluntas non est
maior voluntate. Ideoq(ue) sicut plura non vult qua(m) p(otes)t ita eciam no(n)
plura posse qua(m) velle dic(itu)r Sz ad hoc dicimus quia nec volun
tas potencia nec potencia voluntate maior est / quia una et
ead(em) res est potencia et voluntas s(cilicet) ipse deus qui esset maior
se ipso si voluntas esset maior p(otenti)a vel p(otenti)a voluntate / Nec hac
auctoritate negat(ur) d(eu)m plura posse qua(m) velle / quia plura sunt
subiac(en)t eius potencie quam voluntati / Fateamur g(o) deum multa
posse facere que non vult et posse dimittere que facit qd' ut omnis
firmiusq(ue) teneat(ur) scripture testimonijs asseramus d(eu)m plura posse
facere quam faciat / veritas ipsa sedm matheu(m) ait An putas quia
non possum rogare patrem meum et exhibebit michi plusq(uam) xij legi
ones angelorum Ex quibus verbis patenter innuit(ur) qd' filius poterat
rogare qd' non rogabat / et p(ate)r exhibere qd' non exhibebat / Vel eciam
poterat facere qd' non faciebat [illegible] in zach(aria) ait omnipotens vo
luntas multa p(otes)t facere que nec vult nec facit potuit eni(m) facere ut
xij legiones angelorum pugnarent c(ontra) illos qui xp(istu)m ceperunt Et
in eod(em) ait apud quos non facte sunt v(ir)tutes que si facte

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Alleg. q. 109 [illegible]

Item non [illegible] facit [illegible] ad [illegible] fat [illegible] [illegible] accepte [illegible] deo [illegible]

[illegible]

Item [illegible]

[illegible]

[illegible]

fuissent egissent homines illi prius et facte sunt apud eos qui non fuerant credituri. tunc non latebit quod nunc latet, nec utique deus iniuste noluit salvos fieri cum possent salvi esse si vellent. tunc in clarissima sapientie luce videbitur, quod nunc fides piorum habet antequam manifesta cognicione videatur quam certa et immutabilis et efficacissima sit voluntas dei que multa possit et non velit. Nichil autem quod non possit velit. Idem in enchiridion. Deus gratia duos lazarum suscitavit in corpore. Numquid dicendum est non potuit iudam suscitare in mente. potuit quidem sed noluit. His auctoritatibus multisque aliis aperte docetur quod deus multa possit facere que non vult, quod etiam ratione probari potest. Non enim vult deus omnes homines iustificare, et tamen quis dubitat eum posse. Potest ergo deus aliud facere quam facit, et tamen si aliud faceret alius ipse non esset. Potest aliud velle quam vult, et tamen eius voluntas nec alia nec nova nec mutabilis aliquo esse potest. Et si enim possit velle quod numquam voluit, non tamen nova nec nova voluntate sed sempiterna tamen potest velle. Potest enim velle quod ab eterno potest voluisse, potentiam enim habet volendi et nunc et ab eterno quod tamen nec modo vult nec ab eterno voluit. An deus possit aliquid melius facere quam facit

Nunc aliud restat discuciendum utrum aliquid melius deus possit facere quam facit. Solent enim scrutatores dicere quod ea que facit deus non potest meliora facere, quia si posset facere meliora et non faceret, invidus esset et non summe bonus. Et hoc ex simili conantur astruere, ait enim augustinus in libro questionum lxxxiii, deus quem genuit, quoniam meliorem se generare non potuit, nichil enim deo melius, debuit equalem. Si enim voluit et non potuit, infirmus est, si potuit et noluit, invidus est. Ex quo conficitur equalem genuisse filium. Ad simile volunt dicere quod si potest deus rem meliorem facere quam facit, invidus est. Sed non valet huius similitudinis inductio, quia filium genuit de substantia

Sed dico quod si posset gignere equalem suo gignere mundus esset. Alia ratio quod non de se bona sua facit meliora facere potest. Questio quam ille articulum

Verum hac ab eis respondi deposcens cum dicunt rem aliquam siue etiam rerum vniuersitatem in qua melior consummatio expressa est non posse esse meliorem quam est / siue ideo quia summe bona est ita ut nulla omnino boni perfectio ei desit / siue ideo quia maius bonum quod ei deest capere ipsa non valeat / sed si ita summe bona dicatur ut nulla perfectio ei desit iam creatum creatura equaletur. Si vero ideo non potest melior esse quia bonum amplius quod ei deesset capere ipsa non valet / iam hec ipsius non posse defectionis est vel consummationis / ipsa esse melior si fiat capax melioris boni / quod ipse potest qui eam facit / potest ergo deus meliorem rem facere quam facit. Vnde augustinus super genesim talem potuit deus hominem fecisse qui non peccare posset nec vellet et si talem fecisset quis dubitat eum meliorem fuisse. Ex predictis constat quod potest deus talia facere que facit et que facit meliora posset ea facere quam facit. Vtrum alio

Post hoc considerandum est vel meliori modo possit facere quod facit vel alio modo vel meliori quam facit possit ea facere que facit. Si modus operationis ad sapientiam operantis referatur nec alius nec melior esse potest / Non enim potest facere aliquid aliter vel melius quam facit id est alia sapientia vel meliori sapientia. Nichil enim sapientius facere potest quam facit. Si vero referatur modus ad rem ipsam qua facit deus / dicimus quia et alius et melior potest esse modus et secundum hoc concedi potest / quod ea que facit potest facere melius / et aliter quam facit / quia potest quibusdam meliorem modum existendi prebere et quibusdam alium. Vnde augustinus in xiii li. de trinitate dicit quod fuit quidam alius modus nostre liberationis possibilis deo qui cuncta potest sed nullus alius nostre miserie sanande fuit conuenientior. Potest ergo deus cum quod facit quodam alio et meliori ordine alio et bono quodam etiam minus bono facere que facit ut vero modus referatur ad qualitatem

[illegible] ordinare meliorem [illegible]

Albertus

Utrum deus potuit facere res meliores quam fecit. Quod non. Arguitur: aut potuit deus facere res meliores et noluit, aut voluit et non potuit, aut potuit et noluit / aut voluit et non potuit / neutrum est dicendum quia potuit et voluit [illegible]

[illegible]

bona [illegible] erat [illegible] bona erat [illegible]
[illegible] erat bona [illegible] debent [illegible]
[illegible] debent
[illegible] poterit [illegible] bona [illegible]
[illegible] melior [illegible]
[illegible] melior [illegible]
[illegible] poterit [illegible] poterit [illegible]
[illegible] poterit [illegible]
[illegible] poterit [illegible]
[illegible] melior [illegible] poterit
[illegible]

[illegible] potest fieri melior [illegible] ipse [illegible] ipse [illegible]
[illegible] melior potest fieri [illegible]
potest fieri [illegible]
[illegible] potest fieri melior [illegible] melior [illegible]
[illegible] melior [illegible]
[illegible] potest ipse melior [illegible] potest [illegible] ipse melior [illegible]
potest [illegible] ipse [illegible]

[illegible] potest ipse melior [illegible]
[illegible]
[illegible] potest ipse [illegible]
[illegible] potest [illegible] fieri melior [illegible]
[illegible] erat [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Creature non ad sapientiam creatoris

Utrum deus possit omne quod olim potuit

Praeterea queri solet utrum deus semper possit omne quod olim potuit / quod quibusdam videtur dicentibus: potuit deus incarnari et potuit mori et resurgere et alia huiusmodi que modo non potest / potuit ergo quod modo non potest / et ita habuit potentiam quam modo non habet et minuta est eius potentia. Ad quod dicimus quod sicut omnia semper scit que aliquando scivit / et semper vult que aliquando voluit / nec umquam aliquam scientiam amittit vel voluntatem mutat quam habuit / ita semper potest que aliquando potuit / nec umquam aliqua potentia privatur. Non enim privatur potentia incarnandi vel resurgendi / licet non possit modo incarnari vel resurgere. Sicut enim potuit olim incarnari ita et potest modo incarnatus esse / in quo eiusdem rei potentia ostenditur / ut enim olim scivit se resurrecturum et modo scit se resurrexisse / nec est alia scientia illud olim scivisse et hoc modo scire / sed eadem omnino / et sicut voluit olim resurgere et modo resurrexisse / sed omnino eadem sicut eadem est ei esse bonum quod est esse deum ita eadem est in quo unius dei voluntas exprimitur / ita potuit olim nasci et resurgere / et modo potest natus fuisse et resurrexisse / et est eiusdem rei potentia. Si enim posset modo nasci et resurgere non esset eiusdem rei posse / verba enim diversis temporibus diversis prolata temporibus et diversis adiuncta adverbiis eundem faciunt sensum / ut modo loquentes dicimus: ille potest legere hodie / cras autem dicemus: iste potest legisse vel potuit legere heri / ubi unius rei notatur potentia / si autem diversis temporibus loquentes eiusdem temporis verbis et adverbiis utamur dicentes hodie: iste potest hodie legere / et in crastino cras: iste potest hodie legere / non idem sed diversa dicimus esse posse / fatendum ergo semper deum posse quod semel potuit / id est habere omnem illam potentiam quam semel habuit / et illius omnis rei potentiam cuius semel habuit / sed non semper posse facere omne illud quod aliquando potuit facere / ut quod facere aut

[illegible]

fecisse qd' aliquis potuit Simpliciter quecumque voluit vult i(d est) omnem quam
habuit voluntatem et modo habet et cuiuslibet rei voluntatem quam
et modo habet/ non tamen vult esse vel fieri omne qd' alius voluit esse
vel fieri/ sed vult fuisse vel factum esse/ ita [illegible] dei dd' est de voluntate

Iam de voluntate dei [illegible] dei quod essencia dei divina et eterna
[illegible] in intellectualitate aliquid dd' est Sciendum est
ergo quod voluntas sive volens de deo secundum essentiam dicitur non
est enim aliud velle et aliud esse/ sed omnino idem/ et sicut idem est
ei esse bonum qd' est esse deum/ ita idem est ei esse volentem qd'
esse deum Nam voluntas qua semper volens est non affectus vel
motus est/ qui in deum cadere non valet Sed divina essentia qua volens
est deus est ipsa. Utrum sit deo velle quod esse non tamen dicendum

Et licet idem sit deo velle qd' est deum esse omnia que vult
esse omnia que vult/ quod quidem de dei voluntate non recte sen-
cientes nobis obiciunt dicentes Si idem est deo velle qd' esse ergo cum
dicimus deum velle omnia que fiunt dicimus eum esse omnia que fiunt
alioquin non idem significatur illo verbo quod significatur hoc verbo
esse cum de deo dicitur Si ita est non semper dicitur de deo velle secundum
essentiam/ si vero secundum essentiam non dicitur aliud quod [illegible] dicitur de deo velle enim
[illegible] dicitur Ad quod dicimus qd' licet idem penitus sit deo velle
quod esse non tamen potest dici esse omnia que vult Sicut idem est deo esse
quod scire nec tamen sicut dicitur scire omnia ita quoque potest dici esse omnia

Et utrumque deus dicitur Utrum sit sciens bonorum et malorum deus scit vel
scire vel sciens et velle vel deus vult Item deus scit omnia velut
volens quod de deo secundum essentiam dicitur Cum enim aliquid de deo dicitur [illegible]
dicitur deus scit vel deus vult/ sive deus est sciens vel volens essentia
divina predicatur et deus esse [illegible] Cum autem additur omnia vel
aliquid vel aliqua/ tunc deus scit omnia vel vult aliquid vel aliqua
essentia divina quidem predicatur non simpliciter et absolute sed ita ut sine
que ipsa est omnia subiecta videntur voluntati que ipsa eadem est

[illegible]

ad vel aliqua subiecta dicuntur ut talis fiat sensus deus scit omnia
i. deus est causa sive que ipsius esse est omnia sub iecta sunt. Item
deus vult hec vel illa, idest deus est cuius voluntati que ipse est
sine illa subiecta sunt. Volens ergo sine velle dicitur deus sicut essencia quia
voluntas essencia est sempiterna et incommutabilis licet ea varientur
transeant que ei subiecta sunt que non per se existunt ut mala quia deus
est. Est dei voluntas summe bona causa est omnium que naturaliter
Hec itaque summe bona sunt cuius causa non est querenda quia
voluntas causa est omnium que naturaliter fiunt nulla licet causa sit eius
vel facta sive futura sint que nulla querenda est causa quia eius
est. Ideo causa ipsius querenda non est. Augustinus dicit ipse causa
Qui enim causam eius querit aliquid quod eius non est querere da
maius ea quid enim nichil ea maius sit Unde Augustinus in libro lxxxiii
questionum qui querit quare voluit deus mundum facere causam querit volun
tatis dei omnis autem causa efficiens maior eo quod efficitur est nichil
tamen maius est voluntate dei Non ergo causa eius querenda est
Idem in libro contra Manicheos Si quis dixerit quod placuit deo
celum facere et terram Respondendum est eis qui voluntatem dei nosse
desiderant causas voluntatis dei querunt scire. quod voluntas dei
omnium que sunt ipsa sit causa. Si enim habet causam voluntas est
aliquid quod antecedat voluntatem dei quod nephas est cre
dere. Qui ergo dicit quare fecit celum et terram Respondendum est ei quia
voluit voluntas enim dei causa est celi et terre et ideo maior est
voluntas dei quam celum et terra. Qui autem dicit quare voluit facere
celum et terram maius aliquid querit quam est voluntas dei nichil
autem maius inveniri potest compescat ergo se humana temeritas et id
quod non est non querat. Ne id quod est non inveniat
Hiis auctoritatibus aperte insinuatur quod voluntas dei

[illegible]

causa nulla est, et ideo querenda non est. **Quod voluntas dei prima et summa causa est omnium**

Voluntas igitur dei, ut ait Augustinus in iii libro de Trinitate, prima et summa causa est omnium specierum atque motionum. Nihil enim fit quod non de interiore atque intelligibili aula summi imperatoris egrediatur secundum ineffabilem iustitiam. Nihil enim non operatur quod vult deus omnipotens sapientia que pertendit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter. Et non solum ea que per certa(?) consuetudinis admirationem non adducunt, sed etiam ea que preter usitatum et insolitum eveniunt mira videntur, ut sunt defectus luminarium et terre motus et monstrosi animantium partus et his similia, quorum nihil fit nisi dei voluntate, sed plerisque non apparet. Ideoque placuit vanitati philosophorum et causis aliis ea tribuere, cum divino videre non possent superiorem ceteris omnibus causam, id est voluntatem dei. Itaque non nisi dei voluntas causa est prima sanitatis, egritudinis, premiorum atque penarum, gratiarum, retributionum. Hec ergo sola est unde orta sunt quecumque sunt, et ipsa non est orta sed eterna.

Quibus modis in scriptura accipiatur dei verbum

Hic non est pretermittendum nobis quod sacra scriptura de voluntate dei variis modis loqui consuevit. Et non est dei voluntas diversa, sed locutio diversa est de voluntate, quia nomine voluntatis diversa accipit. Nam voluntas dei vere ac proprie dicitur que in ipso est et ipsius essentia est, et hec una est nec multiplicitatem recipit nec mutabilitatem, que impleta esse non potest, de qua propheta ait: Omnia quecumque voluit dominus fecit; et apostolus: voluntati eius quis resistit? Et alibi: ut probetis que sit voluntas dei bona et beneplacens. Ipsa etiam voluntas vere appellatur beneplacitum dei sive dispositio.

Quod secundum figuram dicuntur voluntates dei preceptio, prohibitio, consilium, permissio, et ideo pluraliter dicit scriptura voluntates

Aliquando vero secundum quandam dicendi figuram voluntas dei dicitur que secundum proprietatem non est voluntas

[illegible]

eius ut preceptio prohibitio consilium necnon permissio et operatio. Idcircoque pluraliter aliquando scriptura voluntates dei pronunciat. Unde Propheta: Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius, cum non sit nisi una voluntas dei que ipse est. Pluraliter tamen dicit voluntates quia voluntas dei variis modis ac diversis accipitur ut dictum est supra. Item Propheta propter multos effectus eius iustitiae pluraliter dicit: Iustitiae domini rectae letificantes corda. Cum tamen in deo una vera sit una sit iustitia, eadem que sit una quae iustitia scilicet divina essentia.

Quare preceptio prohibitio consilium dicuntur dei voluntas

Ideo autem preceptio prohibitio atque consilium cum sint tria dicuntur tamen una quaeque eorum dei voluntas, quia ista signa sunt divine voluntatis, quemadmodum et signa irae dicuntur ira, et dilectionis signa dilectio appellantur. Et deus iratus dicitur, et non est ira in eo aliqua sed signa tantum que foris fiunt quibus iratus ostenditur, ira ipsius nominatur. Et est figurativa dicendi modus quando quod dicitur sub tropi nubilo obumbratur. Et secundum hos tropos diverse voluntates dei dicuntur quia diversa sunt illa que proprie voluntas dei dicuntur. *Ubi de*

Precepto dei atque consilio *voluntas precepto consilium accipitur*. Sic accipitur voluntas ubi fiat voluntas tua sicut in celo et in terra. Et ibi: qui facit voluntatem patris mei qui in celis est ipse meus frater soror et mater est. Et contra hanc voluntatem multa fiunt. Unde Augustinus de spiritu et littera: Infideles quidem contra voluntatem dei faciunt cum eius evangelio non credunt. *Et deus non vult fieri*

Et si illa tria dicuntur dei *ab omni quod precepit vel non fieri quod prohibet* voluntas ideo quia signa sunt divine voluntatis, non tamen intelligendum est deum omne illud fieri velle quod cuique precepit vel non fieri quod prohibet. Precepit enim abrahe immolare filium nec tamen voluit, nec ideo precepit ut id fieret sed ut abrahe probaretur fides. Item

evangelio precepit sanato ne cui diceret. Ille autem predicavit ubique, intelligens deum non ideo prohibuisse quia nollet opus suum predicari, sed ut daret formam hominibus laudem humanam declinandi.

De permissione et operatione

Permissio quoque dei et operatio ubi dicuntur dei voluntas. Unde voluntas dei appellantur, qualiter accipit Augustinus in Enchiridion, dicens: Non fit aliquid nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est deum facere bene etiam sinendo fieri quecumque fiunt male. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit, et profecto bonum est esse quod iustum est. Ecce manifeste hic habes dei voluntatem appellari ipsius operationem vel permissionem, cum dicit: Non fieri aliquid nisi fieri omnipotens velit, ubi includit et bona et mala omnia que fiunt. Ideo competenter distinguit quo deum velle dixit, ne eadem ratione intelligeret velle bona et mala, subdens: vel sinendo ut fiat, hoc quidem ad mala dicit; vel ipse faciendo, hoc quidem ad bona. Mala enim sinit fieri sed non facit; bona vero ipse facit. Ideoque dixit eum velle, quia volens mala sinit et volens bona operatur; et ob hoc permissio et operatio voluntas dei dicuntur. Cuius supposita sunt que due secundum tropum et ideo distinguat lector proprio.

Quomodo accipiatur voluntas

Quinque igitur supposita sunt que dicuntur secundum tropum dei voluntas, que signa sunt divine voluntatis que una est et immutabilis, scilicet dei beneplacitum. Ideo ergo diligenter distinguat lector ubi de voluntate dei scriptura commemorat, iuxta quem modum accipi oporteat, utrum scilicet pro beneplacito dei an pro aliquo signo eius. Magna enim est adhibenda discretio in cognitione divine voluntatis, quia beneplacitum dei est voluntas eius, et signum beneplaciti eius dicitur voluntas eius. Sed beneplacitum eius eternum est; signum vero beneplaciti eius non. Et consonant rerum effectibus beneplacitum eius, et ipsum effectus rerum ab illo non discordant; fit enim omne quod beneplacito fieri, et omne quod vult non fieri nequaquam fit. Non ita de signis, quia precepit deus multis ea que non faciunt, et prohibuit

[illegible]

Ideo aut

[illegible]

[illegible] ut [illegible] ut se [illegible]

[illegible]

[illegible] Et [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Et [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] apparens [illegible] auctoritas [illegible] in Eucharistia et non est [illegible]

Nunc sunt [illegible]

Ad dictum apostoli [illegible]
[illegible]
[illegible] in Eucharistia [illegible]
[illegible]

No voluntas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] beneplaciti [illegible] [illegible] [illegible] beneplaci-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voluntas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
dicitur beneplaciti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] voluntas [illegible] [illegible] [illegible] voluntas beneplaciti [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
placiti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] vel alia [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

quod non aliud consulit quam quod implet. Ad hoc quod dictum est dei voluntatem non posse cassari quod ipse est, questio quedam videtur obviare.

Hic oritur questio. Dictum est enim in superioribus et auctoritatibus confirmatum quod voluntas dei que ipse est et beneplacitum eius cassari non potest, quia illa voluntate quecumque voluit fecit in celo et in terra, cui teste apostolo nichil resistit. Queritur ergo quomodo accipiendum sit quod apostolus de deo ait: qui omnes homines vult salvos fieri. Cum enim non omnes salvi fiant sed plures dampnentur, videtur utique non fieri quod deus vult fieri, humana scilicet voluntate impediente voluntatem dei. Dominus etiam in evangelio impiam civitatem compellans ait: Quotiens volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos, et noluisti? Ita hic dei voluntas superata sit hominum voluntate, et infirmissimis nolentibus et impedientibus non potuit facere potentissimus quod volebat. Ubi est ergo illa omnipotentia qua in celo et in terra secundum prophetam omnia quecumque voluit fecit? Et quomodo voluntati eius secundum apostolum nichil resistit, si colligere filios Ierusalem voluit et non fecit? Hec cum predictis plurimum obviare videntur. Solutio.

Sed audiamus solutionem quomodo intelligendum sit illud: Volui congregare. Ad primum quomodo accipiendum est quod deus ait videamus. Non enim eo sensu illud dictum est, ut ait Augustinus in Enchiridion predictam solvens questionem, quasi dominus voluerit colligere filios Ierusalem et non sit factum quod voluit, sed potius illa quidem filios suos ab ipso colligi noluit, qua tamen nolente filios eius collegit ipse quos voluit, quia in celo et in terra non quedam voluit et fecit, quedam vero voluit et non fecit, sed omnia quecumque voluit fecit. Ut sit sensus: Quotiens volui congregare filios tuos et noluisti, id est quotquot congregavi voluntate mea efficaci te nolente feci. Ex his manifestum perpenditur illa domini verba superioribus non repugnare.

Dis

Nunc videre restat quomodo premissa [Quomodo sit intelligendum illud vult omnes homines salvos fieri] etiam verba apostoli predicta non contradicant qui dicto loquens ait vult omnes homines salvos fieri / quorum occasione verborum multi astruere conantur / dicentes deum multa velle fieri que non fiunt / sed non est intelligendum ea ratione id esse dictum / quasi voluit aliquos salvari et non salventur. Quis enim tam impie desipiat ut dicat deum malas hominum voluntates quas voluit / et quando voluit / et ubi voluit in bonum non posse convertere. Non est utique verum quod in psalmo dicitur quecumque voluit fecit / sed aliqua voluit et non fecit et quod est indignius ideo non fecit quia ne fieret quod volebat omnipotens voluntates hominum impediunt. Idcirco cum audimus in sacris literis legi quod velit omnes homines salvos fieri. Non tamen ideo debemus omnipotentissime dei voluntati aliquid derogare / sed ita intelligere quod scriptum est vult omnes homines salvos fieri / tamquam diceret nullum hominem salvum fieri nisi quem ipse salvum fieri voluerit. Non quod nullus sit hominum nisi quem salvum fieri velit sed quod nullus fiat salvus nisi quem velit salvari / et ideo rogandus est ut velit quia necesse est fieri si voluerit. Non est enim credendus omnipotens aliquid voluisse fieri quod factum non sit. Sic etiam intelligitur illud illuminat omnem hominem [Quomodo intelligitur illud illuminat omnem hominem venientem] venientem in hunc mundum. Non quia nullus hominum est qui non illuminetur / sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Potest et alio modo illud intelligi dum tamen credere non cogamur omnipotentem aliquid voluisse fieri factumque non esse / qui sine ullis ambiguitatibus sicut in celo et in terra sicut veritas cantat omnia quecumque voluit fecit. Ex his aperte ostenditur quod deus ea voluntate que ipse est / non vult aliquid fieri quod non fiat / nec vult non fieri quod fiat. [Utrum mala dei voluntate fiunt an eo nolente]

Idcirco cum constet omnia bona que fiunt eo volente fieri voluntate que ipse est nolle nullatenus

fieret. Queri solet utrum ea mala omnia que fiunt a peccatis dei fiant voluntate an eo nolente fiant. Super hoc diversi varie sentientes sibi contradicere inveniuntur. Alii enim dicunt quod deus vult mala esse vel fieri, tamen non vult mala. Alii vero quod nec vult mala esse nec fieri. In hoc tamen conveniunt utrique quod utrique fatentur deum mala non velle. Utrique vero rationibus et auctoritatibus nituntur ad muniendam suam assertionem. Alii dicunt mala esse deum velle vel fieri.

Qui enim dicunt deum mala velle esse vel fieri suam his modis muniunt intencionem. Si, inquiunt, mala non esse vel non fieri vellet, nullomodo essent vel fierent, quia si vult ea non esse vel non fieri et non potest id efficere, scilicet ut non sint vel non fiant, voluntati eius et potentie aliquid resistit et non est omnipotens, quia non potest omne quod vult, sed impotens sicut et nos sumus, sicut qui quod volumus quandoque non valemus. Sed quia omnipotens est et in nullo impotens, certum est non posse fieri mala vel esse nisi eo volente. Nam quomodo invito eo et nolente posset ab aliquo mala fieri, cum scriptum sit: Voluntati eius quis resistit? Et item super Augustinus: Quia non necesse est fieri si nolumus, sed vult mala fieri aut non fieri. Si vult non fieri, non fiunt; fiunt autem; vult igitur fieri. Item bonum est mala esse vel fieri, alioquin summe bonus non permitteret ea fieri. Unde Augustinus in Enchiridion: Quamvis ea inquantum mala sunt nequaquam bona, tamen ut non solum bona sed etiam mala sint bonum est. Nam nisi esset hoc bonum ut essent mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotenti bono. Cui procul dubio quam facile est quod vult facere, tam facile est quod non vult esse non sinere. Hoc nisi credamus, periclitatur ipsum nostre confessionis initium, qua nos in deum patrem omnipotentem credere confitemur. Ecce hic aperte habes quod bonum est mala esse. Cuius boni deus auctor est qui vult omne

Gregorius super Ezechielem: Deus alia concedit propicius, alia permittit iratus. Et que permittit sic tollerat ut in suo consilio ditat. Unde fit ut quod fit sine eius voluntate agatur, voluntate...

[illegible]

bonum esse quod est. Cum ergo bonum sit mala fieri vel esse, ergo vult mala fieri vel esse. Hiis atque aliis huiusmodi racionibus et auctoritatibus utuntur qui dicunt deum velle mala fieri vel esse.

contrarium. Unde magis opera domini exquisita.

Hic ponit alterius opinionem

Illi vero qui dicunt de voluntate non mala fieri vel non esse inductionibus premissis ita respondent dicentes deum nec velle mala fieri nec velle non fieri vel nolle fieri sed tamen non velle fieri. Si enim vellet ea fieri vel esse faceret utique ea fieri vel esse. Et ita esset auctor malorum. Non est autem auctor malorum ut scriptum premisse auctoritates. Non ergo eius voluntate fiunt mala. Item si nollet mala fieri vel vellet non fieri et tamen fierent, esset non esset ea eius voluntatis humane voluntatis effectum impediret. Ideoque non concedunt deum velle mala fieri ne malorum auctor intelligatur. Nec concedunt eum mala velle non fieri vel nolle fieri ne impotens videatur. Sed dicunt eum non velle mala fieri ut non auctor sed permissor malorum inveniatur. Unde evangelista ubi ostendit deum auctorem esse omnium bonorum dicens omnia per ipsum facta sunt. Consequenter auctorem malorum eum negat dicens: sine ipso factum est nichil, id est peccatum. Non dixit peccatum factum esse vel eo volente et invito. Sed tamen sine eo, id est sine eius voluntate, quia non eius voluntate fit peccatum. Non ergo deo volente vel nolente sed non volente fiunt mala, quia non subest dei voluntati ut mala fiant vel non fiant, sed ut fieri sinat, quia bonum est sinere mala fieri, et utique volens sinit, non volens mala sed volens sinit fieri ut ipsa fiant quia mala non sunt bona nec ea fieri vel esse bonum est.

Dicunt deum velle non mala fieri

Quomodo sit illud intelligendum Augustini mala fieri bonum

Quod autem dicit Augustinus mala fieri bonum est nec sinerent mala ab omnipotenti bono fieri nisi hoc esset bonum ut ea fierent, ea racione dictum esse asserunt quia ex malis que fiunt deus

[illegible]

[illegible]

mala eciam nec ipse permitteret ea fieri nisi de eis bonum aliquod faceret
Vnde Augustinus in eodem libro [illegible] apte indicamus [illegible] in bonum talem esse
intelligenciam ac / deus omnipotens cui rerum est summa potestas cum summe bonus
sit nullo modo sineret aliquid mali esse in operibus suis nisi usque adeo
esset omnipotens et bonus ut bene faceret eciam de malo. Idem in eodem libro
indicauit deus de malis bona facere quam mala nulla permittere. Ex hor
umque sensu dictum est ac vnde est bonum esse mala fieri quia ex malis que
fiunt bonis qui secundum propositum vocati sunt scilicet accedit bonitas a. [illegible]
tas vel vtilitas talibus eciam ut ait apostolus in bonum cooperantur omnia eciam
mala quia prosunt quamvis aliis facientibus obsunt. Vnde eciam alibi in scriptura a
legitur malum appellari bonum ut Jeronimus super Marchum illud in quo inde bo-
num fuit sibi non / nisi bonum est illi vel illi / inde sequitur quod simpliciter bo-
num sit / propterea eciam ac simpliciter bonum est quod et in se et facienti bonum est.

Est enim aliquid quod in se bo- quadripartita boni accepcio
num est et cui fit sed non est bonum facienti ut eciam subuenire pauperi sed
non propter deum. Aliquod bonum in se et facienti sed non ei cui fit ut cum vitiatus
propter deum alicui non credenti predicat. Aliquid in se et facienti et cui fit bo-
num ut cum vitiis predicat propter deum credenti. Vnde apostolus bonus odor sumus
deo aliis odor vite aliis odor mortis. Est autem aliud quod nec in se
bonum est et facienti nocet et dampnat nisi peniteat ut malum / valet tamen
ad aliquid / ut eciam ait Augustinus in enchiridion a summe et equaliter et incommutabiliter bo-
na trinitate creata sunt omnia nec summe nec equaliter nec incommutabiliter
bona / sed tamen bona eciam singula simul vero vniuersa valde bona quia ex
omnibus consistit vniuersitatis admirabilis pulchritudo in qua eciam
illud quod malum dicitur bene ordinatum et loco suo positum eminencius com-
mendat bona ut magis placeant et laudabiliora sint dum comparantur
malis et mala vniuersitati valent facientibus [illegible] vel

Nunc patet quod ex malis patientibus aliena [illegible] electis
que fiunt aliquod prouenit bonum quia bona magis placent et lau-
dabiliora existunt. Ipsis eciam facientibus ex malis que faciunt nonnumquam
bona proueniunt si secundum propositum vocati sunt scilicet talibus cum ut
ait Augustinus in libro de correctione et gratia usque adeo omnia in bonum deus

[illegible]

[illegible]

cooperatur. Nisi qui hoc decernat et exorbitant et hoc ipsum eis faciat proficere in bonum quia humiliores redeunt ac doctiores ut Petrus. Illa etiam mala que a malignis fideles pie perferunt ut ait Aug. in li. de ... ipsis utique prosunt vel ad delenda peccata vel ad exercendam probandamque iusticiam vel ad demonstrandam huius vite miseriam. Ideo et Iob diabolum et apostolus sathane stimulum sensit. Utique proficit quia mala bene portant.

Ex premissis concludit et ex eo bonum fieri mala multis modis

Si quis ergo diligenter attendat que scripta sunt facile est ei perpendere ex malis bona procedere et ex ea ratione debere esse quod bonum est mala fieri vel esse. Non quia malum sit bonum vel quia bonum sit malum fieri. Non est enim bonum malum fieri ab aliquo quia non est bonum ut aliquis faciat malum. Si enim hoc esset bonum profecto huius auctor esset qui est auctor omnis boni. Quod si huius deus auctor est, eo auctore homo est malus. Ita eo auctore homo fit deterior. Si eo auctore homo fit deterior, tunc eo volente homo fit deterior. Idem enim est dicere aliquid fieri deo auctore quod deo volente. Deo autem auctore non fit homo deterior, ergo nec deo volente, ut Aug. in li. lxxxiii questionum que sunt apte asserit, ita dicens: Nullo sapiente homine auctore fit homo deterior. Tanta enim est ista culpa ut in sapientem hominem cadere nequeat. Est autem deus omni homine sapiente prestantior. Multo minus ergo deo auctore fit homo deterior. Multo enim est prestantior dei voluntas quam hominis sapientis. Illo autem auctore cum dicitur, illo volente dicitur. Est ergo vicium voluntatis quo est homo deterior, quod vicium si longe abest a dei voluntate, ut ratio docet, a quo sit querendum est. Ecce aperte hic dicit Aug. deo auctore vel volente hominem non fieri deteriorem sed vicio voluntatis sue. Non est ergo deo auctore quod malum fit ab aliquo, et ita deo volente mala non fiunt.

Quod in deo non est causa ut sit homo deterior

Deinde idem Aug. querens que sit causa ut sit homo deterior, in deo non esse asserit, in eodem libro sic dicens: Ut sit homo deterior, aut in ipso est, aut in alio, aut in nichilo. Sed si in nichilo, nulla causa est. Si in alio, aut in deo aut in aliquo altero homine aut in eo quod nec deus nec homo sit. Sed non in deo, bonorum enim deus causa est. Ergo aut in homine est aut in eo quod nec deus

[illegible]

nec homo aut in melius. Ex hijs aperte ostenditur quod non est bonum ut sit homo deterior quia non est deus eius rei causa/ que tamen cum bonorum est/ et si non est bonum ut homo fiat deterior non est ergo bonum ut ab eo fiat malum/ non ergo vult deus ut ab eo fiat malum. Aliter probat quod a deo auctore

Item aliud etiam ostenditur quod deo auctore et volente non fiunt mala non fiunt mala quia ipse non est causa tendendi ad non esse/ tendere enim ad non esse malum est/ ipse autem auctor mali non est tendit non ad non esse qui operatur malum/ non ergo deo auctore est quod aliquis operatur malum non est ergo bonum quod aliquis operatur malum quia tamen auctor bonum est deus/ hic autem augustinus in eodem libro aperte explicat ita dicens/ qui omnium que sunt auctor est et ad cuius bonitatem pertinet ut sit omne quod est bonum huius causa est/ quo causa mali auctor non est et deo ipse summum bonum est a quo in nullo deficere bonum est et malum est deficere/ Non est ergo causa deficiendi et tendendi ad non esse/ qui ut ita dicam essendi causa est quia omnium que sunt auctor est/ que inquantum sunt bona sunt. Ecce aperte habes quod deficere a deo qui est summum bonum malum est. Mala ergo facere malum est. Non ergo deo auctore vel volente mala fiunt. Obiectio quorundam

Ostensum est sufficienter. Sophistica quorundam probare intuitur quod quod deo auctore non fiunt mala. Quidam tamen deo esse quod mala fiunt sophistice incedentes et ad obvolutes probare conantur ex deo auctore sit quod mala fiunt verum est. Hoc modo quod mala fiunt verum est/ omne autem verum quod est esse est a veritate/ que deus est/ a deo ergo est quod mala fiunt. Quod omne verum a deo sit/ confirmant auctoritate augustini in libro lxxxiii questionum ita dicentis omne verum a veritate verum est. Est autem veritas deus/ deum ergo habet auctorem omne verum/ est autem verum quod mala fiunt/ vel sint/ deo ergo auctore est quod fiunt vel sunt mala. Ecce ubi concedit omne verum a deo esse et est sophisma

Quibus facile est nobis videre sed inducunt visione videtur quod dicunt. Omne namque verum a deo est/ ut autem augustinus cui consonat ambrosius qui tractans illud verbum apostoli Nemo potest dicere

Deus ipsius christus ... dicit omne verum a quoque dicatur a spiritu sancto est. Cum itaque verum sit quod mala fiunt, verum quod dicitur illa locutione, scilicet mala fieri, a deo est, sed non inde sequitur quod a deo sit ut mala fiant. Si enim hoc diceretur, auctor malorum deus esse intelligeretur, quod absit. Magis ergo ostendit deus perhibet fieri tamen fieri, sed fieri tamen fieri verum est, scilicet perhibere. Primum non sequitur. Preterea hominum asseruit illorum qui dicunt deum non velle mala fieri.

Hoc igitur talia hominum insania relinquentes praemisse questionis parti saniori favemus, que sanctorum testimoniis plenius approbatur, dicentes deum non velle mala fieri, nec tamen velle non fieri, nec nolle fieri. Omne enim quod vult fieri fit, et omne quod vult non fieri non fit. Fiunt autem multa que non vult fieri, ut omnia mala. Quod voluntas dei semper impletur.

Voluntas quippe dei semper efficax est, ut fiat omne quod velit et nichil fiat quod nolit, que de homine semper adimpletur quomodocumque se habeat. Nichil enim, ut ait Augustinus in libro Enchiridion, contra voluntatem dei fit, si fiat contra eius voluntatem, tamen contra eius voluntatem que ipse est. Nichil putandum est itaque tamquam velit fieri et non fiat vel nolit fieri et fiat. Illa enim voluntas, ut ait Augustinus in Enchiridion, semper impletur aut de nobis aut a nobis. De nobis impletur sed tamen non implemus eam, cum peccamus; a nobis impletur cum bonum facimus. Id enim facimus quod semper placet deo. Ita de homine semper deus implet suam voluntatem, quia nichil facit homo de quo deus non operetur quod vult. Non enim vult deus ut peccet homo quilibet. Si autem peccavit, penitentem vult parcere ut vivat, impenitentem non perseverantem punire ut iustitiae potentiam convincat non evadat, sicut alios a bello separavit ad penam, alios separavit ad gloriam. Haec sunt magna opera dei exquisita in omnes voluntates eius, et tam sapienter exquisita ut cum angelica et humana creatura peccasset, id est non quod ille sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creature voluntatem qua factum est quod creator noluit impleret ipse quod voluit, bene utens et malis tamquam summe bonus.

voluntas beneplaciti possit impediri [illegible] [illegible] [illegible]

ad eorum dampnacionem quos iuste predestinavit ad penam et ad eorum salutem quos benigne predestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet quod deus noluit fecerunt. Quantum vero ad omnipotentiam dei nullo modo id facere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contra eius voluntatem fecerunt de ipsis facta est voluntas eius. Propterea namque magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius, ut miro et ineffabili modo non fiat preter eius voluntatem illud etiam quod fit contra eius voluntatem, quia non fieret si non sineret, nec utique nolens sinit sed volens, nec sineret bonus fieri male nisi omnipotens et de malo posset facere bene. His verbis evidenter monstratur quod voluntas dei eterna semper impletur de homine, etiam si faciat homo contra dei voluntatem. Sed attendendum est diligenter quod in superioribus dicitur fieri aliquid contra dei voluntatem quod tamen non fit preter eam, et qualiter intelligendum sit illud, scilicet quod isti fecerunt quod deus noluit, quantum vero ad omnipotentiam dei nullo modo id facere valuerunt. Videntur enim ista superioribus obviare ubi dictum est voluntati eius nichil resistere.

Hic aperit dicens diversis modis accipi dei voluntatem

Verum ut supra diximus voluntas dei diversis modis accipitur, que diversitas in predictis verbis si diligenter notetur nichil contradictionis ibi reperietur. Ubi enim dicitur non fieri preter eius voluntatem etiam quod fit contra eius voluntatem et non ipsam voluntatem dissiliter accepit voluntatem et non ipsam voluntatem que deus est et sempiterna est, sed eius signa predictis verbis intelligi voluit, scilicet prohibitionem sive preceptionem et permissionem.

Hic dicit ex quo sensu dicitur multa fieri contra dei voluntatem que tamen non fiunt preter eius voluntatem ex quo sensu fit

Multa enim fiunt contra dei preceptum vel contra prohibitionem que tamen non fiunt preter eius permissionem. Ipsius namque permissione omnia fiunt mala, que tamen preter eius voluntatem sempiternam fiunt, sicut Augustinus dicit super illum locum: Perfice ut non loquatur os meum opera hominum. Opera enim hominum dicit ea que mala sunt, que preter dei voluntatem fiunt que ipse est, sed non preter eius permissionem, que ipse non est, appellatur tamen ipsa dei voluntas qua deus volens

Multa [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

sunt mala fieri sunt contra eius preceptionem vel prohibitionem sed non
contra eius voluntatem que est ipse. Et dicuntur contra eam fieri quia
per eam fiunt contra eam quippe ... ut valet fieri et non
fiat vel volunt fieri ... quod audeant ibi dicitur notant ubi aug.
ad ipsos attinet quod deus voluit fecerunt ... quo ad omnipotenti-
am dei nullo modo facere valuerunt ... fecerunt contra dei precepto
quod appellatur voluntas sed non fecerunt contra dei voluntatem omnipotentem
quia hoc non valuerunt ... illud non valuerunt ... quod fecerunt contra
dei voluntatem ... precepti de ipsis facta est voluntas eius id est imple-
ta est voluntas eius sempiterna qua eos dampnari volebat ...
... aliter voluntatem dei paginam ... contendunt
et consilio eius resisteret ... dispositioni ...
quod prohibitum studuit resistere ... unde quod dicitur mali consilio
ac precepto dei resistunt quod ad voluntatem appellatur ...
tur eius que ipse est impletur ... dispositio vel beneplacitum ... Nam
ut ait augustinus in enchiridion ... sunt voluntates angelorum vel hominum
bonorum vel malorum vel illud quod deus vel aliud volentium ... deus
omnipotentis voluntas semper invicta est que mala esse numquam potest quia
etiam cum mala irrogat iusta est et profecto quod iusta est mala non
est. Deus ergo omnipotens sive per misericordiam cuius vult miseretur sive per iudicium
quem vult obdurat nec inique aliquid facit nec nisi volens
quicquam facit et omnia quecumque vult facit. ...
addens quare precipit deus omnibus bona facere et mala vitare cum non

Ex predictis liquet quod voluntas dei que ipse velit ab omnibus ...
est semper invicta est nec aliquo cassatur sed per omnia impletur. Con-
silium vero eius atque preceptio sive prohibitio non ab omnibus impletur
quibus ... data sunt neque quod precepit omnibus bona vel
prohibuit mala vel consulit optima quod vellet ab hominibus bona
precepit fieri vel mala prohibet vitari. Si enim vellet utique et
fierent quia nullo modo potest ab homine superari vel impediri eius

[illegible]

[illegible marginal gloss, top margin]

voluntas sed ut iusticiam suam hominibus ostenderet et mali essent inexcusabiles. Deinde ut boni ex obediencia graciam, mali ex inobediencia penam sortirentur sicut utrumque ab ethio sciunt. Ex quo quod omnibus precipit vel prohibet a quibusdam vult fieri vel vitari sed non ab omnibus. Et quedam precepit et Iudeis et in nova lege que ab eis quibus precepit fieri noluit ut Abrahe de immolacione filii et in evangelio quibusdam curatis quibus precepit ne cui dicerent. **Quod aliquando homo bona voluntate aliud vult quam deus vult fieri**

Sciendum quoque est quod aliquando mala est voluntas hominis idem volentis quod deus vult fieri et aliquando bona est voluntas hominis aliud volentis quam deus. Ut enim bona sit voluntas hominis oportet attendere quid conveniat ei velle et quo fine. Tantum enim interest inter voluntatem dei et voluntatem hominis ut in quibusdam conveniat aliud deo velle aliud homini. Unde Augustinus in Enchiridion: Aliquando bona voluntate homo vult aliquid quod deus non vult bona multo amplius multoque certius voluntate. Nam illius voluntas mala esse numquam potest, tamquam si bonus filius patrem velit vivere quem deus bona voluntate vult mori. Et rursus fieri potest ut hoc velit homo voluntate mala quod deus vult bona, velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc eciam deus. Nempe ille vult quod non vult deus, iste vero id vult quod vult deus, et tamen bone voluntati dei pietas illius potius consonat quamvis aliud volentis quam huius id volentis impietas. Multum enim interest quid velle homini quid deo congruat et ad quem finem quisque suam referat voluntatem ut approbetur vel improbetur. Potest enim velle bonum quod non congruit ei velle, et potest velle bonum quod congruit sed non refert ad finem rectum et ideo non est bona voluntas. **Quod bona voluntas per malas hominum voluntates impletur ut in passione Christi contingit ubi quod**

Illud quoque non est pretermittendum **factum est quod deus bona et Iudei** quod aliquando dei voluntas bona per mala hominum **mala voluerunt et idem** voluntatem impletur ut in crucifixione Christi fuit **aliquid quod deus non vult**

[illegible marginal and interlinear glosses]

[illegible gloss, bottom margin]

est quem deus bona voluntate mori voluit, Iudei vero impia voluntate eum crucifixerunt et volebant Iudei mala voluntate. Addamus quod deus bona voluntate volebat scilicet ut xpus pateretur et moreretur, sed volebant et aliquid aliud quod deus non volebat scilicet occidere xpum, quod fuit mala actio eorum. Actionem quippe Iudeorum non voluit deus, passionem vero xpi voluit, sicut ipse xpus ad patrem ait: Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam, id est voluisti et approbasti passionem meam, tibi enim placuit. Voluit itaque tota trinitas ut xpus pateretur, nec tamen voluit ut Iudei occiderent, quia voluit penam xpi, sed non voluit culpam Iudeorum, nec tamen voluit. Si enim voluisset, nec fuisset. Sed ad hoc opponitur sic: Si voluit deus ut xpus pateretur, voluit utique ut pateretur a Iudeis vel non. Si voluit ut non pateretur a Iudeis, cum passus sit, factum est utique quod voluit deus non fieri. Si non voluit eum pati a Iudeis, ergo voluit eum occidi a Iudeis, voluit utique ut Iudei occiderent. Ad quod Iudicantes dicimus simpliciter concedendum esse quod deus voluit xpum pati et mori, quia eius passio bonum fuit et causa nostre salutis. Cum autem dicitur: volebat eum pati vel occidi a Iudeis, hic distinguendum est. Si enim intelligatur sic: volebat eum sustinere passionem sive crucifixionem a Iudeis illatam, verus est sensus. Si vero intelligatur sic: volebat ut Iudei occiderent eum, falsum est. Non enim volebat deus actionem Iudeorum que mala erat, sed volebat passionem bonam. Tamen voluntas per malas Iudeorum voluntates impleta est. Unde Augustinus in Enchiridion: deus quasdam voluntates suas utique bonas implet per malorum hominum voluntates malas, sicut per malivolos Iudeos bona voluntate patris xpus pro nobis occisus est, quod tantum bonum fuit ut apostolus Petrus qui id fieri nolebat satanas ab ipso qui occisus est diceretur. Ecce manifeste habes magnum bonum fuisse quod xpus occisus est, scilicet bonum quod Petrus nolebat, ideo redargutus est. **Utrum placere ut bonis quod xpus pateretur et moreretur placuit quod mentibus liberavit.**

Ex quo solvitur questio que queri solet: **Si non prius annotatis**

utrum viris sanctis placere debuerit quod xpus pateretur vel occideretur debuit

[illegible]

cum eius placet intuitu nostre redemptionis / sed non intuitu eius mali
voluit ergo ac vehementer cupiebat xpm mori propter liberationem hominis
et impletionem divine voluntatis sed noluerunt deleri ipsius afflictionis de
eo ergo letabantur et tristabantur sed ob aliud gaudebant propter aliud
dolebant / volebat eciam eum mori propter eorum redemptionem / et sic de
morte ipsius diversis causis corda eorum varie movebantur. Utrum

Si vero queritur utrum eos sacerdotum sit de passionibus sanctorum an velle
modo simpliciter sit de passionibus et martiriis sanctorum digne velle debeat
dicimus aliquam esse differentiam inter capitis passionem et membrorum xpi / Nam passio
causa est nostre salutis / quod non est passio alicuius sancti / Nullius enim pas
sione redempti sumus nisi xpi. Assumitur quod non modo eis qui
passi sunt / verum eciam aliis fidelibus eorum passiones valuerunt sed re
demptio non solum / hoc enim illius sola passio potuit / qui deus est et
homo / illius ergo passionem credencium pie mentes voluerunt et opta
verunt fieri sicut fieri credebant / Passiones vero sanctorum possumus
velle et nolle et utrumque bona voluntate. Si vero nos proponamus
fines. Cui enim placuit pauli passio eo fine quia per mortem eius
plures auctus est pauli tenebatur bona videtur habuisse voluntatem
que voluntati eius conveniebat / qui cupiebat dissolui et esse cum xpo
Illum autem voluit declinare passionem et effugere malum [illegible]
compassione pietatis et ille bona habuit voluntatem / Unde augustinus
[illegible] bone apparebat voluntates fidelium piorum qui volebant
apostolum paulum quidam ne ibi pateretur / mala que agabus propheta
predixerat et tamen illud deus pati volebat pro annuncianda fide xpi ex
erceus martirem xpi / neque ipse bonam suam voluntatem implevit
per xpianorum voluntates bonas / sed per iudeorum malas / et ad eum pertinebat
qui nolebat quod volebat / quam illi per quos volentes factum
est quod volebat / quia illi mala voluntate fecerunt / quod deus bona
voluntate voluit. Ita et in passione xpi fit quod enim deus
voluit hoc iudas et iudei et dyabolus / sed illi mala voluntate

[illegible]

[illegible]

Deus non bona voluntate, ut Christus scilicet moreretur, unum tamen actum illi voluerunt quem deus non voluit. Que ad mysterium divine voluntatis atque Trinitatis licet ex parte cognoscendum plane nosceremus, futuro vero almiter diligenter exequi sunt, sunt ad considerationem creaturarum tuscamus.

[illegible]

Explicit primus liber summe. In nomine Christi et Marie virginis

Quod unum est principium rerum et non plura. Quid sit creare quid facere. Secundum quam rationem dicitur de deo humana generatione, verba agere facere. Quare solus creatura facta sit, id est homo vel angelus. Quare homo ita sit institutus ut unita sit anima corpori. De angelis quando facti sunt. Quod nichil factum est ante celum et terram. Quod simul creata est spiritualis creatura et corporalis. Ubi angeli mox creati fuerunt. Quod simul creata est invisibilis materia et invisibilis natura et utraque informis. Quomodo dixit lucifer ascendam in celum. Quales facti fuerunt angeli. An omnes angeli fuerunt equales in essentia sapientia libertate arbitrii. Que gratia et equalia habuerunt angeli. An boni vel mali creati sunt et an aliqua mora fuerit inter creationem et lapsum. De triplici sapientia angelorum ante casum vel confirmationem. An aliquam habuerunt dilectionem vel sui ante casum aut post. Ubi creati fuerunt. An miseri fuerunt. De conversione et aversione stantium et ruentium et lapsu eorundem. De libero arbitrio bonorum et malorum. An aliquid datum fuit stantibus per quod starent. Qua indigebant angeli gratia. An lapsus sit reparanda ...

Utrum beatitudinem quam acceperunt in confirmatione stantes meruerunt tantum per aliquam appositam gratiam. Quod de maioribus et minoribus quidam ceciderunt inter quos unus fuit excelsior scilicet lucifer. Unde et qui deiecti sunt. Quare non eis est concessa habitatio in celo et in terra. De pluribus demonibus. An omnes demones sunt in hoc aere caliginoso vel aliqui in inferno. De pena luciferi. An demones semel victi aliis vincendi accedant. Utrum boni angeli peccare vel mali recte vivere possint. Quod ad utrumque habeant liberum arbitrium non tamen ad utrumque flecti. Quod bonum post confirmationem liberius habent liberum quam ante. Qui non possunt peccare sicut ante. Quibus modis mali angeli noscunt veritatem temporalium. Quod magice artes virtute et scientia dyaboli valent. Quod mali angeli inserviunt ad mutandam materiam visibilium rerum. Quod non sunt creatores licet per eos magi ranas et alia fecerunt sicut nec boni et per eorum ministerium fiunt creature. Quod solus deus sit operator creationis rerum sicut iustificationes mentis. Quod angeli mali multa possunt per naturae ingenium que non possunt propter dei prohibitionem. Utrum omnes angeli corporea sint. De formis quibus apparuit deus et de illis in quibus angeli apparuerunt ...

[illegible]

Quod deus in specie qua deus est numquam apparuit mortalibus. Quomodo videntur demones nobis minime in hominibus. De ordinum distinctione. Quid appelletur ordo et que sit ratio cuiusque nominis. Quod nomina illa sunt a donis gratie non per se sed propter nos eis data. Utrum hii ordines ab initio creationis distincti fuerint. Utrum omnes angeli eiusdem ordinis sint equales. Quomodo dicat scriptura decimum ordinem compleri de hominibus. Utrum homines assumantur iuxta numerum stantium vel lapsorum. An omnes iste celestes spiritus mittantur. An michael et raphael gabriel sint nomina ordinum. Quod singule anime habeant angelum bonum ad custodiam, malum ad exercitium. Utrum angeli proficiant in merito et premio usque ad iudicium. De distinctione operum sex dierum. Quod alii sentiunt omnia simul facta in materia et forma, alii per intervalla temporum. Quomodo per intervalla temporis res corporales create sunt. Quomodo sensu tenebre dicantur esse aliquid et quomodo dicantur non esse aliquid. Quare illa materia confusa sit dicta informis et ubi ad decorem perducta separatimque in aliud profecerit. De quatuor modis divine operationis. De primo distinctionis opere. De elementis facta primo die si spiritualia an corporalia. Ubi facta fuerint. Quot modis accipitur dies. De naturali ordine computationis dierum et de illo qui per misterium introductus est. De intelligentia horum verborum dixit deus. Ex quo sensu pater dicatur operari in filio vel per filium vel cum spiritu sancto. De opere secunde diei qua factum est firmamentum. Quod celum tunc factum debet intelligi. De qua materia factum sit. Quomodo aque super celum [illegible] et quales sint. De figura firmamenti. Quare taceat scriptura de benedictione operis huius diei. De opere tertie diei quo aque congregate sunt in unum locum cum multa sint flumina et maria. De opere quarte diei qua facta sunt luminaria. Quomodo accipiendum sit illud Sint in signa et tempora. De opere quinte diei quo facta sunt natatilia et volatilia. De opere sexte diei quo creata sunt animalia et reptilia terre. De venenosis et noxiis animalibus. Utrum nunc animalia tunc creata sint. Quare post omnia tunc factus est homo. De sententia illorum qui simul omnia facta esse concedunt. Quomodo intelligenda sit requies dei. Quomodo accipiendum sit quod dicitur deus complesse opus suum septima die cum tunc quieverit. Quomodo omnia a deo facta dicantur valde bona. De sanctificatione septime diei. De hominis creatione. Qualis factus sit homo. De ymagine et similitudine ad quam factus est homo. Quare homo dicitur ymago et ad ymaginem, filius non ad ymaginem. De creatione anime an de aliquo facta sit. De inspiratione et insufflatione dei qua facta fuit anima vel corpus an contra. Quare homo extra paradisum creatus in paradiso sit positus. Quibus modis paradisus accipitur. De ligno vite. De ligno scientie boni et mali. De formatione mulieris. Quare de latere viri et non de alia parte corporis formata sit. Quare dormienti et non vigilanti subtracta sit costa. Quod de costa multiplicata in se sine additamento extrinseco mulier facta fuerit. De causis superioribus et inferioribus. De causis que in deo sunt simul et in creaturis et de hiis que in deo tantum sunt. De causa mulieris que non fit ex anima viri quia anime non sunt ex traduce. De statu hominis ante peccatum qualis fuit secundum corpus et qualis post peccatum. Quomodo dicitur factus in animam

[illegible]

inuentem corpus hominis ante peccatum mortale et inmortale erat post peccatum mortale. Utrum mortalitas quam tunc habuit fuit de conditione nature an pena peccati. Si posset homo vivere semper utens aliis lignis et non ligno vite de mandatis et de illo ligno vite edere. De inmortalitate corporis et modo generationis filiorum si non peccassent homines. Quare in paradyso non coierunt. De modo translationis in melius si non peccassent. Utrum in perfectione stature et sensus nascerentur filii vel tarda in sensu et membris nascerentur. De duobus bonis alio sibi dato alio promisso. De invidia diaboli qua ad temptandum accessit. De forma in qua venit et calliditate serpentis. Utrum eligere potuerit in qua temptaret diabolus. De modo temptationis. De duplici specie temptationis. Quare peccatum hominis non angeli in [illegible] diabolus. Quod non soli viro preceptum fuit datum. De origine illius. De mulieris elatione. De viri elatione. Quis magis deliquerit vir an mulier. De ignorantia excusabili vel inexcusabili. An voluntas precessit illud peccatum. Quare deus permisit hominem temptari quem sciebat casurum. Qualis fuerit status [illegible] homo ante peccatum. De triplici statu hominis ante lapsum. Utrum Adam presciverit suum casum si ibi futura erant. De gratia hominis et potentia ante casum. De adiutorio homini in creatione dato quo stare potuit. De libero arbitrio. De sensualitate. De ratione [illegible]. De simili ordine procedendi in nobis et in primis parentibus. Quod in nobis est vir et mulier et serpens. De spirituali coniugio viri et mulieris. Qualiter [illegible] tria in nobis consummatur temptatio. Utrum de muliere sola manducaverit [illegible]

Unde constat vir manducavit. Unde sit veniale vel mortale peccatum. Quibus modis accipitur sensualitas in scriptura. Diffinitio liberi arbitrii secundum philosophos. Quare in deo accipitur liberum arbitrium. Quod angeli habent liberum arbitrium. [illegible] arbitrium. Quod liberum erat liberum arbitrium quod peccare non potuit. De divisione libertatis arbitrii secundum diversa tempora. De quattuor statibus liberi arbitrii. De comparatione liberi arbitrii post peccatum. De tribus modis libertatis liberi arbitrii a necessitate a peccato a miseria. De libertate que est gratia et que est natura. De gratia operante et cooperante. Quid sit voluntas. Que sit gratia liberans voluntatem bona preveniens. Quod bona voluntas que prevenitur gratia comitatur dei bona precedit. Quod cogitatio boni precedit fidem. Quod interius cogitatio boni et delectatio precedit. An per liberum arbitrium bonum operetur homo sine gratia. Utrum eadem gratia sit que dicitur operans et cooperans. Quod gratia meretur augeri. De tribus [illegible] in quibus [illegible] sit liberum arbitrium. De virtute quid sit et quid actus eius. De gratia que liberat voluntatem si virtus est vel non. Que ex gratia incipiunt bona vita et de qua gratia hic intelligatur. Quod bona voluntas gratia principalis est. Qua ratione dicatur fides meritum iustificationis. De [illegible] virtutis de gratia que non est sed facit merita. Quod idem est usus virtutis ac liberi arbitrii sed virtutis principalis. Quidam putant virtutes bonos usus esse liberi arbitrii et actus mentis. De Pelagianis. Quia pelagianis dicitur [illegible] fuerunt.

[illegible]

[illegible]

In assercione sui erroris. Quo aug. illa uerba deciat in retractacionibus. De gesti Ioviniani et manichei quas collidit. Utrum homo ante peccatum egerit gratia operante et cooperante. Si homo ante lapsum uirtutes habuit. De eiectione hominis de paradiso. Quo intelligendum sit illud ne sumat de ligno vite et uiuat in eternum. De flameo gladio ante paradisum posito. An ante peccatum homo comedit de ligno vite. Quod per adam peccatum et pena transit in posteros. Utrum illud peccatum quod transit fuit originale uel actuale quidam putant fuisse actuale. Quo assignatur illud transisse in mundum. Quod originale peccatum uere fuit quod transit in posteros. Quid sit originale peccatum. Quod originale peccatum est culpa. Quod originale peccatum dicitur fomes peccati id est concupiscencia. An sit peccatum originale in omnibus par uel equale. Ex quo sensu dictum est per inobedienciam unius multos constitui peccatores. Quod originale peccatum in adam fuit et in nobis est. Quo omnes dicuntur in adam fuisse quando peccauit et ex eo descendisse. Quod nichil extrinsecum conuertitur in humanam substanciam que est ex adam. Quo originale peccatum a patribus transeat in filios. An peccatum trahatur secundum carnem. Quod per carnem traducatur peccatum et quomodo oritur. Causam oritur corrupcionis carnis ex qua peccatum sit in anima. Quare dicitur esse peccatum in carne. Utrum concupiscencia originalis peccati que est in carne sit culpa uel pena. Quare dicatur originale peccatum. Quo originale peccatum dimittatur in baptismo. Utrum feditas

quam exhibed[?] me trahit in baptismo diluatur. Utrum illius concupiscencie deus sit auctor. Quare illud peccatum imputatur anime. Utrum illud peccatum sit naturale uel uoluntarium. Quare deus iungit animam corpori sciens inde maculari. An anima sit talis qualis ade creatur. An anime ex creacione sint in donis naturalibus equales. An peccata omnium precedencium parentum originaliter trahat ut peccatum ade. Quo in illo uno peccato plura reperiuntur. An peccatum ade sit grauius ceteris. An illud peccatum sit grauius peccatis dimissis. Quo peccata parentum transeunt in filios et non transeunt. De peccato actuali. Que sunt origo secundaria et causa peccati prima. Que sunt secundaria causa malorum. Quod nisi in bona re sit malum. Quod in hiis fallit dialeticorum regula de contrariis. Quid sit peccatum et peccato. Utrum mali actus peccatum est sit corrupcio uel priuacio boni. Quo peccatum sit corrupcio boni cum nichil sit naturale homo sic eligit ado. An pena priuacio boni. Quod quedam simul sunt peccatum et pena peccati quedam peccatum et causa peccati. An peccatum sit causa peccati in quantum peccatum est. Quod non omne peccatum est pena peccati. Utrum peccati aliqua esse racio sine pene peccati. Quod ad peccatum sit eciam pena peccato peccatum est ab homine pena ado. De quibusdam que indubitanter peccata sunt et pene et in principio omnium peccati non sunt. Quod aliqui putant malos actus nullo esse a deo. Ex quo sensu dicitur deus non est mali auctor. De

[illegible]

[illegible]

Dis.

[illegible]

voluntate et eius fine. Quod sit bonus finis scilicet caritas. Quod omnes bone voluntates unum fi nem habent et tamen quedam diversos fines sortiuntur. De dicta voluntatis et intencionis et finis. Quare volun tas dicitur peccatum cum sit de naturalibus et preter nullum aliud peccatum est. Quare actus voluntatis sit peccatum si actus aliarum potentiarum non sunt peccata. Ex quo sensu dicatur naturaliter omnis homo velle bona. An ex fine omnes actus pen sari debeant vel ex affectu vel si omnes sunt boni vel mali. An omnis intencio et actio infidelium sit ma la. Quibus modis dicatur bonum. Quo intelligatur illud peccatum adeo esse voluntarium. Et aliud nisi in vo luntate peccatum geritur. Et iterum non nisi in voluntate peccatur. Quod mala voluntas est voluntarium peccatum. An voluntas et actio mala in eodem et eadem sint unum peccatum vel plura. Si peccatum ab aliquo commissum in eo sit usque quo pe niteat. Quibus modis accipiatur reatus. De modis peccatorum. Quomodo dicuntur peccata et delicta. De vii principalibus viciis. De superbia que superbia dicatur radix omnium malorum et cupiditas et superbia non sit cupiditas. De peccato in spiritum sanctum. De potencia peccandi an sit homini vel diabolo a deo. An alii respectu sit peccata.

[illegible]

Liber secundus unum principium rerum ostendit non plura ut quidam putaverunt

Creacionem rerum insinuans scriptura deum esse creato rem, inicium quoque temporis atque omnium visibilium vel invisibilium creaturarum in primordio sui ostendit dicens In principio creavit deus celum et terram. His etenim verbis Moyses spiritu dei afflatus in uno principio a deo crea tore mundum esse factum refert. Eliciens errorem quorundam plura sine principio fuisse principia opinancium. Plato namque tria initia existimavit deum scilicet et exemplar et materiam. et ipsa increata sine principio et deum quasi artificem non creatorem. Creator enim est qui de nichilo aliquid facit. Et creare proprie est de nichilo aliquid facere. Facere vero non modo de nichilo aliquid operari sed etiam de materia. Unde et homo vel angelus dicitur aliqua facere sed non creare. Vocaturque factor sive artifex sed non creator. Hoc enim nomen soli deo proprie convenit qui et de nichilo quedam et de aliquo facit aliqua. Ipse est ergo creator et opifex et factor. Sed creatoris nomen sibi proprie retinuit alia non etiam

[illegible]

creaturis communicavit. In scriptura tamen saepe creator accipitur tamquam factor et creare sicut facere, sine distinctione significationis. Et

Verum tamen sciendum est haec verba scilicet facere et agere non dicuntur haec verba scilicet facere creare agere et talia de deo dicuntur de deo secundum eandem rationem non posse dici secundum eandem rationem qua dicuntur de creaturis. quippe cum dicitur homo aliquid facere non aliquem in operando motum illi intelligimus inesse vel aliquam in laborando passionem sicut nobis solet accidere. sed eius sempiternae voluntatis nutu aliquem sufficientibus effectum id est aliqua eius voluntate aliquid novum existere. Ex quo sensu deus dicitur aliquid facere

Cum ergo dicitur aliquid facere tale est ac si diceretur iuxta eius voluntatem vel per eius voluntatem aliquid novum contingere, vel secundum ut in ipso aliquid novum contingat, sed novum aliquid sicut in eius aeterna voluntate fuerat fiat sine aliqua motione vel sui mutatione.

Nos vero operando mutari dicimur, quia movemur. Non enim sine motu aliquid facimus. Deus ergo facere vel agere aliquid dicitur, quia causa est rerum noviter existentium, dum eius voluntate res novae esse incipiunt. quae ante non erant absque agitatione ipsius ut actus proprie dici ei non queat videlicet actus cuius in motu consistat, sicut deo autem nullus motus est. Per simile ostenditur Sicut ergo ex calore solis aliqua fieri contingit nulla tamen in ipso vel in eius calore facta motione vel mutatione, ita ex dei voluntate nova fiunt sine mutatione auctoris. Quia vero est verum et solum principium omnium. Aristoteles vero duo principia dixit scilicet materiam et speciem et tertium operatorium dictum, mundum quoque esse et fuisse semper. Et plurimi et alii errorem ediderunt

Horum ergo et similium errorem spiritus sanctus evacuans Spiritus sancti veritatisque disciplinam tradens deum in principio temporis mundum creasse et ante quam et illa existisse significat ipsius aeternitatem et omnipotentiam commendans. Cui voluisse facere est quia ut scriptum est ex eius voluntate et virtute rebus novae existunt. Credamus ergo nullam creaturarum caelestium vel terrestrium visibilium vel invisibilium causam esse esse nisi bonitatem creatoris qui est verus unus deus eius

[illegible]

tanta est bonitas ut summe bonus beatitudinis sue qua eternaliter beatus est alios velit esse participes quam videt communicari posse et minui omnino non posse. **Beda** Illud ergo bonum quod ipse erat et quo beatus erat sola bonitate non necessitate aliis communicari voluit quia summe boni erat prodesse velle et omnipotentissimi non posse nocere. **Quare creata sit rationalis creatura**

Et quia non valet eius beatitudinis particeps existere aliquis nisi per intelligentiam que quanto magis intelligitur tanto plenius habetur fecit deus rationalem creaturam que summum bonum intelligeret et intelligendo amaret et amando possideret ac possidendo frueretur. Eamque hoc modo distinxit ut pars in sui puritate permaneret nec corpori uniretur scilicet angeli, pars corpori iungeretur scilicet anime. Distincta est itaque rationalis creatura in incorpoream et corpoream, et incorporea quidem angelus, corporea vero homo vocatur ex anima rationali et carne subsistens. Conditionis ergo rationalis creature primam causam habuit dei bonitatem. **Quare creatus sit homo vel angelus**

Ideo quod si queritur quare creatus sit homo vel angelus breviter responderi potest propter bonitatem eius. Unde augustinus in libro de doctrina christiana: quia bonus est deus sumus et in quantum sumus boni sumus.

Et si queritur ad quid creata sit rationalis creatura, respondetur ad laudandum deum, ad serviendum ei, ad fruendum eo, in quibus proficit ipsa non deus. Deus enim perfectus et summa bonitate plenus nec augeri potest nec minui. Quod ergo rationalis creatura facta est a deo referendum est ad creatoris bonitatem et ad creature utilitatem. **Brevissima responsio quare**

Cum ergo queritur quare vel ad quid **et ad quid sit creata rationalis creatura** facta sit rationalis creatura brevissime responderi potest propter dei bonitatem et suam utilitatem. Utile namque ei est servire deo et frui eo. Factus est ergo angelus sive homo propter deum, non quia creator deus et summe beatus alterius indiguerit officio qui bonorum nostrorum non eget, sed ut serviret ei et frueretur eo cui servire regnare est. In hoc enim proficit serviens non ille cui servitur.

Et sicut factus est homo **Sicut factus est homo ut deo serviret** propter deum id est ut ei serviret ita mundus factus **sic factus est mundus ut homini serviret** est propter hominem scilicet ut ei serviret. Positus est ergo homo in medio ut et ei serviretur et ipse serviret ut acciperet utrumque et reflueret totum ad bonum

[illegible]

[illegible commentary, five lines]

hominis et quod accepit obsequium et quod impendit. Ita cum voluit deus sibi ab homine serviri ut ea servitute non deus sed homo serviens iuvaretur et voluit ut mundus serviret homini et exinde serviret homo. Totum ergo bonum hominis erat quod factum est propter ipsum et propter quod factus est ipse. Omnia enim ut ait apostolus nostra sunt scilicet superiora et equalia et inferiora. Superiora quidem nostra sunt ad perfruendum ut deus trinitas, equalia ad conviviendum scilicet angeli qui etsi modo nobis superiores sunt in futuro erunt equales qui et modo nostri sunt quia ad usum nobis sunt sicut res dominorum dicuntur esse famulorum non dominio sed quia sunt ad usum eorum. Et angeli in quibusdam scripture locis nobis servire dicuntur dum propter nos in ministerium mittuntur.

Ubi dicit in scriptura hominem factum propter reparationem angelicam

De homine quoque in scriptura invenitur quod factus sit propter reparationem angelice ruine. Quod non ita est intelligendum quasi non fuisset homo factus si non peccasset angelus sed quia inter alias causas sic principales hec etiam non nulla causa extitit. Nostra ergo sunt superiora et equalia ac etiam que sunt inferiora quia ad serviendum nobis facta.

Quare ita sit homo ut anima sit unita corpori

Solet etiam queri cum maioris dignitatis esse videretur anima si absque corpore permansisset cur unita sit corpori. Ad quod primo dici potest quia deus voluit et voluntatis eius causa querenda non est. Secundo autem potest dici quod ideo deus voluit eam corpori uniri ut in humana conditione ostenderet exemplum beate unionis que est inter deum et spiritum rationalem in gloria in qua diligitur ex toto corde et videtur facie ad faciem. Putaret enim omnis creatura se non posse uniri creatori suo tanta propinquitate ut eum tota mente diligeret et cognosceret nisi videret spiritum qui est excellentissima creatura tam infime id est carni que de terra est in tanta dilectione uniri ut non valeat artari ad hoc ut velit eam relinquere sicut apostolus ostendit dicens nolumus corpore expoliari sed supervestiri. Per quod ostenditur spiritum creatum spiritui increato ineffabili amore uniri per exemplo cuius future societatis que

[illegible commentary, eight lines]

nec Deum et spiritum eidem in glorificatione eiusdem perficienda erat. Carnem corporeis indumentis terrenis mansionibus complantavit luteam, quam materia fecit ad vitae sensum vegetatam ut fieret homo. Quia si potuit Deus tam disparem naturam corporis et animae in foederationem unam et in amicitiam tantam jungere, nequaquam ei impossibile fuerit rationabilis creaturae humilitatem licet longe inferiorem ad suae gloriae participationem sublimare. Quia ergo pro ex toto rationalis spiritus in parte usque ad consortium terreni corporis humiliatus est, ne forte in hac minus depressus videretur, addidit ei providens ut postmodum cum eodem corpore glorificato ad consortium illorum qui in sua permanserunt puritate sublimaretur, ut quod minus ex dispensatione creatoris sui acceperat conditus, postmodum per gratiam eiusdem acciperet glorificatus. Sic ergo conditor Deus rationales spiritus varia sorte pro arbitrio voluntatis suae disponens, illis quos in sua puritate reliquerat sursum in caelo mansionem, illis vero quos corporibus terrenis sociaverat deorsum in terra habitationem constituit, utrisque regulam imponens obedientiae, quatenus et illi ab eo ubi erant non caderent, et isti ab eo ubi erant ad id ubi non erant ascenderent. Fecit itaque Deus hominem ex duplici substantia: corpus de terra fingens, animam vero de nihilo faciens, ideoque eam unire sibi ... corpori, ut et cum Deo familiaritatis meliorem mererentur coronam.

Ex praemissis apparet **Post sacramentum Trinitatis de creatura** rationalem creaturam in angelicam **quia tractandum est primo de eis, et humanam** et humanam fuisse distinctam, quarum altera tota est spiritualis, id est angelica, altera ex parte spiritualis et ex parte corporalis, id est humana. Cum itaque de his tractandum sit, scilicet de spirituali et corporali creatura de rationali tantum, rationali primo de rationali et spirituali, id est de angelis agendum videtur, ut agnitio creatoris ad excellentiorem creaturae dignitatis vero mentis intendat. Deinde ad considerationem corporeae tam illius quae est rationalis, quam illius quae non est rationalis, descendat, ut tamen ... memorare sacramenta totius creaturae eiusque conditoris atque continuae cum sequatur documentum. **Quae consideranda sunt de angelis.**

De angelica itaque natura haec primo consideranda sunt, scilicet de

De angelis

[illegible]

creata sunt, et ubi, et qualia facta sunt in primo creationis. Deinde qualiter effecti divisione quorundam, et conversione quorundam. De excellentia quoque et ordinibus, et donorum differentia, et de officiis, ac nominibus, aliisque pluribus aliqua dicenda sunt. **Quando facti sunt angeli, in quo**

Quedam auctoritates videntur **videtur sibi obviare auctoritas**

innuere, quod ante omnem creaturam creati sunt angeli. Unde illud: Primo omnium creata est sapientia, quod intelligitur de angelica natura. Que sapientia dicitur [illegible]. Nam sapientia illa qua Deus est, quae non est filius eius sapientia patris, est genita, non facta nec creata, et tota trinitas una sapientia est, que nec facta nec creata est nec genita. Vel procedens de angelica natura illud accipiendum est, de qua dicitur sapientia que facta est scilicet primo omnium. Sed rursus alia scriptura dicit: In principio creavit Deus celum et terram, et in psalmo: Initio tu Domine terram fundasti et opera manuum tuarum sunt celi. Et videtur quedam contrarietas exoriri ex assertionibus istis. Nam si primo omnium creata est sapientia, omnia post ipsam facta videntur, ita post ipsam facta videntur celum et terra. Et item si in principio creavit Deus celum et terram, nullum est ante celum et terram, nec ipsa sapientia facta est ante celum et terram. Cum autem hec contraria videantur, nec in divina scriptura probabiliter sit, aliquid est quo utraque intelligi debeat. **Et sic determinatur**

Ad determinationem horum ergo **docet premissas auctoritates determinandas**

teneamus quod simul creata est spiritualis creatura scilicet angelica et corporalis, ad quod pertinet illud Salomonis: Qui vivit in eternum creavit omnia simul, spiritualem scilicet et corporalem naturam. Ita non prius tempore creati sunt angeli quam illa corporalis materia quatuor elementorum, et tamen primo omnium creata est sapientia, quia etsi non tempore, precedit tamen dignitate. Simul ergo creata sunt corporalis et spiritualis creatura. Alius super celum apte dicitur de prima, et spiritualem autem et creaturam intellectualem sic creata in principio [illegible] primo facta est.

Ante ea nihil factum est. **Et nichil factum sit ante celum et terram** nec etiam tempus fuit ante **tamen tempus [illegible]** spiritualem scilicet angelicam naturam et ante corporalem scilicet materiam illam quatuor elementorum confusam. Illa enim [illegible] confusa est.

[illegible]

nec ex tempore vel in tempore, sed cum tempore creatum est, quia non fuit tempus antequam esset celum et terra. Unde Augustinus in li. de civitate Dei ait: Quod Deus fuit Dominus antequam fuit tempus, non in tempore cepit esse Dominus, qui fuit temporis Dominus, qui cepit esse tempus. Sed utrumque tempus cepit esse in tempore, quia non erat tempus antequam inciperet tempus. **Et simul cum**

Simul ergo cum tempore facta **tempore et cum mundo cepit corporalis et spiritualis creatura** est spiritualis et corporalis creatura, et simul cum mundo, nec fuit antea angelica natura quam mundus, quia ait Augustinus: Nulla creatura est ante secula, sed a seculis cum quibus coepit. Hoc tamen superapparet contra.

Hieronymus aliud videtur sentire, dicens: Sex milia necdum nostri temporis implentur annorum, et quantas prius eternitates, quanta tempora, quantas seculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dominationes ceterique ordines servierunt Deo, absque temporum vicibus atque mensuris, et Deo iubente substiterunt. His verbis quidam adherentes dixerunt, cum mundo cepisse tempus solare, sed ante mundum extitisse tempus eternum sine mutabilitate, in quo immutabiliter et intemporaliter asserunt angelos Deo iubente substitisse eique servisse. Nos autem quod prius dictum est, per preceptum intelligentie nec magis approbamus, salva tamen reverentia scriptorum, in quibus nichil temere asserendum est, et illud Hieronymum dixisse non ita sentiendo, sed aliorum opinionem referendo arbitrantur. **Ubi angeli mox creati fuerunt: in empireo quod statim**

Iam cum ostensum est quando creata **factum angelis fuit repletum** fuerit angelica natura, nunc autem attendendum est ubi facta sit. Testimoniis quorundam auctoritatum evidenter monstratur angelos ante casum fuisse in celo, et inde corruisse quosdam per superbiam, aliis ibi qui non peccaverunt illic permanentibus. Unde Dominus in evangelio ait: Videbam Sathanam sicut fulgur de celo cadentem. Nec appellatur hic celum firmamentum, quod secunda die factum est, sed celum splendidum, quod dicitur empireum, id est igneum a splendore non a calore, quod statim factum angelis est repletum, quod est super firmamentum. Et illud empireum quidam expositores sacre scripture nomine celi intelligi volunt, ubi scriptum

[illegible]

dicitur In principio creavit deus celum et terram / Celum inquit Strabus non visibile firmamentum hic appellat sed empireum id est igneum et intellectuale quod non ab ardore sed a splendore dicitur quod statim factum repletum est angelis / unde in Job Cum me laudarent astra matutina etc. Beda quoque Beda ita ait hoc superius celum quod a mobilitate mundi secretum est mox ut creatum est sanctis angelis repletum est / quos in principio cum celo et terra conditos testatur dominus dicens Ubi eras cum me laudarent astra matutina et iubilarent omnes filii dei / Astra matutina et filios dei eosdem angelos vocat / celum enim in quo posita sunt luminaria non in principio sed secunda die factum est / Ex his liquet quod in empireo omnes angeli fuerunt ante quodlibet ruina / simul ergo creati sunt angeli cum celo empireo et cum informi omni materia corporali

Et simul creata est visibilium rerum materia et invisibilium informis secundum aliquid et formata secundum aliquid

Simul ergo invisibilis vel spiritualis materia et invisibilium natura condita est / et utraque informis fuit secundum aliquid et formata secundum aliquid / sicut enim corporalis materia confusa et permixta que secundum grecos chaos dicta est in illo exordio conditionis primarie et formam confusionis habuit et non habuit formam dispositionis et distinctionis donec postea formaretur / ita et distincta incorporea spiritualis et angelica natura / in sua conditione secundum naturam habuit formam fuitque illam qua postea per amorem et conversionem ad creatorem suum accepturus erat formam non habuit sed erat informis sine illa / Unde Augustinus multipliciter exponens illa verba Fiat lux per celum dicit intelligi informem naturam vite spiritualis sicut in se potest esse non conversa ad creatorem in quo informatur / per terram corporalem materiam sine omni qualitate que apparet in materia formata

Ubi dicit lucifer si ympnariam ascendam in celum cum esset in celo

Hic queri solet si in celo empireo fuerunt angeli statim cum facti sunt / quod videtur Ysaia dicit lucifer / ascendam in celum et exaltabo solium meum et ero similis altissimo / sed ibi celum vocat dei celsitudinem / cui par fieri voluit et per tale ascendam in celum id est ad equalitatem dei

[illegible]

III d.

Quales facti sunt angeli et quatuor eis attributa in initio sue conditionis

Post ostensum est, ubi angeli fuerint mox ut creati sunt. Nunc consequens est investigare quales facti sunt in ipso primordio sue conditionis. Quatuor quidem angelis videntur esse attributa in initio subsistentie sue, scilicet essentia simplex et indivisibilis et immaterialis, et discretio personalis, et per naturam insita intelligentia, memoria et voluntas sive dilectio; liberum arbitrium quoque, id est libera inclinatio voluntatis sive ad bonum sive ad malum facultas. Poterant enim per liberum arbitrium sine violentia et coactione ad utrumlibet propria voluntate deflecti.

An omnes angeli fuerint equales in his tribus, in essentia et sapientia et libertate arbitrii

Hic considerandum est utrum in essentia spirituali et sapientia et libertate arbitrii omnes equales fuerint, ubi sic forma consideratio de essentia, scilicet de forma, et tria de qualitate [illegible]: sapientia, forma, arbitrium plus, et accipiamus quod pertinet nature subtilitas, ad formam vero intelligentie perspicacitas, et ad plenitudinem voluntatis volentis habilitas. Ille ergo essentie volentes que perspicue erant, ipsius erant magis simplices ac intellectuales; differentiam essentie [illegible], atque diversitatem sapientie perspicacitatem, et diversitatem arbitrii habilitatem recte habuisse intelliguntur.

Sicut in corporibus non nulla diversa est sed in essentia ac forma [illegible], cum aliis melioritatem ac dignitatem essentie et formam habent, talia aliis leviora atque agiliora sunt. Ad hunc ergo modum credendum est illas spirituales naturas contigisse sive pro excellentie et in essentia et in forma et in facultate diversas accepisse in exordio sue conditionis, quibus alii superiores alii inferiores dei sapientia constituerunt, aliis maiora aliis minora dona prestantis, ut qui hunc naturalia bona aliis excellebant, ipsi etiam per gratie munera ceteris preessent. Qui enim natura magis subtiles et sapientia amplius perspicaces creati sunt, hi etiam maioribus gratie muneribus prediti sunt et dignitate excellentiores aliis constituti. Qui vero natura aliis minus subtiles et sapientia minus perspicaces conditi sunt, minora gratie dona habuerunt, inferioresque constituti sunt, sapientia dei cuncta moderante et ordinante.

[illegible marginal glosses]

[illegible commentary, 6 lines]

In qua facultate arbitrii. *Secundum quod considerandum est de libero arbitrio.* Diversitas liberi arbitrii animadvertenda est secundum diversam nature utriusque et diversam cognitionis et intelligentie vim. Et sicut divinus vigor et subtilitas nature infirmitatem non admittit, ita maior est cognitio sapientie et ignorantiam non recipit; sic libertas infinitior nulla arbitrii necessitatis voluntatem impedit. *Utrum omnia et equalia fuerint ab initio.*

Et sicut in predictis angeli differebant, ita quedam communia et equalia habebant, quia spiritus erant, quia indissolubiles et immortales erant. Que omnibus et equalia erant, in subtilitate non essentie et intelligentie sapientie et libertate voluntatis diversi erant. Has discretiones intelligibiles invisibilis nature ille solus potuit comprehendere qui cuncta fecit, cui nunc respondere ... [illegible]. *An boni vel mali, iusti vel iniusti creati sunt angeli et an aliqua mora fuit inter creationem et lapsum.*

Illud quoque investigatione dignum videtur, quod a pluribus queri solet, utrum boni vel mali, iusti vel iniusti creati sint angeli, et an aliqua mora fuit post creationem et lapsum, vel sine mora in ipso creationis exordio ceciderunt. Putaverunt enim quidam angelos qui ceciderunt creatos esse malos, et non libero arbitrio in malitiam declinasse, sed in malitia a Deo factos esse, nec aliquam fuisse moram inter creationem et lapsum, sed ab initio apostatasse. Alios vero creatos fuisse plene beatos, qui opinionem suam muniunt auctoritate dicentes super Genesim ita dicentis: Non frustra putari potest ab initio temporis diabolum cecidisse, nec ullo tempore fuisse cum sanctis angelis pacatum aliquando vixisse et beatum, sed mox apostatasse. Unde Dominus ait: Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, ut intelligamus quia in veritate non stetit ex quo creatus est, qui staret si stare voluisset. Item in eodem: Non frustra, inquit, putandum est ab initio vel conditionis sue diabolum cecidisse et numquam in veritate stetisse. Unde quidam in hanc maliciam libero arbitrio non flexum esse, sed in hac prius a Deo putant esse creatum, secundum illud Job: Hoc est initium figmenti Domini quod fecit Deus ut illudatur ei ab angelis eius. Et Ysaia ait: Draco ...

[illegible commentary, 10 lines]

est quem formasti ad illudendum ei, tamquam primo factus sit malus invidus et diabolus, non voluntate depravatus. His aliisque testimoniis utuntur qui dicunt angelos qui ceciderunt creatos fuisse malos et sine mora corruisse. Eos vero qui praeterierunt perfectos et beatos fore creatos, asserunt auctoritate Augustini qui super Genesim dicit per celum significari creaturam spiritualem quae ab exordio quo facta est et perfecta et beata est semper.

Aliorum sententia qui dicunt omnes angelos bonos

Aliis autem videtur omnes angelos creatos esse bonos et in ipso creationis initio bonos extitisse, id est sine vitio iustos quoque fuisse, id est innocentes, sed non iustos, id est virtutum exercitio praeditos. Non enim omnes perfecti erant in virtutibus, quia stantibus apposite sunt in confirmatione perfectam; aliis per liberum arbitrium superbientibus et ideo cadentibus, aliquam moram fuisse modulam autumant inter creationem et lapsum et confirmationem, et in illa brevitate temporis omnes boni erant, non quidem per usum liberi arbitrii, sed per creationis beneficium; et tales erant qui stare poterant, id est non cadere, per bona creationis, et cadere per liberum arbitrium. Poterant enim peccare tamquam peccare, sed non poterant proficere ad meritum vitae, nisi gratia superaddita esset, quae addita est quibusdam in confirmatione. Et ad hoc confirmandum utuntur testimonio Augustini, qui super Genesim dicit angelicam naturam primo informiter creatam et celum dictam, postea formatam et lucem appellatam, quia ad creatorem est conversa, perfecta dilectione ei inhaerens. Unde sicut dictum est in principio creavit deus celum et terram, postea subditur dixit deus fiat lux et facta est lux, quia primo agitur de creatione spiritualis naturae informis, postea de formatione eius. Ratio quoque obviat illis qui dicunt angelos creatos fuisse malos. Non enim potuit creator optimus auctor mali esse. Unde totum bonum erat quod ex ipso illi erat; totum bonum erat quod ex ipso totum erat. Hoc modo probatur quod boni erant omnes angeli cum primo facti sunt, sed ea bonitate qua natura incipiens accepat. Probatio Augustini contra illos

addit qui dicunt angelos factos malos verba illa de diabolo quae ipse induce bat.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

esse non potuit. hoc sit ultra

Possibilis fuit angelus [illegible] possibile fuit [illegible] cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] possibile fuit [illegible] non potuit angelus esse

[illegible] / aut [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dei [illegible] [illegible] non potuit [illegible] [illegible] / [illegible]

possibilis fuit angelus / [illegible] non [illegible] [illegible] angelus [illegible] [illegible] [illegible] esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] deo nisi [illegible] [illegible]

potuit esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut potuit angelus fuit [illegible] [illegible] non potuit [illegible] esse

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] non potuit [illegible] esse

possibilis fuit angelus ut non [illegible] [illegible] [illegible] fuit [illegible] / [illegible] [illegible] non debuit dei [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] angeli

[illegible] [illegible] dei / [illegible] dei [illegible] angeli [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] non ut illudat [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illusio [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illusio [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illusio [illegible] [illegible]

dei [illegible] [illegible] [illegible]

Deinde aug(ustinus) examinat opinionem eorum / qui angelos creatos fuisse malos putant / auctoritate scripture probat / bonos fuisse creatos / verba premissa beati Job que illi pro se inducebant quomodo sint intelligenda aperit ita dicens super Gen(esim). Omnia inquit fecit deus valde bona. Naturam ergo angelorum bonam fecit, quia iniustum est / ut nullo modo hec in aliquo / quod creavit deus dampnet / non naturam sed voluntatem malam puniendam esse credendum est / Hec enim natura significata est eo dicitur, hoc est initium figmenti domini etc. Sed corpus aereum / quod tali voluntati aptavit deus / vel ipsam ordinacionem dei / in qua eum et invitum etiam fecit utilem bonis / vel ipsius angeli fraudem / quia eum esse prescivit / deus voluntate malum futurum fecit eum tamen / providens quanta de illo sua bonitate esset facturus / figmentum ergo dicitur domini quia eum fecit deus cum voluntate mala futurum ut bonis noceret creavit tamen illum ut de illo bonis proficeret / hoc autem fecit ut illudatur ei. Illuditur enim ei cum sanctis proficiat temptacio eius / sicut et malis hominibus quos deus malos futuros providens creavit ad sanctorum utilitatem. Illuduntur cum proficiunt sancti eorum temptacione profectus / sed ipse dicitur initium quia precedit antiquitate principatu malicie. Hec autem illusio fit angelis malis et hominibus per angelos sanctos / quia subdit eis angelos malos et homines malos. ut non quantum nituntur sed quantum sinuntur possint. Ecce aperte ostendit qualiter predicta verba Job intelligenda sunt et angelicam naturam bonam creatam esse asserunt. **Qualiter intelligenda sunt verba domini premissa dicentis eundem veritatem non stetisse ab initio** [illegible] **angelos creatos esse bonos et post [illegible]**

Deinde qualiter verba domini que supra posuit accipienda sunt / augustinus aperit ubi etiam sua que predixit verba determinat evidenter / dicens angelos fuisse creatos bonos / et post creacionem in parva aliqua morula cecidisse ita inquiens / quod putatur diabolus nunquam in veritate stetisse / numquam beatam vitam duxisse / sed ab initio cecidisse / non sic accipiendum est ut malus a bono deo creatus esse putetur / quia ab initio non cecidisse diceretur / Non enim cecidit si talis id est malus factus

aliquo cum cadet / fructus ergo prius statim dignitate se abiecit sua pristine delectatus / beatitate vite dulcedinem non gustavit quam acceptam non fastidivit sed nolendo accipere amisit / sui ergo casus prescius esse non potuit quia sapientie fructus est pietatis / consimiliter autem ut fertur est cecidit non ab eo quod accepit sed quod acciperet si deo subdi voluisset : ecce hic aperte declaratur angelos creatos bonos esse et post creationem cecidisse et fuit ibi aliqua morula licet brevissima / quod Augustinus confirmat super Genesim dicens serpens est hostis generaliter vitati non tamen a principio necesse statim superbus fuit sine reuerentiam ambulavit sicut Adam et Eva non statim peccaverunt / ita et serpens aliquando non fuit serpens / sed in paradiso deliciarum moratus est / deus enim maliciam non fecit. Ecce aperte dicit post creationem in parva morula cecidisse.

Quomodo illa verba sint accipienda videamus homicida erat ab initio vel mendax id est statim post initium quia sibi equalitatem dei presumpsit id est serpentem occidit quem dominus dicit in evangelio nec in veritate stetit quia in ea non fuit sed ab initio temporis id est statim post initium temporis apostatavit / potest etiam sic accipi illud ab initio homicida fuit vel mendax id est ex quo homo conditus fuit quem per invidiam in mortem sibi fallaciter seduxisset. Ex predictis ergo liquet angelos omnes bonos esse creatos et post creationem cecidisse quosdam a bono quod habuissent si perstitissent.

Que fuit in eis sapientia ante casum vel confirmationem

Hic inquiri solet quam sapientiam habuerint ante casum vel confirmationem. Erat eis ex natura cognitio qua sciebant quod facti erant et a quo facti erant et ad quid facti erant / et habebant aliquam boni vel mali notitiam intelligentes quid appetendum vel respuendum illis foret.

An aliquam habuerint dilectionem

Solet etiam queri utrum aliquam dei vel sui dilectionem habuerint / ad quod dici potest quia naturalem dilectionem habebant ut memoriam intelligentiam ingenium qua deum et se aliquatenus diligebant per quam tamen non merebantur.

An beatos angelos creatos esse

[illegible]

Post hec videndum est utrum perfectos / vel solos et imperfectos

Beatos creavit deus angelos / an miseros / vel imperfectos / Ad quod
dici potest quod nec in beatitudine nec in miseria creati sunt / miseri enim esse
potuerunt non potuerunt / quia ... miseria est Nam si non fuisset peccatum
nulla esset miseria / beati quoque numquam fuerunt illi / qui ceciderunt
quia sui casus ignari fuerunt / et peccati et supplicii futuri
Si enim lapsum suum presciverunt / aut vitare voluerunt / sed non potuerunt
et ita erant miseri / aut potuerunt sed noluerunt et ita erant stulti et
maligni Ideoque dicimus quia non erant prescii eventus sui nec eis
data est cognicio eorum que futura erant super eos / boni non tamen presciite
runt forte sue beatitudinis prescii fuerunt Unde augustinus super Gen. Quo
modo beatus inter angelos fuit qui futuri peccati atque supplicii prescius non fuit

Quid autem causa non fuit **et non fuit ... angelus prescius**
forte deus diabolo revelare noluit **sed boni forte fuerunt prescii**
quid facturus vel passurus esset / ceteris non revelare voluit / quod in aeterni
te mansuri essent / His verbis videtur augustinus significare quod angeli qui
manserunt non fuerunt prescii sui casus Ideoque beati non fuerunt / quod an
geli qui perstiterunt beatitudinem sibi futuram presciverunt / atque ita
in spe extiterunt / Unde quodammodo iam beati extiterunt / Et revera si
ita fuisset / posset dici illos aliquo modo fuisse beatos / alios non non qui ne
sciverunt eventum suum **[illegible]**

Sed hec magis opinando, et querendo dicit / augustinus / quam asserendo
Unde subdit opinionem, opponens / quam subdit / Sed quare discernebant
illi ceteris ut deus istis que ad ipsos pertinent non revelaret alios
non revelaret / si non sit / Sic ipse ultor / qua peccaturi ... Non
enim dampnat innocentes hic videtur ... non per omnia
tum malum / nec permansuris futurum bonum revelaverit Ideoque nec illi qui
ceciderunt / neque illi qui perstiterunt usque ad consummacionem beati
fuerunt / quia beati esse non poterant si debitudine ... non erant

[illegible]

Dis.

[illegible]

vel sue dampnacionis ipsi erant. Unde angeli in eo dicuntur incerti de angelis, quod in suo genere beati esse putantur, dampnacionis vel salutis incerti, quibus nec spes esset, quod utique nulli esset in eius, minima subsumpta est, quo eum beati esse putantur quibus est nulla sua beatitudo. Summa

Ex dictis consequitur — Ex predicto 4 confirmacio omnium angelorum an confirmacionem vel lapsum non fuisse beatos — quod angeli qui corruerunt numquam beati fuerunt, nisi beatitudinem aliquis accipiat illum statum innocencie in quo fuerunt ante peccatum. Illi vero qui perstiterunt, aut suam beatitudinem futuram Deo revelante prescierunt, ita spei certitudine aliquomodo beati fuerunt, vel ipsi existentes sue beatitudinis, ita beati absolute non fuerunt quam reliqui qui ceciderunt. Michi autem quod posterius dictum est probabilius videtur.

accipiunt statum innocencie

Ad hoc autem quod querebatur — Respondet ad id quod querebatur an angeli essent creati perfecti an imperfecti et dicit quod perfecti secundum aliquid et imperfecti secundum aliquid — utrum perfecti vel imperfecti fuerint creati, dici potest quod quodammodo perfecti fuerunt, quodam alio imperfecti. Non enim uno modo dicitur aliquid perfectum, sed pluribus.

Dicitur namque perfectum tribus modis — tribus modis dicitur perfectum — est enim perfectum secundum tempus, et est perfectum secundum naturam, et est universaliter perfectum. Secundum tempus perfectum est quod habet quantum tempus requirit et convenit secundum tempus. Et hoc modo angeli erant perfecti ante confirmacionem vel lapsum. Secundum naturam perfectum est quod habet quicquid debitum est vel expedit nature sue ad glorificacionem; et hoc modo perfecti sunt angeli post confirmacionem, et erunt sancti post resurrectionem. Universaliter consummateque perfectum est, cui nichil umquam deest et a quo universa procedunt bona, quod est solius Dei. Prima ergo perfectio est nature condite, secunda nature glorificate, tercia nature increate.

Quales facti sunt angeli in creatione — Per dicta breviter tangit addens quales fuerint angeli in creatione — ostensum est: boni scilicet et non mali, et ipsa in creatione quodammodo perfecti, alio modo imperfecti; ubi et hoc non fuerunt usque ad confirmacionem, nisi beatitudo accipiatur ut iam dictum est ille status innocencie et bonitatis in quo conditi sunt. De confirmacione et aversione sive casu et lapsu eorundem

V.

Post hec consideracio adducit inquirere, quales effecti sunt angeli dum quidam ceciderunt aversione, quidam conversione. Post creacionem namque mox quidam conversi sunt ad creatorem suum, quidam

[illegible]

[illegible]

aversi, cum addendum fuit ei caritate adhaerere, aut odio habere vel invidere.
Initium namque mali est superbia, qua voluerunt se parificare Deo. Conversis
ergo in speculo veluti coepit Dei sapientia, qua illuminati sunt; illi vero
excaecati sunt. Et illi quidem conversi sunt et illuminati adhibita gratia apposita; isti
sunt excaecati, non immissione gratiae malitiae, sed desertione gratiae, a qua
deserti sunt, non ita quod prius data subtraheretur, sed quia numquam est
apposita ut converterentur. Haec est ergo conversio et aversio, qua diversi sunt
qui natura boni erant, ut sint alii supra illud bonum per iustitiam
boni, alii illo corrupto per culpam mali. Conversio iustos fecit et aversio
iniustos. Utriusque fuit voluntatis et volentes utrique liberalitate

De libero arbitrio breviter tangens docet quod sit

Habebant autem etiam liberum arbitrium,
quod est libera potestas et habilitas voluntatis rationis, potentes
tunc sua voluntate eligere quod vellent, et eiusdem ratione iudicare ac discernere,
in quibus constat liberum arbitrium. Nec coacti sunt volentes aut vel quasi,
sed habiles ad volendum hoc vel illud. Post creationem spontanea voluntate
alii elegerunt malum, alii bonum. Et ita distinxit Deus lucem a tenebris,
sicut dicit scriptura, id est bonos angelos a malis, et lucem appellavit
diem, et tenebras noctem; quia bonos angelos gratia sua illuminavit,
malos non excaecavit.

Post creationem data fuit stantibus aliquid per quod [illegible] cooperans

Sane quoniam enim post creationem
conversis aliquid collatum sit per quod converterentur et diligerent Deum, dicimus
quia est eis collata gratia cooperans, sine qua non potuit perficere in eis conversionem
ad beatitudinem vitae; eadem enim potuit perficere, sed perficere non potuit sine gratia adiuvante.
Non indigebat angelus gratia per quam iustificaretur, quia malus
non erat, sed qua ad diligendum Deum perfecte et obediendum adiuvaretur. Operans
quidem gratia dicitur qua iustificatur impius, id est de impio fit pius, de malo bonus;
cooperans vero qua iuvatur ad bonum volendum efficaciter, et Deum prae omnibus
diligendum et adoperandum bonum, et ad perseverandum in bono, et huiusmodi, de quibus
postea plenius dicemus. Data est ergo angelis qui steterunt
gratia cooperans, per quam conversi sunt ut Deum perfecte diligerent; conversi ergo
sunt a bono quod habebant non perdito, ad maius bonum quod non

[illegible]

habebant, est facta gratia cooperante libero arbitrio, quae gratia aliis qui ceciderunt apposita non fuit. **Utrum sit imputandum illis quod fuerunt aversi**

Ideo quaeri a quibusdam solet an dici possit non esse imputandum illis quod aversi sunt vel conversi, cum sine gratia converti non poterant; sed illa eis non est data, nec culpa illorum fuit quod non est data, quia in eis adhuc nulla culpa praecesserat. Ad quod dici potest quia quibus apposita est ipsa gratia, non fuit ex meritis eorum; alioquin iam non esset gratia si ex merito quod esset gratiam daret. **Et culpa sua non est eis gratia data**

Quod vero aliis non est data, culpa eorum fuit, quia cum stare possent noluerunt, quousque gratia apponeretur, sicut alii perstiterunt, donec illis cadentibus per superbiam gratia eis apposita est. Apte ergo cadentium culpa in hac deprehendi potest, quia licet sine gratia non quiverint proficere, quia non datam acceperant, poterant tamen, quod eis collatum erat in creatione, potuerunt non cadere, id est stare, quia nihil erat quod ad casum eos compelleret, sed sua spontanea voluntate declinaverunt; quod si non fecissent, quod datum est aliis, utique daretur et istis. **Et angeli in ipsa confirmatione beati fuerunt et utrum meruerint beatitudinem sibi datam**

Hic quaeri solet utrum in ipsa confirmatione beati facti sunt angeli, et an ipsam beatitudinem aliquo modo meruerint. Quod in ipsa confirmatione beati fuerint, plures conveniunt auctoritates; et ideo pro constanti habendum est. Utrum vero per gratiam tunc sibi datam ipsam beatitudinem meruerint, ambiguum est. Quibusdam enim placet quod eam meruerint per gratiam quam in confirmatione acceperunt; simul enim meritum et beatitudinem fuisse dicunt, nec meritum praecessisse praemium tempore sed causa. Alii autem putant quod beatitudinem quam receperunt in confirmatione per gratiam tunc appositam non meruerint, dicentes tunc non fuisse eis collatam gratiam ad merendum, sed ad beate vivendum; nec tunc eis esse datum bravium quo mererentur, sed praemium sed praemiati fuerunt. Quae autem tunc in praemio acceperunt, post famulatum nobis exhibitum ex Dei obedientia et reverentia mereri dicuntur, ita ut praemium praecesserit meritum. Quae hic magis placet sententia. **Et de maioribus et minoribus quod ceciderunt**

Praeterea sciri oportet quod sicut de maioribus et minoribus quidam perstiterunt, ita de utroque gradu quidam ceciderunt, inter quos unus fuit omnibus

[illegible]

alijs cadentibus excellencior. nec in stantibus aliquis eo fuit dignior
sicut testimonijs auctoritatum innuitur / ut cum Job ipse principium viarum
dei et in Ezech. legitur Tu signaculum similitudinis plenus sapientia et perfectione decoris
in delicijs paradisi dei fuisti. Quod sic exponens ait quia quo subtilior
est natura eo magis in illo ymago dei similis insinuatur impressa
Item in Ezech. legitur omnis lapis preciosus operimentum eius. id est omnis
angelus est operimentum eius erat. quia ut dicit Gregorius in aliorum comparatione
ceteris clarior fuit / unde et vocatus est lucifer sicut testatur ysa. quo
modo cecidisti lucifer qui mane oriebaris etc. Sed hic non modo
hominis spiritus accipiendus est / qui teste ysidoro qui postquam
creatus eminenciam nature et profunditatem scientie sue perpendens
in suum creatorem superbiit intantum quod etiam deo se equare voluit unde
ysa. dicit in celum ascendam super astra celi exaltabo solium meum et
ero similis altissimo / similis quidem esse deo voluit non per imitacionem sed
per equalitatem potencie. Unde et quo decidit fuit inter

Et tamen superbie vitio de celo i. de empireo in istum superbie
cum alijs suis deiectus est in istum caliginosum aerem cum omnibus
sue pravitatis consortibus. Nam ut ait Johannes in apocalipsi draco
de celo cadens secum traxit terciam partem stellarum quia lucifer ille
qui maior non solus cecidit sed cum eo alij multi qui ei in
malicia consenserunt et sic ceciderunt in istum caliginosum aerem ita
tamen excepto et hoc ad iudicium reservatum est ut sint nobis exercicio
causa / unde apostolus collectatio est nobis adversus principes et potestates
huius adversus rectores tenebrarum harum contra spiritualia nequicie in ce
lestibus quia demones qui sunt spirituales et nequam in hoc tenebroso
aere nobis propinquo quod celum appellatur habitant / unde et diabolus princeps
aeris dicitur. Et ideo est eis concessum habitare in celo aereo i. in

Non enim est eis concessum habitare in celo quia clarus locus est
et amenus nec etiam in terra ne homines nimium infestarent sed
iuxta apostoli petri doctrinam in epistula canonica traditam in aere isto

[illegible]

[illegible]

Et sic in tenebris

... cum malis angelis ... Damnati angeli ...

caliginoso qui eis quasi carcer usque ad tempus iudicii deputatus est tunc autem detrudentur in barathrum inferni secundum illud Ite maledicti in ignem eternum qui paratus est diabolo et angelis eius. **Et demones alii aliis presunt**

Et sicut inter bonos angelos alii aliis presunt ita inter malos alii aliis prelati sunt et alii aliis subiecti sunt quamdiu enim mundus durat angeli angelis et homines hominibus et demones demonibus presunt sed in futuro omnis evacuabitur prelacio ut docet apostolus. Sunt quoque secundum modum scientie maiores vel minores prelaciones alias maiores vel minores quidam enim viri preerunt alii viri ... alii viri ... presunt. Unde dicitur spiritus superbie spiritus luxurie et huiusmodi quia de illo vicio maxime sunt homines temptare a quo nominatur. Unde est eciam quod nomine demonis divitie vocantur scilicet mammona. Est enim mammona nomen demonis quo nomine vocantur divitie secundum suam linguam. Hoc autem non ideo est quod diabolus in potestate habeat dare vel auferre divitias cui vult sed quia eis utitur ad hominum temptacionem et deceptionem. **Alii demones sunt in hoc aere caliginoso**

Solet autem queri utrum omnes in isto aere **sunt an in inferno**

caliginoso sint an aliqui iam sint in inferno. Quod in infernum cottidie descendant aliqui demonum verisimile est qui animas illuc cruciandas deducunt. Quod illic aliqui semper sint alligatis forte rebus non parum est ambo qui illic animas detinet atque cruciat. Quod autem ante passionem Christi illuc descendebant atque damnatorum animas ... ex eo constat quod Christus ad inferos descendit ut iustos qui ibi tenebantur educeret. Sed cum iusti illuc descendebant multo magis iniusti. Et sicut tradit auctoritas eos iustos eduxit iniustos ibi reliquit. Momordit enim infernum non absorbuit. **Quod putatur lucifer in inferno religatus post temptacionem Christi**

De lucifero autem quidam opinantur quod ibi religatus sit et ad nos temptandos non habet iam accessum. Quia in apocalypsi legitur: Cum consummati fuerint mille anni solvetur sathanas de carcere suo et exiet et seducet gentes quod erit in novissimo tempore antichristi quando erit tanta tribulatio ut si fieri potest moveantur electi. Quem illum religatum dicunt ab eo tempore quo temptavit Christum in deserto vel in passione et victus est ab eo ... non homines temptasse et ...

De lucifero ... [illegible commentary at foot of page]

et sedato dolore, sed ab eo victum esse, eumque in inferno relegatum. Apparuit ex quo credidit ... magnitudine illius fuisse damnatum.

Sed sive in inferno damnati sint sive non, credibile est non habere eum facultatem accedendi ad nos qua habet nunc, ut circa nos fraudulentam ac violentam operationem; quando forte dicitur tunc solvendus, quia tunc dabitur ei a Deo potestas temptandi homines quam modo non habet.

Et utrum victi ulterius non [accedant] ... quam habebit tempore Antichristi ...

Aliis quoque placet asserere **quod semel victi a sanctis non accedunt ulterius** ... vincentibus vincuntur, potestas alios temptandi videtur adimi. Unde Origenes: Puto inquit sane quod sancti repugnantes adversus illos incentores et vincentes minuant exercitum demonum, velut quam plurimos eorum interimant; nec ultra pravus ille spiritus qui ab aliquo sancto caste superatus est rursus impugnare valet alium hominem. Hoc autem quidam putant intelligendum de illo vitio in quo superatus est, ut si de superbia aliquem victus temptator vincitur, ulterius non liceat ei illum vel alium de superbia temptare. **Et quod boni angeli adeo sunt confirmati quod peccare non possunt, mali obstinati ...**

Supra dictum est **ut peccare non possit, mali obstinati ita male ... ut bene velle nequeant** quod angeli qui perstiterunt per gratiam confirmati sunt, et qui ceciderunt a gratia deserti sunt. Boni quidem ita confirmati sunt per gratiam quod peccare nequeunt; mali vero in malitia adeo sunt obstinati, quod bonam voluntatem habere vel bene velle non valent, etsi bonum sit quod aliquando volunt: volunt enim aliquid fieri quod Deus vult fieri, et illud utique bonum est et iustum fieri; nec tamen bona voluntate illud volunt, nec bene illud volunt. **Et utrum liberum**

Sed cum nec boni peccare possint, **arbitrium habent, nec tamen ad utrumque flecti possunt** nec mali bene velle vel bene operari, videtur quod iam non habeant liberum arbitrium, quia in utramque partem flecti non possunt; ad liberum enim arbitrium ad utrumque se habere videtur. Hieronymus in tractatu de prodigo filio dicit: Solus Deus est in quem peccatum cadere non potest; cetera, cum sint liberi arbitrii, in utramque partem flecti possunt. Hic videtur dicere quod omnis creatura in libero arbitrio constituta possit flecti ad bonum et ad malum. Quid ergo est? Ergo boni et mali angeli ad utrumque

Boni vero

[illegible]

flecti possunt, ergo bonum potest fieri malum et malus bonus. Ad quod dicimus quia boni tanta gratia confirmati sunt ut non queant fieri mali, et mali adeo in malicia obdurati sunt ut non valeant fieri boni. Et tamen utrique habent liberum arbitrium, quia bonum non aliqua cogente necessitate sed propria ac spontanea voluntate per gratiam adiuti bonum eligunt et malum respuunt. Et mali similiter spontanea voluntate gratia destituti bonum vitant et malum sequuntur. Et mali habent liberum arbitrium, sed depressum atque corruptum adeo quod surgere ad bonum non valent. **Quod boni post confirmationem liberi arbitrii**

Boni vero arbitrium habent multo liberius post confirmationem quam ante. **quam ante** Ut enim Augustinus tradit in Enchiridion, non ideo carent libero arbitrio quia male velle non possunt. Multo quippe liberius est arbitrium quod non potest servire peccato quam quod potest. Neque culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati sic esse volumus ut esse miseri non solum nolimus sed prorsus nolle non possimus. Non possunt utique boni angeli velle malum nec velle esse miseri, nec hoc habent ex natura sed ex gratie beneficio. Ante namque gratie confirmationem potuerunt peccare angeli, et quidam ex eis peccaverunt et demones facti sunt. Unde Augustinus: ... quia maximum creaturarum natura celestium mori non potuit quia peccare potuit. Nam angeli peccaverunt et demones facti sunt, quorum diabolus est princeps, et qui non peccaverunt peccare potuerunt. Et cuicumque creature rationali prestatur ut peccare non possit, non est hoc nature proprie sed dei gratie. Ideoque solus deus est qui non gratia aliqua sed natura sua non potuit nec potest nec poterit peccare. **E**cce hic insinuatur quod angeli ante confirmationem peccare potuerunt, sed post confirmationem non possunt, et quod potuerunt fuit eis ex libero arbitrio quod est eis naturale; quod vero modo non possunt peccare non est eis ex natura aut ex libero arbitrio sed ex gratia, ex qua gratia eorum est ut ipsum liberum arbitrium iam non possit peccato servire.

Et licet mali

[illegible]

[illegible]

Non ergo post confirmationem angeli pro confirmatione non potest peccare quia rationem angeli de natura sicut ante non debilitatum sit eorum liberum arbitrium sicut ante peccare potuerunt, non quod liberum arbitrium post confirmationem eorum debilitatum sit per gratiam, sed ita potius confirmatum ut iam illud non possit bonus angelus peccare; quod utique non est ex libero arbitrio sed ex gratia Dei. Quod ergo dicitur etiam eos sunt liberi arbitrii prius flecti in utramque partem recipi oportet secundum statum in quo creati sunt. Talis enim et homo et angelus creatus est, ut ad utrumque flecti posset; sed postea boni angeli per gratiam ita sunt confirmati ut peccare non possint, et mali ita in vitio obstinati ut bene vivere nequeant. Similiter etiam illud Ysidori intelligendum est: angeli mutabiles sunt natura, immutabiles sunt gratia; quia ex natura in principio sue conditionis mutari potuerunt ad bonum sive ad malum, sed postea gratia ita boni adiecti sunt ut inde mutari nequeant; ad hoc repugnat gratia non natura.

At vero mali angeli ita pravi effecti sunt obstinati, vivacitate tamen sensus non penitus sunt privati. Nam ut tradit Ysidorus, triplici acumine scientie vigent demones, scilicet subtilitate nature, experientia temporum, revelatione superiorum spirituum. Unde et Augustinus ait: Spiritus mali quedam vera de temporalibus noscere permittuntur, partim subtilitate sensus, partim experientia temporum callidiores propter tam magnam longitudinem vite, partim sanctis angelis quod ipsi ab omnipotente Deo discunt iussu eius sibi revelantibus; aliquando iidem nefandi spiritus que ipsi acturi sunt velut divinando predicunt.

De eo quod etiam magice artes [illegible] te etiam magice artes et sua [illegible] exercent, quibus tamen sua potestas a Deo data est vel ad fallendum fallaces vel ad monendum fideles vel ad exercendam probandamque iustorum patientiam. Unde Augustinus in libro de Trinitate: Video inquit infirme cogitationi quid possit occurrere, cur scilicet ista miracula etiam magicis artibus fiant. Nam

[illegible]

et magi pharaonis serpentes fecerunt et alia. Sed illud est amplius admirandum quomodo magorum potencia que serpentes facere potuit ubi ad muscas minutissimas ventum est omnino defecit qua tercia plaga egyptus cedebatur. Ibi certe defecerunt magi dicentes digitus dei est hic. Unde datur intelligi nec ipsos quidem angelos transgressores et aereas potestates in imam istam caliginem tamquam in sui generis carcerem ab illius sublimis etheree puritatis habitacione detrusos per quos magice artes possunt quicquid possunt valere aliquid nisi data desuper potestate. Datur autem vel ad fallendum fallaces sicut in egyptios et in ipsos eciam magos data est ut in eorum spirituum operacione viderentur admirandi a quibus fiebant dampnandi vel ad monendos fideles ne tale aliquid facere pro magno desiderent propter quod eciam nobis in scriptura sunt prodita vel ad exercendam probandam manifestandam iustorum pacienciam.

Nec putandum est istis transgressoribus angelis ad nutum servire hanc visibilium rerum materiam sed deo potius a quo hec potestas datur quantum in sublimi et incommutabili iudicat. **Quod non sunt creatores licet per eos ma[gi]**

Nec sane creatores illi mali angeli dicendi sunt quia per illos magi ranas et serpentes fecerunt. Non enim ipsi eas creaverunt. Omnium quippe rerum que corporaliter visibiliterque nascuntur occulta quedam semina in istis corporeis mundi huius latent elementis que deus eis originaliter indidit. Ipse enim creator omnium rerum est qui creator est invisibilium seminum quia quecumque nascendo ad oculos nostros exeunt ex occultis seminibus accipiunt progrediendi primordia et incrementa debite magnitudinis distinctionesque formarum ab originalibus tamquam regulis sumunt. **Sicut parentes non dicuntur creatores filiorum nec agricole frugum**

Sicut ergo nec **sunt nec angeli creatores que per eos fiunt** parentes dicimus creatores hominum nec agricolas creatores frugum quamvis eorum extrinsecus adhibitis motibus ista creanda dei virtus interius operetur ita non solum malos sed nec bonos

[illegible]

angelos suis est putare mutari/ sed pro subtilitate sui sensus corporis/ semina rerum ignota nobis oculorum nouit et ea per congruas temperaciones elementorum latenter spargunt/ atque ita gignendarum rerum et accelerandorum incrementorum prebent occasiones sed nec boni hec nisi quantum deus iubet/ nec mali hec iniuste faciunt/ nisi quantum iuste ipse permittit. Nam iniquus malicia sua voluntatem habet iniustam/ potestatem non nisi iuste accepit/ sive ad suam penam sive ad aliorum vel penam malorum vel laudem bonorum. Sicut inspirationem mentis et creationem rerum solus operari [?]

Sicut ergo mentem nostram inspirando creatura [?] formare non potest nisi deus/ predicare autem extrinsecus evangelium homines eciam possunt non solum boni per veritatem/ sed eciam mali per occasionem/ ita creationem rerum visibilium deus interius operatur exteriores autem operaciones atque contemperaciones/ sive occasiones ab angelis tam bonis quam malis vel eciam hominibus adhibentur sed hec ab hominibus tanto difficilius adhibentur quanto desunt sensuum subtilitates/ et corporum permutabilitates in membris terrenis et pigris Unde qualibuscumque angelis vicinas causas ab elementis contrahere/ quanto facilius est tanto mirabiliores in huiusmodi operibus eorum existunt celeritates/ sed non est creator nisi qui principaliter ista format nec quisquam hoc potest nisi unus creator deus aliud est enim ex intimo/ ac summo causarum cardine condere ac ministrare creaturam/ quod facit solus creator deus/ aliud autem pro distributis ab illo viribus et facultatibus aliquam operacionem forinsecus admovere/ ut tunc vel tunc/ sic vel sic exeat quod creatur ista quippe originaliter et primordialiter in quadam textura elementorum cuncta iam creata sunt sed acceptis opportunitatibus prodeunt.

Angeli mali multa possunt per [?] videntur que non possunt [?]

Illud quoque sciendum est quod [?] prohibicioni angeli mali quodam privatae [?] subtilitatem/ que tamen non [?]

[illegible]

[illegible]

propter dei vel bonorum angelorum prohibitionem. s. quia non permittuntur illa facere a deo vel ab angelis bonis / possent utique fecisse sicut pharaonis magi qui virgas serpentes esse fecerunt / quedam vero non possunt facere etiam si permittantur ab angelis superioribus quia non permittit deus vim angelicam in detrimentum ex ineffabili potentatu dei fit ut quod possent mali angeli si permitterentur / a deo non possunt quia non permittuntur nec omnino velut alia. vero ciniphes non potuerunt facere sicut pharaonis magi qui virgas serpentes esse fecerunt / nisi quia maior adherat divina prohibitio dei presentium sanctorum / unde etiam magi confessi sunt dicentes / digitus dei est hic / quid autem permittantur possunt propter prohibitionem / et quid propter nature sue conditionem facere non sinantur / homini explorare difficile est immo impossibile / nonnumquam hominem posse ambulare / et neque hoc posse / si non permittatur / volare autem non posse etiam si permittatur / sic et illi angeli quedam possunt facere si permittantur ab angelis potentioribus ex imperio dei / quedam vero non possunt etiam si ab eis permittantur / quia ille non permittit a quo illis est talis nature modus / qui etiam per angelos suos illa plerumque non permittit que concessit ut possint.

Utrum angeli corporei sint [illegible] ... Sentitie [illegible] angelos [illegible] corpora tenuia et spiritualia [illegible]

Solet etiam in questione versari mutati sunt in deterius ut in eis apud doctores utrum angeli possint pati

Angeli boni scilicet ac mali corporei sunt. scilicet corpora habeant sibi unita quod aliquorum putavit interrogatur ubi Augustinus qui dicere videtur quod angeli ante confirmationem vel lapsum corpora aerea habuerunt / de puriore ac superiore aeris parte formata / ad faciendum habilia / non ad patiendum / et angelis bonis qui perstiterunt talia confirmata sunt corpora / ut in eis possint facere / et non pati / que tante sunt tenuitatis / ut a mortalibus videri non valeant / nisi superinduta aliqua grossiori forma / qua assumpta videantur / deposita eadem videri desinunt / angelis vero malis mutata sunt in casu corpora in deteriorem qualitatem / spissioris aeris / sicut enim a loco digniori in inferiorem

[illegible]

locum, i. in caliginosum aerem deiecti sunt, ita illa eorum tenuia corpora transformata sunt in deteriora corpora et spissiora, in quibus pati possint a superiori elemento, i. ab igne. Quod etiam Augustinus sensisse videtur super Genesim, ita dicens: demones aerea dicuntur animalia, quia corporum aeriorum natura vigent, nec per mortem dissolvuntur, quia prevalet in eis elementum aptius ad faciendum quam ad patiendum; ad patiendum enim humor et humus, ad faciendum aer et ignis aptitudinem prebent. Transgressores vero angeli cum principe suo, nunc diabolo, tunc archangelo, non mirum si post peccatum in hanc caliginem detrusi sunt, ubi tamen hoc mirum est, si conversi sunt ex pena in aeream qualitatem qua pati ab igne possint; [illegible] in aeris tractum superiorem permissi sunt, servatum eis quod ardere fuit usque ad tempus iudicii. Ecce his verbis videtur Augustinus ea tradere quod quidam opinantur de corporibus angelorum. Hoc autem aliqui eum dixisse asserunt non ita sentiendo, sed opinionem aliorum referendo, quod expressis verbis innuere voluit, cum ait demones dici aerea animalia, non ait sunt. Ita etiam quidam dicebant de [illegible] in caliginosum aerem in quem detrusi sunt, non opinando, sed [illegible] assequendo eum tradidisse dicunt, quod in [illegible] distinctio ostendit. Dicunt quoque plurimos catholicos tractatores in hoc convenisse, atque id concorditer docuisse, quod angeli incorporei sunt, nec corpora habent sibi unita, assumunt autem aliquando corpora deo preparante ad implendum ministerium sibi a deo iniunctum, eademque post expletionem deponunt, in quibus corporibus hominibus apparuerunt atque locuti sunt. Et aliquando locuti sunt ex persona dei sine distinctione aliarum personarum, aliquando ex persona patris vel filii sive spiritus sancti.

Quod deus in corporibus formis [illegible] apparuit

Hic dubitandum est deum in corporalibus formis apparuisse hominibus. Sed Augustinus in libro iii de trinitate ostendit, afferens diversa scripture testimonia, ex quibus deum in corporeis figuris apparuisse probat, et aliquando ex persona dei sine distinctione, aliquando sub distinctione personarum.

[illegible]

sermonem esse factum etc.

De perplexa questione quam ponit Aug. an ad exhibendas has corporales apparitiones creatura nova sit formata an angeli qui ante erant missi et super missi sint utrum servata qualitate sui spiritualis corporis aliquam speciem corporalem de corpulenciori materia assumpserint

Sed quia deus hominibus incorporalibus imaginibus apparuisse asserit perplexam questionem ponit quam nec absolvit, querens utrum in illis corporalibus apparicionibus creatura aliqua crearetur ad illud opus tantum in qua deus hominibus appareret, an angeli qui ante erant ita mitterentur ut manentes in suis spiritualibus corporibus assumerent ex corpulencia inferiorum corporum elementorum materia aliquam speciem corporalem quam coaptatam quasi aliquam vestem mutarent in quaslibet species corporales veritate quidem, an corpus suum ipsum verterent in species aptas accionibus suis pro potestate sibi a deo data. Ait enim Aug. in iii libro de Trinitate: Queritur utrum in illis antiquis corporalibus formis et visis, utrum ad hoc opus tantum creatura formata sit in qua deus sicut tunc oportuisse iudicavit ostenderet aspectibus humanis, an angeli qui iam erant ita mittebantur ut ex persona dei loquerentur assumentes corporalem speciem de creatura corporea in usum ministerii sui, aut ipsum corpus suum cui non subduntur sed subditum regunt mutantes atque vertentes in species quas vellent accommodatas atque aptas actionibus suis secundum attributam sibi a creatore potenciam.

Sed fateor excedere vires intencionis mee utrum angeli manente spiritali sui corporis qualitate per hanc occultius operantes assumant ex inferioribus elementis corpulencioribus corpus quod sibi coaptatum quasi aliquam vestem mutent et vertant in quaslibet species corporales et ipsas veras sicut aqua vera in verum vinum conversa est a domino, an ipsa propria corpora sua transforment in id quod volunt accommodata ad id quod agunt. Sed quodlibet horum sit, quia homo sum nullo experimento comprehendere non valeo sicut angeli qui hec agunt. Attende lector quod questionem perplexam non solvit sed indiscussam relinquit utrum angeli qui mittebantur servatis suis propriis spiritualibus corporibus super vestirentur aliqua corpulenciori specie in qua possent mundi videri, an ipsi

[illegible]

corpus mutaret transformaret inquamcumque vellent speciem in qua possent videri / in quibus verbis videtur aug. attestari angelos esse corporeos / ac propria spiritualia habere corpora. q. deus in spe qua deus invisibilis apparuit

Verum hec velut nimis profunda atque obscura relinquentes illud indubitanter teneamus / quod deus in sua essentia sive numquam mortalibus apparuit / sicut scriptum est Exodi xxxiii sicut famulo suo moysi dicit non videbit me homo et vivet et in evangelio Johannis legitur deum nemo vidit umquam / invisibile enim quidquid non est quod nostri mutabile est / solus sive essentia dei / qui nullo modo mutabilis est nullo pacto potest esse visibilis / unde illa omnia que patribus visa sunt cum deus illis putaretur / per creaturam facta esse manifestum est / et si nos latet quo ea ministeriis angelicis fecit deus per angelos tamen facta esse dicimus quod fiducialiter dicere / non de ingenio / nec verbum eius / nec spiritum eius / qui est unus deus / sed quod est / atque idipsum est / nullo modo esse mutabilem / ac per hoc multo minus esse visibilem

Illud etiam consideratione dignum videtur utrum demones sive corporei sive incorporei sint hominum subintrent corpora / eorum animabus usque illabantur / an ideo intrare dicantur quia malicie sue effectum ibi exercent / dei permissione / opprimendo atque vexando eas / vel in peccatum pro voluntate sua trahendo / ad homines invocant / atque ab eis expulsi exeant evangelio apte declarat commemorans demonia in quosdam ingressa et per christum eiecta / sed utrum secundum substantiam sunt ingressa / an propter malicie effectum dicuntur ingressa / non adeo perspicuum est q. demones substantialiter non illabuntur

Hominibus per os malicie effectum dicuntur intrare

Verum hec aut gennadius in diffinicionibus ecclesiasticorum dogmatum ait demones per energiam operacionem non credimus substantialiter illabi anime sed applicacione et oppressione uniri / illabi autem menti illi soli possibile est / qui creavit / qui natura subsistens incorporeus / capabilis est sue facture Augustinus hic videtur insinuare quod substantialiter non illabuntur demones vel impleant corda hominum

[illegible]

[A]lium locum actuum apostolorum / ubi petrus ait ananie / cur temptauit tel impleuit sathanas cor tuum dicit / Notandum quod mentem hominis iuxta substanciam nichil implere possit / nisi creatrix trinitas quia tantum secundum operacionem et voluntatis instinctum anima de hiis que sunt creata impletur / Implet uero sathanas cor alicuius / non quidem ingrediens in eum et in sensum eius / nam introitus aditus cordis / sicut probat hoc solius dei est / sed callida et fraudulenta decepcione animam in affectum malicie trahens per cogitaciones et incentiua viciorum / quibus plenus est / Impleuit ergo sathanas cor ananie / non intrando / sed malicie sue vires inserendo. Idem spiritus immundus flamma virtutum de cordibus fidelium expulsus / doctoribus veritatis venenum persecucionum infundit. Hiis auctoritatibus ostenditur quod demones non substancialiter intrant corda hominum sed per malicie effectum de quibus pelli dicuntur cum nocere non sinuntur.

De ordinum diffinitione et quot sunt

Post predicta superest cognoscere de ordinibus angelorum quod scriptura tradat quod in pluribus locis nouem esse ordines angelorum pro[mul]gat scilicet angelos archangelos principatus potestates virtutes dominaciones thronos cherubin et seraphin / et inueniuntur in istis ordinibus trinitatem esse / et in singulis tres ordines / ut trinitatis similitudo in eis insinuetur impressa / Dyonisius tres ordines angelorum esse tradidit ternos in singulis ponens. Sunt enim tres superiores / tres inferiores / tres medii / superiores cherubin seraphin throni / medii dominaciones principatus potestates / inferiores virtutes archangeli angeli

Quis appelletur ordo et unde sit vo[catus]

Hic considerandum est quid appelletur ordo [illegible] in ipsa creacione fuit ipsa distinctio illorum ordinum. Ordo angelorum dicitur multitudo celestium spirituum qui inter se aliquo munere gracie similantur sicut et naturalium datorum participacione conueniunt ut ibi [illegible] Seraphin dicuntur qui pre aliis ardent in caritate. Seraphin enim interpretatur ardens uel succendens. Cherubin qui pre aliis in sciencia preminent. Cherubin enim interpretatur plenitudo sciencie / throni dicuntur sedes / throni autem vocantur ut bernardus dicit / qui tanta diuinitatis gracia replentur ut in eis sedeat deus et per eos iudicia discernit atque informet / Dominaciones

[illegible]

Item nota quod [illegible] dicitur quod ordo est [illegible]
[illegible] Vel sic quod ordo est [illegible] et [illegible]

253.

[illegible] Ierarchia [illegible] ordo [illegible] ierarchie [illegible] ordines [illegible]

Ierarchia dicitur [illegible] et archos [illegible]
Ierarchia est [illegible] ordinem [illegible]
Angeli [illegible] 128
[illegible]
[illegible]
[illegible] arbitrii [illegible]
[illegible] angeli
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ordo [illegible]
[illegible] ordo [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ordo [illegible]
[illegible]
[illegible] ordo [illegible]
[illegible]
[illegible] ordo [illegible]
[illegible]

Item tres ierarchie s. supercelestis celestis subcelestis / Supercelestis [illegible]

[illegible] / Celestis [illegible] angelica s. suprema media et infima / [illegible]

[illegible] / De celesti ierarchia sunt novem [illegible]

[illegible] media et infima / Suprema [illegible] s. Cherubin Seraphin

Cherubin et Troni / Media [illegible] s. dominaciones principatus virtutes / Infima [illegible]

s. potestates archangeli et angeli / [illegible] ierarchie [illegible]

[illegible]

notantur qui principatus spiritus intendunt / principatus dicuntur qui sibi subiectis que sunt agenda disponunt eisque ad explenda divina ministeria principantur / potestates notantur hii qui hoc ceteris potencius in suo ordine acceperunt ut virtutes adverse eis subiecte eorum refrenentur potestate ne homines temptare tantum valeant quantum desiderant / virtutes vocantur illi per quos signa et miracula frequencius fiunt / archangeli qui maiora nunciant / angeli qui minora

Hec nomina non per se sed per illos nobis data sunt

qui eum sibi noti sunt / contemplacione nobis notescunt / cum quo nomine nuncupantur singuli ordines ad dona gratiarum que non singulariter sed excellenter data sunt in participacione. In illa enim celesti patria ubi plenitudo boni est licet quedam data sunt excellenter / nichil tamen possidetur singulariter. Omnia enim in omnibus sunt / non quidem equaliter / quia alii aliis sublimius possident / que tamen habent omnes. Cum igitur omnia dona gratiarum superiores ordines sublimius inferioribus perceperint tamen ex excellencioribus sortiti sunt vocabula inferioribus eciam relinquentes ordinibus ad cognominacionem ut seraphin qui ordo excellentissimus estimatur tam dilectionem quam cognicionem dignitatis et eciam virtutum dona ceteris omnibus sublimius percepit / et tamen ab excellenciori dono scilicet a caritate nomen accepit ille superior ordo / illa autem eius dona est caritas quam sciencia. Item maius est scire quam iudicare / scientia namque informat iudicium. Ideo ergo secundus ordo qui a dono a cognicione virtutis appellatus est scilicet cherubim ita de aliis intelligendum est / assignatur ergo excellencia ordinum secundum excellenciam donorum / et tamen secundum Gregorium eciam illa dona omnibus sunt communia omnes enim ardent caritate / et scientia pleni sunt / et sic de aliis sed superiores aliis excellencius ut iam dictum est / ipsa dona acceperunt a quibus nominantur / unde Gregorius in illa summa civitate quisque ordo eius rei censetur nomine quam plenius accepit in munere

Sed hic oritur questio talis si quisque ordo ab illo dono nominatur quod plenius possidet / tunc cherubim in scientia plenius est ...

[illegible]

quia a sua nominatur / sed qui magis diligit plus cognoscit / Unde cum ut tradit auctoritas cognoscat quisque tantum quantum diligit Seraphin plus non solum in caritate sed etiam scientia preminet / De ista auctoritas illa sic videtur intelligenda / ut comparacio non referatur ad omnes ordines sed ad quosdam scilicet inferiores ille enim ordo seraphyn non plenius accepit scientiam in munere / sed plenius aliis ordinibus qui sunt inferiores nec nominatur quisque ordo ab omni re quam plenius aliis accepit / sed ab aliqua re quam accepit / vel potest comparacio referri non ad ipsos ordines / sed ad alia dona nec ad alia omnia dona / sed ad quedam / sicut enim homines cum plura habeant dona quedam aliis excellencius possident ita forte et angeli quibusdam muneribus magis pollent et aliis quibusdam minus Utrum ordines ab initio

Iam nunc inquirere restat utrum isti ordines fuerint ita distincti sicut a creacionis initio ita distincti fuerunt / Ad ita distincti fuerunt a primordio sue condicionis / ut testimonio auctoritatis insinuari que tradit de singulis ordinibus aliquos cecidisse de ordine namque superiori lucifer ille fuit quo nullus dignior conditus est / Apostolus etiam principatus potestates tenebrarum nominat / videntur de ordinibus illis cecidisse / qui eo in malo ministerio exercent / non tamen penitus nominibus suorum ordinum privati sunt / sed non videtur illud posse stare / non enim tunc caritate ardebant nec sapientia pollebant neque in eis deus sedebat Si enim hec habuissent / non cecidissent Non ergo tunc erant seraphyn vel cherubin vel troni an tamen non fuit tunc ordines [illegible]

Ad quod dicimus quia ardebant [illegible] dona [illegible] que quibusdam excellentibus tamen quosdam non erant illi ordines [illegible] quia non dum habuerunt dona in quorum participacionibus conveniunt sed quibusdam excellentibus aliis apta sunt / eisque qui ceciderunt collata fuissent eadem dona si perstitissent / Ideo quod scriptura dicit de singulis ordinibus aliquos cecidisse non quia fuissent in ordinibus qui postea ceciderunt vel conveniunt sed quia si

[illegible]

[illegible]

Perstitissent eorum aliqui fuissent in singulis ordinibus qui et in nature tenuitate et in forme perspicacitate differentes gradus habebant sicut illi qui perstiterunt alii enim ut sapientes superiores alii inferiores eandem sunt superiores qui natura magis subtiles et sapientia amplius perspicaces inferiores qui minus subtiles et intelligentia minus perspicaces facti sunt. Habet invisibiles creaturas invisibilitas solus ille ponderare potuit qui omnia in numero et mensura et pondere disposuit a in se ipso qui est mensura omni rei modum prefigens et numerus omni rei speciem prebens et pondus omnem rem ad stabilitatem trahens ac terminans et formans et ordinans omnia. v Omnes

Preterea considerari oportet utrum omnes angeli eiusdem ordinis sint equales angeli eiusdem ordinis equales sint ita esse quibusdam placuit sed non est probabile nec assertione dignum quia lucifer qui fuit de collegio superiorum ipsis etiam dignior extitit qui aliis excellentiores creati fuerant ex quo perpenditur quod si perstitisset in ordine superiori fuisset et aliis eiusdem ordinis dignior extitisset. Sicut enim unus est ordo apostolorum et alius martirum et tamen in apostolis alii aliis sunt digniores similiter et in martiribus alii aliis sunt superiores ita et in ordinibus angelorum creditur esse.

Notandum quod decimus ordo legitur de hominibus restaurandus sed cum non sint nisi ix ordines nec plures fuissent etiam si illi qui ceciderunt perstitissent monentur lectores quo scriptura dicat decimum ordinem compleri ex hominibus. Ex natura dicit homines assumendos in ordine angelorum quorum alii assumentur in ordine superiorum qui scilicet magis ardent caritate alii in ordine inferiorum quia scilicet minus perfecti sunt ex quo apparet non esse de hominibus formandum decimum ordinem tamen novem sunt angelorum et decimus hominum sed homines pro qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelorum et quod legitur decimus ordo complendus de hominibus ex illo sensu dictum fore accipi potest quia de hominibus restaurabitur quod in hominibus lapsum est de celestibus angelis.

[illegible]

tot conveniunt unde posset fieri decimus ordo / propter quod dicit apostolus restaurari omnia in Christo que in celis et in terris sunt quia per Christum redemptum est genus humanum de quo fit reparatio ruine angelice / tamen non nisi salvaretur homo si angelus non cecidisset. *Quod homines assumuntur iuxta numerum stantium non lapsorum*

Non enim iuxta numerum eorum qui ceciderunt sed eorum qui permanserunt homines ad beatitudinem admittuntur. Unde superna illa civitas ex angelis et hominibus constat ad quam credimus humani generis tantum ascendere quantos illic contigit angelos remansisse sicut scriptum est in cantico deuteronomii: Statuit terminos populorum iuxta numerum angelorum dei.

Quibusdam tamen placet quod homines reparentur *Quidam dicunt iuxta numerum lapsorum* iuxta numerum angelorum qui ceciderunt / ut illa celestis *angelorum et hominum reparandos* civitas nec suorum civium privetur numero / nec maiori copia regnet / quod Augustinus in Enchiridio sentire videtur / non asserens de hominibus plus salvari quam cecidit de angelis sed non minus ita dicens: Superna Jerusalem mater nostra civitas dei / nulla civium suorum numerositate fraudabitur aut uberiori etiam copia fortasse regnabit. Neque enim numerum aut sanctorum hominum aut immundorum demonum in quorum locum succedentes filii catholice matris / que sterilis apparebat in terris in ea pace de qua illi ceciderunt sine ullo temporis termino permanebunt / sed illorum civium numerus sive qui est / sive qui futurus est in contemplatione eius artificis est qui vocat ea que non sunt tamquam ea que sunt. Ecce aperte dicit non minus de hominibus salvari quam cecidit de angelis sed plus non asserit.

Hic etiam inquiri solet *Utrum omnes mittantur an non et ponit diversas opiniones* an omnes illi celestes spiritus ad exteriora nuntianda mittantur. Quidam putant aliquos in illa multitudine esse qui foras per officia sua exeunt / aliquos qui semper intus assistunt sicut scriptum est in Daniele: Milia milium ministrabant ei et decies milies centena milia assistebant ei. Item Dionysius in ierarchia que sic perhibetur id est de Placone? spirituum ait: Superiora illa agmina ab intimis numquam recedunt quia ea que preminent usum exterioris officii numquam habent. His auctoritatibus nituntur qui angelos mitti

[illegible]

inferiores instruant. Quod Ysaias ait: Volavit unus de Seraphim ad me, qui ordo superior est et excellentior. Ideoque si de illo ordine mittuntur, non est ambigendum quin etiam de aliis mittantur. Apostolus quoque ait: Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi. His testimoniis assentiunt quidam omnes angelos mitti. Nec indignum debet videri si etiam superiores mittantur, cum ille qui creator est omnium ad haec inferiora descenderit. Quod si omnes mittuntur,

Hic oritur questio: si omnes mittuntur, cur unus tantum ordo nomine angelorum censetur, et nuncii Dei existunt, quare unus tantum de IX ordinibus angelorum hoc nomine censetur. Ad hoc quidam dicunt omnes quidem mitti, sed alios saepius et quasi ex officio et merito, qui specialiter angeli vel archangeli vocantur; alios vero rarius mitti, scilicet maiores, causa scilicet communis dispensationis aborta. Cum vero angelorum ministerium suscipiunt, eorum nomen assumunt. Unde Gregorius: Qui facit angelos suos spiritus, quia illi qui nati spiritus sunt, aliquando angeli, id est nuncii, fiunt. Putant quidam Michael, Gabriel, Raphael

Et putant quidam de superiori ordine fuisse et quod nomina spirituum non ordinum. Michael, Gabriel, Raphael de superiori ordine fuisse. Michael interpretatur quis ut Deus, Gabriel fortitudo Dei, Raphael medicina Dei. Nec sunt ista nomina ordinum sed spirituum. Et dicunt quidam singula horum unius proprie ac singularis spiritus esse nomina; alii vero non unius singulariter ac determinate, sed nunc huius, nunc illius esse nomina secundum qualitatem eorum ad quae nuncianda vel gerenda mittuntur. Sicut et demonum quedam nomina sunt, que quidam putant unius esse propria, alii vero pluribus communia. Diabolus quippe, qui grece dicitur, latine vocatur criminator vel deorsum fluens; hebraice dicitur Sathan, id est adversarius; dicitur etiam Belial, id est apostata, absque iugo; dicitur Leviathan, id est additamentum eorum. Talia plura reperies nomina que vel unius spiritus vel propria vel quidem pluribus

[illegible]

ni autem omnes angelos mitti asserunt premissas auctoritates Danielis

sed Dionisius ita determinat. Duo superiora agmina deo assistere et ab intimis nunquam recedere non quia aliqui mittantur sed quia rarissime ad exteriora procedunt nec tamen ab intimis recedunt sed dei proxime contemplacioni semper assistunt quod etiam faciunt qui frequenter mittuntur. Quos alii dicunt mitti et quos dicunt non mitti in dictatos auctores hic videtur sibi adversari

Alii vero dicunt tres ordines superiores scilicet seraphim cherubin et thronos ita creatori assistere quod ad exteriora non exeunt. Inferiores autem tres ad exteriora mitti. Tres vero medios inter utrosque consistere non modo dignitate vel loco sed etiam officio quia preceptum divinum a superioribus accipiunt et deferunt ad inferiores. Ideoque ad superiores inter medios et medii inferioribus atque hii hominibus preceptum dei nunciant. Mitti omnes angelos nominari dicit et ob id forte apostolus dixit omnes spiritus administratores esse filii et mitti in ministerium vel ponens non singulos ordines sed de cunctis ordinibus singulos angelos complexus est. Illud vero quod ysaias dicit proba Dionisii dicitur decernens hii spiritus qui mittuntur perceperunt horum vocabulum quorum gerunt officium. Unde dicunt illum angelum qui missus est ad ysaiam ut mundaret et incenderet labia prophete fuisse de ordine inferiori. Sed ideo dictus est forte de seraphim quia veniebat incendere et consumere delicta prophete. Quod quilibet angelis bonis ad sui custodiam

Illud quoque sciendum est quod delegat et malum exercitium

angeli boni deputati sunt ad custodiam hominum ita ut quisque electorum habeat angelum ad sui profectum atque custodiam specialiter delegatum. Unde in ewangelio veritas a pusillorum scandalo prohibens ait angeli eorum semper vident faciem patris. Angelos dicit eorum esse quibus ad custodiam deputati sunt. Super quem locum Jeronimus tradit. Magna quamque anima ab exordio nativitatis habet angelum ad sui custodiam deputatum. Inde cuius ita Magna dignitas animarum est ut unaqueque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui angelum delegatum. Ergo quoque dicit quod quisque unum bonum angelum sibi ad custodiam deputatum ...

[illegible]

malum [illegible] habet / Cum enim omnes angeli boni unum bonum uelint et

comm[illegible]

cum [illegible]

petri [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] michael gabriel raphael [illegible]

Et primo [illegible] angelis [illegible]

[illegible] gabriel [illegible]

ui aut omnes angelos mitti asserunt premissas auctoritates daniel

[illegible] dionisii ita determinat dum superiora agmina deo assistere et ambienti

[illegible]

danielis deo obtulerat reddit [illegible] danieli [illegible] michael

[illegible] angeli [illegible]

[illegible] angelus [illegible]

[illegible] angelus [illegible]

[illegible] et [illegible]

[illegible]

malum ad exercitium habet / Et cum omnes angeli boni unum bonum uelint et communiter saluti omnium studeant / Ille tamen qui deputatus est alicui ad custodiam eum specialiter hortatur ad bonum / sicut legitur de angelo tobie et de angelo petri in actibus apostolorum / Similiter et mali angeli cum desiderent malum hominum magis tamen hominem ad malum incitat et ad nocendum fortius insistat / ille qui ad exercitium eius deputatus est. Utrum singulis hominibus singuli an pluribus unus &

Solet autem queri utrum singuli angeli singulis [illegible] sit hominibus an unus pluribus ad custodiam uel exercitium deputatus sit. Sed cum electi tot sint quot boni angeli sunt / plures constat esse / omnes simul bonos et malos homines / quam boni angeli sunt / et cum tot sint electi / quot angeli boni / et angeli boni plures sunt / quam mali / pluresque sunt homines mali quam boni / non est ambiguum plures esse bonos homines quam sunt mali angeli / et plures esse malos homines quam sunt mali angeli uel boni angeli.

Ideo quod dici oportet [illegible] unum eundemque angelum bonum uel malum sub uno siue diuersis temporibus pluribus hominibus deputari ad custodiam / uel ad exercitium / siue eodem tempore siue diuersis temporibus / Sed eo modo dicimus eodem tempore uel diuersis temporibus / quia uidetur quibusdam quod omnes homines qui sunt simul in aliquo tempore / singuli singulos possunt habere bonos uel malos / quia licet maior numerus sit hominum computatis in unum omnibus qui fuerunt / et sunt et futuri sunt / quam angelorum / tamen quia homines decedentibus hominibus succedunt / et nondum simul sunt in hac uita / angeli uero numquam decedunt / sed simul omnes sunt / esse potest ut singuli homines dum in hac uita sunt singulos habeant angelos bonos uel malos ad sui custodiam uel exercitium destinatos / Ceterum siue ita sit siue non / non est dubitandum unumquemque habere angelum sibi deputatum / siue pluribus simul destinatus sit siue uni singulariter / nec est mirandum unum angelum pluribus hominibus ad custodiam deputari / cum uni homini plurium custodia deputetur / ita ut eorum quisque dicatur habere dominum uel episcopum uel abbatem. Utrum angeli proficiant in merito uel in premio usque ad iudicium

Preterea illud considerandum oportet utrum angeli boni in merito uel in premio proficiant usque ad iudicium / quod et in merito proficiant atque cottidie magis ac magis mereantur.

[illegible]

videtur ex eo quod cottidie hominum utilitatibus inserviunt/ eorum profectibus
student/ quibus etiam meliores videntur/ quod etiam in principio proficiant
scilicet in cognicione et dilectione licet eum ut aiunt in confirmacione beatitudi-
nem acceperunt etiam atque proficiam augetur tamen cottidie eorum beatitudo
quia magis ac magis diligunt atque cognoscunt se mutuum et invicem. Alitur
quia prius eam/ res eorum caritas qua deum et nos diligunt et mutuum et invicem
mutuum quia prius eam et obsequia ex ea nobis impensa vicent/ et in beatitudine
proficiunt ipsa eadem est premium quia ea beati sunt

At quod angeli proficiant in cognicione ac prior in beatitu-
dine testimonio sanctorum confirmat dicat enim ysaias ex persona angelorum xpo
ascendentis magnificencia admirancium quis est iste qui venit de edom
tinctis vestibus de bosra/ et in psalmo quis est iste rex glorie/ ex quibus apparet
quod misterium ubi incarnati plenius cognoverunt angeli post complecionem
quam ante/ et sicut in cognicione huius misterii profecerunt ita dicunt eos in
dotatibus cognicione proficere/ quod autem in huius misterii cognicione profecerunt
evidenter docet apostolus dicens que sit dispensacio sacramenti absconditi a
seculis in deo ut innotescat multiformis sapiencia dei potestatibus principibus et potesta-
tibus in celestibus/ super quem locum dicit Ieronimus angelicas dignitates predictum
misterium ad purum non intellexisse donec completa est passio xpi et apostolorum pre-
dicacio per gentes dilatata

Hic autem videtur augustinus contradicere super eundem locum epistole
dicens non latuit angelos misterium regni celorum quod opportuno tempore
revelatum est pro salute nostra/ illud ergo a seculis innotuit supra memorandum
misterium/ quia omnis creatura non ante secula sed a seculis est attende lector
quia videntur dissentire in hac sententia illustres doctores ideo quod ut omnis repu-
gnancia de medio tollatur pedem in ea dicamus sententia ita determinamus/ ut
illi angeli qui maioris dignitatis sunt/ et per quorum misterium illa incarnata
sunt/ ex parte cognita a seculis fuisse ut pote familiaribus et internis/ illi vero
qui minoris dignitatis sunt incognita extitisse dicamus/ usque quo imple-
ta sunt et eadem predicata/ et tunc ab omnibus angelis perfecte fuerunt cognita
Constat utique omnes angelos in cognicione divinorum misteriorum secundum
processum temporis profecisse unde non incongrue ipsi dicuntur sciam angelorum

ad beatitudinem augeri usque ad futuram consummationem qua in sancta beatitudine perfectissimi erunt ut nec augeatur amplius nec minuatur.

Alii autem dicunt angelos in confirmatione tantum diuinitatis dilectione atque notitia profecisse perductos ut in hiis ultius non proficerent, nec profectum sunt, profecerant tamen in scientia rerum exteriorum sicut in cognitione sacramenti matrimonii et huiusmodi, sed non in contemplatione deitatis, quia trinitatem in unitate atque unitatem in trinitate non plenius intelligunt sive intellecturi sunt quam ab ipsa confirmatione perceperunt. Ita etiam dicunt eos in caritate non profecisse post confirmationem quia eorum caritas postea non est aucta, et sic dicunt eos non profecisse in meritis scilicet quantum ad premium mundi, sed quantum ad minorum plura enim bona fecerunt postea quam tunc non fecerunt, sed eorum caritas extra illa profectione non est aucta, extra tamen meruerunt ... ita addendum quantum postea hiis adiectis. Illud vero quod alii supra dicunt probabilius videtur, scilicet quod angeli usque ad iudicium in scientia et aliis proficiant.

Omnibus tamen videntur obviare quaedam auctoritatum, ubi ait ... de summo bono: angeli in verbo dei omnia sciunt antequam fiant. Sed nec omnes nec omnia perfecte angelos scire dixit, et ideo eos in scientia proficere non removit. Gregorius quoque in libro dialogorum ait: quid est quod ibi nesciant ubi scientem omnia sciunt. Videtur dicere quod omnia sciunt angeli et nichil sit quod nesciant. Sed accipiendum est hoc de hiis quorum cognitio beatum facit cognitorem, ut sunt ea que ad misterium trinitatis et unitatis pertinent.

Hec de angelica natura et ordine dicta sufficiant. Nunc superest de aliarum rerum creatione ac proprie de opere sex dierum distinctione non nulla commendare. Cum deus sapientia sua angelicos condidit spiritus, alia etiam creavit, sicut ostendit supra memorata scriptura Genesis que dicit in principio deum creasse celum, id est angelos, et terram, scilicet materiam quatuor elementorum adhuc confusam et informem, que a grecis dicta est chaos. Et hec fuit ante omnem diem, deinde elementa

Hec de angelica natura

[illegible]

distinxit et species proprias atque distinctas singulis rebus secundum genus suum dedit
que non simul ut quibusdam sanctorum patrum placuit sed per intervalla temporum
atque sex dierum volumina ut aliis visum est formavit

Quidam namque sanctorum

patrum qui verba dei atque archana excellenter
scrutati sunt super hoc quasi adversa scripsisse videntur. Alii quidem tradiderunt
omnia simul in materia et forma fuisse creata quod Augustinus sensisse videtur. Alii vero
hoc magis probaverunt atque asseruerunt ut primum materia rudis atque infor-
mis quatuor elementorum commixtionem atque confusionem tenens creata sit,
postmodum vero per intervalla sex dierum ex illa materia rerum corporalium genera sint
formata secundum species proprias. Quam sententiam Gregorius, Ieronimus, Beda aliique plures
commendant atque preferunt que etiam scripture Genesis unde prima huius
rei ad nos manavit cognitio magis congruere videtur.

Iuxta hanc igitur traditionem ordinem

atque modum creationis formationisque rerum inspiciamus. Sicut supra me-
moratum est in principio creavit deus celum id est angelicam naturam sed
adhuc informem ut quibusdam placet et terram id est illam confusam ma-
teriam quatuor elementorum quam nomine terre ut ait Augustinus contra Manicheos
ideo appellavit Moyses quia terra inter omnia elementa minus est speciosa.
Et erat illa inanis et vacua quia composita per elementorum omnium commixtionem
commixtionem. Eandem etiam vocat abyssum dicens tenebre erant super fa-
ciem abyssi quia confusa erat et commixta specie distincta carens. Ead-
em materia informis dicta est aqua super quam ferebatur spiritus domini sicut
superfertur fabricandis rebus voluntas artificis, quia subiacebat bone
voluntati creatoris quod formandum perficiendumque inchoaverat, qui sicut
deus et conditor preerat fluitanti et confuse materie ut distingueret per species
varias quando vellet et sicut vellet. Hec ideo dicta est aqua quia omnia
que in terra nascuntur sive animalia sive arbores vel herbe et similia ab humore
incipiunt formari atque nutriri. His omnibus vocabulis vocata est illa
informis materia ut res incognita notis vocabulis insinuaretur

[illegible]

[illegible]

[illegible]

imperitioribus non uno tantum. Nam si uno tantum significaretur vocabulo hoc esse putaretur quod consueverunt homines in illo vocabulo intelligere. Sub his ergo nominibus significata est illa materia invisa et informis que nulla specie cerni atque tractari poterat, id est nominibus visibilium rerum que inde future erant propter infirmitatem parvulorum qui minus idonei sunt invisibilia comprehendere. Et tunc erant tenebre, id est lucis absentia. Non enim tenebre aliquid sunt sed ipsa lucis absentia, sicut silentium non est aliqua res sed ubi sonus non est silentium dicitur, et nuditas non aliqua res est sed in corpore ubi tegumentum non est nuditas dicitur, sicut inanitas non est aliquid sed inanis dicitur locus ubi corpus non est, et inanitas absentia corporis.

Unde quia hic dicit Augustinus tenebras non aliquid esse, cum alibi tenebre ut creature ponantur que cum domino dicunt: Benedicite lux et tenebre domino, dicendum est tenebras diversis modis accipi, scilicet vel pro lucis absentia, qualiter supra accepit Augustinus, iuxta quam acceptionem non sunt aliquid, vel pro aere obscurato sive aeris obscura qualitate, secundum quam hac aliqua res creata sunt. Quod autem dicit tenebras fuisse tunc super faciem abyssi, quia nondum erat lux que succederet, superesset et superfunderet, sed nondum lucis gratia opus suum deus venustaverat, que post eam in primo die formata est. Ex qua perspicue traditur.

Quo vobis dissuadenda.

Inquirendum preterea putamus cur illa materia confusa et informis dicatur, an quia omni forma careret, an quia habet aliquid, sed non ubi adeo provenit [illegible]. Ad illud ergo quod primo est positum breviter respondentes dicimus illam primam materiam non ideo dictam fore informem quod nullam omnino formam habuerit, quia non aliquid corporeum tale existere potest quod nullam habeat formam, sed ideo non absurde informem appellari posse dicimus quia in confusione et permixtione quadam subsistens nondum pulchram apertamque et distinctam recepit formam, qualem modo cernimus. Facta est ergo illa materia informis confusionis ante formam dispositionis.

[illegible]

[illegible]

Nunc superest [illegible]

[illegible] ... et dicitur quod prima materia fuit formata in loco in quo nunc forma consistit ... in loco medio ... [illegible]

In forma confusionis primum omnia corporalia materialiter simul et semel sunt creata, postmodum in forma dispositionis sex diebus sunt ordinata. Ecce absolutum est quod primo in discussione proposuimus, scilicet quare illa materia dicatur informis.

Nunc superest quod secundo proponebatur explicare, ubi scilicet illa materia subsistit, et quantum in altitudine porrigebatur. Ad quod nichil temere asserentes dicamus, quod illa prima rerum omnium moles quando creata est, ibidem adfuisse videtur, ubi nunc formata consistit. Et ita terrenum elementum in loco medio subsidens, ceteris in una confusione permixtis circumquaque in modum nebule oppansis ita involutum erat, ut apparere non posset quod erat. Illa vero tria in una permixtione confusa circumquaque suspensa eo usque in altum porrigebantur, quousque nunc summitas corporee nature pertingit, et sicut quibusdam videtur, ultra locum firmamenti extendebatur illa moles, que in inferiori parte spissior atque grossior erat, in superiori vero rarior, clarior et subtilior existebat, de qua materia forte putant quidam fuisse aquas que supra firmamentum esse dicuntur. Talis fuit mundi facies in principio, priusquam reciperet formam et dispositionem.

Nunc superest ut dispositionem illam qualiter perfecta sit ordine prosequamur. Sex diebus, sicut dicit scriptura Genesis, distinxit deus et informes redegit in formas cuncta que simul materialiter creaverat, perfecto quoque opere suo die septimo et sic dicit: deinde septima requievit ab omni opere quod patraverat, id est cessavit novam creaturam facere. Sex enim diebus sex rerum genera distinxit, nichil quod postea fecit quod in aliquo illorum non contineatur. Operatus est tamen postea, sicut veritas in evangelio ait: Pater meus operatur usque modo et ego operor.

[illegible] nature cum modis ut dicit Alquinus

Super Genesim: operatur deus primo in verbo omnia disponendo, secundo in materia informi materiam elementorum de nichilo eam creando, unde qui vivit in eternum creavit omnia simul, scilicet elementa vel omnia corpora materialia simul creavit, tercio per sex dierum varias distinxit creaturas, quarto ex [illegible]

[illegible] pater meus usque modo operatur et ego operor [illegible]

Quatuor [illegible]

[illegible] deus [illegible] primo [illegible] secundo [illegible] de nichilo creando [illegible] qui vivit [illegible] tercio sex diebus [illegible] quarto [illegible]

[illegible]

[illegible]

hec habet [illegible] et dico quod [illegible] fuit formata in loco [illegible] et illa [illegible] que nunc
est [illegible] in loco medio [illegible]
ita quod apparere non poterant [illegible]
corpore [illegible] super [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

... a primordialibus seminibus non incognite oriuntur natura sed non sepius reformantur recreantur ...

Prima autem distinctionis operatio fuit formatio lucis, sicut ostendit scriptura que commemorata rerum informitate celi et terre aliud inchoavit subdens: Dixit deus fiat lux, et facta est lux, et divisit lucem a tenebris, appellavitque lucem diem et tenebras noctem, et factum est vespere et mane dies unus. Congrue ornatus mundi aliunde incepit quam a luce per quam cetera que creanda erant viderentur.

Si queritur qualis illa lux fuerit, corporalis vel spiritualis, id dicimus quod a sanctis traditum legimus. Dicit enim Augustinus quod lux illa corporalis vel spiritualis intelligi potest. Si spiritualis accipitur, angelica natura intelligitur que prius informis fuit, sed postea formata est cum ad creatorem suum conversa ei inherere adhesit. Cuius informitatis creatio superius significata est cum dictum est: In principio creavit deus celum et terram. Hic vero eius formatio ostenditur cum ait: Fiat lux et facta est lux. Hic ergo angelica natura prius tenebre extitit, que prius habuit informitatem et imperfectionem, deinde formationem perfectam, et illa divisit deus lucem a tenebris. Nam ut ait Augustinus super Genesim, huius nature informitas et imperfectio fuit antequam formaretur in amore conditoris, sed formata est cum conversa est ad incommutabile lumen verbi. Si vero corporalis fuit lux illa, quod utique probabile est, corpus lucidum fuisse intelligitur, velut lucida nubes, quod non de nichilo sed de preiacenti materia formali factum est, ut lux esset et vim lucendi haberet, cum qua dies prima exorta est, quia ante lucem nec dies fuit nec nox, licet tempus fuit.

Si autem queritur ubi facta est lux illa, cum abyssus omnem terre altitudinem tegeret, dici potest in illis partibus esse facta quas nunc illustrat solis diurna lux. Nec mirum lucem in aquis posse lucere, cum etiam nautarum opere sepius illustrentur, qui in profundum missi in ore oleo aquas sibi illustrant, que multo subtiliores fuerunt in principio quam modo sunt, quia non dum congregate fuerunt in uno loco. Secundum quod lux illa vicem lumine solis tenebat, que motu suo circumagitata noctem diemque discernebat. Ibi igitur primo lucem ...

[illegible]

C. v. in ij° querit ubi sit facta prima lux et ut prima glosa [illegible] hec lux prima facta est ubi sol nunc [illegible] locum [illegible] solus [illegible] sed dicebat [illegible] cum tunc circuiret quo nunc sol [illegible] ad occasum [illegible] vesperam faceret, deinde revocata ad ortum mane illustrabat et ita divisit deus lucem a tenebris appellavitque lucem diem et tenebras noctem [illegible] et potuit [illegible] lucem [illegible] et mane [illegible] illustraret [illegible] oleo emisso [illegible] [illegible]

ut dicit [illegible] [illegible]

apparuisse visibile est ubi sol cottidiano cursu circumvectus apparet, ut eodem tramite lux circuiens ac primo ad occasum descendens vesperam faceret, deinde revocata ad ortum auroram id est mane illustraret. Et ita divisit deus lucem a tenebris appellavitque lucem diem et tenebras noctem.

Et notandum est quod dies diversis modis accipitur in scriptura. Dicitur enim dies lux illa que illo triduo tenebras illuminabat, et dicitur illa dies illuminatio ipsa aeris. Dicitur etiam dies spatium xxiiij^or horarum, qualiter accipitur cum ait: factumque est vespere et mane dies unus. Quod ita distinguendum est: factum est vespere prius et postea mane, et ita fuit dies unus expletus xxiiij^or horarum scilicet naturalis, qui habuit vesperam sed non mane. Mane enim dicitur finis precedentis et initium sequentis diei, quod est aurora, que nec plenam lucem nec tenebras omnino habet. Mane ergo primus dies non habuit, quia nec dies precessit cui sequentis diei initio terminaretur. Et ideo proprie, quia luce apparente mox sufficienter plenus atque perfectus dies extitit, qui non ab aurora sed a plena luce inchoavit et mane sequentis diei consummatus est. Unde Beda super Genesim: decebat ut dies a luce inciperet et in mane sequentis diei tenderet, ut opera dei a luce inchoata et in luce completa esse significarentur. Vel ideo autem dies mane habuit et vesperam, quia expletus a suo mane incipiens usque ad alterius diei mane tendebatur.

De naturali ordine computationis et de illo quod primo introductus est

Hec est naturalis ordo distinctionis dierum, ut distinguerentur atque computarentur dies a mane usque ad mane. Postea vero in misterio factum est ut dies computarentur a vespera in vesperam, et adiungeretur dies precedenti nocti in computatione, cum iuxta naturalem ordinem precedens dies sequenti nocti adiungi debeat, quia homo a luce per peccatum corruit in tenebras ignorantie et peccatorum, deinde per Christum a tenebris ad lucem redit. Unde apostolus: Eramus aliquando tenebre, nunc autem lux in domino. Primus utique dies non ab aurora sed a plena luce incipiens, post paulatim vesperam vadente luce excipiens, mane sequentis diei expletus est. Unde Beda: occidente luce paulatim post spatium diurne longitudinis inferiores partes subeunte factum est vespere, sicut nunc usitato cursu solis fieri solet. Factum autem est mane, eadem super terram redeunte et aliud diem inchoante, et dies expletus unus xxiiij^or horarum. Similiter

Hinc [illegible]

C. v. x. in ij° considerandum [illegible] super dicit [illegible] hinc dies et [illegible] dies [illegible] [illegible] tenebras illuminabat [illegible] dies [illegible] [illegible] et dicitur [illegible] scilicet spatium xxiiij horarum [illegible] dies [illegible] est vespere et mane dies [illegible] et dicitur [illegible] mane de [illegible] dies [illegible] vespere et mane [illegible] mane [illegible] [illegible] et dicitur [illegible] mane est aurora [illegible] plenam lucem nec tenebras omnino habet et est finis diei precedentis [illegible] et Beda dicit quod decuit ut prima dies a luce inciperet et mane sequentis diei tenderet ut opera dei a luce inchoata et in luce esse completa significarentur [illegible] mane [illegible] incipit [illegible] a prima luce [illegible] vespere [illegible] noctis

hic est natura[illegible]

C. v. in ij° [illegible] de naturali ordine computandi dies et ut prima glosa dies naturali ordine computatur a mane in mane [illegible] dies [illegible] precedit et nox sequitur [illegible] a luce cecidit in tenebras peccati [illegible] dies [illegible] vesperam et nox precedit diem sequentem [illegible] quia homo per Christum redit a tenebris peccati [illegible] apostolus [illegible] eramus aliquando tenebre [illegible] Bedam [illegible] mane [illegible] [illegible] vesperam [illegible] et mane [illegible] et dicit [illegible] illo triduo [illegible] tenebris [illegible]

nox illo triduo omnis tenebrosa que post creata sidera aliqua luce clarescit.

Solet etiam queri quare factus est sol si **Cur sol factus est si lux** lux illa faciendo diei sufficiebat. Ad quod dici potest quia **illa sufficiebat** lux illa forte superiores partes illustrabat et ad illuminationes inferiorum solem fieri oportebat. Vel potius ideo quia facto sole diei fulgor auctus est. Amplius multo luce radiavit dies postea quam ante. Si vero queritur quid de illa luce factum sit cum modo non appareat, potest dici aut de ea corpus solis formatum, aut in ea parte celi esse in qua sol est, non quod ipsa sit sol sed sit ei unita ut discerni non valeat.

Preterea investigandum est quomodo accipiendum sit quod ait: dixit deus, utrum temporaliter vel sono vocis illud dixit, an alio modo. Augustinus super Genesim tradidit nec temporaliter nec sono vocis deum esse locutum, quia si temporaliter et mutabiliter, et si corporaliter diceret sonuisse vocem dei, nec lingua erat qua loqueretur nec erat quem oporteret audire et intelligere. Verum ergo vox dei ad naturam verbi per quod omnia facta sunt refertur. Dixit ergo deus fiat etc. non temporaliter nec sono vocis, sed in verbo dei coeterno, id est verbum genuit non temporaliter in quo erat et disposuit ab eterno ut fieret in tempore et in eo factum est.

Item queri solet quomodo accipiendum sit quod dicitur patrem operari in filio vel per filium vel in spiritu sancto, cum frequenter scriptura nobis hoc insinuet, ut illud: Omnia in sapientia fecisti domine, id est in filio; et In principio, id est in filio, creavit deus celum et terram; et illud: Per quem fecit et secula; et illud quoque psalmi: Verbo domini celi firmati sunt etc. dicit Augustinus quod pater operatur per filium et spiritum sanctum. Quid ergo accipiendum est? Hoc putaverunt quidam heretici quod pater velut auctor et artifex filio et spiritu sancto in rerum operatione quasi instrumento utatur. Ex quo dicebant verbi errandi occasionem sumebant, quod velut blasphemum atque sane doctrine adversum abiciat pia fides. Non est itaque intelligendum ubi scripturam frequenter commemorare patrem in filio operari vel per filium, tamquam filius non posset facere, si ei pater non porrexisset dexteram, vel tamquam aliquod instrumentum fuerit patris operantis, sed potius ...

verbum principium intelligi voluit cum filio et spiritu sancto operari, et sine eis nichil facere.

Sed dicit haereticus hac ratione dixisse **Contra hanc opinionem surgit** posse filium operari principaliter vel in patre, et per spiritum sanctum cum **haereticus** utroque vel per utrumque, quia filius eum patre, et spiritus sanctus cum utroque operatur. Et in brevi videtur eos illud dicere esse, et non secundum ut in patre indicetur auctoritas. Non enim pater a filio, sed filius a patre operatur, et spiritus sanctus ab utroque. Ideoque filius et spiritus sanctus dicitur operari, quia eum spiritus operatur. Hoc tamen a filio habet ut operetur.

Alia praedictorum expositio

Vel ut alii tradunt, illud accipi ut dicatur pater in filio vel per filium operari, quia eum genuit omnium opificem, sicut dicitur pater in filio iudicare, quia genuit iudicem. Ita et spiritus sanctus dicitur operari, sicut pater sive filius, quia ab utroque procedit spiritus sanctus factor omnium. Unde Iohannes Chrysostomus in expositione epistolae ad Hebraeos sic ait: Non ut haereticus maniacus suspicatur, tamquam instrumentum patris exstitit filius, nec per eum dicitur pater fecisse, tamquam ipse facere non posset. Sed sicut dicitur pater iudicare per filium, quia iudicem genuit, sic etiam dicitur operari per filium, quia eum constat opificem genuisse. Si enim causa eius pater est, secundum id quod pater est, multo amplius eorum causa est quae per filium facta sunt. Haec de opere primae diei dicta sunt.

De opere secundae diei quando factum est firmamentum

Dixit quoque deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. Divisitque aquas quae erant sub firmamento ab his quae erant super firmamentum. Secundo die illud caeli descripsit extensionem, sicut ait Beda, super quod ... in quo fixa sunt sidera, cui suppositae sunt aquae aeris et terrae, et superpositae sunt aliae, de quibus dicitur: Qui tegis aquis superiora eius. Firmamentum ergo in medio aquarum sidereum caelum, quod de aquis factum esse credendum est. Crystallinus enim lapis, cui magna est firmitas et perspicuitas, de aquis factus est. Si quem vero movet quomodo aqua natura fluida et in ima labilis super caelum possit consistere, de deo scriptum esse meminerit: Qui ligat aquas in nubibus suis. Qui enim infra caelum ligat aquas ad tempus vaporibus nubium retentas, potest et super caeli sphaeram non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere, ne labantur. Quales autem et ad quid conditae sint, ipse novit qui condidit. Hactenus Beda.

Carnem in quo occasione dicti [illegible] quod quod [illegible] sit precium operi in filio vel filiis [illegible]
sic scriptura [illegible] / Et [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] operis [illegible]
[illegible] / Et [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] vel [illegible] sed [illegible] vel [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sed sic [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Verbum quod celum factum sit, scilicet illud in quo fixa sunt sidera, an quod excedit aerem, et de qua materia, scilicet de aquis, et quales sunt aque que super illud celum sunt, ut glacies solidate sunt.

Nec tamen ... celum quod excedit aeris spacia ignee nature dicunt asserentes super aerem purum ignem esse qui dicitur celum esse, de quo igne sidera et luminaria facta esse coniectant, quibus Aug. consentire videtur. Utrum vero nomine firmamenti celum quod excedit aerem, an ipse aer hic intelligatur, id Aug. querit, non absolvit.

In aquis tamen apparere videtur celum illud hic accipi quod spacia aeris excellit. Aquas autem que super illud celum sunt dicit vaporabiliter trahi et levissimis suspendi guttis, sicut aer iste nubilosus exalacione tenues aquas vaporaliter trahit et subtiles minutias suspendit et post corpulentius conglobatas pluvialiter refundit. Si ergo sic aqua sicut videmus ad tantam venire minutiam ut feratur vaporaliter super aerem aquis naturaliter leviorem, cur non credamus eam super illud levius celum minutioribus guttis et levioribus immorari vaporibus? Sed quomodo ibi sint, ibi esse non dubitamus.

Queri etiam solet cuius figure sit celum. Sed spiritus sanctus, quamvis auctores sui scierint, per eos dicere noluit nisi quod prodest saluti.

Queritur etiam si stet aut moveatur celum. Si movetur, inquiunt, quomodo est firmamentum? Si stat, quomodo in eo fixa sidera circumeunt? Sed firmamentum dici potest non propter stationem, sed propter firmitatem vel terminum aquarum intransgressibilem. Si autem stat, nichil impedit moveri et circuire sidera.

Post hoc queri solet quare hic non est dictum, sicut in aliorum dierum operibus, vidit deus quod esset bonum. Sacramento aliquid hic commendatur ... cum fortassis non est hic dictum, quod tamen sit in aliis est factum, quia binarius est principium alteritatis et signum divisionis.

Tercio dixit deus congregentur aque in unum locum et appareat arida. Tercii diei opus est congregacio

aquarum in unum locum. Congregate sunt enim omnes aque inferiores celo in unam matricem. hec lux que preterito biduo aquas luce clara illustrauerat in puriori aere clarior fulgebat. et appareret terra que cooperta latebat. et que aquis limosa erat fieret arida et germinibus apta. eodem eciam die protulit terra herbam virentem lignumque faciens fructum. Si autem queritur ubi congregate sunt aque que totum texerunt spacium usque ad celum potuit fieri ut terra subsidens concauas partes preberet ubi fluctuantes aquas reciperet. potest eciam credi primas aquas rariores fuisse que sicut nebula tegerent terras sed congregacione esse spissatas. et est facile in unum posse redigi locum. Cum tamen multa constet esse maria et flumina in unum tamen locum dicit aquas congregatas propter continuacionem omnium aquarum. que in terris sunt. quia cuncta maria et flumina magno mari iunguntur.

Deo quia cum dixit aquas congregatas in unum locum deinde dicit pluraliter congregacionesque aquarum appellauit maria propter multifidos sinus earum quibus omnibus ex magno mari principium est.

Quarta die dixit deus fiant luminaria in firmamento celi et diuidant diem ac noctem. In precedenti triduo disposita est uniuersitatis huius mundi machina et partibus suis distributa formata cum luce prima die que uniuersa illustraret. duo sequentes dies attributi sunt supreme et infime parti mundi firmamento scilicet aeri terre et aque. nam secunda die firmamentum desuper expansum est. tercia vero aquarum molibus in receptacula sua collectis terra est renudata atque aer serenatus. quia ergo elementa mundi illis diebus suis locis distincta sunt et ordinata tribus aliis sequentibus diebus ornata sunt illa in quibus elementa. Quarta enim die ornatum est firmamentum sole et luna et stellis. Quinta aer in uolatilibus et aque in piscibus ornamenta acceperunt. Sexta autem terra iumenta et reptilia et bestias. post que omnia factus est homo. de terra non tamen ad terram ut propter terram sed propter celum et ad celum. quia celum ceteris elementis superius prius et aliis factum est. ideo ante alia ornatur in quarto die quo facta sunt sydera. que ideo facta sunt ut pcia illustrarent inferiora ne esset habitantibus tenebrosa infirmitas

horum prius est ut conveniente sole potirentur homines diei noctisque vicissitudine, ut esset dormiendi vigilandique varietatem; et ea ideo ne nox indecora remaneret, sed luna et sideribus consolarentur homines quibus in nocte operandi necessitas incumberet, et quia quaedam animalia sunt quae lucem ferre non possunt. Quod autem subditur: Et sint in signa et tempora et dies et annos, quomodo accipiendum sit, queri solet. Ita enim dictum videtur quasi quarto die coeperint tempora, cum tamen superius triduum sine tempore non fuerit. Ideoque tempora quae fiunt per sidera non spatia morarum, sed vicissitudinem aeris et qualitates debemus accipere, quia talia motibus siderum fiunt, sicut dies et anni quos usitate novimus. Sunt etiam in signa serenitatis et tempestatis, et in tempora quia per ea distinguimus quatuor tempora anni, scilicet ver, aestatem, autumnum, hiemem. Vel sunt in signa et tempora, id est in distinctiones horarum temporis, quia prius fieret ordo temporum, notabatur indiciis vel meridiana hora vel qualibet hora. Haec quarta die facta sunt.

Dixit etiam Deus: Producant aquae reptile animae viventis et volatile super terram etc. Opus quinti diei est formatio piscium et avium, quibus duo elementa ornantur, et de eadem materia, scilicet de aquis, pisces et aves creavit, volatilia levans in aera et natatilia remittens gurgiti.

De opere VI diei quando creavit animalia et reptilia.

Sexto die dixit Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, iumenta et reptilia et bestias terrae secundum species suas etc. Sexti diei opus describitur, cum terra suis animalibus ornatur.

Utrum post peccatum venenosa animalia facta sint an ante peccatum, licet nocere coeperint post peccatum, sint noxia.

Quaeri solet de venenosis et perniciosis animantibus, utrum post peccatum hominis ad vindictam creata sint, an potius creata innoxia peccatoribus nocere coeperint. Sane dici potest quod creata nihil homini nocuissent si non peccasset; puniendorum enim vitiorum vel probandae et perficiendae virtutis causa nocere coeperunt. Fuerunt ergo creata innoxia, sed propter peccatum facta sunt noxia.

De quibusdam etiam minutis animantibus, quaeritur utrum in primis conditionibus creata sint, an ex rebus corruptis postea orta sint. Plerique enim de humoribus corporum vel exhalationibus terrae sive de cadaveribus gignuntur

quedam de corruptione lignorum et herbarum et fructuum et deus auctor omnium est. Potest autem dici quod animalia que de corporibus animalium maxime mortuorum nascuntur, cum animalibus creata non fuerunt nisi potentialiter et materialiter. Ea vero que ex terra vel ex aquis nascuntur vel ex eis que terra germinante orta sunt tunc creata fuisse non incongrue dici potest.

Quare post omnia factus est homo

Omnibus autem creatis atque dispositis novissime factus est homo tamquam dominus et possessor qui omnibus preferendus erat. Unde sequitur: Vidit deus quod esset bonum et ait: Faciamus hominem ad ymaginem etc. Sed antequam de hominis creatione tractemus, quod supra breviter tetigimus plenius insinuare curamus.

Circa hanc enim rerum distinctionem catholici tractatores dissentire ut sup. di. xiiii inveniuntur, aliis dicentibus res creatas atque distinctas secundum species suas per intervalla vi dierum, quorum sententie quia littera Genesis magis consonare videtur atque catholicorum causa magis approbat, id acte insinuare docuimus quod ex illa que materia primitus informiter facta postea rerum corporalium genera per vi dierum volumina distincta sunt formata. Aliis autem videtur quod non per intervalla temporum facta sint, sed simul ita formata ad esse processerunt, quod Augustinus super Genesim pluribus modis innuit, unde dicens elementa mundi ita formata sicut modo apparent ab initio extitisse, celestia sidentibus creata fuisse, quedam vero non formaliter sed materialiter facta fuisse, que post temporis accessu formaliter distincta sunt, ut herbe, arbores et forte animalia. Omnia ergo in ipso temporis initio facta esse dicit. Sed quedam formaliter et secundum species quas habent nunc ut elementa, quedam vero materialiter tantum. Sed ut diceret Moyses loquens rudi et carnali populo locutionis modum temperavit, de deo loquens sicut de homine qui per moras temporum opera sua perficit, cum ipse simul opera sua fecerit. Unde Augustinus: Ideo inquit Moyses diversis diebus refert deum illa opera fecisse, quia non potuit simul ~~illa opera~~ abilitate dici, quod adeo simul potuit fieri. Item potuit dividere scriptura loquendi temporibus quod deus operandi temporibus non divisit. Illi qui his auctoritatibus et aliis hinc inherentes dicunt mundi elementa atque celi luminaria ita formata simul esse et habuisse.

Illos sex dies quos scriptura memorat sex rerum genera a distinctionibus appellat, quae simul facta sunt partim formaliter partim causaliter.

Iam de septimi diei requie aliquid nos loqui oportet. Scriptum est quia complevit deus die septima opus suum et requievit die septimo ab omni opere quod patrarat. Requievisse dicitur deus die septima non quasi operando lassus, sed ab omni opere requievit quia novam creaturam facere cessavit. Requiescere enim cessare dicitur; unde in apocalypsi: non habebant requiem dicentia sanctus sanctus sanctus, id est non cessabant. Requievisse ergo dicitur deus quia cessavit a condendis generibus creaturae, quia ultra nova non condidit; usque nunc tamen, ut veritas ait in evangelio, operatur pater cum filio secundum administrationem eorundem generum quae tunc instituta sunt. Creaturis enim virtus causa subsistendi est omnipotentia creatoris. Quod ergo dicitur: pater meus usque modo operatur et ego operor, illud universae creaturae continuam administrationem ostendit. Die ergo septimo requievit ut novam creaturam ulterius non faceret, cuius materia vel similitudo non praecessisset, sed usque nunc operatur ut quod condidit contineat et gubernare non cesset.

Sed quaeritur, cum septimo die dicatur deus complevisse opus suum et ab omni opere illo die requievisse nec aliquod genus novum fecisse, cur alia translatio habet: consummavit deus die sexto opera sua; quae nihil quaestionis affert, quia manifesta sunt quae in eo facta sunt, et omnium consummatio eo die perfecta est, sicut scriptura ostendit, cum ait: Vidit deus cuncta quae fecerat et erant valde bona. Omnia quidem valde bona, cum etiam nihilominus et singula in natura sui generis et sunt bona quae condidit deus, singula simul vero universa valde bona, quia ex omnibus consistit universitatis admirabilis pulchritudo, in qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum et suo loco positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant et laudabiliora sint dum comparantur malis.

Sexto ergo die facta est omnium operum consummatio; ideo praemissa oritur quaestio, quomodo dicitur deus die septimo opus suum complevisse, quod ebraica veritas habet, in quo tamen nihil novum creasse dicitur, nisi forte dicatur die septimo

opus suum complevisse quia ipsum benedixit et sanctificavit, sicut subditur scriptura: benedixit diei septimo et sanctificavit illum. Opus enim est benedictio et sanctificatio, sicut Salomon aliquod opus fecit cum templum dedicavit. Illum autem diem sanctificasse et benedixisse dicitur, quia mystica quadam benedictione et sanctificatione eum donavit, unde in lege dicitur: Memento ut sanctifices diem sabbati. Inde est quod numerando dies usque ad septimum procedimus et dicimus septem esse dies, quorum repetitione omne tempus agitur, non quin alius sit ab illis dies octavus et nonus et decimus. Sed quia in sex diebus rerum genera distincta sunt, et in septimo, licet nullum fuerit novum genus rerum institutum, fuit tamen in eo quasi quidam novus status sanctificationis operum et quietis opificis. Potest etiam sic exponi: illud complevit Deus die septimo opus suum, id est completum et consummatum vidit.

His excursis quae supra de operibus creationis praemisimus, coeptum incipere atque ordine explicare nunc suscepimus, ubi haec consideranda videntur: scilicet quare creatus sit homo, et qualiter institutus, et qualis vel quo factus, deinde qualiter lapsus sit, postremo qualiter et per quem sit reparatus. Horum autem primo et secundo posita ante cum creationis humanae et modum institutionis supra pro modulo nostrae facultatis tractavimus, dicamus superest ut qualis vel quo factus sit distinguamus. In Genesi legitur: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. In eo quod dicitur faciamus, una operatio trium personarum ostenditur; in hoc quod dicitur ad imaginem nostram, una et aequalis substantia trium personarum monstratur. Ex persona enim patris hoc dicitur ad filium et spiritum sanctum, non, ut quidam putant, angelis, quia Dei et angelorum non est una et eadem imago vel similitudo.

Imago autem et similitudo in hoc loco vel maxima

Ita intelligitur trinitatis essentia ad quam factus est homo, vel trinitas in qua factus est homo, ipsa homini communicata; memorata tamen

ymaginem que deus est intelexisse videtur beda cum dicit non esse ymaginem dei et angelorum sed trinitatis personarum / et ideo personis non angelis fit ibi sermo / in ipse tamen ymago dicitur / quia ymago ultre ad aliud dicitur cuius similitudinem gerit et ad quod repuntandum facta est / sicut ymago cesaris quia ipsius similitudinem preferebat ipsum quodammodo representabat in ipse autem ymago dicitur et ad quod aliud fit / sicut exemplum proprie dicitur quod sumitur ex aliquo / et exemplar ex quo sumitur aliquid / ponitur aut aliquid abusive alterum pro alio / ita et nunc in ipse accipitur ymago in trinitatis essencia. Si ea tamen nomine ymaginis in hoc loco intelligit

Alius vero ipse ymago patris dicitur sicut supra in tractatu de trinitate diximus / Unde fuerunt non nulli qui ita distinxerunt / ut ymaginem in hac loco intelligerent filium / hominem vero non ymaginem sed ad ymaginem factum dicerent / quos refellit apostolus dicens vir quidem est ymago et gloria dei / Quamquam ymago .i. homo cum dicitur fieri ad ymaginem / non quia ad filium dicitur fieri / alioquin non diceret ad ymaginem nostram. Quod vero nostram dicit cum filius solius patris ymago sit

Fuerunt autem alii perspicacius hec tractantes qui per ymaginem filium / et per similitudinem spiritum sanctum intelligunt / qui similitudo patris est et filii / Et ideo plurali pronomine dici nostram / id referentes ad similitudinem tamen esse tradiderunt / ad ymaginem vero subintelligendum esse dicunt. hominem vero et ymaginem esse et ad ymaginem et ad similitudinem factum esse tradiderunt / et ymaginem ymaginis esse et similitudinis /

Augustinus hec dicto / hec repbabilia sentiens non videatur / quia de medio morem .i. auctoritatibus sanctorum non manet congruencius in ipso homine ymago et similitudo dei attenda et consideranda est / Factus ergo est homo ad ymaginem dei et similitudinem secundum mentem qua irrationabilibus antecellit / sed ad ymaginem secundum memoriam intelligenciam et dilectionem / ad similitudinem secundum innocenciam et iusticiam que in mente rationali sunt naturaliter / vel ymago consideratur in cognitione veritatis similitudo in dilectione

[illegible] xvi in qua dicit quod sicut [illegible] de hac [illegible] quod [illegible] distinctio [illegible] similitudinis vel [illegible] et [illegible] sit [illegible] est [illegible] ymago [illegible] similitudinem dei [illegible] est ymago [illegible] secundum [illegible]

incorruptibilis / vel ymago in aliis omnibus / similitudo in essentia quia inmortalis et indivisibilis est. Unde Augustinus in libro de quantitate anime: anima facta similis deo quia inmortalem et indissolubilem fecit eam deus / ymago ergo pertinet ad formam / similitudo ad naturam / factus est ergo homo secundum animam ad ymaginem non patris vel filii vel spiritus sancti sed tocius trinitatis / Ita secundum animam dicitur homo esse ymago dei / quia ymago dei in ipso est sicut ymago dicitur tabula et pictura que in ea est / Sed propter picturam que in ea est simul tabula ymago appellatur / Ita propter ymaginem trinitatis est etiam illud in quo est hec ymago nomine ymaginis vocatur.

Nec tamen homo est ymago dei et ad ymaginem / Filius autem ymago non ad ymaginem / quia natus non creatus est equalis et in nullo dissimilis. Homo creatus est a deo non genitus / non paritate equalis / sed quadam similitudine accedens ei. Unde Augustinus in libro de trinitate / In Genesi legitur faciamus hominem ad ymaginem nostram / faciamus et nostram pluraliter dixit / et in singularibus accipi non oportet / ut faciam intelligamus patrem et filium et spiritum sanctum ad ymaginem patris et filii et spiritus sancti ut subsisteret homo ymago dei / sed quia non omnino equalis fiebat illa ymago tamquam non ab illo nata sed ab eo creata / ideo ita ymago dicitur quod ad ymaginem / quia non equatur paritate sed accedit quadam similitudine / Filius autem est ymago / sed non ad ymaginem quia equalis patri / dictus est ergo homo ad ymaginem propter inparem similitudinem et ideo nostram ut ymago trinitatis esse homo intelligatur non trinitati equalis sicut filius patri / Hec autem dicta sunt secundum quod homo fit similis deo secundum animam.

Sed et in corpore quandam habet proprietatem / que hoc indicat quia est erecta statura secundum quam corpus anime rationali congruit quia in celum erectum est.

Hic de origine anime plura.

Solet queri secundum unde creata fuit / et quando / et quam gratiam habuit in creatione / sicut hominis formatio secundum corpus describitur [illegible]

Hic de origine anime / Dist. xvii dictum est supra quod homo creatus est ad ymaginem et similitudinem [illegible] / hic dicit conditionem hominis [illegible] et in hac distinctione primo dicit conditionem [illegible] formatione [illegible] Et dicitur [illegible] formatio corporis viri [illegible] describitur [illegible] formavit deus hominem de limo terre / et formato [illegible] et inspiravit in faciem eius spiraculum vite [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

285

144

No(ta) q(uod) [illegible]

[illegible]

Sed(?) [illegible]

[illegible]

Utrum

Circa xvi in quo dicitur quod secundum sic ... [illegible] ... plenitudo vel ... [illegible] ... et
... [illegible] ... est ... [illegible]
... [illegible] ... plenitudinem ... [illegible]
... [illegible] ... est ... [illegible]

bonum est ... [illegible] ... vel
alii et ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ... vel ... [illegible]

... [illegible] vel ymago in aliis omnibus plenitudo in eterna quam in ... [illegible]
et indivisibile est ... [illegible] ... deitate ... [illegible]

... [illegible] ... c 2 q 3.

... [illegible] ... c 4.

... [illegible] ... c 6

... [illegible]

... [illegible] vel ... [illegible]

vel ... [illegible]

... [illegible]

vel ... [illegible] ... amor

vel ... [illegible]

... [illegible]

[illegible]

Formavit deus hominem de limo terre / ita enim secundum animam factura describitur qui sub dicitur et inspiravit in faciem eius spiraculum vite. Corpus enim de limo terre formavit deus cui adam inspiravit / vel secundum aliam litteram flavit vel sufflavit. Non quod faucibus insufflaverit / vel manibus corporeis corpus formaverit. Spiritus enim deus est nec liniamentis membrorum compositus. Non ergo carnaliter putemus dominum corporeis manibus formasse corpus / vel faucibus inspirasse animam / sed potius hominem de limo terre secundum corpus formavit iubendo volendo id est voluit verbo suo iussit ut ita fieret / et inspiravit in faciem eius spiraculum vite id est animam que inspirata vivit creavit / non de materia aliqua corporali vel spirituali sed de nichilo.

Non ergo putandum heretici dicunt de substantia sua animam traxisse ubi sumptum quidem innitentes / quibus dicitur inspiravit vel sufflavit etc. Cum flat homo vel spirat homo / de se flatum emittit. Sic ergo et cum dicitur deus flasse vel spirasse spiraculum in faciem hominis ex se spiritum hominis emisisse intelligunt id est de sua substantia / qui hic dicunt non esse accipiendum tropicam locutionem. Deus enim sufflavit vel flavit id est flatum hominis id est animam hominis fecit. Flare enim est flatum facere id est flatum flare id est animam facere / unde dicitur per prophetam flatum ego feci / Non sunt ergo audiendi qui putant animam esse partem dei. Si enim hoc esset nec a se nec ab alio decipi posset / nec ad mala facienda vel patienda compelli nec in melius vel deterius commutari / Flatus ergo quo animavit hominem / factus est a deo / non de deo / nec de aliqua materia / sed de nichilo.

Sed utrum in corpore an extra corpus creata sit inter doctores scrupulosa questio est / Augustinus enim super Genesim tradit animam cum angelis fuisse sine corpore creatam postea vero ad corpus accessisse / nec compulsa est sed naturaliter illud voluit id est sic creata fuit ut vellet / sicut naturale nobis est velle vivere / male autem velle vivere non nature sed voluntatis est prave.

Quidam vero dicunt animam primi hominis in corpore fuisse creatam ita exponentes / inspiravit in faciem eius spiraculum vite id est animam in corpore creavit / que totum corpus animaret / faciem tamen spiravit expressit quia ibi est pars sensibilis

[illegible]

ornata est ad intuenda superiora. Sed quaeritur de anima primi hominis, ex ... de aliis creaturis sentiendum est quod in corpore creetur, creando eam infundit et infundendo creat. Dicendum est etiam Adam ... non sic esse creatum ut perfecta esset operis futuri ... vel ...

Solet etiam quaeri utrum deus hominem repente in virili aetate fecit, an perficiendo et aetates augendo sicut nunc format in naturis. Augustinus super Genesim dicit quod Adam in aetate virili continuo factus est, et hoc secundum superiores non inferiores causas, ac secundum voluntatem et potentiam dei, quam naturae quibus non alligantur, qualis virga Moysi quae versa in draconem est, nec talia contra naturam fiunt nisi nobis, quibus aliter naturae cursus innotuit. Deo autem natura est quod facit. Non ergo contra dispositionem suam deus illud facit. Erat enim in prima conditione sic hominem posse fieri, sed non ibi erat necesse ut sic fieret. Hoc enim non erat in conditione creaturae, sed in beneplacito creatoris cuius voluntas necessitas est. Hoc enim pro certo futurum est quod vult et praescit. Multa vero secundum inferiores causas futura fuerunt, sed in praescientia dei futura non fuerunt. Verius ubi alia futura sunt, potius futura sunt sicut ubi sunt, ubi praescit ille qui non potest falli. Sic ergo factus est Adam non secundum inferiores causas, quia non erat in rerum causis seminalibus ut ita fieret, sed secundum superiores non autem naturam operantes, quia in rerum causis naturalibus erat ut ita posset fieri.

Hominem autem ita formatum tulit dominus, ut scriptura docet, et posuit in paradiso voluptatis quem plantaverat a principio. His verbis aperte Moyses insinuat quod homo extra paradisum creatus post modum in paradiso sit positus. Quod ideo factum dicitur quia non erat in eo permansurus, vel ut non naturae sed gratiae hoc assignet.

Intelligitur autem paradisus localis corporalis in quo homo locatus est. Tres enim sunt generales de paradiso sententiae. Una eorum qui corporaliter intelligi volunt tantum; alia eorum qui spiritualiter tantum; tertia eorum qui utroque modo paradisum accipiunt. Tertiam mihi placere fateor, ut homo in paradiso corporali sit positus, qui ab illo principio plantatus accipi potest, quo terram omnes virentes agri herbas ligna producere iussit, quia in praesentis evo de futuris ... typum ...

[illegible]

tenet, ad literam tamen intelligendum est esse locum amenissimum, fructuosis arboribus magnum et magno fonte fecundum, quod dicimus a principio.

Antiqua translatio dicit ad orientem, unde voluit in orientali parte esse paradisum, longo interiacente spacio vel maris vel terre a regionibus quas incolunt homines, secretum, et alto situm, usque ad lunarem circulum pertingentem. Unde nec aque diluvii illuc pervenerunt.

In hoc autem paradiso erant ligna diversi generis, inter que unum erat quod vocatum est lignum vite, aliud vero lignum scientie boni et mali. Lignum vite dictum est, sicut dicit Beda et Strabus, quod divinitus acceperat hanc vim, ut qui ex eius fructu comederet corpus eius stabili sanitate et perpetua soliditate firmaretur, nec ulla infirmitate vel etatis imbecillitate in deterius vel in occasum laberetur.

Lignum autem scientie boni et mali non a natura hoc nomen accepit, sed ab occasione rei postea secute. Arbor enim illa non erat mala, sed scientie boni et mali ideo dicta est, quia post prohibitionem erat in illa transgressio futura, qua homo experiendo disceret quid esset inter obedientie bonum et inobedientie malum. Non ergo de fructu qui nasceretur inde positum est illud nomen, sed de transgressione secuta. Cognovit enim homo prius per transgressionem hoc lignum boni et mali, sed bonum per prudentiam et experientiam, malum vero per prudentiam tantum, quod eam per experientiam nomine usurpato ligno vetito, quia per experientiam mali didicit quid sit inter bonum obedientie et malum inobedientie.

Non vero fuerunt primi parentes obedientes essent ut ita preceptum potuissent. Non ideo tamen nominis dicetur lignum scientie boni et mali, quia ex eius fructu hoc accideret si usurparet aliquo. Igitur homo prohibitus est quod malum non erat, ut ipsa precepti observatio bonum illi esset, transgressio malum. Nec melius considerari potest quid malum sit inobedientia quam hoc modo, cum ideo reus factus esse homo intelligatur, quia prohibitus rem tetigit, quam si non prohibitus tetigisset, nec peccasset nec penam sensisset. Si enim venenosam herbam prohibitus tetigerit, penam sequitur, et si nemo prohibuisset. Similiter et aliquid prohibetur res tangi que non tangenti tamen sed prohibenti obest, sicut

[illegible]

[illegible]

aliena peccaui/ ideo prohibito est petrum/ quia prohibenti est dampnosissimum/ cum
non tangitur quod nec tangere obest/ si non prohiberetur ut cuilibet si [illegible]
tangatur Ideo prohibetur ut per se bonum obedire et malum inobediencie
mereretur Sicut primus homo ante bona prohibitus/ penam meruit/ ut non
ex re mala sed ex inobediencia pena esse mereretur/ sicut ex obediencia palma

In eodem creatur paradyso mulier fuit

ut de costa vel de spina viri/ sicut post plantatum paradysum homo

Et in eo positum et post quam universa animalia ad eum ducta suisque nominibus
designata/ subiungit scriptura/ misit deus soporem in adam cumque
obdormisset tulit unam de costis eius et formauit eam mulierem

It attendendum est quare

non creauit simul virum et mulierem sicut angelos
sed primus virum deinde mulierem de eo/ ideo scilicet ut unum esset principium
in principio/ quatinus in hoc superbia diaboli confunderet/ et homo humilitas
dei similitudine sublimaretur/ diabolus quippe aliud principium
ab eo esse cupierat/ ideoque ut eius superbia retunderetur/ hoc homo in
munere accepit quod diabolus per se accipere voluit sed optinere non potuit
Et hec imago dei in homine apparet/ quia sicut deus omnibus rebus existit principium creacionis/ ita homo omnibus hominibus principium creacionis

Deo etiam ex uno homine omnes est

voluit deus ut dum cognoscerent se ab uno esse/ omnes se quasi
unum amarent

In cuius lateris dormientis facta sit mulier et cur

non de qualibet parte corporis viri/ sed de latere eius formata est ut
ostenderetur quod in consorcium creabatur dilectionis/ ne forte si fuisset
de capite viri facta/ viro ad dominationem videretur preferenda/ aut si de pedibus/
ad servitutem subicienda/ Quia ergo viro nec domina nec ancilla parabatur
sed socia/ nec de capite nec de pedibus sed de latere fuerat producenda
ut iuxta se ponendam cognosceret quam de suo latere sumptam didicisset

In sine causa quare dormienti
viro pocius quam vigilanti detracta est costa
de qua mulier in admiracionem creacionis viro est formata sed ut

[illegible]

[illegible]

[illegible] philosophus [illegible] ad [illegible]
[illegible] philosophorum [illegible] potest esse [illegible]
[illegible] philosophus [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]

nullam eo sensisse penam marcium/ et diuine simul potencie opus mira-
bile ostenderet/ que hominis dormientis latus aperuit/ nec eum tamen a quiete
soporis excitauit in quo eciam opere sacramentum Christi et ecclesie figuratum
est. Sicut enim de latere viri dormientis formata est/ ita ecclesia ex
sacramentis que de latere Christi in cruce dormientis profluxerunt scilicet sanguine
et aqua quibus redimimur a penis/ atque abluimur a culpis

Solet eciam queri utrum
de costa illa sine adiectione
extrinsece facta sit mulier/ quod quibusdam non placuit. Ceterum si adiectione
corpus mulieris deus extrinsecus augmenti addidisset/ maius illud esset
quam ipsa costa/ ideoque pocius de illo quam de costa mulier facta deberet
dici de eius plus accepisset sibi plures/ restat ergo ut de sola ipsius coste
substancia sine omni extrinseco additamento per diuinam potenciam in semet ipsa
multiplicata mulieris corpus factum dicatur eo sane miraculo quo po-
stea de quinque panibus Ihesu celesti benediccione multiplicatis quinque mi-
lia hominum saciata sunt

Illud eciam sciri oportet quod cum angelorum ministerio facta sit mulieris
formacio/ non tamen eis est tribuenda creacionis potencia/ angeli cum
nullam possunt creare naturam ergo nec formare costam in mulierem
nec carnis supplementum in locum coste non quia nichil agunt ut
aliquid creetur sed non ideo creatores sunt/ sicut nec agricole segetum
aut arborum/ solus deus trinitas est creator/ facta est ergo femina a deo
licet de costa ministrata sit per angelos

Sed queritur cum id
quam deus primis operibus concreauit
Id sed ut secundum ipsam extrinseci litere feminam fieri necesse fuerit/ an
sed tamen ut fieri posset Id quod sciendum est omnium rerum causas in deo ab eterno
esse/ ut eum hanc sic fieri vel eius [illegible] in deo potencia et disposicione ab
eterno sunt/ et hec dicuntur primordiales cause/ quia istis alie non precedunt
sed iste alias que sunt cause causarum [illegible]

[illegible]

disposicio sive voluntas/ ideo una omnium principalis causa/ tamen propter effectus diuersos plures dicit aug. causas primordiales omnium rerum in deo esse secundum similitudinem artificis in cuius disposicione est qualis futura sit archa/ ita et in deo unumquodque quod fiet futuri causa perfecit

In creaturis vero quarundam rerum sed non omnium cause sunt ut ait aug. quia inseruit deus seminales rationes rebus secundum quas alia ex aliis proveniunt/ ut de hoc semine tale granum/ de hac arbore talis fructus/ et hec quoque dicuntur primordiales cause et sunt non adeo ipse/ quia habent ante se causam etiam/ que ipse universalis prima est ille vero aliarum aliquarum dicuntur prime/ que sunt ex eis provenit ideo primordiales dicuntur/ quia in prima rerum condicione rebus a deo inserte sunt/ et sicut creature mutabiles sunt ita et hec cause mutari possunt/ que autem incommutabili deo causa est mutari non potest

Nimirum quarundam rerum cause in deo sunt/ sed quarundam cause in deo sunt separatim quarundam vero cause in deo sunt tamen et illarum rerum cause dicuntur abscondite in deo/ quia ita est in diuina disposicione ut hoc vel illud fiat quod non est in seminali creature ratione/ et illa quedam secundum causam seminalem fiunt dicuntur fieri naturaliter/ quia ita cursus nature hominibus innotuit/ alia vero preter naturam quorum cause tantum sunt in deo/ hec autem dicit aug. illa que fiunt per gratiam vel ad significanda ea/ non naturaliter sed mirabiliter fiunt/ cuius modi est factum de costa viri ponit ita dicens/ ut [illegible] ita fieri nature forent/ non in rebus condiderunt sed in deo absconderunt. Omnis nature cursus habet naturales leges/ super hunc naturalem cursum creator habet apud se posse de omnibus facere aliud quam eorum naturalis ratio habeat/ scilicet ut virga arida repente floreat/ fructus gignat/ et in iuventute sterilis femina in senectute pariat/ ut asina loquatur etc.

Dedit autem naturis ut ex eis etiam fieri possent non ut in naturali motu haberent/ habet quoque deus in se absconditas quorundam futurorum causas/ quas rebus conditis non inseruit et quas implet

[illegible]

[illegible]

Non ope prudentie quo nature subsistunt sed quo illas amministrat ut voluit quas ut voluit condidit omnia. Quae ad graciam significandam non naturali motu rerum sed mirabiliter facta sunt abscondite causae in deo fuerunt, quale illud erat quod mulier facta erat de latere viri dormientis. Non hanc primam rerum conditio ut femina sic fieret sed ut fieri posset. Has enim causas quas deus voluntarie instituit mutabili voluntate de aliquo facere prohibetur.

Quemadmodum filius [illegible]

corpus de corpore traductum sit, ita pu[tant] aliqui spiritus etiam de viri anima propagatum, et omnes animas sic per maris traduci ex semine sicut corpora.

Hi autem putaverunt simul omnes animas ab initio creatas. Catholica autem ecclesia nec simul nec ex traduce factas esse animas docet, sed in corporibus per coitum seminatis atque formatis infundi et infundendo creari. Unde in Ecclesiasticis dogmatibus: Animas hominum non esse ab initio inter ceteras intellectuales naturas nec simul creatas sicut Origenes fingit dicimus, neque cum corporibus per coitum seminari sicut Luciferiani et Cirillus et quidam latinorum presumptores affirmant.

Sed dicimus corpus tantum per coniugii copulam seminari, creationem vero anime solum creatorem nosse, eiusque iudicio corpus coagulari in vulva et compingi atque formari, ac formato iam corpore animam creari et infundi, ut vivat in utero homo ex anima constans et corpore, et egrediatur vivus ex utero plenus humana substantia. Unde anathematis vinculo illos condempnavit qui animas ex traduce dicunt, inducens auctoritatem prophete: Qui finxit sigillatim corda eorum. Sanus intellectus [illegible] prophete quod non aliam ex anima faciat deus, sed singulatim animas de nichilo creat.

Solent querere plura de primi hominis statu ante peccatum, scilicet qualis fuit homo priusquam peccaret et corpore et anima, mortalis an inmortalis, passibilis an inpassibilis, de [illegible]

[illegible]

[illegible]

inferioris vite et de transitu ad superiorem / de modo propagationis filiorum
et alia multa / que non inutiliter sciuntur / licet alii curiositate querant
et prius ad anime qualitatem pertinentia prosequamur de eius qualitate secundum
corpus et modo propagationis filiorum / et de aliis quibusdam inspiciamus

Primus ergo homo secundum naturam corporis terreni immortalis fuit quodammodo
secundum aliquid / quia poterat non mori / et mortalis quodammodo quia poterat
mori. In illo namque primo statu habuit posse mori / et posse non mori
Et hec fuit prima humani corporis immortalitas / scilicet posse non mori
In secundo vero statu post peccatum scilicet habuit posse mori et non posse non mori
quia in illo statu moriendi est necessitas
In tertio statu habebit posse non mori / et non posse mori / quia ad
illum statum pertinet moriendi impossibilitas / quod ex gratia erit non ex natura
In primo statu fuit corpus hominis animale id est egens alimoniis ciborum unde
homo factus dicitur in animam viventem non spiritualem id est in animam corpus
sensificantem / quod adhuc erat animale non spirituale / quod egebat cibis ut
per animam viveret / factus est ergo in animam viventem id est vitam corpori dantem
tamen per sustentamenta ciborum / et tunc erat corpus mortale et immortale
quia poterat mori / et poterat non mori
Post peccatum vero factum est mortuum sicut dicit apostolus corpus propter peccatum
mortuum est id est necessitatem moriendi in se habens. In resurrectione vero erit
spirituale scilicet agile et cibis non egens et immortale non sicut in statu primo
tantum fuit scilicet quod posset non mori sed etiam quod non poterit mori Unde Augustinus
super Genesim apostolus ait
Corpus quidem mortuum est propter peccatum Ecce primus de limo terre formatum
est corpus animale non spirituale quale resurgentes // renovabitur
cum immortalitate non in corpus animale quale fuit / sed in melius id est
spirituale cum hoc mortale induerit immortalitatem in / in quam mutan-
dus erat Adam / nisi mortem corporis animalis peccando meruisset Non
ait apostolus corpus mortale est propter peccatum Sed mortuum

[illegible]

[illegible]

Illud enim aut peccatum mortale et mortale erat quia potuit mori et non mori. Aliud est autem non posse mori, aliud posse non mori. Ideo factum est per peccatum non immortale quod erat sed mortuum quod non fieret nisi peccaret. Animale enim non est hoc corpus sicut primi hominis fuit, sed etiam deterius est, habet enim necessitatem moriendi.

Et hic eundem apostolus ait quod corpus hominis ante peccatum mortale et immortale fuit, sed non spirituale sicut in resurrectione. De hoc eodem Beda super Genesim ait: non est credendum ante peccatum ita fuisse mortua corpora sicut modo sunt cum apostolus corpus post peccatum est mortuum. Si habet fuissent animalia non tamen spiritualia tamen non mortua quod si necesse esset morerentur.

Solet hic queri cum homo primus mortale et immortale corpus habuit utrum ex conditione nature ipsius corporis habuit utrumque, an aliunde fuerit esse scilicet immortalitas a posse non mori.

Ad quod dici potest quod aliud habebat in natura corporis a posse mori, aliud non scilicet posse non mori erat ei ex ligno vite scilicet ex dono gratie. Unde Augustinus super Genesim: quodammodo ergo creatus est homo immortalis quod erat ei de ligno vite non de conditione corporis animalis immortalis [illegible] non cum immortale erat quod omnino mori non posset quod non erat nisi cum fieret spirituale. Apostolus dicit quod non ex natura sed ex ligno vite habebat posse non mori. Propter hoc aliqui dicunt quod nisi illo ligno uteretur non semper viveret, quia peccavit peccaret cum si illo ligno non uteretur, quia preceptum dei erat ut comederet de omni ligno paradisi nisi de ligno scientie boni et mali. Sicut ergo peccavit comedendo quod erat prohibitum, ita etiam peccaret si non comederet quod erat iussum.

Sed adhuc queritur si non esset preceptum ut de ligno vite ederet et aliis tamen illo uterentur, numquam posset non mori, si semper viveret non utens illo ligno, non erat ei ex illo ligno posse non mori. Si non possit semper vivere, non erat ei ex illo ligno.

Aliqui dicunt quod si non fuisset ei preceptum vesci de illo ligno [illegible]

[illegible]

Solutio

[illegible]

aliis et non illo uescerentur. Unde semper sic de ea manet. Illud quod supra
dixit Augustinus, sic erat ei de ligno vite non de condicione nature tamen
sic quod illud non ex condicione nature solummodo erat ei sed etiam ex
ligno illo. Aliis autem videtur quod ex ligno vite erat ei posse non mori
non ex natura, secundum quod hic dicitur posse non mori quia poterat uti ligno de
quo edens non moreretur.

De hac re ut homo immortalitate qualis fuit

Augustinus super Genesim quomodo moriens sit dicit, aliter quo immortalis factus sit
homo pre aliis animantibus, et quo cum illis communem accepit alimoniam.
Sed alia est immortalitas carnis quam in adam accepimus, alia quam
in resurrectione speramus per christum. Ille factus est homo immortalis ut posset
non mori si non peccaret, moreretur autem si peccaret. Filii autem resurrectionis
nec poterunt ultra peccare nec mori. Caro mea non tunc egebit refec
tione ciborum quia nulla poterit esse defectio. Caro ade ante peccatum im
mortalis ita creata est ut per alimoniam adiuta esset mortis et doloris
expers. Sic ergo immortalis et incorruptibilis condita est caro hominis ut
suam immortalitatem et incorruptionem per observantiam mandatorum dei
custodiret, in quibus mandatis hoc continebatur ut de illis lignis con
cessis manducaret et ab interdicto abstineret, per horum edulium immortalitatis
dona conservaret, donec corporalibus incrementis productus ad etatem
que conditori placeret, multiplicata progenie, ipso iubente sumeret de
ligno vite, quo perfecte immortalis factus cibi alimenta non ulterius requireret.

Ecce hiis verbis videtur Augustinus tradere, quod caro primi hominis immortali
tatem in se habuit, que per alimoniam ciborum conservaretur usque ad
tempus sue translationis in melius, quando de ligno vite comederet et fieret
omnino immortalis ita ut non posset mori.

Ideo aliqui

dicunt quod immortalitatem

de natura habebat qua poterat non mori, quam aliorum lignorum esu poterat
conservari, sed non poterat consummari nisi per assumptionem ligni vite.
Quod videtur Augustinus sentire super Genesim dicens ...

[illegible]

illam arborem prestitisse / quo corpus hominis stabili sanitate firmaret
non sicut ex alio cibo / sed inspiratione salubritatis occulta / hic
innuere videtur quod cum aliis cibis posset corpus sustentari / hoc
cibo indeficienti sanitate firmaretur / ex quo consequi videtur quod
sicut in natura sui habuit mortalitatem quandam / scilicet aptitudinem
moriendi / ita aliquam immortalitatem in natura sui habuit .i. aptitudinem
qua poterat non mori aliis cibis adiutus. Sed si prestitisset immortalitatis
perfectionem esset ei de ligno vite / sed qui hoc tradunt quo
supra Augustini verba quibus dicit quod erant immortales ex ligno vite huic
sententie non contradicant diligenter inquirant

Post hec indagandum
est qualiter primi parentes si non peccassent filios procreassent
et quales filii nascerentur

Quidam putant ad procreandos filios primos homines in paradiso misceri
non potuisse / nisi post peccatum dicentes concubitum sine corruptione
vel macula non posse fieri / sed ante peccatum nec corruptio nec macula
in homine esse poterat / que hec ex peccato consecuta sit

Ad hoc dicendum est quod si non peccassent primi homines / sine omni peccato
et macula in paradiso carnali copula convenissent et esset ibi thorus
immaculatus et commixtio sine concupiscentia / atque genitalibus membris
sicut ceteris imperarent / ut ibi nullum motum illicitum sentirent
et sicut alia membra corporis aliis admovemus / ut manum ori sine
ardore libidinis / ita genitalibus uterentur membris sine aliquo pruritu
carnis / sed cum letalis egritudo membris humanis ex peccato inhesit
Genuissent itaque filios in paradiso per coitum immaculatum et sine
corruptione. Unde Augustinus super Genesim. Cur non credamus primos homines
ante peccatum genitalibus membris ad generationem imperare potuisse
sicut ceteris in quolibet opere sine voluptatis pruritu utimur. Incredi-
bile enim non est dum talia fuisse illa corpora ut si non peccassent
illis membris sicut pedibus imperarent / nec cum ardore seminarent

[illegible]

ut cum dolore pariret. Sed post peccatum motum illum invenerunt, quem impie ordinavit continentia cohibet, nisi utatur eum pro adimplenda tempi[...]tudinis excepit honestate nuptiali, quod sanis esset officium, egrotis est remedium. Alii cum isti quidem de paradiso convenerunt et genuerunt, sed potuerunt in paradiso eis esse nuptie honorabiles et thorus immaculatus sine ardore libidinis et sine labore pariendi.

Cur ergo in paradiso non convenerunt? Quia creata muliere mox transgressio facta est et eiecti sunt de paradiso, vel quia deus non dum iusserat ut convenirent, et poterat divina expectari auctoritas ubi concupiscentia non urgebat. Deus vero non iusserat, quia causam presciebat, de quibus homo propagandus erat. Hic expresse habes de modo propagationis filiorum.

De tempore vero istius q°

transferrentur ad vitam celestem quo intraverunt, cum aliquid scriptura non tradit. Ideo ambiguum est utrum parentes genitis filiis, perfectaque humani officii iustitia, ad meliorem statum transferrentur non per mortem sed per aliquam mutationem, an parentes in aliquo statu vite manerent, ligno vite vescentes, donec filii ad eundem statum pervenirent, et sic impleto numero omnes simul ad meliora transferrentur, ut essent sicut sancti angeli dei in celo. De hoc Augustinus ambigue super Genesim disserit: Ita, inquit, potuerunt primi homines in paradiso filios gignere, non ut morientibus parentibus succederent filii, sed in aliquo forme statu manentibus et de ligno vite vigorem sumentibus, et filii ad eundem statum perducerentur, donec impleto numero sine morte animalia corpora in aliam qualitatem transirent, que omnino regenti spiritui deservirent, et solo spiritu vivificante sine corporeis alimentis viverent; vel potuerunt parentes filiis eadem per successiones numero impleto, genitis filiis perfectaque humani officii iustitia ad meliora transferri, non per mortem sed per mutationem aliquam.

Ecce hic habemus de translatione hominis ad meliora, sed incertum nobis relinquitur utrum simul transferrentur an per successiones.

[illegible]

[illegible]

Si homo quidem quales si non peccasset

homo filios genuisset utrum videlicet sicut ipse primus homo secundum staturam corporis et usus membrorum perfectus mox conditus extitit, ita etiam eius filii in ipso nativitatis exordio perfecti extitissent, qui ambulare et loqui et cuncta facere possent.

Responderi potest quod filios parvulos necesse oportebat propter matris uteri necessitatem. Sed utrum mox nati perfectionem staturae et membrorum usum haberent, an parvuli et interim constituti uti possent membrorum officiis, an paulatim eo modo quo nunc fit perfectionem staturae et usum membrorum recepturi essent, de auctoritatibus diffinitum non habemus.

Et super hoc ait Augustinus:

Sed loquitur illud nobis, inquirit si primi homines non peccassent, utrum tales filios habituri essent, qui nec lingua nec manibus uterentur. Nam propter uteri necessitatem forte necesse erat parvulos nasci, sed cum sit exigua pars corporis costa, non ideo tamen parvulam viro fecit coniugem. Unde et eius filios poterat omnipotentia creatoris mox natos grandes facere. Sed ut hoc omittam, poterat certe eis praestare quod multis animalibus praestitit, quorum pulli quamvis sint parvuli, tamen mox ut nascuntur currunt et matrem sequuntur; contra homini nato nec ad incessum pedes idonei sunt, nec manus saltem ad scalpendum habiles, et iuxta se mammis positis magis possunt esurientes flere quam sugere. Itaque infirmitati mentis congruit haec infirmitas carnis. Hic manifeste videtur insinuari quod filii etiam parvuli officiis membrorum valerent.

Sed cum in eadem assertione dehinc mihi videtur non incongrue quibusdam placuit primorum parentum filios nascituros parvos ac deinde paulatim eadem lege naturae [crevisse].

[illegible]

[illegible]

adhuc autem [illegible]

[illegible]

qua et nunc nativitatem humanam ordinatam divinitus statuere membrorum mentemque et membrorum usum receptivos ut etiam illi expectarentur etate ad ambulandum et loquendum sicut modo in nobis quod utique non esset mors deputandum sed conditioni nature sicut a cibo ut penitus abstinere valebant ut illud erat generis sed creature conditionis. Ad hoc autem opponit ita si non peccassent non morerentur et non peccassent si non comederent potuit ergo sine alimonia vivere etc. sicut supra diximus non solum peccarent si de ligno vetito ederent sed etiam si concessis non uterentur quia sicut eis erat preceptum ne illo ligno uterentur ita aliis vesci

Preterea anima utrum vocem fecerunt qua indigebant de illo et edendum quod et naturaliter appetebant

Item opponitur cum fames sit pena peccati si non peccassent famem non sentirent sed sine fame supplendum videtur comedere. Unde putant quidam cibis eos non indiguisse ante peccatum quia non poterant esurire si non peccassent. Ad quod dicimus quod fames ut defectus est et pena peccati est sed cum moderatus appetitus edendi cum non subtraxisset homo si non peccasset sed procul dubio peccaret nisi huic defectui cibo succurreret. Habebat enim naturalem appetitum et moderatum cui ita satisfaciendum erat ne defectum famis sentiret

Sicut igitur non generis sed creature conditione erat quod ante peccatum homo cibis indigebat ita non generis esset sed creature si homo conditionem in proprio suo a primo parte inchoante et subsequenti propagatione a modico ad maiora proficeret ut si temporis statutum corporee incrementa usumque membrorum susciperet

[illegible]

Et cum de corpore humano non sit absurdum vel inconveniens hoc estimare quod diximus querit solet utrum de sensu anime et cognitione vitantis eodem modo sentiendum sit ut scilicet hi qui sine peccato nascerentur sensu et intelligentia nudi in ipsa exordium processu temporis in hiis proficerent usque ad perfectum an mox conditi perfectam cognitionis perciperent

Illi qui senciunt parvulos natos statura corporis et sensu membrorum [illegible]

[illegible]

Et eo dicunt

[illegible]

[illegible] non est nisi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Nota [illegible] est [illegible] [illegible] est in corpore [illegible] corporis [illegible] [illegible] est [illegible] nullus [illegible]

301. 153

capitulo 20

Ca° 23 — An filii nascerentur nisi vel iusti et videtur quod qui sine peccato generarentur quomodo essent ut sine peccato nascerentur sicut hi qui modo generantur [illegible] culpa [illegible]

An nascerentur heredes primi nisi [illegible] primi obedientiam [illegible] [illegible] ad posteros omnes [illegible] [illegible] culpa [illegible] [illegible] in omnes posteros [illegible]

Ca° 28 — [illegible] quod [illegible] est [illegible] [illegible] primus homo non peccasset non nisi bonos filios genuisset in [illegible] qui [illegible] nasceretur [illegible]
[illegible] est [illegible] de obedientia [illegible] obedientia [illegible] [illegible] est plena [illegible] obedientia [illegible] culpa [illegible] obedientia potuit [illegible] in omnes [illegible] [illegible] plene habuit [illegible] plena obedientia non est [illegible].

[illegible] 1 [illegible] 6 de filiis [illegible] si non peccasset

[illegible] filius [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] filiorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

obedire [illegible] preceptum unum obedire et in pluribus obedienciam non potuit esse ante
mortem / ut potuit non vetitis dare [illegible] [illegible] non [illegible] possibilitatem [illegible]
[illegible] filios ab omni vicio exemptos liberos / [illegible] non perire [illegible] heredes [illegible] potuerunt per
inobedienciam perire

Dei soli [illegible] [illegible] obedire [illegible] [illegible] admittere sufficeret. Ad singula
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obedire
eiusdem [illegible] sive aliis. [illegible] [illegible] fortasse non absurde [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] observare debuisse / ut singula [illegible] obedienciam [illegible]
et singulis [illegible] [illegible] / remuneraret / [illegible] [illegible] obedienciam observarent
[illegible] fuerit [illegible] admittere [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] obediam obediendo
[illegible]

[illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nobis absconditum [illegible]
tercius

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible marginal and interlinear glosses in cursive hand]

Parvissimi temporis spacio non differret eos in exordio nativitatis sensu ... existere ... sensu et cognitione ... ad ... [illegible]

Ad quod quidam opponunt dicentes si mox nati non habent perfectionem sensus et intelligentie ignorantia ... ignorantia autem peccati est pena. Sed qui hoc dicunt non satis diligenter considerant quia non ... qui aliquid nesciunt vel minus perfecte aliquid sciunt statim ignorantiam ... sive ignorantes esse dicendus est.

Quia ignorantia non dicitur nisi cum id quod sciri debet nescitur. Talisque ignorantia pena peccati est cum mentis vitio obstante cognoscere valeat ea que scire debet.

Talis erat homo institutus ... ante peccatum secundum corporis conditionem ... transferendus erat cum universa posteritate sua ad meliorem dignioremque statum ubi celesti et eterno bono ... Sicut enim ex duplici natura compactus est homo ita illi duo bona conditor ... parauit unum temporale alterum eternum unum visibile alterum invisibile unum carni alterum spiritui. Et quia prius non est quod spirituale est deinde quod ... temporale ac visibile bonum prius dedit invisibile autem et eternum promisit et meritis querendum posuit.

Ad illud autem custodiam quod dedit et ad illud promerendum quod promisit naturali iure et ratione anime hominis indite qua poterat et bonum et malum discernere preceptum addidit obedientie per cuius observantiam dati non perderet et promissum obtineret ut premium veniret ad premium.

Videns ergo diabolus hominem per obedientie virtutem posse ascendere unde ipse per superbiam corruerat invidit ei et qui prius superbus fuerat ... est deorsum lapsus zelo invidie factus est sathan id est adversarius. Unde ... ...

... in uno ... ... ad temptandum ... in ea parte ubi

[illegible lower gloss block, approx. 8 lines]

[illegible right-column gloss block]

[illegible]

debilior videbatur aggressa est, ut si forte illic aliquatenus prevaleret, postmodum fiducialius ad alteram que robustior fuit pulsandam vel potius subvertendam accederet. Primum ergo solitariam feminam exploravit, ut in ea primum omnem sue temptacionis vim experiretur.

Sed quia illi violentiam inferre non potuit, ad fraudem se convertit, ut dolo hominem supplantaret, quem virtute superare nequiverat. Ne autem fraus illius minus manifesta esset, in sua specie non venit, ne aperte cognosceretur et ita repelleretur. Iterum ne nimis occulta foret fraus eius que caveri non posset, et homo simul videretur iniuriam pati si talem circumveniri permitteret eum deus, ut cavere non posset, in aliena quidem forma venire permissus est diabolus, sed tamen in tali in qua eius malicia facile posset deprehendi. Ut ergo in propria forma non veniret voluntate sua factum est.

Ut autem formam malicie sue congruentem haberet divinitus factum est. Venit ergo ad hominem in serpente, qui forte si permitteretur in columbe specie venire maluisset. Sed non erat dignum ut spiritus malignus illam formam homini odiosam faceret, in qua spiritus sanctus appariturus erat. Non ergo nisi per serpentem temptare permissus fuit diabolus, ut per illud quod foris erat astuciam temptantis animadvertere femina quiret. Diabolus enim per serpentem temptavit, in quo loquebatur.

Ideo serpens dicitur esse callidior cunctis animantibus terre, quia ut ait Augustinus, mali angeli licet superbia deiecti natura tamen sunt excellentiores omnibus bestiis propter eminentiam rationis. Quamvis serpens non rationali anima sed spiritu diabolico posset sapientissimus dici. Non ergo mirum si diabolus spiritu suo implens serpentem sicut vates implebat, sapientissimum reddiderat omnium bestiarum. Quem tamen ad temptandum non elegit diabolus, sed per quod animal permissus fuit temptavit, ut ait Augustinus super Genesim.

Non est putandum quod diabolus serpentem per quem temptaret elegerit, sed cum decipere cuperet non potuit nisi per quod animal posse permissus est. Nocendi enim voluntas inest a se [illegible]

[illegible]

Sed prius adde. Sic autem loquebatur diabolus per serpentem quemadmodum sicut per energuminos vel freneticos loquitur serpente eum velut organo usus movens naturam eius ad exprimendos sonos verborum et signa quibus suam insinuaret voluntatem. Serpens ergo verba sonabat nec verbis erat factus callidissimus. Asina diaboli loquitur est autem sicut asina balaam. Sed hoc diabolicum illud angelicum fuit bonum quod mali angeli scilicet operantur.

Hic queri solet quare non horruerit serpentem loquentem mulier ... putasse.

Temptacio autem hoc modo facta est. Stans coram femina hostis superbus non audet in verba persuasionis erumpere metuens deprehendi sed sub interrogacione aggreditur ut ex responsione colligeret qualiter materia perdere posset. Cur inquit precepit vobis deus ut non comederetis de omni ligno paradisi. Cui mulier: De fructu lignorum que sunt in paradiso vescimur. De fructu vero ligni quod est in medio paradisi precepit nobis deus ne comederemus et ne tangeremus ne forte moriamur. Inde mox diabolus dixit ad mulierem: Nequaquam moriemini. Scit enim deus quod in quocumque die comederitis ex eo aperientur oculi vestri et eritis sicut dii scientes bonum et malum. Attende ordinem progressus vel gradus dictorum. Primo deus dixit: quocumque die comederitis ex eo morte moriemini. Demum mulier dixit: ne forte moriamur. Novissime serpens dixit: nequaquam moriemini. Deus affirmavit. Mulier quasi ambigendo illud dixit. Diabolus negavit. Que ergo dubitavit ab affirmante recessit et neganti appropinquavit.

Ut autem ad suam persuasionem plenius suffulciendam scilicet ut malum quod intendebat liberius persuaderet et malum quod mulier timuit negando removit et promissionem adderet et ut eius persuasio cicius reciperetur promissionem duplicavit ...

Persuadens duo in primo proposuit / similitudinem dei / scienciam boni et mali spondens.

Ubi tribus modis hominem temptavit scilicet gula in persuasione cibi / cum dixit in quacumque die comederitis / In vana gloria in promissione deitatis / cum dixit eritis sicut dii / In avaricia in promissione sciencie cum dixit scientes bonum et malum. Gula est immoderata cibi appetitus. Vana gloria amor proprie excellencie / Avaricia immoderata habendi cupiditas que non est tantum pecunie / sed eciam altitudinis et sciencie cum supra modum sublimitas ambitur.

Omnino sciendum est duas esse species temptacionis interiorem scilicet et exteriorem / Exterior temptacio est qua nobis exterius malum visibiliter suggeritur verbo vel signo aliquo / ut ille cui fit / ad consensum peccati declinet / et talis temptacio tantum fit ab adversario. Interior vero temptacio est / qua invisibiliter malum nobis interius suggeritur / et hec temptacio aliquando fit ab hoste / aliquando a carne / nam diabolus invisibiliter mala suggerit / et ex carne nostra corrupcione surgunt motus illicitus et titillacio prava / Ideo quod temptacio que est ex carne non fit sine peccato / que autem est ab hoste nisi ei consenciat non habet peccatum sed est materia exercende virtutis. Temptacio autem carnis interior difficilius vincitur / quia intrinsecus oppugnans de nostro quod nos roborat.

Homo quoque qui sola exteriori temptacione pulsatus cecidit / tamquam stramen [illegible] leviori impulsu fuerit prostratus et tamen quia aliquam licet modicam cadendi occasionem habuit / ideo per gratiam invenire potuit adiuvantem / ut qui palam ceciderat palam surgeret / Propter quod incitatorem habuit ad malum / sic et iuste reparatorem habuit ad bonum / Diabolus vero quia sine alicuius temptacione peccavit / palam et resurgere iterum non debuit / nec ipse potuit / et ideo irremediabile peccatum eius extitit / peccatum vero hominis sicut palam habuit initium / ita palam non in [illegible] habuit remedium.

[illegible]

Preterea angelica natura quia non tota perierat sed ex parte perstiterat non est redempta. Humana vero tota perierat, et ideo ne penitus perderetur ex parte est redempta, ut inde ruina suppleretur angelica, unde dicitur in euangelio placuit universitatis creatori et moderatori ut quia non tota multitudo angelorum deum deserendo perierat, ea que perierat in perpetua perditione remaneret, que autem cum deo illa deserente perstiterat de sua certissime cognita semper felicitate gauderet. At vero natura rationalis que in hominibus erat, quia peccatis atque suppliciis tota perierat, ex parte reparari debuit, unde angelice societati suppleretur quod ruina illa minuerat. Hoc enim promissum est sanctis quod erunt equales angelis dei.

Illud etiam notandum est quod non soli viro preceptum videtur esse datum, quod ipsa mulier retinetur sibi etiam esse mandatum dicens: precepit nobis deus ne de ligno scientie boni et mali ne comederemus. Non dixit ne comedatis. Forte quando precipitur creata mulier, sic precepit ut per virum ad mulierem perveniret mandatum, quia mulier subiecta viro fuit, non nisi mediante viro a deo debuit accipere preceptum. Unde ait apostolus: si quid discere volunt mulieres, domi viros suos interrogent.

Si queritur quo loqui poterant vel loquentem intelligere qui non didicerant nec loquentes crescendo vel magistro docentes, quia deus eos talis fecerat qui possent loqui et disce ab aliis si essent.

Nunc videtur diligentius investigandum esse quare fuit origo tradux illius peccati unde omnes perierunt. Quidam clamo heretici animo hominis preexistisse ex prava diaboli suggestione consensit. Quod videtur augustinus innuere super genesim ita dicens: non est putandum quod homo deiceretur nisi precessisset quedam elatio comprimenda, ut per humilitatem peccati sciret quam false de se presumpsisset, et quod non bene se habet natura si a faciente recesserit.

[illegible]

Item e contra quod verbis temptatoris credidit mulier / dominum se ab re bona et utili prohibuisse / nisi inesset eius menti / amor ille proprie potestatis et de se superba presumpcio / que per temptacionem fuerat convincenda / atque punienda. Denique non contenta suasione serpentis / aspexit lignum / bonum esse decorum aspectu nec credens se inde posse mori / forte putavit deum aliqua significacione illa dixisse / Ideo manducavit et dedit viro suo fortassis cum aliqua suasione / quam scriptura intelligenda relinquit / vel forte non fuit suaderi necesse cum eam mortuam esse illo cibo non videret vir.

Sicut ergo non est permissus diabolus temptare feminam nisi per serpentem / ita nec virum nisi per feminam / ut sicut per serpentem diabolus pervenit ad mulierem / ita temptacio diaboli per mulierem transiret ad virum / In muliere non quasi racionali erat non est ipse locutus ut in serpente / sed persuasio eius / quamvis instrueret ad innuaret intus quod per serpentem gerebatur exterius.

Ex predictis / temptacionis modus atque processus insinuatur nec non et quod prediximus michi videtur scilicet quod temptacionem precessit quedam elacio presumpcio in mente hominis

Nec sic ita fuit non ergo alterius suggestione prius precessit / ut auctoritas tradat / ideo peccatum diaboli incurabile esse quia non suggestione sed propria superbia cecidit / hominis non curabile quia non per se sed palam cecidit / et ideo palam resurgere potuit

Non contra procedit Aug[ustini] verba primum ac diligentem lectorem efflagitant / que sic intelligenda sane sunt non deiceretur homo scilicet in actum illius peccati ut scilicet lignum vetitum ederet et in has miserias per temptaciones diaboli / nisi elacio comprimenda precessisset / non utique temptacionem sed opus peccati

Alius eciam fuit ordinis processus / diabolus temptando dixit si comederitis eritis sicut dii scientes bonum et malum / quo audito statim menti mulieris subrepsit elacio quedam / et amor proprie potestatis / ex quo placuit ei facere quod suadebat diabolus / utrumque fuit / suggestione utique precavit quia temptacio precessit / ex qua in mente eius orta est elacio / quam peccatum operis secutum est ex ipsa potestate

[illegible commentary, six lines]

Et talis quidem elacio in mente mulieris fuit prius / qua credidit et voluit
habere similitudinem dei / et equalitate quadam putans esse verum illud / quod
diabolus dicebat et ideo specialiter mulierem convincit augustinus ingerens
quod non crederet mulier diabolo nisi esset in mente eius de se superba presumpcio et
quod ibi sequitur scilicet que per temptacionem fuerat convincenda vel
punienda / ad mulierem referendum est ut intelligatur quod mulieri non elacio
fuit per temptacionem tacta

Solet hic queri utrum illa talis elacio / et amor proprie potestatis in viro
fuit sicut in muliere

Ad quod dicimus quia adam non fuit seductus eo modo quo mulier / non
enim putavit esse verum quod diabolus suggerebat / et eo tamen fuisse seductum
credi potest quod commissum veniale putavit quod peremptorium erat Sed nec
post seductus fuit nisi in eo tantum ut crederet deum illud lignum
ideo tangere prohibuisse / quia si tangerent fierent sicut dii / verum prevaricator
fuit adam ut testatur apostolus / potuit tamen aliqua elacio mentis eius
inesse / illico post temptacionem / ex qua voluit lignum vetitum experiri
cum mulierem non videret mortuam / esca illa accepta / unde augustinus super Genesim
Cum apostolus adam prevaricatorem fuisse ostendat dicens in similitudinem
prevaricacionis ade / seductum tamen negat / ubi ait / adam non est seductus
sed mulier / unde et interrogatus non ait / mulier seduxit me sed dedit mihi
et comedi / illa vero inquit serpens seduxit me / Hic autem seductum
negat apostolus / per quam id quod suadebat / cum falsum esset / verum
putatum est / scilicet quod deus lignum illud ideo tangere prohibuit / quia sciebat
eos / si tetigissent sicut deos futuros / tamquam eis divinitatem
invideret / qui eos homines fecerat Sed etsi virum propter aliquam mentis
elacionem / que deum latere non potuit / sollicitavit aliqua experiendi cu-
piditas / cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam /
non tamen eum arbitror si iam spirituali mente preditus erat / ullo modo
credidisse quod diabolus suggerebat

[illegible commentary, nine lines]

[illegible commentary lines]

Ex quo manifeste animadvertitur quis eorum plus peccaverit, Adam scilicet vel Eva. Plus enim videtur peccasse mulier, que voluit usurpare divinitatis equalitatem, et nimia presumptione elata credidit ita esse futurum. Adam vero non illud credidit, et de penitentia et dei misericordia cogitavit, dum uxori morem gerens, eius persuasioni consensit, nolens eam contristare et a se alienatam relinquere ne periret, arbitratus illud esse veniale, non mortale delictum. Unde Augustinus: Apostolus inquit, Adam non est seductus, quod utique ita accipi potest ut intelligatur non esse seductus prior, scilicet vel in eo in quo mulier, ut scilicet crederet illud esse verum: Eritis sicut dii; sed putavit utrumque posse fieri, ut et uxori morem gereret, et per penitentiam veniam haberet. Illi minus gravi peccavit qui de penitentia et dei misericordia cogitavit. Postquam enim mulier seducta manducaverat, eique dedit ut simul ederent, noluit eam contristare, quam credebat sine suo solatio contabescere, et a se alienatam omnino interire. Non quidem carnali victus concupiscentia, quam nondum senserat, sed amicabili quadam benivolentia, qua plerumque fit ut offendatur deus ne offendatur amicus. Quod eum facere non debuisse divine sententie exitus indicavit.

Alio quodam modo ipse etiam deceptus est. Inexpertus divine severitatis in eo falli potuit, ut veniale crederet esse commissum, sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est nullo modo arbitror illum potuisse seduci.

Ex his datur intelligi quod mulier plus peccaverit, in qua maioris tumoris presumptio fuit, que etiam in se et in proximum et in deum peccavit, vir autem tantum in se et in deum. Unde etiam colligitur quod mulier plus peccaverit, quia gravius punita est. Cui dictum est: In dolore paries filios tuos.

Sed huic videtur contrarium quod Augustinus super Genesim de viro et muliere peccatum suum excusantibus ait: Dixit Adam: Mulier quam dedisti michi dedit et comedi. Non dixit peccavi; superbia enim confusionis habet deformitatem, non confessionis humilitatem. Nec etiam mulier confitetur peccatum, sed refert in alterum dicens: Serpens decepit me et comedi. Impari sexu sed pari fastu. Ecce hic dicit Augustinus

[illegible commentary lines]

[illegible marginal glosses]

[illegible]

quia parem sibi Christum habuit mulier cum vidit. Sic ergo superbierunt et sic pecca-
verunt. Sed hoc videtur determinari sic ut dicamus primum utriusque fuisse superbiam
in excusatione peccati et Eva in esu ligni vetiti sed dispar [illegible]
multo maiorem in eo quod credidit et voluit esse sicut deus quod non vi-
[illegible] Adam credidit

Legitur quod voluit esse sicut deus dicit enim Augustinus super illud locum
Psalmi quae non rapui tunc exsolvebam. Rapuit Adam et Eva praesumens
ut diabolus de divinitate rapere voluit divinitatem et perdiderunt fe-
licitatem. Item super illum locum Psalmi Deus quis similis erit tibi. Qui
perverse vult esse ut deus perverse vult esse similis deo ut diabolus qui noluit
sub eo esse et homo qui ut servus noluit teneri praecepto sed voluit ut nullo
sibi dominante esset sicut deus. Item super illum locum Apostoli Non rapinam
arbitratus est se esse aequalem deo quia non usurpavit quod suum
non esset ut diabolus et primus homo

Ideo quibusdam videtur quod Eva
Adam ambierit esse sicut deus non tamen credidit illud fieri posse. Ideo
falsum esse quod diabolus promittebat cognovit. Licet divinitatis aequa-
litatem concupivit non tamen adeo exarsit nec tanta est affectus am-
bitione sicut mulier quae illud fieri posse putavit. Et adeo magis illud
ambiendo superbivit. Vir forte aliqua forte ambitionis sive praesum-
tionis sed non ita ut illud putaret verum fore vel possibile

His autem videtur [illegible] ideo
dictum esse quod Adam illud voluit quia mulier de eo sumpta illud voluit
sicut inquit Petrus dicitur primum hominem intrasse in mundum id est in hu-
manam naturam. Cum tamen mulier ante eum peccaverit quia priorem mulier
de eius factam vel potius ideo primum hominem dicitur intrasse quia peccante
muliere si vir non peccasset humanum genus nunc peccatis corruptum
periret. Minus ergo peccavit vir quam mulier

His autem opponi solet quod modo tribus
modis ut ait Ysidorus peccatum geritur scilicet ignorantia infirmitate industria
et gravius est infirmitate peccare quam ignorantia. Gravius est

[illegible]

[illegible]

... periss[e] n[on] obstante pecc[at]o mi[n]or[is] / quia fuerit in dilatione ... quia deus ei ... p[ro]pter ... atque ... inclito

industria quam infirmitate / Eva aut[em] p[u]t[atu]r ex ignorancia peccasse quia seducta fuit Adam vero ex industria quia non fuit seductus ut ap[osto]l[u]s ait

Ad quod dicimus quia licet Eva maior ignorancia deliquerit q[uae] putavit verum esse q[uo]d diabolus suadebat / non tamen maior q[uam] nonnulla ... esse mandatum et p[e]cc[at]um ... agere / vide[ntu]r excusari a p[e]cc[at]o p[er] ignoranciam non potuit

Est enim ignorancia q[uae] excusat peccantem / et est ignorancia talis que non excusat / est aut[em] ignorancia invincibil[is] / et ignorancia vincibil[is] excusacio o[mn]i[bu]s tollit[ur] ubi mandata non ignorant[ur]

Est aut[em] ignorancia triplex / et eor[um] q[ui] scire nolunt cum possint que non excusat / quia ipsa p[e]cc[at]um est / et eor[um] qui volunt sed non possunt que excusat / et est pena p[e]cc[at]i non p[e]cc[at]um / et eor[um] qui quasi simpliciter nesciunt / non renitentes / vel proterve scire / q[uae] neminem plene excusat / sed sic fortasse / ut minus puniat[ur] vi[de]t[ur] ab ad valentinum scribens aug[ustinus] excusacio qui mandata dei noverit / quia solent habere homines de ignorancia / licet gravius sit peccare scientem quam nescientem / non ideo tamen confugiendum est ad ignorancie tenebras / ut in eis quisque excusacionem requirat / aliud est enim nescisse / aliud scire noluisse / quia in eis qui intelligere noluerit ipsa ignorancia p[e]cc[atu]m est / in hys vero q[ui] non potuerunt pena p[e]cc[at]i / ignorancia vero q[uae] non est eor[um] q[ui] scire nolunt / sed eor[um] qui tamquam simpliciter nesciunt / nullum sic excusat ut eterno igne non ardeat / sed fortasse ut minus ardeat Non g[ener]aliter excusacio[n]em habent de ignorancia cui mandatum non innotuit p[e]cc[at]um esse scienter agere non ignorantem

Oler ... cum ... esset

natura homo / vel consensus mali processit Ad quod vide[tur] p[ri]ncipia ex libero arbitrio ... voluntatis fuit / et in ipso cum / et in alio causa extitit ut fieret deterior In alio quia in diabolo qui suasit / in ipso quia voluntate liberi arbitrii consensit / et cum liberum arbitrium sit bonum / exire unde bona malus ille consensus p[ro]venit / ita ex bono malum manavit / de hoc aut[em] in sequenti plenius tractabimus cum origo mali / et in qua re evaluerit investigabit[ur]

[illegible]

Non quia vero voluntas illud peccatum praecessit dicimus, quia peccatum et in voluntate et in actu consistit, voluntas actum praecessit, sed ipsam voluntatem alia hominis voluntas mala non praecessit, atque ex diaboli persuasione et hominis arbitrio illa voluntas mala prodiit, qua iustitiam deseruit et impunitatem inchoavit, et ipsa voluntas iniquitas fuit.

Praeterea quaeri solet cur deus hominem temptari permiserit quem decipiendum esse praesciebat, sed non esset laudabile homini si ideo bene vivere posset, quia nemo male vivere suaderet, cum et in natura posse et in potestate haberet velle non consentire suadenti deo iuvante, et est gloriosius non consentire quam temptari non posse. Moventur etiam quidam dicentes cur creavit deus quos futuros malos praesciebat? Quia praevidit quid boni de malis eorum esset facturus; sic enim eos fecit ut relinqueret eis unde aliquid facerent, et si culpabiliter aliquid facerent, illum de se aliquid laudabiliter operantem invenirent. A se enim habent voluntatem malam, ab illo naturam bonam et iustam poenam.

Fatua igitur dicimus non debere deum creare quos praesciebat malos futuros. Sciebat enim bonis profuturos et iuste pro mala voluntate puniendos. Addunt etiam talem hominem debere fieri qui nollet omnino peccare. Concedimus meliorem naturam esse quae omnino peccare nollet; concedant et ipsi non esse malam quae talis facta est ut posset non peccare si vellet, et iustam sententiam quae voluntate non necessitate peccavit. Cum ergo haec bona sit, illa melior, cur non utraque fieret ut uberius laudaretur deus de utraque? Illa enim est de sanctis angelis, haec de hominibus est. Item inquiunt: si deus vellet, et illi boni essent. Et hoc quidem concedimus, sed melius voluit ut quod vellent essent, et boni quidem non infructuose, mali non impune essent. Item inquiunt: posset deus voluntatem eorum vertere in bonum, quia omnipotens est. Posset utique. Cur non fecit? Quia noluit. Cur noluit? Non debemus plus sapere quam oportet.

Quod secundum animum rationalis fecerat hominem, habens discretionem boni et mali, scilicet ... creatorem ... virtutis et pure ... coniungebat, inter ...

non in origine accepisse putatur, et illam non studio vel disciplina aliqua paulatim temporis profecisse, sed ab exordio sue conditionis illam divinitus percepisse.

Ut quoque homo primus ante lapsum triplici cognitione preditus, rerum scilicet que facte erant, et creatoris sui, et sui. Rerum quippe cognitionem hominem accepisse perspicuum est, cum non ipse creator vel angelus aliquis, sed homo omnibus animantibus nomina imposuit, ut ostenderetur quod singulorum noticiam homo ipse habuit, que cum propter illum creata erant, et ab illo regenda disponenda erant; horum omnium deus illi scientiam tribuit, et providenciam atque curam reliquit; quia ut ait apostolus non est cura deo de bobus, quorum aliorumque animalium deus homini curam reliquit et providenciam, ut dicioni eius subicerentur et racione illius gubernarentur, ut sciret ille providere necessaria, a quibus emolumentum debeat recipere. Hanc autem scientiam homo peccando non perdidit, sicut nec illam qua carnis necessaria providentur, et ideo in scriptura homo de hiis non eruditur, sed de scientia anime quam peccando amisit.

Cognicionem quoque creatoris primus homo habuisse creditur, cognoscit enim a quo creatus fuerat, non eo modo cognoscendi quo ex auditu solo percipitur, quo a credentibus absens queritur, sed quadam interiori inspiracione qua dei presenciam contemplabatur, non tamen ita excellenter sicut post hanc vitam sancti visuri sunt, neque ita in enigmate sicut in hac vita videmus, [illegible]

Idem homo talem accepisse videtur, ut quid debebat superiori, quid equali, quid inferiori non ignoraret, condicionem quoque suam et ordinem, et qualis factus esset, qualiter incedere deberet, quid agere, quid cavere. Si horum noticia non fuisset, non esset reus prevaricacionis nisi se ipsum cognovisset.

Illud autem queritur utrum homo scientiam habuerit eorum que circa eum ventura erant, id est si ruinam suam presciverit, vel si prescierit bona que habiturus fuisset si in obediencia perstitisset. Videri potest quod ei magis facienda indicta sunt quam futura revelata. Accepit enim

sciam preceptum esse quae facienda erant, sed non habuit praescientiam eorum quae futura erant. Non fuit ergo homo praescius sui casus sicut et de angelis diximus. Sic quod autem supra praemissa assertione utens quam supra posuimus, haec de scientia hominis ante casum ad primum statum pertinet dixisse sufficiat.

Nunc investigari oportet quam gratiam vel potentiam habuit homo ante casum, et utrum per eam potuit stare vel non. Sciendum est ergo quod homini in creatione sicut et de angelis diximus datum est per gratiam auxilium et collata potentia per quam stare poterat, id est non declinare ab eo quod acceperat, sed non poterat proficere in tantum ut per gratiam operationis sine alia mereri salutem valeret. Poterat quidem per illud auxilium gratiae creationis resistere malo, sed non perficere bonum. Poterat tamen per illud bene vivere quodam modo, quia poterat vivere sine peccato, sed non poterat sine alio gratiae adiutorio spiritualiter vivere quo vitam mereretur aeternam. Unde Augustinus in Enchiridion: Sic factus est homo rectus ut manere in ea rectitudine posset non sine divino adiutorio, et suo fieri perversus arbitrio. Utrumlibet horum elegisset, Dei voluntas fieret, vel ab illo vel de illo. Quia enim suam maluit facere voluntatem quam Dei, de illo factum est voluntas Dei. Item in eodem: Sic oportebat prius hominem fieri ut et bene posset velle et male, nec frustra si bene, nec impune si male. Idem in libro De correptione et gratia: Si hoc adiutorium vel angelo vel homini cum primum facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta erat ut sine divino auxilio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidisset; defuisset quippe adiutorium sine quo manere non posset. Idem: Dederat Deus homini bonam voluntatem; in illa quippe fecerat eum rectum; dederat adiutorium sine quo non posset in ea manere si vellet; ut autem vellet, in eius dimisit arbitrio. Idem in eodem: Accepit posse si vellet, sed non habuit velle quo posset. Nam si habuisset, perseverasset. His testimoniis evidenter monstratur quod homo rectitudinem et bonam voluntatem in creatione accepit, atque auxilium quo stare poterat; alioquin non sua culpa videretur cecidisse.

ed quo etiam et bonam
voluntatem habuit homo sine peccatum non meruit
vitam valuit nec etiam sine stare valuit / quia nec aliquod malum ea-
tunc valebat / et ad tempus stare voluit sed non perseverauit / et ideo
vitam et bona fuit tunc voluntas hominis

Ad hoc autem quod diximus hominem non potuisse proficere
vel mereri per gratiam creacionis Solet opponi sic / per illud auxilium gratie
creacionis potuit stare in bono quod acceperat / potuit ergo resistere
temptacioni / sed resistere temptacionibus vel suggestionibus
malis meritum est / ac bonum remunerabile / Quare autem bonum meritum
profectus est / per gratiam creacionis proficere potuit sine adiectione alius
gratie. Ad quod dicimus quia resistere malo et non consentire temptaci-
oni non fuisset illi meritum / et si non consensisset / quia nichil erat
quod ad malum impelleret / sicut angelis qui non ceciderunt non
fuit meritum quod steterunt id est quod non ceciderunt / Nobis autem meritum est
aliquando si malum non facimus sed resistimus / ibi dumtaxat / ubi causa
subest / que nos ad faciendum monet / quia experti corruptela fomitis
ad lapsum ingessit nobis / Ubi autem non inducit causa nos ad malum
impellens non meremur / si ab eo declinamus / Declinare enim a malo
semper vitat penam / sed non semper meretur palmam

Hic considerandum est quod fuit illud
adiutorium homini datum in creacione / quo potuit manere si vellet
Illud utique fuit libertas arbitrii ab omni labe et corruptela immu-
nis / atque voluntatis rectitudo / et omnium naturalium potenciarum anime
sinceritas atque vivacitas

Liberum vero arbitrium est racionis facultas et voluntatis qua
bonum eligitur gratia assistente vel malum eadem desistente et
liberum quantum ad voluntatem / que ad utrumlibet flecti potest / arbitrium
vero quantum ad racionem cuius est facultas vel potencia illa / cuius etiam
est discernere inter bonum et malum / et aliquando quidem discrecionem habens
boni et mali / quod malum est eligit / aliquando vero quod bonum est

[illegible]

Hic considerandum

[illegible]

Sed quod bonum est nisi gratia addita vel adiuta non eligit, malum vero per se eligit. Est enim in anima voluntas naturalis, qua naturaliter vult bonum, licet tenuiter et exiliter, nisi gratia iuvetur, quae adveniens iuvat eam et erigit, ut efficaciter velit bonum; per se autem potest velle malum efficaciter. Illa igitur animae vis potentia qua velle bonum vel malum potest, utrumque discernens, liberum arbitrium nuncupatur. Quod bruta animalia non habent, quae ratione carent; sed habent sensum et appetitum sensualitatis. Est enim sensualitas quaedam vis animae inferior, ex qua est motus qui intenditur in corporis sensus atque appetitus rerum ad corpus pertinentium. Ratio vero vis est animae superior, quae, ut ita dicamus, duas habet partes vel differentias: superiorem et inferiorem. Secundum superiorem supernis conspiciendis vel consulendis intendit; secundum inferiorem ad temporalium dispositionem conspicit. Quidquid enim in anima nostra nobis considerantibus occurrit quod non sit commune cum bestiis, ad rationem pertinet. Quod autem in ea reperis commune cum bestiis, ad sensualitatem pertinet. Et ubi nobis gradatim in consideratione partium animae per gradus ascendentibus primum aliquid occurrit quod non est commune cum bestiis, ibi incipit ratio. Unde Augustinus in XII libro de Trinitate: Ita dicentes videamus ubi sit quoddam hominis exterioris interiorisque confinium. Quidquid enim habemus in anima commune cum pecore, recte dicitur adhuc ad exteriorem hominem pertinere. Non enim solum corpus homo exterior deputabitur, sed adiuncta quadam vita sua, qua compages corporis et omnes sensus vigent, quibus instructus est ad exteriora sentienda. Ascendentibus igitur introrsum quibusdam gradibus considerationis per animae partes, ubi incipit aliquid occurrere quod non sit nobis commune cum bestiis, ibi incipit ratio, ubi homo interior iam possit agnosci. Ratio autem per superiorem aeternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhaeret; porro inferior ad temporalia gubernanda deflectitur. Et illa rationis intentio qua contemplamur aeterna sapientiae deputatur; illa vero qua bene utimur temporalibus rebus scientiae deputatur. Cum ideo disserimus de natura mentis humanae, de una quadam re disserimus.

[illegible]

Aug 12°

hec vero aut gerendo adeptum [illegible] pro [illegible] aliud [illegible]
progressio temptationis in homine qualis tunc processit in primis parentibus [illegible]
[illegible] / Sic [illegible] locus [illegible] superior [illegible] et ista
deinde [illegible] superior [illegible] et inferior [illegible]
[illegible] carnalis [illegible] superior [illegible]
[illegible] [illegible]

nec eam [illegible] duo que commemoravimus nisi possemus geminamus. Carnalis
aut vel sensualis anime motus / qui in corporis sensus intenditur / nobis pecoribusque communis est / qui seclusus est / a ratione sapientie / et rationi autem scientie vicinus est

Illud quoque pretermittendum non est / prima talis nunc in homine uno quoque
temptationum ordo et progressio qualis tunc in primis processit parentibus / Ut enim
tunc serpens mulieri [illegible] suasit / persuasa consensit / deinde viro suo
dedit / sicque consummatum est peccatum / Ita et nunc in nobis pro serpente est sensualis
motus anime / pro muliere inferior portio rationis / pro viro superior rationis portio
/ et hic est vir qui secundum apostolum dicitur imago et gloria dei / et illa est mulier
que secundum eundem dicitur gloria viri / Inter hunc virum et hanc mulierem
est velut quoddam spirituale coniugium / naturalisque contractus / quo superior rationis
portio que vir debet preesse et dominari / inferior vero que mulier debet subesse
et obedire / Ideo vir secundum apostolum non debet habere velamen sed mulier
/ Et sic in ceteris animalibus non est inventum homini adiutorium simile
sibi / sed de illo sumptum quod ei formaretur in coniugium / ita in rebus anime
/ quas cum pecoribus habemus communes / nullum mentis nostre simile est
adiutorium viri dicitur in eo / Illud nimirum quod in actione temporalium tractandorum
ita ratione utimur ut non sit nobis cum pecore / rationale quidem est / sed ex illa rationali
mente qua sublimiori et incommutabili veritati tamquam ductum
/ et inferioribus tractandis / gubernandisque deputatum est / Sicut enim in omnibus
pecoribus non est inventum viro adiutorium simile / nisi de eo tractum
in coniugium formaretur / ita menti nostre qua supernam consulimus veritatem
nullum est adiutorium ad usum rerum temporalium quantum nature hominis satis est simile
adiutorium / ex anime partibus quas communes habemus cum pecoribus / Ideo
quiddam rationale nostrum / non ad unitatis divortium separatum / sed in auxilium societatis
quasi derivatum / in sui operis dispertitur officium / Et sicut una caro est duorum in
masculo et femina / Sic intellectum nostrum et actionem / sive consilium et executionem
vel si aliquo modo significantius dici potest / una mentis natura complectitur
/ ut sicut de illis dictum est erunt duo in carne una / Sic de his
dici possit duo in mente una / Certe ex his intelligi potest qualiter in ea

[illegible] / [illegible] intelligi [illegible] [illegible]
[illegible] / [illegible] superior [illegible] appellatur [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

Hominis existit ymago illius coniugii / et qualiter in singulis nobis spiritualiter sunt illa tria scilicet vir mulier et serpens

In nobis superius est ostensum quomodo preter tria in nobis consummetur peccatum / ubi agnosci poterit si diligenter intendatur quid sit in anima mortale vel veniale peccatum / Ut enim serpens diabolus suasit mulieri et mulier viro / ita et in nobis sensualis motus quasi illecebram peccati concepit / et sicut serpens suggerit mulieri scilicet inferiori parti racionis id est racioni scientie / que si consenserit illecebre mulier edit cibum vetitum / Post deinde dat viro cum superiori parti racionis id est racioni sapientie eandem illecebram suggerit / que si consentit / tunc vir etiam cum femina cibum vetitum gustat. Si ergo in motu sensualitatis tantum peccati illecebra teneatur / veniale ac levissimum est peccatum / Si vero inferior pars racionis consenserit / ita ut sola cogitacionis delectacione sine voluntate perficiendi teneatur mulier sola manducavit non vir / cuius auctoritate cohibetur voluntas ne ad opus usque perveniat. Si vero adsit plena voluntas perficiendi / ut si adsit facultas ad effectum perducatur / vir quoque manducavit / quia superior pars racionis / illecebre consensit / et tunc est dampnabile et grave peccatum

Cum autem mulier sine viro gustat / aliud est mortale / aliud veniale peccatum / Ut enim dictum est tunc mulier sine viro gustat cum ita delectacione cogitacionis peccatum tenetur ut faciendum non decernatur / vel cum quadam tamen et mente sana peccato adhibetur animo ut non liceat mulieri effrenata libertate in peccatum progredi. Si ergo peccatum non diu teneat delectacione cogitacionis sed statim ut mulierem tetigit viri auctoritate pellatur veniale est. Si vero diu in delectacione cogitacionis teneatur / et si voluntas perficiendi desit / mortale est / et ideo dampnabitur simul et vir et mulier id est totus homo / quia et tunc vir sicut debuit mulierem non cohibuit / unde potest dici consensisse

Itaque ut breviter summam perstringamus / quando peccatum ita in anima concipitur ut illud facere disponat / vel eciam perficiat aliud semel vel quando eciam delectacione cogitacionis diu tenetur mortale est / Cum vero in sensuali motu tantum est ut predximus tunc levissimum est quia vero tunc non delectatur

Quod autem supra dixi aliud frequenter / aliud semel / quia quedam sunt que si vel semel fiant vel facienda disponantur dampnant. quedam vero

[illegible]

Item

non nisi scientibus fiunt vel facienda disponuntur aut de otioso verbo etiam

.... Hoc autem Augustinus in xii libro de Trinitate tradit dicens Sicut enim illo coniugio

priorum hominum serpens manducandum persuasit mulieri aut non manducavit

sola sed viro suo dedit et simul manducaverunt etc. Ita et in quodam secreto

coniugio quod in uno homine geritur et dignoscitur tamen cum scientia que in rebus

temporalibus agendis ratiocinandi vivacitate utitur carnalis sensus ingerit

quandam illecebram tunc velut serpens alloquitur feminam. Huic autem

illecebre consentire de ligno vetito est edere. Sed iste consensus si sola

cogitationis delectatione contentus est superioris auctoritate ita re-

tinentur membra ut non exhibeantur arma iniquitatis peccato sic habendum existimo

velut cibum vetitum mulier sola comedit. Si autem in consensione illo ita

decernitur quodcumque peccatum ut si potestas sit etiam opere impleatur intelligenda

est mulier dedisse viro suo simul edendum illicitum cibum. Neque enim potest peccatum

non solum cogitandum suaviter verum etiam perpetrandum efficaciter mente

decerni nisi et illa mentis intentio penes quam summa potestas est membra

in opus movendi vel ab opere cohibendi male actioni cedat. Nec sane

cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis non quidem decernens esse

facienda tenens tamen et volvens libenter que statim ut attigerunt animum re-

spui debuerunt negandum est esse peccatum sed longe minus quam si et opere

statuatur implendum. Et ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda

est pectusque percutiendum atque dicendum Dimitte nobis debita nostra sicut et

nos dimittimus. Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam

suam quisque portabat et ideo si sola mulier edisset cibum illicitum sola

utique mortis supplicio plecteretur ita dici potest in homine uno si delectationibus

illicitis a quibus se continuo debet avertere cogitatio sola libenter

pascatur nec facienda decernantur mala sed tantum suaviter in recorda-

tione teneantur quasi mulierem sine viro posse damnari absit hoc credere.

Hec quippe una persona est unus homo est totus quoque damnabitur nisi

hec que sine voluntate operandi sed tamen cum voluntate animum talibus

oblectandi solius cogitationis sentiuntur esse peccata per mediatoris gratiam

remittantur. Idem quoque in eodem libro contra Manicheos de hac eadem re

sic ait Apostolus dicit sed nunc cum perceperit spiritus qui in ...

operatum in filiis diffidentie. Cum ergo visibiliter eis apparet aut quasi corporeis locis accedit ad eos et operatur. Sed nunc modis per quos tentat suggerit quemque peccatum, quibus suggestionibus resistendum est. Non enim ignoramus astucias eius. Quo enim accessit ad Iudam cum ei persuasit ut dominum traderet. Numquid in locis vel ante per oculos ei visus est. Sed utique ut dictum est in cor eius intravit. Repellit autem illum homo si paradisum custodiat. Posuit enim deus hominem in paradiso ut operaretur et custodiret quem sic etiam dicitur in Canticis canticorum: Ortus conclusus fons signatus, quo utique non admittitur perversitas ille persuasor, sed tamen per mulierem decepit. Non enim etiam rationem nostram deducit ad consensionem peccati, nisi cum delectatio mota fuerit in illa parte animi que debet obtemperare rationi tamquam rectori suo vel viro. Etiam in uno quoque nostrum nihil aliud agitur, nisi cum ad peccatum quisque delabitur, quam tunc actum est in illis tribus, serpente, muliere, viro. Nam primo fit suggestio sive per cogitationem sive per sensus corporis vel videndo vel tangendo vel audiendo vel gustando vel olfaciendo. Que suggestio cum facta fuerit, si cupiditas nostra non movetur ad peccandum, excluditur serpentis astucia. Si autem mota fuerit, quasi mulieri persuasum erit, sed aliquando ratio viriliter etiam commotam cupiditatem refrenat atque compescit, quod cum fit non labimur in peccatum, sed cum aliquanta luctatione coronamur. Si autem ratio consentiat et quod libido commovit faciendum esse decernat, ab omni beata vita tamquam de paradiso expellitur homo. Iam enim peccatum imputatur etiam si non subsequatur factum, quia rea tenetur in consensione conscientia. Hec de anime partibus interserimus ut ipsius anime natura plenius cognoscatur, secundum quam sive portionem in ea sit liberum arbitrium intelligatur, secundum rationem. Per hoc omne mortale peccatum geritur, sed non omne veniale, illud enim quod in solo motu sensualitatis existit.

[...] est autem plenius

Hic attendendum quod supra inscripta nomine sensualitatis non ad plenum tantum quod est quam habemus cum pecore, sed etiam inferior portio rationis que temporalium dispensationi intendit intelligitur, quod diligens lector in locis scripture ubi de ea fit mentio diligenter animadvertet.

Iam nunc

Di. XXV. [illegible] hic (?) dixit (?) Dei ar(?) [illegible]

[illegible]

Iam nunc ad propositum redeamus scilicet ad liberi arbitrii tractatum, quod philosophi diffinientes dixerunt liberum de voluntate iudicium, quia potestas ipsa habilitasque voluntatis et rationis, quam supra diximus esse liberum arbitrium, libera est ad utrumlibet, quia libere potest moveri ad hoc vel ad illud. Liberum ergo dicitur arbitrium quantum ad voluntatem, quia voluntarie moveri et spontaneo appetitu ferri potest ad ea que bona vel mala iudicat vel iudicare valet.

Et autem sciendum est quod liberum arbitrium ad presens vel ad preteritum non refertur, sed ad futura contingentia. Quod enim presens est, determinatum est, nec in potestate nostra est ut tunc sit vel non sit quod est; potest enim non esse vel aliud esse postea, sed non potest non esse dum est, vel aliud esse dum idest quod est. Sed futura an hoc sit vel illud ad potestatem liberi arbitrii spectat; non tamen omnia futura sub potestate liberi arbitrii veniunt, sed ea tantum que per liberum arbitrium possunt fieri. Si quis enim tale quid velit ac disponat facere quod in eius nullatenus sit potestate, vel quod sine ipsius dispositione eque fieret, in hoc ipse non habet liberum arbitrium. Et quidem secundum predictam assignationem in hiis tantum videtur esse liberum arbitrium qui voluntatem mutare et in utramque partem deflectere, in quorum videlicet potestate est eligere bonum vel malum, et utrumlibet secundum electionem facere vel dimittere; secundum quod nec in deo nec in hiis spiritibus qui eterna beatitudine gratia sunt roborati, ut iam peccare nequeant, liberum arbitrium esse nequit. Sed quod deus liberum arbitrium habeat, Augustinus docet in libro xxii de civitate dei, ita inquiens: Certe deus ipse numquid quia peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est? [illegible] quorum in libro de [illegible] ait Paulus dicit quia omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult, id est pro libere voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.

Sed aliter accipitur liberum arbitrium in creatore quam in creaturis. Dicitur enim liberum arbitrium dei deus sapientissima et omnipotentis voluntas, que non necessitate sed libera voluntate omnia facit prout vult. Ideoque [illegible] attendens non ita esse liberum arbitrium in deo sicut est in creaturis, aliquando videtur liberum arbitrium excludere in deo, quidam de prodigo filio dicens: Solus deus est in quem peccatum non cadit nec cadere potest; cetera vero cum sint liberi arbitrii in utramque partem flecti possunt.

[illegible]

hec aut (?) [illegible]

[illegible]

[illegible]

Illi vero angeli qui cum deo vivunt atque ita gratia beatitudinis confirmati sunt ut ad malum flecti nec velint nec possint, libero arbitrio non carent. Unde Augustinus in Enchiridion: Sicut prima immortalitas fuit quam peccando Adam perdidit posse non mori, ita primum liberum arbitrium posse non peccare, novissimum non posse peccare. Idem in eodem: Sic oportebat primum hominem fieri ut et bene velle posset et male; postea vero sic erit ut velle malum non possit, nec ideo carebit libero arbitrio. Multo quippe liberius erit arbitrium quod omnino non poterit servire peccato. Neque enim culpanda voluntas est aut voluntas non est aut libera dicenda non est qua beati esse sic volumus ut esse miseri non solum nolimus sed nequaquam prorsus velle possimus. Sicut ergo anima nunc habet nolle infelicitatem, ita nolle iniquitatem semper habitura est. Sed ordo servandus fuit quo deus voluit ostendere quam bonum sit animal rationale quod etiam peccare possit, quamvis melius sit quod peccare non possit. Ecce his verbis evidenter astruitur quod post beatitudinis confirmationem erit in homine liberum arbitrium quo peccare non poterit, et ita in angelis est. Et ipsi sancti qui cum deo sunt, tanto utique liberius, quanto apertius immunius ad bonum liberius, quo eum quisque ab illa peccati servitute, de qua scriptum est: Qui facit peccatum servus est peccati, longius absistit, tanto in eligendo bonum liberius habet iudicium. Unde si diligenter inspiciatur, liberum videtur dici arbitrium quia sine coactione et necessitate valet appetere vel eligere quod ex ratione decreverit.

Ex dictis perspicuum est quod maior fuit libertas arbitrii prima quam secunda, et tamen multo maior quam secunda vel prima. Prima enim libertas arbitrii fuit in qua poterat peccare et non peccare. Ultima vero erit in qua non poterit peccare. Media vero est qua possunt peccare et non peccare, ante reparationem etiam mortaliter, post reparationem non saltem venialiter.

Et prius notari in homine quatuor status liberi arbitrii. Ante peccatum cum ad bonum nil impediebat, ad malum nil impellebat non hu[...]

[illegible]

infirmitatem ad malum; habuit adiutorium ad bonum sine errore iudicare et voluntatem sine difficultate bonum appetere poterat. Post peccatum vero ante reparationem gratie premitur a concupiscentia et vincitur, et habet infirmitatem in malo sed non habet gratiam in bono; et ideo potest peccare et non potest non peccare, etiam dampnabiliter. Post reparationem vero ante confirmationem premitur a concupiscentia sed non vincitur, et habet quidem infirmitatem in malo sed gratiam in bono, ut possit peccare propter libertatem et infirmitatem, et possit non peccare ad mortem propter libertatem et gratiam adiuvantem; nondum tamen habet posse omnino non peccare vel non posse peccare, propter infirmitatem nondum perfecte absorptam et propter gratiam nondum perfecte consummatam. Post confirmationem vero, infirmitate penitus consumpta et gratia consummata, nec vinci poterit nec premi, et tunc habebit non posse peccare.

Unde manifestum est quod per illas penalitates pro peccato illo incurrit homo penam in corpore et depressionem liberi arbitrii. Per illud namque peccatum naturalia bona in homine corrupta sunt, et gratuita detracta. Hic enim est ille qui a latronibus vulneratus est et spoliatus: vulneratus quidem in naturalibus bonis, quibus non est privatus, alioquin non posset fieri reparatio; spoliatus vero gratuitis, que per gratiam naturalibus addita fuerant. Hec sunt data optima et dona perfecta, quorum alia sunt corrupta per peccatum, id est naturalia, ut ingenium, memoria, intellectus; alia subtracta, id est gratuita; quamquam et naturalia sint ex gratia ad generalem, quippe de gratia pertinet; sepe tamen huiusmodi distinctio fit cum gratie vocabulum ad specialem, non ad generalem refertur. Corrupta est ergo libertas arbitrii per peccatum, id est corrupte perdita. Unde Augustinus in Enchiridion: Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum. Cum enim libero arbitrio peccaretur, victore peccato amissum est liberum arbitrium, et a quo enim quis devictus est, huic servus addictus est. Ecce liberum arbitrium dicit hominem amisisse, non quia post peccatum non habuit liberum arbitrium, sed quia libertatem arbitrii perdidit, non quidem omnem, sed libertatem a miseria et a peccato.

Est namque libertas arbitrii ex superiori auctoritate a peccato amissa, a necessitate et ante peccatum et post, qua liberum est arbitrium, sic enim

[illegible] ... Si autem ... [illegible] ... libertas ... [illegible] ... voluntas ... [illegible]

cogi non potest, ita nec modo. Ideo quia voluntas mira apud deum indicia
que semper a necessitate libera est et numquam cogi potest. Ubi necessitas ibi non
est libertas, ubi libertas non est nec voluntas, et ideo nec meritum. Hec
libertas in omnibus est tam in malis quam in bonis.

Est et alia libertas a peccato, scilicet de qua dicit apostolus: ubi
spiritus domini ibi libertas, et veritas in evangelio: Si filius vos liberaverit et
vere liberi eritis. Hec libertas a servitute peccati liberat et servos iustitie facit.
Sicut e converso servitus peccati liberos iustitie facit. Unde apostolus: liberati a peccato
servi facti estis iustitie. Et item: cum servi essetis peccati liberi fuistis iustitie.
Hanc libertatem homo peccando amisit. Ideoque Augustinus dicit quod homo male
utens libero arbitrio et se perdidit et ipsum. Quia perdita est per peccatum libertas non arbitrii
sed a peccato. Qui enim facit peccatum servus est peccati.

Iterum libertatem que est a peccato illi soli inveniunt (?) quos
filius per gratiam liberat et reparat, non ita quod penitus sint sine peccato in
hac mortali carne, sed ut eis peccatum non dominetur neque regnet. Et
hec vera et bona libertas, quod bonam parit servitutem, scilicet iustitie. Unde
Augustinus in enchiridion: Ad iustitiam faciendam non erit aliquis liber nisi a peccato
liberatus esse iustitie ceperit servus, et ipsa vera est libertas propter recti facti
letitiam, simul et pia servitus propter precepti obedientiam. Est alia libertas non
vera, male servituti addicta, que est ad malum faciendum, ubi ratio dissentit a
voluntate, iudicans non esse faciendum quod voluntas appetit; ad bonum
non faciendum concordat ratio voluntati, et ideo ibi vera libertas est et pia
delectatione; autem ad malum consentiente mala autem [illegible] in enchiridion. Sed iam addicit:
Quis potest esse liber nisi qui peccare eum delectat? Liberaliter enim servit qui
sui domini voluntatem libenter facit, ac per hoc ad peccandum liber est qui peccati servus.

Iterum queri potest utrum libertas
qua quisque liber est ad malum sit
libertas arbitrii. Si enim libertas arbitrii est bonum quoddam est, que libertas
arbitrii bonum naturale est.

Non est ipsa libertas arbitrii que semper bona est, sed potius peccati servitutem
ad malum sit liberior et pronior, et ideo dicitur non esse vera libertas.

[illegible] ... libertas ... [illegible]

Est alia libertas

[illegible] ... libertas a peccato ... [illegible]
ubi spiritus domini ibi libertas et alibi veritas in evangelio dicit: Si filius vos liberaverit vere liberi
eritis. Et hec vera libertas [illegible] ... apostolus ...
[illegible] ... libertas amisit per [illegible] peccati

[illegible]

Est talis libertas

[illegible]

ad malum est. Aliis autem videtur quod hec libertas ad malum quam supra commemoravimus, non sit ipsa libertas arbitrii, sed sit quedam pronitas peccandi et servitus, que ex peccato est et mala est.

Similiter etiam que solet dici illa libertas vera que est ad iusticiam faciendam, sit ipsa libertas arbitrii. Quidam dicunt illam esse, sed secundum reparatam per gratiam, quia naturaliter libera est ad bonum, sine gratia non est libera ad bonum. Unde Augustinus in Enchiridion: Ista libertas ad bene faciendum tunc erit homini addicto et vendito, si eum redimat ille qui dicit: Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis. Quod antequam in homine fieri incipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio gloriatur, qui nondum est liber ad operandum bonum? Ecce aperte ostendit hic Augustinus per gratiam liberari ut possit bene operari. Quidam idem dicunt illam libertatem eandem que est ad bene faciendum cuius supra meminit Augustinus esse libertatem ipsam arbitrii gratia Dei liberatam et adiutam. Alii vero putant non esse ipsam arbitrii libertatem, sed aliam quandam que ex gratia et arbitrio incipit hominis, dum operari incipit esse cum reparatur.

Cui magis nobis placet ut ipsa libertas sit arbitrii et illa qua quis liber est ad bonum faciendum, ex causis tamen variis sortitur diversa vocabula: dicitur enim libertas ad malum faciendum antequam per gratiam sit reparata. Sed cum per gratiam fuerit reparata, dicitur libertas ad bonum faciendum, quia antea tantum libera est voluntas ad malum, per gratiam vero libera est ad bonum. Semper igitur voluntas hominis aliquo modo libera est, sed non semper bona est. Non enim est bona nisi cum a peccato liberata est; est tamen a necessitate libera. Unde Augustinus in libro de correptione et gratia: Semper in nobis voluntas libera est, sed non semper bona est. Aut enim libera est a iusticia quando servit peccato, et tunc est mala; aut a peccato libera est quando servit iusticie, et tunc est bona.

Est tamen libertas a miseria, de qua Apostolus ait: Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem glorie filiorum Dei. Hanc libertatem habuit homo ante peccatum, quia nulla angebatur miseria et nulla tangebatur molestia, et plenius in futura beatitudine, ubi miser esse non poterit. Sed in hac vita que est inter primum peccatum et ultimam consummationem, nemo a miseria liber est.

[illegible]

Capitulum

[illegible commentary]

Quia post peccatum non caret

Ex predictis iam apparet in quo peccatum

sit diminutum vel corruptum li. ar. quia ante peccatum nulla erat homini

difficultas nullumque impedimentum de lege membrorum ad bonum

nulla impulsio vel ad malum instigacio. Nunc autem per legem carnis

ad bonum impeditur et ad malum instigatur ut non possit velle efficere

bonum nisi per gratiam liberatum et adiutum. Quia ut ait apostolus peccatum habitat

in carne

Liber homo est ante peccatum semper et in singulis sit liber

non est tamen pariter liber in bonis et malis et ad bona et mala

liberius enim est in bonis ubi liberatum est quam in malis ubi liberatum

non est. Et liberius est ad malum quod per se potest quam ad bonum quod nisi

gratia liberatum et adiutum non potest

Libertas autem a peccato et a miseria per gratiam est libertas

vero a necessitate per naturam. Utramque libertatem nature (?) salvet et

Unde notat apostolus ex persona hominis non redempti ait velle ad-

iacet mihi perficere autem non invenio. Ac si diceret habeo libertatem

nature sed non habeo libertatem gratie. Ideo non est apud me

perfectio boni

Nam voluntas hominis quam naturaliter habet non valet erigi

ad bonum efficaciter volendum vel opere implendum nisi per gratiam liberetur

et adiuvetur liberetur quidem ut velit et adiuvetur ut perficiat. Quia ut ait

apostolus Non est volentis velle neque currentis currere sed miserentis dei qui operatur in nobis

velle et operari bonum. Cui gratie non adversatur voluntas hominis vel

operacio. Sed per gratiam voluntatem prevenit preparando ut velit bonum

et preparatam adiuvat ut perficiat

Hic est gratia operans et cooperans. Operans enim gratia preparat hominis

voluntatem ut velit bonum. Gratia cooperans adiuvat ne frustra

velit. Unde Aug. in lib. de gratia et li. ar. Cooperando deus in nobis

perficit quod operando incipit quia ipse ut velimus operatur incipiens

qui volentibus cooperatur perficiens ut quod volumus operatur etc.

[illegible commentary]

XXVI

Hic de gratia operante. Dist. 26.

[illegible marginal commentary]

[illegible]

aut volumus et sic volumus ut perficiamus nobis cooperatur/ sine illo vel operante ut velimus/ vel cooperante cum volumus bona pietatis opera nichil valemus

Ecce hijs verbis satis aperitur que sit gratia operans/ et que cooperans/ Operans enim est que preuenit voluntatem bonam/ ea enim liberatur et preparatur hominis voluntas/ ut sit bona/ bonumque efficaciter velit. Cooperans vero gratia voluntatem iam bonam sequitur adiuuando. Unde contra Julianum hereticum qui bonam voluntatem ex libero arbitrio esse dicebat/ atque hominem per liberum arbitrium posse bonum velle et operari sine gratia asserebat/ aut aptam de commendacione gratie apostolus intulit dicens/ non est volentis neque currentis sed dei miserentis/ Hoc si attendas inhane non extendas contra gratiam nitens voluntatis/ non enim ideo miseretur deus alicuius/ quia voluit et cucurrit sed ideo voluit et cucurrit quia misertus deus est/ preparatur enim voluntas hominis a deo et a deo gressus hominis dirigentur/ ideoque congrue ait non est volentis neque currentis sed dei miserentis/ non quia hoc sine voluntate nostra agatur. Sed quia voluntas nostra nil boni agit nisi diuinitus adiuuetur. Unde alibi apostolus ait Non autem ego sed gratia dei mecum. Non ideo dicat quia nichil boni agebat/ sed quia nichil boni ageret si illa non adiuuaret

Ex hijs testimoniis aperte insinuatur quia voluntas hominis gratia dei preuenitur atque preparatur ut fiat bona/ non ut fiat voluntas/ quia et ante gratiam voluntas erat/ sed non erat bona et recta voluntas.

Voluntatem vero quam [illegible] duobus [illegible] Augustinus ita diffinit. Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid non admittendum vel adipiscendum/ Hec autem ut non admittat malum et adipiscatur bonum/ preuenitur et preparatur dei gratia/ Unde apostolus gratiam preuenientem et subsequentem commendans gratiam operantem et cooperantem/ vigilanter dixit non est volentis neque currentis sed miserentis dei/ et non e contrario non est miserentis dei sed volentis et currentis

Planum est ut quibusdam placuit quod dictum est ita accipiatur

[illegible]

non est volentis neque currentis sed dei miserentis/ tamquam dicatur non sufficit
sola voluntas hominis/ si non sit etiam misericordia dei/ ergo dicatur non sufficit
etiam misericordia dei si non sit voluntas hominis. Ac per hoc si recte dictum est
illud quia id voluntas hominis sola non implet/ cur etiam non e contrario recte
dicitur non miserentis dei sed volentis est hominis cum id dei misericordia sola
non implet homo cum sperare recte non potest nisi velit nec pervenire
ad palmam nisi voluntate currat. Restat ergo ut ideo recte
dictum intelligatur ut totum deo detur/ qui hominis/ voluntatem bo-
nam prevenit et preparat adiuvandam et adiuvat preparatam/ volentem
prevenit ut velit/ volentem subsequitur ne frustra velit/ Certe his
verbis et aliis premissis evidenter traditur quod voluntas hominis preparatur
et prevenitur gratia dei ut bonum velit et adiuvatur ne frustra velit
itemque bona voluntas ...
tamen gratiam non gratia voluntatem. Unde Augustinus ad Bonifacium papam
scribens contra pellagianos inquit. Cum fides impetrat iustificationem
sicut unicuique deus partitus est mensuram fidei/ non gratiam dei ali-
quid meriti precedit humani/ sed ipsa gratia meretur augeri ut aucta mereatur et
perfici voluntate comitante non ducente pedissequa non previa.
Ecce hic expresse habes quod gratia prevenit bone voluntatis meritum/ et
ipsa voluntas bona/ pedissequa est gratie non previa
si diligenter intendas
... tibi demonstratur que sit ipsa gratia voluntatem preveniens
et preparans scilicet fides cum dilectione. Idem Augustinus in eodem tractans quomodo
iustificati sumus ex fide/ et gratis/ utrumque enim ait apostolus qui dicit
iustificati ex fide, alibi ait iustificati gratis per gratiam/ Hoc enim ideo
dixit/ ne fides ipsa superba sit/ nec dicat sibi si ex fide iustificati
quomodo gratis/ quod enim fides meretur cur non potius redditur
quam donatur/ Non dicat ista homo fidelis/ quia cum dixerit habeo
fidem ut merear iustificationem/ respondetur ei quid enim habes quod
non accepisti/ fides enim qua iustificatus es gratis tradita est

[illegible]

Hic aperte ostenditur quod fides est causa iustificationis; ipsa est enim
gratia et beneficium quo bona hominis praevenitur voluntas et praeparatur. Unde Augustinus
in libro Retractationum: Voluntas est qua peccatur et recte vivitur.
Voluntas vero ipsa nisi gratia dei liberetur a servitute qua peccati serva
facta est, et ut vitia superet adiuvetur, recte pieque vivi a mortalibus
non potest. Et hoc beneficium quo liberatur nisi eam praeveniret, iam meritis
daretur, et non esset gratia quae utique gratis datur. Praevenitur ergo
bona hominis voluntas illo gratiae beneficio quo liberatur et praeparatur;
et illud beneficium fides est recte intelligitur, sicut Augustinus in Enchiridion
ostendit dicens: Liberum arbitrium ad liberandum est post illam ruinam
a servitute peccati, nec omnino per se ipsum, sed per solam dei gratiam quae in fide Christi
posita est liberatur, ut voluntas praeparetur. Ecce aperte dicit gratiam
per quam liberatur arbitrium et praeparatur voluntas, positam esse in fide
Christi, ut in eodem impetret quod lex imperat. Ipsa eadem tamen quaedam
gratiae dona praevenit. Unde Augustinus in Enchiridion:

Praecedit bona voluntas hominis multa dei dona, sed non omnia. Quae
autem non praecedit, ipsa in eis est et ipsa. Nam utrumque legitur
in sacris eloquiis: Misericordia eius praeveniet me, et misericordia eius subsequetur
me. Nolentem quippe praevenit ut velit, volentem subsequitur ne
frustra velit. Cur enim monemur orare pro inimicis nostris nolentibus
pie vivere, nisi ut deus in eis operetur et velle? Itemque cur admonemur
petere ut accipiamus, nisi ut ab illo fiat quod volumus a quo factum est
ut velimus? Unde apostolus ait: Non est volentis neque currentis, sed dei
miserentis. Ex his apparet quod bona hominis voluntas quaedam dei
dona praevenit, quia eam comitatur gratia adiuvans, et quibusdam praeit,
quia eam praevenit gratia operans, scilicet fides cum caritate.

Non est tamen ignorandum
quod alibi Augustinus dicere videtur quod ex voluntate sit fides, de
illo verbo apostoli scilicet corde creditur ad iustitiam, ita super Iohannem tractans:
Non sicut apostolus ait creditur, sed corde creditur, quia cetera
potest homo nolens, nisi volens intrare ecclesiam [illegible]

[illegible]

accedere ad altare potest nolens sed non credere nisi volens. Item super Genesim ubi laban et batuel dixerunt: Vocemus puellam et queramus eius voluntatem, dicit expositor: quia fides est voluntatis non necessitatis.

Quod quidam videntes dicunt non hoc ita accipiendum fore ut ex voluntate hominis fidem intelligamus preuenire cum ipsa sit gratie dei donum, ut ait apostolus, et ex ea bona hominis merita incipiant, preueniat enim ut ait augustinus super psalmum lxxvj iustificatur impius, fit de impio pius ut deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari. Unde omnia bona merita incipiunt sed potius hec ideo dicta sunt quia non est fides nisi in eo qui vult credere, cum bonam voluntatem fides preueniat non tempore sed causa et natura. Unde augustinus super enchiridion dixit quod bona voluntas in eis donum est que non precedit et ipsa iuuat quia ea iuuat quibus preueniunt dum eis consentit ad effectum boni, et deus est qui ab eis non precedit[?].

Etiam donum habent [illegible] verba.

Ante quibus [illegible] de predestinatione sanctorum [illegible] pertractans illud verbum apostoli Non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, attendant inquit hec et verba ipsa perpendat qui putant ex nobis esse fidei ceptum et ex deo esse fidei supplementum, commendandum enim istam gratiam que non datur secundum aliqua merita sed efficit omnia bona merita. Non quod inquit sufficientes simus cogitare aliquid boni ex nobis. Prius autem non videtur prius esse cogitare quam credere. Nullus quippe credit aliquid nisi prius cogitauerit esse credendum. Si ergo cogitare bonum non est ex nobis ut hic apostolus tradit, neque credere, quamuis et ipsum credere nichil aliud est quam cum assensione mentis cogitare. Hic insinuare videtur quod cogitatio bona precedat fidem et ita bona voluntas preueniat fidem non preueniatur, quod predictis aduersari videtur.

Ad hoc autem dicimus quod alia cogitatio bona sine voluntas preueniunt fidem, sed non est bona illa voluntas vel cogitatio qua recte meritum, illa cum sine fide et caritate non est. Nam ut ait augustinus ad anastasium[?] sine spiritu sancto non est voluntas hominis libera cum captiuata.

[illegible]

vincatur. Non est libera ad bonum nisi liberata fuerit. Non enim libertatem vere
per spiritum caritatis diffundatur in cordibus. Non est libera voluntas
nisi liberata eam gratia per legem fidei. Non est libera sine fide operante
per dilectionem, et illa sufficienter et vere bona est. Non est enim fructus bo-
nus qui de caritatis radice non surgit. Si vero assit fides operans per di-
lectionem, fit delectatio boni.

Illa autem cogitatio boni sine voluntate,
que fidem et caritatem aliasque iustificationes precedit, non sufficit ad
salutem, nec recte vivitur ea. Hac voluntate concupiscitur illa bona volun-
tas que est magnum bonum. Ista vero non. Alia ergo est illa voluntas sine co-
gitatio, alia ista, et sicut illa istam precedit, ita illam precedit melius.
Vero autem ista distinguitur secundum illum locum psalmi: Concupivit anima mea
desiderare iustificationes tuas. Concupivit desiderare, inquit, non desideravit. Videmus
enim [illegible] quam utiles sunt iustificationes dei. Sed infirmi
impediti alii non desideramus. Prelatam ergo melius [illegible] aut
nullus affectus.

Cum bonum nec delectat agere [illegible] ut delectet, sic iste olim desiderare
concupiscebat que bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem quam
potuit videre rationem. Ostenditur itaque quibus gradibus [illegible]
Prius enim est ut videatur quam sint utiles et honeste, deinde ut eorum
desiderium concupiscatur. Postremo ut proficiente gratia delectet eorum operatio
quorum sola ratio delectabat.

Attende hunc ordinem gratiarum quem hic distincte assignat Augustinus, quia
scilicet eorum melius bonorum precedit concupiscentiam cogitatio, et ipsam concupiscentiam delectatio
que sit per caritatem et fidem, qua hec vere bona est voluntas, qua
recte vivitur; ipsa quoque fidei comes est, non prima. Sic verba Augustini sumpta
secundum hanc distinctionem considerat, nullam ibi repugnantiam fore accidit.

Omnibus ignorantibus certa, ante gratiam precedentem et operantem, qua voluntas
bona preparatur in homine, precedere quedam bona [illegible] gratia [illegible]
[illegible] vita non [illegible] ut gratiam qua iustificatur
illius eius [illegible] percipiende
que voluntatem hominis
sanat, ut sancta legem impleat.

[illegible]

[illegible]

nulla merita praecedunt. Ipsa est enim quae iustificat impium ut sit pius, et qui prius erat impius. Quis autem impius non gratiam sed poenam debebat? Ut gratia esset gratia si non daretur gratuita, datur autem gratuita, quia nihil boni ante fecerat. Unde hanc meruit. Non negamus quin multa alia habeant, quamvis habeant gratiam ab homine fieri bona, sicut homines possunt agros colere, domos aedificare et alia plura bona facere sine gratia cooperante.

Item considerandum est quod cum praedictum sit gratiam operantem et praevenientem voluntatem hominis liberare et praeparare ut bonum velit, et gratiam cooperantem et subsequentem adiuvare ut non frustra velit, videlicet una sit et eadem gratia, id est unum munus gratis datum quod operetur et cooperetur, an diversa, alterum operans et alterum cooperans, in hoc ipsam non incongrue videtur.

Quod una et eadem sit gratia, id est donum, eadem virtus quae operatur et cooperatur, sed propter diversos eius effectus dicitur operans et cooperans. Operans enim dicitur in quantum liberat et praeparat voluntatem hominis ut bonum velit, scilicet ut opus bonum faciat. Cooperans in quantum eandem adiuvat ne frustra velit, scilicet ut opus faciat bonum. Ipsa enim gratia non est otiosa sed meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici.

Si vero quaeritur, quo ipsa gratia praeveniens meretur augeri, cum nullum meritum sit sine libero arbitrio, et quid sit ipsa gratia, an virtus an non. Si virtus, an actus vel non. Ut hoc apte insinuari valeat, praemittendum est esse tria genera bonorum. Alia namque sunt magna bona, alia minima, alia media, ut ait Augustinus in libro primo Retractationum: virtutes namque quibus recte vivitur magna bona sunt. Species autem quorumlibet corporum, sine quibus recte vivi potest, minima bona sunt. Potentiae vero animi, sine quibus recte vivi non potest, media bona sunt. Item virtutibus nemo male utitur. Ceteris autem bonis, id est mediis et minimis, non solum bonus sed etiam malus quisque utitur, et ideo virtute nemo male utitur, quia opus virtutis est bonus usus istorum quibus etiam non bene uti possumus. Nemo autem bene utendo male

[illegible]

bonorum

ut hoc aperte insinuari

[illegible] ... bona magna ... bona minima et bona potentia et bona dispositio corporis ... quibus bonis non possumus male uti ... possumus et bene et male uti

[illegible]

utitur. Non solum autem magna sed etiam minima et media bona esse prestat bonitas dei / Ecce habes tria genera bonorum distincta

Media autem in quibus bonis contineatur liberum arbitrium / de hoc autem ait in retractacionum ait / In medijs quidem bonis inventum liberum voluntatis arbitrium quia et male illo uti possumus / sed tamen tale est / ut sine illo recte vivere nequeamus / Bonus autem usus eius iam virtus est / que in magnis reputatur bonis / quibus male uti nullus potest / et quia bona / et magna / et media et minima / ex deo sunt / sequitur ut ex deo sit etiam bonus usus libere voluntatis / qui virtus est et in magnis numeratur bonis

Unde diligenter que dicta sunt et cetera

In virtute est ... supra quibus / dixit esse opus virtutis esse bonum usum illorum bonorum / quibus etiam non bene uti possumus / id est mediorum / in quibus posuit liberum arbitrium / cuius quoque bonum usum dixit esse virtutem / quod ... non est ergo opus virtutis quod supradixit esse / aliud est virtus aliud opus eius

Et videndum est quid sit virtus et quid sit actus vel opus eius. Virtus est ut ait Augustinus bona qualitas mentis / qua recte vivitur / qua nullus male utitur / et quam solus deus in homine operatur / de quo quod opus dei tamen est sicut de virtute iusticie aut docet super illum locum psalmi / feci iudicium et iusticiam. ita dicens / Iusticia magna virtus est / quam non facit in homine nisi deus / quod cum ait psalmista ex persona ecclesie / feci iusticiam non ipsam virtutem quam non facit homo / sed opus eius intelligi voluit / Ecce aperte insinuatur hic quod iusticia in homine non est opus hominis sed dei / quod et de alijs virtutibus intelligendum est

Nam de gratia fidei ephesiis scribens apostolus similiter fidem non ex homine / sed ex deo tamen esse asserit inquiens / gratia estis salvati per fidem / et hoc / non ex vobis / dei enim donum est / quod exponens ita ... id est fides non est ex vi nature pure / quia donum dei pure est et ... quod fides non est ex libitu arbitrii sine gratia ... trio voluntatis / quod superioribus consonat ubi dictum est gratiam

[illegible]

praevenientem vel operantem ad virtutem, quae voluntatem hominis liberat et sanat, ut Augustinus in libro de spiritu et littera ait: Lex justificatur, non per liberum arbitrium voluntatem, sed per gratiam Christi. Non quod sine voluntate nostra fiat, sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, ut sanet gratia voluntatem, et sanata voluntas impleat legem.

Si igitur gratia quae sanat et liberat voluntatem hominis virtus est vel una vel plures, cum ipsa gratia non sit exercitus voluntatis, sed eam potius sanat ac praeparat ut bona sit, consequens est ut virtus non sit exercitus arbitrii, et ita non sit motus vel affectus mentis, cum omnis motus vel affectus mentis sit exercitus arbitrii. Sed bonus exercitus liberi arbitrii, malus vero exercitus liberi arbitrii tantum, ut enim ait Augustinus in libro retractationum: homo sponte ex libero arbitrio cadere potuit, non etiam resurgere. Item in libro de duabus animabus: Ac si liberum ad faciendum vel non faciendum motum animi caruerint, si denique his ab opere suo potestas nulla conceditur, eas peccati tenere non possumus. Hic ostenditur quod motus animi sive ad bonum sive ad malum exercitus arbitrii est. Ideoque si gratia vel virtus motus mentis est, exercitus arbitrii est. Si vero exercitus arbitrii est vel exceptione, tamen non solus Deus sine homine eam facit.

Propterea quidam non irrationabiliter tradunt virtutem esse bonam mentis qualitatem sive formam, quae animam informat, et ipsa non est motus vel affectus animi, sed ea liberum arbitrium iuvatur ut ad bonum moveatur et erigatur, et ita ex virtute et libero arbitrio nascitur bonus motus vel affectus animi, et exinde bonum opus procedit exterius.

Sicut pluvia irrigatur terra ut germinet et fructificet, nec pluvia est terra, nec germen, nec fructus, nec terra germen vel fructus, nec germen fructus, ita gratiae mentis nec a libero voluntatis infunditur pluvia divinae benedictionis, id est inspiratur gratia, quod solus Deus facit, non homo cum eo, qua irrigatur voluntas hominis ut germinet et fructificet, id est sanatur et praeparatur ut bonum velit, secundum quod dicitur operans, et iuvatur ut bonum faciat, secundum quod dicitur cooperans. Illa gratia virtus non incongrue nominatur, quia voluntatem hominis infirmam sanat et adiuvat.

[illegible]

[illegible marginal gloss]

Nullum ergo ex gratia dicuntur esse /
bona merita / Incipe / aut intelligitur gratia gratis /
dans i. deus / vel potius gratia gratis data / que voluntatem hominis prevenit /
Non enim esset magnum si hoc a deo dicerentur esse / a quo sunt omnia / sed potius
eius gratia gratis data intelligitur ex qua incipiunt bona merita /
Nec enim ex sola gratia /
esse dicamus non excluditur liberum arbitrium / quia nullum meritum est in homine
quod non sit per liberum arbitrium / sed in bonis merendis cause principalitas gratie attribuitur
quia principalis causa bonorum meritorum est ipsa gratia / qua excitatur liberum
arbitrium et sanatur atque adiuvatur voluntas hominis ut sit bona /
Nec gratia ipsa donum dei est et hominis meritum / Ymmo gratie / quia ex gratia principium
est / et gratia est unde Aug. ad Sixtum presbiterum Quod est hominis meritum
ante gratiam / cum omne meritum bonum nostrum non in nobis faciat nisi gratia / ex gratia enim
ut dictum est que prevenit et sanat arbitrium hominis / et excitat arbitrium
in anima bonus affectus sive bonus mentis motus / et hec est primum bonum
meritum hominis / Sicut ubi gratia ex fide virtute et hominis arbitrium / gratuitum concipit
quendam motum bonum et remunerabilem i. ipsum credere / ita ex caritate et
libero arbitrio alius quidam motus prevenit s. diligere / bonus valde / sic de ceteris
virtutibus intelligendum est / et isti boni motus vel affectus merita sunt et dona
dei / quibus meremur et ipsorum augmentationem / et alia que consequuntur hic et
in sequentibus nobis apponitur
Nullum ergo dicitur fides meritum iustificationis
Et iterum etiam / ex ea ratione dictum accipitur / qua pactum fidei
meritum illam / scilicet de caritate et de iustitia et de aliis accipitur / Si
enim fides ipsa virtus pro ... dicitur esse actus qui est meritum / tamen ipsa
ex libero arbitrio originem habet / quod quia non est sic / dicitur esse meritum / quia actus
eius est meritum / Si tamen ad sit caritas / sine qua nec credere nec sperare
est meritum vite / ex quo apparet ut / quia caritas est spiritus sanctus que
anime qualitates informat et sanctificat / ut eis anima informetur et
sanctificetur / sine qua anime qualitas non dicitur virtus / quia non valet
sanare animam
a ... Nunc vero virtutibus atque virtute bona sunt ... et ex gratia

[illegible]

[illegible]

non est meritum sed gratia/ non tamen sine libero arbitrio provenit merita nostra. Si bona affectus
eorum [illegible] atque bona opera que deus remunerat in nobis/ ipsa sunt
dei dona. Unde Augustinus ad Sixtum presbyterum/ cum coronat merita nostra/ nichil aliud co-
ronat quam munera sua/ Unde vita eterna/ quam in fine addit meritis precedentibus
reddere/ quia eadem merita quibus redditur non a nobis sunt sed in nobis facta sunt
per gratiam. Recte ergo ipsa gratia vocatur/ quia gratis datur/ non ideo gratis
quia non sit meritis data/ sed quia data sunt per gratiam ipsa merita quibus
datur.

Ex premissis etiam innotescit

nobis aliquatenus patet qualiter gratia praeveniens meritum. Augustinus/ talia/ et quid ipsa
sit/ an virtus/ an aliud/ et si virtus sit/ an actus vel non/ Consequens est enim
supra expressi quaerendum quod ipsa est virtus/ et virtus non est actus sed eius causa
non tamen sine libero arbitrio.

Unde quod supra Augustinus dicit bonum usum
liberi arbitrii esse virtutem/ ita accipi potest idest actum virtutis/ alioquin sibi contradice-
ret/ ipse enim opus virtutis supra dixit esse bonum usum eorum/ quibus
non bene uti possumus/ in quibus possumus liberi arbitrii. Si vero bonus usus liberi
arbitrii/ opus virtutis est/ tamen virtus non est/ Cum ergo bonum usum esse virtutem
esse dixit/ nomine virtutis opus vel usum significavit

Idem namque usus bonus ex virtute est

et ex libero arbitrio/ sed ex virtute principaliter et bonus ille usus in magnis bonis
annumerandus est. Illa autem gratia praeveniens que virtus est non usus liberi ar-
bitrii/ sed ex ea provenit bonus usus liberi arbitrii/ quae nobis est a deo non a nobis/ usus
vero bonus arbitrii et a deo est et ex nobis/ et ideo bonum meritum est/ ubi enim solus
deus operatur/ Hic deus et homo/ hoc meritum ex illa praevenientia gratia praevenit
quod apostolus innuit dicens gratia dei sum id quod sum et gratia eius in me va-
cua non fuit. Super quem locum Augustinus ita ait. Recte gratiam nominat/ primum
enim sola gratia dat deus et non nisi per gratiam/ cum non praecedunt nisi mala
merita/ sed post gratiam incipiunt merita bona/ Et ut ostendat etiam liberum arbitrium
addit/ et gratia eius in me vacua non fuit/ et ne ipsa voluntas sine gratia
dei putetur aliquid bonum posse subdit. Non autem ego solus a sine
gratia/ sed gratia dei mecum et cum libero arbitrio/ plane cum data fuerit gratia incipiunt
esse etiam nostra merita bona/ per illam tamen/ quia si illa defuerit cadit homo

[illegible]

[illegible]

Alii vero dicunt virtutes esse
bonos usus naturalium potenciarum, non tamen omnes sed tantum
interiores qui in mente sunt; exteriores vero qui per corpus geruntur non virtutes esse
dicunt, sed opera virtutum. Et ideo quia Augustinus dicit esse opus virtutis bonum
usum naturalium potenciarum, de usu exteriori accipiunt. Cum vero dicit bonum usum
liberi arbitrii virtutem esse, et magnum inter bona, de usu interiori intelli-
gunt; et virtutes nichil aliud esse quam bonos affectus vel motus mentis
esse asserunt, quos Deus in homine facit non homo; quia licet illi motus
sint liberi arbitrii, non tamen esse queunt nisi Deus ipsum liberet et adiuvet gratia
sua operante et cooperante; quam Dei gratuitam voluntatem accipiunt
qua Deus est qui operatur in nobis velle et operari bonum. Motus autem virtutes
sunt motus mentis testimoniis sanctorum asserunt. Dicit enim Augustinus super Iohannem:
Quid est fides? credere quod non vides. Credere autem motus mentis est in Deum.
Item in libro de doctrina christiana: Caritatem autem voco motum animi. Si
vero caritas et fides motus animi sunt, virtutes ergo motus animi dicuntur.
Quibus alii respondentes premissa verba Augustini
ita intelligenda fore insinuant: Fides est credere quod non vides, id est fides
est virtus qua creditur quod non videtur. Item caritas est motus animi,
id est gratia qua movetur animus ad diligendum. Et quod hec et huiusmodi sic ita
accipienda sint, ex hiis convincitur que alibi Augustinus ait super Iohannem in sermone libri quo
in evangelio ait: Est fides qua creduntur ea que non videntur, que proprie dicitur
fides. Item in XIII libro de Trinitate: Alia sunt ea que creduntur, aliud est fides qua
creduntur. Ex hiis verbis argumentando sic procedunt: aliud est credere, aliud
illud quo creditur; sed constat autem fidem esse id quo creditur; sic ergo
credere non est fides, quia credere non est id quo creditur. Addunt quoque
virtutem opus Dei tantum esse, quam solus facit in nobis; ipsa ergo non est usus
vel actus liberi arbitrii, sed credere est actus liberi arbitrii; non est ergo virtus.
Hiis et aliis, scilicet rationibus ac testimoniis innituntur utrique. Horum autem
iudicium diligentis lectoris relinquo examini ad alia properans.

XXVIII

Hoc vero incunctanter et fideli-
ter tenendum est, liberum arbitrium sine gratia preveni-
ente et adiuvante non sufficere ad iusticiam et salutem optinendam.

[illegible]

nec meritis precedentibus gratiam dei adminicari, sicut pelagiana heresis
tradidit. Unde ut ait Aug. in li. i. retractationum

contra heresim pelagianam liberum sic asserimus voluntatis arbitrium
ut gratie dei non relinquamus locum, quamquam predicanda
gratia dari asserimus. Pelagianorum heresis omnium recentissima a pelagio
monacho est exorta. Hii dei gratie, qua predestinati sumus et qua me-
ruimus de potestate tenebrarum erui, in tantum inimici sunt, ut sine hac
credant hominem posse omnia divina mandata. Denique pelagius a
fratribus increpatus quod nihil tribueret adiutorio gratie dei ad eius man-
data facienda, non eam libero arbitrio preponebat sed infideli calliditate sup-
ponebat dicens ad hoc eam dari hominibus ut que facere per liberum ar-
bitrium iubentur facilius possint implere per gratiam, dicendo utique facilius posse
implere per gratiam voluit credi etiam difficiliter tamen posse homines sine
gratia facere iussa divina. Illam vero gratiam dei sine qua nichil boni
possumus facere non esse dicit nisi liberum arbitrium quod nullis suis precedentibus
meritis ab illo accepit natura nostra, ipso adiuvante tamen per suam
legem atque doctrinam ut discamus que facere et sperare debeamus, non
autem per donum spiritus sui ut que didicimus esse facienda faciamus.
Ac per hoc dimittis dari nobis scientiam qua ignorantia pellatur, carita-
tem autem negat divinitus dari qua pie vivatur, ut scilicet donum dei
scientia que sine caritate inflat, non sit donum dei ipsa caritas que
ut scientia non inflet, edificat. Destruit etiam orationes quas facit
ecclesia sive pro infidelibus doctrine dei resistentibus ut convertantur
ad deum, sive pro fidelibus ut augeatur eis fides et perseverent in ea. Has enim
non a deo accipere sed a seipsis homines habere contendunt, gratiam dei
qua liberamur ab impietate dicentes secundum merita nostra dari. Parvulos
etiam sine ullo peccati originalis vinculo asserunt nasci.

Unde non dicit sine gratia hominem
per liberum arbitrium omnia iussa implere, hominis indigentibus ... Si
nisi non potest ea facere homo que iubentur non est imputandum ei,
ad mortem ... sicut tamen ... Aug. in li. de libero arbitrio asserens
quod his ... peccat in eo quod nullo modo vitari potest peccato

Gratia dei

Aut cavendum igitur potest hoc testimonio aug. pelagius usus est disputando adversus eum immo adversus gratiam sicut aug. in libro retractationum illud aliquid retractans commemorat inquiens In his atque huiusmodi libris meis quia gratia dei commemorata non est de qua tunc non agebatur putant pelagiani suam nos tenuisse sententiam sed frustra hoc putant voluntas quippe est qua peccatur et qua recte vivitur quod his verbis egimus sed ipsa nisi gratia dei liberetur et ut recta sit adiuvetur recte a mortalibus vivi non potest [illegible] ex apte deserviat ex quo sensu illa dixit immo [illegible] intellectus

Similiter etiam intebatur pelagius libris aug. contra gratiam que in libro de duabus animabus dicit peccatum inquit reum teneri quemquam qui non fecit quod facere non potuit summe iniquitatis et insanie est hiis auditis exultat pelagius dicens

Quam ergo perniciosi et illi qui non habent gratiam sine qua non possunt facere divina mandata rei tenentur. Hec autem qua vere dixit in libro retractationum pelagio prius apperuit dicit cum contra manicheos dixerit qui in homine duas naturas esse contendunt unam bonam ex deo alteram malam ex gente tenebrarum que nunquam bona fuerit nec bonum velle potest quod si esset non videretur ei imputandum esse si non bonum faceret

Ubi etiam aug. dicit que hic gratie conveniunt videndum qua inspiciatur et etiam in libro contra adimantum manichei discipulum nisi quisque voluntatem in suam mutaverit bonum operari non potest in nostra potestate esse posuimus dum docemus ubi aut aut facite arborem bonam scilicet quod aug. in retractationibus non esse contra gratiam dei quam predicamus ostendit. In potestate quippe hominis est mutare in melius voluntatem sed ea potestas nulla est nisi a deo detur de quo dictum est dedit eis potestatem filios dei fieri

Cum enim hoc sit in potestate quod cum volumus facimus nichil tam in potestate quam ipsa voluntas est. Sed preparatur a deo voluntas eo ergo modo dat potestatem

Sic est etiam intelligendum quod in eodem ait sed divina potestate esse ut velit miseri bonitate dei vel exui iusti severitate [illegible] in nostra potestate non est nisi quod maxime sequitur voluntatem [illegible]

174

[illegible]

adeo facile sit opus [illegible]

In expositione quod [illegible]

vit que videntur [illegible]

Quia autem bonum operam [illegible]

[illegible] est credere intellec[illegible]

[illegible] operandi [illegible]

173

[illegible]

pellagianor[um] heresis

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

24

[illegible] possit [illegible]

[illegible] augustinus [illegible]

[illegible]

Ca 7 27 [illegible] potest [illegible] [illegible] nullus [illegible] petrus [illegible] sufficit sibi ad [illegible] [illegible] possit [illegible] petrus [illegible] [illegible] voluntas [illegible]

[illegible] petrus [illegible] [illegible] possit [illegible] [illegible] possit [illegible] petrus [illegible]

[illegible] petrus [illegible] [illegible] possit [illegible] [illegible] voluntarie

Ca 7 37 [illegible] potest [illegible] [illegible] petrus [illegible] [illegible] petrus [illegible]

[illegible]

adeo facile sit opus pietatis, etiam quod impossibile et difficile sunt.

In expositione quoque quarundam propositionum epistole ad Romanos quedam Augustinus inserit que videntur huic doctrine gratie adversari. Ait enim: Quod credimus nostrum est; quod autem bonum operamur illius est qui credentibus dat spiritum sanctum. Et paulo post: Nostrum est credere et velle, illius autem dare credentibus et volentibus facultatem bene operandi per spiritum sanctum.

Que qualiter intelligi debeant Augustinus ipse in libro retractationum aperit dicens: Verum est quidem, adde esse quod operamur bonum. Sed eadem regula utrumque est et volendi scilicet et faciendi, et utrumque ipsius est, quia ipse preparat voluntatem; et utrumque nostrum, quia non fit nisi volentibus nobis. Illa utique profecto non dixissem, si iam scirem etiam ipsam fidem inter munera spiritus sancti reperiri.

Illud etiam diligenter est inspiciendum quod Augustinus in libro sententiarum Prosperi dicit, scilicet quod posse habere fidem sicut posse habere caritatem natura hominum est; habere autem fidem sicut habere caritatem gratia est fidelium. Quod non ita dictum est tamquam ex se aliquis valeat habere fidem vel caritatem, sed quia aptitudinem naturalem habet mens hominis ad credendum vel diligendum, que data gratia proveniente credit et diligit, quod sine gratia non valet.

Hic ergo de gratia et libero arbitrio indubitanter teneamus quod Ieronimus in explanatione fidei catholice ad Damasum papam contra Iovinianum et Manicheum et Pelagium expressius dicens docet: Liberum inquit sic confitemur arbitrium, ut dicamus nos semper indigere dei auxilio; et tam illos errare qui cum Manicheo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quam illos qui cum Ioviniano asserunt hominem non posse peccare; uterque tollit libertatem arbitrii. Nos vero dicimus hominem semper et peccare et non peccare posse, ut semper nos liberi confiteamur esse arbitrii. Hec est fides quam in catholica ecclesia didicimus, quam semper tenuimus.

Post hec considerandum est utrum homo ante peccatum egeret gratia operante et cooperante. Ad quod breviter dicimus quia non cooperante tantum, sed etiam operante gratia indigebat, non quidem secundum omnem operandi modum operantis gratie, operatione modo

[illegible]

cum liberando et sanando voluntatem hominis ad bonum egebat. Itaque homo ea ut non liberaret voluntatem suam que per peccatum serva non fuerat, sed ut sanaret ad volendum efficaciter bonum, quod ipse non poterat. Non enim poterat bonum velle sine gratia ut Augustinus in Enchiridion evidenter videtur. Illam inquit immortalitatem in qua non potuit non mori, nam hanc primam perdidit per liberum arbitrium, hanc vero in qua non potuit mori acceptura erat per gratiam quam fuerat si non peccasset acceptura. Verumtamen sine gratia nec tunc illud meritum esse potuisset, quia etsi peccatum in solo esset arbitrio constitutum, non tamen iustitie tenende vel retinende sufficiebat liberum arbitrium nisi divinum preberetur adiutorium. Ecce ex hiis verbis satis ostenditur quod ante peccatum homo indigebat gratia operante et cooperante. Non enim habebat quo per se mereri posset sine gratie operantis et cooperantis auxilio, habuit tamen quo poterat stare.

Ratio que solet, utrum homo ante lapsum virtutes habuerit, quibusdam videtur quod non habuerit, eo quod habere virtutes adam inquiunt non habuit, quia preceptum dei contempsit, nec prudentiam, quia sibi non providit, neque temperantiam, quia aliena appetiit, nec fortitudinem, quia prave suggestioni assensit, quibus sufficere dicunt. Quod vero tunc habuisse has virtutes que perierunt, sed Augustinus, virtutem amisisse, quod multis sanctorum testimoniis comprobatur, ait enim Augustinus in quadam omelia: Adam perdita caritate malus inventus est. Item Ambrosius sicut dum vicit adam de limo terre ad ymaginem dei factum prudentia armatum, temperancia compositum, caritate splendidum, ignis prius vestibus divinis et celestibus expoliaverunt, postea percussit. De hiis enim ambobus adsit verum ait.

Si vero adam plus erat non est preteriendum, quia cuius meriti adam habuerat supra pluribus quoque dicitur quod homo ante peccatum virtutes habebat. Sed quod virtutibus erat sine virtute, dicitur quoque super Genesim dicit adam ante peccatum spirituali mente preditum fuisse. Non est ergo dubitandum hominem ante peccatum virtutibus fulsisse, sed illis peccato spoliatum fuisse.

[illegible]

[illegible]

348.
175

[illegible] 28 CM

[illegible] et [illegible]

[illegible] sensibilis [illegible] et [illegible]

[illegible] Et [illegible]

[illegible]

[illegible]

non acc[illegible] [illegible] [illegible] nō [illegible] [illegible] actus | [illegible] [illegible] actu[illegible] / [illegible] [illegible] actus [illegible]

[illegible] obiecto. Et quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] actus [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] actu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / et [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] nō [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible]

[illegible] / [illegible] nō posse [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] actu [illegible] [illegible] [illegible] posse

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / Et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] in [illegible] / [illegible] in [illegible] / [illegible] in [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]   [illegible]

[illegible]

Nullus quoque post peccatum penam eiectus est de paradiso in terram miseriarum locum sicut in Genesi legitur. Nunc ergo ne forte mittat manum suam et sumat de ligno vite et comedat et vivat in eternum. Emisit eum deus de paradiso voluptatis. Verbis istis insinuari videtur quod numquam moreretur si postea de illo sumpsisset ligno.

Sed quia peccatum iam mortuum corpus habebat, illa verba extra li[gnum] ... accipi possunt. Deus more nostro loquens de homine superbo ait: Videte ne forte mittat manum suam et cetera. Id est cavete vos angeli ne comedat de ligno vite quo indignus est, de quo si perstitisset comederet et viveret in eternum. Sed modo propter inobedientiam indignus est comedere, sicut verbo dixit, ita opere exibuit. Emisit eum deus de paradiso voluptatis in locum sibi congruum, sicut plerumque malus cum inter bonos vivere cepit, si in melius mutari noluit de bonorum congregatione pellitur, pondere prave consuetudinis pressus.

Et non posset ad illud accedere. Collocavit deus ante paradisum cherubin et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vite. Quod mistice non frustra sed hoc modo accipi, quia per ministerium angelorum ignea custodia ibi constituta sunt. Hec enim celestes potestates in paradiso visibili facta esse credendum est, ut per angelicum ministerium ibi esset quedam ignea custodia, non tamen frustra, sed quia aliquid significat de paradiso spirituali. Cherubin enim interpretatur plenitudo scientie, que est caritas, quia plenitudo legis est dilectio. Gladius autem flammeus pene temporales sunt, que versatiles sunt, quia tempora volubilia sunt. Illa ergo ad custodiam ligni vite ideo parata sunt ante paradisum, quia ad vitam non redditur nisi per cherubin, scilicet plenitudinem scientie, id est caritatem, et per gladium versatilem, id est tollerantiam passionum temporalium.

Queritur autem quare vetitus de ligno vite ante peccatum comederit homo. Debet autem in hoc de lapsu primorum ... indignum esse ... hominis ante malignam diaboli persuasionem abstinuisse, arbore vetito, atque usu fuisse concessis. Hiis verbis ostenditur quod ...

[illegible]

d. xxx

de ligno vite an peccatum sumpserunt / quibus preceptum erat ut de omni ligno paradisi comederent / nisi de ligno scientie boni et mali

Hanc ergo perpetua soliditate corporis et immortalitate vestiti non essent / ut nulla infirmitate vel etate in deterius mutarentur

Hanc virtutem prebuit illud lignum vite fuisse dicitur / sed forte hoc non conferebat nisi sepe de illo sumeretur / Potuit ergo fieri ut de illo sumerent semel et non sepius / Qui aliquam moram in paradiso fuisse intelligamus dicit scriptura eum fuisse ibi soporatum quando costa de latere eius assumpta est et inde formata est mulier / et ea que ante eum ducta quibus nomina imposuit

Insipientibus insinuandum est licet excepte non eum perfecte sufficimus qualiter primus homo deliquerit / et quam ex peccato penam subierit / quibus addiscendum est peccatum simul ac penam per eum transisse in posteros per unum apostolus ostendit / inquiens / sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit / ita et in omnes homines mors pertransiit

Hic primo videndum est quod sit illud peccatum originale sed an actuale / et si de originali intelligatur / quid quoque sit originale et quomodo pertransierit vel pertranseat in omnes / diligenter inquirendum est

Quibusdam placuit de peccato actuali ad illud accipe assertionibus hac apostolum sensisse / cum infra ait sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi / itaque etc. / eundemque inquiunt etiam ipso nomine / ex quo intelligitur apostolus peccatum / quod per unum hominem intravit in mundum / scilicet inobedientiam / Inobedientia vero peccatum actuale est

Et aiunt dicit intrasse in mundum / non traductione originis sed similitudine prevaricationis / quoniam qui in illo primo peccasse dicuntur / quia omnibus ille unus peccandi exemplum exstitit

Et male senserunt quidam heretici qui dicti sunt pelagiani / de quibus augustinus in libro de baptismo parvulorum commemorat dicens / Sciendum est inquiunt hereticos quosdam qui vocati sunt pelagiani / dixisse peccatum primi transgressionis in alios homines non propagatione sed imitatione transisse / Unde impugnabant nolunt

[illegible]

349. 177.

Originale quod [illegible] lege [illegible] tractu [illegible] infra [illegible]

[illegible] peccati quod [illegible] peccati actualis

[illegible] quod habitum [illegible]

[illegible]

[illegible] sibi obligare [illegible]

[illegible]

Tyrannus quod [illegible] actu [illegible] peccati

[illegible] carnis [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

de ligno vite an[te] petum sumpserunt / quibus preceptum erat ut de omni ligno paradisi comederent / nisi de ligno sc[ienti]e boni et mali

[illegible]

credere probatur solum originale peccatum quod in nascentibus nullum esse
omnino concedunt. Sed cum dicatur quia si apostolus peccatum imitationis non propaga-
tionis intelligi voluisset, eius principium non adam sed diabolum diceret,
de quo in libro Sapientie dicitur: Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum,
et quia non vult intelligi hoc esse factum propagatione sed imitatione,
continuo subiunxit scriptura: Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius.
Imitantur quidem adam quotquot per inobedientiam transgrediuntur manda-
tum dei. Sed aliud est quod exemplum est voluntate peccantibus, aliud
quod origo est cum peccato nascentibus. Non est igitur accipiendum peccatum
ade transisse in omnes imitationis tantum exemplo, sed propagationis contagione
[illegible] est illud peccatum originale, ut apostolus autem testatur, quod
per adam transiit in omnes per eius carnem viciatam concupiscentialiter genera-
tos. Quod diligenter investigandum est
quid sit. De hac enim sancti doctores sub obscure locuti sunt, atque scho-
lastici doctores varia senserunt. Quidam enim putant originale peccatum
esse reatum pene pro peccato primi hominis, id est debitum vel obnoxietatem
qua obnoxii et addicti sumus pene temporali et eterne pro primi hominis actuali peccato,
quia pro illo, ut aiunt, omnibus debetur pena eterna nisi per gratiam liberentur.
Iuxta horum sententiam oportet dici originale peccatum nec culpam esse nec
penam. Culpam non esse ipsi fatentur, penam quoque [illegible] esse non potest,
quia est debitum pene; originale peccatum est [illegible] debitum pene non sit pena,
nec originale peccatum est pena. Quod etiam quidam eorum admittere dicunt.
In scriptura originale peccatum sepe nomine reatus, et reatum ibi intelligi
ut dictum est obnoxietatem pene, et ea ratione asserunt peccatum originale
dici esse in parvulis, quia parvuli pro illo primo peccato rei sunt pene, sicut
peccato [illegible] patris aliqui exulant filii, sed in [illegible] sunt.

Quod originale peccatum culpa sit
pluribus sanctorum testimoniis ostenditur. [illegible] ubi dicitur: Omnes geniti
[illegible] omnes in peccato nati sumus, et excepto uno de
[illegible] culpam [illegible] originalem nobiscum traximus [illegible]
[illegible] peccatis implicatur [illegible] culpam originalem dicit nos

nature. Ut constet originale peccatum culpam esse, duo quedam inducit. De natura et gratia dicit: Augustinus sic ait: Omnes, ut ait apostolus, peccaverunt, utique vel in se ipsis vel in Adam, quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter attraxerunt vel quod malis moribus addiderunt. Peccatum enim primi hominis non solum ipsum sed omne nocuit genus humanum, quia ex eo dampnacionem simul et culpam accepimus. Idem super psalmum: Quod de corpore mortuo seminatur, in vinculo peccati originalis nascitur et mortis. Ideo ergo se in iniquitatibus conceptum dicit David, quia in omnibus trahitur iniquitas ex Adam et vinculum mortis. Nemo enim nascitur nisi trahens penam et meritum pene. Meritum autem pene peccatum est. Omnis ergo qui nascitur per carnis concupiscentiam peccatum trahit, peccatum utique originale, culpa est, quam omnes concupiscentialiter concepti trahunt. Unde in ecclesiasticis dogmatibus scriptum est: Firmissime tene et nullatenus dubites hominem qui per concubitum viri et mulieris concipitur cum originali peccato nasci, impietati subditum mortique subiectum, et ob hoc natura ire filium nasci, a qua nullus liberatur nisi per fidem mediatoris Dei et hominum. His aliisque auctoritatibus evidenter ostenditur peccatum originale culpam esse et omnibus concupiscentialiter genitis trahi a parentibus.

Nunc superest videre quid sit ipsum peccatum originale, quod cum non sit actuale non est actus sive motus anime vel corporis; si enim actus esset anime vel corporis, actuale utique peccatum esset. Sed actuale non est; non est igitur actus vel motus. Quid ergo originale peccatum dicitur? Fomes peccati, scilicet concupiscentia vel concupiscibilitas, que dicitur lex membrorum sive languor nature sive tyrampnus qui est in membris nostris sive lex carnis. Unde Augustinus in libro de baptismo parvulorum: Est in nobis concupiscentia que non est permittenda regnare. Sunt et eius desideria que sunt actuales concupiscentie, que sunt arma diaboli, que veniunt ex languore nature. Languor autem iste tyrampnus est qui movet mala desideria. Si ergo vis esse victor tyrampni, atque inhermem inimicum invenire, non obedias concupiscentie male. His verbis satis ostenditur fomitem peccati esse concupiscentiam.

[illegible]

Omne autem com[...]
nitis cum eam d[...]
quia semper pugna[...]
natissimus fimiri no[...]
non potest / Omne autem [...]
[...] paruulos [...]

Non dicit [...] 353. 179

[illegible]

est itaque omnes in adam [...]
plures quos genuit [...]
petones ita et in illo [...]
peccasse sicut ab illo [...]
non prius / nisi ab eius [...]
[...] peccata in quibus [...]
in quo omnes peccauerunt [...]
Hoc est originale peccatum [...]
quo peccatores nascimur [...]
geniti / quod ex adam sunt [...]
et in corporibus demergitur [...]
homines malos dicit esse [...]
Ame dixit primum hominem [...]
[illegible]

[illegible]

[illegible] petrum actuale vel originale [illegible] actuale [illegible] obediencia [illegible] petrum actuale [illegible]

[illegible] peccatum originale [illegible] originale [illegible] actuale [illegible] quia [illegible] sed [illegible]

[illegible] originalis [illegible] nichil [illegible] originale [illegible] peccatum et [illegible] originale [illegible] formam [illegible]

[illegible] peccatum actuale [illegible] mortale [illegible] veniale [illegible] originale [illegible] veniale [illegible]

[illegible] defectu [illegible] vel [illegible]

[illegible] originali [illegible]

[illegible] peccatum originale [illegible] culpa

[illegible]

Omne autem concupiscere non actum concupiscendi sed vicium primum significat; quam dixit legem carnis. Unde idem: In tractatu de verbis apostoli ait: Semper plaga est in corpore mortis. Ista ipsa concupiscentia cum qua nati sumus finiri non potest quamdiu vivimus; minui cotidie potest, finiri non potest. Illa autem est concupiscentia cum qua nati sumus, reatum vero huius est per parvulos baptismum concupiscere facit, adultum etiam concupiscentem reddit. Sicut cum in oculo ceci in nocte manet cecitatis est, sed non apparet nec discernitur nisi videntem in tenebris, nisi luce veniente, sic in parvulo manens esse non apparet, donec etatis provectioris tempus occurrat.

Ex hiis datur intelligi quid

sit originale peccatum, scilicet vicium concupiscentie, quod in omnes concupiscentialiter natos per Adam intravit, eosque maculavit. Unde Augustinus in libro de baptismo parvulorum: Adam preter imitationis exemplum, occulta etiam tabe carnalis concupiscentie sue tabificavit in se omnes de sua stirpe venturos. Hinc apostolus ait: In quo omnes peccaverunt, cum sperte et sine ambiguitate dixit apostolus, sive cum intelligitur in quo homine, sive in quo peccato, satis est: in Adam et omnes peccaverunt, ut in materia, non solum exemplo, ut dicunt Pelagiani; omnes enim ille unus homo fuerunt, id est in eo naturaliter erant. Manifestum est itaque omnes in Adam peccasse quasi in massa; ipse enim peccato corruptus, quos genuit omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur constituti sunt peccatores. Ita et in illo uno peccato quod intravit in mundum omnes dicuntur peccasse; quia sicut ab illo uno homine, sic ab uno eodem peccato in omnes esse non possunt, nisi ab eius reatu per baptismum absolvantur. Alia ergo sunt peccata in quibus non peccaverunt quorum peccata sunt; aliud vero unum in quo omnes peccaverunt, a quo omnes peccatores constituti sunt.

Hoc est originale peccatum, quo peccatores nascuntur omnes concupiscentialiter geniti, quod ex Adam sive ex inobedientia eius emanavit, et in posteros derivatur. Unde apostolus: Cum scripserit per inobedientiam unius hominis multos dicit esse constitutos peccatores, quod est actuale peccatum, cum ante dixit per unum hominem peccatum intrasse in mundum et in eo omnes peccasse.

[illegible]

[illegible]

quod de congruo deum esse oportet accipi

Nec ergo ut praebe[d]iam unius

multi constituti sunt peccatores / eo sensu dictum esse intelligendum est quod ex inobedientia ade, scilicet ex peccato actuali ade processit originale peccatum quo omnes nascuntur peccatores / ut et in illo esset et in omnes transiret

Unde augustinus iuliano heretico nullum peccatum in parvulis esse contendenti respondens / aperte asserit peccatum originale ex voluntate ade processisse / ac per eius inobedientiam in mundum intrasse / sic inquit contra iulianum / per quod peccatum intravit in parvulo / ita inquis / nec peccavit iste qui nascitur / nec peccavit ille qui genuit Non peccavit ille qui condidit / per quas ergo rimulas inter tot praesidia innocentiae peccatum fingis ingressum / Respondet ei sacra pagina / per unum hominem peccatum intravit in mundum / per unius inobedientiam ait apostolus / Quid quaeris amplius quid quaeris apertius Item inquit iulianus si per hominem unum peccatum intravit in mundum / peccatum est vel ex voluntate vel ex natura / Si ex voluntate mala est voluntas quae peccatum fecit. Si autem ex natura est / mala est natura. cui respondeo ex voluntate peccatum est. aliter forte utrum originale peccatum ex voluntate primi hominis esse / sic respondeo et omne peccatum ex voluntate primi hominis esse quia hoc ex voluntate primi hominis seminatum est / ut et in illo esset et in omnes transiret

Adhuc autem quod diximus in adam fuisse omnes homines / quidam liberi speculatores sic obiciunt dicentes Non omnis caro quae ab adam traducta est / in eo simul existere potuit / quia multo maioris quantitatis est quam fuit corpus ade / in ipso nec tot certa attomi fuerunt / quot ab eo homines descenderunt / quo circa / vel illi non esse asserunt sicut in universum quae in primo fuisse parente

Quibus videri potest

quod materialiter atque carnaliter

non formaliter dicuntur fuisse in primo parente / cum quod in filiis caro naturaliter est / descenderit a primo parente / lege propagationis / et in se auctum et multiplicatum est / nulla extrinsecus substantia in id transeunte et ipsum in futuro resurget / fermentum quod habet acervus sed non continet

[illegible]

d̄ 30

[illegible]

[illegible] [illegible] nichil [illegible] [illegible] petri [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] petri aureoli [illegible] habitus [illegible] [illegible] habitus [illegible]
[illegible] petri aureoli [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habitus [illegible]
[illegible] habitus [illegible]
[illegible]
[illegible] petri aureoli [illegible]
[illegible] habitus [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] petri aureoli [illegible]
[illegible] petri aureoli [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] petri aureoli [illegible]
petri aureoli [illegible] petri [illegible]
[illegible] petri [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] petri aureoli [illegible]
[illegible] petri aureoli

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible commentary, upper margin]

alii in humanam substantiam, quae secundum propagationem descendit ab Adam.

Transmisit enim Adam modicum quid de sua substantia in corpora filiorum suorum quando eos procreavit, id est aliquid modicum de massa substantiae eius divisum est, et inde formatum corpus filii, suique multiplicatione sine rei extrinsecae adiectione auctum est; et de illo ita augmentato aliquid separatur, unde formantur posterorum corpora; et ita procedere creditur praedicto ordine lege propagationis usque ad finem humani generis. Itaque diligenter atque perspicue intelligentibus patet, omnes secundum corpus fuisse in Adam per seminalem rationem, et ex eo descendisse propagationis lege.

Quod nihil extrinsecum

cum in humanum corporis naturam transeat

Veritas in Evangelio significat, dicens omne quod intrat in os, in ventrem vadit et in secessum emittitur. Sed etiam etiam audi et hoc modo: puer qui statim post ortum moritur, in illa statura resurget quam habiturus erat si viveret usque ad aetatem triginta annorum, nullo vitio corporis impeditus. Unde ergo illa substantia quae adeo parva fuit in ortu, in resurrectione tam magna erit, nisi in se multiplicatione? Unde apparet quod etiam si viveret, non aliunde, sed in se augmentaretur illa substantia, sicut costa de qua facta est mulier, et sicut panes evangelici.

Quod in fruitionem transeant cibi et humores

in carnem et sanguinem transeant, sed non in veritatem humanae naturae quae a primis descendit parentibus, quae sola in resurrectione erit; reliqua vero in quam cibi transeunt tamquam superfluum in resurrectione deponetur. Quae vero ab aliorum alimentis fomentis convalescat

Nunc superest investigare

qualiter illud peccatum a parentibus traducatur in filios, utrum secundum animam solam an secundum carnem, sive secundum utrumque.

Putaverunt quidam secundum animam trahi originale peccatum, non solum secundum carnem, quia non solum carnem sed et animam ex traduce esse arbitrati sunt, sicut caro in generatione prolis decisa de parentum substantia trahitur, ita

Nunc superest [illegible] originalis traductione a parentibus in filios et [illegible]

[illegible commentary, lower margin]

[illegible]

etiam de eius anima/ anima generi essentialiter deduci ab illis estimatur

Postquam sicut de corrupta carne caro corrupta seminatur/ ita etiam de anima peccatrice anima peccatrix corruptione originali infecta/ ab illis traduci dicatur

Sed aut fides katholica

respuit tamquam adversum veritati

dampnat/ que non animam sed carnem solam sicut supra dictum est ex traduce

re admittit. Non quod secundum animam sed secundum solam carnem peccatum originale

trahitur a parentibus/

est enim peccatum originale ut supra dictum est concupiscentia. Non quidem actus

sed vicium. Unde Augustinus ad Valencium/ ipsa concupiscentia est lex membrorum vel carnis/ que est morbidus quidam affectus vel languor/ qui commovet illicita desideria/ i. carnalem concupiscentiam/ que lex peccati dicitur/ que dicitur manere in carne/ non quia in anima sit/ sed quia per corruptionem carnis in anima fit

Cum enim propter peccatum corrupta sit in adam adeo ut cum ante peccatum vir et mulier sine incentivo libidinis et concupiscentie fervore possent convenire essentque thorus immaculatus/ iam post peccatum non valet fieri carnalis copula absque libidinosa concupiscentia que semper vicium est/ et etiam culpa/ nisi excusetur per bona coniugii. In concupiscentia ergo et libidine concipitur caro formanda in corpus prolis. Unde caro ipsa que concipitur in viciosa concupiscentia/ polluitur et corrumpitur/ ex cuius contactu anima cum infunditur maculam trahit qua polluitur et fit rea .i. vicium concupiscentie quod est originale peccatum.

Dicitur ergo ipsum peccatum dicitur manere in carne/ caro enim que in concupiscentia libidinis seminatur nec culpam habet/ nec actum culpe/ sed causam. In eo ergo quod seminatur corrupta est/ i. et aut quod inest concupiscentia vicium est/ unde dubitatur de verbis apostoli sic aut quomodo habitet peccatum in carne cum non sit ibi/ sed fugans bonum/ ecce [illegible] corruptum/ est peccatum ipsa corporis corruptio [illegible] manet in corpore robur tenens divine sententie date in adam/ cuius consorcio anima maculatur peccato/ per id ergo quod sit causa [illegible] re dicitur peccatum in carne/ et est lex carnis quod non habitet peccatum

[illegible]

in anima sed in carne / quia peccati causa ex carne est / non ex anima
quia caro est / ex concupiscentia carnis peccati / et per traducem omnis caro fit rea
peccati / Anima vero non traducitur / et ideo in se causam peccati non habet / Augustinus
quomodo ex carne peccatum anima contrahit in sermone quodam de verbis
apostoli ostendit dicens Vitium conceptionis est / quod anima non a se sed ex carne
contrahit Natura propter humana non opere dei cum vitio primitus est insti-
tuta / sed voluntatis arbitrio post hominem venit vitio est sauciata
ita ut non sit in carne bonum sed malum quo vitiatur anima

Et qui solet vitii causa origi-
nalis peccati que dicta est esse in carne / culpa
sit vel pena / sine aliquid aliud / culpa esse non potest / quia culpa non
est in re insensibili Si enim culpa esset in carne ante infusionem anime /
actualis esset vel originalis Sed actualis ibi non est / nec originalis
culpa / quia ipsa causa est originalis peccati / Si autem pena est / que
est illa / passibilitas / vel mortalitas / vel alia corruptio / hos enim de-
fectus carni inesse constat

Ad quod dici potest /
quia multiplex carnis defectus / et proprie pollutio
quedam / quam ex fervore coitus parentum concupiscentia libidinosa / con-
trahit caro dum concipitur causa est originalis peccati / que recte vicium
sine corruptio carnis appellari potest / et que fedius [illegible] esse videtur
in carne concupiscentialis traducta que in ea vitium traducitur / et
concupiscentia vel corruptio sit in carne ante quam anima accedat / effectu peccati
cum anima infunditur / que ex corrupte carnis maculatur sicut in vase
[illegible] vitium esse cui vinum infusum acessat

Hec autem inveniunt et illa
[illegible]berunt audientes originale peccatum filiis
traduci a parentibus iam per baptismum ab illo peccato mundatis / dicens [illegible]
dum inductione id posse fieri in similitudinem autem infidelis de baptismo [illegible]
ita inquiens / quod [illegible] auferit manet tamen in eo que
[illegible] quod etiam palea que opere humano tamen [illegible]
separatur manet tamen in fructu qui de purgato nascitur tritico [illegible]

[illegible]

[illegible]

peccatum quod in parvulis per baptismum mundatur manet in eis quos genuerint / ex hoc enim gignunt quod adhuc vetustate trahunt / non ex hoc quod lex in novitate promovit eos inter filios dei / Non enim generant parentes filios secundum illam generationem qua denuo sunt nati sed potius secundum eam qua carnaliter ipsi primum sunt generati

An constitum est quid sit originale

peccatum carnaliter a parentibus in filios et parvulorum animam transeat / ex quibus etiam innotescit quare dicatur originale peccatum / ideo scilicet quia ex vitiosa lege originis nostre in qua concipimur scilicet carnis libidinosa concupiscentia traducitur / ut supra dictum est / Omnes enim quia ex carne viciata ab adam concepti sumus / ideo peccatum traximus / quia christi corpus ex eadem carne formatum est / que ab adam descendit / sed eius conceptus est celebratus non lege peccati scilicet concupiscentia carnis / viri et caro eius peccatrix non fuit / sed operatione spiritus sancti. Noster vero conceptus non fit sine libidine / et ideo non est sine peccato / quod evidenter augustinus ostendit in libro de fide ad petrum sic dicens / Quia dum sibi invicem vir et mulier commiscentur sine libidine non est parentum concubitus. Ob hoc filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus / ubi peccatum in parvulos non transmittit propagatio / sed libido / nec fecunditas nature humane facit homines nasci cum peccato / sed feditas libidinis quam homines habent ex illa iustissima condempnatione peccati / Ideo beatus david peccatum originale quo naturaliter obnoxii filii sunt ire / dicit In iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea. Ex hoc itaque apparet ex lege conceptionis traduci originale peccatum quia ipsum corpus quod fit in carne / anima ex eiusdem commixtione concupiscentie maculam non trahit

Sed ad hoc opponitur hoc modo

in ipso conceptu ubi dicitur transmitti peccatum propagatur caro nec tunc infunditur anima secundum physicos sed circa effigiationem corporis / quod etiam Moyses in exodo aperte significat ubi ait de percussa muliere si quis percusserit mulierem pregnantem et abortivum fecerit si adhuc informe fuerit puerperium multabitur pecunia Si autem formatum fuit

[illegible]

Dis. 32. Supra determinavit de peccato originali [illegible] [illegible]

[illegible]

reddat animam paratam / Formatum non intelligit ipsa anima animatum / et informe quod nondum habet animam. In ipso ergo conceptu cum caro propagatur nondum infunditur anima. Quomodo ergo ibi peccatum transmittitur / cum peccatum non possit esse ubi anima non est / Ad quod dici potest quod in illo conceptu dicitur peccatum transmitti / non quia originale peccatum ibi sit / sed quia caro contrahit ibi / ex qua peccatum fit in anima / cum infunditur / et utrumque vocatur conceptus scilicet et cum caro propagatur / formaturque corpus humanum recipit / et cum anima infunditur / quod etiam alii dicunt nativitatem / unde quod natum est ibi. Hec autem nativitas dicitur in lucem editio quomodo supra dictum est /

Peccatum originale esse in eo tempore assignatum est

Post premissa tractatur / quod originale peccatum dicatur / superest investigare quomodo in baptismo dimittatur / cum etiam post baptismum remaneat concupiscentia que ante fuerat / Unde videtur vel peccatum originale / non esse concupiscentiam / vel non remitti in baptismo

Manet quippe ut ait Augustinus in corpore mortis huius / carnalis concupiscentia / cuius vitiosis desideriis non obedire precipimur / que tamen concupiscentia cottidie minuitur in proficientibus et continentibus. Sed licet remaneat concupiscentia post baptismum / non tamen dominatur et regnat sicut ante / immo per gratiam baptismi mitigatur et minuitur / ut post dominari non valeat / nisi quis reddat vires hosti / eundo post concupiscentias. Nec post baptismum remanet ad reatum quia non imputatur in peccatum / sed tantum pena peccati est / ante baptismum vero pena est et culpa

Unde hic non tamen originale peccatum dicitur dimitti baptismo / quia per gratiam baptismi vitium concupiscentie debilitatur atque extenuatur / ita ut iam non regnet nisi consensu reddantur ei vires / et quia reatus ipsius solvitur

Unde Augustinus in libro de baptismo parvulorum

Gratia per baptismum id agit ut vetus homo crucifigatur et corpus peccati destruatur / non ita ut in ipsa vivente carne / concupiscentia respersa et innata repente absumatur et non sit / sed ne obsit mortuo que inerat nato. Nam si post baptismum homo vixerit in carne habet concupiscentiam cum qua pugnet eamque adiuvante deo superet. Si tamen

[illegible]

[illegible]

non ignorantiam etiam eius suscepit. Non itaque hec prius in baptismo nisi forte miraculo ineffabili creatoris, ut lex peccati que est in membris prorsus extinguatur et non sit in homine, sed ut quidquid mali ab homine factum vel dictum vel cogitatum est, totum aboleatur ac velut factum non fuerit habeatur. Ipsa vero concupiscentia, soluto reatus vinculo quo per illam diabolus animam retinebat et a suo creatore separabat, maneat in certamine. Ecce hic aperte ostendit eam non dimitti in baptismo ut non maneat post baptismum, sed quia reatus in baptismo aboletur. Idem ipse ostendit eo modo etiam dimitti quia per baptismi gratiam ipsa concupiscentia mitigatur et minuitur, in eodem libro ita dicens:

Ex carnis quam apostolus appellat peccatum, cum ait: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Non sic manet in membris eorum qui ex aqua et spiritu sancto sunt renati, tamquam non sit facta eius remissio, ubi omnino plena fit remissio peccatorum, sed manet in vetustate carnis tamquam superatum et peremptum, nisi illicito consensu quodammodo reviviscat et in regnum proprium dominationemque revocetur.

Hic aperte insinuat in baptismo concupiscentiam debilitari, ex quo et dicitur dimitti, non solum ideo quia reatus eius solvitur. Quem dimissionis modum aliis etiam pluribus testimoniis scriptura edocet. Ait enim Augustinus contra Iulianum: lex que in membris est, non carnis est, quod experta peccati et exardere mortis pariunt. Sed lex illa que est in membris remissa est regeneratione spirituali, et manet in carne mortali. Remissa est quia reatus solutus est sacramento quo renascuntur fideles; manet autem quia operatur desideria contra que dimicant fideles. Idem in sermone quodam de concupiscentia carnis: Per gratiam baptismi et lavacrum regenerationis solutus est et ipse concupiscentie reatus cum quo eras natus, et quidquid antea consensisti male concupiscentie, sive cogitatione, sive locutione, sive actione. Idem [illegible] de temporibus concupiscentia: Concupiscentia carnis licet in regeneratis iam non deputetur in peccatum, quibusque tamen proles nascitur obligata est originali peccato. Item diminuitur concupiscentia carnis in baptismo

[illegible]

non ut non sit sed ut non imputetur in peccatum. hoc enim est non habere peccatum non esse reum peccati. Sicut ergo alia peccata pretereunt actu et reatu manent ut homicidium adulterium et huiusmodi, ita e converso fit ut concupiscentia pretereat reatu et maneat actu. Ex predictis ergo clarum est quomodo originale peccatum in baptismo remittatur.

Solet autem queri utrum ipsa caro in baptismo ab illa feditate purgetur quam in conceptione ex concupiscentia libidinosa contraxit.

Quibusdam autem videtur quod sicut anima a reatu purificatur, ita et caro ab illa pollucione purgatur, ut sicut duobus completur misterium baptismi scilicet aqua et spiritu, ita ibi duo purgentur anima scilicet a reatu et caro ab illa contagione, quod quidem probabile est.

Alii vero tamen putant animam tantum mundari, carnem vero ab illa feditate non purgari. Sed si non remanet illa feditas usque ad generacionem filiorum que fit in carnis concupiscentia, videtur multa carnis magis ac magis corrumpi, et magis videtur corrupta caro plus quam prius, quia de carne pollucionem quam habuit in conceptu retinente trahitur polluta, et in concupiscentia concipitur unde et polluitur, et ita ex duplici causa contaminatur. Unde maior videtur pollucio carnis in prole quam fuerit in parente. Ad quod illi dicunt quod licet caro plus ex carne feda seminetur, et in concupiscentia concipiatur, non tamen feditatem maiorem trahit quam caro unde seminatur habuit, quinimmo etiam si fedior atque immundior sit caro plus et ideo magis corrupta quam caro prioris, non tamen ut aiunt sit preiudicium veritatis, quia nec absurdum esse dicunt si carnis natura magis in posterioribus corrupta trahatur, nam et ipsa magis corrupta anima amplius infirmatur.

Illud etiam solet queri utrum concupiscentia que post baptismum remanet et tamen penalitas est, ante baptismum vero pena erat et culpa, ex deo auctore sit vel ex alio. Ad quod breviter videtur dicendum quod in quantum pena est deum habet auctorem, in quantum vero culpa

est diabolum sive hominem habet auctorem

Oler etiam qui quam iniusticia teneatur ille

peto anima innocens adhuc creata cum non sit in potestate sua illud in[illegible]

tare/ Non enim plenum arbitrium illud committere quia non prius est

anima quam illi peto est obnoxia

Ad hoc quidam dicunt quod animam ream esse illius peccati licet

munda a deo sit creata/ quia cum infundendo corpori cui videlicet anima

ex qua peccatum contrahitur/ quod si esset/ iam non originale sed actuale

diceretur/ Pacius ergo ideo dici potest

illi imputari anime illud peccatum quod ex corrupcione corporis inevitabiliter

contrahitur/ quia ut ait Augustinus [illegible] non sunt [illegible]

corporis sine aggravat autem causa primi peti sed pena/ nec [illegible]

corruptibile autem peccatricem fecit/ sed peccatrix anima corruptibilem

corruptibilem fecit

Illud etiam [illegible] queri potest utrum originale peccatum debeat di-

ci voluntarium vel necessarium/ et necessarium potest dici quia vitari non potest/ [illegible]

Psalmista ait de necessitatibus meis libera me domine/ et voluntarium non

incongrue appellatur quia ex voluntate primi hominis processit [illegible]

Augustinus [illegible] primo retractationum audet dicens illud quod improprie

dicitur originale peccatum cum adhuc non utatur libero arbitrio voluntatis

non absurde vocatur voluntarium/ quia ex prima hominis mala voluntate

contractum/ factum est quodam modo hereditarium

Hic queritur cur deus

qui fecit animam ipsam sine macula/ et scit eam ex corporis coniunctione

maculam peti contrahere/ et aliam [illegible] baptismi semper absque [illegible]

et sic dampnari eam/ corpori coniungat/ Ridemus ex altitudine inde

consilium dei querimus/ et nec tempore adam fecit/ ipse enim non incongrue

videtur respondemus modum quem apostolus instituit/ licet peccato homines

intercesserint/ sine intermissione continue servat/ corpora de materia

apta sine novo fieri fingens/ de nichilo creans/ corporibus [illegible]

animam efficiens. Cum igitur utraque hominis natura a deo sine

[illegible]

vicio sit institutum licet anima peccato sit maculata non ideo incommutabilis deus huiusce condicionis prefixam legem mutare debuit / sive animarum propagationem hominibus desistere

Et a quibusdam quaeri solet utrum anima talis sit ante baptismum qualis a deo creatur / quod non esse probare conantur hoc modo. Anima in corpore creatur in cuius coniunctione peccato maculatur / quae vero iam est / peccatrix talis non est qualis quando peccatum habet / Non est igitur talis qualis a deo creatur. Creatur enim a deo innocens / et sine vicio / cumque talis est

Ad quod dici potest / quia non modo talis est qualem eam deus fecit / deus enim bonam fecit eam / et bonitatem ei sine corruptione indidit / et dicitur illa naturalis bonitas / quam maculatione accidente suscepit quam bonitatem per peccatum penitus non amisit / Sed maculam habet quam deus tamen sine medio fecit. Si enim res bona non esset anima / non eam malam esse negaret. Cum non possit esse malum nisi in bono / ut post dicetur. Non ergo omnino talis est anima / qualis est a deo creata / sicut quis pollutis habens manibus / non tale habet pomum quale ego dedi nudis manibus. Ego enim dedi mundum.

Illud quoque non negligenter solet queri

utrum omnes anime ex creatione equales sint an alie aliis excellentiores / pluribus non incredibile videtur / quod ex prima creatione alie aliis excellant in naturalibus bonis / ut in essentia / alie aliis sint subtiliores / et ad intelligendum memorandumque habiliores / utpote acutiori ingenio perspicaci vel ad praedita / quod non improbabiliter dicitur cum in angelis ita fuisse constet. Et licet naturalibus donis alie aliis polleant / tamen ante baptismum a corpore discedentes parem penam / et post baptismum statim equalem coronam sortiuntur / quia ingenii acumine vel tarditas premium vel penam in futuro non collocat.

Reductis ad dicendum

videtur / an peccata precedentium parentum

ad parvulos transeant, sicut illud primum hominis delictum

[illegible]

in omnes carnaliter genitos dixit redundasse, et si peccatum parentum transierunt in parvulos, utrum omnium qui fuerunt ab Adam usque ad ipsos an aliquorum et non omnium.

Hoc autem in eo quod ambigue dixisse videtur comprobare peccata parentum parvulis imputari, non omnium tamen qui fuerunt ab Adam, ne importabili et nimia sarcina in pena eterna gravarentur parvuli, sed tantum eorum parentum qui eos a quarta generatione precesserunt; quod confirmat illis verbis quibus in Exodo Deus ait: Ego sum Deus ulciscens iniquitates patrum usque in tertiam et quartam generationem, quasi peccata patrum proximorum tantum parvulis imputentur et non alia, quod est propter abundantiam divine miserationis.

Et quod non illud solum primi hominis delictum parvulos teneat, sed etiam alia, illis quibus ita videtur ex eo confirmatur quod etiam parvuli non modo maiores dicuntur baptizari in remissionem peccatorum per pluralem numerum, non singularem numerum in remissionem peccati; et quod David legitimo matrimonio procreatus dicit: In iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea. Non dicit iniquitate vel peccato. Hi putant non tantum illud unum originale peccatum, sed etiam plura, que in peccato Ade inveniri possunt, et alia patrum peccata parvulis imputari.

Quod vero in actuali peccato Ade plura valeant notari peccata, Augustinus insinuat: Possunt, inquit, intelligi plura peccata in illo uno, si in sua quasi membra dividatur. Nam et superbia illic est, quia homo potius in sua esse quam in Dei potestate dilexit; et sacrilegium, quia Deo non credidit; et homicidium, quia se precipitavit in mortem; et fornicatio spiritualis, quia integritas mentis humane serpentina suasione corrupta est; et furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est; et avaritia, quia plus quam sufficere debuit appetivit; et si quid aliud in hoc uno invenire potest.

Eiusdem de parentum peccatis, utrum parvulis imputentur, magis opinando quam asserendo disceptat Augustinus in quibusdam. Patrum

peccatis parentes obligari / non solum primorum hominum sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt / non improbabiliter dicitur. Illa quippe divina sententia Reddam peccata patrum in filios / tenet eos ante regenerationem / usque adeo / ut etiam legittimo matrimonio generatus dicat In iniquitatibus conceptus sum et in peccatis mater mea in utero me aluit / Non dixit in iniquitate vel in peccato / cum et hoc recte posset dici / sed iniquitates et peccata dicere maluit / quia et in illo uno quod in omnes homines pertransiit / atque tam magnum est / ut eo mutaretur humana natura / reperiuntur sicut supra disserui plura peccata / et alia parentum / que etsi non ita possunt mutare naturam / reatu tamen obligant filios nisi gratia dei subveniat / Sed de peccatis aliorum parentum quibus ab ipso adam usque ad patrem suum progenitoribus suis quisque succedit non immerito disceptari potest / utrum omnium malis actibus et multiplicatis delictis originalibus / qui nascitur implicetur / ut tanto peius quanto posterius quisque nascatur / an propterea deus in tertiam et quartam generationem de peccatis parentum posteris eorum comminetur / quia iram suam quantum ad progenitorum culpas non extendit ulterius / miserationis moderatione / ne illi quibus regenerationis gratia non confertur / nimia sarcina in ipsa eterna dampnatione premerentur si cogerentur ab ipso initio generis humani precedentium parentum suorum originalia peccata contrahere / et penas pro eis debitas pendere / an aliquid aliud de re tanta scripturis sanctis diligentius perscrutatis ac tractatis valeat vel non valeat reperiri / temere non audeo affirmare. Ecce perspicuum fit lectori augustinum superiora dixisse non asserendo sed diversorum opiniones referendo.

Hic quis sibi putet contradicere augustinum videre qui in eodem libro omnium mitissimam penam dicit esse parvulorum / qui originali tantum tenentur peccato / Dicit enim / mitissima sane pena eorum erit / qui preter peccatum quod originale contraxerunt nullum insuper addiderunt / et in ceteris qui addiderunt tanto quisque ibi tollerabiliorem habebit dampnationem quanto hic minorem habuerit iniquitatem / Ecce hic aperte dicit parvulorum penam omnium aliarum penarum esse levissimam / Quod si est non tenentur peccatis parentum precedentium obligatione nisi Ade / Si enim peccatis actualibus

parentum criminalibus puniuntur et pro suo originali non tamen minus sed forte
magis quam post priores puniuntur. Non ergo pueri peccatis parentum actualibus
nec etiam peccatis actualibus primi parentis sed pro originali quod a parentibus
trahunt puniti dampnabuntur, pro eo nullam aliam ignis materialis vel
conscientie vermis penam sensuri nisi quod dei visione carebunt in perpetuum.
Uno igitur non pluribus peccatis parvuli obligati sunt. Unde etiam ea quibus
illa opinio muniri videtur scilicet quod peccata et iniquitates in parvulis alia
scriptura esse significat utens plurali numero.

Ita declinatur autem in eodem libro quia in scriptura per singularem numerum
pluralis numerus sepe significari solet, ut ibi: Ora ergo dominum ut auferat a nobis
serpentem, non ait serpentes, quos patiebatur populus, et e converso per pluralem
significatur singularis numerus, ut in evangelio Mathei: Mortui enim sunt qui quere-
bant animam pueri, non ait mortuus est, cum loqueretur de herode; et in exo-
do: Fecerunt deos aureos, cum unum fecerint vitulum, de quo dixerunt: isti
sunt dii tui israhel. Ita et illud originale unum plurali numero significatur, cum
dicamus parvulos in peccatorum remissionem baptizari, et in peccatis vel iniquitatibus
concipi.

Et quia solet mirari peccatum ade transgressionis ex quo processit originale
et in quo plura supra notata sunt peccata, gravius fuit ceteris peccatis
quibusdam esse ita videtur quod illud peccatum totam humanam naturam
mutavit. Sic autem dicit in enchiridion: Illud unum peccatum in loco atque tante
felicitatis admissum tam magnum est ut in uno homine originaliter et ut
ita dixerim radicaliter totum genus humanum dampnaretur. Idem in libro de
civitate dei: Tanto maiori iniustitia violatum est illud mandatum
quanto faciliori poterit observantia custodiri. Non dum enim voluntati
cupiditas resistebat, quod de pena transgressionis postea secutum est.

His aliisque utuntur auctoritatibus
qui illud peccatum ceteris aliorum hominum peccatis gravius esse dicunt. Quod
etiam ratione ostendere laborant hoc modo: Magis nocuit illud peccatum
quam aliquod aliorum, quia totum genus viciavit atque morti utriusque sub[iecit]

dedit/ quod nullo alio peccato factum est. Maiorem ergo effectum mali habuit illud peccatum quam aliquod aliud

O qd' dici potest qd' licet illud peccatum humanam naturam mutauit in mortalitatem mortis/ et totum genus humanum reatum diffudit/ Non est tamen putandum grauius fuisse peccato in spiritum sanctum qd' neque hic neque in futuro remittitur aut dimittetur. Sed ideo totam naturam humanam corrupit non ideo est quia grauius fuerit cunctis aliis peccatis/ sed quia ab homine commissum est qui in uno homine tota humana natura consistebat/ et ideo tota in eo corrupta est

Autem quod effectum mali intulit quantum ad multiplices defectus/ qui ex eo manauerunt sed non quantum ad penam eternam/ qua grauiore multi postea meruerunt talia peccata/ ymo aliquos grauiorem promeruisse credimus [illegible] quam adam meruerit

Item queritur an illud peccatum primis parentibus fuit dimissum/ dicimus eos primam ueniam consecutos [illegible] de baptismo paruulorum. Sicut illi primi parentes postea iuste uiuendo credimus per domini sanguinem iuste baptizati ab eterno liberati supplicio non tamen in illa uita meruerunt ad paradisum reuocasse et [illegible] peccati [illegible] peccatis si homo in ea iuste uixit/ non continuo meretur ea mortem non ferre quam traxit ex origine peccati

Et licet peccatis parentum nisi adeo paruuli non obligentur/ non est tamen diffitendum peccata parentum in filios redundare/ sicut deus in exodo admonet ait/ Ego sum deus fortis zelotes uisitans iniquitates patrum in filios usque in terciam et quartam generationem/ hiis qui oderunt me [illegible] quod deus reddet peccata patrum super filios tercios et quartos/ hinc autem uidetur aduersari qd' deus ait in ezechiele

Quid est qd' inter uos parabolam uertitis in prouerbium illud/ dicentes patres comederunt uuam acerbam et dentes filiorum obstupescunt. Viuo ego dicit dominus/ si erit uobis ultra parabola hec in prouerbium/ omnes

animae meae sunt, ut anima patris ita anima filii mea est, et anima quae peccaverit ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii. Iustitia iusti super eum erit, et impietas impii super eum erit. Ubi videtur Deus corrigere prophetam quod male dixit in lege, si enim peccata patrum reddit in tertiam et quartam generationem, iniustitia esse videtur Dei, ut alius peccet et alius puniatur. Aliud enim iustum est alium peccare, et alium poenam luere.

Sed ut appareat nec Ezechielem contrarium esse Moysi, id est, Exodus et Ezechiel, unus ipse Deus qui per hunc et illum locutus est, sibi ipsi discrepare videatur, attendamus finem illius auctoritatis Exodi. Dicit enim: Reddam iniquitates patrum in filios; addit: his qui oderunt me; per quod evidenter insinuat non ideo puniri filios quia peccaverunt parentes, sed quia eis similes quoad hereditario malo Deum oderunt. Illud ergo quod in Exodo Deus dicit, sicut Iudaei tradunt, non ita sonat quod multi existimant, nec est simile huic proverbio: Patres comederunt uvam acerbam etc. Illud enim Exodi dictum super Ezechiel et [illegible], Deus laudem meam ne tacueris, de filiis peccata patrum imitantibus accipiendum esse, super quos dicitur Deus reddere peccata patrum, quia punit eos eo quod imitantur peccata patrum, non quia patres peccaverunt. Non itaque corrigit Deus prophetam quod ante dixerat in lege, sed quomodo sit intelligendum innuit. Unde illos qui perverse intelligebant arguit, qui dicebant: Patres comederunt etc.

[illegible] de imitatoribus

malorum illud accipitur. Quare tertiam et quartam generationem tantum commemoravit, cum in qualibet generatione rei teneantur qui peccata patrum imitantur, et quare patres commemorat, cum et illi etiam mali sint qui quorumlibet malorum peccata imitantur? Et ideo patres specialiter notavit, quia plerumque filii patres imitari solent, quos praecipue diligunt. Et tertiam et quartam generationem ideo commemoravit, quia solent patres in ordine tamdiu vivere donec filios tertios et quartos videant, qui patrum videntes imitatores iniquitatis heredes perniciter efficiuntur. Secundum hunc modum recte intelligitur illud quod in Exodo legitur.

[illegible]

Quod etiam inferre intelligendum esse ostenditur ex eo quod parabola dicit. Si enim parabola est ut aug. sex. aliud verbis sonat aliud sensu continet. Vir aliquis vel cui dissensunt premi nobis esse dicuntur leuem punctum seu sunt primum motum suggestionis vel cogitacionis/ filius uero si eo gaudens concepit peccatum in quo notatur consensus/ et dilatio uindicte potentis si quid cogitauerit stabili atque corporis opere implevit vel complere decreuit/ in quo notatur consensus uiri siue patracio peccati/ preterea autem si non solum forent sed si in eo gloriens/ et hec est quarta gradatio non quia tres presserunt sed quarta dicitur quia quarto loco a primo motu quod est quasi pater educatur. Igitur deus primos et secundos motus cogitacionum quos greci propathias uocant sine quibus ullus homo esse non potest, emaculauit sed si primus cogitata fuerit decreuit et que forent corrigere noluit que sunt mortalia peccata et ira et stulta suasio.

Disparatum uero ut aut. sex. quod primus pulsus cogitacionis non punitur ad eternitatem illud de quo agitur affirmandum est/ cham cum patrem irridens nuditatem prodit/ et sciendum non ipse filius eius chanaam accepit Maledictus chanaan famulus erit fratrum suorum. Nec enim iustitia est ut pater peccaverit et filius punitus sit/ sed in mysterio illud dictum est.

Post predicta de peccato actuali diligenti indagine quedam consideranda sunt/ scilicet que sit origo et causa primi peccati/ utrum res bona an res mala. Postea in qua re sit peccatum. Deinde quid sit peccatum et quot modis fiat/ et diuisio ipsorum peccatorum.

Causa et origo primi peccati res bona extitit quia ante primum peccatum non erat aliquid malum unde oriretur. Cum enim originem causam habuit aut ex malo aut ex bono habuit/ sed malum ante non erat/ ex bono ergo ortum est. Primus ergo in angelo ortum est peccatum postea in homine/ et quod erat angelus res bona natura est. Non ex deo ortum est malum quod fuit in angelo/ non ex alio quam ex angelo/ ex bono quod ortum fuit/ ut aug. in Enchiridion.

[illegible]

Iulianum hereticum qui dixit si ex natura peccatum est, tunc mala est natura, Augustinus ait: quaeso, ut si potest videat. Manifestum est ex voluntate mala tamquam ex arbore mala fieri omnia opera mala tamquam fructus malos. Sed ipsam malam voluntatem unde dicit exortam nisi ex bono? Si enim ex angelo, quid est angelus nisi bonum opus Dei? Si ex homine, quid erat ipse homo nisi bonum opus Dei? Immo quia erant haec duo antequam oriretur in eis mala voluntas, nisi bonum opus Dei et bona et laudanda natura? Ergo ex bono oritur malum, nec fuit unde oriri posset nisi ex bono. Dico ergo quia a voluntate mala ullum malum processit, sed ex bono originem habuit; et recte dicitur primam causam et originalem mali fuisse bonam naturam, et melius creditur cuius peccati fuit causa malae voluntatis.

Mala autem voluntas illa angeli vel hominis causa est eadem malorum subsequentium, scilicet malorum operum et malarum voluntatum. Unde Augustinus in Enchiridion: Nequaquam dubitare debemus rerum bonarum quae ad nos pertinent causam non esse nisi bonitatem Dei, malarum vero ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angeli, postea hominis. Hoc primum est creaturae rationalis malum, id est prima privatio boni. Ecce habes primam voluntatem boni mutabilis, scilicet angeli vel hominis, deficientem ab immutabili bono, scilicet Deo, causam esse malarum rerum ad nos pertinentium, quia causa est tam peccatorum quam penarum quibus premitur humana natura. Prima igitur origo et causa peccati bonum fuit, et secunda malum quod ortum est ex bono.

De prima origine mali, superest unde in qua re sit malum sciam, utrum in re bona an in re mala. Qui recte attendit sapit non nisi in bono malum esse intelligit, scilicet in natura bona. Malum enim est corruptio vel privatio boni. Ubi autem bonum non est, non potest esse corruptio vel privatio boni. Peccatum igitur non potest esse nisi in re bona. Sicut enim morbis ac vulneribus corporum corpora, quae ut ait Augustinus in Enchiridion, sunt privationes eius boni quod dicitur sanitas, ita et animorum quaecumque sunt vitia naturalium sunt privationes bonorum. Aliud est enim aliud quod malum dicitur.

Mala et voluntas

nisi privatio boni. Bonum enim omnino [illegible] malum est quibuscumque mi-
nuatur necesse est ut aliquid remaneat si adhuc natura est. Non enim
consumi potest bonum quod est natura nisi et ipsa consumatur. Et non cor-
rumpi [illegible] malum est corruptio cuius quamvis quantumcumque privat bono.
Nam si nullo bono privat non nocet. Nocet autem cum adimit bonum
[illegible] itaque natura corrupta [illegible] est ei bonum quo privatur, ac per hoc nullum
est quod dicitur malum. Si nullum sit bonum, sed bonum omni carens malo
integrum bonum est; cum vero inest malum viciatum vel viciosum est bonum
nec malum unquam potest esse ullum ubi est nullum bonum. Unde res mira con-
ficitur, ut quia omnis natura inquantum natura est bonum est, nichil aliud
dici videatur cum viciosa natura mala natura esse dicitur, nisi malum
esse quod bonum est, nec malum esse nisi quod bonum est. [illegible] ac contrarie
eiusdem insinuatur malum esse non posse nisi in re bona, ubi omnem
hoc absurdum videatur manifeste dicatur esse malum quod bonum est.

Et pro colligere

nichil aliud significari cum dicitur homo malus nisi bonum
malum. Unde autem [illegible] subdet: Aliud est malus homo nisi mala
natura, quia homo natura est. Porro si homo aliquid bonum est
quia natura est, quid est aliud
malus homo nisi malum
bonum? [illegible] cum duo ista distinguimus
invenimus [illegible] malum quia
homo est, nec ideo bonum quia iniquus,
sed bonum quia homo, malum quia
iniquus. Omnis itaque natura etiam si
viciosa sit inquantum natura est bona
est, inquantum viciosa est mala est.

Iohannes autem qui facit peccatum et iniquitatem
[illegible] dicit autem
Moyses grece [illegible] lex est [illegible]
[illegible] iniquitas [illegible]
legem vel est sine lege [illegible]
dicitur peccatum esse iniustitia [illegible]
[illegible] legem dei [illegible]
[illegible]
Non solum qui scripta lege
contempnunt sed qui [illegible]
naturalis legis corrumpunt

De eo [illegible]
contrariis que mala et bona vocantur
illa dialecticorum regula deficiat qua dicunt nulli rei duo
simul inesse contraria. Nullus enim potest aer simul esse et [illegible]

37

Dulcis est et amarus. Nullum simul ubi albus ibi niger. et hoc in multis ac pene omnibus reperies contrariis, ut in una re simul esse non possint. Cum autem bona et mala nullus ambigat esse contraria, non solum simul esse possunt sed mala omnino sine bonis et nisi in bonis esse non possunt. Et hec duo contraria ita simul sunt ut si bonum non esset, in quo esset, nec malum esse potuisset, quia nec modo ubi consisteret, sed unde oriretur corruptio non haberet, nisi esset quod corrumperetur. quod nichil est aliud corruptio quam boni exterminatio. Ex bonis ergo mala orta sunt et nisi in bonis non sunt. nec erat prorsus unde oriretur ulla mali natura nisi ex angeli et hominis natura bona, unde primitus orta est voluntas mala.

Ex his aperitur quod supra et secundo superadverimus in investigando unde sit origo mali et in qua re sit, ex bona enim re ortum est et in bona re consistit. Supradictis testimoniis comprobat.

De hoc autem quod dictum est malum esse quod bonum est quidam sic opponunt. Si bonum esse malum dicimus in maledictum illam sententiam prophetarum incidimus ubi legitur: Ve his qui dicunt malum bonum et bonum malum. Queritur si hanc maledictionem vitare volumus nullatenus dicere debemus bonum esse malum et e converso. Hoc autem Augustinus in eodem libro determinat dicens: Ad quod dictum est a propheta intelligendum est de ipsis rebus quibus homines mali sunt, non de hominibus. Unde qui adulterium dicit bonum, in illam incidit propheticam detestationem; et cum qui dicit malum esse hominem vel bonum esse iniquum. Qui enim dicit hominem iniustum malum esse, bonitatem esse iniquitatem, opus dei culpat quod est homo, et vitium hominis laudat quod est iniquitas.

Post hec videndum est quid sit peccatum. Peccatum est ut ait Augustinus omne dictum vel factum vel concupitum quod fit contra legem dei. Idem in libro de duabus animabus. Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat. In utraque assignatione de actuali peccato agitur et mortali non veniali.

[illegible]

descriptione ostenditur peccatum esse voluntas mala sive locucio et operacio prava id est actus malus tam interior quam exterior. Et alacrius tamen ostenditur esse actus interior voluntas cum in superioribus dictum est motus animi est actus qui est interior. Ambrosius quoque in libro de paradiso ait: Quid est peccatum nisi prevaricacio legis divine et celestium inobediencia preceptorum? Sed in prevaricante peccatum est, sed in mandante causa non est. Sed non cum consisteret peccatum si interdictum non fuisset, non consistente autem peccato, non solum malicia sed eciam virtus fortasse non esset; que nisi aliqua malicie fuissent semina, vel subsistere vel eminere non posset. Ecce prevaricacionem legis et inobedienciam diffinit ambrosius esse peccatum.

Non enim diversitatis huiusmodi verborum occasione de peccato plurimi senserunt diversa. Alii enim dixerunt voluntatem malam tantum peccatum esse, et non actus exteriores. Alii voluntatem et actus. Alii neutrum, dicentes omnes actus esse bonos et a deo tamquam a deo auctore esse. Malum autem nichil esse, ut ait augustinus super Johannem: Omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nichil, id est peccatum, quod nichil est, et nichil fiunt homines cum peccant. Supra eciam dixit augustinus quod malum est privacio boni vel corrupcio boni. Qui eciam in libro lxxxiii questionum ait: Summum malum nullum modum habet, caret enim omni bono; at modus aliquid boni est. Non igitur est quia nulla specie continetur totum quod hoc nomen mali despecta privacione receptum est. Idem in dogmatibus ecclesiasticis dicit malum vel maliciam non esse creatam a deo, sed a diabolo inventam, qui et ipse bonus creatus est. Idem eciam contra manicheos quid sit peccare ostendit dicens: Peccare quid aliud est nisi in veritatis preceptis vel in ipsa veritate errare? Quod si non voluntate fierent, peccata non iuste iudicarentur. Quapropter in hac tanta varietate tenendum quid verius decernendum.

[S]ane dici potest [illegible] tradi debet peccatum esse actum et malum interiorem et exteriorem scilicet malam cogitacionem et locu-

[illegible]

cionem / operacionem precipue tamen in voluntate peccatum consistit ex qua tamquam ex arbore mala procedunt opera mala tamquam fructus mali

Quidam tamen diligencius attendentes verba aug. quibus supra et in aliis scripture locis utitur non indocte tradunt voluntatem malam et actus malos qui iniquitatem sunt vel iniquitatis actus sunt / bona esse in quantum vero mala sunt / peccata esse / qui voluntatem et actum quecumque bonam naturam esse dicunt iniquitatem actus est vel voluntas / eo quod auctore esse in quantum vero inordinate et contra legem dei sit et sine debito fine peccatum est et ita iniquitatem peccatum est nichil est nulla enim natura est

Quod autem voluntas omnis et actio bona sit in quantum est / ex eo probat quod ait aug. in li. lxxxiij questionum Deus nullius mali causa est / quo etiam mali auctor non est / quia omnium que sunt auctor est / que in quantum sunt in tantum bona sunt Item probans nichil casu fieri in mundo ait in eodem / quicquid casu fit temere fit / quod temere fit dei non fit providencia / si ergo casu aliqua fiunt in mundo non providencia universus mundus administratur Si non providencia universus mundus administratur aliqua natura vel substantia est que ad opus providencie non pertinet Omne autem quod est in quantum est bonum est / summum enim est illud bonum cuius participacione sunt cetera bona / et omne quod mutabile est non per se / sed boni illius participacione in quantum est bonum est / quam divinam etiam providenciam vocamus / nichil ergo casu fit in mundo His testimoniis innititur ad ostendendum omne quod est in quantum est bonum esse / unde idem aug. in li. i. de doctrina christiana ait Ille summe ac primitus est qui omnino incommutabilis est / et cetera que sunt nisi ab illo esse non possent et in tantum bona sunt in quantum acceperunt ut sint

Ex predictis colligitur atque infertur quod si mala voluntas et

[illegible]

et mala actio inquantum est bona est. Sed quis est qui diffitetur malam voluntatem esse et malam actionem. Mala igitur voluntas sive actio inquantum est bonum est, et inquantum voluntas est vel actio bonum sibi est, et ex malo mala est, quod mirum, quia non est nisi aliquid est, quod Augustinus innuisse videtur in libro lxxxiii questionum dicens: Mirum est voluntatis quo homo est deterior, quod mirum longe abest a voluntate dei ut vos doceat. Ex hoc loco probant voluntatem inquantum viciosa est non esse a deo, et inquantum viciosa est peccatum est, et peccatum est ut aiunt inquantum non habet ordinem nec finem debitum, ita et actio inquantum ex malo procedit et ordinem non habet et ad malum tendit.

Item et aliud probant omnem actum exteriorem vel interiorem inquantum est bonum esse, quia non esset actus malus nisi esset res bona, quia non est res mala nisi quia res bona sit. Unde Augustinus in enchiridion: Omnis natura bonum est nec res aliqua malum esset si res ipsa que mala est natura non esset. Non igitur potest esse malum nisi esset aliquod bonum, quod cum dicere videatur absurdum, nos tamen ratiocinationis connexio compellit hoc dicere.

Predictis testimoniis asserunt omnes actus inquantum sunt esse res bonas nec aliquid esse malum a peccato nisi idem quoque secundum aliquid bonum sit. Et omnia que sunt inquantum sunt deum auctorem predicant et eius voluntate omnia esse quecumque sunt, quia inquantum sunt nature sunt.

Omnibus opponitur sic. Que sunt inquantum sunt bona sunt et nature sunt; ergo adulteria et homicidia et similia inquantum sunt bona sunt et nature sunt, et deo volente sunt, quod si est, tunc illi qui faciunt illa bona agunt, quod penitus absurdum est.

Ad hoc nos sic illi videtur dicunt, eorum adulterium homicidium non simpliciter actus denotare sed vicium vel actus et vicium, vel etiam ipsos ad adulterium et homicidium inquantum sunt vel inquantum actus sunt.

[illegible]

adō et ꝛ bonas naturas ee / sed non inquantum adulteria et homi-
cidia sunt / et adō non sequi dicunt / si actus qui homicidia et
adulteria sunt adō sunt / qd' adulteria ꝛ homicidia adō sunt
) tem aliter eius oppositum / si aliquid non est malum
qd' non sit res bona uel natura / quo igitur peccata sunt / non credere in deum / non
ne ad eciam / et huius cum ista non sunt nature / ymo omnino non
sunt Non est enim aliquid uel res aliqua non ne ad eciam uel non
credere ꝛ hmōi

Ad quod dicunt hys aug' hmōi dicendi,
que videntur priuaciones simpliciter notare ꝛ mēb penal / quia per ne
gacionem dm̄ vere aliqua ponit / actusque peccatis significari Non
enim credere in xpm̄ incredulitatem dicunt et nomine incredulitatis
malum uerius actum significari / ita eciam cum dicitur non ne ad
eciam malum est / non curitis stemptus sufficit [illegible] voluntatis
male uel propositum / hic est enim declinare a bono / et adō malum est
sicut e contra declinare a malo bonum est Sicut igitur declinacio
a malo aliquid ponit s. voluntatem propositum recedendi a malum
non enim pt esse bonum qd' omnino nichil est / ita declinacio a bono
qd' est significat s. voluntatem et propositum mali / et hec vera
est ꝛ equalis illa peccati mortalis descripcio quam supra posuit aug'
est eciam cum ab eisdem /

Cum peccatum sit ut supradictum est priuacio
boni uel corrupcio / et omnis actus malus sit peccatum / videtur sit corrupcio
uel priuacio boni / inquantum peccatum est / uel non / si enim inquantum
peccatum est corrupcio boni est / cum corrupcio boni uel priuacio pena
sit homini / inquantum igitur peccatum est pena est / [illegible] si est timor
inquantum est peccatum / bonum est videtur / et adō esse, Si autem non
inquantum peccatum, est corrupcio est Quomodo ergo peccatum quod corrupcio
sit si enim corrupcio est / et non inquantum peccatum est / cum non
sit nisi bonum pt qua qd' in eo peccatum est / ergo inquantum bonum est
corrupcio uel priuacio boni est   Ad qd' eciam ipsi dicunt actu

[illegible]

381.
193

[illegible]

[illegible]

[illegible] m° [illegible] apud [illegible] et valentes [illegible] [illegible] sunt [illegible] [illegible] sunt [illegible]
[illegible] dī [illegible] sunt [illegible] Et [illegible] [illegible] [illegible]

Vel petit sic pe peti R° si p det pa dupl an vine ut ca affleranc
et [illegible] – ca affleranc [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible]
[illegible] [illegible] pa [illegible] affleranc ut peti [illegible] – pe [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] peti [illegible] [illegible] peti [illegible] [illegible] peti [illegible]
[illegible] sui [illegible] peti [illegible] [illegible] – pe [illegible] peti [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] peti [illegible] [illegible] – pe [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] affleranc / [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] / ad [illegible]

[illegible] [illegible] adul [illegible]

[illegible] agent [illegible] agent [illegible] [illegible] adult

malum non inquantum est nec inquantum bonum est/ sed privatione vel corrupcionem boni/ sed inquantum peccatum est/ non tamen inquantum peccatum est pena est vel aliquid quod additur sit. Ut cum exul Augustinus premisses colligit peccatum dicitur corrupcio vel privacio active non passive Nam quod malum vel peccatum dicitur corrupcio boni/ quia naturam bonam qualitercumque privat bono Nam si non privat aliquo bono/ nec nocet sit supra Augustinus dicit nocet autem/ adimit ergo bonum/ Non autem nocet nisi inquantum peccatum est ergo inquantum peccatum privat bono utique inquantum peccatum est privacio vel corrupcio boni

Sed cum nichil sit inquantum peccatum est quomodo potest bonum corrumpere vel adimere/ anime [illegible] dicit [illegible] devastat bonum dicens Abstinendo non [illegible]

aliquid [illegible] corporis si omnino abstineatur ab alimento [illegible] sanguinem [illegible] non est substancia peccatum/ et tamen nam anime corrumpit creaturam vero a culpa [illegible] anime

corrupcio est Si autem queritur in quo corrumpi possit anima/ in parabola illo qui incidit in latrones/ qui eum spoliaverunt et vulneraverunt clarescit Incidit enim homo in latrones quia peccatum in potestatem diaboli traditur et tunc peccatum expoliatur gratuitis bonis a virtutibus/ et naturalibus bonis vulneratur/ que sunt ratio vel intellectus memoria ingenium et huiusmodi peccatum obtenebrantur et maculantur/ peccatum et privantur illo bono cuius participacione cetera bona sunt/ quo tanto magis privantur quanto magis se ab eo elongant

Ubi autem se elongat peccatum in loco dissimilitudinis/ quia ubique totus et presens est omnibus et omnia in ipso sunt ut autem Augustinus in libro lxxxiii questionum/ et ipse locus non locus est tamen dei absisme dicitur templum dei non quod eo continetur sed quod ei presens sit et inhabitans/ id autem anima munda intelligitur/ peccatum igitur non spacium locorum aliquis longe fit ab eo/ et a deo longe fit quod alienus similitudine recedit et tanto longius quanto fit dissimilior Illa autem ut ait

[illegible]

aut' ib. lxxxiiij quest. q. p(er) participacione s(imi)lia sunt deo recipiunt dissilitudinem/ at ipsa s(imi)litudo nullamodo ex aliqua p(ar)te p(otes)t esse dissilis/ ut sic sit ut s(imi)litudo p(ro)ut s(imi)lis sit ex nulla p(ar)te p(otes)t posset esse dissilis/ (ergo) p(er) participacione s(imi)lia sunt q(uo)z d(e)o s(imi)lia sunt/ et illa p(ossu)nt recipe dissilitudinem. Nichil est aut(em) q(uo)d hominem a d(e)o dissilem faciat quemadmod(um) petm (peccatum) ... m(odo) aut(em) petm sit corrupcio vel privacio boni que est i(n) a(n)i(m)a/ est etia(m) corrupcio et privacio boni corporis/ sic corpus hominis privavit b(e)n(e)ficio i(m)mortalitatis illius et i(m)passibilitatis quam habuit ante petm

nisi aut(em) solerent et pena sit

privacio vel corrupcio boni. A q(uo)d finale uideri p(otes)t/ si p(re)dicte ad memoriam reuerteri(n)t/ diximus en(im) supra privacionem vel corr(upcionem) boni accipi activ(e) vel passive. A s(e)c(un)d(u)m efficienciam vel effectu(m) ... privacio vel corrupcio boni dicat(ur) et petm (et) pena/ sed petm s(e)c(un)d(u)m efficienciam qua privat vel corrupit bonum/ pena aut(em) s(e)c(un)d(u)m effectum A s(e)c(un)d(u)m passionem que est effectus peti/ aliud est en(im) culpa aliud pena/ aliu(d) est dicere pena aliu(d) diaboli vel hois est a culpa

eandem est tamen [illegible]

quedam sic esse petm [illegible]

Int sunt etia(m) pene peti ... augustinus super illum locum psalmi ... [illegible] ignis et non uiderunt solem/ aut ignis superbie ... [illegible] penas pauci uiderunt [illegible] maxime conuenit ap(osto)lus s(e)c(un)d(u)m ep(isto)la ad romanos et enumerat multa q(ue) sunt petm (et) pena peti/ [illegible] ultimam penam ignis eternum [illegible] et petm sunt et pene peti/ [illegible] penitere pene deus offendiculum [illegible] cum q(uo)d [illegible] ... petm (et) pena peti/ aut petm sunt causa et pena peti unde moyses/ nondum sunt completa peta amorreorum/ et q(uo)d in [illegible] apparuit iniquitatem sup(er) iniquitatem eorum [illegible] /et aliis

[illegible]

…

Ypo^a sangs sanguinem tetigit .i. peccatum peccato additum est / paulus quoque ait propterea tradidit illos deus in passiones ignominie etc. et item ut impleant peccata semper / Johannes quoque in apocalipsi dicit qui in sordibus est sordescat adhuc. Ex hiis testimoniis colligitur peccatum aliquod et peccatum esse et penam peccati

Et valde mirum videri potest utrum iniquitatem peccatum est sit pena peccati / quod non videtur cum omnis pena peccati iusta sit / unde Augustinus in libro retractationum. Omnis pena peccati iusta est / et supplicium nominatur / scilicet quod peccatum quod est peccatum / et pena peccati / nec ipsum peccatum est / pena peccati / et enim omnis pena iusta de iusticia dei veniat / videtur iniquitatem peccati esse iustum esse et a deo provenire / Ad quod illi in dicunt / peccatum sic dici penam peccati quia propter peccatum in quod mito precedens peccati homo labitur deserente deo / corrumpuntur bona naturalia / sicut virtus et vinus dicitur pena malorum quia ea ementiantur / nec tamen ipse error malorum unius est sed peccatum sit in homine / ita propter peccatum corrumpitur natura et minuitur bonum nature / et est ipsa minucio et corruptio boni / passio et pena / et non est essentia ipsum peccatum / propter quod fit / sed vel peccatum dicitur ut superius est / quia propter illud ut peccat homo / sit in homine illa corruptio / que cum sit deo auctore / illa enim pena sive passio que est boni corruptio a deo est. Illius tamen ut sic dicam materia et causa est peccatum / quod a deo non est / quod videtur Augustinus notasse / et iuxta hunc sensum intellexisse / cum ait in libro de predestinatione sanctorum /

Predestinatione deus prescivit ea que ipse fuerat facturus / Sed prescivit deus etiam que non est ipse facturus .i. omnia mala / quia et si sunt quedam / que ita peccata sunt ut etiam pene sint peccati / Secundum illud apostoli Tradidit illos deus in passiones etc. Non peccatum dei est / sed iudicium .i. pena. In scripturis enim sepe nomine iudicii pena intelligitur. Hic diligenter intendentibus insinuare videtur / ea que peccata sunt et pene peccati / non esse peccata sunt sed in quantum pene … Nam cum dixisset deum non esse factorem mala aliqua .i. peccata / quia posset ei obici quedam peccata esse etiam penas peccati / et pena peccati / omnis / iusta

[illegible]

est/ non adhuc est quaestio de utroque/ scilicet quod faciat ea/ vel scilicet quod non faciat/ addit reliqua iuxta non praedictam intelligentiam peccata sane dicuntur poenae/ unde apostolus appellat ea passiones ignominiae quia ut ait auctoritas/ licet quaedam peccata sint quae delectent/ sunt tamen passiones naturae non voluntate/ quia peccati cursus natura et hoc exhorrescit

Omne peccatum mortale posse dici poenam non tamen omne posse dici poenam peccati/ poena enim peccati ut praedictum est est illud cuius causa est aliud praecedens peccatum/ Nam peccatum quod dicitur poena peccati/ respectu praecedentis et dicitur causa peccati respectu subsequentis quo fit ut idem peccatum et causa sit et poena peccati/ sed alterius peccati poena et alterius causa/ Ut enim Gregorius in moralibus ait/ peccatum quod per paenitentiam non deletur/ suo pondere mox ad aliud trahit/ unde fit ut non solum peccatum sit sed et causa peccati/ ex illo quippe culpa subsequens oritur/ peccatum vero quod ex illo peccato oritur non solum peccatum sed et poena peccati est/ quia iusto iudicio deus cor peccantis obnubilat/ ut praecedentis peccati merito/ etiam in alia cadat/ quem enim liberare noluit/ deserendo percussit/ Unde et ut Augustinus ait/ praecedentis est haec poena peccati/ ceterum etiam ipsa peccata est iudicio eius iustissimo dei tradente sunt ut ait apostolus/ de quibus dampnum sive deserendo sive alio modo explicabili vel inexplicabili in passiones ignominiae ut etiam cum his vindicaretur et supplicia percipient/ non tantum sunt tormenta sed etiam vitiorum incrementa. Illa ergo peccata quae commemorat apostolus/ quia deserebantur/ non solum peccata sed etiam supplicia sunt. Ecce exhibitum sit supra/ quaedam peccata etiam poenas et causas peccati esse/ et illud peccatum esse poenam peccati quod causam praecedentem habet peccatum/ atque illud peccatum esse causam peccati/ quod est initium subsequentis culpae

Et cum ait etiam cum his vindicaretur videtur insinuare culpam quae peccata sunt etiam esse poenas peccati a peccatoribus peccati adhuc aut in quibus et aliis supplicia/ dicta esse secundum communem praedictam et ideo intelligenda fore secundum praemissam expositionem intelligentiam

[illegible]

Et licet

[illegible]

[illegible]

cum dictorum excusatio est assumenda dicendo

In nullo tamen praeiudicium fieri vitandum putamus, si quis dicat ipsa eadem quae peccata sunt esse etiam poenas, ut ita dicam esse poenas et punitiones praecedentium peccatorum, quae iuste sunt, et a Deo sunt, nec tamen in quantum peccata a Deo sunt, nec in quantum peccata sunt poenae peccati sunt, et tamen in quantum peccata sunt pravationes boni sunt. Sed ut supra dictum est, causaliter, ratione dicuntur pravationes.

Quod autem quaedam peccata poenae sint, et ipsa poena iusta sit, et a Deo sit, evidenter tradit Augustinus in libro Retractationum primo, dicens: quaedam necessitate fieri ab homine quae mala sunt, et eadem iusta poena peccati sunt, sicut inveniuntur quaedam necessitate facta improbanda, ubi homo vult recte facere et non potest. Unde est illud Apostoli: Non quod volo facio bonum, sed quod odi malum, hoc ago. Et illud: Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; haec enim invicem adversantur, ut non ea quae vultis faciatis. Sed haec omnia ex illa mortis damnatione sunt. Nam si non est ista poena hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo quo naturaliter factus est homo, ita ut non fiat melior, haec cum facit ea utique facit quae debet. Si autem homo bonus esset si aliter esset, nunc autem quia ita est non est bonus, nec habet in potestate ut sit bonus, sive non videndo qualis esse debeat, sive videndo et non valendo esse qualem se esse debere videt, poenam istam esse quis dubitet? Omnis autem poena si iusta est, peccati poena est, et supplicium nominatur. Si autem iniusta est poena, quoniam poenam esse nemo ambigit, iniusto aliquo dominante homini imposita est. Porro quia de potentia Dei et iustitia dubitare dementis est, iusta est haec poena, et pro peccato aliquo impenditur. Non enim quisquis iniustus dominator aut surripere hominem potuit velut ignoranti Deo, aut extorquere quasi invalidiori, ut hominem iniusta poena cruciaret. Relinquitur ergo

[illegible]

[illegible]

ut et pena iusta de dampnatione hominis veniat. His atque aliis pluribus testimoniis docetur quedam esse peccata et penas peccati esse simul.

Peccata nullatenus ambigendum est quedam peccata aliis ullo scrupulo penas esse, ut invidia que est dolor alieni boni, et ira, que etiam non iniustum pene sunt et peccata sunt. Ita etiam de cupiditate et timore et aliis huiusmodi sentiendum est. Ut enim Augustinus in libro lxxxiii questionum ait: Omnis perturbatio passio, omnis cupiditas perturbatio; omnis igitur cupiditas passio. Omnis vero passio cum est in nobis, ipsa passione patimur. Omnis ergo cupiditas cum est in nobis, ipsa cupiditate patimur, et in quantum cupiditas est, patimur. Omnis autem passio in quantum ipsa patimur non est peccatum. Ita et de timore. Non enim consequens est, ut si patimur timorem, ideo non sit peccatum, quia multa sunt peccata que patimur, sed non in quantum patimur eis.

Illud autem diligenter est adnotandum, quod suprapositis verbis Augustinus dicentibus quedam necessitate facta esse improbanda et mala, videtur obviare quod Ieronimus ait in explanatione fidei, quod licet supra positum sit, tamen ut perfectius sciatur iterare non piget: Execramur inquit eorum blasphemiam qui dicunt impossibile aliquid homini a Deo esse preceptum, et mandata Dei non a singulis sed ab omnibus in commune posse servari. Et paulo post: Item illos execramur qui cum Manicheo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quam illos qui cum Ioviniano asserunt hominem non posse peccare. Ecce Ieronimus dicit errorem esse si quis dicat hominem vitare peccatum non posse. Qui autem dicit quedam necessitate fieri, quedam dicit non posse vitari. Cum ergo id dicat Augustinus, videtur aut erroris esse quod tradit, aut non est verum quod Ieronimus ait.

Ad quod dici potest quod Augustinus secundum statum hominis miserie ad quam pertinet ignorantia et difficultas, ut idem ait in libro de libero arbitrio, que ex iusta dampnatione descenderunt, illud tradidit, ubi et venialia peccata inclusit. Ieronimus vero de mortalibus loquitur peccatis, que vitari per gratiam illuminatus homo valet, vel de homine secundum statum liberi arbitrii ante peccatum illud dicit Ieronimus.

[illegible]

[illegible]

... actus dilig[entie] ex toto possumus semper qui dic[unt]
omnes actus nostros bonos esse/ et negant non sunt bonos esse/ in quo tractatu
quedam inserimus/ que non ex toto tamen persona accipienda sunt/ quia
ab omnibus katholice sapientibus absque hesitatione tenentur/ atque
auctoritatum testimoniis et rationibus certis traditionibus muniuntur
qui dicunt omnes actus esse sine .i. inequaliter sunt esse bonos/ quosdam
non/ inequaliter et ordinate sunt/ peccati esse/ addunt quoque quosdam non
tantum esse sed etiam gratie bonos esse/ ut reficere esurientem/ qui actus e
degeneri opere in ne/ quosdam non actus absolute ac proprie bonos dicunt
quos non plurimum [illegible] vel genus/ sed [illegible] causa commendat
/ ut sunt illi qui ex bona voluntate provenit [illegible]
mur autem et aliis plu[ribus]
vim longe aliter
de peccato et de actu sequentes/
Asserunt enim voluntatem nullam rationem malam/ peccatum esse/ et nullam
rationem bona nisi secundum aliquam rationem/ ex deo auctore esse/ quia
sine ab sunt/ sine eo namque ut ait evangelista factum est nichil
i. peccatum/ quod dicitur esse nichil/ non quia non sit actio vel voluntas
mala/ quae aliquid est/ sed quia a deo esse separat homines/ et ad nichil
trahit/ et sic ad non esse deducat/ cum enim assumi boni [illegible]
recedunt/ quod plurimum vere [illegible] est/ [illegible] non esse dicuntur [illegible] aut
dicit super Iohannem/ peccatum nichil esse [illegible] fiunt homines [illegible]
hac ergo ratione asserunt peccatum nichil esse/ quia a deo esse hominem
elongat/ voluntatem nullam atque actionem sine [illegible] ma
lam peccatum esse dicunt/ quia [illegible] sunt/ et contra
legem dei sunt/ quod tamen sunt/ sed ab homine vel a diabolo non a deo nulla
tenus enim a deo que esse dicunt sine inequaliter sed sine alio modo
/ illa quoque aut [illegible]
dicunt/ omne quod est inequaliter est
bonum esse/ eidem habere auctorem/ deinde sine dubio accipie
da fore tradunt/ sed non nomine atque nature dici significant
[illegible] / et ea quae naturaliter sunt esse/ sed que concreta sunt eis sic

[illegible]

[illegible]

una natura habet intellectum et ingenium et voluntatem et hec / quod ex his autem
premissis colligitur ubi hominem bonum appellat naturam / bonam / et
malum hominem malam naturam / Secundum hanc igitur asser-
tionem vel acceptionem / mali actus non sunt nature vel substantie / nec
etiam boni actus / quod utique Augustinus videtur innuere libro retractationum
distinguens inter substantias sive naturas / et bonas actiones sive malas
capiens eum quo intelligendum sit / quod dixit in libro de vera religione
ab eo traditum ait hoc de substantiis atque naturis dictum est sicut de-
cum disputabatur non de bonis actionibus atque peccatis / Aptius hec vide-
tur videre inter naturas sive substantias et actiones sive peccata / Ideoque as-
serunt prefati doctores / actiones interiores vel exteriores non esse
naturas vel substantias / que si male sunt / peccata sunt / neque adeo sunt /
Quod vero mali actus non sunt nature Augustinus videtur notare in prima
visione contra pelagianos ita dicens / opera diaboli que vitia dixi
actus sunt / non res / Idem in quarta visione / omne malum natura
non est sed actus accidens alicui ex defectu boni quam ob rem
quod natura non est / deus non fecit quia natura est omne quod fecit
Item omne quod natura bonum est deus ex nichilo fecit non diabolus
Ex quo colligitur res aliquas
quas esse / que adeo non sunt / ex quibus
homines mali sunt / quod inclusive ipsi concedunt in intentionibus
verbis Augustini supra positis qui in enchiridion declarans illa verba prophe-
te his qui dicunt bonum malum / dicit de ipsis rebus quibus homines
mali sunt / non debemus hec esse intelligenda / Sunt ergo
alique res quibus homines mali sunt / Id autem quo homo fit deterior
adeo non est / quia ut ait Augustinus in libro lxxxiii questionum / deo auctore
non fit homo deterior / non est igitur deus auctor rerum quibus
homo fit deterior / At sunt alique res ut dictum est quibus homines
mali sunt / Sunt igitur alique res que adeo non sunt / quia peccata ipse sunt
Ideoque in pluribus scripture capitulis legitur deum non esse auctorem
malorum id est eorum que peccata sunt

[illegible]

[illegible]

In hac autem ultima superiorum sententiarum parte opponuntur qui dicunt deum non esse auctorem eorum quae mala sunt in quantum mala sunt. Sed in quantum sunt et in quantum mala sunt dicunt ea nihil esse. Quid ergo mirum si deus dicitur non esse auctor eorum in quantum nihil sunt, cum nihili nullus auctor queat existere. Idem quoque cum dicitur deus auctor esse omnium quae sunt bonorum, qui subintelligi volunt bona autem illa dici esse quae naturae sunt, etiam ea naturae esse dicunt non solum quae substantiae sunt vel concreata substantiis, qualiter supra acceperunt, sed et omnia quae naturam non privant bono. Et ita secundum eos multiplex in scripturis fit intelligentia, ubi de natura sive substantia vel de his quae naturae sunt sermo agitur. Sed super illum locum psalmi: non est substantia, etc., Augustinus de substantia disserens ut praemissae sententiae videtur consentire dicens: Substantia intelligitur illud quod sumus, quicumque sumus, homines, pecudes, terra, sol, omnia ista substantiae sunt eo ipso quo sunt; naturae ipsae substantiae dicuntur. Nam quod nulla est substantia, nihil omnino est. Substantia ergo est aliquid esse. Deus fecit hominem rectum, sed per iniquitatem lapsus est homo a substantia in qua factus est. Iniquitas quippe ipsa non est substantia; non enim iniquitas est natura quam formavit deus, sed iniquitas est perversio quam fecit homo. Naturae omnes per ipsum factae sunt; iniquitas per ipsum facta non est, quia iniquitas non est substantia. In illo hymno trium puerorum, ubi universa creatura laudat dominum, commemorantur laudantes eum omnia domini; sed quae fecit deus laudat, dicitur serpentes domino; sed non avaritia, non omnia vitia ibi nominata sunt, sed non aliqua inveniuntur ex nobis et ex mala voluntate habemus, et vitia non sunt substantia. Intendant diligenter his verbis praemissarum assertores sententiarum, et propter potiorem rationem et causam dictorum, ubi scriptura de natura vel substantia mentionem facit, illarum non sinant iudicium prudentis lectoris. Cum [illegible] sint notiora plenariae dedimus arbitrio relinquimus, ad ea quae adhuc nobis supersunt tractanda festinantes.

Cum ergo omnes in hac consentiant tractatores, scilicet quod deus non est auctor malorum, auctor tamen est malorum nomine poenas sicut peccata [illegible]

[illegible]

[illegible]

penarum cuius deus auctor est. Sic ipse per Ysaiam ait: Non est malum in civitate quod deus non fecerit. Item alibi ex persona sua ait: Ego sum deus creans malum et faciens bonum. Ecce hic dicitur creasse et fecisse malum, sed mali nomine pena intelligitur, non peccatum. Sicut ergo cum dicitur deus non esse auctor malorum, nomine mali intelliguntur peccata. Ideoque Augustinus qui dixerat in libro lxxxiii questionum quod deus auctor mali non sit, in primo libro retractationum quomodo id intelligendum sit aperit dicens: Videndum est ne male intelligatur quod dixi deus auctor mali non est, qui eorum que sunt auctor est, quia in quantum sunt in tantum bona sunt. Et ne hinc putetur non ab illo esse penam malorum, que utique malum est hiis qui puniuntur, sed hoc dixi ita sicut dictum est: Deus mortem non fecit, cum alibi scriptum sit: Mors et vita a domino est. Malorum ergo pena que a deo est malum quidem est malis, sed in bonis dei operibus est, quoniam iustum est ut mali puniantur, et utique bonum est omne quod iustum est. Sic ergo deus dicitur non fecisse mortem quia non fecit illud per quod mors infligitur, id est peccatum. Audisti horum consonam dictorum ex qua sana intelligentia formatur, cum dicitur deus non est auctor mali et deus mortem non fecit.

38

[P]ost predicta de voluntate eiusdem quoque fine disserendum est. Secundum quod querendum est, quod ex fine suo, ut ait Augustinus, voluntas cognoscitur utrum recta an prava sit. Finis autem bone voluntatis beatitudo est, vita eterna, deus ipse. Male vero finis est aliud, scilicet mala delectatio vel aliquid aliud in quo non debet voluntas quiescere. Finem bonum insinuat propheta dicens: Vidi finem omnis consummationis. Caritas ergo cuius latum mandatum est, finis omnis consummationis est, id est omnis bone voluntatis et actionis ad quam omne preceptum referendum est. Unde Augustinus in enchiridion: Omnia precepta divina referuntur ad caritatem, de qua dicit apostolus: Finis precepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta. Omnis itaque precepti finis caritas est, id est ad caritatem refertur omne preceptum. Quod vero ita fit vel timore pene vel alia intentione carnali ut non referatur ad caritatem que est dilectio dei et proximi, nondum fit quemadmodum

[illegible]

[illegible gloss lines]

fieri oportebat, quamvis fieri videatur; tunc enim recte fiunt quae mandat deus vel quae consilio monet, cum referuntur ad dilectionem dei et proximi. Hiis ubi apte insinuatur quis sit verus finis voluntatis sive actionis, scilicet caritas, que deus est, ut supra ostendimus.

In ergo caritate sibi ponit finem. Dominus sibi ponit finem, id est Christum. Finem legis ad iusticiam dicit apostolus esse omni credenti. Vere dicitur Christus finis legis ad iusticiam, quia, ut ait Augustinus in libro sententiarum Prosperi, in Christo lex iusticie non consumitur sed impletur, omnis cum perfectio ipse est, ultra quem non est quo spes se extendat. Finis fidelium Christus est, ad quem cum pervenerit currentis intencio, non habet quid possit amplius invenire, sed habet in quo debeat permanere. Finis ergo rectus atque supremus deus est, pater scilicet et filius et spiritus sanctus. Neque hii tres sunt fines, sed unus finis, quia non tres dii sed unus est deus.

Quod quidem multe sunt bone voluntates, unum tamen habeant finem, declarat Augustinus in xi libro de trinitate; aliae atque aliae voluntates suos proprios fines habent, qui tamen referuntur ad finem illius voluntatis qua volumus beate vivere, et ad eam pervenire vitam, que non refertur ad aliud, sed amanti per se ipsam sufficit. Quemadmodum voluntas videndi finem habet visionem, et voluntas videndi fenestram finem habet fenestre visionem. Altera vero est voluntas per fenestram videndi transeuntes, cuius idem finis est visio transeuncium; ad quod omnia predicta referuntur voluntates. Item recte sunt voluntates et omnes sibimet religate, si bona est illa ad quam cuncte referuntur. Si autem prava est, prave sunt omnes. Et ideo rectarum voluntatum connexio iter quoddam est ascendencium ad beatitudinem, quod certis velud passibus agitur; pravarum autem et distortarum voluntatum implicacio vinculum est quo alligabitur qui hoc agit, ut proiciatur in tenebras exteriores. Hiis auctoritatum testimoniis evidenter insinuatur plures in fidelibus rectas esse voluntates proprios atque diversos

[illegible]

[illegible]

Fines habetis, et tamen unum eundem quia quidem referuntur ad unum, qui est finis finium, de quo paulo ante diximus, ita ergo iste forte est [illegible]

eruptum hic sine qua dictum est

Fidelium quorundam rectas voluntates diversos fines sortiri, ut tamen ad unum referri videantur, obviare quod alibi autem monet ne scilicet nobis duos fines constituamus, ita inquiens in libro de sermone Domini in monte: Non debemus ob hoc evangelizare ut manducemus, sed ideo manducare ut evangelizemus, ut cibus non sit bonum quod appetitur sed necessarium quod adicitur, ut illud impleatur: Quaerite primum regnum Dei, et haec omnia adicientur vobis. Non dixit primum quaerite regnum Dei, et deinde quaerite ista, quamvis sint necessaria, sed ait haec omnia adicientur, ut haec consequamini, si illa quaeritis, ne cum ista quaeritis illinc avertamini, aut ne duos fines constituatis, ut et regnum propter se appetatis et ista necessaria, sed ista potius propter illud. Ergo propter regnum Dei tantum debemus operari omnia, non solum vel cum regno Dei mercedem temporalem meditari. Ecce hic apte dixit ne duos fines nobis constituamus sed unum tantum, scilicet regnum Dei, cum supra dixit bonas voluntates alios et alios habere fines.

Et autem non sibi repugnare animadvertitur qui verba praemissa simplici oculo diligenter intenderit. Qui cum dixit ne duos fines nobis constituamus, sed omnia propter regnum Dei faciamus, ipse praemisit quod debemus manducare ut evangelizemus. Cum autem hic ita facimus, actionis illius finem evangelium constituimus, et hunc finem ad regnum Dei referimus. Manducamus enim propter evangelium, et manducamus et evangelizamus propter regnum. Duos ergo fines nobis in manducando constituimus. Sed ista sapientes nequaquam poterimus, absit. Nam ipse sic facere suadet, si diligenter verba eius inspiciamus. Cum ergo ait ne duos fines nobis constituamus, fines in diversa tendentes intelligi voluit, scilicet quorum alter ad alterum non refertur. Ita et cum dicit propter regnum Dei tantum omnia agenda, nec cum ipso mercedem temporalem meditandam, ita intelligendum est, ut non appetendo meditemur cum regno mercedem temporalem, ita quod non propter regnum sed propter se, si regnum propter se appetamus et ista propter illud, sicut ipse docet. Si enim petimus vitam aeternam, petimus omnia temporalia ad opus, sed si ea petimus propter vitam aeternam non offendimus, videlicet sinistra tunc scit quid faciat dextera.

[illegible]

[illegible]

enia in eadem epitalam(ium) non p(ro)pt(er) se mediet(ur) sed p(ro)pt(er) regnum dei ut sit le-
va sub capite et dextra in amplexu. Alioquin si hec temporalia p(ro)pt(er) se q(ue)rim(us)
fient etiam misceri dextre sinistra. Ideoq(ue) cum d(omin)us dixit Attendite ne iusti-
ciam v(est)ram faciatis coram ho(min)ib(us) ut videamini ab eis. Alibi ait Sic
luceant op(er)a v(est)ra bona co(ram) ho(min)ib(us) ut v(ideant) p(atrem) v(estrum) q(ui) in ce(lis) est. P(ro)pt(er) deum ergo omnia
facienda sunt ut omnia que facim(us) cum eis finib(us) ad eum referamus.

Solet etiam queri quid distet
int(er) voluntatem et intencionem ac finem. Ad quod dici p(otes)t int(er) volunta-
tem et finem eo atq(ue) eodem modo distingui. Quia voluntas est
qua volum(us) aliquid. Finis v(ero) voluntatis est vel illud quod volum(us) p(ro)p(ter) q(uo)d
impletur ipa voluntas vel pocius aliud p(ro)pter q(uo)d illud volum(us). Intencio
v(ero) in(ter)dum p(ro) voluntate, in(ter)dum p(ro) fine voluntatis accipit(ur), quod deligens
ac pius lector in scriptura ubi hec occurrerint discernere studeat. Finis v(ero)
voluntatis est delectacio bona vel mala ad quam int(en)dit quisq(ue) p(er)venire.
Unde Aug(ustinus) sup(er) illum locum psalmi Scrutans corda et renes deus
ait sic. Deus solus scrutatur corda i(d est) quid quisq(ue) cogitet et renes
i(d est) quid quemq(ue) delectet quia finis cure et cogitacionis est delectacio ad quam
cura et cogitacione int(en)dit quisq(ue) p(er)venire. Et paulo post. Opera nostra que
sunt in dictis et factis possunt homines videre sed quo animo fiant et
quo venire cupiant solus deus videt qui cum videt cor esse in celo et
non delectari nos in carne sed in d(omi)no i(d est) cum bone sint cogitaciones
et earum fines dirigit iustum. Idem sup(er) alium psalmi locum Illu-
si in liquore isto quem absorbet qui est pes cor(dis) dicit pes a(n)i(m)e amor
est qui si pravus est dicitur cupiditas vel libido. Si rectus dicitur caritas
eo movetur anima quasi ad locum quo tendit i(d est) ad delectacionem
bonam vel malam quo se p(er)venisse pam(?) o(mn)e letatur.

Finis ergo voluntatis ut p(re)missum est dicitur
et illud quod volum(us) et illud p(ro)pt(er) quod volum(us) et intencio ad illud
respicit p(ro)pter quod volum(us) et voluntas ad illud quod volum(us) ut v(er)bi g(rati)a Si ve-
lim esurientem reficere ut h(abe)am vitam eternam voluntas est qua
volo reficere esurientem. Cui(us) finis est refectio esurientis. Intencio

[illegible]

Et alii [illegible]

[illegible cursive commentary lines]

id quo sit ad vitam pervenire volo / finis vero supremus est ipsa vita ad quam talibus finis refertur

Ideo queritur utrum intentio talis sit voluntas / et si voluntas est / an in hoc opere una sit eademque voluntas / qua volo reficere esurientem / et qua volo habere vitam eternam. Videtur itaque talis intentio esse voluntas / ut cum voluntas est qua volo reficere pauperem / ita voluntas est qua propter hoc volo habere vitam

Et alia quidem voluntas videtur esse qua volo habere vitam / et alia qua pauperi subvenire volo / sed ista ad illam refertur. Sicut et hec ita placent ut in eo cum aliqua delectatione voluntas adquiescat / non tamen est illud quo tenditur / sed hoc ad illud refertur ut illud deprehendatur tamquam patria civis / sicut vero tamquam refectio vel mansio viatoris / et sunt iste voluntates / affectus sive motus mentis quibus quasi gressibus vel passibus tenditur ad patriam / sicut ergo alia est voluntas videndi fenestras ut supra docente Augustino diximus / alia que ex ipsa nascitur / voluntas per fenestras videndi transeuntes / ita nonnullis alia esse videtur voluntas elemosinas dandi pauperi / alia voluntas habendi vitam / alii autem putant quod una sit voluntas et hec et illa / sed pro subiectorum multiplicitatem diversitas memoratur voluntatum / certum quidem est hoc unum sit illud nulli in ambiguum venit / quia voluntas ex fine pensetur utrum recta sit an prava / peccatum / an gratia / quoniam pro intentionis alio fine alia voluntas intelligitur

[illegible interlinear gloss]

Hic autem oritur

questio satis necessaria ex superioribus causam trahens. Dictum est enim supra voluntatem inesse naturaliter homini / sicut intellectum et memoriam / et cum hec homini naturalia sint / quamvis peccato viciata / bona tamen esse non desinunt / quia non valet vicium bonitatem in qua deus eam fecit penitus consumere ut ubi igitur intellectus vel ratio memoria vel ingenium que magis et per se ab imbecillem corrupta sunt / bona tamen sunt / nec penitus noluntur / sicut Augustinus de Trinitate que est ymago dei in qua facti sumus evidenter ostendit inquit dei hoc est inquit ymago in qua homines sunt creati / qua ceteris animalibus presunt / que creatura in rebus creatis excellentissima / cum a deo iustificatur / a deformi forma in formosam mutatur formam

[illegible cursive commentary lines]

39

[illegible marginal glosses]

Sicut enim in mala natura bonum, si autem ymago viciata est vel melioris. Cum ergo voluntas de naturalibus sit, quare ipsa voluntas non semper bona est, et si aliis viciis subiaceat.

Videtur istis dicentibus omnia que sunt inquantum sunt bona esse, quia et ipsam voluntatem inquantum est, et inquantum voluntas est, ut supra posuimus, bonam esse dicunt. Sed inquantum inordinata est, mala est et peccatum. Ubi potest aliquis videri querere, si voluntas inquantum inordinata est peccatum est, quare non et motus rationis et ingenii et huiusmodi, cum inordinata sunt, peccata non sunt. Inordinata non sunt sicut voluntas, cum ad verum finem non tendunt, eorumque actus sub voluntatis ratione existunt. Ad quod illi dicunt voluntatis nomine aliquando vim naturalem, scilicet potentiam volendi, aliquando actum eiusdem intelligi. Vis autem ipsa naturaliter anime inserta numquam peccatum est, sicut nec vis memorandi vel intelligendi, sed actus huius vis, qui et voluntas dicitur, tunc peccatum est cum inordinatus est.

Sed adhuc queritur, quare huius naturalis potentie actus peccatum sit, sed aliarum potentiarum actus peccata non sunt, scilicet potentie memorandi, cuius actus est memorari, et potentie intelligendi, cuius actus est intelligere. Ad quod ipsi dicunt, quia altius quiddam est actus ille voluntatis quam actus memorie vel intellectus. Hic enim actus est ad aliquid appetendum vel non admittendum, qui non potest esse de numero quin sit malus. Velle enim mala malum est, sed intelligere vel memorare malum malum non est, quamvis eorum etiam quidam hos actus malos esse inordinatum non inepte asserant. Memorari enim inordinate quidquam malum ut faciat, et quid intelligere verum ut sciat impugnare. Ecce qualiter solvitur questio premissa ab hiis qui tradunt omnia esse bona inquantum sunt. Alii vero dicunt voluntates malas peccata esse, et nullo modo bona, breviusque respondent dicentes actum voluntatis non esse de naturalibus, sed vim ipsam et potentiam volendi que semper bona est et de bonis est et impermutabilibus, qualibus non deinde est eius actus.

Preterea queri solet, quomodo intelligendum sit illud quod ait Augustinus, exponens illud verbum Apostoli: Non enim illud quod volo ago, sed quod nolo illud facio. Dicit quod homo subiectus peccato facit quod non vult, quia naturaliter

[illegible]

velit bonum sed voluntas hoc caret effectu nisi gratia dei adiuvet et liberet. si homo subiectus peccato est velit quod malum et operatur quia servus peccati est contra voluntatem sicut supra adiecit aut liberet facit. Duo ergo naturaliter

velit bonum an est eadem voluntas id est idem motus quo peccato servit quo naturaliter velit bonum. Si non est eadem voluntas que ergo ista est que cum homo iustificatur a servitute peccati liberatur ut cum supra disserimus gratia dei voluntatem hominis liberat et adiuvat quae voluntatem hominis sanat et adiuvat sanatam. Quae est illa voluntas an illa que naturaliter velit bonum an illa quae libere servit peccato si tamen due sunt voluntates

Posita est questio quae varia adinvicem determinatur exposicione. Alii enim dicunt duos esse motus unum quo velit bonum naturaliter et que naturalis dicitur potentias sunt motus nature humane in prima condicione in qua creati sunt [illegible] quae ipsa natura dicitur. Sunt enim homo creatus in voluntate recta. Unde in ecclesiasticis dogmatibus scriptum est firmissime tene primos homines bonos et rectos esse creatos cum libero arbitrio quo possent si vellent propria voluntate peccare eosque non necessitate sed propria voluntate peccasse. Recte ergo dicitur homo naturaliter bonum velle quia in eadem bona voluntate conditus est. Superior enim scintilla rationis que etiam ut ait Ier. in Ezechielem non potuit extingui bonum semper velit et malum semper odit. Alium aut dicunt esse motum mentis quo mens relicta superiori lege subicit se peccatis et eis oblectatur. Iste motus ut aut Augustinus aliter asserit gratia dicitur regnat in homine altum quae deprimit motum utriusque tamen ex libero arbitrio est. Veniente autem gratia ille malus motus eliditur et alius naturalis bonum liberatur et adiuvatur ut efficaciter bonum velit. Ante gratiam non licet naturaliter homo velit bonum non tamen absolute concedi oportet bonam habere voluntatem sed pocius malam.

Alii aut dicunt unam esse voluntatem id est unum motum quo naturaliter velit homo bonum et ex vicio velit hoc malum ex eo quod delectatur et in istum velit bonum naturaliter bonus est. In quantum malum velit malus est

[illegible]

Post hec de actibus addicendum videtur. Utrum ipsi ex fine sicut voluntas pensari debeant boni vel mali. Licet enim secundum quosdam omnes boni sint in quantum sunt, non tamen absolute dicendi sunt omnes boni nec omnes remunerabiles. Sed quidam simpliciter mali dicuntur, sicut et alii boni. Nam simpliciter vere boni sunt illi actus qui bonam habent causam et intentionem, id est qui bonam voluntatem comitantur et ad bonum finem tendunt. Mali vero simpliciter dici debent qui perversam habent causam et intentionem. Unde duobus affectibus nomen operi tuo imponit, et Augustinus super psalmum xxxi primum: Nemo computet bona opera sua ante fidem. Ita enim videntur esse velut magne vires et cursus celerrimus preter viam. Quia ubi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde attendas quid homo faciat, sed quid cum faciat attendat, quo lacertos optime gubernationis dirigit. His testimoniis insinuare videtur ex affectu et fine opera bona esse vel mala. Cui consonat quod veritas in evangelio ait: Non potest arbor bona fructus malos facere, nec arbor mala fructus bonos facere. Nomine arboris non natura humana intelligitur, sed voluntas vel intentio, que si mala fuerit, non bona sed mala opera facit. Si vero bona fuerit, bona non mala facit opera.

Sed queritur utrum omnia opera hominis ex affectu et fine sint bona vel mala. Quibusdam ita esse videtur, qui dicunt omnes actus esse indifferentes, ut nec boni nec mali per se sint, sed ex intentione bona boni et ex mala mali sunt omnes actus. Secundum quos quilibet actus potest esse bonus si bona intentione geritur.

Aliis autem videtur quod quidam actus ipsi mali sunt, ita ut non possint esse nisi peccatum etiam si bonam habeant causam, et quidam ipsi boni, ita ut si malam habeant causam non tamen boni esse desinant. Quod testimonio Augustini confirmatur, qui dicit bonum aliud non bene fieri, quod cum quis invitus vel necessitate facit, non bene facit quia non

bona intencione fiat ut ait aug(ustinus) sup(er) Joh(annem) / Si nil inquit timor non est in caritate in quo queritur credatur deo non tamen in dilectione / et si fiat bonum non tamen bene / Nemo enim invitus bene facit / etsi bonum est quod facit ... habes quod aliquis non bene facit bonum quod facit / fiat ergo aliquis quod bonum est / intencione non bona. Ideo asserunt illi quedam opera esse talia que sic bona sunt quod mala esse non possunt quocumque modo fiant / Sic e contrario quedam sic sunt mala / ut non possint esse bona quacumque ex causa fiant. Alia autem esse opera que ex fine vel causa bona sunt vel mala / et ad illa referunt scripturarum testimonia quibus ex affectu vel intencione iudicari operum pensari dicit / scripturam eciam ut ipsi dicunt actum

Et aug(ustinus) evidentissime docet in li. contra mendacium

omnes actus secundum intencionem et causam iudicandos bonos vel malos / sed quosdam qui ita sunt mali ut numquam possint esse boni / eciam si bonam videantur habere causam / Interest autem inquit plurimum qua causa quo fine qua intencione quid fiat / Sed ea que constat esse peccata nullo bone cause obtentu / nullo quasi bono fine / nulla velut bona intencione facienda sunt / Ea quippe opera hominum sicut causas habuerint bonas vel malas nunc sunt bona nunc sunt mala que non sunt per se ipsa peccata / sicut victum prebere pauperibus bonum est / si fit causa misericordie cum recta fide / et concubitus coniugalis cum fit causa generandi / si ea fide fiat ut gignantur regenerandi / Et hec rursus mala sunt / si malas habent causas velut si iactantie causa pascatur pauper / aut lascivie causa cum uxore concumbitur / aut filii generentur ut non deo sed diabolo nutriantur. Cum vero opera ipsa peccata sunt ut furta stupra adulteria blasphemie / quis dicat causis bonis esse facienda / vel peccata non esse / vel quod est absurdius iusta esse peccata / Quis dicat furemur divitibus ut habeamus quod demus pauperibus / aut falsa testimonia proferamus / non unde innocentes ledantur / sed nocentes salventur / Duo enim bona hic fiunt ut inops alatur et innocens non puniatur / aut quis dicat adulterium faciendum esse / cum puella cum qua fit homo de morte liberetur / testamenta cum vera cur non supprimamus / et falsa

[illegible]

supponam, sive hi ad curandos hoc faciunt qui melius bonum agunt. Sed hypocritis qui indigentes adiuvat, cur non fiunt et illa mala praeter hoc bona? nec illa sunt mala praeter hoc mala bona, cur non ab inimicis inferantur, quae detestari praedatores rapiunt divitias in bonos ut indigentibus eas largiantur, cum nullum malum, malum sit, si pro bono fiat, quibus hoc dicat praesertim quibus humanas moresque conatur et leges subvertere. Ad cum sanctus non dicatur id posse fieri, nec impune tamen, unde eadem glossa in eo non timeat supplicium sed speret praemium, si semel concesserimus in malis actibus, non quod sanctus sic fiat credendum esse, ut quod pro bonis fiunt causis, nec ipsa mala esse indicentur, ac ut infra dicitur puniet eum, qui dicitur se subtraxisse superflua divitiarum ut pro bono pauperi, et falsarium qui alicuius corrupit testamentum, ut his eas det qui faciet elemosinas largas, non ille qui nullas, et eum qui se finxisse adulterium ostenderit, ut per illud cui qua fecit, hominem de morte liberet. Sed dicet aliquis, ergo considerandus est sive quilibet fieri qua voluntate nunc fiunt, quibus hoc dixit. Sed hoc dicit non eos quosque est bonus qua peior est nisi, peior est enim qui concupiscendo o qua qui miserando fiunt. Sed si factum omne peccatum est, a bono facto abstinendum est, cum dicat esse perdendum, et si aliud sit gravius, aliud levius peccatum. Nunc autem quamvis quibus actibus peccatum sit vel non, non quod gravius sit vel levius, intendere locum propositis ubi tota mentis consideratione, quae non inutilem hinc exactionem, ad monstrandos quibus actus sit peccatum, qui sine nullam habent causam, nec ille tamen, quia sunt non nulli actus qui et bonam habent causam, tamen peccata sunt, ut supra positum est. Ex quo consequi videtur quod non semper extrinsece indicatur voluntas sine actu mala, sicut in illis quae ipse peccata sunt. Illa enim ex quibus gesserunt palam bona causa, bonum videntur habere finem, nec extrinsece voluntas est mala, nec ex voluntate actio fit mala, sed exactione voluntatis fit prava. In quibus aliqui posuerit actum indubitanter qui et in eius figurand. arbitrabantur se obsequium praestare deo, quia bonum finem dicit eos sibi posuisse. Et de obsequium, cum voluntatem contra rationem fuisse fore assererit

[illegible]

[illegible]

De bonis autem nulla fit excepcio in premissis verbis Augustini, quia omnis voluntas bona ex fine fit bona, et ex fine et ex voluntate omnis bona accio bona est; sed non omnis mala voluntas ex fine mala est, nec omnis mala accio ex fine et ex voluntate mala est. Et omnis que habet malam causam mala est, sed non omnis que bonam causam habet bona est. Ideo quia cum excepcione dicitur nomine inpon operis bonis operibus generaliter vera est hec regula. Sed in malis excipiuntur illa que per se mala sunt. Omnia ergo hominis opera secundum intencionem et causam iudicantur bona vel mala, exceptis hiis que per se mala sunt, id est que sine prevaricacione fieri nequeunt.

Nec tamen quod contendunt unquam habere bonam causam, et si cum aliena furatur ut pauperibus tribuat, non pro bono ut aiunt fine. Non enim bonum est aliena pauperibus erogare, quando cum decepcione sacrificium cuius deo offertur, ut fiat ut ait auctoritas ut si impleant filiam inconsulte prius vel sacrificium cuius deo offertur sub hominabilis nempe deo est impiorum oblacio. Ita etiam hominem periculum a morte liberare malum esse dicit. Etsi enim bonum sit hominem a morte liberare, tamen sic hominem liberare malum fore asserunt. Idcirco Augustinus in superioribus dicit temptasse Simonem, cauteque locutum ubi ait: ea que constat esse peccata, et nullo quasi bono fine, nulla velut bona intencione facienda. Non enim simpliciter dixit bono fine et bona intencione, sed intencione que videtur bona, et fine qui putatur bonus et non est. Nec ideo excepit Augustinus ista ut aiunt, quia causas habent malas, sed quia causas habent que videntur bone, sunt tamen male.

41

Cumque intencio ut supradictum est bonum opus faciat, et fides intencionem dirigat, non inmerito queri potest utrum omnis intencio omneque illorum opus malum sit, qui fidem non habent. Si enim fides intencionem dirigit, et intencio bonum facit opus, ubi non est fides, nec intencio bona, nec opus bonum esse videtur. Quod a quibusdam non improbabiliter astruitur, qui dicunt omnes acciones et voluntates hominis sine fide malas esse, que fide habita bona existunt. Unde apostolus ait: Omne quod non est ex fide peccatum est.

qd exponens aug aut omnis infidelium vita peccatum est et nichil bonum est sine summo bono ubi deest agnicio veritatis falsa virtus est eciam in optimis moribus et Jacobus qui totam custodierit offendit autem in uno factus est omnium reus. Qui ergo fidem et caritatem non habet omnis eius actio peccatum est quia ad caritatem non refertur ut supra meminit aug non sit quemadmodum fieri oportet. Ideo quamvis multa est non igitur mandata custodit qui caritate caret quia sine caritate nullum mandatorum custoditur. Unde aug super epistolam ad Gal. aut circumcidi legis dicit apostolus non zelari non occidere non mechari et alia huiusmodi ad bonos mores pertinencia que nisi caritate fide et spe impleri non possunt. Nullum igitur mandatum nullum opus bonum opus facit qui fidem et caritatem non habet. Impossibile est enim ut ait apostolus sine fide placere deo. Et ergo sine fide facta bona non sunt quia omne bonum placet deo.

Ys aut dicunt qd supra dixit aug

si qd in servili timore et si bonum fiat non tamen bene. Nemo invitus bene facit eciam si bonum est qd facit. Hic enim dicit bonum fieri sed non bene ab illo qui caritatem non habet. Qui enim servili timet caritate vacuus est. Dixit eciam ut dicat quia bonum facit sed non bene. Qui eciam super illud locum Ps. invenit sibi domum ubi reponat pullos suos dicit qd iudei et heretici et pagani bona opera faciunt quia vestiunt nudos et pascunt pauperes et huiusmodi sed non in nido ecclesie et in fide et ideo conculcantur pulli eorum

Omnibus illi videntur dicentes bona opera appellari hic que sine caritate fiunt non quia bona sunt cum sic fiunt qd evidenter aug docuit sed quia bona essent si aliter fierent. Que eciam sui genere sunt bona sed ex affectione fiunt mala

A hiis vero qui triphanam

distinccionem actuum faciunt opera cuncta que ad natum

sub dicta sunt semper bona esse asserunt sed qd aug mala esse dicit si malas habeant causas

non ita accipiendum est quasi ipsa mala sint sed quia peccatum et mali sunt qui ea malo fine agunt. Item illud aliud bonum opus

[illegible]

intencio facit / et intencionem fides dirigit / attendant dicentes / ibi bonum vocatum / quod remunerabile est ad vitam / non quod illud sit solum bonum opus / immo et alia plura habet non ex fide / quia illa sunt bona. Bonum enim multipliciter accipitur scilicet pro utili pro remunerabili pro signo boni pro specie boni pro licito et forte pro aliis modis. Sola ergo illa intencio remunerabilis est ad vitam quam fides dirigit / sed non illa sola bona est ut aiunt. Nam si quis iudeus vel malus christianus nuditatem proximi revelaverit / pie moti pietatis ductus bonum facit / et bona fuit voluntas que illud facit

est hec in vestigari

Oportet qualiter intelligendum sit quod ait Augustinus in libro de vera religione dicens quod adeo inquit peccatum voluntarium malum est / ut nullo modo sit peccatum / si non sit voluntarium / hoc enim dicti racionem aperiens Augustinus in libro retractacionum dicit

falsa hec diffinicio sed si diligenter discuciatur invenietur verissima / peccatum quippe illud cogitandum est / quod tantum peccatum est / non quod est etiam peccati pena scilicet peccatum primi hominis quod fuit peccatum et causa peccati sed non pena / quibus illa que non sunt voluntaria / peccata non inmerito dicuntur / que vel a nescientibus vel a coactis perpetrantur / non omnino possunt sine voluntate committi / quoniam ille qui peccat ignorans / voluntate utique facit quod cum faciendum non sit putat esse faciendum / ille qui concupiscente adversus spiritum carne non ea que vult facit / concupiscit quidem nolens et in eo non facit quod vult / sed si vincitur / concupiscencie consentit / volens et in eo non facit nisi quod vult / illud quod in parvulis est originale peccatum / ex primi hominis voluntate mala contractum est / non utique falsum est quod dixi / usque adeo peccatum voluntarium est. Queritur autem qualiter accipiendum sit illud scilicet vel de primo peccato hominis / vel de omnibus generaliter peccatis mortiferis / cum et hec quedam dicantur non voluntaria / que scilicet per ignoranciam vel per infirmitatem fiunt / que tamen racione possunt dici voluntaria quia sine voluntate non committuntur

Illud etiam intelligendum perquirendum est / quod in libro de duabus animabus eodem inquiens Nusquam nisi in voluntate

[illegible]

peccatum est quod in libro retractationum plane definit ... ostendit peccatum esse falsa sunt que diximus ... non nisi in voluntate esse peccatum / cum apostolus dicat quod volo facio etc. Sed peccatum quod nusquam est nisi in voluntate illud semper intelligendum est quod iusta dampnatione consequitur ... primum hominis peccatum.

In eodem ergo libro de duabus animabus aliud traditur consideratione dignum / aut enim non nisi voluntate peccatur / ipsam quoque voluntatem diffinit dicens / voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non admittendum vel adipiscendum / huius dicti causam aperiens in libro retractationum ait / hoc ideo dictum est / ut hac diffinitione volens a nolente discerneretur / et sic ad illos referretur intencio / qui in paradiso fecerunt originem mali / nullo cogente / peccando / id est libera voluntate quia et sciences contra preceptum fecerunt / et ille temptator suasit / ut id fieret / non coegit / Nam qui nesciens peccavit / non incongruenter nolens peccasse dici potest / quamvis et ipse quod nesciens fecit volens tamen fecit / ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit / sed voluntas facti ibi fuit / non voluntas peccati / quod tamen factum / fuit peccatum / hoc enim factum est / quod fieri non debuit / Quisquis autem sciens peccat / si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere / nec tamen facit / utique volens peccat / quia qui potest resistere / non cogitur cedere / quare patet peccatum sine voluntate esse non posse / ut supra dictum est. Ex hiis liquet quod supra posita accipienda sunt

Si autem omne peccatum mortale voluntarium est / cum voluntas mala / peccatum sit mortale / constat ipsam esse voluntarium peccatum. Aliud enim ut ait augustinus / tertio de libero arbitrio / voluntate quam ipsa voluntas sit / est / voluntas igitur mala / et voluntarium dicitur peccatum quod in voluntate consistit / voluntas quippe ut ait augustinus in eodem est prima causa peccandi / aut nullum peccatum est prima causa peccandi / nec quemquam recte imputetur peccatum nisi peccanti / Non igitur quemquam recte imputetur nisi volenti / hec autem de peccato actuali et mortali intelligendum est. Neque hiis obviat aliud quod videtur dicere augustinus ut ipse ait in retractationibus / nisi quia voluntas est qua peccatur et qua recte

[illegible marginal annotations]

Dist. XLII. [illegible] ... vel plura [illegible] ... sunt duo diversa vel ... diversa peccata vel diversa non peccata ... [illegible]

92

[illegible] ... mittitur

Cum autem voluntas mala, cui operatio succedit, sit peccatum, quaeri solet utrum in eodem homine respectu eiusdem rei haec duo unum sint peccatum vel plura; ut si quis voluntate furandi voluntatem habuit malam, quae peccatum est, et actum malum, qui item peccatum est. Haec autem duo diversa sunt, scilicet voluntas et actio. Sed utrum diversa sint peccata an unum? Quidam dicunt diversa esse peccata, quia cum constet haec duo esse diversa, aut diversa duo peccata sunt, aut duo diversa non peccata.

Quibusdam aliis videtur haec duo diversa esse non peccata, non enim peccata sunt sed peccatum unum, quia una praevaricatio vel inobedientia in utroque admittitur, sive quis velit sive quis agat, et unius est ei contemptus. Sed minor cum in voluntate solum peccatum continetur, maior vero cum voluntati etiam operatio additur, et ideo maius fit peccatum, sed non plura, cum voluntas opere manifestatur.

Sed adhuc eisdem obicitur: si unum tantum illa duo peccatum sunt, qui prius voluntate mala fuit concepta, deinde opus patravit, non pro aliquo reus est nisi pro quo reus erat antequam opus, cum adhuc in sola voluntate peccatum consistebat. Nullus enim reus est nisi pro peccato; sed peccatum aliud non est admissum in actione quam prius admissum erat voluntate. Non ergo iste fuit pro aliquo alio damnabilis actu perpetrando quam ante fuerat cum sola voluntate delinquebat.

Ad hoc etiam videntur dicentes, pro peccato quidem tantum illum reum fore constitui, et quamvis eius voluntas et actio unum sint peccatum, pro alio tamen reus factus est actu perpetrando quam prius erat sola voluntate delinquendo, quia pro actu qui est aliud quam voluntas, licet non aliud peccatum.

Item et adhuc opponunt instantes, dicentes ideo haec duo diversa esse peccata, quia diversorum legis mandatorum praevaricationes sunt: alio enim mandato legis prohibetur actio furti, scilicet: Non furaberis; alio furandi voluntas, scilicet: Non concupisces rem proximi tui. Cum autem haec duo

[illegible]

[illegible]

[illegible]

diversa mandata sunt quibus illa duo prohibentur, patet illa duo diversas esse prevaricationes, diversa ergo peccata.

Ad quod etiam dici debet: diversa esse mandata quibus illa duo distincte prohibentur, ut Augustinus docet super Exodum: Unum tamen illorum non observatis, una tamen prevaricatio incurritur, unumque peccatum contrahitur, licet duo diversa illic prohibeantur. Sicut etiam duo sunt mandata caritatis quibus duo precipiuntur diligi, una tamen in eis nobis commendatur caritas.

Reatus solet queri cum aliquo.

Peccato voluntate peccato, voluntas et agendi et actio transierit, non dicitur vera habita pena vel illud peccatum usque quo penitentiam sit, et ex quo non esse videtur, quia voluntas illa que prius fuit non est, neque actio, quia neque vult neque illud agit quod ante voluit et egit. Sed non est ignorandum peccatum modis duobus dici esse in aliquo transitive: actu et reatu. Actu est in aliquo dum ipsum quod peccatum est, ut actio vel voluntas, in peccante est. Reatu non tamen peccato sive transierit sive assit, mens hominis polluta est et corrupta, totusque homo supplicio obligatus perpetuo, nec unquam est in aliquo peccatum actu preter originale, quod sit etiam reatu, sed est etiam reatu interdum postquam transierit actu.

Reatus in scriptura multipliciter accipitur, scilicet pro culpa, pro pena, pro obligatione pene temporalis vel eterne. Si enim mortale est, obligat nos pene eterne; si veniale, obligat nos pene temporali. Duo enim sunt peccatorum genera: mortale scilicet et veniale. Mortale est per quod homo mortem etiam meretur. Crimen vero, ut ait Augustinus, est quod est dignum accusatione et dampnatione. Veniale est quod hominem usque in reatum perpetue mortis non gravat, verumptamen veniam meretur, sed facile indulgetur.

Inveniuntur autem peccatorum varie in scripturis distinctiones, quia dicuntur duobus modis peccatum committi: cupiditate et timore, ut ait Augustinus super illum locum: Incensa igni et suffossa. Hiis enim duobus dicit omnia peccata mortalia includi: timore, incensa ea dicit que ex cupiditate male inflammante oriuntur; suffossa vero que ex timore

[illegible]

[illegible]

male sedante preveniunt / quod est quando quis cupit non concupiscenda / vel timet non timenda / Alibi vero dicitur peccatum fieri tribus modis / scilicet cogitatu verbo et opere unde dicit super Ezechielem / tria genera delicta sunt quibus humanum subiacet genus / aut enim cogitatione / aut sermone / aut opere peccamus / hiis alii etiam addunt quartum modum scilicet consuetudinis / quod in quatriduano lazaro significatum est

Hec quoque habent peccare in deum ipsum et in proximum / In deum enim quando male sentit / ut hereticus / vel que dei sunt usurpare presumit indigne pertractando sacramenta / vel qui nomen dei peierando contemptibile facit In proximum peccat cum proximum iniuste ledit In se vero cum sibi non aliis nocet

Circa quoque hic appellationem / dicitur enim peccatum et delictum / fortasse quia ut ait Augustinus in questionibus levitici declinare a bono peccatum est delictum facere malum / aliud est declinare a bono / aliud facere malum / Peccatum ergo est perpetratio mali / delictum desertio boni / quod ipsum nomen ostendit Quid enim aliud sonat delictum nisi derelictum / et quid derelinquit qui delinquit nisi bonum Vel delictum est quod ignoranter fit / peccatum quod scienter committitur Indifferenter tamen peccatum nomine delicti / et delictum nomine peccati appellatur

Preterea sciendum est vii esse vicia capitalia vel principalia ut Gregorius ait super Exodum scilicet inanem gloriam / iram / invidiam accidiam vel tristiciam avariciam ventris ingluviem luxuriam ut ait Origenes significata sunt in vii populis qui terram promissionis israhelitis promissam tenebant de hiis quasi de vii fontibus cuncte anime mortifere corruptele emanant / et dicuntur capitalia quia ex eis oriuntur omnia mala / Nullum enim est quod non ab aliquo horum originem trahat

Ex superbia tamen omnia mala oriuntur et hec et illa / quia ut ait Gregorius radix cuncti mali est superbia / de qua dicitur Initium omnis peccati est superbia que est amor proprie excellencie

Cuius iiii sunt species ut ait Gregorius in moralibus prima est cum bonum quod habet quis tribuit sibi Secunda cum credit a deo esse datum sed tamen pro suis meritis Tertia cum iactat se habere quod non habet Quarta cum ceteris despectis singulariter vult videri Ideo ergo omnis peccati radix dicitur superbia

[illegible]

[illegible]

ue aut ut obuiare qd apostolus ait Radix omnium malorum est cupiditas et Superbia. Omnis ergo superbia radix est Initium omnis peti
ed utrumque recte dictum esse uite
ligitur si generalia petorum singulorum non singula
ris/ utraque locutione includi intelligunt. Nullum quippe genus peti est qd interdum ex superbia non fuerat Nullum etiam qd ex cupiditate aliquando non descendat Sunt enim non nulli homines qui ex cupiditate fiunt superbi/ aliqui ex superbia fiunt cupidi Est enim ut dicit aut homo qui non esset amator pecunie nisi per hoc putaret excellenciorem esse/ ideoque ut excellat diuicias appetit/ tali ex superbia aboritur cupiditas/ est aliquis qui non amaret excellentiam nisi putaret per hoc maiores diuicias habere/ ideo ergo excellentiam laborat quia diuicias habere amat/ hinc ei nascitur superbia .i. amor excellencie ex cupiditate/ patet ergo qd ex superbia alia cupiditas et ex cupiditate alia superbia oritur/ et ideo de utroque recte dicitur qd est radix omnis mali

Est preterea quoddam genus peti ceteris abhominabilius quod dicitur petum in spiritum sanctum/ de quo ueritas in ewangelio ait Qui peccauerit in spiritum sanctum non remittetur ei neque hic neque in futuro et Johannes in epistola canonica est petum ad mortem/ non pro eo dico ut quis oret Qui enim peccat in filium remittetur ei/ et qui peccat in filium hominis remittetur ei Qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum non remittetur ei neque hic neque in futuro

Sed queritur quod sit illud petum in spiritum sanctum uel ad mortem Quidam dicunt illud petum esse desperacionis uel obstinacionis Obstinacio est indurata in malicia mentis pertinacia per quam fit homo inpenitens Desperacio est qua quis diffidit penitus de bonitate dei estimans suam maliciam dei bonitatem excedere sicut Chaym qui dixit Maior iniquitas mea quam ut ueniam merear Vnde et non dicitur petum in spiritum sanctum/ quia spiritus sanctus est amor patris et filii et bonitas qua se inuicem ambo diligunt/ quia contra eum est [illegible] spiritus non est ergo in spiritum sanctum delinquit dum per suam maliciam dei bonitatem superare putauit/ et ideo penitenciam non assumit/ Qui iniquitati tam pertinaci mente inheret ut eam numquam relinquere proponat/ ad bonitatem spiritus sancti

[illegible]

nunquam reddunt paciam dei abutentes et demencia dei nimis presumentes quibus malicia placet quia se esse preter bonitatis nimia presumpcia et presumpcione peccant autumantes deum non esse iustum. Illi desperacione deum non bonum estimant / tollentes in hoc turbulentissimo inquietatum maris portum diuine indulgencie / quo se reciperent fluctuantes atque ita desperacione addunt peccatum peccatis / dicentes veniam nullam esse / ex quo delinquentes peremptoria dampnacio debetur.

Sed queritur utrum omnis obstinacio mentis in malicia obdurate omnis queque desperacio sit peccatum in spiritum sanctum. / quidam dicunt omnem obstinacionem et desperacionem peccatum esse in spiritum sanctum. Quod si est / aliud illud peccatum remittitur / quia multi etiam obstinatissimi et desperatissimi convertuntur / ut augustinus ait super illum locum psalmi / convertam in profundum maris / id est eos qui erant desperatissimi / tabi mittet cristallum sicut frustra panis / id est obstinatos fuerat aliorum doctores / talium conversio ubi etiam eunduntur ubi aut dominus educet vinctos in fortitudine. Similiter et eos qui habitant in sepulcris. Secundum illos peccatum illud dicitur irremissibile / non quia aliud dimittatur sed quia vix et raro ac difficulter dimittitur / ut cum solum cristallus nisi vehementi spiritus imperio. Alii uero tradunt non quamlibet obstinacionem vel desperacionem appellari peccatum in spiritum sanctum / sed illam tantum / que in pena committitur / que impuniam dicit peccatum in spiritum sanctum. Sed quia augustinus dicit impenitencia est peccatum in spiritum sanctum. Sed cum obstinatus est aliquis sic ut non peniteat / desperari oportet / an aliud obstinacio / aliud impenitencia / sic in eo peccatum / an idem / sed diuersis modis commissum. Secundum istos peccatum illud dicitur irremissibile eo quod nunquam dimittitur. Unde augustinus etiam dicit quod hoc solum peccatum veniam mereri non potest et sed quia talis peccatis digne penitere non potest / et ideo Johannes vere dicit ut non pro eo oret quis / quia qui sic peccant ordinibus certe hic vel in futuro veniam non potest habens cor induratum tamquam lapis / sicut de diabolo legitur / pena post hanc uitam / qui valde mali sunt / minus certe mereri non possunt

Sunt etiam aliqui peccati assignacio hec est quam peccatum aut diffinimus in sermone domini de monte ait / peccatum ad mortem

est enim post agnicionem dei per graciam christi oppugnare aliquem fraternitatem /
et adversus ipsam graciam qua reconciliatus est deo / invidie facibus agitari
quod fortasse est peccatum in spiritum sanctum quod peccatum dicit non remitti / non quod non sit ignoscen-
dum peccatum si peniteat / Sed quia tanta est labes peccati illius ut deprecandi
humilitatem subire non possit / Etiam si peccatum suum mala consciencia agnoscere
et annunciare cogatur / ut Iudas cum dixit peccavi facilius desperans cucurrit
ad laqueum / quam humilitate veniam peteret / quod ut tamen magnitudinem pecca-
ti ex dampnacione peccati tales habere credendum est ... quod autem assignavi
peccatum in spiritum sanctum vel ad mortem hic posita est / quia illud peccatum esse traditur
oppugnacio fraternitatis post agnicionem / et in invidencia gracie post reconcili-
acionem / quod species quedam obstinacionis intelligitur per illam tamen diffinicionem Augustinus
in libro retractacionum revocavit aliquid addiciendum ubi fore non asserendo se
dixisse aperte ita dicens / quod quidem non confirmavi / quia hoc putare me dixi
Sed tamen addendum fuit si in hac scelerata mentis perversitate finierit hanc vi-
tam / quia de quocumque pessimo in hac vita constituto non est desperandum / nec
pro illo imprudenter oratur de quo non desperatur / hiis verbis insinuatur / peccatum per
missa diffinicione descriptum / tunc solum debere dici ad mortem vel in spiritum
sanctum non habens contritionem / nec de aliquo peccatore desperandum in hac vita
et ideo pro omni esse orandum / Unde illud Johannis Non pro eo dico ut roget / sic
accipiendum videtur / ut pro isto peccante ad mortem / vel in spiritum sanctum / post
quam finierit hanc vitam non oremus / Dum autem in hac vita est non
petimus illius iudicare vel de illo desperare sed pro illo orare debemus / Unde
Augustinus de verbis domini / de impenitencia que est blasphemia in spiritum sanctum / sic ait
Ista impenitencia vel cor impenitens quamdiu quisque in hac carne vivit
non potest iudicari / De nullo enim desperandum est quamdiu paciencia dei ad penitenciam
adducat / Paganus est hodie / Iudeus infidelis est hodie / hereticus est
hodie / Scismaticus est hodie / quid si cras amplectuntur catholicam
pacem / et sequantur catholicam veritatem / quid si istos quos in quocumque
genere erroris notas / et tamquam desperatissimos dampnas / antequam
finiant istam vitam agant penitenciam / et inveniunt veram vitam futuram

[illegible marginal gloss]

Soluere ergo ante tempus quemquam iudicare. xlviij Audientem quod singulis pecca-
toribus in hac vita esse orandum, nec de aliquo esse diffidendum, quia quamdiu
potest, dum in hac vita est, quia non potest sciri de aliquo utrum perveniat ad
mortem vel in spiritum sanctum, nisi cum ab hac vita discesserit, nisi forte alicui
per spiritum sanctum mirabiliter revelatum fuerit. Ex praedictis aliquatenus capi potest quo
accipiatur peccatum in spiritum sanctum, in videlicet invidentia gratiae, fraternitatem impugnantem, oppugnans,
quae utique obstinatio esse intelligitur, et omnis impenitentis obstinatio atque despera-
tio. Sed tamen dicendum non est quod omnis qui non penitet, impenitentis dicatur
pessima impenitentia ipse obstinatus est in quadam voluntate contra desperationem.

De hac quoque peccato in spiritum sanctum Ambrosius in libro de spiritu
sancto disserens, diffinitam assignationem tradit dicens: Cum dominus dixit: Qui
blasphemaverit in filium hominis remittetur ei, qui autem blasphemaverit in spiritum
sanctum neque hic neque in futuro remittetur ei. Diligenter advertite. Numquid alia est
offensio filii, alia spiritus sancti? sicut una dignitas, sic una iniuria. Sed si quis
corporis specie deceptus humani remissius aliquid sentit de Christi carne,
quam dignum est, habet culpam. Non est tamen exclusus a venia. Si
quis vero sancti spiritus dignitatem, maiestatem ac potestatem abneget sem-
piternam et putet non in spiritu dei eici demonia, sed in beelzebub, non
potest ibi esse exoratio veniae, ubi sacrilegii plenitudo est. Satis aperte his
explicatur quod sit peccatum in spiritum sanctum, quod illi autem desperationi congruere videtur,
quia illud peccatum dicitur esse invidentia gratiae oppugnans fraternitatem. Qui
enim post agnitionem veritatis sancti spiritus virtutem negat, eiusque opera dicit
esse beelzebub, peccati remittendi gratiae dei invidere non dubitatur. Non itaque
distinctio illa verborum sic accipienda est, quasi trium personarum diverse sint
essentiae vel offensae, sed ubi peccatorum genera distincta sunt [illegible]
ipsorum intelligitur quod sit per infirmitatem, quia patri scriptura fre-
quenter attribuit potentiam, peccatum in filium quod sit per ignorantiam, quia sapientia
filio attribuitur. Unde expressum est qui ergo peccat per infirmitatem vel
ignorantiam facile veniam adipiscitur. Sed non ille qui peccat in
spiritum sanctum. Cum autem in magestate potentia sapientia bonitas trium, quare patri potentia
filio sapientia, spiritui sancto bonitas specialius assignetur, supra dictum est.

[illegible gloss]

[illegible]

est predicta consideratione dignum.

Ceterum vero peccandi potentia sit nobis a deo vel a nobis/ putant quidam potentiam recte agendi nobis a deo esse/ potentiam vero peccandi non a deo sed a nobis vel a dyabolo esse. Sunt mala voluntatis non a deo sed a nobis vel a diabolo. bona autem a deo tantum nobis est.

Omne namque voluntatis et cogitacionis initium non homini ex se ipso nasci sed divinitus parari et bonum ex eo deus [illegible]/ quia ut diabolus vel aliqui angelorum eius exceptio in hanc caliginem sunt detrusi/ bonam potuit vel potuerunt retinere voluntatem/ quia si possibile foret ut humana natura postquam a deo accepta/ bonitatem perdidit voluntatis/ ex se ipsa rursus eam habere potuisset/ multo possibilius hoc natura haberet angelica/ quanto minus gravitate terreni corporis ponderatur tanto magis hac esset predita facultate/ Non ergo homo vel angelus a se voluntatem bonam habere potest/ sed malam/ similiter et de potentia inquirunt/ similitudinem voluntatis/ de potentia boni vel mali differentes quod illa sit a deo/ non ista.

Sed pluribus scripturarum testimoniis indubitanter monstratur/ quod potestas mali a deo est/ a quo est omnis potestas/ ut enim apostolus Non est potestas nisi a deo/ quod non de potestate boni tantum/ sed et mali intelligi oportet. Cum Pilato Christus dicat Non haberes in me potestatem nisi datum esset tibi desuper. Habet namque homo ut ait Augustinus cupiditatem nocendi a se habet/ potestatem autem si ille non dat non habet. Ideoque diabolus antequam aliquid tolleret Iob/ dicebat domino mitte manum tuam et da potestatem/ quia etiam nocentium potestas nisi a deo non est sicut Sapientia ait/ Per me reges regnant/ et tyranni tenent terram. Unde Job dicitur Qui facit regnare hypocritam propter peccata populi/ et de populo Israel dicit deus dedi eis regem in ira mea. Nocendi enim voluntas potest esse ab humano animo/ potestas autem non est nisi a deo/ et hoc abdita aliquando aperta semper iusta. Nam potestatem diabolo datam iniustus deus fecit/ dicit etiam Gregorius in moralibus [illegible] declaratio nostre potestatis ordo in eternum est/ potentiam deus tribuit/ declaratur

[illegible]

uo potencie malicia nostre mentis inmeat. Tollamus ergo qd' demus est / quia non potencia instat sed actio praua dampnatur / Hys auctoritatibus alys et pluribus eundem ostenditur qd' non est ptas boni uel mali cuiusque nisi a deo equo / Si te teneat equitas.

An aliqui resistendum sit ptati

Hic oritur questio non transilienda silencio / dictum est enim supra qd' ptas peccandi et nocendi non est homini uel diabolo nisi a deo / apostolus autem dicit quod qui ptati resistit dei ordinacioni resistit. Cum ergo diabolo sit ptas mali a dei ordinacione, eius ptati non esse resistendum uidetur. Sed sciendum est apostolum ibi loqui de seculari ptate .i. rege principe et huiusmodi quibus non est resistendum in hys que iubet deus exhiberi / scilicet in tributis et huiusmodi.

Si uero princeps aliquis uel diabolus aliquid iusserit uel suaserit contra deum tunc resistendum est. Vn aug' de uerbis domini: Qui resistendum sit ptati / in hoc deuincit homini aut si illud iubeat ptas quod non debeas facere / hic sane contempne ptatem timendo maiorem ptatem. Ipsos humanarum rerum gradus aduerte / si quid iusserit curator tunc faciendum si tamen proconsul iubeat. Rursus si quid ipse proconsul iubeat et imperator iubeat / numquid dubitatur illo contempto illi esse seruiendum. Ergo si aliud imperator aliud iubeat deus / contempto illo obtemperandum est deo. Ptati ergo diaboli uel hominis tunc resistamus cum aliquid contra deum suggesserit / in quo dei ordinacioni non resistimus sed obtemperamus. Sic enim deus precepit ut in malo nulli ptati obediamus. Iam uero hys intelligendis atque pertractandis que ad incarnacionis misterium pertinent integra mentis consideratione intendamus ut de ineffabilibus modicum aliquid sub deo reuelante ualeamus.

Explicit liber secundus Summarum
in honore domini Ihesu Christi et Marie virginis

Incipiunt capitula tercij libri

Cur filius carnem assumpsit non pater uel spiritus sanctus. Utrum pater uel spiritus sanctus potuit incarnari. An filius qui tantum carnem accepit aliquid fecit qd' non pater uel spiritus sanctus. Quare totam humanam naturam accepit et quid nomine nature intelligitur. De unione carnis et uerbi mediante anima. Quod simul assumpsit animam et carnem ...

concepta est quam assumpta De carne
assumpta qualis ante fuerit Quod nullus
est sine peccato nisi excepta virgine Quare
xpc non fuit decimatus in lumbis abrahe
sicut levi Quare caro que non dicta est peccatum
mixtum simul Quare spiritui sancto tribuatur in-
carnatio cum sit opus trinitatis Quare
dicatur xpus conceptus et natus de spiritu
sancto Quare apostolus dicit xpm factum ex
nobis fatentur natum An persona vel natura
personam vel naturam assumpserit Et si natura
sit incarnata An divina natura de-
beat dici caro facta Quare non accepit
personam hominis cum assumpsit hominem
quod quidam probare nituntur De intelligen-
cia harum locutionum deus homo deus
factus est homo et tres sententias ponit
Prima est eorum qui dicunt in incarna-
cione vel hominem quendam ex ani-
ma et carne constitutum illum factum esse deum
et deum illum hominem et auctorita-
tes quibus esse ita asserunt ponit Secunda
est eorum qui dicunt hominem illum ex
tribus substantiis vel ex duabus naturis con-
stare hunc fatentur unam esse personam
ante incarnationem tantum sed in incar-
natione compositam et auctorita-
tes quibus se muniunt proponit Ter-
cia est eorum qui non solum personam
ex naturis compositam negant sed
etiam aliquem hominem vel aliquam
substantiam ibi ex anima et carne compositam
differentem et sic illa duo scilicet animam
et carnem verbo unita dicunt ut non
exsistat aliqua substantia vel persona compone-
tur sed illis duobus velut indumen-
to deus vestiretur ut mortalibus
oculis appareret qui rationem incar-
nationis secundum habitum accipiunt
Deinde auctoritates indicat qui-
bus hec sententia roboratur Quare prs

habitus distinguuntur Deinde que sin-
gulis sententiis adversari videntur ponit
Expositio sensus dicti xpc predestinatus An
quod non debet dici homo dominicus An
in divina natura debet dici de virgine
nata De gemina nativitate et quibus
natus est De adoratione exhibenda huma-
nitati xpi An xpus secundum quod homo
sit adoptivus An persona vel natura
predestinata sit Utrum xpus sit creatura
vel factus De differentia persone arrii An
homo ille semper fuerit An deus alium
sumere potuit vel aliunde quam de genere
ade Si ille homo potuit peccare vel
non esse deus Si deus potuit assumere
hominem in sexu muliebri De sapientia
xpi hominis An in eis proficere po-
tuit An anima xpi habuit sapientiam parem
cum deo et sciat omnia que deus Quare
deus non dedit illi anime potentiam om-
nia faciendi De hominis defectibus quos
assumpsit xpus De passione et passione
timoris et tristicie De quibusdam capitulis
hylarii obscuris quibus ad carnem xpi
dolores passionis submoveri videntur
De tristicia et timore causa secundum eundem
An in xpo fuit necessitas paciendi mo-
riendi que est defectus generalis De defecti-
bus hominis quos xpus de singulis acce-
pit Si omnis oratio vel voluntas imple-
ta sit De voluntatibus xpi secundum
duas naturas De capitulis quibusdam
hylarii et ambrosii ubi de dubitatione
et timore xpi agitur Si xpus meruit sibi
et nobis et quid sibi et quid nobis Quod
ab exordio meruit xpus sibi idem quod per pas-
sionem De eo quod scriptum donavit
illi nomen quod est super omne nomen quod
modo obtinuit De causa passionis
et mortis xpi Quomodo a diabolo et peccato
redemit nos xpus per mortem Quare
deus homo et mortuus Quomodo a pena

Cum ergo [illegible]

[illegible]

nos xpus redemit Quo peccatum nostrum portavit Si solus xpus redemptor et mediator debet dici De mediatore secundum quod naturam sit mediator Quod alio modo potuit liberare Quare isto potius Qua iusticia sit iustus diabolus De causa inter deum et hominem et diabolum De tradicione xpi facta a iuda a deo a iudeis Utrum xpi passio sit opus dei vel in deo Si in xpi morte separata fuit anima vel caro a verbo Qua ratione dicitur xpus mortuus vel passus Si xpus in morte fuit homo Si xpus ubique est sit homo Quod xpus ubique totus est sed non totum Si ea que dicuntur de deo vel de filio dei possunt dici de homine illo vel de filio hominis Si xpus habuit fidem spem et caritatem Quid sit fides Quot modis dicitur fides Quid sit credere deum vel in deum vel deo De informi qualitate mentis que in malo xpiano est Quomodo dicatur una fides Quod fides est de hiis que non videntur et tamen ipsa videtur ab eo in quo est De defectu fidei Quare sola fides dicitur fundamentum Si petrus habuit fidem passionis quando videbat hominem illum pati Si aliqua sciantur que credantur De fide antiquorum De fide simplicium An ante adventum credere sufficiebat De fide cornelii De equalitate fidei spei et caritatis et operis De spe quid sit De quibus sit spes Quomodo dicatur fides spes Si in xpo fuit fides vel spes Si ipsi in inferno fidem et spem habuerint De caritate dei et proximi quo in xpo et in nobis est Quid sit caritas Si eadem caritate diligitur deus et proximus Quare dicuntur duo mandata caritatis De modo diligendi De explicacione illius mandati Diliges deum ex toto corde Quod alterum mandatum in altero est Que caritate diligenda sunt Si iubeamur omnes proximos diligere et nos totos Quod in dilectione proximi includitur

dilectio angelorum Quis sit proximus Quibus modis dicitur proximus De ordine diligendi quid prius quid posterius An omnes homines pariter diligendi sunt De gradibus caritatis Si melius est diligere inimicos quam amicos Si caritas semel habita amittatur Quare fides spes scientia dicuntur evacuari non caritas cum ipsa sit perfectior Si xpus ordinem diligendi servavit quem nos De caritate dei Quomodo deus dicitur magis diligere vel minus hunc illum Quod duplex est [illegible] est dilectio dei Si quis diligere magis vel minus uno tempore quam alio Si deus ab eterno dilexit reprobos De virtutibus principalibus Utrum virtutes fuerint in angelis sint De usibus earum De vii donis spiritus sancti Utrum sint virtutes et sint in angelis Utrum in xpo fuerint De timoris distinctione De casto et servili et initiali Quod dicitur castus et servilis quis timor servilis et initialis dicitur initium sapiencie secundum diversitatem Quomodo castus timor permanet in eternum Si timor pene qui fuit in xpo fuit servilis vel initialis De sapientia et scientia In quo differat sapientia a scientia Utrum virtutes et scientie que inter dona numerantur sint illa que naturaliter habet homo De connexione virtutum quod non separantur An eadem virtutes pares sint in quocumque Quomodo in caritate tota lex pendet De decem mandatis Quomodo continentur in duobus Quare ydolum nichil in mundo esse dicitur Quare in spiritu sancto digito dei sit remissio peccatorum De sensu spirituali et carnali legis De furto De mendacio De triplici genere mendacii De octo speciebus mendacii Quid sit mendacium Quid mentiri Quod omne mendacium peccatum sit sive perniciosum sive non et quare In quibus sit crimen periculosum

[illegible]

De periurio. An sit periurium quod non sit mendacium. De triplici modo periurii. An mendacio sit malum. De iuramento quod fit per creaturas. Que mendacio sit gravior. Et que sit periurium an non sit periurium. Que sit penitentia vel [illegible]. Quid sit dicere periurium. De illo qui iurat per falsos deos. Quod iuramentum vel promissio est de re facta non est tenenda. Quis est primus qui non facit quod iurat. De illo qui vocem creditate iurat. De illo qui exigit aliquem iurare. Quare lex dei continet malum non autem. Que sit vera accedens. De legis et evangelii distancia.

Si enim racionis ordo postulat ut qui in primo libro de ineffabili misterio summe trinitatis et insufragabili sanctorum attestacione aliquid diximus, in secundo libro condicionis rerum ordinem, hominisque lapsum subiectis auctoritatum regulis insinuavimus, de eius reparacione per graciam mediatoris dei et hominum prestita, atque humane redempcionis sacramentis quibus contriciones hominis alligantur ac vulnera peccatorum curantur, in tercio et quarto libro disseramus, ut samaritanus ad vulneratum medicus, adminicula gratie ad miserum accedat.

Liber tercius

Cum venit igitur plenitudo temporis, ut ait apostolus, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adopcionem filiorum dei reciperemus. Tempus autem plenitudinis dicitur tempus gracie, quod ab adventu salvatoris exordium sumpsit. Hoc est tempus miserendi et annus benignitatis, in quo gracia et veritas per ihesum christum facta est. Gracia quia per caritatem impletur quod in lege precipiebatur. Veritas quia per adventum exhibetur atque perficitur humane redempcionis sponsio facta ab antiquo. Filii ergo missio est ipsa incarnacio. Eo enim missus est quod in forma hominis mundo visibilis apparuit, de quo supra sufficienter dictum est. Quare filius carnem assumpsit.

Diligenter vero adnotandum est quare filius, sicut non pater vel spiritus sanctus, non pater vel spiritus sanctus est incarnatus. Solus namque filius hominem assumpsit. Quod utique ordine congruo atque alto dei sapiencie fecit consilio, ut deus qui in sapiencia sua mundum condiderat, secundum illud Omnia in sapiencia fecisti

[illegible] in eadem [illegible] et que intus vestimentaret / hec est nunc evange lica / que accendit lucernam / magna doctrina que fuit predicta supra. Sa pientia patris s. que testam humane infirmitatis lume sue divinitatis accen dit perditum hominem reparavit / nomine regis [illegible]

Ideo etiam filius missus est et non pater / quia congruentius mitti debebat qui est ab alio / quam qui est a nullo / filius autem a patre est / pater vero a nullo alio est / Ut enim auctoritatem mittendi non eum habet a quo sit. Sicut ergo pater genuit / filius genitus est / ita congrue pater misit / filius missus est ab illo cum convenientius mittatur dei verbum / cuius est verbum / ab illo mitti de quo natum est / mittitur quod genitum est / Pater vero qui misit a nullo est. Ideo et pater missus non est ne si mitteretur ab alio esse putaretur. Missus est ergo primo filius qui a solo patre est / deinde etiam spiritus qui est a patre et filio. Sed solus filius in carne missus non spiritus sanctus sive nec pater / Quod ideo factum est ut qui erat in divinitate dei filius / in humanitate fieret hominis filius Non pater vel spiritus sanctus carnem induit Ne alius in divinitate esset filius / alius in humanitate / et ne idem esset pater / et filius si deus pater de homine nasceretur. Unde in ecclesiasticis dogmatibus Non pater carnem assumpsit / neque spiritus sanctus / sed filius tantum / ut qui erat in divinitate dei filius / ipse in homine fieret hominis filius / ne filii nomen ad alterum tran siret / qui non esset eterna nativitate filius / Dei ergo filius / hominis factus est filius / Natus secundum veritatem nature ex deo dei filius / et secundum veri tatem nature ex homine / hominis filius / ut veritas geniti non adoptione / non appellatione / sed in utraque nativitate filii nomen nascendo haberet / et esset verus deus / et verus homo unus filius / Non ergo duos christos / vel duos filios / sed deum et hominem filium unum / quem propterea unigenitum dicimus manentem in duabus substantiis / sicut ei naturalis veritas contulit / non con fusis naturis neque inmixtis sicut Thimotheani volunt / sed societate unitatis. Hec est quare filius non pater / vel spiritus sanctus carne assumpsit.

Si vero queritur utrum pater vel spiritus sanctus potuit incarnari vel possit. Utrum pater vel spiritus sanctus incarnari potuit vel etiam modo possit

[illegible marginal notes]

Item nunc dicimus patrem potuisse olim et posse nunc carnem sumere et hominem fieri, sicut et spiritum sanctum. Sicut enim filius homo factus est, ita pater vel spiritus sanctus potuit et potest.

An filius solus carnem acceperit, aliis facientibus; cum non pater vel spiritus sanctus.

Sed forte aliquis dicet, cum indivisa sint opera trinitatis, si filius carnem assumpsit, tunc pater et spiritus sanctus; quia si filius carnem assumpsit, nec hoc fecit pater vel spiritus sanctus, non omne quod facit pater facit filius et spiritus sanctus. Aug. in xv libro de Trin. Et omnia simul pater et filius et amborum spiritus pariter et concorditer operantur. Responsio. Sed quod dicitur nihil operari filius sine patre et spiritu sancto, sed unum esse horum trium opus indivisum et inseparabile, et tamen filius, non pater vel spiritus sanctus carnem assumpsit, ipsam tamen carnis assumptionem ipsa trinitas operata est. Sicut Aug. dicit in libro de fide ad Petrum: Reconciliati sumus per solum filium secundum carnem, sed non soli filio secundum divinitatem. Trinitas enim reconciliavit nos sibi, per hoc quod solum verbum carnem ipsa trinitas fecit. Trinitas ergo carnis assumptionem fecit, sed verbo, non patri vel spiritui sancto. Si enim pater sibi et filius sibi, vel pater filio et filius patri carnis assumptionem operatus esset, iam non eadem esset operatio utriusque, sed diversa. Sed inseparabilis et indivisa trinitatis est, ut ait Aug. in libro de Trin., ita et operatio. Non tamen eandem trinitatem natam de virgine, crucifixam et sepultam catholici tractatores docuerunt, sed tantum filium; nec eandem trinitatem in specie columbae descendisse super Iesum, sed tantum spiritum sanctum; nec eandem dixisse de caelo: Tu es filius meus dilectus, sed tantum fuisse patris vocem ad filium factam, sciunt pater et filius et spiritus sanctus sicut inseparabiles sunt, ita et inseparabiliter operantur. Haec et mea fides est, quoniam haec est catholica fides. Patet ergo solum filium carnem assumpsisse, ipsam tamen incarnationem cum patre et spiritu sancto operatum esse.

Quod verbum totam humanam naturam accepit, et quare hoc nomine humana natura non significatur.

Et quia in homine tota humana natura vitio corrupta erat, totam assumpsit, id est animam et carnem, ut totam curaret et sanctificaret. Quae autem humanae naturae sunt, humanitatis vocabulo omnia intelligi debent, ut ait [illegible]. Leo in expositione catholicae fidei dicens: Sic confitemur in Christo una[m] [illegible]

[illegible marginal and bottom notes]

[illegible]

[illegible cursive commentary]

filii esse personam ut dicamus duas perfectas et integras esse substantias i. divinitatis et humanitatis que ex anima constat et corpore. Et apte quidem humanitatis nomine animam et corpus intelligi, que duo assumpsisse dei filius intelligitur ubi hominem sive humanitatem vel humanam naturam accepisse legitur.

Errant ergo qui nomine humanitatis non substantiam sed proprietatem quandam qua homo vocatur significari contendunt, ubique Christi humanitas memoratur, ait enim Damascenus. Sciendum quoque quod divinitatis et humanitatis nomina substantiarum s. naturarum est representativum. Natura enim non sic accipitur in Christo ut cum dicitur una natura esse omnium hominum, quod eundem deum Johannes quidem differentem rationem dei assignans, cum natura humana in Christo vocatur, communis una dicitur natura omnium hominum. Ait enim: Cum una hominum natura dicimus, sciendum est quod non consideramus ad anime corporis rationem. Hic enim duobus impossibile est unius nature dicere animam et corpus ad invicem comparata. Sed quia plurime persone hominum sunt, omnes autem eandem suscipiunt rationem nature. Omnes enim ex anima et corpore compositi sunt, et omnes naturam anime participant et substantiam corporis possident, communem speciem plurimarum i. diversarum personarum unam naturam dicimus, unaqueque s. persone duabus naturis habens et in duabus naturis perfecte existens anime s. et corporis. In domino autem Jesu Christo non est communem speciem accipere; neque enim factus est, est, nec aliquando fiet alius Christus ex deitate et humanitate deus perfectus et idem et homo perfectus. Totam ergo hominis naturam i. animam et carnem, et horum proprietates sive accidentia assumpsit deus; non carnem sine anima vel animam sine carne ut heretici voluerunt, sed carnem et animam cum sensibus suis. Unde Io. Damascenus ait: Omnia que in natura nostra plantavit dei verbum assumpsit s. corpus et animam intellectualem et horum ydiomata; totum enim cum totus assumpsit me, ut totus toti salutem gratificaret. Quod enim inassumptibile est incurabile est. De modo [illegible]

Assumpsit dei filius carnem et animam, sed carnem mediante anima. Unita est caro verbo per medium intellectum verbum dei inter carnem, cum enim subtilitatis atque simplicitatis est divina essentia, ut corpori de limo terre formato uniri non congrueret nisi mediante rationali creatura. Illa autem unio inexplicabilis [illegible]

[illegible cursive commentary]

Assumpsit dei [illegible]

[illegible marginal commentary]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

adactu sup omnem creatura [illegible] dependencie [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ulterius dicit [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ad hoc etiam ut Iohannes in libro sanctificatus se non esse dignum fateatur solvere corrigiam calciamenti eius, quia illius modum unionis investigare aliisque explanare non erat sufficiens. **Aug. de agone christiano.** Non sunt ergo audiendi qui negant verum hominem filium dei suscepisse, neque natum de femina, sed falsam carnem et imaginem corporis similitudinem ostendisse videntibus, nescientes quomodo substantia dei administrans universam creaturam inquinari omnino non possit, et tamen predicant istum visibilem solem radios suos per omnes feces corporum spargere, et eos mundos et sinceros servare. Si ergo visibilia munda a visibilibus immundis contingi possunt et non coinquinari, quanto magis incommutabilis et invisibilis veritas per spiritum animam, et per animam corpus suscipiens, totum hominem sine sui contaminatione assumpsit, et ab omnibus infirmitatibus liberavit.

Ecce hic dicit dei sapientiam per spiritum assumpsisse animam, et per animam corpus. Spiritus enim, scilicet pars anime superior, maiori similitudine deo propinquat quam anima, scilicet pars eadem secundum inferiorem partem, et anima magis quam corpus. Et ideo non incongrue anima dicitur assumpta per spiritum et corpus per animam. **Et utrum simul assumpserit**

Solet autem queri utrum verbum carnem simul et animam assumpserit, an **prius est concepta quam assumpta**, prius animam quam carnem, vel carnem quam animam, et utrum caro illa fuit prius in utero virginis concepta et postea assumpta. Verissime ac absque ambiguitate ulla dicimus quia ex quo hominem deus assumpsit, totum assumpsit simul, et sibi univit animam et carnem; nec caro prius fuit concepta et postmodum assumpta. Sed in conceptione assumpta et assumptione concepta. Unde Aug. in libro de fide ad Petrum: Firmissime tene et nullatenus dubites non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero virginis priusquam susciperetur a verbo, sed ipsum verbum deum sue carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem verbi incarnatione conceptam. Idem alibi in libro de trinitate: Non esset dei hominumque mediator nisi esset deus idem et homo in utroque unus. Veniens quam similem formam a solo filio susceptam, tota trinitas, cuius una est voluntas et operatio, fecerat. Non autem in utero virginis caro concepta est et postmodum divinitas venit in carnem, sed mox verbum venit in uterum, servata veritate proprie nature, factum est caro

[illegible]

assumptus homo qui in veritate carnis et anime natus est. Debet etiam sciri quod in-
valebus ab angelo nunciante spiritu adveniente sancto mox verbum in utero mox
intra uterum verbum caro. De carne quam verbum assumpsit qualis ante fuit et qualis quando assumpsisset

Queritur etiam de carne verbi an prius quam
conceptum obligata fuit peccato, tam talis assumpta fuerit a verbo. Sane dici
et credendi oportet iuxta sanctorum attestationes communem carnem
prius peccato fuisse obnoxiam sicut reliqua virginis caro, sed spiritu sancto operante
mundata ita ut absque contagione criminis uniretur verbo, pena tamen non
necessitate sed voluntate assumenda remanente. Et nota quod caro christi [illegible]
beata virgo ab omni contagione peccati assumpta in utero. Mariam quoque totam spiritus
sanctus in eam preveniens a peccato prorsus purgavit, et a fomite peccati etiam liberavit
vel fomitem ipsum penitus evacuando ut quibusdam placet, vel sic ex-
tenuando et debilitando ut ei postmodum peccandi occasio nullatenus
extiterit. Potentiam quoque generandi absque viri semine virgini preparavit, ita cum verba
evangelii doceant ubi angelus virginem alloquens ait: Spiritus sanctus superve-
niet in te et virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum vo-
cabitur filius dei. Cui sacra virgo respondit: Ecce ancilla domini, fiat
mihi secundum verbum tuum. Exponens Iohannes ait: Post assensum autem
sancte virginis spiritus sanctus supervenit in eam, secundum verbum domini quod dixit
angelus, purgans ipsam, et potentiam deitatis verbi receptivam preparans, simul autem
et generativam. Et tunc obumbravit ipsam dei altissimi ipsa sapientia et vir-
tus existens, id est filius dei patri homousion, id est consubstantialis, id est divinum semen,
et copulavit sibi ipsi ex castissimis et purissimis ipsius virginis sanguinibus
carnem animatam anima rationali et intellectuali, non autem conspersionis non seminans
sed per spiritum sanctum creans, quare simul caro, simul dei caro, simul caro animata
rationali et intellectuali. Carnem verbi perspicuum sit quod ante eam unitionem carnem scilicet ubi
simul conceptam et assumptam, carnem quoque ipsam totam virginem spiritus
sanctus preveniente ab omni labe peccati castificatam.

Cui collata est potentia, novo et mirabili modo quandam ut sine coitu viri sine libidine
conceptus in utero virginis celebraretur conceptus dei et hominis. Illa
enim caro quam deus ex virgine sibi unire dignatus est sine vitio
concepta sine peccato nata est. Hanc tamen carnem non celestis

[illegible]

425. 215

[illegible]

[illegible]

Dis

[illegible]

[illegible]

[illegible]

et [illegible] [illegible] ad [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ante fuit

assumpsit

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible commentary lines]

non aliter umquam putes esse natum / sed cum ea esto omni homini carni.

Auctoritate confirmat exterior plene a peccato fuisse emundatam.

Quod autem sacra virgo extiterit ab omni peccato immunis extitit / evidenter Augustinus in libro de natura et gratia insinuans / excepta sancta Maria virgine de qua propter honorem domini nullam prorsus cum de peccatis agitur haberi volo questionem / Inde enim scimus quod ei gratie plus sit collatum ad vincendum ex omni parte peccatum / quod concipere et parere meruit / quem constat nullum habuisse peccatum. / Hac ergo virgine excepta si omnes sancti et sancte congregari possent et interrogarentur / an peccatum haberent quid dicerent? nisi quod Johannes ait: Si dixerimus quod peccatum non habemus nos ipsos seducimus. Illa autem virgo singulari gratia perfecta est / atque repleta ut ipsum haberet ventris sui fructum / quem ex initio habet universitas dominum / ut illud quod nascebatur ex propagine primi hominis tantummodo genus non criminis originem duceret.

Quare Christus non fuit decimatus in Abraham sicut Levi cum caro quam accepit in eo fuerit peccati obnoxia.

Cum autem illa caro / cuius excellentia singularis in beatis explicari non valet / antequam esset verbo unita / obnoxia fuit peccato in Maria et in aliis / quibus propagatione traducta est / non immerito movet quare in Abraham peccato subiacuisse / cuius unius massa ergo peccato subiacebat / unde queri solet quare Levi dicatur decimatus in Abraham et non Christus / cum in lumbis Abrahe utrique fuerint / sed in materialem rationem / quia Abraham est decimatus .i. cum decimas dedit Melchisedech / tunc enim apostolus decimatum dicit Levi in Abraham tamquam in materiali causa / quia ex decimatione sua Abraham innuit Melchisedech ostendit / ut cum presbiter decimas solvit / sic aliter tunc ordo qui in Abraham secundum rationem seminalem erat / Levi per concupiscentiam carnis descendit / Christus autem non est decimatus / quia licet ibi fuit secundum carnem / non tamen inde descendit secundum legem carnis / sed primitus libidinis sicut caro in Adam omnes peccaverunt / sed non Christus. Unde Augustinus super Genesim: Sicut Adam peccante qui in lumbis eius erant peccaverunt / sic Abraham dante decimas qui in lumbis eius erant decimati sunt. Sed hoc non sequitur de Christo licet in lumbis Ade et Abrahe fuit / quia non secundum concupiscentiam carnalem

[illegible commentary lines]

[illegible marginal column]

Dis

[illegible]

inde descendit. Cum ergo Levi et Christus secundum carnem essent in lumbis Abrahe, cum decimatus est, ideo pariter decimati non sunt, quia secundum aliquem modum non erat ibi Christus, quo erat ibi Levi. Secundum rationem illam quippe seminalem fuit ibi Levi, qua ratione per concubitum venturus erat in matrem; secundum quam rationem non ibi erat caro Christi, quamvis secundum ipsam ibi fuerit Marie caro. Ille ergo decimatus est in Abraham, qui sic fuit in lumbis Abrahe, sicut ille fuit in lumbis patris sui, id est qui sic natus est de patre Abraham, sicut ille de suo patre natus est, scilicet per legem carnis et invisibilem concupiscentiam.

Quod caro Christi dicta est in scriptura non esse nec fuisse peccatrix, sed similis peccatrici.

Quia caro primam de massa Ade assumpsisse dicitur Christus, quia non carnem peccati, sed similitudinem carnis peccati accepit. Misit enim Deus filium suum, ut ait Apostolus, in similitudinem carnis peccati. **Augustinus de verbis Domini apostoli.** Assumpsit enim similem carnem peccatrici in pena et non in culpa, ideo non peccatricem. Certe non hominum omnium caro peccati est. Sola illius est non caro peccati, quam non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit. Habet tamen similitudinem carnis peccati, passibilitatem, mortalitatem, quia esuriit, sitivit etc. Nam licet ergo eadem caro sit, que et matris, non tamen ita facta est in utero sicut matris est, que sanctificata in utero et nata sine peccato, et non peccavit in illa, tamen permanet. In pena ergo similis est, non in qualitate peccati, quia pollutionem que ex concupiscentie motu concepta est, omnino non habuit, nec ex carnali delectatione nata est. Venit ergo ad corpus immaculatum, quod sine libidinis concupiscentia fuit conceptum. Nec illud ipse habuit vitium, quod in aliis est causa peccati. Nec in eo permansit, ideoque non dicitur ibi caro non fuisse in peccato obligata peccato.

Quidam videntur adversari ei quod supra dictum est, carnem Verbi non prius conceptam quam assumptam.

Illi autem sententie qua supra diximus carnem illam non ante fuisse conceptam quam assumptam, videtur obviare quod Augustinus ait super Johannem ubi legitur: Solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudei: XL et VI annis edificatum est hoc templum, et tu tribus diebus

[illegible]

Deinde [illegible] et [illegible] matris domini in conceptu filii et [illegible] Ecce dominus virgo consensit verbis angeli Gabrielis [illegible] spiritus sanctus superveniet in te [illegible] [illegible] obumbrabit tibi [illegible] virtus altissimi [illegible] filius dei [illegible] virtus obumbrans [illegible] obumbrata est [illegible] dominum [illegible] [illegible] habens [illegible] filium dei [illegible] conceptus virginis [illegible] Et hic [illegible] appollinaris qui voluit [illegible] Et addit damascenus [illegible] virtus [illegible] sanguinibus virginis carnem [illegible]

extitit illud. Augustinus Hic inquit minus perfectioni dominici corporis querunt / quia ut dicunt phisici tot diebus fetum humani corporis perfici / quot [illegible] varietate aliorum sanguinum dicere presumpserunt / dominici corporis formam / tot diebus ad modum aliorum corporum perfectam / et membrorum lineamentis distinctam / et mox animam dei primisse sibi carnem et animam / hac modo dicunt illum minus perfectioni dominici corporis querentem. Sed alia vero illius dicti extitit / ex qua sana omnino intelligentia [illegible] / Non enim ideo illud dixit Augustinus quod mox ut caro illa ope spiritus sancti sanctificata / ac reliqua separata fuit / verbo dei cum anima uniretur / ut perfectus et verus deus esset / perfectus et verus homo. Sed quia membrorum illius dominici corporis distinctio in ipso momento conceptionis et unionis dei et hominis / adeo tenuis erat et parva / ut humano visui non posset subiici / diebus autem illis quos memorat Augustinus perfecta est et notabilis facta. In carnatum enim verbum ut ait Johannes [illegible] incomprehensibiliter in [illegible] / et totum incarnatum est et totum incircumscriptum / immoratur corporalis / et contrahitur / et divine est incircumscriptum. Non coextensa carne eius cum incircumscripta divinitate.

Quomodo erat in virgine quando erat virgo. In omnibus ergo / qui [illegible] erat / id est uteri sancte genitricis existebat / id est in ipso actu incarnationis. Quare in scriptura sepe attribuitur [illegible] opus est [illegible] spiritui sancto [illegible] de quo conceptus et natus dicitur.

Cum vero incarnatio ubi sicut superius tractatum est / opus sit patris et filii et spiritus sancti / in investigatione dignum nobis videtur / quare scriptura spiritui sancto hoc opus sepius tribuat / et de quo Christus conceptus et natus memoretur. Non enim ideo operatio incarnationis spiritui sancto sepius attribuitur / quod eam ipse solus sine patre ac filio fecerit. Sed quia spiritus sanctus est caritas / et donum patris et filii / et ineffabili dei caritate verbum dei caro factum est / et inestimabili dei dono filius dei sibi univit formam servi. Non ergo frequens denominatio spiritus sancti ab illo opere patrem et filium secludit / sed pariter uno nomine tres intelliguntur / sicut fit sepe in aliis operibus [illegible] filii [illegible] nomine [illegible] [illegible] [illegible] intelligentes.

Nona questio. Cum illam creaturam quam virgo concepit ex opere / plus ad solam personam filii pertinentem / tota

[illegible]

[illegible]

[illegible commentary lines]

trinitas fecit, nec separabilia sunt opera trinitatis, cur in ea facienda solus spiritus sanctus nominatus est? An et quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa operari trinitas intelligitur? Ita vero est et exemplis doceri potest. ... eiusdem quaestionis ... solvitur vel exponitur.

Quo sensu Christus dicatur conceptus et natus de spiritu sancto

Sed non est in hoc diutius immorandum. Illud enim movet, quomodo dictus est Christus natus de spiritu sancto, si nullo modo sit filius spiritus sancti. Numquid dicturi sumus patrem hominis Christi esse spiritum sanctum, ut deus pater verbum genuerit, spiritus sanctus hominem, ex qua utraque substantia Christus unus esset, et dei patris filius secundum verbum, et spiritus sancti filius secundum hominem, quod eum spiritus sanctus tamquam pater eius de matre virgine genuisset? Quis hoc dicere audebit? Cum hoc ita absurdum sit, ut nulla fidelium aures illud valeant sustinere. Unde cum fateamur Christum natum de spiritu sancto et ex Maria virgine, quomodo non sit filius spiritus sancti et sit filius virginis, cum de illo et de illa natus est, difficile est explicare. Procul dubio non sic de illo ut de patre, sic autem de illa ut de matre natus est.

Et non quod de aliquo nascitur eius dicatur filius

Non etiam concedendum quicquid de aliqua re nascitur, continuo eiusdem rei filium nuncupandum, ut enim omittam aliter de homine nasci filium, aliter capillum, aliter pediculum, aliter lumbricum, quorum nullum est filius; ut ergo haec omittam, quoniam tantae rei deformiter comparantur, certe qui nascuntur ex aqua et spiritu sancto, non aquae filios eos rite dixerit quispiam, sed dei patris filii et matris ecclesiae.

Non omnes qui dicuntur alicuius filii de eo nati sunt

Sic ergo de spiritu sancto natus est Christus, nec tamen filius est spiritus sancti. Sicut ergo non omnes qui dicuntur alicuius filii consequens est ut de illo etiam nati dicantur, ut illi qui adoptantur; dicuntur etiam filii gehennae, non ex illa nati, sed in illam praeparati. Cum itaque de aliquo nascatur aliquid, etiam non ita ut sit filius, nec rursus omnis qui dicitur filius de illo sit natus cuius dicitur filius, profecto modus iste quo natus est Christus de Maria virgine sic filius, de spiritu sancto non sic filius, insinuat nobis gratiam dei, qua homo nullis praecedentibus meritis in ipso exordio naturae suae quo esse coepit verbo dei copularetur, [illegible] ipse

[illegible commentary lines]

[illegible]

unitatem ut idem esset filius dei qui filius hominis / et filius hominis qui filius dei / et sic in nature humane susceptione / fecit quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis qua nullum posset admittere peccatum / que gratia ideo per spiritum sanctum est signata / quia ipse ipse sic est deus / ut sit etiam donum dei / propter hoc ergo quod de spiritu sancto esse natiuitas Christi dicitur / quid aliud quam ipsa gratia demonstratur / qua homo mirabili et ineffabili modo verbo dei est adiunctus / atque connexus / et diuina gratia corporaliter repletus

Dicitur natus de spiritu sancto

Dicitur etiam Christus secundum hominem / ideo natus de spiritu sancto / quia eum fecit / inquantum eum homo est / ipse factus est / ut ait apostolus. Conceptus ergo et natus de spiritu sancto dicitur / non quod spiritus sanctus fuit virgini pro semine / Non enim de verbo spiritus sanctus semen prebuit acceptum / sed quia per gratiam dei et operacionem spiritus sancti / de carne virginis est assumptum / quod verbo est vnitum / et in euangelio secundum hanc intelligenciam legitur de Maria / quia inuenta est in vtero habens de spiritu sancto / cum dicitur enim dicitur insinuamus spiritu h. de spiritu sancto aut quod ex aliquo est aut ex verbo / aut ex potestate eius est / ex verbo sicut filius qui a patre et spiritus sanctus qui a patre filio que procedit / ex potestate autem sicut ex deo sunt omnia / Christus ergo habuit in vtero maria ex spiritu sancto / sic quasi ex verbo / ergo spiritus in carnem et ossa conversus est / non utique / sed non quasi cooperacione et potestate eius virgo concepit / quis neget spiritum sanctum ducem manuacionis auctorem

Quare

Sed queri potest cum nos saluatorem natum profiteamur / cur apostolus eum factum dicat ex semine dauid / et alio loco factum ex muliere / cum aliud sit fieri / aliud nasci / aliquid ergo fuit hoc dicto / Christus enim non ex humano semine conceptus est / cum dominus in vtero virginis corpus effecit / sed effectum et virtute spiritus sancti / ideo apostolus dicit factum non natum / aliud enim est semine admixto et sanguinis coagulo generare / aliud est non per mixtione sed virtute procreare / pro hominibus generare filios hominum / sed non facere / ecce quare dixit apostolus factum et non natum / ne eius natiuitas que fuit sine viri semine simul putaretur / que confici semine in permixtione

Quare ex semine

Ideo autem cum factum dicit apostolus / addidit ex semine dauid / quia et si non intercessisset semen hominis in conceptione virginis

[illegible]

[illegible]

... factus est. Utrum persona vel natura personam vel naturam assumpserit et si persona naturam ... naturam dei incarnatam sit.

Preterea inquiri oportet ... cum ex premissis constet verbum dei carnem et animam simul assumpsisse in unitatem persone. Quod hoc porro considerandum sit, scilicet quod persona personam vel natura naturam vel persona naturam vel natura personam assumpserit; cum ita conveniat dici divinam naturam esse incarnatam sicut deus incarnatus et verbum incarnatum. Sane de hac questione sunt sanctorum dei virorum multa sacrarum auctoritatum testimonia plurimum implicita atque perplexa, plurimum vero explicata et apta. De illis primo ... que apta est.

Certum enim est et sine ambiguitate verum quod nec natura personam nec persona personam sed persona naturam assumpsit, quod scilicet ... subditis pluribus testimoniis et astruere determinatis. Ait enim Augustinus in libro de fide ad Petrum: Deus unigenitus dum conciperetur veritatem carnis accepit ex virgine ... integritatem virginitatis servavit in nato. Et paulo post: Deus humanam naturam in unitatem persone suscepit ... formam ergo ... natura sui in sua accepit ille deus persona. Item deus verbum non accepit personam hominis sed naturam. Item dei filius unigenitus ut carnem hominis ... susceptione carnis animeque ... natus est.

His aliisque pluribus auctoritatibus evidenter ostenditur nec naturam personam nec personam personam sed personam naturam accepisse. Deinde in questionis articulo utrum scilicet natura naturam assumpserit scrupulosa ... doctores questio est, quia et in hoc plurimum dissentire videntur ... auctoritate ... aliis doctoribus in sacra pagina ... aliis ab aliis verum etiam ... dissonare videntur, sicut subiecta capitula docent. De toletano concilio.

Legitur enim in toletano concilio ... factum est ... quibus ... videtur naturam non accepisse.

Et cum tota trinitas operata sit formam ... suscepti hominis, quia inseparabilia sunt opera trinitatis, solus tamen filius accepit hominem in singularitatem persone, non in unitate ...

[illegible]

[illegible: cursive commentary, upper lines]

divine nature, id est quod est proprium filii, non quod commune trinitati. In concilio alio toletano. Item concilio xi toletano: unius sane eiusdem divinitatis patrem et filium esse [...] non tamen dicimus ut huius trinitatis unitatem Maria virgo genuerit, sed tantum filium, qui solus naturam nostram in unitatem sue persone assumpsit. Incarnationem quoque huius filii dei tota trinitas operata esse credenda est, solus tamen filius formam servi accepit in singularitatem persone. Hic insinuari videtur quod persona tantum naturam, non natura naturam assumpserit. Sicut enim quod commune est trinitati non accepit hominem, sic nec natura divina que communis est tribus personis. Augustinus hic ponit naturam accepisse naturam. Cui videtur obviare quod Augustinus ait in libro de fide ad Petrum: Neque divinitas Christi aliena est a natura patris, secundum id quod in principio erat verbum, nec humanitas eius aliena est a natura matris, secundum id quod verbum caro factum est. Illa enim natura que semper genita manet ex patre, naturam nostram sine peccato suscepit, ut nasceretur de virgine. Hac auctoritate videtur tradi quod divina natura humanam suscepit. Ubi vehementer moveri possumus quod eam genitam esse dicit ex patre, nisi forte natura pro persona hic accipiatur. Alioquin si diximus naturam tribus personis communem genitam esse, occurrunt nobis ex adverso que in tractatu de trinitate disseruimus, ubi diximus non naturam naturam, sed personam personam genuisse, quia si natura naturam genuisset, cum una eademque sit natura trinitatis, eadem res se ipsam genuisset, quod Augustinus negat fieri posse. Sed alibi etiam reperimus documentum, quo natura naturam assumpsisse videtur. Ait enim Augustinus in libro i de trinitate: Itaque ipse Christus minor factus est formam servi accipiens. Non tamen sic accepit formam servi ut amitteret formam dei, in qua erat equalis patri, ut in forma servi et in forma dei idem ipse sit unigenitus filius patris, qui forma dei accepit formam servi. Accepit sine dubio naturam accepit, forme enim nomine natura significatur, ut evidenter Augustinus docet in libro de fide ad Petrum. Cap. viii. Et forme natura intelligitur.

Cum inquit de Christo audis quod in forma dei erat, oportet te agnoscere firmissimeque tenere in illo forme nomine naturalem plenitudinem debere intelligi. In forma ergo dei erat, quia in natura dei patris semper erat de quo natus est. Hilarius quoque in xii libro de trinitate ait: Esse

[illegible: cursive commentary in right column, lower lines and margins]

[illegible]

in forma dei non alia intelligitur quam in dei nomine natura. Audisti in nomine forme intelligenciam fieri nature, et audisti quod forma dei formam servi accepit. Unde consequens est quod natura divina naturam humanam susceperit, quod etiam Leo in explanacione fidei evidenter insinuat dicens: Incommutabilis passus est filius dei non putative, sed vere secundum illud passus est quod pati poterat, id est non secundum illam substanciam que assumpsit, sed secundum illam que assumpta est. Ex quo apparet divinam substanciam assumpsisse humanam. Ex verbis autem Augustini superius positis adhibita diligencia innui videtur solum verbum carnem factum, et naturam solum suscepisse humanam, et divinam naturam eandem accepisse, aut cum trinitas inseparabiliter operetur. Prohibet quod solum verbum carnem ipsa trinitas fecit, in quo sic vitas incommutabilis manet divine humaneque nature, ut sicut una semper est eius divinitas quam de patre habet, ita una semper atque incommutabilis eius sit humanitas quam sibi unitam summa divinitas gerit. Ecce cum solum verbum dixit carnem factum, humanitatem divinitati unitam. Idem quoque superius dixit servilem formam a solo filio susceptam, quam tota trinitas fecit. Iam facile est agnoscere quam diversa et multiplicia super questione ista auctores tradiderint. Ideoque posteriores ea legentes varias atque contrarias ex predictis occasionem sumentes promunt sentencias. **Ca. de hoc tenendum sit**

Nos autem omnis mendacii contradiccionis nota sacris paginis secludere cupientes orthodoxis patribus atque catholicis doctoribus nulla prava intelligencie suspicione notatis consentimus dicentes personam filii assumpsisse naturam humanam, et naturam divinam humane nature in filio unitam eamque sibi unisse vel assumpsisse [illegible] et ut manifesta dei [illegible]. **Determinatio auctoritatum**

Quod vero plures dicunt dei filium accepisse formam servi, per hoc non excluditur divina natura ab accepcione servi forme, sed alie due persone patris scilicet et spiritus sancti. Illud [illegible] id quod est proprium filii, non quod commune est trinitati, hominem accepisse. Sic oportet intelligi id est [illegible] in ypostasi filii non tribus communis personis divina natura humanam naturam sibi univit, qui sensus ex verbis Iohannis damasceni confirmatur qui totam divinam naturam in una

[illegible]

[illegible]

hypostasim incarnatam esse evidenter asserit dicens **Iohannes Damascenus**: In humanatione Dei Verbi aimus omnem et perfectam naturam deitatis in una eius hypostaseon incarnatam esse, id est unitam humane nature, et non partem parti; omnem quidem humane nature aimus unitam esse omnem deitatis naturam vel substantiam. Item: Eadem est natura in singula hypostaseon, id est personarum; et cum dicimus naturam Verbi incarnatam esse secundum beatos Athanasium et Cyrillum, deitatem dicimus esse unitam carni; unam naturam Dei Verbi et incarnatam confitemur. Verbum autem et quod commune est substantie possidet, et quod proprietatis est unius hypostaseon, id est persone. Ex his manifeste ostenditur quod divina natura incarnata est, unde et vere dicitur suscepisse humanam naturam. **An divina natura debeat dici caro facta.**

Sed queritur utrum eadem divina natura debeat dici caro facta, sicut Verbum dicitur caro factum. Si enim idem est incarnari quod est carnem fieri, videtur posse ita debere dici, quod sit caro facta, sicut dicitur incarnata. Ad quod dicimus quia si illud dictum in sacra scriptura reperiretur, ex eadem intelligentia acciperetur qua cum dicitur incarnata. Sed quia illud auctoritas sibi tacuit, atque huius locutionis modus nimia videretur fieri expressio, si natura divina diceretur caro facta, melius silere hoc puto vel negare quam temere asserere, ne si illud dicatur, conversibilitas nature in naturam significari putetur. Ex predictis indubitabiliter constat quod persona Verbi assumpsit naturam hominis, naturam scilicet carnem et animam assumpsit, sed non personam hominis. Si autem natura divina naturam hominis accepit, quare non dicitur facta homo, vel esse homo, sicut Verbum Dei? Ad quod dici potest, quod Filius Dei factus homo, vel esse homo, non solum quia assumpsit hominem, sed quia ipsum in unitatem singularitatis sui, id est persone accepit. Natura autem divina hominem quidem accepit, id est hominis formam sibi univit, sed non in unitatem singularitatis sui, quia cum proprietate ac diversitate duarum naturarum persone singularitas extitit. Ideoque non sicut dicitur divina natura esse ho[mo]

[illegible]

Nota autem

[illegible]

vel facta homo sicut dei filius. Animam tamen induit utrique convenit. Anima non accepit personam hominis sed hominem accepit.) Deo verbum non personam hominis assumpsit, quia caro illa et anima illa non erant unita in unam personam quam assumpsit, quia non extitit componebat persona cum illis unitum verbo est. Nam sibi invicem sunt unita, simul cum verbo sunt unita, alia tamen unione invicem unita sunt illa duo scilicet anima et caro, alia unione verbo unita sunt, quia alia est unio anime illius ad carnem, alia est unio verbi ad animam illam et carnem. Non ergo accepit verbum dei personam hominis, sed naturam, quia non erat ex carne illa et anima illa una composita persona quam verbum accepit. Sed accipiendo univit et uniendo accepit. Oppositio est hec quibus probare volunt quod persona

Hic a quibusdam opponitur accepisse personam

quod persona assumpsit personam. Persona enim est substantia rationalis individue nature. Hec autem est anima; ergo si animam assumpsit et personam. Quod ideo non sequitur, quia anima non est persona quando alii rei est unita personaliter. Sed quando per se est absoluta, enim accipit persona est sicut angelus. Illa autem anima numquam fuit quin esset alii rei coniuncta. Ideoque non ea assumpta persona est assumpta. Alii quoque nituntur probare verbum dei assumpsisse personam, quia assumpsit hominem aliquem. Assumpsit enim Ihesum Christum, ergo aliquem hominem. Quod autem hominem Ihesum Christum assumpserit Augustinus in expositione symboli sub anathemate tradit dicens: Si quis dixerit atque crediderit hominem Ihesum Christum a filio dei assumptum non fuisse, anathema sit. Aliis etiam in pluribus scripture locis his vel consimilibus vocabulis ille homo a verbo est assumptus, ille homo factus est Christus. Item de homine Christo loquens Augustinus ait: Felix quem elegisti et assumpsisti. Ex quibus consequi videtur quod aliquis homo assumptus sit a verbo, et ita persona a persona sit assumpta. Hiis determinantur premissas locutiones.

Sed quia hec in pluribus est dicere aut sentire, locutiones nos premisse eisdem consiliis, sed hanc intelligentiam sane accipi debent, ut homo Christus sive homo ille sive quidam homo dicatur assumptus a verbo sive unitus verbo, non quia homo assumpta sit persona vel unita verbo, sed quia anima illa et caro illa assumpta sunt et unita

verbo in quibus subsistit persona dei et hominis / ut ad hominis naturam non ad personam respiciatis / an assumptum / vel unitum / vel quendam vel aliquem ut his locutionibus scriptura commemorat / quod etiam catholica fide et auctoritate / an quidam vel aliquis homo sit assumptus a verbo / vel unitus verbo / sine distinctione intelligi / non est sic reddenda responsio. Cum multiplex premissa est questio / sed instantie circumstantia declarato / si de hominis persona queris / video non / si de hominis natura dico quia est /

De intelligentia harum locutionum deus factus homo, deus est homo. An his locutionibus dicatur deus factus esse aliquid vel non

Ex premissis autem emergit questio plurimum continens non utilitatis / sed nimie difficultatis / atque perplexitatis / cum enim constet ex predictis / et ex aliis pluribus testimoniis / omnes qui catholice sentiunt unanimiter fateantur / deum factum esse hominem / christum verum deum esse et verum hominem / queritur an his locutionibus deus factus est homo / filius dei factus est filius hominis / deus est homo / et homo est deus / dicatur deus factus esse aliquid / vel esse aliquid / vel aliquid dicatur esse deus / et an ita conveniat dici homo factus est deus / et filius dei factus est filius hominis / sicut convenit dici. Et si ex his locutionibus non dicitur deus factus esse aliquid vel esse aliquid quae sit intelligentia harum locutionum considerandum.

Quod in his locutionibus expositione diversa sapientes dicunt

In huius igitur profunditatis reseratione et compulsione questionis expositione plurimum diffusi inveniuntur sapientes.

Opinio prima

Alii enim dicunt in ipsa verbi incarnatione hominem quendam ex anima rationali et humana carne constitutum / ex quibus duobus omnis verus homo constituitur / et ille homo cepit esse deus / non quidem natura dei / sed persona verbi / et deus cepit esse homo ille / concedunt etiam hominem illum assumptum a verbo et unitum verbo / et tamen esse verbum / et ea ratione tradunt dictum deum factum hominem / vel esse hominem / quia deus factus est / id est cepit esse quedam substantia ex anima rationali et humana carne subsistens / et illa substantia facta est id est cepit esse deus / non tamen de mutatione nature in naturam / sed utriusque nature salva proprietate factum est / ut deus esset illa substantia / et illa substantia esset deus

[illegible commentary]

Unde nec dicunt deus factus est homo et homo factus est deus, et deus est homo et homo deus, et filius dei filius hominis et e converso. Et quamvis dicant illum hominem ex anima rationali et humana carne subsistere, non tamen fatentur ex duabus naturis esse compositum, divina scilicet et humana, nec illius partes esse duas naturas, sed animam tantum et carnem.

Auctoritates ponit quibus suam muniunt sententiam

Sed ne de sensu tuo loqui putentur, hanc suam sententiam pluribus muniunt testimoniis. Ait enim Augustinus in libro de trinitate: Cum legimus verbum caro factum est, in verbo intelligo verum dei filium, in carne agnosco verum filium hominis, et utrumque simul in unam personam dei et hominis ineffabili gratiae largitate coniunctum. Idem in enchiridion: Christus Iesus deus de deo est, homo autem natus est de spiritu sancto et Maria virgine. Utraque substantia, scilicet divina et humana, filius est unicus dei patris omnipotentis, de quo procedit spiritus sanctus. Sed aliud propter verbum et aliud propter hominem, non duo filii deus et homo, sed unus dei filius deus sine initio, homo a certo initio. Item: Eadem natura humana in Christo homini ut in unitatem personae unici filii dei singulariter assumpta esset, quae bona voluntas, quae bona opera praecesserunt, quibus mereretur iste homo una persona fieri cum deo? Numquid antea fuit homo, et hoc ei singulare beneficium praestitum est, ut singulariter promereretur deum? Nempe ex quo homo esse coepit, non aliud coepit esse quam dei filius. Idem: Quod homo filius dei unicus et ipsa dei verbum quod ab illo suscepta caro facta est utique deus, ut quemadmodum est una persona quilibet homo anima rationalis et caro, ita sit Christus una persona verbum et homo. Idem super Iohannem: Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet qua aequalis est patri, et humanam qua minor est patre. Utraque autem simul non duo sed unus est Christus, ne sit quaternitas non trinitas deus. [illegible] Christus est deus anima rationalis et caro. Idem quoque in libro de praedestinatione sanctorum: Ille homo ut a verbo patri coaeterno in unitate personae assumptus filius dei esset, unde hoc meruit? Quod bonum eius praecessit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret? Faciente ac suscipiente deo verbo ipse homo ex quo esse coepit filius dei unicus esse coepit. Item: Homo quilibet ea gratia fit christianus, qua gratia homo ille ab initio factus est Christus. Idem in xiii de trinitate: Gratia dei nobis in homine Christo commendatur, quia nullis ipse meritis praecedentibus tanta unitate deo vero coniunctus est, ut una cum illo persona filius dei fieret, illis praecedentibus

[illegible commentary]

Hic considerandum autem circa partem que dicitur quod primo tangit [illegible] videre et primo in quo iste tres opiniones conveniunt. Secundo autem in quo una queque harum opinionum ab alia differat. Tertio quid una quaeque ponat.

Quantum autem ad primum sciendum est quod ille opiniones in quatuor conveniunt. Primo quod quelibet harum opinionum ponit unionem [illegible] personalem in Christo scilicet divinam per quam recedunt ab heresi Nestorii. Secundo quod ponunt in Christo duas naturas et tres substantias scilicet divinitatem animam et corpus in quibus duobus dicunt constare humanam naturam et per hoc recedunt ab errore Eutychis qui posuit unam naturam in Christo. Tertio habent duas substantias in quibus natura humana consistit dicunt assumptas a Verbo per quod recedunt ab errore Manichei qui negabat veritatem assumptionis. Certo quod hec que assumpta est non preextitit ante unionem tempore sed natura solum per quod evadunt errorem qui tangit [illegible] dicentium quod primo assumpsit intellectum et postea fuisse hominem postea autem assumpsisse carnem in utero virginis quod in esse error [illegible] quod ponebat animas creatas ante corpora.

Quantum autem ad secundum scilicet [illegible] harum opinionum. Secundum est quod eo in Christo sunt tres substantie in unione duplex comparatio harum facere una anime et corporis ad invicem secundum quod in eis constitit humana natura / alia non harum duarum ad personam divinam secundum quod illa assumit has duas et quantum harum opinionum differt ab alia quantum ad utramque comparationem. Differt autem tertia opinio a primis duabus quantum ad comparationem anime et corporis quia prime due opiniones ponunt aliquod compositum ex anima et corpore, quod assumptum. Tertia non ponit, has duas substantias dicit assumptas ad invicem et sine aliqua compositione a persona Verbi assumptas esse sicut et de ea natura assumpta a Verbo / sicut nam humanam naturalitatem partes humane [illegible] sicut [illegible] / differt etiam a primis duabus quantum ad comparationem harum duarum substantiarum ad Verbum quia ponit has duas substantias unitas Verbo accidentaliter sicut vestis induitur / homini / sicut angelus assumit corpus ut in eo videatur. Prime vero due opiniones dicunt non accidentaliter sed substantialiter quantum ad esse personale Verbo unitas esse. Similiter etiam secunda opinio differt a prima secundum has duas comparationes quantum enim ad comparationem anime et corporis differunt in hoc / quod eo utraque ponat animam et corpus compositum / sed intelligit ad unionem ex eis quod est [illegible] aliquid unum / et non unius modi unum compositum ex utraque dicit quod constituunt [illegible] anime ad corpus resultant et hic homo / et humanitas et hic deus [illegible] differat ex parte quod predicti inpiacentur [illegible] quod [illegible] hic homo dicit quod subsistens in natura humana humanitas autem colliget tantum ea in sua [illegible] quod humanitas hoc [illegible] quod sit homo. Prima autem opinio dicit quod illud unum constitutum ex anima et corpore quod intelligitur unum est et assumitur est hic homo. Secunda vero dicit quod est humanitas et hoc quod sit hic homo non est compositum anime et corporis sed compositum utriusque ad divinam personam que subsistit in [illegible]. Differunt etiam quantum ad secundam comparationem utriusque [illegible] ad divinam personam. Unde secunda opinio dicit quod iste due [illegible] assumpte ita coniunguntur Verbo quod pertinent ad personalitatem ipsius adeo quod sicut persona Verbi ante incarnationem subsistebat in natura divina ita post incarnationem subsistit in humana et divina / et ideo ante incarnationem erat simplex sed post composita. Prima vero opinio dicit quod illa substantia composita ex anima et corpore non pertinet ad personalitatem Verbi ita quod in ea persona Verbi subsistat sed per assumptionem facta est ut persona Verbi esset illa substantia composita ex anima et corpore et eo [illegible] persona Verbi [illegible] sicut simplex ante incarnationem ita et post incarnationem.

Quantum autem ad tertium scilicet ad positiones quas quelibet opinio ponit sciendum est quod prima opinio quod hec quod ponit duas substantias scilicet animam et corpus ex quo perintelligitur unionem esse constitutum ad constituendum hominem ideo ipsa ponat hominem assumptum. Secundo quod homo non facit unum compositum ex duabus substantiis scilicet anima et corpore non autem divinitate ideo dicit quod illa per unam corpore [illegible] est simpliciter [illegible] et post et quia hic homo est suppositum vel hypostasis ideo ponit tertio in Christo duo supposita unum creatum quod est homo [illegible] alterum increatum quod est filius dei et sicut duas hypostases et quod suppositum predicatur [illegible] non masculinum sicut in [illegible] est supponere humane naturae ideo quarto dicit quod Christus est duo neutraliter unus tamen masculine propter unitatem persone et quia dicit hominem assumptum et filium dei et hic homo ideo dicit quinto quod assumens est assumptus et quia in Christo dicit duo supposita ideo dicit sexto quod hoc supposito filio dei non supponitur hic homo quia hic homo sit filius dei sit supposita [illegible] non supponitur [illegible] et quia hic homo non supponit suppositum eternum ideo dicit septimo quod sicut deus factus est homo ita homo factus est deus quod non posset dici si supponeret suppositum eternum quod suppositum eternum non incipit esse deus et quia proprietates eterne non debent suppositum temporale [illegible] ideo dicit octavo quod [illegible] adiectiva [illegible] sunt [illegible] eternum tempore non possent dici ipse de filio dei sicut tamen [illegible] predicat ipse [illegible] sicut et adiectiva personalia non dicuntur de essentia [illegible] de ea. Secunda vero opinio quod ponit quod humana natura que est assumpta non significat quid subsistens sed potius in ea subsistit divina persona per unionem ideo primo dicit hominem quod significat quiddam subsistens non esse assumptum sed humanam naturam. Et quia hypostasis vel suppositum dicit aliquid per se subsistens ideo in Christo non ponit nisi unum suppositum vel hypostasim et per consequens ponit tertio quod Christus est unum tantum non solum unus et quia humana natura non substantificat ut subsistat in se per unionem ad divinam personam ideo quarto quod significat per modum subsistentis non solum dicit animam et corpus sed etiam divinitatem et hec est quarta pars. Et quia divina persona quod ante incarnationem subsistebat in una natura postea subsistit in duabus naturis et [illegible] ideo quinto dicit quod persona Verbi ante incarnationem simplex sed post incarnationem est composita. Et quia est unum suppositum quod subsistit in duabus naturis ideo vi. ponit quod de illo supposito ipse dicta possunt adiectiva significantia proprietates utriusque nature sive denotent proprietatem [illegible] sive [illegible] et ipse dicatur homo ille est eternus et deus est passus. Tertia vero opinio que negat unionem anime ad carnem in Christo ideo ponit primo quod homo non praedicat [illegible] Christo aliquid compositum ex anima et corpore sed per se humane naturae ut sit ipsius est homo id est quod animam et corpus sibi unita accidentaliter et ideo secundo ponit quod homo predicatur de Christo accidentaliter non in quid sed in quale modo se habet ut cum dicitur homo indutus. Et ideo tertio ponit quod due [illegible] non pertinent ad personalitatem filii dei sed [illegible] se habent ad ipsam et multa alia que [illegible] opinionibus sequuntur. Et quia tradicionem opinionis [illegible] [illegible] dictis [illegible] patet quod quelibet harum opinionum convenit cum alia in aliquo in quo differt ab alia. Prime

Cum due opiniones conveniunt in hoc quod utraque ponit quod Christus de persona predicatur in quo etc. quo differunt altera quod negat videlicet quarta conveniunt etiam ista in hoc quod in persona non sunt duo supposita quibus differunt quia ista ponit quod supponit utrumque naturam substantialiter tertia vero quod divine substantialiter et accidentaliter ponit album et ita non est aliud et aliud suppositum Secunda [illegible] quod supponit Christus copulat album in quo differunt a prima que ponit in Christo duo supposita videlicet prima et tertia conveniunt in hoc quod humana natura non pertinet ad personalitatem divine persone quibus differunt quia prima ponit quod substantificatur per se Secunda aut quod nullo modo sed utraque ponit quod divina persona sunt simpliciter [illegible] ita et simpliciter [illegible] in quo differunt a secunda etc.

Prima opinio [illegible] assumpsit [illegible] hominem [illegible] apud [illegible] prima [illegible] [illegible] apud [illegible] [illegible]

Opinio et [illegible] 3.

Secunda [illegible] quod filius dei assumpsit [illegible] hominem [illegible]
[illegible] assumpsit corpus [illegible] ut [illegible]

[illegible]

Tertia opinio et [illegible] est quod [illegible] assumpsit [illegible] hominem [illegible] sibi [illegible] hec ponit duas [illegible] Christo [illegible] alie due [illegible]
[illegible]
[illegible] Et [illegible]
[illegible] habuit [illegible]

Secunda opinio et [illegible] quod filius dei assumpsit hominem [illegible]
[illegible] in Christo [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible] filius dei [illegible]
[illegible] divina [illegible]
[illegible]
[illegible] filius dei [illegible]
[illegible] filius dei [illegible]
[illegible] filius dei [illegible] esse [illegible] persona
[illegible] Et hec opinio [illegible]

Nota [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

Cum due opiniones sint in hac quod utraque ponit quod licet
de xpo predicatur [illegible] quo differunt a terra quia [illegible]
negat. Similiter conveniunt in ista in hac quod in xpo non sunt
duo supposita [illegible]

Ordo [illegible] vero [illegible] ipsius assumpsit
humanam naturam [illegible]

3° arguitur deus tot possunt ponere esse [illegible] quot [illegible] possunt
[illegible] dece. 2° [illegible] sunt plura [illegible] quia [illegible] esse actuat
[illegible] humanitas [illegible] esse actuatio [illegible] humanitas [illegible]
[illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] possunt
de esse [illegible] actuale [illegible] [illegible] ad 3m arguitur de
deus quod [illegible] esse [illegible] [illegible] actualis [illegible]
[illegible] esse si [illegible] [illegible] esse sine actualiter [illegible]
[illegible] esse sub [illegible] vel esse si [illegible] quod multitudo esse [illegible]
multiplicatur [illegible] supposita quia esse subsistendi [illegible] si [illegible]
[illegible] supposita [illegible] [illegible] solum [illegible] esse
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
esse [illegible] [illegible] esse [illegible] si [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ad [illegible] de quod [illegible] [illegible] assumpta alienare [illegible]
[illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] esse [illegible] actualiter [illegible] alias esse [illegible]
supposita [illegible] esse [illegible] subsistit [illegible]
supposita [illegible] actualia esse [illegible] [illegible]

[illegible]

nitus assertus est, sed ex anima homo coepit esse, ex illo est Deus. Unde
dictum est: Verbum caro factum est. Hoc quoque in X. libro de Trinitate ait: Christum
non ambigimus esse Dei Verbum, neque verum Filium hominis ex anima et
corpore constitisse ignoramus. His aliisque auctoritatibus utuntur qui
hominem quemdam ex anima rationali et carne compositum Deum factum
dicunt, sed gratia non natura. Sola gratia habuit ille homo, non meritis
vel natura, ut esset Deus sive Dei Filius, ut haberet omnem scientiam et
potentiam quam habet Verbum, cum quo est una persona. Nec tamen
in superioribus legitur quod homo ille sit una persona cum Verbo, vel ipsum Ver-
bum. Sed etiam quod anima rationalis et caro una eademque persona sit cum ipso
sit Deus.

Aliorum sententia. Sunt autem et alii qui istis in parte con-
sentiunt, sed dicunt hominem illum non ex anima rationali et carne tantum, sed
ex humana et divina natura, scilicet ex tribus substantiis, divinitate, carne et anima,
constare; et hunc Christum fatentur, et unam personam tantum esse, ante incarna-
tionem vero solummodo simplicem esse, sed in incarnatione factam compositam
ex divinitate et humanitate. Nec est ideo alia persona quam prius, sed cum
prius esset Dei tantum persona, in incarnatione facta est etiam hominis persona, non
ut duae essent personae, sed ut una eademque esset persona Dei et hominis. Persona
ergo quae prius erat simplex et in una tantum natura consistens, in duabus et
ex duabus subsistit naturis. Et persona quae tantum Deus erat, facta est etiam
verus homo, subsistens non tantum ex anima et carne, sed etiam ex divini-
tate. Non tamen persona illa debet dici facta persona, licet dicatur facta
persona hominis. Facta ergo est persona illa, ut quibusdam placet, quaedam
subsistens ex anima et carne, sed non est facta persona, vel substantia, vel
natura; et in quantum est ille subsistens, composita est; in quantum Verbum est,
simplex est.

Auctores [illegible] quae hanc probant sententiam.

De hoc etiam Augustinus in libro Sententiarum Prosperi ait illis modis omnibus approbare
contendunt: Sacrificium ecclesiae duobus constare, duobus confici: vi-
sibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sangui-
ne, sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi; sicut Christi persona con-
stat et conficitur ex Deo et homine, cum ipse Christus verus sit Deus et ve-
rus homo; quia omnis res illarum rerum naturam et veritatem in se continet ex

[illegible]

dis.

[illegible commentary, 6 lines]

ex partibus consistat. De hoc etiam Johannes damascenus sic ait: In domino nostro ihesu christo duas quidem naturas cognoscimus, unam autem ypostasim ex utrisque compositam. Incarnatus est christus ex sanguine assumens primitiam nostre masse ... ex [illegible] carnem ypostasis, que dei verbi ypostasis et composita facta fuerit, que prius erat simplex verbi ypostasis, composita vero ex duabus naturis perfectis, deitate et humanitate, et ferat ipsa divine dei verbi filiationis characteristicum et determinativum ydioma, secundum quod divisa est a patre et spiritu sancto, et carnis characteristica et determinativa ydiomata, secundum que differt a matre et reliquis hominibus. Item unam ypostasim filii dei confitemur in duabus naturis perfecte se habentibus, deitatis et humanitatis, et manentem eandem ypostasim, et has naturas custodiri et manere in ipso post unionem, et non seorsum secundum partes ponentes singulam, sed unitas invicem in unam ypostasim compositam; substantialem enim inquimus unionem, scilicet veram et non secundum fantasiam. Substantialem autem non duabus naturis perficientibus alteram unam compositam naturam, sed unitas invicem in unam ypostasim compositam filii dei, et manere earundem substantialem differentiam dei et hominis; quod creabile mansit creabile, et quod increabile increabile; et mortale mortale, et immortale immortale; et circumscriptibile circumscriptibile, et incircumscriptibile incircumscriptibile; et hoc quidem refulget miraculis. De hoc etiam aug. in li. de tri. ait: Quemadmodum secundum deitatem una est dei patris et filii natura, ita etiam secundum humanitatem eadem matris et filii natura; ex utraque autem substantia divinitatis et humanitatis unus atque idem est deus dei et hominis filius unicus christus, ut deus verus, ita et homo verus. Idem in li. xiij de tri. aug.: Sic deo coniungi potuit humana natura ut ex duabus substantiis fieret una persona, ac per hoc iam ex tribus, deo et anima et carne. His aliisque pluribus auctoritatibus se muniunt qui dicunt personam christi compositam esse vel factam sive constantem ex duabus naturis sive ex tribus substantiis.

Aliorum sententia

Sunt etiam alii qui in incarnatione verbi non solum personam ex naturis compositam negant, verum etiam hominem aliquem sive etiam aliquam substantiam ibi ex anima et carne compositam vel factam diffitentur, sed sic illa duo scilicet animam et carnem verbi persone

[illegible commentary, 7 lines]

[illegible]

1

9

6

[illegible commentary, six lines]

vel nature unita esse aiunt, ut non ex illis duobus vel ex hiis tribus
aliqua persona fieret sive componeretur. Sed illis duobus velut
indumento verbum dei vestiretur ut mortalium oculis congruenter appareret.
Qui ideo dicitur factus verus homo, quia veritatem carnis et anime
accepit. Que duo etiam in singularitatem vel unitatem sue persone
accepisse legitur, non quia illa duo vel aliquid ex illis composita
sit una persona cum verbo vel sit verbum, sed quia illis duobus accedentibus
verbo non est personarum numerus auctus, ut fieret quaternitas in
trinitate, et quia ipsa persona verbi que erat prius sine indumento, as-
sumptione indumenti non est divisa vel mutata, sed una eadem
que immutata permansit. Qui secundum habitum deum hominem factum
dicunt. Accipiendo enim hominem deus est deus factus homo,
et propter acceptum hominem dicitur deus vere esse homo, et propter assumentem
deum dicitur homo esse deus. Nam si conuerteretur inquiunt illi, deus esse
homo vel homo esse deus indiget. Cum si deus hominem assump-
sisset in sexu muliebri, et vere conuenienter deus esset et ergo (?) aut
potuit deus hominem assumpsisse in sexu muliebri, potuit ergo vere
esse deus et ergo (?) **Auctoritates post quas hec sententia roboratur**

Ne autem illi desint testimonia, inducunt testimonijs in medium prodeun-
tibus quod dicunt confirmant. Ait enim Augustinus in libro de gratia novi testamenti: Sicut
non augetur numerus personarum cum caro accedit anime ut sit unus homo,
sic non augetur numerus personarum cum homo accedit verbo ut sit
unus homo Christus. Licet vocatur deus homo ut intelligamus huius persone
singularitatem, non ut suspicemur in carne mutatam divinitatem.
Idem quoque tractans illud verbum apostoli habitu inventus ut homo,
manifeste ostendit deum dici factum esse hominem, vel esse hominem
secundum habitum, libro lxxxiii questionum inquiens ita: Multis modis habitum dicimus,
vel habitum animi sicut discipline perceptionem usu firmatam,
vel habitum corporis sicut dicimus alium valentiorem alio, vel habitum corpo-
ris membris accommodatum extrinsecus ut eum dicimus aliquem vesti-
tum vel calciatum et huiusmodi. In quibus omnibus generibus manifestum
[illegible commentary, six lines]

[illegible]

incarnatione dici habitum, quae accidit vel accedit alicui ita ut eam eandem possit non habere. Habitus vero hic dictum est ab illo verbo quod est habere. Habitus vero in ea re dicitur quae nobis ut habeatur vel accidit vel accedit. **Prima species habitus**

Tripliciter habitus intelligitur. Prima quaedam corporis quae accidunt vel accedunt ut habitum faciant non mutantur, sed ipsa mutant in se integra et incorrupta manentia, sicut sapientia accedens homini non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. **Secunda** Quaedam vero sic accidunt vel accedunt ut mutent et mutentur, ut cibus, qui amittens speciem suam in corpus nostrum vertitur, et nos cibo refecti ab exilitate atque languore in robur atque valentiam mutamur. **Tertia** Tertium genus est in ea quae accidunt vel accedunt nec mutant ea quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur, sicut anulus positus in digito, quod genus rarissime reperitur. **Quarta** Quartum genus est, cum ea quae accidunt mutantur non a sua natura sed aliam speciem et formam accipiunt, ut vestis quae detracta atque deposita non habet eam formam quam sumit inducta. Inducta enim membris accipit formam quam non habebat exuta, quod genus congruit huic comparationi. **Species quarta congruit huic comparationi** Deus enim Filius semetipsum exinanivit, non formam suam mutans, sed formam servi accipiens, neque conversus aut transmutatus in hominem, amissa incommutabili stabilitate, sed in similitudine hominum factus est, ipse susceptor verum hominem suscipiendo, et habitu inventus est ut homo, id est, induendo hominem inventus est ut homo, non sibi sed eis quibus apparuit in homine, quasi aut dicat ut homo videretur exprimit. Nomine ergo habitus satis significavit apostolus qualiter dixerit in similitudine hominum factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem quem sibi uniens quodammodo atque conformans immortalitati aeternitatique sociaret. Non ergo oportet intelligi mutatum esse verbum susceptione hominis, sicut nec membra veste induta mutantur, quamvis illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copularet. **De modo incarnationis**

His verbis aperte insinuare videtur Augustinus Deum dici factum hominem secundum habitum quem circa modum incarnationis nostri volens exprimere

[illegible]

[illegible commentary, top of page]

querentibus in libro lxxxiij de. q. ait Aug. Sed quaeritur utrum ipsa incarnatione qua facta est ... sicut ipsum verbum dei dico carnem factum, id est hominem factum, non tamen in illud quod factum est conversum atque mutatum, sed carne ut carnalibus congruenter appareret indutum. Ita sane factum non solum ut ubi sit verbum dei et hominis caro, sed et rationalis hominis anima atque ita totum et deus dicatur propter deum, et homo propter hominem. Quod si difficile intelligitur, mens fide purgetur amplius abstinendo a peccatis et bene operando ... difficilia cum sint. Haec Augustinus. Idem in libro de fide ad Petrum: Dei filius unigenitus deus verus ... factus homo verus et plenus, deus verus quia veram habet deus ille humanam naturam. Item eo non plenus quia totam humanam suscepit et animam et carnem. Aug. Item non aliud fuit illa exinanitio summi dei nisi formae servilis, id est naturae humanae susceptio. Utraque est forma in Christo quia utraque natura plena in Christo substantia divina et humana natura. Idem in libro ... maximum. Cum esset ipse unus invisibilis, visibilis in homine apparuit quem de femina suscipere dignatus est. Item credo nos Christum dominum verum hominem suscepisse credimus et in ipso visibilem invisibilem hominibus apparuisse, et in ipso inter homines conversatum fuisse, in ipso ab hominibus humana pertulisse, in ipso homines docuisse. Hilarius quoque in libro x de trinitate ait: Quo dei filius natus ex matre est nisi quod verbum caro factum est, scilicet quod filius dei cum in forma dei esset formam servi accepit. Unum tamen eundemque non dei defectione, sed hominis assumptione confitemur, et in forma dei per naturam divinam, in forma servi ex conceptione spiritus sancti secundum habitum hominis repertum fuisse. Non fuit tamen ille habitus hominis sed in homine, nec in carne carnis peccati, sed in similitudine carnis peccati. Audisti etiam diversos positos sermones et singulis inducta testimonia. Possessiones

tenemus planius quam testimoniis intelligentiam praestatur locutionum.

Secundum primam vero exceptionem sententiam et prius ...

dicitur deus factus homo, et homo factus deus, quia deus coepit esse quaedam substantia rationalis quae ante non fuerat, et illa substantia coepit esse deus. Et hoc gratia non natura vel meritis habuit ...

[illegible commentary, bottom of page]

[Top margin gloss:] Exponit locutiones aliquas ... illa deus factus est homo id est cepit esse subsistens ex duabus naturis vel tribus substantiis / 2o illa homo factus est deus id est subsistens in duabus naturis cepit esse deus ... homo assumptus est a deo ... id est persona subsistens in duabus naturis / ... homo est deus id est ... est deus / id est verbum vel divina natura ...

recte dicitur xpus inquantum homo predestinatus esse dei filius. **Quod opponitur huic sententie.** Huic autem sententie opponitur. Si ille homo cepit esse deus, et deus ille / quedam enim ergo substantia est deus / que non semper fuit / et quedam substantia est deus / que non est divina substantia / et deus est aliquid quod non semper fuit / quod et illi concordare videtur origenes testimonio in interpretatione qui ait super epistolam ad romanos. Factus est sine dubio id quod prius non erat / sed addidit secundum carnem / secundum divinitatem non erat prius / et non erat quod non erat / aliisque pluribus modis illi sententie potest opponi quibus supersedemus exercitatos studio lectori vel inquisitori et ad alia properantes. **Hic explicat sententiam et extremam sententiam.**

In secunda vero sententia horum dictorum videtur esse ut cum dicitur deus factus est homo / intelligatur cepisse esse subsistens ex duabus naturis vel tribus substantiis / et e converso homo factus est deus / quia subsistens in duabus naturis cepit esse deus / vel potius homo factus est deus / et e converso dicitur homo / quia deus assumpsit hominem / et homo assumptus est a deo / unde augustinus dicit in libro de trinitate talis fuit illa susceptio que hominem faceret deum et deum hominem / narrat autem intelligentia cum dicitur deus est homo / et homo est deus / dicitur enim deus esse persona subsistens in duabus et ex duabus naturis dicitur esse deus id est verbum vel divina natura / potest enim predicari persona simplex vel una et persona composita. **Predestinatio dicitur xpi.**

Non est autem ut dicit Iohannes damascenus eandem dicere naturam vel personam / potest dici xpus secundum personam illam esse predestinatum inquantum est homo id est inquantum est subsistens ex duabus substantiis scilicet carne et anima. Nam quantum ad naturam divinitatis non est predestinatus. **Ex quo sensu dicitur xpus predestinatus.**

Non ergo inquantum est ea vel in ea subsistit predestinatus est / sed inquantum subsistit in aliis duabus substantiis id est anima et carne / hoc est inquantum est homo. **Qualiter exponuntur auctoritates que isti videntur obviare sententie.**

Determinant etiam auctoritates que premisse obviare sententie prememinimus / et huic contradicere videntur / ut cum legitur homo ille assumptus a verbo in singularitate persone / vel factus una persona cum verbo / determinantes ita intelligendum quod verbo unitus est in singularitate persone / id est quod eadem persona que prius erat simplex erat sine incarnatione ...

[Bottom margin gloss:] ... quia aug. dicit ... aliud ... aliud ... aliud filius dei aliud filius hominis ... [illegible]

[illegible]

mini et in unitate permansit licet composita; compositionis vero hominis animam dicit esse rationem, quam sicut in aliis hominibus, qui hic ex tribus, aliorum ex duabus scilicet corpore. Negant autem humanam naturam esse personam vel dei filium; et sicut unum eundemque dicunt esse hominem deum et filium hominis et filium dei, ita deum et id non aliud et aliud sicut nec alium et alium.

6

Quae ponit et sensisse videtur adversari

Sed his videntur adversari que sub dictis continentur capitulis. Ait enim Augustinus super Iohannem: Aliud est Verbum dei, aliud homo, sed Verbum caro factum est, id est homo. Non itaque alia Verbi, alia est hominis persona, quia utrumque Christus et una persona. Augustinus idem ad Felicianum: Aliud dei filius, aliud hominis filius, sed non alius. Item dei filius aliud de patre, aliud de matre. Augustinus idem in libro de Trinitate: Cum filius sit et deus et homo, alia substantia deus, alia homo.

Qualiter his respondeant

Hec autem in hunc modum determinant, quia cum dicitur aliud Verbum dei, aliud homo, sive alia substantia deus, alia homo, alterius nature significatur esse Christus inquantum est homo, et alterius inquantum est deus, et aliud natura que est homo, aliud natura que est deus. Ut cum ait Iohannes Damascenus in tertio libro: Confitemur inalterabilem admirationem unite sicut nature, neque divina dimittente propria simplicitate, neque humana aut conversa in deitatis naturam aut in non existentiam divisa, neque ex duabus una facta composita natura. Composita enim natura neutri earum ex quibus componitur naturarum homousia, id est consubstantialis esse potest, ex alteris perficiens alterum, ut corpus ex quattuor elementis compositum, nec ignis nominatur, nec aer, nec terra, nec aqua, nec horum alicui homousion dicitur. Si ergo secundum hereticos Christus unius nature composite post unionem extitit, ex simplici natura conversus est in compositam, neque patri simplicis nature existenti, neque matri est homousion, neque deus neque homo denominatur, sed Christus solum. Et erit hoc nomen scilicet Christus non persone unius nomen, sed unius secundum ipsos composite nature. Nos autem Christum non unius composite nature dogmatizamus, et hoc nomen scilicet Christus persone dicimus, non monotropos, id est uno modo dictum, sed duarum naturarum esse significativum, humanitatis et divinitatis, ex deitate

[illegible]

[illegible]

aut humanitate deum personam et hominem personam eundem et esse et dici ex duabus et in duabus naturis consistentem. Sic ergo dicitur aliud esse filius dei aliud filius hominis, quia alterius est substantie vel nature inequalium filius dei alterius inequalium filius hominis, non quia ipse filius dei et hominis sit duo illa diversa i. due diverse nature.

9

Auctoritate etiam confirmat determinationem.

Apte enim Hilarius in x libro de trinitate ita ait: Cum non aliud sit hominis filius neque aliud filius dei, verbum enim caro factum est, et cum ille qui filius dei est ipse et homo sit filius hominis, in quo uno quibus in hoc filio hominis clarificatus sit, certe eundem dicat non aliud esse filium dei et aliud filium hominis, ex quo premissa roborantur et approbatur determinatio.

Aliud etiam verba auctoritatis vel dicunt

10

Quod etiam dictum est utrumque Christus est et una persona, non est pre ter mittendum, sicut et quod Augustinus dicit in libro de trinitate, quia forma dei formam servi accepit, utrumque deus, utrumque homo, sed utrumque deus propter accipientem deum, utrumque homo propter acceptum hominem. Et illud quod idem ait in libro de bono perseverantie: Qui fidelis est in eo veram humanam naturam credit, nostram, suscipiente deo verbo ita sublimatam, ut qui suscepit et quod suscepit una esset in trinitate persona, assumptione illa ineffabiliter faciente persone veritatem unius in deo et homine veritatem. Si autem qui suscepit et quod suscepit una est persona, ergo natura humana cum verbo una est persona.

Auctoritates interpretatur ubi confirmat determinationem

Sed hec omnia ex tali sensu dicta fore tradunt, ut utrumque dicatur esse Christus et una persona, quia utrumque in Christo una persona subsistit, ita etiam susceptum cum suscipiente dicitur una persona, quia susceptum suscipienti est sociatum in unitate persone, i. quod unitas persone permansit, non ita ut caro et anima sint unus deus, quia ut ait Ieronimus verbum est deus non caro assumpta. Et Ambrosius in libro de spiritu sancto ait: Aliud est quod assumpsit et aliud quod assumptum est.

Ambrosius hic ponit quedam quibus huic sententie obviare videtur.

11

Est autem et aliud quod huic sententie videtur plurimum obviare. Ait enim Augustinus in libro contra Maximinum: Christus una persona est gemine substantie, quia et deus est et homo est, nec tamen deus vel homo pars huius persone dici potest; alioquin filius dei antequam susciperet formam servi non erat totus, et crevit cum homo divinitati eius accessit.

Solutio

[illegible]

[illegible]

Ecce enim dicit non esse partem illius personae. Unde videtur illa persona non constare ex divinitate et homine. Ad quod illi dicunt illam personam non ita constare ex divinitate et homine quasi totum ex partibus, ita ut partes alicuius totius conveniunt ut efficiant quod non erat, constituatur. Alia solutio. Non autem sic humana et divina natura in Christo uniuntur. Inexplicabilis enim est ista unio quae non est penitus nota. Quidam tamen nomine Dei ibi personam Filii putant, quia de tribus agebat personis, quarum nullam unitatis esse partem dicebant, sicut persona Filii non est Deus. Quod si de persona intelligatur, manifestum est quia persona non est pars personae. Porro est diligenter sententia secunda et tertia explanatio, cui in nullo vel in modico obviant auctoritates in tertia sententia inductae, quae iam consideranda est.

Iuxta tertiam sententiam quae sit [illegible]

Iuxta hanc ergo sententiam sic dicitur Deus factus homo, quia hominem accepit, et sic dicitur esse homo, quia hominem habet, vel quia est habens hominem; et homo factus est Deus, quia assumptus est a Deo, et homo esse Deus, quia habens hominem est Deus. Cum ergo dicitur Deus est homo, vel habitus praedicatur vel persona humanata; et quod persona humanata praedicetur, Cassiodorus evidenter videtur dicens: Factus est ut ita dixerim Deus humanatus, qui in ea assumptione carnis Deus esse non desiit. Quod tamen varie accipi potest, ut dicatur Deus factus humanatus, vel Christus factus Deus humanatus, utrumque enim sane potest dici. Cum ergo dicitur Deus factus est homo, multiplex secundum istos fit intelligentia, ut naturam humanam accepisse, vel humanatum verbum esse incepisse intelligatur. Nec tamen si incepit esse humanatum verbum, ideo sequitur quod inceperit esse verbum; nec si Deus factus est humanatum verbum, sequitur quod factus sit verbum. Sic de aliquo dicitur hodie iste coepit esse bonus homo, vel factus est bonus homo; nec tamen hodie coepit esse homo vel factus est homo.

Quo sensu secundum istos dicatur praedestinatus Christus.

Secundum istos Christus dicitur praedestinatus secundum quod homo filius Dei esse, quia est praedestinatum a Deo ab aeterno et in tempore collatum ei per gratiam, ut ipse cuius homo sit filius Dei; hoc enim non semper habuit, sed in tempore

[illegible]

Post predicta

[illegible]

personam accepit, quod videtur Augustinus notasse in libro ad [illegible]

Augustinus ... confirmat ex persona

Predestinatus est Ihesus ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset in virtute filius Dei. Ibi etiam dicitur Christus minor patre secundum quod homo, secundum habitum hoc intelligitur ... habet sibi hominem. Unde Augustinus in libro I: Deus filius Dei patri natura est equalis, habitu minor. In forma enim servi minor est patre, in forma Dei equalis est patri; et ita secundum habitum accipienda est incarnationis ratio. Ideo Deum humanatum, non hominem deificatum debere dici tradidit Johannes Damascenus: Non hominem deificatum, sed Deum hominem factum. **Quod non dicitur homo divinus.**

Et licet dicatur homo Deus, non tamen congrue dicitur homo divinus. Unde Augustinus in libro retractationum: Non video utrum recte dicatur homo dominicus qui est mediator Dei et hominum homo Christus Ihesus, cum sit utique Dominus. Hoc autem ut dicerem apud quosdam legi tractatores catholicos; sed ubicumque hoc dixi, dixisse me nollem. Postea quippe vidi non esse dicendum, quamvis nonnulla ratione posset utcumque defendi. Secundum eam ergo Christus dicitur persona filii in duabus et ex duabus existens naturis, secundum [illegible] et [illegible], alia cum [illegible], alia in [illegible]. **Cur predictum non est** ...

Has diligens lector discutiat [illegible] **sufficientia ad cognoscenda haec** que supra posuimus, absque assertione et prejudicio tractavimus questionem. Nimis nolo in tanta re tamque ad cognoscendum difficili putare lectorem istam sibi nostram debere sufficere disputationem. Sed legat et alia melius forte considerata atque tractata, et ea que movent pie vigilanterque atque intelligenter discutiat. **In [illegible]**

Hoc firmiter teneas quod Deus hominem assumpsit, homo Deum non transivit, non nature versibilitate, sed Dei dignatione, ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam assumendo hominem, nec homo in divinam glorificatus in Deum. Quia mutatio vel versibilitas nature diminutionem et abolitionem substantie facit. **An dicenda [illegible] de natura virgine.**

Post predicta inquiri debet utrum creatura dicenda sit, quod de virgine sit nata, sicut dicitur in virgine incarnata.

Et inde dicitur utrumque non debet dici nata de virgine, cum non sit nata de patre, quae etiam vere non est de patre genita, non vero de matre nata, nec vero aliqua ratione nomen habet in humanitate, quod illud non tenuit in divinitate. Videtur posse probari quod sit nata de virgine, quia hoc est divinam nasci de virgine, scilicet hominem assumere in utero virginis, cum divina natura superius sit dicta hominem assumpsisse, videtur debere dici nata. Dicit autem Augustinus in libro de fide ad Petrum: Aeterna atque divina non posset temporaliter concipi et nasci ex humana natura, nisi secundum susceptionem veritatis humanae temporalem conceptionem et nativitatem ineffabilis ipsa divinitas accepisset. Sic est deus aeternus natus secundum tempus, conceptus et natus ex virgine. Ista auctoritate videtur ostendi manifeste quod natura divina sit nata et concepta de virgine. Sed si diligenter notentur verba, potius de persona agi intelligitur, quae sine dubitatione et de patre et de matre nata esse dicitur. **De gemina Christi nativitate quod bis natus dicitur est.**

Quaeri etiam solet utrum Christus debeat dici bis natus, ut dicitur dei et hominis filius. Ad quod dicendum est Christum bis natum esse, duasque nativitates habuisse. Unde Augustinus in libro de fide ad Petrum: Pater deus de sua natura genuit filium unum sibi coaequalem et coaeternum. Idem quoque unigenitus deus semel natus est ex patre, semel ex matre. Natus est de patre deus verbum, natus est de matre verbum caro factum. Unus igitur atque idem dei filius natus est ante saecula et natus in saeculo, et utraque nativitas unius est filii dei, scilicet divina et humana. Dicit etiam Johannes Damascenus duas Christi nativitates venerandas: unam de patre ante saecula, quae est super causam et rationem et tempus et naturam; aliam vero quae in ultimis temporibus propter nos et secundum nos et super nos: propter nos quia propter nostram salutem, secundum nos quia natus est homo ex muliere et tempore conceptionis, super nos quia non ex semine sed ex spiritu sancto et sancta virgine, supra legem conceptionis. Ex his manifeste apparet Christi duas esse nativitates, eundemque bis natum fore. **De eadem adoratione humanitatis Christi cum eadem adoratio sit humanitati et divinitati exhibenda.**

Praeterea inquiri oportet utrum caro Christi et anima una eademque cum verbo debeant adoratione adorari illa, scilicet quae latria dicitur. Si enim animae vel carni Christi exhibetur latria quae nulli

Dist. 9

[illegible]

seruitus siue cultus soli creatori debitus, cum anima Christi uel caro creatura sit, creature exhibetur quod soli creatori debetur, quod pertinet ad ydolatriam deputatum. Quibusdam uidetur non illa adoratione adorandam esse carnem.

Ideo quibusdam uidetur non illa adoratione que latria est, carnem Christi uel animam esse adorandam, sed illa que est dulia, cuius duas species uel modos esse dicunt. De speciebus dulie. Est enim quedam modi dulia que creature cuilibet exhiberi potest; et est quedam soli humanitati Christi exhibenda, non aliis creaturis, quia Christi humanitas super omnem creaturam est ueneranda et diligenda; non tamen adoranda ut cultus diuinitati debitus ei exhibeatur; qui cultus in dilectione et sacrificii exhibitione atque reuerentia consistit, que latria dicitur, et pietas grece aut theosebia, id est dei cultus, uel eusebia, id est bonus cultus. Aliorum sententia, qui unam adorationem utrique tribuunt.

Aliis placet Christi humanitatem una adoratione cum Verbo esse adorandam, non propter se sed propter illum cui unita est; nec ipsa humanitas sola uel nuda, sed cum Verbo cui est unita, nec propter se sed propter illud est adoranda. Nec qui hoc facit ydolatrie reus iudicari potest, quia nec soli creature, nec propter ipsam, sed creatori cum humanitate et in humanitate sua seruit. De hiis ita ait Iohannes Damascenus: Due sunt nature Christi ratione et modo differentes, unite uero secundum ypostasim. Unus ergo Christus deus est perfectus et homo perfectus, quem adoramus cum Patre et Spiritu una adoratione cum incontaminata carne eius; non inadorabilem carnem dicentes; adoratur enim in una Verbi ypostasi, que ypostasis generata est; non creature uenerationem prebentes. Non enim ut nudam carnem adoramus, sed ut unitam deitati, et in unam ypostasim Dei Verbi duabus reductis naturis. Timeo carbonem tangere propter lignum copulatum igni. Adoro Christi duo simul utraque propter carnem unitam deitatem. Non enim quartam appono personam in Trinitate, sed unam confiteor personam Verbi et carnis eius. His uerbis insinuari uidetur Christi humanitatem una adoratione cum Verbo esse adorandam. De hoc Augustinus ex sermone Domini, ubi dicit: Non tribuetur cultus nisi uni deo. Dicit heresis Filium non natura esse deum, sed creaturam. Quibus uidendum est quia si Filius non est deus natura sed creatura, nec colendus est omnino nec ut deus adorandus, dicente Apostolo: Coluerunt et seruierunt

[illegible]

creature quam creatori. Sed illi adhuc replicabunt ut adiciant, quid est quod carnem eius quam creaturam esse non negas, simul cum divinitate adoras, et ei non minus quam divinitati defers? Ego dominicam carnem, immo perfectam in Christo humanitatem ideo adoro, quod a divinitate suscepta, et deitati unita est, non ut alius et alius, sed unus idemque deus et homo filius dei esse consistat. Denique si hominem separaveris a deo, illi numquam credo nec servio. Velut si quis purpuram vel diadema regale iacens inveniat, numquid ea conabitur adorare? Cum vero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea cum rege adorare contempserit. Ita in Christo domino humanitatem non solam vel nudam, sed divinitati unitam, scilicet unum filium deum verum et hominem verum si quis adorare contempserit, eternaliter morietur. Augustinus super psalmum nonagesimum viii ubi dicitur: Adorate scabellum pedum eius quoniam sanctum est: sciendum quod in Christo terra est adoranda que sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Marie carnem accepit, quam sine impietate ambo dicit assumpta adoratur a nobis, quia nemo carnem illam manducat nisi prius adoraverit. Sed qui adorat, non terram intuetur, sed illud potius cuius scabellum est, propter quem adorat. His auctoritatibus promisse investigationis absolutio explicatur.

An Christus secundum quod homo sit persona vel aliquid.

Solet etiam a quibusdam queri, utrum Christus secundum quod homo sit persona, vel etiam sit aliquid. Et utriusque partis questionis argumenta concurrunt. **Argumenta utriusque partis questionis.** Quod enim persona sit, his asseverant rationibus: Si secundum quod homo aliquid est, vel persona vel substantia, vel aliud est; sed aliud non; ergo persona vel substantia. Si substantia, vel rationalis vel irrationalis; sed non est irrationalis substantia; ergo rationalis. Si vero secundum quod homo est rationalis substantia, ergo persona, quia hec est diffinitio persone: substantia rationalis individue nature. Si ergo secundum quod homo est aliquid, et secundum quod homo persona est, sed e converso. Si secundum quod homo persona est, vel tertia in trinitate, vel alia; sed alia non; ergo tertia in trinitate persona. Item si secundum quod homo persona est tertia in trinitate, ergo deus. Propter hec inconvenientia quidam dicunt Christum secundum hominem non esse personam, nec aliquid, nisi forte, sed dicendum expressum sit unitatis persone. Secundum enim hoc multiplicationem, aliter exprimit conditionem vel proprietatem divine nature.

[illegible]

vel humane, alii unitatem persone, alii notat hypostasim, alii causam eius. Dispositionis diligentem verborum lector animadvertat, atque infixam memorie retineat, ne eius confundatur sensus cum de Christo sermo occurrerit. Et si

Christus secundum quod homo sit aliquid, non inde tamen sequitur quod persona sit secundum quod homo

Illud tamen non sequitur quod in argumentatione superiori inductum est, quod si Christus secundum quod homo est substantia rationalis, ergo persona. Nam et modo anima Christi est substantia rationalis, non tamen persona, quia non est per se sonans, immo alii rei coniuncta. Illa descriptio non est data pro illis tribus personis altissimis. Illa tamen persone descriptio non est data pro illis tribus personis. Aliud probare quod Christus sit persona secundum quod homo

Quod autem intenditur probare adhuc, Christum secundum hominem esse personam, quia Christus secundum quod homo predestinatus est ut sit Dei Filius, sed illud est quod ut sit predestinatus est; ergo si predestinatus est secundum quod homo ut sit Filius Dei, et secundum quod homo est Filius Dei. Ad quod dicimus Christum esse id quod ut sit predestinatus est. Est enim predestinatus ut sit Filius Dei, quam gratiam habet secundum hominem; non tamen secundum hominem est Filius Dei, nisi forte secundum unitatem persone sit expressum, ut sit sensus: Ipse qui est homo est Dei Filius; ut autem ipse cum homo sit Dei Filius, per gratiam habet. Hoc enim non tenet filium esse; non enim quo homo est, eo est Dei Filius. An Christus sit adoptivus filius secundum quod homo

Solet vero queri an Christus sit adoptivus filius secundum quod homo, sive alio modo. Videmus Christum non esse adoptivum filium aliquo modo, sed tantum naturalem, quia natura filius est, non adoptione gratie. Non autem sic dicitur filius natura, ut dicitur Deus natura. Non enim eo filius est quo Deus est, quia proprietate nativitatis filius, natura divinitatis Deus est. Verumtamen dicitur natura vel naturalis filius, quia naturaliter est filius, eamdem scilicet habens naturam quam ille qui genuit. Quod non sit adoptivus filius

Adoptivus autem filius non est, quia non prius fuit et postmodum adoptatus est in filium, sicut nos dicimur adoptivi filii, quia cum nati fuerimus non filii, per gratiam facti sumus filii Dei. Christus vero numquam fuit non filius; ideo non est adoptivus filius. Oppositio quod non

Sed adhuc opponitur sic: Christus filius hominis est. Quod sit adoptivus filius

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] possit [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Et [illegible] [illegible] falsus [illegible] esse ad bonum [illegible]

[illegible] in veritate [illegible] Non [illegible] [illegible]

simpliciter [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] de adoptione [illegible] adoptare [illegible] ab adoptione [illegible]

[illegible] [illegible] adoptare

[illegible] adoptare [illegible]

[illegible] adoptare [illegible] adoptione [illegible]

[illegible] adoptione [illegible] adoptione [illegible]

[illegible] adoptione [illegible]

[illegible] adoptione [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... Soli [illegible] ...

[illegible] ... Aliqui volunt [illegible] ...

[illegible] ... Aliqui [illegible] ...

[illegible] ... Sed contra [illegible] ...

[illegible] ... Ad [illegible] ...

[illegible] ... Sed [illegible] ...

[illegible]

[illegible] obiicit aliquis quod Christus secundum quod homo est praedestinatus filius Dei [illegible]

[illegible]

[illegible]

virginis, aut gratia, aut natura, vel utroque modo. Si natura, aut divina aut humana. Sed divina non; ergo aut humana natura, aut non natura est filius hominis. Si non natura, ergo gratia tantum; et si etiam natura humana, non eo minus per gratiam. Si igitur gratia filius virginis est, adoptivus filius esse videtur, ut idem sit naturalis filius patris et adoptivus filius virginis. Ad quod dici potest Christum filium virginis esse natura vel natura et gratia, nec tamen adoptivum filium virginis esse, quia non per adoptionem sed per unionem filius virginis esse dicitur. Filius enim virginis dicitur eo quod in virgine hominem accepit in unitatem personae, et hoc fuit gratiae non naturae. Unde Augustinus super Iohannem: Quod unigenitus est aequalis patri, non est gratiae sed naturae. Quod autem in unitatem personae unigeniti assumptus est homo, gratiae est non naturae. Christus ergo nec Dei nec hominis est adoptivus filius, sed Dei naturaliter et hominis naturaliter et gratia filius. Quod non naturaliter sit hominis filius Augustinus ostendit in libro de fide ad Petrum: Ille, inquit, Deus factus est naturaliter hominis filius, qui est naturaliter filius unigenitus Dei patris. Quod autem non sit adoptivus filius et tamen gratia filius sit, ex pluribus probatur testimoniis. Ieronimus super epistolam ad Ephesios ait: De Christo dictum scriptum est quia semper cum patre fuit, et numquam ei ut esset voluntas paterna praefuit; et ille quidem natura filius est, nos quidem adoptione. Ille numquam filius non fuit; nos antequam essemus praedestinati sumus, et tunc spiritum adoptionis accepimus quia credidimus in filium Dei. Hilarius quoque in libro de Trinitate ait: Dominus dicens: Clarifica filium tuum, non solo nomine contestatus est se esse filium Dei, sed etiam proprietate. Nos filii Dei sumus, sed non talis hic filius. Hic enim verus et proprius est filius, contra Nestorium origine non adoptione, contra Sabellium veritate non nuncupatione, contra Arrium natura non creatione. Augustinus etiam super Iohannem ait: Nos sumus filii gratia non natura; unigenitus autem natura non gratia. An hoc etiam in ipso filio ad hominem referendum est? Quod sane Ambrosius quoque in libro I de Trinitate ait: Christus filius est non

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

distinctio

[illegible]

adoptionem, sed natura, non adoptione Christus filius dicitur. Ille per veritatem nature est. Ex hys etiam evidenter ostenditur quod Christus non sit filius gratia adoptionis. Illa enim gratia intelligitur, cui autem eum non esse gratia filium asserit, gratia enim, sed non adoptionis, immo unionis. Filius dei est filius hominis et econverso. **Utrum persona vel natura predestinata sit**

Deinde sequitur utrum predestinatio illa quam commemorat Apostolus sit de persona an de natura. Sane dici potest et personam filii que fuit esse predestinatam secundum hominem assumptum, ut ipsa scilicet eius homo esset dei filius, et naturam humanam esse predestinatam ut verbo patris personaliter uniretur. **Utrum Christus sit creatura simpliciter** [illegible]

Solet etiam queri utrum debeat simpliciter dici atque concedi Christum factum vel creatum vel creaturam. **Responsio.** Ad quod dici potest hoc simpliciter et absque determinatione minus congruenter dici, et si quandoque brevitatis causa simpliciter dicatur, numquam tamen simpliciter debet intelligi. Ita ut Augustinus in libro i de trinitate ait [illegible] quod ipse quidem prudens et diligens ac pius lector intelligere debet. Christum vel dei filium non esse factum vel creaturam in libro i de trinitate ostendit ita inquiens: In principio erat verbum, et verbum caro factum est, et omnia per ipsum facta sunt, nec dicit omnia nisi que facta sunt, id est omnem creaturam. Unde liquido apparet ipsum factum non esse per quem facta sunt omnia; et si factus non est, creatura non est; et si creatura non est, eiusdem substantie cum patre est. Omnis enim substantia que deus non est creatura est, et que creatura non est deus est. Sed si filius non eiusdem substantie est cum patre, ergo facta substantia est; et si facta substantia est, non omnia per ipsum facta sunt. At omnia per ipsum facta sunt; facta ergo substantia non est, sed una cum patre infecta substantia est. Item in eodem: Si vel filium fecit pater, quem non fecit ipse filius, non omnia per ipsum facta sunt; at omnia per filium facta sunt. Ipse igitur factus factus non est, ut cum patre faceret omnia que facta sunt. Idem in libro lxxxiii questionum: Dicitur creatura quicquid fecit deus pater per filium, qui non potest appellari creatura, quia per ipsum facta sunt omnia. Item Ambrosius in libro i de trinitate: Plerumque inquit cautum

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] illa que in different convenire supposito et non [illegible] convenire soli non [illegible] illo non possit convenire seu attribui supposito absolute sine expressione [illegible] ... visitari [illegible] accidentibus [illegible] concretatibus [illegible] ille [illegible] que [illegible] sine expressione partibus [illegible] toto [illegible] homo [illegible] de toto [illegible] sine expressione [illegible] que indifferenter [illegible] totum et [illegible] et [illegible] de aliis [illegible] alie [illegible] que [illegible] expressione [illegible] de toto [illegible] expressione [illegible] supposito et non [illegible] non [illegible] non [illegible] de toto [illegible] est que supposito et non [illegible] convenit [illegible] absolute [illegible] de [illegible] expressione non [illegible] mortale et immortale [illegible] absolute [illegible] repugnantiam [illegible] et impassibile mortale [illegible] repugnantia est [illegible] et [illegible] absolute [illegible] de eodem absolute [illegible] de quo absolute [illegible] et [illegible] absolute [illegible] passibilis et mortalis [illegible] absolute [illegible] passibilis et mortalis [illegible] vel subintellecta [illegible] vel expressa vel subintellecta [illegible] et [illegible] suppositum [illegible] in duabus naturis [illegible] ad [illegible] suppositum illa absolute convenit alicui [illegible] repugnantia [illegible]

[illegible]

distinctio

[illegible]

[illegible]

non est concedendum de supposito si solum tale illius ratio determinati ceterum aut si nulla repugnantia
sed magis convenientiam includit ad suppositum / et quod causari quando ponunt [illegible] ratione non includit
repugnantiam ad suppositum divinum sed tale includit convenientiam ad proprietatem suppositi [illegible]
omnibus ista sunt concedenda [illegible] vel est calor [illegible]
[illegible] creatura vel calor [illegible] implicat de Christo non est concedenda
creature quod [illegible] ut de Christo predicatur ratione sue creationis implicat divinum respectum
Sic ergo tale predicatum de solo implicat quandam suppositum sed tale predicatum de Christo suppositum
implicat divinum suppositum eo quod humana natura in Christo non habeat aliud suppositum
quam suppositum verbi etc.

[illegible]

[illegible marginal gloss, top]

non esse dei filium. Audiunt enim in evangelio dominum mandasse discipulis predicare evangelium omni creature / qui utique nullam creaturam dicit / nullam excepit / et ubi sunt qui creaturam Christum appellant / nam si creatura esset filius mandaret evangelium predicari / et subiectus esset vanitati / quia testante apostolo omnis creatura vanitati subiecta est / non igitur Christus creatura est / sed creator / qui docere de creatura discipulis mandat officium. **De perfidia et pena arrii. Ambrosius.**

Arrii hec fuisse perfidia legitur ut Christum creatum [illegible] fuerat puniendum / ideo effusa sunt arrii viscera atque crepuit medius prostratus in faciem ea quibus Christum negaverat foeda ora polluens / His aliisque pluribus testimoniis instruimur non debere fateri simpliciter Christum esse factum / vel creatum / sed addita determinatione recte dici potest / ut si dicatur factus secundum carnem / vel secundum hominem / vel factura humanitatis non deo attribuatur / ut enim ait Ambrosius [illegible] de [illegible]. **Quo sensu Christus dicatur factus.** Non deus factus est sed deus dei filius natus est / postea vero secundum carnem homo factus ex maria est. Misit enim deus filium suum factum ex muliere factum sub lege / filium inquit suum / i. non unum de multis / non [illegible] sed suum / generationis eterne proprietatem significavit / Postea factum ex muliere asseruit / ut factura non divinitati sed assumptioni corporis ascribatur / factum ergo ex muliere dicit per carnis susceptionem / sub lege per observantiam legis / generatio [illegible] generationem non prejudicat / ut caro divinitati / Deus enim eternus incarnationis sacramentum suscepit / non divisus sed unus / et in utroque unus / i. divinitate et carne. Non enim alter ex patre alter ex virgine sed idem aliter ex patre / aliter ex virgine / qui factus est secundum meam susceptionem nature / non secundum eterne substantiam vite / quem legimus primogenitum et unigenitum / primogenitum quia nemo ante ipsum / unigenitum quia nemo post ipsum. Ex his eisdem traditur quam nullum accipiendum sit cum dicitur Christus factus non simpliciter / sed cum additamento ut factura i. vel creatura non ad assumentem deum sed ad

De his signis

[illegible marginal gloss]

Solutio

[illegible marginal gloss]

[illegible]

[illegible]

assumptum hominem referatur. In deo enim creatura esse non potest, ut Ambrosius ait in libro I de trinitate: Numquam dicto factus est Christus, numquam mandato creatus est Christus. Alia autem creatura esse in deo potest: etenim deus nature simplicis est, non coniuncte atque composite, cui nihil accidat, sed solum quod divinum est in natura habeat sua. Et si ergo Christus secundum hominem dicatur creatura, non tamen Christus simpliciter predicandus est creatura, nec ex eo quod Christus secundum hominem dicitur esse creatura, potest quis procedere sic argumentando: si secundum quod homo Christus est creatura, vel illud vel non illud, id est aut quod est deus vel non, intendens probare Christum esse aliquid non divinum, quia quod ipse est secundum hominem ipse est, et ideo si secundum hominem est aliqua substantia non divina, est utique aliquid non divinum. Sed ex tropicis locutionibus non est recta argumentationis processio. Illa locutio tropica est qua dicitur Christus creatura vel simpliciter vel cum adiectione. An homo ille ceperit. An fuerit vel esse ceperit.

Post predicta queritur utrum homo ille ceperit esse vel semper fuerit, sicut simpliciter enuntiamus Christum vel dei filium semper fuisse nec cepisse. De hoc Augustinus inquit ita super Iohannem: Habuit aliquando dei filius quod non dum habuit, idem ipse homo et dei filius, quia non dum erat homo. Item in eodem: Priusquam mundus esset, nec nos eramus nec ipse mediator dei et hominum homo Christus Iesus. Idem super psalmum: Christus etsi forte homo recens, tamen est eternus deus. Ubi non legitur quod puer ille creavit stellas, et Christus dicit se esse principium et esse ante Habraham.

His ergo auctoritatibus in nullo resultantes dicimus hominem illum inquantum homo est cepisse, inquantum verbum est semper fuisse. Hec enim absque distinctione non est referenda. Nam ipse Augustinus [illegible] multis locis distinctione dicens Christum omnia esse facta inquantum verbum est, secundum vero quod homo est ipsum esse factum et glorificatum esse. Si ergo ad personam respicias, confidenter dic hominem illum semper fuisse. Si vero ad naturam hominis, concede eum cepisse. Si deus alium hominem assumere potuit vel alium quam de genere Ade.

Solet etiam queri utrum alium hominem vel aliunde hominem quam de genere illius Ade deus assumere potuit. Ad quod sane dici potest ipsum talem animam, talem carnem potuisse assumere, quia gratia tamen assumptus est illa anima et caro a verbo dei. Ut enim ait Augustinus in rebus [illegible], illa summa gratia est quod homo in unitate persone coniunctus est deo. Potuit ergo deus aliam animam talem carne[m]

[illegible]

[illegible commentary, 5 lines]

sumere carnem utique aliunde quam de genere Adae. Unde Augustinus XIII de Trinitate: Poterat [utique Deus] hominem aliunde suscipere in quo esset mediator Dei et hominum, non de genere illius Adae qui peccato suo obligavit genus humanum, sicut primum quem primo creavit non de genere alicuius creavit. Poterat ergo sic vel alio quo vellet modo creare unum alium quo vinceretur victor prioris. Sed melius iudicavit et de ipso quod victum fuerat genere assumere hominem per quem generis humani vinceret inimicum. Et tamen ex virgine, cuius conceptum spiritus non caro, fides non libido praevenit, nec interfuit carnis concupiscentia qua ceteri concipiuntur qui originale contrahunt peccatum. Sed credendo non concumbendo sancta est fecundata virginitas. Ex his aperte ostenditur et aliunde hominem deum assumere potuisse.

Si homo ille potuit peccare vel non esse deus.

Ideo non immerito quaeritur utrum ille homo potuit peccare vel non esse deus. Si enim potuit peccare et potuit damnari. Si potuit damnari, potuit non esse deus. Ergo si potuit damnari peccando, potuit non esse deus, quia esse deum et posse velle iniquitatem simul esse nequeunt.

Hic distinctione opus est, utrum de persona an de natura agatur. Si enim de persona agitur, manifestum est quia peccare non potuit nec deus non esse potuit. Si vero de natura, discernendum est utrum agatur de ea ut verbo unita, aut de ea tamquam non unita verbo, id est cum quaeritur an de ea scilicet quod fuit unita verbo, an de ea scilicet quod esse potuit et non unita verbo. Non est autem ambiguum eam illam, cum tantum unitam verbo, peccare non posse, et est sine ambiguitate verum eandem, si esset non unita verbo, posse peccare.

Quorundam opinio quod potuit et ideo etiam unita deo peccare.

Quidam tamen conantur probare etiam eam unitam verbo posse peccare, quia liberum arbitrium habet, ita est flexibile in utramque partem, quod falsum est. Cum et angeli liberum arbitrium habeant, tamen gratia adeo sunt confirmati ut peccare nequeant, quanto magis ergo ille homo cui spiritus est datus sine mensura. Inducunt quoque auctoritatem ad hoc, ubi de eo scriptum est in Ecclesiastico: Qui potuit transgredi et non est transgressus, facere malum et non fecit. Sed hoc accipiendum est secundum membra vel partem de capite, partem de membris. De capite non est transgressus et non fecit malum; de membris potuit transgredi et malum facere.

Si deus potuit hominem in sexu muliebri assumere.

Si deus potuit hominem [illegible] in muliebri

[illegible commentary, 8 lines]

Solet etiam queri a quibusdam curiose a non nullis, si deus hominem non potuit assumere secundum muliebrem sexum. Quidam arbitrantur eum potuisse assumere hominem in femineo sexu, ut assumpsit in virili, sed oportuit congruentius factum est ut de femina nasceretur, virum assumeret, ut ita utriusque sexus liberatio ostenderetur. Unde Augustinus in libro lxxxiii questionum: Hominis liberatio in utroque sexu debuit apparere. Ergo quia virum oportebat suscipere qui sexus honorabilior est, consequens erat ut feminei sexus liberatio hinc appareret, quod ille vir de femina natus est.

Sapientia ergo dei, que dicitur unigenitus filius, homine suscepto in utero virginis liberationem hominis indicavit. Sicut [illegible]

Preterea sciendum est Christum secundum hominem in sapientia et gratia ab ipsa conceptione gratie plenitudinem recepisse. Sicut potuit. Cui spiritus datus est non ad mensuram, et in quo plenitudo divinitatis corporaliter habitat. Ita vero habitat, ut ait Augustinus ad Dardanum, quod omni gratia plenus est, non ita habitat in sanctis, ut in uno corpore insunt sensus singulis membris, sed non quantum in capite; ibi enim et visus est et auditus et odoratus et gustus et tactus, in ceteris autem solus est tactus. Ergo non dicitur plenitudo divinitatis in Christo. Ita et in Christo habitat omnis plenitudo divinitatis, quia ille est caput in quo sunt omnes sensus. In sanctis vero quasi solus tactus est, quibus datus est spiritus ad mensuram, cum de illius plenitudine acceperunt. Et de plenitudine eius omnes accepimus. Acceperunt autem de illius plenitudine non secundum essentiam sed secundum similitudinem, quia non illam eandem essentialiter sed similem acceperunt gratiam. Puer ergo ille plenus sapientia et gratia fuit ab ipsa conceptione vir perfectus, de quo dicit Ieremias: Novum faciet dominus super terram: mulier circumdabit virum, quia in utero virginis perfectus vir extitit, non solum pro animi ratione sed etiam pro sapientiam et gratiam qua plenus erat.

Hinc autem videtur obviare, quod in Luce evangelio legitur: Ihesus proficiebat sapientia, etate et gratia apud deum et homines. Si enim proficiebat sapientia et gratia, non videtur a conceptione habuisse plenitudinem gratie sine mensura. Determinatio auctoritatis. Ad quod sane dici potest ipsum secundum hominem tantum a conceptione accepisse sapientie et gratie plenitudinem, ut deus ei plenius conferre non potuit. Et tamen dicitur profecisse sapientia et gratia, non quidem in se, sed in aliis qui de eius

[illegible]

[illegible] plenitudinem | [illegible]

[illegible]

Respondeo dicendum ad primam questionem quod ad plene habendum [illegible] modos et effectus suos habet et in hoc [illegible] plenitudinem gracie [illegible] attendi secundum racionem cause finalis / et efficientis / et formalis / finis autem gracie est [illegible] iungat nos deo [illegible] secundum quod homo [illegible] fuit divinitati [illegible] et amorem et [illegible] ideo gracia [illegible] est sine [illegible] est plenitudo cause finalis / [illegible] aliquid [illegible] ut [illegible] ad [illegible] ut alia [illegible] faciat / ad [illegible] ut omnes [illegible] sicut est de sole / ita est et de gracia [illegible] quia [illegible] est et corpus in alios redundat et [illegible] redundat [illegible] facit [illegible] et [illegible] alios [illegible] ad gloriam inducat ut [illegible] et ibi [illegible] redundat [illegible] de plenitudine eius omnes nos [illegible]

5o capite admirabili ut scilicet [illegible] amore [illegible]

[illegible]

13 34

recepimus Jo. 1. et hec est plenitudo cause efficientis. Quilibet est aliqua specialis
effecti sunt quantum ad omnes virtutes et quantum ad expulsionem omnium peccatorum mortalium [illegible]
est plenitudo sufficiencie que fuit in Stephano et aliis [illegible] aliquibus [illegible]
deo ut nichil in eo adeo redundat [illegible]
quod nulla gratie ei deest [illegible] in aliquo [illegible] alia est plenitudo [illegible]
[illegible] ut adimpleret omnia [illegible] aut data est gracia que non solum [illegible]
Secundo omnia venialia repellit et hec est plenitudo specialis prerogative que [illegible]
in beata virgine secundum quod plena deo fuit ut nichil in ea esset quod ad deum [illegible]
Secundo xpo [illegible] data est quia efficacius [illegible] non solum quantum ad omnes virtutes Secundo [illegible]
ad omnes usus virtutum et quantum ad omnes effectus gratie gratis date et ideo ad omnes [illegible]
remotum non solum actualis Secundo etiam originalis et potencie peccandi et hec est
plenitudo singularis xpi. secundum rationem cause formalis [illegible] ergo plenitudo respirat gratie
unionis secundum gratiam corporis Secundo tota gratiam singularem ipsius etc.

[illegible] arbutum [illegible]
[illegible] zephiro [illegible] petere [illegible]
[illegible] petit [illegible]

[illegible cursive gloss, 5 lines]

sapia et gra proficiebant dum eius sapientiae et gratie nimia secundum processum etatis magis ac magis patefaciebat / Unde Gregorius in quadam omelia ait. Iuxta hominis naturam proficiebat sapientia / non quod ipse ex tempore sapientior esset / qui a prima conceptionis hora spiritu sapientie plenus permanebat. sed eandem qua plenus erat sapientiam ceteris ex tempore paulatim demonstrabat. Gregorius. Iuxta hominis [naturam] proficiebat etate de infancia ad iuventutem iuxta hominis naturam proficiebat gratia. non ipse quod non habebat ... accipiendo. sed pandendo gratie donum / quod habebat apud deum et homines. quia quanto proficiente etate patefaciebat hominibus dona gratie. que sibi inerant. et sapientie tanto eos ad laudem dei excitabat. et sic deo proficit ad laudem et hominibus ad salutem proficiebat. In aliis ergo non in se proficiebat sapia et gra / unde in eodem ewangelio puer ille plenus sapientia et gratia perhibetur / Sic ergo dicitur profecisse sapia et gra / ut aliquis vir ... proficere dicatur in cunctis sibi credita / dum per eius industriam alii proficiunt **Predictus videtur adversari**

Alibi tamen scriptum reperitur / quod secundum sensum **Unde Ambrosius ait** hominis proficiebat cum dicitur in libro de spiritu sancto. Sic deus perfectionem nature suscepit humane **Sensus hic varie accipitur s. scilicet infinitus et sapientia**

Suscepit sensum hominis / sed non sensu carnis fuit inflatus / sensu hominis animam dixit turbatam / sensu hominis esurivit rogavit / sensu hominis proficiebat sicut scriptum est / Ihesus autem proficiebat etate et sapia / quo proficiebat sapia dei / perfectus etatis et perfectus sapie sed humane est **De duobus sensibus per sequentem sapientia**

Ideo etatem commemoravit ut secundum hominem credes dictum / etas non divinitatis sed corporis est / ergo si proficiebat etate hominis / proficiebat sapia hominis / sensus autem proficit / quia sensus ... sapia / quia sensus proficiebat. Sensus humanus. ergo ipse susceptus est / si divinus ergo mutabilis per profectum / Nam cum proficit mutatur in melius / Sed quod divinum est non mutatur / quod ergo mutatur non est divinum / sensus ergo proficiebat humanus. Sensum ergo suscepit humanum / Nec poterat confortari virtus dei / nec crescere deus / nec altitudo sapie dei impleri / que ergo implebatur erat non dei sed nostra sapia. Nam quo implebatur qui ut omnia impleret descendit / Per quem autem sensum dixit Ysaias / quod patrem puer nesciebat aut matrem. Scriptum est enim. Priusquam sciat puer patrem aut matrem accipiet spolia Samarie / Sapientiam enim dei futura et occulta non fallunt. Expers autem agnitionis infancia / per humanam utique imprudenciam quod adhuc non

[illegible cursive gloss, 8 lines]

[illegible marginal glosses]

[illegible]

dicat ignorat. Sed verendum est inquam ne si duos principales sensus vel geminam sapientiam Christo tribuimus, Christum dividamus. Numquid cum Deo divinitatem eius et carnem adoramus, Christum dividimus? Numquid cum in eo ymaginem dei crucemque veneramur, dividimus eum? Apostolus certe qui de eo dicit quod crucifixus est ex infirmitate nostra, vivit tamen ex virtute dei, ipse dixit quia non divisus est Christus. Numquid etiam cum dicimus quia animam rationalem intellectus nostri susceptibilem capacem, dividimus eum? Non enim ipse deus verbum pro anima rationali intellectus capaci in carne sua fuit, sed animam rationalem intellectus capacem, et animam humanam et eiusdem substantie cuius nostre sunt anime, et carnem nostre similem, eiusdemque cuius nostra caro est substantie suscepit, perfectus etiam homo fuit. De intelligentia premissorum verborum.

Hec verba Ambrosii pia diligentia sunt accipienda, que ex parte hominis ignorantiam instruunt et illuminant, ex parte errandi fomitem male intelligentibus ministrant. His enim evidenter traditur duos in Christo esse principales sensus, sive geminam sapientiam. Nec tamen ideo unitas et singularitas persone dividitur, quia iuxta duas naturas duas habet sapientias: unam non creatam sed genitam, que ipse est; alteram non genitam sed creatam, id est gratiam ei collatam. Nam Ysaias de eo predixit: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientie et intellectus, id est sapientia et intellectus per spiritum sanctum gratis data. Christus erat sapiens secundum animam. Secundum divinitatem vero sapiens erat sapientia eterna que deus est. Sicut enim deus est bonus bonitate illa que ipse est, et iustus iustitia illa que ipse est, ita sapiens sapientia illa que ipse est. Anima vero eius sicut bona est et iusta bonitate vel iustitia gratis data que ipsa non est, ita est sapiens sapientia gratis data que ipsa non est. Et licet gemina sit in Christo sapientia, una tamen eademque persona est, que in quantum deus est vel in quantum divina natura est, sapiens est sapientia eterna, scilicet sapientia ingenita que pater est, et sapientia que non est ingenita, que communis est tribus personis. Non tamen genita sapientia, quia non est alia talis sapientia ingenita que tamen pater est, et sapientia que genita est pater et filius et spiritus sanctus. In quantum vero eadem persona homo est, id est secundum hominem acceptum vel in quantum est subsistens ex anima et carne, sapiens est sapientia gratuita. Sapiens ergo est humano sensu et divino.

Sed ex qua causa illud dicti. Quomodo intelligendum sit illud: sensus proficiebat humanus. intelligentia scilicet sensus proficiebat humanus assumenda est. Aperte enim videtur Ambrosius innuere quod Christus secundum humanum sensum non perfectus, et quod infantia eius expers cognitionis fuerit, et parentem et matrem

[illegible]

[illegible]

[illegible]

477. 243

[illegible]

[illegible] sed [illegible] medio [illegible]

[illegible]

[illegible] sed [illegible] medio [illegible]

[illegible]

[illegible] secundum [illegible]

[illegible]

ignorauit? quod nec ecclesia recipit, nec premisse auctoritates patiuntur sic intelligi. Sed ita sane accipi potest, ut quantum ad visum hominum et sensus ostensionem, Christus profecisse dicatur. Proficiebat ergo humanis sensibus in eo secundum ostensionem et aliorum hominum opiniones; ita etiam patrem et matrem dicitur ignorasse in infancia, quia ita se habebat et gerebat, ac si agnicionis esset expers.

De sapiencia Christi, si habuit parem sapienciam cum Deo et si anima scit que Deus.

Hic queri opus est, cum anima Christi esset sapiens sapiencia creata, utrum habuit sapienciam equalem Deo, sive omnium rerum scienciam habuit vel habeat, id est utrum omnia sciat que Deus scit. Quibusdam placet quod nec parem cum Deo habebat scienciam, nec omnia sciat que Deus, quia in nullo creatura creatori adequatur. Rationes inducunt. Cum ergo anima illa creata sit, in nullo adequatur creatori; ergo nec in sapiencia. Non ergo habet equalem sapienciam cum Deo, nec scit omnia que Deus. Item si anima illa equalem habet cum Deo sapienciam, non ergo Deus in omni bono maiorem habet sufficienciam quam eius creatura. Inducunt eciam auctoritates ad idem probandum. Ait enim propheta ex persona hominis assumpti: Mirabilis facta est sciencia tua ex me, et non potero ad eam. Quod exponens Cassiodorus ait: Vitiis humane condicionis ostenditur, quia homo assumptus divine substancie non potest equari in sciencia nec in alio. Apostolus eciam ait: Nemo novit que sunt Dei nisi Spiritus Dei, qui solus scrutatur omnia, eciam profunda Dei. His aliisque pluribus rationibus et auctoritatibus nituntur qui animam Christi asserunt nec parem Deo habere scienciam, nec omnia scire que Deus scit, quia si omnia scit que Deus, scit ergo creare mundum; scit eciam creare seipsam.

Responsio quorundam diffinientibus contrariis similiter.

Quibus videntes dicimus quod animam Christi per sapienciam gratis datam in Verbo Dei cui unita est, quod eciam perfecte intelligit, omnia scire que Deus scit. Sed non omnia posse que potest Deus, nec ita clare atque perspicue omnia capit ut Deus. Ideo non equatur creatori suo in sciencia, et si omnia sciat que ipse, nec sapiencia eius equalis est sapiencie Dei, quia illa multo est dignior, digniusque perfectius omnia capit quam illius anime sapiencia. Ergo in sciencia maiorem habet sufficienciam Deus quam illa anima, que dignior est omni creatura. Illud vero Apostoli quod inducunt: Nemo novit que Dei sunt nisi Spiritus Dei, qui solus scrutatur omnia, [illegible]. Mox enim addit Apostolus: Nos autem spiritum Dei habemus, ut per spiritum quem habebat

[illegible marginal notes]

[illegible]

Di p̄fundā se scire ondēt Sz aīa illa poīnbus spūs dī hūit cui spūs non est datus ad mensuram ut ait Johēs. Dona ergo spūs scī sine mensura habuit. ergo et sapiam. omnia ergo scivit aīa illa. si enim quedam scivit. quedam no̅. no̅ sine mensura sciam hūit. Scit ergo omnia. fulgencius etiam s̄mone quodam multa inducit quibus asserit animam illam rerum om̄ hre sciam. utens auctoritate apli dicentis in quo sunt oēs thezauri sapie et scie absconditi. qd' etiam racione pbari pt sic. Nichil scit aliquis qd' eius aīa ignoret. sz xpus scd̄m om̄ concessionem omnia scit. ergo aīa eius omnia scit. Ad illud uo qd' dicunt. si omnia scit. ergo scit creare mundum. uel sapiam. Rndemus q sciam habet creandi mund' sed non potenciam. et creandi aīam et scit quo deus sapiam creavit. habz ergo sciam sui create. non sui creande. quia non est creanda sed creata.

Si vero querit quare deus no̅ ei dedit pōm faciendi omnia. Rndeo pt quia

Quare deus non dedit illi pōm.

aīm sicut scientiam naturalit' capax est scire. et ideo id ei congrue datum est sine mensura eius q̄ naturalit' capax est. Non est aut' datū ei posse facere omnia q deus facit. ne ou̅pt. et ph' deus putaret. in ipsius ... nec pōm faciendi omnia ei deus prare potuit. et si pōam faciendi aliqua q non fecere pt Scit ergo aīa x oia q deus in ubo dī qd' legendus et preciens omni creatura contemplat ut ei vult. in quo etiam angeli et que dei sunt et que futura sunt cognoscunt

Quo intelligenda sunt uba Amb' scdm leonem vel Bede

Sed si aīa illa non habet tantam pōam quantam et deus. nec homo assumptus tantam pōam quantam et deus. quo ergo intelligitur illud amb' suplicam ubi angelus de nasareno filio virginis ait. hic erit magnus et filius altissimi vocabitur. Non ideo inquit erit magnus qd' ante ptum virginis magnus non fuerit. sed quia pōm quam dei filius naturalit' hz. hō erat ex tpe accepturus. ut una sit psona homo et deus. Ecce apte dicit qd' homo erat accepturus ex tpe pōm quam hūit dī filius naturalit' Sed si homo accepturus erat illam pōm. ergo ul' psona uel natura hoīs. sed psona non. quia semp habuit et habet. ergo natura. si natura. ergo aīa. Nam de carne constat qd' accipe no̅ posset

Solucio

Ad qd' dicimus illud ee accipiendum de psona. sed non inquantum est dī. pro ut inquantu est hoīs psona. Una enim est psona dī et hoīs. filii dī et filii hoīs. que inquantum est dī psona ab eterno naturalit' omnipōm habuit. sed inquantum est hoīs non semp fuit. illa ergo psona que semp fuerat dī. futura erat hoīs psona. et scdm

[illegible]

Dist.

[illegible]

[illegible]

hoc quod futurum erat homo persona assumptum erat extra personam quam natura habuit et semper habiturus, inquantum deus est. Augustinus in libro de ... Sed in hac distinctione de persona aliud consilia sane accipi potest que distinctio ... bus omnium articulus est nova ad usus quorundam ... Sed cum de rebus constet in verbis frustra habetur controversia. De defectibus

Illud pretermittendum non est [defectibus ... assumpsit etiam] quod dei filius naturam accepit hominis passibilem [humanam naturam]

unam passibilem carnem passibilem et mortalem ut enim probaretur verum corpus habere, suscepit defectus corporis famem et sitim et huiusmodi et ut veram animam probaretur habere, suscepit defectus anime scilicet tristitiam, timorem, dolorem etc. Omnis autem sensus anime est. Non enim caro sentit, sed anima utens corpore velut instrumento. Unde Augustinus super Genesim in libro xii. Non corpus sentit sed anima per corpus quo velut nuncio utitur ad conformandum in se ipsa quod extrinsecus nunciatur. Sicut ergo anima per sensus est per corpus tamquam instrumentum videt vel audit, ita eciam per corpus quedam sentit mala, que sine corpore non sentiret ut famem et sitim et huiusmodi. Unde non inmerito defectus corporis dicuntur. Quedam autem non per corpus immo etiam sine corpore sentit ut est timor et huiusmodi. Sentit ergo anima dolores sed quosdam per instrumentum corporis, quosdam vero non. Suscepit autem Christus sicut veram hominis naturam, ita et veros defectus hominis, sed non omnes. Assumpsit enim defectus pene, sed non culpe. Nec tamen omnes defectus pene, sed eos omnes quos homini eum assumere expediebat et eius dignitati non derogabat. Sicut enim propter hominem, homo factus est, ita propter eum hominis defectus suscepit. Suscepit ergo de nostro ut de suo nobis tribueret et nostrum tolleret defectum. Suscepit enim nostram vetustatem ut suam nobis infunderet novitatem. Simplam accepit ille vetustatem scilicet pene ut nostram duplam consumeret scilicet pene et culpe. [Qualis sit assumptio ... Leo papa]

Tradit auctoritas quod deus in suscepto homine omnia infirmitatis nostre preter peccatum quod nisi acciperet ... que ei sine peccato nobis oportuit nec decuit esse probatum. Non enim assumpsit ignoranciam aliquam cum sit ignorancia quedam que defectus est nec peccatum est. Sed et ignorancia invincibilis ... vincibilis peccatum est. Sed tamen defectus est que nobis expedit scire. Sunt enim quedam quorum sciencia non afficit vel ignorancia non impedit salutem. Et forte talium rerum ignorancia defectus non est. Constat autem in nobis esse ignoranciam atque difficultatem volendi vel faciendi bonum que ad miseriam nostram pertinet. Unde Augustinus in libro de ... approbare inquit falsa pro veris ut erret invitus resistente atque torquente dolore carnalis vinculi non posse

[illegible]

alibi de meritis operibus tempore. non est natura instituti hominis sed pena dampnati / ex qua miseria peccantibus iustissime inflicta liberat dei gratia / quia sponte homo libero arbitrio cadere potuit, non etiam resurgere ad quam miseriam pertinet ignorantia et difficultas. quam patitur omnis homo ab exordio nativitatis sue / nec ab isto malo quisquam nisi gratia dei liberatur. Ecce eandem dicit hic augustinus ignorantiam qua quisque invitus falsa pro veris approbat / et difficultatem qua non potest se separare a malo ad miseriam pertinere et penam esse hominis. Hec autem christus non habuit. Non ergo accepit omnes defectus nostre infirmitatis preter peccatum. **Quod ignorantia talis et difficultas non sit peccatum.**

Sed forte aliquis dicet illa esse peccatum / cui obviat augustinus tradens indecentiam esse deum inculpabilitatis ante peccatum in exordio conditionis hominis potuisse ingenerare naturaliter. Ita nihil retractationis mihi eius ignorantia et difficultas. etiam si esset hominis primordia naturalia nec sic culpandus deus sed laudandus esset. Sed si hec homo in primordio naturaliter habuisset nunquam esset in eo defectus et pena / si defectus vel pena ei indita fuisset ante peccatum. iniuste cum eo agi videretur. Si ante culpa sentiret penam. Ubi hoc sane dicimus illa non fuisse defectus vel penas si naturaliter homini infuissent. Sicut non fuit homini ante peccatum non dum gratiam adepto defectus sive pena non posse proficere / sed postquam gratiam recepit per quam proficere potuit et adiutus etiam profecit / eamque culpa sua postamisit. sibique proficiendi facultatem perdidit / defectus fuit ei et pena. non posse proficere se a malo declinare et bonum facere. Quos ergo defectus nostros suscepit christus preter peccatum. quos ei convenienciebat suscipere et nobis expediebat / sunt cum plura quae certitudinem quidem corporis vitia a quibus omino immunis extitit / quos eum defectus habuit vel ad ostensionem vere humanitatis ut timorem et tristiciam. vel ad impletionem operis ad quod venerat ut passibilitatem et mortalitatem. vel ad mortalitatis desperatione in spem nostram erigendam / ut mortem suscepit. **Et soli voluntate illos defectus suscepit non necessitate.**

Hos autem defectus non conditionis sue necessitate / sed miserationis voluntate suscepit / verosque quidem defectus habuit sicut nos. Sed non ex eadem causa. Nos autem ex peccato originali hos defectus contrahimus sicut apostolus insinuat dicens. Corpus quidem propter peccatum mortuum est id est necessitatem moriendi habet / christus autem non ex peccato habuit defectus. quia sine peccato est conceptus et natus et in terris conversatus. Sed ex sola voluntate miserationis de nostro in se transtulit veram infirmitatem, sicut accepit veram carnem quam sine omni infirmitate assumere potuit sicut absque culpa eandem suscepit. **Ambrosius probat christum et humanitatis dolores sensisse et timuisse et affectus huius generis.**

[illegible]

Sed quia nonnulli de suo sensu in passione humanitatis Christi male sensisse inveniuntur, asserentes plenitudinem atque magnitudinem passionis et doloris Christum hominem pertulisse, sed nullum omnino dolorem vel passionem sensisse, auctoritatum testimoniis eos convincentes indubitabile faciamus quod supra diximus. Ysaias dicit: Vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit. Et Veritas ipsa in evangelio ait: Tristis est anima mea usque ad mortem. Ubi etiam legitur: Cepit Ihesus pavere et tedere. Psalmista etiam ex persona Christi ait: Repleta est malis anima mea. Quod exponens Augustinus inquit: Non vitiis, sed humanis malis, id est doloribus, repleta fuit anima Christi, quibus ipsa compatitur carni. Non enim dolor corporis potest esse sine anima; dolor autem anime etiam non dolente corpore potest. Hos autem humane infirmitatis affectus sicut ipsam carnem ac mortem, non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit. Ambrosius in libro de Trinitate ait: Scriptum est: Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. Timet ergo Christus, et dum Petrus non timet, Christus timet. Petrus dixit: Animam ponam pro te; Christus dicit: Anima mea turbatur. Utrumque verum est, et utrumque plenum rationis, quod et ille qui inferior non timet, et ille qui superior est gerit timentis affectum. Idem in eodem: Ut homo turbatur, ut homo flet, ut homo crucifigitur, pro natura hominis tedia suscepit. Non turbatur eius virtus, non turbatur eius divinitas, sed turbatur anima secundum humane fragilitatis assumptionem turbatur. Nam qui suscepit animam, suscepit et anime passionem. Non enim eo quod Deus erat aut turbari aut mori posset. Idem in eodem: Suscepit tristitiam meam; confidenter tristitiam nomino, qui crucem predico. Ut homo habuit tristitiam quam meo suscepit affectu. Michi compatitur, michi tristis est, michi dolet; ergo pro me et in me doluit, qui pro se nichil habuit quod doleret. Doles, Domine Ihesu, mea vulnera, non tua, quia tu non pro te, sed pro me doles. Leo quoque in explanatione fidei ait: Nos ita dicimus hominem passibilem a Dei Filio susceptum, ut divinitas impassibilis permaneret. Passus est enim Filius Dei non putative, sed vere, omnia que Scriptura testatur, secundum illud quod pati poterat, scilicet secundum substantiam assumptam. Licet ergo persona Filii susceperit passibilem hominem, ita tamen eius habitatione secundum suam substantiam nil passa est, ut tota Trinitas, quam impassibilem necesse est confiteri. His aliisque auctoritatibus perspicuum fit Christum vere passibilem assumpsisse hominem, atque in eo defectus et affectus humane infirmitatis suscepisse, sed voluntate non necessitate conditionis.

Hic ponit que predictis adversari videntur.

Quedam vero reperiuntur in sacris tractatibus que premissis videntur adversari

[illegible commentary]

Nam sup illum locum ps clamam et non exaudies aug trade videtur xpm nec vere timuisse nec vere tristatum esse sic dicens Aug' / quo lr dicat qui peccatum non fecit nec inuentus est dolus in ore eius Sed de nobis corpe suo hoc dicat / corporis enim sui .i. eccle gerebat psonam / sicut alibi cum dixit / transeat a me calix iste / p nob' loqt / nisi forte putet timuisse mori / sed non vere timebat dns pati. tria die resurecturus. cum ardet paulus dissolui et esse cum xpo / Non enim fortior est miles quam impator Miles ergo coronandus gaudet mori. et dns coronaturus timet morte sed infirmitatem nram reputans p ysaiam infirmus qui timet mori / h dixit vox illorum erat / Jer' etiam ait. errabe estant qui putant saluatorem timuisse mortem / et pa oib panore dixisse transeat a me calix iste. De

Ne autem in sacris libris aliqua adusa diuersitas esse putetur. tit' auctoritatum hax auctoritatum vba in hunc modum accipienda dicim' / ut non veritate timoris et tristicie vel passionem / sed timoris et tristicie necessitatem et passionem a xpo remouisse intelligat. huit enim xpus vere timorem et tristiciam in natura hominis sed non sicut nos qui sum' membra eius. de passione et passione

¶ Nos enim causa peccati vere. his defectibus vere subiacemus. et in nob' sunt isti defectus s passionem et passionem. sed in xpo non nisi scdm passionem / sicut enim in pectis gradus quidam ... passio et passio. ita et in his penalibus affectibus / afficitur enim quis vel in timore vel tristicia. ita ut mens intellectus non inde moueatur a rectitudine vel dei contemplacione. et tunc passio est / aliu vero mouet et turbat et tunc passio est / xpus vero non ita fuit turbatus in anima timore vel tristicia ut a rectitudine et dei contemplacione aliquatenus declinaret / scdm quem modum intelligit' cum dicit' no timuisse vel tristis fuisse. vij Jer' sup Mathm ubi leg' cepit contristari et mestus esse. ut veritatem inquit pbaret assumpti hominis vere contristatus est / s no passio eius dominatur aio vere passio est / vnde ait cepit contristari. aliud est enim contristari. aliud incipe contristari / quod est / aliud contristatur quis p passionem / aliud passionem / Ideo q scdm hanc distinccionem. aliqu' dicit' xpus non vere timuisse. alias vere timuisse / quia vere timorem habuit et tristiciam sed non scdm passionem. et non ex necessitate condicionis. vnde Aug' super ps exhys causis volens assumi dictorum intelligencia dicit xpm non vere timuisse vel tristatum esse / et incontinenti veram tristiciam habuisse his verbis. Infirmos inse figurans dns ait / pr si fieri pt transeat a me calix iste. Non enim vere timebat dns pati. tria die resurecturus cum ardet paulus dissolui et esse cum xpo Iste gaudet coronandus et

[illegible]

tristis est dum cunctatur. Ecce hic videtur tristitiam et timorem a Christo removere, omnino aut subiicit. Sed tristitiam sic assumpsit, quod tamen fuit eum tristis ut evangelium dicit. Si enim tristis non fuit, cum evangelium dicat: Tristis est anima mea usque ad mortem etc., ergo et qui dicit dormivit Christus non dormivit, vel qui dixit manducasse non manducavit, et ita nihil sanum relinquetur, ut dicatur etiam quia corpus eius non erat verum. Cum itaque ergo de illo scriptum est verum est et factum est, ergo tristis fuit. Sed voluntate tristitiam suscepit veram, qua voluntate carnem veram cepit. Aperte nos scis eumdem sibi in his verbis contradicere, nisi variis dictorum distinctis causis, ex quibus intelligentia verborum assumenda est. Si enim discernatur intelligentiae causa praedictorum verborum, nihil occurrit contradictionis.

De quibusdam Hilarii capitulis valde obscuris quae videntur ... sine obtrectatione

Tempter magis movent ac difficiliorem afferunt quaestionem verba Hilarii, quibus videtur tradere ictus vulnera etiam in Christum incidisse ut passionis dolorem non inferrent, sicut telo traiecto per aquam vel ignem vel aera ea ferit, quod transiens in corpora dicta, quia perforat et pungit, non tamen dolorem ingerit, quia non sunt res illae capaces doloris. Ita corpus Christi sine sensu poenae vim poenae excepisse dicit, quia sicut corpus nostrum non habet talem naturam ut valeat calcare undas, ita corpus Christi dicit non habuisse naturam doloris, quia non habuit naturam ad dolendum. Ait enim sic **Hilarius** in X libro de Trinitate: Unigenitus Deus hominem verum secundum similitudinem nostri hominis non deficiens a se Deo sumpsit, in quo quamvis aut ictus incideret aut vulnus descenderet aut nodi concurrerent aut suspensio elevaret, afferrent quidem haec impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent, ut telum aliquod aquam perforans vel ignem compungens vel aera vulnerans; omnes quidem has passiones naturae suae infert ut perforet, ut pungat, ut vulneret. Sed secundum naturam suam in hoc passio illata non retinetur, dum in natura non est vel aquam forari vel pungi ignem vel aera vulnerari, quamvis naturae teli sit vulnerare, compungere, forare. Passus quidem est Dominus Iesus Christus dum caeditur, dum suspenditur, sed in corpus irruens passio, et fuit passio, non tamen naturam passionis exseruit, dum poenali ministerio desaevit et virtus corporis sine sensu poenae vim poenae in se desaevientis excepit. Habuerit sane illud Dominicum corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturae habet ut calcet undas et fluctus desuper eat, nec clausae domus obstacula arceantur. At vero si Domini corporis ista sola natura sit ut feratur in humidis et insistat in liquidis et structa transcenderat, quid per naturam

[illegible]

distinctio

[illegible]

Quam carnem corporis ex spiritu sancto conceptum indicamus/ caro illa de celis est et homo ille de deo est. Huius ad patiendum corpus et passus est, sed natura non huius ad dolendum. Idem in eodem indicamus an ille passionis ordo infirmitatem doloris in deo permittat intelligi/ dilatis enim causis ex quibus metum deo heretici ascribunt res ipsas ut geste sunt consideramus. Neque enim fieri potest ut timor eius suspectetur cuius fiducia contineatur in factis. Timuisse ergo heretice passionem videtur. Sed obsecro nunc ignorantie huius et erroris Petrus et Sathanas et scandalum est. Et an ne timuit qui armatis obviam prodiit et in corpore cuius infirmitas fuit, ad eius occursum consternata persequentium agmina supinatis corporibus conciderunt. Quam ergo infirmitatem dominatam huius corporis credis cum tantam habuit natura virtutem. Sed forte dolorem timuit vulneris. Quem rogo o tu assertor domini infirmitatis penetrantis carnem clavi huius horrorem? Qui excisam aurem solo restituit attactu perducens. Sed autem manus clavum dolet et sentit vulnus, qui alteri dolorem vulneris non reliquit/ [illegible] metu tristis est. [illegible]

Et ergo post eundem sanctum. Item collatis igitur dictorum gestorum que virtutibus demirari non est ambiguum in natura corporis eius infirmitatem corporee nature non fuisse et passionum illam licet corpori illata sit, non tamen naturam dolendi corpori intulisse. Quia licet forma corporis nostri esset in deo, non tamen noxie infirmitatis nostre forma erat in corpore quod ex spiritu sancto [illegible] progenuit. Audisti [illegible] ubi a Hyl. quibus dolorem excludere videtur. Sed crassa sensus et impietatis ebetudine premissa diligenter intendas atque ipsius scripture circumstantiam diligenter inspicias, dictorum rationem atque virtutem [illegible] utrumque potius [illegible] arguere non attemptabis. Intelligit enim ea ratione dixisse dolorem passionis in Christum non venisse/ virtutem corporis et expressisse vim pene sine sensu pene quia causam et initium doloris in se non habuit quod videtur notasse ubi ait non habens naturam ad dolendum. Et ideo non est intelligenda caro illius sedem naturam nostri corporis/ nec in eo ea dum huius passio sita erat non habuit naturam ad timendum vel tristandum quia non habuit talem naturam in qua esset causa timoris vel tristicie. Itaque notatus timendi non fuit in eo sicut est in nobis nec natura dolendi fuit in eo sicut est in nobis.

De tristicia Christi et eius causa. Eundem

Tristiciam tamen in eo fuisse consequenter asserunt, sed causam eius extitisse non suam mortem sed defectum Petri et aliorum apostolorum. Dicunt enim Christum non propter mortem sed usque ad mortem tristem fuisse. Hys verbis intuitu quid sit tristem esse usque ad mortem, non enim eiusdem significationis est tristem esse propter mortem et usque ad mortem. Quia ubi tristicia est propter mortem, illic mors causa [illegible]

[illegible]

18

distinctio

[illegible]

quia [illegible] passibilitate [illegible]

[illegible] non fuit [illegible] nec fuit passibilitas [illegible]

[illegible]

[Hi]larius ... passionum quae infirmitatem carnis afficiunt, Deus tamen verbum caro factum non potuit a se demutabilis esse patiendo. Verbum enim caro factum est, licet passioni se subdiderit, non tamen demutatum est passibilitate patiendi. Nam pati potuit, sed passibile esse non potuit, quia passibilitas naturae infirmae significatio est, passio autem illorum est quae sunt illata perpessio.

... tristitiae est, ubi non tristitia usque ad mortem est mors. Non est haec causa, scilicet timor, ad hoc autem non propter mortem suscepta est tristitia, ut sit destituta per mortem. Non ergo sibi tristis est, sed illis qui in se erant, et per infirmitatem carnis erant futuri, quos monet orare ne intrent in temptationem, qui ante polliciti erant se non scandalizari.

An in Christo fuerit necessitas moriendi et patiendi quae est defectus generalis.

Hic oritur quaestio ex praedictis ducens originem. Dictum est enim supra quod Christus ipse nostros defectus suscepit praeter peccatum. Est autem hominis generalis quidam defectus qui peccatum non est, scilicet necessitas patiendi vel moriendi. Unde corpus nostrum non tantum mortale, sed etiam mortuum dicitur, quia non tantum aptitudinem moriendi, sed etiam necessitatem habet.

Quod mortalitas ante peccatum fuit in nobis [illegible] defectus.

Ideo quaeritur utrum necessitas talis fuerit in carne Christi. De aptitudine moriendi quod in eo fuerit, ambiguum non est, quia etiam ante peccatum in homine fuit, quia aliquis in eo non fuit defectus. Nec igitur mortalitas illa in eo tunc fuit defectus, quia naturae eius erat. Unde etiam quidam talem mortalitatem in nobis non esse defectum non inprobe tradunt, sed necessitatem moriendi vel patiendi, quae etiam mortalitas dicitur vel passibilitas. Dicitur enim homo passibilis vel mortalis non modo propter aptitudinem, sed etiam propter necessitatem. Sed numquid hic defectus fuit in Christi carne? Dicamus quorum eius carni passibiles extiterunt ante mortem, utrum necessitatem habuerit? Si enim necessitas patiendi vel moriendi fuit in Christo, non videtur sola voluntate miserationis defectus nostros accepisse. Ad quod dici potest Christum voluntate, non necessitate suae naturae, hos defectus sicut alios accepisse, scilicet necessitatem patiendi in anima, simul autem patiendi et moriendi in carne. Unde habuit necessitatem, non habuit ex natura suae conditionis, qua a peccato immunis, sed ex sola voluntate accepit. De hac infirmitate, ponens tabernaculum suum in sole, id est sub temporali mutabilitate, et labore, ut super epistolam ad Hebraeos auctoritas dicit, quod sicut hominibus aliis lege naturae statutum est semel mori, ita Christus eadem necessitate et lege naturae semel oblatus est. Et hoc saepe ... non ideo dicit lege naturae quod ex natura suae conditionis habuerit ...

[illegible]

[illegible]

Post predicta de [illegible] ... [illegible]

defectum traxit qui etiam non fuerunt nobis connata secundum quod prius est insti
tuta Sed ex ea peccato iniciata / et ideo hic dicitur defectus naturalis
quia quasi generatur in olenti [?] omnibus diffusus **De defectibus humanitatis [?]**

Et est hic notandum xpm de omni statu hominis aliquid **quod defectibus accepit**
accepisse / qui omnes venit saluare **S**unt enim quatuor status hominis **P**rimus
ante peccatum **S**ecundus post peccatum et ante graciam **T**ercius sub gracia / **Q**uartus
in gloria / **D**e primo statu accepit immunitatem peccati / unde Augustinus illud Iohannis
evangeliste exponens qui desursum venit super omnes est / dicit xpm venisse
desursum i. de altitudine humane nature ante peccatum qua de altitudine
illa assumpsit dei verbum humanam naturam dum non assumpsit culpam
cum assumpsit penam. **S**ed penam assumpsit de statu secundo. et alios defectus
de tercio vero gracie plenitudinem / de quarto non posse peccare. et dei perfectam
contemplacionem / habuit enim simul quedam bona vie. et quedam bona patrie
sicut et quedam mala vie **Si omnis xpo vel voluntas impleta est**

Post predicta considerari oportet / utrum xpus aliquid voluerit vel oravit
quod factum non sit / sic enim estimari posset per illud quod ipse ait pater si possibile
est transeat a me calix iste / verumtamen non quod ego volo Sed quod tu vis / hic
namque voluntatem suam a patris voluntate discernere videtur **De voluntatibus xpi**

Quod enim ambigendum non est diversas in xpo fuisse voluntates **secundum duas nat[uras]**
iuxta duas naturas divinam s. voluntatem et humanam et humana voluntas
est affectus racionis vel affectus sensualitatis / et alius est affectus anime secundum racio
nem / alius secundum sensualitatem / utraque tamen dicitur humana voluntas / affec
tus racionis id volebat quod voluntate divina s. pati et mori **S**ed affectus sensuali
tatis id nolebat / immo refugiebat / nec tamen in eo caro contra spiritum vel con
dum concupiscebat / quia ut dicit Augustinus non nullum est vicium cum caro
concupiscat adversus spiritum / caro autem dicta est concupiscere quia secundum studium
pacis agit anima / sicut anima pacem audit / per oculum videt / caro enim nichil
nisi pacem concupiscit / sed concupiscere dicitur cum anima carnali concupiscencia
spiritui reluctatur / habens carnalem delectacionem de carne et a carne adversus
delectacionem quam spiritus habet / primus autem carnalis concupiscencie causa non est in anima
sola / nec in carne sola / ex utroque enim fit quia sine utroque delectacio talis
non sentitur / Talis ergo ira talisque contencio in anima xpi nullatenus
esse potuit / quia concupiscencia carnalis ibi nequit esse / dicitur enim voluntas sensu
alium placebat / ut idem secundum carnem vellet quatinus humanitatis veritas
in eo probaretur **N**am quia hominis natura suscepit que ipsius hominis sunt subire

[illegible]

Item huic dicit ... plus metus affectus appetit dissolvi et esse cum Christo ...

[illegible]

debuit / dicendum quod sicut in nobis est duplex affectus mentis scilicet et sensualitatis ita in eo
debuit esse geminus affectus / ut mentis affectu vellet mori. et sensualitatis affectu
nollet / sicut in vitis sanctis fit / petro enim ipsa veritas ait cum senueris extendes
manus tuas et alius precinget te et ducet te quo tu non vis scilicet ad mortem
quod exponens augustinus dicit petrus ad illam molestiam / nolens est ductus /
nolens ad eam venit / Sed volens eam vicit / et reliquit affectum infirmitatis
quo nemo vult mori / qui adeo est naturalis ut eum petro nec senectus abstulit
unde dominus ait / transeat a me calix iste Sed vicit eum vis amoris / ergo in Christo
secundum humanitatem / et in membris eius geminus est affectus / unus scilicet caritate
informatus / quo spiritus dissolvi et mori vult spiritus / alius sensualitatis carnis infirmita
ti propinquus et coniunctus / quo mors refugitur / ut eum ait augustinus / prius mentis
quo cupit dissolvi et esse cum Christo sensu autem carnis refugit et recusat / hic
sicut humanus affectus qui diligit vitam. odit mortem / secundum istum affectum
Christus mori noluit nec obtinuit / quod secundum istum affectum petiit [Auctoritas de duabus voluntatibus]

Ex affectu ergo humano quem devicit [sed voluntates fuit in Christo fuisse]
hunc traxit volebat non mori. et calicem transire orabat / unde Beda omnino
transire calicem qui homo est / dicens. transeat a me calix iste / ecce iam
habes voluntatem humanam expressam / unde item eum dicit Sed non quod
ego volo Sed quod tu vis / unde alibi non veni facere voluntatem meam quam
scilicet traxit ... de virgine Sed voluntatem eius qui misit me / quam scilicet habe
bimus cum patre / Hic aperte dicit duas in Christo fuisse voluntates. secundum quas
diversa voluit et ex quorum super illum locum Spiritus quidem promptus est caro autem
infirma dicit augustinus intelligi hic duas voluntates exprimi ait ita / hoc contra euti
anos qui dicunt in Christo unam tantum voluntatem / hic autem ostendit humanam
que propter infirmitatem carnis recusat passionem / et divinam que prompta
est perficere dispensacionem [Augustinus super ...] [Augustinus etiam in Christo]
duas asserit voluntates dicens / Quantum distat deus ab homine tantum vo
luntas dei a voluntate hominis / Unde hominem gerens Christus ostendit priva
tam quandam hominis voluntatem / in qua suam et nostram figuravit qui est
caput nostrum et nos ad eum sicut membra pertinemus / pater inquit Si fieri potest
transeat a me calix iste / hec erat humana voluntas proprium aliquid et tamquam
privatum volens Sed quia rectum vult esse hominem et ad deum dirigi Sub
dit non quod ego volo Sed quod tu vis At si dicit vide te in me quod
potes aliquid proprium velle / ut deus aliud velit / conceditur hoc humane
fragilitati [Augustinus super ... viii] Idem alibi Christus in passione

Ex affectu ... [illegible] ... voluntates et ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

duas expressit voluntates in se secundum duas naturas / ait enim pater si fieri potest transeat a me calix iste. Ecce habes hominis voluntatem quam ad divinam continuo dirigens ait verumptamen non sicut ego volo sed sicut tu. Dubitasne in hoc? Dicit Scriptum est pater si possibile est transfer a me calicem hunc. Verba Christi sunt / sed quomodo et in qua forma dicat adverte / hominis substantiam gerit hominis assumpsit affectum. Non ergo quasi deus sed quasi homo loquitur. Suscepit quidem voluntatem meam. Mea est voluntas quam suam dixit. Et addit Non sicut ego volo sed sicut tu vis. Cum autem dixit omnia que habet pater mea sunt / quia nichil excepit sine dubio / quia pater habet / eandem et filius habet voluntatem / eadem ergo est voluntas Christi que patris / una ergo est voluntas patris et filii. Sed alia voluntas hominis alia dei. Ut scias vitam in voluntate esse hominis / passionem autem Christi in voluntate divina ut patet probatur. Hiis testimoniis evidenter docetur in Christo duas fuisse voluntates / quod quia negavit Macharius archiepiscopus in metropolitana synodo condempnatus est / et ex affectu humano sensualitatis quidem / non rationis / illud voluit et petiit quod non impetravit vel ideo petiit ut impetraret / quia sciebat dei non esse facturum illud. Non illud fieri volebat affectu rationis vel voluntate divinitatis. Ad quid ergo petiit ut nobis formam preberet in minacione tribulationis clamandi ad deum et subiciendi voluntatem suam divine voluntati ut si pulsante molestia temptatur per eius devotione oretur / sed si nequitur inde dicunt quod ipse Christus sion propheta ad insipientiam fuit quod Christus clamans non auditur ad salutem corporalem. Bonum quidem petit scilicet ut non moreretur sed melius erat ut moreretur quod et factum est. **Deo quod Ambrosius dicit Christum dubitasse affectu humano**

Ceterum non parum movent nos verba Ambrosii quibus significari videtur Christus secundum humanum affectum de potentia patris dubitasse. Sic dicens in libro in dei / de quo dubitat de se an de patre de eo cui dicit transfer dubitat hominis affectum. Nam deus de patre non dubitat nec de morte formidat / propheta autem eadem non dubitat qui nichil deo esse impossibile asserit / dicens omnia quecumque voluit fecit / Num infra homines constituendum / propheta non dubitat et filium dubitare tu credis / ut homo ergo dubitat / ut homo locutus est / hiis verbis innui videtur quod Christus non inquantum deus est vel dei filius sed inquantum homo dubitaverit affectu humano. **Expositio illud accipiendum sit** Quod ea ratione dictum accipi potest non quia ipse dubitaverit sed quia modum gessit dubitantis et hominibus dubitare videbatur. **Verba hilarii longe diversa exprimentia sententiam premissa**

[illegible]

Illud etiam ignorandum non est qd' Hil' asserere videtur. xpm non sibi. sed suis orasse. cum dixit transeat a me calix iste et cetera. Sicut nec sibi sed suis timuit nec enim voluisse ut sibi non esset passio sed ut a suis transiret calix passionis / ita inquiens. si passio honorificatura eum erat sicut in ea excitare ait Nunc honorificatus est filius hominis / quo tristem eum metus passionis effecerat / nisi forte tam irrationabilis fuerit ut mortem pati timuerit. que patientem se clarificaturam esset. Hil' syno d'ni. Sed forte timuisse usque ad extimabatur ut transferri a se calicem deprecatus sit dicens pater transfer calicem hunc a me. Cum eum parendi metu transferri deprecaretur a se / quod pro dispensationis studio festinaret implere / non enim convenit ut pati nolit qui pati velit / et cum pati cum velle cognoscitis. religiosius fuerit / hoc confiteri quam ad id impie stultitiae prorumpere ut assereretis ne pateretur orasse quem pati velle cognoscitis. Non ergo se tristis neque sibi orat transire calicem sed discipulos ne in eos passionis calix maneat quem a se transire orat ne in hiis seviat / Non enim rogat ne secum sit. sed ut a se transeat. Deinde ait Non sicut ego volo sed sicut tu / Hic ne solitudinis significans consortium sed non differens suam sibi communis et patris voluntatis / Pro hominibus ergo vult transire calicem per quem omnes erant temptandi discipuli / et ideo Petro rogatur ne deficiat fides eius. Sciens ergo hoc omnia post mortem suam desitura usque ad mortem tristis est / et sic habet calicem hunc non posse transire nisi bibit / Ideo ait pater mi si non potest transire calix iste nisi bibam fiat voluntas tua / Sciens ipse consummata passione metum calicis transiturum qui nisi eum bibisset transire non posset / nec finis timoris nisi consummata passione timori succederet / quia post mortem eius futuram gloriam apostolorum infirmitatis scandalum pelleret / Intende lector hiis verbis pia diligentia ne sint tibi vasa mortis. Si xpus meruit sibi et nobis quid sibi et quid nobis

De merito xpi etiam sciendum non est / de quo quidam dicere solent. qd' non sibi sed membris tantum meruit / Meruit quidem membris redemptionem a diabolo. a peccato. a pena. et regni reserationem amota ignea rumphea libere pateret introitus / Sed etiam sibi meruit impassibilitatis et immortalitatis gloriam / sicut ait apostolus xpus factus est pro nobis obediens usque ad mortem mortem autem crucis / propter quod et deus exaltavit illum et dedit illi nomen qd' est super omne nomen / apte dicit apostolus xpm propterea exaltatum per impassibilitatis gloriam. quia est humiliatus per passionis obedientiam / humilitas passionis meritum fuit exaltationis. et exaltatio premium humilitatis / Unde

[illegible]

aug(ustinus) exponens p(re)missum capitulum ait / ut xp(istu)s resurrectione clarificaretur
p(ri)us humiliatus est passione. humilitas claritatis est meritum / claritas est hu-
militatis p(re)miu(m). Sed h(oc) totum est factum in forma servi / in forma enim
d(e)i semp(er) fuit et erit claritas. Item ambr(osius) eodem capitulo retractans
ait. Quid requirimus humilitas mereatur hic ostenditur. Q(uod) meruit an(ime)
impassibilitatem. His testimoniis evidens fit q(uod) xp(istu)s p(er) humilitatem
et p(er) obedienciam passionis meruit clarificacionem corporis. nec illud
sol(um) sed etiam impassibilitate(m) anime / a(n)i(m)a enim p(ri)us ante mortem erat
passibilis sicut caro mortalis / sed post mortem mox humilitatis / et a(n)i(m)a
impassibil(is) facta est / et caro immortal(is). Cum an(im)a xp(ist)i sit facta in-
passibilis.

Utrum aut(em) a(n)i(m)a sit facta impassibil(is) q(uan)do caro facta est
immortal(is) s(cilicet) ipso resurreccionis momento / de auctoritate nob(is) certum
non est. Sed vel mox post carnis separacionem a(n)i(m)a impassibilitate
donata est / aut in resurrectione q(uan)do caro refloruit. Et a conceptione me(ruit)

Nec solu(m) h(oc) meruit xp(istu)s q(uan)do patri obediens crucem
subiit. Sed etiam ab ipsa conceptione ex quo homo factus est p(er) caritatem
iusticiam (et) alias v(ir)tutes in quar(um) plenitudine fuit s(e)c(un)d(u)m hominem con-
dicionis sibi tantum meruit q(uan)tum post p(er) martirii tollerancia(m) / t(an)ta enim ple-
nitudo spiritualium carismatum in eo fuit q(uo)d in eis p(ro)ficere non potuit. et eo
melior ip(s)ius a(n)i(m)a fieri non potuit. quam ab initio sue condicionis
extitit quia p(ro)ficere in meritis no(n) valuit / ut enim [illegible] ait sup(er) exodum Non
habuit homo xp(istu)s [illegible] a(n)i(m)e meritum quo potuisset p(ro)ficere / in melius aut(em)
que nos [illegible] cottidie p(ro)ficiat / Non ergo plus meruit sibi xp(istu)s p(er) crucis pa-
tibulum quam a conceptione meruit p(er) g(ra)ciam v(ir)tutum. Non ergo p(ro)fecit
s(e)c(un)d(u)m a(n)i(m)e meritum q(ua)ntum ad v(ir)tutem nec p(ro)fectum / q(uan)tu(m) ad nu(mer)um meritor(um)
plura enim h(ab)uit merita in passione / quam in concepcione sed maioris v(ir)t(utis)
non extiterunt / i(d est) merendo plura. postquam ante fuerant [illegible] Me-
ruit ergo a conceptione non modo gl(or)iam impassibilitatis et i(m)morta-
litatis corporis / sed etiam impassibilitatem anime p(er) quid / p(er) obedienciam et hu-
militatem p(er)fectam / quam no(n) tunc h(ab)uit p(ri)mu(m) / nec maiorem eum patri [illegible]
[illegible] obediens cum p(er)fecte (et) bonus extitit s(e)c(un)d(u)m hominem ex quo fuit
ho(mo) / Habuit ergo a(n)i(m)a illa aliquod bonum in se post mortem q(uo)d non
h(ab)uit ante. Num ergo melior vel beatior fuit quam ante / absit q(uo)d
melior fuit / quia non sanctior / non g(rati)a cumulacior / nec e(ti)a(m) beacior
fuit in dei contemplacione. in qua p(ro)p(ri)e b(ea)titudo consistit / [illegible]

[illegible]

dici in hac fuisse beatior quia ab omni miseria immunis / ex quo necesse simpliciter beatior fuit. Deco quod scriptum est donavit illi nomen quod est super omne nomen.

Nec tantum gloriam impassibilitatis et immortalitatis sed etiam donavit sibi nomen quod est super omne nomen scilicet honorificenciam qua vocatur deus / hoc tamen nomen ante mortem habuit. Habuit enim hoc nomen dei filius unigenitus deus est ab eterno per naturam. Sed quia homo factus est habuit ex tempore per graciam / unde Augustinus dicit hominem donatum esse illud nomen, non deo, quia illud nomen habuit cum in forma dei tamen erat. Sed cum dicat apostolus quod deus illum exaltavit et donavit illi nomen quod est super omne nomen, satis apparet propter quid exaltatus, id est propter obedienciam, et in qua forma exaltatus sit. Augustinus libro contra Maximinum. In qua enim forma crucifixus est, in ea exaltatus est, et in ea donatum est illi nomen, ut cum ipsa forma servi nominetur unigenitus filius dei. Hoc illi donatum est ut homini, quod iam habebat idem ipse deus. Hoc enim per graciam accepit ut ipse eius homo vel subsistens in forma servi, id est in anima et carne, vocetur et sit deus. Sed numquid hoc meruit? Supra enim dictum est quod hoc tamen bonum non meruit homo ille. Quid ergo hic dicit propter obedienciam donatum esse ei hoc nomen? Secundum tropum illum in scriptura celebrem hoc accipiendum est, quo dicitur res fieri quando innotescit. Post resurrectionem vero quod ante erat obscurum in evidenti positum est ut scirent homines et demones. Et non illi datum super omne nomen homini datum est et non deo. Manifestacionem gloriae illius donavit ei deus post resurrectionem sed illam meruit per obedienciam passionis, qui eo quod obedivit paciendo exaltatus est resurgendo, et per hoc manifestatum est nomen. Hoc eodem tropo dominus usus est etiam post resurrectionem dicens: data est michi omnis potestas in celo et in terra, non quod tunc primo acceperit, sed quam habebat ab eterno tunc manifestata est potestas. Ceterum Ambrosius dicit nomen illud donatum esse deo non homini, vel secundum utrorum sufficienter oppositus dicto. Quo sensu accipiendum sit Augustinus quod dictum fuit bonum. Sed et illud non obviat [illegible] de naturali donacione id deum intelligit, qua eternaliter pater generando dedit filio nomen quod est super omne nomen, scilicet esse deum per naturam, qua genuit ab eterno filium plenum et sibi coequalem deum, quod tamen non apostolus propter passionis obedienciam Christo donatum dicit. Sed premisso locucionis modo accipiendum est. Si vero queris utrum Christus illam sine merito illam gloriam habere potuit, immortalitatis et impassibilitatis gloriam et nominis dei manifestacionem

[illegible]

Di

[illegible]

sine omni merito hec potuit Sane dici potest quod humanam naturam ita gloriosam suscipere potuit sicut in resurrectione extitit / nomenque suum eciam aliis hominibus manifestare potuit Sed homo passibilis esse non potuit sicut fuit et ad illam gloriam sine merito pervenire / potuit quidem pervenire sine merito passionis quia potuit consumpta mortalitate immortalitatis gloria vestiri / sed non sine merito iusticie caritatis / aliarumque virtutum Non enim Christus homo esse potuit in quo plenitudo virtutum et gratie non fuerint / nec virtutes ei in esse potuerunt etiam mortalitatis ... merere / Hiis ergo has virtutes secundum hominem passibilem ac mortalem non potuit non mereri gloriam immortalitatis et impassibilitatis Non igitur potuit factus mortalis sine merito gloriam impassibilitatis et immortalitatis ac manifestacionem dei nominis consequi / potuit tamen assequi hec sine merito passionis quia per passionem nil promeruit quod non ante per virtutes meruerit

Ad quid ergo voluit pati et mori si ei virtutes **De causa passionis Christi et mortis** ad meritum illa sufficiebant / propter non se / sed propter me / ut ipsius passio et mors sibi esset forma causa / forma virtutis humilitatis / causa glorie et libertatis / forma obediendi usque ad mortem obediendi et causa nostre liberacionis ac beatitudinis / Meruit ergo nobis per mortis ac passionis tolleranciam quod precedencia non meruerat scilicet aditum paradisi et redempcionem a potestate diaboli et per mortem eius hec nobis adepti sumus / redempcionem filiorum et glorie adopcionem qui enim moriendo factus est hostia nostre liberacionis **[illegible] per mortem nos**

Sed quia per mortem a dyabolo captos nos redemit **videlicet et aditum [illegible] aperuit** et aditum glorie aperuit / decreverat enim deus in iusto ut ait Ambrosius ... non intromittere hominem in paradisum nec ad contemplacionem non admitti nisi in uno homine tanta existeret humilitas que omnibus sufficere posset / sicut in primo homine tanta fuit superbia que omnibus suis nocuit Non est autem inventus in hominibus aliquis quod posset implere nisi leo de tribu Iuda qui aperuit librum et solvit signacula implendo in se omnem iusticiam et consummatissima humilitate qua maior esse non potest **Augustinus** Nam alii homines debitores erant et in viciis sui vix sibi sufficiebant humilitas Nullus ergo homo hostiam poterat offerre sufficientem nostre reconciliacioni Sed Christus homo sufficiens oblata fuit hostia qui multo amplius est humilitatis amaritudinem passionis gustando quam ille Adam superbit pessimo ligni vetiti noxia delectatione perfruendo Et igitur illius superbia cum extitit ruina primum de paradiso eiectus foras aliisque accedens ianuam / multo ergo humilitas qua mortem gustavit ingressum regni celestis omnibus suis impleto dei decreto aperire valuit atque decreti delere cyrographum / ut enim ait Ambrosius ... salvari non possemus nisi unigenitus dei filius pro nobis moreretur debitoribus

[illegible]

11

12

13

Sicut hec ... Adhuc potuit ... et immortalitatis ... [illegible]

[illegible]

mortis. Sed sic dignos nos fecit testamenti promisse hereditatis, quod non ita est intelligendum quasi non alio modo nos salvare potuit quam per mortem suam. Sed quod palam hostiam non potuit nobis aperiri regni aditus et fieri salus nisi per mortem unigeniti eius: tanta sunt ut dictum est hostilitas et spacia, ut eius merito pateret credentibus celestis regni aditus. Magna ergo in morte unigeniti prestita sunt nobis, ut liceat hodie nobis in patriam sicut olim in morte summi pontificis hiis qui ad civitatem refugii confugerant, scilicet ad propria remeare. Ecce aliquatenus ostensum est qualiter per Christi mortem aditus regni sit nobis patens.

Qualiter a dyabolo et a peccato redempti sumus

Nunc ergo ostendamus quomodo per mortem ipsius a dyabolo et a peccato et a pena redempti sumus. A dyabolo ergo et a peccato per Christi mortem liberati sumus, quia ut ait apostolus in sanguine ipsius iustificati sumus, et in eo quod sumus iustificati sumus, id est a peccatis soluti, a dyabolo sumus liberati, qui nos vinculis peccatorum tenebat. Sed quod a peccatis per eius mortem soluti sumus, quia per eius mortem ut ait apostolus commendatur nobis caritas dei, id est apparet eximia et commendabilis caritas dei erga nos in hoc quod filium suum tradidit in mortem pro nobis peccatoribus. Exhibita autem tanta erga nos dilectione, accendimur ad deum diligendum, qui pro nobis tantum fecit, et per hoc iustificamur, id est soluti a peccatis iusti efficimur. Mors ergo Christi nos iustificat, dum per eam caritas in cordibus nostris excitatur. Dicimur quoque aliter per mortem Christi iustificari, quia per fidem mortis eius a peccatis mundamur. Unde apostolus: Iusticia dei est per fidem Ihesu Christi. Et iterum: Quem proposuit deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius, id est per fidem passionis, ut olim aspicientes in serpentem eneum in ligno erectum a morsibus serpentium sanabantur. Sic ergo vere fidei intuitu illum respicimus qui pro nobis pependit in ligno, a vinculis diaboli solvimur, id est a peccatis, et ita a dyabolo liberamur, ut nec post hanc vitam in nobis inveniat quod puniat. Morte quippe sua, uno sacrificio verissimo, quicquid culparum erat delevit, unde nos diabolus ad luenda supplicia detinebat. Christus destruxit ut in hac vita temptando nobis non prevaleat; licet enim nos temptet post Christi mortem quibus modis ante temptabat, non tamen vincere potest sicut ante vincebat. Nam Petrus, qui ante mortem Christi voce ancille territus negavit, post mortem ante reges et presides ductus non cessit. Quia fortior, id est Christus, veniens in domum fortis, id est in corda nostra, ubi diabolus habitabat, alligavit fortem, id est a seductione compescuit fidelium, ut temptacionem que ei adhuc permittitur non sequatur seductio. Itaque in Christo sang-

[illegible]

... sit. Unde quia non rapuit redempti sumus a peccato et per hoc a diabolo. Nam ut ait Aug(ustinus): in ipso vicerunt inimice nos invisibiles potestates, ubi vincuntur invisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa omnium culparum cyrographa deleta sunt quibus debitores qui in eum credunt a dyabolo ante tenebantur. Unde qui pro multis effundetur. Pro illa ergo redempti sumus in quo princeps mundi nichil invenit. Unde Aug(ustinus) causam et modum nostre redemptionis insinuans ait: Nichil invenit diabolus in Christo ut moreretur. Sed pro voluntate patris Christus mori voluit, non habens mortis causam de peccato sed de obediencia et iusticia. Morte gustata est per quam nos redemit a servitute diaboli. Quia captivi eramus enim in principe huius seculi qui seduxit Adam et servum fecit et cepit nos quasi vernaculos possidere. Sed venit redemptor et victus est deceptor. Et quid fecit redemptor captivatori nostro? Tetendit ei muscipulam crucem suam, posuit ibi quasi escam sanguinem suum. Ille autem sanguinem fudit non debitoris per quod recessit a debitoribus. Ille propterea adhuc sanguinem suum fudit ut nostra peccata deleret. Unde ergo nos diabolus tenebat deletum est sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos nisi vinculis peccatorum nostrorum. Iste enim erant cathene captivorum. Venit ille et alligavit fortem vinculis passionis sue, intravit in domum eius, id est in corda eorum ubi ipse habitabat, et vasa eius, scilicet nos, eripuit que ille impleverat amaritudine sua. Deus autem tunc vasa eius eripiens et sua faciens fudit amaritudinem et implevit dulcedine per mortem suam, a peccatis redimens et ad operationem filiorum glorie largiens.

Cur deus homo est passus et mortuus

Factus igitur est homo mortalis ut moriendo diabolum vinceret. Nisi enim homo esset qui diabolum vinceret, non iuste sed violenter homo ei tolli videretur, qui se illi sponte subiecit. Sed si eum homo vicit, iure manifesto hominem perdidit. Ut autem homo vinceret necesse est ut deus in eo sit qui eum a peccatis immunem faciat. Si enim ipse homo esset vel angelus in homine facile peccaret, cum utramque naturam ipse constet cecidisse. Ideo dei filius hominem passibilem sumpsit in quo et mortem gustavit, quo aditum nobis aperuit et a servitute diaboli, id est a peccato. Servitus enim diaboli peccatum est et pena. Redemit

Quo iustus penam nos redemit per mortem

A qua pena temporali scilicet eterna, ab eterna quidem relaxa(vit) nos. Quo debitum temporali non penitus liberabit nos in futuro quando novissima mors inimica destruetur. Adhuc enim expectamus redemptionem corporis nostri. Ideo iam redempti sumus ex parte, non ex toto: a culpa, non a pena, nec omnino a culpa. Non enim ab ea sic redempti sumus ut non sit, sed ut non dominetur.

Quo penam nostram portavit

Peccata quorum nostra a pena peccatorum nostrorum dicitur in corpore suo super lignum portasse, quia per ipsius penam quam in cruce tulit omnis pena temporalis que pro peccato commisso debebatur in baptismo per...

[illegible] et passio [illegible] nos [illegible]

Alleg° [illegible] dt esse [illegible] Christi passionem [illegible] [illegible] apostoli [illegible] [illegible] [illegible]
et apud [illegible]

Christi [illegible] passionem [illegible] et [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] passio [illegible]
[illegible] passio [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] passio [illegible]
[illegible] passio [illegible]
[illegible] passio [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] et
passio [illegible]
[illegible] passio [illegible]
[illegible]
[illegible] passio [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] passio [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] pena [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] sine emendacione peccati. Passio vero [illegible] compassione [illegible] vel compassionem [illegible]
[illegible] pene [illegible] satisfactionem [illegible] pene [illegible]
[illegible] Dimittere [illegible] passus [illegible]
solus deus est [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] satisfactione [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] pene [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

hostie oblate ut creditur [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

relaxatur ut nulla a baptizato exigatur et in prima mortalis. Non enim sufficit illa pena qua penitentes ligat ecclesia nisi Christi pena cooperetur qui nos solvit. Unde peccata istorum qui fuerunt ante adventum Christi in sustentatione dei fuisse usque ad mortem Christi dicit apostolus ad ostensionem iustitie eius in hoc tempore.

Ecce expositum est quomodo et quid Christus per mortem nobis meruit et impetravit.

Quare solus Christus dicitur redemptor et solus dicitur mediator

Unde ipse dicitur tam mundi redemptor et dei hominum mediator. Sed mediator in scriptura dicitur solus filius; redemptor vero alius pater alius spiritus sanctus. Sed hoc propter usum potestatis non propter exhibitionem humilitatis et obedientie. Nam secundum potestatis simul et obedientie usum filius proprie dicitur redemptor quia ipse explevit per que iustificati sumus et ipsam iustificationem est operatus potentia deitatis cum patre et spiritu sancto. Est ergo redemptor in quantum est deus potestatis usu, in quantum homo humilitatis effectu. Proprie dicitur redemptor secundum humanitatem quia secundum eam et in ea suscepit et implevit illa sacramenta que fuerunt causa nostre redemptionis. Proprie ergo filius dicitur redemptor. De mediatore

Qui solus dicitur mediator non pater vel spiritus sanctus. De quo apostolus: unus mediator dei et hominum homo Christus Ihesus, id est per hominem qui in medio arbiter est ad componendam pacem, id est ad reconciliandum homines deo. Is est arbiter quem Iob desiderat: Utinam esset nobis arbiter. Reconciliati enim sumus deo ut dicit apostolus per mortem Christi. Aug. in libro de trinitate: Quod non sic est intelligendum quasi nobis ei sic reconciliaverit Christus ut inciperet amare quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico ut deinde sint amici qui ante se oderant. Sed nos iam diligenti deo reconciliati sumus. Non enim ex quo reconciliati sumus per sanguinem filii nos cepit diligere, sed ante mundi (?) fuit quam nos aliquid essemus. Quomodo ergo diligenti nos deo reconciliati sumus? Propter peccatum cum eo habebamus inimicicias qui habebat erga nos caritatem. Et nos inimicicias exercebamus adversus eum operando iniquitatem. Ita ergo inimici eramus deo sicut iustitie sunt inimica peccata, et ideo remissis peccatis tales inimicicie finiuntur et reconciliamur iusto quos ipse iustificat. Christus ergo dicitur mediator eo quod medius inter deum et homines ipsos reconciliat deo. Reconciliat autem dum offendicula hominum ab oculis dei tollit, id est dum peccata delet quibus deus offendebatur et nos inimici eius eramus. Sed cum peccata delet non solus filius sed pater et spiritus sanctus, quorum deletio est una ad cuius reconciliatio. Quare solus filius dicitur mediator. Nam de patre legitur quod reconciliavit sibi mundum. Ait enim apostolus: deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. Cum pater reconciliet, quare non dicitur mediator? quia non medius est inter

[illegible]

[illegible]

dum homines nec in se habuit illa sacramenta quorum fide et imitatione iustificarentur et reconciliarentur deo. Reconciliavit ergo nos tota trinitas virtute, usu scilicet, dum peccata delet. Sed filius solus impletione obedientie in qua patrata sunt secundum humanam naturam per que credentes et imitantes iustificantur.

Unde et mediator dicitur secundum humanitatem non secundum divinitatem. Non est enim mediator inter deum et deum, quia unus est deus, sed inter deum et hominem.

Secundum quam naturam sit mediator

quasi inter duo extrema quia medius esse non potest nisi inter aliqua. Mediator est ergo in quantum homo. Nam in quantum deus non mediator sed equalis patri est, hoc dico quod pater cum patre unus deus. Mediat ergo inter nos homines et trinitatem secundum hominis naturam in qua suscepit illa per que reconciliavit deo trinitati. Et secundum eandem habet aliquid simile deo et aliquid simile hominibus, quod mediatori conveniebat, ne per omnia similis hominibus longe esset a deo, aut per omnia deo similis longe esset ab hominibus, et ita mediator non esset. Verus ergo mediator Christus inter mortales peccatores et immortalem iustum apparuit, mortalis cum hominibus, iustus cum deo, per infirmitatem propinquus nobis, per iustitiam deo.

Aug. libro confessionum

Recte ergo mediator dictus est qui inter deum immortalem et hominem mortalem est deus homo, reconcilians hominem deo. Item mediator in quantum est homo, in quantum autem deus non est medius, quia equalis cum patre deus. Si ergo Christus secundum nos homo est et una cum patre habet naturam, unde medius erit nisi ita sit medius ut deus sit propter naturam divinitatis et homo propter humanitatis naturam, quo humana in eo reconciliantur divinis. Nam ipse veniens per hoc in se humana sociavit divinis per utriusque nature unionem in una persona. Deinde omnes fideles per mortem reconciliavit deo, dum sanati sunt ab impietate, quicumque humilitatem Christi credendo dilexerunt et diligendo imitati sunt.

Summam perstringit

Ecce hic insinuatur aliquatenus nobis quare solus Christus dicitur mediator dei et hominum, secundum quam naturam mediet, scilicet humanam, et cui mediet, scilicet deo trinitati. Trinitati enim nos reconciliavit per mortem, per quam etiam nos redemit a servitute diaboli. Non enim corruptibilibus auro et argento redempti sumus, sed pretioso sanguine agni immaculati.

An alio modo potuit liberare deus hominem

Si vero queritur utrum alio modo posset deus hominem liberare quam per mortem Christi, dicimus et alium modum fuisse possibilem deo, cuius potestati cuncta subiacent. Sed nec nostre sanande miserie convenientiorem modum alium nec fuisse nec esse oportuisse. Quid enim tam necessarium [illegible] et ab immortalitatis desperatione liberaret, quam ut demonstraretur quanti nos faceret deus [illegible] dei filius immutabiliter bonus in se manens quod erat, et a nobis accipiens quod

[illegible]

[illegible] abbas [illegible] et [illegible]

[illegible]

[illegible] Et [illegible]

[illegible]

Et [illegible]

Et [illegible]

[illegible] Et [illegible]

Et [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

c. 183

Cum aliquis debeat decimam partem pro qua addidit. Et dicitur quod hoc fuit in forma dicte ille [illegible] / et cum [illegible] est ut [illegible] petitum [illegible] / petitum cum non audiuntur nisi [illegible] [illegible] dicti [illegible] [illegible] bona / petentes in supplicationibus audiuntur de [illegible] [illegible] ut [illegible] aut [illegible] cum [illegible] et [illegible] [illegible] et [illegible] quod non potest [illegible] solum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] patent [illegible] debebat / [illegible] petiit [illegible] debebat / suppetebat [illegible] [illegible] / [illegible] debebunt [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] dicitur [illegible] [illegible] decima eligendo cum petitum est [illegible] [illegible] appetitum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel appetiunt / appetiunt [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] eligendo [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] petito / [illegible] aut eligit [illegible] [illegible] est [illegible] petito. Et [illegible] est [illegible] debent [illegible] [illegible] petito / [illegible] [illegible] petitur [illegible] [illegible] [illegible] debent [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Cum decimam partem pro qua [illegible] sufficit sola voluntas [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voluntas [illegible] [illegible] sufficit sola voluntas / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sufficit sola voluntas [illegible] [illegible] [illegible]. Et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / hic est [illegible]
[illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / Et non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] redemptor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et cum [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] redemptor

non erat dignatus nisi in re consortium mala sua moriendo pferret

Alia racio est alia racio quare isto potius modo quam aliolibet rem voluit, quia sic iusticia superatur diabolus non potencia. Et quod illud factum sit explicabo ut potero. Probo istomodo. Quadam dei iusticia in potestatem diaboli traditum est genus humanum peccato primi hominis in omnes originaliter transeunte et illius debito omnes obligante. Unde omnes homines sunt ab origine sub principe diabolo. Unde apostolus eramus natura filii ire, natura scilicet ut est depravata peccato non ut est recta creata ab inicio. Modus autem ille quo traditus est homo in potestate diaboli non ita debet intelligi tamquam deus hoc fecerit vel fieri iusserit sed quod tantum permiserit iuste, eo illo deserente peccatorem peccati auctor illo inmisit. Non tamen deus a se sua continuit misericordias suas ut hominem a lege sue potestatis amisit et in diaboli potestate esse permisit, quia nec diabolus ipse a potestate dei est alienus sicut nec ab eius bonitate. Nam quomodo vita diabolus vel homo non subsisteret nisi per eum qui vivificat omnia. Non ergo deus hominem deseruit ut non se illi exhiberet deum. Sed inter mala penalia etiam malis multa fecit bona et tandem hominem qui commissis peccatis diabolo subditus remissis peccatis per sanguinem Christi datam a diabolo eruit ut sic iusticia vinceret diabolus non potencia. Sed iustum et Ihesu Christo quod meritis est ea quia in eo nichil morte dignum invenies occidit eum tamen et utique iustum est ut debitores quos tenebat liberi dimittantur in eum credentes quem sine ullo debito occidit. Deus autem potenciam vincere noluit quia diabolus vicio perversitatis sue amator est potencie et desertor et oppugnator est iusticie in quo homines magis eum imitantur qui neglecta vel etiam perosa iusticia potencie magis student eiusque adepcione letantur vel cupiditate inflammantur. Deo placuit deo ut non potencia sed iusticia vinceret hominem eriperet in quo eum imitari deserent. Post vero in resurreccione secuta est potencia quia revixit mortuus numquam postea moriturus. Sed nonne tunc est summo vincere diabolus si potencia tantum Christus eum in illo agere voluisset. Utique. Sed postposuit Christus quod potuit ut prius ageret quod oportuit, iusticia ergo humilitatis hominem liberavit quem sola potencia non iuste liberare potuit.

Occurrunt tres illi in causam veni **dicta inter deum et hominem et diabolum**; scilicet deus homo diabolus, et diabolus et homo quod ad iustum deum dicunt non haberent, diabolus eum de iniuria dei quereretur, quia ... [illegible]

ferum eius s. hominem fraudulenter abduxit et violenter tenuit / homo etiam merito deo convincitur / quia precepta eius contempsit et se alieno domino mancipavit / de homine etiam iuste convincitur diabolus quia illum primus fallaci promissione decepit et post mala inferendo lesit. Iniuste ergo diabolus quantum ad se tenebat hominem / sed homo iuste tenebatur / quia diabolus numquam meruit potestatem habere super hominem. Sed homo meruit per culpam pati dyaboli tyrannidem / Si ergo deus qui utrumque fecerat potencia hominem liberare vellet / sola iussionis virtute hominem poterat iustissime liberare. Sed ob causam prius missam iusticie humilitatis uti voluit / qui dum in carne mortali crucifixus e[st] iustificatus sum[us] i. promissionem potestate eruit de potestate dyaboli et ita a[d]po[sita] iusticia diabolus victus est non potencia. Quo dum in eius sanguine peccata nobis sunt dimissa sicut expositum est **de tradicione x[risti] a deo patre filio apostolo iuda**

Xpus ergo est sacerdos. idem quoque hostia et precium **pro** nostre **reconciliacionis** reconciliacionis qui se in ara crucis non diabolo sed deo trinitati obtulit pro omnibus quantum ad sufficienciam sed pro electis tantum quantum ad efficacia quia predestinatis tantum salutem efficit / de quo etiam legitur quod sit traditus a patre / et quod se ipsum tradidit / quod iudas eum tradidit / iudei / ipse se tradidit quia sponte ad passionem accessit / et pater eum tradidit quia voluntate patris unius tocius trinitatis passus est / iudas tradidit prodendo / iudei instigando / et fuit actus iude et iudeorum malus / et actus xpi vel patris bonus / opus xpi et patris bonum / quia bona patris et filii voluntas / malum fuit opus iudeorum et iude quia nulla fuit intencio diversa ibi fuerant facta sive opera i. diversi actus / et una res sive factum s. passio xpi passio. doctores aliquando vocant et facto illo precium salutis iudaeum iudeum / aliquando distinguunt respicientes eius ad passionem unum opus illorum dicunt / attendentes intenciones et actus facta diversa discernunt **Aug. super epistolam Iohannis** Unde dicit august. facta est tradicio a patre. facta est tradicio a filio facta est tradicio a iuda. una res facta est. Quid ergo discernit inter eos / quia hic fecit pater et filius in caritate. Iudas non in prodicione / videtis quia non quod faciat homo. sed qua voluntate considerandum est / in eodem facto invenimus deum quo iudam. deum benedicimus. iudam detestamur. quia deus salutem nostram cogitavit. Iudas cogitavit precium quo vendidit dominum filius precium quod dedit pro nobis. diversa ergo intencio. diversa facta facit. cum tamen sit una res ex diversis ... una res dicitur fuisse et diversa facta quia una fuit ibi passio sed diversi actus / et actus quidem iude et iudeorum mali / quibus operati sunt passionem quod bonum est et opus dei est **Et xpi passio opus dei erat et iudeorum**

Passio ergo xpi et opus iudeorum quia ex actibus eorum provenit et opus dei quia eo auctore i. volente fuit / Unde aug. in expositione super ...

[illegible]

[illegible]

... obedien[tia] ... efficacia ...

... mala ...

... obedien[tia] ... [illegible]

[illegible]

[illegible] debebant [illegible]

[illegible] sponte [illegible]

[illegible]

Alliqui habent [illegible]

[illegible] passio [illegible]

[illegible] passio [illegible]

[illegible] passio [illegible] ad [illegible] est

[illegible]

[illegible] potest [illegible] debebat [illegible]

[illegible] passio [illegible]

[illegible]

[illegible] passio [illegible]

[illegible]

Nemo aufert animam christi ab eo quia potestatem habet ponendi et sumendi ... habet operis auctorem poni ... Circa opus auctoris habet ... concludam quoniam in carne christus patitur aliquid opus auctoris est quia eum sua voluntate non alio cogente patitur ipse auctor est operis/ ... christi passio opus dei sit et ideo bonum. cum ergo operati sunt iudas iudei ... an concedendum sit eos operatos ibi esse bonum **Si iudei ibi operati sunt bonum**

Hic distinguendum est per eum dici quod operati sunt bonum/ quia ex actibus eorum bonum provenit/ Et item quod operati non sunt bonum sed malum quia actio eorum non fuit bona sed mala **Si in christo divisio fuit anime vel carnis a verbo**

Post predicta considerandum est/ utrum in morte a verbo sit separata anima vel caro/ quidam putaverunt carnem sicut ab anima ita a divinitate in morte fuisse divisam. Si cum ... a verbo dicta divinitas carnem sibi univit sicut est supius pertractatum/ ... quod divisa est caro ab anima divisa est etiam a divinitate. quia ... potuit ab anima separari per quam verbo erat unita ... a verbo dividere/ fuit ... divisa ab anima in morte aliquin mors vera non fuisset ibi/ quia ut ait ... **Assertio carnis a divinitate divisam** Mors quam timet homines separatio est anime a carne/ mors autem quam non timet separatio est anime a deo/ utraque ... sensu hominum ... est/ Si ... in christo homine vera mors fuit divisa est ibi anima/ ac per hoc divinitas a carne/ Qui sic probabilitati addunt auctoritatis testimonium/ Ambrosii cum tractaret de christi derelictione/ qui in cruce voce magna clamans dixit/ deus deus meus ut quid me dereliquisti/ ait clamat homo separatione divinitatis moriturus/ Nam cum divinitas mortis libera sit/ utique mors ibi esse non poterat/ nisi vita discederet quia vita divinitas est **Aug super ps xlvi** Hic videtur tradi quod divinitas separata sit in morte ab homine que nisi discessisset/ homo ille mori non posset. **Positionem prius** Quod illi ad carnem referunt/ quam dicunt adeo separatam **Dubium** ... fidem/ illam separationem sic esse accipiendam sicut intelligi derelictio que illis verbis significatur/ ut quid dereliquisti me/ Cum christus derelictus erat ... in cruce se derelictum clamabat Non recessit deus ab homine ... soluta esset unio dei et hominis/ aliquin fuit quoddam tempus quo christus adhuc vivens homo erat et non deus/ quia adhuc vivens se derelictum clamat. Si ergo illa derelictio/ unionis intelligatur solutio/ ante facta fuit solutio dei et hominis quam christus mortuus esset Sed quibus hec dicat/ ... quodammodo illum hominem in morte deseruisse. quia ... exposuit ad ... ut non moreretur/ separavit se divinitas quia subtraxit protectionem/ sed ...

[illegible]

[illegible]

non solvit unionem, separavit se foris ut non adesset ad defensionem.
Sed non intus defuit ad unionem, si non ibi cohibuisset potentiam
sed exeruisset, non moreretur Christus. Mortuus est Christus divinitate recedente
id est effectum potentiae defendendo non exhibente. Hic est huius apoponpeus
qui alio hirco immolato in solitudinem mittebatur ut legitur in Levitico.
Duo enim hi hirci humanitas et divinitas Christi intelliguntur. Humanitate ergo immo-
lata, divinitas in solitudinem abiit, id est in caelum, vel emissarius in solitudine
id est in caelo tempore passionis divinitas abisse dicitur, non locum mutans, sed quo-
dam virtutem cohibens ut posset impiis consummare passionem. Abiit ergo,
id est virtutem cohibuit, et portavit iniquitates nostras, non ut periret sed ut con-
sumeret. Deus enim ignis consumens est. Ex his satis ostenditur praemissa verba auctoritatis
sic esse accipienda ut praediximus. **Ad illud redeunt auctoritatem**

Alii quoque auctoritati innituntur qui asserunt divinitatem in morte re-
cessisse ab homine secundum carnem. Ait enim Athanasius: Maledictus qui totum
hominem quem assumpsit Dei Filius denuo assumptum vel liberatum tertia die
a mortuis resurrexisse non confitetur. Fiat, fiat. **Exponit de auctoritate**

Augustini praedicte **S**i inquiunt denuo assumptus est homo in resurrectione quem
assumpserat in incarnatione, deposuit ergo eum in morte. Separata ergo fuit
divinitas ab humanitate in morte. Quibus fatemur quod si his verbis assumptionis
talis intelligitur quae sit per unionem, non carnem tantum sed totum hominem, id est
animam et carnem, denuo sibi univit in resurrectione, quia non simpliciter
hominem sed totum hominem assumptum dicit. Totum ergo hominem in morte
deposuit, id est animam et carnem. **S**ed quis nisi hostis veritatis dicat animam
a verbo separatam? Unde nisi haec fateatur quod totus homo sit assumptus, non
perfecte fiat illa auctoritas quae totum dicit assumptum. **De intellectu auctoritatis**

Dicendum est ergo Athanasium id dixisse contra perfidiam illorum qui resu-
rrectionem Christi negabant, putantes morte detineri qui solus inter mor-
tuos liber est. Ideo illum maledicit qui non confitetur totum hominem
denuo assumptum resurrexisse, id est Christum animam denuo corpori commixisse
et in illis duobus denuo quasi in resurrectione vere secundum hominem
vixisse sicut ante mortem. **N**am in morte separata est anima a carne, un-
de dicitur Christus mortuus, sed neutrum separatum est a verbo Dei. **Auctoritas Augustini**
in morte non esse disiunctam

Sicut Augustinus docet super Iohannem tractans illud Domini:
Ego pono animam meam ut iterum sumam eam. **N**emo tollit eam a me,
sed ego pono eam a me ipso. Potestatem habeo ponendi eam [illegible]

[illegible]

Post praedicta

Dist. XXI. [illegible]

[illegible]

sumendi eam. **De eo quod scriptum est: Ego pono animam meam**

Hic animam dicit emissam / a quo emissa est a quo separata non est emissa quia separari non potuit / nec verbum a carne potuit vel carnem / caro ergo animam posuit sed potestate ipsius manentis deitatis / potentia ergo deitatis anima divisa est a carne sed neutra a verbo. Unde Aug. / verbum ex quo suscepit hominem id est carnem et animam nunquam deposuit animam ut esset anima separata a verbo. Sed caro posuit animam quam expiravit quam reddendo resurrexit. **Aug. in expositione fidei catholice**

Mors ergo ad punctum carnem et animam separavit / sed neutram a verbo dei / caro ergo ponit et sumit animam non potestate sua / sed potestate inhabitantis in carnem deitatis / hic credentes tradidit nec carnem nec animam a verbo dei divisam in morte. ut aliquo modo soluta fuerit unio. Unde Aug. contra Felicianum / absit ut Christus sic senserit mortem ut quantum in se est vita vitam perdiderit. Si enim hoc ita esset vite fons aruisset / sensit ergo mortem participatione humani affectus quem sponte susceperat non nature sue perdidit potentiam / per quam cuncta vivificat. Sic in sepulchro carnem suam commoriendo non deseruit sicut in utero virginis connascendo formavit / Mortuus est ergo non discedente vita sed passus est non perdita potentia. Nemo tollit animam eius ab eo quia potestatem ponendi et sumendi habet. Ecce hic habes Christum non deseruisse carnem in morte et vitam non discessisse a mortuo / et quod sponte tradidit spiritum non alius extorsit. Unde Ambr. emisit Christus spiritum tamen quasi arbiter exuendi suscipiendique corporis emisit spiritum non amisit. Pendebat in cruce et omnia commovebat. Sed unde emisit / ex carne / quo emisit / ad patrem

Qua ratione Christus mortuus et passus

Recedente itaque anima / mortua est Christi caro / et ita mortua est mortuus est Christus / sicut enim mortuus dicitur deus quia mortuus est homo ita mortuus dicitur homo quia mortua est caro. Separatio anime mors carnis fuit / propter carnem quoque unitam verbo que mortua est dicitur deus mortuus / propter carnem et animam que utraque dolorem sensit dicitur deus passus / cum divinitas omnis doloris expers extitit / Unde Aug. super ps. xxx / ubi caro factum est ut per carnem panis celestis ad infantes transiret / et sedem hoc verbum verbum caro factum est. Sed non est mutatum in hominem homo in illo mutatus est ut melior fieret quam erat / Quod ergo homo erat mortuus est deus / Quod deus erat homo excitatus est et resurrexit / quamquam passus est homo non potest dici non passus deus

[illegible]

[illegible commentary lines]

quia Deus erat homo. Quod non potest dici de te non passum iri tunicam, si vestis tua conscinderetur, quamvis vestis tua non sis tu. Multo magis ergo quemque passa tantum caro unita Verbo debet dici pati Deus, licet Verbum nec mori nec corrumpi nec mutari potuit. Sed quemadmodum passus est in carne, passus est. Dicit etiam Ambrosius in libro de Spiritu Sancto ait: Quod Verbi caro patiebatur, manens in carne Verbum impassibile, ad corporis assumptionem referebat, ut pati diceretur, quia caro patiebatur, sicut scriptum est: Christo in carne passo. Hic docet qua ratione Deus vel Dei Filius passus vel mortuus dicitur: non quia mortem senserit in qualitate qua Deus est, sed quia caro ei unita mortua est. Hanc rationem dicit Augustinus: Si quis dixerit atque crediderit Filium Dei Deum passum, anathema sit. Cuius dicti causam ex qua intelligentia sumenda est aperiens in eodem subdit: Si quis dixerit quod in passione dolorem sentiebat Filius Dei Deus, et non caro cum anima quam sibi aptaverat, anathema sit. Sane ergo dici potest quod mortuus est Deus, et non mortuus; passus est Dei Filius et non passus; passa est trina persona et non passa; crucifixum est Verbum et non crucifixum. Secundum alteram naturam passus est, secundum alteram impassibilis. Unde Ambrosius: Qualis est vera fides? Quia Christus est Dei Filius et natus ex Virgine, quem quasi gigantem propheta describit eo quod biformis geminaeque naturae unus sit consors divinitatis et corporis. Idem ergo patiebatur et non patiebatur, [red rubric: In epistola ... illegible] moriebatur et non moriebatur, sepeliebatur et non sepeliebatur, resurgebat et non resurgebat; resurgebat secundum carnem quae mortua fuerat, non secundum Verbum quod apud Deum semper manebat.

Si Christus in morte fuerit homo

Hic quaeritur utrum in illo triduo Christus mortuus fuerit homo. Quod non videtur quibusdam, quia mortuus erat, et homo mortuus non est homo. Addunt etiam quod si tunc erat homo, vel mortalis vel immortalis; sed non mortalis, quia mortuus, nec immortalis, quia tantum post resurrectionem.

Responsio qua confirmat quod [illegible]

Quibus videmus quod licet homo mortuus sit, erat tamen in morte Deus et homo, nec mortalis quidem nec immortalis, et tamen vere erat homo. Ille [illegible] creaturis locum habet. Sed fidei sacramentum [illegible] argumentis liberum est. Unde Ambrosius [red rubric illegible]: Aufer argumenta ubi fides quaeritur; in ipsis gymnasiis suis iam dialectica taceat. Piscatoribus creditur, non dialecticis. Dicimus ergo in morte Christi Deum vere fuisse hominem, etiam mortuum, et hominem quidem nec mortale

[illegible commentary lines]

Dis. 22 [illegible]

[illegible]

nec immortalem / quia unitus erat anime et carni simul. Alia enim ratione dicitur deus homo vel homo deus / quam martinus vel Johannes / homo enim dicitur deus et econverso propter susceptionem hominis id est anime et carnis [illegible] talis erat illa susceptio que deum hominem faceret et hominem deum / cum ergo illa susceptio per mortem non deficeret / sed deus [illegible] sicut ante unitus erat utrique / deus erat homo et econverso quia unitus anime et carni. Aug. in libro de trinitate. Et homo mortuus erat quia anima a carne divisa erat propter separationem anime a carne homo mortuus. Aug. in libro de trinitate. Sed propter utriusque secundum unionem homo / non autem sic erat homo ut exanimata carne simul uterque subsisteret / ex qua ratione diceretur aliquis alius homo ipse forte ante mortem hoc eodem modo erat homo / et post resurrectionem. In morte vero homo erat tamen propter anime et carnis secundum unionem / et mortuus propter inter illa duo divisionem. Si Xtus in morte erat homo alicubi quia ubique est / utrum ubique homo sit.

Hic queritur si Xpus in morte alicubi erat homo / et ubique est / ubique homo sit. Ad quod dicimus quia non ubique erat homo / erat nec modo ubique est homo est / quia ubique est secundum deitatem / nec ubique homo / quia non ubique homini unitus / sed ubique est secundum hominem ibi homo est / ipse autem in morte ubique erat secundum deum / et in sepulcro secundum hominem / et in inferno non secundum hominem / sed in inferno secundum animam tantum / et in sepulcro erat secundum carnem tantum. In sepulcro erat homo quia humanitati unitus / et si non toti / quia carni tantum / et in inferno erat homo quia unitus humanitati / sed non toti quia anime tantum. Sed si in inferno anime tantum et in sepulcro carni tantum unitus erat / ergo nec in inferno unitus erat anime et carni / nec in sepulcro / quomodo ergo hic vel ibi homo esse dicatur / quod est contra dicti / quia una eademque unione unitus erat anime in inferno / et carni in sepulcro / et sic erat illis duobus tunc separatis unitus sicut ante separationem id est ante mortem. Hoc opponitur si Xpus animam tantum vel carnem tantum assumpsisset / non fuisset verus homo / sed propter utriusque assumptionem verus homo fuit. Sic ergo ubi carnem et animam sibi unitam non habebat verus homo ibi non erat. Sed ipse mortuus numquam illa duo unita habebat / quia nec in sepulcro nec in inferno nec alibi. Nusquam ergo erat homo / ad quod dicitur quia Xpus utique verus homo non fuisset si carnem et animam non assumpsisset. Sed tamen ex quo assumpsit neutrum deposuit. Sed cum utroque eandem unionem indesinenter tenuit / quam assumendo contraxit / ideo non incongrue ubicumque anime vel carni vel utrique unitus erat ibi homo esse dicitur / quia ibi humanatus est / et in sepulcro erat homo et in inferno / quia utrobique humanatus erat Xpus / habebat et animam eandem quam cum anima et carne licet separatis habebat unionem / et in eodem tempore in sepulcro iacuit Xpus.

[illegible]

et ad infernum descendit. Sed in sepulcro iacuit secundum solam carnem, et in infernum descendit secundum animam solam. Unde Augustinus: Quis non est dicturus in inferno Christum, sed in sola anima; quis iacuit in sepulcro Christus, sed in carne sola; quia in his singulis Christus est, Christum in his omnibus et in singulis confitemur. Ex his evidenter ostenditur quod carni iacenti in sepulcro unitus erat Christus sicut animae in inferno. Alioquin si carni tunc non esset unitus, non vere diceretur iacuisse in sepulcro. Anima eum ad infernum descendit, caro vero in sepulcro iacuit. Sapientia autem utrobique permansit, quae in inferno potius ut aut ambo lumen lucis fundebat etiam radiabat; illic lux vera sapientiae illuminabat infernum, sed in inferno non claudebatur, quia eius locus est sapientiae de qua scriptum est: Nescit homo pretium eius, nec inventa est inter homines. De qua abyssus dicit: Non est in me; mare dicit: Non est mecum. Ergo nec in tempore nec in loco sapientia est, cui nec mors tribuenda est. In ligno enim caro, non illa operatrix omnium sapientia divina pendebat. Confitemur tamen Christum pependisse in ligno, iacuisse in sepulcro, sed in carne, et fuisse in inferno, sed in anima sola.

[Q]uod ubique totus eodem tempore erat in inferno, totus in caelo.

Totus ubique persona eum illa aeterna non maior erat ubi carnem et animam simul unitam sibi habebat quam ubi alterum tantum, vel non maior erat ubi utrumque simul vel alterum tantum unitum habebat quam ubi erat neutrum huius unitum. Totus ergo Christus ipse totus ubique erat. Unde Augustinus contra Felicianum in expositione fidei: Non dimisit patrem Christus cum venit in virginem; ubique totus, ubique perfectus. Uno ergo eodemque tempore totus erat in inferno, totus in caelo; erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat super caelos in...; vere mortuus, vere invictus in inferno et mortem suscepit, mortalitatis excepit, et vitam divinitatis non perdidit. Mortuus est ergo Dei filius et in anima non pertulit et in maiestate non sensit. Sed tamen praeparatione ... humanitatis rex gloriae crucifixus est. Ex his apparet quod Christus eodem tempore totus erat in sepulcro, totus in inferno, totus ubique, sicut et modo totus est ubique est; sed non totum nec in sepulcro vel in inferno totum erat. Christus totus est deus, totus homo, sed non totum, quia non est solum deus vel homo, sed et deus et homo. Totum enim ad naturam refertur, totus autem ad hypostasim; sicut aliud et aliquid ad naturam, alius vero et aliquis ad personam referuntur. Unde Iohannes Damascenus: Totus Christus est deus perfectus, non autem totum deus est. Non enim solum deus est, sed et homo. Et totus homo perfectus, non autem totum homo. Non enim solum homo, sed et deus. Totum enim naturae est representativum, totus autem hypostaseos, sicut aliud quidem est naturae, alius autem hypostaseos, scilicet personae.

[illegible] tota ubique [illegible] ... corpore [illegible] in toto [illegible] Item ubique [illegible] ... esse totum [illegible]

Solet etiam quaeri si congruenter dici possit filius hominis vel homo ille descendisse de caelo vel ubique esse, sicut dicitur filius Dei vel Deus de caelo venisse et ubique esse. Ad quod dicimus, si ad unitatem personae referatur dicti intelligentia, sane potest dici; si vero ad distinctionem naturarum, nullatenus concedendum est. Unde Augustinus: Quia una persona est Christus Deus et homo, ideo dicitur: Nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo. Si ergo attendas distinctionem naturarum, filius Dei descendit et filius hominis crucifixus est. Si vero unitatem personae, et filius hominis descendit et filius Dei crucifixus est. Propter hanc unitatem personae non solum filium hominis descendisse de caelo sed etiam dicit se esse in caelo cum loqueretur in terra. Propter hanc causam dicitur Deus gloriae crucifixus, qui tamen ex forma servi tantum crucifixus est, non secundum hoc quod Deus gloriae est et secundum quod glorificat suos; et tamen dicitur Deus gloriae crucifixus, ita quod non ex virtute divinitatis sed ex infirmitate carnis. Quid ergo et quid secundum quid dicatur, prudens et diligens lector per se intelligat. Haec de conti[n]gentia [illegible] sufficiant, ne [illegible] ydumee [illegible] usque in [illegible].

Cum vero supra perhibitum sit Christum plenum gratia fuisse, non est superfluum inquirere utrum fidem et spem sicut caritatem habuerit. Si enim his caruit, non videtur plenitudinem gratiae habuisse. Ut autem haec quaestio valeat aperte explicari, debent singula aliqua de virtutibus praemittenda sunt, et primum de fide secundum mensuram eius, quam praecipue apostolus [illegible].

Fides est virtus qua creduntur quae non videntur. Quod tamen non de omnibus quae non videntur accipiendum est, sed de his tantum quae credere, ut ait Augustinus, ad religionem pertinet. Multa enim sunt quae si etiam ignoret, nihil metuendum est, quia non ad religionem pertinent.

Accipitur autem fides tribus modis, scilicet pro eo quo creditur, et est virtus, et pro eo quod creditur, quod aliud est ab eo quo creditur. Ut Augustinus inquit: Aliud sunt ea quae creduntur, aliud fides qua creduntur. Illa enim in rebus sunt quae vel esse vel fuisse vel futura esse dicuntur. Haec autem in animo credentis est, ei tantum conspicua cuius est; tamen nomine fidei censetur utrumque, et illud scilicet quod creditur et illud quo creditur. Id quod creditur dicitur fides, sicut ibi: Haec est fides catholica quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit salvus esse non poterit. Fides autem qua creditur, si cum caritate sit, virtus est, quia, ut ait Ambrosius, mater est omnium virtutum quas [illegible] informat, sine qua nulla virtus est vera. Fides quae operatur per dilectionem virtus est, qua non visa [creduntur].

nemo nisi [illegible] ... [illegible] sufficiat [illegible] ... ydumee [illegible] ... [illegible] de caelo [illegible] ... de caelo [illegible] ... [illegible]

[illegible]

fundamentum / q est fundamentum qd mutari non pt ut ait aps que posita in fundamine

Vnde aug fundamentum

in nemine pie sunt [illegible]

tum est xpus christus et xpi fides s. que p dilconem operatur p quam xpus habitat

in cordibus que in eundem pie sunt

Alia vo non est fundamentum / fides eum sine dilectione . Tamen est / fides cum dilectione

Nam et demones

Tamen est . alia demonum est

credunt et contremiscunt / Sed multum interest utrum quis credit christo vel xpo vel xpm

Nam ipsum esse xpm demones credebant / non tamen in xpm credebant

Aliud enim credere deum / aliud credere deo / aliud credere in deum /

credere deo est credere vera esse que loquitur qd et mali faciunt / mos credimus homini

non in hominem Credere deum est credere q ipse sit deus / qd etiam mali faciunt Cre-

dere in deum est credendo amare credendo in eum ire credendo ei adherere et eius

membris incorporari / Per hanc fidem iustificatur impius ut deinde ipsa fides incipiat

per dilectionem operari / Ea sola bona opa dicenda sunt que fiunt p dilectionem dei / ipsa

etiam dilectio opus fidei dicitur / fides ergo quam demones et falsi xpani habent / qualitas

mentis est Sed informis est / Quia sine caritate est / Nam et ullos fidem

sine caritate [illegible] aplus dicit dicens Si habuero omnem fidem

caritatem autem non habuero et c. que fides [illegible]

[illegible] dei donum est / Aug in li. de [illegible] credere ipsm nichil aliud

est quam cum assensione credere vel cogitare

[illegible] vero quaeritur utrum illa informis qualitas

qua malus xpanus [illegible] credit que bonus xpanus / accedente caritate rema-

neat / Et fiat virtus / an illa diminuatur et alia qualitas succedat que virtus sit / Sit hoc

sine periculo dici pt / michi tamen videtur qd illa qualitas que prius erat remaneat

et accessu caritatis virtus fiat

Vinque diversis modis dicitur fides / sciendum est una esse fidem ut ait aplus

unus deus una fides unum baptisma / Sive cum accipiatur fides pro eo qd creditur sive

pro eo quo creditur vere dicitur fides una Si pro eo quod creditur accipiatur ex hac et alia

dicitur una fides / quia idem iubemur credere / et ipm idem est qd credunt cuncti

fidelibus / vnde fides katholica dicitur i. universalis / Si vo accipiatur fides pro eo quo cre-

ditur et sic dicitur una est fides / non quia sit una numero in omnibus sed

genere / sicut aug. in li. xiij de tri. fides quam qui habent / fideles vocantur / et

qui non habent / infideles / communis est omnibus fidelibus / sicut pluribus hominibus

facies communis esse dicitur cum tamen singuli suas habeant / Non enim fides numero

est una sed genere / quod autem est in uno / est et in aliis non ipsa sed similis et p similitudinem

magis una dicimus esse quam multas / Sic idem volentium dicitur una voluntas

cum tamen cuiusque sit sua voluntas / et duorum similium oris dicuntur facies una

Cu ij

[illegible]

[illegible] ... Quarto decimo [illegible] ... fides [illegible] ... credunt [illegible]

[illegible]

... Juxta hanc questionem [illegible] ... fides [illegible]

[illegible]

partem amandi / non tamen partem amoris ... partem amoris

... quia quadruplex est actus amoris ... fidei ...

[illegible]

Si queratur

[illegible]

Notandum

[illegible]

Vide de fide

[illegible]

[illegible]

Et primo aliud

[illegible]

[illegible]

Sciendum quoque est quod fides proprie de non videntibus tantum est. Secundum quod fidem apparentia non habent sed agnitionem. Idem enim Paulus dicit: fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Sic ergo dicitur credi quod non valet videri. Nam credere tamen non potest quod videri potest. Thomas aliud vidit et aliud credidit: hominem vidit et Deum confessus est dicens: Deus meus et Dominus meus. De hoc etiam Augustinus ait: fidem ipsam videt quisque in corde suo esse si credit vel non esse si non credit; non sicut corpora que oculis videmus corporeis et per ipsorum ymagines quas memoria tenemus in absentia cogitamus; nec sicut ea que non vidimus et ex hiis que vidimus cogitatione utcumque formamus et memorie commendamus; nec sicut hominem cuius vitam non videmus, ex ipsa conicimus et ex motibus corporis hominem sicut videndo didicimus intuemur cogitando; non sic videtur fides in corde in quo est ab eo cuius est, sed eam tenet certissima scientia.

Non ergo ideo credere iubemur quia id quod credere iubemur videre non possumus; ipsam tamen fidem quando est in nobis videmus in nobis, quia et rerum absentium presentia est fides, et rerum que foris sunt intus est fides, et rerum que non videntur visio fides. Ipsa temporaliter fit in cordibus hominum, et si ex fidelibus infideles fiunt perit ab eis. Hiis verbis evidenter traditur fidem ipsam in corde hominis ab ipso homine videri, non corporaliter, non ymaginarie, sed intellectualiter, rerum tamen absentium et eorum que non videntur esse. Ut enim Augustinus ait: credimus ut cognoscamus, non cognoscimus ut credamus. Quid enim est fides nisi credere quod non vides? Fides ergo est quod non vides credere; veritas quod credidisti videre. Unde recte fides dicitur argumentum vel convictio rerum non apparentium, quia si fides est, ex eo convincitur et probatur aliqua esse non apparentia, cum fides non sit de non apparentibus. Ait enim Apostolus: fides est substantia rerum sperandarum, argumentum vel convictio non apparentium, quia per fidem subsistunt in nobis modo speranda et subsistent in futuro per experientiam. Et ipsa est probatio et convictio non apparentium, quia si quis de eis dubitet, per fidem probantur, ut adhuc probatur futura resurrectio quia ita crediderunt patriarche [illegible] vel probatio est certitudo quod sunt aliqua non apparentia ut supra dictum est. Fides autem hic dicitur substantia rerum sperandarum quia sperandis subsistere facit, quasi fundamentum est bonorum quod nemo mutare potest.

Hic queritur an illa descriptio spei conveniat. Sane concedi potest utrumque. Si autem dicatur convenire, sunt talia plura quibus convenit

[illegible]

[illegible]

fides et spes. Sed non improbe dici potest soli fidei convenire non spei. quia fides sola fundamentum dicitur. Non quia fides virtus possit esse sine spe et caritate. Unde Augustinus in enchiridion: Fides operans per dilectionem utique sine spe esse non potest. nec amor sine spe. nec sine amore spes. nec utrumque sine fide. Et fides sine amore nichil prodest. Potest tamen credi aliquid quod non speratur. Nichil autem potest sperari quod non creditur. Ideo ergo credere quod est actus fidei naturaliter precedit sperare quod est actus spei. quia nisi aliquid credatur non potest sperari. creditur autem quod non speratur. Inde est quod in scriptura plerumque reperitur quod fides precedit spem et spes sequitur fidem. non quod virtus fidei precedat virtutem spei tempore vel causa. sed quia actus fidei naturaliter precedit actum spei. quod etiam quidam concedunt de ipsa virtute fidei ut naturaliter precedat spem non tempore. Unde dicitur ea sola dicitur fundamentum omnium virtutum et bonorum operum. Non autem est fundamentum caritatis quia non ipsa caritatis. sed caritas ipsius virtutis fidei causa est. caritas enim causa est et mater omnium virtutum. Si desit frustra habentur cetera. Si autem assit habentur omnia. caritas enim spiritus sanctus est ut in superioribus pretaxatum est. ipsa est ergo causa omnium virtutum. non ipsius aliqua virtutum causa est. quia omnia munera excellit. Unde Augustinus respice ad munera ecclesie et in minusculis excellentius caritatis munus cognosces. que ut oleum non potest premi in imo. sed supereminet. Non ergo eius causa vel fundamentum fides est. Gregorius tamen super ezechielem dicit. quod nisi prius fides teneatur nullatenus ad spiritualem amorem attingitur. Non enim caritas fidem. sed fides caritatem precedit. quia nemo potest amare quod non crediderit. sicut nec sperare. Sed hoc accipi potest de fide dictum. que virtus non est. ipsa enim spem et caritatem tempore precedit. vel de actu fidei. qui forte naturaliter actum caritatis precedit sicut et actum spei. quod verba premissa diligenter notata innuunt. Ideo enim addit dicens. nisi ea inquit que audis credideris. ad amandum ea que audis non inflammaris. que tamen de non visis est ut ante diximus. Unde ebreis. fides in anima nostra facit subsistere ea que non videntur. de quibus ipse fides est. de visis enim non est fides sed agnitio.

Hic queritur si fides tantum de non visis est quod veritas apostolis ait. Nunc dico vobis prius quam fiat ut cum factum fuerit credatis. Ubi innui videtur quod fides illorum fuit de factis et visis. super quo Augustinus movet questionem et absolvit ita inquiens. Quid sibi vult ut cum factum fuerit credatis. Cum hoc est laus fidei si quod creditur non videtur. Nam et Thomas cui dictum est quia vidisti me credidisti. Non hoc credidit quod videbat. Cernebat enim et tangebat carnem viventem quam viderat morientem. Credebat deum in ipsa carne latentem. Credebat ergo mente quod non videbat.

[illegible]

sunt infirmandum ... non ... illius aliquis ordo ... qui ... loqui ... ipsius [illegible]

ad ... [illegible] ... ibi ... [illegible] ... ibi ... ordo ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (marginal note along the top edge)

[illegible] ... quod habetur ... [illegible]

[illegible] ... apparentia ... [illegible]

[illegible] ... angelis ... [illegible]

[illegible]

[illegible] (inserted slip)

[illegible] ... in angelis ... [illegible] ... apparentia ... [illegible]

[illegible] ... angelus ... [illegible]

[illegible]

[illegible] ... alios ordo ... de fide ... [illegible]
ad ... sit ibi similiter. Si ... [illegible]
fidei ... Nemo enim ... nisi ... [illegible]
... [illegible]
illos ... ut perveniat ad ... [illegible]
ibi ... fidei succedit ... [illegible]

propter quod sensibus corporis apparebat. Si vero dum credi quae videntur, sicut dicit unusquisque oculis suis credidisse, non ipsa est quae in nobis aedificatur fides. Sed ex rebus quae videntur agitur in nobis ut ea credantur quae non videntur.

Ex his aperte intelligitur quod proprie fides non apparentium dicitur. Illa est fides qua in Christo aedificamur, qua dicimus usitata locutione nos ea credere quae videmus. Alibi tamen dicit Augustinus in libro quaestionum evangelii fidem esse de rebus praesentibus, quod erit in futuro, cum per speciem deum praesentem contemplabimur, quae tunc non proprie dicitur fides, sed visio. Vera est, inquit, fides qua creduntur ea quae non videntur. Sed tamen est etiam fides vera qua non verbis sed rebus ipsis praesentibus creditur, quod erit cum per speciem manifestam se contemplandam sanctis praebebit dei sapientia. Sed non proprie haec dicitur fides, immo fidei merces, ad quam credendo pervenitur, ut ex fide, ubi est, transeat in fidem rei.

Sic vero quaeritur utrum Petrus fidem passionis habuit, cum hominem Christum oculis pati cernebat. Dicimus eum fidem passionis habuisse non in eo quod credebat hominem pati, quia hoc videbat, sed in eo quod credebat deum esse qui patiebatur. Non enim virtutis fidei erat quod credebatur homo pati, quod videns etiam credebat, sed quod credebatur esse deus qui patiebatur. Unde Augustinus super illum locum psalmi: Videt eum in via virtutis suae: Laus fidei est non quia credit illum hominem mortuum, quod paganus credit, sed quia credit eum glorificatum esse deum. Credit ergo fides deum mortuum et hominem glorificatum. Non ergo fuit Petro fides credere illum hominem mori, quod oculis cernebat, sed credere deum esse qui moriebatur. Nec nobis etiam fides in hoc imputatur quod credimus illum hominem mortuum, quod et Iudaeus credit, sed quod credimus hominem deum mortuum esse.

Post haec quaeri solet, cum fides sit de non apparentibus et non visis, utrum etiam sit de incognitis tantum. Si enim de incognitis tantum est, de his videtur esse tantum quae ignorantur. Sed sciendum est quod cum visio alia sit interior, alia exterior, non est fides de subiectis exteriori visioni, est tamen de his quae visioni interiori ut cuiusque capacitati, quaedam utique sic capiuntur ut intelligantur, et si non ita ut sunt, quaedam autem non; quia cum fides sit exclusiva non modo exteriori sed interiori, non potest esse de eo quod omnino ignoratur, quae ipsa ad sensum corporis non pertinet, ut Augustinus tradit dicens: Quamvis ex auditu fides in nobis sit, non tamen ad eum sensum corporis pertinet qui dicitur auditus, quia non est sonus, nec ad ullum sensum corporis, quia cordis est res, non corporis. Quaedam ergo fide creduntur quae intelliguntur naturali ratione, quaedam vero quae non intelliguntur. Unde propheta: Nisi credideritis non intelligetis. Quod Augustinus aperte declaravit: Alia sunt, inquit, quae nisi intelligamus non credimus, et alia quae nisi

[illegible] ... laus fidei ... credit ... credit ...
credit laudandus est ... ad laudem credulitatis ...
... [illegible]
... [illegible]
... laus ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... laus ... [illegible]

Hic queritur ... de fide an sit solum de non visis ... [illegible marginal commentary]

[illegible]

credam non intelligam. Nemo tamen potest credere in deum nisi aliquid intelligat cum fides sit ex auditu predicationis. Idem in le. de certa fides utrumque inchoat a cognitione cognitio autem certa non perficitur nisi post hanc vitam Ambrosius quorum autem fides non statim cognitio ubi cognitio fides precedit. Ex hiis apparet aliqua credi que non intelligunt vel sciunt nisi prius credant quedam non intelligi aliquem etiam antequam credant nec tamen sic intelligunt modo ut infusio faciunt et nunc etiam per fidem qua mundantur corda amplius intelligunt quia nisi per fidem diligant deus non mundatur cor ad sciendum eum unde aug. quod est deum scire nisi eum mente conspicere firmiterque percipere. Sed cum prius quam valeamus perspicere et percipere deum sicut percipitur a mundis cordibus nisi per fidem diligatur non potest cor mundari quo ad eum videndum sit aptum. Ecce hic aperte habes quod non potest sciri deus nisi prius diligendo credatur. Supra autem dictum est quod nemo potest credere in deum nisi aliquid intelligat. Unde colligitur non posse sciri et intelligi quedam credenda nisi prius credantur et quedam non credi nisi prius intelligantur et ipsa per fidem amplius intelligi. nec ea que prius creduntur quam intelligantur penitus ignorantur cum fides sit ex auditu ignorantur tamen ex parte quia non sciuntur. creditur ergo quod ignoratur sed non penitus sicut etiam amatur quod ignoratur. Unde aug. scire aliquid et non diligi potest diligi vero quod nescitur quomodo vero possit si non potest nemo diligit deum antequam sciat. ubi autem sunt illa tria fides spes caritas nisi in animo credente quod non videt sperante et amante quod credit. Amatur ergo et quod ignoratur sed tamen creditur.

Rediens addicendum est de sufficientia fidei ad salutem illorum qui precesserunt adventum christi et qui sequuntur. videtur profecisse fides secundum tempus processum sicut profecit cognitio. fides quippe magna dicitur cognitione et articulorum quantitate vel constantia et devotione. Est autem quedam fidei mensura sine qua nequaquam potuit esse salus. unde aplus.

Opportet accedentem credere quod est et quod remunerator est omnium sperantium in se. Sed queritur utrum hoc credere ante adventum et ante legem suffecerat ad salutem. Nam hoc quidem constat hiis temporibus non sufficere. oportet enim universa credi que in symbolo continentur. Sed nec ante adventum nec ante legem videtur hoc suffecisse. quia sine fide mediatoris nullum hominem vel ante vel post fuisse salvum sanctorum auctoritates contestantur. Unde aug. in li. ad optatum. Illa fides sana est qua credimus nullum hominem sive maioris sive minoris etatis liberari a contagio mortis et obligatione peccati quod prima nativitate contraxit nisi per unum mediatorem dei et hominum ihesum christum. cuius hominis eiusdemque dei saluberrima fide etiam illi iusti salvi facti sunt qui priusquam veniret in carnem credebant in carnem venturum. Cum enim est fides

[illegible]

[illegible]

Credidi [illegible] fide

[illegible]

[illegible] fide [illegible]

[illegible]

cognitione / pro comparatione ad efficientiam dicitur magis determinate / pro comparatione [illegible] dicitur [illegible] / tamen cum fides [illegible]

[illegible]

[illegible] Capitulum [illegible]

[illegible]

[illegible]

Item quero [illegible]

[illegible]

[illegible]

529 268

[illegible]

[illegible] ad [illegible] de [illegible]

[illegible] angelus nec [illegible] manifestabitur [illegible]

[illegible] ullum ... [illegible] ... mediatoris

[illegible] ... potest [illegible] esse

[illegible] dominum [illegible] esse [illegible]

[illegible] ... [illegible]

[illegible] ... mediatoris

[illegible] ... mediatoris ... [illegible] ... dubitarent

[illegible] Et est dubium [illegible] [illegible] dubitat / dubitavimus [illegible] Johannem dubitasse [illegible] Non fide [illegible]

et in talium illorum/ Proinde cum omnes iusti sive ante incarnacionem sive post nec vixerint nec vivant/ nisi ex fide incarnacionis christi perfecto quod scriptum est/ non esse aliud nomen sub celo in quo oporteat saluari nos/ ex illo tempore valet ad saluandum genus humanum/ ex quo in adam viciatum est/ Idem nemo liberatur a dampnacione que facta est per adam nisi per fidem ihesu christi/ Idem. eadem fides mediatoris que nos saluat Saluos iustos faciebat antiquos/ pusillos cum magnis/ quia sicut christum credimus in carne venisse/ ita illi venturum/ et sicut nos mortuum/ ita illi moriturum/ et sicut nos resurrexisse/ ita illi resurrecturum/ et nos et illi ad iudicandum vivorum et mortuorum venturum. Gregorius super ezechielem/ Et qui precedebant et qui sequebantur clamabant dicentes osanna filio david etc/ quia omnes electi qui in iudea esse potuerunt/ sive qui nunc in ecclesia sunt in mediatorem dei et hominum crediderunt et credunt [illegible] Ex aliisque pluribus testimoniis perspicue docetur nulli unquam salutem esse factam nisi per fidem mediatoris/ Oportet ergo accedentem credere que supra dixit apostolus sed non sufficit [illegible]

Quid ergo dicetur de illis simplicibus quibus non erat revelatum misterium incarnacionis qui pie crediderunt quod eis traditum fuit/ dici potest nullum fuisse iustum vel saluum cui non esset facta revelacio. vel distincta vel velata in aperto vel in misterio/ distincta ut abrahe et moysi aliisque maioribus qui distinccionem articulorum fidei habebant/ velata ut simplicibus quibus revelatum erat ea esse credenda que credebant illi maiores et docebant Sed eorum distinccionem apertam non habebant/ sicut in ecclesia aliqui sunt minus capaces/ qui articulos symboli distinguere et assignare non valent/ omnia tamen credunt que in symbolo continentur/ credunt enim que ignorant habentes fidem velatam in misterio/ ita et tunc minus capaces ex revelacione sibi facta maioribus credendo inherebant quibus fidem suam quasi committebant Unde Job boves arabant et asine pascebant iuxta eos/ simplices et minores sunt asine pascentes iuxta boves/ quia humilitate maioribus adherendo in misterio credebant que et illi in misterio docebant/ qualis fuit forte [illegible] sarepte

Sed queritur cum sine fide mediatoris/ antiquis non fuerit salus/ sicut neque nec modernis utrum oportuerit illos credere omnia illa de mediatore que nunc credimus/ [illegible] tamen videtur quod suffecit illis tria maxime credere s. nativitatem mortem resurreccionem adventum ad iudicandum/ quod ex premissis verbis augustini colligitur/ ubi ista maxime posuit/ aliis autem videtur habita fide trinitatis id est de misterio incarnacionis fidei sufficisse ut crederent filium dei nasciturum de homine et mediaturum/ qui de iohanne baptista documentum huius rei assumunt qui de morte

[illegible]

[illegible] Et fides [illegible] [illegible] [illegible] Demodo autem [illegible]

Solucio

[illegible]

Ubi est quod Christus spiritualis / ad primum autem dicendum quod sufficiat [illegible]

[illegible]

Est autem spes [illegible] dist. 26 [illegible]

Christi et descensum ad inferos in evangelio dubitasse videtur secundum expositionem Gregorii, qui interrogavit per discipulos: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? quasi: Tu es ille per te ipsum descensurus ad infernum, an alium ad hec sacramenta missurus es? Quidam tamen dicunt eum non dubitasse de ignorantia sed de pietate, id est dubitasse se ostendisse, non quia ignoraverit, sed pietatis affectu compassum esse Christo et eius humilitatem admirando insinuasse.

6

Solet etiam queri de Cornelio, utrum fidem incarnationis habuit, cum dictum est ei: Accepte sunt elemosine tue et exaudite sunt ~~et exaudite sunt~~ orationes tue. Si enim fidem incarnationis non habebat, tunc ergo sine fide incarnationis erat ei iustitia, quia de illo scriptum est quod iustus erat et timens Deum. Si vero fidem incarnationis habebat, ad quid ergo missus est ad eum Petrus? Sane dici potest eum sicut fidem trinitatis ita et incarnationis habuisse Dei revelatione, sed incarnatum iam esse Dei Filium ignorasse, et ideo missus est ad eum Petrus ut iam natum Filium Dei annuntiaret et sacramentum regenerationis ei conferret. Habebat ergo fidem incarnationis, sed an facta vel futura esset non noverat; et ita per fidem pervenit ad opera, et per opera amplius solidatus est in fide. Per fidem enim, ut ait Gregorius, venit ad opera Cornelius; et fide pervenit ad opera. Deum enim verum credebat, sed Filium eius nesciebat incarnatum; per fidem placuit ideo eius opera; sine fide enim impossibile est aliquem placere Deo. Augustinus vero dicit Cornelio dictum esse per angelum: Accepte sunt elemosine et orationes tue, antequam in Christum crederet; nec tamen sine fide aliqua donabat et orabat. Nam quomodo invocabat in quem non credebat? Sed si posset sine fide Christi esse salvus, non ad eum mitteretur architectus et cetera Petrus. Attende quod ait sine fide Christi non posse esse salutem, et tamen Cornelium exauditum antequam crederet in Christum; quod ita potest intelligi, scilicet antequam sciret Christum incarnatum, in quem credebat in misterio.

8

Illud etiam non est pretermittendum, quod fides, spes et caritas et operatio secundum aliquid equalia sunt in patre. Unde Gregorius: Fidem, spem, caritatem atque operationem dum in hac vita vivimus, equales sibi esse aput nos invenimus, quia quantum credimus tantum amamus, et quantum amamus tantum de spe presumimus. Quamvis enim fideles tantum credant quantum sperant et amant, et tantum operantur quantum credunt et amant et sperant; sed tamen maior spe et fide caritas dicitur, quia cum ad Deum speciem pervenitur, spes et fides transit, sed caritas permanet; et quia caritas est mater omnium virtutum, que non ideo post fidem et spem ponitur quod ex eis oriatur, sed quia post illa remanebit aucta; caritas enim numquam excidit. Premissa autem equalitas [illegible] secundum actum intensionem consideranda est. Hinc vero quod hic exprimitur dictum est [illegible]

9

[illegible]

et ideo philosophus dicit etc. non potest consistit [illegible] bonum exspectari [illegible] plenior ad videndum quod obiectum spei exspectationem [illegible] boni quod [illegible] nihil impedit aliquid bonum [illegible] et [illegible] abaque [illegible] et sit [illegible] incedere [illegible] quod [illegible] est [illegible] ad [illegible] ad illud quod [illegible] quae [illegible] sit [illegible] illa [illegible] quod [illegible] ibi [illegible] et videt ut sit [illegible] spiritualia [illegible] philosophus [illegible] spiritualia [illegible] est in bonum [illegible] vel potest [illegible] quod [illegible] spiritualia [illegible] quod [illegible]

quod caritas non est ex fide et spe, sed e converso, videtur obviare quod ait Apostolus: Finis praecepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta. Quod exponens Augustinus cor accepit pro intellectu et conscientiam pro spe. Qualiter, inquit, est caritas finis praecepti procedens de corde puro, id est de puro intellectu ut nihil nisi Deus diligatur, et conscientia, id est de spe bona, fide non ficta, id est simulata? Non ergo caritas fidem vel spem, sed spes et fides caritatem praecedere videntur. Hoc ergo ea ratione traditum intelligere non quod fides et spes tempore vel natura caritatem omnium bonorum matrem praecedat, sed quia caritas sine illis in aliquo esse non potest. Sed illa sine caritate possunt esse, quamvis non sit pia fides vel spes sine caritate. Ideo ergo ex fide et spe procedere dicitur caritas, quia nulli procurant sine istis.

Est autem spes virtus qua spiritualia et aeterna bona sperantur, id est cum fiducia expectantur. Est enim spes certa expectatio futurae beatitudinis veniens ex Dei gratia et ex meritis praecedentibus, vel ipsam spem, quam natura praeit caritas, vel rem speratam, id est beatitudinem aeternam. Sine meritis enim aliquid sperare non spes sed praesumptio dici potest. De quibus sit spes. Et sicut fides ita et spes est de invisibilibus. Unde Augustinus: Fidem appellamus earum rerum quae non videntur; de spe quoque dicitur: Spes quae videtur non est spes; quod enim videt quis, quid sperat? Quod attinet ad non videre, vel quae creduntur vel quae sperantur, fidei speique commune est. Distinguuntur tamen fides et spes sicut vocabulo ita rationabili differentia. Est enim fides malarum rerum et bonarum, quia et bona creduntur et mala, et hoc fide bona non mala. Est etiam fides praeteritarum rerum et praesentium et futurarum: credimus enim mortem Christi quae iam praeteriit; credimus sessionem quae nunc est; credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides suarum rerum est et alienarum. Nam esse quisque credit esse coepisse nec fuisse utique sempiternum, et alia atque alia non modo de aliis hominibus multa quae ad religionem pertinent, verum etiam de angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum, nec nisi futurarum et ad eum pertinentium qui earum spem gerere perhibetur.

Post hoc superest investigare utrum fides et spes in Christo fuerint. Unde tractatus iste sumpsit exordium. Quibusdam tamen non indocte videtur fidem virtutem et spem in eo non fuisse. Sicut etiam beatitatis vel in angelis non sunt, tamen sancti credunt et sperant resurrectionem futuram, et angeli eandem credunt, nec tamen in eis fides vel spes virtus est, quia ideo perspicue contemplando fruuntur, et in Dei verbo resurrectionem futuram sine iudicio non per speculum in aenigmate sed plenissime inspiciunt. Si enim quia credunt resurrectionem futuram ideo verum est eos fidem habere, ergo ea

quod credunt [illegible] aliud [illegible] differentia [illegible] et [illegible] quod [illegible] quia [illegible] fidei [illegible] spei et alia [illegible] quod [illegible] spei [illegible] differentia spei [illegible] quod [illegible] illud quod obiectum [illegible] beatitudo [illegible] spei [illegible] bonum [illegible]

[illegible marginal notes]

consummata post iudicium scilicet fidem habere dicentur, quia credent eam perfecta? Sed sicut tunc credent, nec tamen fidem qua fideles fiunt habebunt, quia non credent absque scientia que non erit enigmatica sed perspicua, ita et modo credunt et sperant resurrectionem nec tamen fidem habent, quia credendo cognoscunt. Venit enim eis quod perfectum est, et evacuatum est quod ex parte est. Venit cognitio et evacuata est fides; venit spes et desiit spes. Ita et Christus in quo fuerunt bona patrie credidit quidem et speravit resurrectionem in tertia die futuram, per quam et per spem rogavit, nec tamen fidem virtutem vel spem habuit, quia non enigmaticam et speculativam sed clarissimam de ea cognitionem habuit, quia non perfectius eam cognovit perfectam quam intellexit futuram. Speravit tamen Christus sicut in psalmo ait: In te Domine speravi; nec tamen fidem vel spem virtutem habuit, quia presentem videbat ea que credebat.

[Et] antiquis vero patribus qui apud inferos usque ad passionem tenebantur, non incongrue dici potest quod fidem et spem virtutem habuerunt, quia credebant et sperabant se visuros Deum per speciem, qualiter eum tunc non videbant, quia non patuit eis [illegible] per speciem ante passionem Christi, qua consummata a fide transierunt ad speciem.

[Si]cut autem Christus fidem et spem non habuit, dilectionem tamen habuit in quantum homo tantum, qua maior esse non valet: qui ex caritate eximia animam posuit pro amicis et inimicis; habuit enim in corde caritatem quam nobis opere exhibuit, ut exhibitionis forma nos ad diligendum instrueret. Hic aliquid dicendum est de caritate et modo et ordine diligendi Deum et proximum.

[C]aritas est dilectio qua diligitur Deus propter se et proximus propter Deum vel in Deo. Et habet duo mandata: unum pertinens ad dilectionem Dei, quod est maximum in lege mandatum; alterum pertinens ad dilectionem proximi, illi simile. Primum est: diliges Dominum ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, quod scriptum est in Deuteronomio. Secundum est: diliges proximum tuum sicut te ipsum. In hiis duobus mandatis tota lex pendet et prophete. Finis enim precepti est dilectio, et ea gemina, scilicet Dei et proximi est.

[Hi]c queritur si eadem ipsa dilectione diligitur Deus qua diligitur proximus, an alia sit dilectio Dei et alia proximi. Eadem sane dilectio est qua diligitur Deus et proximus, que Spiritus Sanctus est, ut supra dictum est, quia Deus caritas est. Unde Augustinus: Johannes ait: Non potest Deum diligere quem non videt, qui fratrem quem videt non diligit. Sed si eum quem videt humano visu spirituali caritate diligeret, videret Deum qui est ipsa caritas visu interiori quo videri potest. Qui ergo fratrem quem videt non diligit, Deum qui est dilectio qua caret, qui fratrem non diligit, quomodo potest diligere? Ex una enim eademque caritate Deum proximumque

p(ro)b(atur) [illegible] non nisi futura(m) quia beatitudo non est futura [illegible]
[illegible] spes non est nisi rei futura [illegible]
habe(n)t spem. Item [illegible] ad
[illegible] quia [illegible] nobis aut [illegible]
[illegible] redemptionis [illegible]

[illegible]

Item argum(en)t(u)m [illegible] in fidem et
spem [illegible] in [illegible] in angel(is)
[illegible]

[illegible]

[illegible]

Item aud[it]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

diligimus, sed Deum propter Deum, nos vero et proximum propter Deum.

Si ergo una eademque caritas est Dei et proximi, quare dicitur gemina? Propter duo dilecta, scilicet Deum et proximum. Et si cum una sit caritas, duo tamen diversa ea diliguntur, scilicet Deus et homo vel angelus. Pro quo etiam duo sunt mandata, quia cum eadem caritas utroque commendetur, diversa tamen diligi praecipiuntur. Unde Augustinus: Arbitror ideo Spiritum Sanctum bis datum, semel in terra et iterum de caelo, ut commendarentur nobis duo praecepta caritatis, scilicet Dei et proximi. Una est caritas et duo praecepta, unus Spiritus et duo data, quia alia caritas non diligit proximum nisi illa quae diligit Deum. Qua ergo caritate proximum diligimus, ipsa Deum diligimus. Sed quia aliud est Deus, aliud est proximus, et si una caritate diliguntur, ideo forte duo praecepta dicuntur, et alterum maius, alterum minus. Vel propter duos motus qui in mente gignuntur, dum Deus diligitur et proximus; movetur enim mens ad diligendum Deum, movetur ad diligendum proximum, et multo magis erga Deum quam erga proximum.

Consequenter modum utriusque dilectionis aditamus. Haec regula, ut ait Augustinus, dilectionis divinitus constituta est: ut Deum propter se et toto corde, proximum diligas sicut te ipsum, id est ad quod propter quod te ipsum diligere debes. In bono enim propter Deum te ipsum diligere debes; in bono ergo diligendus est proximus, non in malo, et propter Deum. Proximum vero omnem hominem oportet intelligi, quia nemo est cum quo sit male operandum. Qui ergo amat homines, vel quia iusti sunt vel ut iusti sint amare debet; hoc est in Deo vel propter Deum. Sic enim te ipsum amare debes, scilicet in Deo vel propter Deum, id est quia iustus es vel ut iustus sis. Qui enim aliter se diligit, iniuste se diligit, quia ad hoc se diligit ut sit iniustus; ad hoc ergo ut sit malus; non ergo iam se diligit, quia qui diligit iniquitatem odit animam suam. Augustinus in libro XIV de civitate Dei: Sic condita est mens humana ut numquam sui non meminerit, numquam se non intelligat, numquam se non diligat. Sed quoniam qui odit aliquem nocere ei studet, non immerito et mens hominis quando sibi nocet se odisse dicitur. Nesciens enim sibi vult male, dum non putat sibi obesse quod vult. Sed tamen male sibi vult cum id vult quod obsit ei, secundum illud: Qui diligit iniquitatem odit animam suam. Qui ergo diligere se novit, Deum diligit; qui vero non diligit Deum, etiam si se diligit, quod ei naturaliter est inditum, tamen non incongrue se odisse dicitur, cum id agit quod sibi adversatur, et se ipsum tamquam suus inimicus insequitur. Modus ergo diligendi praecipiendus est homini, id est quomodo se diligat ut prosit sibi. Quin autem se diligat et prodesse sibi velit dubitare dementis est. Modus autem praecipitur cum ait: sicut te ipsum, ut proximum diligas ad quod te ipsum. Si ergo te non propter te diligere debes, sed propter illum ubi dilectionis tuae rectissimus finis

[illegible]

est non succenseat alius ab homo si prius xpm dm diligit/ huius dilectionis
modum ueritas insinuat dicens mandatum nouum do uobis ut di in se
de uos & ad qd dilexi uos s. ut filii lucis sitis ut uitam habeatis
dilectionis autem dei modus insinuatur cum dr ex toto
corde & ex toto intellectu ex tota anima & ex uoluntate/ ex tota mente & ex me
moria. Ut omnes cogitationes
et omnem uitam & omnem intellectum in illum conferas/ a quo habes ea que
confers/ hec dicens nullam partem nostre uite relinquit que uacare debeat
Sed quicquid uenit in animum illuc rapiatur quo dilectionis impetus currit
& dilige dnm [illegible] modus est diligendi dnm & sunt isti duo modi diligendi
deum ut quibusdam placet. Illud autem
preceptum non penitus impletur ab homine in hac uita mortali sed ex parte
non ex toto quia ex parte diligimus sicut ex parte cognoscimus/ in futuro autem im
plebitur ex toto unde aug. cum adhuc est aliquid carnalis concupiscentie non
omnimodo ex tota anima deus diligitur caro tamen non dr concupiscere nisi quia car
nalis anima concupiscit. Cum autem uenit qd perfectum est ut destruatur qd ex parte
est. i. iam ex parte non sit sed ex toto caritas non auferetur sed augebitur et
implebitur/ in qua plenitudine illud preceptum caritatis implebitur/ diliges
dnm deum tuum ex toto corde tuo & c. tunc enim [illegible] sine peccato/ quia nulla
erit lex repugnans menti. tunc prorsus toto corde tota mente tota anima
diliges dnm. qd est summum preceptum
Sed cur precipitur homini ista perfectio cum in hac uita nemo [illegible] cum habeat
quia non recte curritur si quo currendum est nesciatur/ quo autem currendum sit
nullis preceptis ostenderetur [illegible] habes cur illud preceptum est qd hic pe
nitus in plenitudine non potest impleri tamen ex parte/ sed secundum perfectionem uie alia est
cum perfectio currentis/ alia peruenientis/ sicut hoc mandatum ut cursor plus dnm
ante omnia & omnibus diligit/ nec tamen omnino perficit
In his autem duo precepta sunt caritatis proximorum
sepe unum ponitur/ ut cum [illegible] Cum nec deus sine
proximo/ nec proximus sine deo diligi potest/ unde apostolus omne mandatum
legis dicit instaurari & contineri & impleri in hoc verbo diliges proximum
tuum sicut te ipsum. Et xps dilectionem proximi
specialiter commemorat dicens mandatum nouum do ut di in se & c. & ad
qd dilexi uos/ ubi illud mandatum maius dilectionis dei uidetur pretermissum
missum/ sed bene intelligentibus utrumque inuenitur in singulis quia qui diligit deum
non potest eum contempnere quem deus precepit diligi/ et qui diligit proximum
qd in eo diligit nisi deum/ ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta
quam distinguens dns ait. Sicut dilexi uos quid enim nisi deum diligit

[illegible]

in nobis, non quem habeamus sed ut habeamus, sicut medicus egros, et quid in eis diligit nisi salutem quam cupit revocare, non morbum quem venit expellere, sic et nos invicem diligamus ut quantum possumus invicem ad habendum in nobis deum ex dilectione attrahamus.

Sed que hac dilectione diligenda sunt iam inquirimus. Non enim omnia ut ait aug. quibus utendum est diligenda sunt, sed ea que vel nobiscum societate quadam referuntur in deum sicut est homo vel angelus, vel ad nos relata beneficio dei per nos indigent, ut corpus, quod etiam precipiendum est diligi ut ei ordinate prudenter consulatur.

Et queri potest utrum illo mandato dilectionis proximi totum proximum i. animam et corpus, nos et ipsos totos diligere precipiamur, atque quod dicimus omne genus diligendarum rerum in illis duobus mandatis contineri.

Quatuor enim diligenda sunt ut ait aug. unum quod supra nos est s. deus, alterum quod nos sumus, tertium quod iuxta nos est s. proximus, quartum quod infra nos est s. corpus. De secundo et quarto nulla precepta danda erant s. ut diligamus nos et corpus nostrum. Preceptum autem diligi deum et proximum, ut ait aug. se quisque diligat precepto non est opus, quantumlibet enim quis excidat a veritate remanet illi dilectio sui et dilectio corporis sui, quia nemo unquam carnem suam odio habuit. Nam viri ipsi qui corpus suum cruciant non corpus eius sed corruptiones eius et pondus oderunt. Hic videtur aug. tradere quod ex precepto non teneamur diligere nos ipsos vel corpus nostrum. Quod si est, non omne genus diligendarum rerum illis duobus preceptis continetur, cum et nos ipsos et corpus nostrum diligere debeamus, ad quod neutrum est preceptum. Cum scriptum sit qui diligit iniquitatem odit animam suam. Sed specialiter de hoc preceptum non erat dandum, nec speciali mandato opus erat ut traderetur ut quisque se vel corpus suum diligeret, quia hoc in illo precepto continetur: diliges proximum tuum sicut te ipsum, ubi enim proximum totum ut te totum diligere debes. Unde aug. in eodem: Sic te totum intelligas i. animam et corpus, et proximum tuum totum i. animam et corpus, homo enim ex anima constat et corpore. Nulla rerum diligendarum genus in hiis duobus preceptis pretermissum est. Cum precurrat dilectio dei eiusque dilectionis modus prescriptus appareat et sequatur dilectio proximi, de tua dilectione nichil dictum videtur. Sed cum dictum est diliges proximum tuum sicut te ipsum, simul et tui abs te dilectio tua pretermissa non est. Ecce hic aperte dicit in illo precepto non modo proximi sed etiam nostri dilectionem contineri, et totius proximi et totius mei. Ex quo apparet quod dictum est de secundo et quarto [illegible]

[illegible]

[illegible]

quarto id est de dilectione nostri corporis nostri nulla precepta danda esse, ita est intelligendum scilicet specialia et divisa, quia in illo uno totum continetur. Et quia id quod sumus et quod infra nos est, ad nos tamen pertinens, nature lege diligimus, quod in bestiis etiam est, ideo quia et de illo quod supra nos et de illo quod iuxta nos est divisa precepta suscepimus, in quorum altero eius quod sumus et illius quod infra nos est dilectio continetur.

Utrum autem hoc quod de angelis utrum ad illud preceptum dilectionis proximi etiam dilectio pertineat angelorum.

Nam quod nullum hominem excepit, qui precepit proximum diligere, dominus in parabola semivivi relicti ostendit cum dicitur proximum qui erga illum extitit misericors. Deinde subdit: Vade et tu fac similiter. Ut eum proximum intelligamus cui vel exhibendum est officium misericordie si indiget vel exhibendum esset si indigeret. Nullum vero exceptum esse cui misericordie negandum sit officium, quis non videat cum usque ad inimicos et mandatum porrectum sit domino dicente: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Manifestum est ergo omnem hominem proximum esse deputandum.

Proximi vero nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Unde consequens est eum [illegible] prebendum et a quo prebendum est officium misericordie recte proximum dici. Manifestum est ergo precepto dilectionis proximi et sanctos angelos contineri, a quibus nobis tanta impenduntur officia misericordie ex quo et dominus proximum se nostrum dici voluit, ut in parabola [illegible] sig. et in propheta quasi proximum et quasi fratrem nostrum sic complacebam. Sed quia excellentior ac supra naturam nostram est divina substantia, preceptum dilectionis dei a proximi dilectione distinctum est. Ideo licet deus omnia nobis impendat beneficia, non tamen nomine proximi includitur in illo precepto, quem non sicut nos diligere debemus sed plus quam nos toto corde etc. Christum vero in quantum homo est sicut nos diligere debemus, cuiusque hominis dilectio illo continetur mandato, quem etiam secundum hominem magis quam nos, sed non quantum deum debemus diligere, quia in quantum est homo minor est deo.

Hic notandum est proximum dici diversis modis, scilicet conditione pure naturalitatis, [illegible] conversionis, propinquitate cognationis, vel beneficiorum exhibitionis.

Post predicta de ordine caritatis agendum est, quia dicit sponsa: Introduxit me rex in cellam vinariam et ordinavit in me caritatem. Videamus ergo ordinem quid prius, quid post esse debeat. Parum enim cuiquam prodest agnitam scire quid facias et nescire ordinem faciendi. Non est perfecte caritatis ordinis namque ignorantia continebat [illegible]. Ordinem vero diligendi Augustinus insinuat dicens: ipse est qui ordinatam habet

[illegible]

Q[uaestio] 28

Utrum [illegible]

Dis[tinctio] 28 [illegible] delectatio [illegible] [illegible]

[illegible]

Cap[itulum] 27 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Cap[itulum] 37 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Postea dicitur diligenda

[illegible]

Ordine sui dilecti

[illegible]

De inimicis

[illegible]

dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod diligendum est, aut eque diligat quod minus est vel amplius diligendum, aut minus vel amplius diligendum quod nimis vel amplius quod eque diligendum est. Omnis peccator, in quantum peccator, non est diligendus; et omnis homo, in quantum homo, est homo diligendus est propter deum; deus vero propter se ipsum. Et deus propter se omni homine amplius diligendus est, et amplius quisque deum debet diligere quam se ipsum. Item amplius alius homo diligendus est quam corpus nostrum, quia propter deum omnia ista diligenda sunt, et potest nobis cum deo perfrui quod non potest corpus, quia corpus per animam vivit qua fruimur deo. Audisti aliqua de ordine caritatis, ubi expressum est nos amplius debere diligere deum quam omnes homines vel nos ipsos, et amplius animam alterius hominis quam corpus proprium. In commendatione ordinis diligendorum supra posita, prius ponitur quod supra nos, secundo quod nos sumus, tertio quod iuxta nos est, quarto quod infra nos est. Ubi ordo diligendi in similari videtur exceptione rationis, non est aut apud te, omnes homines pariter debeamus diligere tantum quantum nos vel minus. Cum ergo haec sit questio quam explicare fortium [illegible], verba videntur plana. Quidam enim tradere videntur quod pari affectu diligendi sunt, sed in effectu, id est exhibitione obsequii, distinctio observanda sit. Unde Augustinus: Omnes homines eque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est qui pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Sorte enim huiusmodi est que propinquitate temporali colligatus adheret; ex quo illis positus illi dandum esse. Idem super epistolam ad Galathas: Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei, id est ad christianos. Omnibus enim pari dilectione vita eterna optanda est, et si non omnibus eadem possint exhiberi dilectionis officia, que maxime his sunt exhibenda qui sunt invicem membra, qui habent eundem patrem. His aliisque auctoritatibus innituntur qui dicunt omnes homines pariter diligendos esse caritatis affectu, sed in operis exhibitione distare.

Quibus obviat illud preceptum legis de diligendis parentibus: Honora patrem et matrem, ut sis longevus super terram. Utique illud enim specialiter preciperetur de parentibus nisi maiori dilectione forent diligendi. Sed hoc illi referendum dicunt ad exteriorem exhibitionem, in qua preponendi sunt parentes. Unde honora dixit, non dilige. Obiciunt etiam illud quod Ieronimus super Ezechielem ait, scilicet ut ordinem caritatis, sicut scriptum est: Ordinavit in me caritatem. Post deum patrem diligamus, quorum pater diligit, et mater et filius et filia, frater et soror, dum hec quorum diligendi exprimitur ordinem super illud Canticorum: Ordinavit in me caritatem, aut multorum caritas

[illegible]

inordinata est, quod in primo est ponit tertium vel quartum. Primo deus diligendus. Secundo parentes, inde filii, post domestici, qui si boni sunt malis filiis preponendi sunt. Sed hoc in evangelio ad cuiusque dilectionem ponit primum: diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo et ex omnibus viribus tuis, et proximum tuum sicut te ipsum, virtute; et inimicos non ex tota virtute sed sicut te ipsum, sed simpliciter sufficit eum quod diligimus et non odio habemus. Et ex premissis apte insinuatur quod in affectu caritatis distinctio sit habenda, ut deum affectu non pari homines diligamus, et ante omnia deum. Secundo nos ipsos, tertio parentes, et inde filios et fratres, post domesticos, demum inimicos diligamus. Sed inquirunt illi qui de ordine dilectionis super dictum esse referenda ad exhibitionem operum que deinde proximis exhibenda sunt, primo parentibus, inde filiis, post domesticis, demum inimicis, deum vero tam affectu quam obsequii exhibitione ante omnia diligendum.

Horum etiam non nulli tradunt affectu caritatis

tamen proximos esse diligendos quantum nos ipsos diligimus, quod confirmant auctoritate Augustini qui ait: Nec illa quod iam moveat quantum caritatis fratri debeamus impendere, quantum deo. Incomparabiliter plus deo quam nobis, fratri vero quantum nobis. Nos autem tanto magis diligimus quanto magis diligimus deum, et cetera. Et premissis testimoniis Augustini asserunt omnes homines pariter diligendos esse a nobis et tantum quantum nos, deum autem plus quam nos, corpus autem minus quam nos vel proximos. Nec in enumeratione premissa quatuor diligendorum ordinem diligendi assignari dicunt, sed tantum que diligenda sunt.

Et tamen quia premissa verba aiunt ordinem diligendi

secundum affectum magis quam secundum effectum diligenter intuentibus explicare in dentur, non indocte alii dicunt non modo in exhibitione operis, sed etiam in affectu caritatis ordinem deinceps statutum esse, ut ante omnia diligamus deum, secundo nos, tertio parentes, quarto filios vel fratres, et cetera, postea domesticos, demum inimicos. Quod autem Augustinus dicit pariter omnes esse diligendos et pari dilectione omnibus nos optandam, ita accipi potest ut paritas non ad effectum referatur, sed ad bonum quod eis optatur, quia caritate omnibus optare debemus ut pervenire bona mereantur, sicut apostolus ait: volo omnes homines esse sicut me. Optanda est enim minoribus pro se maiorum et ut ipsi sicut pro se, et sic pariter mereantur beatitudinem, vel pari dilectione, id est eadem dilectione omnes diligendi sunt. Item quod ait ut tantum diligamus fratres quantum nos, ita intelligi potest, id est ad tantum bonum diligamus fratres ad quantum nos, ut tantum bonum optemus eis in eternitate quantum nobis, et si non tanto affectu, vel ibi quantum

[illegible]

[illegible]

similitudinis est nota non quantitatis

Solet etiam queri si parentes nostri mali sunt vel filii vel fratres an magis vel minus diligendi sunt aliis bonis ratione huius nobis non copulatis / videtur quod magis sunt diligendi boni qui nobis carne non sunt coniuncti quam mali carne coniuncti / quia nobis sunt coniuncti conglutinio caritatis. Sanctior est enim copula cordium quam corporum. Unde beda de illo verbis dominus mater mea et fratres mei hii sunt qui verbum dei faciunt etc. / non iniuriose negligit matrem nec matrem negat que etiam de cruce agnoscitur. Sed religiosiores monstrant nexum copule quam corporum. Nuptiarum latebrosa quod h[oc] est / nec a nobis plene absolvenda propter ea omnibus ad alia

Quem cum super precepit illis inimicos non ex tota virtute non sicut teipsum iubet diligere sed simpliciter / sufficit enim quod diligimus et odio non habemus / quod non ita accipiendum est quasi sufficiat tibi diligere inimicum tuum sicut te ipsum quia omnes et amicos et inimicos sicut teipsum diligere debes / sed ad ordinem gradus diligendi deum proximum et inimicum qui tamen proximus est / Ita deus ponit cum ait / diliges deum ex tota virtute et proximum sicut teipsum. non ait ex tota virtute / ut ostendat proximum diligendum minus quam deum / dicit etiam diligite inimicos / nec addit ex tota virtute nec sicut teipsum. sed simpliciter. / sufficit enim quod diligimus et non odio habemus. i. sufficit dicere ut diligamus et odio non habeamus / non quod eos diligere debeamus sicut nos. quia proximi sunt / sed sufficit si eos diligimus minus quam alios proximos quos dilectionis genus iniunxit

Solet etiam queri cur deus precipit diligere inimicos cum alibi precipiat odio habere parentes et filios / ad quod dicendum est duo esse diligenda in homine / naturam et virtutem. vicium vero contrarium odiendum. Parentes ergo inquantum mali sunt odiandi sunt et inimici diligendi inquantum homines / diligamus ergo inimicos lucrandos regno dei / et odiamus in parentibus si impediunt nos a regno dei / et in omnibus pariter vitia diligamus quod dei sunt

Sciendum quoque est diversos esse gradus caritatis / est enim caritas incipiens. proficiens. perfecta. et perfectissima / unde augustinus / perfecta caritas h[ec] est ut quis paratus sit pro fratribus etiam mori. sed numquid mox ut / nascitur iam fuit nata iam prorsus perfecta est. immo ut perficiatur nascitur / cum fuit nata nutritur / cum fuit nutrita roboratur / cum fuit roborata perficitur / cum ad perfectionem venerit dicit cupio dissolvi et esse cum christo. Hic apte progressus caritatis insinuatur. Quam perfectionem etiam veritas commendat dicens. maiorem hac dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis / quod utique dictum est de cope dilectionis quia maior dilectionis effectus non est quam ponere

Solucio q[uesti]o[n]is [illegible]

[illegible]

[illegible] ... caritas ... ut ... mori ... [illegible]
... diligit ... Deum ... [illegible]
... [illegible] ... nobilissimum ... Dei ... [illegible]
... [illegible] ... perfectissima ... [illegible]

animam pro aliis. Nec te moveat quod ait paucis, qui cum autem paucis possit, potius pro inimicis adhuc ut ipsi faciat [illegible]

Solet quaeri quid potius sit pluribusque melius diligere amicos an diligere inimicos. Sed haec comparatio implicata est. Si enim conferatur dilectio amicorum cum dilectione amicorum et eadem inimicorum, promptum est absolutio. Sed si in aliquo uno homine qui diligit simul amicum et inimicum, quid horum potius sit, quaeritur, obscura est visio, quia de motu mentis agitur de quo non est nobis facile iudicium, an unus et idem motus sit erga amicum et inimicum. Sed erga amicum intensior, an duo, unus erga inimicum qui dicitur difficilior, alter erga amicum qui videtur ferventior. Sed si unus, sic in magnitudine putatur melior qui est ferventior. Sed si unus idem, quod inde potior ubi est ardentior, non in hoc est innatum. Augustinus tamen sentire videtur maius esse diligere inimicum quam amicum, qui perfectorum dicit esse diligere inimicos et benefacere eis. Neque hac tanta multitudine impleri quanta exauditur in oratione, dum dicitur: Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Illam enim sponsionem dicit a multis impleri qui non diligunt inimicos. Ait enim: sic magnum est erga eum qui tibi nihil mali fecerit esse benevolum et beneficum; illud multo grandius et magnificentissimae bonitatis est, ut tuum quoque inimicum diligas, et ei qui tibi malum vult et si potest facit, tu semper bonum velis faciasque quod possis, audiens dicentem Deum: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Sed quia perfectorum filiorum Dei est illud, quo quidem quisque fidelis debet se extendere et humanum animum ad hunc affectum orando Dominum secumque agendo luctandoque perducere, tamen quia hoc tam magnum bonum tantae multitudinis non est quantam credimus exaudiri cum dicitur in oratione: Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, procul dubio verba sponsionis huius implentur si homo qui nondum ita profecit ut iam diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccavit in eum ut ei dimittat, dimittit ex corde, qui etiam sibi roganti vult dimitti, cum orat et dicit: Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Cum vero eum rogat hominem in quem peccavit, si peccato suo movetur ut roget, non est adhuc deputandus inimicus ut eum diligere sit difficile, sicut erat quando inimicitias exercebat. Quisquis autem roganti et paenitenti non dimittit, non existimet a Domino sua peccata dimitti, quia mentiri Veritas non potest. Quem enim dominus docuit orationem hanc in ea summam potius commendavit dicens: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester. Si vero non dimiseritis, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Ecce hinc habetur videre quod perperam immaioris virtutis esse diligere inimicum et benefacere ei

[illegible] ... caritate ... [illegible] ... Deum ... [illegible]
... [illegible] ... perfectus ... [illegible]
... [illegible] ... cupio dissolvi et esse cum Christo ... [illegible]
... [illegible] ... caelestium ... [illegible]
... [illegible] ... perfectus ... [illegible]
... [illegible] ... caritas ... [illegible]
... [illegible]

[illegible]

D[omi]nica 30. [illegible] ... diligere inimicos ... [illegible]

[illegible] ... Secundo d[ici]t ... [illegible] ... simul diligere amicos et inimicos ... [illegible]

[illegible]

Item [illegible] ... diligere inimicos ... [illegible]

[illegible]

Item [illegible] ... diligere inimicos ... [illegible]

[illegible]

omnium hominum inimicos hic scripti ... [illegible] ... non deleantur
[illegible] ... in delictis ... [illegible]
... [illegible] ... adeo inimicos ... [illegible]
[illegible]
... et inimicis ... [illegible]
... [illegible] ...
... [illegible] ... multitudinem ... [illegible]
... [illegible] ... hec est bonitas ... [illegible]

Item quod non ... [illegible]

[illegible]

vis ... [illegible] ... dicit ... [illegible]
[illegible]

Iterum queritur ... [illegible] ... dicit ... scriptus in libro vite ... [illegible]

[illegible]

quam illum qui nichil mali faciat nobis vel amicum / quod si quis simpliciter concedere voluit / dicens intensius diligi amicus quam inimicus. et ideo potius illud isto debet ista solutio premissam intelligentiam dicens ibi comparacionem factam inter dilectionem qua tamen diligatur amicus // et inimicus diligatur // Illud vero quod sequitur magis nos monet quod scilicet dicit non esse tante multitudinis diligere inimicos quanta / exauditur cum dicitur dimitte nobis etc. ubi dat intelligi quod alicui adeo dimittuntur peccata, non diligenti inimicum. Si tamen sic rogant qui ipse penitueri dimittit / sed cum peccata non dimittuntur alicui adulto nisi caritatem habeat sequitur ut caritatem habeat qui non diligit inimicum / quod ergo nomine proximi omnis homo intelligitur in illo mandato diliges proximum tuum sicut teipsum. Si cum omnis homo proximus est. tunc inimicus / precipimur ergo et inimicos diligere / et quia illud preceptum generale est. omnibus precipitur omnes homines diligere. etiam inimicos / quod quia hic dicitur / simpliciter tenere volentes illud preceptum debent dicentes / illud dari perfectis in precepto diligere omnem hominem etiam inimicum. minoribus vero in consilium / in preceptum vero eos diligere qui nichil mali fecerunt eis. et inimicos non odire / Sed melius est ut intelligatur omnibus illo mandato precipi diligere cunctos / etiam inimicos / cui sensui attestantur supradicte auctoritates et alie multe / Illud vero Augustini novissime positum de perfecta caritate dictum intelligitur. que tamen est perfectorum / qui non solum amicos sed etiam inimicos perfecte diligunt / eis quod benefaciunt quia perfecta dilectionis non est tante multitudinis quanta exauditur in oratione dominica / et hec revera grande est et eximie bonitatis scilicet perfecte diligere inimicum. Ita tamen dicit impleri verba illius sponsionis ab homine qui non ita perfecit ut diligat inimicum de dilectione perfecta accipiendum est

Illud quoque non est pretereundum quod quidam asserunt caritatem semel habitam ab aliquo non posse excidere. nullum quod dampnandum habere alii hoc. qui hanc traditionem sub dictis muniunt testimoniis / apostolus ait caritas nunquam excidet / Augustinus etiam inquit caritas que deseri potest nunquam vera fuit. Item caritas est fons proprius et singularis bonorum cum non communicat alienus. Alieni sunt omnes qui audituri sunt. Non novi vos / dicit fonte scriptura ait / fons aque tue sit tibi proprius. et nemo alienus communicet. Si autem alieni sunt qui audituri sunt vocem illam. non ergo huic fonti communicat dampnandus. Item Augustinus super epistolam Johannis / radicata est caritas securus esto nichil mali procedet. Item Gregorius in moralibus valida est

[illegible]

Hugo [illegible]

[illegible] ubi [illegible] quod deus [illegible] amat [illegible] / [illegible] petrus / [illegible] Michael [illegible] / [illegible] plus [illegible] diligit / plus [illegible] / [illegible] plus [illegible] / [illegible] quod [illegible] dilectus fuit paulus [illegible] Item [illegible] diligere [illegible] / [illegible] nulla [illegible] / [illegible] dilige [illegible] /

ut mors dilectio. virtuti enim mortis dilectio comparatur / quia nimirum mentem quam semel cepit / a dilectione mundi funditus occidit / Item aug. super epistolam Johannis / vincitur invisibilibus caritas est que in quantum fuit radix vel [illegible] que ardente sole arescere non potest / nutritur calore Solis / non arescit Item Beda super Johannem querendum est quo spiritualiter filii dei agnoscendi signum fuit quod super eum descendit et mansit spiritus / quid magis est filio dei quod in ipso manere spiritus asseritur Notandum quod quod semper in domino spiritus mansit / in sanctis vero quamdiu mortale corpus gestant / partim semper maneat partim rediturus recedat / manet enim apud eos ut in bonis insistant actibus recedit vero ad tempus ne semper infirmos curandi mortuos suscitandi demones eiciendi vel etiam prophetandi habeant facultatem / manet ergo semper ut possint habere virtutes ut mirabiliter ipsi vivant / venit ad tempus ut etiam aliis per signa miraculorum quales sunt intus effulgeant Item Greg. / in sanctorum cordibus secundum quasdam virtutes semper manet spiritus / secundum quasdam recessurus venit et venturus recedit / in hiis virtutibus sine quibus ad vitam non pervenitur in electorum suorum cordibus permanet in hiis vero per quas sanctitatis virtus ostenditur ut in exhibicione miraculorum / aliquando adest aliquando se subtrahit. Item Amb. / perfecta caritas est que in adversitate deficit / [illegible] vide quod caritas semel habita non amittitur / [illegible] quidam [illegible] provocatam presumptionem audacia dicentes caritatem non habere adampnandis nec umquam habitam posse amitti / quos ita vincat auctoritas / Quidam enim ad tempus sunt boni / qui postea sunt mali et econverso / Unde quorundam nomina Christus dicit esse scripta in libro vite / qui tamen postea abierunt retro Sed scriptura dicit non secundum prescientiam sed secundum presentem iusticiam cum deserviebant quia digni erant tunc illo bono quod habebant sunt perscripti secundum prescientiam Unde ambrosius super ezech. quibusdam gratia data est in usum ut Sauli et Jude et illis discipulis quibus dominus dixit esse nomina vestra scripta sunt in celis / postea habierunt retro Sed hoc dixit propter iusticiam cum deserviebant quia boni erant / scriptum enim ante sunt mali qui futuri sunt boni et aliquotiens plures sunt boni qui futuri sunt [illegible] mali secundum quod dicitur scribi in libro vite et deleri.

Quod non aptius ait caritas numquam excidit nullatenus [illegible] fuerit / dignitatem enim caritatis ostendens dicit eam non excidere quia habet et numquam fuisse vera que deseri potest. non ad essenciam caritatis refertur sed ad efficaciam quia non efficit caritas quod deserit in hominem vere beatum [illegible] perducit ad verum bonum / [illegible] etiam [illegible] dampnandi non [illegible]

Item [illegible] dilectio dei est [illegible] dilectio dei est [illegible]

[illegible] diligere deum est [illegible] deus non [illegible] aliud [illegible] diligit Item deus [illegible] dilectio dei [illegible] diligit [illegible] dilectio est [illegible] dei dilectio non est [illegible]

[illegible] dilectio dei [illegible] deus [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Cap. 37 [illegible] diligit plus [illegible] / [illegible] diligit / [illegible] [illegible] cum diligit / quia cum placet ei [illegible] qui [illegible] sunt / 2o dicit [illegible] / 3o dicit [illegible] non comutabilem [illegible] / [illegible] bona / alium admonita diligit / aliquos admonitos [illegible]

sunt in fine quia non pseveraverunt / pt tamen hec ratio que de caritate dicta est
de pfecta intelligi quam soli pfecti hnt / que semel habita non amittitur / Exor
dia vo caritatis alia crescunt alia deficiunt. Sunt enim exordia caritatis et
pfectus et pvectus / quibus gradibus ille distinxit qui parabolam illam intelligit Sic
est regnum dei quemadmodum si iactet homo semen in terra et dormiat et
exurgat semen et germinet et crescat etc. Et si ergo pfecta caritas sic radicata
est ut amitti nequeat / incipiens tamen et provecta amitti pt et sepe amittitur
Sed dum hi non sunt inter quos caritas non valet perire / quod aug ostendit inquiens
Sicut radix omnium malorum est cupiditas / radix omnium bonorum caritas Simul ambe
esse non possunt nisi una radicitus evulsa fuerit alia plantari non pt Sine causa
conatur aliquis ramos incidere si radicem non contendit evellere

Attendendum est etiam quomodo fides et spes

Cetera dicantur evacuari quia ex parte sunt et non caritas
cum ipsa ex parte sit / ex parte enim id est imperfecte diligimus sicut ex parte scimus / ut etsi in
supplementum [illegible] / Cum ergo omne quod ex parte est evacuetur cur caritas excipitur
que dicitur numquam excidere / caritas quidem etiam ex parte est ut sepe sancti docent / quia
ex parte diligimus nunc / sed non ipsa evacuabitur imperfectio que ex parte est / quia tolletur
imperfectio et addetur pfectio / remanebitque ipsa aucta / et actus eius / et modus di
ligendi / ut diligas dnm deum tuum ex toto corde et proximum sicut te / sed imperfectionis
modus eliminabitur / fides vero et spes penitus evacuabuntur / scientia vero secundum
actum et modum suum qui nunc est non secundum suam essentiam tolletur / ipsa enim
in nobis semper remanebit sed alium tenebit usum et modum

Hic nunc querere superest / si xpus secundum quod homo
ordinem diligendi pscriptum servavit / quod scilicet est ut omnem hominem sicut
seipsum dilexit / omnibus ergo vitam optavit / omnesque salvos fieri voluit
sed non omnes salvi sunt / ita non est factum quod optavit Sed non est igno
randum in eo fuisse caritatem iuxta modum patrie non vie / et ergo ordinem
diligendi implesse qui fruuntur in patria non in via / qui enim in patria sunt
id est beatificati sunt / adeo iusticie dei addicti sunt ut nihil eis placeat nisi
quod deo placet / ac per hoc illorum tantum salutem diligunt et volunt quos deus vult
salvari / seque solos sicut se diligunt / ita et xpus electos tantum sicut se dilexit
eorumque salutem optavit

Premissis addiciendum est de dilectione dei qua ipse dilexit nos que
non est alia quam illa qua diligimus eum / dilectio autem dei divi
na usia est / eadem qua dilectione pater et filius et spiritus sanctus se diligunt et nos

[illegible] Cap. 67 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ut supra disseruimus/ cum eius dilectio sit immutabilis et eterna/ aliquem tamen magis
aliud minus diligit Unde Aug. super Jo. incomprehensibilis est eius dilectio atque
immutabilis qua deus in suo quoque amat quod fecit/ sicut odit quod fecimus
miro ergo et divino modo etiam quos odit diligit nos/ et hec quidem in omni [illegible]
intelligi potest [illegible]/ quis ergo digne possit eloqui quantum diligit membra unigeniti sui et quanto amplius unigenitum ipsum. de quo etiam dictum est Nichil
odisti eorum que fecisti/ ex hys perpenditur quod deus omnes creaturas suas diligit/ quia
scriptum est Nichil odisti eorum que fecisti. Et item Vidit deus cuncta que fecerat
et erant valde bona. Si omnia que fecit bona sunt/ et omne bonum diligit/ omnia
ergo diligit que fecit/ sed tamen ea magis diligit creaturas rationales/ et de illis amplius
eas que sunt membra unigeniti sui/ et multo magis ipsum unigenitum suum.
[illegible] dilectio dei immutabilis sit
et ideo non intenditur vel remittitur/ Si queritur
que sit ratio dicti cum dicitur magis vel minus diligere quam aliud/ et cum dicitur
omnia diligere/ dicimus dilectionem dei sicut pacem exsuperare omnem sensum humanum/ ut ad tante altitudinis intelligentiam vix aliquatenus aspiret. potest tamen
sane intelligi ea ratione dici omnia adeo diligere que fecit quia omnia placent ei quia
approbat in eis omnia opera eius sunt/ nec tunc vel prius vel amplius placuerit
ei cum cuncta facta sunt. Sed antequam fieret una affectione omnia placuerunt
ei. Non magis quam postquam esse ceperunt. Cum vero dicitur creaturas et homines
vel angelos alios magis alios minus diligere deus non mutabilitatem [illegible] eius significat/ Sed quod alios ad maiora bona alios ad minora dilexit/ alios ad meliorem usum/ alios ad minus bonos/ omnia cum bona una ex eius
dilectione vel premiis electorum vero alios magis alios minus dilexit affectione
et diligit etiam nunc/ quia alijs maiora alijs minora ex dilectione sua prestat bona/
alijs maiora et alijs minora bona confert in tempore/ Unde magis vel
minus dicitur hos vel illos diligere.

Consideratur enim duobus modis dilectio dei secundum
essentiam et secundum effectum/ non recipit magis vel minus secundum essentiam/
sed secundum efficientiam tantum/ ut magis dilecti dicantur quibus ex dilectione
affectione maius bonum prestat et in tempore tribuit/ et minus dilecti quibus non
tantum/ Unde etiam est quod aliqui [illegible] dicuntur tunc
incipere diligi a deo non quod deus nova dilectione quemquam possit diligere immo sempiterna dilectione dilexit ante mundi constitutionem quos nunc diligit Sed dum incipere diligi ab eo cum effectus dilectionis sortiuntur effectum scilicet gratiam vel gloriam
Unde Aug. absit ut deus temporaliter aliquem diligat quasi nova dilectione que
in ipso ante non erat apud quem nec preterita transierunt et futura iam [illegible]

[illegible]

Post fidem

[illegible]

[illegible]

Item [illegible]

[illegible]

Item [illegible]

[illegible]

Item [illegible]

[illegible]

[illegible] vel p̱t dici [illegible]

[illegible]

Item [illegible] cardinales [illegible]

[illegible] cardinales [illegible]

[illegible]

cardinales [illegible]

[illegible] ad hec [illegible]

[illegible]

Item de vij donis s. s.

Et ipsa deinde

[illegible]

facta sunt. Ideo omnes sanctos suos ante mundi constitutionem dilexit sicut predestinavit. Sed cum convertuntur et inveniunt illum, tunc incipere ab eo diligi dicuntur, ut eo modo dicatur quo potest humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cum malis iratus dicitur et placidus bonis, illi mutantur, et non ipse. ut lux infirmis oculis aspera, firmis lenis est, ipsorum scilicet mutatione non sua. Ita cum aliquis per iustificationem incipit esse amicus dei, ipse mutatur, non deus.

Si vero queritur de aliquo iusto, utrum magis diligatur a deo uno tempore quam alio, distinguenda est dilectionis notio. Si enim refertur ad dilectionis effectum, concessibile est. Si vero ad dilectionis essentiam, inficiabile est.

De reprobis vero qui preparati non sunt ad vitam sed ad mortem, si queritur utrum debeat concedi quod deus ab eterno dilexit eos, dicimus de electis solis simpliciter hoc esse concedendum, quod deus ab eterno eos dilexit quos ad iustitiam et vitam preparavit. De non electis vero simpliciter concedendum est quod odio habuit et reprobavit, sicut legitur: Jacob dilexi, Esau odio habui. Sed non est simpliciter dicendum quod dilexit, ne predestinati intelligantur, sed cum adiectione: dilexit eos inquantum opus eius futuri erant, et quod tales futuri erant eos creat.

Post predicta de quatuor virtutibus que principales vel cardinales vocantur disserendum est, que sunt iustitia, fortitudo, prudentia, temperantia. De quibus Augustinus ait in libro xiiii de trinitate: Iustitia est in subveniendo miseris, prudentia in precavendis insidiis, fortitudo in perferendis molestiis, temperantia in coercendis delectationibus pravis. De his dicitur in libro Sapientie: Sobrietatem et prudentiam docet, iustitiam et virtutem. Sobrietatem vocat temperantiam, et virtutem vocat fortitudinem. Hee virtutes cardinales dicuntur, ut ait Ieronimus, quibus in hac mortalitate bene vivitur, et post ad eternam vitam pervenitur. Que in Christo plenissime fuerunt et sunt, de cuius plenitudine nos accepimus. In quo habuerunt usus eosdem quos in patria habent, et quosdam et hic. Utrum autem hee virtutes cum tunc in animo esse incipiant, qui cum sine illis prius esset tamen animus erat, desinant eas cum ad eternam pervenerit, non nulla questio est. Quibusdam enim visum est esse desituras. Et de tribus quidem, prudentia scilicet, fortitudine, temperantia, hoc dicere non nihil dicere videtur. Iustitia vero immortalis est et magis tunc perficietur in nobis quam esse cessabit. Cum beate vivemus contemplatione divine nature que creavit omnes ceterasque instituit naturas, qua nihil melius et amabilius est, cui regenti esse subditum iustitie est; ideo immortalis est.

[illegible] dicit Beda [illegible] Christi [illegible] [illegible] virtutes in futuro [illegible] [illegible] [illegible] crudelia animadverte [illegible]

iustitia vero in illa beatitudine cessabit/desinet, sed talis ac tanta erit ut perfectior et maior esse non possit. Fortassis et aliae tres virtutes, prudentia sine ullo iam periculo erroris, fortitudo sine molestia tollerandorum malorum, temperantia sine repugnatione libidinum erunt in illa felicitate, ut prudentiae sit nullum bonum deo preponere vel equare, fortitudinis ei firmissime coherere, temperantiae nullo defectu noxio delectari. Quod vero nunc agit iustitia in subveniendo miseris, quod prudentia in precavendis insidiis, quod fortitudo in perferendis molestiis, quod temperantia in coherc[end]is delectationibus pravis, non erit ibi omnino ubi nihil mali erit. Ista ergo virtutum opera huic mortali vite necessaria sunt sicut fides ad quam referenda sunt in preteritis habebuntur. Ecce aperte hic dicit Augustinus quod perfecte virtutes in futuro erunt, sed alios usus tunc habebunt quam modo. Cui Beda consentit super Exodum ita dicens: Columpne ante quas appensum est velum potestates sunt celi, iure eximiis virtutibus preclare, id est fortitudine, prudentia, temperantia, iustitia, que aliter fruuntur in celis ab angelis et animabus sanctis quam hic a fidelibus. Conscriptis assignat Beda usus illarum virtutum secundum presentem et futurum statum, [illegible] Augustinus in premissis assignationibus.

Nunc de septem donis spiritus sancti agendum est, ubi primo considerandum est an hec dona virtutes sint. Secundo an in futuro desitura sint omnia vel horum aliqua. Deinde an in Christo fuerint cuncta hec dona. Hec dona virtutes esse nec in futuro desitura, [illegible] credendum est [illegible] virtutes dicens et angelis esse habundantissime sic: Civitas dei illa Ierusalem celestis non meatu alicuius fluminis terrestris abluitur, sed ex vite fonte procedens spiritus sanctus, cuius nos brevi satiamur haustu, in illis celestibus spiritibus redundantius videtur effluere pleno septem virtutum spiritualium fervens meatu. Sicut enim fluminis ripas [illegible] exundat, quanto magis spiritus omnium superemineus creaturam, cum inferiorem nostre mentis arcana tetigerit, inspiracionis per[tra]nsit, celestem illam angelorum naturam effusiore quadam sanctificationum ubertate letificat. De quibus sanctificationibus exponens subdit: Hys sanctificationibus aut sanctificatio plenitudo septem spiritualium virtutum, quas enumerat Ysaias dicens: spiritus sapientie et intellectus, consilii et fortitudinis, scientie et pietatis et timoris domini. Unum ergo est flumen, sed multi spiritualium donorum meatus. Quamvis modo multi dicantur spiritus, ut spiritus sapientie et intellectus etc., unus tamen dei spiritus est, sicut libertate arbitrii omnia pro auctoritate voluntatis dividens singulis. Hic expresse traditur septem dona virtutes esse et sanctificationes in fidelibus manere et in futuro non desitura, cum sint etiam in angelis.

[illegible] [illegible] dona

[illegible] timor [illegible] in ope [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible]
est timor [illegible] [illegible] q[ui] timet malum pene vel [illegible] est amor [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sine [illegible] [illegible] timor [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] esse [illegible] [illegible] pene [illegible] [illegible]
est timor [illegible] [illegible] [illegible] esse [illegible] est [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sine

magnus / aliud [illegible] in quo non possunt [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] timor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] timor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
est semper [illegible] [illegible] est timor [illegible] [illegible] / vel aliter timor [illegible] / aut timor [illegible]
[illegible] / aut timor [illegible] [illegible] [illegible] est / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / sicut timor [illegible] est timor [illegible] / [illegible]
esse [illegible] [illegible] aut est [illegible] / et est [illegible] / aut [illegible] [illegible] / et est [illegible] / aut [illegible] [illegible] et est
[illegible] [illegible] timor ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hoc [illegible] esse [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible]

In xpo enim hec esse fuisse ysaias ostendit dicens egredietur virga de radice yesse et flos de radice eius ascendet et requiescet super eum spiritus domini [illegible] et replebit eum spiritus timoris domini [illegible] et re[illegible] ti do.

Ys aut indeterminate obviare quod beda de timore domini dicit super parabolas scilicet quod omnis timor in futuro cessabit / aut cum sit super illum locum timor domini principium sapientie / duo sunt timores domini / servilis qui principium est sapientie et amicalis qui perfectionem sapientie comitatur. Servilis principium sapientie est / quia qui post errata sapere incipit primo timore compitur divino ne puniatur. Sed hunc perfecta caritas foras mittit / succedit huic timor domini sanctus permanens in seculum seculi / quem non excludit caritas / sed auget / quo timet filius ne vel in modico oculos amantissimi patris offendat / ut quia in futuro cessabit caritas non magis excedet / augustinus non super illum locum psalmi adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo / timorem domini desiturum dicit sic / timor domini est magnum presidium proficientibus ad salutem. sed pervenientibus foras mittitur. non enim timet illum amicum / ad id quod [illegible] promissum est perducti fuerint. x[illegible] auctoritatibus significatur / quod timor non erit in futuro [illegible] nec in dona erunt modo sunt in angelis sive in animabus sanctis. ad quod dicimus auctoritatum premissarum que inde repugnanciam dicentes / quod in dona illa et in angelis modo sunt et in animabus sanctis feliciter viventibus et in nobis erunt in futuro. Sed non habebunt omnia hos usus sive hec officia que nunc habent / et ubi gratia timor filialis modo facit timere ne offendamus eum quem diligimus / et ne separemur ab eo / facit etiam nos revereri eum / in futuro non faciet nos revereri quia non timebimus separari vel offendere / non ergo metus separationis vel offensionis nunc est in angelis vel in animabus sanctis / nec in nobis erit in futuro. Sed reverencia que est mixta cum subiectione / dilectio que etiam in xpo fuit sicut in epistola ad ebreos dicit apostolus loquens de xpo / qui exauditus est pro sua reverencia quandam tamen secundum effectum timorem in xpo et in angelis tamen esse contendunt

Et quia de timore tractandi nobis occurrit locus. Sciendum quattuor esse timores scilicet mundanum sive humanum / servilem. initialem. castum vel filialem. sive amicabilem. Humanus timor ut ait cassiodorus est quo timemus pati pericula carnis. vel perdere bona mundi. propter quod delinquimus. Hic timor malus est. qui in primo gradu cum mundo deserit. quem dominus prohibet in ewangelio dicens Nolite timere eos qui occidunt corpus etc.

De hiis vide (C 19. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] super illo
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] / [illegible]

C 10 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] perfecta caritas foras mittit timorem / [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Nam [illegible] (C [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] timet [illegible] [illegible] / illa [illegible] diligit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Item quia de hoc [illegible] beda [illegible] [illegible]

[illegible] / [illegible] sit timor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] filialis aliud cum [illegible] [illegible] [illegible] filius cum [illegible] timet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible]

Sed cum [illegible] est [illegible] [illegible] esse [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] timor [illegible] [illegible] [illegible] timet [illegible] [illegible] [illegible] timor [illegible]

Timor autem servilis est ut ait Augustinus cum per timorem gehenne continet se homo a peccato quo presentiam iudicis et penam metuit. timore facit quicquid boni facit non timore amittendi eternum bonum quod non amat sed timore patiendi malum quod formidat. non timet ne perdat amplexus pulcerrimi sponsi sed timet ne mittatur in gehennam. bonus est iste timor et utilis licet insufficiens. per quem fit paulatim consuetudo iusticie et succedit initialis timor quia incipit quod durum erat amare et sic incipit excludi servilis timor a caritate. Succedit deinde castus timor sive amicabilis quo timemus ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne eo careamus. timor iste de amore venit. ille quidem servilis est utilis sed non permanens in eternum ut iste timor dominus comes est ponens gradus.

Et attendendum quod magister hic distinguit timores cum supra beda dixit duos esse. Sed beda quartum timorem pretermittit et nomine servilis duos quos hic distinximus complexus fuit scilicet servilem et initialem. amicabilem vero castum dicit. Augustinus quoque servilem et castum timorem apte describit. dum epistole ad romanos illum locum exponit Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore. Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. ita dicens Duo timores hic insinuantur. unus qui est in perfecta caritate scilicet timor castus alter qui non est in caritate scilicet servilis. In isto quamvis deo credatur non tamen in deum. et si bonum fiat non tamen bene. Nemo enim invitus bene facit etiam si bonum est quod facit.

De hiis eisdem timoribus latius disputat dicens. cepit aliquis credere diem iudicii. si cepit credere cepit timere. Sed qui adhuc timet non dum habet fiduciam in die iudicii. non dum in eo est perfecta caritas. si perfecta esset in illo caritas non timeret. perfecta enim caritas faceret perfectam iusticiam et non haberet quare timeret. immo haberet quare desideraret ut transiat iniquitas et veniat regnum dei. Ergo timor non est in caritate. Sed in qua caritate non inchoata. In qua ergo. in perfecta. perfecta inquit caritas foras mittit timorem. Ergo incipiat timor. quia initium sapientie timor domini. Timor quasi locum preparat caritati. cum autem cepit caritas habitare pellitur timor qui preparavit locum. quantum enim illa crescit ille decrescit. et quantum illa fit interior timor pellitur foras. maior caritas minor timor. minor caritas maior timor. Si autem nullus est timor. non est qua intret caritas. sicut videmus per setam introduci filum. quando aliquid suitur. seta prius

timori quia primo [illegible] ... alia / vero [illegible] ... de timore / ut [illegible] ... de timore domini / [illegible] ...

intrat nisi exeat. non sueadit linum. Sed timor primo occupat mentem non autem ibi remanet timor. quia ideo intravit ut introduceret caritatem. Est autem alia sententia que videtur huic esse contraria si non habet pium intellectorem / dicit enim in psalmo Timor domini castus permanet in seculum seculi. Eternum nobis quendam timorem ostendit sed castum / quod si ostendit ille nobis eternum timorem numquid contradicit ei ista epistola que dicit timor non est in caritate. Sed perfecta caritas foras mittit timorem. hoc enim dictum est per Iohannem / illud dictum est per David / Sed nolite putare alium esse spiritum. Si uno flatus inflat duas tibias. non potest unus spiritus implere duo corda et agitare duas linguas. si spiritu uno id est flatu uno implete due tibie consonant / implete due lingue spiritu dei dissonare possunt. Absit / Sunt ergo ibi quedam consonantia quedam concordia / Sed auditorem desiderat studiosum non ociosum / Ecce movet duas linguas spiritus dei et audimus ex una / timor non est in caritate / audimus ex alia. timor domini castus permanet in seculum seculi / quid est hoc / dissonant. non. excute aures / attende melodiam / non sine causa addidit hic castus / ille non addidit / quia est timor aliquis qui dicitur castus / est autem alius timor qui non dicitur castus. discernamus istos duos timores et intelligamus consonantiam tibiarum. quomodo discernimus. attendat caritas vestra / Sunt homines qui propterea timent deum ne mittantur in gehennam / ne forte ardeant cum diabolo in igne eterno. Ipse est timor qui introducit caritatem. sed sic venit ut exeat. Si enim adhuc propter penas times deum non dum amas quem sic times. non bona desideras sed caves mala. sed ex eo quod mala caves corrigis te et incipis bona desiderare. que cum desiderare ceperis erit in te timor castus. Quid est timor castus. timere ne amittas ipsa bona. timere deum ne recedat a te. Cum autem times deum ne te deserat presentia eius amplecteris eum ipso frui desideras.

Non potes melius explanare quid intersit inter duos istos timores quam si ponas duas mulieres maritatas / quarum unam constituas volentem facere adulterium. sed timet ne dampnetur a marito / timet maritum quia adhuc amat nequitiam / huic non est grata sed honerosa mariti presentia / et si forte nequiter vivit / timet maritum ne veniat / tales sunt qui timent diem iudicii / Fac alteram amare virum / debere illi castos amplexus / nulla se adulterina inmunditia maculare velle / ista optat presentiam viri / ista timet et illa timet / iam ergo interrogemus quare timeant / illa dicit timeo virum ne veniat

Et autem ... Post ... [illegible]

Illa dicit timeo ne discedat, illa dicit timeo ne dampnet. Illa dicit timeo ne deserat. Pone hec in aio et invenis timorem quem foras mittit caritas, et alium timorem castum permanentem in seculum seculi. Illum timorem perfecta caritas foras mittit quia ille timor tormentum habet, torquetur consciencia peccatorum, nondum facta est iustificacio, est ibi quod titillat mentem quod pungat quod stimulet stimulat ille timor. Sed intrat caritas que sanat quod vulnerat timor. Timor castus facit securitatem in aio. Audivimus duas tibias Iohannem et David consonantes. Illa de timore dei dicit quo timet anima ne dampnetur. Ista de timore quo timet anima ne deseratur. Ille est timor quem caritas excludit. Ille est timor qui permanet in seculum seculi. Ecce in hiis verbis predictis apte ostendit Augustinus quis sit timor castus et quis servilis et qualiter differant. In quibus eciam inicialem timorem significant qui nec ex toto est servilis nec ex toto castus, sed tamquam medius aliquid de servili et aliquid de casto habet timore. Facit enim per hunc preter timorem pene per eum amorem iusticie per quem timemus preteriri et timemus offendere. Iste timor est inchoata caritate non imperfecta et quantum crescit caritas tantum decrescit iste timor, quantum ad metum pene i. quantum ad id quod facit timere penam et quantum ad tormentum consciencie nam quanto magis diligimus tanto minus timemus. Iste timor notatur in illis verbis Augustini ubi non negat timorem esse in caritate inchoata sed imperfecta quod non possit dici de servili quia et ipse supra dixit servilis timor non remanet veniente caritate nec intrat caritas nisi prius ille timor occupat. Nec in illo timore aliquis credit in deum et si credit deo nec bonum facit etiam si bonum est quod facit. Non est ergo timor ille in caritate inchoata quia omnis qui caritatem habet licet non perfectam et in deum credit et bonum et bona facit. Quare servilis non est timor ille quem in caritate inchoata fore concessit, etiam quem crescente caritate decrescere dixit, sed ille timor est inicialis quem non negat esse in caritate nisi perfecta sit.

Sciendum tamen est quod

uterque timor scilicet servilis et inicialis in scripture diversis locis dicitur inicium sapiencie, et ita fore comperies si diligenter annotaveris loca scripture in quibus de timore domini fit mencio. Ex alia tamen racione et causa diversa dicitur servilis inicium sapiencie et ex alia inicialis. Servilis enim ideo dicitur inicium sapiencie quia preparat locum sapiencie et ducit ad sapienciam. Sed tamen non remanet cum ea, immo foras exit. Inicialis dicitur inicium sapiencie quia est in inchoata sapiencia quem cum quis

[illegible] / [illegible] fidei [illegible] / [illegible] / [illegible] / [illegible] fidei [illegible]
[illegible] sed alia fides [illegible] est [illegible] in [illegible] domum [illegible]
[illegible] Iuxta hoc [illegible] dedistis [illegible] operatur [illegible]
[illegible] fides [illegible] cui credit [illegible]

habere incipit / caritatem et sapientiam habere incipit. Unde etiam est quod uterque timor dicitur initialis. Quod invenire potes per diversa scripture loca, ubi et ipse timor interdum dicitur servilis. Quia et ipse initialis qui est in caritate inchoata aliquid habet de servili scilicet angorem pene, sicut et aliquid habet de casto scilicet quod timet offendere et separari.

Illud quoque diligenter notandum est quod in superioribus dixit Augustinus castum timorem esse eternum / per quod confirmatur predicta sententia scilicet quod spiritus timoris erit in futuro sicut et alia dona spiritus sancti / sed non habebit omnem illum effectum quem modo habet / Facit enim timor nos vereri deum, non timere separari vel carere / Fuit ergo et in Christo timor ille / sed iuxta usum illum quem habebit in futuro in sanctis. Non enim timuit Christus separari vel offendere deum, sed cum perfectis reverentius est.

[illegible] autem fuerit in Christo timor pene / queritur an ille timor fuerit mundanus vel servilis vel initialis. Ad quod dicimus nullum fuisse eorum in Christo quia mundanus est malus ut supradictum est, et in primo gradu cum mundo deseritur. Servilis non et initialis imperfecta caritate non est / Nullus ergo timorum istorum fuit in Christo. Qualis ergo fuit ille timor quo penam timuit / Potest ille timor dici naturalis sive humanus qui omnibus hominibus inest, quo horretur mors et formidatur pena / et dicitur timor ille naturalis non quia accesserit homini ex natura secundum quod primus fuit instituta / quia non fuit iste timor contractus homini nec debotus (?) naturalibus. Sed quia ex corrupta natura per peccatum omnibus advenit cum corruptione, inolevit tamquam esset naturalis / Et est iste timor effectus peccati ut predictum est.

Post predicta diligenter considerandum est in quo differat sapientia a scientia.

De hoc Augustinus ita ait in libro xiiij de Trinitate / philosophi disputantes de sapientia / diffinierunt eam dicentes sapientia est rerum humanarum divinarumque scientia. Ergo quoque utrarumque rerum cognitionem, id est divinarum et humanarum, et sapientiam et scientiam dici posse non nego / Verum iuxta apostoli distinctionem qua dixit alii datur sermo sapientie, alii sermo scientie, ista diffinitio dividenda est ut rerum divinarum cognitio sapientia nuncupetur, humanarum autem rerum cognitio proprie scientie nomen obtineat. Non sane quicquid sciri ab homine potest in rebus humanis ubi plurimum supervacue vanitatis et noxie curiositatis est / huic scientie tribuo / Sed illud tantummodo quo fides saluberrima que ad veram beatitudinem ducit gignitur, nutritur, defenditur, roboratur, qua scientia non pollent fideles plurimi quamvis polleant ipsa fide plurimum / aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam [illegible]

[illegible] vel [illegible] vel offerendo vel [illegible] / [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Scientia est [illegible]
[illegible] / [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] amalis abstinencia hoc est prudencia [illegible] in medio nacionis prave et perverse. Unde aliud [illegible] docet [illegible] aliud est [illegible]

vitam beatam. Aliud est scire quo hoc ipsum et pius opituletur et contra impios defendatur, que proprio vocabulo appellatur sciencia. De hiis quorum duabus virtutibus idem Aug. distinctionem inter eas assignans super Job ait: Distat sapiencia a sciencia testante sancto Job, qui quodam in loco singula diffiniens ait: Sapiencia est pietas, sciencia vero est abstinere a malis. Pietatem vero hoc loco posuit dei cultum, que grece dicitur theosebia, que est in cognicione et dileccione eius quod semper est et incommutabiliter manet, quod est deus. Abstinere vero a malis est in medio prave nacionis prudenter versari. Aug. id est quorum inter hec duo apte distinguens ait: Distat ab eterno contemplacione accio qua bene utimur temporalibus rebus, et illa sapiencie, hec sciencie deputatur. Quamvis illa que sapiencia est possit nuncupari sciencia, ut apostolus loquitur: Nunc scio ex parte, quam scienciam perfecto contemplacionis dei vult intelligi. In hoc ergo dicta est quia ad contemplacionem sapiencia, ad accionem vero sciencia pertinet. Etc. apte monitum est in quo dicit apostolus: Sapiencie et sciencie, scilicet ut sapiencia divinis, sciencia humanis attributa sit rebus, et ut docet Aug. in xii libro de tri. utrumque cognoscimus in Christo, scilicet et rem divinam et rem humanam, et ideo de ipso habemus sapienciam et scienciam. Cum enim legitur Verbum caro factum est, in verbo intelligitur verus dei filius, in carne agnoscitur verus hominis filius. Item cum dicat vidimus eum plenum gracie et veritatis, graciam referimus ad scienciam et veritatem ad sapienciam, quia in Christo sciencia et sapiencia sunt plene, et nos scienciam et sapienciam de eo habemus qui est deus et homo.

Ostensa differencia inter sapienciam et scienciam, quid distet inter sapienciam et intellectum videamus. In hoc differunt illa duo quod sapiencia proprie est de eternis que veritati eterne contemplande intendit.

Intelligencia vero non modo de eternis est sed eciam de rebus invisibilibus et spiritualibus temporaliter exortis, per quam enim natura summa que fecit omnes naturas, id est divina consideratur, et que post ipsam sunt spirituales et invisibiles nature ut angeli et omnes anime, bone affecciones conspiciuntur. In hoc ergo dicta est quia sapiencia creator tantum conspicitur et intellectu vero et creator et creatura quedam. Item intellectu intelligibilia capimus tantum; sapiencia vero non modo capimus superiora, sed eciam in cognitis delectamur. Sic ergo distingui potest inter illa tria scilicet scienciam, intellectum et sapienciam. Sciencia valet ad rerum administracionem temporalium et ad bonam inter malos conversacionem, intelligencia ad creatoris et creaturarum invisibilium speculacionem. Sapiencia vero ad solius eterne beatitudinis contemplacionem et delectacionem.

Ostensa dicta [illegible]

[illegible]

[illegible]

Et notandum quod intelligitur gratia que dicuntur dona spiritus sancti alia sunt ab illis. Gratia que naturalia sunt in anima hominis sicut etiam virtutes sunt que per gratiam infunduntur animis fidelium ut peccata recte vivant.

Illa vero naturaliter habet homo ex beneficio creacionis, ad ista per has autem virtutes que dicuntur spiritus sancti dona illa naturalia reformantur atque iuvantur ut ubi gratia intellectus naturalis peccato obtenebratus per virtutem quandam gratiam que dicitur spiritus intelligencie reformatur atque iuvatur ad intelligendum. Ita per illam virtutem que dicitur spiritus sapientie iuvatur atque erigitur mentis racio ad contemplacionem eterne veritatis.

Illud etiam sciendum est quod sapientia de qua nunc disserimus non est illa dei sapientia ut ait Augustinus que deus est sed hominis sapientia verumptamen que secundum deum est ac verus et proprius cultus eius est. Si ergo celat mens hominis dei [illegible] capax facta est et eius esse particeps potest sapiens ipsa fit et non sua luce sed summe illius lucis participacione sapiens fit. Ista ergo hominis sapientia etiam dei est verum non ita dei est ut ea sapiens deus sit. Non enim participacione sui sapiens est sicut mens participacione dei. Sic etiam dicitur iusticia dei non solum illa qua ipse iustus est sed etiam illa quam dat homini cum iustificat impium.

Solet etiam queri utrum virtutes ita sibi sint connexe ut separatim non possint possideri ab aliquo sed qui unam habet omnes habeat. De hoc Jeronimus ait: Omnes virtutes sibi herent ut qui unam caruerit omnibus careat. Qui ergo unam habet omnes habet. Quod probabile est. Cum enim caritas mater sit omnium virtutum in quocumque mater ipsa est, scilicet caritas, [illegible] filii, id est virtutes, recte fore esse creduntur. Unde Augustinus: Ubi caritas est quid est quod possit deesse? ubi autem non est quid est quod possit prodesse? Cur ergo non dicimus qui hanc virtutem habet omnes habere, cum plenitudo legis sit caritas? que quanto magis est in homine tanto magis est virtute preditus; quanto vero minus tanto minus inest virtus, et quanto minus inest virtus tanto magis inest vicium.

Utrum vero pariter quis omnes possideat virtutes, an alie magis alie minus in aliquo fervescant, questio est. Quibusdam enim videtur quod alie magis alie minus habeantur ab aliquo sicut in Job paciencia emicuit, in David humilitas, in Moyse mansuetudo. Qui etiam concedunt magis aliquem mereri per aliquam virtutem.

[illegible]

[illegible]

unam quam paliam sit eam plenius habet quam alia Non tamen
magis paliquam meri dicunt/quam p caritatem/nec aliquam plen
aliquoquam hre quam caritatem. alias ergo magis et alias minus
in aliquo ee concedunt Sed nullam plenius caritate que ceteras gi
gnit [illegible] dicunt ee multas spes quas memorat apls dicens
Expsonis multaz faciem [illegible]/ Alii vero dicunt omnes virtutes equal
pares ee in quocumque sunt ut qui in vna alii par extat in omnibus
eidem sit equal Unde aug' virtutes que sunt in animo humano cum
alio et alio modo singule intelligantur. Nullo tn modo separantur ab inuicem
ut quicumque fuerint equales/ verbi gratia in fortitudine equales sint et pruden
et iusticia et temperancia. Si em dixeris ee equales istos in fortitudine Sed
illum prestare prudencia sequitur ut eius fortitudo minus prudens sit
ac per hoc nec fortitudine equales sint. quia illius est fortitudo prude
cior/atque ita de ceteris virtutibus inuenies si omnes eadem considera
cione percurras. ex hys claresscit omnes virtutes non ee modo connexas
sed etiam pares in animo hominis/ Cum ergo dr aliquis aliqua premine
virtute ut abraham fide. iob paciencia secundum usus exteriores accipiend
est/uel in comparacione aliorum hominum. quia uel huiusmodi habitum ingeniis
pfert uel opus fidei uel alicuius ceterarum virtutum proprie exequitur.
Unde et ea aliis pollere dicitur. tunc alios homines excellere singulariter
secundum hunc modum s. secundum racionem actuum exteriorum/ alibi aug' dicit in
aliquo aliam magis ee virtutem et non aliam. At cum sit clarissima
disputacione tua satis apparuit non placuisse auctoribus nris immo ipsi
veritati omnia pia ee paria/eciam si hoc de virtutibus verum sit/quia et si verum est
eum qui unam habet omnes hre virtutes/ et eum qui unam non ht
nullam hre/ nec sic peccata sunt paria. quia ubi virtus nulla est nichil
rectum est/ nec tn ideo non est pravo pravius. distorto quam distortius
Si aut qd puto ee verius sacris quam libris congruencius ita sunt anime inte
ciones ut corporis membra non quod videantur locis sed quod sentiantur
affectibus et alius illuminatur amplius alius minus alius omnino caret hoc lu
mine ut quisque illustracione pie caritatis est affectus in alio actu mag
in alio minus in aliquo nichil/ sic dici pt hre aliam et alia non hre
et alia magis et aliam minus hre virtutem/ Nam et maior est in isto
caritas quam in alio et certe possumus dice et aliqua in isto nulla [illegible]

[illegible]

quantum pertinet ad caritatem que pietas est et in uno homine quod quod maiorem habet pudiciciam quam paciencia et maiorem hodie quam heri si proficit et adhuc non habeat continenciam et habeat non paruam iram et ut generaliter breuiusque complectatur quam de uirtute hec notionem uirtus est caritas qua id quod diligendum est diligitur. Hec in aliis maior et in aliis minor et in aliis nulla est. plenissima uero que iam non possit augeri quam diu hic homo uiuit in nemine est. Hic insinuari videtur quod aliquis ea racione possit dici habere unam uirtutem magis quam aliam quia per caritatem magis afficitur actu unius uirtutis quam alterius et per diuersos actus per diuersas uirtutes magis uel minus habere dici potest et aliquam non habere cum tamen simul omnes pariter habeat quantum ad meritis habitum uel essenciam eius quod. In actu uero aliam magis aliam minus habet. aliam eciam non habet ut in coniugatis [illegible] continenciam non habet continenciam in actu quam tamen habet in habitu. Cur ergo non dicantur paria peccata? forte quia magis facit contra caritatem qui grauius peccat, minus qui leuius. Nemo enim peccat nisi aduersus illam faciendo. que est plenitudo legis. Ideo recte dicitur qui offendit in uno factus est omnium reus. id est contra caritatem facit in qua omnia pendent.

Cum duo sint precepta caritatis in quibus ut premonstratum est tota lex pendet et prophete aduertendum est, quod cum sint cum in lege et prophetis multa fuerint cerimonialia mandata que si ad caritatis significacionem pertinuissent videntur non dum debere cessare. quia vero non iustificacionis gratia quam facit caritas instituta fuerunt sed in figura futuri et in homines imposita, ideo clarescente ueritate cessauerunt velut umbra. Verumptamen ipsa cerimonialia secundum spiritualem intelligenciam quem continent et omnia moralia ad caritatem referuntur. pertinent enim omnia ad x mandata in tabulis scripta ubi omnium summa perstringitur. Ex quibus cetera emanant. sicut in sermone domini viii virtutes premittuntur ad quas cetera referuntur et sicut ad x mandata decalogi cetera referuntur. ita et ipsa x ad duo mandata caritatis. omnia ergo ad duo mandata caritatis pertinent. quia per caritatem implentur et ad caritatem tanquam finem referri debent. Unde Augustinus in enchiridion totam magnitudinem et amplitudinem diuinorum eloquiorum possidet caritas qua deum proximumque diligimus que radix est omnium bonorum. Unde ueritas ait In hijs duobus mandatis tota lex pendet et prophete. Si

[illegible]

ergo non vacat omnes sacras paginas perscrutari omnia involucra sermonum evolvere. tene caritatem: ubi pendent omnia. quia perfectio est. Omnium [illegible] enim et precepta consilia recte fiunt cum referuntur ad diligendum deum vel proximum propter deum. Cum non fit timore pene vel aliqua intentione carnali ut non referatur ad caritatem. non dum fit sicut fieri oportet quamvis fieri videatur. Inimicus enim iusticie est qui pene timore non peccat. amicus vero iusticie qui eius amore non peccat

Sententia ergo hec summa est ut intelligatur legis totius divine scripture plenitudo esse dilectio dei et proximi

De distributione decalogi

qui in duobus mandatis completur considerandum.

Et sciendum est. enim decalogus id est decem precepta que sunt decacordum psalterium. que sic sunt distributa. ut tria que sunt in prima tabula pertineant ad deum. scilicet ad cognitionem trinitatis. et dilectionem. septem que sunt in secunda tabula ad dilectionem proximi. Primum in prima tabula est Non habebis deos alienos. Non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem. hic origenes dicit duo esse mandata. sed augustinus unum. Hic enim quod dicitur non habebis deos alienos perfectius explicatur cum prohibetur coli figmenta scilicet ydolum vel similitudinem alicuius rei que duo origenes ita dicit distare ut ydolum sit quod nichil simile sui habet. Similitudo vero que habet speciem alicuius rei ut v. gratia. Si quis in auro vel ligno vel alia re faciat speciem serpentis. vel avis. vel alicuius rei. et statuat ad adorandum. non ydolum sed similitudinem facit. qui vero facit speciem quam non videt oculus sed animus sibi finxit. ut si quis humanis membris caput canis vel arietis formet. vel in uno habitu hominis duas facies non similitudinem sed ydolum facit quia facit quod non habet aliquid simile sui

Ideo dicit apostolus quia ydolum nichil est in mundo. Non enim aliqua ex rebus consistentibus assumitur species. sed quod mens otiosa et curiosa reperit. similitudo vero est cum aliquid ex hiis que sunt vel in celo vel in terra vel in aquis formatur

Augustinus vero ita exponit illud ydolum nichil est in mundo. id est inter ceteras creaturas mundi. non est forma ydoli. materiam enim formavit deus. sed stulticia hominum formam dedit. Omnia que sunt naturaliter facta sunt per verbum. sed forma hominis in ydolo

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Utrum preceptum de publicis sit mortale vel [illegible] ...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / et [illegible] est moralis [illegible] / et
[illegible] [illegible] / et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] moralis disciplinae / [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] / [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] / et [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] / et [illegible] [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

non est facta per verbum / sicut peccatum non est factum per verbum / sed est nichil / et nichil fiunt homines cum peccant

Et querunt quidam hic dicatur forma ydoli non esse facta per verbum. cum alibi legatur omnis forma. omnis compago. omnis concordia partium facta est per verbum. Hic autem a diversis varie solvitur. Quidam enim dicunt omnem formam. cuiuscumque est. inquantum est. a deo esse. et formam ydoli inquantum est. vel inquantum forma est. a deo esse. sed non inquantum est ydoli .i. posita ad adorandum. Ydolum enim non est creatura. sed perversio creature. sicut illud quod peccatum est inquantum peccatum est nichil est. Et homines cum peccant nichil fiunt / quia ab illo qui vere est separantur

Unde dicit quod ex deo non est qui solus vere est / non esse dicitur / ideo quia peccatum quod nos a vero esse abducit nichil esse vel non esse dicitur. Alii vero dicunt omnem formam que secundum naturam est / a deo esse quod naturale est esse a deo / sed forma ydoli non est naturalis / quia nature [illegible] inspicere non servit. Id enim naturale esse dicitur quod simplici nature inspicere que deus est militat. non resultat. et naturam creatam non viciat

Secundum preceptum est Non assumes nomen dei tui in vanum. quod est dicere secundum litteram Noli in vanis proferre nomen dei. Allegorice vero precipitur ut non putes esse creaturam Christum dei filium quia omnis creatura vanitati subiecta est

Tercium est Memento ut diem sabbati sanctifices. ubi secundum litteram precipitur sabbati observancia / allegorice vero ut requiem et hic animis et in futuro in dei contemplacione expectes ex spiritu sancto .i. caritate et dono dei. non quod spiritus sanctus sine patre et filio operetur / Accipit utique [illegible]

Hec dona et in spiritu sancto fiat remissio peccatorum. quam remissionem cum trinitas faciat / ipsa tamen ad spiritum sanctum dicitur pertinere / quia ipse est spiritus adopcionis filiorum / ipse patris et filii amor et connexio vel caritas. Ideo iustificacio nostra et requies ei attribuitur sepius

Hec sunt tria mandata prime tabule ad deum pertinencia Et primum quod est de uno deo colendo pertinet ad patrem. in quo est unitas vel auctoritas / Secundum ad filium in quo est equalitas / tercium ad spiritum sanctum in quo est utriusque caritas

In secunda vero tabula vii erant mandata ad dilectionem proximi pertinencia

[illegible]

Ydolum est ymago ... [illegible]

[illegible]

Quorum primum ad proximum carnalem refertur, sicut primum prime tabule ad proximum celestem, quod est Honora patrem tuum et matrem, ut sis longevus super terram. Secundum intellectum parentes non solum sunt honorandi ut eis debita reverencia exhibeatur et necessaria ministrentur. Secundum est Non occides, ubi secundum litteram actus homicidii prohibetur. Secundum spiritum vero eciam voluntas occidendi. Unde huic mandato secundum litteram fit superaddicio in ewangelio, quia littera ewangelii exprimit quod legis littera non exprimebatur. Ewangelii littera exprimit intelligenciam spiritualem, id est quam spirituales habent et secundum quam spiritualiter vivunt. Littera legis carnalem sensum, id est quem carnales habent et secundum quem carnaliter vivunt. Cui facta est superaddicio. Tercium est Non mechaberis, id est ne cuilibet miscearis excepto federe matrimonii. Aperte enim totum intelligitur. Fornicacionis ergo mechie nomine omnis concubitus illicitus illorumque membrorum non legitimus usus prohiberi debet intelligi. Quartum est Non furtum facies, ubi sacrilegium rapina omnis prohibetur. Non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed furti nomine bene intelligi voluit omnem illicitam usurpacionem rei aliene. Sacrilegium tribus modis committitur, quando scilicet sacrum de sacro vel non sacrum de sacro vel sacrum de non sacro aufertur. Sacrum vero dicitur quicquid mancipatum est cultui divino, ut ecclesia vel res ecclesie. Hic eciam usura prohibetur que sub rapina continetur. Unde Ieronimus: Usuras querere aut fraudare aut rapere nichil interest. Commoda fratri tuo et accipe quod dedisti. Nichil ultra superfluum queras, quia superhabundancia in usura computatur. Est enim usura, ut ait Augustinus, cum quis plus exigit in pecunia vel in quolibet re quam accepit. Item Ieronimus: Putant aliqui usuram tantum esse in pecunia, sed intelligant usuram vocari superhabundanciam, scilicet quicquid est si ab eo quod dedit plus est, ut si in hyeme demus x modios et in messe xv recipiamus.

Si vero queritur de filiis Israel, qui Domino iubente ab Egipciis mutuaverunt vasa aurea et argentea et vestes preciosas et asportaverunt, utrum furtum commiserunt, dicimus eos, qui ut parerent Domino iubenti illud fecerunt, non fecisse furtum nec omnino peccasse. Unde Augustinus super Exodum: Israelite furtum non fecerunt, sed Deo iubenti ministerium prebuerunt. Hoc enim Deus iussit qui legem dedit, sicut minister ... [illegible]

[illegible]

[illegible] / Non tamen [illegible] hoc dicit [illegible]
[illegible]

Circa dubitatur utrum [illegible] sabbati observancia [illegible]
[illegible] sabbati observancium [illegible]

[illegible]

[illegible] sabbati observancia [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] recipere minutos [illegible] grossa [illegible] 22 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] minutos [illegible]
[illegible] minutos [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] recipere minutos [illegible]
[illegible]
[illegible]

Sed [illegible] recipere minutos [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] minutos [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] minutos [illegible]
[illegible]
[illegible] minutos [illegible]
[illegible] recipere minutos [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

Et aplus [illegible]

[illegible]

[illegible] fuit [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] fuit [illegible] [illegible]
[illegible]

[illegible] fuit [illegible]
[illegible] vendere [illegible]
[illegible]
[illegible] vendere [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] fuit [illegible]
[illegible] fuit [illegible]
[illegible] fuit [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Et [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 22 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

q est voluntas [illegible]

[illegible]

[illegible]

an non malicia [illegible]

et arab [illegible]

cui dicit [illegible]

Sed non enim [illegible]

[illegible]

mortem [illegible]

[illegible]

[illegible] ad [illegible] matrimonii [illegible]

[illegible] Joseph [illegible] Paulus [illegible] ad [illegible]

[illegible] appellat [illegible]

[illegible] Non [illegible] Non [illegible]

[illegible] ut [illegible] ut [illegible]

[illegible] matrimonium [illegible] ad [illegible]

[illegible] matrimonium [illegible] matrimonium [illegible]

[illegible] matrimonium [illegible]

ad [illegible]

[illegible]

[illegible] matrimonium [illegible]

[illegible] matrimonium [illegible]

[illegible]

[illegible] matrimonium [illegible]

[illegible] matrimonium [illegible]

[illegible] Joseph [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] matrimonium [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible commentary, 5 lines]

iudicas sine peccato occidit quem lex precepit. Sed si id sponte faciat homicida est. etiamsi eum occidat quem scit a iudice occidendum.

Infirmi autem qui ex cupiditate egypcios deceperunt magis permissi sunt hoc facere illis qui talia iniuste passi sunt. quam iussi

Sic opponitur quod etiam boni in illo opere peccaverunt. quia naturalem legem cui concordat ewangelium et lex moralis preceptionis transgressi sunt. que est Quod tibi fieri non vis alii ne feceris. quam natura scripsit in corde hominis. et quia homo non legebat in corde. scriptum in tabulis ut voce forinsecus admonita rediret ad cor et ibi inveniret quod extra legeret. hanc ergo illi prevaricari uidentur in illo facto. aliis facientes quod nolebant sibi fieri. Sed ibi subintelligendum est iniuste. ut non aliis iniuste facias. quod tibi non vis fieri. alioquin prevaricator est iudex. dum punit reum. nolens aliquid tale sibi fieri. ita etiam illud domini verbum Omnia quecumque vultis ut faciant vobis homines et cetera de bonis accipiendum est. que nobis invicem exhibere debemus

Octavum preceptum est non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. ubi omnem mendacii speciem prohibetur

Solet autem queri. utrum prohibitum sit omne mendacium

Quidam dicunt illud tantum prohiberi quod obest et non prodest ei cui dicitur. Tale enim non est adversus proximum. ut ideo videatur hoc addidisse scriptura. Sed de mendacio magna est questio. nec cito explicari potest

Sciendum est tamen tria esse genera mendaciorum. Sunt enim mendacia quedam pro salute vel commodo alicuius. non malicia sed benignitate dicta. qualiter obstetrices mentite sunt et raab. Est et aliud mendacii genus quod fit ioco quod non fallit. Scit enim cui dicitur causa ioci dici. Et hec duo genera mendaciorum non sunt sine culpa. Sed non cum magna. perfectis vero viris non convenit mentiri. nec etiam pro vita alterius. ne pro corpore alterius animam suam occidant. licet autem eis tacere verum. sed non falsum dicere. ut si quis non vult hominem ad mortem prodere. verum taceat. sed non falsum dicat

Tertium vero genus mendacii est quod ex malignitate et duplicitate prodit. cunctis valde cavendum.

Hiis videtur inmunia mendacia illa que fiunt ioco. vel pro salute alicuius

[illegible commentary, about 9 lines]

[illegible]

impsos ee venialia pcta / pfas uo illud qd quomodo altius dicitur esse dap-
nabile / qd etiam de mendacio iocoso putari pt. papue si iteretur
emendacio obstetricum et raab qd fuerit veniale aug' tradit dicens
forsitan sicut obstetrices non remuneratae sunt
quia mentitae sunt sed quia infantes libaverunt ytt haut mi... ...
ale fuit petm non ... fallit Sic raab libata ytt libacionem ex...
toy p qua fuit veniale petu / sed ne putet quisqz in ceteris petis sicut
libacionem hoim fuit ita posse concedi veniam / mulra cum mala
detestanda talem sequitur errorem
cum furando alicui pdesse si paup cui datur sentit comodum / et
dives cui tollitur non sentit incomodum Ita etiam adulterando
possumus si aliqua n adh'c ei consentiatur appeat amando moritura
et si invent penitendo purganda Nec ido petm grave negabitur
tale adultm ... ... est etiam
viij esse gna mendaciorum ut aug' in li. de mendacio tradit. que diligent'
notanda sunt. ut appeat qd mendacium sit veniale / et qd dampnabile
Primum capitale est mendacium longe pfugiendum / qd fit in doctrina
religionis ad qd nulla causa quisqz debet adduci Secdm qd tale est
ut nulli psit sed obsit alicui Tercium qd ita pdest alicui ut obsit alteri
Quartum sola menciendi fallendiqz libidine qd merum mendacium est
Quintum qd fit placendi cupiditate de suavi eloquio / hys omnibus
evitatis sequitur sextum genus / qd et nulli obest et pdest alicui ut si
quis pecuniam alicuius iniuste tollendam sciens ubi sit se nescire men-
tiatur. Septimum qd et nulli obest et pdest alicui ut si quis nolens hoiem
ad mortem quesitum pdere mentiatur Octavum quod nulli obest et ad
hoc pdest / ut ab inmundicia corporali aliquem tueatur. In hys autem toto
minus peccat quisqz cum incidit quanto magis a primo recedit Quisquis uo
aliquod genus mendacii ee / qd peccatum uo sit / putaverit / decipiet seipsum
turpiter / cum honestum ee deceptorem aliorum arbitretur. Omne ergo
genus mendacii summo ope fuge. quia omne mendacium non est adeo
Iterum videndum est quid sit mendacium / et quid sit
mentiri deinde utrum omne mendacium sit peccatum / quare / Mendacium
est / ut ait aug' falsa significacio vocis cum intencione fallendi. Ut
ergo mendacium sit / necesse est ut falsum pferatur et cum intencione
[illegible]

[illegible]

Dis. 38 [illegible]

[illegible]

fallendi. Hoc enim malum est proprium mentientis: aliud habere clausum in corde, aliud promptum in lingua.

Mentiri est loqui contra hoc quod animo sentit quis, sive illud verum sit sive non. Omnis ergo qui loquitur mendacium mentitur, quia loquitur contra hoc quod animo sentit, id est voluntate fallendi. Sed non omnis qui mentitur mendacium dicit, quia quod verum est loquitur aliquando mentiendo, sicut econverso aliquando falsum dicendo verax est. Unde Augustinus: Nemo sane mentiens iudicandus est qui dicit falsum quod putat esse verum, quia quantum in ipso est non fallit ipse sed fallitur. Non ergo mendacii arguendus est qui falsa incautus credit et pro veris habet. Ille potius econtrario mentitur qui dicit verum quod putat falsum. Quantum enim ad animum eius attinet, quia non verum dicit, quia non quod sentit dicit, quamvis verum inveniatur esse quod dicit. Nec ille liber est a mendacio qui ore nesciens loquitur verum, sciens autem voluntate mentitur.

Hic queri solet si mendacium dicat ypocrita [?] esse dicit [...] non tamen ita esse sentiat animo, utrum loquatur mendacium. Non est mendacium quod dicit, quia licet aliud teneat animo, verum est tamen quod dicit; ideo non est mendacium, mentitur tamen illud quod verum est dicens.

Quod vero omne mendacium sit peccatum Augustinus insinuat. Michi, inquit, videtur omne mendacium esse peccatum, sed multum interest quo animo et de quibus rebus quisque mentiatur. Non enim sic peccat qui consulendi, ut qui fallendi nocendi voluntate mentitur. Nec tantum nocet qui viatorem mentiendo in diversum iter mittit, quantum qui viam vite mendacio depravat.

Non omne mendacium ideo dicendum est esse peccatum quia hoc debet loqui homo quod animo gerit, sive illud verum sit, sive putetur et non sit. Verba enim ideo sunt instituta, non ut per ea homines se invicem fallant, sed ut per ea in alterius notitiam suas cogitationes ferant. Verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod sunt instituta, peccatum est. Nec ideo ullum mendacium est putandum non esse peccatum quia possumus alicui prodesse mentiendo; possumus enim, ut predictum est, furando et adulterando prodesse.

Mendacium quoque non tamen [?] esse possumus dicere quo aliquis leditur. Cum enim a sciente dicitur falsum, mendacium est, sive quis sive nemo ledatur.

Ex his constat omne mendacium esse peccatum, non tamen de omni mendacio accipiendum est illud: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Nec illud [...]

[illegible commentary lines]

[illegible marginal and interlinear commentary]

ob quod mentitur occidit animam. Nec omne mendacium isto precepto prohibi-
tum videtur, nec premissa descripcione mendacium veri includi.

Illud etiam sciendum quod in quibusdam rebus magno malo, in quibus-
dam parvo, in quibusdam nullo fallimur. In quibus rebus nichil interest
ad capescendum dei regnum utrum credantur an non, vel utrum vera puta-
ntur an falsa sive sint sive non. In hiis errare, id est aliud pro alio putare, non
arbitrandum est esse peccatum, vel si est minimum atque levissimum. Et sunt
vera que nisi credantur ad vitam eternam non potest per-
veniri. Et licet error maxima cura cavendus sit, nec modo in
maioribus sed etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorancia possit errari,
non est tamen consequens ut continuo erret quisquis aliquid nescit,
sed quisquis estimat se scire quod nescit; pro vero enim approbat falsum, quod
est erroris proprium. Verumtamen in qua re quisque erret interest plurimum.
Sunt enim quedam que nescire sit melius quam scire. Item non nullis
errare profuit aliquando, sed in via pedum non in via morum.

Valet etiam quod de Jacob qui se dixit esse Esau alii
animo senescens utrum mentitus sit. Deus autem ait Jacob quod mire fecit
auctore in fallacie premissa si diligenter attendatur videtur non esse mendacium
sed misterium. Intendebat enim matri obedire que spiritu noverat misterium
et ideo [illegible] familiare consilium spiritus [illegible] quod mater acceperat a mendacio ex-
cusatur Jacob.

Nunc de periurio videamus. Periurium est mendacium
iuramento firmatum. Hic queritur utrum sit periurium ubi non est men-
dacium, quod quibusdam videtur ex auctoritate Jeronimi dicentis:

Advertendum est quod ius iurandum tres habet comites: veritatem,
iusticiam et iudicium. Si ista defuerint non erit iuramentum sed periurium.
Ubi autem falsum iuratur veritas deest. Si ergo falsum iuret et non sit ibi in-
tencio fallendi videtur esse periurium quia deest veritas. Aliquibus tamen
placet non esse periurium ubi non est mendacium. Et sicut dicitur aliquis falsum
sine mendacio, ita iuratur falsum sine periurio. Falsum forte dixit apostolus
cum se venturum ad Chorinthios promisit.

Nec tamen sicut ei imponebatur culpam mendacii con-
traxit quia sic animo sentiebat. Et si iuramento illud confirmasset

[illegible cursive commentary]

[illegible]

[illegible]

Solutio

[illegible]

Nunc de primo

[illegible]

non periurium commisisset, quia quantum in ipso fuit verum dixit; sed mendacium addidisset, quantum in se fuerit verum iurasset, et aliter evenit quam dixit. Ideo quia sicut quis non est mendax nisi aliter sentiat animo quam dicit, sive ita sit, sive non, ita videatur quibusdam neminem periurum constitui nisi aliter sentiat animo quam loquitur, sive ita sit, sive non. Sed melius creditur et ille periurare qui falsum voluntate fallendi iurat, et qui falsum putans quod verum est iurat, et qui verum putans quod falsum est iurat. Unde Augustinus: Iurat falsum vel cum fallitur vel cum fallit. Aut putat homo verum esse quod est falsum, et temere iurat; aut scit vel putat falsum esse, et tamen pro vero iurat, et nichilominus cum scelere iurat. Distant autem ista duo periuria que commemoravi. Fac illum iurare qui verum esse putat pro quo iurat; verum esse putat, et tamen falsum est. Non ex animo iste periurat, sed fallitur; hec pro vero habet quod falsum est; non pro falsa re sciens iurationem interponit. Da alium qui scit falsum esse, et dicit verum esse, et iurat tamquam verum sit quod scit falsum esse. Videtis quam ista sit detestanda belua. Fac alium qui putat falsum esse, et iurat tamquam verum sit, et forte verum est, verbi gratia ut intelligas: pluit in illo loco, interrogas hominem, et dicit pluisse, et revera pluit ibi, sed putat non pluisse; periurus est. Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit nisi mens rea. His evidenter traditur quod triplex periurat homo, ut supra diximus, dum vel sciens falsum iurat, vel putans falsum quod verum est iurat, vel existimans verum quod falsum est iurat. Sed hoc extremum non videtur esse periurium, vel si periurium nominetur eo quod falsum iuratur, non videtur esse reus periurii qui sic iurat, quia non est mens eius rea, ideo nec lingua. Immo eius mens rea est dum iurare presumit quod presciente veritate non deprehendit. Non quoque omne periurium mendacium est, nec omnis qui periurat mentitur; sed omnis mendacio iurans periurat, et omnis qui falsum iurat, sive nesciens sive non, periurat. Cum vero quis iurat quod verum est existimans esse falsum, queritur quid sit ibi periurium? Ipsa enim significatio vocis vera est, quia verum nesciens loquitur. Non igitur ipsa significatio vel falsum vel mendacium est, quia vera est, et

[illegible]

quod uerum est piurium non videtur esse. Ad quod dicimus loqui scilicet contra mentem sub attestacione iuramenti esse piurium. Mentiri ergo ad habita iuracione piurium est. Piurium ergo est uel iurando loqui falsum cum intencione fallendi, uel iurando loqui falsum sine intencione fallendi, uel iurando loqui verum cum intencione fallendi. Sed opponitur si omnis qui falsum iurat peierat, tunc qui alicui promittit dare sub certo termino aliquid quod tamen non faciet, ex quo iurauit peierauit, quia falsum iurauit. Non enim ita futurum erat ut iurauit. Ad hoc dicimus quod non omnis qui iurat quod falsum est ex quo iurat piurus est, sicut infra de hoc agimus. Sed ex quo propositum mutat uel terminum transgreditur, iuracio talis piurium sit reatu.

[Q]uod autem queritur utrum iurare sit malum, dicimus aliud malum esse aliud non. Sponte enim et sine necessitate iurare, uel falsum iurare, peccatum grande est. Ex necessitate autem iurare scilicet ad asserendam innocenciam uel ad federa pacis confirmanda, uel ad persuadendum auditoribus quod est eis utile, malum non est, quia necessarium. Unde Augustinus: Iuramentum necessarium faciendum est, cum pigri sunt homines credere quod est eis utile. Iuracio non est bona nec tamen mala cum est necessaria, id est non est appetenda sicut bona, non tamen fugienda tanquam mala cum est necessaria. Non est enim contra preceptum domini iuracio. Sed ita intelligitur dominus prohibuisse a iuramento ut quantum in ipso est quisque non iuret, quod multi non faciunt, in ore habentes iuracionem tanquam magnum atque suave aliquid. Apostolus enim nouit preceptum domini et tamen iurauit. Prohibetur ergo iurare cupiditate uel delectacione iurandi. Quod ergo Christus ait in evangelio: Ego dico vobis non iurare omnino, ita intelligitur precepisse ne quisque sicut bonum appetat iuramentum et assiduitate iurandi labatur in piurium. Quod uero addit: sit sermo vester est est, non non, bonum est et appetendum. Quod autem amplius est a malo est, id est ab infirmitate scilicet iurare cogentis, sciat descendere venire infirmitatis eorum quibus aliquid suadet, que infirmitas utique malum est. Unde nos cottidie liberari precamur, dicentes: libera nos a malo. Ideoque non dixit: Quod amplius est malum est. Tu enim non facis malum qui bene uteris iuracione. Sed a malo est illius qui aliter non credit, id est ab infirmitate que alias pena est, alias pena et culpa. Ibi ergo dominus prohibuit malum, suasit bonum, indulsit necessarium.

[Q]ueritur etiam utrum liceat iurare per creaturam

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... 589.

... incipit ... temporis ... sicut ... obligationem ... mandatum ... regulare ... est ...

quod non vel cum in lege cum in lege scriptum sit / reddes autem domino iuramenta
tua et Christus in evangelio precepit non iurare omnino neque per celum neque per terram
neque per Ierosolimam neque per caput tuum. Iudeis quidem
plurimis concessum fuit iurare per creatorem et preceptum si iurare contin-
geret non nisi per creatorem iuraret. non per creaturam. quia iudeis pronos
los et alias creaturas venerabantur honore divino et melius erat hec exhibere
deo quam creaturis. Inferius ergo illud prohibuit. Sed vero qui in crea-
turis creatorem venerabantur tamen non prohibuit. Unde Ioseph per salutem pharao-
nis iuravit deo iudicium in eo venerabatur quo potius erat in infimis / Christus
vero ita per creaturas iurare prohibuit ne vel aliquid divinum in eis crederetur
per quo reverencia eis deberetur / vel ne peccas iurates filii hominis sic iura-
mento tenere non putarent

Si quereretur quis magis teneatur an qui per deum an qui per evange-
lium vel per creaturas iurat. dicimus quod qui per deum quia per eum hec facta sunt
et secundum ... Crisostomum. Si qua causa fuerit modicum
videtur facere qui iurat per deum. Cum vero per evangelium magis aliquid se
esse videtur quibus dicendum est. Stulti scripture propter deum facte sunt. Non
deus propter scripturas / et creature facte sunt propter deum

Item quid sit dicere per deum immo hoc est testem adhibere deum. Sicut
et cum apostolus dicens / testis est michi deus. ac si dixisset per deum ita est
Ridiculum est putare hoc si dicas per deum iuras. si dicas testis michi
est deus non iuras. Quid est enim per deum nisi testis est deus. quid est
testis deus est / nisi per deum / quid est autem iurare nisi ius deo reddere. qui
per deum iuras. ius deo veritatis et non falsitatis. Item ecce dico cantati
... et qui per lapidem iurat falsum. periurus est. quia non lapidem qui
non audit sed eius creatorem adhibet testem / hoc est ergo iurare per creaturas
creaturas scilicet creatorem eius testem adhibere
Est etiam quoddam genus iuramenti gravissimum quod fit per execrationem
ut cum homo dicit si illud feci illud patiar et illud contingat filiis
meis. secundum quem modum accipitur etiam iuramentum cum aliquis iu-
rando dicit per salutem meam vel per filios meos. tamen obligat eum
hoc deo. Unde Augustinus in sermone de periurio. cum quis ait per salutem
meam. salutem suam deo obligat / cum dicit per filios meos. oppi-
gnerat ... addit ... [illegible]
... [illegible]

... [illegible]

[illegible]

Item sicut ad dictum est iuravit hoc modo

gnorat eos deo ut hoc eveniat in caput eorum quod exit de ore ipsius, scilicet vivat vir sic filius, filius, et sicut per iuramentum aliquis se deo obligat, ita per iuramentum ipsum adhibet testem. In omni ergo iuratione aut deus testis adhibetur aut creatura deo obligatur aut obpignoratur ut hoc sit iurare, scilicet deum testem adhibere vel deo aliquid obpignorare. Hoc ergo est iurare per quamlibet creaturam, scilicet creatorem eius testem adhibere.

[13] Est hoc quidem utrum fide eius utendum sit qui per demonia vel ydola iuravit. De hoc Augustinus scribens ad publicolam ait: te prius considerare volo utrum si quispiam per deos falsos iuravit et fidem non servavit, non tibi videbitur peccasse bis. Utique peccavit quia iuravit per quos non debuit et contra pollicitam fidem fecit quod non debuit. Ideoque qui utitur fide illius quem constat iurasse per deos falsos et utitur fide illius non ad malum sed ad bonum, non peccato illius se sociat quo per demonia iuravit, sed bono pacto eius quo fidem servavit. Et sine dubitatione minus malum est per deos falsos iurare veraciter quam per deum verum fallaciter. Quanto enim per quod iuratur magis sanctum est, tanto magis est penale periurium.

[14] Nunc superest videre utrum omne iuramentum implendum sit. Si enim quis aliquid iuravit contra fidem et caritatem quod observatum peiorem vergat in exitum, potius est mutandum quam adimplendum. Unde Ambrosius in libro de officiis: est contra officium non numquam promissum solvere sacramentum, ut herodes fecit. Item Ysidorus: in malis promissis rescinde fidem; in turpi voto muta decretum. Quod incaute vovisti, non facias. Impia est promissio que scelere adimpletur.

Idem: non est observandum sacramentum quo malum incaute promittitur, ut si quis adultere perpetuam fidem cum ea permanendi polliceatur. Tollerabilius enim est non implere sacramentum quam permanere in stupro. Item Beda: si quid nos incautius iurare contingerit quod observatum peiorem vergat in exitum, libere illud salubriori consilio mutandum noverimus, ac magis instante necessitate peierandum est nobis quam pro vitando periurio in aliud crimen gravius est divertendum. Denique iuravit David per deum occidere Nabal virum stultum, sed ad primam intercessionem Abigail femine prudentis remisit minas, revocavit ensem in vaginam, nec

[illegible]

aliquid culpe si tali periurio consensisse doluit Item aug. in sermone quo
dam. Ecce dauid iuramentum per sanguinis effusionem non impleuit ma
ior fuit pietas. Iurauit dauid temere / sed non impleuit iuratione maiori
pietate. Ex hijs aliisque pluribus ostenditur quedam iuramenta non esse
obseruanda. et qui sic iurat uehementer peccat / Cum autem mutat benefacit
Qui autem non mutat dupliciter peccat / et quia iniuste iurauit / et quia facit
quod non debet

In his mutat / uel periurus debeat dici / solet queri. Beda super illud
iuramentum uocant periurium Johes autem apocrisarius orientalium
sedis dixit. Sermo patris mei Sophronij significat quod melius est iura
tem peierare quam seruare sacramentum in fractione sancte ymagi
nis. Sed periurium dicitur tale iuramentum non obseruantem periurare
dicitur. qui non implet quia falsum iurat / non quia inde reus sit
quod non obseruat sed quia iurauit iniustum ex quo reus est

Ad eadem secundum

est quod quamuis arte uerborum quis iuret. deus tamen qui conscie
ntie testis est. ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit / duplex autem
reus fit / qui nomen dei in uanum assumit / et proximum in dolo capit

uenitur eciam si petit qui
hominem iurare cogit. de hac aug. ait / in sermone de periurio / qui
exigit iurationem multum interest si nescit illum iuraturum falsum an
sciat. Si enim nescit ideo dicit iura michi ut fides ei sit / non est peccatum
tamen humana temptacio est. Si uero scit eum fecisse et cogit eum iurare
homicida est. Ille quidem prouocat hominem ad iuracionem et scit eum falsum
iurare / uincit homicidam / quia homicida corpus occisurus est / ille animam
immo duas animas. et eius quem iurare prouocauit. et suam.

Audita sinodus decernit nisi pace facienda

ut omnes fideles iterum ad sacramenta accedant / ex
tum preceptum est non desiderabis uxorem proximi tui. Septimum
est non concupisces domum proximi tui / non seruum / non ancillam
etc. Sed uidetur preceptum de non concupiscendis rebus proximi unum
esse cum eo quo dicitur non furtum facies / et preceptum de non concu
piscenda uxore unum esse cum eo quo dicitur non mechaberis /

poterat enim preceptum non furandi in illa generalitate intelligi ubi de non concupiscenda re proximi precipitur, cum eo quod dictum est non mechaberis potuit illud intelligi.

Non concupisces uxorem proximi tui. Sed in illis duobus preceptis non mechandi et non furandi ipsa opera vocata sunt prohibita, in hiis vero extremis ipsa concupiscentia. Multum ergo distant illa ab istis. Unde illi precepto non mechandi fit superaddicio in evangelio, ubi omnis concupiscentia mechandi prohibetur. Sed cum hic prohibetur concupiscentia aliene uxoris et aliene rei, quare dicitur lex compescere manum et non animum, evangelium non manum tantum? Illud de lege dicitur secundum cerimonialia et non secundum moralia, vel quia in lege non est generalis prohibicio omnis mortifere concupiscentie, ut in evangelio.

Non quidem quam dicit apostolus litteram occidentem, ea etiam est decalogus, qui non dicitur littera occidens eo quod mala sit lex, sed quia prohibens peccatum auget concupiscentiam et addit prevaricationem, nisi liberet gratia, que gratia non sic habundabat in lege ut in evangelio.

Lex ergo bona est et tamen occidit sine gratia, cum sit virtus peccati, que iubet quod sine gratia impleri non potest; gratia autem deerat, et ideo littera occidens dicitur.

Distat autem evangelii littera a legis littera, quia diversa sunt promissa: ibi terrena, hic celestia deus promittit; diversa etiam sacramenta, quia illa tantum significabant, hec conferunt graciam; precepta etiam diversa quantum ad cerimonialia, nam quantum ad moralia sunt eadem, sed plenius in evangelio continentur.

Audistis x cordas psalterii utrique sexui impositas, que cantate tangende sunt ut viciorum fero occidantur.

Xpus Maria

Explicit liber tercius Sententiarum per manus M. Mathie de [illegible]

De Sacramentis. Quid sit sacramentum. Quid sit signum. Quod differunt signum et sacramentum. Quare instituta sunt sacramenta. De differentia sacramentorum veteris et novi. De circumcisione. Quod remedium illi habebant qui fuerunt ante circumcisionem. De institutione circumcisionis et de causa. De parvulis defunctis ante diem octavum quo fiebat circumcisio. De sacramentis nove legis. De

[illegible]

in intelligentia ... illa non simul toto collatum comparatum ad objectum et ... ; comparatum ad unum est perfectum, comparatum ad aliud imperfectum; et ... comparatum ad operationis efficaciam ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

et in dictum [illegible] in hoc libro [illegible] est [illegible]
[illegible]

Nunc [illegible] est lex [illegible] lex [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

Post hec autem lege [illegible] lex mosaica [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

baptismo De circa bapt. Johannis et pauli
Quod utilitatis baptismus Johannis habuerit
Si fuit sacramentum baptismus ille De forma
bapti Johannis Quid sit baptismus De forma
baptismi Quod apli in nomine xpi baptiza
uerunt Si in nomine patris tantum uel spiritus sancti
possit tradi baptismus De institucione bapti
Quare in aqua tantum fiat De inmersione
quociens debeat fieri Unde circumcisio amisit
sit uim suam De causa institucionis bapti
De illis qui susceperunt sacramentum
et rem et rem et non sacramentum et
sacramentum et non rem De ficte acce
dentibus Quomodo intelligatur illud
quotquot in xpo baptizati estis xpm induistis
Quod passio supplet uicem baptismi et fides
contricio Quid prosit baptismus cum ficte accede
tibus Quid dimittitur in baptismo infantibus Quo
modo sit sacramentum baptismus quo respectu
infantibus Quod baptismus eque bonus est a bono
uel a malo datus De potestate baptismi
et ministerio que fuit potestas baptismi quam xpus
potuit dare seruis et non dedit Quibus
liceat baptizare Qui baptizandi sunt
ab hereticis baptizati Quod nullus in matre
uero baptizatur Utrum baptismus
sit cum uerba corrupte proferuntur De illo
qui pro ludo immergitur De uisione pa
truorum De cathezismo et exorcismo De
sacramento confirmacionis quod non
nisi a summis sacerdotibus tradi potest Quid
sit uirtus huius sacramenti Utrum hoc
sacramentum dignius sit baptismo Utrum
possit iterari De sacramento altaris
Quod huius sacramenti in ueteri testamen
to figura precessit sicut et bapti De insti
tucione huius sacramenti de forma
Quare xpus post alium cibum dedit
hoc sacramentum discipulis De sacra
mento et re Quod res sacramenti
duplex est De duobus manducandi
modis De errore illorum qui dicunt
corpus xpi tantum ab homine sumi De
intelligencia quorundam uerborum ambi
guorum De heresi illorum qui dicunt corpus
xpi non esse in altari nisi in figura
De sanctorum testimoniis quibus probatur
uerum corpus xpi esse in altari De modo
conuersionis Quando dicatur corpus xpi
confici de substancia panis Quare sub alia
specie sumatur Quare sub duplici specie
Quare aqua misceatur Quare corpus
dedit discipulis in cena Ubi illa acci
dencia fundentur De fractione et
partibus De confessione beregarii Quid
ille partes significent Si xpus immo
latur cottidie in altari et an sit sacri
ficium quod a sacerdote geritur De causa
institucionis Si hoc sacramentum
conficiatur ab hereticis uel excommunicatis
Quid faciat hereticum et quid sit hereticus
De penitencia unde dicitur penitencia Quid
sit penitencia De sollempni et uera penitencia
Quod peccata sepe dimittuntur per penitenciam
Quod pluribus inuolutus peccatis non
potest uere de uno penitere et nisi de
omnibus peniteat Quibus de causis
attingunt flagella De egipcijs et
sodomitis qui dicuntur temporaliter puniri
ne in eternum puniantur De generibus elemosine
Quid sit elemosina Utrum in mortali
peccato permanentes et largas elemosi
nas facientes debeant dici satisfacere
Utrum bona que fiunt ab aliquibus
malis ualeant ad uitam uite cum fue
rint conuersi ad bonum De tribus in penitencia
considerandis compunctione confessione
satisfactione Que sit uera satisfactio
Que sit satisfactio falsa De tribus
actionibus penitencie De multitudine ue
nialium que grauant ut unum grande
peccatum De satisfactione uenialium Utrum
sine satisfactione dimittantur peccata
Si sufficiat soli deo confiteri Quod
non sufficiat soli deo confiteri si
possit soli sacerdoti confiteri Si sufficiat

[illegible]

[illegible]

confiteri laico. Ad quid valeat confessio
De remissione quam prestat sacerdos
De clavibus. De usu clavium. Quod sa-
cerdos potest dimittere peccata vel retinere
Quomodo sacerdotes dimittunt peccata
vel retinent. Quomodo sacerdotes ligant
vel solvunt apertius. Quomodo intelligendum
sit illud quodcumque solveris super terram
etc. Quod ne sunt interiores tenebre et in-
terior macula. Unde hoc claves
dantur [illegible]. Utrum per indignos
gratia effundatur in gratia dignis. Quomodo
intelligendum sit maledicam benedic-
tionibus vestris. Quales esse debebat
vel ex ecclesiasticus. De hiis qui in fi-
ne penitent. De hiis qui penitentiam
non complent. De illo cui sacerdos
indiscretus iniungit penitentiam. Quod
morientibus non est imponenda sa-
tisfactio sed innotescenda. Quod
non est penitentia neganda vel recon-
ciliatio in necessitate. Quod presbiter
non reconciliet aliquem inconsulto
episcopo nisi in necessitate. Quod obligatio
eius sit recipienda qui circa ad
penitentiam preveniretur morte. De peccatis
que post hanc vitam dimittuntur
De hiis qui edificant aurum argentum la-
pides ligna fenum stipulam. De igne purgatorio
quia alii citius alii tardius purgantur
Quid sit edificare lignum fenum sti-
pulam. Quid sit edificare aurum
argentum lapides. Quod aliquis vere pe-
nitet et tamen non de omni veniali
Quid sit generalis confessio. Quod nec
debet confiteri peccata que non. De pe-
nitentia sacerdotis qui peccata confi-
tentis publicat. Si peccata dimissa
redeant. Quid sit sacramentum
[illegible]. De sacramento unctionis ex-
treme. De tribus quibus unctio-
nis. A quibus fuit hoc sacramentum

institutum. De iteratione huius sacramenti
De ordinibus ecclesiasticis quot sunt
Quare sunt vii. Quales assumendi sunt
ad clerum. De corona et tonsura. De ho-
stiariis. De lectoribus. De exorcistis.
De acolitis. De subdiaconibus. De dia-
conibus. De presbiteris. Quare duo ordines
sacri. Quid appelletur ordo. De nominibus
dignitatum et officiorum. De episcopo. De pon-
tifice. De quadripertito episcoporum ordine
De etate. De ordinatore. De ordinatis ab
hereticis. De simonia unde dicatur et quid
sit. De hiis qui a simoniacis ordinantur
scienter vel non. De hiis qui dicunt se
emere corporalia et non spiritualia. De di-
stinctione simoniacorum. De hiis qui vio-
lenter ab hereticis vel aliis simoniacis or-
dinantur. De sacramento coniugii. De insti-
tutione et eius causa. Unde sit preceptum
et quid indulgentiam contractum sit coniugium
Quibus modis accipitur indulgentia
Quod nuptie bone sunt. Cuius rei sacramen-
tum sit coniugium. Que sunt consideranda in
coniugio. Quid sit coniugium. De consensu qui
efficit coniugium. Unde capit esse coniugium. De
opinione quorundam qui dicunt coniugium non
esse ante carnalem copulam. Quod sponsa
potest eligere monasterium sine consensu sponsi
Quod coniugatus sine coniugis consensu
nequit profiteri continentiam. De adulterinis
coniugiis. Quod multipliciter sponsus et sponsa
accipitur. Quod sponsa sit vidua mortuo
sponso et que non. Si consensus et iura-
mento firmatus faciat coniugium. De hiis
qui pertinent ad substantiam et ad decorem sacra-
menti. Utrum consensus ille qui facit ma-
trimonium sit de carnali copula an de
cohabitatione an de alio. Quare de latere
viri formata est mulier. Quod non est
consensus legittimus ubi est coactio. De
errore qui evacuat consensum. De con-

[illegible marginal notes]

Summarum. Ubi iste summa tamquam flumen paradisi in xl capitula dividitur. [illegible]

[illegible marginal notes]

Sacramentum

[illegible marginal notes]

virgo Marie et Joseph. De finali causa coniugii. Quod malus finis non contaminat sacramentum. De tribus bonis coniugii. De duplici separacione. De hiis qui procurant venena sterilitatis. Unde an sint homicide qui procurant abortivum. De excusacione coitus qui fit pro bona coniugii. De indulgencia quam facit apostolus. De malo incontinencie. De carnis delectacione que peccatum sit vel non. De solucione carnalis debiti. De continencia ex communi consensu servanda. Unde cessandum sit a coitu. Quibus temporibus sint celebrande nupcie. De diversis legibus coniugii. Utrum Johannis virginitas sit preferenda castitati Abrahe. Quod ne ex contractu coniugii subsequente non liceat tamen plures habere vel uno. De personis legittimis. De frigidis sperandis vel non. De hiis qui maleficiis impediti coire non possunt. De furiosis. De hiis qui dormiunt cum duabus sororibus. Quod non est dimittenda uxor propter aliqua vicia corporis. De uxore viri vivi (?) ... Quod fornicaria nequid dimittere virum nisi ipse expers fuerit fornicacionis et econverso. De reconciliacione eorum qui propter fornicacionem separantur. De illis qui ante conuencionem se polluunt per adulterium. De servis. Utrum propter extremam condicionem possit fieri separacio. De copula servi et ancille diversorum dominorum. De viro qui se facit servum ut dimidatur ab uxore. De etate contrahencium. In quibus ordinibus nequeunt contrahi matrimonium. De interfectoribus suarum coniugum. De votis. De votorum diversitate. De illis qui post longam captivitatem redeunt. De dispari cultu. De coniugio fidelis et infidelis et duorum infidelium. De fornicacione spirituali propter quam dimittitur coniux. Utrum in quibus peccatis possit fieri

separacio vel non. Utrum coniugium inter infideles sit. Quod coniugium sit legittimum. De cognacione carnali. De computacione graduum consanguinitatis. Quare usque septimum gradum computantur. De dispensacione Gregorii habita ad Anglicos. De gradibus affinitatis. De diversis tradicionibus affinitatis. An liceat fideli aliam ducere vel non. Si coniugium sit inter eos qui nota consanguinitate diiunguntur. Quibus personis testificandis sint dirimenda coniugia. Quid sit fornicacio. Quid sit stuprum. Quid adulterium. Quid incestus. Quid raptus. De spirituali cognacione. Qui sint filii spirituales. De copula spiritualium vel adoptivorum et naturalium filiorum. De copula filiorum qui ante paternitatem vel post nati. Si liceat duas commatres ducere unam post aliam. Si vir et uxor simul valeant tenere puerum. De secundis et tercis nupciis et de merces (?) nupciis. De resurrectionis et iudicii condicione. De voce tube. De nocte media. De libris qui tunc aperientur. De memoria doctorum scilicet tunc peccata mala revenient. Quo modo intelligatur Christus iudex vivorum et mortuorum. De hiis qui vivi reperientur. De etate qua resurgent. Quod resurget quicquid fuit de substantia et natura corporis et si non in eadem parte corporis. Quod sine omni difformitate resurgent. Utrum reproborum corpora cum difformitatibus resurgent quas hic habuerunt

[illegible marginal notes]

[illegible]

[illegible] Nota Sacramentum x modis [illegible] Una est diffinicio [illegible] Sacramentum est forme rei [illegible]
[illegible] Sacramentum est invisibilis [illegible] visibilis [illegible]
[illegible] Sacramentum est [illegible]
[illegible] Sacramentum est [illegible]

Quod non consumimentur malor cor que tunc ardebunt. Si demones corpali igne cremabuntur. Si are sine corporibus senciunt ignem materialem. De abortivis fetibus vivo sine. De diversis anim receptaculis post mortem. De suffragiis defunctor. De officiis sepulture. De duobus eque bonis quor alter post mortem plura habet auxilia. Quibus suffragiis in nomine refine recipitur. Quis sancti glorificati et angeli audiunt preces supplicancium intercedunt pro eis. Si valde mali [illegible] mitigacio pene. De occulto iudicio dei de iusticia et misericordia dei. Quare quedam corpa dicuntur iusticie quedam misericordie vel bonitatis dei. Quomodo vinisse vie dei misericordia et veritas. De fine iudicii. Quod sancti iudicabunt et quomodo. De ordinibus eor qui erunt in iudicio. De ordine iudicii et ministerio angelorum. Si post iudicium demones servient hominibus ad puniendum. De forma iudicantis qualis apparebit forma servi nare secundum formam dicitur Christus sufficatumus corpa. De loco iudicii et qualitate [illegible] post iudicium. De diversis mansionibus in celo et in inferno. Si quod ibi cognoscetur ab aliquo quod non intelligunt omnes. De paritate gaudii. Si maior sit beatitudo sanctor post iudicium. Si mali in inferno peccabunt. Quare dicuntur tenebre exteriores. Si dampnator anime noticiam habent eor que ibi fiunt. De lazaro et divite. Si boni et mali in morte se videant. De chaos inter bonos et malos. Utrum visa impior pe [illegible]

xlv

[illegible]

[illegible] vel augeat gloriam bonor. Hic habes tabulas que ad doctrinam iure pertinent quibus sciendum est [illegible] intendunt [illegible] vixerunt ad doctrinam [illegible] accedam.

[illegible]

[illegible]

De sacramentis ubi quatuor sunt consideranda

Samaritanus enim vulnerato appropians curationi eius sacramentorum alligamenta adhibuit, quia contra originalis peccati et actualis vulnera sacramentorum remedia deus instituit. De quibus quatuor primo consideranda occurrunt, quid sit sacramentum, quare institutum, in quibus consistat et conficiatur, et que sit differentia inter sacramenta veteris et nove legis.

Sacramentum est sacre rei signum. Dicitur autem sacramentum etiam sacrum secretum sicut dicitur sacramentum divinitatis ut sacramentum sit sacrum signans et sacrum signatum. Sed nunc agitur de sacramento secundum quod est signum. Item sacramentum est invisibilis gratie visibilis forma. Signum vero est res preter speciem quam ingerit sensibus aliquid aliud ex se faciens in cognitionem venire. Signorum alia sunt naturalia ut fumus significans ignem, alia data, et eorum que data sunt quedam sunt sacramenta quedam non. Omne enim sacramentum est signum sed non econverso. Sacramentum enim eius rei similitudinem gerit cuius est signum. Si enim sacramenta non haberent similitudinem rerum quarum sacramenta sunt, proprie sacramenta non dicerentur. Sacramentum enim proprie dicitur quod ita signum est gratie dei et invisibilis gratie forma ut ipsius imaginem gerat et causa existat. Non igitur significandi gratia tantum sacramenta instituta sunt sed et sanctificandi dicitur enim sanctificandi

[illegible]

quia tamen instituta sunt solum signa sunt et non sacramenta sicut fuerunt carnalia sacrificia et observaciones ceremoniales veteris legis que numquam poterant facere iustos offerentes quia ut ait apostolus sanguis hircorum et thaurorum et cinis vitule aspersus inquinatos sanctificabat ad emundacionem carnis non autem [illegible] inquinacio illa erat contactus mortui [illegible] nichil aliud intelligo inquinacionem quam legalem immundiciam nisi contactum mortui hominis quia qui tetigerat immundus erat vii diebus et purificabatur die iii secundum legem et vii et ita mundus erat. Et tamen multi [illegible] lepra illa legalia [illegible] operibus legis aliquis iustificatur est ut ait apostolus [illegible] si in fide et caritate fieret quae quia [illegible] ea deus [illegible] iustificacionem / et ut signa futuri essent volens ea sibi potius offerri quam ydolis. Illa ergo signa erant et in [illegible] licet minus esse instituta sepe vocantur quia signa erant rei sacre quam tamen non prestabant. Illa autem [illegible] legis apostolus dicit quod non iustificandi gratia vel

Triplici ex causa autem sacramenta instituta sunt propter humiliacionem erudicionem exercitacionem propter humilitatem quidem ut dum homo insensibilibus rebus que natura infra ipsum sunt ex precepcione creatoris se reverendo subicit ex hac humilitate et obediencia deo magis placeat

[illegible]

et apud eum mereatur omnimodo salutem querit inferioribus se, et si non ab illis, per illa tamen. Propter eruditionem etiam instituta sunt, ut per illud quod foris in specie visibili cernitur, ad invisibilem virtutem que intus est agnoscendam mens erudiatur. Homo enim qui ante peccatum sine medio deum videbat, per peccatum adeo hebuit ut nequeat divina capere nisi humanis excitatus. Propter exercitationem similiter instituta sunt, quia cum homo ociosus esse non possit, proponitur ei utilis et salubris exercitatio in sacramentis, per quam vanam et noxiam declinet occupationem. Non enim facile capitur a temptatore qui bono vacat. Unde Ieronimus monet: semper aliquid operis facito, ut te diabolus inveniat occupatum.

Sunt autem exercitationum tres species: una ad edificationem anime pertinet, alia ad corporis fomentum, alia ad utriusque subversionem. Cum igitur absque sacramentis, quibus non alligavit potentiam suam, deus homini gratiam donare possit, pro predictis de causis sacramenta instituit. Duo autem sunt in quibus sacramentum consistit, scilicet verba et res. Verba, ut invocatio trinitatis; res, ut aqua, oleum et huiusmodi.

Iam videndum restat distantia sacramentorum veterum et novorum, ut sacramenta vocemus que antiquitus res sacras significabant, ut sacrificia et oblationes et huiusmodi. Horum autem differentiam breviter Augustinus assignat dicens: quia illa promittebant tantum et significabant, hec autem dant salutem. Fuit tamen inter illa sacramentum

sacramentum quod fit circumcisionis idem conferens remedium contra peccatum quod nunc baptismus. Unde Augustinus: Ex quo instituta est circumcisio in populo dei que erat tunc signaculum iustitie fidei ad purgationem originalis veteris peccati, sicut baptismus ex illo cepit valere ad innovationem hominis ex quo institutus est. Item Beda: Idem salutifere curationis auxilio circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat quod baptismus agere revelate gratie tempore consuevit, excepto quod regni celestis ianuam nondum intrare poterant, quia in sinum Abrahe post mortem requie beata consolati superne pacis ingressum spe felici expectabant. His aperte traditur per circumcisionem ex quo instituta fuit remissionem originalis peccati et actualis parvulis et maioribus adeo prestita sicut nunc per baptismum datur.

De viris qui fuerunt ante circumcisionem et de feminis ante et post

Querentur autem de viris qui fuerunt ante circumcisionem et de feminis que fuerunt ante et post, quod remedium contra peccatum habuerunt. Quidam dicunt sacrificia et oblationes eis valuisse ad remissionem peccati. Sed melius est dicere illos qui de Habraham prodierunt per circumcisionem iustificatos, mulieres vero per fidem et opera bona vel sua si adulte erant, vel parentum si parvule. Eos vero parvulos qui fuerunt ante circumcisionem in fide parentum, parentes vero per virtutem sacrificiorum, scilicet quia intelligebant spiritualiter in illis sacrificiis iustificatos. Unde Gregorius: Quod apud nos valet aqua baptismi hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro hiis qui ex Habrae stirpe prodierunt misterium circumcisionis.

De institucione circumcisionis et causa

Nunc dicendum est in quo instituta fuerit circumcisio et quare et cur mutata per baptismum. Abraham primus mandatum circumcisionis habuit ad probacionem obediencie nec ei sola precepta fuit circumcisio sed et semini eius id est omnibus hebreis que fiebat secundum legem octaua die / lapideo cultro / in carne preputii. Data autem fuit circumcisio pluribus de causis scilicet ut per obedienciam mandati habraham placeret deo cui adam displicuerat preuaricando. Data eciam fuit signum magne fidei habrae, quia credidit se habiturum filium in quo fieret benediccio omnium gencium ut hoc signo a ceteris nacionibus distingueretur populus ille.

Quare data est circumcisio

In carne preputii iussa est fieri circumcisio quia instituta est in remedium originalis peccati, quod a parentibus per concupiscenciam, que in parte illa magis dominatur et quia ipse illa culpam inobediencie primus homo sensit / decuit ut ibi signum obediencie acciperet.

Quare die octaua petrino cultro

Fiebat circumcisio octaua die / petrino cultro quia in resurreccione communi octaua etate futura per petram id est christum omnis ab electis abscindetur corrupcio et pena. Et post resurreccionem octaua die saturni... illa omnia, que cum credentibus dicebantur...

Quare per baptismum mutata sit

Ideo autem mutata est / circumcisio per baptismum / quia sacramentum baptismi est communius et perfeccius est quia pleniori gracia cumulatur. Ibi enim peccata sola dimittebantur sed non gracia adiuuans operandum conferebatur. ... ibi probabatur in baptismo quod non modo abolentur peccata / sed eciam gracia adiuuans confertur virtutes augentur / per aquam et spiritum sanctum.

D II

dicat que ardos fecundat etiam fructificatos amphori ubertate donat. Omni quicunque per fidem et contritionem antequam aliquis istos ad baptismum accedit, preciosiorem sibi recipit gratiam sed non ita in circumcisione vel habrahe fides vel instituto signaculo tamen sunt nichil virtutis contulit

Si non queritur de pueris qui ante diem octavum moriebantur antequam fiebat circumcisio ex lege, utrum salvaretur vel non, idem pot videri quod salvarentur de pueris ante baptismum defunctis quos perire constat. Unde Beda dicit [illegible] tribuit et salubriter clamat nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non intrabit in regnum dei. Ipse dudum clamat per suam legem que cuius preputii caro circumcisa non fuerit peribit de populo suo quia pactum meum irritum fecit. Forte tamen sub lege [illegible] morientibus ante octavum diem [illegible] sicut [illegible] fit in causa de baptismo

De sacramentis nove legis

Iam ad sacramenta nove legis accedamus que sunt baptismus confirmatio panis benedictionis i. eukaristia penitentia unctio extrema ordo coniugium. Quorum alia remedia contra peccatum prebent et gratiam adiutricem conferunt ut baptismus, alia in remedium tamen sunt ut coniugium, alia gratia et virtute nos fulciunt ut eukaristia et ordo. Si non queritur quare non fuerunt hec sacramenta instituta mox post lapsum hominis [illegible] quibus gratia et iustitia [illegible] dicimus ante adventum Christi qui gratiam attulit non sacramenta fuisse danda que ex morte et passione Christi virtutem sortita sunt. Christus autem veniens noluit antequam homo de lege naturali [illegible] et

Nota autem portio non erat p[er] capta Nam [illegible]
[illegible] ad quo altare ubi [illegible]
tabi altares lapides hebreorum [illegible]
[illegible] de Zophora [illegible] altare lapide [illegible]
[illegible] hebrei fabulant[ur] [illegible]
[illegible] altare [illegible]
[illegible] Nota [illegible]
[illegible] Nabuchodonosor [illegible]
[illegible] Nabuchodonosor [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] in eadem [illegible] sepe videmus [illegible] ille fuit prius [illegible] [illegible]

[illegible] omnes [illegible] debet [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] exemplum [illegible] [illegible] pena [illegible] [illegible] culpe [illegible] [illegible] [illegible] Contra [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

Idem autem

[illegible] [illegible] [illegible]

Secundo queritur

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

Sine qua

[illegible]

d

morbi non tam premi a fornera [illegible]
[illegible] ab impfectionibus [illegible]
[illegible] ordo [illegible] abim
[illegible] angli irremediabili [illegible]
supplicat [illegible] ad [illegible]
[illegible]
[illegible] petto [illegible]
[illegible] debent abim [illegible]
[illegible]
supplicationem [illegible] a petto [illegible]
mediante [illegible] penitentis [illegible]
[illegible] petto [illegible] suppli
[illegible] angelo [illegible] debent [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

Nec non delegat [illegible]

[illegible]

[illegible gloss lines]

Sacramentum coniugii fuit ante peccatum

quo neutra incurre posset. Fuit tamen coniugium ante peccatum institutum non utique propter remedium sed ad sacramentum et ad officium, ut propagaret deo sobolem ad implendum electorum numerum. Post peccatum vero fuit ad remedium contra carnalis concupiscentie corruptelam, de quo suo loco tractabimus. Nunc vero de baptismi sacramento, quod in ianua nove gratie sacramenta primum est. *De baptismo Iohannis* Baptismum Christi Iohannes suo baptismo preveniebat. Qui primus baptizasse legitur, sed in aqua, non in spiritu, sicut ipse ait: Ego baptizo vos in aqua. Et in propria sola corpora abluebat, atque ideo non mundabat. Baptismus Iohannis erat in penitentiam, non in remissionem. Baptismus vero Christi in remissionem, quia Iohannes baptizans homines ad penitentiam vocabat, et quos baptizabat penitere docebat, secundum illud: Veniebant ad Iohannem in Iordanem confitentes peccata sua. Sed in baptismo Iohannis non dabatur peccatorum remissio, que data est Christi baptismo. *Ad quid utilis erat baptismus Iohannis* Ad quid ergo erat utilis baptismus Iohannis? Quia homines usu baptizandi preparabat ad baptismum Christi. Sed queritur quare dictus est baptismus Iohannis sicut dicitur baptismus Christi. Dicitur baptismus Iohannis inde est quia ibi Iohannis operatio visibilis tantum erat exterius lavantis, non invisibilis gratia dei operantis intus. Sed tamen et illa Iohannis operatio a deo erat, et baptismus ille a deo erat, non ab homine, sed hominis dictus est quia nichil ibi gerebatur quod non ageret homo. Si vero queritur an sacramentum fuerit, satis potest concedi ex eo sensu quo legalia signa dicuntur sacramenta. Significabat enim baptismus Iohannis rem sacram scilicet baptismum Christi, qui non tantum est penitentie sed etiam remissionis peccatorum.

De forma baptismi Iohannis et baptizatis ab eo

Hic considerandum est, si baptizati a Iohanne iterum baptizandi sunt baptismo Christi, et qua forma verborum

[illegible gloss lines]

iussus sit iohes / illi qui baptizati sunt a iohanne nesciebant spiritum sanctum esse ac spem ponebant in illius baptismo postea baptizati sunt baptismo christi / Baptismum autem iohannis in nomine venturi tradebat, non in ipso sup iohele cum diceret se christum credere et non credit in spiritum sanctum nondum habebant datum paulo. Vnde baptizati in nomine venturi id est domini ihesu quem dixerunt / Sed utrum si spiritus sanctus est audi[e]runt non baptizabantur vnde non baptisma accipiebant / illi non qui spem non posuerunt in baptismo iohannis et patrem et filium et spiritum sanctum credebant non post baptizati sunt / sed inpone manum ab apostolis sup eos facta spiritum sanctum receperunt. Alii vero qui non ita credebant baptizati sunt baptismo christi ut predictum est / Cur apostoli ad...

Qui spiritum sanctum nesciebant cum baptizati a iohanne, acceperunt iterum baptizati baptismo christi ut predictum est / ne quis crimdicis vel gentilibus putaret aquam sine spiritu sancto ad salutem posse sufficere. de hoc et ambrosius libro de spiritu sancto. Quidam negaverunt se scire spiritum sanctum baptizatos se dicentes iohannis baptismo / qui in aduenientis ihesu non in suo baptizat nomine / isti ergo quia nec in christi nomine nec cum fide spiritus sancti baptizati fuerant / non potuerunt accipere baptismi sacramentum. Baptizati sunt ergo in nomine christi / nec iteratum est in hiis baptisma sed innovatum. Quid sit baptisma

Post hec videndum est quid sit baptisma et que sit forma et quando institutus est / et causa institucionis baptismi. Dicitur intinccio id est ablucio corporis exterior facta sub forma verborum prescripta. Si enim ablucio fiat sine verbo non est ibi sacramentum / sed accedente verbo ad elementum fit sacramentum / non utique ipsum elementum fit sacramentum sed ablucio facta in elemento / Vnde augustinus verbo baptisma consecratur. detrahe verbum / et quid est aqua nisi aqua. accedit verbum

adelementum est sacramentum. Unde est hec tanta virtus aque ut corpus tangat et cor abluat nisi faciente verbo non quia dicitur sed quia creditur / nam et ipso verbo aliud est sonus transiens aliud est virtus manens. In duobus ergo consistit sacramentum baptismi scilicet verbo et elemento / ergo et si alia desunt que ad decorem sacramenti sunt instituta non ideo minus est verum sacramentum et sanctum si verum sit ibi et elementum / nam et in hoc sacramento et in aliis quedam solent fieri ad decorem et honestatem sacramenti / quedam ad substantiam et causam sacramenti pertinentia / de substantia huius sacramenti sunt verbum et elementum / cetera ad sollempnitatem eius pertinent.

Sed quod est illud verbum quo accedente ad elementum fit sacramentum veritas te docet que huius sacramenti formam tradens ait discipulis ite docete baptizantes omnes gentes In nomine patris et filii et spiritus sancti amen. Invocatio ergo trinitatis verbum dicitur quo baptisma consecratur et hec est forma verborum sub qua traditum est baptismus. Unde zacharias papa bonifacio episcopo: Retulerunt nobis ... tum est in synodo angelorum ut ... sine invocatione trinitatis mersus fuisset quod sacramentum regenerationis non haberet / quod omnino verum est quia si mersus in fonte baptismi quis fuit sine invocatione trinitatis perfectus non est nisi in nomine patris et filii et spiritus sancti fuit baptizatus. Loquitur tamen in actibus apostolorum apostolos baptizasse in nomine christi / sed in hoc nomine ut exponit ambrosius tota trinitas intelligitur intelligitur enim ad christum dicitur et pater a quo unctus est et ipse qui unctus est et spiritus sanctus per quem unctus est. Unde nicolaus papa ad consulta bulgarorum: A quodam Judeo multos baptizatos asseritis et quid inde agendum sit

consistit; hic perfecte, si in nomine sanctae trinitatis, vel in nomine Christi, sicut in actibus apostolorum legimus baptizari baptizati sunt. Unum enim idem quod est, ut Ambrosius exponit. Hic quaeritur an baptismus esset verus, si diceretur in nomine patris tantum, vel spiritus sancti tantum, ut cum dicitur in nomine Christi. Ambrosius videtur dicere quod si fide mysterium trinitatis teneatur, et una persona tantum nominetur, plenum esse sacramentum; et e converso si tres nominentur, et non recte de aliqua illarum sentiatur, vacuum fieri mysterium. Ait enim: Ubi non est plenum baptismatis sacramentum, nec principium nec species aliqua baptismatis aestimatur. Plenum autem, si patrem et filium et spiritum sanctum fatearis. Si unum neges, totum subruis. Et sicut si unum sermone comprehendas, vel patrem vel filium vel spiritum sanctum, fide autem nec patrem nec filium nec spiritum sanctum abneges, plenum est fidei sacramentum. Ita etiam licet patrem et filium et spiritum sanctum dicas, et patris vel filii vel spiritus sancti minuas potestatem, vacuum est omne mysterium. Cum ergo dicitur in nomine Christi, per unitatem nominis impletum est mysterium; nec a Christi baptismate spiritus separatur, quia Christus baptizavit in spiritu. Nunc consideremus utrum sicut in Christi nomine legimus baptismum plenum esse sacramentum, ita et in spiritu sancto tantum nuncupato nihil desit ad mysterii plenitudinem. Rationem sequamur. Qui unum dixit, trinitatem significavit. Si Christum dicas, et patrem a quo unctus est filius, et ipsum qui unctus est filium, et spiritum sanctum quo unctus est, designasti. Scriptum est enim: Hunc Iesum a Nazareth, quem unxit deus spiritu sancto. Et si patrem dicas, filium eius et spiritum oris eius pariter indicas. Si tamen idem etiam corde comprehendas. Et si spiritum sanctum dicas, et deum patrem a quo procedit, et filium cuius est spiritus, nuncupasti. Unde

[illegible]

premissorum ... [illegible] ... dicti [illegible]

... trinitatem complectitur. auctoritas domini dicat vos autem baptizabimini in spiritu sancto. ex quo indicat nos recte posse baptizari in spiritu sancto.

Ex his aperte intelligitur in nomine Christi verum baptisma tradi. Ubi in ... insinuari videtur verum baptisma posse dari in nomine patris tantum, vel spiritus sancti tantum, si tamen ille qui baptizat fidem trinitatis teneat, quae trinitas in quolibet horum nominum intelligitur. Si autem aliquis parum credens et errorem inducere intendens unum de tribus tantum nuncupet, non implevit misterium. Et ideo ait non minatis tribus vacuum esse misterium si baptizans nominat personam patris vel filii vel spiritus sancti, id est male sentiat de potencia alicuius horum, non credens unam potenciam trium. Intelligendum est hoc super eum qui non intendit, vel credit baptizare, qui non tantum caret fide sed etiam intentione baptizandi. Cum ergo baptizat in nomine Christi, etiam baptizat in nomine trinitatis, quae tota ibi intelligitur. Tutius est tamen tres personas ibi nominare, ut dicatur in nomine patris et filii et spiritus sancti, non in nominibus, sed in nomine, id est in invocatione vel in confessione patris et filii et spiritus sancti. Commendatur enim ibi tota trinitas ut invisibiliter ibi operari possit sicut extra visibiliter presentem. Si autem dicatur in nominibus, non est ibi sacramentum, quia non servatur forma baptismi.

De institutione baptismi quando ceperit.

Varie sunt estimaciones. Alii dicunt tunc esse baptismum institutum cum Nichodemo Christus ait nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto etc. Alii dicunt institucionem baptismi factam cum apostolis dixit Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. Sed hoc dixit eis post resurrectionem, precipiens eis de vocacione ...

[illegible]

[illegible]

generum quos ante passionem binos et binos miserat / ad predicandum in iudea et ad baptizandum dicens In viam gentium ne abieritis Iam ergo institutus erat baptismus quia baptizabat simul et predicabant.

Si vero queritur in qua forma tunc baptizaverunt Hanc dici potest in nomine trinitatis / sed in ea forma in qua baptizaverunt postea gentes / que ante passionem potest intelligi fuisse tradita licet non sit scriptum / non ergo tunc illam formam christus primum tradidit cum ad evangelizandum gentibus misit Sed quam ante tradiderat mittens eos in iudeam. post iterum cum addendis misit quomodo quod dicit institutus fuit quando christus a iohanne baptizatus est in iordane quod dispensavit non quia mundari voluit cum sine peccato fuit Sed contactu mundo carnis sue vim regenerativam contulit aquis ut qui postea immergerentur invocato nomine trinitatis a peccatis purgarentur. tunc ergo invocato nomine trinitatis institutus est baptismus christi in quo trinitas cuius misterium ibi innotuit quod interius hominem baptizat.

Celebratur autem hoc sacramentum tantum in aqua non in alio liquore ut ait christus nisi quis renatus fuerit etc. Ideo uniformiter id fieri in aqua precipitur ut intelligatur / quod sicut aqua sordes corporis ac vestes abluit / ita baptismus maculas anime viciorum emundando abstergit / vel ideo ut nullus inopia excusaret quod posset fieri si in vino vel oleo fieret / et ut quibus materia baptizandi inveniatur aput omnes / quod aqua signavit que de latere christi manavit sicut sanguis alterius sacramenti signum fuit. Non ergo in alio liquore potest confici baptismus nisi in aqua

De immersione vero si queritur quomodo fieri debeat per se vel semel vel trina pro vario more ecclesie / Unde quidam doctrina

[illegible]

[illegible]

mersione bapi nichil velud videri pt quam qd vos ipi sensi-
stis qz i vna fide nichil officit eccie sce consuetudo diuersa qz
eni in tribus subsistentijs vna sba est reprehensibile ee nullo
tenus pt infantem i baptismo vel ter vel semel mergere
quia et i tribus mersionibus psonarum trinitas et i vna potest
diuinitatis singularitas designari / Nos vo qui ter i mersi-
onem triduane sepulture facimus signamus / Et secundum hoc lic
no modo ter sed eciam semel merge tn ubi hic durat vige
semel lic ubi consuetudo ecce hic exsistit Si quis vo id facere
incipiat ubi consuetudo hec non est vel semel tn esse mer-
gens asserit reprehensibilem se constituit Unde hamo i suo
spr emendabat cypanus cu semel mergebat i baptismo puelos
qui qd mergebat studiose implebat bonis opibus emendans
de lic i hoc sco nesciens delinqueret sed quia bonis opibus
emendabat postea correctus adeo emendauit alacri sensu ter
illos mergendo secundum hoc no modo ter sed eciam semel tn vige
bat / ecce hic quia delinquit qui semel visit / sed h' ideo qz
aliter se habebat illius eccie consuetudo / vel quia vna
tn quandam mersionem asserebat / De trina mersione aug' ait
i omelia quadam postquam nos ecclesie promisistis ter capita
vra in sacro fonte demisistis qui ordo bapi i duplici misty
significatione celebratur / Recte enim ter mersi estis qui accepistis
bapm i nomine trinitatis / Recte ter mersi estis qui accepistis
bapm i nomie xpi qui die tercia resurrexit a mortuis / Illa
enim ter repetita mersio typum dnice exprimit sepulture

[illegible]

An circumcisio amisit vim suam

ergo baptizandus tantum debet immergi et ter si semel immergatur tamen vim baptismi accipit / et qui semel immergit tamen non peccat nisi consuetudo ecclesie obsistat / vel hoc modo tantum debere fieri asserat.

Solet etiam queri si circumcisio amisit statim ab institutione baptismi / ad quod dicimus in Christi morte terminata esse legalia omnia. Extunc ergo circumcisio perdidit vim suam / ita quod postea non profuit sed potius obfuit observatoribus / sed usque ad oblationem hostie potuit prodesse. Si enim ante passionem legalia finem habuissent non cum discipulis vetus pascha Christus manducasset. De causa institutionis

Causa vero institutionis baptismi est innovatio mentis / ut homo qui per peccatum vetus fuit per gratiam baptismi renovetur quod fit depositione viciorum et collatione virtutum. Sic enim fit quisque novus homo cum ablutus peccatis ornatur virtutibus / et ablatio peccatorum pellit feditatem / appositio virtutum affert decorem / et hec est res huius sacramenti scilicet interior munditia. Si queritur utrum baptismus aperuit celum quod non aperuit circumcisio, dicimus quod nec baptismus nec circumcisio aditum regni nobis aperuit sed hostia salutaris que si tempore circumcisionis oblata fuisset illius temporis homines in regnum intrassent. Res quare huius sacramenti institutum est. Hic dicendum est aliquos suscipere sacramentum

Qui suscipiunt rem et sacramentum, qui sacramentum et non rem, qui rem tantum et non sacramentum

D IIII

Hic dicendum est aliquos suscipere sacramentum et rem sacramenti, aliquos sacramentum et non rem sacramenti, aliquos rem et non sacramentum. Sacramentum et rem simul suscipiunt omnes parvuli qui in baptismo ab originali peccato mundantur / quamvis quidam diffiteantur illud qui putant parvulis in

[illegible]

baptismo dimitti peccata. Remittes illi verbo Aug. Sacramenta in solis electis efficiunt quod significant. Non intelligentes illud esse accipiendum ita quia cum in aliis efficiant remissionem non tamen eis faciunt ad salutem sed solis electis. Nam quod omnibus parvulis remittantur peccata per baptismum Aug. eundem dicit a parvulo nuper recenter nato usque ad decrepitum senem sicut nullus prohibetur a baptismo ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo. Sed parvuli tantum originali, maiores vero etiam omnibus que male vivendo addiderunt ad illud nisi enormitas vite impediat. i. ficto

Adulti vero qui cum fide baptizantur sacramentum et rem suscipiunt. Qui vero sine fide accedunt vel ficte sacramentum non rem suscipiunt. Unde Ieronimus. Sunt lavacra gentilium hereticorum sed non lavant ad salutem. Item eadem etiam qui non plena fide accipiunt baptismum non spiritum sed aquam suscipiunt. Unde Aug. ait Iudeis omnibus quia erant sacramenta sed non omnibus erat gratia omnibus que est virtus sacramentorum. ita et nunc omnibus est baptismus omnibus baptizatis sed non virtus baptismi i. spiritus gratia. Idem omnis qui iam sue voluntatis arbiter constitutus est cum accedit ad sacramentum fidelium nisi peniteat eum pristine vite novam non potest inchoare. Ab hac pena cum baptizantur soli parvuli immunes sunt. His aliisque testimoniis aperte ostenditur adultis sine fide et penitentia in baptismo non conferri etiam remissionem. Quia nec parvulus sine fide aliena qui propriam habere nequit datur in baptismo remissio. Si quis ergo ficte accedit non habens veram cordis contritionem sacramentum sine re accipit. Unde Aug.

De ficte accedentibus

[illegible]

dixit quod ficte accedenti qui eciam habet odium fratris in ipso mo-
mento quo baptizatur omnia condonantur et post baptismum mox
redeant / sed non hoc asserendo dixit / immo hanc opinionem et
primam simul conferendo / ait enim sic / hic qui ficto corde
baptizantur aut peccata nullatenus dimittuntur / quia spiritus sanctus disci-
pline effugiet fictum / aut in ipso temporis puncto virtute sacramenti di-
missa iterum peccata replicantur ut eciam illud verum sit Quotquot
in xpo baptizati estis / et illud spiritus sanctus discipline effugiet
fictum / ut induat eum xpm sanctitas baptismi exuat eum xpm pernicies
ficcionis / eam redire dimissa peccata ubi fraterna caritas non est
apte dicitur dicit in illo servo a quo dimissum peccatum debitum pecijt quia
illo conservo dimittere noluit / sic non impeditur baptismus contra quo
minus omnia peccata dimittantur eciam si fraternum odium in eius ani-
mo perseveret / solvitur enim hesternus dies et quicquid supra
est / solvitur eciam ipsa hora momentumque ante baptismum et in
baptismo / deinceps autem continuo reus incipit esse non solum con-
sequencium sed eciam preteritorum dierum horarum momentorum redeuntibus
omnibus que dimissa sunt. Hec autem ut predixi non sub asser-
cione dixit quod ostenditur ex eo quod ait in eodem libro sic Si ad baptismum
fictus accedit dimissa sunt ei peccata aut non sunt dimissa eli-
gant quod volunt. Ecce aperte innuit se tunc inquirendo id dixisse. Augustinus
non asserendo sed querendo et aliorum opiniones referendo. Idem enim ait
tunc valere incipit baptismus ad salutem cum illa fictio vera confessione
recesserit que corde in malicia perseverante peccatorum ablucionem
non sinebat fieri. Non ergo ficte accedenti peccata dimittuntur

Quo intelligatur illud quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis

Oritur ergo quo illud accipiatur quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis, potest dici quod qui in Christo, id est Christi conformitate, baptizantur, id est ut moriantur vetustati peccati sicut Christus vetustati pene, induunt Christum quem per gratiam inhabitantem habent. Potest et aliter solvi: duobus etiam modis Christum induere dicuntur, vel usque ad perceptionem sacramenti vel rei perceptionem. Unde Augustinus: Induunt homines Christum aliquando usque ad sacramenti perceptionem, aliquando usque ad vite sanctificationem. Atque illud primum bonis et malis potest esse commune, hoc autem est proprium bonorum et piorum. Omnes ergo qui in Christi nomine baptizantur Christum induunt vel secundum sacramenti perceptionem vel secundum sanctificationem. Sunt et alii, ut supra posuimus, qui suscipiunt rem et non sacramentum. Illi enim fundunt sanguinem pro nomine Ihesu, et si non sacramentum, rem tamen accipiunt. Unde Augustinus: Cum itaque non percepto regenerationis lavacro pro confessione Christi moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata quantum si abluerentur sacro fonte baptismi. Augustinus: Quod passio pro Christi nomine suscepta supplet vicem baptismi.

Quod passio supplet vicem baptismi

Nec tantum passio vicem baptismi supplet, sed etiam fides et contritio ubi necessitas excludit sacramentum. Sicut aperte docet Augustinus dicens: Baptismi vicem aliquando implere passionem de latrone illo cui non baptizato dictum est: Hodie mecum eris in paradiso, beatus Cyprianus non leve documentum assumit. Quod etiam atque etiam considerans invenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum misterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim ille latro pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum.

Quod non modo passio sed fides et contritio

[illegible]

neque quia credidit passus est, sed dum pateretur credidit. Quantum ergo valeat sine visibili baptismi sacramento quod ait apostolus: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur invisibiliter cum ministerium baptismi non contemptus religionis sed articulus necessitatis excludit. Et baptismus quidem potest esse ubi conversio cordis defuerit. Conversio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismo, sed contempto baptismo non potest. Neque ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum cum Dei sacramentum contemnitur. Ecce hic habes non solum passionem sed etiam fidem et contritionem conferre remissionem ubi non contemnitur sacramentum, ut in illo latrone ostenditur, qui non passionem sed per fidem salvatus est sine baptismo. Sed dicunt quidam hic retractasse Augustinum. Retractavit quidem exemplum sed non sententiam. Ait enim sic libro de baptismo: Cum dicerem vicem baptismi posse habere passionem, non satis idoneum posui illius latronis exemplum, quia utrum non fuerit baptizatus incertum est. Constat ergo sine baptismo aliquos iustificari et salvari. Unde Ambrosius de Valentiniano: Non veritate mea doleo, ut prophetico loquar eloquio, quia quem regeneraturus eram amisi; veruntamen gratiam ille quam poposcit non amisit.

His autem videtur obviare quod Dominus dicit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non intrabit in regnum caelorum. Quod si generaliter verum est, non videtur verum supra posita. Sed illud intelligendum est de illis qui possunt et contemnunt baptizari. Vel ita intelligendum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, id est ea regeneratione quae fit per aquam et Spiritum Sanctum, non salvabitur. Illa autem regeneratio fit non tantum per baptismum sed et per paenitentiam et

[illegible]

et sanguinem Unde auctoritas dicit ideo plendet apostolus dixisse
fundamentum baptismatis quod est baptismus in aqua et spiritu
divine in prima / Hec autem non ideo dicit quod sacramento baptismi
nisi in aqua sed quia in ipsis utriusque sanctificacio dicitur non tamen
passione sed per sanguinem et penitenciam / racio est id suadet Si enim
non valentibus credere parvulis sufficit baptismus multo magis suf
ficit fides adultis volentibus sed non valentibus baptizari
Unde Augustinus querens quid sit maius fides an aqua non dubi
to quin respondeam fides si ergo quod minus est sanctificare potest
non ne quod maius est i. fides de qua ipse dicit Qui credit
in me eciam si mortuus fuerit vivet. Sed dicunt aliqui nul
lum adultum in Christum credere vel caritatem habere sine bapt
nisi sanguinem fundat pro eo subdita inducentes testimonia Aug
ut illo quo salvator dixit nisi quis renatus fuerit etc. et alibi
sacramento baptismi preter eos qui in cruce sanguinem fundunt aliquis
vitam eternam recipere non potest. Item nullum cathecuminum quamvis
in bonis operibus defunctum eternam vitam habere credimus excepto
martirio ubi tota sacramenta baptismi complentur. Item baptizatum
vero tantum salvum esse credimus sed quod in hiis minime dixit in
aliis capitulis supplevit ideo hec sic intelligenda
sunt ut soli tempus baptizandi excipiantur Si enim
aliquis habens fidem et caritatem nolens baptizari non valet
necessitate preventus supplet omnipotentis benignitas quod sacramen
to defuit / sed eum salvum esse nisi solvat tenetur. Sed cum non
potest tunc vult non imputat ei deus qui suam potenciam sa
cramentis non alligavit // Sed non invisibilis sanctificacio sine
visibili sacramento quibusdam insit / apte Aug. supplementum

Supra

[illegible]

tradit etiam invisibilem sanctificationem quibusdam affuisse et profuisse sine visibilibus sacramentis / visibilem vero sanctificationem que fit sacramento visibili sine invisibili posse adesse non posse prodesse / nec tamen ideo visibile sacramentum contemnendum est / quia contemptor eius invisibiliter sanctificari non potest / hinc cornelius et qui cum eo erant cum iam spiritu sanctificati essent baptizati sunt / nec superflua iudicanda est sanctificatio visibilis quia invisibilis precessit / sine visibili ergo invisibilis sanctificatio esse potest et prodesse / visibilis autem que fit sacramento tantum sine invisibili prodesse non potest / cum ipsa sit omnis illius utilitas. Simoni mago visibilis baptismus non profuit quia invisibilis non affuit sed quibus et visibilis affuit profuit / nec tamen valet fides aliena parvulo quantum propria adulto / parvulis enim non sufficit fides ecclesie sine sacramento quia si absque baptismo fuerint defuncti etiam cum deferuntur ad baptismum dampnabuntur / sicut multis sanctorum auctoritatibus comprobatur / ad quod hic unum sufficiat Augustinus firmissime crede parvulos qui vel in uteris matrum vivere incipiunt et ibi moriuntur vel de matribus nati sine sacramento baptismi de hoc seculo transeunt / eterno supplicio puniendos quia etsi proprie actionis peccatum non habuerunt originale tamen peccatum carnali conceptione contraxerunt / et sicut parvuli qui sine baptismo moriuntur infidelium ascribuntur numero / ita qui baptizantur fideles dicuntur / quia a fidelium consortio non separantur et cum oratur ecclesia pro fidelibus defunctis fideles enim sunt non propter virtutem sed fidei sacramentum. Unde Augustinus / parvuli et si non habent fidem illam que in credentium voluntate consistit iam tamen fidei ipsius sacramento

Joh. crisostomi

[illegible]

[illegible]

[illegible gloss]

id est baptismus fidelem facit sicut credo. Videtur ita etiam fidelis vocatur non rem ipsam mente attingendo sed ipsius rei percipiendo sacramentum.

Solet queri de hiis qui iam sanctificati spiritu sancto cum fide et caritate ad baptismum accedunt quid eis conferat baptismus. Nichil enim eis videtur prestare cum per fidem et contritionem iam dimissis peccatis iustificati sunt. Ad quod sane dici potest eos quidem per fidem et contritionem iustificatos id est a macula peccati purgatos et a debito eterne pene absolutos; tamen adhuc teneri videntur satisfactione temporali qua penitentes ligantur in ecclesia. Cum autem baptismum percipiunt et a peccatis si que interim post conversionem contraxerunt mundantur et ab exteriori satisfactione absolvuntur et adiutrix gratia omnisque virtus in eo augetur ut vere novus homo tunc dici possit; fomes quoque peccati in eo amplius debilitatur. Ideo Ieronimus dicit quod fides que fideles facit in aqua baptismi datur vel nutritur, quia non habenti aliquando ibi datur et iam habenti ut plenius habeat. Sic et de aliis intelligendum est. Omnis homo accedit ibi fit melior, et omni habenti ibi amplius datur.

Quod vero omnis exterior satisfactio **Quod exterior satisfactio** ibi relaxetur Ambrosius ostendit super illum locum: Sine penitentia sunt dona dei et vocatio, dicens: gratia dei in baptismo non requirit gemitum vel planctum vel aliquod opus, sed omnia gratis condonat. Per quod de exteriori gemitu vel planctu accipiendum est, quia sine interiori nemo adultus renovatur, sed exteriores satisfactiones et afflictiones sicut sordes penitentium ibi dimittuntur. Multo ergo confert baptismus etiam iam per fidem iustificato qui accedens ad baptismum quasi ramus a columba portatur in archam.

que ante erant inimicus iudicio dei / Sed nunc eadem iudicio exercitamus est / Cum vero in baptismo peccatum deleatur et sufficienter exterior non imputetur / quaeritur cur penalitas cui per peccatum addicti sumus non tollatur / Sed ideo traditur scilicet quia si a pena homines per baptismum liberarentur / ipsum putaretur baptismi esse pretium non eterne vite / ideo plus reatu peccati / temporalis pena tamen manet / ut illa intelligatur desideranda gratia / quae erit a penis omnibus aliena / Ideo etiam manet ut sit fidelibus certandi materia / et vincendi gaudium qui non vincet si non pugnaret / nec pugnaret si in baptismo fieret inmortalis. Cuius rei

Si queritur cuius rei baptismus ille sit sacramentum — cuius rei sit sacramentum baptismus

qui datur ficte accedenti / dicimus ipsum sacramentum esse et rei que precessit / scilicet remissionis ante praedictae datae / et remissionis temporalis pene sine peccati si quod interim contraxerit / Sic etiam sacramentum novitatis ac omnis mundiciae ibi praestite / omnis et eius rei signum est cuius causa est / Nec mireris rem aliquando praecedere sacramentum / cum aliquando longe post sequatur / ut in illis qui ficte accedunt / quibus cum post penitentiam incipiet baptismus prodesse in quibus fuit baptismus sacramentum eius sanctificationis quam penitendo habent / Si si numquam peniterent nec a figmento recederent cuius rei sacramentum esset baptismus ab illis susceptus / praedicte rei que ibi fieret si non illorum enormitas impediret. De parvulo datur in baptismo gratia operans

Solet etiam queri si parvulis in baptismo datur gratia qua ad tempus discernendi venientes possint velle recte et operari / De adultis enim qui digne suscipiunt sacramentum non ambigitur quin gratiam operantem et cooperantem perceperint / quae in vacuum eis cedit si postea ad mortalia delinquerint / qui multo

[illegible commentary]

per gratiam appositam perdunt / unde dicuntur contumeliam spiritui sancto facere et ipsum effugare / de parvulis ergo qui nondum etc.

Utrum questio est an de baptismo recipiunt gratiam qua ad maiorem venientes etatem possent bene operari bonum / videtur quod non recipiunt quia gratia illa caritas est et fides que voluntatem preparat et adiuvat. Sed quis dixerit eos accepisse fidem caritatem / si ergo gratiam non recipiunt / qua bene operari possent cum fuerint adulti non ergo sufficeret eis in hoc statu gratia in baptismo data / nec per illam possunt modo esse boni nisi alia addatur / que si non additur non est eorum culpa quia iustificati sunt a peccato. Quidam putant gratiam operantem et cooperantem cunctis parvulis in baptismo dari in munere non in usu / ut cum ad maiorem venerint etatem ex munere sortiantur usum / nisi per liberum arbitrium usum muneris extinguant peccando / et ita ex culpa eorum est non ex defectu gratie quod mali fiunt / qui dei munere valentes habere usum bonum per liberum arbitrium renuerunt et usum pravum elegerunt. De baptismo ex fide et a bonis

Post hec sciendum est sacramentum baptismi a bonis et malis ministris dari / sicut a bonis et a malis sumi / nec melior est baptismus qui per meliorem datur nec minus bonus qui per minus bonum datur / nec malus qui per malum datur nec maius aliquid datur in baptismo a bono dato nec minus in baptismo dato a malo sed equale / quia non est ministri hominis sed dei. Unde ... Augustinus testimonio ... ait Baptismus est qualis ille in cuius potestate datur / non qualis est ille per cuius ministerium datur. Item possunt fieri ut aliqui

habeat baptismum et non habeat fidem veram. Item si inter bonos ministros cum sit alius alio melior non est melior baptismus qui per meliorem datur. Nullo modo malus est qui per malum datur quia idem baptismus datur. Ideo per ministros dispares dei munus est equale quia non illorum sed eius est. Item cum baptizat malus illud quod datum est unum est nec impar propter impares ministros sed par et equale propter hoc. Hic est qui baptizat. Item ergo dico vobis dicis omnibus quia iustos oportet esse per quos baptizatur. Iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti si volunt. Si autem noluerint esse iusti qui sedent in cathedra moysi securum me facit magister meus de quo spiritus sanctus dicit hic est qui baptizat. Item quos baptizavit iudas christus baptizavit. Si quos ergo baptizavit ebriosus homicida adulter si baptismus christi erat christus baptizavit. Nec timeo adulterum nec ebriosum nec homicidam quia columbam attendo per quam michi dicitur hic est qui baptizat. Item homicida dedit baptismum christi quod quidem sacramentum est tam sanctum ut nec homicida ministrante polluatur. Item si in heresi quis sive in scismate quisquis in nomine patris et filii et spiritus sancti baptismi sacramentum accepit integrum sacramentum accepit. Sed salutem que virtus est sacramenti non accepit si extra ecclesiam catholicam ipsum sacramentum habuit. Debet ergo ad ecclesiam redire non ut sacramentum baptismi iterum accipiat quod nemo debet in aliquo repetere sed ut in communitate catholica vitam accipiat. Baptismus enim extra ecclesiam nequit prodesse ibi enim tantum prodesse potest ubi elemosina f. i ecclesia. Item romanus pontifex non hominem iudicat qui baptizat sed spiritum dei subministrare gratiam baptismi licet paganus

[illegible]

Sit qui baptizat / Vt perspicue eius baptismum vim bonis et malis dari / et a malis et a bonis. ipsum tamen eque sanctum esse / et ministerium eius equale. bonus sive a malo sive a malis baptizentur. Quia ministri potestatem et ministerium baptismi tamen habent non potestatem baptismi / potestatem enim sibi retinuit quod novit iohannes cum vidit columbam descendentem super Christum. Unde Augustinus: quid novit iohannes baptista dominum quod non noverat? potestatem dominici baptismi in nullum hominem transituram a domino, sed ministerium plane transiturum / potestatem a domino in neminem, sed ministerium in bonos et malos. Non exhorreat columba ministerium malorum, respiciat potestatem / domini / quid faciat tibi minister malus ubi bonus est dominus / neque qui plantat est aliquid neque qui rigat / sed qui incrementum dat deus. Est superbus minister cum dyabolo computatur / sed non contaminatur donum Christi / quod per illum fluit purum est, per lapideum canalem transit aqua ad areolas. In canali lapideo nichil generat / sed ortus fructus plurimos affert / Sicut ergo non modo boni sed et mali ministerium baptizandi sed neutri potestatem baptismi / ministerium concedit Christus servis sed potestatem sibi retinuit / quam si vellet poterat dare servis ut servus daret baptismum suum tamquam vice sua / et potestatem suam constituere poterat in aliquo vel in aliquibus servis ut tanta vis esset in baptismo servi quanta est in baptismo domini / sed noluit / ne servus in servo spem poneret / Baptizat servus ut minister / baptizat deus tamquam potestatem habens / quam si daret servis ut scilicet ipsorum esset quod domini erat, tot essent baptismi quot servi / ut sicut dictus est baptismus iohannis sic diceretur baptismus petri vel pauli / quod ne fieret retinuit sibi potestatem baptismi dominus / servis autem ministerium dedit / Si ergo servus dicit se baptizare / recte dicit / sed tamquam minister baptizat et

[illegible]

[illegible]

ideo non differt sive bonus sive malus baptizet. Unde [et] a[ugustinus]

nemo dicat bapt[ismus] meus, sicut dicunt evangelium meum / pre

dicatio mea / licet sit in aliis in quibus diversa est alius cum

alio melius operat[ur] in evangelizando / et alius alio predicator

est / alius alio aut magis minus ve baptizatus sive ab

inferiore sive a maiore baptizet[ur] dicitur non potest

Hic querit[ur] que sit illa potestas bap[tismi] quam Christus sibi

retinuit et potuit dare servis / Et est ut plurimi volunt potestas

dimittendi peccata que in deo est deus est / ideo alii dicunt

hanc potestatem non potuisse dare alicui servorum / quia nulli potuit

dare ut esset quod ipse est / vel ut haberet essentiam quam ipse

habet / cui hoc est esse quod posse / dicunt enim si hanc potentiam

alicui dare potuit / potuit ei dare creare creaturas quia

non est hoc maioris potentie quam illud / Aliquod dici potest quod

potuit eis dare potestatem dimittendi peccata non ipsam eandem

qua ipse potens est / sed potentiam creatam qua servus posset di

mittere peccata non ut auctor remissionis sed ut minister / nec tamen

sine deo auctore qui cum eo et in eo operatur ut sicut in ministerio

habet exterius sacramentum ita in ministerio haberet interius mundare et

sicut illud facit deo auctore qui cum eo et in eo operatur illud

exterius / ita interius mundaret deo auctore qui eius verbo velut

quodam ministerio uteretur / ita etiam posset deus per aliquem creare ali

qua non per eum tamquam auctorem sed ministrum cum quo et in quo

operaretur / sicut in bonis operibus nostris ipse operatur et nos / nec

ipse tantum nec nos tantum sed ipse nobiscum et in nobis / et tamen in illis

agendis ministri eius sumus non auctores / Ita ergo potuit dare

servo suo potestatem dimittendi peccata in baptismo id est ut in mundatione

interiori servus cum deo operaretur / non servus sine deo / nec deus sine

servo / sed deus cum servo et in servo / sicut in exteriori ministerio deus operatur

[illegible]

[illegible marginal glosses]

in suo ministerio / unde dominus dicitur sanctificare et homines sed dominus invisibili gratia homines visibili sacramento unde augustinus super leviticum dominus ait / ego sum dominus qui sanctifico / et de moyse etiam dictum est et sanctificabis eum sed moyses sanctificat visibilibus sacramentis per ministerium suum / dominus autem invisibili gratia per spiritum sanctum ubi est totus fructus visibilium sacramentorum / sine hac sanctificatione visibilia sacramenta nil prosunt / si quis hoc melius aperire poterit non invideo.

Nunc quibus liceat baptizare addamus de hoc.

Ysydorus ait constat baptisma solis sacerdotibus esse traditum eiusque ministerium nec ipsis dyaconibus implere est licitum / absque episcopo vel presbitero / nisi hiis procul absentibus et ultima languoris cogat necessitas / quod etiam laycis fidelibus permittitur. Item nulli quamvis sancte baptizare non permittitur nisi necessitate cogente.

Si rebaptizandi sint ab hereticis baptizati. De illis qui ab hereticis baptizantur utrum rebaptizandi sint queri solet. Ad quod breviter dicimus quia quisquis sit qui baptizet si servat formam a christo traditam verum baptisma dat / ideo qui illud sumit non debet rebaptizari / unde beda / sive hereticus sive scismaticus sive facinorosus quisque in confessione sancte trinitatis baptizet non valet ille qui baptizatus est a bonis catholicis rebaptizari / ne confessio sancte trinitatis invocatio videatur annichilari / Item augustinus sicut unum sit baptisma etiam hereticorum scilicet eorum qui in nomine patris et filii et spiritus sancti baptizant / et ecclesie catholice / ideo qui foris etiam baptizantur non sumunt ad salutem baptismum sed ad perniciem habentes formam sacramenti virtutem autem eius abnegantes / et ideo ecclesia non eos rebaptizat quia in nomine trinitatis baptizati sunt / et ipsa est forma sacramenti. Item rebaptizare hereticum qui hec sanctitatis signa perceperit omnino peccatum est / baptizare vero catholicum immanissimum scelus.

[illegible marginal and interlinear glosses]

colligitur quod qui etiam ab hereticis baptizati [illegible] [illegible] [illegible] separato auctore christi rebaptizandi non sunt. Sed tamen impositione manus reconciliandi ut spiritum accipiant et signum detestationis.

Sunt tamen non nulli doctores. [illegible] Heret[illegible] Oppositio quinta de

ut cyprianus et alii quidam qui dicunt [illegible] ab hereticis non posse tradi baptismum et esse eos rebapti[illegible] [illegible] cum veniunt ad ecclesiam qui ab illis dicuntur baptizati. Sed hoc de illis verum est qui extra formam ecclesie baptizare presumunt. Cyprianus [illegible] ibi auctoritate de [illegible] videtur qui aut de heretico. Quo sanctificari aqua potest cum ipse immundus est et apud quem spiritus sanctus non est. Cum dominus dicat in lege Quicumque tetigerit immundum immundus erit. Quis potest dare quod ipse non [illegible] ergo ex ignorantia eum dixisse Augustinus insinuat dicens [illegible] [illegible]tem cyprianum gloriosum qui apud hereticos vel scismaticos datum baptismum nolebat cognoscere. Dum eos nimis detestaretur tanta eius merita usque ad triumphum martyrii secuta sunt ut et caritatis qua excellebat luce obumbratio illa fugaretur et si quid purgandum erat passionis falce tolleretur. Nec nos qui baptismi veritatem et hereticorum iniquitatem agnoscimus ideo cypriano meliores sumus sicut nec petro quia gentes iudaizare non cogimus.

Hoc etiam sciendum est quod licet ter immergatur propter mysterium trinitatis tamen unum baptisma reputatur. Illud etiam ignorandum non est quod in matris utero nullus baptizari potest. Etiam si mater baptizetur. Unde ysidorus Qui in maternis uteris sunt ideo baptizari non possunt quia qui natus adhuc secundum adam non est secundum christum non potest renasci. Neque regeneratio in eum dici potest quem generatio non precessit. Item augustinus non potest quisquam renasci antequam natus.

Sed quod opponitur de ieremia et iohanne De Iohanne baptista et ieremia baptista qui ab utero sanctificati leguntur. Et etiam de iacob quidam putant. Dicimus si sanctificatio ibi accipitur melior emundatio

[illegible commentary, upper block]

incommutabilis divine potencie esse credendum. Unde Augustinus ait: Ambigua sunt super hoc loquentes. Si usque adeo inquit in illo parvulo accelerates est usus racionis et voluntatis ut iam possit cognoscere et credere quod in aliis parvulis expectat etas, ut possit incommutabilis attendendum est divine potencie, non ad humane trahendum exemplum nature. Nam quod voluit deus et iumentum locutum est. Idem de Ieremia legitur: Priusquam exires de vulva sanctificavi te. Illa tamen sanctificacio qua efficimur templum dei non nisi renatorum est. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. Nemo tamen renascitur nisi prius nascatur. Unde illa sanctificacio potest secundum predestinacionem accipi. Et Augustinus videtur dubitanter loqui, qui etiam in eodem dicit: Non dictum est quia credidit infans in utero, sed exultavit. Nec Elizabeth dicit: Exultavit in fide, sed exultavit in utero meo. Et potuit esse hec significacio tante rei a maiori cognoscende, indicium tamen non a parvulo cognite. Absque assercione de hac sanctificacione loquitur, non diffiniens qualiter intelligenda sit illa sanctificacio, an sit signum future rei, an virtus sanctificacionis proprie facte. Sed melius est ut dicamus illos per communem legem in utero sanctificatos et gracia preventos dimissis omnibus peccatis, quod etiam multis sanctorum testimoniis edocetur.

Si baptismus sit verbis corrupte prolatis

Queri etiam solet si corrupte proferantur verba illa an baptismus sit. De hoc Zacharias Bonifacio scripsit: Retulerunt michi nuncii tui quod fuit sacerdos in eadem provincia qui latinam linguam penitus ignorabat, et dum baptizaret, nesciens latini eloquii, infringens linguam diceret: Baptizo te in nomine patria et filia et spiritus sancta, et per hoc considerasti rebaptizare. Sed si ille qui baptizavit non errorem introducens vel heresim, sed pro sola ignorancia romane locucionis infringendo linguam baptizans

[illegible commentary, lower block and margins]

[illegible]

dubium dubitatis non possimus consentire ut denuo baptizentur. Leo papa

Preterea sciendum est quod illi de quibus nulla extant indicia inter propinquos vel domesticos vel vicinos quibus baptizati fuisse doceantur agendum est ut renascantur ne pereant in quibus quid non ostenditur gestum racio non sinit ut videatur iteratum. Confitendum est eis quod collatum esse nescitur quia non temeritas intervenit presumpcionis ubi est diligentissima pietas. Idem de consecratione distinctione quarta

Solet etiam quibusdam [illegible] Diligenti pietate recolamus sicut minus commemoracione tu tintus in mergitur utrum baptizatus sit. Hanc autem dubitationem non deserit ita inquiens Si totum lavare et mundare et vocabulum agere utrum appellandus esset baptismus, qui sic dicitur divinum iudicium per aliam revelacionem invocata orone implorandum esse assero. Vitam sapientibus non fuisse baptisma ut cum aliquem in balneum vel in flumen mergunt in nomine trinitatis non est tunc baptismus, quia non intencione baptizandi illud geritur. Nam in hoc et in aliis sacramentis sicut forma est servanda ita et intencio illud celebrandi est habenda. Illud etiam non te moveat quod quidam non ea fide parvulos ad baptismum ferunt ut spiritu adiuta regnent eternam sed eos putant hoc remedio temporalem accipere sanitatem non enim propterea illi non regnantur quia ab illis hac intencione offeruntur. Leo papa Cognoscendum est etiam in baptizandis electis duo tempora esse servanda scilicet pascha et penthecoste, ut in sabbato pasche vel penthecostes baptismi sacramentum celebretur. Qui vero necessitate mortis vel periculi urgentur omni tempore debent baptizari. In ecclesiastica hystoria legitur quod Alexander episcopus Alexandrie cum Petri martiris sollempnia celebraret post expleta missarum sollempnia videt super litus maris ludum puerorum imitancium ut fieri solet episcopum et

[illegible]

gentium ea que geri in ecclesia mos est mox eos adesse precipi
ubet et quid expetisset percunctatur illi ordinem rei pan
dunt et baptizatos esse quosdam auctoritatibus confi
tentur paralipsim primum qui illis fuerat episcopus simulatus
ubi correspondisse eos videt sicut ritus legis nostre constare cuncta
statuit illis quibus integris interrogationibus et respo
nsionibus aqua fuerat infusa iterari baptismum non debere
sed adimplere ea que sacerdotibus est mos.

de expositione patrini

Porro cuncti ad baptismum venientes fidem suam profiteri debent
et exponere quid petere veniat ad ecclesiam / unde ecclesia a baptizando
querit / quid venisti ad ecclesiam petere / qui si adultus
est per se videt fidem id est sacramentum fidei doctrinam / ita
etiam per singula interrogatus videt se credere in patrem et fi
lium et spiritum sanctum. Si autem parvulus est non valens credere vel
loqui alius pro eo videt. Unde Ysidorus / parvuli alio profiten
te baptizantur / quia adhuc loqui vel credere nesciunt / sicut
etiam egrotis mutis vel surdis alius profitetur dum bapti
zantur / et de penitentibus agendum. Si non pro eo quis
videt et alius respondeat / non idem valet sed dicitur
est etiam habet ipse loquatur. de responsione vocis. Sed non
queritur quomodo sensu pro parvulo dicatur credo vel fidem
peto dicimus de sacramento fidei id esse intelligendum / quod
videtur petere qui defertur ad ecclesiam et sic in baptizatur
ut sit sensus cum dicitur fidem peto id est sacramentum fidei presto
sum accipere / credo id est fidei sacramentum suscipio quod est ter
parvulus presto est sacramentum fidei accipere / unde Augustinus
nichil aliud credere quam fidem habere et ideo cum dicitur

credere pro paruulo qui fidei non dum assensum habet / Credere fidem habere id est fidei sacramentum / et conuertere se ad deum est conuersionis sacramentum de sensu vero. Sed adhuc queritur ex quo sensu pro paruulo dicatur credo in deum patrem et in ihesum christum et in spiritum sanctum utrum de sacramento fidei / an de fide uel [illegible] ibi agitur. Si de sacramento aut nominatim distinguitur pro ne. Si vero de fidei affectu quo verum est cum eo careat paruulus / an illud facturus paruulus spondetur cum tamen sicut omnibus pompis dyaboli dicitur abrenunciare. Aug.

Sed si non fuerit factus adultus tenebitur ipse vel sponsor. Responsio. Sane dici potest ibi inde pro paruulo quod cum maiorem etatem si venit / pompis dyaboli renunciabit et sanam fidem tenebit / cuius tunc sacramentum recepit. hac autem sponsione paruulus pro quo fit tenebitur non sponsor si tamen ut cautio impleatur quantum in se est et operam dare quia sequitur capitulo ut sit diligens cura eius pro quo [illegible] sollicitudo / Vnde Aug. Sed catechuminos [illegible] qui renunciare pompis dyaboli spopondistis.

Illa autem interrogacio et responsio fidei fit in cathecuminio / cui additur exorcismus post cathecismum sequitur exorcisacio ut ab eo qui iam fide instructus est aduersarius pellatur. Exorcismus dicitur grece latine adiuracio. cathecismus instructio / cathezare est instruere ut de symbolo ac rudimentis fidei. exorcizare est adiurare ut ei abscedat. Vnde symbolum est signum vel collacio / signum quidem eo fideles ab infidelibus discernuntur / collacio quia ibi totius fidei summa est collata. Cathecismus et exorcismus non pociores sunt magis sacramentalia quam sacramenta dici debent. Neophitus nouicius uel plantula uel rudis et dicitur

neophitus imperfectus ad fidem qui sub vel indisciplina religiose in stationis rudis / Ergo predictum baptismi non quod sine his non possit esse verus baptismus sed ut baptizandus de fide instruatur et sciat cui debitor fiat deinceps et ut dyaboli potestas in eo minuatur / Unde Urbanus de instructione clericorum an baptismum cathezizandi debet homine pervenire officium ut fidei rudimentum accipiat [illegible] et cui debitor fiat deinceps sciat Item Augustinus in li. de Symbolo / parvuli exsufflantur et exorcizantur ut ab eis pellatur potestas dyaboli / nec iam contendat eos subvertere ne baptismum consequantur Non ergo in infantibus creatura dei exsufflatur vel exorcizatur sed dyabolus ut recedat ab homine

Nunc de sacramento confirmationis est dicendum et de [illegible] quod solet. Volumus enim apud [illegible] sed verba que dicit episcopus cum baptizatos in frontibus sacro signat crismate. Quod sacramentum ab aliis non potest perfici nisi a summis sacerdotibus nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur peractum / nec ab aliis quam ab illis qui locum eorum tenent perfici potest aut debet Nam si aliter presumptum fuerit irritum habeatur et vacuum nec inter ecclesiastica reputabitur sacramenta Gregorius Ianuario episcopo ita scribit pervenit ad nos quosdam scandalizatos fuisse quod presbiteros crismate tangere eos qui baptizati sunt prohibuimus. Et nos quidem secundum veterem usum nostre ecclesie fecimus sed si omnino de hac re aliqui contristantur ubi episcopi desunt ut presbiteri etiam in frontibus baptizatos crismate tangere debeant concedimus. Sed istud pro scandalo sedando semel tantum concessisse estimatur. Licet autem presbiteris baptizatos tangere in pectore sed non crismate signare in fronte. Quod sit [illegible] hoc sacramenti

Virtus autem huius sacramenti est donatio spiritus sancti ad robur, qui in baptismo datus est ad remissionem. Unde rabanus: A summo sacerdote per impositionem manus paraclitus traditur baptizato ut roboretur per spiritum sanctum ad predicandum aliis illud quod ipse in baptismo consecutus est. Item omnes fideles per manus impositionem episcoporum post baptismum accipere debent spiritum sanctum ut pleni christiani inveniantur.

Scitote vero quod magnum sacramentum *Utrum hoc sacramentum sit dignius baptismo* est, sed vero maiori veneratione tenendum sicut a maioribus datur. Ecce maius dicit sacramentum confirmationis, sed forte non ob maiorem virtutem vel utilitatem quam conferat, sed quia a dignioribus datur et in digniori parte corporis fit, id est fronte; vel forte quia maius augmentum virtutum prestat, licet baptismus plus ad remissionem valeat. Quod videtur innuere rabanus dicens: In unctione baptismi spiritum sanctum descendere ad habitationem deo consecrandam, in hac vero eiusdem septiformem gratiam cum omni plenitudine sanctitatis et virtutis venire in hominem. Hoc sacramentum tam a ieiunis accipiendum quam ieiunis tradi debet, sicut et baptismus, nisi aliter cogat necessitas. Sicut autem iterari non debet nec baptismus vel ordo, nulli enim sacramento facienda est iniuria, quod fieri putatur cum non iterandum iteratur. Sed iterum aliqua vel nulla iterari possunt, quod est de penitentia. De baptismo et ordine quod non debeat iterari aperte dicitur: Utrumque sacramentum est et quadam consecratione datur, illud cum baptizatur, illud cum ordinatur. Ideo in catholica ecclesia utrumque non licet iterari, quia nemini facienda est iniuria. Quod indubitanter eadem de confirmatione tenendum est. De aliis autem utrum iterari valeant postea dicemus.

Post sacramentum baptismi et confirmationis sequitur eucharistie sacramentum. Per baptismum mundamur, per eucharistiam in bono consummamur.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

in bono consummam. Baptismus estus viciorum extinguit. Eukaristia spiritualiter nos reficit. Unde excellenter eukaristia dicitur i. bona gratia / quia in hoc sacramento non modo est augmentum virtutis et gratie sed ille totus sumitur qui est fons et origo totius gratie. Cuius figuram prefuit quod manna pluit deus patribus in deserto / qui cottidiano celi pascebantur alimento / Unde panem angelorum manducavit homo. Sed tamen qui panem illum manducaverunt mortui sunt. Iste non panis vivus qui de celo descendit vitam mundo tribuit / manna illud de celo / hoc super celum / illud scatebat in alteram diem reservatum / hoc ab omni corruptione alienum quicumque digne gustaverint corruptionem non videbit. Illud datum fuit antiquis post transitum maris rubri / ubi submersis egiptiis liberati sunt ebrei. ita hoc celeste manna non nisi regeneratis prestari debet / Corporalis panis ille populum antiquum ad terram promissionis per desertum eduxit. hic esca celestis fideles huius seculi desertum transeuntes in celo subvehit / Unde recte viaticum appellatur / quia in via nos reficiens usque in patriam deducit / Et sicut ergo in mari rubro figura baptismi prefuit / ita et in manna significatio divini corporis / aliter signata / hec duo sacramenta demonstrata sunt ubi de latere Christi sanguis et aqua fluxerunt / quia precio sanguinis redemptionis / et aqua ablutionis / nos redimere venit a dyabolo et ab eterno / sicut israhelitas / per sanguinem agni paschalis ab exterminatore / et per aquam maris rubri ab egiptiis liberavit.

Huius sacramenti etiam melchisedech ostendit ubi panem et vinum abrahe obtulit / Unde dicit ait ambrosius / Antiquiora esse sacramenta christianorum quam iudeorum. Dominus institutione sacramenti.

Hec enim ante alia consideranda sunt quatuor sacramenta

Institutio, forma et res. Sacramentum dominus instituit quando post typicum agnum corpus et sanguinem suum discipulis in cena porrexit. Unde Eusebius Emissenus: Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis et illaturus sideribus, necessarium erat ut die cene sacramentum corporis et sanguinis consecraret nobis, ut coleretur iugiter per misterium quod semel offerebatur in precium.

Forma vero est quam ipse ibidem edidit dicens: Hoc est corpus meum, et post: Hic est sanguis meus. Cum enim hec verba proferuntur, conversio fit panis et vini in substantiam corporis et sanguinis Christi; reliqua ad laudem dei dicuntur. Unde Ambrosius: Sermone Christi hoc conficitur sacramentum, quia sermo Christi creaturam mutat, et sic ex pane fit corpus Christi, et vinum cum aqua in calicem missum fit sanguis consecratione verbi celestis. Consecratio quibus fit verbis attende que sunt verba: Accipite et edite ex hoc omnes, hoc est corpus meum, et iterum: Accipite et bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus. Reliqua omnia que dicuntur laus deo defertur et oratione premittitur pro populis, pro regibus. Item Augustinus: Credendum est quod in verbis Christi sacramenta conficiuntur; reliqua ordinaria alia nichil aliud sunt quam laudes vel obsecrationes fidelium et petitiones. Circa institutionem et formam huius sacramenti sub consideratione dignum est quare ipse illud sacramentum post cenam dedit discipulis. Quare post alium cibum dedit corpus et sanguinem discipulis.

Dominus ergo Iesus admirabilia pariter maiestatis ingratus (?) celebrato cum discipulis typico pascha quod memorabile esse commendare volens, sub specie panis et vini corpus et sanguinem suum eis tradidit, ut ostenderet legis veteris sacramenta, inter que precipuum erat agni paschalis sacrificium, in morte sua terminari ac legis nove sacramenta substitui in quibus precellit misterium

eucharistie. Ideo et post alia dedit ut est vini avitus meo-
rum discipulorum insinuat et ab eam deinceps frequentaret.
Sed non et inde disciplina fuerit in posterum ut post alios ci-
bos sumatur; proinde a ieiunis sumi opportet. Placuit apostolus
ordinet ut singulari diuina reuerentia diiudicet et discerna
ab aliis cibis quod dum apostolis disponendum reliquit. Unde
Augustinus in libro responsionum ad Ianuarium: Apparet cum primo acceperunt
discipuli eucharistiam non eos accepisse ieiunos. Non ideo
tamen calumpniandum est vniuerse ecclesie quod a ieiunis sumitur. Sic
placuit enim spiritui sancto ut in honore tanti sacramenti prius in os
christiani dominicum corpus intret quam alii cibi. Ideo et ubique mos
iste seruatur. Non enim quia post cibos dedit ideo pransi vel
cenati illud accipere debent ut illi faciebant quos apostolus re-
darguit. Nam saluator quo vehementius commendaret misterii
illius altitudinem ultimum hoc voluit infigere cordibus et
memorie discipulorum a quibus ad passionem digressurus erat.
Quo autem ordine deinceps sumeretur reseruauit per quos apostolus
ecclesias dispositurus erat docturum. De sacramentis et re

Nunc quid sit sacramentum et quid res videamus. Sacra-
mentum est inuisibilis gratie visibilis forma. ¶ Forma ergo
panis vel vini que ibi videtur est sacramentum id est signum sacre
rei, quia preter speciem quam ingerit sensibus aliud aliquid fa-
cit in cogitationem venire. Tenent ergo species vocabula rerum que
ante fuerunt, scilicet panis et vini. Presbiter dicit Augustinus de agone

Huius autem sacramenti gemina est res: una scilicet contenta et
significata, et altera significata et non contenta. Res conte-
nta et significata est caro christi quam de virgine traxit et san-
guis quem pro nobis fudit. Res autem significata et non conte-
nta est vnitas ecclesie in predestinatis, vocatis, iustificatis,
glorificatis. Hec est duplex caro christi et sanguis vel alia

Duplex ergo, inquit, intelligitur caro Christi et sanguis: vel illa que crucifixa est et sepulta, et sanguis qui militis lancea effusus est; vel illa spiritualis atque divina, de qua ipse ait: Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus, et nisi manducaveritis carnem meam et biberitis sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

De tribus que hic distinguuntur.

Sunt ergo hic tria distinguenda: unum quod tantum est sacramentum, alterum quod est sacramentum et res, et tertium quod est res et non sacramentum. Sacramentum et non res est species visibilis panis vel vini. Sacramentum et res caro Christi propria et sanguis. Res non sacramentum mystica eius caro. Porro illa species visibilis sacramentum est gemine rei, quia utramque rem significat et utriusque rei similitudinem gerit expressam. Nam sicut panis pre ceteris cibis corpus reficit et sustentat, et vinum hominem letificat atque inebriat, sic caro Christi interiorem hominem plus ceteris gratiis spiritualiter reficit et saginat. Unde: Calix meus inebrians quam preclarus est. Habet etiam similitudinem cum re mystica, que est unitas fidelium, quia sicut ex multis granis conficitur unus panis et ex pluribus acinis vinum in unum confluit, sic ex multis fidelium personis unitas ecclesiastica constat. Unde Apostolus: Unus panis et unum corpus multi sumus. Unde Augustinus: De sacramento unus panis et unum corpus ecclesia dicitur, pro eo quod sicut unus panis ex multis granis et unum corpus ex multis membris componitur, sic ecclesia ex multis fidelibus caritate copulante connectitur. Hoc mysterium pacis et unitatis nostre Christus in sua mensa consecravit. Qui accipit hoc mysterium unitatis et non tenet vinculum pacis, non accipit hoc mysterium pro se, sed contra se. Cuius sacramentum est corpus Christi quod de virgine sumptum, quia ut corpus Christi ex multis membris purissimis et immaculatis constat, ita societas ecclesiastica ex multis personis a criminali macula liberis consistit. Huius rei typo facta est

ditha dni designans per hym que sunt impartibilia et al be spume plia

Et sicut due sunt res illius sacramenti, ita etiam duo modi manducandi unus scilicet sacramentalis quo boni et mali edunt. Alius spiritualis quo soli boni manducant. Unde Aug. in lib. sententiarum prosperi. Aliud est xpm manducare non est hoc solum in sacramento corpus eius accipere. Multi enim indigne accipiunt, sed in ipso manere et ipsum in se manentem spiritualiter eum manducat qui in unitate ipsius et ecclesie quam sacramentum significat manet. Nam qui discordat a xpo nec carnem xpi manducat nec sanguinem bibit, et si tante rei sacramentum ad iudicium sui cottidie accipiat. Spiritualiter manducantem Aug. distinguens a sacramentali ait: Ut quid paras ventrem et dentem? Crede et manducasti. Credere enim in eum hoc est comedere panem et vinum. Qui credit in eum manducat eum. Item quod manducandus est xpus, quod ipse dicit: Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum in me manet et ego in eo. Hoc est in me manere et ego in eo tunc bibit. Qui vero non in me manet nec ego in illo, et si accipit sacramentum acquirit magnum tormentum. Aug. de sermone fidelium. Item nulli ambigendum est tunc quemque corporis et sanguinis domini participem fieri, cum xpi membrum efficitur, nec alienari ab illius panis calicisque consortio etiam si antequam illum panem edat et calicem bibat de hoc seculo in unitate corporis xpi constitutus abscedat, quia illius sacramenti beneficio non privatur, cum se hoc quod illud sacramentum significat invenit. In illo enim sacramento corpus et sanguinem suum nobis commendavit quod etiam fecit nos ipsos. Nam et nos corpus ipsius facti sumus.

Item qui discordat a xpo non manducat carnem eius nec sanguinem et si tale rei sacramentum admirandum sibi cottidie accipit. **De errore quorundam qui dicunt a bonis tantum corpus xpi sumi.**

Hec verba et alia huiusmodi de spirituali manducacione agentia quidam obtuso corde legentes erroris caligine involuti sunt adeo ut dicerent presumpserint corpus et sanguinem xpi a bonis tantum sumi et non a malis. Sed indubitanter tenendum est a bonis sumi non modo sacramentaliter sed eciam spiritualiter. A malis non tantum sacramentaliter id est sub sacramento sub specie visibili carnem xpi de virgine sumptam et sanguinem pro nobis fusum sumi, sed non misticam que tantum bonorum est. Quod sub dictis probatur testimoniis. Gregorius quoque ait: Est quidem in peccatoribus et indigne sumentibus vera xpi caro et verus sanguis, sed essencia non salubri efficacia. Item Augustinus: Apostoli indigne accipiunt corpus domini, de quibus apostolus ait: Qui manducat et bibit calicem domini indigne iudicium sibi manducat et bibit. Post docemur quam sit cavendum male accipere bonum. Ecce enim factum est malum dum male accipitur bonum, sicut econtra apostolo factum est bonum cum bene accipitur malum, scilicet dum stimulus sathane paciencia portatur. Ergo et mala prosunt bonis sicut angelus sathane paulo, et sancta obsunt malis. Bonis sunt ad salutem, malis ad iudicium. Unde qui manducat et bibit indigne iudicium sibi manducat et bibit, non quia res illa mala est, sed quia malus male accipit quod bonum est. Item indigne quis sumens corpus domini non efficit ut quia malus est malum sit quod accipit, vel quia non ad salutem accipit nichil accipiat. Corpus enim et sanguinis domini nichilominus erat illis quibus ait apostolus: Qui manducat indigne etc. Hiis aliisque pluribus

[illegible]

xpi ostenditur quod etiam a malis verum corpus xpi et sanguis sumitur sed sacramentaliter non spiritualiter.

Secundum hos duos modos sumendi et intelligendi quorundam sanctorum ambigue dictorum distinguenda est. Cum enim duo, bonus accipit sacramentum et rem sacramenti, malus vero sacramentum et non rem. Sacramentum hic dicitur corpus Christi proprium de virgine ductum, rem vero spiritualem xpi carnem. Bonus ergo utramque xpi carnem accipit, malus vero tantum sacramentum id est corpus Christi sub sacramento et non rem spiritualem. Et non manducans manducat et manducans non manducat, quia non manducans sacramentaliter aliquis manducat spiritualiter et e converso. Et qui manducat spiritualiter veritatem carnis et sanguinis domini sumit, quia ipsam efficaciam sumit id est remissionem peccatorum. Propter quod videtur orari cum dicitur: perficiant domine quae tua sacramenta quod continent ut quae nunc specie gerimus rerum veritate capiamus. Rerum veritatem dicit ipsam efficaciam, quasi perficiant sacramenta precor ut sicut sacramentaliter carnem xpi sumimus ita spiritualiter sumamus. Vel petit sacerdos ut xpum qui nunc sub specie panis et vini sumitur manifesta visione sicuti est in essentia divinitatis et quem capiatur. Constat ergo a malis et a bonis sumi corpus Christi, sed a bonis ad salutem, a malis ad perniciem. De heresi aliorum qui dicunt [illegible]

Sunt item alii precedentium insania furentes, qui dei virtutem iuxta modum naturalium rerum metientes audacius et periculosius veritati contradicunt, asserentes in altari non esse corpus xpi vel sanguinem nec substantiam panis vel vini in substantiam carnis et sanguinis

[illegible]

quia contra Christum dixisse hoc est corpus meum. Sic apostolus dixit petra erat Christus. Dicimus enim ibi esse corpus Christi, tamen in sacramento id est in signo, et tamen in signo manducari a nobis.

Qui errandi occasionem sumunt carnalitatis verbis. Unde prima heresis facta est in discipulis Christi. Cum enim diceret nisi quis manducaverit carnem meam et biberit sanguinem meum non habebit vitam eternam, illi non intelligentes dixerunt: durus est hic sermo, quis potest eum audire, et abierunt retro. Illis discedentibus instruxit xii qui remanserunt: Spiritus est qui vivificat, caro autem nichil prodest. Verba que locutus sum vobis spiritus et vita sunt. Intellexistis spiritualiter, spiritus et vita sunt. Intellexistis carnaliter, etiam sic spiritus et vita sunt, sed non sunt tibi. Spiritualiter intelligite que locutus sum. Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi; spiritualiter intellectum vivificabit vos. Caro autem non prodest quicquam.

Sunt tamen et alia illorum insanie fomitem ministrantia, ut enim Augustinus super ... donec seculum finiatur sursum est dominus, sed tamen etiam hic nobiscum est veritas domini. Corpus enim in quo resurrexit uno loco esse oportet, veritas autem eius ubique diffusa est. Item Augustinus super Iohannem: Una persona est deus et homo, utrumque Christus, per id quod est deus ubique, per id quod homo est in celo. Christus etiam dicit: pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. His aliisque utuntur pertinaciter in assertione sui erroris. Detractio primi [illegible]

Que ex eadem ratione omnia accipienda sunt. Non enim negatur his verum corpus Christi a fidelibus sumi vel in altari esse, sed his veritatis apostolos et in eis nos instruxit quod ipsum corpus non partes discerptum [illegible]

[illegible]

illi discipuli qui retro ierunt sed integrum ut visibiliter insti-
tuta sed invisibiliter sub forma panis et vini corpus et
sanguinem nobis tradet quem sensu nobis dicunt confirmet de
in epistola ad hyreneum ipsum quidem ipsum corpus
quod videbatur manducabatur ipsum invisibile non ipsum visi-
bile Item et si necesse est illud visibiliter celebrari necesse est
tamen invisibiliter intelligi Ita etiam intelligendum est corpus
Christi esse in uno loco sed visibiliter in forma humana / veritas
tamen eius id est divinitas ubique est / veritas etiam eius id est veri corporis
in omni altari est ubicumque celebratur Sic etiam illud intelli-
gendum est pauperes semper habebitis vobiscum me autem
non semper habebitis secundum corporalem presentiam sed qua cum eis con-
versabatur Similiter pro quod homo est in celo est sed visibiliter
Invisibiliter autem est in altari quia non in forma humana appa-
ret sed forma panis et vini operitur [Panis et vini de corpore Christi] Unde
et invisibilis caro eius dicitur que vere est in altari / sed quia
non in specie sua apparet et invisibilis dicitur dicit enim Augustinus in
libro sententiarum prosperi hoc est quod dicimus quod modis omnibus
approbare contendimus sacrificium ecclesie duobus confici duobus
constare visibili elementorum specie et invisibili domini nostri
Ihesu Christi carne et sanguine sacramento et re sacramenti id est corpore
Christi Sicut Christi persona constat et conficitur deo et
homine cum Christus sit verus deus et homo quia omnis
res illarum rerum naturam et veritatem in se continet
ex quibus conficitur / conficitur autem sacrificium ecclesie duobus
visibili specie elementorum hoc est sacramento et re sacramenti
id est corpore Christi Est ergo sacramentum et res sacramenti idem
corpus Christi / caro invisibilem dicit carnem Christi quia forma
panis operta sumitur et tractatur / videlicet corpus Christi dicitur

[illegible]

sacramentum et rem exprimo [illegible] addit quod magis mouet lectorem Caro inquit eius est quam forma panis opertam in sacramento accipimus et sanguis eius quem sub vini specie ac sapore potamus / caro videlicet carnis / et sanguis sacramentum est sanguinis / carne et sanguine utroque invisibili intelligibili spirituali significatur corpus christi visibile et palpabile plenum gratia et divina maiestate

Attende hic diligenter qua tropo quodam utitur hic augustinus quo solet res significantis nomine sortiri vocabula quas significat hic enim visibilis species panis vocatur nomine carnis / et visibilis species vini nomine sanguinis Invisibilis vero et intelligibilis dicitur caro christi / quia secundum illam speciem non videtur caro sed intelligitur ita et sanguis Caro ergo invisibilis dicitur esse sacramentum carnis visibilis / quia species panis secundum quam non videtur caro illa / est sacramentum carnis visibilis quia carne invisibili id est specie secundum quam caro christi non videtur caro significatur corpus christi quod est visibile et palpabile ubi in sua forma apparet ita et de sanguine accipi debet. Quem sensum confirmat augustinus aperiens qualiter predicta intelligenda sint quia obscure dixerat qui dicit ita panem vocari corpus christi / cum re vera sit sacramentum corporis christi quod in cruce positum est sicut ipsa immolatio que fit manibus sacerdotis vocatur christi passio / non rei veritate sed significanti misterio / sicut sacramentum fidei dicitur fides. [illegible] est hereticis et obiectionibus eorum qui negant verum corpus christi in altari esse / sed panem in corpus vel vinum in sanguinem mistica consecratione converti dicentes. Quis audeat vel durare dominum suum quis enim audeat dicere cottidie fieri

[illegible]

corpus xpi de maria vel sba quo fuit caro virginis [Augustinus]

Hec et huius plura obiciunt [vis cor 9 ec i altari et paez pnis]

illi in divino misterio legem nature servantes quorum presidium subdita conveniunt testimonia ait enim veritas accipite hoc est corpus meum Item Ambrosius in li. de sacramentis Si tantum valuit sermo helye ut ignem de celo deponeret non valebit tamen xpi sermo ut species mutet / de totius mundi operibus legitur quia ipse dixit et facta sunt etc. Sermo igitur qui potuit ex nichilo facere quod non erat non potest ea que sunt in id mutare quod non erat non enim minus est dare quam mutare novas naturas rebus Item si ordinem querimus viro mixta femina generare consueverat liquet quod preter nature ordinem virgo generavit / et hoc quod conficimus corpus est ex virgine / Quid ergo hic queris nature ordinem in xpi corpore cum preter naturam sit ipse partus ex virgine Item ante benedictionem alia species nominatur post consecrationem corpus significatur / ante consecrationem aliud dicitur post consecrationem sanguis nuncupatur / tu dicis amen / hoc est verum est / quod sermo sonat affectus sentiat Item Augustinus in li. sententiarum prosperi Nos in specie panis et vini quam videmus res invisibiles i. carnem et sanguinem honoramus nec similiter pensamus has duas species sicut ante consecrationem pendebamus cum fideliter fateamur ante consecrationem panem esse et vinum quod natura formavit post consecrationem vero carnem xpi et sanguinem quod benedictio consecravit Item Ambrosius in li. de sacramentis panis est de altari usitatus ante verba sacramentorum ubi accessit consecratio de pane fit caro Quo autem potest ut qui panis est corpus xpi consecratione que fit xpi sermone Item si tanta vis est in sermone domini ut inciperet esse que non erant / quanto magis operatorius est ut sint que erant et in aliud commutentur / et sic quod erat panis ante consecrationem iam corpus

[illegible]

[illegible]

est post consecrationem / quia sermo christi creaturam mutat et sic ex pane fit corpus christi / et vinum cum aqua in calicem missum fit sanguis consecratione verbi celestis / Item augustinus in sermone quodam de verbis evangelii. Sicut per spiritum sanctum vera caro sine coitu creatur ita per eundem ex substantia panis et vini idem corpus et sanguis consecratur / corpus et veritas est et figura / veritas dum corpus christi et sanguis virtute spiritus ex panis vinique substantia efficitur / figura vero est id quod exterius sentitur. Item eusebius emisenus / invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbo suo secreta potestate convertit / ex hiis aliisque pluribus constat verum corpus christi et sanguinem in altari esse / ymo integrum christum sub utraque specie et substantiam panis in corpus vinique substantiam in sanguine[m converti].

De modo conversionis

Si autem queritur de conversione qualis illa conversio sit an formalis an substantialis vel alterius generis / diffinire non sufficio / formalem tamen non esse cognosco / quia species rerum que ante fuerant remanent sapor et pondus. Quibusdam videtur esse substantialis dicentibus sic substantiam converti in substantiam ut hec essentialiter fiat illa. cui sententie premisse auctoritates consentire videntur. Oppositio. Cui sententie sic opponitur ab aliis si substantia panis vel vini convertitur substantialiter in corpus vel sanguinem christi / cottidie fit aliqua substantia corporis vel sanguinis christi que ante non erat / et hodie est aliquid corpus christi quod heri non erat / et cottidie augetur corpus christi atque formatur de materia de qua in conceptione non fuit factum. Quo dicitur corpus christi de substantia panis confici. Quibus hoc modo responderi potest / quia non ea ratione dicitur corpus christi confici verbo celesti quod ipsum corpus in conceptu virginis formatum deinceps formetur / sed quia substantia panis vel vini que

[illegible]

[illegible]

dixit non fiunt corpus xpi vel sanguis verbo celesti fit corpus
et sanguis et ideo sacerdotes dicunt conficere corpus xpi
et sanguinem quia eorum ministerio substantia panis fit caro et
substantia vini fit sanguis xpi nec tamen aliquid additur corpori vel
sanguini nec augetur corpus xpi vel sanguis. Aug. de fide

Si vero queris modum quo id fieri possit breviter
video mysterium fidei credi salubriter potest investigari salubriter
non potest. Si ergo corpus xpi panis mutatione non augmentatur ut sanguis ex vini conversione eius voluntati ac potencie ascribatur qui idem corpus de virgine eduxit sit
de substantia illa ipsa sine augmento hinc ut tamen concedunt
quidam quod substantia panis aliquid sit caro xpi et si fiat caro xpi
sicut farina facta est panis et aqua facta vinum nec
tamen dicitur farina est panis et aqua est vinum. Alii non
concedunt illud quod erat panis vel vinum post consecrationem
esse corpus et sanguinem nec tamen substantia panis est caro vel
vini est sanguis quia substantia panis vel vini postquam
facta est caro xpi vel sanguis non est substantia panis vel vini sed caro et sanguis. Ideo distinguendum esse videtur
cum dicitur substantia panis vel id quod erat panis modo est xpi
corpus manens eius panis non est corpus xpi sed mutata
id quod facta est corpus xpi. Non est dubium substantiam panis
vel vini materiam esse corporis vel sanguinis domini quia non
de ea ut de materia formatur corpus sed ipsa formatur illud
et efficitur illud verum. Aug.

Corpus xpi dicimus illud quod ex fructibus terre collectum
et prece mistica consecratum sumimus in memoria dominice
passionis quod cum percipimus homines ad illa visibilem speciem

[illegible]

dis.

perduratur non sufficeret, ut sit tam dignum sacramentum nisi operante invisibiliter spiritu Dei. Opinio 1a que asserit dictum panem transire in corpus Christi

Quidam vero sic dicunt conversionem illam esse intelligendam, ut sub illis accidentibus sub quibus erat prius substantia panis et vini post consecrationem sit substantia corporis et sanguinis, sic tamen ut non eis afficiatur. Et sic asserunt dictum panem transire in corpus Christi, quia ubi erat panis nunc est corpus Christi. Quod si est, quid ergo fit de substantia panis et vini? Illi dicunt vel in preiacentem materiam resolvi vel in nichilum redigi. Opinio aliorum

Alii vero putaverunt ibi substantiam panis et vini remanere et ibi corpus Christi esse et sanguinem, et hac ratione dici illam substantiam fieri istam, quia ubi est hec, est et illa; quod mirum est; et ipsam substantiam panis vel vini dicunt esse sacramentum.

Sed quod non sit ibi substantia nisi corpus Christi et sanguis, ex predictis et subditis aperte ostenditur. Ait enim Ambrosius in libro de sacramentis: Panis iste quem sumimus in misterio, illum utique intelligo qui manu Spiritus sancti formatus est in utero virginis et igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominum. Unde veritas ait: Ego sum panis qui de celo descendi. Et item: Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Ex his namque duabus sententiis aperte datur intelligi quia panis ille et iste non duo sed unus panis et una caro procul dubio unum efficitur corpus, illud sane, illud vero quod sumptum est de virgine, quod resurrexit et in celum ascendit. Item Gregorius in Omelia paschali: Quis fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem celos aperiri, in illo Christi misterio angelorum choros adesse, summa et yma sociari, unum quid ex visibilibus atque invisibilibus. Item eodem modo et in celum

rapiatur in ministerio angelorum consociandum corpori Christi et ante oculos sacerdotis in altari videatur. Sicut divinitas verbi totum implet mundum, ita multis locis illud corpus consecratur. Nec sunt tamen multa corpora Christi, sed unum corpus et unus sanguis. Ideoque sive plus sive minus quis inde percipiat, omnes equaliter corpus Christi integrum sumunt. Post consecrationem ergo non est ibi substantia panis vel vini, licet species remaneat. Est enim ibi species panis et vini sicut et sapor. Unde aliud videtur, aliud intelligitur. [Item ex sacramentario (?)]

Sub alia autem specie tribus de causis carnem et sanguinem tradidit Christus, et deinceps sumendum instituit: ut fides scilicet haberet meritum, que est de his que non videntur, quia fides non habet meritum cui humana ratio prebet experimentum; et ideo etiam ne abhorreret animus quod cerneret oculus. Item in ordine pastorali. Et quia non habemus in usu carnem crudam et sanguinem comedere, quia Christus vorari dentibus plus non est, in ministerio carnem et sanguinem nobis commendavit. Et etiam ideo ne ab incredulis religioni Christiane insultaretur. Unde Augustinus: Nichil rationabilius quam ut sanguinis similitudinem sumamus, ut ita et veritas non desit, et ridiculum nullum fiat a paganis, quod cruorem occisi hominis bibamus. Ne ergo hoc fieret, et ne veluti quidam horror esset cruoris, in [plenitudinem] carnis sacramentum expressisti [sic?] quae sub alia specie, et quae substantia hoc sacramentum duxisti celebrari et celebrari in nobis instituit.

Sed quia sub duplici specie sumitur, ad significandum totus [Item de duplici specie] Christus, ut ostenderetur totam humanam naturam assumpsisse, ut totam redimeret. Panis enim ad carnem refertur, vinum ad animam, quia vinum operatur sanguinem, in quo sedes anime a phisicis esse dicitur. Ideo ergo in duabus speciebus celebratur, ut anime et carnis susceptio in Christo et utriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim, ut Ambrosius ait super epistolam ad Corinthios, ad tuitionem corporis et anime quod percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra offertur, sicut prefiguravit Moyses: Caro, inquit, pro corpore vestro offeretur

[illegible]

sanguis non panis. Sed cum sub utraque specie sumitur totus Christus
[illegible] si in alia tantum sumitur ad alterum [illegible] vel corpus non utriusque [illegible]
[illegible] valet significare / sub utraque tamen specie totus sumitur Christus nec
plus sub utraque nec minus sub alia tantum sumitur. Eadem enim ratio est
ut ait Hylarius in carne Christi que in manna precessit de quo dicitur qui
plus collegerat non habuit amplius / nec qui minus paraverat
habuit minus / et licet sub utraque specie sumatur totus Christus tamen non
fit conversio panis nisi in carnem nec vini nisi in sanguinem
Nec debet dici duo sacramenta sed unum / etiam sub utraque specie de-
sumitur / neque iterari sacramentum quia [illegible] non repetitur sub
specie eadem. Nec aliud fieri in sacrificio [illegible] offerri debet
quia de aliis non potest consecrari corpus Christi vel sanguis. Que aqua
Aqua non admiscenda est vino quia aqua populum significat
qui Christi passione redemptus est. Iulius papa. Calix ergo dominicus
iuxta canonum precepta aqua et vino mixtus debet offerri quia
videmus in aqua populum intelligi in vino ostendi sanguinem Christi
Cum ergo in calice vino aqua miscetur Christo populus adunatur / et cre-
dentium plebs ei in quem credit copulatur / que copulatio aque et
vini sic miscetur in calice Christi / ut mixtio illa non possit separari. Nam
si vinum tantum quis offerat sanguis Christi incipit esse sine nobis
Si non [illegible] an [illegible] potest quod fiet si aqua pretermittatur audi quod
sequitur in eodem canone. Iulius papa. Non potest inquit calix domini
esse aqua sola aut vinum solum nisi utrumque misceatur. Item Cyprianus
calix domini non est aqua sola aut vinum solum nisi utrumque misceatur
Sicut nec corpus domini potest esse farina sola nisi utrumque fuerit adunatum
et panis unius compage solidatum. Ciprianus. Si quis tamen non inten-
dens heresim introducere / oblivione vel ignorantia aquam pretermi-
serit non videtur esse nullum sacramentum sed ille graviter est corripiendus
[illegible] non apponens aquam [illegible] quod etiam ex dictis
[illegible] possit colligi / aut [illegible] si quis de antecessoribus

[illegible]

mus uel ignorant uel simplici non obseruauit quod nos deus suo
et exemplo et magisterio docuit pro simplicitate eius indulgentia dei
venia concedi / nobis non non pro ignoranti qui sumus adeo instructi
sumus ut calicem domini cum vino mixtum prout deus obtulit
offeramus Ecclesie videtur quod si quis simplicitate uel ignorantia vinum
offerat sine aqua sacramentum consistat Aqua non nullatenus
sine vino potest offerri in sacrificium / nec panis nisi de frumento / nec
granum frumenti non redactum sunt in panem / quia xpc granum
se dicit et grano frumenti se comparat De residuis post consecrationem Quod ergo
supradictum est non posse vinum solum offerri debemus oportet intelligi
eum exceptum / non pro nisi simplicitate vel ignorantia fiat / vel non pro
... non debet Ambrosium ... videtur ... Collige ergo
... quod xpus vinum aqua mixtum dedit discipulis Quale corpus dedit
Corpus non tale dedit quale tunc habuit i. mortale
et passibile / sed non sumimus nunc ab ... immortale impassibile ne
... habet maiorem efficaciam Innocentius papa Eucharistia quoque
intincta non debet dari pro supplemento communionis / quia
non legitur xpus alicui discipulorum ... panem intinctum nisi
Iude Augustinus super Iohannem Tunc non non accepit Iudas corpus xpi
... panem / corpus non et sanguinem xpi ante cum aliis discipulis
percepit Vbi illa accidentia fundentur

Saluo quoque de accidentibus que remanent i. de speciebus
sapore et pondere in quo subiecto fundentur / potius michi
videtur fatendum existere sine subiecto quam esse in subiecto / quia ibi
non est substantia nisi corporis et sanguinis domini / que non afficitur illis
accidentibus / non enim corpus xpi talem in se habet formam sed
qualis in iudicio apparebit / remanent ergo illa accidentia per se
subsistentia admixtione ... / fidei ... sufficientiam quibus
corpus xpi sub forma et natura tegitur De fractione corporis

Solet etiam queri de fractione et particione que ibi videtur fi...

[illegible]

vtrum vera sit / Si vera fractio est cuius rei sit / vel in qua re fiat
Cum non sit alia substantia quam xpi. Si in aliqua substantia est illa fractio
in corpore xpi esse videtur / Sed contra cum ipsum corpus incorruptibile
sit quia inmortale et inpassibile ipsum non posse frangi esse videtur. Nam
et xpus redarguit carnalem sensum discipulorum / qui putabant car-
nem xpi sicut aliam in partes dividendam / et morsibus dilaceran-
dam. Quidam opinio. Ideo quibusdam placet quod ibi non sit fractio
sicut videtur sed dicitur frangi quia videtur frangi a sumentibus. Obiciunt quod
aut a sumentibus nichil falsi putandum est in sacrificio veritatis vel sicut
fit in magorum prestigiis ubi delusione quadam fallitur oculus ut videat
esse quod non est. Aliorum opinio. Ad hoc illi dicunt non falli nos in visu
nec falli quod esset si crederet ita frangi ut videtur / Nec illusio est
quia ad utilitatem fidei non ad deceptionem ita fit / sic et xpus se
ostendit duobus discipulis in via in specie peregrini nec in eo tamen
talis forma erat sed oculi eorum tenebantur ne agnoscerent. Aliorum opinio.
Alii non dicunt quod sicut ibi species panis est et non est ibi res cuius
vel in qua sit illa species ita est ibi fractio que non fit in aliqua
re quia nichil ibi frangitur / quod mirabiliter dei potentia dicunt fieri / ut
ibi sit fractio ubi nichil frangitur. Alii tradunt corpus xpi
essentialiter frangi et dividi tamen integrum et incorruptibile existere quod
se colligere asserunt ex confessione Berengarii qui confessus est coram
Nicholao papa et pluribus episcopis / panem et vinum que in altari
ponuntur post consecrationem non solum sacramentum sed etiam verum corpus
et sanguinem xpi esse / et sensualiter non solum sacramento sed in veritate
manibus sacerdotum tractari et frangi et fidelium dentibus atteri. Sententia.
Sed quia corpus xpi incorruptibile est sane probabilius
potest dici fractio illa et partitio non in substantia corporis sed in forma ipsa
panis sacramentali fieri ut vera fractio et partitio sit ibi que fit
non in substantia sed in sacramento id est in specie. Ne autem mireris vel insul-
tes si accidentia videantur frangi / cum ibi sint sine subiecto
licet quidam asserunt fundari in aere et cetera est ibi vera fractio

[illegible]

cepcio que fit in pane .i. in forma panis Vnde apostolus ait panis quem
frangimus / quia forma panis ibi frangitur et in partes dividitur / xpc
non integer manet / et totus est in singulis Vnde augustinus in sermone
de verbis ewangelii Cum xpus manducatur vita manducatur / Sed quis au
deat manducare dominum suum / et tamen invitat nos ad manducandum
dum ait Qui manducat me vivit propter me Nec occiditur ut xpc
manducetur sed mortuus manducatus vivificat quando manducatur refi
cit et non deficit / vivit manducatus. quia surrexit occisus. nec quando
manducamus partes de illo facimus / et quidem in sacramento sic fit
Item norunt fideles quomodo manducent carnem xpi unusquisque
accipit partem suam / Vnde et ipse gratie partes vocantur. per partes man
ducatur et manet integer totus / per partes manducatur in sacramento
et manet integer totus in celo manet integer totus in corde
tuo Ideo ista dicuntur sacramenta / quia in eis aliud videtur et aliud
intelligitur videtur panis et calix quod et oculi renunciant Sed quod fides
postulat instruenda panis est xpus corpus xpi / calix est sanguis

Ex his satis datur intelligi quod fractio et partes que ibi videntur
fieri in sacramento sunt .i. in specie visibili Ideoque verba berengarii
ita distinguenda sunt ut sensualiter non modo sacramento sed in veritate
dicatur corpus xpi tractari manibus sacerdotum / frangi non et atteri
dentibus vere quidem sed in sacramento tantum / vera est ibi attricio
et fractio Sed in singulis partibus totus est xpus Vnde ieronimus
Singuli accipiunt xpm dominum et in singulis porcionibus totus
xpus est / nec per singulas minuitur sed integrum se prebet in singulis
Item hylarius in sermone dicit Vbi pars est corporis est et totum

Quid autem ille partes significent sergius papa tradit inquiens Tri
forme est corpus xpi / pars oblata in calicem missa corpus xpi
quod iam surrexit monstrat pars comesta ambulans adhuc
super terram / pars in altari usque ad finem misse remanens corpus

dis.

[illegible]

iacebat in sepulcro quia usque in finem seculi corpora sanctorum in sepulcris erunt. Et sic partes ille misticam tenent significacionem. Ita eciam fraccio passionis Christi et mortis est representacio. Unde ipse ait Hoc facite in meam commemoracionem, i. in memoriam passionis et mortis mee. Nam ut ait Ambrosius quia a morte Christi liberati sumus, huius in edendo et bibendo carnem et sanguinem memores esse debemus.

Sed caveat quisque ne indigne percipiat, quia iudicium manducat. Non est enim iste panis qui vadit in corpus, sed panis vite eterne qui anime nostre substanciam fulcit. Sic igitur vive ut cottidie merearis accipere, ne accedas indignus. Indignus est qui aliter celebrat misterium quam Christus tradidit, vel cum habet mortale peccatum accedit, i. ergo si sint peccata cottidiana vel non sint mortifera, ante accedatis dimittite debitoribus vestris; si dimittis dimittetur tibi, et sic securus accede. Panis enim salutaris est et non venenum. Si ita accedis spiritualiter manducas. Spiritualiter enim manducat qui innocenciam ad altare portat.

Si Christus immoletur cottidie in altari et an sit sacrificium quod a sacerdote geritur.

Post hoc queritur si quod geritur a sacerdote proprie dicatur sacrificium vel immolacio, et si Christus immoletur cottidie vel semel tantum immolatus sit. Ad hoc breviter dici potest illud quod offertur et consecratur a sacerdote vocari sacrificium i. sacra signa, et oblacionem, quia memoria est et representacio veri sacrificii et sancte immolacionis facte in ara crucis. Et semel Christus mortuus in cruce est ibique immolatus est in semetipso, cottidie autem immolatur in sacramento, quia in sacramento recordacio fit illius quod factum est semel. Unde Augustinus super psalmos: Certum habemus quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, tamen ne obliviscamur quod semel factum est, in memoria nostra omni anno fit, scilicet quociens pascha celebratur. Numquid tociens Christus occiditur? Non, sed tamen anniversaria recordacio representat quod olim factum est, et sic nos facit moveri tamquam videamus Dominum in cruce. Item Augustinus: Semel immolatus est Christus in semetipso et tamen cottidie

[illegible]

Post hoc queritur [illegible]

Misterium [illegible]

[illegible]

[illegible]

immolatur in sacramento. Quod sic intelligendum est quia in manifestatione corporis et distinctione membrorum semel tantum in cruce pependit offerens se patri hostiam redemptionis efficacem eorum quos predestinavit. Item Ambrosius super epistolam ad Hebreos: In Christo semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Et si cottidie offerimus ad recordationem mortis eius fit. Et una est hostia non multe. Quomodo una et non multe? Quia semel immolatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius. Idipsum semper offertur. Proinde hoc est sacrificium. Alioquin quia in multis locis offertur multi sunt Christi? Non, sed unus ubique est Christus, et hic plenus existens et illic plenus. Sicut quod ubique offertur unum est corpus, ita et unum est sacrificium. Christus hostiam obtulit, ipsam offerimus et nos. Sed quod nos agimus recordatio est sacrificii. Nec causa sue infirmitatis repetitur quia perficit hominem, sed nostre, quia cottidie peccamus. Ex hiis colligitur esse sacrificium et dici quod agitur in altari, et Christum semel oblatum et cottidie offerri, sed alio modo tunc, alio modo nunc, et etiam que sit virtus huius sacramenti ostenditur, remissio scilicet peccatorum venialium et perfectio virtutum.

De causa institutionis

Institutum est hoc sacramentum duabus de causis: in augmentum virtutis scilicet caritatis et medicinam cottidiane infirmitatis. Unde Ambrosius: Si quotiens effunditur sanguis Christi in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere qui semper pecco, debeo semper habere medicinam. Item Augustinus: Iteratur cottidie hec oblatio licet Christus semel sit passus, quia cottidie peccamus peccatis sine quibus mortalis infirmitas vivere non potest. Et quia cottidie labimur, cottidie Christus mistice pro nobis immolatur. Dedit ergo nobis hoc sacramentum salutis, ut quia nos cottidie peccamus et ille iam mori non potest, per hoc sacramentum remissionem consequamur. Cottidie comeditur et bibitur in veritate, sed integer et vivus manet. Item misterium fidei dicitur, quia credere debes quod ibi salus nostra consistit.

Utrum sit cottidie communicandum

Si autem queritur utrum cottidie communicandum sit, audi quid inde tradat Augustinus: ad ianuam cottidie inquit eucharistie [illegible]

[illegible]

decipe nec laudo nec vitupero omnibus tamen diebus quinquagesime
hortor / Si tamen mens in affectu peccandi est / Quam magis dico esse
istic preparatione / qua purificari / et licet quis post mordeatur
a peccandi tamen decreto non habet voluntatem et satisfaciat lacrimis
orationibus / accedat securus Sed hoc de illo dico quem mortalia
peccata non gravant Fabianus papa Si non frequentius saltem ter
in anno homines communicent / nisi forte quis maioribus quibuslibet criminibus impediatur
in pascha scilicet et penthecosten et natali / Omnis ergo qui non communicent
qui volunt carere ecclesiasticis liminibus Si pravi vel excommunicati habeant sacramentum

Solet etiam queri utrum pravi sacerdotes habeant conficiant
sacramentum confici queat / Ad quod dici potest quod aliqui licet
sunt pravi conficiunt nec sed qui intus sunt nomine sacramento et
si non intra quia non in merito consecrantis sed in verbo efficitur creatoris
Unde Augustinus in libro de ... Intra catholicam ecclesiam in misterio cor
poris et sanguinis domini nichil a bono maius nichil a malo
minus perficitur sacerdote / quia non in merito consecrantis sed in verbo perficitur
creatoris / et virtute spiritus sancti / Credendum est enim quod virtus christi sa
cramenta conficiuntur Sicut ipse est qui baptizat / ita ipse est qui
per spiritum suum sanctum efficit carnem et sanguinem Item qui putant aliqui
quorum corpus minime esse sanctificata si illorum fuit officio quorum vita cor
oculis videtur ignobilis Heu in qua nequam laqueum incidunt ut
divina occulta misteria plus ab aliis sanctificata posse fieri creden
tes cum unus idemque spiritus sanctus in tota ecclesia invisibiliter ea misteria et opera
sanctificet et sanctificando benedicat / Ysidorus Ideo dicit quod secreta
secretissima habeant dispensationis sacramentum non
quia per misterium conficiunt probi in memoriam dominice passionis
Sacramentum est in aliqua celebratione cum res ita fit ut aliquid
significando rei accipiamus Sacramenta sunt baptisma crisma corpus
que ideo sacramenta dicuntur quia sub tegumento visibilium rerum
divina virtus secretius salutem eorundem sacramentorum operatur
unde a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur / panis et

[illegible]

calicis / sacramentum / grece eukaristia dicitur / latine bona gratia interpretatur
et quod melius corpus et sanguine xpi / Quod sive per bonos sive per malos
ministros intra ecclesiam dispensetur sanctum est / quia spiritus sanctus vivificat
nec bonorum dispensatorum meritis ampliatur nec malorum attenuatur / hec
de corpore domini vocat / hec eadem de baptismate et crismate sentiendo et tene
dum / quia virtus divina secretius operatur in eis et divina soli [illegible]
est virtus sive potestas non humane efficacie. Illi vero qui excommunicati
sunt vel heretici manifeste notati verum hoc sacramentum non posse confi
cere licet sacerdotes sint / quia nemo dicit in ipsa consecratione offero
sed offerimus quasi ex persona ecclesie / et ideo cum alia sacramenta extra ecclesiam
possint celebrari / dicit non [illegible] per eadem Augustinus trade vel dicens in sermone
de corpore xpi Recolite unum et advertite vicium [illegible] cum dicatur
eo quod celestis missus ad consecrandum [illegible] corpus adve
niat iuxta dicta sacerdotis dicentis Omnipotens deus iube hec
perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum etc. Sed [illegible]
angelus veniet missa nequaquam [illegible] notari potest Nunquam cum si hoc
ministerium hereticus fuerit ausus usurpare angelum de celis mittet
deus oblationem eius consecrare [illegible] cum ipsum [illegible] co
minatus sit dicens in malachiam Maledicam benedictionibus vestris / quod sibi ben
dictionibus eorum asserit maledictionem [illegible] / quod enim de hostia
ego dicimus illam posse benedici ab illo quem scimus adeo fore
maledictum cum sua benedictione Si enim deus maledicit et simo
magus benedicit quis eorum prevalebit / nunquam benedictio maledicti
[illegible] poterit [illegible] verba [illegible] comminationis dei / Hoc col
ligitur [illegible] hereticus [illegible] cum posset negat hoc sacramentum
conficere / quia sancti angeli qui huius misterii celebrationi assistunt
tunc non assunt quando hereticus vel simoniacus hoc misterium temera
rie presumunt / Non enim dubium licet ubi corporis domini et sangui
nis misteria geruntur superiorum civium ad esse conventus

[illegible]

nichil autem misse explecione sicut formam suam ita ad mentem [illegible]
sed ut sit sacerdos et intencionem adhiberi oportet/ ut illud facere intendit
sed si non credit de illo misterio sicut veritas habet nichilominus potest intendere
illud conficere/ et si non intendit nichil conficiat/ Aliqui dicunt circa
non recte de illo misterio sencientem posse intendere non quod illud
conficere quod verum esset recte credere sed id quod geritur ab aliis dum
illud conficiatur/ et sic adhibetur intencio et si intencio dicatur de esse
conficiendi illud misterium tunc ex quo intendit ea dicere et agere que ab
aliis geruntur implet misterium quod intendit Illud circa fine dicti [illegible]
[illegible] absentes a calibus corpus christi non sumuntur et si videtur/ quod ergo
sumunt nichil quod madiunt/ dicitur nichil De hoc celesti misterio
aliquid presumpcione catholici fideles tenenda quis cum hiis co
tradicat hereticus iudicatur/ Gregorius Maledicam benediccionibus
vestris id est hiis que in eis vim possidetis benediccionibus/ vel quod hii
a vobis benedicuntur vel qui non benedicunt sed ex vestro corde vel qui
nunquam agunt benedicatur ab eis adclamantibus et peccatoribus divino
diminiti (?) sunt Ieremias maledicam benediccionibus vestris id est quecunque a vobis
benedicuntur quoniam enim maledictus qui hereticus vel simoniacus
hoc misterium temerarie presumunt Imprudencia Cum in composicione
sacri eloquii ut auditoribus placeat aliquid fingit sicut ubi legitur
non dei qui autem in ulnis duos alit quia etc qui protulit sensit et
si sub alio intellectu tunc ad edificacionem caritatis tendit dicitur sic verba quod dicat
Nec autem ignores quod faciat hereticum vel quis / Quid faciat hereticum [illegible]
sit hereticus audi breviter quod inde sancti doctores tradunt Hylarius autem
in libro de trinitate Extiterunt plures qui celestium verborum simplicitate
non veritatis [illegible] ad salutem susceperunt alii interpretantes quam
dictorum virtus postularet/ de intelligencia/ cum heresis non de scriptura est
et sensus/ non sermo fit crimen Item in octavo intelligunt sensum intelligencie
[illegible] Ieronimus dicit quod [illegible] moderate plebis movere heresis [illegible]
differencias quid sit hereticus ait in libro de utilitate credendi Hereticus est

qui pro aliquo temporalis commodi et maxime glorie precipue statusque sui

gratia falsas ac novas opiniones vel gignunt vel sequuntur. De penitentia

Post hec de penitentia agendum est. Penitentia longe positis adeo vicina est ut appropinquet. Est enim ut dicit Ieronimus secunda tabula post naufragium. Quia si quis vestem innocentie in baptismo perceptam peccando corrumpit penitentie remedio reparare potest. Prima tabula est baptismus ubi deponitur vetus homo et induitur novus. Secunda penitentia qua post lapsum resurgimus dum vetustas reversa repellitur et novitas perdita resumitur. Post baptismum lapsi per eam renovari valent, sed non per baptismum. Licet homini sepius penitere sed non baptizari. Baptismus tamen est sacramentum. Sed penitentia dicitur sacramentum et virtus mentis. Est enim penitentia interior et penitentia exterior. Exterior sacramentum est. Interior virtus mentis est et utraque causa iustificationis et salutis est. Utrum vero omnis exterior penitentia sit sacramentum vel si non omnis que hoc nomine censenda sit consequenter investigabimus. Penitentia incepit Iohannes predicando dicens penitentiam agite appropinquabit enim regnum celorum. Quod autem precursor docuit idem postea Veritas predicavit exordium sumens sermonis a penitentia. Unde dicitur penitentia

Penitentia dicitur a puniendo qua quis punit illicita que commisit. Penitentie virtus timore concipitur. Unde Ysaias: A timore tuo domine concepimus et peperimus spiritum salutis. Quid sit penitentia Est autem penitentia ut ait Ambrosius mala preterita plangere et plangenda iterum non committere. Item Gregorius penitere est ante acta peccata deflere et flenda non committere. Nam qui sic alia deplorat ut alia tamen committat adhuc penitentiam agere aut ignorat aut dissimulat. Quid enim prodest si peccata luxurie quis defleat et adhuc avaritie estibus anhelat. Hys verbis quidam vehementius inherentes contendunt vere penitentem ultra non posse peccare damnabiliter et si graviter peccaverit eum non fecisse penitentiam quod certis aliis muniunt testimoniis. Ait enim Ysidorus de summo bono: Irrisor est et non penitens qui adhuc

agit qd penitet / nec videt deum posse subditus h subsistere superbo

Carus relique adiominum et penitens ad peccatum / multi lacrimas indesinenter fundunt et peccare non desinunt / quosdam accipe lacrimas ad penitenciam cerno z affectum penitencie non habere / quia inconstancia mentis nunc recordatione peccati lacrimas fundunt nunc revivisente usu ea que fleuerunt iterando committunt / ysaias de peccatoribus dicit / lavamini mundi estote / lavatur z mundus est qui peccata plangit et flenda iterum non admittit lavatur z non est mundus qui plangit quod gessit nec deserit et post lacrimas ea que defleverat repetit. Item Aug. in soliloquio. Inanis est penitencia quam sequens culpa coinquinat. nichil prosunt lamenta si replicantur peccata / nichil valet a malis veniam poscere et mala de novo iterare. Item Gr. Qui admissa plangit nec tamen deserit pene gravioris se subiciat. Item Ambr. de penitencia. reperiuntur qui sepius agendam penitenciam putant qui luxuriantur in Christo nam si vere in Christo penitenciam agerent iterandam postea non putarent / quia sicut unum baptisma ita est una penitencia. His aliisque utuntur pluribus in assertione sue opinionis.

Auctoritates pro secunda opinione. Ez ambrosius dicit hec vera penitencia est cessare a peccato / et ideo magni profectus est renunciasse errori. In hiis enim viciis nos exuere atque emendare virtutis est perfecte et celestis gratie / et ideo sane ita diffiniri potest.

Quid sit penitencia. Penitencia est virtus vel gratia qua commissa mala cum emendacionis proposito plangimus et odimus et plangenda ulterius committere nolumus. quia penitencia vera est magno dolore odire vicia.

Declaracio premissorum. Unde illa verba premissa penitere est ante acta deflere et ea non committere. Recte sic accipiuntur / ut non admissa tempore h ad idem referantur ut scilicet tempore quo deflet commissa mala non committat voluntate vel opere flenda / que immo tamen exibus consequentibus nam qui sic alia deplorat ut alia committat. Unde Aug. ait in enchiridion. Cavendum est ne quis existimet nephanda illa crimina qualia qui agunt regnum dei non possidebunt cottidie perpetranda et elemosinis cottidie redimenda. In melius est enim vita

mutanda / et petulantius de peccatis preteritis exprimendus est deus non ad hoc emendandus quodammodo ut ea sibi liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi / sed miserando deleat commissa peccata si non satisfacto contempta negligat. Item Gregorius super. Nichil prodest homini ieiunare et alia religionis opera agere nisi mens ab iniquitate revocetur. Qui ergo a malis se mentem revocat ut commissa plangat et plangenda committere non velit / nec satisfacere negligat vere penitet / nec ideo non est vera penitentia quia forte post ipse proprio sive animo vel infirmitate peccabit. Ille autem irrisor est et non penitens qui adhuc commissa plangit ut plangenda voluntate vel opere committere non desinat. Ille etiam qui post lacrimas repetit que flevit lavat adhuc lutum quia non est mundus i. mundicia illa non est ei sufficiens ad salutem quia est momentanea non perseverans. Item illud Augustinus inanis est penitentia quam sequens culpa coinquinat sic intelligendum est. Inanis est i. caret fructu illius penitentie quam sequens culpa non inquinat. Illius enim fructus est vitatio gehenne / et adeptio glorie. Mortificatur enim illa penitentia / et alia omnia acta bona / per sequens peccatum ut non sortiantur mercedem quam meruerant ut fieret / sicut fieret si peccatum non succederet / sed si deinceps succedens penitentia agatur et penitentia que precessit et alia ante acta bona reviviscunt. Sed illa tantum que in caritate fecerant. Illa enim sola viva sunt que in caritate fiunt. Ideoque si per sequentia peccata mortificantur / per subsequentem penitentiam reviviscere possunt. Que autem sine caritate fiunt mortua et inania censentur / et ideo numquam reviviscere non valent. Similiter intelligendum est illud / nichil prosunt lamenta etc. / et illud / si enim replicantur peccata nichil valet ad salutem vel adveniam (?) mentis / precedens lamentum / quia nichil obtinetur de vita eterna quia ante peccata dimissa redeunt ut quibusdam placet cum replicantur vel si non redeunt eis tamen deletis propter ingratitudinem ita reus et immundus constituitur ac adhuc in expiandis implicatur.

at si iam deleta redirent / Hoc tamen sciendum an peccata redeant post plenius agemus. Dicitur: nichil valet ad salutem optinendam et ad inveniendam inite indultam veniam de malefactis posse et mala de novo iterare.

Ita etiam intelligendum est illud quod idem Augustinus alibi ait: Penitentia est quedam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet admisisse. Et infra: Continue dolendum est de peccato, quod declarat ipsa dictionis vis. Penitere enim est penam tenere, ut semper puniat in se ulciscendo quod commisit peccando. Ille penam tenet qui semper vindicat quod commisisse dolet. Penitentia ergo est vindicta semper puniens in se quod dolet commisisse. Quid restat nobis nisi dolere in vita, ubi enim dolor finitur deficit et penitentia. Si vero penitentia finitur, quid relinquitur de venia? Tamdiu gaudeat et speret de gratia, quamdiu sustentatur a penitentia. Dicit enim Dominus: Vade et amplius noli peccare. Non dixit non pecces, sed nec voluntas peccandi in te oriatur. Quod quomodo servabitur nisi dolor in penitentia continue custodiatur? Hinc semper doleat et de dolore gaudeat, et non sit satis quod doleat, sed ex fide doleat, et non semper doluisse doleat. [illegible]

De penitentia perfecta vel ad salutem sufficienti intelligendum est quod supra dictum est: Penitentia est vindicta semper puniens quod commisit, et alia huiusmodi. Illud vero: Si penitentia finitur, nichil de venia relinquitur, dupliciter accipi potest. Si enim iuxta quorundam intelligentiam peccata dimissa redeunt, facile est intelligere nichil de venia relinqui, quia peccata dimissa iterum replicantur. Sicut enim ille qui ex servitute in libertatem manumittitur, iterum non liber est et tandem propter offensam ingratitudinem postea revocatur, sic et penitenti non peccata dimittuntur, tandem propter offensam que replicatur iterum redeunt. Si vero non redire dicantur, sane potest dici etiam sic nichil de venia relinqui, non quod dimissa peccata iterum imputentur, sed quia propter ingratitudinem ita reus est et inmundus constituitur ac si illa redirent. De sollempni et privata penitentia

Illud autem quod Ambrosius dicit: Reperiuntur etc. et sicut unum baptisma ita una penitentia, non secundum generalem sed secundum specialem morem ecclesie de sollempni penitentia dictum intelligitur, que apud quosdam semel

celebrata non iteratur. Item illud aliud dubium penitentia semel usur-
pata nec ne celebrata et fructum prioris aufert cuius quibus autem
tit. De sollempni intelligitur. Sollempnis non penitentia ut dubium est in casu
cui est / que fit coram ecclesia in manifesto et cinere et cilicio / que pro gravi-
oribus horrendisque ac manifestis delictis tantum imponitur et illa non
est iteranda / providentia salubri / et ne vilescat et contemptibilis
fiat hominibus / unde Augustinus ad Macedonium / quamvis caute et salubri-
ter provisum sit ut locus illius humilime penitentie semel in ecclesia concedatur
ne medicina vilis vel minus utilis esset egrotis / que tanto magis
salubris est / quanto minus contemptibilis fuit / quis tamen audeat deo
dicere / quare huic homini qui post primam penitentiam rursus se laqueis iniquitatis
obstringit / adhuc iterum parcis. Origenes super levitici. Origenes quoque
dicit sollempnis penitentia que pro gravioribus criminibus iniungitur ait:
Si nos aliqua culpa mortalis invenerit que non in crimine mortali
vel in blasphemia fidei / sed in sermonis vel morum vitio consistit /
hec culpa semper reparari potest / nec interdicitur aliquando de huiusmodi penitentiam
agere / sed non ita de gravioribus criminibus. In gravioribus enim criminibus
semel tantum penitentie conceditur locus / communia vero que frequenter incurrimus semper
penitentiam recipiunt et sine intermissione redimuntur. Communia dicit venialia peccata
et forte mortalia quedam aliis minus gravia / que sicut sepe committuntur
ita frequenter penitentiam dimittuntur. Sed de gravioribus semel tantum agitur penitentia
scilicet sollempnis vel ita credibile sit iteretur vera penitentia / sed non sollempnis
quod tamen in quibusdam casibus non fiunt. Auctoritates probantes quod non semel tantum

Quod non penitentia non semel tantum agatur sed frequenter iteretur sed sepius peccata dimittuntur

et peccatum tamen venia prestetur pluribus sanctorum testimoniis probatur
aut enim Augustinus in libro de penitentia scribens contra quosdam hereticos / qui
penitentibus post baptismum semel tantum utilem esse dicebant penitentiam et
adhoc instant predicti / qui sapiunt plus quam oportet / non sobrie
sed extendentes mensuram dicunt semel penitentibus post baptismum
valeat penitentia non tamen sepe penitentibus prodesse iterata / alioquin
remissio ad peccandum esset invitatio / dicunt enim quis non sit

[illegible]

[illegible: dense marginal and upper gloss, several lines]

padret / si semper reddere posset / dicat enim dominum mutatorem mali [illegible] peccantibus subvenit / et ei placet penitentia / quibus ex [illegible] est gratia Christi aut / Constat enim ei multum peccatum displicere / qui ex [illegible] ea est despicere / si ea amaret / non ita ea [illegible] despiceret Augustinus ad Macedonium dum inter huius iniquitates aliquis perdidit ut eciam post pacta priora post aliorum reconciliacionem vel [illegible] / vel commorationem committunt / tunc deus fuerit eciam super eos oriri solem suum non minus tribuit quam ante tribuerat largissima munera vite ac salutis / et quamvis eis in eo loco ille prime non credatur / deus tamen super eos sue paciencie non obliviscitur / Ex quo nunc si quis nobis dicat / Quare iterum in aliquid prosit aditum futurum si in ista vita illecebrosissime voluptatis blandimenta contempsero / si me penitendo vehemencius quam prius excruciavero / si uberius flevero / si melius vixero / si pauperibus largius sustentavero / si tunc ardencius flagravero / Quis nostrum ita desipit ut huic homini dicat / nichil ista tibi imposterum proderunt vade saltem huius vite suavitate fruere / Avertat deus tam immane sacrilegiumque dementiam / Item Johannes Crisostomus de reparacione lapsi Talis in credo / talis est gratia hominis dei pietas nunquam sprevit penitenciam si ei sincere et simpliciter offeratur / eciam si ad summum quis pervenerit malorum et inde velit reverti ad virtutis viam / suscipit libenter et amplectitur et facit omnia / quatinus ad priorem revocet statum / Et quod est adhuc prestancius et eminencius eciam si non potuit quis explere omnem satisfaciendi ordinem / quantulamcumque tamen et quamvis brevi tempore gestam non respuit penitenciam / suscipit eciam ipsam non patitur quamvis exigue conversionis perire mercedem. Exemplis eciam hoc idem ostendit / David enim Uriam adulterii simul et homicidii venia impetrat / et tamen unus postea delinquit in ipsius enumeracione / quod ipsius multitudo [illegible] cedit Augustinus in apologia David Illud autem notabile est quod angelo feriente plebem se obtulit dicens Ego iste qui feci fiat manus tua in me et in domum patris mei quo facto statim

[illegible: dense lower gloss, several lines]

sacrificio dignus iudicatus est, qui absolucione estimabatur indignus. Per multa si tali sua oblacione pro plebis peccato adeptus est veniam, cum Moyses offerendo se pro plebis errore peccata diluerit. Hiis et aliis pluribus testimoniis eadem confirmatur, penitentiam non semel tantum, sed sepius nos agere posse, et veram penitentiam sepius agi. Voluntarie enim peccantibus nobis, ut ait apostolus, non relinquitur hostia pro peccatis, scilicet quia Christum semel tantum oportuit pati, ut relinquitur secundus baptismus. Relinquitur non secunda penitentia, et tercia, et deinceps, ut Iohannes Crisostomus super hunc locum ait. Secundum vero quod hec quidam excipiunt horum verborum racione penitentiam auferentes, quasi penitentia non valeat peccator post lapsum resurgere secundo, tercio, et deinceps. Unde etiam ... penitentiam non concludit, ut penitentiam que sepe fit penitentia, sed secundum baptismum et hostiam. Quod pluries ...

Et sic predictis auctoritatibus ... illorum error convincitur qui penitentiam sepius agendam, et post lapsum peccantes frequenter surgere diffitentur. Ita eorum illorum opinio eliditur qui pluribus irretitum peccatis asserunt de uno vere penitentem veniam a Domino consequi posse sine alterius penitentia; quod eadem auctoritatibus astruere conantur. Ait enim propheta: Non iudicabit Deus bis in idipsum, vel ut alii transtulerunt, non consurget duplex tribulatio. Si ergo iniquitati illi aliquis sacerdoti fuerit confessus unum de duobus vel pluribus peccatis et de illo iniunctam sibi a sacerdote satisfactionem compleverit, de cetero non pro illo peccato amplius iudicandus est, de peccato satisfecit ad arbitrium sacerdotis qui vicem Christi in ecclesia gerit. Quod ergo si deinceps iudicatur bis in idipsum, iudicat Deus et consurget duplex tribulatio. Sed sciendum est oportet intelligi illud de hiis quos presentibus suppliciis commutant et bonum et ... penitencie, super quos non consurget duplex tribulatio. Qui non nisi flagella duriores sunt correctiores ut Pharao, presentibus eorum ... ut temporale supplicium sit eis etiam pene ... dampnatus ... igitur preceptus est ... vindicta Dei hic incipiet.

et ardebit usque ad extrema dapnacionis. Hic contra illos notandum est qui dicunt illud. scilicet non iudicabit deus bis in idipsum. ad omnia perti nere flagella quia quidam hic flagellis emendantur. alii hic et in eternum puniuntur. **Quot modis flagella contingunt.** Aliquibus enim modis fla gella contingunt vel ut iustis preparatam merita augeantur ut iob. vel ad custodiam virtutum ne superbia temptet ut paulo. vel ad corri genda peccata ut marie lepra. vel ad gloriam dei ut de ceco nato vel ad inicium pene ut herodi quatenus hic videatur quod in inferno sequatur secundum illud. dupplici contricione contere eos domine. illa ergo auctoritas nichil non tangit nos sentire omnia que temporaliter puniuntur non ulterius punienda. adeo **de egipciis et de sodomitis et adsepm** Tamen et si propter eundem locum Jeronimus dicat egipcios et sodomitas adeo temporaliter puni tos ne in eternum puniretur. non est tamen de omnibus intelligendum. aut enim sic. quod genus humanum diluvio. sodomitas igne. egipcios mari sodomitas incendio perdidit. Secundum hoc adeo temporaliter constat punisse ne in eternum puniret quia non iudicat deus bis in idipsum. Qui ergo puniti sunt postea non punientur. aliquin mentitur scriptura quod nephas est dicere. **Consilium**

Attende lector hic verbis et caue ne de omnibus **intelligendum puniendis** temporaliter intelligas sed de hiis tantum qui inter ipsa flagella penitenciam egerunt. Accedentes in deum habreorum. quia est breuem et momenta neam tamen non sprevit deus. **Q**uod autem qui per temporale flagellum non corriguntur post eternaliter puniantur. ibidem ostendit. agens de fide li deprehenso in adulterio qui decollatur ubi ondit leuia peccata brevi supplicio et temporali purgari. magna non diuturnis eternisque suppliciis re servari. ita inquiens. Certe hic aliquis si fidelis deprehensus in adulterio decolletur. quid de eo postea fiat. aut enim punietur. et falsum est quod dicitur non iudicabit deus bis in idipsum. aut non punietur. et optan dum est adulteris ut hic brevi pena puniantur ut effugerent in cru ciatus eternos. ad quod videmus dicimus. ut omnium rerum ita suppliciorum quoque scit mensuras et non preuenit sensum iudicis neque ille in peccatorem et sen de debitum pene amplius potestatem et magnum peccatum magnis et diu turnis cruciatibus. Siquis ergo punitus sit. et ille qui sceleris maledixit

[illegible]

et qui in sabbato ligna collegit tales postea non sunt puniti quia culpa levis presenti supplicio compensatur levis enim culpa levi supplicio compensatur hic satis immo etiam gravis pena peccati et hic puniri gravi supplicio et eterno puniendi cruciatu de quibus puta non agitur nunc flagella levia non que hic puniuntur levi pena compensatione reproba quod in bonis fieri non ambiguum et in malis forte etiam fit ita. Satis iam apparet quod illi dissipia (?) induxerunt non facere precibus qui dicunt ei qui tamen resciunt de alio venia prestari. Aliqui autem inducunt auctoritatem super ezechielem pluit deus super unam civitatem et super alteram non pluit et eadem civitatem ex parte compluit et ex parte aridam relinquit, sicut ille qui primo odit ab aliis viciis se corrigit una eademque civitas ex parte compluitur et ex parte arida remanet quia sunt quidam qui ad quedam vicia resecant et aliis quoniam perdurant. Item similiter

Super octonarium. Prima consolatio est quod non obliviscitur iniserendi (?) deus, secunda primicioz ubi est de sit fides, pena satisfactionis revelat hoc quoque utimur dicteris. Si vis quod unum peccatum confiteatur alio satisfactionem a sacerdote de necessitate (?) compleant. Nunquam tamen peccatum tacendum sunt confessus, et utroque ei pena imponetur, non eadem quia iam dicatio penitentia longe et ante et extra consuetudine est quod penitens peccatum nisi vult nullus huius penam imponit. Sunt ergo illa peccata quo condignum satisfactione unde et peccatum de levi vi accipiendum sit prima.

Eius videri potest illud quod pluit deus non adimus venia secundum dupplicis peccati desecationem rescindium est ut ideo per civitatis dicatur compluta, ab actu et delectatione peccati cui ante serviebat penitendo cessat non quod eius venia habeatur verumtamen pluvia illa celestis consilio (?) quam ab ope peccati revocatur quia ex fonte gratie dei in cordi instillat ut vel sic paulatim ad primam veniat vel eo minus puniatur adeo quia diuturnioris delectatione et actu peccati maius sibi acervum lasset tormentum. Si non ad indulgentiam veritatis pluvia referatur, comperte sine dubio videbitur. Si enim possit i[...] quam quis primo suo non misceretur etiam quod dimissa sunt replicantur ad penam [...] magis

[illegible]

que nondum sunt dimissa propter eorum fructum ad penam reservari probantur / et si ille qui arbiter sue voluntatis constitutus est non potest inchoare novam vitam ut ait Augustinus / nisi peniteat eum veteris vite quod ad novitatem indulgeat, preveniet qui odit vetustatem non deposuit.

Illud etiam quod Ambrosius ait: Si fides desit, pena satisfaciat, non de fide intelligitur qua creditur in deum, sed de confessione delicti, que est eius fides cui consciencia peccati non subest. Nam cum delicta omnia nemo intelligat, est aliquis homo peccatorum cuius non habet conscientiam. Unde apostolus: Nichil michi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Cum ergo quis flagellatur pro eo cuius non est conscius, si paciencius fert penam et humiliter amplectitur, cogitans se peccatum forte habere quod non intelligit et pro eo puniri, adeo pena illa satisfacit et relevat gravatum.

Adhuc autem queritur de satisfactione illa, si satisfactio non sit, venia imponenda est. Si vero non imponenda, non est satisfactio sine venia impetrantur. Videtur satisfactionem non fuisse, quia ille dignos fructus penitencie penitencie non facit. Est enim satisfactio, ut ait Augustinus, peccatorum causas excidere nec suggestionibus eorum aditum indulgere.

Hii sane qui scelerate vivunt nec curant talem vitam moresque corrigere, et inter ipsa facinora sua elemosinas frequentare non cessant, frustra ideo sibi blandiuntur, quia dominus ait: Date elemosinam et ecce omnia munda sunt vobis. Hoc autem quam late pateat non intelligunt. [illegible]

Multa enim sunt genera elemosinarum, que cum facimus adiuvamur ut dimittantur. Non enim solum qui dat esurienti cibum, sitienti potum et huiusmodi, sed etiam qui dat veniam peccanti elemosinam dat / et qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, vel orat ut ei peccatum dimittatur, elemosinam dat, quia miseriam prestat. Multa enim bona prestantur invitis, quando eorum consulitur utilitati et non voluntati. Sed ea maior est qua corde dimittimus quod in nos quisque peccavit. Minus enim magnum est erga eum esse benivolum qui tibi nichil mali fecerit; illud multo grandius et tamen ceia

inimicum diligas/ et ei qui tibi male vult/ et si potes facias bonum
velis/ facias quod quod possis. Sed ergo deus ait date elemosinam et
omnia munda sunt vobis ita ne intelligatis sensum ut non credatis
prorsus munda sunt omnia si elemosinas istas dederint/ qui vult elemo
sinas ordinate dare a se debet primum incipere/ et eam primum sibi dare
est enim elemosina opus misericordie verissime quod dictum est miserere anime tue pla
cens deo/ non ergo se fallat qui per elemosinas largissimas fructuum suorum
vel pecunie impunitatem se emere estimat in peccatis permanentes/ quia
ita diligunt/ ut in eis optent vivere. Qui non diligit iniquitatem odit
animam suam non est misericors ei sed crudelis/ diligendo quippe eam
secundum seculum odit eam secundum deum. Si ergo vult ei dare elemosinam propter quam
sit munda odiat eam secundum seculum/ et diligat eam secundum deum/ hanc ele
mosinam qua sibi homo primitus debet/ mundantur interiora/ ad quod
hortatur christus ait mundate que intus sunt/ in mundis enim nichil est
mundum sed polluta sunt eorum mens et conscientia/ ut ait apostolus Immundi
autem sunt omnes quos non mundat fides qua creditur in christum de qua
scriptum est mundans fide corda eorum/ sed ne istas elemosinas
suas de fructibus terre respicere christus videtur sed inquit oportuit facere
scilicet iudicium et caritatem dei et illa non obmittere i. elemosinas fructuum
terrenorum. Ex hiis datur intelligi quod contra peccato mortali permanentes et si ele
mosinas largas faciant non tamen peccatis satisfaciunt quia inordinate
agunt/ dum a se non incipiunt/ ut proprie dicatur elemosina talis operis
sibi ipsis crudeles existunt non placentes deo/ non ergo dicenda est illa satis
factio penitentis/ quia quis agit pro uno peccato dum perdurat in alio/ quia
nichil prodest ieiunare orare et alia bona agere nisi mens revo
cetur a peccato/ et si aliquis quibus tacuit peccatum sacerdoti fuerit confessus
de utroque imponenda est ei satisfactio/ quia de primo condigne non
non satisfecerat Secunda questio de fructu satisfactionis Quibusdam tamen videtur satis
factio fuisse sed infructuosa dum in peccato alio persistit/ propterea tamen fruc
tus eius in aspectu perficitur/ tamen postea alterius penituerit Auctoritas. Dicto
Omnino enim reperiuntur dimitti peccatum et satisfactio precedens vivificatur

que fuerunt mortua / sic baptismus illi qui accedit ficte tunc primitus
valet cum fictio a mente recedit / primam / et in hoc minime aucto
ritates inducit dicit enim Augustinus in libro [illegible] sunt est [illegible]
fides hoc postulat ut cum gratia xpi in homine destruxit mala
priora eciam renumeret bona / et cum destruit quod suum non invenit
aliquid bonum quod in peccato plantavit. Item [illegible] Aggeus [illegible]
quod videris me multa peccata queque quod facio aliqua iusta opera non
est tam iniustus deus ut propter multa mala obliviscatur paucorum
bonorum / sed faciet cum moriere et honeste cognatur quod in bona tua
seminavit Sed hec dicta intelliguntur de illo qui in caritate quo
dam tempore bona fecit et bonus est / alio vero tempore malus est et multa
peccata fecit Non ergo intelligendum est enim quod multa peccata iusta
opera fecisse / et simul eodem tempore peccata fecit et iusta opera / sed diversis
temporibus utraque egisse. Nisi enim bonus foret qui bona fecit non
seminasse diceret intra bona / destructis ergo malis post opera bona
commissis / priora bona in caritate perfecta / que sequencia mala mor
tificaverunt / prima de illis malis hec vivificavit et renumerant
Unde apostolus in epistola ad Hebreos Jacientes fundamentum penitencie
ab operibus mortuis / opera mortua nominavit priora bona prosunt
quia propter peccatum erant mortua / quia hic peccando priora bona
fecerunt mortua sed postea peccando mortua fuit / ita priora reviviscunt
et advenit caritatis prodesse incipiunt / sicut tale bonum amittit
quod in peccato plantavit / illo sed qui post illud bonum peccavit
non simul peccatis et bonis operibus congressit / quia tale homo opera non
aliquem deus ad renumerandum Solucio Potest eciam accipi de
operibus bonis que ab aliquo fiunt dum malus est et in peccato mortali
positus / vel adiutus vel [illegible] / que dicuntur renumerari a deo et
non dari oblivioni / non quia prosint [illegible]
ad tollerabilius [illegible] supplicium [illegible]
[illegible] que [illegible] caritate [illegible] Augustinus ait Si quis non [illegible]

que pertinet ad virtutem spei et melius peccat quo eam querit aliquis
fantasmate constitutus ut Christum neget pati tribulaciones famem perse-
cucionem vel flammas vel bestias vel pati cruce timore gehenne
nullo modo ista culpanda sunt immo et hec laudanda est pacien-
cia non eum dicere potius melius ei fuisse ut Christum negando nichil
horum pateretur que passus est confitendo sed existimandum fortasse
est tollerabilius ei futurum iudicium quam si Christum negando nichil horum
pateretur, ut illud quod ait apostolus si tradidero corpus meum ita ut ar-
deam caritatem autem non habeam nichil michi prodest nichil prodesse intelligatur
ad regnum optinendum non ad extremi iudicii tollerabilius subeundum
supplicium et infra que post caritatem dicta sunt sic quod non potest inutile
esse ipsa pena quam in bonis caritas dei est que tollerat omnia. Pergit
Dixi hys ostendit bona que sine caritate fiunt prodesse quoad durum
tollerabiliorem penam sustinendam sed non ad vitam optinendam. Illa
eciam que in caritate quis fecit si postea prolapsus fuit ut comprobat
non esse in memoria dei. Ezechiel dicit Si autem se iustus averterit a iusti-
cia et fecerit iniquitatem numquid vivet et omnes iusticie eius quas
fecit non recordabuntur. In peccato suo morietur et non erunt in memoria
iusticie quas fecit. Item loci exposicione quod autem sic
considerandum est quia cum mala committimus sine caritate admoneo
na in caritate bona renovamus quam in perpetracione malorum nulla de-
bet esse fiducia propter ceterorum bonorum. Intelligendum est hic admittam per
capiendam bona propter non dare fiduciam et ad minorem penam
aliquid prodesse auctoritati Augustini obviaret. Bona ergo sine caritate
facta et bona de caritate facta que committuntur mortali culpa
qua non sequens pena delet ad sensum minoris pene proficiunt non
ad vite fructum. Aliquos introducit auctores qui contra dicunt de uno peccato penitenciam agi alio retento

Satis arbitror illos esse insanum qui asserunt penitenciam alio retento
de uno crimine posse penitenciam agi et veniam percipi alio in delectatione

retento vel post confessionem non proposito quia non modo preteritis sed
futuris confitetur. Sed econtra videtur, ait enim Augustinus, Sunt plures qui
penitere peccasse sed non omnino, sed reservantes sibi quedam in quibus delec-
tentur, non animadvertentes simul mutum et surdum a demonio liberasse
dominum per hoc docet nos nunquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet par-
tem reservari, septem demonia de Maria potuit sex expulsis
expulit autem septem ut omnia crimina simul eicienda doceret. Legionem
nam demonum ab alio eiciens nullum reliquit de omnibus qui liberan-
dum possiderent ... quod si etiam peccata sunt mille oportet de omnibus
penitere. Nunquam aliquem sanavit dominus quem omnino non liberavit. totum enim
hominem sanavit in sabbato, quia corpus ab omni infirmitate et animam
ab omni contagione peccati. indicans penitentem oportere simul dolere de omni
crimine. Deo enim dominum inimicum omni criminoso. Qui ergo unum crimen
reservat de alio recipit veniam sine amore dei consequitur veniam
sine quo nemo unquam invenit gratiam. hostis enim dei est deum offendit
perseverans. Quedam impietas infidelitatis est ab illo qui iustus est
et iusticia est dimidiam sperare veniam. Iam enim sine vera penitencia
inveniet gratiam / penitencia enim vera ad baptismi puritatem conatur ducere
Verte enim penitentes quod per sordes post puritatem baptismi contraxerunt
oportet ut abluat lacrimis saltem mentis. Secundo patet qui dicit est cum
mentis oculi dolorem non declarat sed ... se culpabilem dum que
dampna deflet temporis vel mortem amici et dolorem peccati non osten-
dit in lacrimis. Tunc ergo penitet omnino penitet. Item penite-
tes si vere estis penitentes et non estis irridentes mutate vitam re-
conciliam deo. preteritum agis gemina fletus cruces subpenas dei
patiam. Penitere te se primum agis. Si non penitet te non es penitens.
Si ergo penitens cur facis quod male fecisti. Si fecisse penitens noli
facere. **Innocentius 2us.** Si adhuc facis certe non es penitens. Item
in novariis sedulis admonemus fratres nostros ne falsis penitentiis laicorum

animas decipi et in infernum protrahi paciuntur. Planam autem penitentiam constat esse cum sceleribus pluribus de uno solo penitentia agitur vel cum penitens agit de uno ut non discedat ab alio. **repetit de penitentia in alia adiuncta [illegible]**

Expressius penitentia fit notitia vere penitentie et satisfactionis. Illa enim vera est penitentia que peccatum abolet / quia illa sola facit quod scelus corrigit. Illa vero scelus corrigit que odium commissi criminis et committendi cum desiderio satisfaciendi affert. Iudas enim penituisse legitur sine assecutione venie / quia talis penitentia non corrigit. Tamen unde et Symon magus nichil inde profuit egisse penitentiam / quia scelus corrigere non potuit. Si quis fecit sic peccare ipsum ut emendare non valeat quod peccavit / potest ei dimitti / si autem permanet opera frustra voce assumit penitentiam / hoc est quod de eo dicitur et oratio eius fiat in peccatum ut non solum emendare nequiverit proditionis nephas sed et homicidii scelus addiderit. Caveas qualiter intelligas illud ut emendare non valeat quod peccavit etc. / Non enim emendatio hic intelligitur secunda est rei dampnate recompensatio / sed delicti reprobatio et abhominatio cum satisfactionis desiderio / de mente enim iniuste quis alicui quod restituere non valet / ut oculum vel vitam et huiusmodi / et tamen si penituerit peccatum / cum amore condigne satisfactionis veniam habet. Et ideo patet qui rem alienam iniuste abstulit quam reddere potest de illo peccato penitentie ac veniam consequi nisi restituatur ablatum. Cum enim res propter quam peccatum est non redditur si reddi potest non agitur penitentia sed fingitur. **de tribus que in penitentia considerantur**

In perfectione autem penitentie tria observanda sunt scilicet compunctio cordis, confessio oris, satisfactio operis. Unde Iohannes Os aureum: perfecta penitentia cogit peccatorem omnia libenter ferre / in corde eius contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas. Hec est fructifera penitentia / ut sic tribus modis deum offendimus scilicet corde ore manu / ita tribus modis satisfaciamus. Sunt enim peccati tres differentie ut ait Augustinus de sermone domini in monte habito. Et in corde et in facto et in consuetudine et dicto, tamquam tres mortes: una quasi in domo, scilicet cum in corde consentitur libidini / alia quasi prolata iam extra portam cum in [illegible]

pcedit assensio / vita cu male consuetudis tamq mole premit
anim9 / vel nove defensionis clipeo armat / qz in sepulcro ia
putres / hec sunt tria genera mortuorum / que dns legit suscitasse / hinc ergo triplici morti triplex remediu occurrit contritione
confessione / satisfactione / quorum nob ibi comendat / Scindite
corda vra et no vestimenta vra / confessio ibi / Iustus in principio
sermonis accusator est sui / vere / cum confitet / qui se accusat
qui peccando male sibi imputat et ibi effundite coram illo
corda vra et ibi ostentum aliquorum pctorum vra

Satisfactio a sancto papa ubi agit facite dignos fructus
pnie s ut scdm qualitatem et quantitatem culpe sit qualitas
et quantitas pene non cum par debz esse fructus boni opis eo
qui nichil vel minus peccavit / et eius qui grauius cecidit. Ideo
discreto penitenti valde necia est ut illa gerat q tradit aug9
dicens in l. de pnia que attendenda sunt / consideret qualitatem
criminis in loco in tpe in perseuerantia in varietate psone et qli hoc
fecit temptatione et in ipius vicij multiplici execucione / oportz
eum penitere formantem scdm excellenciam sui status vel officij
vel scdm modu meretricis et in modo opis sui et qualis tpm
dumtum egent / [illegible]
festiuitates et tpa ieiunij / consideret qm diu pseuerauit et defleat
qd pseueranter peccauit et quanta victus fuit in pugnatione / Sunt
eum q no solu no vincunt [illegible] ultro se pco offerunt nec expectat
temptacionem [illegible] preveniunt voluptatem et pertractet secum qua multi
plici actione vicij delectabili peccavit / Omnis ista varietas
confitenda est et deflenda ut cu cognouerit qd pctm est
cito inueniat deum / [illegible] in cognoscendo augmentum pcti inue
niat cuius etatis fuit / cuius sapie et ordis / [illegible]
sis / et seruat modum eius / purgat lacrimis omnem qua
litatem vicij defleat virtutem qua caruit [illegible] dolendu
est cum non solum qd peccavit [illegible] quia se virtute priuauit defleat

etiam qui offendit in uno factus est omnium reus. Augustinus cum eo
tenet qui plenus divitiis deum non timuit. Iunior cum
prius per peccatum fit culpabilior, quo est deo acceptior. Ideo cum adam
plus peccavit quia omni bono habundavit. Alio etiam modo offendens
in uno factus est omnium reus quia omnis virtus pati detrimentum ab uno
vicio. Ponat se omnino in iudicio et potestate sacerdotis, nichil sibi
reservans sibi, ut omnia eo iubente paratus sit facere pro recipienda
vita anime, que faceret pro evitanda corporis morte, et hoc cum despe-
ratio, quia vitam recipiat infinitam. Cum gaudio enim facere debet quod mor-
talis fuerit quod faceret pro differenda morte mortalis. Semper deprecetur
deum offerens deo mentem et cordis contritionem, et deinde et quod
potest de possessione. Timet si quod offerat, securus offerat. Respexit
dominus ad abel et ad munera eius. Prius dicit ad abel quam ad
munera eius. In medio ergo cordis conferenda est elemosina tributis
nec considerandum est quantum, sed qua mente, qua affectione det
quod potest. Cum ergo sacra pro redimere vult, psalmum oblacione prius offe-
rat mentem [illegible] Caveat ne ducti
verecundia dividat apud se confessionem ut diversis diversa sacerdotibus
velit manifestare, quedam enim viri celant que alii manifestanda
conservat, quod est se laudare et ad ypocrisim tendere, et semper
venia caret ad quam pro frustra putat pervenire. Caveat etiam ne
prius ad divinum corpus accedat quam confortet se bona conscientia et
doleat, quod non iam audeat sumere quem multum desiderat, obiciat sa-
lutem. Caveat etiam se a ludis aspectaculis seculi qui perfectam
vult consequi remissionis gratiam. Ista sunt digni fructus peni-
tencie autem optima claquecantes et in libertate peccates et in
... cedit animam dignos fructus, et si non dignos penitentie sunt quidem
digni virtutum fructus qui non sufficiunt penitentibus pena.

cum clamoribus postulat, ut dolore et gemitibus mortuus impetret vitam. Hic ostenditur qui sunt digni fructus penitentie quibus vera satisfactio impletur, et quod non omnes digni fructus sunt digni fructus penitentie, quod de illa penitentia intelligitur que maioris est cumuli. Non enim sufficiunt quibusdam delinquentibus que sufficiunt minus vel parum peccantibus.

Que sit falsa satisfactio

Et sicut digni fructus penitentie sunt ac vera satisfactio, ita et indigni fructus et falsa satisfactio, id est falsa penitentia. Unde Gregorius: Falsas penitentias dicimus que non secundum auctoritates sanctorum pro qualitate criminum imponuntur. Ideoque miles vel negotiator vel alicui officio deditus quod sine peccato exerceri non possit, si culpis gravioribus irretitus ad penitentiam venerit, vel qui bona alterius iniuste detinet, vel qui odium in corde gerit, recognoscat se veram penitentiam non posse peragere, nisi negotium relinquat, vel officium deserat, et odium ex corde dimittat, et bona que iniuste abstulit restituat. Non tamen desperet, interim quicquid boni facere potest hortamur ut faciat, ut deus cor illius illustret ad penitentiam. Cum sit penitentia interior et exterior, ex cunctis premissis satis apparet que sit vera et que sit falsa.

De tribus actionibus penitentie

Predictis non addendum est quod tribus modis agitur penitentia: ante baptismum scilicet de prioribus peccatis, post baptismum de gravibus que post committuntur. Est etiam penitentia venialium, id est cottidiana, que etiam spiritualis est et perfectorum. Unde Augustinus ad Seleucianam: Tres sunt actiones penitentie quas mecum eruditio vestra recognoscit. Una est que novum hominem parturit donec per baptismum omnium preteritorum ablutio fiat peccatorum. Quia nullus sue voluntatis arbiter nisi peniteat eum veteris vite novam inchoare potest. A qua penitentia soli sunt immunes cum baptizantur qui nondum possunt uti libero arbitrio, quibus in ad remissionem originalis peccati prodest eorum fides a quibus offeruntur. Alia est actio penitentie post baptismum que fit pro illis peccatis que legis decalogus continet. Agunt ergo homines penitentiam ante baptismum de prioribus peccatis

ita tamen ut eos baptizent sicut petrus ait Petri 9 actibus apostolorum penitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum in nomine domini dignetur etiam penitentiam si post baptismum ita peccaverint ut excommunicari et post reconciliari mereantur. Est etiam penitentia bonorum et humilium fidelium pene cottidiana in qua pectora tundimus dicentes dimitte nobis debita nostra etc. Neque ea nobis dimitti volumus que dimissa in baptismo non dubitamus sed illa que humane fragilitati quamvis parva tamen crebro surrepunt. Multitudo venialium agravat sicut magnum. Que si collecta contra nos fuerint ita nos gravabunt et opprimerent sicut unum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium an uno grandi fluctu navis operiatur et obruatur an paulatim surrepens aqua in sentinam per negligentiam culpam impleat navem et submergat. Ideo ieiuniis et elemosinis orationibus invigilemus in quibus cum dicimus dimitte nobis debita nostra etc. manifestamus nos habere quod nobis dimittatur et in hiis verbis humiliantes animas nostras cottidianam agere penitentiam non cessamus. De satisfactione venialium. Que autem pro venialibus sit satisfactio sufficiens Augustinus insinuat ita inquiens in enchiridion: De cottidianis et brevibus levibusque peccatis sine quibus hec vita non ducitur cottidiana oratio fidelium satisfacit. Illa a qua ibus vita fidelium etiam scelerate gesta si penitendo in melius commutata discedit sed ut veraciter dicatur dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris sic fiat quod dicitur quia et ipsa elemosina est venia petentibus omnino ignoscere. Ex hiis aliisque iam premissis facile est intelligere quod pro venialibus sit exhibenda satisfactio sufficit enim dominica oratio cum ieiunio aliquo et elemosinis sic tamen ut precedat contritio aliquantula et addatur confessio si assit facultas de qua confessione post tractabitur. Pro criminibus non parvis hec et in satisfactione adhibenda sunt sed multo vehementius atque distinctius quia ut ait Augustinus in libro de penitentia ad agendam penitentiam non sufficit mores in melius commutare et a malis factis recedere nisi et de hiis que facta sunt satisfaciat deo per penitentie dolorem

probabilitatis gemitu contriti cordis satisfactionem cooperantibus clavibus. [illegible]

Utrum ... an sine confessione dimittatur peccatum

Hic oritur questio multiplex. Primo enim queritur utrum absque satisfactione et oris confessione per solam cordis contritionem peccatum alicui dimittatur. Secundo an alicui sufficiat confiteri deo sine sacerdote. Tertio an laico fideli facta valeat confessio. In his etiam docti diversa sentire inveniuntur quia super his varia ac pene adversa tradidisse videntur doctores. Dicunt enim quidam sine confessione et satisfactione operis neminem a peccato mundari, si tempus faciendi illa habuit. Alii vero ante oris confessionem et satisfactionem in cordis contritione peccatum dimitti a deo, si tamen votum habeat confitendi. Unde propheta:

Testimoniis probat in sola contritione dimitti peccatum

Dixi confitebor adversum me iniustitiam meam domino et tu remisisti impietatem peccati mei. Super quo Cassiodorus: Dixi id est deliberavi apud me quod confiterer, et tu remisisti. Magna pietas dei quod peccata ad solam promissionem dimiserit. Votum enim pro operatione iudicatur. Item: Nondum pronunciat sed promittit se pronunciaturum et deus dimittit, quia hoc pronunciare quodammodo promittere est corde. Nondum est vox in ore ut homo audiat confessionem et deus audit. Item: Sacrificium deo spiritus contribulatus. Alibi etiam legitur: Quacumque hora peccator conversus ingemuerit vita vivet et non morietur. Non dicitur ore confessus fuerit sed conversus ingemuerit. Unde datur intelligi quod etiam ore tacente veniam nonnumquam consequimur. Hinc etiam leprosi illi quibus dominus precepit ut ostenderent se sacerdotibus in itinere antequam ad sacerdotes venirent mundati sunt. Ex quo insinuatur quod antequam ora nostra sacerdotibus aperiamus id est peccata confiteamur a lepra peccati mundamur. Lazarus etiam non prius de monumento est eductus et postea a deo suscitatus, sed intus suscitatus prodiit foras, ut ostenderetur suscitatio anime precedere confessionem. Nemo enim potest confiteri nisi suscitatus, quia a mortuo velut ab illo qui non est perit confessio. Nullus ergo confitetur nisi resuscitatus. Nemo vero resuscitatur nisi qui a peccato solvitur, quia peccatum mors anime est, que ut [...]

inita corporis ita eius vita deus est. Hiis aliisque pluribus auctoritatibus probatur ante confessionem vel satisfactionem sola contritione peccata dimitti. Ista auctoritas probat sine confessione non dimitti. Quod qui negant eas detrimare laborant nec non et in hiis sine exposicione et sue opinionis assercionem auctorum testimonia inducunt, aut cum dicit propheta: Dic tu iniquitates tuas ut iustificeris. Item Ambrosius: Non potest quisquam iustificari a peccato nisi peccatum ante dimiserit et fuerit confessus. Item confessio a morte liberat, confessio aperit paradisum, confessio spem salutis tribuit, quia non meretur iustificari qui in vita sua non vult peccatum confiteri. Illa confessio nos liberat que fit cum penitencia. Penitencia vero est dolor cordis et amaritudo anime pro malis que quisque commisit. Item Iohannes Crisostomus: Non potest quisquam gratiam dei accipere nisi purgatus fuerit ab omni peccato per puram confessionem et per penitenciam. Item Augustinus: Agite penitenciam qualis agitur in ecclesia. Nemo dicat sibi occulte ago, aput deum ago. Novit deus qui michi ignoscit quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est que solveritis in terra soluta erunt in celis. Ergo sine causa claves date sunt ecclesie, frustramus verba Christi. Item Iob dicit: Si erubui in conspectu plebis peccata mea confiteri. Item Ambrosius: Veniabilis est culpa quam sequitur delictorum confessio. Item Augustinus super illud locum psalmi: Non absorbeat me profundum neque urgeat super me puteus os suum. Puteus est profunditas iniquitatis in qua si ceciderit non claudet super te os suum si tu non claudis os tuum. Confitere ergo et dic: De profundis clamavi ad te domine, et evades. Claudit super illum qui in profundo contempnit. A mortuo velut qui non est perit confessio. Item nullus debite pene gravioris accipit veniam nisi qualemcumque et si longe minorem quam debeat solvit penam. Ita enim impertit adeo largitas misericordie ut non relinquat iusticie disciplinam. Item Ieronimus super Malachiam: Qui peccator est plangat delicta sua vel plebis ut introeat ecclesiam de qua propter peccata fuerat expulsus, et dormiat in sacco ut pristinas delicias per quas deum offendit vite austeritate compenset. Hiis aliisque auctoritatibus innititur

asserere sine confessione vocis et alia solucione pene neminem a peccato mundari [Cum sine ... confessio est]

Quod autem superius scriptum est eundum quod tenendum sane dici potest quod sine confessione oris et solucione pene exterioris peccata delentur per contricionem et humilitatem cordis / ex quo enim proponit mente compuncta se confessurum / deus dimittit / quia ibi est confessio cordis / et si non oris / per quam anima interius mundatur a macula et contagio peccati commissi et debitum eterne mortis relaxatur / Illa ergo que superius dicta sunt de confessione et pena vel ad confessionem cordis vel ad interiorem penam referenda sunt sicut illud Aug' quod nullus debet veniam consequi nisi quantulamcumque peccati solverit penam vel de tempore pena accipienda sunt et ad contempnentes vel negligentes referenda sunt / sicut illud Nemo dicat sibi occulte ago et cetera non nulli enim tempore penitencie confiteri negligunt vel erubescunt quibus non merentur iustificari. Sicut enim precepta nobis est interior penitencia ita oris confessio et exterior satisfactio si adsit facultas. Unde nec vere penitens est qui confessionis votum non habet / et sicut remissio peccati munus dei est, ita penitencia et confessio per quam peccatum delet non potest esse nisi a deo. Unde Aug' ait Iam enim ex dono spiritus sancti qui confitetur et penitet quia non potest esse confessio peccati et punicio in homine ex se ipso tamen / cum enim irascitur sibi et sibi displicet sine dono spiritus sancti non est. Oportet ergo penitentem confiteri si tempus habeat et tamen antequam sit confessio in ore si votum sit in corde prestatur ei remissio

Si sufficiat soli deo confiteri

Iam queritur si sufficiat peccata confiteri soli deo an oporteat confiteri sacerdoti

Quibus visum est quod sufficiat

Quibusdam visum est sufficere si soli deo fiat confessio sine iudicio sacerdotali et confessione ecclesie. Quia david dixit dixi confitebor et tu remisisti non ait sacerdoti et tamen remissum sibi peccatum dicit. Item ambrosius Flevit petrus quia culpa obrepsit, et non invenio quid dixerit invenio quod flevit lacrimas eius lego satisfactionem non lego sed quod defendi non potest ablui potest lavant lacrime delictum quod voce pudor est confiteri venie fletus consulit et verecundie ...

[illegible]

maxime dicat eius. Item iohannes crisostomus super epistolam ad hebreos. Non tibi dico ut te prodas in publicum neque apud alios te accuses, sed obedire te volo prophete dicenti: revela viam tuam ante deum. Ergo tua confitere peccata apud verum iudicem cum oratione delicta tua pronuncia non lingua sed conscientie tue memoria, et tunc demum spera te misericordiam consequi posse. Si habueris peccata tua in mente continue, numquam malum adversus proximum in corde tuo tenebis. Idem. Peccata tua dicito ut deleas illa. Si confunderis ea alteri dicere, dicito ea cottidie in anima tua. Non dico ut confitearis ea conservo tuo ut exprobret; dicito deo qui curat ea. Ut eum si non dixeris ignorat ea? Cum faciebas ea ipso erat. Cum admitteres ea cognoscebat, numquam ea vult a te cognoscere. Peccantem eum non erubescit et confiteri erubescis? Dicito in hac vita ut in alia requiem habeas. Dicito in gemitibus et lacrimis. Prodidit: Scripta sunt peccata tua, spongia peccatorum tuorum lacrime tue sunt. Item prosper. Illi quorum peccata humana notitiam latent, non ab ipsis confessa, nec ab aliis publicata, si ea confiteri vel emendare noluerint, deum quem habent testem ipsum et habebunt ultorem. Quid si sui ipsius iudices fiant et veluti sue iniquitatis ultores hic in se voluntariam penam severissime animadversionis exerceant, temporalibus penis mutabunt eterna supplicia, et lacrimis ex vera cordis compunctione fluentibus restringunt eterni ignis incendia, et iusti facilius deum sibi placabunt. Illi qui aut ipsis confessionibus omnibus cunctis produnt aut nescientibus aliis ipsi in se voluntarie excommunicationis sententiam ferunt, et ab altari cui ministrabant, non animo sed officio separati vitam suam quasi mortuam plangunt, certi quod reconciliari sibi efficacis penitentie fructibus adeo non solum amissa recipiant sed etiam superne civitatis gaudia recipiant. His auctoritatibus innituntur qui sufficere contendunt deo confiteri peccata sine sacerdote. Dicunt enim quod si quis timens detegi culpam suam apud homines ne inde obprobrio habeatur vel alii suo exemplo ad peccandum attingantur, et ideo taceat hominibus

[illegible]

[illegible]

et reuelet deo consequitur ueniam. *Quod non sufficit soli deo confiteri si homini possit*

Sed quod sacerdotibus confiteri oporteat non solum auctoritate
illa Iacobi: Confitemini alterutrum peccata uestra etc., sed etiam aliorum plurium
testimoniis comprobatur. Unde Augustinus: Iudicet se ipsum homo uolunta-
rie dum potest et mores conuertat in melius, ne cum iam non poterit, preter
uoluntatem a domino iudicetur; et cum in se protulerit seuerissime me-
dicine sed tamen utilissime sententiam, ueniat ad antistites per quos
illi claues in ecclesia ministrantur; et tanquam bonus iam incipiens filius
esse, maternorum membrorum ordine custodito, a prepositis sacramentorum
accipiat satisfactionis sue modum; in offerendo sacrificio con-
tribulati cordis deuotus et supplex id tamen agat quod non solum
sibi prosit ad salutem, sed etiam ad exemplum ceteris; ut si peccatum eius
non modo in eius graui malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est,
atque hoc expedire utilitati ecclesie uidetur antistiti, in noticia mul-
torum uel totius plebis agere penitentiam non recuset, ne letali pla-
ge per pudorem addat tumorem. Item. Cum tanta est plaga peccati
et impetus morbi, ut medicamenta corporis et sanguinis domini differenda
sint, auctoritate antistitis debet se quisque remouere ab altari ad agendam
penitentiam et eadem reconciliari. Item Leo papa Theodoro Forojuliensi episcopo.
Multiplex misericordia dei ita lapsibus subuenit humanis, ut non solum
ut non modo per baptismum, sed etiam penitentiam spes uite reparetur. Sic diuine
uoluntatis presidiis ordinatis, ut indulgentia dei nisi supplicatio-
nibus sacerdotum nequeat obtineri. Christus enim hanc prepositis ecclesie tra-
didit potestatem, ut confitentibus penitentie satisfactionem darent et eosdem pur-
gatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitte-
rent. Item Augustinus in libro de penitentia. Quem penitet omnino peniteat et
dolorem lacrimis ostendat; representet uitam suam deo per sacerdotem;
preueniat iudicium dei per confessionem. Precepit enim dominus mundandis ut
ostenderent ora sacerdotibus; docens corporali presentia confitenda
peccata, non per nuntium, non per scriptum. Dixit enim: ora monstrate, et omnes, non unus pro
omnibus; non alium statuatis nuntium qui pro uobis offerat

[illegible]

dubitatur an post confessionem peccati dolor [illegible]

[illegible]

minimus a moyse statutum est qui pro vobis peccatis pro vobis erubescatis/ eru-
bescencia enim ipsa partem habet remissionis/ Venia enim precepit hoc
dominus ut nemo peniteret in occulto/ In hoc enim quod per se ipsum dicat sacerdoti
et erubescencia vincit/ timore offensi. fit venia criminis/ fit enim ve-
niale per confessionem quod criminale erat in operacione/ et si non statim pur-
gatum fit tamen veniale quod commisit mortale/ Multum enim satisfac-
tionis optulit qui erubescencie dominans/ nichil eorum que commisit nuncio
dei negavit/ Deus enim qui misericors et iustus est sicut servat misericordiam
in iusticia. ita et iusticiam in misericordia. opus enim misericordie est peccanti peccata dimittere
sed oportet ut iustus misereatur iuste considerat enim si dignus est non
dico iusticia sed et misericordia Justicia enim sola dampnaret sed dignus est
misericordia qui spirituali labore querit graciam/ laborat enim mens paciendo eru-
bescenciam/ et quia verecundia magna est pena/ qui erubescit propter Christum fit
dignus misericordia/ Unde patet quia quo pluribus confitebitur spe venie
turpitudinem criminis tanto facilius consequitur graciam remissionis
Ipsi enim sacerdotes plus iam possunt proficere plus confitentibus parcere/ Item
Leo papa quamvis plenitudo fidei videatur esse laudabilis que propter dei timo-
rem apud homines erubescere non veretur tamen quia non omnium huiusmodi
sunt peccata ut ea qui penitenciam postulant non timeant publicare removeatur
improbabilis consuetudo. ne multi a penitencie remediis arceantur dum
aut erubescunt aut timent inimicis suis sua facta reserare quibus possunt le-
gum percelli constitucione Sufficit enim confessio que primum deo offertur/ tunc
eciam sacerdoti qui pro delictis penitencium precator accedit/ Tunc
enim plures ad penitenciam poterunt provocari si populi auribus non publicetur
consciencia confitentis/ Hiis aliisque pluribus induberint ostendere
oportere deo primum et deinde sacerdoti offerre confessionem ut aliter posse de 3°
pervenire ad ingressum paradisi si assit facultas articulo an sufficiat confiteri laico

Nunc pro premissis auctoritatibus que hiis contradicere videntur
videamus tractare questionem innuant eorum qui dicunt quod contradicebat s-
ed sine confessione iudicio sacerdotis soli deo confiteri sufficit ex-
positum est. respiciendum premissis testimoniis s[ed] quod non sufficit con-
fiteri deo sine sacerdote ut vero humiles et penitentes est si non despiciat

[illegible]

dubitatur an propter [illegible]

[illegible]

[illegible]

Beda [illegible]

et requirit sacerdotis iudicium / Sed tamen eque valet confiteri alicui socio vel proximo suo saltem cum deest sacerdos / Unde addit dicens quod sacerdotis examen requirendum est studiose / quia sacerdotibus concessit deus potestatem ligandi atque solvendi / et ideo quibus ipsi dimittunt deus dimittit / si tamen defuerit sacerdos proximo vel socio confessio est facienda / Sed caveat quisque sacerdotem querere qui sciat ligare et solvere / talem enim esse oportet qui alios iudicat / Unde Augustinus qui vult confiteri peccata ut inveniat graciam querat sacerdotem qui sciat ligare et solvere ne cum negligens circa se extiterit negligatur ab illo qui eum misericorditer monet et petit / ne ambo in foveam cadant quam stultus evitare noluit / Tanta itaque vis confessionis est ut si deest sacerdos confiteatur proximo / Sepe enim contingit quod penitens non potest verecundari coram sacerdote quem desideranti nec tempus nec locus offert / et si ille cui confitebitur potestatem non habeat solvendi / fit tamen dignus venia ex sacerdotis desiderio qui crimen confitetur socio / Mundati enim sunt leprosi dum irent ostendere ora vel se sacerdotibus / antequam ad eos pervenirent / Unde patet deum ad cor respicere dum ex necessitate prohibetur ad sacerdotem pervenire / Sepe quidem conveniunt eos sani et leti sed dum conveniunt antequam perveniant moriuntur / Sed misericordia dei ubique est qui iustis parcere novit et si non tam cito sicut solverentur a sacerdote / Qui ergo omnino confitetur sacerdoti meliori quam potest confiteatur / et si peccatum occultum est sufficiat referre in noticiam sacerdotis ita et in resuscitacione puelle pauci interfuerunt qui viderent / non dum enim erat sepulta / non dum extra portam delata / non dum extra domum in noticiam portata / Intus resuscitavit quam intus invenit / Relictis solis Petro Iacobo et Iohanne et patre et matre puelle / in quibus figuraliter continentur sacerdotes ecclesie / Illos autem extra non eiecit / advertendum est quos suscitavit / flebat cum turba post filium vidue / flevit Martha et Maria supplicantes pro fratre / flebat et turba Mariam secuta / in quo docetur publice penitentibus non sufficere sed ecclesie

[illegible]

Sufficit mihi. [H]abeat ergo penitens in certa esse et advertat certe tendere nisi eum veritas certe confirmat in quo decepit precedens fuit oracione compleat de manibus inimici non eripietur anima mortui circa credendum est eum qui omnes ordines tolerans certe et opera iustitie et misericordie sustinuit recognoscendi mortem sua adquiescens / decorum nemo digne sit penitere quem non sustinuerit veritas certe / ideo quod non poterit sacerdotes ab aliquam culpam ab veritate certe dimissos. [E]x his satis aperte et absolute finisse questionis articulus / quidam est enim sacerdos sapiens et discretus qui cum potestate sua habeat iudicium / qui si forte defuerit confiteri debet socio. [B]eda vero in confessione venialium et mortalium distinguunt super illud locum / confitemini alterutrum peccata vestra / ait cum coequalibus cottidiana et levia / graviora vero sacerdoti pandamus / et quanto iusserit ipse purgare curemus / quia sine confessione emendacionis peccata nequeunt dimitti / sed et gravia coequalibus pandenda sunt / cum deest sacerdos / et urget periculum / venialia cum sacerdotis oblata copia licet confiteri coequali et sufficit ut quibusdam placet / si tamen contemptum non permittatur sacerdos / tamen expedit utrumque genus peccati sacerdotibus pandere / et consilium medicine ab eis querere quibus concessa est potestas solvendi atque ligandi. Hic apparet quod supposite auctoritates intelligende sunt. [C]um igitur ex his aliisque pluribus testimoniis perspicuum fiat / et indubitanter constet peccatum primum deo / deinde sacerdoti esse confitendum / et si ipse defuerit / eciam socio / illud Johannis Crisostomi superius positum non ita est intelligendum ut liceat alicui si copiam habeat sacerdoti non confiteri sed quia sufficit tibi cum occultum est soli deo per sacerdotem dicere et semel. Nec oportet publicari coram multis quod occultum est. quod notavit dicens. non tibi dico ut te prodas in publicum. Porro sicut publica noxa publico eget remedio. ita occulta secreta confessione et occulta satisfactione purgatur. Nec est necesse ut sacerdoti semel confessi iterum ei vitium confiteamur. sed lingua cordis non carnis apud verum iudicem. id nimirum confiteri debemus. unde idem Johannes ait Tunc autem si recordaberis tuorum peccatorum et frequenter ea in conspectu dei

[illegible marginal and upper glosses]

peccatores et pro eis deprecantes cum illa deleberis. Si non obliviscaris tunc eorum recordabuntur nolens que publicabuntur et in conspectu omnium amicorum et inimicorum sanctorumque angelorum proferentur. Ista contra illud Ambrosii lacrime lavant delictum quod voce pudor est confiteri, ad publicam penitentiam referendum est. Ubi cum dicitur lacrimas et confessionis ordinis figure volunt quod lacrime occulte et confessio secreta. Sed quod sit soli sacerdoti lavant delictum quod pudeat aliquem publice confiteri. Et cum non dicat se lacrimas Petri legisse non confessionem vel satisfactionem, propter hoc non excludit illa. Multa enim facta sunt que scripta non sunt vel forte nondum fuit tunc instituta confessionis quo modo est. Similiter et illud Crisostomi si sui iudices fiant mutabunt eterna supplicia, et illud facilius deum placabunt sibi qui aut propriis confessionibus crimen produnt aut nescientibus aliis in se sententiam excommunicationis ferunt, ad publicam confessionem et satisfactionem referri oportet. Non enim solis sacerdotibus vis ligandi et solvendi data est, sed quisque suo arbitrio se pena vel excommunicationis sententia ligare et absque sacerdotali iudicio sequi deo vel altari reconciliari licet, quod ecclesiastice institutioni et consuetudini penitus repugnat. Peccator igitur si publice peccasti publice confitere et emenda. Si vero occulte deliquisti caveas ne taceas, nec tamen dico ut publices. Taciturnitas enim peccati ex superbia nascitur cordis. Ideo enim peccatum suum quis celat ne reputetur foris qualis se iam dudum conspectui exhibuit, quod ex fonte superbie nascitur. Species enim superbie est se velle iustum videri qui peccator est, atque ypocrita convincitur qui ad instar primorum parentum vel tergiversatione excusatione verborum peccata sua levigare contendit vel sicut Cayn peccatum suum reticendo supprimere querit. Ubi vero superbia regnat vel ypocrisis, humilitas locum non habet. Sine humilitate non aliter veniam sperare non licet. Ubi ergo taciturnitas est confessionis non est speranda venia criminis. Iam ex premissis liquet quantum sit detestabile peccatum celare, et ego quia sicut necessaria confessio testimonium conscientie est, cum confessio testimonium conscientie deum timentis. Qui enim timet iudicium dei peccatum non erubescit confiteri; perfectus timor

[illegible lower marginal gloss]

[illegible]

solvit omnem pudorem / confessio peccati pudorem habet et ipsa
erubescencia est gravis pena. Ideoque iubemur confiteri peccata ut
erubescenciam patiamur pro pena. Nam hec ipsa pars est divini iudicii.

Octavo querit ad quid confessio sit necessaria cum in contritione iam de-
letum sit peccatum / dicas quia quedam punicio peccati est. sicut satisfac-
tio operis pro confessione eciam intelligit sacerdos qualiter debeat iudica-
re de crimine / peccatum quomodo prior sit stultior et amor. De remissione sacerdotis

Hic queri solet si peccatum cum omnino dimissum est ad perfectam
contritionem ex quo penitens votum habuit confitendi
quid postea dimittatur ei a sacerdote / videtur enim quod vinculo eius
ligatur scilicet temporalis pene quod non aliquo eum absolvit et ideo quero
ante penitudinem quippe cordis anima rei macula liberata tamen
pena ulterius etiam gehennalis vinculo ligata persistit. Si non ante con-
fessionem perfectam contritionem deus propter sine ministerio sacerdotis et de-
bito omnino relaxat et animam venialibus purgat contritione efficere
peccatum quod ergo videtur quod dimittit sacerdos / ubi sunt claves ille
quas dominus tradidit petro et successoribus eius dicens tibi dabo
claves regni celorum etc. que habentur supra proxima c. l. et . iii et quasi sol.
sup. t c so. ... ut autem premissa quo plenius explicari valeat
quoniam aliqui doctores de hiis clavibus et usu earum disseramus

Claves iste sunt non corporales sed spirituales scilicet discernendi De clavibus
sciencia et potencia iudicandi / id est ligandi et solvendi qua dignos
recipere indignos debet excludere a regno celorum. Unde / in-
sunt sed ius ligandi ita et solvendi unde ambrosius dominus par ius et
solvendi et ligandi esse voluit / qui utrumque pari conditione
permisit / ergo qui solvendi ius non habet nec ligandi et infra etiam
quia certe utrumque licet / heretici utrumque non habent / ius enim hoc solis per-
missum est sacerdotibus. Recte ergo ecclesia hoc sibi vendicat / que
veros sacerdotes habet / heretici vendicare non possunt / qui veros sacer-
dotes non habent. De usu clavium Usus non harum clavium
multiplex est discernere / scilicet ligandos vel solvendos ac deinde

[illegible]

[illegible]

ligare vel solvere. Nam cum indignos ligat vel solvit, ipsa potestate se privat, i. dignum iudicio se facit. Si sacerdos possit remittere peccata

Sed queritur utrum a peccato solvere valeat sacerdos, i. a culpa ut eam per maculam abstergat, vel debitum eterne mortis solvere valeat. Unde arbitrari licet, sicut in peccato ligatus duplicem teneatur, ut predictum est, scilicet mentis obcecatione ac tenebris et debito future pene, alterum curari per deum, alterum solum per sacerdotem patitur. Cum per peccatum quasdam tenebras interiores et maculas a quibus nisi liberetur, peractis tenebris caliginosis, cum autem liberatur ab hiis surgit a morte peccati. Unde apostolus: Surge qui dormis et illuminabit te Christus. Solus enim Christus non sacerdos animam resuscitat ac pulsis tenebris interioribus et maculis eam illuminat et mundat, qui dicit facie lavabit. Debitum non eterne pene solvere concessit sacerdotibus, quod in resuscitatione Lazari figuratum asseruit, quem Christus prius interius vivificavit, deinde foras prodire iussit, cuius adhuc ligatum solvere apostolis precepit. Quia ut ait ipse interius animam a culpa maculaque peccati emundat. Sacerdotibus non dedit vinculum eterne mortis solvere.

Alii vero dicunt solum deum non sacerdotem debitum eterne mortis dimittere, sicut et animam interius ipse vivificat. Nec tamen diffitentur sacerdotibus traditam potestatem peccata remittendi et retinendi, quibus dictum est: Quorum remiseritis peccata etc. Sicut enim dimittit sibi potestatem baptismi, ita et penitentie, et ideo per interius gratiam suam animam illuminat, ita et simul debitum eterne mortis relaxat. Ipse enim per se ipsum peccata penitentis tegit, et tunc tegit que ad penam non reservat. Tunc ergo ipse tegit quia debitum pene solvit. De quo peccata ipse tegit apte dicit Augustinus exponens illud locum: Beati quorum tecta sunt peccata, i. cooperta et abolita. Deus enim texit peccata, noluit advertere; si noluit advertere, noluit animadvertere, i. punire, sed ignoscere. Ita ergo dicit adeo tecta ut deus non videat, i. eternaliter non puniat. Unde cum dei peccatum est ad penam imputare, advertere autem punire a peccatis, hoc est ea ad penam non reservare. Item ideo quibus deus dimittit peccata tegit ne in iudicio revelentur. Item Cassiodorus: Quibus deus qui gratia sua peccata aliis deus imputavit, aliis per ...

[illegible]

no imputat. Ecce aperte ostenditur quod deus ipse penitentem
solvit a debito pene / et tunc solvit cum intus illuminat inspirando
veram cordis contritionem. Cui sine racioni consentiunt et auctoritates
attestantur / Nemo enim vere conpungitur de peccato / habens cor contritum
et humiliatum nisi in caritate. Qui autem caritatem habet dignus est
vita / nemo autem simul dignus est vita et morte. Non est igitur
tunc ligatus debito eterne mortis / filius enim ire esse desiit ex
quo diligere et penitere cepit. Extunc ergo solutus est ab ira que
non manet super illum qui credit in Christum / sed super illum qui non cre-
dit. Non ergo postmodum per sacerdotem cui confitetur ab ira eterna liberatur
a qua iam liberatus est per dominum / ex quo dixit confitebor. Solus ergo
deus hominem interius mundat a macula peccati / et a debito eterne
pene solvit / qui per ysaiam ait: Ego solus deleo iniquitates et peccata
populi. Item ambrosius: verbum dei dimittit peccata / sacerdos iudex / sacerdos
quidem officium suum exhibet / sed nullius potestatis iura exercet. Item ille solus
peccata dimittit / qui solus pro peccatis nostris mortuus est. Item augustinus: Nemo
tollit peccata nisi solus Christus qui est agnus tollens peccata mundi.
Tollit autem et dimittendo que facta sunt / et adiuvando ne fiant
et perducendo ad vitam ubi omnino fieri non possunt. His aliisque pluribus
testimoniis docetur deum solum per se peccata dimittere / et sicut dimit-
tit quibusdam ita et aliorum quorundam retinet peccata. Quod sacerdotes

Nec ideo tamen negamus sacerdo- dimittunt peccata et retinent. sacerdo-
tibus concessam potestatem dimittendi et retinendi peccata / cum hoc
veritas in evangelio aperte doceat / Unde augustinus ait super iohannem:
Ecclesie caritas que per spiritum sanctum diffunditur in cordibus eorum qui sui
participes sunt / peccata dimittit / eorum qui non sunt tenet. augustinus in libro ...
Item sacerdotes confitentibus pro peccatis quibus cum remittunt
et deus remittit. Lazarum de monumento suscitatum obtulit disci-
pulis solvendum / per hoc ostendens potestatem solvendi concessam
sacerdotibus / dixit enim quos solvitis super terram et sol. et cetera. et
hoc est. Ego deus, et omnes ecclesie ministri ordines / et omnis
secta in gloria mea / laudant nobiscum confirmat / quos ligatis et sol-
vitis / non dixit quos putatis ligare et solvere / sed in quos exerce-
tis opus iustitie vel misericordie / aliter autem opera mea in peccatores

non agnosco. **Aug. de bap. parvulorum.** Idem tamen valet ad demum amisso peccata dimittuntur ab eis, dimittuntur quibus ipse vel vana confessione iungitur, sancto spiritu ea dimittit, qui datus est omnibus sanctis sibi caritate coherentibus, sive se noverint corporaliter sive non, habent eum aliquos tenent peccata ab eis tenentur a quibus ille cordis pravitate disiungitur, sive notis corporaliter sive ignotis, cum mali separantur a bonis sanctis. Sunt ecce hic dicit peccata dimitti vel teneri a sanctis viris, cum superius solum deum ea dimittere dicat. Et quod maiori consideratione dignum est, idem eadem dicat per se vel per suos tantum dimitti peccata ut eum per se. **Ib'd' ?cod'** Sacramentum gratie dat deus etiam per malos, ipsam vero gratiam non nisi per se ipsum vel per suos. Ideo remissionem peccatorum vel per se ipsum facit vel per ipsius columbe membra quibus ait: Si cui dimiseritis dimittentur. Ecce tam varia traduntur a doctoribus super hiis, et in hac tanta varietate quid tenendum sit. Sane dicere ac sentire possumus quod solus deus dimittit peccata et retinet, et tamen ecclesie contulit potestatem ligandi et solvendi. Sed aliter ipse solvit vel ligat, aliter ecclesia. Ipse enim per se tantum ita dimittit peccatum quia et animam mundat ab interiori macula et a debito eterne mortis solvit. **Quo sacerdotes solvunt vel ligant peccatores.** Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen tribuit potestatem solvendi et ligandi, id est ostendendi homines ligatos vel solutos. Unde dominus leprosum sanitati prius per se restituit, deinde ad sacerdotes misit, quorum iudicio ostenderetur mundatus. Ita etiam Lazarum vivificatum obtulit discipulis solvendum, quia etsi aliquis apud deum sit solutus, non tamen in facie ecclesie solutus habetur nisi per iudicium sacerdotis. In solvendis ergo culpis vel retinendis ita operatur sacerdos evangelicus et iudicat, sicut olim legalis in illis qui contaminati erant lepra, que peccatum signat. Unde Ieron. super Matheum: Tibi dabo claves regni celorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in celis. Istum locum quidam non intelligentes aliquid sumunt de supercilio phariseorum, ut damnare innocentes vel solvere se putent noxios, cum apud deum non sententia sacerdotum sed reorum vita queratur. In Levitico precipitur ostendere se sacerdotibus leprosos, quos illi non faciunt leprosos vel mundos, sed discernunt qui mundi vel immundi sint. Ita et hic. Aperte ostendit quod non semper sequitur deus ecclesie iudicium, que per surreptionem et ignorantiam interdum iudicat; deus autem semper iudicat secundum veritatem. Et in remittendis vel retinendis culpis id iuris et officii habet evangelicus

[illegible]

sacerdotes quos olim habebant sub lege legales in curandis leprosis. Hii

sacerdotes ergo peccata dimittunt vel retinent dum dimissa a deo vel retenta

iudicant et ostendunt. Ponunt enim sacerdotes nomen dei super filios

Israel sed ipse benedicit ut legitur in Numeris. Iste est modus ligandi et sol

vendi quem supra notavimus. Ligant quoque sacerdotes dum satisfactionem

penitencie confitentibus imponunt. Solvunt cum de ea aliquid dimittunt vel

per eam purgatos ad sacramentorum communionem admittunt. Quem modum

supra Leo papa notavit. Secundum hunc modum dicuntur sacerdotes dimit

tere peccata vel retinere. Unde supra Augustinus dixit quod ecclesia dimittit

... Opera enim iusticie quae imponunt peccatoribus eos iusta pena ligant et cum

de ea aliquid relaxant vel sacramentorum communioni reconciliant ab ea

alia ... solvunt. Et notandum quia quos satisfactione

penitencie ligant eo ipso a peccatis solutos ostendunt quia non imponunt alicui

satisfactionem penitencialem nisi quem sacerdos vere penitentem arbitratur.

Aliis vero non imponunt et eo ipso peccata a deo retineri iudicant. Augustinus in libro de penitencia

Quod autem ... addamus ... Augustinus ostendit dicens. Frustra autem

... qui sine arbitrio sacerdotis ... si sine omni

confessione ... indulgencia impetratur. Est enim alius modus

ligandi et solvendi qui per excommunicationem geritur dum aliquis

secundum canonicam disciplinam tercio vocatus ad emendacionem manifesti

delicti et satisfactionem vilipendens sentencia ecclesie a loco oracionis et sacramen

torum communione et fidelium consorcio separatur ut erubescat et pu

dore sceleris conversus peniteat ut spiritus eius salvus sit. Qui si pe

nitenciam profitens resipiscit ingressui communionis admittitur et ecclesie reco

nciliatur. Hec enim est ecclesie anathematizacio. Hec pena illis qui digne

percelluntur infligitur quia gracia dei et protectio illis amplius subtrahitur

et sibi ipsis relinquuntur ut liberum sit eis ruere in interitum peccati in quos

et dyabolo maior seviendi datur potestas. Oraciones quoque ecclesie et be

nediccionum atque meritorum suffragia eis nequaquam suffragari putantur.

Quod secundum hos modos ... quod sacerdotes aliquando ... Secundum hos ligandi

et solvendi modos quorum unus est ... scilicet ...

... aliquando ostendunt ligatos vel solutos qui

non sunt apud deum soluti vel ligati et pena excommunicacionis vel

satisfactionis nonnunquam indignos ligant vel solvunt et indignos

sacramentis admittunt et dignos admitti arcent ...

[illegible]

[illegible]

hoc in illis quorum merita ligari vel solvi postulat / tunc enim sententia sacerdotis iudicio dei et totius celestis curie approbatur et confirmatur cum ita ex discretione procedit ut reorum merita non contradicant. Quos ergo solvunt vel ligant adhibentes clavem discretionis reorum meritis solvuntur vel ligantur in celis id est apud deum quia divino iudicio sententia sacerdotis sic progressa approbatur et confirmatur. Quos ergo sedis merita sententia ecclesie proteller vel ledit / et illi foris sunt apud deum / qui autem non meruit / sententia ecclesie non ledit / nisi contemptor ... post ipsius auditam a fide attendere plures de castris ecclesie eiciat / sed si episcopus vere non abiciat / si est aliquis non recto iudicio foras mittitur si non egit ut mereretur exire nichil leditur. Interdum enim qui foris mittitur intus est et qui foris est intus videtur retineri. Ecce qualis et quantus est usus applicandi clavium / iam ostensum est ex parte quibus sacerdotes dimittunt peccata vel tenent et tamen retinuit sibi deus quandam singularem potestatem dimittendi vel retinendi / quia ipse solus per se debitum eterne mortis solvit et anima intus purgat. *Que sint maiores tenebre et maior macula*

Hic queritur que sit illa macula et que sunt ille tenebre maiores a quibus deus animam intus purgat / cum veram penitentiam immittit / de tenebris et macula cuiusque satis facile est intelligere et videre. Cum enim quis mortaliter delinquit et gratia virtutis privatur si qua prefuit et naturalium bonorum corruptionem patitur unde et intellectus obtunditur et totus homo maior obtenebratur et ita quasi caligine quadam mens obvolvitur que caligo peccati pena est. Hanc autem deus pellit cum gratiam immittit per quam perdita bona restituit et naturalia reparat / unde ... nebulas fugit ... Sed que est macula peccati a qua animam lavat / ecce cum quis voluit facere homicidium et patravit / perpetrato desinit tamen velle quod fecit nec tamen ideo vere penitet nec confiteri proponit. Que ergo remansit in anima eius macula / mala voluntas quidem fuit macula illius anime / sed illa transiit / macula etiam est si penitere contempsit / sed hoc est peccatum aliud a priori. Que ergo macula remansit a qua penitentia purgat pollutam / quid est anima quousque peniteat sicut erat dum rea erat.

[illegible marginal commentary]

[illegible]

p(ro)pria voluntas / sic eum qui tangit morticinum vel aliud immundum ita pollutus est post tactum quousque lavat / sic sunt qui tangunt ita post actum peccati ita polluta remanet anima sic sunt in ipso actu peccati quia ita longe est adeo dissimilitudinem quam est vita et medicina mortis sicut sunt enim peccatori ager [illegible] ergo dissimilitudo quam est anime corporis et est adeo elongatio anime macula [illegible] / aqua purgatur [illegible] hoc enim solus deus facit qui solus separat [illegible] et [illegible] / quod sacerdotes recipiunt [illegible] medicina sunt [illegible] Unde [illegible] medici separabuntur et confitebuntur tibi / quod [illegible] / aut Boni doctores recte medici dicuntur qui [illegible] possunt mortuos suscitare / sola enim gratia dei [illegible] Pro hec clauibus

Postquam ostensum est que sunt claves vel data quibus applicare [illegible] usus super est investigare quando iste claves dentur et quibus. Hec autem claves primitus [illegible] conferuntur [illegible] sacerdotii. Cum enim recipit ordinem sacerdotalem simul et has claves recipit. Quod omnes sacerdotes suscipiunt claves licet non sint [illegible]

Sed non videtur quod omnes vel soli sacerdotes has claves habeant quia plures ante sacram ordinationem [illegible] discernendi [illegible] plures post consecrationem [illegible] Sane dici potest quod alterum istorum clavium i. scientia discernendi non sunt omnes sacerdotes [illegible] ligandum [illegible] cum licet indocti [illegible] que [illegible] debet sacerdotes [illegible] sacerdotum [illegible] recipere possunt [illegible] ante sacerdotium [illegible] post [illegible] qui ligandi sunt vel solvendi. Aliorum illarum clavem in consecracione non recipiunt quia semper [illegible] caret. Alii vero ante sacerdotium [illegible] discernendi [illegible] licet habeant discrecionem non tamen in eis est clavis / quia non valent ea claudere vel aperire / utrumque vero promovetur in sacerdotum clave [illegible] recte dicitur accipere quia et ante [illegible] discrecio augetur et fit in eo clavis ut ea iam valeat uti ad claudendum vel adaperiendum.

Si aliqui claves omnes sacerdotes habent [illegible]

Quamquam iam constet non omnes sacerdotes illas duas habere quia scientia discernendi plures carent [illegible] alia .i. potestatem ligandi [illegible] Inveniri vero omnes sacerdotes eam habeant. Quidam enim habent.

[illegible]

ptatem putat sol' illis esse concessam / qui doctrina simul et vita apostolorum fuerunt / illis enim claves promisit dominus petro et imitatoribus eius / tamen ut aiunt qui eadem auctoritatibus utuntur in munimentum sue opinionis / hoc enim dicit augustinus . scripsisse vel aut propter illum in missionem peccatorum vel retentionem facit deus / vel per columbe membra / dicit enim ibidem peccata dimitti vel teneri a solis sanctis supra scripto in de lamina aurea legitur / erit autem super laminam auream in fronte sacerdotis / hec inquit significat fiducia bone vite quam qui nec potestate est non significacione sed veritate sacerdos habet solus potest peccata auferre . Item beda . illi soli habent in hac carne positi potestatem ligandi et solvendi sicut fuerunt apostoli qui illorum exempla simul cum doctrina tenent . Item prosper omnes hii potestas soli petro concessa est et imitatoribus petri tamen quique vestigia petri imitantur habent recte ligandi et solvendi potestatem . His aliisque testimoniis innituntur qui asserunt potestatem hanc ac solvendi illis solis concessam sacerdotibus qui vita et doctrina pollent sicut apostoli . **aliorum sententia verior** Alii autem videtur quod tamen plures fatentur cunctis sacerdotibus hanc clavem dari scilicet solvendi et ligandi sed non eam recte ac digne habent nisi qui vitam et doctrinam apostolorum servant / et premisse auctoritates malos sacerdotes hanc potestatem negant habere / sed illos solos digne ac recte / ac potestate uti significant qui predicti sunt vita et doctrina apostolorum / quia soli apostolorum imitatores digne recteque possunt ligare et solvere / et per eum tamen vel per eos in quibus habitat spiritus sanctus digne et recte fit remissio vel retencio peccatorum / sed tamen et per illos qui tales non sunt / sed digne vel recte / dicit enim augustinus vindicare digne poterunt eam predigna inspiratione

quod omnes sacerdotes habeant potestatem ligandi et solvendi confirmat quamvis predignis tribuatur secundum dignis

Quod non hanc potestatem habeant sacerdotes scilicet testatur super illum locum evangelii in quo dominus dixit petro tibi dabo claves regni celorum etc. hic inquit indicatam potestatem eandem alii apostoli . sed et omnis ecclesia in episcopis et presbiteris sed ideo petrus specialiter eam accepit / ut omnes intelligant quodcumque ab unitate fidei et societate ecclesie se separaverit / nec a peccatis solvi / nec celum posse ingredi . Item quod sacerdos et si malus sit

358

graciam ita infundit pro sue dignitatis officio Aug(ustinus) ostendit dicens
dictum est a domino ad moysen et aaron sacerdotes vos ponite
nomen meum super filios israel ego dominus et benedicam eis ut gratiam
tradicionis per ministerium ordinati infundat hominibus ut voluntas sacer-
dotum obesse vel prodesse possit sed meritum benedicencium posce-
tis. Quanta autem sit dignitas sacerdotalis officii et ordinis hec ad
vitam dictum est de nequissimo cayppha in acta. Hoc autem a semet
ipso non dixit sed cum esset pontifex anni illius prophetavit per quod ostenditur
spiritum gratiarum non personam sequi digni vel indigni sed ordinem tradicionis
ut quamvis aliquis bonus sit meritis non tamen possit benedicere nisi ordinatus
sit ut officii ministerium exhibeat. Sicut autem est effectus tribuere benedictio-
nis sic eandem ostenditur ordo non propria potestate gratiam tribuendi officii
ministri indignitatem. Hic autem Aug(ustinus) sic videtur obviare quod
ait Crisostomus. Eciam dicit: sacerdotes nunc non propria virtute benedicunt
sed quia figuram christi gerunt. Propter enim quod in ipso est plenitudinem be-
nedictionis tribuunt. Nec solum is qui sacerdotium sortitus est sed quicumque
christum in corpore habet et eius figuram gerit per conscienciam bonam sicut
moyses pronuncius est ut benedicere possit. Ecce hic habes quod
non solum sacerdos sed eciam omnis in quo christus habitat benedictionem
prestat. Sed alia est benediccio que solis sacerdotibus competit alia
que ab omnibus bonis generaliter exhibetur. Denique illi sacerdotes in quibus
christus habitat benedictionis plenitudinem tribuere dicuntur non quia
soli illi infundant gratiam sed quia illi soli licite cam digne id agunt.
In subditos mala vita sacerdotis ledit si boni fuerint. Quod ille dicat
Unde Greg(orius): A multi domini plus vita sacerdotum quam sua deficiunt et cor-
ruunt veris fortica labuntur in conscienciis quod non eos vita sacerdotis
ledet si habuerit bonis sacerdotum a monicionibus aurem acco-
modaret. De eo quod scriptum est maledicam benedictionibus vestris.

Premisse non sunt que dicitur eciam per mali sacerdotis ministerium
infundi gratiam benedictionis videtur obviare quod dominus per mala-
chiam prophetam malis sacerdotibus comminatur maledicam

[illegible]

benedictionibus vestris / et alibi ve hiis qui vivificant animas que non vivunt et mortificant animas que non moriuntur. Si enim maledicat dominus benedictionibus eorum et si anime quas vivificant non vivunt quomodo eos gratia benedictionis discendit / Illud capitulum maledicam et est quedam comminacio ad hereticos qui abscondita presbiteri sunt et adhuc permittentes / quorum benedictiones sunt maledictiones / hiis qui sepe corpus enervant / illud non alienum s. vivificant et super omnes illos sacerdotes exponitur qui absque clave scientie et forma bone vite presumunt solvere vel ligare / Nullus officio sacerdotis uti debet nisi immunis sit ab illis que in aliis iudicat alioquin seipsum condempnat. Qualis debeat esse iudex

Qualem autem oportet esse qui aliorum iudex constituitur Augustinus distinctione ... dicit sacerdos cui omnis offert peccator in quem omnis languor in nullo eorum sit iudicandus que in alio iudicandus est promptus iudicans enim alium qui est iudicandus condempnat seipsum Cognoscat igitur se et purget in se quod alios videt sibi offerre Caveat ut a se precidat quicquid in alio dampnosum repperit ... qui sine peccato est primus in illa lapidem mittat. Ideo enim ... patrocinium quia non erat qui iuste posset lapidare / quo lapidaret qui se lapidandum cognosceret Nullus enim erat sine peccato in quo intelligitur omnes fuisse reos criminalia venialia semper remittebantur per cerimonias non venialia hic criminalia secundum legem ubi illa venialia putabat quia per cerimonias dimittebantur sine morte vel mutilacione / criminalia quia mortem vel mutilacionem inferebant ... ergo in eis erat peccatum criminale erat. Satis ergo patentissimum est crimen sacerdotum et detestabile qui non suis se iudicant quam alios ligant Caveat spiritualis iudex sicut non commisit crimen nequicia non careat munere scientie / Oportet ut sciat cognoscere quod debet iudicare Iudicaria enim potestas hoc postulat ut quod debet iudicare discernat Diligens ergo inquisitor sapienter interroget a penitente quod forsitan ignorat vel verecundia velit occultare

[illegible]

d. xix

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Malignus

[illegible]

Diligens

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Item ex hoc [illegible] absolutio ad claves [illegible] non sacerdos [illegible]

[illegible] claves [illegible]

[illegible] claves [illegible]

[illegible]

Dubitatur an omnes sacerdotes [illegible] claves [illegible] claves [illegible]

[illegible]

[illegible] claves [illegible] Et [illegible]

[illegible] claves [illegible]

[illegible] non [illegible]

Dubitatur an omnes sacerdotes habeant claves [illegible]

[illegible] claves [illegible]

[illegible] omnes sacerdotes [illegible] claves [illegible]

[illegible] claves [illegible]

Dubitatur an claves [illegible] claves [illegible]

[illegible]

[illegible] an [illegible] claves [illegible]

[illegible]

[illegible]

Cognito vero omne varietatis eius non dubitet investigare et loci tempus et ceteras circumstantias quibus cognitis assit benivolus paratus erigere et secum onus portare/ habeat dulcedinem in affectione/ discretionem in varietate/ caveat perseverantiam/ caveat ne corruat/ ne iuste perdat iudiciariam potestatem/ et si enim penitentia ei possit acquirere graciam non tamen mox restituit in potestatem pristinam/ et si post lapsum restituti fuerunt et sepe lapsis sacerdotibus reddita sit dignitatis potestas non tamen est necesse in omnibus [illegible] ex auctoritate/ invenitur auctoritatis que concedit et que imperat/ inveniuntur alia que non concedit sed vetat que scripture non repugnant sed concordant. Sed cum tot sunt qui labuntur in pristinam dignitatem ex auctoritate defendunt et qui usum peccandi faciunt sibi credenda est spes venie/ si non locus est ubi venia non conceditur restitui possunt qui peccant. Ex hys satis perpenditur qualis debeat esse sacerdos qui alios ligat et solvit. Discretus sit/ [illegible] mortificat spe animas que non moriuntur et vivificat que non vivunt et ita incidit in iudicium maledictionis. Illud autem Malachie/ maledicam benedictionibus vestris/ sive super hereticos tantum et iniquitates/ sive super omnes sacerdotes qui vitam et famam carentes benedicere presumunt dicam accipiatur/ sit michi sit/ maledicam benedictionibus vestris id est hiis que vestris benedictionibus possidetis/ quia sunt ea tecum vobis in maledictionem non in benedictionem/ et si benedicunt labiis non sic faciunt ex corde et ideo eorum benedictio eis vertitur in maledictionem/ vel maledicam benedictionibus vestris id est quod a vobis benedicitur a me erit maledictum/ quia benedicunt iniquis et malis adulantur et principibus/ Deo non devoti sunt. Decretum [illegible] in fine

Sacerdotum est etiam quod tempus prime est [illegible] in penitentem. In extremo articulo vite nullus [illegible] nemo [illegible] in hac tempore constitutus est quia non unquam quod differat [illegible] differt tempus maiore [illegible] in deum differentibus ita

[illegible]

[illegible]

scribit sequens poenitens in ultima poenitente voluit accipe penitentiam et com

pit et mox reconciliatur et sic vadit / fateor vobis non illi negamus

quod petit / sed non presumimus quia bene hinc exit / si securus hinc

exierit ego nescio / penitentiam dare possumus / securitatem vero non

Nunquid dico dampnabitur / sed nec dico liberabitur / vis ergo a dubio li

berari age penitentiam dum sanus es / si sic agis / dico tibi quia securus

es / quia penitentiam egisti eo tempore quo peccare potuisti / Si vis

agere penitentiam quando iam peccare non potes / peccata te dimiserunt non tu illa

Item due res sunt aut ignoscetur tibi / aut non ignoscetur quod horum

tibi sit futurum nescio / ergo tene certum dimitte incertum / Sed quare

hoc dixit augustinus / eo quod penitencia que in fine agitur in peccato suspecta est

sicut vespertinum quod erat acceptabilius in lege / et omni tempore quo

dum invocetur deus assit et quamquam hora in gemuerit conversus fuerit

peccator vita vivet et non morietur / Sed illa dixit augustinus propter illos

qui penitenciam usque in finem vite protrahunt / tunc non ex dei amore

videntur penitere / sed ex timore mortis pene que conce*d*it / Unde

idem super apoc*alypsim* super septima dixit ait nullus expectet quando peccare

non potest / arbitrii enim libertatem querit ut delere possit commissa non

necessitatem / non bene timore / quia non in solo timore vivit homo

quem ergo sero penitet oportet non solum timere iudicem sed diligere

quia sine caritate nemo salvus esse potest / Non tamen ergo timeat

peccator qui penitet sed anxietur periculo / que conversio sero contingit aliqui

enim in fine desperandum non est de eius remissione / Sed quam

rara vel nulla est tamen vera conversio timendum est de penitente sero

maxime cum filii quos illicite dilexit sunt presentes uxor et mundus

ad se vocet / multos solet serotina penitentia decipere sed quia deus semper

potens est / et semper etiam in morte iuvare valet quibus placet

Cum ergo opus sit non hominis sed dei fructifera penitentia / inspirare

eam potest quandocumque vult sua misericordia remunerare / quos dampnare

potest iuste / Sed quia multa sunt que impediunt et languentes

[illegible]

retrahunt / periculosum est et mittui vitium ad mortem [...] pena
remedium. Et magnum est cui deus tunc inspirat sanus est sepe penitencia
quod si eciam sit quisque vita privat suo morte / non primitum quod
evadit omnem penam ita sicut purgandus est igne purgatorio
qui calidus fieri distulit fructum conversionis licet enim ignis est eternus
non sit ... tamen modo gravis est excellit enim omnem penam quam
unquam passus est aliquis in hac vita. Unde Augustinus ... tamen est
inventa pena licet incredibilia martires passi sint tormenta / et
multi nequiter quam sepe sustinuerint supplicia. Ex hiis satis
ostenditur quam periculosum sit differre penitenciam usque in finem vite
si tunc eciam tunc vix habeat penitencia hominem liberare / et minimum
mortuo imputatur / non sit tunc ut nullam sentiat penam nisi forte
tanta sit vehemencia gemitus contricionis que sufficiat ad
delicti punicionem. Licet ergo sit difficile ut tunc sit vera penitencia
que tam sera venit / quando dolor ligat membra / et dolor sensum
opprimit / ut vix homo aliquid cogitare valeat / melior est tamen
sera quam nulla / Unde cum si in extremo vite hiatu advenerit
sanat et liberat. Multum sera fuit latronis penitencia sed non fuit sera
indulgencia. Et licet latro veniam meruisset in fine de omni crimine
non tamen dedit baptizatis paradisi [...] presenciam dei antem. De illis

Si non quid de illis qui in hac vita penitenciam non complent in fine
penitenciam non complentes veniunt [...] sunt purgatorii / ut ibi quam
compleant quod hic minus fecerunt. Ideo dicimus de istis
esse sentenciandum et de hiis qui in extremis penitent. Si enim
tanta fuit cordis contricio et delicti exploracio / ut sufficiat
ad puniendum penam / liberi ab aliis penis [...] advolant /
et si in completa fuit penitencia / quia [...] penituerunt et ingemuerunt
corde. Alii non adeo contriti corde et ingemiscunt
[...] si ante complecionem penitencie decesserunt ignem purgatorium
sentiant [...] quam si hic complevissent penitenciam
horrendum tamen est incidere in manus dei viventis / Deus enim
[...] penitenti [...] non remittit
penam ad penam eternam / [...]

[illegible]

dimittet delicta / aut enim homo punit aut deus. Homo autem punit penitendo / et est pena interior et exterior. Si ergo interior penitudo tanta sit ut sit sufficiens ulcio peccati / deus qui hoc nouit ab illo qui taliter penitet ulterius penam non exigit. Si non interior penitudo non sufficiat in vindicta peccati / vel exterior penam impleat deus qui non dos emensurans peccatum per quantitatem nouit addit penam sufficientem. Studeat ergo quisque delicta corrigere ut post mortem non oporteat penam tollerare / Quedam enim peccata mortalia in penam sunt venialia non consistunt mox / sepe infirmus moreretur si non mediaret vel non statim mediatus sanat languet victurus qui prius erat moriturus. Qui autem impenitens moritur eterne moritur et eternaliter cruciatur. Si enim semper viueret semper peccaret. *De illo cui sacerdos iniunxit penam minorem*

Si non de illo queritur qui satisfactionem iniunctam impleuit que ignorancia vel negligencia sacerdotis pro condigna non fuit iuncta. Securus migrauit ab omni pena liber sit. Idem modo quod supra de illo qui penitenciam non compleuit dicimus. Ideo si tamen est lamentum interioris doloris / ut sufficiat in vindictam peccati omnino liberatus est. Si non non sufficiat dolor interior simul cum pena iniuncta addet deus penam. Quod autem interdum sufficiat dolor interior ad vindictam peccati etiam sine iniunctione habemus in illo latrone qui sola mentis contricione et confessione statim ut euangelium fuit paradisum ingredi meruit. *Quod quantitas doloris magis consideranda est quam pena quam temporis*

Sed quia dispensatores ecclesie contricionis quantitatem non perpendunt / quibus non est datum iudicare occulta cordium omnibus legem penitencie constituunt tam magis quam minus de peccatis dolentibus / quorum studium adhuc et proprie tendere debet ut cordis dolorem quantum plus est cognoscant / et secundum penitencie modum satisfactionem iniungant. Unde augustinus in libro de penitencia: penitencie ubi tale commissum est / ut is qui commisit a Christi corpore separetur / non tam consideranda est mensura temporis quam doloris / cor enim contritum et humiliatum deus non despicit.

Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri / neque in aliorum noticiam nisi per verba vel alia quecumque signa procedit / ... sit ecclesia

illo cui dicitur: gemitus meus a te non est absconditus. Ceterum statuunt alii qui decretis presunt tempora penitentie pro satisfactionis causa ecclesie, in qua peccata ipsa remittuntur. Extra eam quippe non remittuntur; ipsa enim spiritum sanctum pignus accepit, sine quo non remittuntur ulla peccata. Item Leo. Mensuram temporis in agenda penitentia ideo non satis aperte prefigunt canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant qualiter unumquodque emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt, quia apud deum non tantum valet mensura temporis quam doloris, nec abstinentia tantum ciborum quantum mortificatio viciorum. Propter quod tempora penitentie pro fide et conversatione penitentium abbrevianda precipiunt, et pro negligentia protelanda. Pro quibusdam tamen culpis modi penitentie sunt impositi. Quod morientibus imposita non sit satisfactio sed insinuanda.

Solet etiam queri utrum satisfactio morientibus sit imponenda. De quo Theodorus Cantuariensis episcopus in penitentiali suo sic ait: Ab infirmis in periculo mortis positis pura est inquirenda confessio peccatorum, non tamen est illis imponenda quantitas penitentie, sed innotescenda, et cum amicorum orationibus et elemosinarum largitionibus pondus penitentie sublevandum, si forte migraverint; si autem convaluerint, penitentie modum a sacerdote impositum diligenter observent. Alii non pro qualitate peccati, sed pro prudentia arbitrio penitentia deponenda est. Unde Leo papa: Tempora penitudinis habita moderatione constituenda sunt tuo iudicio, prout conversorum animos perspexeris esse devotos, pariter etiam habens etatis senilis intuitum, et respiciens periculorum quorumque vel egritudinum necessitates. Quod necessitate non est neganda penitentia.

Sacerdotum etiam quod tempore necessitatis non est neganda penitentia vel reconciliatio penitentibus. Unde Leo papa: His qui in tempore necessitatis et in periculi urgentis instantia presidium penitentie et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda, quia misericordie dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora diffinire. Qui si ita aliqua egritudine aggravati sunt, ut quod paulo ante poscebant sub presentia significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt simul et

pe ire reconciliationis consequuntur beneficium. Item salutis presbiterum abnegantis morientibus reus erit. Augustinus. Quia deus dat ad quos suus fuit, tamen salvus erit. Verum cum confessio ultimo tempore fit, quia non modo temporis sed etiam cordis deus inspector est, sicut latro probat.

Quod presbiter non reconciliet inconsulto episcopo nisi in necessitate

Non debet autem presbiter reconciliare penitentem inconsulto episcopo nisi ultima necessitas cogat. Unde in carthaginensi concilio: presbiter inconsulto episcopo non reconciliet penitentem nisi absente episcopo ultima necessitas cogat. Cuius penitentis publicum crimen est quod universam commovet urbem ante absidam sed manus ei imponatur. Item aurelianensis episcopus dixit: si quis in periculo constitutus et se reconciliari divinis altaribus petierit, si episcopus fuerit absens, debet presbiter consulere episcopum et sic periclitantem eius precepto reconciliare. Inconsulto vero episcopo non potest excommunicatos vel publice penitentes presbiter reconciliare. Unde in carthaginensi concilio ii. statutum est ut crisma vel reconciliatio penitentium et puellarum consecratio a presbiteris non fiat. Item reconciliatio cuiusquam in publica missa presbitero non liceat. Puellarum tamen consecrationem consulto episcopo presbiter facere valeat. Item in carthaginensi concilio iii. presbiter inconsulto episcopo virgines non consecret, crisma vero nunquam conficiat. Sed precepto episcopi potest presbiter consecrare virgines et reconciliare penitentes.

An oblatio sit recipienda qui decedit ad pe[nitentiam] [illegible] te

Si autem quis decedit qui ad penitentiam festinans sacerdotem invenire non potuit, citra [penitentiam] decessit, utrum oblatio eius sit recipienda dicendum quod est. Unde in concilio arausicano: Si aliquis fuerit mortuus qui non sit confessus et testimonium habet bonum et non potuit venire ad sacerdotem sed preoccupaverit eum mors in domo vel in via, faciant pro eo parentes eius oblationem ad altare et debet recipi eorum preceptionis.

De peccatis que post vitam dimittuntur

Solet etiam queri utrum post hanc vitam aliqua peccata remittantur. Quod aliqua post hanc vitam remittantur christus ostendit in evangelio ubi ait: Qui peccaverit in spiritum sanctum non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Ex hoc datur intelligi sicut sancti doctores tradunt quod quedam peccata in futuro dimittantur. Quedam enim culpe

Sicut

Solet

in hoc seculo relaxantur / quedam vero non hic sed in futuro, que quedam post mortem gravant sed dimittuntur si digni sunt, si bonis actibus in hac vita meruerunt ut dimittantur eis. **De his qui edificant lignum fenum stipulam.**

De illis vero qui edificant lignum fenum stipulam dicit Augustinus quod ignem tribulationis transitorie invenient cremabilia edificia que secum portant cremantem. Ait enim sic: post istius sane corporis mortem donec ad diem dampnationis et remunerationis ultimum veniatur, si hoc temporis intervallo spiritus defunctorum huiusmodi ignem dicuntur perpeti quem non sentiunt illi qui huiusmodi edificia non habuerunt, ut inveniant ignem transitorie tribulationis venialia cremantem, non redarguo, quia forsitan verum est. Sed quia dicitur salvus erit quasi per ignem, contempni ille ignis. Sed tamen gravior erit ignis ille quam quicquid homo pati potest in hac vita. Hic aperte insinuatur quod illi qui edificant lignum fenum stipulam quedam cremabilia edificia, id est venialia peccata secum portant, que in igne concremantur. Unde constat quedam venialia peccata post hanc vitam deleri.

Quod alii citius alii tardius igne purgantur.

In illo autem igne purgatorio alii tardius alii citius purgantur, secundum quod ista peritura magis vel minus amaverunt. Unde Augustinus: Post hanc vitam incredibile non est nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium quanto magis minusve bona peritura dilexerunt, tanto tardius citiusque salvari. Unde non frustra illa tria distinxit Apostolus: lignum fenum stipulam, que illi edificant qui res alienas non rapiunt, rebus tamen suis infinite concessis aliqua dilectione inherent, qui secundum diversitatem amandi hic modos diversos, ut lignum vel minus ut fenum vel minimum ut stipula, ignem sustinebunt.

Qui non superedificant aurum argentum lapides preciosos, qui igne securi sunt non solum de illo eterno qui cruciaturus est impios in eternum, sed etiam de illo emendatorio quo purgabuntur quidam salvandi. Hic obicitur quod per superplus lignum fenum stipulam venialia intelliguntur peccata, et nullus adeo perfectus est qui venialia non peccat. Ergo qui edificant aurum argentum lapides preciosos edificant etiam lignum fenum stipulam. Ergo per ignem transibunt. Ad quod dicimus

[illegible]

quod non omnis qui venialiter peccat lig. fe. st. edificat / sicut
e contrario non omnis qui contemplatur deum / et diligit proximum / et
opera bona facit / edificat aurum ar. la. pre. / et per aurum in
telligitur contemplacio dei / in argento dileccio proximi / in lapide pre.
bona opera / sed et illi qui edificant lig. fe. st. deum contemplantur
et proximum diligunt / et bona opera faciunt / non tamen edificant au.
ar. la. pre. Quis sit edificans aurum ar. la. preciosos Hic enim edificat qui
sic illa tria facit / ut cogitet que sunt dei et quomodo placeat deo
non mundo lig. vero fenum stipula accipiuntur / scilicet rerum quamvis
licite concessarum / tales cupiditates ut amitti sine animi dolore
non possunt / Hic ergo edificat is qui cogitat que mundi sunt quomodo
placeat mundo / qui cum diuicias suas quodam carnali affectu tenet
et cum pro eis multas elemosinas faciat / nec pro eis aliquid fraudis vel
rapine moliatur / Ex hiis ergo patet quod non idem hoc simul hic
et illa edificat illa cum edificacio peccatorum tamen est / qui non cogitat
placere mundo sed tantum deo / qui et si venialiter aliqua peccat fervore
caritatis ita absumitur in eis peccatum / sicut gutta aque in camino ignis
et ideo nunquam secum portat cremabilia / Hec autem inferior edificacio
minor est qui non tantum deo sed eciam mundo placere cogitant / deum tamen
preponunt / Si non mundum preponunt non superedificarent sed destruerent
fundamentum / Affecciones ergo carnales quibus dediti sunt
domibus coniugibus possessionibus ita ut nil preponant Christo illis
tribus significantur / que si tamen ex toto precedunt non admittunt / et si aliqua venia
lia admittunt / in cordibus non minorum medium durant usque in finem
qui cum talibus edificiis transeunt / sed dissoluentur in igne sed non mitto
fundamenta salui erunt / Gravissimam tamen penam senciunt / eo quod aliquam
quantum hic magis diligebat diuicias tanto ibi gravius sentitur
pro peccatis tamen multo gravius ibi punitur quam hic / Opinio quorundam et obieccio
Sed forte dices illud esse accipiendum de pena
peccati non de ipso peccato / quia deus dicit quedam peccata venialia post mortem dimit
tenda / Si cum venialium penam habuit / quibus omnia dimissa sunt
ei sed pena forte remansit / Idcirco si nec peritus obiit / sine peccato

[illegible]

[illegible marginal annotations]

tristi. Si non penitens non est, in obitu maculam portat, que nunquam delebitur. Cum non edificat lignum fenum stipulam. Non penitet, quia bonus est et caritatem habet et in caritate debeat vita tristi. Ergo sine peccato tristi non sequitur. Unde quod est quia bonus est et caritatem quis habet, non penitet, et tamen cum veniali peccato tristi, quod non deletur pena. Pena enim non delet tristi. Preterea illud quod dicit homo Ille aut parum sepe in hac vita non relinquitur ab homine et tamen non penitens est. Et si non de omnibus venialibus peniteat, sicut enim quis de omni mortali et de omni veniali peccato, excepto uno vel pluribus venialibus quod fit cum quis caute, et unum vel plura venialia quidem de venialibus nullatenus esse potest. Est enim aliquis bonus caritatem habens, sed adhuc quodam cupiditatis affectu animum suum flaria tenens quod subita morte occumbit, et illo [illegible] moritur, et tamen salvabitur, a quo non se hic absolvit. Ergo post hanc vitam ab illo purgabitur. Constat ergo quedam peccata sunt levia et post hanc vitam dimitti. Sed si non de pena peccati illud intelligi voluissent auctores, vel magis commemorassent levia quam gravia. Tamen cum eadem tamen pena hic incompleta post hanc vitam restet. Ut patet.

Postea considerandum est utrum prosit, si non de omni veniali confiteatur, confessio illa ubi singula peccata que quisque fecit non possunt. Sane dici potest quod omnia criminalia semel saltem oportet in confessione poni, nisi aliqua a mente exciderint, sed quia nemo intelligit delicta omnia generaliter saltem ea confitere quorum memoriam non habes. Et sic nichil celasti de sceleribus tuis. Venialia non quia innumerabilia sunt sufficit generaliter confiteri, nisi aliqua sint frequenter iterata, quod frequens est. Tamen ad illa ponere si vales. Ideoque cottidie generalis fit confessio et oratio pro venialibus, scilicet peccatis que cottidie admittimus, et pro illis mortiferis quorum notitiam non habemus. Unde Augustinus: Veritatem dicat Deo penitens qui nichil illi de commissis sceleribus celat, non quod ipsi voluntate celavit, Deus ignoret, sed veritatem sibi dici vult ab eo ut veniam consequatur. Si non mente aliqua exciderint confiteri veritatem Deo cum generaliter dicat Deus qui nosti occulta cordis

[illegible marginal annotations]

et opa mea / relicta a te no sunt abscondita / quibus veniam largiatis / et hec est virtus confitentis / quam diligit deus / vnde Aug[ustinus] a te cum veritatem dilexisti / hic insinuat[ur] q[uo]d generalis confessio etiam mortalia delet quorum memoria no habet[ur] Si cum vna peccata tacerit

Sicut aut[em] penitens celare non d[e]bet p[ecca]t[u]m quia superbia est / ita ut humilitatis causa fateri se reum illius q[uo]d se no commisisse nouit quia mendacium est ubi humilitas et peccatorem constituit vn[de] Aug[ustinus] Cum humilitatis causa mentiris si no eras peccator antequam mentireris mentiendo efficeris quod vitaueras / virtus inter no est si non dicas peccatorem ut eam esse cognoscas / virtus aut[em] ipsa est / ut quod es dicas / ita quo est virtus ubi regnat falsitas De pena sacerdotis q[ui] confessionem prodit

Caueat sacerdos ne p[ecca]t[u]m confitentium alijs prodat / alioquin deponat[ur] / vnde Gr[egorius] Sacerdos ante omnia caueat ne de hijs qui ei confitentur p[ecca]ta aliquem recitet / no p[ro]pinquis / no extraneis / nec q[uo]d absit p[ro] aliquo scandalo / na[m] si hoc fecit deponat[ur] / et omnibus diebus vite sue ignominiosus peregrinando pergat Quod no dictum est ut penitens eligat sacerdotem sciente[m] ligare et soluere videt[ur] contrarium ei q[uo]d in canonibus reperit[ur] / ut nemo scilicet alterius parochianum iudicare p[re]sumat Sed aliud est fauore uel odio p[ro]prium sacerdotem contempnere / quod canones prohibent aliud cecum vitare q[uo]d papa vrbanus facere monet / ne si cecus cecum ducit ambo in foueam cadant / ait enim vrbanus ij / placuit ut nulli sacerdotum deinceps liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad penitentiam suscipere sine eius consensu cui prius se commisit / nisi p[ro] ignorantia illius cui prius confessus est Qui vero contra hoc facere temptauerit gradus sui periculo subiacebit Si p[ecca]ta dimissa redeant

Quamquam multis auctoritatibus supra sit ostensum in vera cordis contritione p[ecca]ta dimitti / ante confessionem uel satisfactionem eadem ei qui aliquid in eisdem relapsus est dimitti si post cordis contritionem confiteri contempserit / uel in p[ecca]t[u]m idem uel simile recadit / an p[ecca]ta dimissa redeant / cuius questionis solucio obscura est et perplexa / alijs asserentibus / alijs contingentibus p[ecca]ta semel

dimissa ulterius replicari ad penam. **Auctoritatibus ostenditur peccata redire.** Quod vero dimissa peccata dimissa reddire (redire) videantur (?) sic multis testimoniis ambrosius: … condonate invicem si quis adversus alterum peccaverit; aliquin deus repetit dimissa. Si enim in hijs contemptus fuit sine dubio revocabit sententiam per quam misericordiam dedit, sicut in ewangelio de servo nequam legitur qui conservum suum impius deprehensus est. Item rabanus nequam servum tradidit deus tortoribus quousque redderet universum debitum, quia non sola peccata que post baptismum homo egit reputabuntur ei ad penam sed etiam originalia que in baptismo sunt ei dimissa. Item Gregorius ex dictis ewangelicis constat quia si non ex corde dimittimus quod in nos delinquitur et hoc rursus exigitur quod iam nobis per penitentiam dimissum fuisse gaudebamus. Item augustinus dicit deus dimitte et dimittetur tibi sed ego prius dimisi dimitte vel postea; nam si non dimiseris revocabo te et quicquid dimiseram replicabo tibi. Item qui divini beneficii oblitus suas vult vindicare iniurias, non solum de futuris peccatis veniam non merebitur sed etiam preterita que iam sibi dimissa credebat ad vindictam ei replicabuntur. Item Beda revertar in domum meam et cetera timendus est iste versiculus non exponendus, ne culpa quam in nobis extinctam credebamus per incuriam nos vacantes opprimat. Item cum post baptisma sive per iniusticiam (?) heresis seu cupiditatis nequicia arripuerit mox omnium (?) … ima vicorum (?). Item augustinus redire dimissa peccata ubi fraterna caritas non est apertissime dominus in ewangelio docet in illo servo a quo dominus dimissum debitum peciit eo quod ille servo suo debitum nollet dimittere. **Oppositum contra.** His auctoritatibus innititur qui dicunt peccata dimissa si replicantur redire. … omnibus apparet si quis pro peccato digne penituit et indulgenciam accepit iterum puniretur non videtur iustum; si puniretur pro eo quod peccavit et non emendavit iustum est et aptum. Si non requiritur quod fuerat condonatum vel iniustum non est vel iniustum est occulte videtur etiam deus bis in idipsum iudicare et duplex tribulacio consurgere, quod scriptura negat. **Solucio.** Sed ad hoc potest dici quod neque duplex tribulacio consurgit, neque iudicat deus bis in idipsum. Hoc enim fieret si post condignam satisfactionem et sufficientem penam iterum puniret; sed non.

satisfecerat digne et sufficienter / qui non perseverant / debent cum ingenti pena hec meorum non adsfaciendum sed attenuendum / debent non oblivisci omnes retributiones dei / que tot sunt quot sunt peccatorum remissiones / Tot ergo debent cogitare dona dei / quot mala sua / et pro illis usque in finem grates agere / sed quia ingratus ad vomitum sicut canis redditur / ante acta bona mortificavit / et peccata dimissa renovavit / ut cui flagellato ad deum peccata dimiserat eadem post elapso tempore imputet Sed quia absurdum videtur ut peccata dimissa iterum imputentur / placet quibusdam neminem pro peccatis semel dimissis iterum per adeo puniri / Sed ideo dicuntur dimissa redire et imputari quia propter ingratitudinem ita reus et peccator constituitur ut ante fuerat / sed cum quod dimissum fuerit dicatur redire quia in missione precepte ingratus ita reus sit ut ante fuit Utrum autem predictis questionibus plures sancti doctores / illorum alterum preter non predicabo studioso lectori iudicandum relinquo addens in tuto fore ac saluti propinquum sub mensa dominorum micas edere. Post predicta restat investigare quid in actione penitencie sit sacramentum et res sacramenti. Sacramentum enim signum est sacre rei. Quid ergo hic signum est et que est res sacramenti huius signi. Summa questio.

Quidam dicunt sacramentum hic esse quod potius tantum geritur scilicet exterior penitencia que est signum interioris penitencie scilicet contritionis cordis et humiliationis / quod si est non omne sacramentum evangelicum id efficit quod figurat / exterior enim penitencia cum non efficiat interiorem potius interior est causa exterioris. Sed ad hoc inquiunt illi hoc esse intelligendum de illis sacramentis que de novo instituta sunt / ut est sacramentum baptismi confirmationis et corporis Christi. Sacramentum vero penitencie et coniugii ante tempus gracie erat a primordio humani generis fuit / utrumque enim institutum fuit in primis parentibus. Item si exterior penitencia sacramentum est / et interior res sacramenti / sepius precedit res sacramentum quam sacramentum rem. Sed nec hoc inconveniens est nam et de aliis sacramentis que efficiunt quod figurant hoc sepe contingit. Aliorum sententia. Quidam autem dicunt exteriorem penitenciam et interiorem esse sacramentum / non duo sacramenta sed unum / ut species panis et vini non duo sunt sacramenta sed unum / et sicut in sacramento corporis ita etiam in hoc sacramento dicunt aliud esse tantum

[illegible]

sacramentum s. exteriorem unctionem, aliud sacramentum et res s. interiorem unctionem, aliud res et non sacramentum s. remissio peccatorum. Interior enim unctio et res est sacramenti et est potentis unctionis et sacramentum remissionis peccati, quia significat efficitque. Potest quoque prima et interior signum esse remissionis peccati.

De sacramento unctionis

Post hec sequitur et aliud sacramentum s. unctio infirmorum que fit in extremis oleo per episcopum consecrato. Et sunt tria genera unctionis. Est enim unctio que fit crismate que dicitur principalis unctio quia in ea principaliter paraclitus datur. **De tribus generibus unctionis.** Unde Hugwitio[?]: Crisma duos liquores mixtos habet, oleum scilicet et balsamum, oleum conscientie et balsamum fame. Crisma vero grece unctio latine, nec omne tamen oleum ad unctionem sanctificatum crisma vocatur, sed illud solum quod miscetur cum balsamo quo capita regum et pontificum unguntur, quo etiam baptizatos sacerdos ungit in vertice, pontifex per impositionem manus confirmandos ungit in fronte. Est et alia unctio qua cathecumini et neophiti unguntur in pectore et inter scapulas de oppositione baptismi. Tertia vero unctio est que dicitur oleum infirmorum de qua nunc agitur. **A quibus sit institutum hoc sacramentum**

Hoc sacramentum unctionis infirmorum ab apostolis institutum legitur. Ait enim Iacobus: Infirmatur quis in vobis, inducat presbiteros ecclesie, et orent super eum ungentes eum oleo in nomine domini, et alleviabit eum dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei. Ex quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum s. ad peccatorum remissionem et ad corporalis infirmitatis alleviationem. Unde constat eum qui hanc unctionem fideliter et devote percipit et in corpore et anima alleviari, si tamen expedit ut in utroque alleviet. Quod si forte corporis valitudinem illi habere non expedit, illam que est anime sanitatem in hoc sacramento acquirit. Et sicut de aliis sacramentis ita et de isto aliud est sacramentum, aliud res sacramenti. Sacramentum est ipsa unctio exterior, res sacramenti unctio interior que peccatorum remissione, virtutum ampliatione perficitur. Et si ex contemptu vel negligentia sacramentum hoc pretermittitur, periculosum et dampnabile est.

Item venit aliquis si hoc sacramentum iterari possit cum baptismus et alia quedam sacramenta semel suscepta non iterentur. Augustinus: sacramentum non iterandum et sacramento non faciendum esse iniuria. Sed hoc dicit ubi agit de sacramento baptismi et ordinationis unde non videtur illud generaliter accipiendum / sed de sacramento baptismi et confirmationis et ordinationis que nullatenus sunt repetenda / quia semel tantum tria suscipiuntur baptismus confirmacio et ordinacio. Sacramentum vero altaris et penitencie et coniugii sepe iterari videtur / quia sepe sacramentum corporis christi percipitur / frequenter penitencia agitur / coniugium sepe contrahitur. Unde ergo unctio prohibetur iterari? Si morbus non redit medicina non iteretur. Si vero morbus non potest cohiberi quare medicina prohiberi debet? Sicut oratio iterari potest ita et unctio iterari posse videtur. Utrumque enim commemorat iacobus et utrumque aliis cooperatur ad consequendum alleviacionem corporis et anime. Cur ergo negetur unctionem super infirmum posse iterari ad impetrandam sepius sanitatem mentis et corporis cum per idem sepe iteranda sit oratio.

Alia opinio. Quidam autem de omni sacramento intelligi volunt quod non sit iterandum sed secundum totum illud quod pertinet ad sacramentum dicentes quedam sacramenta sepius posse suscipi / quedam non. Non tamen quod sepius sumuntur totaliter iterantur / ut sacramentum altaris et unctionis / que licet sepius sumantur tamen quia non iterum benedicitur eadem hostia / vel idem oleum / non iteratur sacramentum cum iniuria. Sed dicit quis / sic et baptismus non iteratur / si aliquis frequenter baptizetur dum eadem aqua non iterum benedicitur. Sed aliud est in isto illi de benedictione aque / qua fit baptismus aliud de benedictione panis et olei / potest enim baptismus celebrari in aqua tamen non benedicta / quia illa benedictio tantum preveniencia fit ad decorem / non virtute sacramenti / sed corpus christi non potest confici nisi de pane consecrato / nec unctio illa fieri potest nisi de oleo ab episcopo sanctificato / Itaque illa sanctificatio adventurum sacramentum precedere videtur. Matrimonio quoque semel tantum benedicitur quamquam non sepius benedicatur enim ut ait ambrosius cum secunda et non cum prima uxore.

Si ergo cum dicitur sacramentum non esse iterandum nec iniuria ei faciendam / racionem dicti referas ad sanctificationem.

de facti ignorantia [illegible] li. 22

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] sacramentum [illegible] ordinandus [illegible]

[illegible]

Dubitatur an [illegible]

[illegible]

Dubitatur an [illegible]

[illegible]

Queritur an [illegible]

[illegible]

Dubitatur an [illegible]

[illegible]

Dubitatur [illegible]

[illegible]

Queritur [illegible]

[illegible]

Dubitatur [illegible]

[illegible]

Dubitatur [illegible]

[illegible]

Dubitatur [illegible]

[illegible]

rei qua sacramentum completur. De omni sacramento generaliter verum est

... sed non ad susceptionem sacramenti; de quibusdam verum est quod non iterantur, et

... bra susceptione; de aliis non, quibusdam non, quia frequenter sumuntur,

... extreme unctionis sacramentum, quod in omni parte eadem sepe repetitur.

De ordinibus capitulum

Quot sunt

Nunc ad complementum sacre ordinationis accedimus. Septem sunt spiritualium officiorum gradus sive ordines, sicut sanctorum patrum dictis apte traditur et capitis nostri scilicet Jhesu Christi exemplo monstratur, qui omnia officia in semet ipso exhibuit et corpori suo quod est ecclesia eosdem ordines observandos reliquit.

Quare vii sunt

Septem autem sunt propter septiformem gratiam spiritus sancti; cuius qui non sunt participes ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. Illi vero in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia spiritus sancti, cum ad ecclesiasticos ordines accedunt, in ipsa spiritualis gradus promotione ampliorem gratiam percipere creduntur.

Quales assumendi sunt ad clerum

Tales autem ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici qui digne possint divina sacramenta tractare. Melius est enim domino sacerdoti paucos habere ministros qui possint digne opus dei exercere quam multos inutiles qui ordinatori grave honus inducant. Tales enim decet esse ministros Christi qui septiformi gratia spiritus sancti sint decori, et quorum doctrina et conversationis forma eadem gratia in aliis transfundatur, ne celestes margaritas spiritualium verborum officiorumque divinorum sordide vite pedibus conculcent. In sacramento igitur septiformis spiritus septem sunt gradus ecclesiastici, scilicet hostiarii, lectoris, exorciste, acoliti, subdiaconi, dyaconi, sacerdotis; omnes tamen clerici vocantur, id est sortiti.

De corona / Abrasura

Corona enim est signaculum quo signantur in partem sortis ministerii divini. Corona regale decus significat, et servire deo regnare est; unde ministri ecclesie reges esse debent ut se et alios regant. Unde Petrus ait: Vos estis genus electum, regale sacerdotium etc. Denudatio capitis desuper innuit ut corum mens libera ad deum non stet, que revelata facie gloriam dei contempletur. Summitas enim capitis est eminencia mentis; denudatio capitis est revelatio mentis. Clericus enim secretorum dei non ignarus esse debet. Tondentur capilli usque ad revelationem sensuum scilicet oculorum et

Recte hec ...

animi ut vicia recidant et opera pullulancia doceant pacienda, ne ad
audiendum et intelligendum verbum dei obstaculum sit. Iure meritoque
servato videtur ... Tonsure autem ecclesiastice usus a
nazareis exortus videtur qui post crinem servatum demum ob vite continen
ciam caput radebant et capillos in ignem sacrificii ponebant. Hic usus
inolevit ut qui divinis cultibus mancipantur quasi nazarei id est sancti
crine posito inveniantur. Sic ad ezechielem dicitur: fili hominis sume
gladium acutum et duc super caput tuum et barbam tuam. Et in actibus
apostolorum priscillam hoc et aquillam fecisse legimus, paulus quoque
et alii quidam discipuli christi hoc fecerunt. Recte ergo in hiis
libet gradibus constituti clerici vocantur quorum nomina et raciones
nominis ysidorus proponebat ysidorus libro vii ethimologiarum: Cleros
et clericos hinc appellatos esse credimus quia mathias electus est
sorte quem primum per apostolos legimus ordinatum. Cleros enim grece la
tine sors vel hereditas dicitur. Ideo ergo dicti sunt clerici quia de sorte
sunt domini vel quia pars domini sunt. Generaliter clerici nuncupati
sunt omnes qui in ecclesia christi deserviunt quorum gradus et nomina
sunt hec hostiarius lector etc. De hostiariis ysidorus. Hostiarii idem
et ianitores sunt qui in veteri testamento electi sunt ad custodiam
templi ut non ingrederetur in illud inmundus. Dicti autem hostiarii
eo quod presunt hostiis templi. Ipsi enim tenentes clavem omnia intus
et foris custodiunt atque inter bonos et malos habentes iudicium dignos
recipiunt indignos respuunt. Hiis et eis in ordinatione claves tra
duntur ab episcopo et dicitur eis sic agite tamquam racionem deo reddi
turi pro hiis que clavibus istis recluduntur. Hoc officium dominus in sua
persona suscepit quando flagello de funiculis facto vendentes et emen
tes de templo eiecit. Ipse enim se hostiarium significans ait ego sum
hostium per me si quis introierit et intrabit et egredietur et pascua in
veniet. De lectoribus. Secundus est gradus lectorum. Lectores a legendo
sicut psalmiste a psalmis canendis vocati sunt. Illi enim predicant populis
quid sequantur, isti canunt ut excitent ad compunctionem animos audiencium licet
quidam lectores ita miserabiliter pronunciant ut quosdam ad luctum
lamentacionemque compellant. Idem etiam pronunciatores vocantur quia
porro adnunciant. Quia tam erit corpus clara vox ut eciam longe

prophetarum antecessores adimpleant. Ad lectorem autem pertinet lectiones pronunciare, et ea que prophete vaticinati sunt populis predicare ut iam pronunciare, et ea que prophete vaticinati sunt populis predicare. Ut iam officio legat in ecclesia prophetias et lectiones. Unde et cum ordinatur ipse traditur ab episcopo codex divinarum lectionum, et dicitur ei: accipe et esto verbi dei relator, habiturus si fideliter impleveris officium partem cum hiis qui bene verbum dei ministraverunt. Qui ad hunc gradum provehitur litterarum scientia debet esse instructus ut sensum verborum intelligat, vim accentuum sciat, distincte legat ne confusione prolacionis intellectum auditoribus auferat; attendat quid indicative, quid interrogative sit legendum, ubi sit in oratione facienda distinctio. Hii enim male pronunciata intellectum turbant, et alios ad risum provocant. Omnibus tecum consulere debet vox lectoris. Hoc officium implevit Christus cum in medio seniorum librum Ysaie aperiens distincte ad intelligendum legit: Spiritus domini super me etc. proprio lectoribus intelligi datur, quia ... spiritualiter clare debet qui aliis verbum dei administrant. Hic et vide formam et initium a prophetis accepisse videtur, quibus dicitur: Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.

De exorcistis

Tertius est ordo exorcistarum. Exorciste autem greco, latine adiuratores vel increpantes vocantur. Invocant enim super cathecuminos et super eos qui habent spiritum immundum nomen domini adiurantes per eum ut egrediatur ab eis. Ad exorcistas pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energuminos et cathecuminos in exorcizando imponere. Debet autem habere spiritum mundum qui spiritibus immundis imperat, et malignum expellere de corde suo, quem expellit de corde alieno, ne medicina quam aliis facit sibi non prosit, et dicatur ei: Medice cura teipsum. Hii cum ordinantur accipiunt de manu episcopi librum exorcismorum, et dicitur eis: Accipite et habete potestatem imponendi manus super energuminos vel cathecuminos. Hoc officio usus est dominus cum saliva sua tetigit aures et linguam surdi et muti dicens: effeta, quod est adaperire; per quod docet nos spiritualiter debere aperire aures cordium hominum ad intelligendum et ora ad confitendum, ut pulso demone spiritus sanctus vas suum recipiat. Hoc etiam officio usus est dominus Christus cum demoniacos multos sanavit. Hic ordo a Salomone videtur descendisse qui quendam modum exorcizandi

adinvenit quo demones adiuratis obsessis corporibus pellebantur
Hoc officio mancipati exorciste vocati sunt / de quibus xpistus in ewan
gelio Si ego in beelzebub eicio demonia filii vestri in quo eiciunt De accolitis
Quarto loco succedunt accoliti / accoliti vero grece latine ceroferarii
vocantur a deportandis cereis quando legendum est ewangelium et sacrificium
offerendum Tunc enim accendunt luminaria et deportantur ab eis non
ad effugandas aeris tenebras cum sol eo tempore rutilet / sed ad signum leti
cie demonstrandum / ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur de qua
legitur erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum Ad
acolitum pertinet preparatio luminum in sacrario / ipse cereum portat / ipse ur
ceolum cum vino et aqua suggerit pro eukaristia subdiaconis
Cum ordinantur cum edocti fuerint ab episcopo qualiter in officio suo agere debeat
ab archidiacono accipiunt candelabrum cum cereo et urceolum vacuum Hoc off
cium dominus se habere testatur dicens Ego sum lux mundi qui sequitur me non
ambulat in tenebris / Huius officii formam illi gerebant in veteri testamento qui lucernas cande
labri componebant et accendebant igne celesti ad illuminandas te
nebras aquilonares De subdiaconis Quintus est ordo subdiaconorum qui
grece ypodiacones vocantur quos nos subdiaconos dicimus / qui ideo per
appellantur quia subiacent preceptis et officiis levitarum / oblaciones
enim in templo a fidelibus suscipiunt et levitis superponendas altari
bus deferunt / hii apud hebreos nathinei vocantur id est humilitate
domino servientes / Ad subdiaconum pertinet calicem et patenam ad altare
xpisti deferre / levitis tradere / eis quoque ministrare / urceolum quoque et aqua
manile et manutergium tenere episcopo presbiteris et levitis pro lavandis ante
altare manibus aquam prebere / Hii hoc continencie imponuntur ad altare
propinquantes vasa corporis et sanguinis xpisti portant unde illud implere
debent Mundamini qui fertis vasa domini / ad hos etiam pertinet
de oblacionibus ponere in altari quantum sufficere possit populo necnon cor
porales et pallas et substratoria lavare Hii cum ordinantur accipiunt
de manu episcopi patenam et calicem vacuum / ab archidiacono vero urceo
lum cum aqua manili et manutergio Hoc officio usus est dominus cum
lintheo se precinxit et mittens aquam in pelvim pedes discipulorum
lavit et tersit lintheo De diaconibus Diaconorum ordo sextum tenet

locum post sacerdotes hic ordo invenit a tribu leui nomen accepit vel traxit
Dicuntur enim leuite propter quippe dominus moysi ut post ordinacionem
aaron et filiorum eius preciosus tribus leui ad diuini cultus ministeria ordina
ret et consecraretur domino et fuerit pro filiis israel coram aaron et filiis eius in
thabernaculo ut ipsi gestarent archam et thabernaculum et omnia uasa eius
et in medio thabernaculi excubarent et in transportando thabernaculo ipsi depo
nerent rursusque componerent / a xxv. uero annis et supra instituti sunt ministri
thabernaculo quia regula in nouo testamento sancti patres constituerunt quia
hec etas adferendi honera est robusta Leuite ergo cognomine auc
toris uocati sunt / A leui enim leuite exorti sunt a quibus in templo
misterii sacramenti ministeria explebantur. hii grece dyacones latine minist
ri dicuntur / quia sicut in sacerdote consecratio ita in dyacono ministerii dispensatio
habetur. Ad dyaconum pertinet assistere sacerdotibus et ministrare in omnibus que
aguntur in sacramentis christi scilicet in baptismo in crismate in patena et calice ob
laciones quoque inferre et disponere in altari componere etiam mensam
domini et vestire crucem et predicare euangelium et apostolum nam sicut
lectoribus vetus testamentum ita dyaconibus nouum predicare preceptum est. Ad ipsum
etiam pertinet officium precum et recitacio nominum cathecuminorum. Ipse premonet
aures habere ad dominum ipse donat pacem ipse annunciat. Quod autem
hunc ordinem a moyse statutum est hoc etiam in nouo testamento
representatur. ut dyacono super leuum humerum stola ponatur et casula
in diebus ieiunii complicatur. quia quicquid laboris et sustinencie
in hac vita tollatur quasi in leua portatur. donec in dextera id est in
eternitate requiem habeat. Hic ordo ab apostolis celebratus est
quando ut legitur in actibus apostolorum vii viros plenos spiritu sancto ad hoc officium
elegerunt et oracione premissa manus eis imposuerunt. unde ro
mane ecclesie consuetudo ut domini matris ecclesie vii sint dyacones circa
aram qui vii columpne assistant. hii sunt septem angeli tuba
canentes in apocalipsi qui quales esse debeant apostolus docet thimo
theo scribens. Hii cum ordinantur solus episcopus eis manus imponit
quia ad ministerium applicantur. ponit eis orarium i. stola super leuum

[illegible]

Hinc et presbiter intelligat se accepisse ingenium domini sui ... quod ad sinistram provinciam divino timori subiciant / accipiunt et post evangelium ut intelligant se esse precones evangelii Christi. Hii autem antequam ordinentur probentur ut docet apostolus et sic ministrent nullum crimen habentes. Hoc officio usus est Christus qui post cenam sacramentum carnis et sanguinis discipulis dispensavit / et qui apostolos dormientes ad orationem excitavit dicens: Vigilate et orate ut non intretis in temptationem.

De presbitero. Septimus est ordo presbiterorum. Presbiter grece senior interpretatur latine non modo pro etate vel decrepita senectute sed propter honorem et dignitatem quam acceperunt presbiteri nominantur. Qui morum prudencia et maturitate conversationis pollere debet, de quibus scriptum est: Senectus venerabilis est non diuturna neque annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis et etas senectutis vita immaculata. Ideo autem presbiteri sacerdotes vocantur quia sacrum dant, qui licet sacerdotes sint tamen pontificatus apicem non habent sicut episcopi, quia nec crismate frontem signant nec paraclitum dant / quod solum episcopis deberi lectio actuum apostolorum demonstrat. Unde et apud veteres iidem episcopi et presbiteri fuerunt / quia illud est nomen dignitatis, hoc etatis. Sacerdos nomen habet compositum ex greco et latino / quasi sacrum dans sive sacer dux. Sicut enim rex a regendo, ita sacerdos a sacrificando dictus est / consecrat enim et sanctificat corpus Christi. Unde antistes sacerdos dictus est eo quod ante stat. Primus enim est in ordine ecclesie. Ad presbiteros autem pertinet sacramentum corporis et sanguinis domini in altari conficere / orationes dicere, dona dei benedicere. Cum autem ordinantur ungunt ei manus ut intelligat se accepisse graciam consecrandi et caritatis opera debere extendere ad omnes / accipit et stolam que latus utrumque tegit / quia debet esse munitus armis iusticie contra adversa et prospera / accipit enim calicem cum vino et patenam cum hostiis ut per hoc sciat se accepisse potestatem placabiles deo hostias offerendi. Hic ordo a filiis Aaron sumpsit initium. Sicut enim pontifices et minores sacerdotes instituit deus per Moysen / qui precepto dei Aaron in summum pontificem, filios vero eius unxit in minores sacerdotes. Christus quoque xii elegit discipulos prius quos et apostolos vocavit.

[illegible]

quorum vicem gerunt in ecclesia maiores pontifices / deinde alios lxxii
duos discipulos designavit quorum vicem in ecclesia tenent presbiteri / primus
autem inter apostolos princeps apostolatus petrus cuius vicarius et successor est pon
tifex summus / unde dicitur apostolicus quia et papa vocatur scilicet pater patrum
qualis autem eligi debeat presbiter apostolus scribens thimoteo docet ubi
nomine episcopi presbiterum significat / hoc autem officio usus est ipse christus
scilicet in ara crucis obtulit sicut sacerdos et hostia / et quando post cenam
panem et vinum in corpus suum et sanguinem commutavit Extra de vii
ecclesie gradibus breviter clarum quid ad quemque pertineat insinuavit

Cum ergo omnes sint spirituales et sacri excellenter duo tamen sacri dicuntur
in canones duos tamen sacros ordines appellari voluissent / dyaconatus
scilicet et presbiteratus quia hos solos primitiva ecclesia legitur habuisse / et de
his solis preceptum apostoli habemus / apostoli enim in singulis civitatibus episcopos
ordinaverunt et presbiteros / levitas etiam ab apostolis ordinatos legimus / quorum
maximus fuit stephanus / subdiaconos vero et acolitos procedente tempore
ecclesia sibi constituit / Si autem queritur quid sit quod hic ordo dicitur
respondetur vocatur ordo sane dici potest signaculum quoddam esse id est sacramentum
quoddam quo spiritualis potestas traditur ordinato et officium Caracter ergo
spiritualis ubi fit promotio potestatis ordo vel gradus vocatur / Et dicuntur
hii ordines sacramenta quia in eorum perceptione res sacra id est gratia confertur
quam figurant ea que ibi geruntur de ordinibus dignitatis et officiis / Sunt et alia
quedam non ordinum sed dignitatum vel officiorum nomina / dignitatis simul
et officii nomen est episcopus / ysidorus de episcopo / Episcopatus autem vocabulum
inde dictum est quod ille qui episcopus efficitur superintendit curam scilicet sub
ditorum gerens / scopin enim grece latine intendere dicitur / Episcopi autem grece
latine speculatores interpretantur / nam speculator prepositus est in ecclesia dictus
eo quod speculetur atque perspiciat populorum infra se positorum mores et vitam

De pontifice / Pontifex princeps est sacerdotum quasi via sequentium ipse etiam
summus sacerdos nuncupatur / ipse enim levitas et sacerdotes efficit ipse
omnes ecclesiasticos ordines disponit de dignitate episcoporum ordine

Ordo autem episcoporum quadripartitus est scilicet in patriarchis archiepiscopis metropolitanis et episcopis. Patriarcha grece summus patrum interpretatur, quia summum id est apostolicum tenet locum ut romanus antiochenus alexandrinus. Sed omnium summus est romanus. Archiepiscopus princeps episcoporum, archos enim grece latine princeps dicitur. Metropolitani autem a mensura civitatum dicuntur. Singulis enim provinciis preeminent quorum auctoritati et doctrine ceteri sacerdotes subiecti sunt. Sollicitudo enim totius provincie ipsis commissa est. Omnes autem superius designati ordines episcopi nuncupantur. Nota quod archiepiscoporum nomine primates superius significasse videtur et metropolitanorum quos nunc archiepiscopos dicimus. Horum autem distinctio a gentibus introducta videtur qui suos flamines alios simpliciter flamines alios archiflamines alios protoflamines appellabant. Sacerdotes enim gentilium flamines esse dicebantur quia habebant in capite pileum in quo erat brevis virga desuper habens aliquid lane, quod cum per estum ferre non possent filo tantum caput ligare ceperunt. Nudis enim capitibus incedere eis erat nephas. Unde a filo quo utebantur flamines dicti sunt quasi filamines. Sed in festis diebus filo deposito pileum imponebant pro sacerdotii eminentia. Vates a vi mentis appellatus est cuius significatio multiplex est. Modo enim sacerdotem modo prophetam modo poetam significat. Cantor vocatus qui vocem modulatur in cantu. Huius sunt duo genera precentor et succentor. Precentor qui vocem premittit in cantu. Succentor qui subsequenter canendo respondet. Concentor autem dicitur quia consonat. Qui autem non consonat nec concinit concentor non erit. His breviter tractatis admonendi sunt Christi ministri quatinus sicut excellunt ordinis dignitate ita polleant vite sanctitate ut plebs eis commissa eorum disciplinis edocta gratanter eis obediat et eorum imitatione de die in diem proficiat a quibus divina sacrificia populi missarum sollempnia audiunt.

Missa autem dicitur vel quia missa est hostia cuius commemoratio fit in illo officio. Unde dicitur Ite missa est id est sequimini hostiam que missa est ad celestia tendentes post eam. Vel quia missus celestis venit ad consecrandum dominicum corpus per quem ad altare celeste defertur hostia. Unde et dicitur missa est. De ordinatis ab hereticis

Solet hic queri si heretici ab ecclesia precisi et dampnati possint tradere sacros ordines et si ab eis ordinati redeuntes ad ecclesie unitatem debeant reordinari. Hanc questionem perplexam et pene insolubilem faciunt doctorum verba, qui plurimum dissentire videntur. Videntur enim quidam tradere hereticos sacros ordines dare non posse, ut illos qui ab eis ordinati videntur. Quorum primus dicit enim Innocentius Arrianorum clericos non videri suscipiendos cum sacerdotii vel dignitate ministerii alicuius, quibus solum baptisma ratum esse permittit quod in nomine patris et filii et spiritus sancti perpetratur. Dicit etiam eos non posse dare spiritum sanctum quem amiserunt et ordinatos ab hereticis accipit hic vulneratum, et eum qui honorem amisit honorem dare non posse, nec illum aliquid accepisse, quia in dante nichil erat quod ipse posset accipere. Tradit etiam venientibus ab hereticis per manus impositionem laicam tantum tribuendam communionem, nec posse aliquid in clericatus honorem vel exiguum subrogare. In libro dyalogorum. Gregorius etiam dicit sacrilegam esse Arrianorum consecrationem cum [illegible] corpus manu commodo perpetrare. Cyprianus contra hereticos. Cyprianus etiam dicit omnia quecumque faciunt heretici carnalia et inania et sacrilega esse, et eorum altaria falsa et illicita sacerdotia et sacrificia sacrilega, qui more simearum que cum homines non sint formam imitantur humanam, catholice ecclesie et auctoritatem sibi vendicant cum ipsi in ecclesia non sint. Et cum sint sacrilegi sacerdotium administrant et altaria componunt, cum nec sacrificii oblatio ille possit ubi spiritus sanctus non sit, nec cuiquam dominus per eius preces et orationes prosit qui ipse dominum violavit. Ieronimus super Aggeum. Ieronimus quoque asserit omnia que offeruntur ab hereticis contaminata esse in conspectu domini, quia licet sancta videantur, spiritus sancti, quia contacta sunt ab illo qui pollutus est, polluuntur omnia. Ieronimus super Amos. Idem dicit deus sacrificia hereticorum respicit et quotiens in nomine eius congregati fuerint detestatur fetorem eorum et claudit nares suas. Idem dicit etiam offerunt panem pollutum. Leo etiam testatur extra ecclesiam nec vera esse sacerdotia nec vera esse sacrificia. Idem etiam dicit crudelissima vesania in Alexandrina sede omnium sacerdotum lumen extinctum, intercepta est sacrificii oblatio, defecit chrismatis sanctificatio et parricidalibus manibus impiorum omnia se subtraxisse mysteria. His aliisque testimoniis astrui videtur [illegible] catholica sapere cuius [illegible] ordinationis et

confirmacionis presbiteros non posse iniungi. Auctores pont. q. videntur presbiteri admittendi

Econtra aliis sentire videtur, quod ab hereticis extra ecclesiam positis ordinati sunt et baptizati, tradi valeant, nec ab hereticis redeuntes qui illo ordinati sunt et baptizati iterum ordinandi sunt, sicut nec baptizandi. Unde Augustinus de hereticis et donatistis: Quod quidam dicunt, baptisma quod accepit non amittit qui recedit ab ecclesia, ius tamen dandi quod accepit amittit, multis modis apparet frustra et inaniter dici. Primo quia nulla ostenditur causa cur ille qui ipsum baptisma amittere non potest, ius dandi possit amittere. Utrumque enim sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, et illud cum ordinatur. Ideo non licet in katholica utrumque iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam prepositi pro bono pacis correcto scismatis errore suscepti sunt, et si visum est opus esse, ut eadem officia gererent que agebant, non sunt rursus ordinandi, sed sicut baptismus in eis, ita mansit in eis ordinatio integra, quia in precisione fuerat vicium, quod unitatis pace est correctum, non in sacramentis, que ubique sunt ipsa sunt ipsa. Et cum expedire videtur ecclesie, ut prepositi eorum venientes ad katholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa ordinacionis sacramenta detrahuntur, sed super eos manent. Ideoque non eis manus imponitur, ne non homini sed ipsi sacramento fiat iniuria. Sicut autem et baptismus est in eis, quod per eos datur, sic et in ordinacione ius dandi est utrumque quidem ad perniciem suam, sed aliud est non habere, aliud perniciose habere, aliud salubriter habere. Item de hereticis: Qui ab ecclesie unitate separati sunt, nulla iam questio est quin habeant et dare possint, sed perniciose habent, perniciose dant, quia extra vinculum pacis sunt. Cum tamen nulli sacramento iniuria facienda est, sicut enim non recte habet qui ab unitate recedit, sed tamen habet, et ideo redeunti non redditur, sic etiam non recte dat qui ab unitate recedit, sed tamen dat, et ideo qui ab eo accepit veniendi ad unitatem non datur. De unico baptismo. Item: Aliud est non habere, aliud est non iure habere vel illicite usurpare. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi et ecclesie, quia eis illicite utuntur non modo heretici, sed etiam omnes impii, sed illi corrigendi sunt et puniendi, illa autem sunt agnoscenda et veneranda. Item Gregorius: Quod dicitis ut qui ordinatur

[illegible]

est tamen ordinatus valde ridiculosum est, ut enim baptizatus semel tamen baptizari non debet, ita qui consecratus est semel in eadem ordine non valet iterum consecrari. His aliisque auctoritatibus videtur asseri in omnibus impositis ecclesia in hereticos precisis et dampnatis christi sacramenta permanere et iure dandi possunt enim dare sed perniciose, et quibus dederunt non sunt iterum ordinandi quod simpliciter proposito obviare videtur. Ex verbis [illegible]

Hec autem quidam ita debere dicunt cum hereticos accepta sacerdotali vel episcopali unctione ab ecclesia recedentes baptizandi quidem dandi ius retineant sed non habere facultatem dandi sacros ordines vel consecrandi dominicum corpus postquam precisi et dampnati sunt ab ecclesia. Et sicut degradatus [illegible] non habet potestatem largiendi sacros ordines facultatem tamen baptizandi non amisit. Quod non augustinus ait [illegible] dicto de hereticis qui non sua culpa sed pravitate sensus sui fidei veritate ac doctrine unitate dimissi sunt. Qui licet clerici sint iure tamen ordinandi et consecrandi quod rite ab eis ordinantur ante manifestam precisionem ecclesia si ad eis apte pervenerint et sua culpa dampnati fuerint, tunc si redierint iterum ordinandi non sunt, et ubique legitur de ordinatis ab hereticis quod prestatis eis ordinibus ministrare valeant vel iterum ordinandi non sunt. Ex hiis accipiendo dicunt ita postquam precisi fuerint et dampnati iudicio ecclesie ius ordinandi et consecrandi eis detractum asserunt ut degradatus vel excommunicatus. Alii non dicunt sacramenta ab hereticis ecclesia precisis secundum formam ecclesie celebrata vera esse et rata, quia recedentes ab ecclesia ius dandi et consecrandi non perdiderunt et qui sic ab hereticis ordinantur cum redierint iterum ordinandi non sunt. Que non ab hereticis [illegible] alii quidem in ecclesia sunt falsa sunt et cassa, et qui a talibus ordinari videntur non minus sed nullos accipiunt et secundum hanc distinctionem varie de hiis loquuntur doctores. Quidam non dicunt eadem sacramenta ab hereticis precisis posse celebrari que a catholicis si ab illis forma ecclesie servetur et ab eis celebrata rata esse.

[illegible]

et iuta quam adse quia no ad effectum sta ee et mania et myth

qui male tractant et i hys qui male suscipiunt | Ideo irrita et falsa

quia quod promittunt et conferre credunt non tribuunt | Damnpnada

etiam dicitur quia illicite dantibus vel accipientibus sunt i ind...

polluta etiam dicitur nec quam adse sed ipsi indignam hereticorum commictit

| Ideo Greg quondam ann vocat excecratas et inoccentes donosy or

dinationes dampnatas no quia ita i se sunt sed quia male dates vel acci

pientes tales facit | sic etiam Jero. Sacrificia eorum panis luctus vocat

nec quam adse sed quam ad effectum Jero sup osee Non mihi nec tradunt

illos hereticos qui i ecclesia ordinati sunt, ei ordinandi et consecrandi

etiam cum seperati fuerint habent | Qui nec in scismate vel heresi positi ab

eis ordinati uncti fuerunt | illo iure cadunt | Ideo quod cum ordinare

volunt nullus potens insigne quam gratiam conferunt **De simonia**

De simoniacis nec quod non est ambigendum quin sint heretici | quin

ante sinam degradacionis et ordinis consecrat **vii de simonia Reperit**

Et licet simoniaci proprie dicantur qui ad instar simonis magi inpreca

bilem gratiam precio conducere volunt | et qui precio sacro pon

recipiunt i modo giezi | gesite vocandi sunt | omnes tamen dantes

et accipientes simoniaci vocantur dicitur | et utrique eadem sententia p

cellunt **de hiis qui a simoniacis ordinantur vii q i** Differt tamen inter eos qui

ordinantur a simoniacis sciente | et eos qui ignorantes | Qui enim sciet

a simoniacis se permiserint consecrari ymo execrari | eorum consecracio om

nino irrita est | Qui nec ordinantur a simoniacis quos tamen ordinant nesci

unt esse simoniacos qui tenent catholicos sunt eorum ordinacio

misericorditer sustinetur **de hiis qui dicunt se emere corporalia non spiritualia persona i q iii**

Si nec aliqui obiciunt se non consecraciones emere sed res que ex

ex consecracione proveniunt pocius decipere probantur **persona i q iii** Nam

qui quis horum alterum vendit sine quo alterum nec habet neutrum vendere de

linquit **distinctio simoniacorum** Simoniace autem heresis tripartita est

distinctio | alii enim simoniace a simoniacis ordinantur | alii simoniace

non a simoniacis, alii non simoniace a simoniacis. Unde Nicolaus papa

Statuimus decreto de simoniacis contra heresim, i. de simoniacis simoniace
et ordinatoribus vel ordinatis, et de simoniacis simoniace non a simo-
niacis, et de simoniacis non simoniace a simoniacis. Simoniaci simoni-
ace ordinati vel ordinatores secundum canones a proprio gradu decidant.
Simoniaci etiam simoniace a non simoniacis ordinati similiter ab officio
removeantur. Simoniacos vero non simoniace a simoniacis ordinatos
misericorditer per manus impositionem propter necessitatem in officio permittimus permanere.
Quod intelligendum est de hiis qui ordinantur a simoniacis ignorantes eos
esse simoniacos. Hos fecit simoniacos non reatus criminis sed ordinatio
simoniaca. **De hiis qui violenter a simoniacis vel hereticis ordinantur.** Similiter etiam dicit
Alexander papa simoniacos omnino dampnandos ac deponendos. Sub-
intelligendum est nisi violenter quis attractus fuerit. De hiis enim et
a quibuslibet hereticis violenter ordinatis dicit Innocentius quod possunt
habere aliquem colorem excusationis si statim discedunt ab eis
et pessimo eorum consortio renunciant. **De etate ordinandorum ita dicitur**

Sacri inquit canones sanxerunt ut subdyaconus **ut Nicolaus papa**
non ordinetur ante xiiii annos, nec dyaconus ante xxv, nec presbiter
ante xxx, etiam si dignus sit adeo ut episcopus eligi possit. Quod nos etiam pari[ter]
nostro firmare iubemus. Item Fabianus: Siquis xxx etatis non impleverit
annos, nullo modo presbiter ordinetur, etiam si valde sit dignus, quia
et ipse dominus xxx annorum baptizatus est et sic cepit docere. **De sacramento
matrimonii, quando institutum et causa [illegible]**

Cum alia sacramenta post peccatum
et propter peccatum exordium sumpserint, matrimonii sacramentum etiam
ante peccatum legitur institutum a domino, non tamen ad remedium sed ad officium.
Refert enim scriptura Genesis i Adam misso sopore atque una de eius
costis sumpta et deinde mulier formata viro, mox ipso intelligente ad
quem usum mulier facta esset, post extasim prophetice dixisse: Hoc
nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea. Propter hoc relinquet ho-
mo patrem et matrem et adherebit uxori sue, et erunt duo in carne una.

Coniugii autem institucio duplex est una ante peccatum *De institucione*

ad officium facta est in paradiso ad generacionem prolis ubi esset thorus im-

maculatus et nupcie honorabiles ex quibus sine ardore conciperet

sine dolore pareret alia post peccatum ad remedium facta extra paradisum

propter illicitum motum devitandum prima ut natura multiplicaretur secunda

ut natura exciperetur et vicium cohiberetur Nam eciam ante peccatum dixit

deus crescite et multiplicamini et post peccatum omnibus pene hominibus

per diluvium consumptis Et ubi ante peccatum institutum fuit coniugium ad

officium post peccatum non ad remedium concessum *Augustinus super genesim libro ...*

... Augustinus testatur dicens quod sanis esset ad officium egrotis

est ad remedium infirmitas enim incontinencie que est in carne peccato

mortua ne cadat in ruinam flagiciorum excipitur honestate nupciarum

Si non peccassent primi homines sine carnis incentivo ac fnore libi-

dinis ipsi ac successores eorum convenirent et sic remunerabile est

opus aliquod bonum sic coitus eorum bonus esset et remunerabilis

quia non est peccatum letalis concupiscencie lex in membris nostris incipit sine

qua carnalis non sit commixtio reprehensibilis est et malus coitus

nisi excusetur per bona coniugii *Utrum preceptum an indulgencia etc*

Prima institucio habuit preceptum secunda indulgenciam *sit coniugium*

Didicimus enim ab apostolo humano generi propter vitandam fornicacionem indul-

tum esse coniugium indulgencia non quia meliora non eligit remedium

habet non premium a qua siquis declinaverit mortis iudicium incurreret

secundum indulgenciam concedit voluntarium est non necessarium alioquin transgressor

esset qui illud non faceret Et sic sane intelligi illud sub precepto dictum

hominibus primis ante peccatum crescite et multiplicamini quo eciam post

peccatum tenebantur usque facta est multiplicacio postquam secundum indul-

genciam matrimonium contractus fuit ita eciam post diluvium quo univer-

sum pene genus humanum deletum est secundum preceptum dictum est filiis noe

crescite et multiplicamini cum multiplicatio non homines secundum indulgenciam contractum

est non secundum imperium *Quibus modis accipitur indulgencia* Indulgencia autem diversis

modis accipitur scilicet pro concessione pro remissione pro permissione et est per-

missio in novo testamento de minoribus bonis et de minoribus malis de minoribus

bonum est coniugium quod non meretur palmam sed est in remedium. De morbis malis
venialibus est coitus qui fit causa incontinencie. Illud vero scilicet coniugium
indulgetur id est conceditur, illud non scilicet coitus talis permittitur id est toleratur et ita
quod non prohibetur. **Quod impar bonum sit, Augustinus in libro de heresibus.** Fuerunt autem non
nulli impares detestantes qui taciani appellati sunt. Hii non impares
dampnant ac pares fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt re-
cipere in numero suo id est coniugio utentem marem vel feminam. Quod autem
res bona sit coniugium, non modo ex eo probatur quod deus legitur coniugium insti-
tuisse inter primos parentes sed etiam quod in chana galilee nupciis interfuit
xpus easque miraculo commendavit aqua in vinum conversa. Qui etiam postea
virum uxorem dimittere prohibuit nisi causa fornicationis. Apostolus etiam
ait: virgo non peccat si nubat. Constat ergo rem bonam esse coniugium ma-
trimonii, alioquin non esset sacramentum. Sacramentum enim sacre rei signum
est. **Cuius rei sacramentum sit coniugium.** Cum ergo sacramentum coniugium sit
et sacre signum est et sacre rei scilicet coniunctionis xpi et ecclesie. Sicut
ait apostolus: Scriptum est inquit relinquet homo patrem et matrem et adherebit uxo-
ri et erunt duo in carne una. Hoc autem magnum est sacramentum. Ego autem
dico in xpo et in ecclesia. Ut enim inter coniuges coniunctio est secundum consensum
animorum et secundum permixtionem corporum, sic ecclesia xpo copulatur voluntate et
natura qua idem vult cum eo et ipse formam assumpsit de natura hominis.
Copulata est ergo sponsa sponso spiritualiter et corporaliter id est caritate ac
nature conformitate. Huius utriusque copule figura est in coniugio. Con-
sensus enim coniugum copulam spiritualem xpi et ecclesie que fit per caritatem
signat, commixtio vero sexuum illam significat que fit per nature conformitatem.

Qualiter intelligendum sit mulier illa non pertinet ad matrimonium in qua non est commixtio sexuum.

Inde est quod quidam doctorum dixerunt illam mulierem non pertinere ad
matrimonium que non experitur carnalem copulam, ut ait Augustinus. Non
dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium cum qua docetur
non fuisse commixtio sexuum. Item leo papa de pactis nuptiarum.

ita a principio est instituta ut preter commixtionem sexuum non habeat typum Christi
et ecclesie sacramentum non dubium est illam mulierem non pertinere ad ma
trimonium in qua docetur non fuisse nuptiale misterium. Alexander libro

Soliloquiis. Item augustinus. Non est perfectum coniugium sine commixtione sexuum.
Hec ergo et similia sufficiencium verborum quis accepit inducitur in errorem
tamen ut dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium
et inter mariam et ioseph non fuisse coniugium vel non fuisse perfectum quod
nephas est sentire illud cum sanctius fuit atque perfectius quanto
a carnali opere immunius. Sed supradicta sunt ea ratione dicta intelligenda
est non quod pertineat mulier illa ad matrimonium in qua non est commix
tio sexuum sed non pertinet ad matrimonium quod perfectam plenamque tenet
figuram coniunctionis Christi et ecclesie. Significat enim illa coniunctionem Christi et ecclesie
que est in caritate sed non illam que est in nature conformitate.
Est ergo et in illo matrimonio typus connectionis Christi et ecclesie sed illius
tantum qua ecclesia Christo caritate unitur non illius qua per susceptionem carnis
capiti membra uniuntur. Non ideo tamen minus sanctum est coniugium quia ut
ait augustinus plus valet in imperiis sanctitas sacramenti quam fecunditas ven
tris. Est etiam coniugium signum spiritualis coniunctionis et dilectionis
animorum qua inter se coniuges uniri debent. Unde apostolus ait viri diligite
uxores vestras ut corpora vestra. Que sunt consideranda in bono coniugii

Post hec animadvertendum est quid sit coniugium et que sit effi
ciens causa coniugii causa propter quam contrahi debeat, et que
sint bona coniugii et quo precedant excusetur coitus carnalis, et que sint
legittime persone ad matrimonium contrahendum. Sunt et alia plura in
matrimonio consideranda que suo competenti loco perstringemus. Quid sit coniugium

Sunt igitur nuptie vel matrimonium viri mulierisque coniunctio mari
talis inter legittimas personas individuam vite consuetudinem retinens.
Ad individuam consuetudinem pertinet quod absque consensu alterius
neuter continentiam profiteri potest vel orationi vacare, et quod inter eos dum
vivunt vinculum coniugale permanet ut aliis copulare non liceat.

et ut in vicem alter alteri exhibeat quod quisque sibi. Hec autem descriptione legittimorum et fidelium tantum in matrimonium includitur. De consensu per quem efficitur coniugium

Efficiens autem causa matrimonii est consensus, non quilibet sed per verba expressus, nec de futuro sed de presenti. Si enim consentiunt in futurum dicentes accipiam te in virum et ego te in uxorem, non est iste consensus efficax matrimonii. Item si consentiant mente et non exprimant verbis vel aliis certis signis, nec talis consensus efficit matrimonium. Si autem verbis explicat quod tamen corde non voluit, si non sit ibi coactio vel dolus, obligatio illa verborum quibus consentiunt dicentes accipio te in virum et ego te in uxorem matrimonium facit. Auctoritatibus probat quod consensus solus faciat matrimonium

Quod autem consensus matrimonium faciat subditis probatur testimoniis. Ait enim Ysidorus: consensus facit matrimonium. Item Nicholaus papa: sufficiat solus secundum leges eorum consensus de quorum coniunctionibus agitur; qui solus si forte in nuptiis defuerit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. Item Iohannes Crisostomus: matrimonium quidem non facit coitus sed voluntas, et ideo non solvit illud separatio corporis. Item Ambrosius: non defloratio virginitatis facit coniugium sed pactio coniugalis facit matrimonium. Extunc ergo coniugium est, etiam si non precessit vel secuta sit copula carnalis. Quando incipiat esse coniugium

Quod enim a prima desponsatione in qua pactio coniugalis fit, vere coniuges sint, eorum testimonia probant. Ait enim Ambrosius in libro de virginibus: Cum initiatur coniugium, coniugii nomen asciscitur; cum iungitur viro coniugium est, non cum viri commixtione cognoscitur. Item Ysidorus: virum appellant a prima desponsationis fide, quamvis adhuc ignoretur inter eos coniugalis concubitus. Item Augustinus in libro "coniugii de bono": coniuges vocat a prima desponsationis fide, quos concubitu non agnoverat nec fuerat cogniturus, nec perierat nec mendaciter manserat coniugis appellatio mihi. Ubi nec fuit nec futura erat illa carnalis commixtio, propter quod fidele coniugium ambo parentes Christi vocari meruerunt, non solum illa mater sed etiam ille.

dis

pt. cum hic coniugium matris eius utrumque mente non carne. Ex his autem ins-
inuatur quod propter quod interdum consensus voluntatis ac maritalis qui
solus coniugium facit veri coniuges sunt sponsus et sponsa *secundum quosdam*

Quidam tamen asserunt verum coniugium non *non est coniugium ante carnalem copulam*
esse contractum ante traductionem et carnalem copulam nec vere coniuges
esse aliquos antequam interveniat coniunctio sponsus sed a prima fide despo-
sationis vir sponsus et mulier sponsa est non coniux. Sponsos autem
et sponsas coniuges frequenter appellari dicunt non quia sunt sed quia futuri
sunt cum iam sponsi mutuum fecerint et secundum hoc verba premissa
auctoritatum intelligenda fore tradunt *quod non videtur* Quod autem
inter sponsum et coniugem plurimum intersit hoc eo asserunt quia licet sponse
ante carnalem copulam inconsulto vel nolente sponso monasterium
eligere quo facto sponso eius licet aliam ducere. Coniugatus vero vel coniuga-
ta nec continentiam nisi eorum consensu servare valet nec mona-
sterium petere nisi uterque continentiam pariter profiteatur. Et ut liceat sponse
monasterium eligere auctoritatibus eorum probatur. *quod sponsa potest monasterium eligere*
Dicit enim Eusebius papa desponsatam puellam non licet parentibus alii viro
tradere tamen licet sibi monasterium eligere. Item Gregorius decretum legalia
desponsatam si Christo voluit nullo penitus consueverit tempore nullatenus
exemplum ponit Refert enim ipse quod Macharius inter Christi heremitas precipuus
celebrato nuptiarum convivio cum vespere thalamum esset ingressurus ex
urbe egrediens transmarina petiit et heremi solitudinem sibi elegit.
Beatus etiam Alexius sic exemplo suo divina gratia vocatus sponsam deseruit
et mundus Christo famulari cepit. His auctoritatibus et exemplis legitur
licet sponsis sine consensu suarum sponsarum et econverso continentiam profiteri.

Hoc autem coniugatis nullatenus licet *coniugati vel coniugata ... continentiam ...*
non enim potest vir melioris vite propositum sumere sine uxoris consensu
et econverso. Unde Gregorius scribens Eusebie patricie. Sunt qui dicunt religionis
gratia coniugia debere solui verum sciendum est quia etsi hoc lex humana
concessit tamen lex divina prohibuit. Si non utrique conveniat continentem vitam
ducere hoc quis audeat accusare. Per enim multos scios nominis ...

sunt coniugibus et prius continentem vitam duxisse. et post ad se ecclesie re-
ligionem migrasse. Si non continentia qua vir appetit mulier non sequitur.
aut qua uxor appetit vir recusat, coniugium dividi non potest. quia potestatem
est mulier potestatem sui corporis non habet sed vir. similiter et vir potestatem sui
corporis non habet sed mulier. Item agathosa latrix presentium questa est nobis
suum contra voluntatem suam in monasterio esse conversum. Quapropter fraterni-
tas tua diligenti inquisitione discutiat ne forte eius voluntate
conversus sit vel ipsa mutare se promiserit, et si hoc tua diligentia reppe-
rerit illum in monasterio permanere provideat, et hanc sicut promisit mutare
compellat. Si non et nihil horum est nec quidem fornicationis crimen
propter quod licet uxorem dimittere predictam mulierem commisisse cognoverit ne
illius conversio uxoris relicte in seculo fieri possit perditionis occasio. volumus
ut maritum suum illi etiam si iam tonsuratus est reddere debeas, omni excu-
satione cessante. quia nisi fornicationis causa virum uxorem di-
mittere nulla ratio concedit, postquam enim copulatione coniugii viri
et mulieris unum corpus efficitur non potest ex parte converti et ex parte manere
in seculo. Item xviii sinodo. Item xviii sinodo. Si quis coniugatus contra
ad monasterium venit non est recipiendus nisi prius a coniuge castimo-
niam profitente fuerit absolutus. Tales ergo viri sine culpa
sequuntur opus electo seculo si hinc cum pari voluntate castitatis con-
sensum. Item si vir et uxor divertere pro sola religiosa vita inter se consense-
rint nullatenus sine conscientia episcopi fiat ut ab eo singulariter proviso
constituantur loco. Nam uxore nolente vel altero illorum etiam pro tale
matrimonium non solvitur. Item dicitur si abstinet sine uxoris
voluntate tribuens ei fornicandi licentiam. et peccatum illius tue impu-
tabitur abstinentie. Item Nicholaus papa scripsit nobis tuberga regina
regnum se velle dignitate vel copula coniugii et sola intra privata
esse contempta degere decernere, cui scripsimus non hoc aliter fieri posse nisi
eandem vitam vir eius Lotharius elegit. Ex his patet quod

coniugali sine eius consensu continentiam confiteri vel habitum religionis sumere non valet, et si fecerit revocari debet. Sponsi vero possunt sine earum consensu monasterium eligere. Unde videtur ut sponsus et sponsam coniuges non esse. Ideoque asserunt a prima fide desponsationis coniuges appellari non respectu, sed spe futurorum, quia post fidem quam pro desponsatione sibi invicem debent, postea efficiuntur coniuges. Premissas etiam auctoritates quibus asseritur quod consensus matrimonium facit, ita intelligi volunt ut consensus vel pactio coniugalis non ante coitum faciat matrimonium sed in coitu. Sicut enim defloratio virginitatis non facit matrimonium nisi precedat pactio coniugalis, ita nec pactio coniugalis antequam assit copula carnalis. Pactione ergo coniugali sponsi et sponse sunt ante coitum, in coitu vero efficiuntur coniuges. Fiunt enim pactione coniugali, ut quibusdam placet, sponsa, et coitu fiat coniux. Responsio ad dicta cum determinatione. His autem ita respondemus: est aliqua desponsatio ubi est compromissio viri et mulieris de futuro matrimonio, non est autem ubi consensus de presenti, et est desponsatio habens consensum de presenti, id est pactionem coniugalem que sola facit coniugium. In illa ergo desponsatione ubi est pollicitatio contrahendi matrimonium sponsi tantum et sponse sunt et non coniuges, et talibus sponsis licet preter eorum consensum continentiam profiteri et monasterium eligere. In ea vero desponsatione ubi est consensus de presenti coniugium contrahitur et ab illius desponsationis prima fide veri coniuges appellantur. Et hanc differentiam desponsationis, de sponsis varie loquuntur doctores. Quando accipitur sponsa in sacris capitulis.

Aliquando enim sponsi vocantur qui tantum sunt desponsati ubi fuit pactio coniugalis de presenti, et ille vere coniuges sunt. Unde Gregorius: Siquis uxorem desponsaverit vel subarraverit, quamvis postmodum preveniente die mortis eius nequiverit eam ducere in uxorem, tamen nulli de consanguinitate eius liceat eam accipere coniugio. Et in concilio [illegible] anno [illegible]. Item Iulius papa: Siquis desponsaverit uxorem vel subarraverit vel preveniente die mortis vel intervenientibus quibusdam causis eam non cognoverit

nec fiat eius nec ullus de consanguinitate eius eandem tollat in uxorem

illo inquam [illegible] Adriano imperatori ob quendam comitem nepotem suum

Item [illegible] qui desponsatam proximi sui puellam ceperit sponsa duorum virorum

in coniugem anathema sit ipse et omnes consentientes ei. quia secundum legem

dei mori decernuntur. Nam divine legis est eius sponsas appellare con

iuges ut in [illegible] accipe mariam coniugem tuam et in deuteronomio si quis alienam

sponsam in agro vel quolibet loco oppresserit vel adduxerit in domum suam mo

riatur quia uxorem proximi sui violavit. Non quod iam uxor erat sed

apud quam uxor fieri debebat. Ex his colligitur desponsate quedam coniuges

sunt ante coniunctionem sexuum. Sed forte illud monet [illegible] capituli

dicit non quod iam uxor esset sed que uxor fieri debebat quod non ita debet

intelligi quod uxor non fuit ex quo pacto coniugalis intercessit. sed quod

non dum traducta fuit nec res [illegible] intercessit. sic ut ibi in coniuga

lis. Et alibi accipe [illegible] in hiis aliis capitulis sponsa. Contra [illegible] spon

sa que pro viro desponsata est ubi non intercessit consensus [illegible]

sed sponsio fuit secundum quem modum illud decretum intelligi potest. Si quis

sponsam filii oppresserit et post filius eius duxerit eam pater postea non

habeat uxorem nec mulier virum filius qui fuerunt patris [illegible]

alia dicat si coniunx illa fuisset quod utique foret si in sponsalibus pac

tio coniugalis intercessisset non permittitur sponsus aliam ducere. Sed hiis

aut pena non nubendi rigore infligitur ut alibi tractatur. Item [illegible]

eum qui desponsavit uxorem [illegible] tradita converso non poterit [illegible]

clanculo sed eius corrupit et grandium reddidit decretum est ut coniunx

inpta non potuit esse legittimo viro desponsata tamen fuit sed hec non possit

sed in mechus in mechia fornicationis vindicta sustineat licentia non eis

coniugia non negetur. De illa desponsatione hoc intelligi debet

ubi non fuit consensus coniugalis [illegible] alioquin non liceret eis alia

sortiri coniugia. secundum hoc etiam illud debet intelligi statutum est

a sacro conventu. Ut si quis sponsam alterius rapuit publica penitentia mulctetur et sine spe coniugii maneat, et si ipsa eidem crimini consenciens non fuit nubendi ei licentia alii non negetur. Apparet hanc fuisse desponsatam sine pactione coniugali de presenti, videlicet non fuisse coniugem, cum vivente sponso alii nubendi licentia non negatur. Sunt etiam quedam nuptialia pacta de futuro ex quibus sponsi et sponse vocantur, non tamen coniuges fiunt. Et est quedam pactio coniugalis de presenti qua sponsus et sponsa coniuges fiunt, et utraque pactio desponsatio vel sponsalia nuncupantur. Pre ceteris dicuntur sponsalia quedam sollempnia pacta nuptialia. Quare non mox traduntur sponse. Vempnalibus pactis ubi tamen est sponsio futuri, aut cum aliquid institutum est ut iam pacte sponse non statim tradantur, ne vilem habeat maritus datam quam suspiraverit sponsus dilatam. Utrum sponsa sit vidua mortuo sponso.

Ad est sciendum quod illa sponsa que tamen de futuro est pacta mortuo sponso non remanet vidua, quia non fuerat vir eius; unde postquam eam duxit ad sacros ordines consecrandus non prohibetur, quia non duxit viduam. Vidue enim maritus esse post bigamum sacerdos fieri prohibetur. Sed tamen copula illa arcetur a sacris ordinibus. Sed cum hoc intelligendum est quod ait Pelagius papa de illo qui mortuo sponso eius sponsam ducit in uxorem: nichil est inquit contra adhuc articulum retinet quod ei obviet de canonicis institutis quo minus ad sacros ordines promoveri valeat. Si vero talis sponsa fuisset in qua et sponsi eius consensus de presenti intercessisset, eo mortuo vidua permansisset, et copulatus in coniugio ulterius ad sacros ordines non accederet qui viduam duxit. Non est enim ambigendum quin solus de presenti consensus coniugium efficiat et eciam veri coniuges appellentur. Idem post talem consensum si quis alii se copulaverit, eciam si carnis commixtio illic sequatur, ad priorem copula revocandus est. Si consensus de futuro cum iuramento fiat.

Hic queri debet utrum consensus de futuro addito etiam iuramento coniugium efficiat, ut si quis promittet vel etiam iuret aliquam se ipsam ad tempus ad placitum illam ducturum, et illa

[illegible]

promittat vel iuret se illi nupturam, nunquam talis sponsio eos coniuges facit. Si iuramento posito alii vel utriusque ad alienam copulam transit, nunquam ob sponsionem iuramento sublimatam fidei federationis pactum scinditur, consideratur quia longe est aliud promittere et aliud facere. qui promittit nondum facit. Qui ergo promittit se in uxorem ducturum aliquam, nondum eam ducit in uxorem, et que spondet se nupturam, nondum nupsit. Quod ergo coniuges appellari possunt qui nondum contraxerunt sed in futurum se contracturos iurando promittunt. Item si extra iuramenta ad futurum promittunt mox efficiuntur coniuges cum iurare in futuro esse facturos quod in presenti efficiuntur. Item si ex presenti iurant mox efficiuntur coniuges tunc. Hanc rem efficiunt quam iurant se facturos, ideo dico quia coniugium tunc non fuit sed futurum promittitur. Si uero ille post uxorem duxit et illa marito nupsit, coniugium utriusque fuit et non potest dissolui. Prudenter igitur mendacium vel periurium primum est corrigendum sed coniugium sequens non est dissoluendum. Non autem sic est quod iuramentum coniugii presentis consensus attestatione firmatur quia post talem consensum si quis alii se copulauerit etiam si prolem peruenit, irrita debet fieri et ad priorem copulam reuocari. C. xxvii q. ii. ob [illegible]

Promisse autem sunt. uidetur obuiare illud [illegible] quod leges tradunt. Si quis tactis diuinis scripturis iurauerit mulieri se eam legitimam uxorem habiturum vel si in oratorio tale sacramentum dederit sit illi legitima uxor quamuis nulla dos nulla alia scriptura interposita sit. Solutio. Sed hic ostenditur quando fiat vel esse debeat. Nunquam tunc fiat. Non enim per illud iuramentum tunc fit uxor sed fieri debet quia iuramentum est. Potest etiam de illo iuramento hoc dici intelligi ubi de presenti consensum at se uxorem suscipit. Illi etiam sunt qui dicunt est solum consensu facere coniugium viz obuiare [illegible] aut fabulari legitima non fit coniugium, ut absque hoc quod sine feminam videntur quo ducere et a quibus custoditur uxor petatur et tradatur sponsetur et legibus dotetur.

[illegible]

et a sacerdote ut est mos benedicatur et a paranimphis custodiatur / ac sollempniter accipiatur. Item ita legittima esse coniubia aliter non presumpta non coniugia sed adulteria vel fornicationes sunt / nisi voluntas propria suffragata fuerit et vota succurrerint legittima. Hoc autem non ita intelligendum est tamquam sine eiusmodi non possit esse legittimum coniugium / Sed quia sine illis non habet decorem et honestatem debitam quibus eius sacramenti celebracione sicut de aliis quedam sunt precedencia ad substantiam sacramenti / ut consensus utriusque qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium / Quedam vero precedencia ad decorem et sollempnitatem sacramenti ut parentum tradicio sacerdotum benedictio et huiusmodi sine quibus legittime fit coniugium quantum ad virtutem non quantum ad honestatem sacramenti. Sine hiis ergo non quasi legittimi coniuges sed quasi adulteri vel fornicatores conveniunt / ut illi qui clanculo nubunt / utique fornicatores essent / nisi eis suffragaretur voluntas verbis expressa utriusque / que legittimum matrimonium facit in occulto. Ita et consensus occultus utriusque probabatur expressus coniugium facit. Licet non sit ibi honestus contractus sed matrimonium non facit consensus qui de occulto fuit. Si eorum alter alterum dimiserit non cogitur iudicio ecclesie reddere et remanere cum coniuge quia non probari testibus contractus qui in occulto sibi consenserint eundem est factus. Quod si ipsi qui in occulto sibi consenserint eundem consensum voluntarie in manifesto prestiterint tunc utrique voluntas propria suffragatur et legittima vota succurrerint ad sanciendum coniugium quod prius occulte fuerat contractum / voluntas ergo utriusque expressa in occulto ad hoc suffragatur ut fiat coniugium / manifeste vero expressa suffragatur ut firmetur et roboretur / ac liberum fiat ecclesie de hoc iudicare si opus fuerit. Deinde queritur cuius consensus [illegible] an de carnali copula an de cohabitacione

Post hec queritur cuius consensus utriusque faciat matrimonium cuius rei consensus sit ille an carnalis copule / an cohabitacionis / an utriusque / Si cohabitacionis consensus matrimonium faciat / tunc frater cum sorore / pater cum filia potest contrahere matrimonium. Si in carnalis copule / tunc inter Mariam

et ioseph non fuit coniugium / possidebat cum maria in virginitate permane(re) nisi deus aliter fieri iuberet / sed per ut angelo dixisse / quo fiet istud quoniam virum non cognosco .i. me non cogniturum proposui / Neque enim quia tunc virum non cognoscebat / necesse erat inquiri / quo posset habere filium / sed quia nunquam se cogniturum proposuerat / dicit enim beda / quod virginitatem manere proposuerat. Si ergo contrarium proposuit post consensum in carnalem copula(m) vivere fuerit voti rea mente / et si non opere violati / Dicimus ergo quod consensus cohabitationis vel carnalis copule non facit coniugium / sed consensus coniugalis societatis verbis de presenti expressus / ut cum vir dicit Ego te accipio in meam non dominam non ancillam sed coniugem / quia enim non ancilla vel domina datur / ideo nec de summo nec de imo principio formata est mulier / sed de latere viri ob coniugalem societatem / Si de summo fieret in despotice videretur ad dominationem creata. Si non de imo ut de pedibus videretur ad servitutem subicienda / sed quia nec in dominam nec in ancillam assumitur / facta est est de medio .i. de latere / quia ad coniugalem societatem assumitur / Cum igitur sic convenitur / ut dicat accipio te in meam coniugem / et dicat mulier accipio te in meum virum / his verbis vel aliis idem significantibus exprimitur consensus non copule carnalis vel cohabitationis corporalis / sed coniugalis societatis / Et quia oportet eos cohabitare / nisi forte causa religionis pro voto corporali separentur / vel ad tempus / vel usque in finem. Capitulum xciii

Oportet autem consensum coniugalem de consensu coniugali liberum esse a coactione / Coactus enim consensus qui non consensus appellari debet / coniugium non facit / sicut testatur urbanus papa scribens sancio regi aragonum inter verba / De neptis tue coniugio quam te cuidam militi dedisse retulisti instante articulo subsidii pol licitatione firmasti / sic ea tunc dictante / decrevimus / ut si illa virum illum in dominum omnino renuit et in eadem voluntatis auctoritate persistit ut viro illi se prorsus deneget nequaquam eam invitam

ac venitrem eiusdem viri cuius coniugio copulari De filia [illegible]

precepit. Item si verum esse constiterit quod nobis legati ordinum principes retulerunt, scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam flente [illegible] venientem [illegible] desponsavit, quum legum canonum auctoritas talia sponsalia non approbat nec fratribus leges et canones minus videat dum ita sinamus temporarius ut si princeps cum assensu filie id quod inceptum est perficere voluerit gaudeamus. Sin autem legatus in utrasque partes audiat et si nichil fuit expressum [illegible] quod amplius impediat, ab ipso ordine sacramentum quo constent, hec que dicta sunt accipi ac et nos canonum ac legum scripta sequentes de cetero non prohibemus quin alii nubat si noluerit predicta eius filia tum in domino nubat. Ex his apparet coniugium fieri inter consentientes spontaneos non inter renitentes et invitos. Verum tamen si inviti coacti coniuncti sunt, si postea aliquo temporis spatio sine contradictione et querimonia cohabitaverint, facultate discedendi vel reclamandi habita consentire videntur. Consensus ille consequens supplet quod precedens coactio tollit. Unde Penthecostes

Consentire autem probatur qui evidenter non contradicit. Item aliud in sponsalibus [illegible] exigendus est quorum in impuberibus desponsare intelliguntur, si filia patri consentire, si evidenter dissentiat. [illegible] sponsalia sunt nuptie quod sunt contrahenda et ideo sicut in impuberibus ita et in sponsa libus familias filia consentire oportet, que si patris voluntati non repugnat consentire videtur. De errore [illegible]

Non solum coactio impedit vel excludit consensum sed etiam error. Non autem omnis error consensum impedit. Est enim error alius persone, alius fortune, alius conditionis, alius qualitatis. Error persone quando hic putatur esse ille homo et est alius. Error fortune quando putatur esse dives qui pauper est vel econverso. Error conditionis quando putatur esse liber qui servus est. Error qualitatis quando putatur esse bonus

qui malus est vel econtra. Error fortune et qualitatis coniugii consensum non excludit. Error vero conditionis coniugalem consensum evacuat, de qua conditione postmodum tractabimus. Error quoque persone consensum coniugalem non admittit, ut si quis feminam nobilem in coniugem petat et postea alia ignobilis tradatur ei, non est inter eos coniugium, quia non consensit in istam sed in aliam. Ut si quis promittat mihi se venditurum aurum et pannum offerret in auricalcum, certe me deciperet. Numquid diceretur consensisse in auricalcum? Numquam volui emere auricalcum, nec ego in illud consensi, quia consensus non nisi voluntatis est. Sicut ergo error materie excludit consensum, ita et in coniugio error persone. Sed obicitur de Iacob qui pro Rachel VII annis servivit et supposita est ei Lya. Nunc error persone excludit coniugium, cum non in eam sed in Rachel consensit. Sed quod ibi factum est in misterio gestum non exemplum traditur. Ibi tamen etsi non precessit, secutus est consensus, nec nullo concubitu qui consensum precessit fornicarius iudicatur, cum ille maritali affectu eam cognovit et illa uxorio affectu debitum persolvit, petens lege primogenitarum et patris imperiis se illi viro copulatam. Excusatur ergo, quia dei consilio in misterio ita actum est. Hodie ergo excusaretur ille cuius misterio uxoris soror lectulum eius ingressa se subiceret, que tamen sine spe coniugii preterito mane teneretur. Ille tamen qui cognovit eam pro uxore excusatur quod persone peccat. Si enim diabolus transfigurans se in angelum lucis creditur bonus, non est error periculosus. Cum autem vir ille illam ignoravit, non consensisse explicite ostenditur. Si quis hereticus nomine Augustini vel Ambrosii alicui catholico se offerret eumque ad sue fidei imitationem provocaret, si ille assentiret, in eius fidei sententiam diceretur consensisse non in hereticum sed in integritatem fidei quam ille hereticus se mentiebatur habere. Error fortune consensum non excludit. Cum enim liberi pauperi

putans illam esse claustam non potest irritare propter condicionem coniugis errantis nec error qualitatis ut si quis ducat in uxorem meretricem vel corruptam quam putat esse castam vel virginem non potest eam dimittere.

Premissis aliquid addendum est de modo illius assensus qui inter Mariam et Ioseph intercessit. Sane credi potest **De coniugio Marie et Joseph**

non solum Mariam sed etiam Ioseph apud se disposuisse virginitatem servare nisi aliter deus iuberet. Consensisse in coniugalem societatem ut utrique de alto revelante spiritu intelligeret quod virginitatem servare vellet nisi deus aliter inspirare vellet sed illam voluntatem verbis non expresserat. Postea non expresserunt et in virginitate permanserunt. Consensit ergo Maria in maritalem societatem sed non in carnalem copulam nisi de eadem deus specialiter preciperet. Cum ergo ipsa in maritalem consensit copulam quia virginitatem servare volebat et ideo non aliter consensisset in coniugalem societatem nisi familiare dei consilium habuisset. De qua Augustinus ait sic: Beata Maria proposuit se servaturam votum virginitatis in corde sed ipsum votum non expressit in ore. Subiecit se divine dispositioni proposuit se perseveraturam virginem nisi deus aliter ei revelaret. Committens ergo virginitatem suam divine dispositioni consensit in carnalem copulam non illam appetendo sed divine inspirationi in utroque obediendo. Postea non simul ore labiis expresserunt uterque in virginitate permansit.

Inter quos ut ait Augustinus perfectum fuit coniugium perfectum quid non in [illegible] sed in castitate. Vera enim sunt coniugia pari voto continentie ut Augustinus ait. De pari consensu vovent ambo perseverantiam reddendi debiti aequo proposito si lapsus est ille tu saltem persevera. Nonne quia temperabatis a commixtione carnali ideo maritus non esse destitistis ymmo non tanto sanctius coniuges manebatis quanto sanctiora concorditer placita servabatis. Perfectum fuit ergo Marie et Ioseph coniugium in sanctitate. Perfectum fuit etiam secundum triplex bonum coniugii fidem scilicet prolem et sacramentum ~~dicunt enim importare bonum ut ait Augustinus~~

impletum est in illis parentibus Christi scilicet fides proles sacramentum. Prolem
cognoscimus ipsum dominum. Fidem quia nullum adulterium. Sacramentum quia nullum
divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit quia in carne peccati
fieri non poterat sine pudenda concupiscentia carnis que accidit ex peccato
sine qua concipi voluit qui sine peccato futurus erat. Et licet non
intercessit coniugalis concubitus coniuges tamen vere fuerunt mente non car-
ne sicut parentes quamvis ambo dicant propositum fieri coniugium per carna-
lem copulam. Nomine inquit matrimonio quando intelligitur spiritualis
qua confirmat perficit coniunctio corporalis. Sed intelligendum
est coniugium perfici commixtione carnali non quantum ad veritatem vel sanc-
titatem coniugii sed quantum ad significationem quia perfectius unionem Christi et
ecclesie tunc significat. Expositio que sit efficiens causa matrimonii
consequens est ostendere ob quam causam soleat vel debeat contrahi
matrimonium. Est igitur finalis causa contrahendi matrimonii principalis
procreatio prolis. Propter hoc enim instituit deus coniugium inter primos parentes
quibus dixit crescite et multiplicamini etc. Secunda est post peccatum Ade
vitatio fornicationis. Unde apostolus propter fornicationem unusquisque habeat
suam uxorem et unaqueque habeat virum suum. Sunt et alie cause honeste
ut inimicorum reconciliatio, pacis redintegratio. Sunt etiam alie cause
minus honeste propter quas aliquando contrahitur ut viri mulierisve pulchritudo
que animos amore inflammatos sepe impellit inire coniugium ut valeant
suum explere desiderium. Questus quoque et divitiarum possessio frequenter
sunt causa coniugii et alia multa que cuique diligentiam adhibenti fa-
cile est discernere. Nec est assentiendum illis qui dicunt non esse
coniugium quod propter has causas minus honestas contrahitur. Constat enim
permissive coniugium fieri quod cum consensu verbis de presenti expresso quamvis
amor adulterinus attraxerit cuius rei documentum prestat Iacob qui Rachel

decoram facie et venusto aspectu amavit eamque dilexit ut serviret pro ea Rachel vii annis. In Deuteronomio etiam legitur: Si videris in medio captivorum mulierem pulchram et adamaveris eam volueris que habere uxorem introduces eam in domum tuam etc. **Quomodo sine coniunctione carnali sit sacramentum**

Et hec sine bono carnali contrahatur coniugium quod species consensus movet animarum coniugium tamen bonum est quia inter nulla vel in raro ... alium

sacramentum non continuat. **H**abuit autem coniugium Marie et Ioseph alias causas spirituales scilicet ut virgo solacio viri sustentaretur et ut diabolo partus celaretur ut Ioseph esset testis castitatis defendens eam ab infamia suspicionis ne ut adultera deprehenderetur. **De tribus bonis coniugii**

Post hec de bonis coniugii que sunt et qualiter coniugium excusent dicendum est. Tria sunt principalia bona coniugii unde Augustinus: Nuptiale bonum triplex est scilicet fides proles sacramentum. In fide attenditur ne post vinculum coniugale cum alio vel alia coeat. In prole ut amanter suscipiatur religiose educetur. In sacramento ut coniugium non separetur et dimissus vel dimissa nec causa prolis alii coniungatur.

Separatio autem gemina est corporalis scilicet et sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicationis vel communi consensu causa religionis sive ad tempus sive usque ad finem vite. Sacramentaliter vero separari nequeunt dum vivunt si legitime persone sunt. Manet enim vinculum inter eos coniugale etiam si aliis a se discedentes adheserint. Unde Augustinus: Usque adeo manent inter viventes semel inita iura nuptiarum ut potius sint inter se coniuges etiam separati quam cum aliis quibus adheserint. Item manet inter viventes quoddam coniugale vinculum quod nec separatio nec cum alio copulatio possit auferre sicut apostata anima velut de coniugio Christi recedens etiam fide perdita sacramentum fidei non amittit quod lavacro regenerationis accepit. Redderetur enim reddenti si amisisset discedens, habet autem hoc qui recessit ad cumulum supplicii non ad meritum premii. Item Augustinus in eodem: Quibus placuit ex consensu ab usu carnalis concupiscentie imperpetuum continere absit ut

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Pars [illegible]

[illegible] debemus gingiuas [illegible] actionis gingiuarum [illegible]

[illegible]

[illegible] formant / quia tamen gingiue non sunt [illegible] gingiue [illegible] vnculis ungule / ita ut mediante [illegible] duracione cum formante adhuc vnculis ungule non solum [illegible]

De [illegible] gingiuarum

[illegible] gingiue [illegible] cum libidinis [illegible]

[illegible]

[illegible]

vinculum coniugale inter eos impeditur / immo firmius erit quo magis ea parta
secum gerunt / quia amplius concordius sibi sunt non voluntarib(us) affec-
tibus cohorret. Et attende quod tertium bonum coniugii dicitur sacramentum / non
quia sit ipsum coniugium sed quia eiusdem rei sacre signum s. spiritualis
et inseparabilis coniunctionis Christi et ecclesie. Quod hec tria non assunt omni coniugio
Et est sciendum ab aliquibus contrahi coniugium quibus hec tria
tria bona non conveniunt / deest enim fides ubi vir cum alia / vel mulier
cum alio coit / hec ergo bonum ita coniugio adheret ut quo eo si assit cum
plus commendetur coniugium. Si non assit / non tamen adnichiletur. Nunc enim adul-
terium est non ideo coniux non est / immo si coniux non esset adulterium non foret
quod tamen sit / culpa committitur sacramentum non non cessat. Bonum quoque prolis
non omnibus adest coniugibus / Quidam enim pari voto continentiam servant
aliqui pertinaci defectu vel alterius rei causa generare non valent / nec
omnes illi eadem qui prolem recipiunt bonum prolis habent / Ita bonum prolis
dicitur non ipsa proles / vel prolis spes / que ad religionem non refertur / immo
ad hereditaria successionem / ut tamen heredes terrene possessionis habere desi-
derat sed spes ac desiderium quo proles ad hanc generatur / ut in religione infor-
metur. Multi ergo prolem habent qui tamen bono prolis carent / nec ideo tamen
coniugium esse desinit / Sacramentum non ita inseparabiliter coniugio heret
legitimarum personarum ut sine illo coniugium esse non videatur / quia semper
manet inter viventes vinculum coniugale / ut etiam interveniente divorcio
fornicationis causa coniugalis vinculi firmitas non solvatur / Ubi non
non inter legitimas personas contrahitur coniugium / non adest illud bonum quod dicitur
sacramentum / quia sit solum talium copula / de quibus post dicetur. Quod
non coniugium sit inter eos qui coniugali affectu non tamen causa prolis sed quod
explende libidinis conveniunt / nec fornicarii sed coniuges appellantur / Unde
Augustinus in quodam libro De bono coniugali / Solet queri cum
masculus et femina / nec ille maritus / nec illa uxor alterius / prolem...

[illegible]

Dis.

[illegible]

non filiorum procreandorum, sed incontinentie solius concubitus causa sibi inuicem
copulantur ea fide media ut nec ille cum altera nec illa cum altero faciat
utrum nuptie sint uocande. Et potest fortasse non absurde hoc appellari connubium
quibus si usque ad mortem alicuius eorum id inter eos placuit, et prolis
generationem quamuis non ea causa coniuncti sunt non tamen uitauerint, ut uel
nollent sibi nasci filios uel etiam opere malo aliquo agant
ne nascantur. Ceterum si uel utrumque uel unum horum desit non inuenio
quomodo has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi adhibuerit ad
tempus donec aliquam dignam uel honoribus uel suis facultatibus
inueniat quam comparem ducat, animo ipso adulter est nec cum illa quam
cupit inuenire, sed cum ista cum qua sic cubat ut cum ea non habeat maritale
consortium. Item. Coniuges dicuntur qui solius concubitus causa conue-
niunt. Si tamen prolem quamuis aliquo dolo malo non uitant. **De his qui pro-**

Qui non uenena sterilitatis procurant non tamen coniuges **curant uenena**
sed fornicarii sunt. Unde Aug. Aliquando eo usque peruenit hec libidinosa
crudelitas uel libido crudelis ut etiam uenena sterilitatis procuret, et
si nichil ualuerit conceptos fetus aliquo modo intra uiscera extinguat
uel fundat, uolendo suam prolem prius interire quam uiuere, aut si in utero
iam uiuebat occidi antequam nasci. Prorsus si ambo tales sunt coniuges
non sunt, et si ab initio tales fuerunt non sibi per connubium sed per stuprum
potius conuenerunt. Si autem non ambo tales sunt, audeo dicere aut illa
quodammodo est meretrix mariti aut ille adulter uxoris. **Qui sit homicida qui**
procurat abortiuum

Hic queri solet de his qui abortiuum procurant, an iudicentur homicide
uel non. Tunc puerperium ad homicidium pertinet quod formatum est et
animam habet. Unde Aug. super Exodum. Quod uero de informe
aut puerperio, ubi non est anima, uiua lex ad homicidium pertinere
noluit. Item Aug. Si informe puerperium fuerit non habet
idcirco mulctatur pecunia, non redditur anima pro anima. Si iam formato
corpori anima datur non in conceptu corporis nascitur cum semine deriuata na-

[illegible]

[illegible]

si eo semine exit, et anima coniuncta fuerit, tunc etiam multe anime cottidie perirent, cum semen fluxum non proficit nativitati. Prius oportet domum compaginari et sic habitatorem induci. Cum ergo huiusmodi corpora compacta non fuerint, ubi erit anima. Item secundus. Si enim ... letum ... meta confecta suis ymaginibus membra susceperint. Ex hiis apparet homicidas esse qui abortum procurant cum formatum est et animatum.

precipuo de sponsatione coitu ...

Item ... tria bona aliquo coniugio simul concurrunt ad possessionem coitus carnalis valet qui cum nulla fide thori causa prolis coniuges conveniunt. Sic possessio coitus ut culpa non habeat. Et ubi deficit bono prolis fide tamen servata conveniunt causa incontinentie, non sic possunt ut non habeat culpam sed venialem. Unde augustinus. Coniugalis concubitus generande gratia non habet culpam; concupiscentie vero satisfaciendo, sed cum coniuge propter thori fidem, venialem habet culpam. Item hoc quod coniugati victi concupiscentia utuntur invicem ultra necessitatem procreandi liberos, ponam ex hiis pro quibus cottidie dicimus: dimitte nobis debita nostra. Ubi autem hec bona desunt, fides et proles, non videtur coitus defendi a crimine. Unde Ieronimus ... Sexti pitagorei legitur: Omnis ardentior amator proprie uxoris adulter est. Item secundus. Sapiens iudicio amat coniugem non affectu, non regnat eo impetus voluptatis nec precipitatur ad coitum. Nichil est fedius quam uxorem amare quasi adulteram. Qui dicunt se causa ... uxoribus iungi, imitentur saltem pecudes, et postquam venter uxoris intumuerit non perdant filios, nec amatores se uxoribus exhibeant sed maritos. Item in matrimonio opera liberorum concessa sunt; voluptates autem que de meretricum amplexibus capiuntur in uxore dampnantur.

De indulgentia apostoli que sit accipienda.

Sed et si concubitus qui fit causa prolis culpa caret, quod apostolus per indulgentiam permittit. Ita enim ait: Hoc autem dico secundum indulgentiam. Cum enim prestat veniam nisi culpe? Ad hoc etiam quidam probare volunt

[illegible]

Obiciunt ... [illegible]

Secundum forte obiciunt ... [illegible]

impacatum esse peccatum secundum ut supradictum est indulgentia alia est concessionis
alia permissionis. Exerat apostolus de tempore et de carnali coitu et ad
utrumque retulit illud hoc autem dico secundum indulgentiam. Indulget enim imp-
tie secundum concessionem et concubitus impacales qui fit tantum causa
prolis. Concubitus vero qui est propter incontinentiam gratia obviandi [illegible]
indulget secundum permissionem quia ibi aliqua culpa est sed levis. Ideoque
non iubet nec concedit sed permittit quia non est laudabilis sed venialis.
Ad hoc Augustinus sic ait forte aliquis dicet si venia concessit apostolus ergo peccatum
sunt impie. Cui enim venia nisi peccato conceditur plane quod necessitati per-
misit secundum veniam audeo dicere peccatum esse veniam minusque concedens apostolus
concubitum attendit coniugatorum ubi est incontinentie malum.

In incontinentie malum est quod vir coniugii [illegible] more eorum ultra necessitatem
tutem procreandi liberos sed et ibi est impacatum bonum non enim quia inconti-
nentia malum est ideo coniugium ubi est concubitus propter generationis necessitatem
non est bonum. Non propter illud malum culpabile est hoc bonum sed illud ma-
lum fit veniale propter bonum impacale quod non reprehendit apostolus sed malum
incontinentie. Idem concubitus qui non fit causa prolis impie non
cogunt fieri nisi reddendo debitum sed impetrat ignosci si tamen non ita
fit nimius ut impediat ipsa que orari debet nec immutet in eum usum
qui est contra naturam. Concubitus enim nullius causa gratia inculpabilis
solusque est impacabilis. Ille qui ultra naturam procedit non rationi
sed libidini obsequitur et hunc non coniugem sed reddere coniugi ne fornicetur
ad coniugem pertinet. Si vero ambo tale concupiscentie subiciuntur rem faciunt que
non est impacatum. Cuius delicti non sunt impie hortatores sed deprecatores
decus quod coniugale est castitas procreandi et reddendi carnalis de-
biti fides. Hoc est opus impacatum quod ab omni peccato defendit apostolus dicens
non peccat virgo si nupserit. Cum ergo culpabilis non sit gratia intentio-
ne concubitus qui usque impius imputandus est quod sed venia con-
cedit apostolus nisi quod coniuges debitum carnis exposcerent non [illegible]

voluntate sed libidinis voluptate, que tamen voluptas non quia preit imperans caret culpam, sed quia preit imperans accipit veniam. Immoderata eius ergo progressio secundum veniam conceditur. Quomodo autem laudabiles sunt nuptie, quia etiam illud quod non pertinet ad se ignosci faciunt propter se. Non enim iste concubitus quo sunt concupiscentie agitur ut impleatur fetus quem postulant nuptie. Duo ergo in genere suo nuptie bone sunt, quia fidem thori servant, et prolis suscipiende causa utriusque sexum commiscent, et impietatem separationis horrent. Sunt tamen coniugia, nec coniux infidelis obesse potest, sed potius fidelis prodest infideli, ut apostolus docet. Et per hoc ostenditur quod coniuges qui causa prolis tantum conveniunt, vel qui coniugibus reddunt debitum, defendit apostolus coniugii bonum sed impetrale. Si enim absque peccato non posset fieri concubitus coniugalis, non precepisset deus post diluvium eos copulari dicens: Crescite et multiplicamini, cum iam sine carnali concupiscentia non possent commisceri. **Quod omnis delectatio carnalis peccatum est.** Sed forte aliquis dicet omnem carnis concupiscentiam et delectationem que est in coitu mala esse et peccatum, quia ex peccato est et non ordinata. Et nos dicimus illam concupiscentiam mala esse, quia foeda est et pena peccati, sed non semper peccatum esse. Sepe enim delectatur vir sanctus secundum carnem in aliqua re, ut requiescendo post laborem, edendo post esuriem, nec tamen talis delectatio est peccatum nisi sit immoderata. Sic et delectatio que est in coitu coniugali cum assunt illa tria bona ab apostolo defenditur. **Quod aliter videtur dicere.** Videtur tamen aliter sentire beatus Gregorius, scilicet quod sine peccato non possit fieri carnalis commixtio, dicens: Vir cum propria uxore dormiens nisi lotus aqua non debet intrare ecclesiam. Quamvis diverse hominum nationes de hac re diversa sentiant et alia custodire videantur, Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit post commixtionem proprie coniugis et lavacri purificationem querere, et ab ingressu ecclesie paululum temperare. Nec hoc dicentes culpam deputamus esse coniugium, sed quia ipsa licita admixtio coniugis sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu est abstinendum, quia voluptas carnalis ipsa esse sine culpa nullatenus potest. **Declarat auctoritatem.** Hoc autem ne predictis obviet intelligendum est in illis qui non gratia prolis conveniunt, quorum voluptas

non est sine peccato / et nichilominus reperiuntur adhuc amplexus carnales ex-
pientes qui non interdum conveniat preter intencionem procreande prolis
hoc autem quociens fit ab ingressu ecclesie abstinendum est / et quod ita intelli-
gendum sit Ex consequenti ostendit dicens Sicut vero suam coniuge non
cupidine voluptatis raptus sed tamen creandorum liberorum gratia utitur / ille profecto
sive de ingressu ecclesie seu de sumendo corpore dominici misterio suo iudicio est relinquen-
dus quia prohiberi a nobis non debet accipere / qui carnem suam nescit ardere / cum vero
non amor procreande sobolis sed voluptas dominatur in opere commixtionis / habent con-
juges etiam de commixtione sua quod defleant / tunc autem vir qui post amixtionem
coniugis lotus aqua fuerit / etiam sacram communionem valeat accipere cum ei secundum prefini-
tam sententiam liceat ecclesiam intrare **De solucione carnalis debiti**

Sciendum est etiam quod cum in omnibus aliis vir presit mulieri ut
caput corporis est et vir caput mulieris in solvendo tamen carnis de-
bito pares sunt / ideo apostolus utrumque preter preceptum in hac causa sibi invicem
subicit inquiens / vir debitum reddat uxori / similiter uxor viro / quia mulier non
habet potestatem sui corporis sed vir / similiter autem vir non habet potestatem sui corporis sed mulier
quia nec mulier ad alium virum nec vir ad aliam mulierem potestatem habet
sui corporis nec vir ad continendum nec mulier potestatem habet sine mutuo
consensu sed alter alterius potestatem habet corporis ut poscenti alteri non liceat
alteri negare debitum / in hoc enim pares sunt quia nec viro nec mulieri
corpus suum licet alii tradere sed sibi invicem debitores sunt in hac causa
ne prebeant diabolo occasionem peccandi non debent tollere viro sed vicem debet enim
sibi coniugati non solum copulationis sexus sui commercium fidem liberorum procreandorum
causa que prima est dicta mortalitate societatis verum etiam infirmitatis
invicem excipiende ad illicitos concubitus devitandos mutuam quodam-
modo servitutem / ut etiam si alteri eorum placeat continentia nisi ex alterius
consensu non possit / ad hoc enim vir non habet potestatem sui corporis / quod
adeo verum est / ut etiam quod non filiorum procreandorum sed infirmita-
tis et incontinentie causa poscitur / vel ille de matrimonio vel illa / non

sibi alterum neget / ne pphor medeat in dampnabiles complexus reddere n
debitum coniugale nullius est criminis coniugi aut ulterius gaudere nostram cul
pe est venialis fornicari non vel mechari puniendi est criminis quando vovere
Quod non sine consensu uxoris vir continere valeat n ex ... consensu
non valeat subditis probatur testimoniis aut enim Augustinus Si dicat vir continere
ia volo nolente autem uxore non potest quod enim tu vis illa non vult huius pro
tinentiam tuam illa debet fieri fornicaria si ...
erit non vult tali ... deus tale dispendium compensari reddere debitum et
si non coniugis reddere ... deus ... si non quod tibi
debetur coniugis sed reddis quod debes uxori Idem secundum verba apostoli etiam
si vir continere voluisset, tu noluisses debitum tibi reddere ... et illi
deus imputaret continentiam si non suc ... concederet infirmitati ne adul
terium incideres ...
debitum aut si ... infirmitate ... uxorem plangeres potius quam
spe uxore esse non potuit quia gaudes quia ... secunius ...
diem novissimum Ibi una sola causa esse potest qua te ad id quod vovisti
non modo non hortarem sed etiam prohiberem implere Si forte tua coniux
hoc tecum suscepit ... vel tam ... infirmitate recusaret nam vovenda tua
non sunt ... nisi ex consensu voluntate communi et si prepropere fuit
fuerit magis est corrigenda temeritas quam persolvenda promissio nam deus
coniugi si quis ex alieno aliquid vovet sed potius usurpare vetat alienum
Idem ... nec ... ut vacet orationi nisi ex consensu volunt coniuges
carnali invicem fraudari debito Idem ... noluisse legem
feminam subiectam esse ut nulla eius vota de abstinentie causa vovit reddi
... nisi auctor fuit vir permittendo ... eiusdem
viri potentie noluit ... si prius permiserit et postea prohibuit non tenet
ut faciat mulier quod vovit quia promissa iam prius a viro fuerat
... quia post ... quod prius ... non tamen mulier
... ut ... prius vir ei concessit / postea si prohibuit
contempnat Ex his apparet quod vir vel mulier continentiam deo

[illegible]

officio non potest sine eius consensu/ nec alter alteri debitum negare debet. Si
non quibus corporum alterum a suo mei absoluit ad potentiam seruitutem nunquam re
uocare potest/ hoc enim videtur aug. supra sensisse/ quibus dicit videtur quod
mulier non discedens a domo viri que viro permittente continentiam promiserit
eorum prohibere solum non valet/ et hoc propter dignitatem viri qui est caput
mulieris. Sed melius hoc intelligitur in eo casu ubi vir concedit mulieri uouere
continentiam et ante uotum prohibet implere. Si non (votum) mutandum non
potest reuocari secundum illud qui uxorem suam velare permiserit aliam non accipiet
simpliciter quia uiuere. Ambrosius temporibus processionum [illegible] Et licet debitum poscenti
sit soluendum non licet tamen quolibet die poscere. Unde aug. Xano cum uxore
sua aliquid licet conuenire aliquando non propter processionis eius dies et ieiunia
aliquando non licet querere quia a licitis abstinendum est ut facilius impetret
ut possit quod postulat. Idem quotiens eius vel dies natiuitatibus
reliqueque festiuitates aduenerint non solum concubinarum consortio sed etiam propriis
uxoribus abstine. Item Ambrosius. Si ea praecedens sit tota diuturna uxor
non multum hoc contra ... videtur ad propriis usu quia in dies festi et dies processi
onis tempus non ... ... legem cessare usu carnis hiis debe
quibus deuiant. Iohannes vero auctoritatibus premissis dissentire. Illud autem quod
dictum est reddere debitum non esse peccatum videtur obuiare quod Ieronimus ait. Quisquis
uxori debitum reddit vacare non potest orationi nec carnes agni comedere. Iohannes
in glossa super simone. Item si panes propositionis ab hiis qui uxores suas
tetigerant comedi non poterant quanto magis panis qui de celo descendit
non potest ab hiis qui coniugalibus paulo ante hesere complexibus violari atque
contingi non quod nuptias condempnemus sed quod eo tempore quo carnes agni man
ducaturi sumus vacare carnalibus operibus debeamus/ hoc capitulum precedens
ad ministros ecclesie pertinere videtur quibus non licebat sacra officia celebrare
atque ministria tempore coniugalis amplexus quo eciam puericia spiritus sanctus non datur.
Iohannes super psalmum. Unde idem ait Connubia legittima carent quidem pecca
to tamen tempore illo quo coniugales actus geruntur presencia spiritus sancti dabun
tur si propheta esse uideatur qui officio generationis obsequitur. [illegible]

[illegible]

non sit celebrande nuptie

Hec solum dape carnali observanda sunt tempora sed etiam in celebrandis nuptiis. Illud nota quod a lxx usque in octavam pasche, tribus ebdomadis ante festum sancti Johannis et ab adventu domini usque post epyphaniam nuptias celebrare [non licet]; quod si factum fuerit separentur. Item in cholastica historia: non uxorem ducere vel coniugia facere quadragesimali tempore vel querere posse ullomodo arbitror.

De diversis coniugiorum legibus

Queritur hic de antiquis patribus qui plures simul leguntur habuisse uxores vel concubinas utrum peccaverint. Ad quod dicimus quod pro qualitate temporum varia invenitur dispensatio conditoris. Ab exordio enim temporis inter duos tantum, Adam scilicet et Evam, inchoatum est coniugium, deo per Ade dicente: homo adherebit uxori sue, et erunt duo in carne una. Et secundum inchoationis modum inter duos tantum poterat successiones temporum conservari si primi homines in obedientia perstitissent. Post eorum vero copulam filii et filie eorum matrimonio iuncti sunt, sed unus cum una tantum. Ideo autem fratres sororibus tunc sunt copulati quia non erant alie mulieres vel viri quibus Ade filii vel filie coniungerentur. Primus enim Lamech duas simul legitur habuisse uxores, Ada et Sella, quia pro expletione carnalis voluptatis id fecisse perhibetur. Postea vero cum iam pene omnes homines falsis diis servirent, paucis in cultu dei permanentibus consultum est a deo plures in matrimonio copulare sibi, ne illis paucis deficientibus cultus et notitia dei deficeret. Unde Habraham vivente uxore ad ancillam intravit et ex ea genuit. Iacob cum duabus [uxoribus] et ancillis se copulavit. Et filie Loth patre ebrio usi sunt. Cum enim ceteris in ydolatria relictis Abraham et filios eius in peculiarem sibi deus populum delegisset, et ex multorum fecunditate inferioris populi dei multiplicatio querebatur, quia in successione sanguinis erat successio religionis, unde etiam in lege maledicta erat que non relinquebat semen super terram. Hinc etiam sacerdotibus coniugia decreta sunt, quia in successione familie successio officii erat. Non ergo Abraham vel Iacob deliquerunt quia preter uxorem filios ex ancilla quesierunt, nec illorum exemplo pro coniugale

…bum fecunditatem, causa aliqua licet alteri querere. Ceterum illorum coniugia morum
equantur castitati et moderato usu coniugii, ut nunc temporis castitati et continentie ferre
imitetur formationis illius temporis. Et hoc Augustinus sic: cum antiquis usus
non fuit peccatum quod pluribus feminis utebantur. Neque contra naturam hoc faciebat,
cum non lasciviendi causa sed gignendi faceret hoc; nec contra morem, quia eo
tempore hoc faciebat; nec contra preceptum hoc faciebat, quia nulla lege erat
prohibitum. Quod obiciunt Iacob quatuor uxores, quod cum mos erat crimen non
erat, sed pro natura singulis concubitibus semen suum miscebant, non
concupiscentia perficiende voluptatis sed prudentia propagande successionis. Sicut
apostoli auditoribus suis amicabilibus doctrina sua condelectabantur, non aviditate
conscientie laudis sed caritate seminande veritatis. Item alibi. Antiquis patribus
cum ad hoc salutis vere misterium valeret, ipsi officio propagandi miscebantur, non victi libidine sed ducti pietate, qui multo facilius continere possent
si vellent. Utebantur eis coniugibus. Et plures uxores eis habere licebat, quas castius
habebant quam nunc unam quilibet istorum in quibus videmus quod secundum veniam
concedit apostolus. Habebant enim eas cum opere gignendi, non dimittendo desiderio.

Item Ambrosius. Dixit Sara ad Abraham: Ecce conclusit me Dominus ut non pariam.
Intra ergo ad ancillam meam, ut filios facias ex ea. Ita factum est. Considerandum
primum quod Abraham ante legem Moysi et ante evangelium fuit. Nondum ergo in lege que
fuit Abraham, sub lege precessit. Non dum erat interdictum adulterium. Deus considerat
quod non ardore aliquo vage percussus libidinis, non petulantis forme decore
captus ancille connubium, coniugium petiit, sed studio querende poste-
ritatis et propagande sobolis. Adhuc post diluvium raritas erat humani generis.
Erat etiam religionis. Denique et Loth sue filie hanc causam querende poste-
ritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum. Et ideo publici muneris gratia
privatam culpam preterit. Item Augustinus. Sicut cupiat dissolvi et esse
cum Christo, non cum summo alimento, non cupiditate vivendi sed officio consulendi ut
maneat quod necessarium est propter alios. Sic misceri feminis in coniugio officiosum
fuit sanctis viris, non libidinosum. Quod cibus est ad salutem hominis, hoc
est concubitus ad salutem generis. Utrumque non est sine delectatione.

carnalis quam tamen moderata et refrenata quantum in usum naturalem redacta libido esse

non potest. Et ad hanc in sustentando vitam illicitus est cibus, sic est ingrenda

prole fornicarius vel illicitus concubitus. Et quod est cibo licito in moderatione

appetitus, hoc est in coniugibus venialis ille concubitus. **Non praefert virginitas**

Quod non castitas virginalis non praeferatur in merito coniugali castitati **habens** Abrahe, Augustinus ostendit inquiens: Sicut non est impar meritum patiencie **castitati abrahe** in petro qui passus est, et in iohanne qui passus non est, sic non est impar meritum continentie in iohanne qui nullas expertus est nuptias, et in abraham qui filios genuit. Nam illius celibatus et istius connubium pro temporum distributione christo militaverunt. Sed continentiam iohannes in opere, abraham in solo habebat habitu. Hec

hoc est castitas celibum quam castitas nuptiarum. Quamvis una habuerunt, habebat in usu, ambas in habitu. Caste enim coniugaliter vixit, esse autem casto sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit.

Item ideo patres uxorum subalta dei dispensatione. Omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc sunt quo abraham ante placuit in coniugio, sicut nunc virgines in castitate placent. Servivit ille legi et tempori suo, serviant isti legi et tempori nostro, in quos fines seculorum devenerunt. Ex his apparet quod sancti patres ante legem sine peccato plures habuerunt uxores vel concubinas. Quas cum nunc uxores appellat scriptura, nunc concubinas, rachel et lya ambe uxores fuerant non concubine. **Oppositio** Si quis opponat quod fidem thori non servabant illi patres, dicimus hoc servare fidem thori quia non aliis sed suis uxoribus vel ancillis miscebantur. Ecce que fuit consuetudo coniugii ante legem. **Que erat tempore legis**

Sub lege Legis vero tempore interdixit moyses carnalem copulam sed cum patre, cum noverca, cum sorore, cum nepte, cum amita, cum matertera, cum muliere aliis quibusdam prohibuit. Et divortium fieri dato libello repudii in quo vir scribebat causas pro quibus uxorem repudiabat permisit, et tercia ducere alia dato libello priori. Quod propter duritiam cordis eorum permissum dicitur. Non ut concederet discidium sed ut tolleret homicidium permisit fieri mala ne fierent peiora, et hoc permittendo non dei iustitiam demonstrat

sed propter vitandam culpam.

Si licuit plures habere vel non.

Sed numquid sub lege licebat plures uxores habere? Audi: conscriptum est in Deuteronomio: Non habebit uxores plurimas que alliciant animam eius. Super quo littera ut Augustinus: [illegible] est Salomonem hoc preceptum transgressum. Dicunt autem plures habentem preceptum preterisse. Permissum est autem plures habere, non plurimas que alliciant animam multiplicare. Cum autem addit ut non elevetur cor eius, alienigenas [illegible] prohibitum esse videtur. Unde multiplicatio uxorum generaliter prohibita est. Permissum est autem regi plures habere, sed non multiplicare. Veniente autem plenitudine temporis, quo Christi gratia ubique dilatata est, reducta est hec impuritas ad priorem et honestiorem institutionem, ut unus uni coniungatur [illegible] Christi et ecclesie. Nec ita quod clerico [illegible] concessione [illegible] superioritate vite [illegible] [illegible] a sacerdotibus [illegible] [illegible].

De virginitate.

Melior est autem virginitas mentis quam carnis. Unde Augustinus:

carnis et mentis.

[illegible] tollerabilius est mentem virginem quam carnem habere; utrumque bonum est si fieri [illegible]. Si non liceat, salva sit homini castitas [illegible] deo [illegible] [illegible] [illegible]. Adulterium [illegible] nec [illegible] [illegible] castitatem. Sed castitas [illegible] [illegible] abolet [illegible] fama. Item non potest caro ante corrumpi nisi mens ante fuit corrupta. Item Ysidorus: Non potest corpus corrumpi nisi prius animus corruptus fuerit. [illegible] a contagione cum caro non potuit [illegible] [illegible] apud [illegible] nisi anima prius fuit corrupta, corpus non posse corrumpi [illegible]. Illud etiam animadvertendum est sicut inquit [illegible] [illegible] est mori [illegible] ydolatriis [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hominis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dei creatura est et eo male uteris male uteris [illegible] ipsum [illegible] [illegible].

De personis legitimis.

Nunc superest attendere que persone sint legitime ad contrahendum matrimonium. Legitime vocantur persone secundum statuta patrum que diversa sunt. Alie namque fuerunt legitime ante legem, alie sub lege, alie tempore gratie. Item in primitiva ecclesia quedam erant legitime que modo non sunt. Et e converso que modo legitime sunt vel illegitime quedam sunt plene

sic q non implicat ipse differentie [illegible] Inprimis
alio deus dispensat / in sedibus non / quia nulla differentia sub
est diuine voluntati vel auctoritati [illegible]
non sunt differentie simpliciter in hoc magis deus dispensat
sed [illegible]

[illegible]

Et de castratis

[illegible]

Mulier quia [illegible]

[illegible]

Nunc superest de 3a [illegible]

Preterea tractare de impedimento [illegible]

[illegible]

De hys [illegible]

[illegible]

De maleficiis

[illegible]

Frigiditas [illegible]

[illegible]

Sed si contraxerit [illegible]

[illegible]

De hys erit

Intelligendum quod qui post consummatum matrimonium dormierit [illegible]

[illegible]

Alludit [illegible]

[illegible] fornicationis

Ponitur hic primo de impedimento [illegible] 2o de impedimento frigiditatis 3o de impedimento [illegible] 4o de impedimento maleficiorum 5o de impedimento [illegible] 6o de impedimento [illegible]

[illegible]

legitime / quedam omnino illegitime · quedam medie · plene legitime sunt quibus
non obviat votum continentie vel ordo sacer · vel cognatio · vel disparitas cultus
vel conditio · vel nature frigiditas · et si quod est aliud / penitus vero ille-
gitime sunt pro voto · pro ordine · pro cognatione · pro dispari cultu · Medie vero
sunt nec plene legitime nec omnino illegitime pro frigiditate vel conditionem
Si enim tales nupti[?] ignorantes[?] contraxerunt[?] quibusdam accidentibus causis
et eisdem defectibus dividi · **De frigidis et separatis** De hijs enim qui causa
frigiditatis debitum reddere non possunt consulit[?] litteris. Ego ut permaneat. Quod si mulier
dixerit volo esse mater et filios procreare · decrevit ut utrique eorum septima
manu propinquorum iurent quod numquam carnali commixtione convenerunt · et tunc mulier se-
cundas nuptias contrahat · Vir autem qui frigide nature est absque spe co-
niugii permaneat. Quod autem super interrogasti de hijs · qui matrimonio iuncti sunt
et unus non potest · Si ille aliam vel illa alium ducere possit · de quibus scriptum
est vir et mulier si se coniunxerint et post dixerit mulier de viro quod coire
non possit cum ea si potest probari quod dicit verum[?] iudicium accipiat alium
Si non ille accipiat aliam propter · **Ex a[?]** Item de hijs requisisti
qui ob causam frigide nature dicunt se non posse invicem operam carnis dan-
tes commisceri · Iste non si non potest ea uti pro uxore habeat eam quasi soro-
consulit rem · Quod si retinaculum coniugale voluerint resolvere maneat utrique
impositi · Illa si licuit non potuit naturaliter[?] tolerare quo alium coniungere[?]
Item si vir aliam uxorem vult accipere mandata probat ratio · quia suggeren-
te dyabolo odii fomite eo [illegible] habuit / et ideo eam dimittere
mendacii falsitate molitur · Quod si mulier causam[?] reddat · nolo esse mater
procreare filios / utrique eorum septima manu propinquorum tactis sacrosanctis
reliquijs iureiurando dicat quod numquam per commixtionem carnis coniuncti una
caro effecti sunt vel fuissent / tunc videtur mihi feminas posse tot[?] hec[?]
impotens[?] · [?] dico propter infirmitatem carnis eorum · Vir autem qui
frigide nature est sine spe coniugii maneat · **consulit** Quod si
ille aliam acceperit copulam tunc qui manent permiscere[?]

ibi teneant et prima pacta porro cogantur recipere quibus. Hoc sua-
dum est cum utrique idem fatetur. Sed si vir asserit debitum se reddidisse uxori
et illa diffitetur cui potius fides sit adhibenda / viro quidem / dicitur ita sta-
tutum est: Si quis accepit uxorem et habuit eam aliquo tempore et ipsa femina
dicit quod nunquam coisset cum ea et ille vir dicit quod sic fecit / in veritate viri consistat
quia vir est caput mulieris. Hoc de naturali impossibilitate statutum est. De hiis q[ui]

De maleficiis autem impedimento hoc teneas. **Maleficiis impediti coire nequeunt**
videtur vel determinatur quod si per sortiarias et maleficas concubitus non sequitur
hortandi sunt quibus ista eveniunt ut spiritu contrito et humiliato deo et
sacerdoti de omnibus peccatis faciant confessionem et lacrimis atque elemosi-
nis orationibus et ieiuniis domino satisfaciant et per exorcismos et cetera ecclesiastice
sancte discipline munimina ministri ecclesie tales sanare procurent. Quod
si non poterint sanari separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint
illi in carnibus quibus iuncte fuerint prioribus quos reliquerant
etiam si possibilitas concumbendi eis reddita fuerit reconciliari nequeunt.
Quod in fine huius capituli dictum est vel continetur / ex rigore magis
dictum intelligendum est quam ex canonica equitate vel intelligendum
est non posse reconciliari prioribus nisi iudicio ecclesie quod dum sic
facta sunt. **De furiosis addit.** Furiosi quoque dum in amentia sunt ma-
trimonium contrahere non valent. Unde Fabianus / Neque furiosus neque furiosa ma-
trimonium contrahere possunt / sed si contracta fuerint non separantur. Item
Nicholaus: Hii qui matrimonium sani contraxerint et uni ex duobus
vel ambobus amentia vel furor vel aliqua infirmitas accesserit /
ob hanc infirmitatem talium coniugia solvi non possunt. Similiter etiam sentien-
dum est de hiis qui ab adversariis excecantur vel membris truncantur vel
a barbaris castrati fuerint. **De hiis qui cum duabus sororibus dormiunt**

De hiis qui cum duabus sororibus vel qui cum duobus fratribus dor-
miunt / videndum est quid censeant canones. Qui dormierit cum dua-
bus sororibus et una earum ante fuit uxor / neutram earum habeat

[illegible]

nec per adulterium inquinati coniugio copulentur. Item nec uxori sibi liceat reddere debitum quam sibi reddidit illicita sororem eius cognoscendo/ nec etiam post mortem uxoris licet ei vel adultere copulari alteri coniugio

Item Zacharias papa Concubuisti cum sorore uxoris tue si fecisti neutram habeas et uxor tua si non fuit conscia sceleris et non vult continere nubat in domino cui velit. tu vero et adultera sine spe coniugii maneatis et dum vivitis agite penitentiam. Quod autem cui vult nubat intelligendum est post mortem viri, unde Gregorius: Omnes qui uxores suas in adulterio deprehendunt nec ille nec illa aliam uxorem accipiet vel alium virum quamdiu ambo vivunt. Si vero adultera mortua fuerit vir eius si vult nubat/ adulter vero nunquam et si mortua fuerit vir eius sed omnibus diebus vite lamenta persolvat. Hoc de illo adulterio agitur quod cum cognato viri vel cum cognata uxoris committitur. Non est dimittenda uxor pro aliqua macula seu deformitate corporis. Illud etiam sciendum quod pro aliqua infirmitate vel aliqua macula corporali non licet viro uxorem dimittere et econverso sed debet alter alteri subsidia providere. Unde Augustinus Si uxorem sterilem quis habeat sive deformem corpore sive debilem membris vel cecam vel claudam vel surdam vel si quid aliud sive morbis vel laboribus doloribusque confectam quicquid excepta fornicatione excogitari potest vehementer horribile pro societate fidei complectatur. Eodem titulo [illegible]

Hoc etiam notandum est quod cum duo concedat uxorem Vir [illegible] dimitti causa fornicationis viro eadem licentia non tollitur feminis. Unde Ieronimus precepit dominus uxorem non dimitti excepta causa fornicationis et si dimissa fuerit manere innuptam. Quicquid viris precipitur hoc consequenter redundat in feminas. Non enim adultera uxor dimittenda est et vir mechus tenendus est. Item apud nos quod non licet feminis eque non licet viris et eadem servitus pari conditione tenetur. Ex hiis ostenditur quod mulier potest super fornicatione viri queri ut vir mulieris. Unde Innocentius papa Sane illegio adulterium in utroque sexu pari ratione contempnat sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant. Viri autem liberius uxores suas adulteras apud sacerdotes deferre.

[illegible]

consuevit, et ideo mulieribus prodito eorum timere gemino negatur. viros at latente gemisso. non facile quis ... dicat. que subiungit. si eius flagicium detegit. **Quod fornicaria neque dimittere virum in ...** Si vero queritur an adultera adulterum possit dimittere causa fornicationis dicendum quod neque adultera uxor dimitti virum nisi ipse extra fornicationis constat et eius. unde augustinus nichil iniquius est quam causa fornicationis dimittere uxorem si ipse convincatur fornicari, occurrit enim illud in quo alterum iudicas teipsum condempnas. quapropter quisquis fornicationis causa vult abicere uxorem prius debet esse a fornicatione purgatus, quod similiter et de femina dicerem. indignantur mariti si audiant adulteros viros pendere similes adulterinis feminis penas, cum tanto gravius eos puniri oportuit quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere et exemplo feminas regere. **E**x hiis apparet quod adultera adulterum dimittere non valet et e converso. **Quod post reconciliationem causa fornicationis separati**

Si quis autem fornicationis causa fornicariam dimiserit, alii copulari non potest, sed continere oportet vel ad dimissam redire, sicut et de femina. unde apostolus hiis qui matrimonio iuncti sunt precipio non ego sed dominus uxorem a viro non discedere. quod si discesserit manere innuptam aut viro reconciliari. et de viro addit vir uxorem suam non dimittat. sed ambrosius autem ... non subdit de viro sicut de muliere, quia licet viro aliam ducere. sed hoc a falsariis in ambrosii libro positum esse creditur, supplendum enim esse de viro quod de uxore premisit apostolus. dicit augustinus sicut enim non addidit de muliere quod premisit de viro nisi quod similem formam vult intelligi, ut si dimiserit quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore aut reconcilietur uxori. idem si nec illi nubere conceditur viro vivo a quo recessit, nec huic alteram ducere viva uxore quam dimisit, multo minus probas est illicita cum quibus libet stupra committere. idem ut non facile dimittatur uxor dominus solam fornicationis causam excepit, ceteras non universas molestias si que fortiter iubet pro fide coniugali, pro castitate fortiter sustineri, et mechum dicit qui a viro relictam duxerit. **E**x hiis ostenditur quod si causa fornicationis

sit separacio non per vir vel mulier in alia turpi copula possint autem reconciliari et cohabitare sicut prius sed dimissus alter revocare noluit. predictis vide obviare

Dicit tamen Johannes Crisostomus sicut crudelis est et iniquus qui castam dimittit sic fatuus est et iniquus qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est qui celat crimen uxoris. Item Ieronimus cui uni uxor alia dimiserit et sic fornicacione amatio diripit vel separavit non debet eam ne vindiquaque sub maledicto faciat. Dicit scriptura: Qui tenet adulteram stultus et impius est. Idem ad amandum scribens pro bono de quadam que viro suo vivente alii nupsit sic ait: Rem novam loquor imo non novam sed veterem que veteris testamenti auctoritate confirmatur. Si illegitimum ... mulier reconciliari post voluit non potest. Determinacio. Sed ista hec intelligenda sunt de illa que ab adulterio recedere noluit nec penitenciam peragere. Quia si vir sciens patitur consentire videtur. Si enim cum adulterio perseverare elegit patronus turpitudinis et lenocinii reus magis habebitur nisi eam adulteram ream facere voluit. Si autem a peccato recessit et penitenciam illud purgavit potest reconciliari. Unde Augustinus: Quod tibi durum videtur ut post adulterium reconcilietur coniunx, si fides assit non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros quos credimus penitencia esse sanatos. Idem non erit turpis nec difficilis etiam post patrata atque purgata adulteria reconciliatio coniugum, ubi per claves regni celorum non dubitatur fieri remissionem peccatorum, non ut post viri divortium adultera revocetur sed ut post Christi consortium adultera non vocetur. Item. Sed debet sepe penitenciam quam primam egit sed non sepe. Item Ieronimus: Si vir sciverit uxorem suam adulteram esse et non egit penitenciam mulier sed permanet in fornicacione sua et vivit cum illa vir reus erit particeps peccati eius. Sed si mulier dimissa egerit penitenciam et voluit ad virum reverti debet sepe penitenciam que primam egit sed non sepe. De causa que antea se polluit per adulterium. Solet etiam queri an aliquis ducere in coniugem que prius polluta est per adulterium. De hoc Leo papa dicit: Nullus ducat in matrimonium quam prius polluit adulterio. Item relatum est auribus nostris sacerdotem quendam alterius uxorem stupro violasse.

et insuper mechie manicium dedisse, quod post legittimi mariti mortem si supervixerit duceret eam uxorem. quod etiam factum est. tale ergo coniugium prohibent et anathematizant. His aliisque auctoritatibus vetitum est in coniugium copulari quos se prius adulterio maculaverunt. Sed contra Augustinus testatur dicens: Denique mortuo eo cui fuit vinculum, coniugium fieri potest cum qua precessit adulterium. Idem: Possunt sane licite coniugio iungi qui prius illicite convenerant, honesto placito subsecuto.

Determinatio

Sed hec ultima auctoritas de concubinis loquitur, probans concubinas posse transire ad honestum placitum nuptiarum, si castitatem et fidem servare velit. Prima ergo auctoritas Augustini de illis accipitur qui de peccato penituerunt, et nichil in morte viri machinati sunt, nec vivente eo fidem adultere dedit mechus, quod eam in coniugio duceret si supervixerit. Cum vero hec fiunt, aliis premissis auctoritatibus prohibentur copulari. Si per ignorantiam conditionis valeat uxor dimitti a viro et econtra.

Nunc de conditione videamus an valeat coniugium dividere. De quo dicimus, quia non negatur ingenua posse nubere servo. Sed si nescitur esse servilis conditionis, libere potest dimitti, cum servitus eius fuerit deprehensa, secundum illud: Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, et estimat quod ingenua sit, si ipsa femina fuerit postea in servitute detecta, si eam a servitute redimere potest, faciat; si non potest, si voluerit aliam accipiat. Si vero eam ancillam sciebat et collaudaverat, post ea ut legitimam habeat. Item, eodem modo si femina ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum, quia omnes unum patrem habemus in celis. Una lex erit viro et femine. Cum dicit: sciens illum servum, dat intelligi, quod si nesciret illum servum esse, non cogitur manere cum illo. Si cum conditionis dolo patitur, non cogetur ei adherere, cuius fraude decepta est. Si autem sciverit vir conditionem mulieris vel econverso, non valet eam dimittere. Unde Zacharias papa: Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habeat licentiam dimittere eam, si ipsi ambo consentientes sunt, nisi ob fornicationem. De illis agit quibus alterius conditio nota est, quando coniunguntur. Queritur etiam si servus unius

ancillam alicuius accepit an sit inter eos coniugium. Dehac ita statutum est. De-
tum est nobis quod quidam legittima fuerunt matrimonia contracta, quorum ...
ne dirimant non attendentes illud quod deus coniunxit homo non separet, ut
nobis visum est ut coniugia huiusmodi non dirimantur. Et si diversos dominos habeant,
sed uno coniugio permanentes dominis serviant suis. Et hoc in illis observandum est
ubi legalis coniunctio fuit cum voluntate dominorum. Attende finem huius capituli,
ubi videtur innui quod preter voluntatem dominorum non servum et ancillam non posse contrahere
coniugium, vel si contrahant non esse ratum. Omnibus tamen videtur inter eos posse fieri
coniugium dominis ignorantibus. **De eo qui se servum fecit ut dicatur ab uxore**

Illud etiam notandum est quod si mulier virum liberum accepit et ille ut eam
postea deserat se alicuius servum fecit nec uxorem dimittere nec illa ad vin-
culum coniugii reddi potest. Unde illud planum est. Adsta-
tuendum quod quidam ingenuus ingenuam uxorem accepit et post fratris
peccatum et occasione divortii cuidam se servum fecit. Utrum mulierem
tenere non debeat et si tenuit an illa etiam servituti subici debeat
responsum est iudicatum est uxorem minime debere dimitti nec tamen obligari lege
mulierem servituti redigi, cum ille non consensu coniugis se servum fecit quae
liberum pro marito accepit. **De etate contrahentium**

Hoc etiam sciendum
quod pueri ante XIIII annos et puelle ante XII secundum leges matri-
monium non contrahunt. Quod si ante predicta tempora copula fuerint separari possunt
quamvis voluntate et assensu parentum iuncti fuerint. Qui vero in prima copu-
lati post annos pubertatis volunt se relinquere ... in communione prima
non iam dehac efficiuntur coniuges et deinceps nequeunt separari. Item spon-
salia ante septennium contracta non per solo eorum consensu contrahuntur qui
interveniunt non possunt nisi adulta parte intelligatur quod geritur inter eos

Duo illa vocanti sunt et aliorum quorundam adiectione quibus
coniugium solvi potest. Nec tamen semper solvi necesse est. Unum de aliis quae

3A

[...] personas penitus illegitimas facit addendum est / et primum de ordine

Sunt ergo quidam ordines in quibus **in nullo ordine negat fieri coniugium** nullatenus potest contrahi coniugium / et si intercessit copula fit divortium ut sacerdotium. dyaconatus. subdyaconatus. In aliis non permittitur sortiri coniugium nisi religionis habitum susceperit vel votum continentie fecerit. Item leges clericos lectores hostiarios exorcistas acolitos si extra votum et habitum inveniuntur et continentiam professi non luerint uxorem ducere virginem causa romana permittit et non viduam vel repudiatam quia demum nec ad subdiaconatum provehi potest nec laicus uxorem sortitus non virginem vel bigamus ad clericatum. Item ex concilio Carthaginensi placuit episcopos presbiteros dyaconos subdiaconos ab uxoribus abstinere. quod si non fecerint etiam ab ecclesiastico officio removeantur. ceteros vero clericos ad hoc non cogi. Item Leo papa lex continentie eadem est ministris altaris que episcopis et presbiteris qui cum essent laici vel lectores licito uxores ducere potuerunt / sed cum ad predictos pervenerint gradus cepit eis non licere quod licuit. Item in synodo Si quis ex his qui ad clericatum accedunt voluerit nuptiali lege mulieri copulari hoc ante ordinem subdyaconatus faciat. Calixtus papa presbiteris dyaconibus subdyaconibus monachis concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicimus contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi et personas ad penitentiam debere redigi iuxta sacrorum canonum diffinitiones iudicamus. Item nullus fiat subdiaconus preterquam episcopus nisi qui se castum victurum promiserit quia nullus debet communia clericis accedere nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. Innocentius presbiteris decernimus ut hii qui in ordine subdiaconatus et supra uxores duxerint aut concubinas habuerint officio atque beneficio ecclesiastico careant et cum eos oporteat templa dei vasa domini sacrarium spiritus sancti debeant esse et dici indignum est eos cubilibus et immundiciis deservire.

Hic addendum est de occisoribus suarum coniugum de quibus Nicholaus scribit Brunoni episcopo interfectores suarum coniugum sine iudicio cum non adsit adulterium vel aliquid horum quid aliud quid sunt quam homicide ac per hoc ad penitentiam redigendi quibus penitus denegatur coniugium. Item videt Nicholaus permittere maritis pro adulterio vel alio horum uxores suas interficere sed ecclesiastica disciplina spirituali gladio non materiali criminosos feriri iubet. Unde idem Nicholaus Albino episcopo Inter hec vestra sanctitas addidit quod si uxor adulterium perpetraverit virum marito liceat secundum mundanam legem eam interficere sed sancta dei

Questio 36

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Questio disputata 39 ...

[illegible]

[illegible] ordo [illegible] ordinem [illegible] Ad illud autem dico
[illegible]
[illegible] diaconum [illegible]
[illegible] xxiiij [illegible]
[illegible]

tamen magis constringitur iniustis legibus. Gladium non habet nisi spiritualem. Item
pius (?) Item clericus propriam uxorem absque lege esse causa inferre aliquis deponere
... et si contumax fuerit potest anathemati-
zari armis depositis publicam agat penitentiam
zelum usque ad correptionem conservat.

De voto

Nunc de voto inspiciamus. Votum est testificatio quedam promissionis
que Deo, et de hiis que Dei sunt, proprie fieri debet. Sunt autem vota
sanctorum que frangenda sunt.

De divisione votorum

Dicendum vero quod votum
aliud est quod singulare, commune. Commune ut illud quod in baptismo omnis fidelis
spondet, scilicet renunciare diabolo et pompis eius. Singulare ut cum aliquis
promittit sponte servare virginitatem vel continentiam vel aliquid huiusmodi. Item
singulare votum aliud est privatum aliud sollempne. Privatum est quod in abscondi-
to factum. Sollempne in conspectu ecclesie factum. Item privatum votum violare
peccatum est mortale. Sollempne non violare peccatum est et scandalum. Qui privatum
faciunt continentie votum matrimonium contrahere non debent, quia contrahendo morta-
liter peccarent. Si tamen contraxerint non separentur, quia plus valet quod actum (?) sit
est. Qui non sollempniter voverint nullatenus sine coniugio manere queant, quibus
non solum nubere sed et velle dampnabile est. Unde Augustinus: in coniugali vinculo
si adinhaud (?) pudicitia servatur dampnatio non timetur. Sed in viduali continentia
et virginali excellentia virtus muneris amplioris expetitur, qua expetita et
electa et voto oblata iam non capescere solum nuptias sed etiam si non nubant
nubere velle dampnabile est. Voventibus enim virginitatem vel viduita-
tem non solum nubere sed et velle dampnabile est. Unde apostolus ad
Thimotheum scribens: adolescentiores viduas devita; cum enim luxuriate
fuerint in Christo nubere volunt, id est cum post votum continentie in deliciis ege-
rint vitam; non dico nubent sed nubere volunt. Propositum tamen non sit peccatum
sed quod sit ostendit subdens: habentes dampnationem; et quare subdit: quia
primam fidem irritam fecerunt, et si non nubendo tamen volendo, ut volunta-
tem que a proposito cecidit appareat esse dampnatam, sive sequantur nuptie
sive non. Dampnant enim tales quia continentie
fidem primam irritam fecerunt, id est voto vel in voto violato fidem que

d. f.

in baptismo professi sunt. Qui autem pro voluntate nubendi damnantur, constat si eam effectui mancipaverint revocandum esse. Quod dum instat castitatem accendas reddere ad propositum. Unde Gregorius: Viduas a proposito recedentes, inducitis super quibus nos consuluisti, credo te nosse a beato Paulo, nisi quidam olim esse damnatas, quas et nos apostolica auctoritate damnandas et a communione fidelium atque a liminibus ecclesiae arcendas fore censemus, usque quo obediant episcopis suis et ad bonum quod susceperant invitam voluntarie revertantur.

De virginibus non velatis

De virginibus autem non velatis si deviaverint, a predecessore nostro Innocentio tale decretum habemus: Hec que non dum sacro velamine tecte, tamen in virginali proposito se semper simulaverint permanere, licet velate non fuerint, tamen si nupserint aliquo tempore, his agenda penitentia est, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bone fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigit solvi sine vindicta non poterit. Item: Si virgines non dum velate talem publicam penitentiam promiserint et a cetu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, quanto magis vidue que professionis etatis et matrimonii consilii extiterunt a sanctum religionis assumpserunt et deinde apostotaverunt atque ad priorem vomitum sunt reverse a nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus ecclesie et a cetu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminande et carceribus tradende.

Ex his apparet virgines vel viduas voto continentie astrictas, sive fuerint velate sive non, nullatenus coniugium sortiri posse. Quod tamen de eis intelligendum est que continentiam voverint, quod enim ante erat licitum post votum sit illicitum. Non est hic pretermittendum quod Innocentius de viduis et puellis decrevit que Christo spiritualiter nubent: Si postea publice nupserint, non eas admittendas esse ad penitentiam nisi hi quibus se iunxerant de mundo recesserint. Si enim de hominibus hec ratio custoditur ut quecumque vivo viro alii nupserit adultera habeatur, nec ei agende penitentie licentia conceditur nisi unus de illis fuerit defunctus, quanto magis de illa tenenda est que ante se sponso immortali iunxerit.

[illegible]

et post adulteras nuptias transmigrant. Attende quod non solum coniugalibus negare videtur, sed etiam locum penitentie. Sed non ita intelligendum est, ut a[illegible] excludantur a penitentia, que digne penitentiam agere voluerint. Sed ille non sunt admittende ad penitentiam, que ab incesti copula discedere noluerint, quia post religionis propositum non potest per penitentiam deo reconciliari, que addicto sue professionis reddere neglexit. Tunc ille cum se commisceat, ei defuncte erit et ab amplexibus eius illicitis hec penitus recessit. Cum ergo dicitur eas non esse admittendas ad penitentiam, nisi hiis quibus se coniunxerint, renunciaverint, [illegible] subaudiendum est eis, tunc eis viri de[illegible] recedunt et defugiunt eo ab eorum [illegible] se alienat, que [illegible] simplicitudo declarat et confirmat. Ex quibus demonstratur quam malum sit adulterium.

Cum vir et mulier legitime coniuncti sunt, constat alterum altero vivente ad aliam non posse transire copulam, alioquin adulterium committitur. De quo Clemens papa ait: Quod omnibus peius est adulterium [illegible], secundum namque penes tenet locum, quem primum habent illi qui aberrant a deo [illegible] ergo peccant adulteri [illegible] fornicatores, sed inter hos [illegible] incestuosi, quos omnes transcendunt et [illegible] delinquentes. Unde Augustinus: Adulterium malum vincit fornicationem, vincit autem ab incestu. Peius enim est cum matre quam cum aliena uxore dormire. Sed horum omnium pessimum est quod contra naturam fit, ut si vir membro mulieris ad hoc non concesso utatur. Hoc execrabile fit in meretrice, sed execrabilius fit in uxore. Deinde

Hic queritur de illis feminis que per [illegible] — Quomodo post longam captivitatem reddende — [illegible] viros suos interemptos in captivitate vel absque [illegible] nunquam liberandos, aliena coniugia susceperint. Si illi qui putabantur reversi remanserint, utrum eis reddi debeant, et an sedi fornicantes sint et ipse rec[illegible] adulterii. De hoc Leo papa ait: Sic necesse est ut legitimas [illegible] impetrare reintegranda credamus, et remotis illis que hostilitas intulit, unicuique id legittime reformetur quod intulit. Procurandumque est ut quisque recipiat quod proprium est. Nec tamen culpabilis iudicetur atque alieni iuris presumptor habeatur qui personam eius mariti qui iam non esse estimabatur assumpsit. Sic enim multa que ad eos qui captivitatem ducti sunt

[illegible]

Dis.

perveniat in ius alienum transire potuerit. et tamen plene inspiciendum est ut eisdem re-
versis reformetur. Idcirco si viri post longam captivitatem reversi ita in dilec-
tione suarum coniugum perseverent ut eas cupiant in consortium reddire consortium
obmittendum est et inculpabile iudicandum quod necessitas intulit. et restituendum quod fides poscit. Si autem aliqua mulieres ita amore virorum
posteriorum sunt capte ut malint illis coherere quam ad legittimum redire con-
sortium merito sunt notande ita ut ecclesiastica communione priventur. que de re
excusabili contaminationem criminis elegerunt. Reddeant ergo in suum statum coniu-
gia. quia sicut mulieres que ad viros suos reverti noluerint impie sunt
habende. ita ille que reddeunt merito sunt laudande. Ex hys ostenditur illos
qui taliter iunguntur ut credant virum interemptum pignoraticiam aliquatenus
excusari a peccato. et tamen prima copula esse legittima non sedem veniam
tamen habere si careat obprobrio male voluntatis. Sed si quis relicta propria
sua uxore in longinqua abiens regione aliam ducat. deinde primo
ductus eam dimittere velit asserens se aliam habuisse que vivit ver-
umtamen probare non possit. que quod ille asserit ignorat. Queritur an secunda habeat
copula sit coniugium. Sane dici potest non esse coniugium et mulierem debere
excusari pignoraticiam virum aut adulterium commisisse. Sed quia prior ad
primam reddire volens non valens cogitur ecclesie disciplina habent tenere si
potest excusari [illegible] verecundiam et timorem. De hoc quod posterior mulier de
bito reddat reliqua ipse [illegible] poscere debet. de aliis huiusmodi [illegible]

Post hec de disparitate cultus videndum est. Hec enim disparitas autem
cultus est. quibus persone illegitime sunt ad contrahendum
matrimonium. Non enim licet christiano cum gentili vel iudea inire coniugium
quia etiam in veteri testamento prohibitum est fideles viros infideles ducere uxores.
Dominus dicens non accipies uxorem de filiabus alienigenarum filiis tuis
ne trahant eos post deos suos. Iuxta hoc domini preceptum uxorum coniugia
cum alienigenis iuncta Esdras separavit. Hoc idem etiam in novo testamento
servatur. Unde Ambrosius. nec nubat femina nisi sue religionis viro. et
nec vir christianus ducat uxorem. Et ideo ut deos iubet dominus docet apostolus.

utrumque precipit testamentum. Item Ambrosius: Cave christiane gentili vel iudeo filiam tuam tradere. Cave ne iudeam vel gentilem vel alienigenam, id est hereticam et omnem alienam a fide tua uxorem accersias tibi. Item si quis iudee sive christiana iudeo sive iudea christiano carnali consortio misceatur, quicumque horum nephas admisisse detegitur, a christiano cetu segregetur. Ex hiis aliisque pluribus testimoniis apparet non posse contrahi matrimonium ab hiis qui sunt diverse fidei et religionis.

De coniugio fidelis cum infideli et duorum infidelium

Hinc autem videtur obviare quod apostolus ait de imparibus coniugiis: Ego dico non dominus: si quis frater habet uxorem infidelem et hec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier etc. Sed aliud hoc esse, aliud illud evidenter ostendit Augustinus libro de adulterinis coniugiis: fidelium et infidelium que contrahuntur ab hiis in dispari religione et fide manentibus, apostolo agente de illis qui utrique eiusdem infidelitatis fuerunt quando coniuncti sunt, sed unus veniens ad evangelium alio sine altero credidit. Intelligens ergo quod dico attende ut rem parum diligenter explanem. Cum duo coniuges utrique infideles fuerunt quando coniuncti sunt, nulla de hiis questio est que pertineat ad illud preceptum vel consilium quo prohibetur fidelis cum infideli copulare coniugio. Iam sunt coniuges et ambo adhuc sunt infideles, vel ambo sunt adhuc qualiter coniuncti sunt. Veniente evangelii predicatore, credit ex eis unus vel una, sed ita ut infidelis cum fideli habitare consentiat. Non iubet dominus ut fidelis infidelem dimittat talem coniugium, nec apostolus iubet ut non dimittat, sed consulit ut si quis aliter agat non sit transgressor sicut reum iubentis. Consulit autem ergo quando est lucrandi occasio ut possit licite fieri quod non expedit. Tunc enim non expedit id quod licitum est quod permittitur quando infidelis illius aliquod affert impedimentum salutis, sicut discessio fidelis ab infideli, quam non prohibet dominus quia coram illo non est iniusta, sed apostolus ne fiat consilio caritatis suadet, ut nemo de ea discessionis necessitate teneatur, sed consilii voluntate liber faciat.

Ex hiis innuitur infideles coniuges esse, contra quod apostolus non obviare precepto domini quo iubet fidelem non iungi infideli, cum qui coniuncti fuerint separari leguntur. Cum quod

hesdras propheta uno dux populi iussit israheliticos uxores dimittere alienigenas
per quas ibant ad deos alienos / non ille preuaricatos adherebat deo / recte
hoc precepit quia per moysen preceptum ne quis uxorem alienigenam du
ceret inito / quas duxerant deo prohibente, deo iubente dimiserunt. Sed
ut ait ambrosius Non est imputandum matrimonium quod extra decretum dei
factum est sed cum cognoscitur emendandum ut cum fidelis infideli copula
tur. Sed ut ait augustinus cum cepisset evangelium gentibus predicari iam coniunctos
gentiles gentilibus reperit coniugibus ex quibus si non ambo crederent sed
unus uel una et infidelis cum fideli consentiret habitare nec prohibe
debuit a domino fidelis infidelem dimittere nec iuberi / ideo non prohibe
tur quia iustitia permittit a fornicatione discedere et infidelis hominis fornicatio
est maior / iccirco non uera eius pudicitia cum coniuge dici potest quia omne
quod non est ex fide peccatum est / coniux uero habeat fidelis pudicitiam / etiam cum
infideli coniuge que non habet ueram / ideo autem non iuberi quia ut gra
dum per missionem gentiles fiunt ambo coniuncti licitum ergo erat pri
stinam fideli infidelem dimittere sed licitum / non erat faciendum propter libera
beniuolentiam / inde ut appareret tunc infideles coniugum esse et apostolum
de illis agere qui in infidelitate coniuncti fuerant et post alter ad fidem conuersus
est cum quo infidelis consentit habitare et sic non dimittere fideli consulit
apostolus quia per fidelem forte saluabitur infidelis

De fornicacione spirituali

Potest tamen licite dimittere / quia in fideli est

ob quam causam potest dimitti uxor

fornicacio si non corporis / tamen mentis / cum enim fornicacionis dixit excepit
fornicacionem non generalem sed uniuersalem intelligere cogimur / non modo
corporalem sed spiritualem / de qua augustinus ait ydolatria et quelibet noxia super
sticio fornicacio est / dominus autem permisit causa fornicacionis uxorem dimit
ti sed non iussit / et per hoc dedit apostolo locum monendi ut qui uoluit non dimit
tat / potest tamen licite dimittere / si enim fornicacio carnis detestanda est in
coniuge quanto magis fornicacio mentis in infidelitate

propter quod uir possit dimitti

Qui autem querens an liceat aliam ducere in uita infidelis

[illegible]

uel ydolatria possit dimitti attende quod aug(ustinus) ait. Si infidelitas fornicatio est et ydolatria infidelitas et auaricia ydolatria non est dubitandum et auariciam fornicationem esse. Quis ergo quamlibet illicitam concupiscentiam recte a fornicationis genere separat si auaricia fornicatio est. Ex quo intelligitur quod propter illicitas concupiscentias non tantum que in stupris cum alienis uiris uel feminis committuntur sed ob quaslibet que animam a lege dei aberrare faciunt et perniciose corrumpit possit sine crimine et uir uxorem suam dimittere et uxor uirum. Item rectissime dimittitur si uiro suo dicat non ero uxor tua nisi michi de latrocinio diuitias congeras uel nisi solita lenocinia exerceas aut siquid aliud facinorosum uel flagitiosum a uiro suo expetierit. Tunc ille si uere penitens est habeat fidem et dilectionem operantem membrum quod eum scandalizat amputabit. Ex his apparet quod non solum infidelitas sed etiam quelibet concupiscentia que precipue turpiter corrumpit spiritualis fornicatio est propter quam uir uxorem et uxor uirum dimittere potest. Consulit tamen apostolus ne fidelis dimittat infidelem uolentem cohabitare nec adeo renouare. Infideli discedente

Hic queritur si fidelis infidelem ducere, infideli discedente uel dimissa dimittat, uel infidelis a fideli discedat, an liceat fideli aliam ducere. Videtur auctoritas testium quod uiuente illa aliam ducere non ualeat. Ambrosius eius uerba apostoli exponens ait: Alioquin si discedentis ab uxorem et uolentes cohabitare dimittitis et alias uos copulatis adulteri estis et filii uestri qui ex hac copula nascuntur immundi id est spurii sunt. Item si quis habuit uxorem uirginem ante baptismum uiuente illa post baptismum aliam ducere non potest. Crimina enim in baptismo soluuntur non coniugia. Premissis contraria uidetur. Sed econtra Ambrosius testatur: si infidelis discedit discedat. Non enim seruituti subiectus est frater uel soror in huiusmodi, quia non debetur reuerentia coniugii ei qui horret auctorem coniugii. Non est enim ratum matrimonium quod sine dei deuotione est et ideo non est ei peccatum qui dimittitur propter deum si alii se copulauerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonii circa eum qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens et in deum peccat et in matrimonium, nec est ei seruanda fides coniugii qui ydeo recessit ne audiret auctorem esse dei

[illegible]

christiano coniugio si non ambo crediderint procreationem dei confirmat coniugium

Attende quod predictis contraria posse videri ita ut sibi etiam ambo contradicere videantur. Sed distinguendum est quia aliud esse dimittere volentem cohabitare, **Declaratio** aliud dimitti propter deum ab illo qui horret nomen christi. Ibi loquitur de his qui volunt, hic de his qui non consentiunt. Hic vitatis respondet et ideo cum liceat dimittere volentem cohabitare, non tamen ea vivente aliam ducere. Discedentem vero sequi non oportet, et ea vivente aliam ducere licet. Sed hoc non est intelligendum nisi de his qui in infidelitate sibi copulati sunt. Si ad fidem vir conversus est, vel si vir fidelis matrimonio iunctus est, et post alter eorum a fide discesserit et odio fidei coniugem relinquit, dimissus discedentem non comitabitur, nec tamen illa vivente aliam ducere poterit, quia inter eos fuerat ratum coniugium quod non

Sunt tamen non nulli qui in non potest dissolui. **Quidam dicunt inter infideles non esse coniugium et quare.** inter infideles asserunt non esse coniugium quia nec rata nec legitima est eorum copula. Rata non est quia dissolui potest, nec legitima quia apostolus dicit: Omne quod non est ex fide peccatum est. Eorum autem coniugium non est ex fide et ideo peccatum est. Non est ergo coniugium quia nullum coniugium peccatum est. Augustinus etiam dicit quia non est vera pudicitia infidelis cum fideli. Sed non negatur esse pudicitia infidelis cum fideli, non quod infidelium coniugium non sit verum, sed quia non licet illud turpi lucro, quo excusatur coitus et intercessit pudicitia. Item illud apostoli: Omne quod non est ex fide peccatum est, non ita intelligendum est ut quicquid ab infidelibus fit peccatum sit, sed omne quod fit contra fidem, id est conscientiam, male fit et ad gehennam edificat, vel omne quod infideles faciunt peccatum est, non quia illud faciunt, sed quia non eo modo illud faciunt quo debent, id est referendo ad debitum finem. **Quod legitimum sit coniugium infidelium**

Copula ergo maritalis que est inter infideles coniugium est, **sed non ratum et quare** legitimum sed non ratum. Legitimum quia inter legitimas personas, sed non ratum quia sine fide contractum. Inter fideles legitimum est et ratum, si tamen legitime sint persone. Quod autem legitimum sit infidelium coniugium testatur Augustinus dicens: Uxor legitima sorte humana coniuncta sine ulla culpa relinquitur, si cum viro christiano permanere noluerit. Ex hoc etiam probatur quia infideli ad fidem converso apostolus consulit infidelem non dimittere, quod non faceret si inter eos non esset legitimum

coniugium legittimum est quod legali institucione vel provincie moribus contra coniunccionem dicitur contrahi. De cognatione carnali et spirituali et primo de carnali

Nunc super est de cognacione aliquid dicere. Est autem cognacio alia carnalis, alia spiritualis. Primo de carnali cognacione et affinitate inspiciamus. Cognati ergo vel affines in vii gradu et infra copulari non debent. Unde Gregorius: progenie sua unumquemque usque ad viima decernimus observare generacionem et quamdiu se cognoscunt affinitate propinquos ad coniugalem copulam denegamus accedere, quod si fecerint separentur. Item Nicolaus papa: de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque ad generacionem viiam vel quousque parentela cognosci potest. Item nullus fidelium propinquam sui sanguinis usque ad vii gradum uxorem ducat. Hiis auctoritatibus aliisque pluribus copule consanguineorum prohibentur usque ad vii gradum. Quomodo autem gradus consanguinitatis computandi sint Ysidorus ostendit sic: Series consanguinitatis sex gradibus dirimitur hoc modo: filius et filia, quod est frater et soror, sit ipse truncus; illis seorsum sic iunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramusculi: nepos et neptis primus, pronepos et proneptis secundus, abnepos et abneptis tercius, adnepos et adneptis gradus quartus, trinepos et trineptis quintus, trinepotis filius et trineptis filia gradus sextus. Attende quod sex gradus ponit tantum Ysidorus quia truncum inter gradus non computavit. Alii vero qui vii septem ponunt gradus truncum inter gradus connumerant. Varie namque computantur gradus cognacionis. Alii namque fratres in primo gradu, filios in secundo ponunt. Alii in primo gradu filios appellant, negantes gradum cognacionis inter patrem et filium esse cum una caro sint pater et filius. Auctoritates vero que consanguinitatis cautelam usque in septimum gradum prohibent fratres ponunt in primo gradu; ille vero qui usque ad vi gradum prohibet in primo gradu filios appellat; atque ita fit ut eedem persone secundum hanc diversitatem inveniantur in vi vel in viio gradu. Fratres vero in primo gradu ponit qui fratres dicit esse in primo gradu hoc modo computat Zacharias papa inquiens: parentele gradus taliter computamus: ego et frater meus una generacio sumus primum gradum

Primusque gradus efficitur si dicam filius meus fratris mei filius. Secundo gradu sunt qui secundo gradu secundum faciunt, atque ad hunc modum ceteris successionibus inter illos qui vi computant gradus et illos qui vii nulla in sensu existit distantia, cum uterque in uno gradu valeat videri ultra generationes si aspicimus, numero vii invenientur. Quare non sex gradus computantur Ysidorus ipse aperit dicens: Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum subtraxerit, et propinquitas esse desierit, eam rursus lex matrimonii vinculo repetit et quodammodo revocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est ut sicut vi etatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur. In hiis vi gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos nec affinitas invenitur nec successio potest amplius prorogari. Secundum alios vii gradus sponsi et sponse numerantur sicut post hanc vitam vii diebus agitur cena Christo numerantur.

De dispensatione Gregorii ad Anglicos

Hiis autem obicitur illud Gregorii Augustino Anglorum episcopo a quo requisitus fuerat quota generatione deberent copulari, rescribentis: Quedam lex romana permittit ut sive fratris vel sororis seu duorum fratrum germanorum sive duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est ut quarta vel quinta generatio fidelium licenter sibi coniungantur. Quod non post multum temporis idem Gregorius a Felice Messine Sicilie presule requisitus utrum Augustino scripserit ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia non solverentur, inter cetera talem reddidit rationem: Quod scripsi Augustino Anglorum episcopo, ipsi videlicet Anglorum genti que nuper ad fidem venerat, ne a bono quod ceperat metuendo austeriora recederet, specialiter non generaliter ceteris me cognoscatis scripsisse. Unde hoc eis scripsi ut postquam in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint non separentur aut infra

Formetur sic arbor. Primo vide cellulas ascendencium, deinde descendencium, deinde collateralium. Ascende supra cellulam vacuam que remansit in vacua, quia non potuit nomen proprium habere. Alie cellule exceptis hiis que nominantur proprie sumunt nomen ab ipsa. Unde cum possemus illam cellulam nominare, quam dicimus filium patris, fratrem fratris, patrem filii, et sic de singulis, et eam alii vocant Joachim, alii prothen, alii truncum. Nos autem a nomine bedelli nominemus eam Petrum. Et sciendum quod competent ille cellule medie ascendencium et descendencium dividentium directe per medium, ut a latere dextro cellularum illarum ponuntur nomina marium, ut abavus et proavus etc. A latere sinistro nomina mulierum, ut abavia proavia etc. Alia posita a latere dextro descendunt a maribus, sinistro a feminis. Supra cellulam vacuam est cellula continens pater, mater, et habet unum punctum rubeum et unum nigrum. Supra illam est cellula avus et avia, habens duo puncta rubea et duo nigra. Supra illam est cellula proavus proavia habens tria puncta rubea et iii nigra. Supra illam abavus abavia habens quatuor puncta rubea et quatuor nigra. Descendendo sub cellulam vacuam habes filius filia et unum punctum rubeum et unum nigrum. Sub illa habes nepos neptis et duo puncta rubea et duo nigra. Sub illa habes pronepos proneptis et iii puncta rubea et iii nigra. Sub illa abnepos abneptis et quatuor puncta rubea et quatuor nigra. Antequam ad collaterales descendamus sciendum debemus quod pictor in ascensionibus gradus habito respectu ad cellulam vacuam. Et puncta rubea denotant computacionem secundum ius canonicum, puncta nigra secundum ius civile. Ponitur autem computacio canonica in superiori parte, civilis in inferiori, ut detur intelligi excellenciam iuris canonici maxime in matrimonio ad Sacram Ecclesiam. Et vide quod in computacione ascendencium et descendencium concordat ius canonicum civili, cum in eis semper addita una persona addatur gradus. Ad inveniendos autem gradus in utroque iure tolle hanc [illegible] regulam. Ascendencium et descendencium quot sunt persone de quibus queritur, computatis mediis una dempta, tot sunt gradus inter eas. Si igitur vis scire quoto distet abavus a Petro utraque computacione, et intermedios quere, sunt persone, demas una, quatuor sunt gradus. Idem dico de ipso Petro ad abnepotem. Cum [illegible]do erit reperire quinque personas, et quatuor gradus. Si velles scire quoto distet abavus

Petri ab abnepote ipsius Petri invenies ibi novem personas computato Petro, et sic octo erunt gradus. Quas ante quod iste Petrus non habet totam suam computacionem in arbore ista. Scis enim quod quilibet habet duos parentes, quatuor avos, viii proavos, xvi abavos, et sic semper ascendentes duplicantur, ut impossibile esset tot personas in arbore scribere.
Et dicunt doctores quod inter ascendentes et descendentes prohibetur matrimonium in infinitum, ut si Adam viveret cum nulla muliere copulari posset quia omnes de eo descenderunt.
Ad collaterales transeamus et ad fratrem et sororem et causa brevitatis prosequendo solum per eam mediam arborem ad modum vexilli quia intellecta reliqua intelligetur aut per se patet. Dico de sic et descendentibus: sub cellula fratris est cella sua filius filia, et infra fratris nepos neptis, et infra fratris pronepos proneptis. Frater Petri est Petro in primo gradu secundum canones, in secundo secundum leges. Eius filius secundum ius canonicum in secundo, secundum leges in tercio. Eius nepos in tercio secundum canones, in quarto secundum leges. Eius pronepos in quarto per canones, in quinto per leges. Et sic dicitur est utraque computacio et ista sunt collaterales ad Petrum. Et nunc de cellula patris fecimus stipitem. Ecce
Fac stipitem de avo: patruus amita ex cellula patrui, sub patruelis et amitinus, soror patruelis et amitina, et infra horum filius filia, et infra eorum nepos neptis. Patruus est Petri in secundo gradu, frater patruelis in secundo etc., filius in tercio, nepos in quarto secundum canones. Per legem autem patruus est in tercio, frater patruelis in quarto, filius in quinto, nepos in sexto. Et dicitur est utraque computacio.
Preterea fac proavum stipitem et habes filios patruum magnum, magnam amitam, avum et aviam, avunculum etc. illos non prosequimur. Ex cellula patrui magni proprior sobrinus, proprior sobrina, et infra horum filius filia, et infra eorum nepos neptis. Et avia Petri distat a proavo quem nunc feci stipitem tercio gradu, ergo et a patruo tercio, et a proprio sobrino tercio, et a filio tercio, et a nepote cum excedit lineam equalitatis quarto. Secundum leges distat a patruo quarto, a proprio sobrino quinto, a filio vi, a nepote vii.
Et dicitur est utraque computacio.
Modo fac abavum stipitem cum tribus filiis, scilicet proavo avo et avunculo. De avunculo non prosequor. Ex cellula propatrui oritur cellula horum filius filia, et infra horum nepos neptis, et infra eorum pronepos proneptis. Omnes isti sunt ad Petrum in quarto gradu, quia Petrus distat a stipite quarto gradu, et infra linea nulla excedit lineam equalitatis, ergo omnes ab eo distant in quarto. Secundum leges propatruus distat quinto, filius

sexto / nepos vii / pronepos viii. Et sic de ceteris utraque computatio.

Nunc videndum quibus regulis gradus istorum collateralium cognoscuntur. Collateralium equalis lineae unam trado regulam.

Collateralium in linea equali quoto gradu quis distat a communi stipite toto distant inter se vel sibi attinent. Exempli pone: Cum facio abavum stipitem in p. et pronepotem patrui meum, illi sunt in linea equali / quilibet distat a stipite quarto gradu / et inter se quarto. Secundum leges vero aliter est, et tunc dicamus: Collateralium in linea equali quoto gradu quis distat a communi stipite toto duplicato distant inter se vel sibi attinent.

Vides ergo ex superius dictis, et ex computatione quod predicti p. et pronepos patrui distant viii. Et insurgit ista diversitas quia secundum leges in collateralibus quaelibet persona facit gradum / unde duo fratres faciunt duos gradus / secundum canones duae personae faciunt unum gradum / unde ut patet in cellula fratris, frater p. et ipse est in primo gradu secundum canones, in secundo per leges / sed computatio eorum ob aliud fit quam ista ut 37 q. 7 c. [illegible]. Ergo dic secundum leges quod in equali linea collateralium, sive linea sit paris numeri sive disparis / non est reperire disparem gradum. Unde in linea paris numeri est secunda vel quarta, disparis numeri tertia vel [illegible]. In prima linea secundus gradus, in secunda quartus, in tertia vi, in quarta viii. Quod non est secundum canones, quia in equali linea disparis numeri reperimus disparem gradum, quia in prima primum / in secunda secundum / in tertia tertium / in quarta quartum / in quinta quintum et sic de singulis.

Nunc restat videre de collateralibus in linea inequali, de quibus traditur talis regula secundum canones. Collateralium in linea inequali quoto gradu remotior distat a communi stipite toto distant inter se / exempli pone. Facio abavum stipitem p. et filius patrui sunt in linea inequali / computemus ergo a remotiori scilicet a p. sed p. distat a stipite quarto / ergo et a filio patrui quarto. Et idem in descendentibus usque ad lineam equalem. Et hoc est addicionis [illegible] addita persona usque ad lineam equalem [illegible] patris filius nepos et pronepos omnes distant [illegible] gradu a p.

[illegible marginal notes]

Sed aliter secundum leges, secundum quas talem regulam tradimus: Collateralium in linea inequali quot sunt personae stipite dempto tot sunt gradus. Unde petrus a stipite distat quarto, a patruo v, a filio vi, a nepote vii, a pronepote viii, et tunc quaelibet persona facit gradum.

Vides ex superius dictis quod p. non potest contrahere cum aliquo de arbore; distat enim a primo scilicet ab abavo, ab avo scilicet abnepote, ab extremis collateralium ab omnibus lineis quarto, a mediis citiori. Ex quo patet quod cum nullo contrahere potest. Sed posterior in collateralibus, ut puta pronepos patrui vel pronepos fratris, potest accipere filiam. Possit petrus cum ea contrahere quia iam est in quinto gradu.

Sed dubitatur utrum in collateralibus quorum unus est in quarto, alter in quinto, puta filia petri et patruus possint ad invicem contrahere. Dic quod sic, quia filia p. non descendit de patruo ut notum est. Et ideo dic quod distat in quarto gradu [illegible].

Nunc formetur arbor affinitatis. In medio arboris [illegible]

[illegible]

Nota quod ... affinitatis in hoc gradus ... gradus ... primi ... consanguinitatis

Ad evidentiam ... affinitatis ... gradus ... vir ... gradus

Omnis gradus consanguinitatis attinet mihi vir ... gradu affinitatis attinet mihi uxor ... illa

Cuius ... affinitatis ... honestatis ... [illegible]

[illegible]

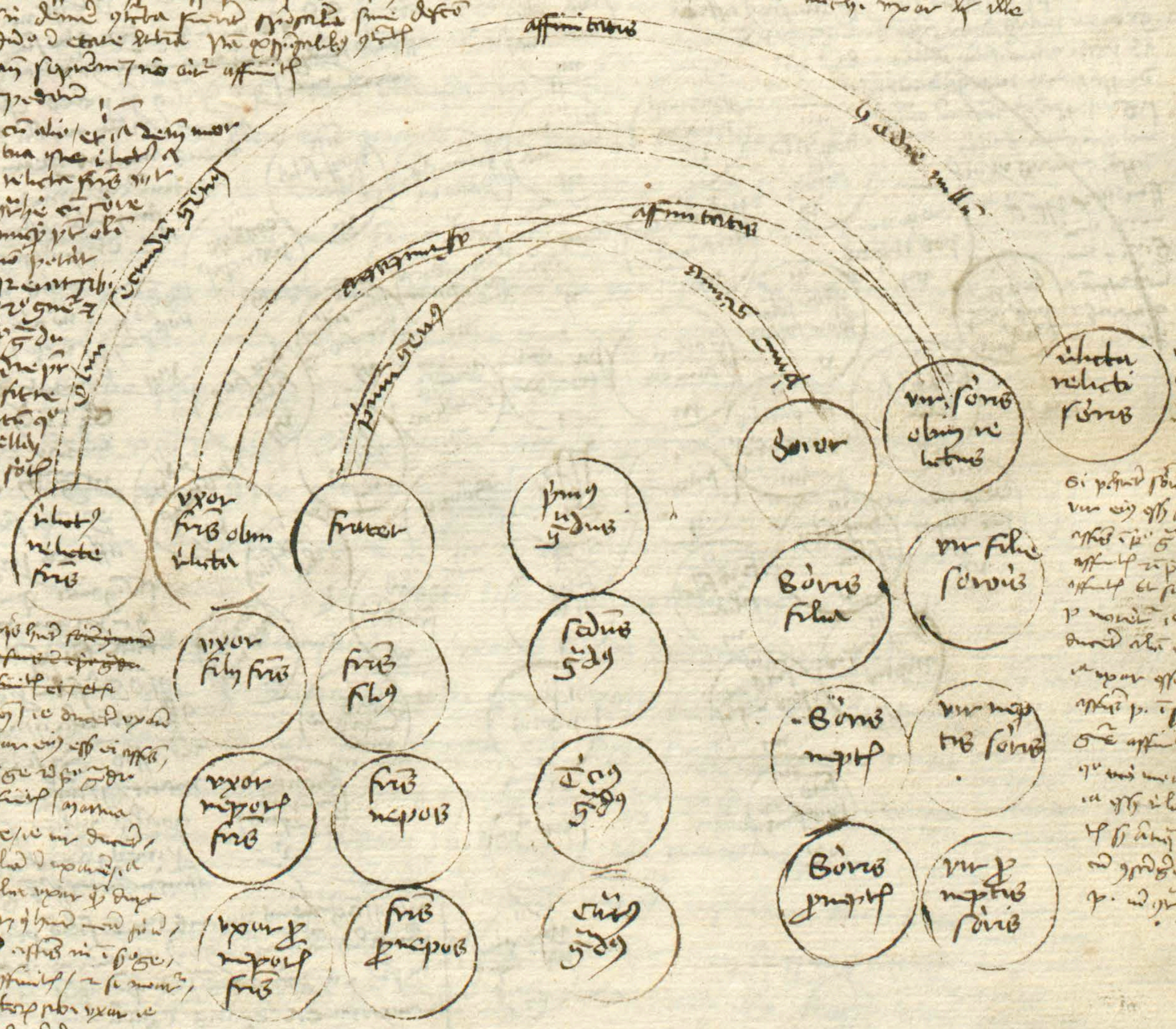

Si ... affinitatis ... in ... gradu ... uxor ... affinitatis ... relicta ... [illegible]

Si ... vir ... affinitatis ... gradu ... affinitatis ... uxor ... relicta ... [illegible]

Nota genus affinitatis ... persona ad aliam personam per carnis copulam mutat genus sed non gradum / ... in secundo gradu consanguinitatis ... mulierem illa ... in secundo gradu affinitatis et primo genere. Si alius ... illa attinet in primo genere et secundo gradu / et si ille alius mulierem ... illa attinet in tertio genere affinitatis et secundo gradu / Sed primum solum primum genus hodie ... Sed ... alia ... non ...

Nota hodie ... genus affinitatis ... usque ad quartum gradum / Et affinitatis ... sunt ... gradum sed ... gradus affinitatis ... consanguinitatis. Si ergo consanguineus tuus ... mulierem ... quarto gradu affinitatis attinet ... illa ... quarto gradu ... illius consanguineus ... consanguinitatis ... gradu ... ille

consanguineus ... gradu ... affinitatis ... secundum ... genere consanguinitatis

... per carnalem copulam viri ... mulieris ... consanguineos mulieris ... consanguineos viri ... affinitatis. Primi generis et ... gradu ... consanguineus et ... consanguineos mulieris. ... consanguineos viri ... mulieris non ... affinitatis / ... affinitatis ... consanguineos viri ... mulieris ... affinitatis ... sororis ... filia. Sed ... consanguineos mulieris ... viri ... mulieris

Cuius gradus ... consanguineus ... affinitatis ... gradu ... affinitatis ... uxor fratris ... filia ... sororis ... filia fratris ... gradu consanguinitatis ... gradu affinitatis ... [illegible]

[illegible] affinit[illegible] [illegible] affinit[illegible] [illegible] filiu[illegible] [illegible] supp[illegible] [illegible]

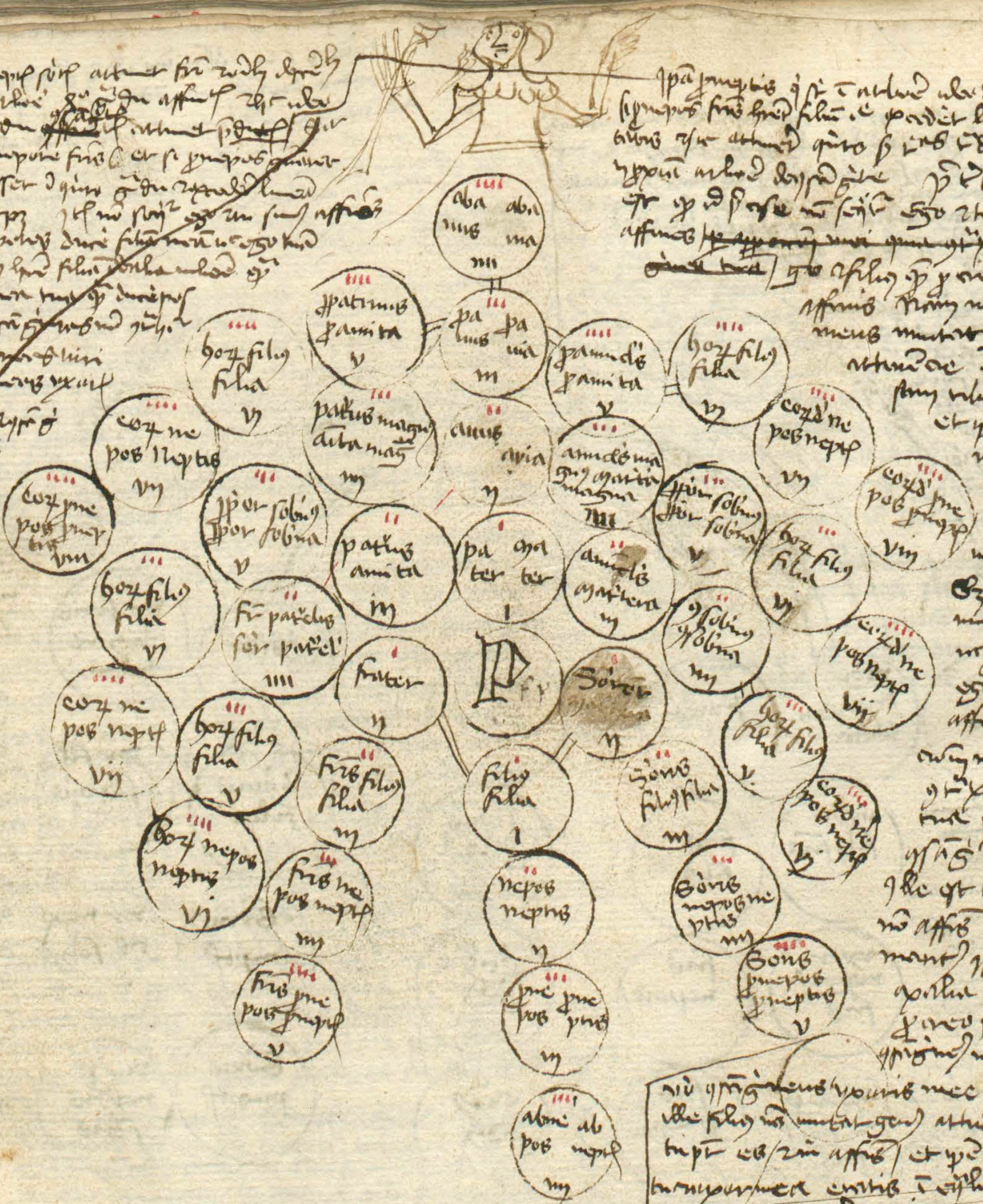

[illegible] affinit[illegible] [illegible] filiu[illegible] affinit[illegible] [illegible]

[illegible] affinit[illegible] [illegible] filiu[illegible] [illegible] affinit[illegible] [illegible] arbore [illegible] affinit[illegible] [illegible]

Non enim succederet supp° [illegible] supp° in quo succed[illegible] in rebus viri ideo non succedit in uxore [illegible] quo est [illegible] est [illegible] res [illegible] viri de [illegible] [illegible] post succedit in rebus [illegible] [illegible] proprie in possessione [illegible] non est [illegible]

Affinitatis linea usque ad septimam graduationem iungatur. **De affinitate**

Nunc de affinitate videndum est, de qua Gregorius ait: porro de affinitate quam dicis esse parentela que advenit ex parte uxoris seu que ex parte viri ad uxorem pertinet, manifesta est ratio, quia si secundum divinam sententiam ego et uxor mea sumus una caro, profecto michi et illi mea sua parentela propinquitas una efficitur; quo circa ego et soror uxoris mee in uno et primo gradu erimus, filius vero eius in secundo gradu erit a me, neptis vero tertio. Idque utrimque in ceteris agendum est successoribus. Uxorem vero [illegible] proximi gradus sit, ita me oportet attendere quemadmodum [illegible] aliqua femina. Sic propinquitatis sue iunctio uxori mee de propinquo sui viri in ceteris cognationis gradibus convenit observare. Cum vero aliorum sententiam [illegible] sunt. Item Julius papa: Equaliter iungatur vir consanguineis suis et consanguineis uxoris. Item Isidorus: Sane consanguinitas que proprio viro observanda est, et uxoris parentela. Et hec [illegible] custodienda est, quia constat eos duos fuisse in carne una, ideoque communis est illis utraque parentela. Item Julius papa: Nulli utriusque sexus permittitur ex propinquitate sui sanguinis vel uxoris usque ad septimum generationis gradum uxorem ducere vel incesti macula copulari. Quia sicut non licet cuiquam christiano de sua consanguinitate, sic nec de consanguinitate uxoris coniugem ducere propter carnis unitatem. Item Gregorius de affinitate consanguinitatis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam et hereditatis rerum per legales instituta diffinitiones sancita usque ad septimum gradum protendunt successorum. Non enim eis succederent nisi de propagatione cognationis deberetur. Hiis auctoritatibus videtur quod sicut et consanguinitas, sic et affinitas usque ad septimum gradum sit observanda, sic et usque ad septimum. **Vide.**

Sed alii videntur concedere in quarta generatione [illegible] **traditiones de affinitate**, ne in affines contrahi [illegible] et in quarta eciam si contractum fuerit non separari. Ait enim Fabianus papa: De propinquis qui ad affinitatem

pertinere ad uxorem veniunt. defuncta uxore vel viro in qua generatione iunguntur
consanguinitatis si iuncti fuerint non separentur. Infra autem propinquitatis non licet uxorem
alterius accipere post obitum eius. Equaliter vir iungatur in matrimonio eis qui sibi
consanguinei sunt. et uxoris sue consanguineis post mortem uxoris. Item hic
conceditur in quinta vel in quarta propinquitate affinium fieri coniugia. Iulius etiam papa
ait. Statutum est ut relictam patris. uxoris sue relictam fratris. uxoris sue relictam
filii uxoris sue. nemo sibi in matrimonium sumat. et relictam uxorem
consanguineorum uxoris sue usque ad tertiam progeniem nemo uxorem sumat.
in quarta uero et quinta si iuncti fuerint non separentur. Item quia varie de affini
tatis observatione loquuntur auctores. alii eam usque ad vii gradum eam observari
sentiunt. alii vero in quarta vel in v. matrimonia contracta non dirimunt. Sed illi
vitatis rigorem. isti vero dispensationem videntur proponere. sicut enim etiam dis
pensare in copula affinium usque ad certum gradum. sicut Gregorius dispensavit in quarto
gradu consanguinitatis. Illud etiam non est pretermittendum quod Gregorius venerio episcopo
scripsit sedem apostolicam consulenti. Si inter copula nuptiali coniuncto
viro quarta cognationis eius pertineat. et si eo defuncto cognationis maneat
vel si sub alio viro cognationis vocabula dissolvantur. vel si suscepte sobo
les valeant legitime ad prioris viri cognationis transire copulam. Si una cum
fuit alio sicut aliquis eorum propinquus viri primi. nisi pertineat alteri hoc mi
nime posse fieri credendum est. porro viro defuncto insuper affinitas non
deletur. nec alia copula coniugalis affinitatem copule prioris solvere valet.
sed nec alterius coniunctionis soboles placet ad affinitatis prioris viri consortium
transire. Si quis ergo sacrilego et temerario ausu in defuncto coniuncti propinquitate
extinguere vel sub alterius affinitatis vocabula dissipare. vel susceptas so
boles alterius copule propinquitati prioris credit legitime sociari. hic ne
gat dei verba valida esse quod dixit erunt duo in carne. Item hic probatur
si mortuo primo viro uxor eius alii nupserit. filios de secundo viro geni
tos ducere uxores de cognatione prioris viri. quia filii mediante ma
tre ad cognationem prioris viri pertinent. cum quo et mater eorum una
caro extitit. hoc idem etiam Innocentius papa ait. Si qua mulier ad

ad secundas nuptias transierit et ex eis sobolem genuit nullatenus pt
ad consortium coniugis fratris viri pertingere. hoc autem observandum est usque ad
vii generis gradum secundum maiorum usque ad tertium vel quartum sicut supra posuimus

Et sciendum est quod ecclesia iusta **Si coniugium est inter consanguineos dirimitur**
predictos gradus consanguinitatis coniunctos separat. Si autem ignoranter coniuncti
fuerint in conspectu ecclesie, et postmodum probata consanguinitate eiusdem iudi
cio separati, quia vero copula illa coniugium fuit, quibusdam videtur non fuisse
coniugium quia non erant legittime persone, si tamen decime exsolvuntur pignoran
ciam et quia coniugium reputatur quia bona fide et permissione ecclesie convenerunt
unde filii eorum legittimi habentur. Alii vero dicunt esse coniugium licet non essent
legittime persone quia talium coniunctiones vocant canones coniugia. Ubi de
personis agitur quarum testimonio consanguineorum sit dirimenda coniunctio
unde Urbanus papa **quibus personis testificantibus sint dirimenda coniugia**

Si duo viri vel tres consanguinitatem iuramento firmaverint vel ipsi for
te confessi fuerint coniugia dissolvantur. Si vero neutrum contigerit episcopi eos per
fidem Christi obtestentur quatenus palam fateantur si se recognoscunt consanguineos
si se iudicio eorum segregaverint alia matrimonia contrahere non prohibeantur.
Idem notificamus tibi ut tres vel duo ex antiquioribus eius qui accu
sat, habentem propinquitatem iuramento firmaverit vel si tres vel duo antiqui
oribus generensibus quibus hominum propinquitas nota sit qui bone fame et
veracis testimonii sunt amoto amore et timore precio et omni malo studio
predicto modo firmaverint sine mora coniugia dissocientur. Consanguineos
non propinquiores nullus accuset vel consanguinitatem in synodo computet, set
propinqui, ad quorum noticiam pertinet. Si autem progenies tota defecerit ab
antiquioribus et senioribus quibus propinquitas tota nota sit episcopi ea
canonice perquirit et si inventa fuerit separentur. Ante quibus accu
santibus vel testificantibus dirimenda sit consanguineorum coniunctio que

Hic dicendum est quod aliud est fornicatio, aliud stuprum, aliud adulterium, aliud incestus, et aliud raptus. Quid sit fornicatio.

Fornicatio licet sit genus omnis illiciti coitus qui fit contra uxorem tamen specialiter intelligitur in usu viduarum vel meretricum vel concubinarum. Quid sit stuprum.

Stuprum proprie est virginum illicita defloratio. Quid sit adulterium. Adulterium est alieni thori violatio. Adulterium dicitur quasi ad alterius thori accessio. Quid sit incestus.

Incestus est consanguinearum vel affinium abusus. Unde incestuosi dicuntur qui consanguineis vel affinibus suis abutuntur. Quid sit raptus. Raptus admittitur cum puella a domo patris educitur violenter ut corrupta in uxorem habeatur sive puelle sive parentibus eius illata fuerit violentia. Hic morte multetur. Sed si cum rapta ad ecclesiam confugit privilegio ecclesie mortis impunitatem meretur. De spirituali cognatione.

Attendendum est etiam illud Alexandri quod ait: quod frater, soror vel uxoris tue cognati dicuntur, equivocationis iure fit. Tamen caritate vocabulorum appellatio eis potius quam ulla cognationis causa. Uxor autem fratris fratrissa potius quam cognata vocatur. Mariti vero levir dicitur. Duorum fratrum uxores ianitrices vocantur, quasi eandem ianuam intrantes. Viri soror glos vocatur. Sororis autem vir non habet speciale nomen, sed uxoris frater. De spirituali cognatione.

Deparata aliud gradum famosa questione aliquid licet minus sufficienter diximus, nunc de spirituali cognatione addamus, que eas personas impedit ut non valeant legitime ad invicem convenire. Tria sunt quidem: consanguinitas, affinitas, spiritualis cognatio. Consanguinitas est inter eos qui nascuntur secundum lineam generis. Affinitas inter eos qui generis non sunt iuncti, sed mediante copula sunt sociati, puta propinquus qui est de genere meo; vir seu uxor filii fratris mei que non est de genere meo, affinis michi facta est et ego illi. Spiritualis cognatio est inter compatrem et commatrem et inter eos quorum unus alium de sacro fonte levavit vel in cathecizatione aut confirmatione tenuit. Et inter filios etiam eiusdem hominis carnales et spirituales. Qui sint filii spirituales. Spirituales filii sunt quos de sacro fonte levavimus vel in cathecizatione seu confirmatione tenemus.

filii causa consilij spirituales eorum sunt / qui eos in missionis vocabulo eos sacro
baptismate tingunt / Et spirituales filia dicuntur causa spirituales filii sacerdo
tis qui ei peccata sua confitentur unde Simacus papa Omnes quos in prima fide
primus ita nostri sunt spirituales filii ut causa ipsi quos vel nobis suscipientibus
vel subtine missionis vocabulo ingeritur unda baptismi regeneravit / Vel
hesit autem canonet ut ad scam penitentialem nullus sacerdos accedat
quia scriptum est Omnes quos in prima accipimus ita filii nostri sunt ut de bapto
suscepti quorum omnium flagitiosa est coniunctio. Quod autem compater cum
sibi coniugi negavit nec pater spiritualis nec mater filie vel filio spirituali
copula magistralis docet de eo quod mergasupis / si aliquis filiolam
suam duxit in uxorem et de eo qui coniungit cum matre spirituali et de eo
qui filium suum baptizavit et uxor eius eum de fonte suscepit hac causa
ut distractio fieri coniugii Si post talem copulam possint permanere sic respon
dendum est / si filiolam aut commatrem suam in coniugio aliquis duxit separandos
esse iudicamus et in prima plectendos / Si non coniuges legitimi unus vel
ambo ex industria hoc fecerint ut filium suum de fonte susciperent si dimitti
voluerint bonum est Sin autem finis prima insidiatori iungatur / et simul ma
neat et si supervixerit coniugi superstes / acerrima pena mulctetur et sine
spe coniugii maneat Ex hijs apparet quod aliquis filiolam suam vel comma
trem non potest sibi copulare nuptialiter et si postquam fuerunt separandi sunt / Cum
autem legitime coniuncti fuerint non ideo separandi sunt / quia alter eorum insi
diose filium de fonte levavit vel causa molestie [illegible] dicens / Nosse
desiderans unde mulier que filium viri ex alia femina genitum de sacro fonte
levavit postmodum possit cum eodem viro copulari / Nos ideo coniugii posse
determinavimus / quia secundum canones sacros / nisi amborum consensu nullus
religionis obtentu / debet coniux dimittere coniugem / cum apostolus precipiat no
lite fraudare invicem nisi forte ex consensu et cetera Item dictum est nobis quasdam
feminas dolose quasdam non fraudulenter ut a viris suis separentur [illegible]

filios eorum epus ad confirmandum remisisse / vnde nos dignum duximus ut si
quis vtique filium suum desidia aut fraude aliqua coram epo tenuit ad con
firmandum. fallacia vel fraudem qua dm vitat priorem agit viro
tu sic non separatur. Item idem papa ad limina beati petri homo nomine
stephanus veniens nostro presulatui innotuit quod filium suum in extremo vite po
situm nec dum baptizatum vnda locus absencia sacerdotis cogente bapti
zauit / vxorque suis manibus suscepit / atque plurimi negocio veniencia tua
fraternitas homines asseua coniuges indicauerunt esse separandos / quod nullatenus fieri
debet dicente scriptura. Quod deus coniunxit homo non separat / et dominus non
dimittit vxorem nisi causa fornicacionis iubet / et nos tamen aucto
ritate fieri duximus dimittendum non esse et inculpabile iudicandum quod
necessitas intulit. Nam baptizandi opus laicis fidelibus si tu vite fuerit
libere creditur. Unde si prefatus homo filium morientem aspiciens / ne eum
perpetuo perire permitteret vnda baptismi lauit / et eum de porta mortis eripit
baptizasse laudatur / Idcirco sue vxori sibi iam olim legittime sociate
ipsum indicamus manere coniunctum / nec alibi separari debere hiis
aliisque pluribus auctoritatibus edocetur coniuges non esse separandos / si ipsi
legittima copulam alterius filium de fonte leuat / vel in confirmacione
tenet. [illegible] Hys que obuiare videtur quod deus dedit
sit / aut preuenit ad nos deuocionis sinceritatis tue explanans, deferens quod
quidam viri et mulieres puero sabbato paschali ipsi ne
nescientes filios suos susceperunt de lauacro. Cupis ergo scire an
propter hoc debeant viri et mulieres adinuicem usu reddire vel non. Nos
ad hoc re mesti / inquisiuimus priorum dicta et inuenimus in archiuis 1.
in armariis aplice sedis iam olim contigisse in pluribus ecclesiis / quarum
epus ab hac aplica sede volentibus scire utrum viri et mulieres reddi
derent adinuicem thorum / bone memorie predecessor iulius innocentius ce
lestinus cum eporum plurimorum consensu apostolorum principis eiusdem

presbyteros tua rescripserunt et confirmarunt ut nullo modo se coniungerent mulieres ad viri quique aliqua ratione susceperint natos, sed separentur, ne suadente dyabolo tale malum inolescat. Item si quis filiastrum vel filiastram suam ante episcopum tenuerit ad confirmationem, separetur ab uxore sua et aliam non accipiat. Hec autem illis ad terrorem dicta sunt, non quia ita esset faciendum, sed ne illud fieret summo opere cavendum. Vel de illis est intelligendum qui scienter filios suos proprios de fonte susceperunt, qua fraude coniuges, premissis autem auctoritatibus omnino consentiendum est, ut sive pater sive mater sive tam vir quam mulier de fonte susceperit, non ideo a suo separetur, quod et de vitrico filiastri est intelligi.

De copula adoptivorum. Quod autem spirituales vel adoptivi filii naturalibus copulari nequeant, Nicolaus papa testatur: Ita inferens: Ita diligere debet homo eum qui se suscepit de sacro fonte sicut patrem et matrem. Item inter fratres et filios spirituales generata coniunctio est destructa, que dicenda non est consanguinitatis, sed potius spiritualis proximitas. Unde inter eos arbitror non posse fieri legale coniugium, quia nec inter eos qui natura et eos qui adoptione filii sunt venerande leges matrimonia contrahi permittunt. Item si inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio iungit, quanto potius carnali oportet iam misce coniubio cessare quos per celeste sacramentum regeneratio spiritus sancti iungit. Hoc autem quidam volunt intelligi de illis tantum filiis quibus compatres facti sunt, de illis vero qui ante compaternitatem vel post geniti sunt credunt quod legittime coniungi possunt, quibus videtur consentire Urbanus secundus dicens: Super quibus consuluit nos tua dilectio, hic videtur intelligendum ut et baptismus sit si instante necessitate femina puerum in nomine trinitatis baptizaverit, et quod spiritualem patris filii vel filie ante vel post compaternitatem genite possunt legittime coniungi preter illam personam qua compatres sunt effecti. Paschalis papa.

Paschalis vero secundus post compaternitatem genitos copulari prohibet, scribens Regino episcopo: Post susceptum filium de fonte vel filiam

spiritualem quam compatre vel commatre fuerunt nati matrimonio iungi non possunt. Illud etiam notandum est quod in libro Viennensi concilio legitur sequens: sive spiritualis compatris filia fortuitu data coniungere [illegible] quemquam dum ex consilio matrimonio sociato habeat atque legitimo connubio honeste operam det.

Si quis ducere possit duas commatres unam post aliam

Solet etiam quaeri si commatrem uxoris post eius obitum quis ducere valeat. De hoc Nicolaus papa sic scribit: Sciscitatur a nobis sanctitas vestra si quis duas commatres habere valeat unam post aliam. In quo meminisse debes scriptum esse: Erunt duo in carne una. Cum ergo constet quod vir et mulier una caro efficiantur, restat ut viri commatrem communi mulier cuius assumpta uxor commater erat. Et ideo virum illi feminae non posse iungi, quia commater eius erat cum qua idem fuerat una caro effectus. Hinc autem illud contrarium videtur quod qui spiritualem habet compatrem cuius filium de lavacro accepit, et eius uxor commater non est, licet et defuncto compatre suo eius viduam ducere uxorem, quoniam nulla cognatio spiritualis fecit. Item contra Paschalis papa: Post uxoris obitum cum commatre uxoris coniugio copulari nulla ratio vetat vel auctoritas prohibet. Non enim per unius virorum ad unionem sanguis protrahitur. **Determinatio.**

Sed sciendum est quod auctoritas Nicolai de illo ait qui uxori suae debitum reddidit postquam illius commater extitit. Paschalis vero auctoritates de illo agunt cuius uxor postquam viro suo delinquitur illius commater efficitur nec post compaternitatem a viro suo cognoscitur, vel de illo potius agunt cuius uxor ante defungitur quam ab eo cognoscatur.

Si vir et uxor simul possint tenere puerum

Solet etiam quaeri si uxor cum viro simul debeat in baptismo suscipere parvulum. De hoc Urbanus ita scribit, quod uxor cum marito in baptismo simul non debeat suscipere puerum nulla auctoritate reperitur prohibitum. Sed ut puritas paternitatis spiritualis ab omni labe et infamia conservetur, in omnibus decernimus ut utrique simul ad hoc accedere non praesumant. Et non particulare flagitium committit qui duabus commatribus vel sororibus nupsit [illegible]

[illegible]

Sciendum est etiam quod non solum prime vel secunde nuptie sunt licite sed etiam tertie et quarte non sunt damnande. Unde Augustinus de tertiis et quartis nuptiis et deinceps pluribus solent homines movere questionem. Sed quis audeat diffinire quod nec apostolum video diffinisse? Ait enim: si dormierit vir eius cui vult nubat. Non dicit primus vel secundus vel tertius vel quotuslibet. Nec a nobis diffiniendum est quod non definit apostolus. Unde ut breviter respondeam nec ullas nuptias debeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. Nec contra humane verecundie sensum audeo dicere ut quotiens voluerint nubant, nec ex meo corde preter scripture auctoritatem quotaslibet nuptias damnare. Idem testatur Ieronimus: Ego nunc libera voce exclamo non damnari in ecclesia bigamiam nec trigamiam, ita licere quinto et sexto quemadmodum primo nubere marito. Apostolus tamen bigamos a sacerdotali honore excludit, sed hic non facit peccatum bigamie, ut imo (?) [illegible] ut sit una unius et unica unici. Illud autem Cesariensis concilii videtur innuere bigamiam esse peccatum: presbiterum inquit in nuptiis bigamorum prandere non convenit, quia cum penitentia bigamus indigeat, quis erit presbiter qui talibus nuptiis possit prebere consensum? Sed hoc de illo intelligi potest qui prime uxori insidiatus fuerit desiderio secunde, vel [illegible]. Illud dicitur quod in bigamo non [illegible]. Ambrosius etiam dicit quod prime nuptie tantum a Deo sunt institute, secunde vero nuptie sunt permisse, et prime nuptie sub benedictione Dei celebrantur sublimiter, secunde vero etiam in presenti carent gloria.

De resurrectione et iudicii conditione

Postremo de conditione resurrectionis et modo resurgentium, necnon de iudicii atque vite qualitate breviter disserendum est. Omnibus questionibus que de hac re moveri assolent satisfacere non valeo. Resurrectionem tamen carnis omnium quicumque nati sunt atque nascentur et mortui sunt atque morientur nullatenus ambigere debet christianus, aut [illegible].

[illegible]

[illegible]

resurgent mortui et resurgent qui erant in sepulcris / et apostolus Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus ut non contristemini sicut et ceteri qui spem non habent scilicet resurrectionis / hoc enim vobis dicimus in verbo domini quia nos qui vivimus qui residui sumus in adventum domini [illegible] non [illegible] [illegible] dormierunt [illegible] [illegible] [illegible] ipse dominus in [illegible] et in voce archangeli et in tuba dei descendet de celo et mortui qui in christo sunt resurgent primi / deinde nos qui vivimus qui relinquimur simul rapiemur cum illis obviam christo in aera et sic semper cum domino erimus / hiis verbis veritas resurrectionis causa atque ordo resurgentium perclare insinuatur.

De voce tube

Causa enim resurrectionis mortuorum erit vox tube que in adventu iudicis ab omnibus audietur / et eius virtute excitabuntur mortui / et de monumentis resurgent / unde psalmista dabit voci sue vocem virtutis id est effectum resuscitandi mortuos / et iohannes evangelista ait venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem filii dei. Et tunc bona facientes in vitam et cetera. Si vero queratur cuius vel qualis erit vox illa apostolus dicit quia erit angeli id est principis christi qui est princeps archangelorum / vel vox erit alicuius vel plurium archangelorum / eadem quoque dicitur tuba quia erit manifesta et novissima quia post eam non erit alia / hec tuba ut ait augustinus est clamor / de quo dicitur in evangelio / Media nocte clamor factus est ecce sponsus venit exite obviam ei / tube nomine aliquod evidens et preclarum signum intelligitur / quod vox archangeli et tuba dei ab apostolo dicitur et in evangelio vox filii dei / et clamor appellatur / quam mortui audient et resurgent.

De nocte media

Media autem nocte dicitur venturus fore dominus non pro hora temporis sed quia tunc veniet cum non speratur / Media ergo nocte scilicet cum valde obscurum erit id est occultus veniet / dies enim domini sicut fur in nocte ita veniet / potest tamen non incongrue intelligi medie noctis tempore venturus / quia ut ait cassiodorus hoc tempore primogenita egypti percussa sunt / hoc etiam sponsus veniens et pluribus etiam locis contestantur auctores quod adventus christi dicitur dies domini / non pro qualitate temporis sed rerum / quia tunc cogitationes et opera singulorum patebunt / unde in daniele vetustus dierum sedit et libri aperti sunt coram eo libri sunt.

[illegible]

[illegible]

conscientie singulorum que tunc aperientur aliis et tunc implebitur nichil occultum quod non reveletur. **De libris qui tunc aperientur**

Adveniente enim summo iudice non solum tenebre actus illuminabuntur sed etiam abscondita cordium manifestabuntur. Virtute ergo divina fiet ut cuique opera sua bona vel mala cuncta in memoria renoventur et mentis intuitu mira celeritate cernantur ut accuset homo vel excuset conscientia eius teste salvetur vel dampnetur. **De memoria electorum si tunc**

Hic queritur utrum electi tunc amittant memoriam preteritorum **preteritorum mala teneat** malorum sicut bonorum. Quedam auctoritates videntur tradere bonos non habituros tunc memoriam preteritorum malorum id est peccatorum vel tormentorum. Ait enim Ysaias: Ecce ego creo celos novos et terram novam et non erunt in memoria priora et non ascendent super cor sed gaudebitis in eternum. Item oblivioni tradite sunt angustie priores et abscondite ab oculis meis. Quod Ieronimus exponens sic ait: oblivioni tradentur priora mala quia forsitan contra futuro presentis conversationis memoria omnino delebitur succedentibus bonis. Item ne sit pars malorum priorum angustie memorari. Sed hec et huiusmodi sic accipi possunt ut non excludant memoriam preteritorum malorum sed eorum molestiam et lesionem amoveant. Non enim eorum memoria sanctos contristabit vel eorum beatitudinem obfuscabit sed gratiores deo reddet. Unde super psalmum lxxxviii ait Augustinus: Quod misericordias domini in eternum cantabit qui miserie non meminit. Quo autem plena beatitudo si memoria reatus mentem tangit? Sed sepe leti tristium meminimus et sani dolorum meminimus sine dolore et inde amplius leti et grati sumus. Ex his apparet quod si priorum malorum memoriam sancti habuerint in futuro non erit tamen eis ad penam vel glorie derogationem sed ad gratiarum actionem. Si vero queritur utrum peccata que fecerunt electi tunc prodeant in noticia omnium sicut mala dampnatorum omnibus erunt nota, non legi hoc expressum in scriptura. Unde non improbabiliter putari potest quia hic per penitentiam tecta et deleta illic etiam tegi aliis alia non tecta.

[illegible]

Vallen **Decimus qui vivi rapientur**

Queri solet utrum illi quos vivos inveniet xpus nondum mortui sint in ipso tempore perfecto quo rapientur obviam xpo ad immortalitatem mira celeritate sint transituri. Non enim dicendum est fieri non posse ut per aera in sublime portentur in illo spatio et moriantur et reviviscant. Ad hunc autem sensum quo estimemus illos in preo spacio transituros mortem et accepturos immortalitatem apostolus nobis urgere videtur ubi dicit: In xpo omnes vivificabuntur. Et alibi: quod seminas non vivificatur nisi prius moriatur. Cur autem in nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum tacite quodam modo seminari atque ibi protinus immortaliter et incorruptibiliter reviviscere, cum credamus in ictu oculi futuram resurrectionem et in qua sine fine victura tanta velocitate reddendum antiquissimorum cadaverum pulverem. Sed velle de hys audire patrum doctores. Si igitur sanctos qui rapientur xpo veniente vivientes eiusque obviam rapientur credidimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros et ad eadem mox immortalia redituros, nullas in verbis apostoli patiemur angustias, sicut accipietis illud quod dictum est: omnes quidem resurgemus, sed tam boni quam mali, sed non omnes immutabimur, sed in sollempnitatem resurrectionis. Dicitur etiam ambo aut in ipso raptu corporum qui vivi rapientur mors erit et resurrectio, ut anima per corporum egressu de corpore eidem in momento reddatur. Ieronimus in sermone ad Marcellam testis videtur dicens quosdam in fine seculi adveniente xpo non esse morituros sed vivos raptos in immortalitatem repente mutandos. Horum autem quid verius sit non est humani iudicii diffinire. **Quod intelligatur per iudicare vivos et mortuos.**

Hys autem addiciendum est dupliciter intelligi quod dicit xpus iudicaturus vivos et mortuos. Aut enim vivi accipiuntur qui in adventu eius vivi rapientur licet in raptu moriantur, et mortui qui ante decesserant; vel vivi et mortui accipiuntur iusti et iniusti. **Quod omnes incorrupti**

Utrumque expeditius sane credi valeat omnes resurrecturos credendum est etiam quod omnes resurgent incorrupti, non utique impassibiles, propter mortem patientur etiam, sed sine diminutione membrorum omnia habentes.

[illegible marginal glosses]

corporis habitum membra, nec tamen gloria ac specie impassibilitatis induentur.

Solent autem nonnulli perscrutari querere **De etate statura et sexu resurgentium**
an in eadem etate et statura corporis omnes resurrecturi sint. Quidam
putaverunt omnes resurrecturos secundum mensuram etatis et stature Christi, ideo quia
apostolus ait: Donec occurramus Christo omnes in virum perfectum in mensuram etatis
plenitudinis Christi. Sed his verbis non eadem omnibus resurgentibus assig-
natur statura sed etas. Omnes enim in eadem etate resurgent in qua Christus
mortuus est et resurrexit, cuiuscumque etatis mortui fuerint. Virum autem posuit
non ut distingueret sexum sed ut significaret perfectionem virilem quam tunc ha-
bebunt. Sed non omnes eandem staturam corporis obtinebunt. Unde Augustinus:
Non autem in mensura corporis vel stature sed etatis, quia unusquisque recipiet men-
suram sui corporis quam habuit vel habiturus erat in iuventute, etiam si senex obiit
vel fuit infans si ante est defunctus. Etas non erit illa ad quam pervenit
Christus, scilicet iuvenilis, ut circa triginta annos. Triginta enim duorum annorum et trium
mensium erat etas Christi in qua mortuus est et resurrexit. Non est autem
probabile dictu quod in resurrectione accidat corpori magnitudo quam nec habuit hic
nec erat habiturum dum viveret, nec maiora corpora reddituri sunt ad
modum dominici corporis preter eum multum cedit corporibus, cum nec periturus
sit capillus, ut ait Dominus: Capillus de capite vestro non peribit. **Quod resurget**

Non enim perit Deo terrena materies **Quod quicquid fuit de substantia et natura corporis resurget**
de qua mortalium creatur caro, sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur,
in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamque aliorum corporum substantiam vel
in ipsa elementa vertatur, in quorumque hominum cibum animaliumque cedat carnemque mutetur,
illi anime in puncto temporis redditur que illam primitus ut homo fieret cresceret
viveret animavit. Ipsa ergo terrena materies que discedente anima fit
cadaver non ita resurrectione reparabitur ut ea que dilabuntur et in
alias atque alias rerum species vertuntur, quamvis ad corpus redeant unde

dilapsa sunt ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt reddere necesse sit aliquid si capillus redit quod tam crebra tonsura detraxit, si unguibus quod totiens exspressit consectio, immoderata et indecens cogitantibus resurrectionem carnis et ideo non credentibus occurrit informitas. **Capitulum solido papae**

Sed quemadmodum si statua cuiuslibet solubilis metalli igne liquesceret vel conteretur in pulverem vel confunderetur in massam et eam vellet artifex rursum ex illius materia et quantitate reparare, nihil interesset ad eius integritatem quae particula materiae cui membro statuae redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat restituta resumeret, ita deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex de toto quo caro nostra extiterat eam mirabili celeritate restituet, nec aliquid attinebit ad eius redintegrationem utrum capilli ad capillos redeant et ungues ad ungues an quicquid eorum perierat mutetur in carnem et in partes alias corporis revocetur curante artificis providentia ne quid indecens fiat. Indecora quippe aliquid ibi non erit, sed quicquid futurum est hoc decebit, quia nec futurum est si non decebit. **Quod sancti sine omni deformitate resurgent**

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est; de reprobis sequitur. Adiungit: Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vicio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate, in quibus tanta facilitas quanta felicitas erit, propter quod et spiritualia dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura non spiritus. Ex hiis apparet quod una erit etas omnium resurgentium, scilicet iuvenilis, statura non diversa, scilicet quam quisque habuit in iuvenili etate vel erat habiturus si ante est defunctus. Post de Sententia: Quia hominis caro creata aliquid perdidit, sed omni particularum ante dispersarum collectione reintegrabitur naturalis sua corporis. Sanctorum quoque corpora sine omni vicio fulgida sicut sol resurgent, precisis cunctis deformitatibus quas hic habuerunt. **Si mali cum habeant deformitates quas hic habuerunt**

De reprobis autem queri solet an cum deformitatibus hic habitis resurgant. Hoc autem Augustinus non asserit sed dubium relinquit, ita inquiens:

a billa perdicionis massa que per adam facta est non libauit proprium
resurget quia et ipsi vnusquisque cum sua carne sicut et cum dyabolo cuius
angelis permanent vitiis non ipsi cum vicijs et deformitatibus suorum
corporum resurgant quecumque in eis gloriosi gestaverint inquirendo laborare quid
opus est Non enim sungere nos debet vtra eorum beatitudo vel
pulcritudo futura erit cum sempiterna dampnatio erit non differt an
tunc habeant deformitates quas hic habuerunt reproborum corpora
Si non consumantur Si non queritur de corporibus malorum quomodo consumentur corpora que ibi ardebunt
igne ardeant et non consumantur augustinus variis exemplis astruit et semper
tunc ignibus ea ardere et non consumi illa combustione sicut animas
cum pena maxime corporis et dolorem pati potest et mori non potest hoc
enim erit tunc etiam incorporibus dampnatorum quod nunc esse scimus in
animis hominum **Si demones corporali igne ardebunt** **Q**ueri etiam
solet an demones corporali igne ardeant Ad quod augustinus videtur au-
tem, non dicamus quibus miris veris tamen modis etiam spiritus incorporeos
posse ignis corporalis pena affligi si spiritus hominum etiam ipsi incorporei et
nunc potuerunt includi corporalibus membris et tunc poterunt corporum
suorum vinculis insolubiliter alligari Gehenna illa que stagnum ignis
et sulphuris dicta est corporeus ignis erit et cruciabit dampnatorum
corpora hominum vel demonum hominum solida hominum aerea demonum vnius eiusdem
virtutis ignis erit ut veritas ait **Qualis vel ubi sit ille ignis**
De quo igne si queritur qualis vel ubi sit augustinus sic videtur ignis cuius
modi sit et in qua mundi vel rerum parte futurus sit hominem scire ar-
bitror neminem nisi forte cui spiritus divinus ostendit **Si anime sine**
Quum aut constet animas igne vali **corporibus sentiunt ignem corporalem**
in corporibus cruciandas queri solet an nunc, ante resurrectionem corporum
anime defunctorum reproborum igne materiali cremetur / De hoc ar mlanu
toletanus ciuitate episcopus gregorij dicta sequitur ita scripsit si vinctis

hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, ita non post mortem etiam corporeo igne teneatur. Item autem per ignem spiritum dicimus ut in tormento ignis sit videndo atque sentiendo / quod autem non solum videndo sed etiam sapiendo anima ignis tormentum patiatur ex ewangelio colligitur ubi veritas voce dicitur: mortuus est dives et in inferno sepultus est, cuius anima quod in igne teneatur, ipsa vox qua ad Abraham deprecatur dives declarat: mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Dum ergo peccatorem divitem dampnatum in ignibus veritas perhibet, quis sapiens reproborum animas teneri ignibus neget. / Propterea cum quandam animam corporis similitudinem habere doceat Augustinus / ita inferens profitetur animam habere posse similitudinem corporis et corporalium omnium membrorum quisquis eam ... / sed negare animam esse que in somniis videt vel ambulare se vel sedere vel huc atque illuc gressu vel etiam volatu ferri, hec sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem corporis inferos gerit non corporalem sed corporis similem, ita etiam in locis videtur esse non corporalibus sed corporalium similibus sive in requie sive in doloribus. In Cassiani etiam voluminibus legitur quod non sunt ociose neque nihil non sentiant, cum dives ille in inferno se flamma cruciari clamet. Unde probatur animas defunctorum non solum suis sensibus non privari sed nec suis affectibus scilicet spe, tristicia, gaudio ac metu carere et ex his que sibi in illo generali examine reservantur quiddam eas iam incipere pregustare.

De abortivis fetibus et monstris

Illud etiam investigari oportet si abortivi fetus et monstra resurgent / et qualia. De quo Augustinus ita ait: Occurrit de abortivis fetibus questio qui iam nati sunt in uteris matrum sed non ita ut iam possent renasci. Si enim resurrectionem esse dixerimus de his qui iam formati sunt, tolerari potest utcumque quod dicitur. Informes vero quis non proclivius perire arbitretur sicut semina que concepta non fuerint. / Sed scrupulosissime inter doctores queri ac disputari potest quando incipit homo in utero vivere, an sit quedam vita occulta que non

dum motibus vincitur appareat. Negari eum vixisse principia quidem ideo membratim formantur ut eciam gentes [illegible] ne matres causa si mortua ibi relinquatur candidi imprudencia nimia videtur. Ex quo aut incipit homo vivere ex illo iam utique mori potest. Mortuus non ubique illi mors potuit evenire quo ad resurrectionem non pertineat reperire nequeo.

Hic de monstris. Neque enim monstra que nascuntur et vivunt quamlibet cito moriantur resurrectura negabuntur aut ita resurrectura credenda sunt sed potius correcta emendataque. Unde de bimembre quodam. Absit enim ut illum bimembrem qui nuper natus in oriente [orietur] fratres fidelissimi qui eum viderunt retulerunt et scripsit beatus Jeronimus scriptum reliquit unum hominem duplicatum aut non potius duos quod futurum erat si gemini nascerentur resurrecturos existimemus. Ita cetera que nimia deformitate monstra videntur ad humane nature figuram in resurrectione revocabuntur.

De diversis autem receptaculis.

Preterea sciendum est quod omnes anime ut ait Augustinus cum de seculo exierint diversas habent recepciones. Bone habent gaudia, male tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio et bonorum gaudium amplius erit et malorum tormenta graviora quando cum corpore torquebuntur. Ex [hac] ostenditur quod maius erit gaudium sanctorum in resurrectione et post quam ante fuerit. Item diversa receptacula habebunt anime sanctorum [ab his] de quibus idem Augustinus ait. Tempus quod [medio] inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum est animas abditis receptaculis tenet sicut unaqueque digna est vel requie vel erumpna, pro eo quod sortita est in carne dum vivit.

De suffragiis defunctorum.

Neque negandum est ut ait Augustinus defunctorum animas pietate suorum viventium relevari cum pro illis sacrificium mediatoris offertur vel elemosine fiunt in ecclesia.

Quibus prosit elemosina et oraciones et sacrificium et quomodo.

Sed hec omnibus prosunt qui cum vivunt sibi hec postea ut possent prodesse meruerunt.

Est enim quidam vivendi modus nec tam bonus ut non requirat ista
post mortem nec tam malus ut ei non prosint ista post mortem. Est
vero talis in bono ut ista non requirat. Est rursus talis in malo ut nec his
valeat cum hec vita transierit adiuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur
quo possit post hanc vitam quispiam gravari vel relevari. Nemo autem
speret quod hic neglexerit cum obierit apud deum promereri. Non ergo ista que
pro defunctis commendandis frequentat ecclesia illi apostolice sunt adversa sententie
qua dictum est: Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque
secundum ea que per corpus gessit sive bona vel mala. Quia etiam hoc meritum
sibi quisque cum in corpore viveret comparavit ut possent ei ista prodesse. Non
enim omnibus prosunt. Quare non nisi propter differentiam vite quam quisque gessit in
corpore. Cum ergo sacrificia sive altaris sive quarumcumque elemosinarum pro baptizatis omnibus
offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitia-
tiones sunt, pro valde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, tamen
qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt vel ad hoc
prosunt ut sit plena remissio vel certe ut tollerabilior fiat ipsa damnatio.
Orationibus vero sancte ecclesie et sacrificio salutari et elemosinis que pro eorum
spiritibus offeruntur non est dubium mortuos adiuvari ut cum eis miseri-
cordius agatur a domino quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditum
tota observat ecclesia, ut pro eis qui in communione corporis et sanguinis defuncti
sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque id
offerri commemoretur. Non est ergo ambigendum ista prodesse defunctis, sed talibus
qui ita vixerunt ante mortem ut possint eis hec utilia esse post
mortem. Nam qui sine fide operante per dilectionem eiusque sacramentis de cor-
pore exierunt, frustra illis a suis huiusmodi pietatis officia impenduntur, cuius
dum hic essent pignore caruerunt, non unam charitates sibi sed vanam.
Non ergo mortuis nova merita comparantur, sed pro eis aliquid boni operan-
tium sed eorum precedentibus consequentia ista redduntur. Nam ipsam quoque

[illegible]

funus vitam nisi quod in ea meruit non potest habere post eam. Ex quibus et qualiter prosunt illa que pro defunctis fiunt tractat cum mediocriter malis suffragantur ad plene mitigationem mediocriter bonis ad plenam absolutionem. Valde vero bonis sunt tante perfectionis vita ut non indigeant iuvari pauperes quorum est regnum celorum quos sibi fecerunt amicos de mamona iniquitatis quorum tanta est perfectio ut his adiutoriis non indigeant quales sunt apostoli et martires ut eciam ait Augustinus Iniuria est pro martire in cura orare cuius debemus orationibus commendari pro aliis autem defunctis orare.

De officiis sepulture

De pompis non recipiant idem Augustinus ita dicit Pompa funeris agmina exequiarum sumptuosa diligencia sepulture vivorum sunt qualiacumque solacia non adiutoria mortuorum. Sed aliquid prodest impio sepultura preciosa oberit pio vilis vel nulla. Preclaras exequias in conspectu hominum purpurato illi diviti exhibuit turba famulorum sed multo clariores in conspectu domini ulceroso illi pauperi ministerium exhibuit angelorum qui eum extulerunt non in marmoreum tumulum sed in abrahe gremium. Pertinet tamen cura mortuos sepeliendi et sepulcra construendi quia hec in scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt nec solum in corporibus patriarcharum aliorumque sanctorum sed eciam ipsius corpore domini qui ista fecerunt laudati sunt. Impleant ergo hec homines erga suos officia postremi muneris et sui humani lenimenta mororis. Verum illa que adiuvant spiritus defunctorum scilicet oblaciones orationes multo observantius ponit. De duobus

Solet moveri quod de duobus [illegible] uno divite alio paupere pariter sed mediocriter bonis qui predictis suffragiis indigent decesserunt prius post mortem iuvari. Et alio vero pro divite speciales et generales fiunt orationes et multeque elemosinarum largitiones pro paupere non fiunt nisi communes orationes. Queritur quod an tamen modicum pauper pauperi [illegible] subsidiis quam dives amplioribus. Si non prius iuvatur non ei redditur secundum merita meruit enim prius iuvari quia

[illegible]

quia pro bonis extremum. Si non tamen suffragiorum consequuntur quantum divites quod contulerunt diviti illa specialia pro eo facta. Hanc dico propter non ei magis valuisse generalia specialia quam pauperi sola generalia suffragia/ et tamen profuerunt diviti specialia non quidem ad aliud vel maius aliquid sed ad idem ad quod generalia in ex pluribus causis unum propter emolumentum propter quod in dici illa plura subsidia contulisse diviti celeriorem absolucionem non pleniorem quibus suffragiis [illegible]

Sed cum queritur de aliquo mediocriter bono qui talibus indigens suffragiis in ipso consummacionis seculi articulo cum reliquis migrabit si salvus fieret pro eo non offertur ullum sacrificium vel oracio vel elemosina nec habebat tante perfectionis vitam que hiis suffragiis non egeret. Numquid ergo salvabitur/ estimo cum quasi pignorem transmittam salvari meritis et intercessionibus celestis curie que pro fidelibus semper intercedit voto et nutu donec impleatur numerus. quod sancti cognoscunt audiunt preces supplicancium

Sed forte queris unquid preces supplicancium audiunt et quod intercedunt probat ad dicens? vota postulancium et eorum notitia perveniunt/ non est incredibile animas sanctorum que in abscondito faciei dei veri luminis illustracione letantur, in ipsius contemplacione ea que foris aguntur intelligere/ quantum vel illis ad gaudium vel nobis ad auxilium pertinet/ sicut enim angelis ita et sanctis/ qui deo assistunt peticiones nostre innotescunt in verbo dei/ quod contemplantur id est in visione filii dei. Unde dicuntur angeli orationes deo et vota offerre/ non quia eum doceant sed quia eius voluntatem super eis consulunt/ Unde aug. angelis qui sunt ante deum innotescunt peticiones nostre, ut quodammodo eas offerunt deo, et de hiis consulant et quod deo iubente implendum esse cognoverint hoc nobis vel evidenter vel latenter reportent. Unde angelus hominibus dicit Cum oraretis oracionem vestram obtuli deo/ Ad omnia quidem facienda sufficit deo sua perfeccio/ habet tamen mediatores id est angelos non quod ei que nescit denuncient/ non enim sunt illa que nesciat sed bonum eorum est de operibus suis eius consulere veritatem et hoc est quod ei dicitur non nulla nunciare non

[illegible lower-margin annotations]

[illegible marginal gloss]

non ut ipse ab eis discat sed ut ab eo ipsi per verbum eius sine corporali sono discant nunciant et quod voluit ab eo missi ad quos voluit tulerunt ab illo per illud verbum eius audientes i. in eius veritate invenientes quid sit faciendum quid quibus et quando nunciandum sit. Nam et nos orantes eum non eum docemus / quia novit verbum eius ait / scit pater vester quid vobis necesse sit priusquam petatis ab eo. Nec ista ex tempore cognovit / sed futura omnia temporalia atque in eis et quid et quando ab illo petituri fuerimus et quos et de quibus rebus exaudituri esset sine initio ante praescivit. Non ergo dicatur angelus orationes nostras offerre deo quasi deus tunc noverit quod volumus et quo indigeamus qui omnia antequam fiant sicut et postquam facta sunt novit / sed quia necesse habet rationalis creatura tales causas ad eterna veritate referre sive petendo quid erga se fiat / sive consulendo quid faciat i. quid facturus sit. Predictum est de angelis ait bernardus auctoritas sanctorum

Si autem angeli adeo perceperunt eius desideriorum petitiones nostras et quid de eis implendum sit vel non / cur non credamus et animas sanctorum dei faciem contemplantes in eius veritate intelligere preces hominum / et quae implende sunt vel non / Unde est quod deus dicitur exaudire preces quorundam non solum quibus effectum mancipat / sed etiam quia innotescit curie angelorum et sanctorum quod inde factum sit vel non / et quod cognoscunt in voluntate dei esse / nolunt et ipsi / adeo enim sunt ei adherentes ut nichil preter eius voluntatem queant velle. Intercedunt ergo ad deum pro nobis / et merito dicuntur eorum merita suffragari nobis / et ipsorum desideria vota nostra cupiunt impleri / quae tamen non fierent nisi in voluntate dei implenda adverterent. Oramus ergo ut intercedant pro nobis i. ut merita eorum nobis suffragentur / et ut ipsi velint bonum nostrum quia eis volentibus deus ubi talia fiat. Et sic saepius constat quod cum quibusdam misericorditer agit deus quia aliqua eorum pena minuitur / sed cum mediocriter malis qui suffragiis [illegible] iuvantur.

[illegible]

Sed queritur hic de valde malis utrum ipsi in aliqua pe-
narum mitigatione dei misericordiam senciant ut minus quam
meruerint puniantur / quidam autumant, eos nullam relevacionem pene
habituros / quod confirmant Jacobi auctoritate, dicentis: Judicium sine misericordia fiet
illi qui non fecit misericordiam / Augustinus e contra ait misericordia hic / iudicium in futuro. Idem distin-
guens quomodo vie dei sunt misericordia et veritas / ait circa sanctos omnes vie dei misericordia
et veritas / quia etiam in iudicando subvenit / ita non deest misericordia / et in miseri-
cordiam exibet quod promisit / ne desit veritas / Circa omnes autem quos
liberat et dampnat / omnes vie sunt misericordia et veritas / quia ubi non miseretur
vindicte veritas datur / dicens ubi non miseretur / dat intelligi aliquod adeo fieri
ubi ipse non miseretur, sed huic obviat quod ait Cassiodorus super psalmum L. loquens de misericordia
et pietate dei / hec due inquit res iudicio dei semper adiuncte / ergo et in
punicione malorum non est iusticia sine misericordia. Idem de misericordia et iudicio ait
hec duo mutua societate sibi iunguntur / in hiis breviter omnia opera dei includit

Augustinus contra illos qui affectu malorum cruciatus terminat

Augustinus quorundam
videns illos qui reproborum supplicia finem habitura contendunt / ita illorum
repellit opinionem asserens reprobos perpetuo puniendos / ut eorum supplicia ali-
quatenus mitigari non neget / frustra inquit nonnulli etiam dampnan-
dorum penam eternam sine remissione perpetuos humano miserantur affectu
atque ita futurum esse non credunt / non quidem scripturis adversando divinis
sed pro suo motu dura queque molliendo / et in leniorem flectendo sentenciam que
putant terroris tribulius esse dicta / quia inquiunt non enim obliviscetur
misereri deus aut continebit in ira sua miserationes suas. Hoc quidem in psalmo legitur sed de hiis intelligitur
qui sunt vasa misericordie quia et ipsi pro meritis suis sed deo miserante de miseria
liberantur / aut si hoc ad omnes estimant pertinere non ideo necesse est ut dampna-
cionem opinentur finiri posse eorum / de quibus dictum est. Ibunt hii in sup-
plicium eternum / ne hoc modo putetur habitura finem felicitas. illorum de
quibus e contrario dictum est / iusti autem in vitam eternam sed

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

X6

[illegible]

[illegible] ... [illegible] ... boni [illegible] ... supplicacio [illegible]

[illegible]

[illegible] ... [illegible]

[illegible] ... [illegible]

[illegible] ... [illegible]

[illegible] ... [illegible]

penas dampnatorum certis temporibus esse estimet, sed hoc eciam placet ali
quatenus mitigari, eciam sic quippe intelligi potest manere ira dei in illis,
i. ipsa dampnacio, hec enim vocatur ira dei non diuini animi perturba
cio ut in ira sua i. manente ira sua non contineat misericordias
suas non eterno supplicio finem dando, sed leuamen adhibendo
vel interponendo cruciatibus, quia non prestinus aut ad finiendam iram
suam vel post iram suam sed in ira sua, que si sola esset, alie
nari a regno dei carere magna multitudine dulcedinis dei, tam
grandis tamen est ei pena, ut ei possit nulla tormenta que
nouimus comparari, si illa sit eterna, ipsa autem sit quolibet multis
seculis longa, manebit ergo sine fine mors perpetua dampna
torum et omnibus erit ipsa communis, sicut manebit communiter omni
um eterna eorum sanctorum certe ita asserit sed penas reproborum non
esse finiendas, quod non inprobat si dicatur eorum supplicio aliquod
leuamen adhiberi / Unde non inpugne dici potest dum esse inperte
id possit non omino tamen punire malos in futuro, quam merue
runt sed aliquid eis quantumcumque mali sit de pena sit relaxare De

Quod ergo dictum est iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam, ita intelligi potest quod
iudicium dampnacionis fiet illi qui non fecit misericordiam, proco
quod fiet sine misericordia, vel fiet ei iudicium sine misericordia liberante et
saluante, qui tamen de aliqua pene alleuiacione misericordiam dei
senciet, ita cum dicitur misericordia hic / iudicium in futuro, non negatur
quin in futuro sit misericordie effectus et in electis qui penitus libe
rabuntur ab omni miseria, et in reprobis qui minus quam meruerunt
cruciabuntur sed hic non sine causa dicitur fieri misericordia et iudicium
in futuro, quia et hic multis modis miseretur deus omnibus

[illegible marginal and interlinear glosses]

non inhibebit tunc / poterit enim nunc peccatores et iustificat quod tunc non faciet / et tunc reddet singulis secundum merita manifeste iudicabit / qui nunc occulte iudicat. **De occulto iudicio.** Cuius occultum iudicium intelligitur pena qua quisque vel exercetur ad purgationem vel monetur ad conversionem vel si contempnit excecatur ad dampnacionem. Occultum ergo dei iudicium dicitur pena qua iudicat purgando, commonendo, excecando. Judicia quoque dei interdum appellant dispensationes vel disposiciones sive eius de omnibus rebus unde quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et iudicia eius abyssus multa. **De finali iudicio.** Judicium autem quo iustitia iudicabit intelligitur sententia qua ventilabitur area id est dividetur localiter boni a malis iustorum angelorum et illi in vitam ducentur illi in supplicium mittentur qui nunc simul mixti sunt. **De iusticia et misericordia dei.** Sed quo iusticia dei et pietatem id est misericordiam supra Cassiodorus duas res esse dixit que semper adiuncte sunt dei iudiciis. **De operibus iusticie et misericordie et bonitatis.** Justicia enim dei et misericordia non due res sed una res id est divina essencia, sicut supra pluribus auctoritatibus ostensum est / quia non est deo aliud esse misericordem quam iustum / nec iustum quam iusticia sed idem prorsus / nec aliud est ei esse misericordem quam iustum vel misericordiam quam iusticiam / sed omnino idem / que non denominative sed essencialiter hec de deo dicuntur. Cur ergo dicit scriptura de operibus dei quedam esse misericordie quedam iusticie / Si enim iusticia dei misericordia est quare sunt opera misericordie videntur esse iusticie et econverso. **Solutio.** Hijs videtur quod sit illis locucionibus quibus huiusmodi operum fiunt distinctiones / ut alia misericordie / alia iusticie / alia bonitati tribuantur / non divinitas sive id est subiecti subiacentis id est rei hijs vocabulis signate, exprimitur sed varietas sensuum et effectuum [illegible] monstratur cum enim dicitur deus iustus vel iusticia divina essencia predicatur et etiam quod ipse sit distributor et iudex

[illegible marginal glosses]

misericors intelligi datur ita cum dicitur misericors esse eorum diuina predicatur
et insuper quod ipse sit miserorum liberator intelligi datur. Sicut cum
dicitur bonus, essencia diuina predicatur cum dicitur deus auctor omnium bo
norum ostenditur. ita cum dicitur deus essencia diuina predicatur, et insuper
cum deus timendus ostenditur. Inde ergo questio opera nunc quedam
iusticie dicuntur, non quod essencia diuina habet talia opera, et quia hec et
illa sunt opera diuine essencie. que dicitur tam iusticia. Sed quedam
sunt quibus ostenditur iudex et equus distributor, quedam quibus ostenditur
miserator et liberatione, et in quibusdam operibus dei effectus esse
nunc in quibusdam effectus iusticie. Non quod aliud efficiat iusticia
aliud misericordia dei, si ad essenciam referatur. Sed quia ex quibusdam effecti
bus intelligitur iudex ex quibusdam miserator, vel in quibusdam
placet iusticie et misericordie. Sed secundum hoc oritur questio quo ex aliis
ostenditur iustus et ex aliis misericors, cum sit idem ei esse iustum et miseri
cordem. Si enim secundum eandem racionem dicitur iustus et misericors ex
eo ipso quo intelligitur iustus intelligitur misericors et econtra. Sed dixi supra
quia cum dicitur deus iustus et misericors, una eadem diuina essencia sig
nificatur et secundum eam idem predicatur, ut eciam quedam diuersa intelli
gantur. Intelligamus cum philosophis cum inuicem iusticiam iudicem, que
augustinus ostendit dicens. omnia que dei sunt, Christus est. ipse sapiencia eius
ipse fortitudo iusticia sanctitas ipse prudencia. Sed cum unum sit in sub
iacenti pro varietate sensuum diuersis nuncupatur vocabulis, aliud
enim significat sapiencia aliud iusticia. Quia cum sapiencia dicitur disciplina
te diuinarum humanarum quam rerum instructor intelligitur. cum iusticia
distributor iudex miserorum insinuatur. Cum prudencia cum dicitur doc
tor et demonstrator bonorum et malorum rerum, vel neutrarum
intelligitur. Augustinus probat quedam opera iusticie alia nunc ab alio bonitati tribuit

Distinctio

[illegible]

Quod autem quedam opera misericordie quedam iusticie quedam bonitati attribuantur in scripturis facile est reperire / et de misericordia et iusticia manifestum est / de bonitate vero et misericordia amplius latet. Sed docet Augustinus illa opera proprie ad misericordiam pertinere quibus aliquem a miseria liberamus / ad bonitatem vero non solum illa sed creationem et gubernationem nature ita dicens / ad misericordiam pertinet quod apertis indiget / et de miseria liberat / ad bonitatem vero quod celum et terram et omnia valde bona creavit ut essent / Nam celum non indiget misericordia ubi nulla est miseria. Infra homines habundat miseria superhabundat dei misericordia / Miseria ergo hominis et misericordia dei plena est terra / vero celi / qui non indiget misericordia / indiget tamen regere deo / Omnia enim indiget deo et misera et felicia quia sine illo miser non sublevatur felix non regitur. Item alibi agit est circa miseros bonitas circa quoslibet. Intendum tamen misericordia large accipitur ut bonitas.

Post hec considerari oportet quomodo sit intelligendum illud Universe vie domini misericordia et veritas. Universe vie domini. dicuntur misericordia veritas hoc multiplicem recepit expositionem Universe enim vie domini quibus ad nos venit ut ait Augustinus super psalmum intelliguntur duo adventus / primus in quo misericordiam suam et multiplicem nobis exhibuit et secundus in quo repromissam de nobis iusticiam exhibebit. Universe etiam vie domini i. quibus ad deum ascendimus sunt iusticia qua a malo declinamus et misericordia qua bonum facimus. In hiis enim duobus omne bonum nostrum includit. Sed cum superius tamen dixit in hiis duobus omnia opera dei includi. merito queri potest / An in omni opere dei sit duo mutuo sibi iungantur. Quibusdam placuit non in omni opere dei sed duo generare secundum effectum dico / Nam secundum essentiam non dividitur misericordia a iusticia sed unum est / unum secundum effectum non in omni opere dicunt esse misericordiam et iusticiam / sed in quibusdam tantum misericordiam / in aliis iusticiam / atque in quibusdam et misericordiam in aliis fatentur tamen deum omnia que facit misericorditer

[illegible]

agere et iuste referentes racionem dicti ad dei voluntatem que iusta est et iusta, non ad effectus iure et iusticie qui sunt in rebus, aliis dicitur quod sicut dicitur deus omnia opera sua facit iuste et misericorditer, ita credendum est in omni opere dei iusticiam et misericordiam esse id est clemenciam secundum effectum vel signum quia nullum opus dei est in quo non sit effectus vel signum equitatis et clemencie, sive occulte sive aperte aliquando enim manifesta est clemencia sive benignitas et occulta equitas

Solet eciam queri aliquando circa ista **de forma iudicii**

qualiter debeat fieri iudicium. Sed non est possibile id explicare non enim scriptura aperte dicit an vere illa proferantur venite benedicti, et ite maledicti, an virtute iudicis ita fiet consciencijs singulorum attestantibus, ut modo dicitur futurum ut iudicis potestas effectus ipsius donec perficietur illa eciam asinum et non dei iudicium et hijs magis consistit experimenda plurimi putant quam verbis, quia apostolus in momento et in ictu oculi mistica consumandum tradit, sed illud ad resurreccionis statum tantum referunt, non ad iudicium qui iudicium suam et malorum increpaciones, et bonorum premia, illius experimenda asserunt **Quod sancti iudicabunt cum christo** Non autem solus christus iudicabit sed eciam sancti cum eo iudicabunt naciones, ipse enim apostolus ait sedebitis et vos super xii sedes iudicantes xii tribus israel **de xii sedibus augustinus super psalmum** Nec est putandum quod duodecim apostolis tantum hoc promisit christus ubi enim sedebit paulus qui plus omnibus laboravit, si non ibi sedebit nisi xii, per xii igitur sedes pro tribunali id est universitas iudicancium intelligitur scilicet omnes perfecti qui relictis omnibus secuti sunt christum per duodecim tribus universitas iudicandorum iudicabunt non omnes sancti non modo comparacione melioris vite sed eciam quadam auctoritate et potestate unde gladij ancipites in manu eorum id est sentencia de bonis et malis potestate eorum Sed non queritur quare dicit

eorum partes vel auctoritas in iudicando puto non ante posse sciri quam videatur nisi divina revelacione quis didicit. Dauid

Erunt autem quatuor ordines in iudicio, duo quippe iudicio et sunt partes electorum scilicet et reproborum ut Gregorius ait. Sed bini ordines ex eisdem singulis partibus censentur. Alii enim iudicantur et pereunt, alii non iudicantur et pereunt, alii iudicantur et regnant, alii non iudicantur et regnant. Iudicantur et pereunt quibus divina inclamacione dicitur Esurivi et non dedistis mihi manducare. Non iudicantur et pereunt quibus dicitur Qui non credit iam iudicatus est. Eorum enim dampnacio tunc certe nota est et ideo dicuntur tunc non iudicari quia ad conspectum districti iudicis cum apta dampnacione sue infidelitatis accedunt. Qui non professionem fidei sine operibus habent iudicabuntur et periturum redarguentur ut pereant. Qui non nec fidei sacramenta tenuerunt increpacionem iudicis ipsi fieri non audient quia infidelitatis sue tenebris praeiudicati eius quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi saltem verba iudicis audient qui eius fidem saltem verbo tenuerunt. Illi in dampnacione sua etiam iudicis nec verba perpiunt qui eius reverenciam nec verbotenus servare voluerunt et ideo illi iudicandi, isti non iudicandi dicuntur. De electorum vero parte alii iudicantur et regnant scilicet qui vite maculas lacrimis tergunt et elemosinis iudicacione redimunt, quibus iudex veniens in dextera consistentibus dicet Esurivi et dedistis mihi manducare. Alii autem non iudicantur et regnant qui eciam precepta legis perfeccionis virtute transcendunt quia non hoc solum quod lex percipit implere contenti sunt sed et quod ad perfeccionem consulitur implere student, de quibus propheta ait Dominus ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui et Salomon de ecclesie sponso loquens ait Nobilis in portis vir eius quando sedent cum senatoribus terre et Iob Non salvat impios et iudicium pauperibus tribuit. Hii ergo recte sub generali iudicio non tenentur sed iudicabunt

venient qui propter gaudia vincendo vicerunt et omnibus relictis
xpm secuti sunt recte pro aliis iudicium tribuent qui quo hinc
modo magna humilitate despecti sunt tunc tanto maioris cul
mine potestatis excrescent / de talibus dicitur qui vicerit dabo ei sedere
in trono meo sicut ego vici et sedi cum patre meo in trono eius / vin
cens dominus cum patre in throno sedet quia post passionis certamen resur
rectionis palmam quia patri esset equalis omnibus claruit / nobis
vero in throno filii sedere est ex eiusdem filii potestate iudicare / quia
cum iudicandi principatum excellit eius paupertas quasi in eius
trono residemus Ex hiis apparet quod eciam peccatores sancti cum
xpo iudicabunt potestate regie quia dicitur iudicandi alii vero iudicandi
Item cum in ewangelio legitur De ordine iudicii et ministerio angelorum
quod deus mittet angelos suos qui colligent de regno eius omnia
scandala et mittent impios in caminum ignis / Itaque habebunt
angeli ut separabunt malos de medio iustorum et mittent eos in ca
minum ignis Item mittet angelos suos cum tuba et congrega
bunt electos a iiii^or ventis / et ipsa dicit Congregate illi sanctos
eius ministerio angelorum illa impleri dubitandum non est / domino
enim veniente ad iudicium precedet ante eum ignis quo combu
retur facies mundi huius / periret celum terra non secundum substanciam sed
secundum speciem que immutabitur / celum quidem aereum non ethereum tunc enim
ascendet ignis in iudicio quantum ascenderunt aque in diluvio / ille
autem ignis malis qui repti fuerint vivi erit combustio / bonis
vero non / ut eum autem angelis hoc erit incendium mundi / sicut fecit ca
minus tribus pueris / in quibus aliquid purgandum fuerit per
illum ignem purgabitur / aliis vero nullam ingeret molestiam
purgato vero penitus mundo et ad iudicium veniente domino emittetur
vox illa magna qua resurgent omnes mortui / tunc ministerio
angelorum ventilabitur area quia boni congregabuntur

ei de inferioribus ordinibus angelicis ministerio eius et rapient obviam xpo in aera a reprobis miram quam dolorem remanentibus et tunc preconia illa bonorum venite etc. in matheo et increpaciones ille malorum ite etc. in matheo proferentur vel voce vel alio modo demum pro forma sua super utrosque venite benedicti et ite maledicti ministerio angelorum virtute dei cooperante mittentur mali in caminum ignis hoc est in infernum. De pena malorum et iudicio demonum

Solet queri utrum in inferno malis preerunt demones ad puniendum preerunt demones post iudicium quos carnifices tortores eciam scriptura appellat apostolus dicit quod xpus tunc cum evacuabit omnem principatum et potestatem virtutem dum cum dicat mundus angeli angelis demones demonibus homines hominibus preerunt sed omnibus collectis iam omnis prelacio cessabit. Hinc quidam putant post iudicium demones non habere potestatem cruciandi homines sicut modo sed ut demones virtute dei cruciari sine creature ministerio asserunt sic reprobos homines ibi non per operacionem demonum sed virtute divina tamen eius subici cruciatibus. Premissa tamen auctoritas non id cogit sentire que etsi asserat tunc nec demones demonibus nec homines hominibus preesse non diffinit tamen an demones preerunt hominibus ad torquendum unde quibusdam eos videtur sic prestare hominibus tortores in pena sicut extiterunt incentores in culpa. De forma iudicis

Solet eciam queri in qua forma xpus iudicabit in forma utique sua xpus iudicabit que omnibus in iudicio apparebit ut videant et mali in quem pupugerunt. Divinitatem vero eius mali non videbunt unde ysayas tollatur impius ne videat gloriam dei humanitatem videbunt ut timeant divinitatem vero non ne gaudeant divinitas enim sine gaudio videri non potest. Quod autem in forma humana constet eum ...

apertum [illegible] an i forma illa glosa appareat sicut vere est / an
in forma qualis i passione extitit / quidam putant a malis talem
videri qualem crucifixerunt id est infirmam quia dicit scriptura ut videat
in quem pupugerunt / Sed apte aug' dicit forma sui glorificata a bo
nis et malis tunc videri potest Cum in forma sui glorificata videa
tem viderunt boni et mali tollet impius ut non videat claritatem
dei quia deus est Quam soli mundi corde videbunt quod erit eis
vita eterna forma ergo humana in xpo glorificata videbitur a cunctis
Unde ergo dicitur iudicaturus quia et filius hominis est Ita enim
legitur in evangelio iohis / Potestatem dedit ei iudicium facere quia
filius hominis est non quod ipse virtute hominis sit iudicaturus vel quod
ipse solus sine patre et spiritu sancto sit iudicium facturus Sed quia ipse
solus in forma sui iudicantis bonis et malis videbitur Unde quod dicitur
pater non iudicat quemquam sed omne iudicium dedit filio non est intel
ligendum quod filius solus iudicet cum patre Sed quia forma filii
humana cunctis i iudicio apparebit non infirma sed glosa procedebit de
ex virtute divinitatis non sine patre et spiritu sancto et apparebit terribilis
impiis / et mitis iustis / Erit enim terror malis et lumen iustis
Et sicut dicitur xpus secundum patet sed forma sui xc dicitur suscitabit corpora
formam sui iudicaturus per causam promissam / ita eciam dicitur
suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem cum tamen virtute
divinitatis sit suscitaturus non humanitatis / sed hoc racione illud
dicitur / quia in humanitate suscepit illud quod est causa nostre
resurreccionis id est passionem et resurreccionem / ideo ei ascribitur
secundum hominem suscitacio mortuorum Unde aug' per verbum filii
dei fit anime resurreccio / per hominem fit in carne non in filium ho
minis fit corporum resurreccio / Item videtur et suscitaturus corpora mortuorum

non pater sed filius secundum dispensationem humanitatis in qua est minor patre Christus, id est eo quod est filius dei est vita qua vivificat animas, in eo quod filius hominis iudex. Erit secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora et iudicaturus, iudicaturus autem quia illa forma cunctis in iudicio apparebit, et suscitaturus quia in eadem forma incitamentum et causam nove resurrectionis suscepit, et quia secundum eandem formam vocem dabit qua mortui de monumentis resurgent et procedent. Secundum quod deus est vivificat animas non pater tamen quia non tantum pater vita est sed etiam filius cum eo et spiritus sanctus. Eadem vita est que pertinet ad animam non ad corpus, corporibus enim non confert vitam sapientie sed anima que illuminatur a luce eterna. Licet ergo Christus potentia divinitatis vivificet animas et suscitet corpora et iudicet non tamen occulte et per rationem ei secundum formam dei tribuitur ministerio angelorum et secundum formam hominis iudicium et resuscitatio corporum.

De loco iudicii. Putant quidam dominum descensurum in vallem Iosaphat in iudicio eo quod ipse per Ioel prophetam sic loquitur: Congregabo omnes gentes et deducam eas in vallem Iosaphat et disceptabo ibi cum eis. Iuxta capituli expositionem ita reperi hec quidam pueriliter intelligunt quod de valle Iosaphat que est in latere montis oliveti descensurus sit deus ad iudicium. Quod frivolum est quia non intra sed supra spacium huius aeris sedebit contra locum montis oliveti ex quo ascendit, et sicut Iohannes Crisostomus dicit angeli deferent ante eum signum crucis. Unde in ewangelio: Et tunc apparebit signum filii hominis in celo. Iosaphat autem interpretatur iudicium domini. In valle ergo Iosaphat id est iudicii domini congregabuntur omnes impii, iusti vero non descendent in vallem iudicii id est dampnationis sed in nubibus elevabuntur obviam Christo.

[illegible]

Veniente aut adventum d[omi]no in fortitudine et potestate magna sol et luna dicu[n]t[ur] obscurari no[n] sui luminis privacione s[ed] superveniente maioris luminis claritate / virtutes q[uo]q[ue] celor[um] .i. angeli d[icu]nt[ur] com movi[ri] non metu dampnacionis vel aliqua perturbacione pavoris s[ed] quadam admiracione cor[um] q[ue] videbunt Unde sol Columpne celi pavent adventum eius / ante diem vero iudicii sol et luna eclipsim pacientur Sicut Joel testatur dicens sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem antequam veniat dies d[omi]ni magnus et horribilis Magnus vero dicitur p[ro]p[ter] magna q[ue] ibi fient Cum aut[em] facti fuerit celum novum et nova t[er]ra tunc erit lux lune sicut lux solis testante ysaia / et lux solis septempliciter .i. sicut lux septem dier[um] quia q[uan]tu[m] lucet sol in prima condicione septe[m] dierum ante pec[catum] primi hominis tantum lucebit post iudicium [illegible] nata cum sint lux solis et lune aliorumq[ue] siderum p[ro]p[ter] p[eccatum] primi hominis / S[ed] tunc recipiet sol mercedem sui laboris quia septuplicem lucebit et tunc non erit vicissitudo diei et noctis s[ed] tantum dies / ut Zacharias et erit dies una q[ue] nota est d[omi]no non dies neq[ue] nox et in t[em]p[or]e vespere erit lux q[uia] tunc no[n] erit varietas diei et noctis q[ue] est modo s[ed] continua dies et lux ysaias vero v[idetur] dic[er]e quod tunc no[n] luceat sol vel luna loquens communicacioni beator[um] Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem nec splendor lune illuminabit te s[ed] erit tibi d[omi]n[u]s in lucem sempiternam / S[ed] hijs verbis non negat solem et lunam tunc lucere s[ed] sicut hijs qui erunt in eterna beatitudine nullum lucis usum p[re]stare quia ut ait [illegible] super [illegible] celi [illegible] solis et lune nob[is] cessabit officium / t[em]p[or]e d[omi]n[u]s erit lumen suis [illegible] illud intelligi ysaie ea r[ati]one dictum quia sol et luna non te habebunt ortum et occasum sicut nunc Unde ysidorus

[illegible]

illud ysaie quasi exponens post iudicium sol mercedem labo-
rum suscipiet unde propheta lucebit septempliciter et non veniet
ad occasum nec sol nec luna sed in ordine quo creati sunt stabunt
ne impii sub terra positi in tormentis fruantur luce eorum unde a-
bacuk sol et luna steterunt in ordine suo. Et hic apte dicit
solem et lunam tunc lucem sed stabiles permanere ubi eam fecerat
infernum esse sub terra. Si non queritur quis sit usus solis et lune tunc
fateor me ignorare quia descriptum non memini me legisse.

Post resurrectionem vero dedit mansiones celo et inferno

Facto iudicio impleto que numero electorum finem habebunt
civitates due, videlicet christi altera diaboli, una bonorum, altera malorum,
utraque tamen angelorum et hominum. Istis voluntas, illis facultas pec-
candi non poterit esse, vel ulla conditio moriendi. Istis in eterna vita
feliciter viventibus, illis infeliciter in eterna morte sine moriendi
potestate durantibus. Isti utique sine fine, sed in beatitudine erit alius
alio prestabilius, in miseria vero illi alius alio tollerabilius perma-
nebunt. Ex hiis apparet quod sicut boni differenter glorificabuntur,
alii magis alii minus, ita et mali differenter in inferno punientur. Unde
enim in domo patris i. in regno celesti mansiones multe sunt i. premi-
orum diversitates, ita in gehenna diverse sunt mansiones i. suppliciorum
differentie. Omnes tamen eterna patientur pena, sicut omnes electi
eundem habebunt denarium quem paterfamilias dedit omnibus
qui operati sunt in vinea sua. Denarium omnibus electis aliquid
commune intelligitur scilicet vita eterna, deus ipse, quo omnes fruentur.
Sed in premia sicut erit differens clarificatio corporum ita erit
differens gloria animarum, stella enim a stella i. electus ab electo
differt in claritate mentis et corporis. Alii enim aliis vicinius claritatem
dei speciem contemplabuntur. Ista diversitas mansionum vocatur. Do-
mus ergo est una i. denarius est unus sed diversitas est ibi

[illegible]

mansionem s. domum claritatis quia unum est summum bonum beatitudo et vita omnium s. deus ipse hoc bono electi fruentur, sed alii aliis plenius perfruentur videndo per speciem non per speculum in enigmate. Hec ergo vita est videre vitam i. cognoscere deum in specie. Ut videtur in evangelio ait: Hec est vita eterna ut cognoscant te et quem misisti Ihesum Christum esse unum et solum verum deum. Et hoc est hec vita cognoscere te. Non est enim ipsa cognitio qua tu es sed per cognitionem habetur bonum quod tu es i. vita. Si omnes homines

Volet etiam queri de beatitudine utrum omnes eam velint. Constat quod sic vera beatitudo, de qua Augustinus in libro XIII de Trinitate: Mira res est cum capescende retinendeque beatitudinis voluntas una sit omnium, unde tanta existat de ipsa beatitudine rursus diversitas voluntatum, non quod eam aliquis nolit sed quod non omnes eam norint. Si enim omnes eam nossent non ab aliis putaretur esse in virtute animi, ab aliis in voluptate corporis, ab aliis atque aliis alibi atque alibi. Quomodo ergo omnes amant quod non omnes sciunt? quis potest amare quod nescit? sicut supra disputavi. Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes que ipsa sit sed non omnes ubi sit, et inde contentio est? An forte falsum est quod pro nobis possumus beate vivere omnes homines velle? Si enim beate vivere est verbi gratia secundum virtutem animi vivere, quomodo beate vivere vult qui hoc non vult? Nonne verius dicimus homo iste non vult beate vivere quia non vult secundum virtutem animi vivere, quod solum est beate vivere? volunt. Immo pauci hoc volunt. Si non est beate vivere nisi secundum animi virtutem vivere, quod multi nolunt, itane falsum erit unde nec ipse Cicero dubitavit, cum beati certe omnes esse volumus? Absit ut hoc falsum esse dicamus. Quid ergo? An dicendum est etiam si

[illegible]

Distinctio

Post hec

nichil sit aliud beate vivere quam secundum voluntatem animi vivere / si et
qui hoc non vult / beate vivere vult vivimus quod hoc videt ab
surdum tale est enim / ac si diceremus qui non vult beate vivere beate
vult vivere. Istam repugnantiam quis audiat / quis ferat / atque
ad hanc extrudit necessitas / Si et omnes beate vivere velle verum est / et
non omnes sic volunt vivere / quomodo solummodo vivitur beate / an aliud ab
hiis angustiis nos potest eruere. Si diceremus nichil esse beate vivere
nisi vivere secundum delectationem suam / ideo falsum non esse quod omnes
beate vivere velint / quia omnes ita volunt / ut quemque delectat / Sed et
quod falsum est / velle enim quod non deceat / est esse miserrimum / nec
tam miserum est non adipisci quod velit / quam adipisci velle
quod non oporteret / quibus ita sit ceteris ut dicat aliquem ideo beatum
quia vivit ut vult / et profecto esset miser esset / miser / minus tamen esset
Si nichil eorum que perperam voluisset habere potuisset / Mala enim
voluntate vel sola miser quisque efficitur / Sed miserior eo desiderio
male voluntatis impletur / Quapropter quoniam verum est quod omnes esse beati
velint / idque ardentissimo amore appetunt / et propter hoc cetera quecumque
appetunt / nec quisquam potest amare / quod omnino quid vel quale sit
nesciat / nec potest nescire quid sit quod se velle scit / Sequitur
ut omnes beatam vitam sciant / Omnes autem beati habent quod volunt
/ quamvis non omnes qui habent quod volunt continuo sunt beati / continuo autem
miseri sunt qui vel non habent quod volunt / vel id habent quod non
recte volunt / Beatus ergo non est / nisi qui habet omnia que vult
/ et nichil vult male / Ille quippe beate vivit / qui vivit ut vult nec
male aliquid vult / Cum ergo ex hiis duobus constet beata vita
licet in malis sit / aliquis bonus non tamen nisi sanctis omnibus
malis beatus est / Cum ergo hec vita qui in hiis miseriis
fidelis et bonus est / venire ad beatam vitam / tunc erit vere

beatus quod nullo modo esse potest / ut si homo vult quod velle non eum ibi volet male nihil / aut volet aliquid quod deerit aut deerit quod volunt / quicquid amabit aderit / nec desiderabitur quod non aderit / omne quod ibi erit bonum erit / et summus deus summum bonum erit / et quod est eis beatissimum ita semper fore certum erit / beatos autem se velle esse omnium hominum est / beatos esse se velle omnes in corde suo vident / nec tamen omnium est fides / qua ad beatitudinem pervenitur. **Si quis de deo cognoscat aliquid quod non intelliget omnis**

Solet queri utrum aliquid de deo cognoscat aliquis magis [illegible] ut petrus / quod non cognoscat aliquis minus magis ut linus plurimus videtur quod omnia de deo ad beatitudinem spectantia omnes electi cognoscant / sed differenter / nichil enim in deo noscibile magis dignius est videtur quam cum deligere trinum unum / hoc autem omnes electi perfecte cognoscent / unde sequitur ut non sit aliquid beatitudini pertinens in cognitione alicui electorum / omnes ergo illa eadem videbunt quorum cognitio beatitudini sunt sed in modo videndi differt alius ab alio magis alius alio minus fulgebit. **De paritate**

Solet etiam queri an in gaudio disparis sint sancti [illegible] in claritate cognitionis differunt / Et hoc aliqui aiunt multe mansiones in una vita erunt scilicet varie priorum dignitates sed ubi deus erit omnia in omnibus eadem erit in dispari claritate par gaudium ut quod habebunt singuli commune sit omnibus / quia eadem gloria caritatis omnium erit per vinculum caritatis **Augustinus** dicit in [illegible] quod par gaudium omnes habebunt. Et dispar cognitionis claritate una precaritatem quia in singulis erit perfectam quisque gaudebit de bono alterius quanto gauderet si in se ipso haberet. Si par erit eorum gaudium / videtur quod par sit omnium beatitudo / quod constat omnino non esse / Ad quod dici potest quod beatitudo par esset si ita esset par gaudium ut eadem par esset cognitio. Sed quia hoc

[illegible]

Distinctio

non erit, non faciet paritas gaudii paritatem beatitudinis. Potest etiam sic accipi par gaudium ut non referatur paritas ad intensionem affectionis gaudentium, sed ad universitatem rerum de quibus gaudebunt, quia de omni re unde gaudebit unus, gaudebunt omnes.

Post hec queri solet **Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium**

si beatitudo sanctorum maior sit futura post iudicium quam interim. Sine omni scrupulo credendum est eos habituros maiorem gloriam post iudicium quam ante, quia et maius erit eorum gaudium, ut pretestatus est Augustinus, et amplior eorum cognitio. Unde super Genesim: Post iudicium ampliorem gloriam sue claritatis Deus inhabitabit electis. Si quem movet quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si eis potest sine corporibus summa et eterna beatitudo preberi, difficilis questio est, nec potest a nobis perfecte diffiniri. Sed tamen dubium non est raptam a carnis sensibus hominis mentem et post mortem ipsa carne deposita non sic videre posse incommutabilem substantiam sicut sancti angeli vident, sive alia latentiori causa, sive ideo quia inest ei quidam naturalis appetitus corpus administrandi, quo retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum bonum vel celum, donec ille appetitus conquiescat. Porro si tale sit corpus cuius sit difficilis et gravis administratio sicut hec caro que corrumpitur, multo magis avertitur mens ab illa visione summi celi boni. Proinde cum hoc corpus iam non animale sed spirituale receperit angelis coequata, perfectum habebit sue nature modum, obediens et imperans, vivificata et vivificans tam ineffabili facilitate ut sit ei glorie quod fuit sarcine. [E.]

Hic autem oritur questio **in inferno mali pro tribuentur**

ex premissis ducens originem. Supra enim Augustinus loquens de malis in inferno dampnandis et bonis in celo glorificandis dixit

[illegible]

[illegible]

[illegible]

quod nec bone voluntatis nec malis facultas penitendi esse potest. Et de bonis quidem constat. Sed de malis a quibus voluntatem malam non removet queritur quo modo verum sit eos non posse peccare cum malam habeant voluntatem. Solucio sequitur

Quidam autem putant illam voluntatem non esse peccatum, sed supplicium tantum. Alii non peccatum esse fatentur, sed propterea eos non mereri aliqua pena, quia non est locus merendi. Illud ergo peccatum dicitur non esse meritum supplicii, sed supplicium mali meriti, quod ibi habet vita presenti. Ex hac autem Augustinus ita dicit: Tempus acquirendi vitam eternam in hac tantum vita deus omnibus dedit ubi voluit esse etiam penitentiam fructuosam. Ideo hic penitencia fructuosa est, quia potest hic homo deposita malicia bene vivere et mutata voluntate mutare simul opera et ea gerere que deo placeant. Quod qui in hac vita non fecerit habebit quidem penitentiam in futuro sed de malis suis, sed indulgenciam in conspectu dei non inveniet. Quia etsi erit ibi stimulus penitudinis, nulla erit ibi correctio voluntatis. A talibus enim ita culpabitur iniquitas sua ut nullatenus possit ab eis vel diligi vel desiderari iusticia. Voluntas eorum talis erit ut habeat in se semper malignitatis supplicium, numquam tamen recipere possit bonitatis affectum. Quia sicut illi qui cum Christo regnabunt nullas in se male voluntatis reliquias habebunt, ita illi qui erunt in supplicio ignis eterni cum dyabolo et angelis eius deputati, penitus nullam ulterius habebunt requiem, vel bonam nullatenus poterunt voluntatem. Et sicut coheredibus Christi dabitur perfectio gracie ad eternam gloriam, ita consortibus dyaboli cumulabit ipsa malignitas penam qui exterioribus deputati tenebris nullo illustrabuntur interiori luce veritatis. Ex his apparet reprobos in inferno penitenciam gesturos in peccatum prava voluntate non deserent [illegible]

voluntas erit eis ad cumulum pene propria tamen non inclinavit quia nullus meretur nisi in hac vita. Mittentur in tenebras exteriores

Hic queri potest quae sunt ille tenebre quibus involventur mali, que hic a domino dicuntur exteriores, quia tunc mali penitus extra lucem temporalem et spiritualem scilicet deum erunt. Nunc enim qui peccant tenebris in cecitate mentis, non tamen penitus extra lucem dei sunt, nec penitus carent corporali luce. Sed ut Augustinus super psalmum ait: ira dei et in iudicio erit et hic est in cecitate mentis. Cum dampnati mali et reprobi fuerint, ibi exteriores tenebre erunt, quia tunc peccatores penitus extra deum erunt. Quid est enim penitus esse extra deum nisi esse in summa cecitate, quoniam deus habitat lucem inaccessibilem. Hee etiam tenebre hic iam incipiunt in presente, cum ab intuitu dei luce secluduntur. Sed non penitus, dum in hac vita est. Unde queri potest: ibi pati dicuntur tenebras exteriores, non hic, quia ibi secluduntur penitus a luce dei, quod non hic. Sed quomodo intelligenda sit illa seclusio, an quia non videbunt deum per speciem, sed neque aliquis videt deum hic per speciem, an per dissimilitudinem, qua fuerunt procul a deo et homine. Sed hic multi per culpam procul elongantur a deo, an quia deum odient ita ut velint deum non esse, et hic multi deum odiunt, de quibus scriptum est: superbia eorum qui te oderunt ascendit. Quae est igitur illa elongatio, unde exteriores tenebre intelligi possunt? Quedam malignitas odii et voluntatis que tunc excrescet et in mentibus reproborum, et quedam oblivio dei, quia tormentis interiorum et exteriorum doloribus adeo afficientur et turbabuntur ut a bellis ad cogitandum aliquid de deo vix vel raro vel numquam mentem revocent, ut qui nimio pondere premuntur adeo stupescunt et turbantur ut nichil alia cogitantes non se attendant, sed illuc tendunt impetus cogitacionis ubi sentiunt vim doloris. Sed in hac

nem nullus adeo malus est ut penitus secludatur a cogitatione
dei / qui nec perdit appetitum beatitudinis reddendum bonum amorem p[...]
naliter sunt racionales creature / Illas autem profundissimas et ex
teriores tenebras reprobos passuros post iudicium dicit aug(ustinus) oppo
nens de illo divite qui in inferno positus elevans oculos vidit ha
braham et sinum eius lazarum cuius comparacione coactus est conferri
mala sua usque adeo ut fratres rogaret ab his premoneri quod ante iudicium
fieri legitur / sed post iudicium in profundioribus tenebris erunt impii
ubi nullam dei lucem videbunt cui confiteantur De cura pro mortuis

Preterea solet queri si utrum si quis habeat noticiam eorum qui sunt
reproborum anime que nunc in inferno cruciantur noticiam habeant
eorum que circa suos in hac vita geruntur / et si aliquo modo doleant
super infortuniis suorum amicorum / hanc questionem aug(ustinus) commemorat ex
parte eam explicans. ex parte uero insolutam relinquens / ait enim dicet
aliquis an nullus dolor tangat mortuos de his que in suis post
mortem contingunt / vel quo eciam que circa nos aguntur noverint spiritus
defunctorum cum video magnam esse questionem nec in presenti disserendam
Verum breviter dici potest quod est circa mortuos defunctos carnis ut de divite
iste legitur qui dum tormenta apud inferos pateretur levavit ocu
los ad habraham et inter alia dixit habeo enim quinque fratres ut
testetur illis ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum / sicut enim
mortui curam de vivis quos sciunt vivere. quia nec in loco pe
narum videt eos ubi divites sine fratribus erant. nec in requie
beatorum ubi lazarum et abraham quamvis longe agnoscebat
non tamen ideo quin est eos scire que circa vivos suos aguntur
hic / vel leta vel tristia Quid intelligendum sit de lazaro et divite

Si quis querat quid intelligatur quod de lazaro et
de divite legitur audiat aug(ustinum) ipso dicentem Si qui pauci

animas carpe potuas locis corporalibus contineri cum sint sine corpore non decernunt qui fulciat divitem facientem in loco fuisse corporali contendant ipam quam animam corpoream apparuisse linguam et illam de lazari digito cupisse. Sed melius est dubitare de urebus qua ligare de mortuis divitem in supplicio pauperem in refrigerio esse non dubito. Sed quo intelligatur lingua divitis et digitus lazari flama inferni sinus abrahe et huiusmodi vix a mansuetis a contenciosis autem nunquam invenitur.

De visione hominum qui sunt in inferno et illorum qui sunt in gloria

Queri etiam solet utrum invicem se videant illi qui sunt in inferno et illi qui sunt in gloria. Sicut sancti tradunt et boni malos et mali bonos usque ad iudicium vident. Post iudicium vero boni videbunt malos sed non mali bonos. Unde Gregorius: infideles in inferno positi ante diem iudicii fideles super se positos in requie attendunt quorum gaudia post contemplari non possunt.

An boni malos qui sunt in inferno compatiantur

Sed cum sancti malos in tormentis videant nonne aliqua compassione erga eos moventur nonne eos de tormentis liberari cupiunt. Recolas illud evangelicum quod abraham diviti dicit inter nos et vos chaos magnum firmatum est ut hii qui volunt hinc ad nos transire non possunt neque inde huc transmeare. Quid est illud chaos inter bonos et malos nisi hinc iusticia inde miseria que nullatenus sociari valeant. Adeo enim iusti dei iusticie adiuncti sunt ut nulla compassione ad reprobos transire valeat nulla pietas inter eos fiat mediatio. Quod ergo inde volunt aliqui transire ad illos sed non possunt quia si iusticia dei admitteret non fieret eis molesta liberatio eorum vel ita dicitur velle et non posse non quia velint et non possint sed quia si vellent non possent eos adiuvare de hoc ita. Sed aut Gregorius: repleti apertius ad gloriam eorum transire volunt et non possunt ita ut ipsi penitus invite ire volunt.

[illegible] ... Et ad ...

... post iudicium / et opponit ... [illegible] ...

... ubi nulla ... [illegible] ...

Nota ... [illegible] ...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Sextus [illegible]

[illegible] et lingue [illegible]

[illegible]

Quintus [illegible]

[illegible] post [illegible]

[illegible]

[illegible] et [illegible]

[illegible]

[illegible]

Postremo [illegible]

[illegible]

[illegible] et [illegible]

[illegible] Nota [illegible]

[illegible] et [illegible]

[illegible] et [illegible]

[illegible]

[illegible]

adeptos in tormentis ut eos liberent sed non possunt / quia iustorum anime et si in natura sue bonitate [illegible] plene iam tunc auctoris sui iusticie quiete tanta rectitudine constringuntur ut nulla ad reprobos compassione moveantur. An visa pena reproborum decoloret gloriam beatorum

Postremo queritur an visa pena reproborum decoloret gloriam beatorum an beatitudini eorum officiat. Ad hoc ita ait Gregorius. Apud animum iustorum non obfuscat beatitudinem aspecta pena reproborum quia ubi iam compassio miserie non erit minuere beatorum leticiam non valebit. Et licet iustis sua gaudia sufficiant ad maiorem tamen gloriam vident penas malorum quas per graciam evaserunt / quia qui dei claritatem vident nichil in creatura agitur quod videre non possunt / Non est autem mirandum si sancti immortales iam reprobos videant [illegible] intelligenciam [illegible] adhuc mortales videre omnia meruerunt / Egredientur enim electi non loco sed intelligencia / vel visione manifesta ad videndum impiorum cruciatus quos videntes non dolore afficientur sed leticia saciabuntur agentes gratias de sua liberacione visa impiorum ineffabili calamitate. Unde ysaias impiorum tormenta describens et ex eorum visione leticiam bonorum exprimens ait Egredientur electi sed et videbunt cadavera virorum qui prevaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur et ignis non extinguetur et erunt usque ad saccietatem visionis omni carni i. electis. Letabitur enim iustus cum viderit vindictam / Sed de pedibus sedentis super solium excelsum quos seraphyn duabus alis velabant scriptori et non auditori commemorasse sufficiat. Qui asserere voluerit sedentis premedia / ad pedes usque / via duce [illegible] perveniat.

Explicit [illegible] liber [illegible] [illegible] de la bythyn finitus in die s. Mathei anno domini m ccc xxvii

Xpus Maria.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] glori[illegible] et [illegible] in h[oc] [illegible] det [illegible] demonibus de [illegible]
[illegible] tottidie [illegible] tormenta [illegible] pro [illegible] villanie in [illegible] vel [illegible]
[illegible] vemelt et [illegible] non [illegible] pret[illegible] omne [illegible] est ut [illegible] capitulo

Nota quod tria sunt loca in quibus magister non tenetur communiter in primo libro — ex[c]epcio habetur

Richard[us]

Videlicet ubi ipse ponit quod caritas qua diligimus deum et proximum est spiritus sanctus — d. 17 c. 2°
Item secundus locus quod dicit quod nomina [illegible] dicta de deo [illegible] — d. 21 c. 2° — 1 lib.
solum [illegible] et simile et equale similiter [illegible] in [illegible]
Tercius est ubi quod deus semper scit [illegible] [illegible] quod aliquando scivit — d. 41 c. ultimo
scire potest quod [illegible] [illegible] potuit

In secundo libro non sustinetur [illegible] in tribus locis

Et primus locus est ubi dicit quod in angelis premium precessit meritum — d. 5 c. ultimo
Secundus locus est ubi dicit quod angeli [illegible] [illegible] [illegible] — d. 11 c. 2° — lib. 2°
Tercius est ubi dicit quod nichil extrinsecum transit in veritatem humane nature — d. 30 c. 2°
sed quod [illegible] descendit lege propagacionis in se [illegible] et multiplicatum
in futuro resurget

In tercio libro non sustinetur in duobus locis

Primus locus est ubi dicit quod anima a corpore separata est persona — d. 5 c. ultimo — 3 lib.
Secundus locus ubi dicit quod baptizati baptismo Johannis non ponentes spem in illo — d. 22 c. 1°
et habentes fidem trinitatis non sunt baptizandi baptismo Christi

Item in quarto libro non sustinetur in octo locis

Primus ubi dicit quod sacra legis sive legalia non [illegible] [illegible] in fide — d. 1 c. 2°
devocione fierent — d. 2 c. ultimo
Secundus est quod baptizati baptismo Johannis non ponentes spem in illo et habentes fidem
trinitatis non sunt baptizandi baptismo Christi
Tercius est quod sicut deus potuit dare potenciam creandi sic baptizandi [illegible] — d. 5 c. ultimo
[illegible] minus abluendi
Quartus est quod hereticus ab ecclesia [illegible] vel excommunicatus non habet potestatem consecrandi — d. 13 c. 1°
Quintus est quod [illegible] discernendi ut nominat [illegible] [illegible] sit clavis — d. 19 c. 1°
Sextus est quod maritus sponse alicuius per consensum de presenti quam ille — d. 21 c. ultimo — 4 lib.
non cognovisset ex illa copula [illegible] [illegible] ad sacros ordines [illegible]
[illegible] prohibetur
Septimus est ubi dicit quod qui habuerit sororem uxoris legitime — d. 34 c. 4
non potest postea uxori debitum reddere
Octavus est ubi dicit quod ille vivente uxore legittima contraxit cum alia — d. 38 c. ultimo
cum alia [illegible] [illegible] ab ecclesia [illegible] debito [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

Anno domini 1421 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Baptizatus primo [illegible] [illegible] [illegible] et si illa ab [illegible] debet [illegible]
[illegible] vel alia [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] vel aliquas [illegible]
[illegible] [illegible] vel [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] vel aliq[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] vigilia [illegible] [illegible] vel [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

850

[illegible]

Tegdy przikazal wyadzen chczesz li swe zbawyenye myecz

Mili nadewszitko boga wschemogączego a dzyatko szadzy szebye swego blysznego

Nye bierzy poproszuczi ymyena bozego / Swyącz gy pamyącz tyn dzyen swyątego

Nye czyny nyeczystoschi nye plodzy / Any lszywego swyadecztwa vodzi

Czudzey rzeczi nye szoday / A zony twego blysznego nyechay

To czinycz mil bodzyesz bogu a przeciwsky / swyatem

Oycza y matky czczi a nyezabiyay nikogo tesz

[illegible]

[illegible]

Anno d. 1436 post [illegible]

[illegible]

Articule [illegible] pallacie pape

[illegible]

[illegible] legere [illegible] in alia vita

[illegible]

Item Anno d. 1436 feria quarta [illegible] 26 [illegible] collegiate

post prandium [illegible] Rector et

[illegible] et [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 121

[illegible] 37 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] l. v. [illegible]

[illegible]

Triplex est ignorancia affectata negligentie et invincibilis [illegible]

Anno domini 1436 [illegible]

[illegible]

Basilius dicit [illegible]

[illegible]